İBN-İ KESÎR TEFSÎRİ

— TAM METİN —

Hadislerle Kur'an-ı Kerîm Tefsîri

İMAM HAFIZ İBN-İ KESÎR

12

KARINCA POLEN

Scanned with CamScanner

بسم الله الرحمن الرحيم

Scanned with CamScanner

Bütün yayın hakları Karınca & Polen yayınlarına aittir.
İzinsiz olarak basılamaz ve elektronik ortama alınamaz.

Özgün Adı
Tefsîru'l Kur'ân'il Azîm

Mütercim
M. Beşir Eryarsoy

Tashih
Polen Yayınları

Mizanpaj
Polen Yayınları

Kapak Tasarımı
Ehl-i Dizayn

Baskı
Milli Basımevi
Davutpaşa Cad. No: 83 Güven Sanayi. C - blok. No: 201-202
Zeytinburnu / İSTANBUL

Cilt
Sağlam Mücellit
Halkalı Cd. 1320 Sk. No:9/A
K. Çekmece / İSTANBUL Tel: 0212 693 19 33

ISBN
978-605-5546-08-3 (Tk)
978-605-4492-59-6 (12.c)

Nisan 2022

KARINCA & POLEN YAYINLARI
(Karınca & Polen Yayınları "Billbao Tekstil Yayıncılık Sanayi ve Tic. Ltd. Şti" kuruluşudur)

İletişim:
Yakuplu merkez mah. 31. sk. No: 12A Beylikdüzü / İSTANBUL
0212 875 65 14 - 0532 356 4744

www.karincakitap.net
karincakitap@hotmail.com

Scanned with CamScanner

تفسير

القرآن العظيم

[HADİSLERLE KURÂN-I KERÎM TEFSÎRİ]

İBN-İ KESÎR TEFSÎRİ

-Tam Metin-

İMAM HÂFIZ İBN-İ KESÎR

Tahkik:
Abdurrezzak el-Mehdi

Tercüme:
M. Beşir Eryarsoy

12. Cilt

Scanned with CamScanner

BU CİLTTEKİ SÛRELER

MÜLK SÛRESİ 7
KALEM SÛRESİ 25
HÂKKA SÛRESİ 65
MEÂRİC SÛRESİ 85
NÛH SÛRESİ 105
CİN SÛRESİ 118
MÜZZEMMİL SÛRESİ 137
MÜDDESSİR SÛRESİ 157
KIYÂMET SÛRESİ 182
İNSAN SÛRESİ 201
MÜRSELÂT SÛRESİ 220
NEBE SÛRESİ 232
NÂZİÂT SÛRESİ 248
ABESE SÛRESİ 261
TEKVÎR SÛRESİ 276
İNFİTÂR SÛRESİ 297
MUTAFFİFÎN SÛRESİ 306
İNŞİKÂK SÛRESİ 321
BURÛC SÛRESİ 334
TÂRIK SÛRESİ 354
A'LÂ SÛRESİ 360
ĞÂŞİYE SÛRESİ 372
FECR SÛRESİ 382
BELED SÛRESİ 403
ŞEMS SÛRESİ 416
LEYL SÛRESİ 425

Scanned with CamScanner

DUHÂ SÛRESİ 438
İNŞİRÂH SÛRESİ 448
TÎN SÛRESİ 457
ALAK SÛRESİ 461
KADÎR SÛRESİ 470
BEYYİNE SÛRESİ 491
ZİLZÂL SÛRESİ 500
ÂDİYÂT SÛRESİ 510
KÂRİA SÛRESİ 515
TEKÂSUR SÛRESİ 520
ASR SÛRESİ 530
HÜMEZE SÛRESİ 533
FİL SÛRESİ 536
KUREYŞ SÛRESİ 550
MÂÛN SÛRESİ 554
KEVSER SÛRESİ 562
KÂFİRÛN SÛRESİ 573
NASR SÛRESİ 579
TEBBET SÛRESİ 587
İHLÂS SÛRESİ 594
FELÂK SÛRESİ 619
NÂS SÛRESİ 627

Scanned with CamScanner

بسم الله الرحمن الرحيم

MÜLK SÛRESİ

[30 âyettir. Mekke'de inmiştir.]

[6921] Ahmed dedi ki: Ebû Hureyre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: Kur'ân-ı Kerim'de otuz âyetlik bir sûre vardır. Bu sûre sahibine ona mağfiret edilinceye kadar şefaat etti. (Bu sûre): *"Bütün mülk elinde bulunanın şanı ne yücedir"* diye başlayan Tebâreke sûresidir.[1] Bunu dört Sünen sahibi Şu'be'nin böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmişlerdir. Tirmizî: Bu hasen bir hadistir, demiştir.

[6922] Taberânî ve Hâfız Ziya el-Makdisî, Sellam b. Miskin yoluyla Enes'in şöyle dediğini nakletmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kur'ân-ı Kerim'deki bir sûre kendisini okuyan bir kişi adına davacı olduğu ve nihayetinde onun cennete girmesini sağladı. (Bu sûre): "Bütün mülk elinde bulunanın şanı ne yücedir" diye başlayan Mülk sûresidir."*[2]

[6923] İbn Abbâs dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından birisi bir kabir üzerine bir çadır kurdu. O oranın bir insana ait bir kabir olduğunu da sanmıyordu. Mülk sûresini sonuna kadar okudu. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelip şöyle dedi: Ey Allah'ın Rasûlü! Ben çadırımı bir kabirin üzerine kurdum. Ama oranın kabir olduğunu sanmıyordum. Bir insanın bitirinceye kadar Tebareke sûresini okuduğunu gördüm. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"O engelleyicidir, o koruyucudur, o kişiyi kabir azabından*

1 Ebû Dâvûd, 1400; Tirmizî, 2891; Nesâî, es-Sünenu'l-Kübra, 710; Tefsir, 632; İbn Mâce, 3786; Ahmed, II, 299, 321. Abbâs'tan ötürü senedinde beis yoktur ama ona mutabaat edilmiştir. Şahitleri de vardır.

2 Ceyyiddir. Taberânî, Evsat, 3667. Senedi kavidir, şahitleri de vardır.

Scanned with CamScanner

korur" buyurdu.[3] Sonra Tirmizî: Bu, bu yoldan garip bir hadistir. Bu hususta Ebû Hureyre'den de gelmiş bir rivayet de vardır" demektedir.

[6924] Sonra yine Tirmizî, Leys b. Ebî Süleym yoluyla Câbir'den rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Elif, Lam, Mim tenzilu'l-kitab..."* (Secde) sûresi ile *"bütün mülk elinde bulunanın şanı ne yücedir"* sûresini okumadan uyumazdı.[4] Leys, Tâvûs'tan şöyle dediğini nakletti: Bunlar Kur'ân-ı Kerim'deki bütün sûrelerin her birinden yetmişer hasene daha faziletlidir.

[6925] Taberânî dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Bu sûrenin ümmetimden her bir kişinin kalbinde (ezberinde) olmasını arzu ederdim."* Bununla: *"Bütün mülk elinde bulunanın şanı ne yücedir."* (el-Mülk) sûresini kastetmektedir.[5] Bu garip bir hadistir. İbrâhim zayıftır. Bunun benzeri Yâsin sûresinde de geçmişti.

[6926] Bu hadisin bir benzerini Abd b. Humeyd müsnedinde bundan daha geniş rivayet ederek şöyle demiştir: İbn Abbâs'tan rivayete göre o bir adama: Ben sana sevinmene sebep olacak bir hadisi armağan edeyim mi dedi. O da, tabi dedi. İbn Abbâs: *"Bütün mülk elinde bulunanın şanı ne yücedir"* (diye başlayan Mülk) sûresini okumayı öğren, onu ailene bütün çocuklarına, evindeki küçüklere, komşularına öğret çünkü bu sûre hem kurtarıcıdır, hem tartışıp, savunandır. Kıyamet gününde Rabbi huzurunda o sûreyi okuyan lehine mücadele eder, dava eder ve onu cehennem azabından kurtarmasını (Allah'tan) diler. Bu sûreyi okumaya devam eden kimse bununla kabir azabından kurtulur. (İbn Abbâs) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ise: *"Bu sûrenin ümmetimden her bir kişinin kalbinde bulunmasını (onu ezberlemiş olmasını) çok isterdim."*[6] buyurmuştur.

---

3 Tirmizî, 2890; Beyhakî, Delail, VII, 41. İbn Abbâs'ın naklettiği bir hadis olarak. Beyhakî: Bunu münferiden Yahyâ b. Amr b. en-Nukri rivayet etmiş olup, o da zayıf birisidir. Metin gariptir.

4 Daha önce Secde sûresinde geçti.

5 Taberânî, 11416; Heysemi, Mecma, 11429'da rivayet etmiş olup, senedinde İbrâhim b. el-Hakem b. Eban vardır. Zayıf birisidir. Ona Hafs b. Ömer el-Adeni ve Hakim, I, 565'te mutabaatta bulunmuş olup, Hakim sahih olduğunu söylediği halde Zehebî: Hafs vahi birisidir diye ona tenkitte bulunmaktadır. Buna göre hadis zayıftır ama anlamı bakımından sahihtir çünkü Kur'ân'ın hıfzedilmesi her Müslüman, her mü'min için müstehabtır. Yüce Allah en iyi bilendir.

6 Zayıftır. Bunu Abd b. Humeyd, el-Muntehab, 603'te tahriç etmiş olup, senedinde İbrâhim b. el-Hakem vardır. Zayıf bir ravidir.

Scanned with CamScanner

[6927] Hâfız İbn Asâkir *Tarih*'inde Kur'ân okuyucusu (ve okutucusu) zahid, fakih Neysaburlu Ahmed b. Nasr b. Ziyad Ebû Abdullah el-Kuraşi'nin biyografisinde bu hususta bir rivayet nakletmektedir. Ebû Abdullah Buhârî ve Müslim'in kendilerinden rivayet naklettiği sika ravilerden birisidir. Ancak Sahih'lerinden başka eserlerinde ondan rivayet almışlardır. Ayrıca Tirmizî, İbn Mâce ve İbn Huzeyme de ondan rivayet nakletmiştir. İbn Harbeveyh ve onun dışında daha başka kimseler, Ebû Ubeyd mezhebine göre fıkhı ondan öğrenmişlerdir.

İbn Asâkir, Ebû Abdullah el-Kuraşi'nin kendi senediyle Furat b. es-Saib'den, o Zührî'den, o Enes b. Mâlik'ten şu hadisi nakletmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Sizden öncekilerden bir adam öldü. Allah'ın kitabından Tebareke dışında hiçbir şey de bilmiyordu. Kabirdeki çukuruna bırakılınca melek onun yanına geldi, sûre onun yüzüne karşı dikildi. Melek ona: Sen Allah'ın kitabından bir sûresin, sana kötü davranmak da hoşuma gitmez. Ben sana da, ona da, kendime de ne bir fayda sağlayabilir, ne de bir zarar. Eğer sen bunu kurtarmak istiyorsan, bunu al ve âlemlerin Rabbinin huzuruna götür, ona şefaatçi ol, dedi. Sûre onu alıp, yüce Rabbin huzuruna götürecek ve: Rabbim filan kimse senin kitabın arasından tutup beni öğrendi, beni okudu. Şimdi o beni ezberlemişken sen onu ateşte yakıp azaplandıracak mısın, diyecek. Eğer bunu ona yapacaksan, beni de kendi kitabından sil. O: Seni neden böyle kızgın görüyorum buyuracak, sûre: Kızmakta haklıyım, diyecek. Yüce Allah: Haydi git, onu sana bağışladım ve senin onun hakkındaki şefaatini kabul ettim, buyuracak."*

(Allah Rasûlü devamla) buyurdu ki: *"Sûre gelip meleğe kızar. O da ondan bir şey elde etmemiş olduğu halde kalbi kırık bir şekilde çıkar."* (Devamla) buyurdu ki: *"Sûre gelir, ağzını onun ağzına koyar ve: Bu ağza merhaba çünkü o bazen beni okuyordu. Bu kalbe merhaba çünkü bu kalp beni ezberlemişti, bu iki ayağa merhaba çünkü bu ayaklar(ın sahibi) beni okuyarak namaz kılmıştı, der kabrinde onu ona gelecek yalnızlık korkusuna karşı teselli eder."* Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu hadisi söyledikten sonra küçük büyük, hür köle bunu öğrenmedik kimse kalmadı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buna Munciye (kurtarıcı) adını verdi.[7]

7 Senedi oldukça zayıftır. Burada sözü edilen Furad hadisi metruk birisidir. Metin batıldır. İbn Abbâs'tan diye aslı yoktur.

Scanned with CamScanner

Derim ki: Bu oldukça münker bir hadistir. Furat b. es-Saib'in zayıf olduğunu İmam Ahmed, Yahyâ b. Maîn, Buhârî, Ebû Hâtim, Dârekutnî söylemiş bulunmaktadır. Bunu İbn Asâkir bir başka yoldan Zührî'den, Zührî'nin kendi sözü olarak ve muhtasar olarak rivayet etmiştir.

Beyhakî de bunu *İsbatu Azabi'l-Kabr* adlı eserinde İbn Mes'ud'dan mevkuf olarak rivayet etmiştir.[8] Bunu merfu olarak da rivayet etmiş olup, o da buna şahitlik etmektedir. Biz bunu *el-Ahkamu'l-Kübra* adlı eserimizin Kitabu'l-Cenaiz bölümünde zikretmiş bulunmaktayız. Hamdimiz ve minnet duygularımız Allah'a mahsustur.

Şanı Yüce Allah:

تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١﴾ الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَهُوَ الْعَزِيزُ الْغَفُورُ ﴿٢﴾ الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ طِبَاقًا مَا تَرَى فِي خَلْقِ الرَّحْمَٰنِ مِنْ تَفَاوُتٍ فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَى مِنْ فُطُورٍ ﴿٣﴾ ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنْقَلِبْ إِلَيْكَ الْبَصَرُ خَاسِئًا وَهُوَ حَسِيرٌ ﴿٤﴾ وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ وَجَعَلْنَاهَا رُجُومًا لِلشَّيَاطِينِ وَأَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابَ السَّعِيرِ ﴿٥﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;

1. Bütün mülk elinde bulunanın şanı ne yücedir ve o her şeye kadirdir.

2. O hanginizin daha güzel amelde bulunacağını denemek üzere ölümü ve hayatı yaratandır. O Azîzdir, Gafûrdur.

3. O tabaka tabaka yedi gök yaratandır. Rahmân'ın yaratışında hiçbir düzensizlik göremezsin. Haydi gözü(nü) çevir de bak, bir çatlak görecek misin?

4. Sonra gözü(nü) tekrar tekrar çevir ve bak, göz hor ve hakir yorulmuş olarak yine sana dönecektir.

8 Ama oldukça muhtasardır. Bk. Delailu'n-Nubuvve, VII, 41

Scanned with CamScanner

5. Andolsun biz dünya semasını kandillerle süsledik. Onları şeytanlara atış tanelerini yaptık. Ayrıca onlara Sa'îr azabını hazırladık.

Tefsiri:

Şanı yüce Allah kendi kerim zatının şan ve şerefini yüceltmekte ve mülkün tamamının elinde olduğunu yani bütün mahlûkatta dilediği şekilde tasarrufta bulunduğunu, hiç kimsenin hükmüne karşı koyamadığını, yaptıklarından asla sorumlu olmadığını, kahr u galebesi, hikmeti ve adaleti dolayısıyla böyle olduğunu haber vermektedir. İşte bunun için: *"Ve o her şeye kadirdir"* buyurduktan sonra yüce Rabbimiz: *"O ölümü ve hayatı yaratandır"* buyurmaktadır.

Ölüm mahlûk (yaratılmış) olduğu için varlığı olan bir husustur, diyen kimseler bu âyeti delil göstermişlerdir. âyetin anlamına gelince, o yaratılmışları yoktan var etti. Bundan maksat ise hangisinin daha güzel amelde bulunacağını ortaya çıkarmak için onları sınayıp, denemektir. Nitekim bir başka yerde: *"Nasıl oluyor da Allah'ı inkâr ediyorsunuz. Halbuki siz daha önce ölüler idiniz de sizi o diriltti."* (Bakara, 28) buyurarak birinci hal olan yokluğu ölüm, bu var oluşu hayat olarak adlandırmıştır. Sonra: *"Sonra sizi yine o öldürecek sonra tekrar sizi o diriltecektir."* (Bakara, 28) buyurmaktadır.

[6928] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Bize Huleyd, Katâde'den yüce Allah'ın: *"Ölümü ve hayatı yaratandır"* buyruğu hakkında şöyle dediğini naklet-mektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle derdi: *"Şüphesiz Allah Âdemoğullarını ölüm ile zelil etmiştir. Dünyayı önce hayat yurdu sonra ölüm yurdu olarak yaratmıştır. Ahireti ise önce karşılık yurdu sonra da kalıcılık yurdu olarak yaratmıştır."*[9] Bunu Ma'mer de Katâde'den diye rivayet etmiştir.

"O hanginizin daha güzel" daha hayırlı *"amelde bulunacağını denemek üzere"* buyruğu ile ilgili olarak da Muhammed b. Aclân: Burada hanginizin daha çok amelde bulunmak üzere... buyurmamıştır, demektedir.

Sonra yüce Allah: *"O Azîzdir, Gafûrdur"* buyurmaktadır. Yani o kendisine karşı durulamayan, pek büyük ve pek yüce olandır. Bununla birlikte o isyan edip, emrine muhalefet ettikten sonra tevbe edip, kendisine dönen

9 Senedi oldukça zayıftır. İki illeti vardır. Birisi mürsel oluşudur, diğeri Huleyd b. Dalec'in zayıf oluşudur. Bunu Taberî, 34477'de Ma'mer'den, o Katâde'den Katâde'nin kendi sözü olarak rivayet etmiştir. Bu daha sahihtir.

Scanned with CamScanner

kimselerin günahlarını bağışlayan, Ğafûrdur. Yüce Allah, aziz olmakla birlikte o bağışlar, merhamet eder, görmezlikten gelir, kusurları cezalandırmaktan vazgeçer.

Sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"O tabaka tabaka yedi gök yaratandır."* Yani biri diğerinin üstünde tabakalar halinde. Acaba bunlar biri diğerinin üstünde bulunması anlamında birbirine bitişik midir yoksa aralarında boşluk bulunup, birbirinden ayrı mıdırlar? Bu hususta iki görüş vardır. Daha sahih olan ikincisidir. Nitekim İsrâ hadisi ve daha başka hadisler buna delildir.

"Rahmân'ın yaratışında hiçbir düzensizlik göremezsin." Aksine onun yaratması dengeli ve mutedildir. Onda bir tutarsızlık, bir çelişki, bir muhalefet, bir eksiklik, bir kusur, bir boşluk yoktur. Bu sebeple şöyle buyurmaktadır: *"Haydi, gözü çevir de bak! Bir çatlak görecek misin?"* Yani semaya bak ve onun üzerinde iyice düşün. Orada bir kusur, bir eksiklik, bir dengesizlik, bir çatlaklık görebilecek misin?

İbn Abbâs, Mücâhid, Dahhâk, Sevrî ve başkaları yüce Allah'ın: *"Haydi gözü çevir de bak bir çatlak görecek misin"* buyruğunu çatlaklar görebilecek misin, diye açıklamışlardır. Süddî de: *"Bir çatlak"* yani birtakım delikler *"görebilecek misin"* diye açıklamıştır. Bir rivayete göre de İbn Abbâs *"bir çatlak"* buyruğunu bir gevşeklik diye açıklamıştır. Katâde: *"Bir çatlak görecek misin"* buyruğunu, ey Âdemoğlu orada bir dengesizlik, tutarsızlık görecek misin diye açıklamıştır.

Yüce Allah'ın: *"Sonra gözü tekrar tekrar çevir ve bak"* buyruğunu Katâde: İki defa çevir ve bak, diye açıklamıştır. *"Göz hor ve hakir"* İbn Abbâs alçalmış ve zelil, Mücâhid ve Katâde küçülmüş diye açıklamışlardır. *"Yorulmuş olarak"* İbn Abbâs yani yorgun argın, bitkin düşmüş olarak *"yine sana dönecektir"* diye açıklamıştır. Mücâhid, Katâde ve Süddî dedi ki: *"Hasîr (yorulmuş)"* bitkin, takati kesilmiş demektir diye açıklamıştır.

Âyetin anlamı şudur: Sen tekrar tekrar baksan, istediğin kadar bakıp dursan yine görmen sana herhangi bir kusur ya da bir dengesizlik görmekten yana *"hor ve hakir, yorulmuş"* yani bitkin düşmüş, sık sık tekrar bakıp durmaktan bununla birlikte herhangi bir eksiklik görmediğinden ötürü takati bitip tükenmiş olarak *"sana dönecektir."*

Scanned with CamScanner

Yüce Allah göklerin yaratılışında mükemmelliği ve ziyneti bakımından herhangi bir eksiklik bulunmadığını beyan ettikten sonra: *"Andolsun biz dünya semasını kandillerle süsledik"* buyurmaktadır. Bunlardan maksat ise gezegenler ve sabit yıldızlardır. Yüce Allah: *"Onları şeytanlara atış taneleri yaptık"* buyurmaktadır. Burada *"onları"* buyruğundaki zamir kandillerin cinsine racidir. Muayyen olarak her birine değildir. Çünkü semada bulunan gezegenler ve yıldızlar (tümüyle) atış tanesi olarak kullanılmaz. Onlardan ayrı alevli parçalar atılır. Bu alevli parçalar bazı hallerde onlardan kaynaklanabilir. Allah en iyi bilendir.

"Ayrıca onlara Sa'îr azabını hazırladık." Yani biz dünyada şeytanlara bu rüsvaylığı takdir ettiğimiz gibi, onlara ahirette de Sa'îr (cehennem) azabını hazırladık. Nitekim yüce Allah Sâffât sûresinin başında şöyle buyurmaktadır: *"Muhakkak biz dünyaya en yakın gökyüzünü bir süsle yıldızlarla süsledik. İtaatten çıkan her şeytandan koruduk. Onlar mele-i a'lâ'yı dinleyemezler ve her taraftan sürüp atılırlar, kovularak. Onlar için sürekli bir azap da vardır. Eğer ki hızlıca hırsızlayıp bir şey kapan olsun hemen arkasından parlak, delici bir alev ona yetişir."* (Sâffât, 6-10)

Katâde dedi ki: Bu yıldızlar üç husus için yaratılmıştır: Allah onları sema için bir süs olarak, şeytanlar için atış taneleri olarak ve kendileri ile yol bulunan alametler olarak yaratmıştır. Her kim bu yıldızlar ile ilgili olarak bunun dışında birtakım yorumlar yapıp, anlamlar çıkartacak olursa kendi görüşüne göre bir şey söylemiş, payını elde edememiş, hissesini kaybetmiş, bilmesi imkânı olmayan bir işi bilmeye kalkışarak kendisini zora koşmuş olur. Bunu da İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir.

İnkar Edenlere Cehennem Vardır:

وَلِلَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ ۖ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٦﴾ إِذَا أُلْقُوا
فِيهَا سَمِعُوا لَهَا شَهِيقًا وَهِيَ تَفُورُ ﴿٧﴾ تَكَادُ تَمَيَّزُ مِنَ الْغَيْظِ ۖ كُلَّمَا
أُلْقِيَ فِيهَا فَوْجٌ سَأَلَهُمْ خَزَنَتُهَا أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَذِيرٌ ﴿٨﴾ قَالُوا بَلَىٰ قَدْ
جَاءَنَا نَذِيرٌ فَكَذَّبْنَا وَقُلْنَا مَا نَزَّلَ اللَّهُ مِنْ شَيْءٍ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا فِي ضَلَالٍ

Scanned with CamScanner

كَبِيرٍ ﴿٩﴾ وَقَالُوا لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِي أَصْحَابِ السَّعِيرِ
﴿١٠﴾ فَاعْتَرَفُوا بِذَنْبِهِمْ فَسُحْقًا لِأَصْحَابِ السَّعِيرِ ﴿١١﴾

6. Rablerini inkâr edenlere de cehennem azabı vardır. O ne kötü bir dönüş yeridir!

7. Oraya atıldıklarında o kaynayıp coşarken onun korkunç sesini işitirler.

8. Öfkesinden neredeyse çatlayacak gibi olur. İçine her bir grup atıldığında bekçileri onlara size bir nezir gelmedi mi, diye sorarlar.

9. Onlar: "Evet, gerçekten bize bir nezir geldi, fakat biz yalanladık ve Allah hiçbir şey indirmemiştir. Siz ancak büyük bir sapıklık içindesiniz dedik" diye cevap verirler.

10. Yine derler ki: "Eğer biz dinleseydik ve aklımızı kullanmış olsaydık, cehennemlikler arasında olmazdık."

11. Böylelikle günahlarını itiraf edecekler. Allah'ın rahmeti cehennemliklerden uzak olsun.

Tefsiri:

Yüce Allah buyuruyor ki: *"Rablerini inkâr edenlere de"* Biz *"cehennem"* azabını hazırlamış bulunuyoruz *"o ne kötü bir dönüş yeridir"* ne kötü bir akıbet, ne kötü gidilecek son yerdir!

"Oraya atıldıklarında o kaynayıp coşarken" Sevrî'nin dediği üzere çok miktardaki su içinde az sayıdaki tanelerin kaynayışı gibi onlar içinde olduğu halde kaynar *"onun korkunç sesini"* İbn Cureyc yani yüksek sesle bağırmasını *"işitirler."*

"Öfkesinden neredeyse çatlayacak gibi olur." Yani onlara aşırı öfkeli ve son derece kızgın olduğundan ötürü neredeyse parçaları birbirinden ayrılıp, dağılacak.

"İçine her bir grup atıldığında bekçileri onlara size bir nezir (uyarıcı bir peygamber) gelmedi mi diye sorarlar. Onlar: Evet, gerçekten bize bir nezir (uyarıp, korkutan peygamber) geldi, fakat biz yalanladık ve Allah hiçbir şey indirmemiştir. Siz ancak büyük bir sapıklık içindesiniz diye cevap verirler." Yüce Allah yarattığı kullarına karşı adaletli olduğunu ve hiçbir kulunu ona

Scanned with CamScanner

karşı delili ortaya koymadan ve Rasûlü'nü ona göndermeden azaplandırmayacağını söz konusu etmektedir. Nitekim bir başka yerde: *"Biz bir Rasûl göndermedikçe azap ediciler değiliz."* (İsrâ, 15) ve: *"Nihayet onlar oraya geleceklerinde kapıları açılacak ve bekçileri onlara şöyle diyecek: Size aranızdan Rabbinizin âyetlerini sizlere okuyan ve bugününüze kavuşmakla sizi korkutan Rasûller gelmedi mi? Onlar: Evet, diyecekler fakat azap sözü kâfirler üzerine hak olmuştur."* (Zümer, 71)

Bu şekilde dönüp kendilerini kınayacaklar ve pişmanlığın kendilerine fayda vermeyeceği bir zamanda pişman olup, şöyle diyeceklerdir: *"Eğer biz dinleseydik ve aklımızı kullanmış olsaydık, cehennemlikler arasında olmazdık."* Yani bizim kendilerinden yararlandığımız akıllarımız, Allah'ın indirdiği hakkı işitecek kulaklarımız bulunsaydı dünyada Allah'ı inkâr edip, onun hakkında aldanışa düşmezdik ama kendisiyle Rasûllerin getirdiklerini anlayıp, kavrayacağımız idraklerimiz de yoktu, onları izleme yolunu bize gösterecek akıllarımız da yoktu. Bundan dolayı yüce Allah: *"Böylelikle günahlarını itiraf edecekler, Allah'ın rahmeti cehennemliklerden uzak olsun"* buyurmaktadır.

[6929] İmam Ahmed dedi ki: Ebu'l-Bahterî et-Tâî dedi ki: Bana bize Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i dinlemiş bir kişi şöyle buyurduğunu haber verdi: *"İnsanlar artık kendi nefislerinden (belgelerle) mazur görülemeyecekleri bir halde oldukları ortaya konulmadıkça asla helâk olmazlar."*[10]

[6930] Bir başka hadiste de: *"Kimse cehennem ateşinin kendisine cennetten daha layık olduğunu kesin olarak bilmedikçe cehenneme girmeyecektir."* [11] buyurmuştur.

Yaratan Elbet Bilir:

إِنَّ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ ﴿١٢﴾ وَأَسِرُّوا
قَوْلَكُمْ أَوِ اجْهَرُوا بِهِ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿١٣﴾ أَلَا يَعْلَمُ مَنْ
خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ ﴿١٤﴾ هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ ذَلُولًا
فَامْشُوا فِي مَنَاكِبِهَا وَكُلُوا مِنْ رِزْقِهِ وَإِلَيْهِ النُّشُورُ ﴿١٥﴾

10 Ahmed, IV, 260. Daha önce Mâide sûresi 79. âyetin tefsirinde geçti.

11 Belli bir araştırmadan sonra bu hadisi bu lafızla müsned olarak göremedim, uydurma olduğunu düşünüyorum.

Scanned with CamScanner

12. Muhakkak ki Rablerinden gıyaben korkanlar için, işte onlar için bir mağfiret ve büyük bir ecir vardır.

13. Sözünüzü ister gizli, ister açık söyleyin. Çünkü o göğüslerin özünü en iyi bilendir.

14. Yaratan bilmez mi hiç? O, Latifdir, her şeyden haberdardır.

15. O yeri size itaatkâr ve yumuşak kılandır. O halde omuzlarında yürüyün ve onun rızkından yiyin, dönüş yalnız onadır.

Tefsiri:

Yüce Allah insanların görmediği bir yerde iken Rabbi ile baş başa kalan bir kimsenin Rabbinin huzurunda duracağı korkusu ile Allah'tan başka kimsenin kendisini görmediği halde masiyetlerden uzak durup, itaatleri yerine getiren kişinin durumunu haber vermektedir. Onun için bir mağfiret ve pek büyük bir ecir olduğunu yani günahlarının örtülüp, bağışlanacağını ve pek büyük sevap ile mükâfatlandırılacağını bildirmektedir.

[6931] Nitekim Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde sabit olduğuna göre: *"Yedi kişiyi Allah başka hiçbir gölgenin bulunmadığı bir günde Arşının gölgesi altında gölgelendirecektir."* buyurmuş ve bunlar arasında da: *"Güzel ve makam ve mevki sahibi bir kadın kendisini davet ettiği halde, ben Allah'tan korkarım, diyen bir adam ile sağ elinin ne infak ettiğini, sol eli bilmeyecek kadar verdiği sadakasını gizleyen kimse"*yi saymıştır.[12]

[6932] Hâfız Ebû Bekr el-Bezzâr, Müsned'inde dedi ki: Enes dedi ki: Ashab: Ey Allah'ın Rasûlü! Bizler senin yanında ayrı bir halde oluyoruz, senden ayrıldıktan sonra başka bir halde oluyoruz. Allah Rasûlü: *"Peki, Rabbinizle aranız nasıl?"* buyurdu. Ashab: Allah gizli halde de, açıkta da bizim Rabbimizdir, dediler. Allah Rasûlü: *"Sizin sözünü ettiğiniz halinizin nifakla bir ilgisi yoktur"* buyurdu.[13] (Bezzâr dedi ki:) Bu hadisi Sabit'ten bildiğimiz kadarıyla el-Haris b. Ubeyd'den başkası rivayet etmemiştir.

12 Buhârî ve Müslim tarafından ittifakla rivayet edilmiş olup, daha önce geçti.

13 Bezzâr, 52; Ebû Ya'la, 2369. Enes'ten gelen bir hadis olarak. Hadis el-Haris b. Ubeyd el-Iyâdi etrafında dönmektedir. Her ne kadar Müslim ondan rivayet nakletmiş ise de Ahmed: Hadisi muzdariptir demiş, Yahyâ zayıf olduğunu söylemiş, Nesâî ve başkaları leyyin olduğunu söylemiştir. İbn Hibbân: Yanılmaları çok olanlardan birisi idi demiştir: O halde senet pek kavi değildir. Bununla birlikte Heysemi, Mecma, 86'da: Ebû Ya'la'nın ravileri Sahih'in ravileridir demektedir. Haris'in zayıf olduğunu beyan etmemiştir.

Scanned with CamScanner

Sonra yüce Allah kalpleri ve gizliliklerini bildiğine dikkat çekerek şöyle buyurmaktadır: *"Sözünüzü ister gizli, ister açık söyleyin çünkü o göğüslerin özünü"* yani kalplerin hatırına *geleni "en iyi bilendir. Yaratan bilmez mi hiç?"* Yani yaratıcı mı bilmeyecekmiş? Anlamının: Allah yarattığını bilmez mi anlamında olduğu da söylenmiştir ama *"O Latîfdir, her şeyden haberdardır"* buyruğu dolayısıyla birinci anlam daha uygundur.

Sonra yüce Allah yeryüzünü orada yaratmış olduğu dağlarla istikrarlı, sakin ve çalkalanmayacak bir halde yaratmış olup, orada kaynatmış olduğu pınarlar, açmış olduğu yollar, hazırlamış olduğu menfaatler, ekin ve çeşitli meyvelerin yapıldığı yerler ile kendilerine musahhar kıldığını, onların emrine alçaltmış olmakla yarattıklarına ihsan etmiş olduğu nimetini hatırlatmak için şöyle buyurmaktadır: *"O yeri size itaatkâr ve yumuşak kılandır. O halde omuzlarında yürüyün."* Yani çeşitli kazanç ve ticaret için yeryüzünün dilediğiniz bölgelerine yolculuk yapın, onun kıtaları arasında, köşesinde bucağında dolaşıp durun. Ayrıca Allah'ın sizin için kolaylaştırması hali müstesna sizin çalışıp çabalamanızın size hiçbir fayda sağlamayacağını da bilin *"ve onun rızkından yiyin"* çünkü sebep için çalışıp çabalamak tevekküle aykırı değildir.

[6933] Nitekim İmam Ahmed şöyle demektedir: Abdullah b. Hubeyre diyor ki: O Ebû Temim el-Ceyşani'yi şöyle derken dinlemiştir: O Ömer b. el-Hattab'ı şöyle derken dinlemiştir: O Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinlemiştir: *"Eğer siz Allah'a gerçek şekliyle ve hak ettiği gibi tevekkül edecek olursanız sabahleyin kursağı boş giden, akşamleyin kursağı dolu olarak dönen kuşları rızıklandırdığı gibi sizi de rızıklandırırdı."*[14] Bunu Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce, İbn Hubeyre'nin naklettiği bir hadis olarak rivayet etmiş olup, Tirmizî hasen, sahihtir demiştir.

Böylelikle yüce Allah rızıklarını aramak için -yüce Allah'a tevekkül etmekle birlikte- sabahleyin gidip, akşamleyin döndüklerini söz konusu etmektedir. Çünkü her şeyi musahhar kılan, sebepleri yönlendiren odur.

"Dönüş yalnız onadır." Kıyamet günü yalnız ona dönülecektir. İbn Abbâs, Mücâhid, Katâde ve Süddî: *"Omuzlarında"* çeşitli yerlerinde, yollarında, köşelerinde bucağında diye açıklamışlardır. İbn Abbâs ve Katâde ise *"omuzları"*nı dağlar diye açıklamışlardır.

14 Tirmizî, 2344; İbn Mâce, 4164; Ahmed, I, 30; İbn Hibbân, 730. Senedi hasendir, daha önce geçti.

Scanned with CamScanner

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Beşir b. Ka'b'dan rivayete göre o *"O halde omuzlarında yürüyün"* buyruğunu okuyup, bir um veledine (kendisinden çocuk doğurmuş cariyesine) eğer *"omuzları"*nın ne demek olduğunu bilirsen hür olacaksın dedi. Ümmü veled: Onlar dağlardır dedi, Ebu'd-Derdâ'ya sorunca, o da: Omuzları dağlarıdır, diye cevap verdi.

Nasıl Emîn Olabilirsiniz?:

أَأَمِنتُم مَّن فِي السَّمَآءِ أَن يَخْسِفَ بِكُمُ الأَرْضَ فَإِذَا هِيَ تَمُورُ ﴿١٦﴾ أَمْ أَمِنتُم مَّن فِي السَّمَآءِ أَن يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا فَسَتَعْلَمُونَ كَيْفَ نَذِيرِ ﴿١٧﴾ وَلَقَدْ كَذَّبَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿١٨﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى الطَّيْرِ فَوْقَهُمْ صَآفَّاتٍ وَيَقْبِضْنَ مَا يُمْسِكُهُنَّ إِلَّا الرَّحْمَٰنُ إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ بَصِيرٌ ﴿١٩﴾

16. Göktekilerin sizi yere geçirmesinden emin mi oldunuz? O zaman onun durmadan çalkalanmakta olduğunu göreceksiniz.

17. Yahut göktekilerin üzerinize taş yağdıran bir rüzgâr göndermesinden emin mi oldunuz? Hem benim korkutmamın nasıl olduğunu bileceksiniz.

18. Andolsun ki onlardan öncekiler de yalanlamışlardı. Benim azabım nasıl oldu?

19. Üstlerinde sıra sıra dizilip, kanatlarını açıp kapayan kuşları görmediler mi? Onları Rahmân'dan başkası tutmuyor. Muhakkak ki O, her şeyi çok iyi görendir.

Tefsiri:

İşte bu onun kullarına lütuf ve rahmetinin bir göstergesidir. O bazılarının kendisini inkâr etmeleri, onunla birlikte başkalarına ibadet etmeleri sebebiyle onları azaplandırmaya kadirdir. Bununla birlikte o hilmi ile muamele edip, affetmekte, cezayı erteleyip, azabı çabuklaştırmamaktadır. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Eğer Allah kazandıkları sebebi ile insanları sorgulayacak olsaydı onun sırtında dolaşanların hiçbirini bırakmazdı, fakat o*

Scanned with CamScanner

bunları belirlenmiş bir vakte geri bırakıyor. Belirlenmiş olan o vakitleri gelince muhakkak Allah kullarını en iyi görendir." (Fâtır, 45) Burada da: *"Göktekilerin sizi yere geçirmesinden emin mi oldunuz? O zaman onun durmadan çalkalanmakta olduğunu"* gidip geldiğini, sallanıp durduğunu *"göreceksiniz"* buyurmaktadır.

"Yahut göktekilerin üzerinize taş yağdıran bir rüzgâr" yani içinde kafanızı yaracak küçük çakıl taşları bulunan bir rüzgâr *"göndermesinden emin mi oldunuz?"* Nitekim başka bir yerde şöyle buyurmaktadır: *"Peki, kara tarafından sizi yere geçirmesinden yahut üzerinize çakıl taşları yağdıran bir kasırga göndermesinden emin mi oldunuz? Sonra kendinize hiçbir vekil de bulamazsınız."* (İsrâ, 68)

Bu şekilde burada da onları: *"Hem benim korkutmamın nasıl olduğunu bileceksiniz?"* diye onları tehdit etmektedir. Yani benim korkutmamın ve korkutmama kulak asmayarak riayet etmeyip, onu yalanlayan kimselerin akıbetinin nasıl olacağını *"bileceksiniz."* Sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Andolsun ki onlardan öncekiler de" yani geçmiş ümmetler ve geride kalmış asırlar içerisinde yaşamış olanlar *"da yalanlamışlardı. Benim azabım nasıl oldu?"* Benim onlara gösterdiğim tepki ve onları cezalandırışım nasıl pek büyük, çetin ve can yakıcı oldu, demektir.

Sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Üstlerinde sıra sıra dizilip, kanatlarını açıp kapayan kuşları görmediler mi?"* Yani bu kuşlar bazen havada kanatlarını sıra sıra dizerken, bazen bir kanadını toplayıp, bir diğerini açmaktadır. *"Onları"* hava boşluğunda *"Rahmân'dan başkası tutmuyor"* yani onları rahmeti ve lütfuyla havada kendileri için musahhar kıldıklarıyla sadece o tutuyor.

"Muhakkak ki o her şeyi" yani yarattıklarının maslahat ve menfaatine olan her şeyi *"çok iyi görendir."*

Bu da yüce Allah'ın: *"Gök boşluğunda musahhar kılınmış kuşları görmüyorlar mı?" Onları (havada) Allah'tan başkası tutmuyor. Şüphe yok ki bunda iman edecek bir topluluk için âyet (ve ibret)ler vardır."* (Nahl, 79) buyruğuna benzemektedir.

Scanned with CamScanner

Size Yardım Edecek Kimdir?:

أَمَّنْ هٰذَا الَّذِي هُوَ جُنْدٌ لَكُمْ يَنْصُرُكُمْ مِنْ دُونِ الرَّحْمٰنِ ۚ إِنِ الْكَافِرُونَ
إِلَّا فِي غُرُورٍ ﴿٢٠﴾ أَمَّنْ هٰذَا الَّذِي يَرْزُقُكُمْ إِنْ أَمْسَكَ رِزْقَهُ ۚ بَلْ
لَجُّوا فِي عُتُوٍّ وَنُفُورٍ ﴿٢١﴾ أَفَمَنْ يَمْشِي مُكِبًّا عَلَىٰ وَجْهِهِ أَهْدَىٰ
أَمَّنْ يَمْشِي سَوِيًّا عَلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٢٢﴾ قُلْ هُوَ الَّذِي أَنْشَأَكُمْ
وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ ۖ قَلِيلًا مَا تَشْكُرُونَ ﴿٢٣﴾ قُلْ
هُوَ الَّذِي ذَرَأَكُمْ فِي الْأَرْضِ وَإِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٢٤﴾ وَيَقُولُونَ مَتَىٰ
هٰذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٥﴾ قُلْ إِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللَّهِ ۖ وَإِنَّمَا أَنَا
نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿٢٦﴾ فَلَمَّا رَأَوْهُ زُلْفَةً سِيئَتْ وُجُوهُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَقِيلَ
هٰذَا الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تَدَّعُونَ ﴿٢٧﴾

20. Rahmân'ın dışında sizlere yardım edecek de kimmiş? Şu sizin ordunuz mu? Kâfirler ancak bir aldanış içerisindedirler.

21. Eğer o rızkını kesiverirse size rızık verebilecek kim? Hayır, onlar azgınlık edip, inatla kaçmaktadırlar.

22. Acaba durmadan yüzüstü düşerek yürüyen kimse mi daha çok hidayettedir yoksa dosdoğru bir yol üzere dümdüz yürüyen kimse mi?

23. De ki: "Sizi yaratan, size işitme (için kulaklar), gözler ve kalpler veren odur. Ne kadar az şükredersiniz!"

24. De ki: "O sizi yeryüzüne dağıtıp, yayandır. Yalnız onun huzuruna toplanıp götürüleceksiniz."

25. Eğer doğru söyleyenler iseniz bu vaadiniz ne zaman gerçekleşecek? derler.

26. De ki: "Ona dair bilgi ancak Allah'ın yanındadır. Ben ancak apaçık bir korkutucuyum."

27. Artık onu yakınlaşmış gördüklerinde o kâfirlerin hoşlanmadıkları yüzlerinden belli olur ve: "İşte bu sizin acele gelmesini istediğinizdir" denilir.

Scanned with CamScanner

Tefsiri:

Yüce Allah kendisinden başkalarına ibadet ederek onların kendilerine yardımcı olmalarını, rızık vermelerini ümit eden müşriklerin bu inançlarını kabul etmeyip, reddederek onlara bu umduklarının kesinlikle ellerine geçmeyeceğini haber vererek şöyle buyurmaktadır: *"Rahmân'ın dışında sizlere yardım edecek de kimmiş? Sizin şu ordunuz mu?"* Yani onun dışında sizin bir veliniz, bir koruyucunuz, ondan başka bir yardımcınız yoktur. Bundan dolayı yüce Allah: *"Kâfirler ancak bir aldanış içerisindedirler"* buyurmaktadır. Sonra yüce Allah buyuruyor ki:

"Eğer o rızkını kesiverirse size rızık verebilecek kim?" Yani eğer Allah size olan rızkını kesecek olursa ondan sonra size kim rızık verebilecektir? Yani aziz ve celil, bir ve tek ve ortaksız Allah'tan başka veren, engelleyen, yaratan, rızık veren ve yardım eden hiç kimse yoktur. Yani onlar bu gerçeği biliyorlar. Bununla birlikte onunla beraber başkasına ibadet ediyorlar.

Bunun için yüce Rabbimiz şöyle buyurmaktadır: *"Hayır, onlar"* azgınlık, iftira ve sapıklıklarını sürdürerek *"azgınlık edip, inatla kaçmaktadırlar."* Yani inat ederek, büyüklük taslayarak, hakka arkalarını dönüp, nefretle kaçıp, hakkı işitmemekte ve ona uymamaktadırlar. Sonra yüce Allah şöyle buyuruyor:

"Acaba durmadan yüzüstü düşerek yürüyen kimse mi daha çok hidayettedir? Yoksa dosdoğru bir yol üzerinde dümdüz yürüyen kimse mi?" Bu Allah'ın mü'min ve kâfire verdiği bir misaldir. Kâfirin içinde bulunduğu halin misali, yüzüstü yürüyen kimsenin durumuna benzer. Yani dimdik durarak değil de yüzüstü eğilmiş olarak yürüyen kimseye benzer. Bu da nereye gittiğini ve nasıl gideceğini bilmeyen kimse demektir. Aksine böyle bir kişi şaşkındır, kaybolmuştur, yolunu şaşırmış, şaşkının birisidir. İşte böylesi mi doğru yol üzerindedir yoksa *"dosdoğru bir yol üzere"* yani açık seçik ve besbelli bir yol üzere *"dümdüz"* yani dimdik *"yürüyen"* ve böylece kendisi özü itibariyle dosdoğru, yolu da dosdoğru olan *"kimse mi?"*

Bu onların dünyadaki misalleridir. Ahirette de böyle olacaklardır. Mü'min uçsuz bucaksız cennete kendisini götürecek dosdoğru bir yol üzerinde dimdik yürüyecek halde haşredilecektir. Kâfir ise cehennem ateşine gitmek üzere yüzükoyun yürüyecek şekilde haşredilecektir: "Toplayınız o zulmedenleri ve onlara eş olanları, Allah'tan başka taptıklarını da. Onlara gösterin cehenne-

Scanned with CamScanner

min yolunu ve durdurun onları. Çünkü onlar sorgulanacaklardır. Ne oluyor size? Neden birbirinize yardım etmiyorsunuz? Hayır, onlar bugün teslim olmuşlardır." (Sâffât, 22-26)

[6934] İmam Ahmed (r.h) dedi ki: Enes b. Mâlik diyor ki: Ey Allah'ın Rasûlü! İnsanlar yüzükoyun nasıl haşredilecekler, diye soruldu. Allah Rasûlü: *"Onları ayakları üzerine yürüten, yüzükoyun yürütmeye kadir değil midir?"* buyurdu.[15] Bu hadis, Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde Yunus b. Muhammed, Şeyban'dan, o Katâde'den, o Enes'ten böylece buna yakın olarak tahriç edilmiştir.

"De ki: Sizi yaratan" yani önceleri anılmaya değecek bir şey değilken, sizi yaratıp, var eden *"size işitme, gözler ve kalpler veren"* akıllar ve idrakler veren *"odur. Ne kadar az şükredersiniz!"* Yani Allah'ın size nimet olarak ihsan etmiş olduğu bu güçlerinizi ona itaat, onun emirlerini yerine getirmek, onun yasaklarını terk etmek yolunda ne kadar az kullanmaktasınız!

"De ki: O sizi yeryüzüne dağıtıp, yayandır." Dillerinizin, renklerinizin, şekillerinizin, şemailinizin, sûretlerinizin farklılığı ile birlikte yeryüzünün çeşitli bölgelerine, köşesine bucağına sizi dağıtıp yayandır. *"Yalnız onun huzuruna toplanıp, götürüleceksiniz."* Bu şekildeki ayrılıp dağılmanızdan sonra bir araya toplanacaksınız. O sizi dağıttığı gibi, bir araya getirip toplayacak, sizi ilkin yarattığı gibi tekrar yeniden yaratacaktır. Sonra yüce Allah ölümden sonra dirilişi inkâr edip, bunun gerçekleşmesini oldukça uzak bir ihtimal gören kâfirlerin durumu hakkında şunu haber vermektedir: *"Eğer doğru söyleyenler iseniz bu vaadiniz ne zaman gerçekleşecek derler."* Yani şu dağılmaktan sonra bize gerçekleşeceğini haber verdiğiniz bu toplanma ne zaman olacaktır?

"De ki: Ona dair bilgi ancak Allah'ın yanındadır." Bunun muayyen olarak ne zaman olacağını ancak aziz ve celil olan Allah bilir ama o bana size bunun olacağını kaçınılmaz olarak meydana gelip, gerçekleşeceğini haber vermemi emir buyurdu. Bu sebeple siz de ondan sakınınız, tedbirinizi alınız. *"Ben ancak apaçık bir korkutucuyum."* Bana düşen sadece tebliğdir ve ben bunu size eksiksiz yaptım. Yüce Allah buyuruyor ki:

15 Metni sahihtir. Ahmed, III, 167. Senedinde Nufey b. el-Haris vardır. Zayıf ve metruk birisidir ama metin mahfuzdur. Bunu Buhârî, 4760; Müslim, 2806 ve başkaları rivayet etmiş olup, hadis daha önceden de geçti.

Scanned with CamScanner

"Artık onu yakınlaşmış gördüklerinde o kâfirlerin hoşlanmadıkları yüzlerinden belli olur." Yani kıyâmet yaklaşıp, kâfirler onu müşahede edip, artık onun gerçekleşmesinin pek yakın olduğunu görecekleri vakit -çünkü gelecek olan süresi uzasa dahi mutlaka gelecektir- ve yalan saydıkları hal başlarına gelip, gerçekleşince bundan hoşlanmazlar çünkü onlar için ne gibi şerler olduğunu bilirler. Yani bu hal onları kuşatıp, Allah'ın beklemedikleri, hesaba katmadıkları emri onların başına gelmiş olacaktır. *"Halbuki Allah'tan ummadıkları şey kendilerine görünür. Kazandıkları amellerin fenalıkları kendilerine görünecek ve alaya aldıkları şey onları çepeçevre sarıp kuşatacaktır."* (Zümer, 47-48) Bu sebeple de onlara başlarına kakmak ve azarlamak maksadıyla: *"İşte bu sizin acele gelmesini"* çabuklaştırılmasını *"istediğinizdir, denilir."*

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَهْلَكَنِيَ اللهُ وَمَنْ مَعِيَ أَوْ رَحِمَنَا فَمَنْ يُجِيرُ الْكَافِرِينَ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢٨﴾ قُلْ هُوَ الرَّحْمَٰنُ آمَنَّا بِهِ وَعَلَيْهِ تَوَكَّلْنَا فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٢٩﴾ قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَصْبَحَ مَاؤُكُمْ غَوْرًا فَمَنْ يَأْتِيكُمْ بِمَاءٍ مَعِينٍ ﴿٣٠﴾

28. De ki: "Bana haber verin. Eğer Allah beni ve benimle beraber olanları helâk etse yahut bize rahmet buyursa ya kâfirleri acıklı azaptan kim kurtarır?"

29. De ki: "O Rahmân'dır, biz ona iman etmişizdir ve yalnız ona tevekkül ettik. Artık kimin apaçık bir sapıklık içinde olduğunu pek yakında bileceksiniz."

30. De ki: "Bana haber verin, eğer suyunuz yerin dibine geçiriliverse size kim kaynar bir su getirebilir?"

Tefsiri:

Yüce Allah buyuruyor ki: Ey Muhammed! Şu Allah'a ortak koşup, onun nimetlerini inkâr edenlere *"De ki: Bana haber verin, eğer Allah beni ve benimle beraber olanları helâk etse yahut bize rahmet buyursa ya kâfirleri acıklı azaptan kim kurtarır?"* Haydi kendinizi kurtarın da görelim. Kesinlikle Allah'tan tevbe, ona dönmek, onun dinine yönelmekten başka hiçbir şey kurtaramaz. Temenni ettiğiniz azap ve ibretli cezanın başınıza gelmesinin size

Scanned with CamScanner

faydası olmaz. Allah bizi ister azaplandırsın, ister bize merhamet buyursun. Sizi gelip bulacak olan ibretli cezasından ve can yakıcı azabından kurtulamazsınız.

Sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Deki o Rahmân'dır. Biz ona iman etmişizdir ve yalnız ona tevekkül ettik."* Yani biz Rahmân, Rahîm âlemlerin Rabbine iman ettik, bütün işlerimizde ona tevekkül ettik. Nitekim yüce Allah: *"Yalnız ona ibadet et ve yalnız ona tevekkül et."* (Hûd, 123) buyurmaktadır.

Bundan dolayı yüce Allah: *"Artık kimin"* yani biz mi siz mi *"apaçık bir sapıklık içinde olduğunu"* ve dünya ve ahirette güzel akıbetin kimin olacağını *"yakında bileceksiniz."*

Sonra yüce Allah yarattıkları arasındaki rahmetini açıkça ortaya çıkarmak üzere şöyle buyurmaktadır: *"De ki: Bana haber verin, eğer suyunuz yerin dibine geçiriliverse"* yani suyunuz yerin dibine aşağılara gidiverse hiçbir şekilde oldukça keskin kazı aletleriyle, güçlü kuvvetli bileklerle asla kendisine ulaşılamayacak hale gelirse *"size kim kaynar"* yerden kaynayan ve yerin üzerinde akıp giden *"bir su getirebilir?"*

Yani yüce Allah'ın dışında buna kimse muktedir olamaz. Onun sizin için suları kaynaklarından fışkırtıp, kulların ihtiyaç duydukları şekilde az yahut çok yerin çeşitli yerlerinde akıtması da onun lütfu ve keremindendir. Bundan dolayı hamd ve minnet yalnız onadır.

Mülk sûresi tefsirinin sonu.

Hamd ve minnet yalnız Allah'adır.

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

KALEM SÛRESİ

[52 âyettir. Mekke'de inmiştir.]

Andolsun Kaleme:

نٓ وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ ﴿١﴾ مَا أَنْتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ بِمَجْنُونٍ ﴿٢﴾
وَإِنَّ لَكَ لَأَجْرًا غَيْرَ مَمْنُونٍ ﴿٣﴾ وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ ﴿٤﴾
فَسَتُبْصِرُ وَيُبْصِرُونَ ﴿٥﴾ بِأَيِّيكُمُ الْمَفْتُونُ ﴿٦﴾ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ
بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿٧﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;

1. Nûn, kaleme ve yazmakta oldukları şeylere andolsun ki,

2. Sen Rabbinin nimeti sayesinde bir deli değilsin.

3. Gerçekten senin için elbette kesilmeyecek bir ecir vardır.

4. Ve şüphe yok ki sen çok büyük bir ahlâka sahipsin.

5. Yakında sen de göreceksin, onlar da görecekler.

6. Delilik hanginizde imiş.

7. Muhakkak senin Rabbin kendi yolundan sapanları da en iyi bilendir, hidayet bulanları da en iyi bilen odur.

Tefsiri:

Hecâ harfleri (Mukatta harfler) ile ilgili açıklama Bakara sûresinin baş tarafında geçtiği gibi "Nûn" buyruğunun "Sad" ve "Kaf" ve buna benzer

Scanned with CamScanner

sûre başlarındaki mukatta harfler gibi olduklarına ve bu hususta daha sağlıklı görüşe dair açıklamalar burada ayrıca tekrarına gerek bırakmayacak şekilde geçmiş bulunmaktadır.

"Nun" buyruğundan kastın, yedi arzı taşıyan ve kuşatıcı, pek muazzam su akımı üzerindeki büyük bir balık olduğu da söylenmiştir. Nitekim İmam Ebû Câfer b. Cerîr şöyle demektedir: Ebû Zabyan'ın, İbn Abbâs'tan rivayetine göre o şöyle demiştir: Allah'ın ilk yarattığı kalemdir, yaz dedi. Kalem: Ne yazayım dedi. Allah: Kaderi yaz dedi. O günden itibaren kıyâmetin kopacağı güne kadar olacak şeyleri yazdı. Sonra Allah *"nun"*u yarattı, suyun Buhârînı yükseltti. Ondan sema ayrıldı. Yer de nun'un (balığın) sırtı üzerinde yayıldı. Nun (balık) hareket edince yer çalkalandı. Yer dağlarla sağlamlaştırıldı. Bu sebeple dağlar yere karşı övünür.

Bunu bu şekilde İbn Ebî Hâtim de A'meş'ten böylece rivayet etmiş bulunmaktadır. Bunu bu şekilde Şu'be, Muhammed b. Fudayl ve Veki de A'meş'ten rivayet etmişlerdir. Şu'be rivayetinde şunu da eklemektedir: Sonra (İbn Abbâs): *"Nûn, kaleme ve yazmakta oldukları şeylere andolsun"* buyruğunu okudu. Bunu Şerik de A'meş'ten, o Ebû Zabyan'dan ya da Mücâhid, İbn Abbâs'tan diye rivayet edip, buna yakın olarak rivayeti zikretmiştir.

Diğer taraftan Ma'mer de A'meş'ten bunu rivayet ettiğine göre İbn Abbâs şöyle dedi deyip, bunu zikretti sonra da: *"Nûn, kaleme ve yazmakta oldukları şeylere andolsun"* buyruğunu okudu.

Sonra İbn Cerîr dedi ki: Ebu'd-Duhâ İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletti: Aziz ve celil Rabbimin ilk yarattığı şey kalemdir sonra ona yaz dedi, o da kıyâmetin kopacağı vakte kadar olacak şeylerin hepsini yazdı sonra suyun üzerinde nun'u yarattı sonra yeri onun üzerine bastırdı.[16]

[6935] Taberânî bunu merfu olarak rivayet etmiş ve şöyle demiştir: Ebû Duhâ Müslim b. Subeyh, İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz Allah'ın ilk yarattığı kalem ve balıktır. Kaleme yaz, dedi. O ne yazayım dedi. (Allah)*

16 Bütün bu rivayetler kitap ehlinden alınmış rivayetler olup, batıl ve asılsızdırlar. Yer balığın sırtında değildir. Allah'ın kudreti ile taşınmakta, Allah'ın emri ve kudreti ile dönmektedir. Bir büyük balığın ya da herhangi bir balığın sırtına yükletilmiş herhangi bir gezegen ya da bir yıldız da yoktur.

Scanned with CamScanner

kıyâmet gününe kadar olacak her şeyi (yaz) buyurdu." Sonra: *"Nun. Kaleme ve yazmakta oldukları şeylere andolsun"* buyruğunu okudu. Nun denilen şey balıktır. Kalem de bilinen kalemdir.[17]

[6936] Bu hususta bir başka hadis vardır ki bunu da İbn Asâkir, Umeyye oğullarının azatlısı Abdullah'tan, o Ebû Sâlih'ten, o Ebû Hureyre'den diye rivayet etmiş bulunmaktadır: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Şüphesiz Allah'ın ilk yarattığı şey kalemdir. Sonra nun'u -ki o mürekkep hokkasıdır- yarattı. Sonra kaleme yaz dedi. O neyi yazayım? dedi. Allah: Amel, rızık, iz ya da ecel kabilinden olacak ne varsa hepsini yaz, buyurdu. O da kıyâmet gününe kadar bütün bunları yazdı. İşte yüce Allah'ın: "Nun. Kaleme ve yazmakta oldukları şeylere andolsun" buyruğunun manası budur. Sonra kaleme mühür vuruldu. Kıyamet gününe kadar o konuşmaz. Sonra aklı yarattı ve: İzzetim hakkı için yemin ederim ki sevdiğim kimselerde seni kemale erdirecek, buğz ettiğim kimselerde ise seni eksik bırakacağım, buyurdu."*[18]

İbn Ebî Necih dedi ki: İbrâhim b. Ebî Bekr kendisine Mücâhid'den şöyle dediğini haber verdi. Nun yedinci yerin altındaki balıktır denildi. Beğavî ve bir grup müfessirin zikrettiğine göre bu balığın sırtı üzerinde bir kaya vardır ki bunun, kalınlığı göklerle yerin kalınlığı kadardır. Bunun sırtı üzerinde de kırk bin boynuzu olan bir öküz vardır. Onun sırtı üzerinde yedi yer, içindekiler ve aralarındakiler bulunmaktadır. Allah en iyi bilendir.

[6937] Hayret verici hususlardan birisi de kimileri İmam Ahmed'in rivayet ettiği şu hadisi de bu anlamda olmak üzere yorumlamıştır: Enes dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Medine'ye geldiği haberi Abdullah b. Selam'a ulaşınca onun yanına gitti ve ona bazı hususlara dair soru sorup şöyle dedi: Ben sana ancak bir nebînin bildiği bazı hususlar hakkında soru

17 Merfu bir rivayet olarak asılsızdır. Bu mevkuf bir rivayettir. Taberânî, 8652, 8653'te İbn Abbâs'tan merfu olarak rivayet etmiş ve: Bunu Hammad b. Zeyd'den, Müemmel b. İsmail'den başka merfu olarak rivayet eden yoktur. Heysemi, Mecma, 11434'te: "İbn Maîn ve başkaları Müemmel'in sika olduğunu söylemekle birlikte Buhârî ve başkaları sika olduğunu söylemişlerdir. Geri kalan ravileri sikadırlar." demektedir. Hadisin merfu olarak rivayetinde yanılma Müemmel b. İsmail'den kaynaklanmaktadır çünkü o hıfzı oldukça kötü birisidir. Ancak bu az önce geçtiği gibi sahih bir senet ile İbn Abbâs'tan sahih olarak gelmiş bulunmaktadır.

18 Biraz sonra müsned bir rivayet olarak gelecektir.

Scanned with CamScanner

soracağım. Kıyametin ilk alameti nedir? Cennetliklerin ilk yiyeceği nedir? Çocuk neden bazen babasına benzer, bazen annesine benzer. Allah Rasûlü: *"Bunları bana az önce Cebrâil haber verdi"* buyurdu. İbn Selam: O Yahudilerin melekler arasında düşman bildiği bir melektir dedi. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"Kıyametin ilk alameti onları doğudan batıya doğru toplayacak bir ateş olacaktır. Cennetliklerin yiyeceği ilk yemek ise balığın karaciğerinin bir uzantısı olacaktır. Çocuğa gelince erkeğin suyu, kadının suyunun önüne geçerse çocuk (erkeğe) benzer. Şayet kadının suyu, erkeğin suyunun önüne geçerse çocuk kadına benzer."*[19] Bunu Buhârî de çeşitli yollardan Humeyd'den rivayet ettiği gibi Müslim de bunu rivayet etmiştir. Ayrıca Müslim, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in azatlısı Sevban'ın buna yakın olarak naklettiği bir hadisi de zikretmektedir.

[6938] Müslim'in Sahih'inde Ebû Esma er-Rahabî'nin Sevban'dan rivayet ettiğine göre bir Yahudi âlimi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bazı sorular sordu. Bunlardan birisi de şöyle idi: Cennetlikler cennete girecekleri vakit onlara yapılacak ilk ikram nedir? O: *"Balığın karaciğerinin ucudur"* buyurdu. Sonra: Peki, bunun arkasından onlar ne yiyecektir, dedi. Allah Rasûlü: *"Cennetin etrafından yiyen cennetin öküzü onlara kesilecektir"* buyurdu. Bu sefer: Bunun üzerine ne içeceklerdir, dedi. Allah Rasûlü: *"Selsebil diye adlandırılan bir pınardan (içeceklerdir)"* buyurdu.[20]

"Nûn"dan kastın nurdan bir levha olduğu da söylenmiştir.

[6939] İbn Cerîr dedi ki: Muâviye b. Kur'a babasından şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"'Nun, kaleme ve yazmakta oldukları şeylere andolsun' buyruğunda (söz konusu edilen nun) nurdan bir levha, nurdan bir kalemdir. Kıyamet gününe kadar olacak şeyleri yazar."*[21] Bu mürsel ve garip bir rivayettir. İbn Cureyc dedi ki: Bana haber verildiğine göre sözü geçen kalem yüz yıl uzunluğunda nurdan bir kalemdir.

---

19 Buhârî, 3329, 3938; Müslim, 315; Ahmed, II, 108; İbn Hibbân, 7161

20 Müslim, 315; Nesâî, 188; Hakim, III, 481; İbn Hibbân, 7422

21 Oldukça zayıftır. Taberî, 34540'ta rivayet etmiş olup, bu mürsel bir rivayettir. Mürsel olmakla birlikte senedinde Hasan b. Yahyâ vardır ki İbn Maîn ve İbn Adiyy zayıf olduğunu söylemişlerdir. Yine senedinde Hasan b. Şebib vardır. İbn Adiyy: Batıl rivayetleri nakleder demiştir.

Scanned with CamScanner

Yüce Allah'ın: *"Nun"* buyruğundan kastın hokka *"kalem"*den kastın da yazı kalemi olduğu da söylenmiştir. İbn Cerîr dedi ki: Hasan ve Katâde yüce Allah'ın: *"Nun"* buyruğundan kasıt mürekkep hokkasıdır, demişlerdir.

[6940] Bu hususta oldukça garip, merfu bir hadis de rivayet edilmiş bulunmaktadır. İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ebû Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu işittim: *"Allah mükerrep hokkası demek olan "nûn"u yarattı."*[22]

İbn Cerîr dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Allah mürekkep hokkası demek olan nun'u yarattı. Kalem'i de yarattı ve yaz, dedi. Ne yazayım, dedi. Ona: Kıyamet gününe kadar iyi yahut kötü yapılacak her bir ameli, helal yahut haram kısmet olarak ayrılmış her bir rızkı yaz, buyurdu. Sonra bütün bunlara ait her ne varsa ondan ayrılmayacak bir şekilde ona bağlı olarak takdir etti. Dünyaya girişi, orada ne kadar kalacağı, çıkışı ve oradan nasıl ayrılacağı gibi hususları da (yazdı). Ayrıca kulların üzerine koruyucu melekler (hafaza) görevlendirdi, kitabın da koruyucu hazinedarlarını tayin etti. Hafaza (koruyucu) melekler her gün o gün yapılacak olan amelleri kitabın hazinedarlarından istinsah edip (kopya edip) yazarlar. Rızık tükenip, iz kesilip, ecel sona erdi mi hafaza melekleri hazinedarların yanına gelirler. O günün amelini isterler. Hazinedarlar onlara: Sizin adamınız için yanınızda herhangi bir şey bulamıyoruz derler. Hafaza geri döndüklerinde o kimselerin ölmüş olduklarını görürler. İbn Abbâs dedi ki: Siz Araplar topluluğu değil misiniz? Hafaza meleklerinin: *"Esasen biz işlediklerinizi istinsah ediyorduk (kopya ediyorduk)"* (Câsiye, 29) dediklerini hiç duymadınız mı? İstinsah da asıl bir nüsha olmadan olur mu?

"Kaleme" buyruğundan zahiren anlaşılan kendisiyle yazı yazılan kalem türüdür. Yüce Allah'ın: *"Oku, Rabbin en kerim olandır. O kalemle öğretendir, insana bilmediğini öğretti."* (Alak, 3-5) buyruğuna benzemektedir. O halde bu yüce Allah'ın yaptığı bir yemin olup, yarattığı insanlara ihsan etmiş olduğu ve kendisi aracılığıyla ilimlerin elde edilebildiği yazının öğretilmesi nimetine bir dikkat çekmektedir. Bu sebeple de yüce Allah: *"Ve yazmakta oldukları*

22 Oldukça zayıftır. Bunu el-Acurri, eş-Şeria, 168 ve 358'de tahriç etmiştir. Senedinde el-Hasan b. Yahyâ vardır. O el-Hışni ed-Dımeşki nispetlidir. Metruk birisidir, hiçbir kıymeti yoktur. İbn Hibbân, el-Mecruhin, I, 235'te hadisi oldukça münker birisidir. O sika ravilerden asılsız rivayetler naklettiğinden ötürü terk edilmeyi hak etmiştir demiştir. Bu hadiste hücum edilen şahıs da odur. Hadis az önce geçen bir hadisin bir bölümüdür.

Scanned with CamScanner

şeylere" buyurmaktadır. İbn Abbâs, Mücâhid ve Katâde yani onların yazdıklarına (da yemin olsun) demektir, diye açıklamışlardır.

Ebu'd-Duhâ, İbn Abbâs'tan: *"Yazmakta oldukları şeylere"* yani onların yapmakta oldukları şeylere diye açıkladığını nakletmektedir. Süddî dedi ki: "Yazmakta oldukları şeyler" yani meleklerin kullara ait olan amelleri yazmaları kastedilmektedir.

Başkaları da şöyle demektedir: Burada kalemden maksat yüce Allah'ın gökleri ve yeri yaratmadan elli bin yıl önce yaratılmışların mukadderatını yazdığı sırada kaderi yazmasını sağladığı kalemdir.

Bu kanaatte olanlar ayrıca kalemin söz konusu edildiği hadisleri zikretmektedirler.

[6941] İbn Ebî Hâtim dedi ki: el-Velid b. Ubâde b. es-Sâmit dedi ki: Babam ölümü yaklaştığı sırada beni çağırdı ve şöyle dedi: Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Şüphesiz Allah'ın ilk yarattığı kalemdir. Ona: Yaz, buyurdu. Kalem: Rabbim ne yazayım, dedi. Allah: Kaderi ve ebediyete kadar olacak şeyleri yaz, buyurdu."*[23]

Bu hadisi İmam Ahmed de değişik yollardan el-Velid b. Ubâde'den, o babasından böylece rivayet etmiştir. Tirmizî de bunu Ebû Dâvûd et-Tayalisi'nin böylece naklettiği bir hadis olarak tahriç etmiş ve: Hasen, sahih, gariptir demiştir. Ebû Dâvûd bu hadisi Sünen'inin "Sünne" bölümünde Câfer b. Mûsâfir'den, o Yahyâ b. Hassan'dan, o İbn Rebâh'dan, o İbrâhim b. Ebî Able'den, o Ebû Hafsa'dan -ki adı Hubeyş b. Şureyh el-Habeşi eş-Şami'dir- o Ubâde'den deyip hadisi zikretmektedir.

[6942] İbn Cerîr dedi ki: İbn Abbâs'tan rivayete göre o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu naklederdi: *"Allah'ın ilk yarattığı şey kalemdir. Ona verdiği emir üzerine o da her şeyi yazdı."*[24] Bu yoldan garip olmakla birlikte bunu tahriç etmemişlerdir.

İbn Ebî Necih de Mücâhid'den: *"Kaleme"* buyruğundan maksat kendisi ile zikrin yazıldığı kalem, *"Yazmakta oldukları şeyler"*den maksat ise -az önce geçtiği gibi- yazdıkları şeylerdir, dediğini nakletmektedir.

---

23 Daha önce kaynakları Kamer sûresi 49. âyetin tefsirinde gösterildi.

24 Sahihtir. Taberî, 34544. Senedi hasendir. Şahitleri de vardır. Bu sebeple sahihtir.

Scanned with CamScanner

"Sen Rabbinin nimeti sayesinde bir deli değilsin." Yani Allah'a hamdolsun ki sen kavminin cahillerinin ve kendilerine getirmiş olduğun hidayeti ve apaçık hakkı yalanlayarak seni deli diye nitelendirenlerin söyledikleri gibi deli değilsin.

"Gerçekten senin için elbette kesilmeyecek bir ecir vardır." Ecrinin kesilmesi şöyle dursun senin pek büyük bir ecrin, asla kesilmeyecek, sonu gelmeyecek, tükenmeyecek pek büyük sevap ve mükâfatın vardır. Bu da senin Rabbinin risaletini insanlara tebliğ etmen ve onların eziyetlerine sabretmen karşılığında sana verilecek mükâfattır.

"Kesilmeyecek" buyruğu kesintiye uğramayacak, kesintisiz sürekli demektir. Yüce Allah'ın: *"Bu arkası kesilmeyen bir bağıştır."* (Hûd, 108) buyruğuna benzemektedir. Yani onların kesilmeyecek, sonu gelmeyecek ecirleri, mükâfatları vardır.

Mücâhid: *"Kesilmeyecek"* buyruğu hesapsız olarak verilecek demektir. Bu da söylediğimiz anlamın kapsamı içerisindedir.

"Ve şüphe yok ki sen çok büyük bir ahlâka sahipsin" buyruğu ile ilgili olarak Avfî, İbn Abbâs'tan naklen dedi ki: Yani hiç şüphesiz sen pek büyük bir din olan İslam dini üzeresin. Mücâhid, Ebû Mâlik, Süddî, Rabi b. Enes, Dahhâk ve İbn Zeyd de böyle demiştir: Atiyye: Pek büyük bir edebe sahipsin diye açıklamıştır.

[6943] Ma'mer, Katâde'den naklen dedi ki: Âişe'ye Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ahlâkına dair soru soruldu. O: Onun ahlâkı Kur'ân'dı, dedi. Ahlâkı Kur'ân'daki gibidir, demek istemiştir.[25]

[6944] Said b. Ebî Arube, Katâde'den naklen yüce Allah'ın: *"Ve şüphe yok ki sen çok büyük bir ahlâka sahipsin"* buyruğu hakkında dedi ki: Bize nakledildiğine göre Said b. Hişam, Âişe (radıyallâhu anhâ)'ya Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ahlâkına dair soru sorunca, o: Sen Kur'ân okumaz mısın? dedi. Sad: Okurum deyince, Âişe: Şüphesiz Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ahlâkı Kur'ân'dı, dedi.[26]

25 Taberî, 34559'da mürsel olarak tahriç etmiş, mevsul olarak da gelecektir.

26 Sahihtir. Taberî, 34560 munkatı bir rivayettir. İleride mevsul olarak gelecektir.

Scanned with CamScanner

[6945] Abdurrezzak dedi ki: Sa'd b. Hişam dedi ki: Âişe'ye: Ey mü'minlerin annesi bana Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ahlâkından haber ver diye sordu. O: Kur'ân'ı okur musun? dedi. Ben evet deyince, o: Onun ahlâkı Kur'ân'dı dedi.[27]

Bu uzunca bir hadisin muhtasarıdır. Bunu İmam Müslim Sahih'inde Katâde'nin naklettiği uzunca bir hadis olarak rivayet etmiştir. İleride yüce Allah'ın izniyle Müzzemmil sûresinde gelecektir. Ona güveniriz.

[6946] İmam Ahmed dedi ki: Hasan dedi ki: Âişe (radıyallâhu anhâ)'a Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ahlâkı hakkında soru soruldu. O: Onun ahlâkı Kur'ân'dı diye cevap verdi.[28]

[6947] İmam Ahmed dedi ki: Suvâ'e oğullarından bir adam dedi ki: Âişe (radıyallâhu anhâ)'ya Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ahlâkına dair soru sordum. O: Sen Kur'ân'da: *"Ve şüphe yok ki sen çok büyük bir ahlâka sahipsin"* buyruğunu okumuyor musun? dedi. Ben: İşte bana ondan bahset, dedim. O: Bir gün ona bir yemek yaptık. Hafsa da ona bir yemek yaptı. Cariyeme: Git, eğer Hafsa yemeği getirip, daha önce (önüne) koyarsa sen de yemeği at, dedim. (Âişe) dedi ki: (Hafsa) yemeği getirdi. Cariye de onu bir kenara bıraktı, kap düşüp kırıldı. (Yerde) bir deri sofra vardı. (Âişe) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onu topladı ve: *"Kısas uygulayınız.* -yahut kısasını yap, dedi. Ravilerden Esved hangisini söylediği hususunda şüphe etti.- *Senin kabının yerine bir kap (al)"* buyurdu. (Âişe) dedi ki: Ve (Allah Rasûlü bundan başka) bir şey söylemedi.[29]

[6948] İbn Cerîr dedi ki: Sa'd b. Hişam dedi ki: Mü'minlerin annesi Âişe'nin yanına gittim. Ona: Bana Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ahlâkını haber ver, dedim. O: Onun ahlâkı Kur'ân'dı. Sen: *"Ve şüphe yok ki sen çok büyük bir ahlâka sahipsin"* buyruğunu okumaz mısın? (bilmez misin?) dedi.[30]

---

27 Sahihtir. Abdurrezzak, Tefsir, 3275. Bu Müslim'in 746 numara ile tahriç ettiği uzunca bir hadisin bir bölümüdür.

28 Sahihtir. Ahmed, VI, 216. Senedinde kopukluk vardır ama değişik rivayet yolları bulunmaktadır.

29 Ahmed, VI, 111. Senedinde ismi verilmeyen ravi bulunmakla birlikte hadisin şahitleri vardır.

30 Ebû Dâvûd, 1342; Nesâî, 11350; Taberî, 34561. Çeşitli rivayet yolları ve şahitleriyle sahihtir.

Scanned with CamScanner

Bunu Ebû Dâvûd ve Nesâî, Hasen'in buna yakın olarak naklettiği bir hadis olarak rivayet etmişlerdir.

[6949] İbn Cerîr dedi ki: Cubeyr b. Nufeyr dedi ki: Hacca gitmiştim. Âişe (radıyallâhu anhâ)'ın huzuruna girdim. Ona Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ahlâkına dair soru sordum. O: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ahlâkı Kur'ân'dı dedi.[31] Bu şekilde Ahmed de bunu Abdurrahman b. Mehdi'den diye rivayet etmiş olup, Nesâî de Tefsir de İshâk b. Mansur'dan, o Abdurrahman b. Mehdi'den, o Muâviye b. Sâlih'ten böylece rivayet etmiştir.

Bunun da anlamı şudur: O -salât ve selam ona- emirleriyle, yasaklarıyla Kur'ân'ın bir timsali olmuştu. Kur'ân onun, karakteri olmuş, yaratılışındaki tabiatını terk edip, kendisine tabiat haline getirdiği bir ahlâkı edinmişti. Kur'ân kendisine neyi emrettiyse onu yaptı, neyi yasakladıysa onu terketti. Ayrıca hayâ, cömertlik, kahramanlık, affedicilik, cahillerin cahilliklerine katlanmak ve her bir güzel huya sahip olmak gibi Allah'ın mayasında yaratmış olduğu pek büyük bir ahlâkı da vardı.

[6950] Nitekim Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde Enes'ten şöyle dediği sabittir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e on yıl hizmet ettim. Asla bana üf bile demedi. Yaptığım bir şey için, onu niçin yaptın demediği gibi, yapmadığım bir şey için, onu niçin yapmadın, demedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) insanlar arasında ahlâkı en güzel olanlardan idi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in avucundan daha yumuşak ne ibrişime, ne ipeğe dokunmuş değilim. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in terinden ne bir misk, ne de daha başka hoş bir koku koklamış değilim.[32]

Buhârî dedi ki: Bera dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) insanların en güzel yüzlüsü, insanların en güzel ahlâklısı idi. Uzun da değildi, kısa da değildi.[33] Bu hususta hadisler pek çoktur. Ebû İsa Tirmizî'nin de bu hususta *eş-Şemail* diye bir kitabı vardır.

[6952] İmam Ahmed dedi ki: Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) asla ne bir hizmetçiye, ne bir kadına eliyle vurmadığı gibi, eliyle bir şeyi de vurmuş değildir. Allah yolunda cihad etmesi hali

31 Taberî, 34562. Senedi sahihtir.

32 Buhârî, 6038; Müslim, 2309; Ebû Dâvûd, 4774; Ahmed, III, 255; İbn Hibbân, 2894

33 Buhârî, 3549; Müslim, 2337, h. no: 93; Tirmizî, Şemail, 131

Scanned with CamScanner

dışında. İki şey arasında eğer muhayyer bırakılmış ise mutlaka o iki şeyden en sevdiği onların en kolay olanları idi. El verir ki günah olmasın eğer günah ise insanlar arasında günahtan en uzak duran kişi o olurdu. Kendisine karşı yapılan hiçbir şeyden dolayı kendisi adına intikam almamıştır. Allah'ın haramlarının çiğnenmesi hali dışında. O takdirde o vakit kendisi aziz ve celil Allah için intikam alırdı.[34]

[6953] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ben ancak iyi ahlâkı tamamlamak üzere gönderildim"* buyurdu.[35] Bunu İmam Ahmed tek başına rivayet etmiş bulunmaktadır.

Yüce Allah'ın: *"Yakında sen de göreceksin, onlar da görecekler, delilik hanginizde imiş"* buyruğu şu demektir: Ey Muhammed! Yakında sen de bileceksin, sana muhalif olup seni yalanlayanlar da bilecektir. Deli ve şaşkın kimdir, sen misin, onlar mı? Bu yüce Allah'ın: *"Yarın kimin mağrûr ve şımarık bir yalancı olduğunu bileceklerdir."* (Kamer, 26) buyruğu ile; *"Şüphe yok ki biz yahut siz ya bir hidayet üzereyiz ya da apaçık bir sapıklıkta"* (Sebe, 24) buyruklarına benzemektedir.

İbn Cureyc dedi ki: İbn Abbâs bu âyet-i kerime hakkında: Sen de, onlar da kıyâmet gününde bileceksiniz, diye açıklamıştır.

Avfî de İbn Abbâs'tan: *"Delilik hanginizde imiş"* yani hanginiz deli, mecnun imiş (bileceksiniz). Mücâhid ve başkaları da böyle demiştir. Katâde ve başkaları ise: *"Delilik hanginizde imiş"* hanginiz şeytana daha layık imiş, diye açıklamışlardır. *Meftûn* (fitneye kapılmış, delirmiş)un anlamı açıktır. Bu da haktan uzaklaştırılıp, fitneye düşürülerek hakkı kaybeden, şaşıran kimse demektir.

Yüce Allah'ın: "(بِأَيِّيكُمُ الْمَفْتُونُ): *Delilik hanginizde imiş"* buyruğunda be harfinin gelmesi yüce Allah'ın: *"Yakında sen de göreceksin, onlar da görecekler"* buyruğundaki fiilin manasını ihtiva ettiğine delalet etmesi içindir. Bunun da takdiri şudur: Deliliğinizin hangisinde olduğunu sen de bileceksin, onlar da bilecekler yahut sana da haber verilecek, onlara da haber verilecek, şeklindedir. Allah en iyi bilendir.

---

34 Sahihtir. Ahmed, VI, 232. Senedi Buhârî ve Müslim'in şartına uygundur. Değişik rivayet yolları vardır.

35 Ahmed, II, 381. Senedi Muhammed b. Aclan dolayısıyla hasendir.

Scanned with CamScanner

Sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Muhakkak senin Rabbin kendi yolundan sapanları da en iyi bilendir, hidayet bulanları da en iyi bilen odur."* Yani o iki fırkayı konuşturan, sizden ve onlardan kimin hidayet bulduğunu elbette bilir, kimin hakkı isabet ettiremeyen, haktan uzaklaşmış, şaşmış grup olduğunu en iyi bilir.

Kulağı Kesikler:

فَلَا تُطِعِ الْمُكَذِّبِينَ ﴿٨﴾ وَدُّوا لَوْ تُدْهِنُ فَيُدْهِنُونَ ﴿٩﴾ وَلَا تُطِعْ
كُلَّ حَلَّافٍ مَهِينٍ ﴿١٠﴾ هَمَّازٍ مَشَّاءٍ بِنَمِيمٍ ﴿١١﴾ مَنَّاعٍ لِلْخَيْرِ
مُعْتَدٍ أَثِيمٍ ﴿١٢﴾ عُتُلٍّ بَعْدَ ذَٰلِكَ زَنِيمٍ ﴿١٣﴾ أَنْ كَانَ ذَا مَالٍ وَبَنِينَ
﴿١٤﴾ إِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِ آيَاتُنَا قَالَ أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٥﴾ سَنَسِمُهُ
عَلَى الْخُرْطُومِ ﴿١٦﴾

8. Artık yalanlayanlara itaat etme!

9. Onlar senin kendilerine yumuşak davranmanı arzu ettiler. Kendileri de bunun üzerine yumuşak davranacaklardı.

10. Sakın itaat etme çokça yemin eden, aşağılık ve değersiz her kişiye,

11. Ayıplayıp duran, onun bunun sözünü taşıyana,

12. Hayra durmadan engel olan, haddi aşan ve çok günahkâr olana,

13. Cahil ve kaba, üstelik kulağı kesik olana.

14. O mal ve oğullar sahibi oldu diye,

15. Karşısında âyetlerimiz okunduğunda "öncekilerin masallarıdır" der.

16. Biz burnu üzerinden damgalayacağız onu.

Tefsiri:

Yüce Allah buyuruyor ki: Biz sana nimet ihsan edip, sana dosdoğru şeriatı ve pek büyük ahlâkı verdiğimiz için sen de *"artık yalanlayanlara itaat etme. Onlar senin kendilerine yumuşak davranmanı arzu ettiler, kendileri*

Scanned with CamScanner

de bunun üzerine yumuşak davranacaklardı." İbn Abbâs: Onlara bazı ruhsatlar versen onlar da sana bazı ruhsatlar vereceklerdi diye, Mücâhid: Kendi ilahlarına meyledip, üzerinde bulunduğun hakkı terk etmeni arzu ettiler diye açıklamışlardır.

Sonra yüce Allah: *"Sakın itaat etme, çokça yemin eden aşağılık ve değersiz her kişiye"* buyurmaktadır. Çünkü yalan söyleyen bir kimse, zayıf ve değersiz bir kişi olduğundan yüce Allah'ın isimlerine karşı cüretkârlık gösterip, onları her zaman yersiz kullanan bir kimse, yalan yeminlerle kendisini korumaya çalışır. İbn Abbâs: Aşağılık ve değersiz kişi yalan söyleyen kişidir, Mücâhid: Kalbi zayıf kişidir (yüreksiz kişidir), Hasan ise çokça yemin eden, hakka karşı büyüklenen aşağılık ve zayıf kişidir, diye açıklamışlardır.

"Ayıplayıp duran" buyruğunu İbn Abbâs ve Katâde gıybet eden diye açıklamışlardır. *"Onun bunun sözünü taşıyan"*, insanlar arasında laf alıp götüren, onları birbirlerine karşı kışkırtan ve araları bozmak için söz alıp götüren kimsedir. Onun bu yaptığına da hâlika (iyilikleri traş eden) denilir.

[6954] Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde sabit olduğu üzere Mücâhid, Tâvûs'tan, o İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) iki kabrin yanından geçti. Şöyle buyurdu: *"Bu kabirde yatan iki kişi şüphesiz azap görmektedirler, ama bunlar büyük bir günahtan dolayı da azap edilmiyorlar. Bunlardan birisi küçük abdest bozarken sıçramalarına karşı kendisini korumuyordu. Diğeri ise onun bunun lafını taşıyıp duruyordu."*[36] Bunu Sünen sahipleri ve Ahmed b. Hanbel de kitaplarında değişik rivayet yollarından Mücâhid'den böylece rivayet etmişlerdir.

[6955] Ahmed dedi ki: Huzeyfe dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i: *"Laf alıp götüren kişi cennete girmeyecektir"* buyururken dinledim.[37] Bunu İmam Ahmed'le birlikte-İbn Mâce dışında- Kütüb-i Sitte sahipleri de değişik rivayet yollarından İbrâhim'den böylece rivayet etmişlerdir.

[6956] (Ahmed dedi ki): Hemmam b. el-Haris dedi ki: Huzeyfe'nin yanından bir adam geçti. Bu, konuşulanları umeraya (yöneticilere) alıp götürü-

36 Buhârî ve Müslim tarafından ittifakla rivayet edilmiş bir hadis olup, daha önce İsrâ sûresinde geçti.

37 Buhârî, 6056; Müslim, 105, h. no: 169, 170; Ebû Dâvûd, 4871; Tirmizî, 2026; Nesâî, Tefsir 634; Ahmed V 382

Scanned with CamScanner

yor, dediler. Huzeyfe (radıyallâhu anh) şöyle dedi: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: -Yahut Rasûlullah şöyle buyurdu, dedi-: *"Laf alıp götüren bir kimse cennete girmez."*[38]

[6957] Yine Ahmed dedi ki: Huzeyfe'ye bir adamın laf taşıdığına dair bir haber ulaşınca şöyle dedi: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i: *"Laf taşıyan, alıp götüren cennete girmez"* buyururken dinledim.[39]

[6958] Yine İmam Ahmed dedi ki: Yezîd b. es-Seken kızı Esma, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu nakletmektedir: *"Size en hayırlılarınızı haber vereyim mi?"* Ashab: Buyur, ey Allah'ın Rasûlü! dedi. O şöyle buyurdu: *"Onlar görüldükleri vakit aziz ve celil olan Allah'ın hatırlandığı kimselerdir."* Sonra: *"Size en şerlilerinizi haber vereyim mi?"* buyurdu (ve şöyle devam etti): *"Bunlar laf alıp götüren, birbirlerini seven kimselerin arasını bozan, suçsuz günahsız kimselerin hataya ve fesada düşmelerini arzu eden kimselerdir."*[40] Bunu İbn Mâce, Suveyd b. Said'den, o Yahyâ b. Suleym'den, o İbn Huseyn'den böylece rivayet etmiştir.

[6959] İmam Ahmed dedi ki: Abdurrahman b. Ğanm senedi Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ulaştırarak şöyle buyurduğunu nakletti: *"Allah'ın kullarının hayırlıları görüldüklerinde Allah'ın hatırlandığı kimselerdir. Allah'ın kullarının en şerlileri ise laf alıp götüren, sevenlerin arasını ayıran, suçsuz kimselerin hataya düşüp ifsad olmalarını isteyen kimselerdir."*[41]

"Hayra durmadan engel olan, haddi aşan ve çok günahkâr olan" yani elindeki hayrı da engelleyen, üzerindeki hayır yükümlülükleri de yerine getirmeyen kimse *"haddi aşan"* Allah'ın kendisine helal kıldığı hususlarda meşru sınırı aşan *"ve çok günahkâr olan"* haramları da işleyen demektir.

"Cahil ve kaba üstelik kulağı kesik olan" buyruğundaki (العتل) lafzı (mealde: cahil ve kaba) kaba, haşin, bununla birlikte sağlıklı, mal toplayıp yığan ve kimseye bir şey vermeyen kişi demektir.

---

38 Sahihtir. Ahmed, V, 389. Senedi Sahih'in şartına uygundur.

39 Sahihtir. Ahmed, V, 396. Senedi Buhârî ve Müslim'in şartına uygundur. Senette geçen Mehdi, İbn Meymun diye bilinir.

40 İbn Mâce, 4119; Ahmed, VI, 459. Senedinde beis yoktur.

41 Ahmed, IV, 227. Senette geçen Abdurrahman'ın sahabiliği ihtilaflıdır ama önceki rivayete şahitlik eder.

Scanned with CamScanner

[6960] İmam Ahmed dedi ki: Harise b. Vehb dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Size cennetlikleri bildireyim mi? Zayıf, zayıf görünen, Allah adına yemin etse Allah'ın yeminini doğru çıkaracağı her kişidir. Size cehennemliklerin kim olduğunu haber vereyim mi? Bunlar kaba, saba, haşin ve büyüklük taslayan herkestir."* "Vekî' rivayetinde: Kaba saba, toplayıp yığıp kimseye bir şey vermeyen ve büyüklük taslayan herkestir, diye rivayet etmiştir.[42] Bu hadisi Buhârî ve Müslim Sahih'lerinde ve Ebû Dâvûd dışında diğer Sünen sahipleri ve İmam Ahmed, Süfyân es-Sevrî ile Şu'be'nin naklettikleri, her ikisinin Muhammed b. Halid'den böylece rivayet ettikleri bir hadis olarak tahriç etmişlerdir.

[6961] Yine İmam Ahmed dedi ki: Abdullah b. Amr b. el-Âs'tan rivayete göre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) cehennemliklerden söz edilince şöyle buyurdu: *"Büyüklük taslayan, kaba saba, müstekbir, çok mal toplayıp yığan ve kimseye bir şey koklatmayan herkestir."*[43] Bu hadisi sadece Ahmed rivayet etmiştir.

[6962] İmam Ahmed dedi ki: Abdurrahman b. Ğanm dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e (ayette sözü geçen) cahil ve kaba üstelik kulağı kesik olanın anlamı hakkında soru soruldu. Şöyle buyurdu: *"Bu yaratılışı güçlü, kendisi sağlıklı, çok yiyen, çok içen, bolca yiyecek ve içecek bulan, insanlara çok haksızlık eden zulmeden ve karnı büyük kimsedir."*[44]

[6963] Bu senetle Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Cennete kaba saba, cahil ve kulağı kesik kimse girmeyecektir."*[45] Yine bunu tabiinden daha başkaları da mürsel olarak rivayet etmişlerdir.

[6964] İbn Cerîr dedi ki: Zeyd b. Eslem dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah'ın sağlıklı bir vücut verip, karnını büyüttüğü, dünyadan kendisine bir şeyler vermiş olduğu, bu sebeple de insanlara çokça zulmeden bir kulun bu halinden ötürü sema ağlar. (Sonra): İşte cahil ve*

42 Buhârî, 4918, 6071, 6657; Müslim, 2853, h. no: 46; Tirmizî, 2605; Nesâî, Tefsir, 635; İbn Mâce, 4116; Ahmed, IV, 306

43 Sahihtir. Ahmed, II, 169. Senedi Müslim'in şartına uygundur. Şahitleri vardır.

44 Ahmed, IV, 227. Hadis illetlidir çünkü Abdurrahman b. Ğanm'ın ashabdan olduğu ihtilaflıdır. Abdulhamid kavi değildir. Şehr b. Havşeb'in durumu da onun gibidir.

45 Ahmed, IV, 227. Senedi önceki gibidir ama aslı mahfuzdur.

Scanned with CamScanner

kaba üstelik kulağı kesik olan budur, diye ekledi."[46] Bunu bu şekilde İbn Ebî Hâtim de mürsel iki yoldan rivayet etmiş, seleften de birçok kişi -Mücâhid, İkrime, Hasan, Katâde ve başkaları bunlar arasındadır- *cahil ve kaba (el-utull)*, denilen kimsenin vücudu sağlıklı, yemek, içmek, evlenmek ve daha başka hususlar açısından güçlü kuvvetli kimse demektir.

*Zenîm (kulağı kesik)*e gelince, Buhârî dedi ki: Mücâhid, İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: *"Cahil ve kaba üstelik kulağı kesik olan"* buyruğu hakkında şunları söylemektedir: Bu kulağı kesilip, tam koparılmayarak asılı bulunan bir koyun gibi sarkık bir et parçası (zeneme) bulunan Kureyş'ten bir adamın adıdır. Bu ise, böyle bir kimsenin kulağı bu şekilde kesilmiş bir koyunun diğerleri arasındaki ünü gibi, şer işlemekle ünlü bir kişi olduğu anlamındadır. Arap dilinde "zenîm" bir kavmin arasında o kavmin kendisinden olmayan onlara katılmış kişiye denilir. Bu açıklamayı İbn Cerîr ve daha başka imamlar yapmışlardır. O dedi ki: Hassan b. Sabit'in Kureyş kâfirlerinden birisini yermek üzere söylediği şu beyiti de bu türdendir:

وأنتَ زَنيم نِيطَ في آل هاشم كَمَا نِيطَ خَلْفَ الرّاكِب القَدَحُ الفَرْدُ

Sen Haşim oğullarına sonradan eklenmiş zenîm (kendilerinden olmayan) bir kimsesin

Suvâ'rinin arkasına tek fal okunun eklenmesi gibisin.

Bir başkası ise şöyle demektedir:

زَنيمٌ لَيْسَ يُعرَفُ مَن أبوهُ بَغيُ الأم ذُو حَسَب لَئيم

Zenîmdir o, babasının kim olduğu bilinmemektedir

Annesi ise fahişenin tekidir, o nesebi çok adi birisidir.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: İkrime, İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: *"Üstelik kulağı kesik olan"* buyruğu hakkında: Kavme sonradan katılan, çirkin ve hayâsızca konuşan, bayağı ve adi kişiye denilir, demiştir. Sonra İbn Abbâs şu beyiti okudu:

46 Taberî, 34603. Zeyd b. Eslem'den mürsel olarak ama daha önce geçen rivayetlere şahitlik eder. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

زَنيمٌ تَداعاه الرجالُ زيادَةً كَما زيدَ في عَرضِ الأديم الأكَارِعُ

Zenîmdir o, erkekler fazladan onu kendilerindendir, diye söylediler
Tıpkı postun enine, ayak kısımlarının da eklendiği gibi.

Avfî, İbn Abbâs'tan: Zenîm nesebe sonradan katılan kimsedir diye açıkladığını nakletmektedir.

Zenîm (kulağı kesik), kendisiyle tanındığı bir zenemesi (kesik kulağı yahut bazı koyunlarda görülen çene altında sarkık guddesi) olan bir adamdı. Bu kişinin Sakifli ve Zühre oğullarının antlaşmalısı el-Ahnes b. Şerik olduğu söylenir. Zühre oğullarından bazı kimseler ise (sözü geçen bu) zenîm denilen kimsenin Zühre oğullarından el-Esved b. Abd Yeğûs ez-Zührî olduğu da söylenmiştir ama onda böyle bir hususiyet bulunmuyordu.

İbn Ebî Necih, Mücâhid'den, o İbn Abbâs'tan naklen dedi ki: İbn Abbâs zenîmin nesebe sonradan katılmış bir kişi olduğunu söylemiştir.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Abdurrahman b. Harmele'nin Said b. el-Müseyyeb'den rivayete göre onu *"Cahil ve kaba üstelik kulağı kesik olan"* âyeti hakkında şunları söylerken dinlemiştir: Zenîm, kavmin kendisinden olmayan onlara eklenen kimseye denir.

Yine İbn Ebî Hâtim dedi ki: Âmir b. Kudame dedi ki: İkrime'ye zenîme dair soru sorulunca, o: Bu zinadan doğma çocuktur, diye açıklamıştır.

el-Hakem b. Eban da İkrime'den yüce Allah'ın: *"Cahil ve kaba üstelik kulağı kesik olan"* buyruğu hakkında dedi ki: Mü'min kişi kafirden tıpkı çenesinin altında sarkık guddeleri bulunan koyun gibi ayırt edilir. Bu gibi koyunların ise boğazında asılı iki gudde olur.

Sevrî, Câbir'den, o Hasan'dan, o Said b. Cubeyr'den şöyle dediğini nakletti: Zenîm kişi bir koyunun bu şekildeki guddelerinden tanındığı gibi, şer işlemekle tanınan kişidir. Yine zenîm, bir kimsenin nesebinin kendilerinden olmadığı bir kavme eklenmesidir. Bunu da İbn Cerîr rivayet etmiştir. Yine İbn Cerîr'in rivayet ettiğine göre İkrime, İbn Abbâs'tan zenîm hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Bu kişinin önce nitelikleri söylendi ama kim olduğu zenîm (kulağı kesik olan) denilinceye kadar tanınmadı. Onun ise kendisiyle tanındığı boynunda sarkık bir guddesi vardı. Başkaları ise: Bu kişi kavminin nesebine sonradan eklenmişti, demişlerdir.

Scanned with CamScanner

İbn Cerîr dedi ki: Dahhâk dedi ki: Bu kimsenin kulağının dibinde sarkan bir guddesi (zenemesi) vardı. Bunun adi ve nesebi kavminin nesebine sonradan eklenmiş kişi demek olduğu da söylenir. Ebû İshâk, Said b. Cubeyr'den, o İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: Bu kişi şer ve kötülükle tanınan, hakkında hep kötü düşünülen kişidir.

Mücâhid dedi ki: Zenîm koyunun tanındığı gibi bu niteliği ile (çenesinin altında, boğazında sarkan guddeleriyle) tanınan kimsedir, demiştir. İbn Rezin: Zenîm, küfrün alametidir demiştir. İkrime: Zenîm, koyunun sarkan guddeleriyle tanındığı gibi, karaktersizlikle, adilikle tanınan kişiye denilir.

Bu hususta yapılmış açıklamalar pek çoktur, hepsi de yaptığımız açıklamanın çerçevesi içerisindedir. Bu da zenîm denilen kimsenin sair insanlar arasından bu vasfıyla tanınan, kötülük işlemekle ün kazanmış kişidir. Çoğunlukla bu kişi kavme sonradan eklenmiş bir zina evladı da olabilir. Böyle bir kişiye çoğunlukla şeytan başkalarına musallat olduğundan daha fazla musallat olur, kendi egemenliği altına alır.

[6965] Nitekim hadis-i şerifte: *"Zina mahsulü çocuk cennete girmez"* denilmiştir.[47]

---

47 Mecma, VI, 257'de belirtildiği üzere bunu Taberânî, Evsat'ında, Ebû Nuaym, Hilye, 307-309; İbn Adiyy, III, 449; İbnu'l-Cevzî, el-Mevzuat, III, 110-111'de hepsi Ebû Hureyre'den gelen bir hadis olarak rivayet etmişlerdir. İbnu'l-Cevzî: Bu hadisin üç rivayet yolu vardır. Birincisinde İsrâil vardır. Dârekutnî ve Tirmizî zayıf olduğunu söylemiştir. Dârekutnî: Bu hadiste Mücâhid'e on bakımdan muhalefette bulunulmuştur. Bazen Mücâhid'den, o Ebû Hureyre'den diye rivayet edildiği gibi, bazen Mücâhid'den, o İbn Ömer'den diye rivayet edilmiş, bazen de mevkuf olarak rivayet edilmiştir. Bütün bunlar raviler tarafından yapılmış bir karıştırmadır. İkinci rivayet yolunda kimliği bilinmeyen raviler vardır, üçüncü rivayet yolunda İbrâhim b. Muhacir vardır. Buhârî ve başkaları zayıf olduğunu söylemişlerdir demektedir.

Hadis ayrıca Abdullah b. Amr'ın rivayeti olarak da gelmiştir. Bunu Ahmed, 6892; İbnu'l-Cevzî, el-Mevzuat, III, 109-110'da zikretmektedirler. Heysemi, Mecma, 10552'de: Senedinde Caban vardır, İbn Hibbân sika olduğunu belirtmiş, Ahmed'in geri kalan ravileri ise Sahih'in ravileridir demiştir. İbnu'l-Cevzî dedi ki: Buhârî'nin Tarih'inde zikrettiğine göre bu hadis Abdullah b. Amr'dan mevkuf olarak da rivayet edilmiştir ama sahih değildir demektedir. Ayrıca Caban'ın, Abdullah b. Amr'dan hadis dinlediği bilinmemektedir. O meçhul bir ravidir demiştir. Bk. Buhârî, et-Tarihu's-Sağir, I, 262. Sonra İbnu'l-Cevzî şunları söylemektedir: İkinci rivayet yolunda Abdulkerim vardır. Eyyûb es-Sahtiyanı onun yalancı olduğunu söylemiştir. Dârekutnî metruktur demiştir. Yine bu hadis Mücâhid'in, Ebû Said'den diye naklettiği bir hadis olarak da gelmiştir. Bunu da Ebû Ya'la, 1168;

Scanned with CamScanner

[6966] Bir diğer hadiste de şöyle buyurulmuştur: *"Zinadan doğma çocuk anne babasının amelini işlediği takdirde üçün en şerli olanıdır."*[48]

"O mal ve oğullar sahibi oldu diye karşısında âyetlerimiz okunduğunda öncekilerin masallarıdır, der." Yüce Allah buyuruyor ki: Böyle birisi Allah'ın kendisine ihsan etmiş olduğu mal ve evlat nimetine karşılık olarak Allah'ın âyetlerini inkâr edip, kâfir oldu, onlardan yüz çevirdi, bunların öncekilerin efsanelerinden, masallarından alınmış bir yalan olduklarını ileri sürdü. Bu da yüce Allah'ın şu buyruklarına benzemektedir: "Baş başa bırak beni, tek başına yarattığım, kendisine uzun boylu mal verdiğim ve (yanımda) hazır bulunacak oğullar, kendisine alabildiğine nimetler verdiğim kimse ile sonra daha da arttırmamı umar asla çünkü o âyetlerimize karşı çok inatçıdır. Ben onu sarp yokuşa sardıracağım.

"Çünkü o düşündü, ölçtü ve biçti. Kahrolası ne biçim ölçtü biçti! Tekrar tekrar kahrolası! Ne biçim ölçtü, biçti. Sonra baktı sonra kaşlarını çattı, yüzünü ekşitti sonra yüz çevirip büyüklük tasladı ve hemen dedi ki: Bu nakledilegelen bir sihirden ibarettir, bu insan sözünden başka bir şey değildir. Ben onu Sekar'a sokacağım." (Müddessir, 11-26) Yüce Allah da burada: *"Biz onu burnu üzerinden damgalayacağız"* buyurmaktadır.

İbn Cerîr dedi ki: Biz onun durumunu o kadar açık seçik ortaya koyacağız ki onlar da o kimseyi tanıyacaklar ve kendileri için gizli saklı bir kişi olmayacak. Tıpkı burunları üzerine damga vurulmuş kimselerin gizli saklı kalmadığı gibi.

İşte Katâde de böyle demiştir: *"Biz burnu üzerinden damgalayacağız onu"* yani son haline kadar kendisinden ayrılmayacak bir çirkinlik ile onu

---

Ahmed, III, 28, 44'te rivayet etmiştir. Bunun da senedinde Yezîd b. Ebi'z-Ziyad vardır. O zayıf birisidir. Hadisin daha başka vahi rivayet yolları da vardır. Bunların hiçbiri sahih değildir. Belki bunların toplamı ile güç kazanabilir. Bu isnad cihetinden söylenebilecek sözlerdir. Ancak metin gariptir. İbnu'l-Cevzî bu hadisi reddederken yüce Allah'ın: *"Hiçbir kimsenin günah yükünü başka bir kişi yüklenmez"* buyruğunu da delil göstermiştir.

48 Ahmed, VI, 109. Âişe'den gelen bir hadis olarak; Heysemi, Mecma, 10549'da: Senedinde İbrâhim b. İshâk vardır onu tanımıyorum demektedir. Ayrıca İbn Abbâs'ın naklettiği bir hadis olarak da rivayet edilmiş olup, bunu da Taberânî, 10674'de rivayet etmektedir. Heysemi, V, 105'te: Senedinde Muhammed b. Ebî Leyla vardır, o hıfzı kötü birisidir. Mendel'in sika olduğu söylenmiş olmakla birlikte o zayıf birisidir demektedir. Ayrıca bk. Silsiletu'l-Ehadisi's-Sahiha, 672

Scanned with CamScanner

mühürleyeceğiz. Ondan gelen bir başka rivayette de: Burnu üzerinde bir alamet (ile damgalayacağız) diye açıklamıştır. Süddî de böyle demiştir: Avfî de İbn Abbâs'tan: *"Biz burnu üzerinden damgalayacağız onu"* buyruğu ile ilgili olarak şöyle dediğini nakletmektedir: Bedir günü savaşacak ve savaş esnasında burnu kılıçla damgalanacak (kesilecektir).

Başkaları da: *"Damgalayacağız onu"* buyruğunu ona cehennemliklerin damgasını vuracağız diye açıklamışlardır ki kıyâmet gününde yüzünü kapkara edeceğiz demektir. Böylelikle yüzü anlatmak için burun kullanılmıştır. Bütün bu açıklamaları Ebû Câfer b. Cerîr nakletmiş olup, dünya ve ahirette bütün bu hususların onun aleyhine toplanıp, bir araya gelmesinin önünde bir engel yoktur, demiştir. Bu da uygun bir açıklamadır.

[6967] İbn Ebî Hâtim *"amme yetesâelûn: birbirlerine neyi soruyorlar"* (Nebe, 1) sûresinde dedi ki: Abdullah b. Amr'ın rivayetine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz ki kul uzun yıllar boyunca mü'min olarak yazılır sonra yine uzun yıllar boyunca (böyle devam eder). Sonra Allah ona gazap etmiş olduğu halde ölür. Şüphesiz kul uzun yıllar boyunca kâfir olarak yazılır sonra yine uzun yıllar (böyle devam eder). Sonra Allah ondan hoşnut olarak ölür. Her kim ayıplayıp duran, onun bunun sözünü taşıyan, insanlara lakap takan birisi olarak ölürse kıyâmet gününde onun alameti Allah'ın her iki dudağından burnu üzerine damgalaması olacaktır."*[49]

Azgınlar:

إِنَّا بَلَوْنَاهُمْ كَمَا بَلَوْنَآ أَصْحَابَ الْجَنَّةِ ۚ إِذْ أَقْسَمُوا لَيَصْرِمُنَّهَا مُصْبِحِينَ
﴿١٧﴾ وَلَا يَسْتَثْنُونَ ﴿١٨﴾ فَطَافَ عَلَيْهَا طَآئِفٌ مِنْ رَبِّكَ وَهُمْ
نَآئِمُونَ ﴿١٩﴾ فَأَصْبَحَتْ كَالصَّرِيمِ ﴿٢٠﴾ فَتَنَادَوا مُصْبِحِينَ
﴿٢١﴾ أَنِ اغْدُوا عَلَىٰ حَرْثِكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَارِمِينَ ﴿٢٢﴾ فَانْطَلَقُوا
وَهُمْ يَتَخَافَتُونَ ﴿٢٣﴾ أَنْ لَا يَدْخُلَنَّهَا الْيَوْمَ عَلَيْكُمْ مِسْكِينٌ ﴿٢٤﴾
وَغَدَوْا عَلَىٰ حَرْدٍ قَادِرِينَ ﴿٢٥﴾ فَلَمَّا رَأَوْهَا قَالُوا إِنَّا لَضَآلُّونَ
﴿٢٦﴾ بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ ﴿٢٧﴾ قَالَ أَوْسَطُهُمْ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ لَوْلَا

49 Senedi Abdullah b. Sâlih zayıf olduğu için zayıftır. Metin bu lafzıyla münkerdir.

Scanned with CamScanner

تُسَبِّحُونَ ﴿٢٨﴾ قَالُوا سُبْحَانَ رَبِّنَآ إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٢٩﴾ فَأَقْبَلَ
بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَلَاوَمُونَ ﴿٣٠﴾ قَالُوا يَا وَيْلَنَآ إِنَّا كُنَّا طَاغِينَ
﴿٣١﴾ عَسَىٰ رَبُّنَآ أَنْ يُبْدِلَنَا خَيْرًا مِنْهَا إِنَّآ إِلَىٰ رَبِّنَا رَاغِبُونَ ﴿٣٢﴾
كَذَٰلِكَ الْعَذَابُ ۖ وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَكْبَرُ ۚ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٣٣﴾

17. Gerçek şu ki: Biz o bahçe sahiplerini sınadığımız gibi bunları da sınadık. Hani sabah vaktinde onu mutlaka devşireceklerine yemiş etmişlerdi.

18. İstisnâ da yapmıyorlardı.

19, 20. Onlar uyurlarken hemen onu Rabbin tarafından dört bir yanından saran bir belâ sardı da kapkara kesiliverdi.

21, 22. Sabah erkenden birbirlerine seslendiler: "Eğer devşirecekseniz erkence mahsulünüzün başına gidin" diye.

23. Birbirleri ile gizlice konuşup gittiler:

24. Sakın bugün hiçbir yoksul karşınıza çıkıp oraya girmesin diyerek.

25. (Yoksulları) alıkoymaya güçleri yetiyormuş gibi erkenden gittiler.

26. Fakat onu gördüklerinde dediler ki: "Muhakkak ki biz yolumuzu şaşıranlarız."

27. Hayır aksine biz mahrum bırakılanlarız.

28. Ortancaları: "Ben size demedim mi Allah'ı tesbih etmeli değil miydiniz?"

29. "Rabbimiz münezzehtir, gerçekten biz zalimlermişiz" dediler.

30. Karşılıklı olarak birbirlerini kınamaya başladılar.

31. Dediler ki: "Yazıklar olsun bize! Gerçekten biz azgınlar imişiz."

32. Rabbimizin bize ondan hayırlısını ihsan etmesi umulur. Muhakkak ki biz Rabbimizden dileyenleriz.

33. İşte azap böyledir, âhiret azabı ise elbette daha büyüktür eğer bilselerdi!

Scanned with CamScanner

Tefsiri:

Bu, yüce Allah'ın kendilerine ihsan buyurmuş olduğu pek büyük rahmet, onlara bağışlamış olduğu pek muazzam nimetler içerisinde bulunan Kureyş kâfirlerine vermiş olduğu bir misaldir. Söz konusu bu ihsan ve nimet ise Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in onlara peygamber olarak gönderilmesidir. Onlar onu yalanlamakla, reddetmekle, onunla savaşmakla ona karşılık verdiler. Bu sebeple yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Gerçek şu ki biz"* çeşitli meyve ve mahsul türlerini ihtiva eden *"o bahçe sahiplerini sınadığımız"* denediğimiz *"gibi bunları da sınadık. Hani sabah vaktinde onu mutlaka devşireceklerine yemin etmişlerdi."* Yani kendi aralarında bahçelerinin mahsullerini geceleyin devşireceklerine, toplayacaklarına dair yemin etmişlerdi. Böylelikle herhangi bir fakir ve bir dilenci onların bu işi yaptıklarını bilmesin, buna bağlı olarak da ellerine geçen mahsuller kendilerinin olsun ve ondan herhangi bir şeyi tasadduk etmesinler.

"İstisna da yapmıyorlardı." Yani inşallah demeden yemin etmişlerdi. Bundan dolayı yüce Allah da onların yeminlerini gerçekleştirmelerine imkân vermedi.

Yüce Allah daha sonra şöyle buyurmaktadır: *"Onlar uyurlarken hemen onu Rabbin tarafından dört bir yanından saran bir bela"* semavi bir afet *"sardı"* isabet etti *"de kapkara kesiliverdi."* İbn Abbâs simsiyah gece gibi bir hal aldı, Sevrî ve Süddî: Biçildikten sonraki ekinin hali gibi bir hal yani kurumuş, çerçöp oldu diye açıklamışlardır.

[6968] İbn Ebî Hâtim dedi ki: İbn Mes'ud dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Masiyetlerden uzak durunuz. Çünkü şüphesiz kul bir günah işler de bundan dolayı kendisi için hazırlanmış bulunan bir rızıktan mahrum edilir."* Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Onlar uyurlarken hemen onu Rabbin tarafından dört bir yanından saran bir bela sardı da kapkara kesiliverdi"* buyruğunu okudu (ve): *"Günahları sebebiyle bahçelerinin mahsulünden mahrum edildiler"* de(yip ekle)di.[50]

"Sabah erkenden birbirlerine seslendiler." Yani sabah olunca mahsullerini devşirmeye gitmek amacıyla birbirlerine seslendiler. *"Eğer devşirecekse-*

50 Senedi muteber değildir çünkü bunu İbn Ebî Hâtim muallâk olarak rivayet etmiş, ayrıca senedinde Ömer b. Subh vardır ki hadis uyduran birisidir. Leys ise zayıf bir ravidir.

Scanned with CamScanner

niz" yani mahsullerinizi devşirip, toplamak istiyorsanız *"erkence mahsulünüzün başına gidin diye."* Mücâhid onların ekinleri üzüm idi diye açıklamıştır.

"Birbirleri ile gizlice konuşarak gittiler." Kimseye seslerini işittirmeyecek bir şekilde kendi aralarında fısıldaşırcasına konuştular. Sonra gizliyi de, açığı da bilen Allah onların kendi aralarındaki gizli konuşmalarını şöylece açıkladı:

"Birbirleri ile gizlice konuşarak gittiler: Sakın bugün hiçbir yoksul karşınıza çıkıp oraya girmesin diye." Yani onların biri diğerine şöyle diyordu: Bugün hiçbir fakirin bahçenin içine girip yanınıza gelmesine kesinlikle imkân vermeyin.

Yüce Allah buyurdu ki: *"Alıkoymaya güçleri"* takatleri, imkânları *"yetiyormuş gibi erkenden gittiler."*

Mücâhid dedi ki: *"Alıkoymaya güçleri yetiyormuş gibi"* buyruğunu ciddiyetle, gayretle gittiler diye açıkladığı gibi İkrime içlerinde öfke saklayarak gittiler diye açıklamış, Şa'bî de *yoksulları "alıkoymaya güçleri yetiyormuş gibi"* diye açıklarken, Süddî buradaki *"hard"* lafzının onların köylerinin adı olduğunu söylemekte, ancak bu açıklaması doğrudan oldukça uzak bulunmaktadır.

"Güçleri" ona kendi kanaatlerine ve beklentilerine göre *"yetiyormuş gibi erkenden gittiler fakat onu gördüklerinde dediler ki: Muhakkak ki biz yolumuzu şaşıranlarız."* Yani onlar bahçelerine varıp, bahçelerini aziz ve celil olan Allah'ın açıkladığı gibi o göz alıcı, parlak ve bol mahsullü halinden simsiyah, kapkara, hiçbir şeyinden yararlanamayacak bir hale geldiğini gördüklerinde yollarını kaybettiklerine inandılar. Bundan dolayı: *"Muhakkak ki biz yolumuzu şaşıranlarız"* dediler yani biz bahçemize götürmeyen bir yol izledik, bundan dolayı yolumuzu kaybettik. Bu açıklamayı İbn Abbâs ve başkaları yapmıştır.

Sonra içinde bulundukları halden döndüler, kararlarını değiştirerek bahçelerinin bu olduğuna kesin inanıp: *"Hayır, aksine biz mahrum bırakılanlarız"* dediler. Yani hayır bizim bahçemiz budur ama bizim herhangi bir payımız, bir kısmetimiz yok, dediler.

"Ortancaları" İbn Abbâs, Mücâhid, Said b. Cubeyr, İkrime, Muhammed b. Ka'b, er-Rabî b. Enes, Dahhâk ve Katâde en dengeli, en itidalli ve en hayırlı olanları diye açıklamışlardır.

Scanned with CamScanner

"Ben size demedim mi Allah'ı tesbih etmeli değil miydiniz?" Mücâhid, Süddî ve İbn Cureyc: *"Allah'ı tesbih etmeli değil miydiniz"* buyruğunu istisnâ yapmalı (inşallah demeli) değil miydiniz diye açıklamıştır. Süddî de: O zamanda onların istisnâ yapmaları (inşallah demelerinin yerine) tesbih getirmek (subhanallah demek) şeklinde idi. İbn Cureyc ise: Bu bir kimsenin inşallah demesidir, diye açıklamıştır.

"Ortancaları: Ben size demedim mi Allah'ı tesbih etmeli değil miydiniz" buyruğunun Allah'ın size vermiş ve size ihsan etmiş bulunduğu bu nimet dolayısıyla Allah'ı tesbih etmeli ve ona şükretmeli değil miydiniz anlamında olduğu da söylenmiştir.

"Rabbimiz münezzehtir. Gerçekten biz zalimlermişiz, dediler." Fayda vermeyeceği bir zamanda itaate yöneldiler, yararını görmeyecekleri bir zamanda pişman olup yanlışlıklarını itiraf ettiler. Bundan dolayı: *"Gerçekten biz zalimlermişiz, dediler, karşılıklı olarak birbirlerini kınamaya başladılar."* Yani mahsulün toplanması halinde yoksulların hakkını vermemekteki ısrarlarından ötürü birbirlerini kınamaya koyuldular. Birinin diğerine verdiği cevap, hatalarını ve günahlarını itiraf etmekten başka bir şey olmadı.

"Dediler ki: Yazıklar olsun bize gerçekten biz azgınlar imişiz." Yani bizler haksızlık yaptık, azdık, baş kaldırdık, haddimizi aştık ve sonunda başımıza bu musibet geldi. *"Rabbimizin bize ondan hayırlısını ihsan etmesi umulur. Muhakkak ki biz Rabbimizden dileyenleriz."* Onun yerine dünyada başkasını arzu ederiz diye açıklandığı gibi, bunun sevabını ahiret yurdunda almayı ümit ettiler, diye de açıklanmıştır. Allah en iyi bilendir.

Seleften bazıları bu kimselerin Yemen halkından olduklarını söylemişlerdir. Said b. Cubeyr dedi ki: Bunlar San'a'dan altı mil uzaklıkta Daravan denilen bir kasabada idiler. Bunların Habeşistanlı olup, babalarının onlara bu bahçeyi miras bıraktığı da söylenmiştir. Kitap ehli kimselerdi. Babaları bu bahçe ile ilgili güzel uygulamalar yapıyordu. Oradan elde ettiği mahsulün tekrar bahçe için gerekli olan kadarını yine ona harcar, aile halkı için bir yıllık ihtiyaçlarını saklar, artanı da tasadduk ederdi. O ölünce çocukları ona mirasçı oldu ve: Babamız ahmak birisi idi çünkü o bu mahsullerden fakirlere de bir şeyler veriyordu. Eğer bizler fakirlere bir şey vermeyecek olursak bu bizim kârımız olur, dediler. Onlar böyle bir karar verince maksatlarının zıtı ile

Scanned with CamScanner

cezalandırıldılar. Allah onların elinde olanı tamamen aldı. Sermayelerini de, kârlarını da, sadaka verilen miktarı da geriye hiçbir şeyleri kalmadı.

Yüce Allah da: *"Azap işte böyledir"* buyurmaktadır. Yani Allah'ın emrine muhalefet edip, Allah'ın kendisine verip, ihsan etmiş olduğu nimetlerde cimrilik göstererek yoksulların, fakirlerin, ihtiyaç sahiplerinin haklarını vermeyip, Allah'ın nimetine şükredecek yerde nankörlük eden kimselerin azabı işte böyledir. *"Ahiret azabı ise elbette daha büyüktür eğer bilselerdi."* Yani bu sizin de duyduğunuz gibi dünyadaki ceza idi. Ahiret azabı ise daha zordur.

[6969] Hâfız Beyhakî'nin Câfer b. Muhammed b. Ali b. el-Huseyn b. Ali b. Ebî Tâlib'den, onun babasından, onun dedesinden yoluyla rivayet ettiği bir hadis de gelmiş bulunmaktadır. Buna göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) meyvelerin geceleyin devşirilmesini ve geceleyin hasat yapılmasını nehyetmiştir.[51]

Takva Sahipleri:

إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿٣٤﴾ أَفَنَجْعَلُ الْمُسْلِمِينَ كَالْمُجْرِمِينَ ﴿٣٥﴾ مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ﴿٣٦﴾ أَمْ لَكُمْ كِتَابٌ فِيهِ تَدْرُسُونَ ﴿٣٧﴾ إِنَّ لَكُمْ فِيهِ لَمَا تَخَيَّرُونَ ﴿٣٨﴾ أَمْ لَكُمْ أَيْمَانٌ عَلَيْنَا بَالِغَةٌ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ إِنَّ لَكُمْ لَمَا تَحْكُمُونَ ﴿٣٩﴾ سَلْهُمْ أَيُّهُمْ بِذَٰلِكَ زَعِيمٌ ﴿٤٠﴾ أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ فَلْيَأْتُوا بِشُرَكَائِهِمْ إِنْ كَانُوا صَادِقِينَ ﴿٤١﴾

34. Muhakkak ki takva sahipleri için Rableri yanında Naîm cennetleri vardır.

35. Biz Müslümanları o günahkârlar gibi kılar mıyız hiç?

51 Musannif (İbn Kesir) bu şekilde "babasından, o dedesinden" diye zikretmiştir ki bunun zahirine göre hadisi rivayet eden kişi Ali (radıyallâhu anh) yahut Hüseyn (radıyallâhu anh)'dır. Durum böyle değildir çünkü hadis Beyhakî, Sünen, IX, 298-290'da İbn Uyeyne'den, o Câfer b. Muhammed'den, o babasından, o Ali b. el-Huseyn Zeynu'l-Abidin'den, o Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den mürsel olarak rivayet edilmiştir sonra bunu Hasan-ı Basrî'den yine mürsel olarak rivayet etmiştir. Bu sebeple zayıftır.

Scanned with CamScanner

36. Ne oldu size, nasıl hüküm veriyorsunuz?

37. Acaba sizin bir kitabınız var da ondan mı okuyorsunuz?

38. Beğenip seçtiğiniz şey mutlaka sizindir diye (orda mı yazıyor?)

39. Yoksa sizin bizim üzerimizde: "Ne hüküm ederseniz muhakkak sizindir" diye kıyâmet gününe kadar sürecek yeminleriniz mi vardır?

40. Sor onlara, buna hangileri kefildir?

41. Yoksa onların ortakları mı var? Eğer doğru söyleyenler iseler o halde ortaklarını getirsinler.

Tefsiri:

Yüce Allah, dünyevi cennet (bahçe) sahiplerinin durumunu ve aziz ve celil Allah'a baş kaldırıp, emrine aykırı hareket etmeleri üzerine karşı karşıya kaldıkları azap ve intikam musibetini zikretti. Sonra kendisine karşı takvalı olup, ona itaat eden kimseler için ahiret yurdunda asla sonu gelmeyen, boşalmayan, nimetleri zeval bulmayan Naîm cennetlerinin verileceğini haber vererek şöyle buyurmaktadır:

"Biz Müslümanları o günahkârlar gibi kılar mıyız hiç?" Yani biz kendilerine vereceğimiz karşılık bakımından bunlarla, ötekilere eşit mi davranacağız? Yerin ve göğün Rabbine yemin olsun ki hayır böyle olmayacaktır. Bundan dolayı da: *"Ne oldu size, nasıl hüküm veriyorsunuz?"* Böyle bir şeyi nasıl düşünebilirsiniz, buyurmaktadır.

Sonra da: *"Acaba sizin bir kitabınız var da ondan mı okuyorsunuz? Beğenip seçtiğiniz her şey mutlaka sizindir diye."* Yani ellerinizde semadan indirilmiş, kendisini okuyup bellediğiniz sonrakilerin öncekilerden nakletmesi sûretiyle elden ele gelen ve iddia ettiğinizi vurgulayan hükmü ihtiva eden bir kitap mı var? *"Beğenip, seçtiğiniz her şey mutlaka sizindir diye. Yoksa sizin bizim üzerimizde: Ne hükmederseniz muhakkak sizindir diye kıyâmet gününe kadar sürecek yeminleriniz mi vardır?"* Sizinle birlikte bizden size verilmiş, pekiştirilmiş sözler, ahitler mi vardır? *"Beğenip seçtiğiniz her şey mutlaka sizindir diye"* mutlaka istediğiniz ve canınızın çektiği her şeyi ele geçireceksiniz diye.

Scanned with CamScanner

"Sor onlara, buna hangileri kefildir?" Yani onlara bunun teminatını verip, garantileyen, buna kefil olan kimdir, de. İbn Abbâs: Buna hangileri kefildir, demek istiyor, diye açıklamıştır.

"Yoksa onların" putlardan Allah'a eş koştuklarından *"ortakları mı var? Eğer doğru söyleyenler iseler o halde ortaklarını getirsinler."*

Baldırların Açıldığı Gün:

يَوْمَ يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ وَيُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ ﴿٤٢﴾ خَاشِعَةً أَبْصَارُهُمْ تَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ وَقَدْ كَانُوا يُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ وَهُمْ سَالِمُونَ ﴿٤٣﴾ فَذَرْنِي وَمَنْ يُكَذِّبُ بِهَٰذَا الْحَدِيثِ سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٤﴾ وَأُمْلِي لَهُمْ إِنَّ كَيْدِي مَتِينٌ ﴿٤٥﴾ أَمْ تَسْأَلُهُمْ أَجْرًا فَهُمْ مِنْ مَغْرَمٍ مُثْقَلُونَ ﴿٤٦﴾ أَمْ عِنْدَهُمُ الْغَيْبُ فَهُمْ يَكْتُبُونَ ﴿٤٧﴾

42. Baldırın açılacağı o günde onlar, secde etmeye davet edilecekler de edemeyecekler.

43. Gözleri önlerine eğilmiş, kendilerini de bir zillet kaplamış olarak. Halbuki onlar sapasağlam iken secdeye çağrılıyorlardı.

44. Artık beni ve bu sözü yalanlayanları baş başa bırak. Biz onları bilmeyecekleri bir yerden derece derece azaba yaklaştıracağız.

45. Ben onlara mühlet veriyorum. Muhakkak benim onlara karşı tedbirim sapasağlamdır.

46. Yoksa sen onlardan bir ücret mi istiyorsun da onlar da bir borçtan dolayı ağır bir yük altında mı bırakıldılar?

47. Yoksa gayb, onların yanındadır da onlar mı yazıyorlar?

Tefsiri:

Şanı yüce Allah takva sahipleri için kendi nezdinde Naîm cennetlerini mükâfat olarak hazırladığını söz konusu ettikten sonra bunun ne zaman meydana gelip, gerçekleşeceğini açıklamak üzere şöyle buyurmaktadır: *"Baldırın*

Scanned with CamScanner

açılacağı o günde onlar secde etmeye davet edilecekler de edemeyecekler." Bununla kıyâmet gününü, o günde meydana gelecek dehşetli halleri, sarsıntıları, pek büyük işleri, sınanmayı ve pek muazzam halleri kastetmektedir.

[6970] Burada (bu âyetin tefsiri ile ilgili olarak) Buhârî şunları söylemektedir: Ebû Said el-Hudri dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Rabbimiz baldırını açacak, her mü'min erkek ve kadın derhal ona secde edecek. Dünyada riyakârlık olsun ve işitsinler diye secde eden kimseler (secde edemeyip) kalacak. Secde etmek için çalışacak, fakat sırtı dümdüz/kaskatı bir parça halini alacak."*[52] Bu hadis Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde ve başka kaynaklarda çeşitli rivayet yolları ile tahriç edilmiş olup, değişik lafızları vardır. Uzun ve meşhur bir hadistir.

Abdullah b. el-Mübârek, Usame b. Zeyd'den, o İkrime'den, o İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: *"Baldırın açılacağı o günde"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: O gün bir keder ve bir sıkıntı günüdür. Bunu İbn Cerîr rivayet etmektedir. Sonra İbn Cerîr dedi ki: İbn Mes'ud yahut İbn Abbâs'dan -şüphe eden İbn Cerîr'dir- rivayete göre yüce Allah'ın: *"Baldırın açılacağı o günde"* buyruğunu: Büyük bir durumun (açığa çıkacağı o günde) diye açıkladığı nakledilmektedir. Şairin şu mısrası gibi:

وقامت الحرب بنا عن ساق

Ve bizimle savaş baldırı üzerine ayağa kalktı.

İbn Ebî Necih, Mücâhid'den: *"Baldırın açılacağı o günde"* buyruğu hakkında işin zorluk ve sıkıntısıdır, diye açıkladığını nakletmektedir. İbn Abbâs dedi ki: Bu kıyâmet gününde ilk saattir. İbn Cureyc de Mücâhid'den: *"Baldırın açılacağı o günde"* işin oldukça zorlu ve son derece ciddi olduğunu ifade eder demiştir. Ali b. Ebî Talha da İbn Abbâs'tan *"baldırın açılacağı o günde"* buyruğu kıyâmet gününde korkunç dehşet ve sıkıntılı hali ifade etmektedir; Avfî de İbn Abbâs'tan yüce Allah: *"Baldırın açılacağı o günde"* buyruğunda şunu kastetmektedir: İşin üzerindeki örtü açılıp, amellerin görüneceği zaman demektir, dediğini nakletmiştir. Üzerinin açılması ise ahiretin girmesi ve onun üzerindeki kapalılığın açılması demektir. Dahhâk da İbn Abbâs'tan bu şekilde rivayette bulunmuştur. Bütün bunları Ebû Câfer b. Cerîr rivayet etmektedir.

52 Uzunca bir hadisin bir bölümüdür. Bunu Buhârî, 4919, 7439; Müslim, 183; Tirmizî, 2598; Nesâî, VIII, 112; İbn Mâce, 179; Ahmed, III, 16; İbn Hibbân, 7377

Scanned with CamScanner

[6971] Sonra (İbn Cerîr) dedi ki: Ebû Burde b. Ebî Mûsâ babasından, o Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den: *"Pek büyük bir nur açılacak ve ona secdeye kapanacaklar"* diye açıklamıştır.[53] Bunu Ebû Ya'la da el-Kâsım b. Yahyâ'dan, o el-Velid b. Müslim'den böylece rivayet etmiştir, senedinde müphem bir adam vardır. Allah en iyi bilendir.

"Gözleri önlerine eğilmiş, kendilerini de bir zillet kaplamış olacaktır" buyruğu şu demektir: Ahiret yurdunda günahkârlıkları sebebiyle bu halde olacaklardır. Dünyada büyüklük tasladıkları için ahirette bulundukları halin zıttı ile cezalandırılmış olacaklardır. Dünyada secde etmeye çağırıldıkları zaman sağlıklı olmakla birlikte secde etmeyi kabul etmedikleri için, ahirette aziz ve celil olan Rabbimiz tecelli edip, mü'minler kendisine secde edecekleri vakit onlar secde edememekle cezalandırılacaklar, kâfirlerden ve münafıklardan hiçbir kimse secde edemeyecektir. Aksine her birinin sırtı tek bir parça haline gelecektir. Onlardan herhangi birisi secde etmek istedikçe dünya hayatındaki halleri gibi secdenin tam aksine mü'minlerin durumlarından farklı olarak sırtı üzere yığılacaktır.

Sonra yüce Allah: *"Artık beni ve bu sözü yalanlayanları baş başa bırak"* buyurmaktadır. Bu sözden kasıt Kur'ân-ı Kerim'dir. Bu buyruk ağır bir tehdittir yani beni onunla başbaşa bırak, ben onu azaba nasıl derece derece yaklaştıracağımı, azgınlığı içerisinde ona nasıl uzun boylu mühlet verip, süre tanıyacağımı sonra da onu güçlü ve muktedir olanın yakalayışı ile nasıl yakalayacağımı bilirim.

Bu sebeple sonrasında: *"Biz onları bilmeyecekleri bir yerden"* yani onlar farkında olmadan aksine Allah tarafından kendilerine lütuf ve ikramda bulunulduğuna inandıkları halde *"derece derece azaba yaklaştıracağız."*

---

53 Ebû Ya'la, 7283; Beyhakî, el-Esma ve's-Sıfat, s. 347-348; Taberî, XXIX, 42. Senedi zayıftır. Senedinde adı verilmeyen bir ravi vardır. Ayrıca senedinde Ravh b. Cenah vardır. O da zayıftır. İbn Hibbân onu itham ederken, Duhaym sika olduğunu söylemiştir. Hâfız İbn Hacer, Fethu'l-Bari, VIII, 664'te bir parça zayıftır sözüyle hadisin zayıf olduğuna işaret etmektedir. Heysemi, Mecma, 11436'da: Duhaym, Ravh b. Cenah'ın sika olduğunu söylemiş ve pek kavi değildir, geri kalan ravileri ise sikadırlar demiştir. Doğrusu bu hadisin senedinde adı verilmeyen bir ravi bulunan zayıf bir hadis olduğudur. Heysemi bu illete değinmemiştir. Diğer taraftan Hâfız İbn Hacer, Takrib'de İbn Cenah'ın zayıf olduğunu kesin olarak ifade etmiş bulunmaktadır.

Scanned with CamScanner

Halbuki bizim kendilerine yaptığımız bu muamele gerçekte onları alçaltıp, küçük düşürecektir. Nitekim yüce Allah bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Kendilerine bol bol verdiğimiz mal ve evlatla onların iyiliğine koştuğumuzu mu sanıyorlar? Hayır, onlar farkına varmıyorlar!"* (Mü'minun, 55-56); *"Derken onlar kendilerine hatırlatılanı unuttuklarında, (önce) üzerlerine her şeyin kapılarını açtık. Sonra kendilerine verilenle sevinip şımardıkları sırada, onları ansızın yakaladık da bir anda tüm ümitlerini kaybedip yıkıldılar."* (En'âm, 44) Bundan dolayı yüce Allah burada da: *"Ben onlara mühlet veriyorum. Muhakkak benim onlara karşı tedbirim sapasağlamdır"* buyurmaktadır. Yani onları erteliyorum, onlara mühlet veriyorum, onlara süre tanıyorum. Bu ise benim onlara karşı bir tedbirim, bir tuzağımdır. Bu sebeple yüce Allah: *"Muhakkak benim onlara"* emrime muhalefet eden, Rasûllerimi yalanlayan, bana başkaldırıp, isyan etme cesaretini gösteren kimselere *"karşı tedbirim sapasağlamdır."*

[6972] Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde Allah Rasûlü'nün şöyle buyurduğu sabittir: *"Şüphesiz Allah zalime süre verir. Nihayet onu yakaladı mı bir daha bırakmaz."* Sonra da: *"Rabbin zulüm yapan ülkeleri yakaladığında işte böyle yakalar. Şüphesiz onun yakalayışı pek acıklı, pek şiddetlidir."* (Hûd, 102) buyruğunu okudu.[54]

"Yoksa sen onlardan bir ücret istiyorsun da onlar da bir borçtan dolayı ağır bir yük altında mı bırakıldılar? Yoksa gayb onların yanındadır da onlar mı yazıyorlar" âyetlerinin tefsiri daha önce Tûr sûresinde geçti. Buradaki anlamı da şudur: Ey Muhammed! Sen onları aziz ve celil Allah'ın yoluna kendilerinden alacağın herhangi bir ücret söz konusu olmaksızın çağırıyorsun. Onları çağırırken aziz ve celil Allah'ın yanındaki sevabı umuyorsun. Kendileri ise kendilerine getirdiklerini sırf bilgisizlikleri, küfürleri ve inatları sebebiyle yalanlıyorlar.

54 Hadisin kaynakları daha önce Bakara sûresi 126. âyetin tefsirinde gösterildi.

Scanned with CamScanner

Seni Gözleriyle Devireceklerdi:

فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تَكُنْ كَصَاحِبِ الْحُوتِ إِذْ نَادَىٰ وَهُوَ
مَكْظُومٌ ﴿٤٨﴾ لَوْلَا أَنْ تَدَارَكَهُ نِعْمَةٌ مِنْ رَبِّهِ لَنُبِذَ بِالْعَرَاءِ وَهُوَ
مَذْمُومٌ ﴿٤٩﴾ فَاجْتَبَاهُ رَبُّهُ فَجَعَلَهُ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٥٠﴾ وَإِنْ يَكَادُ
الَّذِينَ كَفَرُوا لَيُزْلِقُونَكَ بِأَبْصَارِهِمْ لَمَّا سَمِعُوا الذِّكْرَ وَيَقُولُونَ إِنَّهُ
لَمَجْنُونٌ ﴿٥١﴾ وَمَا هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ﴿٥٢﴾

48. Artık Rabbinin hükmüne sabret ve o balık sahibi gibi olma. Hani o gamla dolu dolu dua etmişti.

49. Eğer ona Rabbinden bir nimet erişmemiş olsa idi bomboş bir çöle kınanmış halde atılacaktı.

50. Sonra Rabbi onu seçti de onu salihlerden kıldı.

51. Gerçek şu ki o kâfirler, zikri işittiklerinde neredeyse gözleri ile seni devireceklerdi. Bir de: "Muhakkak ki o bir delidir" diyorlar.

52. Halbuki o ancak âlemler için bir öğüttür.

Tefsiri:

Ey Muhammed! Kavminin sana eziyetlerine ve yalanlamalarına *"sabret."* Şüphesiz Allah senin lehine onlara karşı hükmünü verecek, dünya ve ahirette güzel akıbeti sana ve sana uyanlara nasip edecektir.

"Ve o balık sahibi" yani Zünnun diye bilinen Metta oğlu Yunus (a.s) *"gibi olma."* Yunus (a.s) kavmine kızıp gitmişti. Bunun sonucunda da başından o bilinen olaylar geçmişti. Denizde yolculuk yapmak üzere gemiye binmiş, balık onu yutmuştu. Balık onu içine alarak denizin diplerinde ve suyun karanlıklarında onu dolaştırmış, o da denizin içindekilerle birlikte kaderi asla geri çevrilemeyen pek yüce ve her şeye gücü yeteni tesbih ettiklerini duymuştu. İşte o vakit o da karanlıklar içerisinde: *"Senden başka ilah yoktur, seni tenzih ederim. Gerçekten ben zulmedenlerden oldum."* (Enbiyâ, 87) diye seslenmişti. Yüce Allah da *"biz de duasını kabul edip, kendisini gamdan kurtarmıştık. Biz mü'minleri işte böyle kurtarırız."* (Enbiyâ, 88) buyurmuştur. Yüce Allah başka yerde de: *"Eğer o gerçekten tesbih edenlerden olmasaydı diriltilecekleri*

Scanned with CamScanner

güne kadar karnında kalırdı elbet." (Sâffât, 143-144) buyurmaktadır. Burada da yüce Allah: *"Hani o gamla"* İbn Abbâs, Mücâhid ve Süddî "kederle", Atâ el-Horasânî ve Ebû Mâlik "sıkıntı" ile *"dolu dolu dua etmişti"* buyurmaktadır.

[6973] Daha önce hadiste belirttiğimiz üzere o: *"Senden başka ilah yoktur. Seni tenzih ederim. Gerçekten ben zulmedenlerden oldum."* (Enbiyâ, 87) deyince, bu söz çıkıp Arşın etrafını sardı. Melekler: Rabbimiz bu zayıf, bildik ve yabancı bir ülkeden gelen bir sestir, dediler. Allah: Bunu tanımıyor musunuz, buyurdu. Melekler: Hayır dediler. Allah: Bu Yunus'tur, buyurdu. Onlar: Rabbimiz sana hep salih bir ameli ve kabul olunan bir duası yükselip duran kulun (Yunus) mu, dediler. O: Evet, buyurdu. Melekler: Rahat zamanlarında yapmış olduğu amelleri sebebiyle ona merhamet buyurup, onu beladan kurtarmaz mısın, dediler. Bunun üzerine Allah'ın balığa emir verdi, balık onu düz ve tenha bir yere bırakıverdi. Bu sebeple yüce Allah: *"Sonra Rabbi onu seçti de onu salihlerden kıldı"* buyurmaktadır.[55]

[6974] İmam Ahmed dedi ki: Abdullah (b. Mes'ud) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Hiç kimsenin ben Metta oğlu Yunus'tan hayırlıyım dememesi gerekir."*[56] Bunu Buhârî de Süfyân es-Sevrî'den gelen bir hadis olarak rivayet etmiştir. Hadis Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde Ebû Hureyre'den diye nakledilmektedir.

"Gerçek şu ki o kâfirler zikri işittiklerinde nerede ise gözleri ile seni devireceklerdi." İbn Abbâs, Mücâhid ve başkaları *"seni devireceklerdi"* yani gözleri ile seni delip geçeceklerdi, demektir. Bu da sana olan nefretlerinden -Allah'ın seni koruması ve seni onlara karşı himaye etmesi olmasaydı- seni kıskanacaklar (ve böylelikle zarar vermeye çalışacaklar)dı, demektir.

Bu âyet-i kerimede nazar (göz) değmesinin ve etkilemesinin yüce Allah'ın emriyle hak olduğuna delil vardır. Nitekim bu hususta pek çok yoldan rivayet edilmiş birçok hadis bunu ifade etmektedir:

[6975] Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh)'ın rivayet ettiği hadis: Ebû Dâvûd dedi ki: Bize Süleyman b. Dâvûd el-Ateki tahdis etti, bize Şerik tahdis etti. Bize el-Abbâs el-Anberi de tahdis etti. Bize Yezîd b. Harun tahdis etti. Enes

55 Hadis daha önce Enbiyâ sûresinde geçti.

56 Ahmed, I, 390. Senedi Buhârî ve Müslim'in şartına uygundur. Buhârî, 3416, 4631; Müslim, 2379; Ebû Dâvûd, 4669; İbn Hibbân, 6238'de tahriç etmişlerdir ama Ebû Hureyre'den gelen bir rivayet olarak kaydetmişlerdir.

Scanned with CamScanner

dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Rukye, ancak gözden yahut zehirli bir hayvanın sokmasından yahut bir türlü dinmek bilmeyen kandan dolayı okunur."* Abbâs rivayetinde "gözden" ifadesini zikretmemiştir. Bu (kaydedilen rivayet) Süleyman'ın lafzıdır.[57]

[6976] Bureyde b. el-Husayb (radıyallâhu anh)'ın rivayet ettiği hadis: Ebû Abdullah İbn Mâce dedi ki: Bureyde b. el-Husayb dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Rukye ancak gözden yahut zehirli bir hayvan sokmasından dolayı okunur."*[58]

Bu hadisi bu şekilde İbn Mâce rivayet etmiş olup, bunu ayrıca Müslim de Sahih'inde Said b. Mansur'dan, o Huşeym'den, o Huseyn b. Abdurrahman'dan, o Âmir eş-Şa'bî'den, o Bureyde'den mevkuf olarak rivayet etmiştir. Hadisin anlatımında bir kısa da vardır.

Bunu Şu'be de Husayn'dan, Şa'bî'den, o Bureyde'den diye rivayet etmiştir ki bunu Tirmizî ifade etmiştir. Bu hadisi aynı zamanda İmam Buhârî de Muhammed b. Fudayl ve Ebû Dâvûd'un, Mâlik b. Miğvel'den, Tirmizî, Süfyân b. Uyeyne'den her üçü Huseyn'den, o Âmir eş-Şa'bî'den, o İmran b. Huseyn'den mevkuf olarak rivayet etmişlerdir.

[6977] Ebû Zerr Cundub b. Cunade'nin rivayet ettiği hadis: Hâfız Ebû Ya'lâ el-Mavsili dedi ki: Ebû Zerr dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz göz Allah'ın izniyle bir kişiyi etkiler. O da yüksekçe bir tepeye kadar yükselir (gibi olur) sonra da oradan aşağıya yuvarlanır."*[59] Senedi gariptir ve bunu tahriç etmemişlerdir.

---

57 "Yahut bir türlü dinmek bilmeyen kandan" lafzı dışında sahihtir. Ebû Dâvûd, 3889; Hakim, IV, 413. Ravileri sika ve meşhur ravilerdir ama Şerik hakimlik görevini kabul ettikten sonra hıfzı kötüleşmiş birisidir. Son kısmı dışında hadisine mutabaatta bulunulmuştur. Hakim Müslim'in şartına göre sahih olduğunu belirtip, Zehebî ona muvafakat etmiştir. Bir sonrakine de bakınız.

58 Sahihtir. İbn Mâce, 3513. Senedi Ebû Câfer er-Râzî'den ötürü zayıftır ama bunun Câbir yoluyla gelen bir şahidi vardır. Bu şahidi Bezzâr, 3056'da tahriç etmiş olup, Heysemi, Mecma, V, 111'de ravileri sikadırlar demektir. Bunun bir şahidi de İmran b. Huseyn yoluyla gelmiş olup, bunu Ebû Dâvûd, 3884; Tirmizî, 2057; Ahmed, IV, 436, 446'da rivayet etmiş olup, senedi sahihtir. Başkaları da bunu mevkuf olarak rivayet etmiştir. Böyle bir şey kişisel görüşe dayanarak söylenmez. Bu sebeple hadis sahihtir.

59 Ahmed, V, 146, 167; Bezzâr, Keşfu'l-Estar, 3053; Heysemi, Mecma, 8421'de Ahmed'in ravileri sikadırlar demektedir. Derim ki: Mihcen'in sika olduğunu sadece İbn Hibbân söylemiştir, doğrusu onun meçhul bir ravi olduğudur.

Scanned with CamScanner

[6978] Hâbis et-Temimi'nin rivayet ettiği hadis: İmam Ahmed dedi ki: Hayye b. Habis et-Temimi'nin tahdis ettiğine göre babası kendisine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinlediğini haber vermiştir: *"Puhu kuşunun ötüşünde herhangi bir şey (uğursuzluk) yoktur. Göz ise haktır, kuşların uçuşundan çıkartılan en doğru anlam hayra yormaktır."*[60] Bunu Tirmizî, Amr b. Ali'den, o Ebû Gassan Yahyâ b. Kesir'den, o Ali b. el-Mubarek'ten, o Yahyâ b. Ebî Kesir'den böylece rivayet etmiş sonra da gariptir deyip, şunları eklemektedir: Şeyban da Yahyâ b. Ebî Kesir'den, o Hayye b. Habis'ten, o babasından, o Ebû Hureyre'den, o Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivayet etmiştir.

[6979] Derim ki: Bunu aynı şekilde İmam Ahmed de rivayet etmiştir. Ebû Hureyre'den rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Puhu kuşunun ötmesinde bir sakınca yoktur. Göz haktır, kuşların uçusundan çıkartılacak en doğru mana iyiye yormaktır."*[61]

[6980] İbn Abbâs yoluyla gelen hadis: İmam Ahmed dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Göz haktır, göz haktır. O dağda olanı (tepetaklak baş aşağı) indirir."*[62] Gariptir.

[6981] Bir başka rivayet yolu: Müslim Sahih'inde dedi ki: İbn Abbâs Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Göz haktır, eğer herhangi bir şey kaderi geride bırakacak olsaydı, göz bırakacaktı. (Nazarınızın değdiği bir kimse için) gusletmeniz istenirse siz de gusledinizi."*[63] Bu hadisi Müslim rivayet etmiş olmakla birlikte Buhârî rivayet etmemiştir.

[6982] Abdurrezzak dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Hasan ve Hüseyin'i dua ile Allah'a sığındırırken şöyle derdi:

---

60 Tirmizî, 2061; Ahmed, V, 70, 76; Buhârî, el-Edebu'l-Müfred, 914; Ebû Ya'la, 1582. Senedi Hayye'den ötürü leyyindir. O makbul bir ravidir. Hadisin Ebû Ümâme'den gelen bir şahidi de bulunmaktadır. Bu şahidi Taberânî, 7686'da rivayet etmiş olup, senedinde Ufeyr b. Madan vardır. Zayıf, metruk birisidir. Muhtemelen Elbani bu şahidi ileri derecede zayıf olduğundan dolayı dikkate almamıştır. Bundan dolayı bu hadisi Silsiletu'l-Ehadisi'z-Zaife, 4804'de kaydetmiştir. Eğer hadis zayıf ise zayıflık sadece ilk fıkrasında (cümlesinde)dir. Hadisin geri kalan fıkralarının şahitleri vardır.

61 Ahmed, V, 70. Senedi önceki gibidir.

62 Ahmed, I, 294. Senedi Duveyd dolayısıyla leyyindir. Ayrıca bk. Silsiletu'l-Ehadisi's-Sahiha, 1250

63 Müslim, 2188; Taberânî, 10905; Beyhakî, IX, 351

Scanned with CamScanner

أعيذكما بكلمات الله التامة، من كل شيطان وهَامَّة، ومن كل عين لامَّة

"Her türlü şeytandan ve her türlü kötülükten ve kötülükle bakan her gözden sizleri Allah'ın eksiksiz kelimelerinin himayesine sığındırırım." Sonra da: *"İşte İbrâhim de İshâk ve İsmail'i -ikisine de selam olsun- bu şekilde dua ederek Allah'a sığındırırdı"* buyurdu.[64] Bunu Buhârî ve Sünen sahipleri el-Minhal'in böylece naklettiği bir hadis olarak tahriç etmişlerdir.

[6983] Ebû Ümâme ESa'd b. Sehl b. Huneyf (radıyallâhu anh)'ın rivayet ettiği hadis: İbn Mâce dedi ki: Ebû Ümâme b. Sehl b. Huneyf dedi ki: Âmir b. Rabia (babam) Sehl b. Huneyf'in yanından geçti. O sırada babam yıkanıyordu. Âmir: Ben -bugün gördüğüm gibi- örtüleri arkasında saklı bir genç kızın tenini bile böyle güzel görmüş değilim, dedi. Aradan zaman geçmeden yerinde kıvranmaya başladı. Derhal Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e götürülerek ona: Sehl'e yetiş, bayıldı, denildi. Allah Rasûlü: *"Buna kim sebep oldu dersiniz"* buyurdu. Onlar: Âmir b. Rabia dediler. Allah Rasûlü: *"Sizden bir kişi ne diye kardeşini öldürmeye kalkışıyor? Biriniz kardeşinden hoşuna giden bir hal görecek olursa ona bereket ihsan edilmesi için dua etsin"* buyurdu. Sonra su getirilmesini istedi, Âmir'e de abdest alarak yüzünü, dirseklerine kadar kollarını, diz kapaklarını ve peştemalinin altından eteğini yıkamasını emretti ve bu suyun onun (Sehl'in) üzerine dökülmesini emir buyurdu. Süfyân dedi ki: Ma'mer, Zührî'den: Arkasından suyun dökülmesini emretti, dediğini nakletti.[65]

Bunu Nesâî ve Süfyân b. Uyeyne ve Mâlik b. Enes'in her ikisinin de Zührî'den böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmiştir. Ayrıca yine Süfyân b. Uyeyne, Ma'mer'den, o Zührî'den, o Ebû Ümâme'den rivayetine göre: Ve arkasından kap(taki su) dökülür dediğini nakletmektedir. Hadis ayrıca İbn Ebî Zibb, Zührî'den, o Ebû Ümâme Es'ad b. Sehl b. Huneyf'den, o babasından böylece de rivayet edilmiştir. Yine Mâlik, Muhammed b. Ebî Ümâme b. Sehl'den, o babasından böylece rivayet de edilmiştir.

---

64 Buhârî, 3371; Ebû Dâvûd, 3737; Tirmizî, 2060; Nesâî, 1006, 1007; İbn Mâce, 3525; Ahmed, I, 236; İbn Hibbân, 1013

65 Sahihtir. Nesâî, 208; İbn Mâce, 3509; Abdurrezzak, 19766; Ahmed, IV, 386; İbn Hibbân, 6106

Scanned with CamScanner

[6984] Ebû Said el-Hudri (radıyallâhu anh)'ın rivayet ettiği hadis: İbn Mâce dedi ki: Ebû Said dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) cinlerin gözlerinden de, insanların gözlerinden de (Allah'a) sığınırdı. Felâk ve Nâs sûreleri nazil olunca onları aldı ve bunun dışındakileri terketti.[66] Bunu Tirmizî ve Nesâî, Said b. Iyas b. Ebî Mesud el-Cureyri'nin böylece nakletmiş olduğu bir hadis olarak rivayet etmişler, Tirmizî de hasendir, demiştir.

[6985] Yine Ebû Said'den gelen başka bir hadis: İmam Ahmed dedi ki: Ebû Said'den rivayete göre Cebrâil (a.s) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelip: "Ey Muhammed! Hasta mısın?" dedi. O: *"Evet"* deyince şöyle dedi:

باسم الله أرقيك، من كل شيء يؤذيك، من شر كل نفس و عين يشفيك، باسم الله أرقيك

"Seni rahatsız eden her şeyden, her bir nefisten ve her bir gözden (sana gelen zarardan) sana şifa vermesi için Allah'ın adını sana okuyorum. Allah'ın adını sana okuyorum."[67] Bunu ayrıca Affan'dan, o Abdulvaris'den bunun gibi rivayet ettiği gibi Müslim ve Sünen sahipleri -Ebû Dâvûd dışında- de Abdulvaris'in böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmişlerdir.

[6986] Yine İmam Ahmed dedi ki: Câbir b. Abdullah'tan rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) rahatsızlandı. Cebrâil ona gelerek şöyle dedi:

باسم الله أرقيك، من كل شيء يؤذيك، من كل حاسد وعين والله يُشفيك

"Seni rahatsız eden her şeyden, her kıskanandan ve her bir gözden Allah'ın adı ile sana okuyorum ve Allah sana şifa versin."[68]

Bunu aynı zamanda Muhammed b. Abdurrahman et-Tufavi'den, o Dâvûd'dan, o Ebû Nadra'dan, o Ebû Said'den böylece rivayet etmiştir. Ebû Zur'a er-Râzî dedi ki: Abdussamed b. Abdulvaris babasından, o Abdulaziz'den, o Ebû Nadra'dan ve Abdulaziz de Enes'ten bu manada rivayette bulunmuşlardır. Her ikisi de sahihtir.

66 Tirmizî, 2058; Nesâî, 7930; İbn Mâce, 3511. Senedi sahihtir.

67 Müslim, 2186; Tirmizî, 972; İbn Ebî Şeybe, X, 317; Ahmed, III, 28, 56, 58

68 Ahmed, III, 58. Ebû Said'in rivayet ettiği bir hadis olarak; III, 75. Câbir b. Abdullah'ın rivayet ettiği bir hadis olarak. Her iki senette sahihtir.

Scanned with CamScanner

[6987] Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği hadis: İmam Ahmed dedi ki: Ebû Hureyre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den: *"Şüphesiz ki göz (nazar değmesi) haktır"* buyurduğunu tahdis etti.[69] Bu hadisi Buhârî ve Müslim, Abdurrezzak'ın rivayetiyle tahriç etmişlerdir.

[6988] İbn Mâce dedi ki: Ebû Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Göz haktır"* buyurdu.[70] Tek başına İbn Mâce rivayet etmiştir. Bunu ayrıca Ahmed de, İsmail b. Uleyye'den, o Said el-Cureyri'den böylece rivayet etmiş bulunmaktadır.

[6989] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Göz haktır. Şeytan da Âdemoğlunun kıskanması da onunla birlikte bulunur."*[71]

[6990] Ahmed dedi ki: Muhammed b. Kays'dan rivayete göre Ebû Hureyre'ye Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i: *"Uğursuzluk üç şeydedir: Meskende, atta ve kadında"* buyururken dinledin mi? diye soruldu. O şöyle dedi: O vakit ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e söylememiş olduğu bir sözü isnad etmiş olurum ama ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Kuşların uçusundan çıkartılan en doğru anlam hayra yorumlamaktır ve göz de haktır."*[72]

[6991] Uneys kızı Esma'nın rivayet ettiği hadis: İmam Ahmed dedi ki: Ubeyd b. Rifaa ez-Zuraki dedi ki: Esma dedi ki: Ey Allah'ın Rasûlü! Câfer'in çocuklarına nazar değiyor. Onlara rukye okutayım mı? dedi. Allah Rasûlü: *"Okut. Eğer kaderi geçecek bir şey olsaydı, göz onu geçerdi"* buyurdu.[73]

Aynı şekilde bunu Tirmizî ve İbn Mâce de Süfyân b. Uyeyne'nin böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmişlerdir. Yine Tirmizî ve ayrıca Nesâî

69 Buhârî, 5740 ve 5944; Müslim, 2187; Abdurrezzak, 19778; Ahmed, II, 319; Beğavî, 3190; İbn Hibbân, 5503

70 Sahihtir. Bunu İbn Mâce, 3507'de rivayet etmiş olup, senedi Mudarib'ten ötürü leyyindir ama hadisin şahitleri vardır.

71 Senedi zayıftır. Ahmed, II, 439. Munkatı bir rivayettir. Mekhul, Ebû Hureyre'den hadis dinlememiştir. Heysemi (r.h) zahirine bakarak ravileri Sahih'in ravileridir demektedir. Bk. Mecmau'z-Zevaid, 8425

72 Ahmed, II, 289; Senedinde Ebû Ma'şer vardır ki birden çok kişi zayıf olduğunu söylemiştir ama hadisin şahitleri vardır.

73 Sahihtir. Tirmizî, 2059; İbn Mâce, 3510; Ahmed, VI, 438. Ubeyd dışında ravileri sikadır. İbn Hibbân sika olduğunu söylemiştir. Hadisin şahitleri vardır.

Scanned with CamScanner

bunu Abdurrezzak, Ma'mer'den, o Eyyûb'dan, o Amr b. Dinar'dan, o Urve b. Âmir'den, o Ubeyd b. Rifaa'dan, o Uneys kızı Esma'dan böylece rivayet etmiştir. Tirmizî hasen, sahihtir demiştir.

[6992] Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın rivayet ettiği hadis: İbn Mâce dedi ki: Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendisine gözden dolayı rukye yaptırmasını (okutmasını) emretti.[74] Bunu Buhârî de Muhammed b. Kesir'den, o Süfyân'dan, o Mabed b. Halid'den böylece rivayet ettiği gibi Müslim de bunu Süfyân ve Mis'ar'ın Mabed'den böylece naklettiği bir hadis olarak da tahriç etmiştir.

[6993] Sonra İbn Mâce dedi ki: Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah'a sığınınız. Şüphesiz göz haktır."*[75] Bunu sadece İbn Mâce rivayet etmiştir.

[6994] Ebû Dâvûd dedi ki: Âişe dedi ki: Nazarı değdiği görülen kimseye abdest alması emredilir ve o sudan kendisine nazar değen kişi yıkanırdı.[76]

[6995] Sehl b. Huneyf'in rivayet ettiği hadis: İmam Ahmed dedi ki: Ebû Ümâme b. Sehl b. Huneyf'den rivayete göre babası kendisine şunu tahdis etmiştir: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) (ile) çıktı ve onunla birlikte Mekke'ye doğru yürüdüler. Nihayet Cuhfe'nin Şi'b el-Harrar denilen yerine vardıklarında Sehl b. Huneyf yıkandı. Kendisi beyaz tenli, vücudu ve derisi güzel bir adamdı. Adiyy b. Ka'b oğullarından olan Âmir b. Rabia yıkanmakta olan Sehl'e bir baktı ve: Ben bu güne kadar -örtüleri arkasında gizlenmiş bir kızın teni dâhil- böylesini görmedim, dedi. Sehl, derhal yerinde kıvranmaya başladı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e getirilerek ona: Ey Allah'ın Rasûlü! Sehl'e yetiş, Allah'a yemin ederim ne başını kaldırabiliyor, ne ayılabiliyor, dediler. Allah Rasûlü: *"Bu hale gelmesinde herhangi bir kimseden şüphe ediyor musunuz?"* buyurdu. Onlar: Ona Âmir b. Rabia bir baktı, dediler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Âmir'i çağırdı ve ona kızarak şöyle dedi: *"Sizden bir kimse ne diye kardeşinin ölümüne sebep olsun? Seni hayrete düşürecek bir halini görünce neden barekallah demedin?"* buyurdu ve sonra

74 Buhârî, 5738; Müslim, 2195; İbn Mâce, 3512; Ahmed, VI, 63, 138; Beyhakî, IX, 347; Beğavî, 3242; İbn Hibbân, 6103

75 İbn Mâce, 3508; Hakim, IV, 215. Buhârî ve Müslim'in şartına göre sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir.

76 Sahihtir. Ebû Dâvûd, 3880. Senedi Buhârî ve Müslim'in şartına göre sahihtir.

Scanned with CamScanner

da ona: *"Haydi bunun için yıkan"* dedi. Âmir yüzünü, ellerini, dirseklerine kadar kollarını, dizlerini, ayak uçlarını ve peştemalinin altını bir kabın içinde yıkadı. Sonra o su onun (Sehl'in) üzerine döküldü. Bir adam bu suyu başına ve arka tarafından sırtı üzerine döktü. Sonra da arkasından o kabı baş aşağı çevirdi. Bütün bunlar yapıldıktan sonra Sehl de hiçbir rahatsızlığı olmaksızın diğerleriyle birlikte yola koyuldu.[77]

[6996] Âmir b. Rabia'nın rivayet ettiği hadis: İmam Ahmed, Âmir'in Müsnedinde dedi ki: Abdullah b. Âmir dedi ki: Âmir b. Rabia ve Sehl b. Huneyf gusletmek üzere gittiler. (Abdullah) dedi ki: Her ikisi de (yıkanırken arkasına geçmek üzere) bir örtü aradılar. (Abdullah) dedi ki: Âmir üzerinde giyinmekte olduğu yünden bir cübbe koydu. Ben ona (Sehl'e) baktım ve gözüm ona isabet etti. O da suya inip yıkanmaya başladı. (Âmir) dedi ki: Suda onun boğulurcasına çıkardığı seslerini duydum. Yanına gittim, ona üç defa seslendiğim halde bana cevap vermedi. Ben de Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gidip ona durumu haber verdim. Allah Rasûlü yürüyerek geldi, suya daldı. Onun uyluklarının beyazını görüyor gibiyim. (Âmir) dedi ki: Eliyle göğsüne vurdu. Sonra: *"Allah'ım! Onun sıcağını soğuğunu hastalığını ondan gider"* diye dua etti. (Âmir) dedi ki: (Sehl) ayağa kalktı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de şöyle buyurdu: *"Sizden biriniz kardeşinden yahut kendinden ya da malından hoşuna gidecek bir şey görecek olursa mübarek olması için dua etsin. Şüphesiz ki göz haktır."*[78]

[6997] Câbir'in rivayet ettiği hadis: Hâfız Ebû Bekr el-Bezzâr Müsnedinde dedi ki: Abdurrahman b. Câbir b. Abdullah babasından şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Ümmetim arasından Allah'ın kitabında yazıp, kaza ve kaderinde takdir ettiklerinden sonra en çok ölüm nefes sebebiyle olanlardır."*[79] Bezzâr dedi ki: Kastettiği nazar değ-

77 Ahmed, III, 486. Senedi Ebû Uveys'ten ötürü hasendir ama ona mutabaatta bulunulmuştur. Birkaç hadis önce Zührî'den çeşitli yollardan rivayet edildiği geçti.

78 Sahihtir. Ahmed, III, 447; Ebû Ya'la, 7195; Umeyye dolayısıyla senedi leyyindir ama az önceki rivayetlerle ona mutabaatta bulunulmuştur.

79 Oldukça zayıftır. Bezzâr, Keşfu'l-Estar, 3052; İbn Adiyy, IV, 119; Ukayli, Duafa, II, 231. Tâlib b. Habib etrafında dönmektedir. O da zayıftır. Buhârî hakkında tartışılır demiş, İbn Adiyy ve Ukayli ondan dolayı illetli olduğunu söylemiştir. Metin oldukça münkerdir, uydurmaya benzemektedir. Çünkü nazar değmesiyle ölüm de aynı şekilde Allah'ın kazasının ve kaderinin bir gereğidir. Bununla birlikte genellikle de ölüm, hastalık, öldürülme, veba ve buna benzer sebeplerden dolayı olmaktadır.

Scanned with CamScanner

mesidir. Dedi ki: Biz bu hadisin Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den bu isnattan başka bir yolla rivayet edildiğini bilmiyoruz. Derim ki: Hayır hadis başka bir yoldan Câbir'den rivayet edilmiştir.

[6998] Hâfız Ebû Abdurrahman Muhammed b. el-Munzir el-Herevi -ki Şekker diye bilinir- oldukça değerli ve alışılmadık faydalı bilgiler ihtiva eden *Kitabu'l-Acaib*'de şöyle diyor: Câbir b. Abdullah'tan rivayete göre Rasûlullah şöyle buyurdu: *"Göz haktır, o şüphesiz adamı kabre, deveyi kazana götürür. Ümmetimin çoğunluğunun ölümü gözden dolayı olacaktır."*[80]

[6999] Sonra bu hadisi Şuayb b. Eyyûb'dan diye rivayet etmektedir. Câbir dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Göz bazı hallerde kişiyi kabre sokar, deveyi kazana sokar."*[81] Bu senedindeki bütün ravileri sika olmakla birlikte (Kütüb-i Sitte sahipleri) bunu tahriç etmemişlerdir.

[7000] Abdullah b. Ömer'in rivayet ettiği hadis: İmam Ahmed dedi ki: Abdullah b. Amr dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Hastalığın bulaşması da yoktur, kuşların uçuşundan uğursuz anlamlar çıkarmak da yoktur. Puhu kuşunun ötüşünde de uğursuzluk yoktur, hased de yoktur, ama göz haktır."*[82] Bunu sadece Ahmed rivayet etmiştir.

[7001] Ali (radıyallâhu anh)'ın rivayet ettiği hadis: Hâfız İbn Asâkir, Hâfız Hayseme b. Süleyman yolu ile el-Haris'ten, o Ali'den rivayet ettiğine göre Cebrâil (a.s) Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına geldi. Onun üzüntülü

---

80 Senedi oldukça zayıftır. Yakûb'un zayıf olduğunu birden çok kişi söylemiştir. Hocası Ali ise rivayet edildiği hadisleri terkedilmiş birisidir.

81 Zayıftır. Ebû Nuaym, VII, 90; Hatib, IX, 244. İlletli bir hadistir. Cumhur Şuayb'ın sika olduğunu söylese dahi Ebû Dâvûd: Ben ondan rivayet nakletmekte Allah'tan korkarım demiş, İbn Hibbân sika olduğunu belirttikten sonra hem hata eder, hem tedlis yapar. O ne zaman hadis rivayet ederse hadisinde münker rivayetleri tedlis yaparak zikreder demektedir. Sehavi, el-Mekasıd, 726'da İbn Adiyy'den bu rivayet Ali b. Adiyy'den, o İbnu'l-Münkedir'den diye bilinir. es-Sevrî'den diye bilinmemektedir. İsmail es-Sabuni de: Bana ulaştığına göre Şuayb'e senin bu rivayeti nakletmemen gerekir denildi, o da denileni yaptı demektedir. Yine orada (Mekasıd'da) belirtildiğine göre Muâviye b. Hişam, Müslim rivayetini nakletmiş olsa dahi Ahmed: O çokça hata eder birisidir demiştir. Zehebî, Mizan, II, 275'te bu hadisin münker olduğuna işaret etmiş bulunmaktadır.

82 "Hased de yoktur" ibaresi dışında sahihtir. Bunu Ahmed, II, 222'de tahriç etmiştir. Rişdin zayıf olduğundan ötürü senedi zayıftır. Metnin bazıları sahihte yer alan -"kıskançlık yoktur" lafzı dışında- şahitleri vardır. Bundan dolayı hadis zayıftır. Heysemi, Mecma, 8390'da bundan dolayı illetli olduğunu ifade etmiştir.

Scanned with CamScanner

olduğunu gördü. Ey Muhammed! Senin yüzünde gördüğüm bu keder alametleri nedir? dedi. Allah Rasûlü: *"Hasan ve Hüseyin'e nazar değdi"* dedi. Cebrâil (a.s): Sen göz değmesini tasdik et. Çünkü göz haktır. Neden bu kelimeleri okuyarak onları (Allah'a) sığındırmadın, dedi. Allah Rasûlü: *"Onlar hangileridir ey Cebrâil"* dedi. Cebrâil şöyle dedi:

اللهم ذا السلطان العظيم، ذا المن القديم، ذا الوجه الكريم، ولي الكلمات التامات، والدعوات المستجابات، عاف الحسن والحسين من أنفس الجن، وأعين الإنس

"Pek büyük saltanatın, pek kadim lütuf ve ihsanın, son derece kerim zatın sahibi. Eksiksiz kelimelerin, kabul olunan duaların velisi (sahibi) Allah'ım! Cinlerin nefeslerinden, insanların gözlerinden Hasan ile Hüseyin'e afiyet ver" de. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu sözleri söyledi, her ikisi de kalkıp onun önünde oyun oynamaya başladılar. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunun üzerine: "Bu istiaze duasını kendiniz, zevceleriniz ve çocuklarınız için de okuyunuz. Çünkü istiaze duası okuyup, Allah'a sığınanlardan hiçbir kimse bunun gibisi ile Allah'a sığınmış değildir" buyurdu.[83] Hatîb el-Bağdâdî dedi ki: Bu hadisi yalnızca Tuster ahalisinden Ebû Reca Muhammed b. Abdullah el-Habati rivayet etmiştir. Bunu İbn Asâkir, Tarih'inin (Tarih-u Dımaşk adlı eserinin) Tarrâd b. el-Huseyn'in biyografisinde zikretmiş bulunmaktadır.

"Bir de muhakkak ki o bir delidir diyorlar." Yani gözleriyle onu küçük görüp, dilleriyle ona eziyet veriyorlar ve *"muhakkak ki o"* Kur'ân'ı getirdiği için *"bir delidir"* diyorlar. Yüce Allah ise: *"Halbuki o ancak âlemler için bir öğüttür"* buyurmaktadır.

Nûn (Kalem) sûresi tefsirinin sonu.

Hamd ve menet yalnız Allah'adır.

83 Senedi Haris el-Aver'den ötürü vahidir, cumhur zayıf olduğunu söylemiştir, Şabi yalancı olduğunu belirtmiştir.

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

HÂKKA SÛRESİ

[52 âyettir. Mekke'de inmiştir.]

Gerçekleşecek Olan:

اَلْحَآقَّةُ ﴿١﴾ مَا الْحَآقَّةُ ﴿٢﴾ وَمَآ أَدْرَاكَ مَا الْحَآقَّةُ ﴿٣﴾ كَذَّبَتْ ثَمُودُ وَعَادٌ بِالْقَارِعَةِ ﴿٤﴾ فَأَمَّا ثَمُودُ فَأُهْلِكُوا بِالطَّاغِيَةِ ﴿٥﴾ وَأَمَّا عَادٌ فَأُهْلِكُوا بِرِيحٍ صَرْصَرٍ عَاتِيَةٍ ﴿٦﴾ سَخَّرَهَا عَلَيْهِمْ سَبْعَ لَيَالٍ وَثَمَانِيَةَ أَيَّامٍ حُسُومًا فَتَرَى الْقَوْمَ فِيهَا صَرْعَىٰ كَأَنَّهُمْ أَعْجَازُ نَخْلٍ خَاوِيَةٍ ﴿٧﴾ فَهَلْ تَرَىٰ لَهُمْ مِنْ بَاقِيَةٍ ﴿٨﴾ وَجَآءَ فِرْعَوْنُ وَمَنْ قَبْلَهُ وَالْمُؤْتَفِكَاتُ بِالْخَاطِئَةِ ﴿٩﴾ فَعَصَوْا رَسُولَ رَبِّهِمْ فَأَخَذَهُمْ أَخْذَةً رَابِيَةً ﴿١٠﴾ إِنَّا لَمَّا طَغَى الْمَآءُ حَمَلْنَاكُمْ فِي الْجَارِيَةِ ﴿١١﴾ لِنَجْعَلَهَا لَكُمْ تَذْكِرَةً وَتَعِيَهَآ أُذُنٌ وَاعِيَةٌ ﴿١٢﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;

1. Hâkka (gerçekleşmesi muhakkak olan)

2. Nedir o Hâkka?

3. Ve o Hâkka'nın ne olduğunu sana ne bildirdi?

4. Semud ve Ad kalpleri dehşetle ürperteni yalanladılar.

5. Semud'a gelince onlar aşırı şiddetli olan (bir ses) ile helâk edildiler.

Scanned with CamScanner

6. Ad'a gelince, onlar da ıslıklı ve azgın bir fırtına ile helâk edildiler.

7. O rüzgârı onlara yedi gece ve sekiz gün peş peşe musallat kıldı. O kavmi o süre içinde içleri boşalmış hurma kütükleri imişler gibi yere yıkılmış görürdün.

8. Şimdi onlardan geriye kalanı görüyor musun?

9. Firavun da, ondan öncekiler de, altı üstüne gelen kasabalar halkı da hep hata işlediler.

10. Böylelikle Rabbinin Rasûllerine isyan ettiler. Bundan ötürü o da kendilerini oldukça şiddetli bir yakalayışla yakalayıverdi.

11. Şüphesiz ki su, haddini aştığı sırada sizleri gemide biz taşıdık.

12. Onu sizin için bir ibret kılalım ve onu belleyen kulak da bellesin diye.

Tefsiri:

Hâkka kıyâmetin isimlerindendir çünkü o günde vaat edilenler ve tehditler tahakkuk eder (gerçekleşir). Bu sebeple yüce Allah durumunun azametine dikkat çekmek üzere: *"Ve o Hâkka'nın ne olduğunu sana ne bildirdi"* buyurmaktadır. Sonra yüce Allah o Hâkka'yı (kıyâmeti) yalanlayan ümmetleri helak edişini söz konusu edip şöyle buyurmaktadır:

"Semud'a gelince onlar aşırı şiddetli olan (bir ses) ile helak edildiler." Bu onları hareketsiz bırakan bir çığlık, onların seslerini kesen bir sarsıntı idi. Katâde aynı şekilde *"aşırı şiddetli olan"*dan maksat yüksek sesli çığlıktır diye açıklamıştır. İbn Cerîr'in tercih ettiği de budur. Mücâhid ise: Tâğiye (mealde: aşırı şiddetli olan)den maksat günahlardır diye açıklamışlardır. Rabi b. Enes ve İbn Zeyd de aynı şekilde bundan maksat tuğyan (haddi aşmak ve azgınlık yapmak)dır diye açıklamıştır. İbn Zeyd *"Semud kavmi azgınlıkları nedeniyle yalanladı."* (Şems, 11) âyetini okudu. (Bu açıklamasına delil gösterdi.)

Süddî: *"Onlar aşırı şiddetli olan ile helak edildiler"* buyruğu hakkında bununla (Semud kavminin) dişi devesini kesen kişi kastedilmektedir, demiştir.

"Âd'a gelince onlar da ıslıklı" yani oldukça soğuk *"ve azgın"* -Katâde, Rabi, Süddî ve Sevrî *"azgın"* buyruğunu şiddetlice esen diye açıkladılar-; *"bir fırtına ile helak edildiler."* Katâde: Bu fırtına onlara karşı o kadar azdı ki göğüslerini oyup, kalplerini çıkardı. Dahhâk: *"Islıklı"* soğuk *"azgın"* acımasız

Scanned with CamScanner

ve bereketsiz olarak onlara karşı azgın, diye açıklamıştır. Ali ve başkaları: (Görevli) bekçilere karşı çıkarak hesapsız bir şekilde çıkan bir fırtına, diye açıklamıştır.

"O rüzgârı onlara yedi gece ve sekiz gün peş peşe" yani ardı arkasına gelen tam o kadar bir süre uğursuz günler halinde *"musallat kıldı"* onlara musallat etti. İbn Mes'ud, İbn Abbâs, Mücâhid, İkrime, Sevrî ve başkaları "peş peşe" ardı arkasına diye açıklamışlardır.

İkrime ve Rabi b. Huseyn: Onlara uğursuz gelen (günlerde) diye açıklamışlardır. Yüce Allah'ın: *"Uğursuz günlerde"* (Fussilet, 16) buyruğunda olduğu gibi. Rabi: Bu rüzgârın onlara musallat edildiği ilk gün Cuma günü idi. Başkası Çarşamba diye ifade etmiştir. Denildiğine göre halk bugünlere e'câz (kütükler) adını verirler. Sanki halk yüce Allah'ın: *"O kavmi o süre içinde içleri boşalmış, hurma kütükleri imişler gibi yere yıkılmış görürdün"* buyruğundan hareketle bu ismi vermiş gibi görünüyorlar. Bu günlerin kışın sonunda gelmeleri sebebiyle bu ismin verildiği de söylenmiştir. Bunlara eyyamu'l-acuz (berde'l-acuz) da denilir çünkü Âd kavminden bir acuz (bir yaşlı kocakarı) bir seraba (bir ucu açık, ikinci ucu kapalı olan bir tünele) girdi ve sekizinci günde rüzgâr onu öldürdü. Bunu Beğavî nakletmiştir. Allah en iyi bilendir.

İbn Abbâs dedi ki: "İçleri boşalmış" yani harap olmuş demektir. Başkaları çürüyüp gitmiş diye açıklamıştır. Yani rüzgar onların birini alıp yere vuruyor, o da tepesi üzere yere düşüyor, başı kırılıyor, vücudu ise adeta dalsız budaksız yere yıkılan hurma kütüğü gibi ayakta kalıveriyordu.

[7002] Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde sabit olduğuna göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Bana saba rüzgârı ile yardım olundu. Âd kavmi ise debûr (kuzeyden esen) rüzgârı ile helak edildi."*[84]

[7003] İbn Ebî Hâtim dedi ki: İbn Ömer dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah, Âd kavmini kendisi ile helak ettiği rüzgârdan ancak bir yüzük kadar bir yer açtı. O rüzgâr kırsal kesimdeki ahalinin üzerinden geçti, onları davarlarıyla, mallarıyla birlikte taşıyıp kaldırdı. Gökle yer arasına getirdi. Âd kavminin şehirde yaşayan halkı bu rüzgârı ve içindekileri görünce bu bize yağmur yağdıracak bir buluttur, dediler. Rüzgâr kırsal kesimde bulunanları davarlarıyla birlikte şehirde yaşayanların üzerine bıraktı."*[85]

84 Buhârî ve Müslim tarafından rivayet edilmiştir. Daha önce geçti.

85 Senedi zayıftır. Buna dair açıklamalar daha önceden geçti.

Scanned with CamScanner

Sevrî, Leys'den, o Mücâhid'den: Rüzgârın iki kanadı ve bir de kuyruğu vardır, dediğini nakletmektedir.

"Şimdi onlardan geriye kalanı görüyor musun?" Yani onların kalıntılarından yahut onların neseplerinden gelen herhangi bir kimseyi görebiliyor musun? Aksine onlar son fertlerine varıncaya kadar helak oldular ve Allah onlardan geriye kimseyi bırakmadı.

Sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Firavun da, ondan öncekiler de"* buyruğundaki: (قَبْلَهُ): Öncekiler anlamındaki kelimenin kaf harfi kesreli olarak okunmuş olup, onun zamanında ona uyan Kıpti kâfirler arasında yanında bulunan kimseler demektir. Diğerleri ise kaf harfini fethalı olarak okumuşlardır ki bu da ondan önceki ona benzeyen ümmetler ve toplumlar demek olur.

"Altı üstüne gelen kasabalar" ise Rasûlleri yalanlayan ümmetler demektir. *"Hep hata işlediler"* hatalı olan işler yaptılar demek olup, bu da Allah'ın indirdiklerini yalanlamaktır. Rabi: *"Hata işlediler"* masiyette bulundular diye açıklamış, Mücâhid günahlar işlediler diye yorumlamıştır. Bu sebeple de yüce Allah:

"Böylelikle Rablerinin Rasûlü'ne isyan ettiler" buyurmaktadır. Burada kasıt Rasûllerin cinsidir yani onların hepsi kendilerine gönderilen Allah'ın Rasûlü'nü yalanladılar. Nitekim yüce Allah: *"Onların her biri Rasûlleri yalanladılar, bu sebeple azabım hak oldu"* (Sâd, 14) buyurmaktadır. Zaten tek bir Rasûlü yalanlayan, hepsini yalanlamış gibi olur. Nitekim başka yerde: *"Nûh kavmi Rasûlleri yalanladı; Âd kavmi Rasûlleri yalanladı; Semud kavmi Rasûlleri yalanladı."* (Şuarâ, 105, 123, 141) buyurmaktadır. Halbuki her bir ümmete ancak tek bir Rasûl gönderilmiştir.

Bundan dolayı burada: *"Böylelikle Rablerinin Rasûlü'ne isyan ettiler. Bundan dolayı o da kendilerini oldukça şiddetli"* muazzam, çetin ve can yakıcı *"bir yakalayışla yakalayıverdi"* buyurmaktadır. Mücâhid: *"Oldukça şiddetli"* son derece çetin, Süddî: Helak edici diye açıklamıştır.

Sonra yüce Allah: *"Şüphesiz ki su haddini aştığı sırada"* Allah'ın izniyle haddi (sınırı) arttırılıp, varlıkların üzerine yükseldiğinde; İbn Abbâs ve başkaları: *"Haddi aştığında"* buyruğunu çoğaldığında diye açıklamışlardır. Bu

Scanned with CamScanner

da Nûh (a.s)'ın kendisini yalanlayıp, kendisine muhalefet ederek Allah'tan başkasına ibadet etmeleri dolayısıyla kavmine beddua etmesi üzerine olmuştu. Allah onun bedduasını kabul etmiş ve gemide Nûh (a.s) ile birlikte bulunanlar dışında tufan yeryüzündekilerin hepsini kaplamıştı. Bu sebeple bütün insanlar Nûh (a.s)'ın ve onun zürriyetinden gelmektedirler.

İbn Cerîr dedi ki: Ali b. Ebî Tâlib (radıyallâhu anh) dedi ki: Bir melek eliyle ölçülmedikçe bir su damlası inmez. Nûh (tufan) günü gelince bekçiler olmaksızın suya izin verildi. Bundan dolayı su görevli bekçilere rağmen yükseldi ve sınırını aştı. İşte yüce Allah'ın: *"Şüphesiz ki su haddini aştığı sırada sizleri gemide biz taşıdık"* buyruğu bunu anlatmaktadır. Melek eliyle ölçülmeksizin rüzgârdan hiçbir şey inmez. Âd kavminin helak edildiği gün müstesnadır. O gün rüzgâra bekçilerin ölçmesi dışında izin verildi ve rüzgâr ortaya çıktı. İşte yüce Allah'ın: *"Islıklı ve azgın bir fırtına ile"* buyruğu bunu anlatmaktadır. Rüzgâr görevli bekçilere karşı baş kaldırmış, azmıştı. Bu sebeple yüce Allah insanlara minnet ve lütfunu hatırlatarak: *"Şüphesiz ki su haddini aştığı sırada sizleri gemide biz taşıdık"* buyurmaktadır. Burada kastedilen ise suyun üzerinde akıp giden gemidir.

"Onu sizin için bir ibret kılalım diye." Zamir anlamın delaletinden ötürü cins (gemi türü) için kullanılmıştır. Yani bizler sizin için denizlerde su akıntısı üzerinde kendilerine bineceğiniz o geminin türdeşlerini bıraktık. Nitekim şöyle buyurmaktadır: *"Sizin için gemilerden ve hayvanlardan bineceğiniz şeyleri de var etmiştir ta ki onların sırtlarına binip kurulasınız sonra onların üzerine yerleşince Rabbinizin nimetini hatırlayasınız."* (Zuhruf, 13); *"Onlar için bir diğer delil de bizim zürriyetlerini dopdolu gemide taşımış olmamızdır ve kendileri için bunun gibi binecekleri şeyleri de yaratmış bulunmamızdır."* (Yâsin, 41-42)

Katâde dedi ki: Allah Nûh'un gemisini bu ümmetin ilkleri onu yetişinceye kadar bıraktı. Birinci görüş ise daha kuvvetlidir.

Bu sebeple yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Ve onu belleyen kulak da bellesin diye."* Bu nimeti iyice belleyen bir kulak anlayıp kavrasın ve hatırlasın diye. İbn Abbâs iyice hıfz edip, işiten bir kulak diye açıklamıştır. Katâde: *"Belleyen kulak"* buyruğunu Allah'tan geleni akledip, Allah'ın kitabından dinlediklerinden yararlanan kulak, diye açıklamıştır. Dahhâk: *"Ve onu belleyen kulak da bellesin diye"* buyruğunu bir kulak onu dinleyip, onu bellerse

Scanned with CamScanner

(böyledir) diye açıklamıştır. Yani sağlıklı bir kulağı ve ağır basan bir aklı olan kimse bunu bellesin diye. Bu da anlayıp, belleyen herkes hakkında genel bir ifadedir.

[7004] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ali b. Havşeb bize tahdis etti: Mekhul'u şöyle derken dinledim: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in üzerine: *"Ve onu belleyen bir kulak bellesin diye"* buyruğu nazil olunca Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Rabbimden onu Ali'nin kulağı kılmasını diledim."* Bu sebeple Ali şöyle derdi: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den işitip de asla bir şeyi unutmuş değilim, demiştir.[86] Bunu bu şekilde İbn Cerîr, Ali b. Sehl'den, o el-Velid b. Müslim'den, o Ali b. Havşeb'den, o Mekhul'den böylece rivayet etmiştir, mürsel bir hadistir.

[7005] Yine İbn Ebî Hâtim dedi ki: Bureyde el-Eslemi dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ali'ye şöyle dedi: *"Ben seni yaklaştırmakla ama uzaklaştırmamakla sana iyice belleyesin diye öğretmekle emrolundum. Senin için iyice bellemek de zaten haktır."* (Bureyde) dedi ki: Bu sebeple *"Ve onu belleyen kulak da bellesin diye"* buyruğu nazil oldu.[87]

Bunu İbn Cerîr de Muhammed b. Halef'ten, o Bişr b. Âdem'den böylece rivayet etmiştir. Sonra İbn Cerîr bunu bir başka yoldan Ebû Dâvûd el-Âmâ'dan, o Bureyde'den böylece rivayet etmiştir. O da sahih değildir.

---

86 Batıldır. Taberî, 34771. Mekhul'den mürsel olarak rivayet etmiştir. Mürsel olmakla birlikte Mekhul hadisi mevsul olarak rivayet etse dahi zayıftır. Ya mürsel olarak rivayet ederse durumu ne olur? İkinci bir illeti daha vardır. O da el-Velid b. Müslim'dir. Tesviye tedlisi yapar, burada an lafzını kullanarak rivayette bulunmuştur. el-Abbâs b. Velid de ona mutabaatta bulunmuştur ama o da vahi bir ravidir. Üçüncü bir illeti ise metninin münker olduğudur. Bu sebeple tenkitçilerden bir topluluk bunu tevil bid'atlerinden birisi olarak değerlendirmişlerdir.

87 Batıldır. Taberî, 34772; Vâhidî, 838; İbn Asâkir, II, 423; Ebû Nuaym, I, 67. Senette Abdullah b. ez-Zubeyr vardır. O el-Mizan, 4318'de belirtildiği üzere zayıftır. Yine senedinde Sâlih b. el-Heysem vardır. Ona dair bir biyografi bulamadım. Buna Abdullah b. Rüstem, Taberî, 34772'de mutabaatta bulunmuştur ama İbn Rüstem'e ait de bir biyografi bulamadım. Göründüğü kadarıyla bu senet ve bundan önceki senedi helak olmuşlardan birisi düzenlemiş, Abdullah b. ez-Zubeyr yahut onun altındaki zayıf ravilerden birisi de bunu çalmışlardır. Sonra da meçhul ravilerden bunu müsned olarak rivayet etmişlerdir. Her iki senette görüldüğü gibi. Bunu Taberî, 34773'te tekrar Ebû Dâvûd en-Nehâi, Bureyde'den yoluyla rivayet etmiştir. Ebû Dâvûd'un adı ise Nufey b. el-Haris'dir. O uydurma rivayetler nakleden, yaptığı hadis rivayetleri de terk edilen birisidir.

Scanned with CamScanner

Sûr'a Üfürülünce:

فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ نَفْخَةٌ وَاحِدَةٌ ﴿١٣﴾ وَحُمِلَتِ الْأَرْضُ وَالْجِبَالُ
فَدُكَّتَا دَكَّةً وَاحِدَةً ﴿١٤﴾ فَيَوْمَئِذٍ وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ ﴿١٥﴾ وَانْشَقَّتِ
السَّمَاءُ فَهِيَ يَوْمَئِذٍ وَاهِيَةٌ ﴿١٦﴾ وَالْمَلَكُ عَلَىٰ أَرْجَائِهَا ۚ وَيَحْمِلُ
عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ ثَمَانِيَةٌ ﴿١٧﴾ يَوْمَئِذٍ تُعْرَضُونَ لَا تَخْفَىٰ
مِنْكُمْ خَافِيَةٌ ﴿١٨﴾

13. Artık Sûr'a tek bir üfürüş üfürüldüğünde,

14. Yer ve dağlar kaldırılıp birbirlerine bir defa çarpılarak toz olduklarında,

15. İşte o günde olan olmuştur.

16. Gök yarılmış ve o günde o gevşemiş olacaktır.

17. Melek(ler) de onun çevresinde olacak(lar). O günde üstlerinde bulunan sekiz (melek) Rabbinin Arşını yüklenir.

18. O günde -hiçbir şeyiniz gizli kalmaksızın- arz olunursunuz.

Tefsiri:

Yüce Allah kıyâmet gününün dehşetli hallerini haber vermektedir. Bu hallerin ilki Feza' (denilen korku ve dehşet) nefhasıdır. Bundan sonra da Allah'ın diledikleri dışında göklerde ve yerde bulunan herkesin baygın olarak düşeceği Sa'k nefhasıdır. Bundan sonra ise âlemlerin Rabbinin huzuruna kalkmak, ölümden sonra diriliş ve amel defterlerinin verileceği nefha olan Kıyam nefhasıdır. Yüce Allah bu Nefhayı *"tek bir üfürüş"* olmakla tekid etmektedir. Çünkü Allah'ın emrine muhalefet olunmaz, ona karşı durulmaz, ayrıca tekrar edilip, pekiştirilmesine de ihtiyaç olmaz.

Rabî': Bu son nefhadır, demekte ise de zahir olan da bizim söylediğimizdir. Bu sebeple yüce Allah burada: *"Yer ve dağlar kaldırılıp, birbirlerine bir defa çarpılarak toz olduklarında"* buyurmaktadır ki, yer Ukaz derisi gibi yayılıp, başka bir yere dönüştürüleceği vakit *"işte o günde olan olmuştur"* yani kıyâmet kopmuş olacaktır.

Scanned with CamScanner

"Gök yarılmış ve o günde o gevşemiş olacaktır." Simak, Esed oğullarından bir şeyhten, o Ali'den: Sema samanyolundan yarılacaktır, dediğini nakletmektedir. Bunu İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir. İbn Cureyc de bu buyruk yüce Allah'ın: *"Gök açılıp, kapı kapı olacak"* (Nebe, 19) buyruğu gibidir demiştir. İbn Abbâs: Sema delik deşik olacak, Arş da onun hizasında bulunacaktır demiştir.

"Melek(ler) de onun çevresinde olacak(lar)." Burada melek cins ismi olup, melekler semanın etrafında bulunacaklardır, demektir. İbn Abbâs melekler semanın gevşememiş olan kısımları üzerinde yani onun çevresinde olacaklardır demiştir. Said b. Cubeyr ve Evzâî de böyle demiştir. Dahhâk etrafında, Hasan-ı Basrî kapıları üzerinde diye açıklamışlardır. Rabi b. Enes yüce Allah'ın: *"Melekler de onun çevresinde olacaklar"* buyruğu hakkında şunları söylemektedir: Yani melekler semanın incelmiş olan tarafları üzerinde bulunacak ve oradan yere bakacaklardır.

"O günde üstlerinde bulunan sekiz (melek) Rabbinin Arşını yüklenir." Yani kıyâmet gününde Arşı sekiz melek yüklenecektir. Burada bu Arştan maksadın pek büyük Arşı olma ihtimali de vardır, kıyâmet gününde hükmün verilmesi için yerin üzerine konulacak olan Arşın da kastedilme ihtimali vardır. Doğruyu Allah en iyi bilendir. Abdullah b. Âmira'nın, el-Ahnef b. Kays'dan, onun el-Abbâs b. Abdulmuttalib'den Arşı taşıyanların söz konusu edildiği hadiste belirtildiği üzere, bunlar sekiz dağ keçisi (suretinde) dirler.[88]

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Bize Ebû Kabil Huyey b. Hani'nin tahdis ettiğine göre o Abdullah b. Amr'ı şöyle derken dinlemiştir: Arşın taşıyıcıları sekiz (melek)dir. Onlardan birinin gözünün bir ucundan arkasına kadar olan mesafe yüz yıldır.

[7006] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Câbir dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Size Arşın taşıyıcılarından olan bir melek hakkında konuşmama bana izin verildi. Onun kulak yumuşağı ile boynu arasındaki mesafe kuş uçuşu ile yedi yüz yıldır."*[89] Bu ravilerinin tamamı sika olan senedi ceyyid bir hadistir.

88 Hadisin kaynakları daha önce gösterildi.

89 Senedi hasendir. Şahitleri vardır. Daha önceden geçti sonrakine de bakınız.

Scanned with CamScanner

[7007] Bunu Ebû Dâvûd da *Süneninin* Sünne bölümünde rivayet etmiş bulunmaktadır: Câbir b. Abdullah dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah'ın meleklerinden Arşın taşıyıcılarından bir melek hakkında bilgi vermeme izin verildi. Onun kulak yumuşağı ile omuzu arasındaki uzaklık yedi yüz yıldır."*[90] Bu Ebû Dâvûd'un lafzıdır.

Yine İbn Ebî Hâtim dedi ki: Said b. Cubeyr'den yüce Allah'ın: *"O günde üstlerinde bulunan sekiz (melek) Rabbinin Arşını yüklenir"* buyruğu hakkında dedi ki: Bunlar sekiz saf melektir. (İbn Ebî Hâtim devamla) dedi ki: Şa'bî'den, İkrime'den, Dahhâk'tan ve İbn Cureyc'den de bunun gibi rivayet nakledilmiş bulunmaktadır. Aynı şekilde Süddî de Ebû Mâlik'ten, o İbn Abbâs'tan sekiz saf dediğini açıklamıştır. Avfî de İbn Abbâs'tan böylece rivayet etmiştir. Dahhâk da İbn Abbâs'tan: Kerrubiyyûn denilen melekler sekiz bölümdür. Onların her bir bölümü (tek başına) insanlar, cinler, şeytanlar ve diğer melekler kadardır.

"O günde hiçbir şeyiniz gizli kalmaksızın arz olunursunuz" yani sizler hallerinizden, durumlarınızdan hiçbir şeyin gizli saklı kalmadığı, aksine dışa vurulanları da, gizlilikleri de, kalpleri de bilen, fısıldaşmayı ve sırrı bilene arz olunacaksınız. Bundan dolayı yüce Allah: *"Hiçbir şeyiniz gizli kalmaksızın"* buyurmaktadır.

İbn Ebi'd-Dünya dedi ki: Sabit b. el-Haccac dedi ki: Ömer b. el-Hattab (radıyallâhu anh) dedi ki: Siz hesaba çekilmeden önce kendinizi hesaba çekiniz. Siz(in amelleriniz) tartılmadan önce kendinizi (amellerinizi) tartınız çünkü bugün kendinizi hesaba çekmeniz yarın hesabınızın daha da hafif olmasına sebep olur. Ayrıca *"o günde hiçbir şeyiniz gizli kalmaksızın arz olunursunuz"* buyruğunda sözü edilen o en büyük arz olunmak için de kendinizi süsleyiniz (güzelce hazırlayınız).

[7008] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Mûsâ dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kıyamet gününde insanlar üç defa arz olunurlar. İlk iki arzada tartışma ve mazeretler ortaya koyma söz konusu olacaktır. Üçüncüsünde ise artık sahifeler (amel defterleri) uçuşup ellere verilecektir. Kimisi sağ eliyle onu alacak, kimisi de soluyla onu alacaktır."*[91]

---

90 Ebû Dâvûd, 4727 senedi hasendir. Ayrıca bk. Silsiletu'l-Ehadisi's-Sahiha, 121

91 İbn Mâce, 4277; Ahmed, IV, 414; Taberî, 34795 senedi zayıftır çünkü Hasan ile Ebû Mûsâ arasında kopukluk vardır. Bunu Tirmizî, 2425'te Hasan'dan, o Ebû Hureyre'den

Scanned with CamScanner

Bunu ayrıca İbn Mâce de Ebû Bekr b. Ebû Şeybe'den, o Veki'den böylece rivayet etmiştir. Tirmizî de Ebû Kureyb'den, o Veki'den, o Ali b. Ali'den, o Hasan'dan, o Ebû Hureyre'den böylece rivayet etmiştir. İbn Cerîr bunu Mücâhid b. Mûsâ'dan, o Yezîd'den, o Selim b. Hayyân'dan, o Mervan el-Asgar'dan, o Ebû Vail'den, o Abdullah'tan şöyle dedi diye rivayet etmiştir: Kıyamet gününde insanlar üç defa arz olunurlar. İki arzada mazeretler belirtilir ve tartışmalar yapılır, üçüncü arz da ise sahifeler uçuşarak ellere verilir. Bunu Said b. Ebî Arube de Katâde'den mürsel olarak böylece rivayet etmiş bulunmaktadır.

Kitabı Sağından Verilmiş Olanlar:

فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَيَقُولُ هَآؤُمُ اقْرَؤُا كِتَابِيَهْ ﴿١٩﴾ إِنِّي ظَنَنْتُ أَنِّي مُلَاقٍ حِسَابِيَهْ ﴿٢٠﴾ فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَاضِيَةٍ ﴿٢١﴾ فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ ﴿٢٢﴾ قُطُوفُهَا دَانِيَةٌ ﴿٢٣﴾ كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَآ أَسْلَفْتُمْ فِي الْأَيَّامِ الْخَالِيَةِ ﴿٢٤﴾

19. Kitabı sağından verilmiş olana gelince der ki: "İşte alın, okuyun kitabımı!"

20. Ben zaten hesabıma gerçekten kavuşacağımı biliyordum.

21. Artık o hoşnut bir yaşayış içindedir.

22. Yüksek bir cennette,

23. Devşirilecek meyve(leri) yakındır.

24. Geçmiş günlerde peşinen işledikleriniz sebebi ile afiyetle yiyin için.

---

diye rivayet etmiş ve Hasan(-ı Basrî) Ebû Hureyre'den hadis dinlememiştir demiştir. Ayrıca Katâde'den mürsel olarak rivayet edilmiş olup, bunu da Taberî, 34797'de rivayet etmiştir. Bu da eğer Katâde bunu Hasan'dan başkasından dinlemiş ise öncekine şahitlik eder. Şayet bunu Hasan'dan dinlemiş ise mahreçlerinin farklı oluşu sebebiyle öncekine şahitlik etmez. Hadis İbn Mes'ud'dan mevkuf olarak da varid olmuştur. Bunu da Taberî, 34796'da rivayet etmiştir. Böyle bir şey ise reye dayanarak (kişisel görüşle) söylenmez. Muhtemelen merfu bir rivayet daha önceki mürsel rivayetle birlikte ve bununla hasen mertebesine yükselebilir. Bununla beraber Elbani bunu Zaifu İbn Mâce, 932'de zikretmiştir. Yüce Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

Tefsiri:

Yüce Allah kıyâmet gününde kitabı sağından verilecek kimsenin mutluluğunu ve bundan dolayı ne kadar sevineceğini, ileri derecedeki sevincinden ötürü karşılaşacağı herkese: *"İşte alın okuyun kitabımı"* diyeceğini haber vermektedir. Bunun sebebi böyle bir kişinin kitabında yazılı olacakların katıksız hayır ve hasenât olduğunu bilmesidir çünkü o, Allah'ın kötülüklerini hasenât ile değiştirdiği kimselerdendir.

Abdurrahman b. Zeyd dedi ki: *"İşte alın okuyun kitabımı"* buyruğunda (ۏم) zaiddir. Böyle demiş olmakla birlikte daha kuvvetli görülen kanaate göre bunun: "(هاكم): İşte alın" anlamında olduğudur.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ebû Osman dedi ki: Mü'min kimseye kitabı Allah'tan indirilen bir örtü içerisinde verilir. O da günahlarını okur. Bir günah okudukça rengi değişir. Sonra hasenâtına gelir, onları okur, rengi eski haline döner. Sonra bir daha bakar bir de ne görsün, kötülükleri iyiliklere dönüştürülmüş. (Ebû Osman) dedi ki: İşte o vakit: *"İşte alın okuyun kitabımı"* der.

(İbn Ebî Hâtim dedi ki): Bize babam da tahdis etti. Melekler tarafından yıkanmış bulunan Abdullah b. Hanzala'nın oğlu Abdullah dedi ki: Allah kıyâmet gününde kulunu durdurur. Sahifesinin üst kısmında onun günahlarını ona gösterir ve ona: Sen bunları işledin mi der, o evet Rabbim der. Yüce Allah ona: Bunları işlediğini açıklayarak seni rüsvay etmeyeceğim. Çünkü ben sana mağfiret ettim, buyuracak. İşte o vakit kul: *"İşte alın okuyun kitabımı, ben zaten hesabıma gerçekten kavuşacağımı biliyordum"* diyecek. O bu sözlerini kıyâmet günü rüsvaylığından kurtulacağı zaman söyleyecek.

[7009] Daha önce sahihte İbn Ömer'in naklettiği hadis geçmişti. Ona gizlice konuşmanın (*necvânın*) ne olduğu sorulunca şöyle demişti: Ben Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Allah kıyâmet gününde kulu yaklaştırır. Ona bütün günahlarını tek tek söyletir. Kul artık kendisinin helak edileceği kanaatine varınca Allah: Dünyada iken ben bu günahlarını örtmüştüm. Bugün de bunları sana bağışlıyorum, der. Sonra ona hasenâtının yazılı olduğu kitabı sağından verilir. Kâfir ve münafığa gelince, orada şahit olanlar: 'İşte Rablerine karşı yalan söyleyenler bunlardır, derler. Haberiniz olsun ki Allah'ın laneti zalimlerin üzerinedir.'* (Hûd, 18)."[92]

92 Hadisin kaynakları daha önce geçmişti.

Scanned with CamScanner

"Ben zaten hesabıma gerçekten kavuşacağımı biliyordum." Yani ben dünyada iken bugünün kesinlikle ve kaçınılmaz olarak gerçekleşeceğine kesin olarak inanıyordum. Nitekim yüce Allah bir başka yerde: *"Onlar gerçekten Rablerine kavuşacaklarını ve sonunda yalnız ona döneceklerini bilirler."* (Bakara, 46) buyurmaktadır.

"Artık o hoşnut" kendisini hoşnut edecek *"bir yaşayış içindedir; yüksek bir cennette"* yani köşkleri yüksek, hurileri güzel, evleri, yurtları, barkları rahat ve konforlu, sevinci, neşesi daim bir cennettedirler.

[7010] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ebû Sellam el-Esved dedi ki: Ebû Ümâme'yi şöyle derken dinledim: Bir adam, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: Cennetlikler birbirlerini ziyaret ederler mi? diye sordu. Allah Rasûlü: *"Evet. Şüphesiz yüksek derecede bulunanlar, daha aşağı derecede olanlara inerler. Onlara esenlik dileklerinde bulunur, onlara selam verirler. Ama alt derecede olanlar yüksek derecede bulunanlara yükselemezler. Çünkü amelleri onların yukarılara çıkmalarına imkân tanımaz"* buyurdu.[93]

[7011] Sahihte sabit olduğu üzere: *"Cennet yüz derecedir. Her iki derecenin arası gök ile yer arası gibidir."*[94]

"Devşirilecek meyve(leri) yakındır." Berâ b. Âzib dedi ki: Yani onlardan herhangi bir kimse tahtı döşeği üzerinde yatarken o meyveye uzanıp alabilir. Daha başkaları da böyle açıklamışlardır.

[7012] Taberânî dedi ki: Selman-ı Farisi dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kimse cennete geçiş izni olmadan girmeyecektir. Geçiş izni Rahmân, Rahîm Allah'ın adıyla, bu Allah'tan filan oğlu filana verilmiş bir yazıdır. Onu devşirilecek mahsulleri yakın yüksek cennete koyunuz."*[95]

---

93 Senedinde Said b. Yusuf vardır. Yahyâ zayıf olduğunu, Nesâî leyyin olduğunu söylemiştir. Bk. Mizan, 3298

94 Buhârî, 2790. Daha önceden de geçmişti.

95 Taberânî, 6191; İbn Adiyy, I, 344; Hatib, V, 5; İbnu'l-Cevzî, el-İlel, 1547. Senedi vahidir. İbn Adiyy, İshâk ed-Debri'nin vehmi (yanılması) olmakla illetli olduğuna işaret etmiştir. İbnu'l-Cevzî de senedinde Abdurrahman b. Ziyad vardır. Ahmed biz ondan rivayet nakletmeyiz. İbn Hibbân uydurma rivayetleri sika ravilerden rivayet eder ve tedlis yapar demiştir demektedir.

Scanned with CamScanner

[7013] Bunu Ziya (el-Makdisî) da *"Sıfatu'l-Cenne"*de Sa'dân b. Said yoluyla böylece rivayet etmiştir: Selman, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletmektedir: *"Mü'mine sırat üzerinde bir geçiş izni verilir: Rahmân, Rahîm Allah'ın adıyla, bu Aziz, Hakim Allah'tan filan kimseye verilen yazıdır. Onu devşirilecek mahsulleri yakın olana yüksekçe bir cennete koyunuz (diye yazar)."*[96]

Yüce Allah'ın: *"Geçmiş günlerde peşinen işledikleriniz sebebiyle afiyetle yiyin için"* buyruğu da şu demektir: Onlara lütuf ve ihsanda bulunup, onlara minnet, ikram, nimet ve ihsan olmak üzere bu sözler söylenecektir.

[7014] Yoksa Sahihte Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğu nakledilmektedir: *"Amel ediniz, dosdoğru olunuz, mutedil olup, aşırıya kaçmayınız ve şunu bilin ki sizden hiçbir kimseyi kendi ameli cennete sokamayacaktır."* Ashab: Seni de mi ey Allah'ın Rasûlü? deyince, o: *"Beni de. Allah'ın beni kendi nezdinden bir rahmet ve bir lütfa daldırması müstesnâ"* buyurdu.[97]

Kitabı Solundan Verilmiş Olanlar:

وَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِشِمَالِهِ فَيَقُولُ يَا لَيْتَنِي لَمْ أُوتَ كِتَابِيَهْ ﴿٢٥﴾
وَلَمْ أَدْرِ مَا حِسَابِيَهْ ﴿٢٦﴾ يَا لَيْتَهَا كَانَتِ الْقَاضِيَةَ ﴿٢٧﴾ مَا أَغْنَى
عَنِّي مَالِيَهْ ﴿٢٨﴾ هَلَكَ عَنِّي سُلْطَانِيَهْ ﴿٢٩﴾ خُذُوهُ فَغُلُّوهُ ﴿٣٠﴾
ثُمَّ الْجَحِيمَ صَلُّوهُ ﴿٣١﴾ ثُمَّ فِي سِلْسِلَةٍ ذَرْعُهَا سَبْعُونَ ذِرَاعًا
فَاسْلُكُوهُ ﴿٣٢﴾ إِنَّهُ كَانَ لَا يُؤْمِنُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ ﴿٣٣﴾ وَلَا يَحُضُّ
عَلَى طَعَامِ الْمِسْكِينِ ﴿٣٤﴾ فَلَيْسَ لَهُ الْيَوْمَ هَاهُنَا حَمِيمٌ ﴿٣٥﴾
وَلَا طَعَامٌ إِلَّا مِنْ غِسْلِينٍ ﴿٣٦﴾ لَا يَأْكُلُهُ إِلَّا الْخَاطِؤُنَ ﴿٣٧﴾

25. Kitabı sol tarafından verilen kimseye gelince, o da der ki: Keşke kitabım verilmeseydi,

96 Zayıftır. İbnu'l-Cevzî, el-İlel, 1548'de tahriç edip, Sadan meçhuldür, Muhammed b. Haşşam da böyledir demektedir.

97 Buhârî ve Müslim tarafından ittifakla rivayet edilmiş olup, daha önceden geçti.

Scanned with CamScanner

26. Ve keşke hesabımın ne olduğunu bilmeseydim,

27. Keşke bu (iş) bitmiş olsa idi,

28. (Çünkü) malımın bana faydası olmadı.

29. Saltanatım da beni bırakıp gitti.

30. Yakalayın onu, ellerini de boynuna bağlayın onun,

31. Sonra cehenneme ulaştırın onu,

32. Sonra onu yetmiş arşın uzunluğunda bir zincire vurun.

33. Çünkü o azametli Allah'a iman etmezdi,

34. Yoksulu yedirmeye de teşvik etmezdi.

35. Artık bugün burada onun hiçbir yakın dostu yoktur,

36. Gıslînden başka hiçbir yiyeceği de yok.

37. Onu da ancak hata işleyenler yer.

Tefsiri:

Bu buyruklarla bedbaht kimselerden herhangi birisine Arasat'ta solundan kitabı verileceği vakit halinin ne olacağına dair haber verilmektedir. O zaman böyle bir kişi son derece pişman olacak *"keşke kitabım verilmeseydi ve keşke hesabımın ne olduğunu bilmeseydim, keşke bu (iş) bitmiş olsa idi"* diyecek.

Dahhâk, keşke ardından hayatın olmadığı ölüm ile her şey bitmiş olsaydı demektir, diye açıklamıştır. Muhammed b. Ka'b, Rabi ve Süddî de böyle demişlerdir. Katâde de: Dünyada en çok ondan tiksindiği bir şey olmakla birlikte ölümü temenni edecektir, diye açıklamıştır.

"Malımın bana faydası olmadı, saltanatım da beni bırakıp gitti." Ne malım, ne benim yüksek makam ve mevkim Allah'ın azabını ve gazabını benden uzaklaştıramadı. Aksine tek başıma kalakaldım. Yardım edecek, beni himayesine alacak hiçbir kimsem yok. İşte o vakit aziz ve celil Allah: *"Yakalayın onu, ellerini de boynuna bağlayın onun sonra cehenneme ulaştırın onu"* buyuracak. Yani Zebanilere Mahşerde onu şiddetle yakalamalarını emredecek, onlar da onu zincire vuracaklardır. Yani zincirleri boynuna takacaklar sonra onu cehenneme götürecek, cehennemi boylatacaklar yani tamamıyla cehenneme gömülecektir.

Scanned with CamScanner

İbn Ebî Hâtim dedi ki: el-Minhal b. Amr dedi ki: Aziz ve celil Allah "yakalayın onu" buyuracağında yetmiş bin melek onun üzerine atılır ve şüphesiz onlardan tek bir melek dahi böyle yapıvermekle yetmiş bin kişiyi cehenneme atar.

İbn Ebi'd-Dünya, *el-Ehvâl* adlı kitabında rivayet ettiğine göre dört yüz bin kişi onu yakalar, onu vurmayacak hiçbir şey kalmayacak. O: Senin benimle ne alakan var, ben sana ne yaptım, diyecek, onu döven şey: Şüphesiz Rabb sana kızgındır, bu sebeple her şey sana kızgındır, diyecek.

Fudayl b. Iyâd dedi ki: Aziz ve celil Rabb *"yakalayın onu, zincire bağlayın onu"* buyuracağı vakit yetmiş bin melek hangisi zinciri boynuna takacak, diye hızlıca ona doğru yönelir.

"Sonra cehenneme ulaştırın onu" yani onu büsbütün cehennemin içine batırın.

"Sonra onu yetmiş Arşın uzunluğunda bir zincire vurun." Ka'b el-Ahbar dedi ki: O zincirin her bir halkası dünyadaki demirler kadar olacaktır. Avfî, İbn Abbâs'tan ve İbn Cureyc bu meleğin Arşını ile yetmiş bin Arşın olacaktır, demişlerdir.

İbn Cureyc dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: *"Zincire vurun onu"* zincir onun duburünden sokulup, ağzından çıkacak sonra da çekirgeler közde pişirildiği vakit şişe dizildiği gibi (cehennemlikler) zincire öylece dizilirler.

Avfî, İbn Abbâs'tan naklen dedi ki: Zincir duburünden sokulur, burun deliklerinden çıkar. Öyle ki ayakları üzerinde de duramaz.

[7015] İmam Ahmed dedi ki: Abdullah b. Amr dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) -bir kafatasına işaret ederek- şöyle buyurdu: *"Bunun gibi bir kurşun semadan beş yüz yıllık mesafe uzaklıkta bulunan yere salınsa gece karanlığından önce yere ulaşır. Eğer o kurşun o zincirin başından aşağı doğru bırakılacak olursa geceli gündüzlü kırk yıl yol aldığı halde yine de onun dibine ya da başına ulaşmış olmaz."*[98] Bunu Tirmizî de Suveyd b. Nasr'dan, o Abdullah b. el-Mubarek'ten böylece rivayet etmiş ve: Bu hasen bir hadistir, demiştir.

98 Zayıftır. Tirmizî, 2588; Ahmed, II, 197. Senedi Derrac Ebu's-Semh zayıf olduğundan dolayı zayıftır.

Scanned with CamScanner

"Çünkü o azametli Allah'a iman etmezdi, yoksulu yedirmeye de teşvik etmezdi." Yani Allah'ın üzerindeki itaat ve ibadet hakkını yerine getirmediği gibi Allah'ın kullarına da fayda sağlamaz, onların haklarını eda etmezdi. Şüphesiz Allah'ın kulları üzerindeki hakkı onu tevhid etmeleri, ona hiçbir şeyi ortak koşmamalarıdır. Kulların da birbirleri üzerinde iyilikte bulunmak, iyilik ve takva üzere birbirleriyle yardımlaşmak hakları vardır. Bundan dolayı Allah namazı dosdoğru kılmayı, zekâtı vermeyi emir buyurmuştur.

[7016] Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de *"Namaza ve sağ ellerinizin sahip olduklarına (köle ve cariyelerinize) dikkat ediniz"* buyurarak ruhunu teslim etti.[99]

Yüce Allah'ın: *"Artık bugün burada onun hiçbir yakın dostu yoktur. Gıslînden başka hiçbir yiyeceği de yok, onu da ancak hata işleyenler yer"* buyruğu şu demektir: Bugün onun kendisini Allah'ın azabından kurtaracak ne bir can dostu yani yakını, ne kendisine itaat olunacak bir şefaatçisi olmadığı gibi, bugün onun burada Gıslînden başka bir yiyeceği de yoktur. Katâde dedi ki: Gıslîn cehennemliklerin yiyeceklerinin en kötüsüdür. Rabi ve Dahhâk da: O cehennemde bir ağaçtır, demişlerdir.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: İbn Abbâs: Ben Gıslînin ne olduğunu bilmiyorum ama zannederim o Zakkum olmalıdır demiştir. Şebib b. Bişr de, İkrime'den, o İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: Gıslîn cehennemliklerin etlerinden akacak olan kan ve su (irin)dur. Ali b. Ebî Talha da ondan naklen Gıslîn cehennemliklerden akan irinlerdir, dediğini nakletmektedir.

Gördükleriniz ve Görmedikleriniz:

فَلَآ أُقْسِمُ بِمَا تُبْصِرُونَ ﴿٣٨﴾ وَمَا لَا تُبْصِرُونَ ﴿٣٩﴾ إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ ﴿٤٠﴾ وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَاعِرٍ قَلِيلًا مَا تُؤْمِنُونَ ﴿٤١﴾ وَلَا بِقَوْلِ كَاهِنٍ قَلِيلًا مَا تَذَكَّرُونَ ﴿٤٢﴾ تَنْزِيلٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٤٣﴾

38. Hayır, yemin ederim ki gördüğünüz şeylere,

39. Görmediğiniz şeylere de,

40. Muhakkak ki o, şerefli bir elçinin okuduğu sözüdür,

99 Daha önce Nisâ sûresi 36. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

41. O bir şair sözü de değildir, ne kadar az inanırsınız?

42. Bir kâhin sözü de değildir, ne kadar az düşünüp, ibret alırsınız?

43. O âlemlerin Rabbi tarafından indirilmedir.

Tefsiri:

Şanı yüce Allah kullarının tanık oldukları isim ve sıfatlarında kemaline delil teşkil eden yarattığı mahlûkattaki âyetlerine ve onların müşahede edemedikleri onlara gayb olan diğer varlıklara da yemin etmektedir. Şüphesiz Kur'ân'ın onun kelamı, vahyi, risaletini tebliğ etmek, emaneti eksiksiz yerine getirmek için seçtiği kulu ve Rasûlü'ne indirdiği buyrukları olduğuna yemin ederek şöyle buyurmaktadır:

"Hayır, yemin ederim ki gördüğünüz şeylere, görmediğiniz şeylere de. Muhakkak o şerefli bir elçinin okuduğu sözüdür." Bununla Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i kastetmektedir. Bu sözü ona izafe etmesinin sebebi, onu kendisinin tebliğ etmesinden dolayıdır. Çünkü Rasûlün özelliği kendisini Rasûl (elçi) olarak gönderen adına tebliğde bulunmasıdır. Bu sebeple Tekvîr sûresinde ise bu sözü (Kur'ân'ı) melek olan Rasûle (elçiye) izafe etmiş bulunmaktadır: *"Şüphe yok ki o çok şerefli bir elçinin sözüdür. Büyük güç sahibi, Arşın sahibinin nezdinde yüksek bir mevki sahibi olan elçinin. (Üstelik) orada kendisine itaat edilendir, oldukça emindir."* (Tekvîr, 19-21) Burada sözü edilen melek elçi ise Cebrâil (a.s)'dır. Bundan sonra da: *"Sizin arkadaşınız deli değildir."* (Tekvîr, 22) buyurmaktadır ki, maksat Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dir. *"Andolsun onu apaçık ufukta görmüştür."* (Tekvîr, 23) buyruğu da Muhammed Cebrâil'i Allah'ın kendisini yaratmış olduğu asli sûretinde görmüştür, demektir. *"O gaybden yana cimrilik etmez."* (Tekvîr, 24) Yani bu hususta itham altında tutulamaz *"O kovulmuş şeytanın sözü de değildir"* (Tekvîr, 25)

Burada da yüce Rabbimiz: *"O bir şair sözü de değildir. Ne kadar az inanırsınız. Bir kâhin sözü de değildir. Ne kadar az düşünüp, ibret alırsınız. O âlemlerin Rabbi tarafından indirilmedir. Eğer bazı sözleri uydurup, bize isnat etseydi"* buyurmaktadır. Görüldüğü gibi yüce Allah, Kur'ân'ı bazen melek Rasûlün (elçinin) sözü diye izafe etmiştir, bazen de onu beşer (insan) elçiye izafe etmiştir. Çünkü onların her birisi Allah'ın emin olarak kendisine güvenip, emanet ettiği vahyini ve kelamını Allah adına tebliğ eder. Bundan dolayı yüce Allah: *"O âlemlerin Rabbi tarafından indirilmedir"* buyurmaktadır.

Scanned with CamScanner

[7017] İmam Ahmed dedi ki: Ömer b. el-Hattab dedi ki: Müslüman olmadan önce Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i görmek üzere çıktım. Benden önce Mescid(-i Haram)e gelmiş olduğunu gördüm. Arkasında durdum, Hâkka sûresini okumaya başladı. Kur'ân'ın lafızlarının dizilişine hayran kaldım. Kendi kendime Allah'a yemin olsun ki bu Kureyş'in dediği gibi bir şairdir, dedim. (Ömer devamla) dedi ki: Bu sefer: *"Muhakkak ki o şerefli bir elçinin okuduğu sözüdür, o bir şair sözü de değildir. Ne kadar az inanırsınız. Bir kâhin sözü de değildir, ne kadar az düşünüp ibret alırsınız. O âlemlerin Rabbi tarafından indirilmedir. Eğer bazı sözleri uydurup, bize isnad etseydi biz onu elbette kudretimizle alıverirdik sonra da kalbinin damarını elbette koparırdık. O zaman da sizden hiçbir kimse bunu ona yapmamıza engel olamazdı."* buyruklarını okuyup, sûrenin sonuna kadar devam etti. (Ömer) dedi ki: Böylelikle İslam kalbinde tamamıyla yer etti.[100]

İşte bu da Ömer b. el-Hattab'ın hidayet bulmasında Allah'ın etkili kılmış olduğu sebeplerden birisidir. Nitekim biz onun nasıl Müslüman olduğunu, ona ait ayrıca yazdığımız siretinde kaydetmiş bulunmaktayız. Hamd ve minnet Allah'a mahsustur.

وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضَ الْأَقَاوِيلِ ﴿٤٤﴾ لَأَخَذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ ﴿٤٥﴾
ثُمَّ لَقَطَعْنَا مِنْهُ الْوَتِينَ ﴿٤٦﴾ فَمَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ عَنْهُ حَاجِزِينَ
﴿٤٧﴾ وَإِنَّهُ لَتَذْكِرَةٌ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٤٨﴾ وَإِنَّا لَنَعْلَمُ أَنَّ مِنْكُمْ مُكَذِّبِينَ
﴿٤٩﴾ وَإِنَّهُ لَحَسْرَةٌ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٥٠﴾ وَإِنَّهُ لَحَقُّ الْيَقِينِ ﴿٥١﴾
فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ ﴿٥٢﴾

44. Eğer bazı sözleri uydurup, bize isnad etseydi,

45. Biz onu elbette kudretimizle alıverirdik,

46. Sonra da kalbinin damarını elbette koparırdık,

47. O zaman da sizden hiçbir kimse bunu ona yapmamıza engel olamazdı.

47. Doğrusu o takva sahipleri için bir öğüttür.

100 Zayıftır. Ahmed, I, 17; Heysemi, Mecma, 14407'de belirttiği üzere de munkatıdır.

Scanned with CamScanner

49. Aranızda yalanlayanlar olduğunu da elbette biliriz biz.

50. Ve şüphesiz ki o kâfirler için bir hasrettir.

51. Ve muhakkak ki o kesin bilginin gerçeğidir.

52. O halde büyük Rabbini adı ile tesbih et.

Tefsiri:

Yüce Allah buyuruyor ki: *"Eğer"* yani Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"bazı sözleri uydurup bize isnad etseydi"* yahut onların ileri sürdükleri gibi bize iftira eden birisi olup, risaletine birtakım şeyleri ekleyecek yahut ondan bir şeyler eksiltecek olsaydı ya da kendiliğinden bir şeyler söyleyip, durum böyle olmadığı halde onları bize isnad etmiş olsaydı, elbette onu çabucak cezalandırırdık. Bu sebeple yüce Allah: *"Biz onu elbette kudretimizle alıverirdik"* buyurmuştur. Bunun biz ondan yemin ile (sağımızla, kudretimizle) intikam alırdık çünkü bu yakalayışta daha şiddetli ve sağlamdır diye de açıklanmıştır. Biz onun sağını alır yakalardık diye de açıklanmıştır.

"Sonra da kalbinin damarını elbette koparırdık." İbn Abbâs dedi ki: Bu kalbin kendisine bağlı olduğu ana damardır. Kalbin kendisine asılı olduğu damar budur. İkrime, Said b. Cubeyr, Hakem, Katâde, Dahhâk, Müslim el-Batin ve Ebu's-Sahr Humeyd b. Ziyad da böyle demiştir. Muhammed b. Ka'b: Bundan kasıt kalp, kalbin ince bağları ve onun etrafındakilerdir demiştir.

"O zaman da sizden hiçbir kimse bunu ona yapmamıza engel olamazdı." Yani biz ona bu türden bir şey yapmak isteyecek olsak, aranızdan hiç kimse bunu yapmamıza engel olamazdı. Bunun da anlamı: Aksine o doğru söyleyendir, tam anlamıyla iyidir, dosdoğru yoldadır demektir çünkü yüce Allah onun kendisinden tebliğini takrir etmekte, göz kamaştırıcı mucizeler ve kesin delil ve belgelerle de onu desteklemektedir.

"Doğrusu o takva sahipleri için bir öğüttür." Kasıt yine Kur'ân-ı Kerim'dir. Nitekim bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"De ki: O iman edenler için bir hidayet ve bir şifadır. İman etmeyenlerin ise kulaklarında bir ağırlık vardır ve o onlar için bir körlüktür."* (Fussilet, 44)

Sonra yüce Allah: *"Aranızda yalanlayanlar olduğunu da elbette biliriz biz."* Yani bunca beyan ve açıklığa rağmen aranızdan yine de Kur'ân-ı

Scanned with CamScanner

Kerim'i yalanlayanlar bulunacaktır. Sonra yüce Rabbimiz: *"Ve şüphesiz ki o kâfirler için bir hasrettir"* buyurmaktadır. İbn Cerîr dedi ki: Şüphesiz yalanlamak kıyâmet gününde kâfirler için bir hasret sebebidir. Bu açıklamanın bir benzerini Katâde'den de nakletmiştir.

İbn Ebî Hâtim de Süddî, Ebû Mâlik'ten yolu ile: *"Ve şüphesiz ki o kâfirler için bir hasrettir"* buyruğu hakkında bir pişmanlık sebebidir diye açıkladığını rivayet etmektedir.

Zamirin Kur'ân'a ait olma ihtimali de vardır. Yani şüphesiz ki Kur'ân ve Kur'ân'a iman etmek özü itibariyle kâfirler için bir hasret sebebidir. Nitekim bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Biz onu günahkârların kalplerine öyle bir yerleştirip, soktuk ki onlar acıklı azabı görünceye kadar artık ona iman etmezler."* (Şuarâ, 200-201) Bir başka yerde de: *"Kendileri ile arzuladıkları şeyler arasına bir engel konacaktır."* (Sebe, 54) buyurmaktadır. İşte bundan dolayı burada da yüce Rabbimiz: *"Ve muhakkak o kesin bilginin gerçeğidir"* buyurmaktadır. Yani o hakkında tartışmanın söz konusu olmayacağı, hiçbir şüphe ve tereddüdün bulunmadığı hak ve gerçek haberdir. Yüce Allah daha sonra: *"O halde büyük Rabbini"* bu Kur'ân azimuşşanı indiren Rabbini *"adı ile tesbih et"* buyurmaktadır.

Hâkka sûresi tefsirinin sonu.

Hamd ve minnet duygularımız Allah'a mahsustur.

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

MEÂRİC SÛRESİ

[44 âyettir. Mekke'de inmiştir.]

Miktârı Elli Bin Yıl Olan Bir Gün:

سَأَلَ سَائِلٌ بِعَذَابٍ وَاقِعٍ ﴿١﴾ لِلْكَافِرِينَ لَيْسَ لَهُ دَافِعٌ ﴿٢﴾ مِنَ اللَّهِ
ذِي الْمَعَارِجِ ﴿٣﴾ تَعْرُجُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ
خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ ﴿٤﴾ فَاصْبِرْ صَبْرًا جَمِيلًا ﴿٥﴾ إِنَّهُمْ يَرَوْنَهُ بَعِيدًا
﴿٦﴾ وَنَرَاهُ قَرِيبًا ﴿٧﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;

1. İsteyen biri inecek azabı istedi.[101]

2. O kâfirler içindir. Onu önleyebilecek yoktur.

3. O (azap) üstün ve yüce dereceler sahibi Allah'tandır.

4. Melekler de, ruh da oraya miktarı elli bin yıl olan bir günde yükselir.

5. O halde sen güzel bir sabır ile sabret,

6. Çünkü onlar onu (azabı) uzak görürler.

7. Biz ise onu yakın görürüz.

---

101 "Soru soran biri inecek azaba dair soru sordu" diye de anlaşılabilir. Nitekim tesfrine dair bazı açıklamalar bu anlama göre yapılmıştır. (Çeviren)

Scanned with CamScanner

Tefsiri:

"İsteyen biri inecek azabı istedi" buyruğunda *"azap"* kelimesinin başındaki *be* harfinin delalet ettiği bir fiilin anlamını da ihtiva etmektedir. İsteyen biri acele ederek inecek azabı istedi, denilmiş gibidir. Bu bakımdan yüce Allah'ın: *"Senden azabı çabucak getirmeni isterler. Allah sözünden asla caymaz."* (Hac, 47) buyruğuna benzemektedir. Yani onun azabı kaçınılmaz olarak gerçekleşecektir.

Nesâî dedi ki: Said b. Cubeyr, İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: *"İsteyen biri inecek azabı istedi"* buyruğu hakkında bu kişi, en-Nadr b. el-Haris b. Kelede'dir dediğini nakletmektedir.

Avfî, İbn Abbâs'tan *"isteyen biri inecek azabı istedi"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Bu kâfirlerin -esasen gerçekleşecek olan- Allah'ın azabına dair soru sormalarıdır.

İbn Ebî Necih de Mücâhid'den yüce Allah'ın: *"İsteyen biri istedi"* buyruğunu bir kişi ahirette gerçekleşecek olan bir azabın gerçekleşmesi için dua etti, diye açıkladığını nakletmektedir. Bu da onların: *"Ey Allah, eğer bu senin katından hakkın kendisi ise, durma bizim üzerimize gökten taş yağdır yahut bize acıklı bir azap gönder"* (Enfâl, 32) diye dua etmeleridir.

İbn Zeyd ve başkaları: *"İsteyen biri inecek azabı istedi"* buyruğu şu demektir demişlerdir: Cehennemde kıyâmet gününde azabın içinde sel gibi akacağı bir vadidir. Bu açıklama ise zayıftır, maksadı ifade etmekten uzaktır. Doğrusu anlatımın ona delaletinden ötürü birinci açıklamadır.

"İnecek azabı istedi. O kâfirler içindir" buyruğu kâfirler için hazırlanmış ve onlar için bekletilendir demektir. İbn Abbâs: *"İnecek"* buyruğunu geldi *"onu önleyebilecek yoktur"* buyruğunu da Allah onun meydana gelmesini dileyecek olursa kimse onu önleyemez demektir, diye açıklamıştır.

Bundan dolayı yüce Allah: *"O üstün ve yüce dereceler sahibi Allah'tandır"* buyurmaktadır. Sevrî, A'meş'den, o bir adamdan, o Said b. Cubeyr'den, o İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: *"Üstün ve yüce dereceler sahibi"* buyruğunu dereceleri olan, derecelerin sahibi diye açıklamıştır. Ali b. Ebî Talha da İbn Abbâs'tan naklen dedi ki: *"Üstün ve yüce dereceler sahibi"* buyruğu pek yücelik ve faziletler sahibi olduğu anlamına gelir.

Scanned with CamScanner

Mücâhid: *"Üstün ve yüce dereceler sahibi"* buyruğunda kastedilen semaya çıkan basamaklar, merdivenlerdir. Katâde ise fazilet, lütuf ve nimetler sahibi diye açıklamıştır.

"Melekler de, ruh da oraya miktarı elli bin yıl olan bir günde yükselirler." Abdurrezzak, Ma'mer'den, o Katâde'den *"yükselirler"* yukarı doğru çıkarlar diye açıkladığını nakletmektedir. Ruh hakkında ise Ebû Sâlih şöyle demektedir: Bunlar insanlara benzeyen Allah'ın yaratıklarından birtakım yaratıklardır ama bunlar insan değildir. Derim ki: Bundan maksadın Cebrâil olma ihtimali vardır. Bu durumda da, özelin genele atfı kabilinden olur. Âdemoğullarının ruhlarının cins ismi olma ihtimali de vardır. Çünkü Âdemoğlunun ruhu kabz edildiği takdirde el-Bera yoluyla gelen hadisin de delalet ettiği üzere semaya çıkartır.

[7018] İmam Ahmed'in, Ebû Dâvûd'un, Nesâî'nin ve İbn Mâce'nin el-Berâ (b. Âzib -r.a-)'dan rivayet ettikleri hadiste hoş ve iyi ruhun kabzedilmesi ile ilgili uzunca hadiste merfu olarak Allah Rasûlü'nün şöyle buyurduğunu zikretmektedir: *"Böylelikle o ruh semadan semaya yükseltilir. Nihayet o ruh beraberlerinde olduğu halde yedinci semaya kadar çıkartılır."*[102] Sıhhat derecesini Allah en iyi bilendir. Çünkü bazı ravileri hakkında (tenkit edici mahiyette) söz söylenmiş olmakla birlikte meşhur bir hadistir. Ayrıca Ebû Hureyre'den gelen bir şahidi de vardır... Daha önce İmam Ahmed, Tirmizî ve İbn Mâce'nin rivayet ettiği hadiste belirtildiği üzere Said b. Yesar'dan, o ondan diye (böyle bir rivayet) nakletmiş bulunmaktadır. Aynı şekilde bu senedin ravileri cemaatin (Kütüb-i Sitte ve Ahmed b. Hanbel Müsnedinin) ravilerinin niteliklerine uygundur. Bizler bu hadisi lafzıyla uzun uzadıya yüce Allah'ın: *"Allah iman edenlere, dünya hayatında da, ahirette de sağlam söz üzere sebat verir"* (İbrâhim, 27) buyruğunu açıklarken kaydetmiş bulunmaktayız.

"Miktarı elli bin yıl olan bir günde" buyruğu hakkında dört ayrı görüş vardır:

Bu görüşlerden birisine göre bundan maksat Arş-ı azim ile esfel-i safiline kadar olan mesafedir. Esfel-i safilin ise yedinci yerin en dibidir. Bu ise elli bin yıllık bir mesafedir. İşte yedinci Arşın ortasında olup, Arşın merkezden yük-

102 Bu hadisin ve bundan sonraki hadisin kaynakları İbrâhim sûresi 27. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

sekliği de bu kadardır. Aynı şekilde Arşın bir uçtan bir uca genişliği de elli bin yıldır ve o İbn Ebî Şeybe'nin Sıfatu'l-Arş adlı eserinde zikrettiği gibi kırmızı bir yakuttandır.

İbn Ebî Hâtim bu âyeti tefsir ederken şunları söylemektedir: Mücâhid yüce Allah'tan İbn Abbâs'ın: *"Miktarı elli bin yıl olan bir günde"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Onun yerlerin en aşağısında emrinin ulaştığı yerden semavatın üstünde emrinin vardığı son noktaya kadarki miktar elli bin yıl kadardır. Miktarı bin yıl olan bir gün ibaresine gelince, bundan kastı: Emrinin semadan arza inmesi ve arzdan semaya çıkmasının miktarı ise bin yıldır çünkü sema ile arz arası mesafe beş yüz yıllık bir mesafedir.

İbn Cerîr bunu İbn Humeyd'den, Mücâhid'den diye zikretmiş, İbn Abbâs'ın adını vermemiştir.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Mücâhid, İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: Her bir arzın kalınlığı beş yüz yıldır. Her bir arzın diğerine olan mesafesi de beş yüz yıldır. İşte bunlar (gidiş ve geliş) yedi bin yıl eder. Her bir semanın kalınlığı beş yüz yıldır. Bir semadan diğerine olan uzaklık da beş yüz yıldır. Böylelikle toplam on dört bin yıl eder. Yedinci sema ile Arş arasındaki uzaklık ise otuz altı bin yıldır. İşte yüce Allah'ın: *"Miktarı elli bin yıl olan bir günde"* buyruğu bunu ifade eder.

İkinci görüş: Bundan maksat dünyanın Allah'ın bu kâinatı yarattığından itibaren kıyâmetin kopacağı vakte kadar kalacağı süredir. İbn Ebî Hâtim dedi ki: İbn Cureyc, Mücâhid'den yüce Allah'ın: *"Miktarı elli bin yıl olan bir günde"* buyruğu hakkında: Dünyanın ömrü elli bin yıldır, dediğini nakletmektedir. Bu da onun bir günlük ömrüdür. Çünkü yüce Allah ondan (şu buyruğunda) bir gün diye söz etmiştir. *"Melekler de, ruh da oraya... bir günde yükselir."* O: Bir gün dünya demektir demiştir.

Abdurrezzak dedi ki: İbn Ebî Necih, Mücâhid'den, el-Hakem b. Eban da İkrime'den: *"Miktarı elli bin yıl olan bir günde"* buyruğu hakkında şöyle dediklerini nakletmektedirler: Dünyanın başından sonuna kadar miktarı elli bin yıldır. Aziz ve celil olan Allah'tan başka kimse ne kadar geçtiğini ve geriye de ne kadar kaldığını bilemez.

Üçüncü görüş: buradaki kasıt dünya ve ahiretin arasını ayıran gündür. Bu da oldukça garip bir görüştür. İbn Ebî Hâtim dedi ki: Mûsâ b. Ubeyde

Scanned with CamScanner

bize tahdis etti, bana Muhammed b. Ka'b, *"miktarı elli bin yıl olan bir günde"* buyruğu hakkında o dünya ve ahiret arasındaki ayırt edici gündür diye haber verdi.

Dördüncü görüş: Bundan maksat kıyâmet günüdür. İbn Ebî Hâtim dedi ki: İkrime, İbn Abbâs'tan: *"Miktarı elli bin yıl olan bir günde"* buyruğu hakkında o kıyâmet günüdür dediğini nakletmektedir. Bu rivayetin senedi sahihtir. Bunu Sevrî de, Simak b. Harb'den, o İkrime'den: *"Miktarı elli bin yıl olan bir günde"* buyruğu kıyâmet günüdür, dediğini nakletmektedir. Dahhâk ve İbn Zeyd de böyle demiştir. Ali b. Ebî Talha da İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: *"Melekler de, ruh da oraya miktarı elli bin yıl olan bir günde yükselir"* buyruğu hakkında dedi ki: Bu kıyâmet günüdür. Allah bugünün miktarını kâfirler hakkında elli bin yıl olarak takdir etmiştir. Bu manada bazı hadisler varid olmuştur.

[7019] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Said dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: *"Miktarı elli bin yıl olan bir günde"* buyruğundaki bugün ne kadar da uzun olacaktır, diye soruldu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Nefsim elinde olana yemin ederim ki Allah mü'mine öyle hafifletecektir ki, onun dünyada iken kıldığı farz bir namazdan daha hafif gibi ona gelecektir."*[103] Bunu İbn Cerîr de Yunus'tan, o İbn Vehb'den, o Amr b. el-Haris'ten, o Derrac'dan böylece rivayet etmiştir. Ancak Derrac ve hocası zayıftırlar. Allah en iyi bilendir.

[7020] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Ömer el-Gudani dedi ki: Ebû Hureyre'nin yanında idim, Âmir b. Sa'saa oğullarından bir adam geçti. Ona: Bu Âmir oğulları arasında malı en çok olan bir kişidir, denildi. Ebû Hureyre: Onu geri çağırın, dedi. (Gelince ona) senin malı çok olan birisi olduğun bana haber verildi, dedi. Âmir oğullarından olan o kişi: Evet, Allah'a yemin ederim öyledir. Benim kırmızı tüylü yüz, siyah tüylü yüz devem vardır -diyerek develerin renklerini ayrı ayrı saydı.- Çok çeşitli kölelerim ve türlü türlü

103 Şahitleriyle hasendir. Bunu Ahmed, III, 75; Ebû Ya'la, 1390; İbn Hibbân, 7334'te rivayet etmiştir. Senedi Derrac'ın Ebu'l-Heysem'den rivayetinin zayıf olmasından ötürü zayıftır. Heysemi, Mecma, X, 337'de: Senedi ravileri bir miktar zayıf olmakla birlikte hasendir demektedir. Bunun ayrıca İbn Hibbân, 7333; Ebû Ya'la, 6025'te tahriç ettikleri Ebû Hureyre'den gelen bir şahidi de vardır. Bunun senedi kavidir. Heysemi, Mecma, X, 337'de: Ravileri İsmail'in dışında Sahih'in ravileridir. O da sika birisidir demektedir.

Scanned with CamScanner

bağlanıp beslenen atlarım vardır. Ebû Hureyre: Develerinin ve koyunlarının ayaklarıyla seni çiğnemesinden kendini koru. Ebû Hureyre bu sözleri ona o kadar çok tekrar etti ki Âmir oğullarından o kişinin rengi değişmeye başladı. Sonra: Bu ne demek ey Ebû Hureyre dedi. Ebû Hureyre şu cevabı verdi: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Her kimin develeri bulunup da darlığında ve rahatlığında onun hakkını vermezse..."* Biz: Ey Allah'ın Rasûlü! Darlığında ve rahatlığında ne demektir? dedik. O: *"Zorluk zamanlarında ve kolaylık zamanlarında"* buyurdu (ve şöyle devam etti): *"... Kıyamet gününde en iri yarı, en semiz, en çok, en azgın hali ile gelecek, ona dümdüz bir vadi açılacak ve o develer o kişiyi ayaklarıyla çiğneyip duracak. Bunların sonuncusu onu çiğneyip geçtikten sonra baştakileri tekrar onun üzerinden getirilir ve bu miktarı elli bin yıl olan bir günde olacak. Nihayet insanlar arasında hüküm verilecek ve gideceği yolu görecek. Şayet onun darlık ve zorluk zamanında haklarını vermediği inekleri varsa bunlar kıyâmet gününde dünyadaki en iri yarı, en semiz, en çok ve en azgın hallerinde gelecek sonra geniş bir vadi önlerine açılacak ve her bir tırnaklı hayvan onu tırnağıyla delip geçecek, her boynuzlu onu boynuzuyla toslayacak. Sonuncuları onu geçip geride bırakacak olursa bu sefer ta baştakileri tekrar üzerinden geçecek ve bu miktarı elli bin yıl olan bir günde -insanlar arasında hüküm verilip, gideceği yolu görünceye kadar- devam edecek. Şayet onun darlık ve zorluk zamanında haklarını vermediği koyunları varsa, bu koyunlar kıyâmet gününde dünyadaki en semiz, en iri yarı ve en azgın halleriyle gelecek. Bunlara genişçe bir vadi açılacak, her bir tırnaklı koyun onu tırnağıyla çiğneyecek, her bir boynuzlu da boynuzuyla onu toslayacak. Aralarında boynuzları bükük, kulakları yarık birisi de olmayacaktır. Onların sonuncuları onu geride bıraktıktan sonra ilkleri tekrar onun üzerinden geçirilecektir ve bu -insanlar arasında hüküm verilip, yolunu görünceye kadar- miktarı elli bin yıl olan bir günde sürüp gidecektir."*

Âmir oğullarından olan o zat: Peki, develerin hakkı nedir, ey Ebû Hureyre dedi. O şöyle dedi: Değerli olanı vereceksin. Sütü bol olanın sütünü sağmak üzere birisine hibe edeceksin. Bineği olmayana binmesi için vereceksin. Sütünü içsinler diye ikram edeceksin. Erkek olanları başkalarının dişisi üzerinden aşırtılsın diye vereceksin.[104] Bunu Ebû Dâvûd da Şu'be'nin naklettiği

104 Hasendir. Ahmed, II, 490; Ebû Dâvûd, 1660; Nesâî, V, 12, 14. Ravileri Ebû Ömer dışın-

Scanned with CamScanner

bir hadis olarak, Nesâî de Said b. Ebî Arube'nin naklettiği bir hadis olarak her ikisi de Katâde'den böylece rivayet etmişlerdir.

[7021] Bu hadisin başka bir rivayet yolu da vardır: İmam Ahmed dedi ki: Ebû Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kimin hakkını ödemediği altın ve gümüşü varsa bu (kıyâmet gününde) mutlaka geniş, düz parçalar haline getirilir ve bunlar cehennem ateşinde kızdırılır. Onlarla alnı, böğrü ve sırtı dağlanır. Allah sizin saydığınız miktarı elli bin yıl olan bir günde kulları arasında hüküm verinceye kadar bu böyle sürer. Sonra ya cennete ya da cehenneme giden yolunu görür."* Böyle diyerek hadisin az önce geçtiği gibi koyunlar ve develer ile ilgili geri kalan kısmını zikretti. Bu hadisinde de şu ifadeler de vardır: *"Atlara üç türlü kişi sahip olur. Bir adam için ecir alma sebebidir, bir adam için bir örtüdür, bir adam aleyhine de bir vebaldir."*[105] Bunu Müslim Sahih'inde tamamıyla tek başına rivayet etmiş, Buhârî ise zikretmemiştir. O bu rivayetini Suheyl'in babasından, o Ebû Hureyre'den diye naklettiği bir hadis olarak kaydetmiştir. Bu hadisin bütün rivayet yollarının ve değişik lafızlarının zikredileceği yer ise zekât bölümü ile ilgili hükümlerin açıklandığı yerdir. Bu hadisi burada kaydetmekten maksat ise yüce Allah'ın: *"Allah miktarı elli bin yıl olan bir günde kullar arasında hükmünü verinceye kadar"* buyruğudur.

İbn Cerîr de İbn Ebî Muleyke'den şöyle dediğini rivayet etmektedir: Bir adam İbn Abbâs'a yüce Allah'ın: *"Miktarı elli bin yıl olan bir günde"* buyruğuna dair soru sordu. (İbn Ebî Muleyke) dedi ki: Onu itham etti (soru sormasını yersiz buldu) ve: Miktarı elli bin yıl olan bir günün mahiyeti nedir, dedi. Adam: Ben sana ancak sen bana anlatasın, diye sordum, dedi. İbn Abbâs şu cevabı verdi: Bunlar (miktarı bin yıl olan bir gün ile birlikte) Allah'ın söz konusu ettiği iki gündür. Allah onları en iyi bilendir. Allah'ın kitabı hakkında da bilmediğim bir şekilde söz söylemekten hoşlanmam.

---

da sika ve meşhur kimselerdir. O da makbul birisidir. Bu hadisin Ubeyd b. Umeyr'den gelen mürsel bir şahidi vardır. Bunu Ebû Dâvûd, 1661'de tahriç etmiş olup, bir diğer şahidini de Müslim, 988, h. no: 28'de Câbir'den tahriç etmiştir. Senedinde İbn Cureyc ve Ebu'z-Zubeyr'in an lafzını kullanarak rivayeti görülmektedir.

105 Sahihtir. Ahmed, II, 262; Müslim, 987, h. no: 26. Hadisin aslı Buhârî ve Müslim tarafından ittifakla rivayet edilmiştir. Daha önceden de geçti.

Scanned with CamScanner

"O halde sen güzel bir sabır ile sabret!" Yani: Ey Muhammed! Kavminin yalanlamalarına, azabın gerçekleşmesini uzak bir ihtimal olarak gördükleri için onun çabucak gelmesini istemelerine karşı sabret. Bu da yüce Allah'ın: *"Ona iman etmeyenler onun alel acele gelmesini isterler. İman edenler ise ondan yana korku içindedirler ve onun hiç şüphesiz hak olduğunu bilirler."* (Şûrâ, 18) buyruğu gibidir.

Bundan dolayı da: *"Çünkü onlar onu uzak görürler"* yani azabın gelmesini ve kıyâmetin kopmasını kâfirler gerçekleşmesi imkânsız anlamında uzak bir iş olarak görürler demektir. *"Biz ise onu yakın görürüz"* yani bugünün yüce Allah'tan başka hiç kimsenin bilmediği bir süresi olsa dahi mü'minler gerçekleşmesinin yakın olduğuna inanırlar çünkü gelecek olan her bir şey yakındır ve kaçınılmaz olarak gerçekleşecektir.

Gökler Erimiş Maden Gibi Olduğunda:

يَوْمَ تَكُونُ السَّمَآءُ كَالْمُهْلِ ﴿٨﴾ وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ ﴿٩﴾ وَلَا
يَسْأَلُ حَمِيمٌ حَمِيمًا ﴿١٠﴾ يُبَصَّرُونَهُمْ يَوَدُّ الْمُجْرِمُ لَوْ يَفْتَدِي مِنْ
عَذَابِ يَوْمِئِذٍ بِبَنِيهِ ﴿١١﴾ وَصَاحِبَتِهِ وَأَخِيهِ ﴿١٢﴾ وَفَصِيلَتِهِ الَّتِي
تُؤْوِيهِ ﴿١٣﴾ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ يُنْجِيهِ ﴿١٤﴾ كَلَّا إِنَّهَا
لَظَىٰ ﴿١٥﴾ نَزَّاعَةً لِلشَّوَىٰ ﴿١٦﴾ تَدْعُو مَنْ أَدْبَرَ وَتَوَلَّىٰ ﴿١٧﴾
وَجَمَعَ فَأَوْعَىٰ ﴿١٨﴾

8. O gün gök erimiş maden gibi olacak.

9. Dağlar da renk renk boyanmış yün gibi olacak.

10. Ve gerçek hiçbir dost, dostunu sormayacak.

11. Onlar birbirlerine gösterilirler. Her günahkâr o günün azabından (kurtulmak için) feda etmeyi temenni edecek: Oğullarını.

12. Zevcesini, kardeşini,

13. Kendisini barındıran soyunu sopunu,

14. Ve yeryüzünde olanların hepsini. Sonra da (bunların) kendisini kurtarmasını (ister).

Scanned with CamScanner

15. Asla! Çünkü o alevli bir ateştir.

16. Deriyi soyup çıkarandır.

17. Çağırır yüz çeviren ve arkasına dönen kimseyi,

18. Toplayıp, kaba dolduranı.

Tefsiri:

Yüce Allah buyuruyor ki: Azap, *"göğün erimiş maden gibi olacağı o gün"* kâfirlerin başına gelecektir, buyurmaktadır. İbn Abbâs, Mücâhid, Atâ, Said b. Cubeyr, İkrime, Süddî ve daha başkaları *"erimiş maden"* anlamındaki lafzı zeytinyağı tortusu gibi diye açıklamışlardır.

"Dağlar da renk renk boyanmış" Mücâhid, Katâde ve Süddî'nin açıklamasına göre ise açılıp kabartılmış *"yün gibi olacak."* Bu âyet yüce Allah'ın: "Dağlar da atılmış, renkli yün gibi olacak." (Kâria, 5) buyruğuna benzemektedir.

"Ve gerçek hiçbir dost, dostunu sormayacak. Onlar birbirlerine gösterilirler." Yani kendisine yakın olan bir başkasının halini sormayacak. Onu en kötü bir halde görmekle birlikte çünkü kendi nefsinin durumu başkasıyla ilgilenmesine fırsat vermeyecek kadar kendisini meşgul edecektir.

Avfî, İbn Abbâs'tan birbirlerini tanıyacaklar, tanışacaklar. Bundan sonra ise biri diğerinden kaçacak diye açıkladığını söylemiştir. Yüce Allah başka bir yerde: *"O günde bunlardan her bir kişinin kendine yeter bir işi vardır."* (Abese, 37) buyurmaktadır. Gördüğümüz âyet-i kerime de yüce Allah'ın şu buyruklarına benzer: *"Ey insanlar, Rabbinizden sakının ve babanın oğluna, oğlun babasına hiçbir fayda sağlayamayacağı o günden de korkun. Muhakkak ki Allah'ın vaadi haktır."* (Lokman, 33); *"Eğer ağır yüklü bir kimse kendi (günah) yüküne (birini) çağırırsa akraba dahi olsa o yükünden hiçbir şey yüklenmez."* (Fâtır, 18); *"Sûr'a üfürüleceği o günde aralarında akrabalık bağı olmazlar, birbirlerine suru da sormazlar."* (Mü'minûn, 101); *"Kişinin kaçacağı gün kardeşinden, annesinden ve babasından, eşinden ve çocuklarından o günde bunlardan her bir kişinin kendine yeter bir işi olacaktır."* (Abese, 34-37)

"Her günahkâr o günün azabından (kurtulmak için) feda etmeyi temenni edecek, oğullarını, zevcesini, kardeşini, kendisini barındıran soyunu sopunu ve yeryüzünde olanların hepsini ve sonra da (bunların) kendisini kurtarma-

Scanned with CamScanner

sını (isteyecek) asla!" Yani o gün yeryüzünde bulunan insanların hepsini ve bulabildiği en değerli malı yeryüzü dolusu altın kadar dahi olsa ya da dünyada ciğerparesi olan evlatlarını verecek dahi olsa, bunların hiçbirisi ondan fidye olarak kabul edilmeyecektir. Kıyamet gününde o dehşetli halleri göreceği vakit, Allah'ın azabından kurtulmak maksadıyla bunları fidye vermeyi çok isteyecek, fakat bu ondan kabul olunmayacaktır.

Mücâhid ve Süddî *"soyunu sopunu"* buyruğunu kabilesini ve aşiretini diye açıklamıştır. İkrime ise kendilerinden geldiği boyunu diye açıklarken, Eşheb, Mâlik'ten: *"Soyunu sopunu"* buyruğunu annesini diye açıklamıştır.

"Çünkü o alevli ateştir" buyruğu ile cehennemi ve sıcaklığının şiddetini nitelemektedir. *"Deriyi soyup çıkarandır."* İbn Abbâs ve Mücâhid başın üzerindeki deriyi diye açıklamışlardır. Avfî, İbn Abbâs'tan *"deriyi soyup çıkarandır"* buyruğunu derilerini ve kafatasını soyandır, diye açıkladığını naklet-mektedir. Mücâhid: Eti kemikten ayırandır, diye açıklamıştır. Said b. Cubeyr: Damarları (dahi soyup çıkarandır) diye açıklamıştır.

Ebû Sâlih: *"Deriyi soyup çıkarandır"* buyruğunu el ve ayak parmak uçlarını demektir, diye açıklamıştır. Yine o şöyle demektedir: Bacakların etini soyup çıkarır. Hasan-ı Basrî ve Sabit el-Bunani: *"Deriyi soyup çıkarandır"* yani yüzünün en değerli taraflarını soyup çıkartır diye açıklamıştır. Yine Hasan-ı Basrî: Ondaki her şeyi yakar kavurur, geriye sadece feryat eden kalbi kalır.

Katâde: *"Deriyi soyup çıkarandır."* Onun, kafatasını, yüzünün ve hilkatinin güzel taraflarını, ellerini ayaklarını soyup çıkarır, demektir, demiştir. Dahhâk da: Eti ve deriyi kemikten sıyırır. Öyle ki ondan hiçbir şey geri bırakmaz, demiştir. İbn Zeyd: *"eş-Şevâ"* eklemler ve kemikler demektir. *"Soyup çıkarandır"* buyruğu da şu demektir: Onların kemiklerini parçalar sonra yeniden hilkatleri verilir ve derileri değiştirilir.

"Çağırır yüz çeviren ve arkasına dönen kimseyi (mal) toplayıp kaba dolduranı." Yani cehennem ateşi Allah'ın kendisi için yaratıp, kendilerine dünya hayatında iken cehennemliklerin ameli ile amel etmelerini takdir etmiş olduğu kimseleri kıyâmet gününde çok açık ve anlaşılır bir dil ile kendisine gelmeleri için çağıracaktır. Sonra mahşerde bulunanlar arasından kuşun taneyi gagaladığı gibi alıp yakalayacaktır. Çünkü onlar aziz ve celil olan Allah'ın da buyurduğu gibi: *"Yüz çeviren ve arkasına dönen"* yani kalbi ile yalanlayıp,

Scanned with CamScanner

organlarıyla amel etmeyi terk eden *"toplayıp, kaba dolduran"* malı kaplarda üst üste yığıp biriktiren kimselerdi. Yani mallarını sıkı sıkıya bağlayarak, o malda verilmesi gereken nafaka ve zekâtı çıkarıp vermek gibi, Allah'ın farz haklarını vermeyen kimsedir.

[7022] Hadiste varid olduğu üzere: *"Sen (malı) toplayıp, biriktirme, (yoksa) Allah da senin aleyhine toplayıp biriktirir."*[106]

Abdullah b. Ukeym mal için herhangi bir keseyi bağlamaz ve şöyle derdi: Ben yüce Allah'ın: *"Toplayıp kaba dolduranı"* buyurduğunu görüyorum, derdi. Hasan-ı Basrî de şöyle demektedir: Ey Âdemoğlu, sen Allah'ın tehdidini duymakla birlikte dünyayı toplayıp doldurdun.

Katâde de yüce Allah'ın: *"Toplayıp, kaba dolduranı"* buyruğu hakkında o kötü ve murdar olanı alabildiğine toplayıp, süprüntülerini dahi biriktirendir, diye açıklamıştır.

Cennette İkrâm Görenler:

إِنَّ الْإِنْسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا ﴿١٩﴾ إِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ جَزُوعًا ﴿٢٠﴾ وَإِذَا
مَسَّهُ الْخَيْرُ مَنُوعًا ﴿٢١﴾ إِلَّا الْمُصَلِّينَ ﴿٢٢﴾ الَّذِينَ هُمْ عَلَى
صَلَاتِهِمْ دَائِمُونَ ﴿٢٣﴾ وَالَّذِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَعْلُومٌ ﴿٢٤﴾
لِلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ ﴿٢٥﴾ وَالَّذِينَ يُصَدِّقُونَ بِيَوْمِ الدِّينِ ﴿٢٦﴾
وَالَّذِينَ هُمْ مِنْ عَذَابِ رَبِّهِمْ مُشْفِقُونَ ﴿٢٧﴾ إِنَّ عَذَابَ رَبِّهِمْ غَيْرُ
مَأْمُونٍ ﴿٢٨﴾ وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ ﴿٢٩﴾ إِلَّا عَلَى
أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ ﴿٣٠﴾ فَمَنِ
ابْتَغَى وَرَاءَ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْعَادُونَ ﴿٣١﴾ وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ
وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ ﴿٣٢﴾ وَالَّذِينَ هُمْ بِشَهَادَاتِهِمْ قَائِمُونَ ﴿٣٣﴾
وَالَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ﴿٣٤﴾ أُولَئِكَ فِي جَنَّاتٍ
مُكْرَمُونَ ﴿٣٥﴾

106 Kaynakları daha önce gösterildi.

Scanned with CamScanner

19. Gerçekten insan helû' olarak yaratılmıştır.

20. Yani o kendisine zarar erişirse feryâdı basandır.

21. Ona hayır dokunsa cimrilik edip, infak etmeyendir.

22. Ancak namaz kılanlar müstesna,

23. Onlar ki namazlarına devam ederler,

24. Onlar ki mallarında bilinen bir hak vardır:

25. Dilenene ve yoksula.

26. Onlar ki, din gününü tasdik ederler,

27. Ve onlar ki, Rablerinin azabından korkarlar,

28. Çünkü Rablerinin azabından yana güven altında olunmaz.

29. Onlar ki başkalarına karşı ırzlarını korurlar,

30. Eşlerine yahut sağ ellerinin sahip olduklarına karşı müstesna. Çünkü onlar kınanmazlar.

31. Ama kim bundan ötesini isterse işte bunlar sınırı aşanlardır.

32. Onlar ki emanetlerine ve ahitlerine uyarlar.

33. Onlar ki şahadetlerini dosdoğru yerine getirirler.

34. Onlar ki namazlarını gereği gibi kılarlar.

35. İşte bunlar cennetlerde ağırlanırlar.

Tefsiri:

Yüce Allah insanın hamurunda yoğrulmuş bulunan aşağılık huylara dair haber vererek: *"Gerçekten insan helû' olarak yaratılmıştır"* buyurmakta sonra da bunun anlamını: *"Yani o kendisine zarar erişirse feryâdı basandır"* diye açıklamaktadır. Bu da şu demektir: Ona darlık ve sıkıntı gelip çatarsa rahatsız olur, sabırsızlanır, aşırı korkudan kalbi adeta yerinden fırlar, artık bundan sonra bir hayır elde edeceğinden yana ümidini büsbütün keser.

"Ona hayır dokunsa cimrilik edip, infak etmeyendir." Yani Allah'tan ona bir nimet ulaşacak olursa cimrilik ederek o nimetten başkasını yararlandırmaz, o nimetteki Allah'ın hakkını vermez.

[7023] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Hureyre diyor ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Bir kimsede bulunan en kötü huy (hakkı ver-*

Scanned with CamScanner

meye engel olan) tahammül göstermeyen cimrilik ve (korkudan adeta kalbi yerinden) çıkartıp, soyan korkaklıktır."[107] Bunu Ebû Dâvûd, Abdullah b. el-Cerrah'tan, o Ebû Abdurrahman el-Mukri'den böylece rivayet etmiştir. Abdulaziz'in onda bunun dışında bir rivayeti bulunmamaktadır.

"Ancak namaz kılanlar müstesna." İnsan insan olmak itibariyle bu yerilmeyi gerektiren niteliklere sahiptir fakat yüce Allah'ın kendilerini koruyup, başarı ihsan ederek, hayra hidayet edip ilettiği, hayrın yollarını kendisine kolaylaştırdığı kimseler müstesnadır. Bunlar ise namaz kılanlardır. *"Onlar ki, namazlarına devam ederler."* Namazlara -vakitlerinde kılarak ve farzlarına riayet ederek- gereken dikkati gösterirler. Bu açıklamayı İbn Mes'ud, Mesruk ve İbrâhim en-Nehâi yapmıştır.

Burada *"devam etmekten"* maksadın sükûn ve huşu olduğu da söylenmiştir. Yüce Allah'ın: *"Mü'minler gerçekten felah bulmuştur. Onlar ki namazlarında huşu sahibidirler."* (Mü'minûn, 1-2) buyruğunda olduğu gibi. Bu açıklamayı Ukbe b. Âmir yapmıştır. Daim su yani durgun ve hareketsiz su tabiri de buradan gelmektedir. Bu da namazda tuma'ninenin (namazdaki hareketlerin yerli yerince yapılmasının) vacip olduğunun delilidir. Çünkü rükû ve sücudunu yerli yerince yapmayan bir kimse namazında daim (hareketsiz durması gerektiği kadar hareketsizlik göstermeyen) bir kimse değildir. Çünkü o, o namazında sakin ve hareketsiz değildir ve hareketsizliğini sürdürmemektedir. Aksine o karganın yem gagalaması gibi namazını gagalayan birisidir. Bu sebeple böylesi namazında iflah olmaz. Bundan maksadın yaptıkları bir ameli devam ettirip, onun üzerinde sebat gösteren kimseler oldukları da söylenmiştir.

[7024] Nitekim sahihte Âişe (radıyallâhu anhâ)'ın Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğuna dair rivayeti yer almış bulunmaktadır: *"Allah'ın ameller arasında en sevdiği az dahi olsa en devamlı olanlarıdır."* Bir başka lafızda: *"Sahibinin devamla yaptığı ameldir"* denilmektedir. Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir amel işledi mi ona sürekli devam ederdi. Bir lafızda da: Üzerinde sebat gösterirdi denilmektedir.[108]

---

107 Ebû Dâvûd, 2511; Buhârî, et-Tarihu'l-Kebîr, VI, 8, 9; Ahmed, II, 320; İbn Hibbân, 3250; İbn Ebî Şeybe, IX, 98; Ebû Nuaym, Hilye, IX, 50. Senedi hasendir, Abdulaziz doğru sözlüdür (saduktur). Senedinin geri kalan ravileri sikadırlar. Iraki, Tahricu'l-İhya, III, 248-253'de senedinin ceyyid olduğunu belirtmektedir.

108 Kaynakları daha önce gösterilmişti.

Scanned with CamScanner

Katâde yüce Allah'ın: *"Onlar ki namazlarına devam ederler"* buyruğu hakkında dedi ki: Bize zikredildiğine göre Danyal (a.s) Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ümmetinin niteliklerini anlatarak şunları söylemiştir: Onlar öyle bir namaz kılarlar ki, Nûh kavmi o şekilde namaz kılsalardı asla suda boğulmazlardı. Hud kavmi böyle bir namaz kılsalardı asla üzerlerine o kısır rüzgâr gönderilmezdi. Semud kavmi böyle namaz kılsaydı o çığlık onları yakalamazdı. O halde namaz kılmaya dikkat ediniz. O mü'minlerin güzel bir huyudur.

"Onlar ki mallarında bilinen bir hak vardır. Dilenene ve yoksula" buyruğu şu demektir: Onların mallarında ihtiyaç sahipleri için tayin ve tespit edilmiş bir pay vardır. Buna dair açıklamalar daha önce Zâriyât sûresinde geçti.

"Onlar ki hesap gününü tasdik ederler." Yani ölümden sonra dirilişe, hesaba, amellerinin karşılıklarının görülmesine kesin inanırlar. Bunun için onlar iyi amellerinin sevabını ümit eden, kötü amellerinin cezasından korkan kimseler olarak amelde bulunurlar. Bunun için de yüce Allah: *"Ve onlar ki Rablerinin azabından korkarlar"* korku içindedirler, kalpleri titrer buyurmaktadır.

"Çünkü Rablerinin azabından yana güven altında olunmaz." Allah'ın emrini gereği gibi akledip, kavrayan hiçbir kimse şanı yüce ve mübarek Allah'tan gelen bir eman olması dışında Allah'ın azabından yana kendini güven altında görmez.

"Onlar ki, başkalarına karşı ırzlarını korurlar." Kendilerini bu hususta haramdan korurlar ve Allah'ın izin vermediği bir şekilde davranmaktan kendilerini alıkoyarlar. Bunun için yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Eşlerine yahut sağ ellerinin sahip olduklarına"* yani *cariyelerine "karşı müstesnâ. Çünkü onlar kınanmazlar ama kim bundan ötesini isterlerse işte bunlar sınırı aşanlardır."* Bu buyrukların tefsiri "müminler gerçekten felah bulmuşlardır" diye başlayan Mü'minûn sûresinin baş taraflarında burada tekrara gerek bırakmayacak şekilde geçmiş bulunmaktadır.

"Onlar ki emanetlerine ve ahitlerine uyarlar." Onlara bir emanet verilecek olursa ona hainlik etmezler, söz verecek olurlarsa sözlerini yerine getirmemezlik etmezler. İşte bunlar mü'minlerin nitelikleridir. Bunların zıttı ise sahih hadiste geldiği üzere münafıkların nitelikleridir:

Scanned with CamScanner

[7025] *"Münafığın alameti üçtür: Konuşursa yalan söyler, söz verirse sözünde durmaz, ona emanet verilirse hainlik eder."*[109]

[7026] Bir rivayette de şöyle denilmektedir: *"Konuşursa yalan söyler, antlaşırsa ahdini bozar, tartışıp davalaşırsa çirkin konuşur, günaha yönelir."*[110]

"Onlar ki şehadetlerini dosdoğru yerine getirirler." Şahitliğe gerektiği gibi dikkat ederler, ona bir şey eklemez, ondan bir şey eksiltmezler, onu gizlemezler. *"Kim onu gizlerse şüphesiz ki onun, kalbi günahkâr olur."* (Bakara, 283)

"Onlar ki namazlarını gereği gibi korurlar." Onu vakitlerinde, rükünlerine göre, farzlarına göre, müstehaplarına göre kılmaya devam ederler. Bu hususta söze namazı zikrederek başladığı gibi yine namazı söz konusu ederek sözü bitirdi. İşte bu namaza gereken itinanın gösterilmesi gerektiğine ve şerefine dikkat çekildiğine delildir. Nitekim *"müminler gerçekten felah bulmuşlardır"* diye başlayan Mü'minûn sûresinin baş tarafında da aynen böyledir. Bundan dolayı o sûrede: *"İşte bu kimseler mirasçılardır, Firdevs'e mirasçı olanlardır. Onlar orada ebedi kalıcıdırlar."* (Mü'minûn, 10-11) buyurmakta, burada ise: *"İşte bunlar cennetlerde ağırlanırlar"* yani çeşitli lezzet ve zevk verici ve sevindirici nimetlerle ikram olunurlar buyurmaktadır.

Gözü Dönmüş Kâfirler:

فَمَالِ الَّذِينَ كَفَرُوا قِبَلَكَ مُهْطِعِينَ ﴿٣٦﴾ عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشِّمَالِ
عِزِينَ ﴿٣٧﴾ أَيَطْمَعُ كُلُّ امْرِئٍ مِنْهُمْ أَنْ يُدْخَلَ جَنَّةَ نَعِيمٍ ﴿٣٨﴾
كَلَّا إِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِمَّا يَعْلَمُونَ ﴿٣٩﴾ فَلَا أُقْسِمُ بِرَبِّ الْمَشَارِقِ
وَالْمَغَارِبِ إِنَّا لَقَادِرُونَ ﴿٤٠﴾ عَلَى أَنْ نُبَدِّلَ خَيْرًا مِنْهُمْ وَمَا نَحْنُ
بِمَسْبُوقِينَ ﴿٤١﴾ فَذَرْهُمْ يَخُوضُوا وَيَلْعَبُوا حَتَّى يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ
الَّذِي يُوعَدُونَ ﴿٤٢﴾ يَوْمَ يَخْرُجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ سِرَاعًا كَأَنَّهُمْ
إِلَى نُصُبٍ يُوفِضُونَ ﴿٤٣﴾ خَاشِعَةً أَبْصَارُهُمْ تَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ ذَٰلِكَ
الْيَوْمُ الَّذِي كَانُوا يُوعَدُونَ ﴿٤٤﴾

109 Kaynakları daha önce gösterildi.
110 Kaynakları daha önce gösterildi.

Scanned with CamScanner

36. Karşındaki bu kâfirlere ne oluyor ki hızlıca gidiyorlar,

37. Sağdan ve soldan bölük bölük dağılıyorlar?

38. Acaba onların her biri Naîm cennetine koyulmayı mı ümit eder?

39. Hayır, gerçekten bizler onları bildikleri o şeyden yarattık.

40. Hayır, doğuların ve batıların Rabbine yemin ederim ki, mutlaka biz güç yetirenleriz;

41. Onların yerine onlardan hayırlı olanları getirmeye. Hem biz önüne geçilecekler değiliz.

42. Artık kendilerine vaat olunan günleri ile karşılaşıncaya kadar bırak onları dalsınlar, oynasınlar.

43. O gün onlar sanki dikilmiş putlara süratle gidiyorlarmış gibi kabirlerinden hızlıca çıkarlar.

44. Gözleri horlukla aşağıda, kendilerini de bir zillet sarmış olacaktır. İşte bu onlara vaat edilen gündür.

Tefsiri:

Yüce Allah Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zamanında yaşayıp, onu gören, Allah'ın onunla göndermiş olduğu hidayete, onu kendileriyle desteklemiş olduğu göz kamaştırıcı mucizelere tanık olan ama bütün bunlara rağmen ondan kaçan, etrafından dağılan, onu bırakıp, sağa sola grup grup, kısım kısım ayrılıp giden kâfirlerin yaptıklarını reddetmektedir. Nitekim bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Ne oluyor onlara ki öğütten yüz çevirmektedirler? Onlar sanki arslandan ürküp kaçan yaban eşekleridir."* (Müddessir, 49-51) Bu buyruk da onun gibidir çünkü yüce Allah: *"Karşındaki bu kâfirlere ne oluyor ki hızlıca gidiyorlar?"* Yani senin yanındaki bu kâfirlere ne oluyor ey Muhammed! *"hızlıca gidiyorlar"* senden hızlıca uzaklaşıyorlar, demektir. Nitekim Hasan-ı Basrî: *"Hızlıca gidiyorlar"* buyruğunu ayrılıyorlar diye açıklamıştır.

"Sağdan ve soldan bölük bölük dağılıyorlar" fırka fırka ayrılıyorlar. Bu da *"hızlıca gidiyorlar"* anlamındaki buyruğun halidir. Yani onların ayrılıp dağılma ve ihtilaf hallerini dile getirmektedir. Nitekim İmam Ahmed heva ehli kimseler hakkında: Bunlar hem kitaba muhaliftirler, hem kitap hakkında ihtilaf içindedirler. Kitaba muhalefet etmek üzere de ittifak halindedirler demiştir.

Scanned with CamScanner

Avfî, İbn Abbâs'tan: *"Karşındaki bu kâfirlere ne oluyor ki hızlıca gidiyorlar"* buyruğu hakkında senin önünde bakıp duruyorlar *"sağdan ve soldan bölük bölük ayrılıyorlar"* buyruğu hakkında da bunlar grup grup sağdan ve soldan yüz çevirerek, onunla alay ederek dağılıyorlar, dediğini nakletmektedir.

İbn Cerîr dedi ki: Kurra'nın Hasan'dan tahdis ettiğine göre yüce Allah'ın: *"Sağdan ve soldan bölük bölük dağılıyorlar"* buyruğunu sağa ve sola ayrılıp, dağılarak giderken bu adam ne dedi diyorlar, diye açıklamıştır. Katâde: *"Gidiyorlar"* anlamındaki buyruğu geliyorlar, diye açıklamıştır. *"Sağdan ve soldan bölük bölük dağılıyorlar"* buyruğunu da Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in etrafında fırkalar halinde bulunmakla birlikte Allah'ın kitabında da Nebîsi (sallallâhu aleyhi ve sellem) hakkında da bir rağbet ve istekleri bulunmuyor.

[7027] Sevrî, Şu'be, İsa b. Yunus, Abser b. el-Kâsım, Muhammed b. Fudayl, Veki, Yahyâ el-Kattan ve Ebû Muâviye hepsi A'meş'ten, o el-Müseyyeb b. Râfi''den, o Temim b. Tarafe'den, o Câbir b. Semura'dan rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yanlarına çıkıp geldiği bir sırada kendileri halkalar halinde oturuyorlardı. Allah Rasûlü: *"Ne diye sizleri bölük bölük görüyorum"* buyurdu.[111] Bunu Ahmed, Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Cerîr, A'meş'in naklettiği bir hadis olarak rivayet etmiştir.

[7028] İbn Cerîr dedi ki: Ebû Hureyre'den rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ashabının yanına çıktığında onlar halkalar halinde oturuyorlardı. Allah Rasûlü: *"Neden sizi bölük bölük dağılmış görüyorum"* buyurdu.[112] Bu ceyyid bir isnattır. Bunu bu yoldan Kütüb-i Sitte'den herhangi birisinde görmedim.

"Acaba onların her biri Naîm cennetine koyulmayı mı ümit eder? Hayır." Yani onlar bu halde Rasûlullahtan kaçmak, haktan nefret etmekte iken Naîm cennetlerine gireceklerini mi ümit ediyorlar? Aksine onların varacakları yer cehennem ateşi olacaktır.

Sonra yüce Allah, varlığını inkâr ettikleri, gerçekleşmesini uzak buldukları ölümden sonra diriliş ve azaba uğratılmalarının gerçekleşeceğini onlara ilk yaratılışı hatırlatarak delil göstermek sûretiyle ortaya koymaktadır. Çünkü

111 Müslim, 430/119; Ebû Dâvûd, 4823; Nesâî, Tefsir, 642; Taberî, 34965

112 Taberî, 34962. Senedinde Müemmel b. İsmail vardır. Doğru sözlü, hıfzı kötü birisidir ama hadisin sahih şahidi vardır.

Scanned with CamScanner

yeniden var etmek ilk olarak yaratmaktan daha kolaydır ve bu onların itiraf edip, kabul ettikleri bir hususdur. Bunun için şöyle buyurmaktadır: *"Gerçekten bizler onları bildikleri o şeyden"* yani güçsüz meni damlacığından *"yarattık."*

Nitekim başka yerde de şöyle buyurmaktadır: *"Biz sizi oldukça değersiz bir sudan yaratmadık mı?"* (Mürselât, 20); *"O halde insan neden yaratılmış olduğuna bir bakıversin. O atılıp dökülen bir sudan yaratılmıştır. O su omurga ile göğüs kemikleri arasından çıkar. Şüphe yok ki o onu döndürmeye elbette güç yetirendir. O günde gizlilikler açığa çıkartılır. Onun ne bir gücü olur, ne de bir yardımcısı."* (Târık, 5-10)

Sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Hayır, doğuların ve batıların Rabbine yemin ederim"* yani gökleri ve yeri yaratıp, doğu ve batıyı yaratan, gezegenleri doğdukları yerden görünecek, battıkları yerden de kaybolacak şekilde musahhar kılan kimseye *"yemin ederim ki"* demektir.

İfadenin takdiri şöyledir: Durum ölümden sonra diriliş, hesap, amel defterlerinin verilmesi gibi bir şey olmayacaktır şeklindeki iddianız gibi değildir. Aksine bunların hepsi olacak ve kaçınılmaz olarak bunlar gerçekleşecektir. Bu sebeple de yüce Allah yeminin başına *"hayır"* lafzını getirmektedir ki bu da hakkında yemin edilen hususun kabul edilmeyen, reddedilen bir şey olduğuna delalet etsin. Bu da sözün muhtevasında görülen bir hususdur. Bu muhteva ise onların kıyâmet gününü reddetmek şeklindeki bozuk kanaatlerini reddetmektir. Halbuki onlar yüce Allah'ın o azametli kudretinin eserleri arasında kıyâmetin kopmasından daha da ileri derecede olan hususları görmektedirler. Bu ise göklerin ve yerin yaratılması, içlerinde bulunan canlı, cansız ve diğer varlık türlerinin musahhar kılınmış olmasıdır. Bundan dolayı yüce Allah: *"Andolsun ki göklerle yerin yaratılması insanların yaratılmasından daha büyüktür."* (Mü'min, 57); *"Peki göklerle yeri yaratmış ve onları yaratmaktan dolayı yorulmamış olan Allah'ın ölüleri diriltmeye de kadir olduğunu görmezler mi? Evet, muhakkak ki o her şeye güç yetirendir."* (Ahkâf, 33) buyurmaktadır. Bir başka âyet-i kerimede de: *"Göklerle yeri yaratan onlar gibisini yaratmaya kadir değil midir? Evet, (kadirdir) ve o biricik yaratandır, her şeyi en iyi bilendir. O bir şeyi diledi mi ona emri sadece ol demesidir. O da oluverir."* (Yâsin, 81-82)

Scanned with CamScanner

Burada ise yüce Rabbimiz: *"Hayır, doğuların ve batıların Rabbine yemin ederim ki mutlaka biz güç yetirenleriz."* Yani kıyâmet gününde onları bu bedenlerinden daha iyi bedenlerle yeniden var etmeye güç yetirenleriz çünkü onun kudreti buna yeter.

"Ve biz önüne geçilecekler değiliz" yani aciz değiliz. Nitekim başka yerlerde şöyle buyurmaktadır: *"İnsan biz onun kemiklerini asla toplayıp, bir araya getirmeyeceğimizi mi zanneder? Evet, biz parmak uçlarını bile toplayıp düzenlemeye kadiriz."* (Kıyâmet, 3-4); *"Aranızda ölümü biz takdir ettik ve kimse engel olamaz bize. Yerinize bedenlerinizi getirip, değiştirmek ve sizi bilemediğiniz bir şekilde yeniden yaratmak hususunda"* (Vâkıa, 60-61)

İbn Cerîr *"onların yerine onlardan hayırlı olanları getirmeye"* buyruğu ile ilgili olarak bize itaat eden ve bize isyan etmeyen bir ümmet getirmeye şeklindeki tefsiri tercih etmiş ve bu buyruğu: *"Şayet yüz çevirirseniz yerinize sizden başka bir kavmi getirir sonra onlar da sizin gibi olmazlar."* (Muhammed, 38) buyruğu gibi kabul etmiştir, ama birinci mana diğer âyetlerin o hususa delalet etmeleri sebebiyle daha açıktır. Allah en iyi bilendir.

Sonra yüce Allah: Ey Muhammed! *"bırak onları, dalsınlar, oynasınlar"* buyurmaktadır. Bırak onları yalanlasınlar, kâfirliklerini ve inatlarını sürdürsünler. *"Kendilerine vaat olunan günleri ile karşılaşıncaya kadar."* O zaman bunun ne kadar büyük bir aldanış olduğunu bilecekler ve vebalini tadacaklar.

"O gün onlar sanki dikilmiş putlara süratle gidiyorlarmış gibi kabirlerinden hızlıca çıkarlar." Şanı yüce ve mübarek Rabbimiz onları hesap için durulacak yere çağıracağı vakit kabirlerinden kalkacaklar, dikili putlara koşuyorlarmışcasına hızlıca kalkıp gidecekler.

İbn Abbâs, Mücâhid ve Dahhâk: Bir bayrağa doğru koşarcasına (giderler) diye açıklamışlardır. Ebu'l-Âliye ve Yahyâ b. Ebî Kesir: Bir amaca doğru koşuyorlar diye açıklamışlardır. *"Dikilmiş putlar"* anlamındaki (نُصُبٍ) lafzını cumhur (نَصْبٍ) şeklinde nun fethalı, sad harfi sakin olarak okumuşlardır. Bu da *dikilen şey* anlamında bir mastardır. Hasan-ı Basrî ise bu kelimeyi nun ve sad harfini ötreli olarak okumuştur ki bu da put demektir. Yani onların hesap için durulacak yere (mevkıfe) hızlıca gitmeleri adeta dünyada iken putları gördüklerinde ona doğru hızlıca gidişleri gibi olacaktır. *"Hızlıca çıkarlar"*

Scanned with CamScanner

hangisi o putu önce selamlayacak diye adeta birbirleriyle yarışırlar. Bu açıklama aynı zamanda Mücâhid, Yahyâ b. Ebî Kesir, Müslim el-Batin, Katâde, Dahhâk, Rabi b. Enes, Ebû Sâlih, Asım b. Behdele, İbn Zeyd ve başkalarından da rivayet edilmiştir.

"Gözleri horlukla aşağıda" önlerine eğilmiş *"kendilerini de bir zillet sarmış olacaktır."* Bu da dünya hayatında iken itaat etmeyip, büyüklük taslamalarına karşılık bir ceza olacaktır. *"İşte bu onlara vaat edilegelen gündür."*

Me'âric sûresi tefsirinin sonu.

Hamd ve minnet Allah'a mahsustur.

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

NÛH SÛRESİ

[28 âyettir. Mekke'de inmiştir.]

Siz ve Nûh Kavmi:

إِنَّآ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِۦٓ أَنْ أَنذِرْ قَوْمَكَ مِن قَبْلِ أَن يَأْتِيَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١﴾ قَالَ يَا قَوْمِ إِنِّي لَكُمْ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٢﴾ أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاتَّقُوهُ وَأَطِيعُونِ ﴿٣﴾ يَغْفِرْ لَكُم مِّن ذُنُوبِكُمْ وَيُؤَخِّرْكُمْ إِلَىٰٓ أَجَلٍ مُّسَمًّى ۚ إِنَّ أَجَلَ اللَّهِ إِذَا جَآءَ لَا يُؤَخَّرُ ۘ لَوْ كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٤﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;

1. Gerçekten biz Nûh'u kavmine: "Kendilerine çok acıklı bir azap gelmezden önce kavmini korkut" diye gönderdik.

2. O da dedi ki: "Ey kavmim, şüphesiz ben sizi apaçık bir korkutan ve uyaranım."

3. Şöyle ki: Allah'a ibadet edin, ondan korkun ve bana itaat edin.

4. Tâ ki günahlarınızdan bir kısmını mağfiret buyursun ve sizi belli bir süreye kadar geciktirsin. Şüphesiz ki Allah'ın takdir ettiği vakit geldi mi geri bırakılmaz. Keşke bilseydiniz.

Tefsiri:

Yüce Allah, Nûh (a.s)'ı kavmine bir Rasûl olarak gönderdiğini ve ona kavmini gelip kendilerini bulmadan önce Allah'ın azabını hatırlatarak uya-

Scanned with CamScanner

rıp, korkutmasını emrettiğini, tevbe edip ona dönecek olurlarsa bu azabın gelmeyip üzerlerinden kaldırılacağını haber vermektedir. Bunun için yüce Allah: *"Kendilerine çok acıklı bir azap gelmezden önce kavmini korkut"* diye gönderdik. O da dedi ki: *"Ey kavmim, şüphesiz ben sizi apaçık bir korkutan ve uyaranım"* yani uyarıp korkutması apaçık olan, durumu da açık seçik ortada olan birisiyim. *"Şöyle ki Allah'a ibadet edin, ondan korkun."* Onun haramlarını terk edin, günah dediklerinden uzak durun, size verdiğim emir ve yasaklar hususunda *da "bana itaat edin ta ki günahlarınızdan bir kısmını mağfiret buyursun."* Yani size verdiğim emirleri yerine getirecek ve benimle size gönderilen risaleti doğrulayıp, tasdik edecek olursanız Allah size günahlarınızı bağışlar.

Burada "(من): Bir kısmı" anlamındaki lafzın fazladan geldiği söylenmiştir ama olumlu cümlelerde bunun fazladan gelişi çok azdır. Arapların: "(قد كان من مطر): Bir miktar yağmur yağmıştı demeleri bu kabildendir. Burada bu buyruğun: (عن) anlamında olduğu ve takdirinin: (يصفح لكم عن ذنوبكم): *Günahlarınızı affeder* takdirinde olduğu söylenmiştir. İbn Cerîr de bunu tercih etmiştir. Bunun *"bir kısmını"* anlamında olmak üzere geldiği de söylenmiştir ki, yani sizi işlemeniz halinde intikam almakla tehdit edip, korkutmuş olduğu büyük günahlarınızı bağışlar demek olur.

"Ve sizi belli bir süreye kadar geciktirsin" yani size yasakladıklarından vazgeçmemeniz halinde başınıza getireceği azabı sizden uzaklaştırıp, ömürlerinizi uzatsın. İtaat, iyilik ve akrabalık bağlarını gözetmek sebebiyle ömrün gerçekten arttırıldığını kabul edenler bu âyeti delil gösterebilirler.

[7029] Nitekim hadis-i şerifte de: *"Akrabalık bağını gözetmek ömrü arttırır."*[113] buyurulmuştur.

"Şüphesiz ki Allah'ın takdir ettiği vakit geldi mi geri bırakılmaz. Keşke bilseydiniz" buyruğu da şu demektir: İntikam gelmeden önce itaat etmekte elinizi çabuk tutunuz. Çünkü yüce Allah bu intikam azabının üzerinize gelmesini emredecek olursa o azap geri çevrilmez ve ona karşı durulmaz. Çünkü o her şeyi emrine mahkûm etmiş azimuşşandır, bütün yaratılmışların izzetine itaatle boyun eğdiği aziz olandır.

113 Kaynakları daha önce gösterildi.

Scanned with CamScanner

قَالَ رَبِّ إِنِّي دَعَوْتُ قَوْمِي لَيْلًا وَنَهَارًا ﴿٥﴾ فَلَمْ يَزِدْهُمْ دُعَائِي
إِلَّا فِرَارًا ﴿٦﴾ وَإِنِّي كُلَّمَا دَعَوْتُهُمْ لِتَغْفِرَ لَهُمْ جَعَلُوا أَصَابِعَهُمْ فِي
آذَانِهِمْ وَاسْتَغْشَوْا ثِيَابَهُمْ وَأَصَرُّوا وَاسْتَكْبَرُوا اسْتِكْبَارًا ﴿٧﴾ ثُمَّ
إِنِّي دَعَوْتُهُمْ جِهَارًا ﴿٨﴾ ثُمَّ إِنِّي أَعْلَنْتُ لَهُمْ وَأَسْرَرْتُ لَهُمْ إِسْرَارًا
﴿٩﴾ فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا ﴿١٠﴾ يُرْسِلِ السَّمَاءَ
عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا ﴿١١﴾ وَيُمْدِدْكُمْ بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ وَيَجْعَلْ لَكُمْ جَنَّاتٍ
وَيَجْعَلْ لَكُمْ أَنْهَارًا ﴿١٢﴾ مَا لَكُمْ لَا تَرْجُونَ لِلَّهِ وَقَارًا ﴿١٣﴾ وَقَدْ
خَلَقَكُمْ أَطْوَارًا ﴿١٤﴾ أَلَمْ تَرَوْا كَيْفَ خَلَقَ اللَّهُ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ طِبَاقًا
﴿١٥﴾ وَجَعَلَ الْقَمَرَ فِيهِنَّ نُورًا وَجَعَلَ الشَّمْسَ سِرَاجًا ﴿١٦﴾ وَاللَّهُ
أَنْبَتَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ نَبَاتًا ﴿١٧﴾ ثُمَّ يُعِيدُكُمْ فِيهَا وَيُخْرِجُكُمْ إِخْرَاجًا
﴿١٨﴾ وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ بِسَاطًا ﴿١٩﴾ لِتَسْلُكُوا مِنْهَا سُبُلًا
فِجَاجًا ﴿٢٠﴾

5. Dedi ki: "Rabbim, ben kavmimi gece ve gündüz gerçekten davet ettim."

6. Fakat benim davetim kaçıştan başka bir şeylerini arttırmadı, onların,

7. Gerçekten ben onlara kendilerini mağfiret etmen için ne zaman davet ettiysem, parmaklarını kulaklarına tıkadılar, elbiselerine büründüler, ısrar ettiler ve büyüklendikçe büyüklendiler.

8. Sonra ben gerçekten onları yüksek sesle davet ettim.

9. Sonra muhakkak ben onlara hem açık açık ilan ettim, hem de kendilerine gizli gizli söyledim.

10. Arkasından: Rabbinizden mağfiret dileyin. Çünkü o çok mağfiret edicidir, dedim.

11. Böylece o üzerinize semayı bol bol salıverir.

Scanned with CamScanner

12. Mallarla, oğullarla size yardım eder, size bağlar bahçeler verir ve sizin için nehirler akıtır.

13. Size ne oluyor ki Allah'ın azametinden hiç korkmuyorsunuz?

14. Halbuki o sizi tavır tavır geçirerek yaratmıştır.

15. Görmez misiniz Allah yedi göğü nasıl tabaka tabaka yaratmış?

16. Onların arasında ayı bir nur kılmış, güneşi de bir kandil yapmıştır.

17. Ve Allah sizi yerden bir bitki gibi bitirmiştir.

18. Sonra sizi yine oraya iade edecek sonra sizi bir defa daha çıkaracak.

19. Allah yeri sizin için bir sergi kılmıştır.

20. Ta ki onun geniş yollarında gidesiniz.

Tefsiri:

Yüce Allah kulu ve Rasûlü Nûh (a.s)'ın aziz ve celil Rabbine kavminden gördüğü muameleyi ve elli eksiği ile bin yıl devam eden uzun müddet içerisinde onların yaptıklarına nasıl sabredip, katlandığını, kavmine nasıl beyanda bulunup, onlara açıklamalar yaptığını, onları dosdoğru yola ve hidayet yoluna nasıl davet ettiğini haber vermekte ve şöyle buyurmaktadır: *"Rabbim, ben kavmimi gece ve gündüz gerçekten davet ettim."* Senin emrine uyarak sana itaat etmek maksadıyla gece olsun, gündüz olsun onlara davet etmeyi bırakmadım. *"Fakat benim davetim kaçıştan başka bir şeylerini arttırmadı onların."* Yani ben onları hakka yaklaşmaları için ne kadar davet ettimse her seferinde ondan kaçtılar, ondan uzaklaştılar.

"Gerçekten ben onlara kendilerini mağfiret etmen için ne zaman davet ettiysem parmaklarını kulaklarına tıkadılar, elbiselerine büründüler." Yani onlara yaptığım çağrıyı, daveti duymamak için kulaklarını tıkadılar. Nitekim yüce Allah Kureyş kâfirlerinin durumunu: *"Kâfir olanlar dediler ki: Bu Kur'ân'ı dinlemeyin ve o okunurken anlamsız sesler çıkarın, belki baskın çıkarsınız."* (Fussilet, 26) buyurmaktadır.

"Elbiselerine büründüler" buyruğu hakkında İbn Cureyc, İbn Abbâs'tan naklen dedi ki: Kendilerini tanımaması için kılıklarını değiştiler, tanınmaz hale gelmeye çalıştılar. Said b. Cubeyr ve Süddî: Onun söylediklerini duymamak için başlarını örttüler, dedi.

Scanned with CamScanner

"Israr ettiler" yani içinde bulundukları şirk ve son derece korkunç ve pek büyük küfür halini *sürdürdüler "ve büyüklendikçe büyüklendiler"* hakka uyup, ona boyun eğmeyi kabul etmediler.

"Sonra ben gerçekten onları yüksek sesle" insanlar arasında açıkça *"davet ettim sonra muhakkak ben onlara hem açık açık"* yüksek sesle ve anlaşılır sözlerle "ilan ettim, hem de kendilerine gizli gizli" benimle onlar arasında "söyledim." Onları daha da etkilemek için onlara türlü türlü şekillerde davette bulundum.

"Arkasından: Rabbinizden mağfiret dileyin çünkü o çok mağfiret edicidir dedim." Yani içinde bulunduğunuz halden dönüp, ona yol yakınken tevbe edin ona yönelin çünkü o tevbe edip kendisine dönenin tevbesini kabul eder. Günahları küfür ve şirk halinde ne olursa olsun! Bundan dolayı da şöyle buyurmaktadır: *"Arkasından Rabbinizden mağfiret dileyin çünkü o çok mağfiret edicidir dedim. Böylece o üzerinize semayı bol bol salıverir"* kesintisiz üzerinize yağmur yağdırır. Bu sebeple bu âyetten ötürü istiska namazında (yağmur duası namazında) bu sûrenin okunması müstehaptır. Bu şekilde mü'minlerin emiri Ömer b. el-Hattab'dan rivayet olunduğu üzere o yağmur duası için minbere çıktığında Allah'tan mağfiret dilemekten başka bir şey yapmadı ve istiğfara dair çeşitli âyetler okudu. Bunlardan birisi de *"Arkasından: Rabbinizden mağfiret dileyin çünkü o çok mağfiret edendir dedim. Böylece o üzerinize semayı bol bol salıverir"* buyruklarını okudu sonra şunları söyledi: Ben Allah'tan yağmuru kendileri ile semadan yağmurun indirilmesinin talep edildiği semanın belli başlı sebepleri ile istemiş bulunuyorum.

İbn Abbâs ve başkaları da: Bir kısmı bir kısmının arkasından gelecek şekilde (yağmur yağdırır) diye açıklamışlardır.

"Mallarla oğullarla size yardım eder, size bağlar bahçeler verir ve sizin için nehirler akıtır" yani Allah'a tevbe edip, ondan mağfiret dileyip, ona itaat edecek olursanız rızkınız artar, semanın bereketli yağmurlarıyla sizleri sular, yerin bereketli bitkilerini sizin için yeşertir, ekinlerinizin yeşermesini sağlar, hayvanlarınızdan verim alırsınız, size mallarla evlatlarla yardım eder. Yani size çeşitli mallar ve çok evlat verir. Size çeşitli meyveleri bulunan bahçeler var eder. Onlar arasında da akan ırmaklar yaratır. İşte bu teşvik ile davette bulunmak makamıdır.

Scanned with CamScanner

Sonra onlara korkutarak davette bulunma yolunu seçerek şöyle dedi: *"Size ne oluyor ki Allah'ın azametinden hiç korkmuyorsunuz?"* İbn Abbâs, Mücâhid ve Dahhâk buradaki "vekar" lafzını (mealdeki gibi) azamet olarak açıklamışlardır. İbn Abbâs dedi ki: Neden Allah'ı hak ettiği gibi tazim etmiyorsunuz yani onun azabından ve intikamından korkmuyorsunuz.

"Halbuki o sizi tavır tavır geçirerek yaratmıştır." Bunun nutfeden sonra alakadan (sülük gibi yapışan bir kan damlacığından) sonra da bir çiğnemlik etten (yaratmıştır) anlamında olduğu söylenmiştir. Bu açıklamayı İbn Abbâs, İkrime, Katâde, Yahyâ b. Râfi', Süddî ve İbn Zeyd yapmıştır.

Yüce Allah'ın: *"Görmez misiniz Allah yedi göğü nasıl tabaka tabaka yaratmış"* buyruğu: Birini diğerinin üzerinde yaratmış, demektir.

Acaba bu hususta bilgi sadece sem'i delil ile mi öğrenilir yoksa bu cisimlerin yol alışlarından, küsuflarından (görünmeyişlerinden) bilinen ve his ile idrak edilen hususlardan mıdır? Çünkü yedi gezegenin biri diğerinin görüntüsünü önleyebilmektedir. Dünya semasında bunların en altta bulunanları ay olup, o da üstündekilerinin görüntüsünü engellemektedir. Utarid (Merkür) ikinci semada, Zühre (Venüs) üçüncüsünde, güneş dördüncü semada, Merih (Mars) beşinci, Müşteri (Jüpiter) altıncı, Zuhal (Satürn) yedinci semadadır. Diğer sabit yıldızlar ise sabit yıldızların feleği adını verdikleri sekizinci felekte (yörüngede) bulunmaktadır. Aralarından şer'i ilimlere eğilimli olanlar bu feleğin Kürsi olduğunu, dokuzuncu feleğin ise Atlas adını aldığını söylerler. Esir ise onlara göre hareketi diğer feleklerin (yörüngelerin) hareketine muhalif olandır. Çünkü onun hareketi bütün hareketlerin başlangıcıdır. Onun hareketi batıdan doğuya doğru, diğer yörüngeler ise onun aksine doğudan batıya doğrudur. Diğer yıldızlar da onun hareketine uyarak dönerler fakat yıldızların kendi yörüngelerinin hareketine aykırı bir hareketleri daha vardır. Onlar batıdan doğuya doğru yol alırlar. Her birisi kendisine göre yörüngesini bir sürede kat eder. Ay yörüngesini her ay bir defa, güneş de senede bir defa kat ederken, Zuhal (Müşteri) her otuz yılda bir bir defa yörüngesini dolaşır. Hepsinin hareket hızı birbiri ile mütenasip olsa dahi yörüngelerini dolaşma süreleri bu yörüngelerinin genişliğine göredir. Bu görüş ayrıntılarının açıklanacağı yer de burası değildir. Maksat ise şanı yüce Allah'ın: *"Yedi göğü nasıl tabaka tabaka yaratmış, onların arasında ayı bir nur kılmış, güneşi de bir kandil yapmış"* ol-

Scanned with CamScanner

duğunu açıklamaktır. Yani güneş ile ayın aydınlığı birbirinden farklıdır. Bunların her birisi kendine ait özel bir örnektir. Böylelikle güneşin doğuş ve batışı ile gece ve gündüz bilinebilir. Allah, ay için konaklar ve burçlar takdir etmiş, nurunu her gece farklı tayin etmiştir. Bazen nihai halini alıncaya kadar nuru artar durur sonra tamamen saklanıncaya kadar eksilmeye koyulur. Böylelikle bu ayların ve yılların geçtiğine delil olur. Nitekim yüce Allah: *"Güneşi ışık saçıcı, ayı nurlu yaratan, yılların sayısını ve hesabını bilmeniz için ona konak yerleri belirleyen odur. Allah bunları ancak hak ile yaratmıştır. O bilen bir topluluk için âyetleri geniş geniş açıklar."* (Yunus, 5) buyurmaktadır.

"Ve Allah sizi yerden bir bitki gibi bitirmiştir." Bitki gibi bitirmek mastar isimdir ve burada bunu kullanmak daha güzeldir. *"Sonra sizi"* öldüğünüz takdirde *"yine oraya iade edecek ve sizi"* kıyâmet gününde *"bir defa daha çıkaracak."* Yani kıyâmet gününde sizi ilkin var ettiği gibi, tekrar iade edecektir.

"Allah yeri sizin için bir sergi kılmıştır." Yani orayı yayıp donatmış, karar kılınacak yer yapmış, yüksek, sağlam kazıklar gibi dağlarla orayı sağlamlaştırmış, tespit etmiştir. *"Ta ki onun geniş yollarında gidesiniz."* Yani orayı sizin onun üzerinde karar kılmanız için istediğiniz yere köşe bucağına gitmeniz için yaratmıştır. İşte bütün bu hususlar kendilerini hatırlatarak Nûh (a.s)'ın yüce Allah'ın göklerin ve yerin yaratılışındaki kudretine ve azametine, gökte ve semada onlar için takdir etmiş olduğu ve onlara ihsan etmiş olduğu nimetlerine dikkat çekmektedir. O yaratan ve rızık verendir. Semayı bir tavan, yeryüzünü bir döşek olarak var etmiştir. Rızkını kullarına bol bol vermiştir. O halde kendisine hiç kimse ortak koşulmaksızın tevhid edilip, ibadet edilmesi gereken odur. Çünkü onun bir benzeri, dengi, eşi ve mümasili yoktur. Onun zevcesi de, çocuğu da, yardımcısı da, danışmanı da yoktur. Aksine o âli ve kebir olandır.

قَالَ نُوحٌ رَّبِّ إِنَّهُمْ عَصَوْنِي وَاتَّبَعُوا مَنْ لَّمْ يَزِدْهُ مَالُهُ وَوَلَدُهُۥٓ إِلَّا
خَسَارًا ﴿٢١﴾ وَمَكَرُوا مَكْرًا كُبَّارًا ﴿٢٢﴾ وَقَالُوا لَا تَذَرُنَّ ءَالِهَتَكُمْ
وَلَا تَذَرُنَّ وَدًّا وَلَا سُوَاعًا وَلَا يَغُوثَ وَيَعُوقَ وَنَسْرًا ﴿٢٣﴾ وَقَدْ
أَضَلُّوا كَثِيرًا وَلَا تَزِدِ الظَّالِمِينَ إِلَّا ضَلَالًا ﴿٢٤﴾

Scanned with CamScanner

21. Nûh dedi ki: "Rabbim, gerçek şu ki, bunlar bana isyan ettiler. Malı ve evladı zararından başkasını arttırmayacak kimselere uydular."

22. Ve onlar büyük büyük hileler yaptılar, tuzaklar kurdular.

23. Ve: İlahlarınızı sakın bırakmayın. Sakın Ved, Suvâ', Yeğûs, Yeûk ve Nesr'i terk etmeyin, dediler.

24. Şüphesiz ki onlar birçok kimseyi saptırdılar. (Rabbim) zalimlerin sapıklığından başka şeylerini arttırma!

Tefsiri:

Yüce Allah Nûh (a.s)'ın kendisinden hiçbir şeyin gizli kalmadığı, her şeyi bilen el-âlim olmakla birlikte halini ona arz ettiğini haber vermektedir. O daha önce belirtildiği şekilde onlara gerekli açıklamalarda bulunup, kimi zaman teşvik, kimi zaman korkutmayı ihtiva eden çeşitli şekillerde davette bulunmuş olmakla birlikte ona baş kaldırdılar, onu yalanlayıp ona muhalefet ettiler. Allah'ın emrinden yana gafil olan ve kendisine mal ve evlat verilmiş dünyevileşmiş kimselere tabi oldular. Gerçekte ise bunlara verilen bu menfaatler onlar için derece derece azaba yaklaştırıcı ve onlara verilen bir mühletin ifadesi idi. Onlara bir ikram olmak üzere verilmemişti. Bu sebeple yüce Allah: *"Malı ve evladı zararından başkasını arttırmayacak kimselere uydular"* buyurmaktadır. "(وَوَلَدُهُ): *Ve evladı"* lafzı vav harfi ötreli ve fethalı olarak da okunmuştur. Her ikisinin de anlamı birbirine yakındır.

"Ve onlar büyük büyük hileler yaptılar, tuzaklar kurdular." Mücâhid: "Büyük büyük" azametli anlamındadır, demiştir. İbn Zeyd ise pek büyük diye açıklamıştır. Araplar (büyük büyük anlamındaki lafız ile aynı vezinde olmak üzere): (أمر عجيب وعُجَاب وعُجَّاب): Hayret verici bir durum; (رجل حُسَان. وحُسَّان: وجُمَال وجُمَّال): -aynı anlamda, şeddeli ve şeddesiz olmak üzere- güzel adam, derler.

Yüce Allah'ın: *"Ve onlar büyük büyük hileler yaptılar, tuzaklar kurdular"* buyruğu da hak ve hidayet üzere olduklarını kendilerine gösterip, onlara uymak sûretiyle bunlar oldu, demektir. Nitekim kıyâmet gününde onlara şöyle diyeceklerdir: *"Hayır, gece gündüz hilekârlıklar(ınız bizi bu hale koydu) çünkü siz bize Allah'ı inkâr etmemizi, ona ortaklar koşmamızı emrederdiniz."* (Sebe, 33) Bu sebeple de burada: *"Ve onlar büyük büyük hileler yaptılar, tuzaklar kurdular ve ilahlarınızı sakın bırakmayın. Sakın Ved, Suvâ', Yeğûs,*

Scanned with CamScanner

Yeûk ve Nesr'i terk etmeyin, dediler." Bunlar onların Allah'ı bırakıp, kendilerine ibadet ettikleri putlara ait isimlerdir.

[7030] Buhârî dedi ki: İbn Abbâs'tan (dedi ki): Nûh kavmi arasında bulunan putlar daha sonra Araplar arasında yerini aldı. Ved putu Dumetu'l-Cendel'de Kelb oğullarına aitti. Suvâ' Huzeylilerindi, Yeğûs Muradlıların idi. Sonra da Curf'te Sebe yakınında Gutayf oğullarınındı. Yeûk ise Hemdanlıların idi. Nesr ise Zulkela oğulları olan Himyerlilere ait idi. Bunlar Nûh (a.s) kavminden salih birtakım insanların adı idi. Bunlar öldükten sonra şeytan kavimlerine onların oturdukları meclislerine putlar dikiniz ve onlara o adamların isimlerini veriniz diye telkin etti, onlar da böyle yaptılar. Bunu yapanlar helak olup, ilim ortadan kalkıncaya kadar bu putlara ibadet edilmedi. Ancak bunlar olduktan sonra bu putlara ibadet olundu.[114]

Aynı şekilde İkrime, Dahhâk, Katâde ve İbn İshâk'tan da buna yakın rivayetler nakledilmiş bulunmaktadır.

Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan naklen bunlar Nûh zamanında kendilerine ibadet olunan putlardı dediğini bildirmektedir. İbn Cerîr dedi ki: Muhammed b. Kays yüce Allah'ın: *"Yeûk'u ve Nesr'i (terk etmeyin)"* buyruğu hakkında dedi ki: Bunlar Âdem ile Nûh arasındaki zamanda salih bir topluluk idiler. Bunların kendilerine uyan tabileri de vardı. Bunlar ölünce kendilerine uyan arkadaşları şöyle dedi: Onların sûretlerini yaparsak bu bizim onları hatırlayacağımız zamanlarda ibadete olan şevkimizi daha da arttıracaktır. Böyle deyip, onların sûretlerini yaptılar. Sonra bunların eceli gelip, başkaları ortaya çıkınca iblis onlara sokularak: Öncekiler bunlara ibadet ediyorlardı ve bunlar sayesinde onlara yağmur yağdırılıyordu dediler. Onlar da bunlara ibadet ettiler.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Urve b. ez-Zubeyr dedi ki: Âdem (a.s) hastalandığında yanında Ved, Yeğûs, Yeûk, Suvâ' ve Nesr adındaki oğulları da vardı. Aralarında yaşça büyükleri ve ona karşı en iyi davrananları ise Ved idi.

Hâfız İbn Asâkir de Şis (a.s)'ın tercümesinde İshâk b. Bişr yoluyla şöyle dediğini nakletmektedir: İbn Abbâs dedi ki: Âdem (a.s)'ın yirmisi erkek, yirmisi kız olmak üzere kırk çocuğu oldu. Habil, Kabil, Sâlih ve Abdulharis adını verdiği Abdurrahman ve Ved adındakiler aralarından yaşayanlardan idiler.

114 Buhârî, 4920

Scanned with CamScanner

Ved'de Şis denildiği gibi ona Hibetullah da denilirdi. Onun, kardeşleri onu kendilerine baş edinmişlerdi. Onun da Suvâ', Yeğûs, Yeûk ve Nesr adında çocukları oldu.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ebu'l-Mutahhar dedi ki: Ebû Câfer namaz kılmakta iken Yezîd b. el-Muhelleb'i söz konusu ettiler. Namazını bitirip, dönünce şöyle dedi: Yezîd b. el-Mühelleb'i söz konusu ettiniz. O Allah'tan başkasına ilk olarak ibadet olunan bir yerde öldürüldü. (Ebu'l-Mutahhar) dedi ki: Sonra Ved'den söz edildi. Onun hakkında da şöyle dedi: Ved Müslüman bir adamdı, kavmi arasında sevilen bir kişiydi. O öldükten sonra Babil topraklarında kabri etrafında toplandılar ve onun ölümüne çok üzüldüler. İblis onların bu üzüntülü halini görünce bir insan kılığına girdi sonra: Ben sizin bu adam için çok üzüldüğünüzü görüyorum. Size onun gibisinin sûretini yapmama ne dersiniz? Böylelikle o meclisinizde bulunur ve onu hatırlarsınız dedi. Onlar da olur dediler. O da onlara Ved'din benzeri bir sûret yaptı, onu da meclislerine koydular ve böylelikle onu hatırlamaya başladılar. İblis onların onu hatırlayıp, durduklarını görünce sizin her birinizin evine onun gibi bir timsal (heykel) yapmama ne dersiniz? Böylelikle bu heykel onun evinde bulunur ve siz de onu hatırlarsınız dedi. Onlar: Olur, dediler. Böylelikle her bir ev halkı için onun gibi bir timsal yaptı. Böylelikle o timsali görüp onu hatırlamaya başladılar. (Ebû Câfer devamla) dedi ki: Onların oğulları yetişince diğerlerinin bu timsale yaptıklarını gördüler. Bu şekilde nesilleri çoğaldı ve Ved'di hatırlamaları alakalı durumları unutulup gitti. Nihayet onların çocuklarının çocukları onu Allah'tan başka tapındıkları bir ilah edindiler. Böylelikle Allah'tan başka ilk ibadet edilen şey Ved adını verdikleri put oldu.

"Şüphesiz onlar birçok kimseyi saptırdılar." Yani onların edindikleri putlar sebebiyle çok kimseyi saptırdılar, yoldan çıkardılar. Böylelikle nesiller boyunca bu zamanımıza kadar Araplar, Arap olmayanlar ve Âdemoğullarının diğer kesimleri arasında nesiller boyunca ona ibadet devam etti. İbrâhim el-Halil (a.s) da duasında: *"Beni de, oğullarımı da putlara tapmaktan uzak tut demişti. Rabbim çünkü onlar insanlardan birçoğunu saptırdılar."* (İbrâhim, 31-36)

"Zalimlerin sapıklığından başka şeylerini arttırma." Bu onun, kavmine yaptığı bir beddua idi. Buna sebep ise onların azgınlıkları, küfürleri ve inatları olmuştu. Nitekim Mûsâ (a.s) da Firavun'a ve onun ileri gelenlerine şu sözle-

Scanned with CamScanner

riyle beddua etmişti: *"Rabbimiz, mallarını yok et, kalplerini mühürle. Çünkü onlar can yakıcı azabı görmedikçe iman etmeyeceklerdir."* (Yunus, 88) Allah da bütün nebîlerin kavimleri hakkındaki beddualarına icabet etmiş, kabul etmişti. Nûh kavmini de kendilerine nebî olarak gelip de onu yalanlamaları dolayısıyla helak etmişti.

مِمَّا خَطِيئَاتِهِمْ أُغْرِقُوا فَأُدْخِلُوا نَارًا فَلَمْ يَجِدُوا لَهُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَنْصَارًا ﴿٢٥﴾ وَقَالَ نُوحٌ رَبِّ لَا تَذَرْ عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّارًا ﴿٢٦﴾ إِنَّكَ إِنْ تَذَرْهُمْ يُضِلُّوا عِبَادَكَ وَلَا يَلِدُوا إِلَّا فَاجِرًا كَفَّارًا ﴿٢٧﴾ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِمَنْ دَخَلَ بَيْتِيَ مُؤْمِنًا وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَلَا تَزِدِ الظَّالِمِينَ إِلَّا تَبَارًا ﴿٢٨﴾

25. Onlar da günahlarından dolayı suda boğuldular. Ardından ateşe atıldılar da kendilerini Allah'tan kurtaracak yardımcılar da bulamadılar.

26. Nûh dedi ki: "Rabbim, yeryüzünde kâfirlerden dönüp dolaşan bir kimse bırakma."

27. Çünkü eğer sen onları bırakırsan kullarını saptırırlar ve kötü kimseden, aşırı giden kâfirden başka evlat doğurmazlar.

28. Rabbim bana, anama babama, mü'min olarak evime girene, erkek ve kadın mü'minlere mağfiret buyur. Zalimlerin de helâklarından başka şeylerini arttırma.

Tefsiri:

"Onlar da günahlarından dolayı" buyruğundaki (خَطِيئَاتِهِمْ) lafzı (مِمَّا خَطَايَاهُمْ) diye de okunmuştur. (İki okuyuşun anlamı aynıdır.)

"Suda boğuldular." Yani günahlarının çokluğundan, baş kaldırışlarından, küfürleri ve Rasûllerine muhalefet etmekteki ısrarlarından dolayı suda boğuldular. *"Ardından ateşe atıldılar."* Yani suların akıntısından ateşin yakıcılığına nakledildiler.

"Kendilerini Allah'tan kurtaracak yardımcılar da bulamadılar." Yani kendilerini Allah'ın azabından kurtaracak bir yardımcıları, imdatlarına yetişen bir

Scanned with CamScanner

kimse, onları himaye edecek bir kişi olmadı. Yüce Allah'ın: *"Bugün rahmet ettiği kimselerden başka Allah'ın emrinden kurtaracak hiçbir koruyucu yoktur"* (Hûd, 43) buyruğu da bunun gibidir.

"Nûh dedi ki: Rabbim, yeryüzünde kâfirlerden dönüp dolaşan bir kimse bırakma." Yeryüzünde onlardan hiçbir kimse bırakma demektir. Bu ifade nefyi pekiştiren kiplerdendir. Dahhâk: *"Dönüp dolaşan bir kimse"* buyruğunu tek bir kişi dahi bırakma, diye açıklamıştır. Süddî: *Deyyâr* (mealde: dönüp dolaşan kimse), dâr'da (evde) sakin olan kimse demektir.

Allah onun bedduasını kabul etti ve babasından ayrılıp uzak duran, Nûh (a.s)'ın sulbünden gelen öz evladına varıncaya kadar yeryüzündeki bütün kâfirleri helak etti. Öz evladı şöyle demişti: *"Ben, beni sudan koruyacak bir dağa sığınırım. (Nûh) dedi ki: Bugün rahmet ettiği kimselerden başka Allah'ın emrinden kurtaracak hiçbir koruyucu yoktur. Derken ikisinin arasına dalgalar girdi. Böylelikle o suda boğulanlardan oldu."* (Hûd, 43)

[7031] İbn Ebî Hâtim dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Eğer Allah Nûh kavminden birisine merhamet edecek olsaydı bir kadına merhamet edecekti. Kadın suyu görünce çocuğunu taşıyıp dağa çıktı. Su ona ulaşınca oğlunu alıp omuzuna koydu. Su onun omuzuna varınca, çocuğunu başının üzerine koydu. Su başına kadar ulaşınca eliyle çocuğunu yukarıya kaldırdı. Şayet Allah onlardan birisine merhamet edecek olsaydı işte bu kadına merhamet edecekti."*[115] Bu garip bir hadistir, ravileri sikadır.

Allah, Nûh (a.s) ile birlikte iman edip, gemide bulunan kimseleri kurtardı. Bunlar ise yüce Allah'ın kendisiyle birlikte kendilerini gemiye almasını emrettiği kimselerdir.

"Çünkü eğer sen onları bırakırsan kullarını saptırırlar." Yani onlardan birisini bırakacak olursan onlardan sonra yaratacağın kullarını da saptırırlar. *"Ve kötü kimseden, aşırı giden kâfirden"* yani amelleri itibariyle kötü, kalbi de

115 Tercih olunan bunun mevkuf olduğudur. Şebib b. Said etrafında dönmektedir. Her ne kadar Buhârî onun rivayetini nakletmiş ve birden çok kişi sika olduğunu söylemiş ise de İbn Adiyy: İbn Vehb ondan münker hadisler nakletmiştir demektedir. Hâfız (İbn Hacer) Takrib'de: Oğlu Ahmed'in rivayet ettiği hadislerinde bir sakınca yoktur ama İbn Vehb'in ondan naklettiği rivayetler böyle değildir. Tercih edilen bunun mevkuf olduğudur. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

kâfir olan kimseden *"başka evlat doğurmazlar."* Bu onların kendilerini iyice tanımış olması, aralarında elli yıl eksiği ile bin yıl kalmış olmasından dolayı idi. Sonra da: *"Rabbim, bana, anama babama ve mü'min olarak evime girene mağfiret buyur"* dedi. Dahhâk evim mescidim demektir, dedi. Bununla birlikte âyeti zahirine göre yorumlamanın önünde bir engel yoktur. O mü'min olarak evine giren herkese dua etmiş olmaktadır.

[7032] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Said el-Hudri Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledi: *"Mü'minden başkasıyla arkadaşlık etme, yemeğini de takva sahibi olandan başka kimse yemesin."*[116] Bunu Ebû Dâvûd ve Tirmizî, Abdullah b. el-Mubarek, Hayve b. Şureyh'den böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmişler sonra da Tirmizî: Biz bunu ancak bu yoldan biliyoruz demiştir.

"Erkek ve kadın mü'minlere de" bu da erkek kadın bütün mü'minlere bir duadır. Bu dua mü'minlerin hayatta olanlarını da, ölmüş olanlarını da kapsar. İşte Nûh (a.s)'a uyarak bu şekilde ve rivayetlerde bize gelen meşru dualarda bulunmak müstehaptır.

"Zalimlerin de helaklerinden başka şeylerini arttırma!" Süddî: (Âyetteki: *tebâr*) helâk demektir. Mücâhid ise -dünya ve ahirette- hüsran demektir, diye açıklamışlardır.

Nûh sûresi tefsirinin sonu.

Hamd ve minnet Allah'a mahsustur.

116 Hasendir. Ebû Dâvûd, 4832; Tirmizî, 2395; Ahmed, III, 38. Daha önce de geçti.

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

CİN SÛRESİ

[28 âyettir. Mekke'de inmiştir.]

Cinlerden Bir Topluluk:

قُلْ أُوحِيَ إِلَيَّ أَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِنَ الْجِنِّ فَقَالُوا إِنَّا سَمِعْنَا قُرْآنًا عَجَبًا ﴿١﴾ يَهْدِي إِلَى الرُّشْدِ فَآمَنَّا بِهِ ۖ وَلَنْ نُشْرِكَ بِرَبِّنَا أَحَدًا ﴿٢﴾ وَأَنَّهُ تَعَالَىٰ جَدُّ رَبِّنَا مَا اتَّخَذَ صَاحِبَةً وَلَا وَلَدًا ﴿٣﴾ وَأَنَّهُ كَانَ يَقُولُ سَفِيهُنَا عَلَى اللَّهِ شَطَطًا ﴿٤﴾ وَأَنَّا ظَنَنَّا أَنْ لَنْ تَقُولَ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا ﴿٥﴾ وَأَنَّهُ كَانَ رِجَالٌ مِنَ الْإِنْسِ يَعُوذُونَ بِرِجَالٍ مِنَ الْجِنِّ فَزَادُوهُمْ رَهَقًا ﴿٦﴾ وَأَنَّهُمْ ظَنُّوا كَمَا ظَنَنْتُمْ أَنْ لَنْ يَبْعَثَ اللَّهُ أَحَدًا ﴿٧﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;

1. De ki: "Bana şu vahyolundu: Cinlerden bir topluluk beni dinlediler ve dediler ki: Gerçekten biz hayrete düşüren bir Kur'ân dinledik."

2. O doğruya götürüyor. Bundan ötürü biz de ona iman ettik. Rabbimize hiçbir kimseyi asla ortak koşmayacağız.

3. Doğrusu Rabbimizin şanı pek yücedir. O ne bir zevce edinmiştir, ne de bir evlat.

4. Doğrusu bizim beyinsizimiz Allah'a karşı aşırı yalan söylüyormuş.

Scanned with CamScanner

5. Doğrusu biz insanların da, cinlerin de Allah'a karşı asla yalan söylemeyeceklerini sanmıştık.

6. Bir gerçek de şu ki: İnsanlardan bazı kimseler, cinlerden bazı kimselere sığınırlardı. Bununla da onların azgınlıklarını arttırırlardı.

7. Ve gerçekten onlar da sizin sandığınız gibi Allah'ın hiçbir kimseyi asla diriltmeyeceğini sanmışlardı.

Tefsiri:

Yüce Allah Rasûlü'ne cinlerin Kur'ân-ı Kerim'i dinleyip, ona iman ettiklerini, onu tasdik edip, ona itaatle boyun eğdiklerini kavmine haber verip, emretmesini söyleyerek buyuruyor ki: *"De ki: Bana şu vahyolundu: Cinlerden bir topluluk beni dinlediler ve dediler ki: Gerçekten biz hayrete düşüren bir Kur'ân dinledik. O doğruya"* istikamete ve başarıya *"götürüyor. Bundan ötürü biz de ona iman ettik. Rabbimize hiçbir kimseyi asla ortak tutmayacağız."* Dile getirilen bu konum yüce Allah'ın: *"Hatırla ki cinlerden bir grubu Kur'ân'ı dinlesinler diye sana yöneltmiş idik."* (Ahkâf, 29) buyruğunda dile getirilen konuma benzemektedir. Bu hususa dair gelmiş hadisi şerifleri burada tekrara gerek bırakmayacak şekilde kaydetmiş bulunmaktayız.

"Doğrusu Rabbimizin şanı çok yücedir." Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: *"Rabbimizin şanı"* buyruğu onun fiili, emri ve kudreti demektir diye açıkladığını nakletmiştir. Dahhâk ise İbn Abbâs'tan: *"Allah'ın şanı"* onun nimetleri, kudreti, kulları üzerindeki nimeti diye açıkladığını rivayet etmektedir. Mücâhid ve İkrime'den: Rabbimizin celali diye açıkladıkları rivayet edilmiştir. Katâde: Onun celali, azameti ve emri pek yücedir, diye açıklamıştır. Süddî: Rabbimizin emri pek yücedir, demiştir. Ebu'd-Derdâ ve yine Mücâhid'den, İbn Cureyc'den onun zikri (anılışı) pek yücedir, diye açıklamıştır. Said b. Cubeyr de: *"Rabbimizin şanı çok yücedir"* yani Rabbimiz pek yücedir diye açıklamıştır.

İbn Ebî Hâtim'in, İbn Abbâs'tan şöyle dediğine dair rivayetine gelince: Cedd (mealde: *şan)* baba demektir. Eğer cinler insanlar arasında bu anlamıyla bir cedd (dede) olduğunu bilselerdi: Rabbimizin ceddi (şanı) ne yücedir demezlerdi. Bu ceyyid bir isnattır, fakat bu sözün gerçek anlamını tespit edemiyorum. Bazı ibareler düşmüş olabilir. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

"O ne bir zevce edinmiştir, ne de bir evlat." Bir zevce ve evlat edinmekten yüce ve münezzehtir. Yani cinler Müslüman olup, Kur'ân'a iman edince şanı yüce, aziz ve celil olan Rabbimiz zevce ve evlat edinmekten münezzehtir dediler. Sonra şöyle devam ettiler:

"Doğrusu bizim beyinsizimiz Allah'a karşı aşırı yalan söylüyormuş." Mücâhid, İkrime ve Süddî *"bizim beyinsizimiz"* sözleri ile kastettikleri kişi İblistir demişlerdir. *"Aşırı yalan"* lafzını Süddî, Ebû Mâlik'ten zulüm ve haksızlık diye açıkladığını nakletmektedir. İbn Zeyd pek büyük bir zulüm diye açıklamıştır. Onların: *"Bizim beyinsizimiz"* sözlerinden kastın, Allah'ın zevcesi ya da evladı olduğunu iddia eden herkes hakkında bir cins isim olma ihtimali de vardır. Bu sebeple onlar: *"Doğrusu bizim beyinsizimiz"* Müslüman olmadan önce *"Allah'a karşı aşırı yalan"* batıl ve gerçekle ilgisi olmayan şeyler *"söylüyormuş."*

İşte bunun için sözlerini şöyle devam ettirdiler: *"Doğrusu biz insanların da, cinlerin de Allah'a karşı asla yalan söylemeyeceklerini sanmıştık."* Yani biz insanların da, cinlerin de ona eş ve çocuk nispet etmek hususundaki yalan üzere birbirleriyle anlaşıp, uyuşacaklarını zannetmiyorduk. Biz bu Kur'ân'ı işitip de ona iman edince onların bu hususta Allah hakkında yalan söylediklerini de öğrenmiş olduk.

Yüce Allah'ın: *"Bir gerçek de şu ki: İnsanlardan bazı kimseler, cinlerden bazı kimselere de sığınırlardı. Bununla da onların azgınlıklarını arttırırlardı"* buyruğu da şu demektir: Bizler insanlardan üstün bir tarafımızın olduğu kanaatindeydik çünkü onlar bize sığınıyorlardı. Yani insanlar bir vadiye ya da çöl ve buna benzer ıssız bir yere konaklayacak olurlarsa -cahiliye döneminde Arapların adet edindiği üzere- o yerde cinlerin büyükleri kim ise ona hoşlarına gitmeyecek bir şeyin başlarına gelmemesi için sığınıyorlardı. Nitekim cahiliye dönemi Araplarından herhangi bir kimse, düşmanlarının topraklarına onlardan büyük bir adamın himayesi ve koruması altında girebiliyordu. Cinler insanların kendilerinden korktuklarından ötürü kendilerine sığındıklarını görünce onların korkularını, dehşetlerini daha da arttırdılar. Böylelikle onlardan daha ileri derecede korkmaya başladılar, onlara daha çok sığınmaya devam ettiler.

Nitekim Katâde: *"Bununla da onların azgınlıklarını"* günahlarını *"arttırırlardı"* diye açıklamışlardır. Bu yolla onların cinlere karşı cüretkârlıkları artmış

Scanned with CamScanner

oldu. Sevrî, Mansur'dan, o İbrâhim'den: *"Bununla da onların azgınlıklarını arttırırlardı"* buyruğunu şöyle açıkladığını nakletmektedir: Yani cinlerin onlara karşı cüretkârlıkları daha da arttı. Süddî dedi ki: Kişi ailesiyle birlikte yola çıkar, bir yere varır, orada konaklayınca bu vadinin cinlerden efendisi kim ise ona ben bu vadide iken bana, malıma, çocuğuma ya da davarlarıma bir zarar gelmesinden sığınırım. (İbrâhim) dedi ki: Allah'tan başka onlara sığınınca cinler de o vakit onların günahkârlıklarını daha da arttırarak onları yordular.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: İkrime dedi ki: Aslında cinler insanların kendilerinden korktukları gibi hatta daha da fazla insanlardan korkarlardı. Bu sebeple insanlar bir vadiye konaklayacak olurlarsa cinler kaçarlardı. Kavmin ileri geleni: Biz bu vadi halkının efendisine sığınırız diyordu. Bu sefer cin(ler) şöyle dedi: Bizim onlardan korktuğumuz gibi onların da bizden korktuğunu görüyoruz sonra insana yaklaştılar, onu çarptılar, delirttiler. İşte yüce Allah'ın: *"Bir gerçek de şu ki, insanlardan bazı kimseler, cinlerden bazı kimselere sığınırlardı. Bununla da onların azgınlıklarını arttırırlardı"* buyruğu bunu anlatmaktadır.

Ebu'l-Âliye, Rabi ve Zeyd b. Eslem (mealde: Azgınlık olarak anlamlandırılan) (رَهَقًا) kelimesini korku(larını), diye açıklamışlardır. Avfî, İbn Abbâs'tan: *"Azgınlıklarını"* yani günahlarını *"arttırırlardı"* diye açıklamışlardır. Katâde de böyle demiştir. Mücâhid: Kâfirlerin azgınlıkları daha da arttı diye açıklamıştır.

[7033] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Kerdem b. Ebi's-Saib el-Ensârî dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Mekke'de ilk duyulmaya başladığı sıralarda babamla birlikte bir ihtiyaç için Medine'den çıktım. Geceleyin bir çobanın yanında kaldık. Gece yarısı olunca bir kurt gelip, koyunlardan bir kuzu alıp gitti. Çoban onun üzerine atıldı ve: Ey bu vadide yaşayan kişi senin himayendeyim dedi. Kendisini görmediğimiz bir münadi: Ey Sirhan onu bırak, diye seslendi. Kuzu koşarak geldi ve nihayet ona en ufak bir yara dahi isabet etmemiş olduğu halde koyunların arasına katıldı. Yüce Allah da Mekke'de iken Rasûlü'ne: *"Bir gerçek de şu ki, insanlardan bazı kimseler, cinlerden bazı kimselere sığınırlardı. Bununla da onların azgınlıklarını arttırırlardı"* buyruğunu indirdi.[117] Sonra (İbn Ebî Hâtim) dedi ki: Ubeyd b. Umeyr, Mücâhid,

117 Zayıftır. Taberânî, XIX, 191; Ukayli, Duafa, I, 35; Ebu'ş-Şeyh, 1122. Senedi Abdurrahman b. İshâk'tan ötürü zayıftır. el-Ukayli ve Heysemi, Mecma, VII, 129-130'da ondan dolayı illetli olduğunu belirtmiştir.

Scanned with CamScanner

Ebu'l-Âliye, Hasan, Said b. Cubeyr ve İbrâhim en-Nehâi'den de buna yakın rivayet nakledilmiştir.[118] Kuzuyu alan kurdun cinlerden olma ihtimali vardır. Böylelikle insanı korkutup, kendisinden korkmasını sağlamak istemiş olabilir. Sonra kendisine sığınınca kuzuyu ona geri verdi. Bununla onu saptırmak, küçük düşürmek, dininden çıkarmak istemiş de olabilir. Allah en iyi bilendir.

"Ve gerçekten onlar da sizin sandığınız gibi Allah'ın hiçbir kimseyi asla göndermeyeceğini sanmışlar." Yani bu süreden sonra Allah'ın asla bir Rasûl göndermeyeceğini sanmışlardı. Bu açıklamayı Kelbi ve İbn Cerîr yapmıştır.

Sert Bekçiler:

وَأَنَّا لَمَسْنَا السَّمَاءَ فَوَجَدْنَاهَا مُلِئَتْ حَرَسًا شَدِيدًا وَشُهُبًا ﴿٨﴾ وَأَنَّا كُنَّا نَقْعُدُ مِنْهَا مَقَاعِدَ لِلسَّمْعِ فَمَنْ يَسْتَمِعِ الْآنَ يَجِدْ لَهُ شِهَابًا رَصَدًا ﴿٩﴾ وَأَنَّا لَا نَدْرِي أَشَرٌّ أُرِيدَ بِمَنْ فِي الْأَرْضِ أَمْ أَرَادَ بِهِمْ رَبُّهُمْ رَشَدًا ﴿١٠﴾

8. Gerçekten biz göğe doğru yükselmek istedik de onun güçlü bekçilerle ve alevli ateşlerle doldurulmuş olduğunu gördük.

9. Halbuki gerçekten biz dinlemek için bir yer bulup oturuyor idik. Şimdi ise kim dinlese kendisini bekleyen alevli bir ateş bulur.

10. Doğrusu biz yerde bulunanlar için şer mi murad edildi yoksa Rableri onlar hakkında hayır mı murad etti, bilmiyoruz.

Tefsiri:

Yüce Allah, Rasûlü Muhammed'i peygamber olarak gönderip ona Kur'ân'ı indirdiği zaman da cinlerin durumu hakkında bize haber vermektedir. Onu korumanın bir bölümü de semanın oldukça güçlü bekçilerle donatılması ve her yanından korunup, şeytanların daha önce oturdukları yerlerden kovulup uzaklaştırılmasıdır. Böylelikle Kur'ân'dan hırsızlama yoluyla bir şeyler kapıp, onu kâhinlerin dillerine telkin etmelerinin, bunun neticesinde de işin karışık bir hal alarak kimin doğru söylendiğinin bilinmeyecek bir noktaya

118 Fakat bu olaydan söz edilmemektedir. Bunların kanaatleri de az önce kaydedilen Süddî'nin kanaatine yakındır.

Scanned with CamScanner

gelinmesinin önü alınmış oldu. Bu Allah'ın yarattıklarına bir lütfu, kullarına bir merhameti ve kitab-ı azizini bir muhafazasının gereği idi. Bundan dolayı da cinler şöyle demişti: *"Gerçekten biz göğe doğru yükselmek istedik de onun güçlü bekçilerle ve alevli ateşlerle doldurulmuş olduğunu gördük. Halbuki gerçekten biz dinlemek için bir yer bulup oturuyor idik. Şimdi ise kim dinlese kendisini bekleyen alevli bir ateş bulur."* Yani artık bugün kim hırsızlama yoluyla bir şey dinlemeye kalkışacak olursa kendisini bekleyen ve kendisinden şaşmayan başka bir tarafa isabet etmeyen, aksine hedefini dağıtıp, helak eden alevli bir ateşin hazırlanmış olduğunu görür.

"Doğrusu biz yerde bulunanlar için şer mi murad edildi yoksa Rableri onlar hakkında hayır mı murad etti bilmiyoruz." Yani semada meydana gelmiş olan bu olayın mahiyetini bilemiyoruz. Bununla yeryüzündekiler için kötülük mü murad edildi yoksa Rableri onlar hakkında hayır mı murad etti bilemiyoruz. Bu onların kullandıkları ifadelerde edebe riayet ettiklerini göstermektedir çünkü şerri gerçek bir özneye değil, sözde bir özneye nispet ettiler. Hayrı da aziz ve celil olan Allah'a izafe ettiler.

[7034] Nitekim sahih hadiste de: *"Şer ise sana nispet edilmez"* buyruğu varid olmuştur.[119]

Bundan önce de aslında yıldızlarla atış yapılırdı fakat bu pek çok değildi. Zaman zaman olan (nispeten az görülen) bir işti.

[7035] Nitekim İbn Abbâs'ın rivayet ettiği hadiste şöyle denilmektedir: Bizler Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte oturuyorken bir yıldız atıldı ve etrafı aydınlattı. Allah Rasûlü: *"Bunun hakkında (daha önce) ne diyordunuz?"* buyurdu. Biz: Büyük bir kişi doğuyor yahut büyük bir kişi ölüyor diyorduk dedik. O şöyle buyurdu: *"Hayır, böyle değil. Ama Allah semada bir işi hükme bağladığı zaman..."* diyerek hadisin geri kalan kısmını zikretti.[120] Biz bu hadisi Sebe sûresinde tamamıyla zikretmiş idik. İşte onları bu hususta neyin sebep olduğunu araştırmaya iten bu oldu. Bu sebeple yerin doğusuna da, batısına da gittiler. Ashabı ile birlikte namaz kılarken Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Kur'ân okuduğunu gördüler. Semanın korunmasının sebebinin bu olduğunu anladılar. Bunun sonucunda aralarında iman edenler etti, geri kalanları ise azgınlığını sürdürdü. Nitekim daha önce *"hatırla ki cinlerden*

119 Kaynakları daha önce gösterildi.

120 Bu hadisin de kaynakları daha önceden gösterildi.

Scanned with CamScanner

bir grubu Kur'ân'ı dinlesinler diye sana yöneltmiş idik" (Ahkâf, 29) buyruğunu açıklarken bu hususta İbn Abbâs'ın naklettiği hadiste geçmişti. Şüphesiz semada alevli ateşlerin çoğalıp, bunların atış için kullanılmaları şeklindeki bu önemli olay ortaya çıkınca insanları da, cinleri de dehşete düşürdü, bundan dolayı tedirgin oldular, korkuya kapıldılar, bunun dünyanın yıkımının belirtisi olduğunu düşündüler.

[7036] Nitekim Süddî şöyle demektedir: Sema daha önceleri korunmuyordu. Yeryüzünde bir nebî yahut Allah'ın üstün gelen bir dininin bulunması hali dışında. Şeytanlar da Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den önce dünya semasında oturacak yerler edinmişlerdi. Orada semada meydana gelen yeni herhangi bir olayı dinlemeye çalışıyorlardı. Allah Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i nebî olarak gönderince bir gece onlara atışlar yapıldı. Taifliler bundan korkuya kapıldılar ve: Sema ehli helak oldu, dediler. Buna sebep ise semada gördükleri ileri derecedeki ateşler ve değişik yerlere gidip gelen alevli ateşler (kayan yıldızlar ve gök taşları)nın değişik yönlere dağılması idi. Bunun etkisiyle kölelerine hürriyetlerini vermeye, davarlarını başıboş salmaya koyuldular.

Abdu Yalil b. Amr b. Umeyr onlara şöyle dedi: Ne oluyor size ey Taif halkı, mallarınızı elinizde tutun ve yıldızların belli yerlerine, alametlerine bakın. Eğer yıldızların yerlerinde durmakta olduğunu görürseniz bilin ki semadakiler helak olmamıştır. Bu ancak Ebû Kebşe'nin oğlundan dolayı -Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i kastetmektedir- olan bir şeydir. Eğer yıldızları yerlerinde göremeyecek olursanız semadakiler helak oldu, demektir. Yıldızlara baktıklarında onları yerlerinde gördüler. Böylelikle mallarını ellerinde tuttular. O gece şeytanlar da dehşete kapıldı. İblis'e giderek yeni durumlarını ona aktardılar. O: Bana yerin her tarafından bir avuç toprak getirin, onu koklayacağım, dedi. Ona getirdikleri toprakları kokladı ve: Sizin başınıza bu halin gelmesine sebep olan kişi Mekke'dedir, dedi. Nasîbîn cinlerinden yedi kişi gönderdi. Onlar da Mekke'ye geldiler. Allah'ın Nebîsinin (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mescid-i Haram'da namaz kılmakta ve Kur'ân okumakta olduğunu gördüler. Kur'ân'ı dinlemek arzusu ile ona adeta değecek kadar yaklaştılar sonra da Müslüman oldular. Yüce Allah da onların durumunu Nebîsine indirdiği buyruklarıyla bildirdi.[121]

121 Daha önce Ahkâf sûresi 29. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

Biz bu konuyu Siret adlı uzunca kitabımızda Allah Rasûlü'nün peygamber olarak gönderilişinin baş taraflarında etraflı bir şekilde söz konusu etmiş bulunmaktayız. Hamd ve minnet Allah'a mahsustur.

Cinlerin Sâlihleri:

وَأَنَّا مِنَّا الصَّالِحُونَ وَمِنَّا دُونَ ذَٰلِكَ ۖ كُنَّا طَرَائِقَ قِدَدًا ﴿١١﴾ وَأَنَّا ظَنَنَّا
أَنْ لَنْ نُعْجِزَ اللَّهَ فِي الْأَرْضِ وَلَنْ نُعْجِزَهُ هَرَبًا ﴿١٢﴾ وَأَنَّا لَمَّا سَمِعْنَا
الْهُدَىٰ آمَنَّا بِهِ ۖ فَمَنْ يُؤْمِنْ بِرَبِّهِ فَلَا يَخَافُ بَخْسًا وَلَا رَهَقًا ﴿١٣﴾
وَأَنَّا مِنَّا الْمُسْلِمُونَ وَمِنَّا الْقَاسِطُونَ ۖ فَمَنْ أَسْلَمَ فَأُولَٰئِكَ تَحَرَّوْا رَشَدًا
﴿١٤﴾ وَأَمَّا الْقَاسِطُونَ فَكَانُوا لِجَهَنَّمَ حَطَبًا ﴿١٥﴾ وَأَلَّوِ اسْتَقَامُوا
عَلَى الطَّرِيقَةِ لَأَسْقَيْنَاهُمْ مَاءً غَدَقًا ﴿١٦﴾ لِنَفْتِنَهُمْ فِيهِ ۚ وَمَنْ يُعْرِضْ
عَنْ ذِكْرِ رَبِّهِ يَسْلُكْهُ عَذَابًا صَعَدًا ﴿١٧﴾

11. Gerçekten biz kimimiz salih kimseleriz, kimimiz bundan aşağıdadır. Biz çeşit çeşit yollara ayrılmışız.

12. Şunu da hiç şüphesiz bildik ki yeryüzünde Allah'ı asla aciz bırakamayız. Kaçmakla da onu asla acze düşüremeyiz.

13. Gerçekten biz hidayeti işittiğimizde ona iman ettik. Kim Rabbine iman ederse o (ecrinin) eksiltilmesinden de korkmaz, kendisine zulmedilmesinden de.

14. Gerçekten kimimiz Müslümanlar, kimimiz zalimleriz. Müslüman olmuşlar, işte onlar doğru yolu aramış olanlardır.

15. Zalim olanlara gelince, onlar cehenneme odundurlar.

16. Ve: "Eğer onlar o yol üzere dosdoğru gitseler elbette biz onlara bol su içirirdik."

17. Onları bu konuda deneyelim diye. Kim Rabbinin zikrinden yüz çevirirse onu zorlu bir azaba sokar.

Tefsiri:

Yüce Allah cinlere dair haber vererek buyuruyor ki: Onlar kendi durum-

Scanned with CamScanner

ları ile ilgili olarak şunu söylemişlerdir: *"Gerçekten biz kimimiz salih kimseleriz, kimimiz bundan aşağıdadır."* Yani başka türlüdür. *"Biz çeşit çeşit yollara ayrılmışız."* Yani bizlerin farklı pek çok yolu ve ayrı ayrı görüşlerimiz vardır. İbn Abbâs, Mücâhid ve başkaları: *"Biz çeşit çeşit yollara ayrılmışız"* buyruğu kimimiz mü'mindir, kimimiz kâfirdir demektir diye açıklamışlardır.

Ahmed b. Süleyman el-Necad, *el-Emâlî* adlı eserinde şöyle demektedir: Ebû Muâviye dedi ki: A'meş'i şöyle derken dinledim: Cinlerden birisi bizim yanımızda dinleniyordu. Ona: En sevdiğiniz yemek hangisidir dedim. O pirinçtir dedi. Biz de ona pirinç getirdik. Lokmaların kaldırıldığını görüyor ama kimseyi göremiyordum. Sonra ona: Bizim aramızda bulunan bu heva mahsulü çeşitli görüşler (ve fırkalar) aranızda da var mı, dedim. O, evet dedi. Ben: Aranızda Râfizîlerin durumu nedir dedim. O: En şerlilerimiz onlardır, dedi.

Ben bu senedi hocamız Hâfız Ebu'l-Haccac el-Mizzi'ye arz ettim, o şöyle dedi: Bu A'meş'e kadar giden sahih bir isnattır.

Hâfız İbn Asâkir de el-Abbâs b. Ahmed b. Dımeşki'nin biyografisinde şunları söylemektedir: Geceleyin evimde iken cinlerden birsinin şu beyitleri okuduğunu duydum:

"Sevginin ortaya çıkardığı kalpler ve nihayet asılı kaldı
Bunların mezhepleri her batı ve her doğu tarafında
Allah'ın sevgisi ile dolaşıp durur -ki onların Rabbi Allah'tır-
Kalpleri mahlûkata değil, Allah'a bağlıdır onların."

"Şunu da hiç şüphesiz bildik ki yeryüzünde yüce Allah'ı asla aciz bırakamayız, kaçmakla da onu asla acze düşüremeyiz." Yani biz Allah'ın kudretinin üzerimizde egemen olduğunu, nereye kaçarsak kaçalım yeryüzünde onu aciz bırakamayacağımızı, mutlaka onun üzerimize kadir olup, hiçbirimizin onu acze düşüremeyeceğini biliyoruz. *"Gerçekten biz hidayeti işittiğimizde ona iman ettik."* Bununla övünmektedirler. Gerçekten bu da onlar için bir övünç kaynağıdır, üstün bir şereftir, güzel bir niteliktir.

"Kim Rabbine iman ederse o eksiltilmesinden de korkmaz, kendisine zulmedilmesinden de" sözleri hakkında İbn Abbâs, Katâde ve başkaları şu açıklamayı yapmışlardır: Böyle bir kimse hasenâtının eksiltilmesinden yahut kendisine ait olmayan günahların kendisine yükletilmesinden yana korkmaz.

Scanned with CamScanner

Yüce Allah'ın: *"O zulme uğratılmaktan da korkmaz, (mükâfatının) eksiltilmesinden de"* (Tâhâ, 112) buyruğu gibidir.

"Gerçekten kimimiz Müslümanlar, kimimiz zalimleriz." Kimimiz Müslüman, kimimiz zalim yani haktan uzak, ondan ayrılan kimseleriz. Zalim adaletli demek olan muksit'in zıttıdır. *"Müslüman olmuşlar işte onlar doğru yolu aramış olanlardır"* kendileri için kurtuluşu isteyenlerdir.

"Zalim olanlara gelince onlar cehenneme odundurlar" cehennemin kendileriyle tutuşturulacağı yakıtıdırlar.

"Ve eğer onlar o yol üzere dosdoğru gitseler, elbette biz onlara bol su içirirdik. Onları bu konuda deneyelim diye." Müfessirler bu buyruğun anlamı hususunda iki ayrı görüşe sahiptirler. Bu görüşlerden birincisine göre anlamı şöyledir: Şayet adaletli kimseler İslam yolu üzerinde dosdoğru yürüyüp, ona yönelerek onun üzerinde sürekli gidecek olurlarsa *"elbette biz onlara bol su içirirdik."* Bundan maksat ise rızık genişliğidir. Yüce Allah'ın şu buyruklarında olduğu gibi: *"Ve eğer onlar Tevrat'ı, İncil'i ve Rableri katından kendilerine indirileni gereği gibi uygulasalardı şüphesiz üstlerinden ve ayakları altından (rızıklarını) yerlerdi."* (Mâide, 66); *"Eğer o ülke halkı iman edip de sakınmış olsalardı üzerlerine gökten ve yerden nice bereketler açardık."* (A'râf, 96) Buna göre *"onları bu konuda deneyelim diye"* buyruğunun anlamı onları imtihan edelim diye, demek olur. Nitekim Mâlik, Zeyd b. Eslem'den: *"Onları deneyelim"* buyruğu hakkında kimin hidayet üzere devam edeceğini, kimin de irtidad edip azgınlığa döneceğini ortaya çıkarmak için sınayalım diye açıklamıştır.

Bu şekilde buyruğu açıklayanlara gelince, Avfî, İbn Abbâs'tan: *"Ve eğer onlar o yol üzere dosdoğru gitseler"* dosdoğru gitmekten maksat itaattir demiştir, Mücâhid de: *"Ve eğer onlar o yol üzere dosdoğru gitseler"* buyruğunda *dosdoğru yol* İslam'dır demiştir. Said b. Cubeyr, Said b. el-Müseyyeb, Atâ, Süddî ve Muhammed b. Ka'b el-Kurazî de böyle demiştir.

Katâde de: *"Ve eğer onlar doğru yol üzere dosdoğru gitseler"* buyruğunu şöyle açıklamıştır: Şayet onların hepsi iman etseydi, biz de onlara bol bir dünyalık verirdik. Mücâhid de: *"Ve eğer onlar o yol üzere"* yani hak yolu üzere *"dosdoğru gitseler"* diye açıklamışlardır. Dahhâk da böyle demiş ve buna dair az önce zikrettiğimiz iki âyeti delil göstermiştir. Bütün bunlar ya

Scanned with CamScanner

da bunların çoğunluğu yüce Allah'ın: *"Bu konuda onları deneyelim diye"* buyruğu hakkında bununla onları imtihan edelim, deneyelim diye açıklama yapmışlardır.

Mukâtil de: âyet yedi yıl süre ile yağmurları yağmayan Kureyş kâfirleri hakkında inmiştir, demektedir.

İkinci görüş: "Ve eğer onlar o yol" yani dalalet, sapıklık *"üzere dosdoğru gitseler elbette biz onlara bol su içirirdik."* Yani istidrâc olmak üzere onların rızıklarını genişletirdik. Yüce Allah'ın şu buyruklarında görüldüğü gibi: *"Onlar kendilerine hatırlatılan şeyi unutunca biz de üzerlerine her şeyin kapılarını açtık. Nihayet kendilerine verilenlere sevinince ansızın onları tutup yakalayıverdik de ümitsiz kalıverdiler."* (En'âm, 44); *"Zannederler mi ki biz kendilerine mal ve oğullar vermekle iyilikleri kendilerine çabucak ulaştırıyoruz. Hayır, onlar farkında değiller."* (Mü'minûn, 55-56) Bu da Ebû Miclez Lâhik b. Humeyd'in görüşüdür. O yüce Allah'ın: *"Ve eğer onlar o yol üzere"* dalalet, sapıklık yolu üzere *"dosdoğru gitseler"* diye açıklamıştır. Bunu İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim rivayet etmiş, Beğavî de bunu er-Rabî b. Enes, Zeyd b. Eslem, Kelbi ve İbn Keysan'dan diye nakletmiştir.

Bu da uygun bir açıklamadır. Yüce Allah'ın: *"Onları bu konuda deneyelim, diye"* buyruğu da bunu desteklemektedir.

"Kim Rabbinin zikrinden yüz çevirirse onu zorlu" meşakkatli, çetin, acıtıcı, can yakıcı *"bir azaba sokar."* İbn Abbâs, Mücâhid, İkrime, Katâde ve İbn Zeyd *"zorlu bir azaba"* yani asla rahatın söz konusu olmayacağı bir meşakkate sokar diye açıklamışlardır. Yine İbn Abbâs'tan rivayete göre (mealde: *zorlu* anlamı verilen *saad*) cehennemde bir dağın adıdır. Said b. Cubeyr'den ise oradaki bir kuyunun adıdır ,dediği nakledilmiştir.

وَأَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا ﴿١٨﴾ وَأَنَّهُ لَمَّا قَامَ عَبْدُ
اللَّهِ يَدْعُوهُ كَادُوا يَكُونُونَ عَلَيْهِ لِبَدًا ﴿١٩﴾ قُلْ إِنَّمَا أَدْعُو رَبِّي وَلَا
أُشْرِكُ بِهِ أَحَدًا ﴿٢٠﴾ قُلْ إِنِّي لَا أَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا رَشَدًا ﴿٢١﴾
قُلْ إِنِّي لَنْ يُجِيرَنِي مِنَ اللَّهِ أَحَدٌ وَلَنْ أَجِدَ مِنْ دُونِهِ مُلْتَحَدًا ﴿٢٢﴾
إِلَّا بَلَاغًا مِنَ اللَّهِ وَرِسَالَاتِهِ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَإِنَّ لَهُ نَارَ جَهَنَّمَ

Scanned with CamScanner

خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ﴿٢٣﴾ حَتَّىٰ إِذَا رَأَوْا مَا يُوعَدُونَ فَسَيَعْلَمُونَ مَنْ أَضْعَفُ نَاصِرًا وَأَقَلُّ عَدَدًا ﴿٢٤﴾

18. Şüphesiz ki mescitler de Allah'a mahsustur. Onun için Allah ile birlikte hiç kimseye dua etmeyin.

19. Şu da bir gerçek ki, Allah'ın kulu ona ibadet etmek için kalktığı zaman neredeyse etrafında bir keçe olacaklardı.

20. De ki: "Ben ancak Rabbime ibadet ederim, hiç kimseyi de ona ortak koşmam."

21. De ki: "Şüphesiz ben size bir zarar verme imkânına da, bir hayır verme imkânına da sahip değilim."

22. De ki: "Gerçek şu ki beni, (evet) beni Allah'tan asla kimse kurtaramaz ve ben ondan başka sığınacak kimse de asla bulamam."

23. (Benim elimden gelen) ancak Allah'tan gelenleri ve onun gönderdiklerini tebliğdir. Kim Allah'a ve Rasûlü'ne isyan ederse hiç şüphesiz onun için cehennem ateşi vardır. Onlar orada ebediyen kalacaklardır.

24. Nihayet onlar tehdit olundukları şeyi görecekleri zaman kimin yardımcılarının daha zayıf ve sayıca daha az olduğunu bileceklerdir.

Tefsiri:

Yüce Allah kullarına kendisine ibadet edilecek mekânlarda kendisini tevhid etmelerini, onunla birlikte hiç kimseye dua ve ibadet edilmeyip, ona ortak koşulmamasını emretmektedir. Nitekim Katâde yüce Allah'ın: *"Şüphesiz ki mescitler de Allah'a mahsustur. Onun için Allah ile birlikte hiçbir kimseye dua etmeyin"* buyruğu hakkında şöyle demiştir: Yahudiler ve Hıristiyanlar kilise ve havralarına girdikleri vakit Allah'a ortak koşarlardı. Bu sebeple Allah Nebîsine (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir ve tek olarak kendisini tevhid etmelerini emir buyurmuştur.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ali b. el-Huseyn'in zikrettiğine göre es-Süddî'nin kızının oğlu İsmail bize tahdis etti. İbn Abbâs yüce Allah'ın: *"Şüphesiz ki mescitler de Allah'a mahsustur. Onun için Allah ile birlikte hiçbir kimseye*

Scanned with CamScanner

dua etmeyin" buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Bu âyetin indiği günü yeryüzünde Mescid-i Haram ile İlya mescidi olan Beytu'l-Makdis dışında mescit yoktu.

A'meş dedi ki: Cinler: Ey Allah'ın Rasûlü! Bize seninle birlikte senin mescidinde namazlarda bulunmamıza izin ver dediler. Bunun üzerine yüce Allah da: "*Şüphesiz ki mescitler de Allah'a mahsustur. Onun için Allah ile birlikte hiçbir kimseye dua etmeyin*" buyruğunu indirdi. Yani siz namazınızı kılın ama insanlar arasına katılıp, karışmayın.[122]

[7037] İbn Cerîr dedi ki: Said b. Cubeyr: "*Şüphesiz ki mescitler de Allah'a mahsustur*" buyruğu hakkında dedi ki: Cinlerin, Allah'ın Nebîsine (sallallâhu aleyhi ve sellem): Biz senden bu kadar uzakta bulunuyorken mescide nasıl geleceğiz? Biz senden bu kadar uzakta bulunuyor iken namazda nasıl bulunacağız? demeleri üzerine "*Şüphesiz ki mescitler de Allah'a mahsustur. Onun için Allah ile birlikte hiçbir kimseye dua etmeyin*" âyeti nazil oldu.[123]

Süfyân, Huseyf'den, o İkrime'den naklen dedi ki: âyet bütün mescitler hakkında inmiştir. Said b. Cubeyr de: âyet secde organları hakkında inmiştir. Yani bu organlar Allah'a aittir. Onlarla ondan başkasına secde etmeyiniz.[124]

[7038] Müfessirler bu görüşü kaydetmekle birlikte İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ın rivayet ettiği şu hadisi zikretmektedirler: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "*Ben yedi kemik üzerine secde etmekle emrolundum: Alın -eliyle de burnuna işaret etti-, iki el, iki diz kapağı ve iki ayağın uçları*"[125]

"*Şu da bir gerçek ki, Allah'ın kulu ona ibadet etmek için kalktığı zaman neredeyse etrafında bir keçe (gibi) olacaklardı*" buyruğu ile ilgili olarak Avfî, İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: Onlar Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Kur'ân'ı okuduğunu dinleyince aşırı tutkularından dolayı neredeyse onun sırtına bineceklerdi. Sebep onun Kur'ân okuduğunu işitmeleri idi. Ona oldukça yaklaştılar. Kendisi ise onların yaklaşmış olduğunu bilmiyordu. Nihayet elçi (Cebrâil) ona gelerek kendisine: "*De ki: Bana şu vahyolundu:*

122 Bu rivayet de mürseldir. Bundan sonraki rivayet de böyledir.

123 Taberî, 35128 mürsel olarak

124 Bu garip bir tevildir. Doğrusu ise kastedilenin aziz ve celil olan Allah'ın evleri olduğudur. Yüce Allah en iyi bilendir.

125 Buhârî ve Müslim tarafından rivayet edilmiş olup, daha önce geçti.

Scanned with CamScanner

Cinlerden bir topluluk beni dinlediler" gelip Kur'ân'ı dinlediler buyruklarını okumasını emretti. Bu bir görüştür ve bu görüş ez-Zubeyr b. el-Avvam (radıyallâhu anh)'dan rivayet edilmiştir.

[7039] İbn Cerîr dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Cinler kavimlerine Allah'ın kulu ona ibadet etmek için kalktığı zaman neredeyse etrafında bir keçe (gibi) olacaklardı" dediler. Yani cinler onu ashabı ile birlikte namaz kılıp, ashabının o rükû edince rükû ettiğini, secdeye varınca secde ettiklerini gördüklerinde ashabın ona bu şekilde itaatle uymalarına hayret ettiler, bunun için kendi kavimlerine: *"Allah'ın kulu ona ibadet etmek için kalktığı zaman neredeyse etrafında bir keçe (gibi) olacaklardı"* dediler.[126] Bu da ikinci bir görüştür. Bu görüş de yine Said b. Cubeyr'den de rivayet edilmiştir.

Hasan dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kalkıp la ilahe illallah diyerek insanları Rablerine davet edince Araplar hep birlikte onun üzerine neredeyse üşüşecek (ve keçe gibi olacak)lardı.

Katâde de yüce Allah'ın: *"Şu da bir gerçek ki, Allah'ın kulu ona ibadet etmek için kalktığı zaman neredeyse etrafında bir keçe (gibi) olacaklardı"* buyruğu hakkında dedi ki: İnsanlar da, cinler de bu dini söndürmek için bir keçe gibi bir araya geldiler (birbirleri ile dayanıştılar) ama Allah bu dine yardım etmek, onun devamını sağlamak, ona karşı çıkanların tümüne karşı onu zafere kavuşturmaktan başkasını kabul etmedi.

Bu da üçüncü bir görüştür. Bu görüş de İbn Abbâs'tan, Mücâhid ve Said b. Cubeyr'den rivayet edilmiş olup, İbn Zeyd'in kanaati de budur. İbn Cerîr'in tercihi de budur. Daha zahir (güçlü) görülen de bu buyruktur çünkü bundan sonra yüce Allah: *"De ki: Ben ancak Rabbime ibadet ederim, hiç kimseyi de ona ortak koşmam"* buyurmaktadır. Yani kendisine eziyet edip, muhalefet edip, onu yalanlayarak getirdiği hakkı çürütmek üzere ona karşı birbirleriyle yardımlaşıp ona düşmanlık etmek üzere toplandıkları zaman Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendilerine: *"Ben ancak Rabbime ibadet ederim"* buyurdu yani ben yalnız ve yalnız ona ortak koşmaksızın, bir ve tek olarak Rabbime ibadet eder, onun himayesini ister ve sadece ona tevekkül ederim. *"Hiç kimseyi de ona ortak koşmam."*

126 Taberî, 35133. Senedi sahihtir.

Scanned with CamScanner

"De ki: Şüphesiz ben size bir zarar verme imkânına da, bir hayır verme imkânına da sahip değilim." Yani ben ancak sizin gibi bir beşerim, şu kadar var ki bana vahyolunuyor. Allah'ın kullarından da bir kulum. Sizin hidayet bulmanız ve sapıklıkta kalmanız hususlarında benim elimden hiçbir şey gelmez. Aksine bütün bu hususlarda tek merci aziz ve celil Allah'tır, sonra kendisi hakkında da aynı şekilde haber vererek kimsenin kendisini Allah'a karşı koruyamayacağını bildirmektedir. Yani ben ona isyan edecek olursam kimse beni onun azabından kurtaramaz *"ve ben ondan başka sığınacak kimse de asla bulamam."*

Mücâhid, Katâde ve Süddî *"sığınak"* diye açıklamıştır. Yine Katâde dedi ki: *"Deki gerçek şu ki beni (evet) beni Allah'tan asla kimse kurtaramaz ve ben ondan başka sığınacak kimse de asla bulamam"* yani ondan başka bir yardımcı, bir sığınak bulamam. Bir rivayette de bir dost ve bir gidecek yer bulamam demiştir.

"Ancak Allah'tan gelenleri ve onun gönderdiklerini tebliğdir." Bazısı, bu yüce Allah'ın: *"De ki: Şüphesiz ben size bir zarar verme imkânına da, bir hayır verme imkânına da sahip değilim... Ancak Allah'tan gelenleri ve onun gönderdiklerini tebliğdir"* buyruğundan bir istisnadır, demişlerdir. Bununla birlikte yüce Allah'ın: *"Beni Allah'tan kimse kurtaramaz"* buyruğundan bir istisna olma ihtimali de vardır. Yani beni ondan kurtaracak ve himayesine girmemi sağlayacak tek husus, bana eksiksiz olarak yerine getirmemi görev olarak verdiği risaleti tebliğ etmemdir, başkası değildir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Ey Rasûl! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer böyle yapmazsan onun risaletini tebliğ etmemiş olursun. Allah seni insanlardan koruyacaktır."* (Mâide, 67)

"Kim Allah'a ve Rasûlü'ne isyan ederse hiç şüphesiz onun için cehennem ateşi vardır. Onlar orada ebediyen kalacaklardır." Yani ben sizlere sadece Allah'ın risaletini tebliğ ediyorum. Artık bundan sonra kim Allah'a isyan eder baş kaldırırsa buna karşılık ona içinde ebedi kalıcılar olmak üzere cehennem ateşi vardır, onların asla oradan kurtuluşları, oradan çıkışları söz konusu olmayacaktır.

"Nihayet onlar tehdit olundukları şeyi görecekleri zaman kimin yardımcılarının daha zayıf ve sayıca daha az olduğunu bileceklerdir." Yani nihayet

Scanned with CamScanner

cin ve insanlardan müşrik olan bu kimseler kıyâmet gününde tehdit olunduklarını görecekleri zaman işte o vakit kimin yardımcılarının daha güçsüz, sayılarının daha az olduğunu bileceklerdir. Kendileri mi yoksa aziz ve celil Allah'ı tevhid eden mü'minler mi? Yani asıl müşriklerin hiçbir yardımcıları olmayacaktır ve onlar aziz ve celil Allah'ın ordularına göre sayıca çok az olacaklardır.

Rabbim Gaybı Bilendir:

قُلْ إِنْ أَدْرِي أَقَرِيبٌ مَا تُوعَدُونَ أَمْ يَجْعَلُ لَهُ رَبِّي أَمَدًا ﴿٢٥﴾ عَالِمُ الْغَيْبِ فَلَا يُظْهِرُ عَلَى غَيْبِهِ أَحَدًا ﴿٢٦﴾ إِلَّا مَنِ ارْتَضَى مِنْ رَسُولٍ فَإِنَّهُ يَسْلُكُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ رَصَدًا ﴿٢٧﴾ لِيَعْلَمَ أَنْ قَدْ أَبْلَغُوا رِسَالَاتِ رَبِّهِمْ وَأَحَاطَ بِمَا لَدَيْهِمْ وَأَحْصَى كُلَّ شَيْءٍ عَدَدًا ﴿٢٨﴾

25. De ki: "Tehdit olunduğunuz yakın mıdır? Yoksa Rabbim ona uzun bir zaman mı tayin etmiştir, bilmiyorum."

26. O gaybı bilendir. O kendi gaybına hiçbir kimseyi muttali kılmaz.

27. Meğerki beğenip seçtiği bir Rasûl ola. Çünkü o, onun önünden ve ardından koruyucular gönderir.

28. Ta ki o, Rablerinin gönderdiklerini gereği gibi tebliğ ettiklerini ortaya çıkarsın. O onların yanında olan her şeyi kuşatmıştır. Her şeyi de sayısı ile saymıştır.

Tefsiri:

Yüce Allah Rasûlü'ne emrederek insanlara kıyâmetin ne zaman kopacağına dair bir bilgisinin olmadığını, onun kopacağı zamanın yakın mı yoksa uzak mı olduğunu bilmediğini söylemesini buyurmaktadır. *"De ki: Tehdit olunduğunuz yakın mıdır yoksa Rabbim ona uzun bir zaman mı tayin etmiştir bilmiyorum."* Bu âyet-i kerime, cahil birçok kişinin dilden dile dolaştırdıkları güya Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in "yerin altında bin yıl kalmayacağına dair" diye nakledilen hadisin asılsız ve yalan olduğuna delildir. Biz bunu herhangi bir kitapta da görmedik. Üstelik ona (sallallâhu aleyhi ve sellem) kıyâmetin ne zaman kopacağına dair soru sorulur, ama o buna cevap vermezdi.

Scanned with CamScanner

[7040] Cebrâil kendisine bir bedevi sûretinde göründünce ona sorduğu sorulardan birisi de şuydu: Ey Muhammed! Bana kıyâmete dair haber ver. Allah Rasûlü: *"Hakkında kendisine soru sorulan kişi sorandan daha bilgili değildir"* buyurmuştu."[127]

[7041] O bedevi de oldukça gür ve yüksek sesle ona seslenip: Ey Muhammed! Kıyamet ne zaman kopacaktır? deyince, Allah Rasûlü: *"Ne oluyor sana. O mutlaka gerçekleşecektir. Ona ne hazırladın?"* diye sormuştu. Bedevi: Bana gelince; ben ona çokça namaz kılarak, oruç tutarak hazırlık yapmış değilim. Ama ben Allah'ı ve Rasûlü'nü seviyorum, dedi. Allah Rasûlü: *"O halde sen de sevdiklerinle beraber olacaksın"* buyurdu. Enes dedi ki: Müslümanlar bu hadis dolayısıyla sevindikleri kadar hiçbir şey sebebiyle sevinmemişlerdi.[128]

[7042] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ebû Said el-Hudri (radıyallâhu anh), Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Ey Ademoğulları, eğer akleden kimseler iseniz kendinizi ölülerden bir ölü sayınız. Nefsim elinde olana yemin ederim ki size vaat olunan muhakkak gelecektir."*[129]

[7043] Ebû Dâvûd Süneninin Melahim bölümünün sonunda der ki: Ebû Sa'lebe el-Huşeni dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah bu ümmete yarım gün (mühlet vermek)den aciz değildir."*[130] Hadisi sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.

[7044] Sonra Ebû Dâvûd dedi ki: Sa'd b. Ebî Vakkas Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Ben ümmetimin Rabbi huzurunda kendilerini yarım gün geciktireceği için acze düşmeyeceğini ümit ederim."* Sa'd'a: Yarım gün ne kadardır? diye soruldu. O: Beş yüz yıl dedi.[131] Bunu yalnızca Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.

---

127 Daha önce A'râf sûresi 187. âyetin tefsirinde geçti.

128 Bu da A'râf sûresi 187. âyetin tefsirinde geçti.

129 Senedinde Ebû Bekr b. Ebî Meryem vardır. Zayıf bir ravidir fakat bu hususta aslına şahitlik eden hadisler vardır. Allah en iyi bilendir.

130 Sahihtir. Ebû Dâvûd, 4349; Hakim, IV, 424. Senedi Muâviye b. Sâlih'ten dolayı hasendir. Hakim, Buhârî ve Müslim'in şartına göre sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Doğrusu ise bunun sadece Müslim'in şartına uygun olduğudur. Muâviye bazen hata edebilen doğru sözlü birisidir, ondan sadece Müslim rivayette bulunmuştur.

131 Ebû Dâvûd, 4350. Senedinde Şureyh ile Sâd b. Ebî Vakkas arasında kopukluk vardır.

Scanned with CamScanner

"O gaybı bilendir. O kendi gaybına hiçbir kimseyi muttali kılmaz. Meğerki beğenip seçtiği bir Rasûl ola." Bu âyet-i kerime yüce Allah'ın: *"Onun izni olmaksızın nezdinde kim şefaat edebilir?"* (Bakara, 255) buyruğuna benzemektedir. Burada da aynı şekilde gizliyi ve açığı bildiğini, yarattıklarından-yüce Allah'ın kendisinin bildirdiği kimseler dışında- hiçbir kimseyi bilgilendirmeyeceğini bildirmektedir. Bu sebeple de: *"O gaybı bilendir, o kendi gaybına hiçbir kimseyi muttali kılmaz. Meğerki beğenip seçtiği bir Rasûl ola"* buyurmaktadır. Bu da hem melek türünden olan Rasûlü (elçiyi), hem de insan türünden Rasûlü kapsar.

Sonra yüce Allah: *"Çünkü o, onun önünden ve ardından koruyucular gönderir."* Yani özel olarak ona kendisini Allah'ın emri ile koruyacak daha fazla takip edici, izleyici melekler gönderir. Bu melekler o Rasûl ile birlikte bulunan Allah'ın vahyi hususunda ona yardımcı olurlar. Bundan dolayı da şöyle buyurmaktadır: *"Ta ki o Rablerinin gönderdiklerini gereği gibi tebliğ ettiklerini ortaya çıkarsın, o onların yanında olan her şeyi kuşatmıştır, her şeyi de sayısı ile saymıştır."*

Müfessirler *"ortaya çıkarsın"* buyruğundaki zamirin kime ait olduğu hususunda farklı kanaatlere sahiptir. Bunun Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ait olduğu söylenmiştir. İbn Cerîr dedi ki: Bize İbn Humeyd'in tahdis ettiğine göre Said b. Cubeyr yüce Allah'ın: *"O gaybı bilendir, o kendi gaybına hiçbir kimseyi muttali kılmaz. Meğerki beğenip seçtiği bir Rasûl ola çünkü o, onun önünden ve ardından koruyucular gönderir"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Cebrâil ile birlikte koruyucu dört melek gönderir.

"Ta ki" Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem), Rablerinin gönderdiklerini gereği gibi tebliğ ettiklerini ortaya çıkarsın. *"O onların yanında olan her şeyi kuşatmıştır, her şeyi de sayısı ile saymıştır."* Bunu İbn Ebî Hâtim, Yakûb el-Kummî'nin böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmiştir. Bunu bu şekilde Dahhâk, Süddî ve Yezîd b. Habib de rivayet etmişlerdir.

Abdurrezzak, Ma'mer'den, o Katâde'den: *"Ta ki o Rablerinin gönderdiklerini gereği gibi tebliğ ettiklerini ortaya çıkarsın"* buyruğu hakkında dedi ki: Ta ki Allah'ın Nebîsi Rasûllerin Allah'tan tebliğ ettiklerini, meleklerin de Rasûlleri koruyup, onları savunduklarını bilsin diye açıklamıştır.

Scanned with CamScanner

Aynı şekilde bunu Said b. Ebî Arube de Katâde'den diye rivayet etmiştir. İbn Cerîr de bunu tercih etmiştir.

Daha başka şekilde de açıklanmıştır. Nitekim Avfî, İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: *"Meğerki beğenip seçtiği bir Rasûl ola çünkü o onun önünden ve ardından koruyucular gönderir"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Bunlar Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şeytana karşı koruyan meleklerden Allah'ın görevlendirdiği koruyuculardır. Böylelikle kendilerine gönderilen risalet onlar için açıkça bildirilmiş olsun. Bu da onun: Müşrikler şunu bilsin ki onlara Rablerinin risaletleri tebliğ edilsin dediği zamandır. İbn Ebî Necih de Mücâhid'den naklen böyle demiştir. O: *"Ta ki o Rablerinin gönderdiklerini gereği gibi tebliğ ettiklerini ortaya çıkarsın"* buyruğu hakkında dedi ki: Ta ki Rasûlleri yalanlayanlar Rablerinin risaletlerinin kendilerine tebliğ edilmiş olduğunu bilsinler. Ancak bu açıklama su götürür.

Beğavî dedi ki: Yakûb: "(لِيَعلَم): Ta ki bilsin/ortaya çıkarsın" buyruğunda ye harfini dammeli okumuştur. Yani, ta ki Rasûllerin tebliğ ettikleri insanlar tarafından bilinsin, demek olur.

Zamirin yüce Allah'a ait olma ihtimali de vardır. Bu da İbnu'l-Cevzî'nin *Zadu'l-Mesir* adlı tefsirinde naklettiği bir görüştür. Bu durumda anlam da şöyle olur: O Rasûllerini melekleriyle korur ki, onlar da Allah'ın risaletlerini eksiksiz tebliğ etmek imkânını bulabilsinler ve onlara beyan edilen vahyi de korur. Böylelikle onların Rablerinin risaletlerini tebliğ ettiklerini ortaya çıkarmış (bilmiş) olur.

Buna göre bu buyruk yüce Allah'ın: *"Senin hala yöneldiğin kıbleyi ancak o Rasûle uyanları ayağının iki ökçesi üzerinde geri döneceklerden ayırtedelim diye kıble yaptık."* (Bakara, 143) buyruğu ile *"Allah mü'minleri de elbette bilir, münafıkları da elbette bilir."* (Ankebût, 11) buyruğu ve benzerleri gibidir.

Bununla beraber şunu bilelim ki yüce Allah kesinlikle ve kaçınılmaz olarak her şeyi olmadan önce bilir. Bu sebeple de bundan sonra: *"O onların yanında olan her şeyi kuşatmıştır, her şeyi de sayısı ile saymıştır"* buyurmaktadır.

Cin sûresi tefsirinin sonu.

Hamd ve minnet Allah'a mahsustur.

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

MÜZZEMMİL SÛRESİ

[20 âyettir. Mekke'de inmiştir.]

[7045] Hâfız Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdulhalık el-Bezzâr dedi ki: Câbir dedi ki: Kureyş Daru'n-Nedve'de toplanıp: Bu adama insanları ondan alıkoyacak şekilde bir isim veriniz, dediler. Kâhindir dediler, başkaları, hayır kâhin değildir dedi. Delidir diyenler oldu, diğerleri, hayır o deli değildir dedi. Sihirbazdır dediler, ötekileri hayır sihirbaz değildir dedi. Bu halleri ile müşrikler dağıldı. Onların bu yaptıkları Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ulaşınca o da elbiselerine sarınıp, büründü. Cebrâil (a.s) ona gelerek: *"Ey sarınıp bürünen"* ve *"ey örtünüp, bürünen"* (Müddessir, 1) dedi.[132]

Sonra Bezzâr şöyle der: Mualla b. Abdurrahman'dan ilim ehlinden bir topluluk hadis nakletmiş olup onun hadisini taşımışlar (başkalarına da rivayet etmişler)dir fakat o kendisine mutabaatta bulunulmayan birtakım hadisleri de münferiden (tek başına) rivayet etmiştir.

Ey Örtüsüne Bürünen Kalk:

يَا أَيُّهَا الْمُزَّمِّلُ ﴿١﴾ قُمِ اللَّيْلَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٢﴾ نِصْفَهُ أَوِ انْقُصْ مِنْهُ
قَلِيلًا ﴿٣﴾ أَوْ زِدْ عَلَيْهِ وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا ﴿٤﴾ إِنَّا سَنُلْقِي عَلَيْكَ
قَوْلًا ثَقِيلًا ﴿٥﴾ إِنَّ نَاشِئَةَ اللَّيْلِ هِيَ أَشَدُّ وَطْئًا وَأَقْوَمُ قِيلًا ﴿٦﴾ إِنَّ

132 Senedi oldukça zayıftır. Bezzâr, 2276; Heysemi, Mecma, 11443'te bunu Bezzâr ve Evsat'ta Taberânî rivayet etmiş olup, senedinde Mualla b. Abdurrahman el-Vasiti vardır ve o yalancı birisidir demektedir.

Scanned with CamScanner

لَكَ فِي ٱلنَّهَارِ سَبۡحٗا طَوِيلٗا ﴿٧﴾ وَٱذۡكُرِ ٱسۡمَ رَبِّكَ وَتَبَتَّلۡ إِلَيۡهِ تَبۡتِيلٗا ﴿٨﴾ رَّبُّ ٱلۡمَشۡرِقِ وَٱلۡمَغۡرِبِ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ فَٱتَّخِذۡهُ وَكِيلٗا ﴿٩﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;

1. Ey sarınıp, bürünen!

2. Birazı müstesna, geceleyin kalk,

3. Yarısı kadar yahut ondan biraz eksilt,

4. Yahut ona (biraz) ekle, Kur'ân'ı da tane tane anlaşılır sûrette oku,

5. Muhakkak biz sana ağır bir söz vahyedeceğiz.

6. Gece kalkışı (var ya) o hem daha etkilidir, hem de söyleyişi itibarı ile daha sağlamdır.

7. Çünkü gündüzün senin için uzun uzun meşguliyetler vardır.

8. Rabbinin ismini an ve yalnız ona yöneldikçe yönel.

9. Doğunun da, batının da Rabbidir. Ondan başka hiçbir ilâh yoktur. O halde yalnız onu vekil tut.

Tefsiri:

Yüce Rabbimiz Rasûlü'ne geceleyin örtünüp, elbiselere bürünmek demek olan *tezemmülü* bırakarak aziz ve celil Rabbi için kıyama (namaza) durmak için kalkmasını emir buyurmaktadır. Nitekim yüce Allah: *"Yanları yataklarından uzak kalır. Rablerine korkarak ve ümit ederek dua ederler. Onlara verdiğimiz rızıktan infak da ederler."* (Secde, 16) buyurmaktadır. Bu şekilde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yüce Allah'ın kendisine emretmiş olduğu geceleyin namaz kılma emrini yerine getiriyor, gereğini ifa ediyordu. Gece namazı yalnızca ona vacip (farz) idi. Yüce Allah'ın şu buyruğunda ifade edildiği gibi: *"Gecenin bir kısmında da sana has nafile olmak üzere onunla (Kur'ân ile) gece namazı kıl, umulur ki Rabbin seni övülmüş bir makama gönderir."* (İsrâ, 79)

Burada da yüce Rabbimiz, ona geceleyin ne kadar namaz kılacağını beyan ederek: *"Ey sarınıp bürünen, birazı müstesna geceleyin kalk"* buyurmaktadır. İbn Abbâs, Dahhâk ve Süddî: *"Ey sarınıp bürünen"* buyruğu ey uyuyan, demektir diye açıklamışlardır. Katâde ise: Elbiselerine sarınıp bürünen diye

Scanned with CamScanner

açıklamıştır. İbrâhim Nehâi de böyle demiştir. Bu âyet bir kadifeye örtünmüş iken nazil oldu demiştir. Şebib b. Bişr de İkrime'den, o İbn Abbâs'tan: *"Ey sarınıp bürünen"* buyruğu ile ilgili olarak şöyle dediğini nakletmektedir: (Yani) ey Muhammed! Sen Kur'ân'a büründürüldün (demektir).

Yüce Allah'ın: *"Yarısı"* buyruğu geceden bedeldir. (Yani gecenin yarısı kadar kalk), *"yahut ondan biraz eksilt yahut ona biraz ekle"* yani biz sana gecenin yarısı kadar ona az bir şey ekleyerek yahut az bir şey eksilterek namaz kılmanı emrettik. Bu hususta (hangisini yaparsan yap) senin için bir vebal, bir darlık yoktur.

Yüce Allah'ın: *"Kur'ân'ı da tane tane anlaşılır sûrette oku"* buyruğu da şu demektir: Onu ağır ağır oku. Çünkü bu şekilde bir okuyuş Kur'ân'ı anlamaya, üzerinde gereği gibi düşünmeye yardımcı olur. O'da (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu şekilde Kur'ân okurdu. Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: O sûreyi okur ve öyle bir tertil ederdi ki (ağır ağır, tane tane okurdu ki) sûre olabildiğinden daha da uzun gelirdi.

[7046] Sahih-i Buhârî'de Enes'ten şöyle rivayet edilmiştir: Ona Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kıraatine dair soru sorulunca şöyle dedi: O meddederek kıraati okurdu. Sonra da (Enes) "bismillahirrahmanirrahim"i okudu. "Bismillah"ı okuyunca med yaptı (uzattı) "er-Rahmân"ı okuyunca med yaptı, "er-Rahîm"i okuyunca med yaptı.[133]

[7047] İbn Cureyc, İbn Ebî Muleyke'den, o Ümmü Seleme'den rivayet ettiğine göre Ümmü Seleme'ye Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kıraati hakkında soru soruldu. Şöyle dedi: O kıraatini âyet âyet ayırarak okurdu. "Bismillahirrahmanirrahim", "elhamdu lillahi Rabbi'l-âlemin", "errahmanirrahim", "maliki yevmiddin" (diye okurdu).[134] Bunu Ahmed, Ebû Dâvûd ve Tirmizî de rivayet etmişlerdir.

[7048] İmam Ahmed dedi ki: Abdullah b. Amr Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Kur'ân sahibine (Kur'ân'ı ezberlemiş olana) oku ve yüksel, dünyada nasıl tertil ile (tane tane) okuyor idi isen öylece oku. Senin makamın okuyacağın son âyetle yükseldiğin yer olacaktır."*[135]

133 Buhârî, 5046; İbn Hibbân, 6317

134 Ebû Dâvûd, 1466; Tirmizî, 2927; Ahmed, VI, 302. Daha önce Fâtiha sûresinde geçti.

135 Ceyyiddir. Ebû Dâvûd, 1464; Tirmizî, 2914; Ahmed, II, 192; İbn Ebî Şeybe, X, 898; İbn Hibbân, 766. Senedi hasendir, şahitleri de vardır.

Scanned with CamScanner

Bunu Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî, Süfyân es-Sevrî'nin böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmişlerdir. Tirmizî de hasen, sahihtir demiştir.

Biz de tefsirin baş tarafında Kur'ân'ı tertil ile okumanın, Kur'ân okurken sesi güzelleştirmenin müstehap olduğuna delil olan hadisleri kaydetmiş bulunmaktayız. Nitekim şu hadiste de şöyle buyurulmaktadır:

[7049] *"Kur'ân'ı seslerinizle güzelleştiriniz."*[136]

[7050] *"Kur'ân ile teganni etmeyen bizden değildir."*[137]

[7051] *"Gerçekten buna Dâvûd hanedanı mizmarlarından bir mizmar verilmiştir."* Bu buyruğuyla Ebû Mûsâ (el-Eş'ari)'yı kastediyordu. Ebû Mûsâ dedi ki: Eğer senin benim kıraatimi dinlemekte olduğunu bilseydim, onu senin için çok daha güzel bir şekilde okurdum.[138]

İbn Mes'ud'dan da şöyle dediği rivayet edilmiştir: Onu (Kur'ân okurken) adi hurmanın etrafa dağıtılması gibi dağıtmayın. Şiir okur gibi hızlıca okumayın. Onun hayret verici buyruklarının yanında durunuz, onunla kalpleri harekete geçiriniz. (Kur'ân okurken) herhangi birinizin bütün gayreti sûrenin sonuna varıp, onu bitirmek olmasın. Bunu Beğavî rivayet etmiş bulunmaktadır.

[7052] Buhârî dedi ki: Bir adam İbn Mes'ud'a gelerek: Ben bu gece Kur'ân'ın Mufassal sûreler bölümünü bir rekâtta okudum, dedi. İbn Mes'ud: Şiir okur gibi hızlıca mı okudun? Andolsun ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bir arada okuduğu ve birbirine benzer sûreleri çok iyi biliyorum, diyerek Mufassal sûrelerden yirmi sûreyi söz konusu etti (ve) bir rekâtta (bunlardan) ikişer sûre okurdu.

Yüce Allah'ın: *"Muhakkak biz sana ağır bir söz vahyedeceğiz"* buyruğu hakkında Hasan ve Katâde: Onunla amel etmeyi kastetmektedir, demişlerdir. Azametinden dolayı nüzulu zamanında ağır bir söz, diye de açıklanmıştır. Nitekim Zeyd b. Sabit şöyle demiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e

136 Sahihtir. Ebû Dâvûd, 1468; Nesâî, II, 179, 180; İbn Mâce, 1343; Abdurrezzak, 4176; Ahmed, IV, 296; İbn Hibbân, 749. el-Bera b. Azib'in naklettiği bir hadis olarak rivayet etmişlerdir. Hadis sahihtir.

137 Kaynakları daha önce Hicr sûresi 87. âyetin tefsirinde geçmiş olup, Buhârî ve Müslim tarafından ittifakla rivayet edilmiştir.

138 Daha önce Enbiyâ sûresi 79. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

vahyin indirildiği bir sırada onun uyluğu benim uyluğumun üzerinde idi, uyluğum nerede ise ezilecekti.[139]

[7053] İmam Ahmed dedi ki: Abdullah b. Amr dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: Ey Allah'ın Rasûlü! Vahyin gelişini hissediyor musun? dedim. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Ben zincir sesi gibi bir ses duyuyorum, o vakit susarım. Bana vahyin geldiği her seferinde kesinlikle canımın çıktığını düşünüyorum."*[140] Bunu yalnızca Ahmed rivayet etmiştir.

[7054] Sahih-i Buhârî'nin baş taraflarında Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan rivayete göre el-Haris b. Hişam Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: Vahiy sana nasıl gelir? diye sorunca, Allah Rasûlü şu cevabı verdi: *"Bazen bana çıngırak sesi gibi gelir. Bu bana en ağır gelen halidir. Vahiy kesilip, o hal benden ayrıldığında (meleğin) neler söylediğini bellemiş oluyorum. Bazen melek bana bir adam sûretinde görünür, benimle konuşur, ben de onun neler söylediğini bellerim."* Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Ben oldukça soğuk bir günde ona (sallallâhu aleyhi ve sellem) vahyin nazil olduğunu gördüm. Vahiy hali geçtiğinde alnından ter damlıyordu.[141] Buhârî'deki lafzı bu şekildedir.

[7055] İmam Ahmed dedi ki: Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e devesi üzerinde iken ona vahiy gelirdi de devesi yere çökerdi.[142]

[7056] İbn Cerîr dedi ki: Hişam b. Urve'nin babasından rivayet ettiğine göre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e devesi üzerinde iken vahiy gelecek olursa yere çöker ve vahiy hali ondan geçinceye kadar hareket edemezdi.[143] Bu mürsel rivayettir.

İbn Cerîr her iki bakımdan da vahyin ağır olduğu kanaatini tercih etmiştir. Nitekim Abdurrahman b. Zeyd de şöyle demiştir: Vahiy dünyada iken ağır olduğu gibi, kıyâmet gününde de Mizanlarda ağır basacaktır.

---

139 Buhârî, 775, 5043

140 Ahmed, II, 222. Senedinde İbn Lehia vardır, o zayıf birisidir. Baş tarafı ise mahfuzdur. Bundan sonraki rivayet ona tanıklık etmektedir. Vehen sadece son kısmı ile ilgilidir.

141 Daha önce Şûrâ sûresi 3. âyetin tefsirinde geçti.

142 Ahmed, VI, 118. Senedi hasendir. Senette geçen Abdurrahman'ın künyesi Ebu'z-Zinad'dır. Hişam b. Urve'den rivayet ettiği hadisleri hasendir.

143 Mürseldir. Daha önce çeşitli yollardan mevsul olarak geçmiştir. Başarı Allah'tandır.

Scanned with CamScanner

"Gece kalkışı o hem daha etkilidir, hem de söyleyişi itibarı ile daha sağlamdır." Ebû İshâk, Said b. Cubeyr'den, o İbn Abbâs'tan *"neşee"* fiili Habeşçe'de ayağa kalktı demektir dediğini nakletmektedir. Ömer, İbn Abbâs ve İbn ez-Zubeyr: Gecenin tamamı nâşie (kalkış)dir demişlerdir. Mücâhid ve başkaları da böyle demişlerdir. Geceleyin kalkacak olursak bunu anlatmak için: (نشأ) fiili kullanılır. Mücâhid'den gelen bir rivayete göre de yatsıdan sonra(ki kalkış)dır. Ebû Miclez, Katâde, Sâlim, Ebû Hazim ve Muhammed b. el-Münkedir de böyle demişlerdir. Maksat şudur: Gece kalkışı, gecenin anları ve vakitleri demektir. Onun her bir vaktine *"nâşie=gece kalkış"* zamanı denilir. Bu da *"anlar"* demektir.

Maksada gelince, geceleyin kalkmak kalp ile dil arasındaki uyumu daha ileri derecede gerçekleştirir, tilaveti daha sağlam yapmaya sebep olur. Bundan dolayı yüce Allah: *"Hem daha etkilidir, hem de söyleyişi itibariyle daha sağlamdır"* buyurmuştur. Yani gündüzün namaz kılmaya göre kıraat üzerinde dikkat daha çok yoğunlaşır ve daha iyi anlaşılır. Çünkü gündüzün insanların etrafa dağılıp yayılmaları, yüksek seslerin birbirine karışması ve maişetin sağlanması zamanıdır.

Hâfız Ebû Ya'lâ e-Mevsılî dedi ki: Enes b. Mâlik şu âyeti: *"Gece kalkışı hem daha etkilidir, hem de söyleyişi itibariyle daha doğrudur"* diye okudu. Bir adam ona: Biz bunu *"hem de söyleyişi itibari ile daha sağlamdır"* diye okuyoruz deyince, ona: Daha doğru, daha sağlam, daha uygun ve benzeri lafızların hepsi aynıdır, diye cevap verdi.

Bundan dolayı da yüce Allah: *"Çünkü gündüzün senin için uzun uzun meşguliyetler vardır"* buyurmaktadır. İbn Abbâs, İkrime ve Atâ b. Müslim: Boş vakit ve uyku (vardır), diye açıklamışlardır. Ebu'l-Âliye, Mücâhid, Ebû Mâlik, Dahhâk, Hasen, Katâde, Rabi b. Enes ve Süfyân es-Sevrî: Uzunca boş vakit diye, Katâde ise boş vakit, bir şeylerin peşinden gitmek ve gidip gelmek vardır, diye açıklamıştır.

Süddî: *"Uzun uzun meşguliyetler"* buyruğunu çok miktarda tatavvu (nafile ibadetler) diye açıklamıştır. Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem de yüce Allah'ın: *"Çünkü gündüzün senin için uzun uzun meşguliyetler vardır"* buyruğunu ihtiyaçlarını görmek için (meşgul olursun) bu sebeple geceleyin dinine ayır, diye açıklamıştır. (Abdurrahman devamla) dedi ki: Bu, gece nama-

Scanned with CamScanner

zının farz olduğu zamanda böyle idi. Sonra Allah kullarına lutfetti, ağırlığını hafifletti ve kaldırdı deyip: *"Birazı müstesna, geceleyin kalk"* âyetini okuduktan sonra: *"Şüphe yok ki Rabbin senin... gecenin üçte ikisinden az... kadar ayakta durduğunu(zu bilir)"* buyruğunu *"o halde ondan kolayınıza geleni okuyun"* (Müzzemmil, 20) okudu. Yani gecenin yarısını yahut üçte birini (kıyamla geçirin, diye nesh etti) sonra bundan daha geniş, daha bol bir emir geldi. Ondan da, ümmetinden de farzı kaldırarak: *"Gecenin bir kısmında da sana has nafile olmak üzere onunla gece namazı kıl. Umulur ki Rabbin seni övülmüş bir makama gönderir."* (İsrâ, 79) buyurdu.

Onun bu söylediği gerçekten de dediği gibidir. Buna delil ise İmam Ahmed'in Müsnedinde kaydettiği şu rivayetidir:

[7057] Sa'd b. Hişam'dan rivayete göre o hanımını boşadıktan sonra devesine binip Medine'ye gitti. Maksadı oradaki bir akarını satıp, bedeli ile silah ve savaş araç gereçleri alıp sonra da ölünceye kadar Bizanslılara karşı savaşmaktı. Kavminden birkaç kişi ile karşılaştı, ona yine kavminden altı kişinin Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) döneminde böyle bir iş yapmak istediklerini, Allah Rasûlü'nün de kendilerine: *"(Özellikle bu hususta) bende sizin uymanız gereken güzel bir örnek yok mudur?"* buyurarak onları böyle bir iş yapmaktan nehyettiğini söylediğini anlattılar. Kendisi de onları hanımına döndüğüne dair şahit tuttu. Sonra yanımıza gelerek bize İbn Abbâs'ın yanına gittiğini ve ona vitre dair soru sorduğunu haber verdi.

İbn Abbâs kendisine: Ben sana Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in vitrini yeryüzünde en iyi bilen kimseyi söyleyeyim mi? dedi. Sa'd: Söyle, deyince İbn Abbâs: Âişe'ye git ve ona sor. Sonra da bana dönüp sana ne cevap verdiğini bana haber ver, dedi. (Sa'd) dedi ki: Giderken Hakim b. Eflah'a uğrayıp, onun da benimle birlikte gelmesini istedim. O: Ben onun yanına gelmem. Çünkü ona şu iki fırka hakkında herhangi bir şey söylememesini istedim. O benim dediğimi tutmadı ve söylemeye devam etti, dedi. Ancak ben ona and verdim, sonunda benimle birlikte geldi. Huzuruna girdiğimizde Âişe (radıyallâhu anhâ): Hakim mi (geldi) deyip, onu tanıdı. O da: Evet, dedi. Âişe (radıyallâhu anhâ): Seninle beraber olan bu kişi kim? dedi. Hakim: Sa'd b. Hişam dedi. Âişe: Hişam kimdir? dedi. O: Âmir'in oğludur, dedi. (Sa'd) dedi ki: Ona rahmet okudu ve Âmir ne iyi bir adamdı, dedi. Şöyle dedim: Mü'minlerin annesi. Bana Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ahlâkından

Scanned with CamScanner

haber ver, dedim. O: Sen Kur'ân okumaz mısın? dedi. Ben: Okurum, dedim. O: Şüphesiz Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ahlâkı Kur'ân'dı, dedi. Kalkmak istedim. Sonra da Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kıyamı ile ilgili soru sormak hatırıma geldi ve: Mü'minlerin annesi. Bana Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kıyamı (gece namazı)na dair haber ver, dedim. Şöyle dedi: Sen *"Ey sarınıp bürünen"* sûresini bilmiyor musun? dedi. Ben: Biliyorum, dedim. Şöyle dedi: Allah bu sûrenin baş tarafında gece kıyamını (namaz kılmayı) farz kıldı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ashabı ile birlikte bir sene boyunca ayakları şişinceye kadar gece namaza kalktılar. Allah o sûrenin son âyetini on iki ay boyunca semada alıkoydu. Sonra Allah bu sûrenin sonunda yükü hafifleten hükmünü indirdi. Böylelikle gece namaz kılmak önceleri farz kılınmışken, tatavvu (nafile) oldu.

Bunun üzerine kalkmak istedim. Sonra hatırıma Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in vitri(ni sormak) geldi. Ey mü'minlerin annesi! Bana Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in vitri hakkında haber verir misin? dedim. Şöyle dedi: Bizler onun misvakını ve abdest suyunu hazır ederdik. Allah geceleyin onu ne için uyandırmayı murad etmişse uyandırırdı. O da önce ağzını misvaklar sonra abdest alır, sonra ancak sekizinci rekâtta oturduğu ve başkalarında oturmadığı sekiz rekât namaz kılar, sonra oturup Rabbini zikreder, ona dua eder, ondan mağfiret diler sonra selam vermeden ayağa kalkar, sonra dokuzuncu rekâtı kılar, oturur, Rabbine hamd eder, onu zikreder, ona dua eder sonra da bize duyuracak şekilde bir selam verirdi. Selam verdikten sonra da oturduğu yerde iki rekât namaz kılardı. Böylelikle yavrucuğum, onbir rekât namaz kılmış oluyordu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yaşı ilerleyip, vücudu biraz et toplayınca vitiri yedi rekât olarak kıldı. Sonra da selam verdikten sonra oturduğu yerde iki rekât namaz kılardı. Oğulcuğum, böylelikle dokuz rekât kılmış oluyordu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir namaz kıldı mı onu devamlı kılmayı severdi. Bir uyku, bir rahatsızlık ya da bir hastalık onu geceleyin namaz kılmaktan alıkoyacak olursa, gündüzün on iki rekât namaz kılardı. Ben Allah'ın Nebîsinin Kur'ân'ın tamamını bir gecede okuduğunu, sabaha kadar bir geceyi kıyamla geçirdiğini, ramazan dışında bir ayı tamamen oruçlu geçirdiğini bilmiyorum.

(Sâd dedi ki): Ben de İbn Abbâs'a gittim, ona onun söylediklerini naklettim. İbn Abbâs: Doğru söylemiştir. Şayet ben onun yanına girseydim, onun

Scanned with CamScanner

yanına girer, onu birebir dinlerdim, dedi.[144] Bunu İmam Ahmed bu şekilde tamamen rivayet etmiş bulunmaktadır. Bunu ayrıca Müslim de Sahih'inde Katâde'nin buna yakın naklettiği bir hadis olarak tahriç etmiştir.

[7058] Bu anlamda Âişe'den gelen başka bir rivayet yolu: İbn Cerîr dedi ki: Ebû Seleme, Âişe'den şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e geceleyin üzerinde namaz kılmak üzere bir hasır bırakırdım. İnsanlar bunu birbirlerinden duydular, onlar da toplanıp bir araya geldiler. Kızgın gibi bir halde dışarı çıktı, onlara karşı çok merhametli idi. Gece namazının üzerlerine farz yazılacağından korktu ve şöyle buyurdu: "Ey insanlar! Gücünüzün yettiği amelleri yapınız. Şüphesiz siz amel işlemekten usanmadığınız sürece Allah da sevap yazmaktan usanmaz. Amellerin hayırlısı ise devamlı yapılandır" ve Kur'ân-ı Kerim'in: *"Ey sarınıp bürünen, birazı müstesna geceleyin kalk, yarısı kadar yahut ondan biraz eksilt yahut ona (biraz) ekle"* buyrukları indi. Öyle ki kişi bazen bir ip bağlar ve ona asılırdı. (Öylece namaz kılardı.) Bu halleriyle sekiz ay kaldılar. Allah da onların kendi rızasını ne kadar aradıklarını gördü, onlara acıyarak kendilerini farz olan namaza geri döndürdü ve gece kıyamını (farz hükmünü) terketti (kaldırdı).[145]

Bunu İbn Ebî Hâtim de Mûsâ b. Ubeyde er-Rebezi yoluyla rivayet etmiş olup, o da zayıf birisidir. Hadis bu sûrenin nüzulü ile ilgili bölüm dışında, sahihte yer almıştır. Bu anlatım ise bu sûrenin Medine'de indiği izlenimini vermekte ise de durum böyle değildir, sûre Mekki'dir. Bu anlatımda sûrenin baş tarafının inişi ile son bölümünün inişi arasında sekiz ay geçtiğinden söz edilmesi de gariptir. Çünkü Ahmed'in kaydedilen rivayetinde bu iki bölüm arasında geçen sürenin bir yıl olduğundan söz edilmişti.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Simak el-Hanefi dedi ki: İbn Abbâs'ı şöyle derken dinledim: Kur'ân'ın ilk inen kısmı Müzzemmil sûresinin baş taraflarıdır. Onlar o vakit ramazan ayındaki kıyamlarına yakın namaz kılıyorlardı. sûrenin baş tarafı ile son bölümü arasında yaklaşık bir senelik bir zaman geçti.

---

144 Sahihtir. Müslim, 746, h. no: 139; Ebû Dâvûd, 1342; Nesâî, 1601; Tefsir, 647; İbn Mâce, 1191; Ahmed, VI, 53-54

145 Taberî, 35172. Âişe'nin naklettiği bir hadis olarak tahriç etmiştir. Mûsâ b. Ubeyde'nin zayıf olması sebebiyle zayıftır. Hadis: "Ve Kur'ân'ın... indi" diye başlayan bölümü dışındaki kısmı sahihtir. Çünkü meşhur olduğu üzere bu âyetler Mekki olup, ilk inmiş buyruklardandır.

Scanned with CamScanner

Bunu bu şekilde İbn Cerîr de, Ebû Kureyb'den, o Ebû Usame'den böylece rivayet etmiştir. Sevrî ve Muhammed b. Bişr el-Abdî -ikisi- Mis'ar'den, o Simâk'den, o İbn Abbâs'tan iki bölümü arasında bir yıl geçtiğini rivayet etmektedir. İbn Cerîr ayrıca Ebû Kureyb'den, o Veki'den, o İsrâil'den, o Simak'dan, o İkrime'den, o İbn Abbâs'tan bunun aynısını rivayet etmiştir.

İbn Cerîr dedi ki: Ebû Abdurrahman dedi ki: *"Ey sarınıp bürünen"* buyruğu nazil olunca bir sene boyunca ayakları ve bacakları şişene kadar namaza kalktılar. Nihayet: *"Ondan kolayınıza geleni okuyun"* buyruğu nazil oldu. (Ebû Abdurrahman) dedi ki: O zaman insanlar istirahat etti. Hasan-ı Basrî ve Süddî de böyle demişlerdir.

[7059] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Sa'd b. Hişam dedi ki: Ben -Âişe'ye- dedim ki: Rasûlullah'ın kıyamı hakkında bize haber ver. O: *"Ey sarınıp bürünen"* sûresini biliyor musun? dedi. Biliyorum, dedim. O: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve ashabı ayakları şişinceye kadar (geceleyin) namaz kıldılar. Son âyeti ise on altı ay semada alıkonuldu, sonra nazil oldu.[146]

Ma'mer de Katâde'den: *"Birazı müstesna geceleyin kalk"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Bir ya da iki sene bacakları ve ayakları şişecek kadar namaza kalktılar. Yüce Allah da daha sonra sûrenin sonlarında bu kıyamı hafifleten buyrukları indirdi.

[7060] İbn Cerîr dedi ki: Said b. Cubeyr dedi ki: Allah Nebîsine (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ey sarınıp bürünen"* buyruğunu indirince Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu hal üzere on yıl Allah'ın kendisine emrettiği şekilde gece namaza kalkmaya devam etti. Onun ashabından bir grup da onunla birlikte (gece namazına) kalkıyorlardı. On yıl sonra Allah onun üzerine: *"Şüphe yok ki Rabbin senin ve seninle beraber olanlardan bir kesimin gecenin üçte ikisinden az, yarısı ve üçte biri kadar ayakta durduğunuzu bilir"* buyruğunu: *"O halde ondan (Kur'ân'dan) kolayınıza geleni okuyun, namazı dosdoğru kılın"* buyruğuna kadar nazil oldu. Böylelikle Allah on yıl sonra onların yükümlülüklerini hafifletti.[147] Bunu İbn Ebî Hâtim de babasından, o Amr b. Râfi''den, o Yakûb el-Kummi'den böylece rivayet etmiştir.

146 Senedi Buhârî ve Müslim'in şartına göre sahihtir.

147 Taberî, 35174. Mürsel bir rivayettir, zayıftır. Önceki rivayet onunla tearuz etmektedir.

Scanned with CamScanner

Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: *"Birazı müstesna geceleyin kalk, yarısı kadar yahut ondan biraz eksilt yahut ona (biraz) ekle, Kur'ân'ı da tane tane anlaşılır sûrette oku"* buyruğu ile ilgili olarak şunları söylediğini nakletmektedir: Böylelikle Allah Nebîsine ve mü'minlere birazı müstesna gece namaz kılmalarını emir buyurdu. Bu ise mü'minlere ağır geldi, sonra Allah onların yükümlülüklerini hafifleterek, onlara merhamet buyurdu ve bu hallerinden sonra *"Allah sizden hastalananlar olacağını, diğer bir kısmının da Allah'ın lütfundan arayarak yeryüzünde yol tepeceklerini... bilir"* buyruğunu: *"O halde ondan kolayınıza geleni okuyun"* buyruğuna kadar indirdi. Böylelikle Allah -hamd yalnız onadır- daraltmayıp, genişlik vermiş oldu.

"Rabbinin ismini an ve yalnız ona yöneldikçe yönel" buyruğu da şu demektir: Onu çokça an ve yalnız ona yönel. İşlerini bitirdikten ve dünyan için gerek duyduklarını yaptıktan sonra kendini her şeyden uzaklaşarak ona ver. Nitekim yüce Allah başka bir yerde: *"O halde boş kaldın mı hemen yorul"* (İnşirâh, 7) buyurmaktadır. Yani işlerini bitirdin mi ona itaat ve ibadete kendini yor. Böylelikle aklın başka taraflarda kalmamış olur. Bu açıklamayı bu anlamda ya da buna yakın olarak İbn Zeyd yapmıştır.

İbn Abbâs, Mücâhid, Ebû Sâlih, Atiye, Dahhâk ve Süddî: *"Ve yalnız ona yöneldikçe yönel"* buyruğunun ibadeti sadece ona ihlâsla yap demek olduğunu ifade etmişlerdir. Hasan da: Olanca gayretini göster ve kendini yalnızca ona yönlendir demiştir.

İbn Cerîr dedi ki: Abid kimseye de, *mütebettil* (yalnızca Allah'a yönelmiş kişi) denilir. Allah Rasûlü tebettülü yasakladı şeklinde gelen hadisteki bu lafız da bu kökten gelmektedir. *Tebettül*den maksat ise her şeyden el etek çekip, ibadete yönelip, evlenmeyi terk etmek demektir.

"Doğunun da, batının da Rabbidir. Ondan başka hiçbir ilah yoktur. O halde yalnız onu vekil tut." Yani kendisinden başka hiçbir ilah bulunmayan, doğuların ve batıların mutlak sahibi ve onlarda mutlak tasarrufta bulunan odur. Yalnız ona ibadet ettiğin gibi, yalnız da ona tevekkül et *"yalnız onu vekil tut."* Nitekim bir başka âyette: *"Yalnız ona ibadet et ve yalnız ona tevekkül et."* (Hûd, 123) buyurmuştur. Ayrıca: *"Yalnız sana ibadet eder ve yalnız senden yardım dileriz."* (Fâtiha, 5) buyruğu da böyledir. Bu anlamdaki çok sayıdaki âyet-i kerimede ibadet ve itaatın yalnızca Allah'a yapılması, sadece ona tevekkül edilmesi emri yer almaktadır.

Scanned with CamScanner

وَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَاهْجُرْهُمْ هَجْرًا جَمِيلًا ﴿١٠﴾ وَذَرْنِي
وَالْمُكَذِّبِينَ أُولِي النَّعْمَةِ وَمَهِّلْهُمْ قَلِيلًا ﴿١١﴾ إِنَّ لَدَيْنَا أَنْكَالًا
وَجَحِيمًا ﴿١٢﴾ وَطَعَامًا ذَا غُصَّةٍ وَعَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٣﴾ يَوْمَ تَرْجُفُ
الْأَرْضُ وَالْجِبَالُ وَكَانَتِ الْجِبَالُ كَثِيبًا مَهِيلًا ﴿١٤﴾ إِنَّا أَرْسَلْنَا
إِلَيْكُمْ رَسُولًا شَاهِدًا عَلَيْكُمْ كَمَا أَرْسَلْنَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ رَسُولًا ﴿١٥﴾
فَعَصَىٰ فِرْعَوْنُ الرَّسُولَ فَأَخَذْنَاهُ أَخْذًا وَبِيلًا ﴿١٦﴾ فَكَيْفَ تَتَّقُونَ
إِنْ كَفَرْتُمْ يَوْمًا يَجْعَلُ الْوِلْدَانَ شِيبًا ﴿١٧﴾ السَّمَاءُ مُنْفَطِرٌ بِهِ كَانَ
وَعْدُهُ مَفْعُولًا ﴿١٨﴾

10. Onların söylediklerine katlan ve onlardan güzel bir şekilde ayrıl.

11. Yalanlayan o nimet sahipleri ile beni başbaşa bırak ve onlara azıcık mühlet ver.

12. Çünkü bizim yanımızda ağır bukağılar ve yakıcı bir ateş var.

13. Boğazı tıkayan bir yiyecek ve can yakıcı bir azap da vardır.

14. O günde yer ve dağlar sarsılır, dağlar da yığılarak akıp dağılan kum gibi olur.

15. Muhakkak biz Firavun'a bir peygamber gönderdiğimiz gibi size de üzerinize şahit olarak bir Rasûl gönderdik.

16. Ama Firavun o Rasûle karşı çıktı. Biz de onu müthiş bir şekilde yakaladık.

17. Eğer siz küfür ve inkâr ederseniz çocukların saçlarını ağartacak bir günden kendinizi nasıl koruyacaksınız?

18. Gök bile o sebeple yarılmış, onun vaadi yerine getirilmiş olacaktır.

Tefsiri:

Yüce Allah, Rasûlü'ne kavminin beyinsizleri arasından kendisini yalanlayan kimselerin söylediklerine karşı sabretmesini, onlardan -beraberinde her-

Scanned with CamScanner

hangi bir sitem ve serzenişin olmadığı bir ayrılış türü olan- güzel bir şekilde ayrılmasını emretmektedir. Sonra ona kavminin kâfirlerini korkutup, onları tehdit etmektedir çünkü o gazabına karşı hiç kimsenin duramayacağı azimuşşandır: *"Yalanlayan o nimet sahipleri ile beni başbaşa bırak."* Yani mal sahibi olup, refah ve bolluk içerisinde bulunan o yalanlayıcılar ile beni başbaşa bırak çünkü onlar diğerlerine göre daha çok itaat edebilecek güce sahiptirler. Ayrıca onlardan başkalarının elinde bulunmayan hakları yerine getirmeleri de istenmiştir.

"Ve onlara azıcık mühlet ver." Biraz onlara süre tanı. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Biz onları azıcık faydalandırırız sonra onları oldukça ağır bir azaba mahkûm ederiz."* (Lokman, 24)

Bu sebeple yüce Allah burada: *"Çünkü bizim yanımızda ağır bukağılar var."* Bunlar kendilerine vurulacak olan bağlar (zincirden bukağılar)dır. Bu açıklamayı İbn Abbâs, İkrime, Tâvûs, Muhammed b. Ka'b, Abdullah b. Bureyde, Ebû İmran el-Cevni, Ebû Miclez, Dahhâk, Hammad b. Ebî Süleyman, Katâde, Süddî, İbnu'l-Mübârek, Sevrî ve daha başkaları yapmıştır.

"Ve yakıcı bir ateş" (Cahîm): Alev alev yanan ateş demektir.

"Boğazı tıkayıp kalan bir yiyecek" İbn Abbâs: Boğazda tıkanıp kalır, ne içeri girer, ne dışarı çıkar.

"Ve can yakıcı bir azap da vardır. O günde yer ve dağlar sarsılır." Zelzeleye uğrar. *"Dağlar da yığılarak akıp dağılan kum gibi olur."* Yani dağlar sapasağlam taşlar iken kum yığınları haline dönüşür. Sonra bu kum yığınları öyle bir savrulur ki ondan dağılmadık hiçbir şey kalmaz. Nihayet yer *"dümdüz olacaktır. Sen orada alçaklık da"* yani bir vadi de *"yükseklikte"* yani tepe ve tümsek de *"göremeyeceksin."* (Tâhâ, 106-107) Yani ne bir yükseklik olacaktır, ne de bir çukur, bir alçaklık.

Sonra yüce Allah diğer bütün insanları da kastederek Kureyş kâfirlerine hitaben şöyle buyurmaktadır: *"Muhakkak biz Firavun'a bir Rasûl gönderdiğimiz gibi size de üzerinize"* amellerinize *"şahit olarak bir Rasûl gönderdik ama Firavun o Rasûle karşı çıktı, biz de onu müthiş bir şekilde yakaladık."*

İbn Abbâs, Mücâhid, Katâde, Süddî ve Sevrî *"müthiş bir şekilde yakaladık"* oldukça çetin ve şiddetli yakaladık diye açıklamışlardır. Yani sizler de bu

Scanned with CamScanner

Rasûlü yalanlamaktan kaçınınız. O takdirde Firavun'un başına gelen musibet sizin de başınıza gelir çünkü Allah onu aziz ve muktedir olanın yakalayışı ile yakalamıştı. Nitekim bir başka yerde: *"Bunun üzerine Allah onu hem ahiret, hem de dünya azabıyla yakaladı."* (Nâziât, 25) buyurmaktadır. Sizler ise yalanlayacak olursanız helak edilmeyi ve yok edilmeyi daha çok hak edersiniz çünkü sizin Rasûlü'nüz İmran oğlu Mûsâ'dan daha üstün ve daha büyüktür. Bu açıklama İbn Abbâs ve Mücâhid'den rivayet edilmektedir.

"Eğer siz küfür ve inkâr ederseniz çocukların saçlarını ağartacak bir günden kendinizi nasıl koruyacaksınız?"

"Bir gün" anlamındaki lafzın *"koruyacaksınız"* buyruğunun amel ettiği (etkilendiği) lafız olma ihtimali vardır. Nitekim İbn Cerîr, İbn Mes'ud'un kıraatini şöylece nakletmiştir: Ey insanlar, sizler eğer Allah'ı inkâr edip, onu tasdik etmeyecek olursanız çocukların saçlarını ağartacak bir günden nasıl da korkarsınız?

Buyruğun *"küfür ve inkâr ederseniz"* anlamındaki lafzın mamulü olma ihtimali de vardır. Birinci ihtimale göre anlam şöyle olur: Şayet kâfir olursanız korkunç dehşetin olacağı o günden nasıl güven altında olabileceksiniz? İkinci ihtimale göre: Eğer sizler kıyâmet gününü inkâr edip, kâfir olacak olursanız nasıl takvalı olabilirsiniz? Her ikisi de güzel bir anlam olmakla birlikte birincisi daha uygundur. Allah en iyi bilendir.

"Çocukların saçlarını ağartacak bir gün" buyruğunun anlamı da: O günün dehşetli halleri, sarsıntıları ve musibetleri dolayısıyla çocuklar bu hale geleceklerdir. Bu ise yüce Allah'ın Âdem'e: Ateşe gidecek kafileyi gönder deyip, onun, kaç kişiden (kaç kişi) diyeceği yüce Allah'ın: Her bin kişiden dokuz yüz doksan dokuz kişi ateşe, bir kişi de cennete (gidecektir) diyeceği zaman gerçekleşecektir.

[7061] Taberânî dedi ki: İkrime'nin İbn Abbâs'tan rivayetine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Çocukların saçlarını ağartacak bir günden"* buyruğunu okuyup şöyle buyurdu: *"O gün kıyâmet günüdür. O gün Allah Âdem'e: Kalk, soyundan gelenler arasından ateşe gidecek bir kafileyi gönder, buyuracak. O: Rabbim! Kaç kişiden (kaç kişi) diyecek. Rabbimiz: Her bin kişiden dokuz yüz doksan dokuz kişi (ateşe gidecek) ve bir kişi kurtulacak, buyuracaktır."* Bu Müslümanlara ağır geldi. Rasûlullah (sallallâhu

Scanned with CamScanner

aleyhi ve sellem)'de bunu anladı. Sonra bu hali de yüzlerinde görünce şöyle buyurdu: *"Şüphesiz Âdemoğulları pek çoktur ve şüphesiz Ye'cuc ile Me'cuc Âdem çocuklarındandır. Onlardan bir kişi onun sulbünden gelen bir adam ona mirasçı olmadıkça ölmüyor. İşte onlar ve benzerleri sizin için koruyucu kalkandır."*[148] Bu garip bir hadistir. Daha önce Hac sûresinin baş taraflarında bu gibi hadisler zikredilmiş idi.

"Gök bile o sebeple yarılmış" Hasan ve Katâde aşırı şiddetinden ve dehşetinden onun sebebiyle (yarılmış olacaktır) diye açıklamışlardır. Bazıları da zamirin aziz ve celil Allah'a ait olduğunu söylemiştir. Bu görüş İbn Abbâs ve Mücâhid'den de rivayet edilmiş olmakla birlikte kavi değildir. Çünkü burada ondan söz edilmemiştir.

"Onun vaadi yerine getirilmiş olacaktır." O günün vaadi yerine getirilmiş demektir. Yani kaçınılmaz olarak gerçekleşecek ve mutlaka meydana gelecektir. Bunun başka hiçbir yolu yoktur.

إِنَّ هَٰذِهِ تَذْكِرَةٌ ۖ فَمَن شَاءَ اتَّخَذَ إِلَىٰ رَبِّهِ سَبِيلًا ﴿١٩﴾ إِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ
أَنَّكَ تَقُومُ أَدْنَىٰ مِن ثُلُثَيِ اللَّيْلِ وَنِصْفَهُ وَثُلُثَهُ وَطَائِفَةٌ مِّنَ الَّذِينَ مَعَكَ
وَاللَّهُ يُقَدِّرُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ ۚ عَلِمَ أَن لَّن تُحْصُوهُ فَتَابَ عَلَيْكُمْ ۖ فَاقْرَءُوا مَا
تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ ۚ عَلِمَ أَن سَيَكُونُ مِنكُم مَّرْضَىٰ ۙ وَآخَرُونَ يَضْرِبُونَ فِي
الْأَرْضِ يَبْتَغُونَ مِن فَضْلِ اللَّهِ ۙ وَآخَرُونَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ۖ فَاقْرَءُوا
مَا تَيَسَّرَ مِنْهُ ۚ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَأَقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا ۚ
وَمَا تُقَدِّمُوا لِأَنفُسِكُم مِّنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِندَ اللَّهِ هُوَ خَيْرًا وَأَعْظَمَ أَجْرًا ۚ
وَاسْتَغْفِرُوا اللَّهَ ۖ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٢٠﴾

19. İşte bu (ayetler) gerçekten bir öğüttür. Artık kim dilerse Rabbine doğru yol alır.

20. Şüphe yok ki Rabbin senin ve seninle beraber olanlardan bir kesimin gecenin üçte ikisinden az, yarısı ve üçte biri kadar ayak-

148 Senedi zayıftır. Taberânî, 12034; Heysemi, Mecma, 16446'da: Senedinde Osman b. Atâ el-Horasânî vardır. O zayıf bir ravidir demiştir.

Scanned with CamScanner

ta durduğunu(zu) bilir. Gece ve gündüzü yalnız Allah takdir eder. O sizin bunu sayamayacağınızı bildiği için size doğru yöneldi. Artık Kur'ân'dan kolayınıza geleni okuyun. Allah sizden hastalananlar olacağını, diğer bir kısmının da Allah'ın lütfundan arayarak yeryüzünde yol tepeceklerini, başka bir kısmının da Allah yolunda çarpışacaklarını bilir. O halde ondan kolayınıza geleni okuyun, namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin ve Allah'a güzel bir sûrette borç verin. Nefisleriniz için önden ne hayır gönderirseniz onu hem daha hayırlı, hem de ecir bakımından daha büyük olmak üzere Allah'ın yanında bulursunuz. Allah'tan mağfiret de dileyin. Şüphesiz ki Allah çok mağfiret buyurandır, çokça merhamet edendir.

Tefsiri:

Yüce Allah buyuruyor ki: *"İşte bu"* yani bu sûre *"gerçekten bir öğüttür."* Bununla özlü akıl sahipleri öğüt alır. Bundan dolayı yüce Rabbimiz: *"Artık kim dilerse"* yani Allah'ın hidayet bulmasını murad ettiği kimseler arasından kimi dilerse *"Rabbine doğru yol alır."* Nitekim başka bir sûrede bunun, kaydını söz konusu ederek: *"Ama Allah dilemedikçe de siz dileyemezsiniz. Çünkü Allah en iyi bilendir. Tam bir hüküm ve hikmet sahibidir."* (İnsan, 30)

Sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Şüphe yok ki Rabbin senin ve seninle beraber olanlardan bir kesimin gecenin üçte ikisinden az, yarısı ve üçte biri kadar ayakta durduğunuzu bilir."* Yani kimi zaman bu kadar, kimi zaman bu kadar. Bütün bunlar ise sizin maksadınız dışında olur. Çünkü sizin Allah'ın size emrettiği şekilde gece kıyamını ısrarla devam ettirmeye gücünüz yetmez, bu size ağır gelir. Bu sebeple de: *"Gece ve gündüzü yalnız Allah takdir eder"* buyurmaktadır. Yani bazen eşit olmazlar, bazen bu ötekinden alır ya da öbürü diğerinden alır.

"O sizin bunu sayamayacağınızı" yani size emrettiği farzı yerine getiremeyeceğinizi *"bildiği için size doğru yöneldi. Artık Kur'ân'dan"* belli bir zaman sınırlaması olmaksızın *"kolayınıza geleni okuyun."* Yani geceleyin kolayınıza geldiği kadarıyla kalkıp namaz kılın. Burada namazdan *"kıraat (Kur'ân okumak)"* diye söz etmektedir ki, Subhan (İsrâ) sûresinde de: *"Salâtını yüksek sesle getirme"* yani yüksek sesle Kur'ân okuma *"ve onu büsbütün de gizli yapma."* (İsrâ, 110) buyurmaktadır.

Scanned with CamScanner

İmam Ebû Hanîfe'nin (r.h) mezhebine mensup ilim adamları bu: *"Artık Kur'ân'dan kolayınıza geleni okuyun"* buyruğunu namazda Fâtiha'nın kıraatinin muayyen olarak farz olmadığına, aksine Fâtiha'yı da okusa, Kur'ân'dan bir âyet dahi olsa başka bir yeri de okusa onun için yeterli olacağına delil göstermişlerdir.

[7062] Bu kanaatlerini de Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerindeki namazını doğru dürüst kılamayan kimse ile ilgili hadiste yer alan şu ifadeleri ile de desteklemişlerdir: *"Sonra da Kur'ân'dan bildiğin, kolayına gelen bir miktar oku."*[149]

[7063] Cumhur ise onlara Ubâde b. es-Sâmit'in rivayet ettiği hadis ile cevap vermiştir. Bu da Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde yer almaktadır. Buna göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Fâtihatu'l-Kitab'ı okumayanın namazı olmaz."*[150] buyurmuştur.

[7064] Müslim'in Sahih'inde de Ebû Hureyre'den rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu zikredilmektedir: *"Ümmu'l-Kur'ân (denilen Fâtiha sûresinin) okunmadığı her bir namaz eksiktir, eksiktir, eksiktir, tamam değildir."*[151]

[7065] İbn Huzeyme'nin Sahih'inde de Ebû Hureyre'den Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu kaydedilmektedir: *"Ümmu'l-Kur'ân (denilen Fâtiha sûresi)'ı okumayanın namazı kabul olmaz."*[152]

"Allah sizden hastalananlar olacağını diğer bir kısmının da Allah'ın lütfundan arayarak yeryüzünde yol tepeceklerini, başka bir kısmının da Allah yolunda çarpışacaklarını bilir." Yani Allah bu ümmetin arasında gece kıyamına kalkmamak için mazeretleri bulunacak, bunu yerine getiremeyecek hastalar, yeryüzünde kazanç ve ticaret yolları ile Allah'ın lütfunu aramak maksadıyla yolculuk yapacak kimseler ile bunların dışında haklarında bundan da daha önemli bir iş olan Allah yolunda gazaya çıkmak gibi işlerle meşgul olacaklar olacağını bilendir. Bu âyet-i kerime hatta sûrenin tamamı Mekke'de inmiştir. Henüz de savaş meşru kılınmamıştı. İşte bu da nübüvvetin delillerinin en büyüklerindendir. Çünkü bu buyruk, gelecekte olacak ve o zaman için gayb

149 Daha önce kaynakları gösterildi.
150 Kaynakları daha önce gösterildi.
151 Müslim, 395, h. no: 38; Ahmed, II, 241; İbn Hibbân, 1788. Daha önceden de geçti.
152 İbn Huzeyme, 490. Daha önce de geçti.

Scanned with CamScanner

olan birtakım hususları haber vermek kabilindendir. Bu sebeple yüce Allah: *"O halde ondan kolayınıza geleni okuyun"* yani sizin için okunması kolay olan yerlerini okuyarak namazı kılın, buyurmaktadır.

İbn Cerîr dedi ki: Ebû Recâ Muhammed dedi ki: Hasan'a: Ey Ebû Said, Kur'ân'ın tamamını ezbere bilip de onu okuyarak namaz kılmayan ama sadece farz namazı kılan kimse hakkında ne dersin? Hasan-ı Basrî şöyle dedi: Bu kişi Kur'ân'ı yastık mı ediniyor? Allah böylesine lanet etmiştir. Yüce Allah salih kulu hakkında: *"Şüphesiz ki o kendisine öğrettiğimiz için bir ilim sahibi idi."* (Yusuf, 68) buyurduğu gibi: *"Üstelik sizin de, atalarınızın da bilmediğiniz şeyler size (Kur'ân'da) öğretilmiştir."* (En'âm, 91) buyurmaktadır. Ben: Ey Ebû Said Allah: *"O halde ondan kolayınıza geleni okuyun"* buyurmuyor mu dedim. O: Evet, beş âyetle dahi olsa (namaz kılsın)" dedi.

Bu Hasan-ı Basrî'nin mezhebinin zahir olan görüşüdür. O Kur'ân hafızı olan kimselerin geceleyin oldukça az bir kısmını okuyarak dahi olsa namaz kılmalarını üzerlerinde yerine getirmeleri vacip olan bir hak olarak görürdü.

[7066] Bu sebeple hadiste rivayet edildiği üzere Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: Sabahı edinceye kadar uyumaya devam eden bir adam, hakkında soru sorulunca, o: *"Böylesi şeytanın kulaklarına işediği bir adamdır."*[153] buyurmuştur.

[7067] Sünen'de: *"Ey Kur'ân ehli vitir namazı kılınız"*[154] buyurulmaktadır.

[7068] Bir başka hadiste de: *"Vitir kılmayan bizden değildir."*[155] buyurulmuştur.

Bundan da daha garip bir görüş ise Hanbelî mezhebi âlimlerinden Ebû Bekr Abdulaziz'in ramazan ayı kıyamını vacip kabul ettiğine dair gelen nakildir. Allah en iyi bilendir.

---

153 Buhârî ve Müslim tarafından ittifakla rivayet edilmiş olup, daha önceden geçmişti. Bunun anlamının farz namaza da uyanmayıp, uykusuna devam eden olduğu söylendiği gibi, geceleyin kalkıp gece namazı kılmayan kimse hakkında olduğu da söylenmiştir.

154 Ceyyiddir. Ebû Dâvûd, 1416; Tirmizî, 453; İbn Mâce, 1169. Senedi kavidir, şahitleri de vardır.

155 Ahmed, II, 443. Senedi el-Halil b. Murre'nin zayıf olmasından ötürü zayıftır. Zeylai, Nasbu'r-Raye, II, 113'te Muâviye b. Kurra ile Ebû Hureyre arasında kopukluk olduğunu belirterek illetli olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca bk. Zaifu Ebî Dâvûd, 309

Scanned with CamScanner

[7069] Taberânî dedi ki: İbn Abbâs, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den: *"O halde ondan kolayınıza geleni okuyun"* buyruğu hakkında: "Yüz âyet" buyurduğunu nakletmektedir.[156] Bu oldukça garip bir hadistir. Bunu sadece Taberânî'nin (r.h) *Mucem*'inde gördüm.

Yüce Allah'ın: *"Namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin"* buyruğuna gelince: Üzerinize farz olan namazınızı dosdoğru kılın, farz olan zekâtı verin, demektir. Bu da zekâtın farziyetinin Mekke'de indiğini ancak nisap miktarları ile verilecek miktarların ancak Medine'de beyan edildiğini söyleyenlerin lehine bir delildir. Allah en iyi bilendir.

İbn Abbâs, İkrime, Mücâhid, Hasan, Katâde ve seleften başka bir kimse de şöyle demektedir: Bu âyet-i kerime Allah'ın daha önceleri Müslümanlara farz kılmış olduğu gece namaza kalkmayı nesh etmiştir. Ancak bunun farz olduğu süre ile nesh edildiği sürenin ne kadar olduğu hususunda -daha önce geçtiği gibi- farklı görüşleri vardır.

[7070] Sahih'lerde sabit olduğu üzere Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) farz namazlara dair soru soran adama: *"Gece ve gündüz beş namaz"* buyurmuş, adam: Bunların dışında başka bir yükümlülüğüm var mı? diye sorunca Allah Rasûlü: *"Hayır, tatavvu (nafile) olarak kılman müstesna."*[157] buyurmuştur.

"Ve Allah'a güzel bir sûrette borç verin." Yani sadaka verin. Çünkü Allah buna en güzel ve en bol bir şekilde mükâfat verecektir. Nitekim yüce Allah: *"Allah'a güzel bir ödünç verecek olan kimdir? Allah da o verdiğini ona kat kat arttırır."* (Bakara, 245) buyurmaktadır.

"Nefisleriniz için önden ne hayır gönderirseniz onu hem daha hayırlı, hem de ecir bakımından daha büyük olmak üzere Allah'ın yanında bulursunuz." Yani önünüzden gönderdiklerinizin tamamının karşılığı elinize geçecektir ve o sizin bu dünya hayatında kendiniz için bıraktıklarınızdan hayırlıdır.

---

156 Taberânî, 10940; Haysemi, Mecma, 11447'de: "Senedinde Abdurrahman b. Tâvûs vardır. Onu tanımıyorum. Geri kalan ravilerinin sika oldukları belirtilmiştir demektedir. Yine senedinde Muhammed b. Abdullah b. Tâvûs vardır. Yalnızca İbn Hibbân sika olduğunu söylemiştir. Bu sebeple hadis zayıftır.

157 Hadis Buhârî ve Müslim tarafından ittifakla rivayet edilmiş olup, daha önceden geçti.

Scanned with CamScanner

[7071] Hâfız Ebû Ya'lâ e-Mevsılî dedi ki: el-Haris b. Suveyd dedi ki: Abdullah dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Hangi-niz kendi malını mirasçısının malından daha çok sever?"* Ashab: Ey Allah'ın Rasûlü! Aramızda kendi malını mirasçısının malından daha çok seven kimse yoktur, dediler. O: *"Ne söylediğinizi iyi biliniz"* buyurdu. Onlar: Ey Allah'ın Rasûlü! (bu hususta) başka türlü bilgimiz yok, dediler. Şöyle buyurdu: *"Her birinizin kendi malı önden gönderdiğidir. Mirasçısının malı ise biriktirip sakladığıdır."*[158] Bunu Buhârî de Hafs b. Gıyas'ın naklettiği bir hadis olarak Nesâî, Ebû Muâviye'nin naklettiği bir hadis olarak her ikisi de A'meş'ten böylece rivayet etmişlerdir.

Sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Şüphesiz ki Allah çok mağfiret buyurandır, çokça merhamet edendir."* Yani onu çokça anınız, bütün işlerinizde ondan çokça mağfiret dileyiniz çünkü o kendisinden mağfiret dileyen kimselere gafurdur, Rahîmdir.

Müzzemmil sûresi tefsirinin sonu.

Hamd ve minnet Allah'a mahsustur.

158 Sahihtir. Bunu Buhârî ve Ebû Ya'la tahriç etmişlerdir. Daha önceden de geçmiş bulunmaktadır.

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

MÜDDESSİR SÛRESİ

[56 âyettir. Mekke'de inmiştir.]

Ey Örtüye Bürünen Peygamber Kalk:

يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ ﴿١﴾ قُمْ فَأَنْذِرْ ﴿٢﴾ وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ ﴿٣﴾ وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ ﴿٤﴾ وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ ﴿٥﴾ وَلَا تَمْنُنْ تَسْتَكْثِرُ ﴿٦﴾ وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرْ ﴿٧﴾ فَإِذَا نُقِرَ فِي النَّاقُورِ ﴿٨﴾ فَذَٰلِكَ يَوْمَئِذٍ يَوْمٌ عَسِيرٌ ﴿٩﴾ عَلَى الْكَافِرِينَ غَيْرُ يَسِيرٍ ﴿١٠﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;

1. Ey örtünüp bürünen,

2. Kalk, artık uyar,

3. Ve yalnız Rabbini yücelt,

4. Elbiseni temizle,

5. Pisliklerden uzak dur,

6. (Yaptığını) çok görerek minnet etme,

7. Rabbin için sabret!

8. Çünkü o boruya üfürüldüğü zaman,

9. İşte o gün oldukça zor bir gündür,

10. Kâfirlere. Hiç de kolay değildir.

Scanned with CamScanner

Tefsiri:

[7072] Buhârî'nin Sahih'inde sabit olduğu üzere Ebû Seleme'nin naklettiğine göre Câbir şöyle derdi: Kur'ân'dan ilk nazil olan *"Ey örtünüp bürünen"* buyruğudur.[159] Ancak -yüce Allah'ın izniyle ileride geleceği gibi- cumhur ona muhalefet ederek Kur'ân'dan ilk nazil olan buyruk yüce Allah'ın: *"Yaratan Rabbinin adıyla oku"* (Alak, 1) buyruğudur, demişlerdir.

[7073] Buhârî dedi ki: Yahyâ b. Ebî Kesir dedi ki: Ebû Seleme b. Abdurrahman'a Kur'ân'dan hangi buyruğun ilk olarak nazil olduğunu sordum. O: *"Ey örtünüp bürünen"* buyruğudur, dedi. Ben: *"Yaratan Rabbinin adıyla oku"* buyruğudur diyorlar, dedim. Ebû Seleme: Ben bu hususta Câbir b. Abdullah'a sordum ve ona senin bana söylediğinin aynısını söyledim. Yine Câbir bana şöyle dedi: Ben sana Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bize tahdis ettiğinden başkasını söylemiyorum. O şöyle buyurdu: *"Hira'da mücavirlik yapıyordum. Mücavirliğimi (orada kalışımı) tamamlayınca aşağı indim. Bana seslenildi, sağıma baktım hiçbir şey görmedim. Soluma baktım hiçbir şey görmedim. Önüme baktım hiçbir şey görmedim. Arkama baktım hiçbir şey görmedim. Başımı kaldırınca bir şey gördüm. Sonra Hatice'nin yanına gittim. Beni sarıp sarmalayınız ve üzerime soğuk su dökünüz, dedim. Onlar da beni sarıp sarmaladılar üzerime soğuk su döktüler."* (Allah Rasûlü devamla) buyurdu ki: *"Sonra: 'Ey örtünüp bürünen, kalk, artık uyar ve yalnız Rabbini yücelt' buyrukları nazil oldu."*[160] Buhârî hadisi bu yoldan bu şekilde zikretmiştir.

[7074] Müslim de Akîl'in, İbn Şihab'dan, o Ebû Seleme'den yoluyla rivayet ettiği üzere Ebû Seleme dedi ki: Bana Câbir b. Abdullah'ın haber verdiğine göre o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i vahyin inişine ara verilmesine (fetretu'l-vahy) dair tahdis ederken şöyle buyurduğunu dinledi: Ben yürürken semadan bir ses işitiverdim. Gözümü semaya doğru kaldırdım. Bana Hira'da gelen meleğin sema ile arz arasındaki bir kürsi üzerinde oturduğunu gördüm. Ondan öyle korktum ki yere düştüm. Eşimin yanına geldim ve beni sarıp sarmalayın, beni sarıp sarmalayın, dedim. Onlar da beni örtüp sardılar. Bunun üzerine yüce Allah: *"Ey örtünüp bürünen, kalk artık uyar"* buyruğu-

159 Bundan sonra gelecek olan hadistir.

160 Buhârî, 4922 ama tercih edilen bundan sonrakidir.

Scanned with CamScanner

nu: *"Uzak dur"* buyruğuna kadar indirdi. -Ebû Seleme dedi ki: Rucz (pislik) putlar demektir.- Sonra vahiy sıklaştı ve arka arkaya inmeye devam etti."[161]

Bu Buhârî'nin lafzıdır, bu anlatım mahfuz olandır. Bu anlatım vahyin bundan önce de inmiş olmasını gerektirmektedir. Çünkü "Hira'da bana gelmiş olan meleği gördüm" ifadesi bunu gerektirmektedir ki bu da Cebrâil (a.s)'ın ona: *"Yaratan Rabbinin adıyla oku, o insanı (sülük gibi yapışan) bir kan pıhtısından yarattı, oku Rabbin en kerim olandır. O kalemle (yazmayı) öğretendir, insana bilmediğini öğretti."* (Alak, 1-5) buyruklarını getiren Cebrâil'i kastetmektedir. Bundan sonra ise bir *Fetret dönemi* (vahyin gelmediği bir süre) ortaya çıktı. Bundan sonra melek bir daha indi.

Bu hususta ki rivayetlerin cem'i (telifi)ne gelince. Vahyin fetret döneminden sonra ilk nazil olan bu sûredir.

[7075] Nitekim İmam Ahmed şöyle demektedir: Câbir b. Abdullah'ın haber verdiğine göre o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinlemiştir: *"Sonra bana bir süre vahiy gelmedi. Bir sefer yürüyorken semadan bir ses duydum, gözümü semaya doğru kaldırdım. Hira'da bana gelen melek o anda gök ile yer arasındaki bir kürsi üzerinde oturuyordu. Ondan korkumdan ötürü yere düştüm, sonra ailemin yanına geldim ve onlara beni örtüp bürüyün, beni örtüp bürüyün, dedim. Onlar da beni örttüler. Yüce Allah da: 'Ey örtünüp bürünen, kalk artık uyar ve yalnız Rabbini yücelt, elbiseni temizle, pisliklerden uzak dur' buyruklarını indirdi. Bundan sonra vahiy sıklaştı ve ardı arkası geldi.*[162] Bunu Buhârî ve Müslim, Zührî'nin böylece naklettiği bir hadis olarak tahriç etmişlerdir.

[7076] Taberânî dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Velid b. el-Muğîre Kureyş'e bir yemek ikram etti. Yemeklerini yedikten sonra: Bu adam hakkında ne dersiniz, dedi. Bazıları, sihirbazdır derken diğer bazıları, hayır sihirbaz değildir, dedi. Bazıları kâhindir derken, öbürleri kâhin değildir, dedi. Bir kısmı şairdir dedi, diğer bir kısmı şair değildir dedi. Kimileri bu öncekilerden nakledilen bir sihirdir dedi. Sonunda hepsi, onun nakledilen bir sihir olduğu üzerinde görüş birliğine vardılar. Bu husus Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ulaşınca bundan dolayı üzüldü, başını örttü ve elbiselerine örtünüp büründü. Bunun üzerine

161 Buhârî, 9425; Müslim, 161/255, 256; Tirmizî, 3325; Nesâî, Tefsir, 651

162 Buhârî, 3238; Müslim, 161, h. no: 256; Ahmed, III, 325

Scanned with CamScanner

yüce Allah da: *"Ey örtünüp bürünen, kalk, artık uyar ve yalnız Rabbini yücelt. Elbiseni temizle, pisliklerden uzak dur. Çok görerek minnet etme, Rabbin için sabret"* buyruklarını indirdi."[163]

"Kalk, artık uyar." Kararlı bir şekilde gayretle kalk ve insanları uyar. Birincisiyle nübüvveti aldığı gibi, bu buyrukla da risaleti almış oldu.

"Ve yalnız Rabbini yücelt." Onu tazim et. *"Elbiseni temizle"* Eclah el-Kindi, İkrime'den, o İbn Abbâs'tan rivayet ettiğine göre bir adam ona gelerek *"Elbiseni temizle"* buyruğuna dair soru sordu. O şöyle dedi: Elbiseni masiyet üzere de, hainlik ve gaddarlık hali üzere de giyinme. Sonra: Sen Gaylan b. Seleme es-Sakafi'nin şu beyitini duymamış mıydın, dedi:

فَإني بحمد الله لا ثوبَ فَاجر لبستُ ولا من غَدْرَة أتَقَنَّعُ

Şüphesiz ki ben -Allah'a hamdolsun- ne günahkâr bir elbise giyindim,
Ne de bir gaddarlıktan ötürü yüzümü başımı örtüyorum.

İbn Cureyc, Atâ'dan, o İbn Abbâs'tan: *"Elbiseni temizle"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletti: Arap dilinde elbisenin temizliğini anlatmak (*ta-he-re* kökü değil de) *nun-kaf-ye*, kökü kullanılır. Yine bu senetle gelen bir başka rivayette: *Günahlardan temizlen* diye açıkladığı nakledilmiştir.[164] İbrâhim, Şa'bî ve Atâ da böyle demiştir. Sevrî bir adamdan, o Atâ'dan, o İbn Abbâs'tan *"Elbiseni temizle"* âyeti hakkında günahlardan (kendini temizle) diye açıkladığını nakletmektedir. İbrâhim en-Nehâi de böyle demiştir.

Mücâhid dedi ki: *"Elbiseni temizle"* buyruğundan kasıt, nefsini temizledir, elbiselerini temizlemesi değildir. Ondan gelen bir başka rivayete göre de *"elbiselerini temizle"* amelini ıslah et demektir, demiştir. Ebû Rezin de böyle demiştir.

Bir başka rivayette de: *"Elbiseni temizle"* buyruğu, sen ne bir kâhinsin, ne de bir sihirbaz. Onların söylediklerinden yüz çevir demektir, diye açıklamıştır.

---

163 Oldukça zayıftır. Taberânî, 11257; Heysemi, Mecma, 11448'de: Senedinde İbrâhim b. Yezîd el-Huzi vardır. O metruk bir ravidir demektedir.

164 Anlatılmak istenen şudur: Elbisenin temizliği için kullanılması gereken kök, âyetteki kökten farklıdır. O halde burada kast edilen elbiselerin maddi temizliği değil, manevi bir temizlik olan günahlardan arınmaktır. (Çeviren)

Scanned with CamScanner

Katâde: *"Elbiseni temizle"* buyruğu, elbiseni günahlardan, masiyetlerden temizle demektir. Araplar bir kimse Allah'ın ahdini bozup da ona riayet etmeyecek olursa, o elbiseleri kirli birisidir; Sözünde durup, durumunu düzeltirse: O elbiseleri temiz birisidir, derlerdi. İkrime ve Dahhâk: Elbiselerini masiyet üzere giyinme, diye açıklamışlardır. Şair de şöyle demektedir:

إذا المرءُ لم يَدْنَس منَ اللؤم عِرْضُه فَكُلّ رِدَاء يَرْتَديه جَميلُ

Kişinin eğer adilikle ırzı (şeref ve haysiyeti) kirlenmemişse
Giyindiği her türlü elbise pek güzeldir.

Avfî, İbn Abbâs'tan: *"Elbiseni temizle"* buyruğu hakkında: Yani giyindiğin elbisen helal olmayan bir kazançtan olmasın, dediğini nakletmektedir. Nitekim: Sen masiyet üzere elbiseni giyinme, denilir.

Muhammed b. Sirin dedi ki: *"Elbiseni temizle"* yani elbiseni suyla yıka.

İbn Zeyd dedi ki: Müşrikler temizlenmez, taharet almazlardı. Allah ona taharet almasını ve elbiselerini temizlemesini emir buyurdu. Bu görüşü İbn Cerîr de tercih etmiştir. âyet-i kerime kalp temizliği ile birlikte bütün bu manaları kapsayabilir. Çünkü Araplar *"elbise"* tabirini bunlar hakkında kullanmaktadır. Nitekim İmriu'l-Kays şöyle demektedir:

أفاطمَ مَهلا بعض هَذا التَدَلُّل وَإن كُنت قَد أزْمَعْت هَجْري فأجْمِلي

وَإن تَكُ قَد ساءتك مني خَليقَةٌ فَسُلّي ثِيَابي مِن ثيابك تَنْسُلِ

Ey Fâtıma, yeter artık bu kadar naz, azalt nazını
Eğer benden ayrılıp, benimle alakanı kesmeyi kararlaştırdınsa bunu güzel bir şekilde yap
Şayet benim bir huyum senin hoşuna gitmemişse
Elbisemi elbisenden sıyır çıkar, ben de aynı şekilde senden sıyrılırım.

Said b. Cubeyr dedi ki: *"Elbiseni temizle"* kalbini ve niyetini temizle demektir. Muhammed b. Ka'b el-Kurazî ve Hasan-ı Basrî: Ahlâkını güzelleştir diye açıklamıştır.

Yüce Allah'ın: *"Pisliklerden uzak dur"* buyruğu hakkında da Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan burada *"pislik"*ten maksat putlardır, putlardan uzak dur

Scanned with CamScanner

demektir. Mücâhid, İkrime, Katâde, Zührî ve İbn Zeyd de aynı şekilde: Rucz (pislik) putlar demektir demişlerdir.

İbrâhim ve Dahhâk: *"Pisliklerden uzak dur"* yani masiyeti terk et demektir. Anlam her ne olursa olsun bunların herhangi birisine bulaşmaması gerekir. Nitekim yüce Allah'ın: *"Ey Nebî, Allah'a karşı takvalı ol ve kâfirlerle, münafıklara itaat etme"* (Ahzâb, 1); *"Mûsâ kardeşi Harun'a: Kavmim arasında benim halefim ol (yerime geç), ıslah et ve sakın fesat çıkaranların yoluna uyma, dedi."* (A'râf, 142)

"Çok görerek minnet etme" buyruğu hakkında İbn Abbâs şöyle demektedir: Birisine bir şey verip de daha fazlasını vermeyi bekleme. İkrime, Mücâhid, Atâ, Tâvûs, Ebu'l-Ahvas, İbrâhim en-Nehâi, Dahhâk, Katâde, Süddî ve başkaları da böyle demişlerdir. İbn Mes'ud'dan da onun bu buyruğu: "(ولا تمنن أن تستكثر) *Çok istemek için minnet etme"* diye okuduğu rivayet edilmiştir.

Hasan-ı Basrî dedi ki: Amelini Rabbine minnet ederek ondan daha çok istemeye kalkışma. Rabi b. Enes de böyle açıklamış, İbn Cerîr de bunu tercih etmiştir.

Husayf da Mücâhid'den yüce Allah'ın: *"Çok görerek minnet etme"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Çokça hayır işlemek hususunda sakın zayıf düşme. (Mücâhid) dedi ki: *"Minnet etme"* Arap dilinde zayıf düşme, demektir.

İbn Zeyd dedi ki: Nübüvvetinle insanlara minnet edip, o yolla onlardan çok şey almaya kalkışma, yani dünyalık olarak onun, karşılığında bir bedel alma. İşte bunlar buna dair dört görüştür, ancak en güçlü olanları birincisidir. Allah en iyi bilendir.

"Rabbin için sabret." Onların eziyetlerine karşı sabrın aziz ve celil Allah için olsun. Bu açıklamayı Mücâhid yapmıştır. İbrâhim en-Nehâi de: Aziz ve celil Allah için verdiğin bağışların üzerinde sabırlı ol.

Yüce Allah'ın: *"Çünkü o boruya üfürüldüğü zaman çünkü o gün oldukça zor bir gündür. Kâfirlere hiç de kolay değildir"* buyruğu hakkında İbn Abbâs, Mücâhid, Şa'bî, Zeyd b. Eslem, Hasan, Katâde, Dahhâk, er-Rabî b. Enes, Süddî ve İbn Zeyd "boru" surdur demişlerdir. Mücâhid de: O boynuza benzer demiştir.

Scanned with CamScanner

[7077] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Atiyye el-Avfî, İbn Abbâs'tan: *"Çünkü o boruya üfürüldüğü zaman"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Boynuzun sahibi boynuzu ağzına koymuş, alnını eğerek kendisine ne zaman ona üfürmesini emredileceğini bekliyorken nasıl rahat edebilirim?"* Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabı bunun üzerine: O halde bize ne emredersin ey Allah'ın Rasûlü? deyince Allah Rasûlü: *"Allah bize yeter, o ne güzel vekildir. Yalnız Allah'a tevekkül ettik deyiniz"* buyurdu.[165]

Bunu bu şekilde İmam Ahmed de Esbat'tan böylece rivayet etmiştir. Bunu ayrıca İbn Cerîr de Ebû Kureyb'den, o İbn Fudayl ve Esbat'tan, her ikisi Mutarrif'ten böylece rivayet etmişlerdir. Bunu ayrıca bir başka yoldan, Avfî'den, o İbn Abbâs'tan bu şekilde rivayet etmiştir.

"İşte o gün oldukça zor bir gündür." Son derece çetindir. *"Kâfirlere hiç de kolay değildir"* onlara kolay gelmeyecektir. Nitekim yüce Allah: *"Kâfirler: Bu çok zor bir gündür, derler."* (Kamer, 8) buyurmaktadır.

Basra Kadısı Zurare b. Evfa'dan cemaate sabah namazını kıldırırken bu sûreyi okuduğunu rivayet etmekteyiz. O yüce Allah'ın: *"Çünkü o boruya üfürüldüğü zaman işte o gün oldukça zor bir gündür kâfirlere, hiç de kolay değildir"* buyruğunu okudu ve çığlıklı bir nefes aldıktan sonra yere ölü yığılıverdi. Yüce Allah'ın rahmeti üzerine olsun.

Bol Bol Nimet Verilenler:

ذَرْنِي وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيدًا ﴿١١﴾ وَجَعَلْتُ لَهُ مَالًا مَمْدُودًا ﴿١٢﴾
وَبَنِينَ شُهُودًا ﴿١٣﴾ وَمَهَّدْتُ لَهُ تَمْهِيدًا ﴿١٤﴾ ثُمَّ يَطْمَعُ أَنْ أَزِيدَ
﴿١٥﴾ كَلَّا إِنَّهُ كَانَ لِآيَاتِنَا عَنِيدًا ﴿١٦﴾ سَأُرْهِقُهُ صَعُودًا ﴿١٧﴾ إِنَّهُ
فَكَّرَ وَقَدَّرَ ﴿١٨﴾ فَقُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ﴿١٩﴾ ثُمَّ قُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ﴿٢٠﴾
ثُمَّ نَظَرَ ﴿٢١﴾ ثُمَّ عَبَسَ وَبَسَرَ ﴿٢٢﴾ ثُمَّ أَدْبَرَ وَاسْتَكْبَرَ ﴿٢٣﴾
فَقَالَ إِنْ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ يُؤْثَرُ ﴿٢٤﴾ إِنْ هَذَا إِلَّا قَوْلُ الْبَشَرِ ﴿٢٥﴾

165 Daha önce Âl-i İmrân sûresi 110. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

سَأُصْلِيهِ سَقَرَ ﴿٢٦﴾ وَمَآ أَدْرَاكَ مَا سَقَرُ ﴿٢٧﴾ لَا تُبْقِي وَلَا تَذَرُ ﴿٢٨﴾ لَوَّاحَةٌ لِّلْبَشَرِ ﴿٢٩﴾ عَلَيْهَا تِسْعَةَ عَشَرَ ﴿٣٠﴾

11. Başbaşa bırak beni, tek başına yarattığım,

12. Kendisine uzun boylu mal verdiğim,

13. Ve hazır bulunacak oğullar,

14. Ve kendisine alabildiğine nimetler verdiğim kimse ile;

15. Sonra daha da arttırmamı umar.

16. Asla! Çünkü o âyetlerimize karşı çok inatçıdır.

17. Ben onu sarp yokuşa sardıracağım.

18. Çünkü o düşündü, ölçtü, biçti,

19. Kahrolası ne biçim ölçtü, biçti?

20. Tekrar tekrar kahrolası, ne biçim ölçtü biçti?

21. Sonra baktı,

22. Sonra kaşlarını çattı, yüzünü ekşitti,

23. Sonra yüz çevirip, büyüklük tasladı.

24. Ve hemen dedi ki: "Bu nakledilegelen bir sihirden ibarettir."

25. Bu insan sözünden başka bir şey değildir.

26. Ben onu Sekar'a sokacağım.

27. Sekar'ın ne olduğunu sana ne bildirdi?

28. O hem bırakmaz, hem de terk etmez,

29. O insan derisini kavurandır,

30. Onun üzerinde ondokuz (melek) vardır.

Tefsiri:

Yüce Allah bu buyruklarıyla kendisine dünya nimetlerini ihsan ettiği halde Allah'ın nimetlerine karşı nankörlük edip, onlara şükredecek yerde küfreden, Allah'ın âyetlerini inkâr edip, âyetlere dair iftiralarda bulunmakla karşılık veren ve bu âyetleri insan sözlerinden bir söz gibi değerlendiren o aşağılık kişiyi tehdit etmektedir.

Scanned with CamScanner

Yüce Allah böylesinin üzerindeki nimetlerini sayıp dökerek şöyle buyurmaktadır: *"Başbaşa bırak beni, tek başına yarattığım"* yani annesinin karnından malı da, evladı da bulunmaksızın tek başına çıkan sonra yüce Allah'ın kendisine *"uzun boylu"* çok ve bolca *"mal"* verdiğim kimse ile. Çok malın bin dinar, yüz bin dinar, işleyeceği bir arazi olduğu söylendiği gibi başka açıklamalar da yapılmıştır. Ayrıca yüce Allah kendisine yanında *"hazır bulunacak oğullar"* da vermiştir. Mücâhid *"yanında hazır bulunacak"* buyruğunu yanından ayrılmayan yani ticaret amacıyla yolculuklara çıkmayan, aksine bu işi azatlıları, köleleri, ücretle tuttukları işçileri onların yerine yapan, kendileri de babalarının yanında oturan, böylelikle o da onların varlığıyla zevk ve neşe bulup onlarla sefa süren kimse demektir.

Süddî, Ebû Mâlik, Asım b. Ömer b. Katâde'nin zikrettiklerine göre ise bunlar on üç çocuk idi. İbn Abbâs ve Mücâhid on kişi idi, demişlerdir. Bu, yani onların babalarının yanında kalıp ikamet etmeleri, nimetin daha büyük olması anlamındadır.

"Ve kendisine alabildiğine nimetler verdiğim" türlü mal, mefruşat ve daha başka şeyler verdiğim *"kimse ile sonra daha da arttırmamı umar, asla! Çünkü o âyetlerimize karşı çok inatçıdır."* Onlara karşı inatlaşan, dik başlılık eden birisidir. Bu ise bilip fark ettikten sonra Allah'ın nimetlerine karşı nankörlük etmesi halidir. Yüce Allah: *"Ben onu sarp yokuşa sardıracağım"* buyurmaktadır.

[7078] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Said'den rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Veyl, cehennemde bir vadidir. Kâfir o vadide kırk yıl boyunca aşağıya doğru yuvarlanır da yine dibine varmış olmaz. Saûd (sarp yokuş) ise ateşten bir dağdır. O dağı yetmiş yıl süreyle tırmanır sonra oradan aşağıya doğru yuvarlanır ve bu hali ebediyen böyle devam eder."*[166] Bunu Tirmizî de Abd b. Humeyd'den, o el-Hasan b. Mûsâ el-Eşyeb'den böylece rivayet ettikten sonra "gariptir, biz bunu ancak İbn Lehia'nın Derrac'dan diye naklettiği bir hadis olarak biliyoruz" demektedir. Evet, Tirmizî böyle demiştir ama bu hadisi İbn Cerîr de Yunus'tan, o Abdullah b. Vehb'den, o Amr b. el-Haris'den, o Derrac'dan diye de rivayet etmiştir fakat bir parça garip ve münker bir rivayettir.

166 Baş tarafları zayıftır. Daha önce Bakara sûresi 79. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

[7079] İbn Ebî Hâtim de dedi ki: Ebû Said, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den: *"Ben onu sarp yokuşa (saud) sardıracağım"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: *"O (Saûd) cehennem ateşinde ateşten bir dağdır. Ona çıkıp tırmanmakla mükellef tutulur. Elini ona koydu mu erir, kaldırdı mı eski haline döner. Ayağını koydu mu erir, onu kaldırdı mı eski haline döner."*[167] Bunu Bezzâr ve İbn Cerîr de Şerik'in böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmişlerdir.

Katâde, İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: Saûd: (Sarp yokuş) pek büyük bir kayadır. Kâfir yüzüstü o kayanın üzerinde sürüklenir.

Süddî: Saûd, cehennemde dümdüz bir kaya olup, ona tırmanmakla mükellef tutulur.

Mücâhid dedi ki: *"Çünkü o"* azabın zorluğunu *"düşündü, ölçtü, biçti."* Katâde de rahatı, dinlenmesi olmayan bir azabı (düşündü, ölçtü, biçti) diye açıklamıştır. İbn Cerîr de bunu tercih etmiştir.

"Çünkü o düşündü, ölçtü, biçti" buyruğu şu demektir: Bizim onu bu Saûda tırmandırmamız, çok zorlu azaba onu yaklaştırdık demektir. Bunun sebebi ise imandan uzak duruşudur. Bu da onun düşünüp, ölçüp biçmesinden ötürü böyle olmuştur. Yani o Kur'ân'a dair kendisine soru sorulunca Kur'ân hakkında ne söyleyeceğini tespit etmek için temkinli davrandı, hangi sözleri söyleyip uyduracağı hususunda da düşündü.

"Ölçtü, biçti" temkinli davrandı *"kahrolası ne biçim ölçtü, biçti. Tekrar tekrar kahrolası ne biçim ölçtü, biçti."* Bunlar ona yapılan bir bedduadır.

"Sonra baktı" yani tekrar söyleyeceklerini gözden geçirdi ve temkini elden bırakmadı. *"Sonra kaşlarını çattı"* kaşlarını birbirine yaklaştırdı. *"Yüzünü ekşitti"* yüzünü ekşiterek tiksintisini, nefretini ortaya koydu. Şair Tevbe b. el-Humeyr'in şu beyitinde de bu anlamda kullanılmıştır:

وَقَد رَابَني منها صُدُودٌ رَأَيتُه وَإِعرَاضُها عَن حاجَتي وبُسُورُها

Kendisinde gördüğüm bir engelleme ve onun ihtiyacıma bakmayıp
Yüz çevirmesi ve yüzünü ekşitmesi onun hakkında beni şüpheye düşürdü.

167 Taberî, 35412; Atiyye el-Avfî zayıf olduğundan ötürü senedi zayıftır ama az önceki hadisin son bölümüne şahitlik eder.

Scanned with CamScanner

"Sonra yüz çevirip, büyüklük tasladı." Yani haktan alıkonuldu, Kur'ân-ı Kerim'e boyun eğmeyi büyüklüğüne yedirmeyip, büyüklük tasladı ve gerisin geri döndü.

"Ve hemen dedi ki: Bu nakledile gelen bir sihirden ibarettir." Bu Muhammed'in kendisinden öncekilerden naklettiği ve onlardan rivayet ettiği bir sihirdir, başka bir şey olamaz. Bundan dolayı akabinde: *"Bu insan sözünden başka bir şey değildir."* Yani Allah kelamı değildir, dediği bildirilmektedir.

Bu buyruklarda söz konusu edilen kişi Kureyş'in ileri gelenlerinden birisi olan Mahzum oğullarından el-Velid b. el-Muğîre'dir. -Allah'ın laneti üzerine olasıca-

[7080] Bu hususta ona dair gelen haberlerden birisini de Avfî, İbn Abbâs'tan rivayet etmektedir. İbn Abbâs dedi ki: el-Velid b. Muğîre, Ebû Bekr b. Ebî Kuhafe'nin yanına girdi ve ona Kur'ân hakkında soru sordu. Ebû Bekr ona Kur'ân'a dair haber verince Velid, Kureyş'in yanına çıkıp gitti ve: İbn Ebî Kebşe'nin söylediğine hayret doğrusu! Allah'a yemin olsun ki onun söylediği ne bir şiirdir, ne bir sihirdir, ne de delilikten dolayı hezeyandır. Şüphesiz onun sözü Allah'ın kelamındandır. Kureyş'ten ileri gelen bir topluluk onun bu sözlerini işitince kendi aralarında danışarak şu karara vardılar: Allah'a yemin olsun ki eğer Velid dininden dönecek olursa Kureyşliler de dinlerinden döner. Ebû Cehil b. Hişam bunu duyunca o da: Allah'a yemin olsun ki onun bu halini önlemek için ben sizin adınıza yeterim deyip, kalktı, Velid'in yanına gitti. Evine girdi, Velid'e: Senin kavminin sana vermek üzere sadaka topladıklarını görmüyor musun, dedi. Velid: Ben aralarında malı da, evladı da en çok olan kişi değil miyim, dedi. Ebû Cehil ona: Onlar kendi aralarında senin Ebû Kuhafe'nin oğlunun (Ebû Bekir'in) yanına onun yemeğini yemek maksadıyla girdiğini konuşuyorlar, dedi. Velid: Aşiretim böyle mi konuşuyorlar, dedi. Allah'a yemin ederim ki bir daha ne İbn Ebî Kuhafe'ye, ne Ömer'e, ne İbn Ebî Kebşe'ye (Allah Rasûlü'nü kastediyor) yaklaşırım, onun söylediği geçmişlerden nakledilen bir sihirden başkası değildir. Bunun üzerine Allah, Rasûlü'ne: *"Başbaşa bırak beni tek başına yarattığım"* buyruğundan *"o hem bırakmaz, hem de terk etmez"* buyruğuna kadar olan âyetleri indirdi.[168]

168 Taberî, 35420. Senedinde Atiyye el-Avfî vardır, zayıf bir ravidir ama biri bundan sonra gelecek rivayet olmak üzere çeşitli yollardan gelmiştir.

Scanned with CamScanner

Katâde dedi ki: Onun şöyle dediğini naklettiler: Allah'a yemin olsun ki ben bu adamın (Allah Rasûlü'nün) söylediklerine baktım. Onun şiir olmadığını gördüm. Onun bir tatlılığının olduğunu, üzerinde bir parlaklık ve revnakın bulunduğunu, onun hep yüksek olup, üzerine çıkılmadığını gördüm. Bununla birlikte onun bir sihir olduğundan da şüphem yok. Bunun üzerine Allah: *"Kahrolası ne biçim ölçtü, biçti"* âyetinden itibaren: *"Sonra kaşlarını çattı, yüzünü ekşitti"* buyruğuna kadar olan âyetleri indirdi. Yani kaşlarını birbirine yaklaştırdı (çattı) ve tiksinircesine yüzünü buruşturdu, demektir.

[7081] İbn Cerîr dedi ki: İkrime'den rivayete göre el-Velid b. Muğîre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e geldi. Allah Rasûlü ona Kur'ân-ı Kerim okudu. Kur'ân onun, kalbini inceltir gibi oldu. Bu hal Ebû Cehil b. Hişam'a ulaşınca yanına gelip şöyle dedi: Amcacığım senin kavmin senin için bir miktar mal toplamak istiyorlar. Velid: Nedenmiş o, dedi. Ebû Cehil: Onu sana verecekler. Çünkü sen Muhammed'in yanına onun elinde bulunanlara tamah ederek gittiğini kabul ediyorlar, dedi. Velid: Kureyş şu gerçeği biliyor ki, ben aralarında malı en çok olanım, dedi. Ebû Cehil: Sen onun hakkında öyle bir söz söylemelisin ki, senin kavmin de onun söylediklerini inkâr ettiğini ve senin ondan hoşlanmadığını bilsin, dedi. Velid: Onun hakkında ne diyebilirim ki? Allah'a yemin olsun aranızda şiiri receziyle, kaside türüyle ve cinlerin telkini olan şiir türleriyle benden daha iyi bileniniz yok. Allah'a yemin ederim onun söyledikleri bunların hiçbirisine benzemiyor. Allah'a yemin olsun ki söylediği sözünün bir tatlılığı var. Altında kalanları paramparça eder, hep yukarı çıkar, onun üstüne çıkılmaz, dedi. Bu sefer Ebû Cehil: Allah'a yemin olsun ki senin kavmin onun hakkında (uygun görecekleri) bir söz söylemediğin sürece hoşnut olmazlar, dedi. Velid: O halde bırak beni de hakkında (ne söyleyeceğimi) düşüneyim, dedi. Düşündükten sonra: Bu başkasından nakledip, aktardığı bir sihirdir, dedi. Bunun üzerine: *"Başbaşa bırak beni, tek başıma yarattığım"* buyruğu -Katâde: Annesinin karnında bir başına çıkan o kimse ile- buyruğu *"onun üzerinde ondokuz (melek) vardır"* buyruğuna kadar nazil oldu.[169]

Muhammed b. İshâk ve daha başkaları da buna yakın bir şekilde bu husûsta rivayet nakletmiş bulunmaktadırlar. Süddî'nin söylediğine göre Kureyşliler, Daru'n-Nedve'de toplanıp, Araplardan hac için gelecek olan kafileler gelmeden önce onları (Allah Rasûlü'nü dinlemekten) alıkoymak maksadıyla,

169 Taberî, 35419. Mürsel bir rivayettir ama şahitleri vardır.

Scanned with CamScanner

hakkında neler söyleyecekleri üzerinde görüş birliğine varmak maksadıyla toplandılar. Kimileri o bir şairdir dedi, başkaları bir sihirbazdır, diğerleri bir kâhindir, öbürleri bir delidir, dedi. Nitekim yüce Allah: *"Senin için nasıl misaller verip, dalalete düştüklerine bir bak. Artık onlar bir daha yol bulamayacaklardır."* (İsrâ, 48) buyurmaktadır. Bütün bunlar söylenirken Velid de onun hakkında neler söyleyebileceğini düşünüp durdu. Düşündü, ölçtü, biçti, baktı, kaşlarını çattı, yüzünü ekşitti, sonunda: *"Bu nakledile gelen bir sihirden ibarettir, bu insan sözünden başka bir şey değildir"* dedi. Aziz ve celil olan Allah da: *"Ben onu Sekar'a sokacağım"* buyurdu yani ben onu bütün cihetlerinden oraya batıracağım sonra da: *"Sekar'ın ne olduğunu ne bildirdi"* buyurdu. Bu Sekar'ın durumunun ne kadar dehşetli ve muazzam olduğunu anlatan bir buyruktur sonra da bunu: *"O hem bırakmaz, hem de terk etmez"* diye açıklamaktadır ki onların etlerini, damarlarını, sinirlerini, derilerini yer, bitirir sonra da bunların yerine başkaları getirilir. Onlar bu halleri ile ne ölürler, ne hayat bulurlar. Bu açıklamayı İbn Bureyde, Ebû Sinan ve başkaları yapmıştır.

"O insan derisini" Mücâhid: Derinin kendisini diye açıklamıştır *"kavurandır."* Ebû Rezin dedi ki: Deriyi bir defa yalar, onu gece karanlığından daha da koyu siyah yapar. Zeyd b. Eslem: Onların cesetleri o ateşin üzerinde kavrulur diye açıklamıştır. Katâde: *"O insan derisini kavurandır"* buyruğunu deriyi alabildiğine yakandır diye açıklamıştır. İbn Abbâs da: İnsan tenini, derisini yakar diye açıklamıştır.

"Onun üzerinde ondokuz" Zebanilerin ileri gelenlerinden, hilkatleri pek büyük, huyları oldukça sert ve haşin melek *"vardır."*

[7082] İbn Ebî Hâtim dedi ki: el-Bera (b. Azib) yüce Allah'ın: *"Onun üzerinde ondokuz vardır"* buyruğu hakkında dedi ki: Yahudilerden birkaç kişi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından bir adama cehennemin bekçileri hakkında soru sordu. O: Allah ve Rasûlü en iyi bilendir, dedi. Bir adam gelip (durumu) Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e haber verince, yüce Allah da o anda onun üzerine: *"Onun üzerinde ondokuz (melek) vardır"* buyruğunu indirdi. Allah Rasûlü de bunu ashabına haber verip şöyle buyurdu: *"Onları çağırın. Ben de onlara yanıma gelecek olurlarsa cennetin toprağı hakkında soru soracağım. O un gibi bembeyazdır."* Yahudiler gelip ona cehennem bekçileri

Scanned with CamScanner

hakkında soru sordular. O da el parmaklarını iki defa gösterip, ikincisinde bir baş parmağını kapattı. Sonra da: *"Siz bana cennetin toprağının nasıl olduğunu haber verin"* buyurdu. Onlar: Ey İbn Selam, bunlara haber ver, dediler. O: Beyaz bir ekmek gibidir dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Şüphesiz (beyaz) ekmek de ancak beyaz undan olur"* buyurdu.[170]

Rivayet bu şekilde İbn Ebî Hâtim tarafından el-Bera'dan diye nakledilmiştir. Halbuki meşhur olan Hâfız Ebû Bekr b. el-Bezzâr'ın Müsned'inde rivayet ettiği gibi Câbir b. Abdullah'tan rivayet edilmiş olduğudur.

[7083] Bize Ahmed b. Abde tahdis etti. Câbir b. Abdullah dedi ki: Bir adam Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek: Ey Muhammed! Bugün ashabın yenildi, dedi. Allah Rasûlü: *"Neyle yenildiler?"* buyurdu. O kişi: Yahudiler kendilerine sizin nebîniz size ateşin bekçilerinin sayısını bildirdi mi? diye sordular. Onlar: Nebîmize sormadan bilemeyiz, dediler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Bilmedikleri bir hususa dair kendilerine soru sorulup da Nebîmize sormadan bilemeyiz diyen bir topluluk nasıl yenilmiş kabul edilebilir ki? Allah'ın düşmanlarını bana çağırın. Kendileri ise nebîlerinden kendilerine Allah'ı açıkça göstermesini istemişlerdi"* buyurdu.

Sonra onlara haber gönderip, huzuruna çağırttı. (Geldikten sonra): Ey Ebu'l-Kâsım! Cehennemdekilerin bekçilerinin sayısı ne kadardır? dediler. Allah Rasûlü: *"Böyledir"* buyurup, ellerini açtı. Sonra bir daha ellerini açtı ve sadece birisini kapattı. Ashabına da: *"Şayet size cennetin toprağı nedir diye sorulacak olursa bilin ki o beyaz un gibidir"* buyurdu. Yahudiler ona soru sorup kendilerine cehennemliklerin bekçilerinin de sayısını haber verdikten sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlara: *"Cennetin toprağı nedir?"* diye sordu. Biri diğerine baktı ve sonra: Ey Ebe'l-Kâsım! O bir ekmektir, dediler. Allah Rasûlü: *"Ekmek beyaz undandır"* buyurdu.[171]

---

170 Beyhakî, el-Ba's, 509. Senedi Hureys b. Ebî Matar'ın zayıf olmasından ötürü zayıftır. Beyhakî de ondan dolayı zayıf olduğunu söylemiş ve: Bu âyet Velid hakkında inmiştir demiştir. Derim ki: Burada âyetin nüzulünün söz konusu edilmesi asılsızdır çünkü sûre Mekke'de inmiştir. Yahudilerin soru sormaları ise Medine'de olmuştur.

171 Senedi zayıftır. Tirmizî, 3327'de tahriç etmiş olup, gariptir diyerek zayıf olduğuna işaret etmiştir. İlleti Mücalid b. Said'dir. Cumhur hıfzının kötü oluşundan dolayı zayıf olduğunu söylemiştir. Ayrıca bk. Silsiletu'l-Ehadisi'd-Daife, 3348. Beyaz undan söz eden bölüm Deccal ile ilgili hadiste geçmektedir. O hadis sahihtir.

Scanned with CamScanner

Tirmizî bunu bu âyet-i kerimenin tefsiri ile ilgili olarak İbn Ebî Ömer'den, o Süfyân'dan böylece rivayet etmiştir. Kendisi de, Bezzâr da: "Biz bunu ancak Mücâhid'in naklettiği bir hadis olarak biliyoruz" demişlerdir. İmam Ahmed de Ali İbnu'l-Medini'den, o Süfyân'dan sadece beyaz un ile ilgili bölümünü rivayet etmiş bulunmaktadır.

Cehennemin Bekçileri:

وَمَا جَعَلْنَآ أَصْحَابَ النَّارِ إِلَّا مَلَٰٓئِكَةً ۙ وَمَا جَعَلْنَا عِدَّتَهُمْ إِلَّا فِتْنَةً لِّلَّذِينَ
كَفَرُوا۟ ۙ لِيَسْتَيْقِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَٰبَ وَيَزْدَادَ الَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِيمَٰنًا وَلَا
يَرْتَابَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَٰبَ وَالْمُؤْمِنُونَ ۙ وَلِيَقُولَ الَّذِينَ فِى قُلُوبِهِم
مَّرَضٌ وَالْكَٰفِرُونَ مَاذَآ أَرَادَ اللَّهُ بِهَٰذَا مَثَلًا ۚ كَذَٰلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ مَن يَشَآءُ
وَيَهْدِى مَن يَشَآءُ ۚ وَمَا يَعْلَمُ جُنُودَ رَبِّكَ إِلَّا هُوَ ۚ وَمَا هِىَ إِلَّا ذِكْرَىٰ
لِلْبَشَرِ ﴿٣١﴾ كَلَّا ۖ وَالْقَمَرِ ﴿٣٢﴾ وَالَّيْلِ إِذْ أَدْبَرَ ۖ ﴿٣٣﴾ وَالصُّبْحِ
إِذَآ أَسْفَرَ ۖ ﴿٣٤﴾ إِنَّهَا لَإِحْدَى الْكُبَرِ ۖ ﴿٣٥﴾ نَذِيرًا لِّلْبَشَرِ ۖ ﴿٣٦﴾
لِمَن شَآءَ مِنكُمْ أَن يَتَقَدَّمَ أَوْ يَتَأَخَّرَ ۚ ﴿٣٧﴾

31. Biz cehennem bekçilerini yalnız meleklerden yaptık. Onların sayısını da inkâr edenler için ancak bir fitne kıldık. Kendilerine kitap verilenler sağlam inansınlar, iman edenlerin de imanları artsın, kitap verilenler şüpheye düşmesin. Kalplerinde hastalık bulunanlar ve kâfirler de: "Allah bununla misal olarak neyi murad etmiş" desinler diye. İşte Allah kimi dilerse böylece saptırır, kimi de dilerse hidayete kavuşturur. Rabbinin ordularını ondan başka kimse bilmez ve o insanlar için ancak bir öğüttür.

32. Ama öyle yapmıyorlar. Andolsun aya,

33. Geri geldiğinde geceye,

34. Aydınlandığı zaman sabaha,

35. Muhakkak ki o büyüklerden biridir.

36. İnsanlar için bir uyarıcıdır.

37. Aranızdan ileri gitmek yahut geri kalmak isteyene.

Scanned with CamScanner

Tefsiri:

Yüce Allah buyuruyor ki: *"Biz cehennem bekçilerini"* cehennemden sorumlu koruyucularını *"yalnız meleklerden"* yani çetin, kaba, haşin Zebanilerden *"yaptık."* Bu da cehennem bekçilerinin sayısı söz konusu edilince Ebû Cehil'in: Ey Kureyşliler, sizden her on kişi o meleklerden birisinin hakkından gelerek onları yenik düşüremeyecek mi, diyen Kureyş müşriklerine bir cevaptır. Yüce Allah bunun için: *"Biz cehennem bekçilerini yalnız meleklerden"* yani yaratılışları çok çetin ve güçlü, asla karşı konulamayan ve yenik düşürülemeyen meleklerden *"yaptık"* buyurdu.

Denildiğine göre asıl adı Kelede b. Esid b. Halef olan Ebu'l-Eşedeyn: Ey Kureyş topluluğu, siz aralarından iki kişinin hakkından gelin, ben de sizin adınıza onyedi kişinin hakkından gelirim, diye söylemişti. O bu sözlerini böbürlenerek, kendisini beğenerek ifade etmişti. Söylendiğine göre o öyle bir güçlü kişi idi ki bir ineğin derisi üzerinde durur, on kişi o deriyi ayaklarının altından çekmeye çalışır, deri parçalanır, kendisi de derinin üzerinden oynamamış olurdu.

Suheyli: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i güreşe davet eden kişi de bu idi, demektedir. O: Benim sırtımı yere yıkarsan sana iman ederim, demişti. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) defalarca sırtını yere getirdiği halde iman etmemişti. (Suheyli) dedi ki: İbn İshâk bu güreşme ile ilgili haberi Rukâne b. Abd b. Yezîd b. Haşim b. el-Muttalib hakkında rivayet etmektedir. Derim ki: Her ikisinin zikrettikleri arasında bir aykırılık yoktur. Allah en iyi bilendir.

"Onların sayısını da inkâr edenler için ancak bir fitne kıldık." Yani bizim onların sayılarının ondokuz olduğunu söylememiz insanları imtihan etmemiz içindir. *"Kendilerine kitap verilenler sağlam inansınlar"* yani bu Rasûlün hak olduğunu bilsinler çünkü o kendisinden önceki nebîlere indirilmiş ve onların ellerinde bulunan semavi kitaplara uygun olanları söylemektedir. *"İman edenlerin de imanı artsın."* Nebîleri Muhammed'in verdiği haberlerin doğru olduğuna yapılan tanıklıklar sebebiyle mevcut imanlarına iman katılsın. *"Kitap verilenlerle mü'minler şüpheye düşmesin, kalplerinde hastalık bulunan"* münafıklar ve *"kâfirler de: Allah bununla neyi murad etmiş desinler diye."* Yani bunun burada söz konusu edilmesinin hikmeti nedir, desinler diye.

Scanned with CamScanner

Yüce Allah: *"İşte Allah kimi dilerse böylece saptırır"* buyurmaktadır. İşte bu ve benzeri buyruklar ile birtakım kimselerin kalplerindeki iman pekişirken, daha başkalarının kalplerindeki iman sarsıntıya uğrar. Nihai sonsuz hikmet ve susturucu delil yalnız onundur.

"Rabbinin ordularını ondan başka kimse bilmez." Onların sayılarını, çokluklarını ancak o yüce Rabbimiz bilir. Böylelikle herhangi bir kimse onların sadece ondokuz melekten ibaret olduklarını zannetmesin. Nitekim Yunan felsefecileri ile onlarla aynı kanaati paylaşan bu âyeti işiten iki dine mensup bilgisiz ve sapık kimselerin söyledikleri bu gibi yanlış kanaatlere örnektir. Onlar bu ondokuz meleği, on tür akıl ile dokuz tür nefis olarak değerlendirmişlerdir. Halbuki onlar bunların bu sayılarını kendiliklerinden uydurdukları gibi, böyle olduklarına dair delil ortaya koymaktan da aciz kalmışlardır. Onlara âyetin baş tarafları iyice anlatıldığı halde son kısmını inkâr ettiler. Bu ise yüce Allah'ın: *"Rabbinin ordularını ondan başka kimse bilmez"* buyruğudur.

[7084] Buhârî ve Müslim'in Sahih'leri ile başka kaynaklarda rivayet edilmiş bulunan İsrâ hadisinde sabit olduğu üzere Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yedinci semada bulunan el-Beytu'l-Ma'mur'un nitelikleri hakkında şunları söylemiştir: *"Bir de baktım ki o eve bir günde yetmiş bin melek giriyor ve bir daha sonuncularına kadar (onlara tekrar girmek için sıra gelmediğinden) geri dönemiyorlardı."*[172]

[7085] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Zerr dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Ben sizin görmediğinizi görür, duymadığınızı duyarım. Sema gıcırdamış bulunuyor, gıcırdamakta da hakkı var çünkü üzerinde secde eden bir meleğin bulunmadığı dört parmaklık bir yer dahi yoktur. Benim bildiğimi bilseydiniz, pek az güler ve çokça ağlardınız. Yataklarınızda kadınlardan zevk alamazdınız. Yollara yüce Allah'a feryat ederek dökülürdünüz."* Ebû Zerr dedi ki: Keşke biçilen bir ağaç olsaydım diye çok arzu ederdim.[173] Bunu Tirmizî ve İbn Mâce, İsrâil'in naklettiği bir hadis olarak rivayet etmişler, Tirmizî: Hasen, gariptir. Ebû Zerr'den mevkuf olarak da rivayet edilmiştir, demektedir.[174]

---

172 Buhârî ve Müslim tarafından rivayet edilmiş olup, daha önceden geçti.

173 Hasendir. Tirmizî, 2312; İbn Mâce, 4190; Ahmed, V, 173. Senedi şahitler arasında hasendir. Bu hususta daha başka hadisler de vardır.

174 İbn Kesir, İmam Ahmed'in lafzı akabinde Tirmizî'nin sözlerini nakletmektedir. Bu ise

Scanned with CamScanner

[7086] Hâfız Ebu'l-Kâsım Taberânî dedi ki: Câbir b. Abdullah (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Yedi semada ayakta duran bir meleğin, yahut secde eden bir meleğin, ya da rükûa varmış bir meleğin bulunmadığı bir ayak koyacak yer, bir karışlık yer, bir el ayası sığacak kadar bir yer yoktur. Kıyamet gününde hepsi de: Subhaneke ma abednake hakka ibadetik illa enna len nuşrik bike şey'en: Seni her türlü eksiklikten tenzih ederiz, sana hakkıyla ibadet edemedik. Ancak biz sana hiçbir şeyi ortak koşmadık, derler."*[175]

[7087] Muhammed b. Nasr el-Mervezi, Kitabu's-Salat adlı eserinde şöyle demektedir: Hakim b. Hizam dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ashabı ile birlikte iken onlara: *"Duyduğumu duyuyor musunuz?"* dedi. Onlar: Biz hiçbir şey duymuyoruz, dediler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ben semanın gıcırtısını duyuyorum. Neden gıcırdadı diye de kınanmaz çünkü orada üzerinde rükûa yahut secdeye varmış bir karışlık yerin bulunmadığı bir yer yoktur"* buyurdu.[176]

[7088] Yine Muhammed b. Nasr şöyle demektedir: Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Dünya semasında secde eden yahut ayakta duran bir meleğin bulunmadığı bir ayak koyacak yer dahi yoktur. İşte meleklerin söylediği bildirilen: "Bizden her birimiz için bilinen bir makamı olmayan yoktur. Muhakkak biz saf saf duranlarız ve şüphesiz biz tesbih edenleriz."* (Sâffât, 164-166) *buyruğu bunu anlatmaktadır."*[177]

---

hadisin tamamının mevkuf olarak rivayet edildiği izlenimini verir, durum böyle değildir çünkü Tirmizî bu hadisi 2312 numarada son bölümüyle birlikte merfu olarak rivayet etmiştir. "Koparılan bir ağaç olmayı çok arzu ederdim" lafzı sadece -İmam Ahmed'in rivayetinde açıkça beyan ettiği gibi- Ebû Zerr'in mevkuf sözüdür.

175 Baş tarafı sahihtir. Taberânî, Evsat, 3592; Heysemi, Mecma, 18437'de senedinde Urve b. Mervan vardır. Dârekutnî: Hadis de pek kavi değildir demektedir. Derim ki: "Kıyamet günü olunca: ..." bölümünü tek başına kendisi rivayet etmiştir. Baş tarafının görüldüğü gibi şahitleri bulunmaktadır.

176 Sahihtir. Muhammed b. Nasr, 250. Senedi hasendir, şahitleri vardır.

177 Daha önce Sâffât, 164-166. âyetlerin tefsirinde geçti. Bu oldukça garip, merfu bir hadistir. Sonra (Muhammed b. Nasr) bunu Mahmud b. Âdem'den diye rivayet etmektedir. Buna göre İbn Mes'ud dedi ki: Semalardan öyle bir sema vardır ki üzerinde bir meleğin alnının yahut da ayaktaki bir meleğin ayaklarının bulunmadığı bir karışlık yer dahi yoktur. Sonra da: *"Muhakkak biz saf saf duranlarız ve şüphesiz biz tesbih edenleriz."* (Sâffât, 165-166) buyruğunu okudu.

Scanned with CamScanner

Sonra (Muhammed b. Nasr) dedi ki: Saide oğullarından Abdurrahman b. el-Ala babası el-Ala b. Sa'd'dan -ki Mekke fethine ve sonraki olaylara katılmış birisidir- rivayet ettiğine göre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir gün meclisinde oturanlara: *"Benim duyduğumu duyuyor musunuz?"* dedi. Onlar: Ne duyuyorsun ey Allah'ın Rasûlü? dediler. O şöyle buyurdu: *"Sema gıcırdadı, gıcırdamakta da haklıdır. Çünkü orada üzerinde kıyamda bir meleğin yahut rükû ya da secdede bulunan bir meleğin bulunmadığı bir ayak koyacak yer dahi yoktur. Melekler de: "Muhakkak biz saf saf duranlarız ve şüphesiz biz tesbih edenleriz."* (Sâffât, 165-166) *demişlerdir."* Bu da oldukça garip bir isnattır.

[7090] Sonra (Muhammed b. Nasr) dedi ki: Abdullah b. Ömer'den rivayete göre Ömer geldiğinde namaz için kamet getirilmişti. Üç kişi de oturuyorlardı. Bunlardan biri Ebu'l-Cahş el-Leysi idi. Ömer: Kalkın da Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte namaz kılın, dedi. İkisi kalktığı halde, Ebû Cahş kalkmayarak iki bileği de benden güçlü, yakalayışı benden çetin ve beni yere yıkacak sonra da yüzümü toprağa bulayacak bir adam gelmedikçe kalkmayacağım, dedi. Ömer dedi ki: Onu yere yıktım, yüzünü de toprağa buladım, dedi. Sonra Osman b. Affan geldi, beni ondan uzaklaştırdı. Ömer kızgın bir şekilde çıktı ve Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına vardı. Allah Rasûlü: *"Neyin var ey Ebû Hafs?"* deyince, Ömer (radıyallâhu anh) başından geçenleri ona anlattı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz ki Ömer'in razı olması bir rahmettir. Allah'a yemin olsun ki ben senin o pis herifin başını bana getirmeni çok arzu ederdim."* Ömer derhal ayağa kalkıp ona yöneldi. Ömer uzaklaşıp gidince Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"Otur da ben sana aziz ve celil Rabbimizin Ebû Cahş'ın namazına muhtaç olmadığını haber vereyim. Şüphesiz dünya semasında huşu ile dolu melekler vardır. Bunlar kıyâmet kopuncaya kadar başlarını (secdeden) kaldırmayacaklardır. Kıyamet kopacak olursa başlarını kaldıracaklar sonra şöyle diyecekler: Rabbimiz, biz sana hakkıyla ibadet edemedik. Şüphesiz yine ikinci semada Allah'ın secde eden melekleri vardır. Kıyamet kopuncaya kadar başlarını secdeden kaldırmayacaklardır. Kıyamet koptu mu başlarını kaldırıp: Rabbimiz seni her türlü eksiklikten tenzih ederiz. Biz sana hakkıyla ibadet edemedik diyecekler. Üçüncü semada da rükû eden melekler vardır. Bunlar da kıyâmet kopuncaya kadar başlarını kaldırmayacaklardır. Kıyamet*

Scanned with CamScanner

kopacak olursa başlarını kaldıracaklar ve: Seni her türlü eksiklikten tenzih ederiz, sana hakkıyla ibadet edemedik diyeceklerdir." Ömer ona: Ey Allah'ın Rasûlü! Peki ne diyorlar? diye sordu. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"Dünya semasındakiler: Mülk ve melekûtun sahibini her türlü eksiklikten tenzih ederiz, derler. İkinci semadakiler: İzzet ve ceberûtun sahibini her türlü eksiklikten tenzih ederiz, derler. Üçüncü semadakiler: Ölümsüz hayy (diri olan)ı her türlü eksiklikten tenzih ederiz, derler. Ey Ömer! Sen bunu namazında söyle."* Ömer dedi ki: Ey Allah'ın Rasûlü! Peki bana namazımda söylememi öğretip emrettiğin (diğer) sözleri ne kadar söyleyeyim? dedim. Allah Rasûlü: *"Bunu bir defa, bunu da bir defa söyle"* buyurdu. Bana söylemesini emrettiği de: "Cezalandırmandan affetmene, gazabından rızana, senden sana sığınırım. Senin zatın pek yücedir" sözleri idi.[178] Bu oldukça garip bir hadistir. Hatta ileri derecede münkerdir. İshâk el-Ferevi'den Buhârî rivayet nakletmiş, İbn Hibbân onu es-Sikat adlı eserinde zikretmiş, Ebû Dâvûd, Nesâî, Ukayli ve Dârekutnî zayıf olduğunu söylemişlerdir.

Ebû Hâtim er-Râzî dedi ki: O doğru sözlü birisidir. Ancak gözlerini kaybettikten sonra bazen kendisine yapılan (hadis) telkinleri(ni) kabul ederdi ama kitapları (elindeki yazma nüshaları) sahihtir.

Bir seferinde de: O muzdarip bir ravidir. Hocası Abdulmelik b. Kudame Ebû Katâde el-Cumahi hakkında ise tenkitlerde bulunulmuştur demektedir.

Muhammed b. Nasr'ın da bu hadisi rivayet edip de onun hakkında bir şey söylememiş olduğuna ve halini bildirmemiş olduğuna, senedindeki ravilerden herhangi birisinin zayıf olduğuna değinmemiş oluşuna da gerçekten hayret edilir. Şu kadar var ki o bunu bir başka yoldan Said b. Cubeyr'den mürsel olarak buna yakın rivayet etmiştir. Yine bir başka yoldan Hasan-ı Basrî'den mürsel olarak ve buna yakın olarak rivayet etmiştir.

178 Muhammed b. Nasr, Kitabu's-Salah, 256. Senedi oldukça zayıftır. İbn Kesir'in zikrettiği üzere cumhur İshâk'ın zayıf olduğunu söylemiştir. Hocası da zayıftır. Senedinde bulunan Abdurrahman da zayıftır. Metin de oldukça gariptir. Hatta İbn Kesir'in (r.h) belirttiği gibi münkerdir. Bu hadisin Said b. Cubeyr'den gelen mürsel bir şahidi vardır. Bunu 257 numara ile (Muhammed b. Nasr) tahriç etmiştir. Mürsel olmasının yanında senedinde Câfer el-Kummi vardır. İbn Mende: Said b. Cubeyr'den gelen rivayetler de kavi değildir demiştir. Yine bunun mürsel ve hasen bir şahidi vardır. Bunu da 258 numara ile tahriç etmiştir. Hasan'ın mürsel rivayetleri de vahidir. Ayrıca senedinde Ömer b. el-Muğire vardır, hadisi münker birisidir.

Scanned with CamScanner

[7091] Sonra Muhammed b. Nasr dedi ki: Abbad b. Mansur dedi ki: Ben Adiyy b. Ertae'yi bize Medain minberi üzerinde hutbe verirken dinledim, şöyle dedi: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından bir adamın Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu naklettiğini dinledim: *"Şüphesiz Allah'ın korkusundan dolayı eklemleri tir tir titreyen melekleri vardır. Onlardan herhangi birisinin damlayan bir gözyaşı damlası mutlaka namaz kılmakta olan bir başka meleğin üzerine düşer. Onlar arasında Allah'ın gökleri ve yeri yarattığından beri secdede bulunan ve hala başlarını kaldırmamış, kıyâmet gününe kadar da kaldırmayacak olanları vardır. Yine onlardan Allah'ın gökleri ve yeri yarattığı günden beri rükûa varmış ve başlarını rükûdan kaldırmamış kıyâmet gününe kadar da kaldırmayacak olan melekler vardır. Bunlar başlarını kaldıracakları vakit aziz ve celil Allah'ın Vechine bakacaklar ve: Seni her türlü eksiklikten tenzih ederim, sana hakkıyla ibadet edemedik, diyeceklerdir."*[179] Bu sakıncası bulunmayan bir senettir.

"Ve o insanlar için ancak bir öğüttür" buyruğu hakkında Mücâhid ve daha başkaları *"ve o"* yani niteliklerini belirttiğim o ateş *"insanlar için ancak bir öğüttür"* demektir. Sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Ama öyle yapmıyorlar. Andolsun aya geri geldiğinde" yani bitip gittiğinde *"geceye, aydınlandığı zaman"* yani ortalığı güneşin doğuşuyla aydınlattığı vakit *"sabaha, muhakkak ki o büyük"* yani ateş pek büyük *"(musibet)lerden biridir."*

Bu açıklamayı İbn Abbâs, Mücâhid, Katâde, Dahhâk ve seleften daha başkaları yapmış bulunmaktadır.

"İnsanlar için bir uyarıcıdır, aranızdan ileri gitmek yahut geri kalmak isteyene." Yani uyarıyı kabul ederek hak ile hidayet bulmak isteyen ya da uyarıdan geri kalarak ondan yüz çevirip, onu reddeden kimseye (bir uyarıdır).

179 Zayıftır. Bunu Muhammed b. Nasr, 260 numarada tahriç etmiş olmakla birlikte senedinde Adiyy b. Ertae vardır. O Takrib'de belirtildiği üzere makbul bir ravidir. Kendisinden ise Abbad b. Mansur rivayette bulunmuştur. O da hadis rivayeti zayıf birisidir, münker rivayetler nakletmiş bulunmaktadır. Ayrıca bk. Mizan, 4141. Bu sebeple senet zayıftır. Merhum İbn Kesir'in dediği gibi değildir. Ayrıca metin de bu lafızla gariptir.

Scanned with CamScanner

Cehennemin Bekçileri:

كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِينَةٌ ﴿٣٨﴾ إِلَّآ أَصْحَابَ الْيَمِينِ ﴿٣٩﴾
فِي جَنَّاتٍ يَتَسَآءَلُونَ ﴿٤٠﴾ عَنِ الْمُجْرِمِينَ ﴿٤١﴾ مَا سَلَكَكُمْ
فِي سَقَرَ ﴿٤٢﴾ قَالُوا لَمْ نَكُ مِنَ الْمُصَلِّينَ ﴿٤٣﴾ وَلَمْ نَكُ نُطْعِمُ
الْمِسْكِينَ ﴿٤٤﴾ وَكُنَّا نَخُوضُ مَعَ الْخَآئِضِينَ ﴿٤٥﴾ وَكُنَّا نُكَذِّبُ
بِيَوْمِ الدِّينِ ﴿٤٦﴾ حَتَّىٰٓ أَتَانَا الْيَقِينُ ﴿٤٧﴾ فَمَا تَنفَعُهُمْ شَفَاعَةُ
الشَّافِعِينَ ﴿٤٨﴾ فَمَا لَهُمْ عَنِ التَّذْكِرَةِ مُعْرِضِينَ ﴿٤٩﴾ كَأَنَّهُمْ حُمُرٌ
مُّسْتَنفِرَةٌ ﴿٥٠﴾ فَرَّتْ مِن قَسْوَرَةٍ ﴿٥١﴾ بَلْ يُرِيدُ كُلُّ امْرِئٍ مِّنْهُمْ
أَن يُؤْتَىٰ صُحُفًا مُّنَشَّرَةً ﴿٥٢﴾ كَلَّا ۖ بَل لَّا يَخَافُونَ الْآخِرَةَ ﴿٥٣﴾
كَلَّآ إِنَّهُ تَذْكِرَةٌ ﴿٥٤﴾ فَمَن شَآءَ ذَكَرَهُ ﴿٥٥﴾ وَمَا يَذْكُرُونَ إِلَّآ أَن
يَشَآءَ اللَّهُ ۖ هُوَ أَهْلُ التَّقْوَىٰ وَأَهْلُ الْمَغْفِرَةِ ﴿٥٦﴾

38. Her bir nefis kazandıkları karşılığında rehin alınmıştır.

39. Yemin ashabı müstesna.

40. Cennetlerdedirler, birbirlerine soru sorarlar,

41. Suçlular hakkında:

42. Sizi Sekar'a ne sürükledi?

43. Derler ki: "Biz namaz kılanlardan değildik."

44. Yoksullara yedirmezdik,

45. Biz de dalanlarla birlikte dalardık.

46. Din gününü de yalanlardık.

47. Nihayet ölüm bize gelip çattı.

47. Artık şefaat edenlerin şefaati onlara fayda vermez.

49. Ne oluyor onlara ki öğütten yüz çeviricidirler.

50, 51. Onlar sanki aslandan ürküp kaçan yaban eşekleridir.

Scanned with CamScanner

52. Hatta onlardan her biri kendisine açılmış sahifeler verilmesini ister.

53. Asla! Doğrusu onlar ahiretten korkmazlar.

54. Hayır, gerçekten o bir öğüttür.

55. Kim dilerse ondan öğüt alır.

56. Allah dilemedikçe de öğüt al(a)mazlar. İşte o kendisinden korkulmaya layık olandır, bağışlamak da ona yaraşır.

Tefsiri:

Yüce Allah her bir kişinin kazandıkları karşılığında rehin alındığını yani kıyâmet gününde ameli karşılığında alıkonulup, tutulacağını haber vermektedir. Bu açıklamayı İbn Abbâs ve başkaları yapmıştır.

"Yemin ashabı müstesnâ." Çünkü onlar *"cennetlerdedirler, birbirlerine soru sorarlar, suçlular hakkında."* Yani kendileri yüksek köşklerinde, öbürleri ise cehennemin aşağı doğru inen basamaklarında bulundukları halde günahkârlar hakkında soruşturarak onlara şöyle derler:

"Sizi Sekar'a ne sürükledi? Derler ki: Biz namaz kılanlardan değildik, yoksullara yemek yedirmezdik." Yani biz Rabbimize de ibadet etmedik, kendi türdeşimiz olan onun yarattıklarına da iyilik ve ihsanda bulunmadık.

"Biz dalanlarla birlikte dalardık." Yani bilmediğimiz hususlarda ileri geri konuşurduk. Katâde: Her bir azgın ortaya çıktıkça biz de onunla birlikte azgınlaştık. *"Din gününü de yalanlardık. Nihayet yakin"* yani ölüm *"bize gelip çattı."* Bu da yüce Allah'ın: *"Sana yakin (ölüm) gelinceye kadar Rabbine ibadet et"* (Hicr, 99) buyruğuna benzemektedir.

[7092] Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de şöyle buyurdu: *"Ona -yani Osman b. Maz'un'a- yakin (ölüm) gelmiş bulunuyor."*[180]

"Artık şefaat edenlerin şefaati onlara fayda vermez." Yani bu niteliklere sahip olan kimselere kıyâmet gününde hakkında şefaatte bulunacak bir kimsenin şefaatinin faydası olmaz. Çünkü şefaat ancak hakkında şefaatte bulu-

180 Buhârî, 3929 Ümmü Ala'nın rivayet ettiği bir hadis olarak tahriç etmiştir. Hadisle ilgili bir olay da vardır. Daha önce Hicr sûresinde geçmiş bulunmaktadır.

Scanned with CamScanner

nulacak olan kişi elverişli ise fayda verir. Kıyamet gününde Allah'ın huzuruna kâfir olarak varana gelince, elbette ki onun için içinde ebediyen kalmak üzere cehennem kaçınılmaz bir ceza yeridir.

Sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Ne oluyor onlara ki, öğütten yüz çeviricidirler."* Yani senin karşında duran bu kâfirlere ne oluyor? Neden onlar kendilerini davet edip, kendisine öğüt verdiğin hususta yüz çeviriyorlar? *"Onlar sanki aslandan ürküp kaçan yaban eşekleridir."* Yani onlar haktan kaçıp, ondan yüz çevirmelerinde onları avlamak isteyen bir aslan kaçan yaban eşeklerine benzemektedirler. Bu açıklamayı Ebû Hureyre ve kendisinden nakledilen bir rivayete göre İbn Abbâs, Zeyd b. Eslem, onun oğlu Abdurrahman yapmışlardır ya da onlara ok atıp, avlayacak kimseden kaçan yaban eşekleri gibidirler. Bu da İbn Abbâs'tan gelen başka bir rivayettir. Cumhurun görüşü de budur. Hammad b. Seleme, Ali b. Zeyd'den, o Yusuf b. Mahek'ten, o İbn Abbâs'tan: Arapçada esed (aslan)a Habeşçe'de (ayet-i kerimedeki lafzıyla) kasvere, Farsçada şîr, Nabaticede evyâ denilir.

"Hatta onlardan her biri kendisine açılmış sahifeler verilmesini ister." Yani bundan daha ileri olmak üzere bu müşriklerin her biri kendisi üzerine Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e indirildiği gibi bir kitap indirilmesini ister. Bu açıklamayı Mücâhid ve başkaları yapmıştır. Bu yönüyle yüce Allah'ın şu buyruğu gibidir: *"Onlara bir âyet gelse: Allah'ın Rasûllerine verilen gibi bize de verilmedikçe asla iman etmeyeceğiz derler. Allah risaletini kime vereceğini çok iyi bilendir."* (En'âm, 124)

Katâde'den gelen bir rivayete göre de o: Kendilerine herhangi bir amelde bulunmadığı halde bir ibraname (cehennemden kurtulacağına dair bir belge) verilmesini isterler, diye açıklamıştır.

"Asla! Doğrusu onlar ahiretten korkmazlar." Asıl onların halini ifsad eden, bozan ahirete iman etmeyişleri ve gerçekleşeceğini yalanlamalarıdır. Sonra yüce Allah: *"Hayır, gerçekten o bir öğüttür"* buyurmaktadır ki gerçekten Kur'ân bir öğüttür, demektir.

"Kim dilerse ondan öğüt alır, Allah dilemedikçe de öğüt al(a)mazlar." Bu da yüce Allah'ın: *"Allah dilemedikçe siz dileyemezsiniz."* (İnsan, 30) buyruğu gibidir.

Scanned with CamScanner

"İşte o kendisinden korkulmaya layık olandır, bağışlamak da ona yaraşır." Yani o hem kendisinden korkulmaya layıktır, hem de o tevbe edip, kendisine dönen kimselerin günahını bağışlamaya yetkili olan, buna ehil olandır. Bu açıklamayı Katâde yapmıştır.

[7093] İmam Ahmed dedi ki: Enes b. Mâlik dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"O kendisinden korkulmaya layık olandır, bağışlamak da ona yaraşır"* buyruğunu okudu ve şöyle buyurdu: *"Rabbimiz şöyle buyurdu: Ben kendisinden korkulmaya layık olan kimseyim. Bu sebeple benden başka hiçbir ilaha ibadet edilmesin. Kim benimle başka bir ilahı ortak koşmaktan korkar (sakınır) ise o da benim kendisine mağfiret etmeme ehil (layık) olur."*[181]

Bunu Tirmizî ve İbn Mâce, Zeyd b. el-Hubab yoluyla Nesâî, el-Muafa b. İmran yoluyla, her ikisi de Suheyl b. Abdullah el-Kutaî'den böylece rivayet etmiş olup, Tirmizî: Hasen, gariptir. Suheyl pek kavi değildir, demektedir. Ayrıca bunu İbn Ebî Hâtim de babasından, o Hutbe b. Halid'den, o Suheyl'den böylece rivayet etmiştir. Bunu böylece Ebû Ya'la, Bezzâr, Beğavî ve başkaları da Suheyl el-Kutaî'nin böyle naklettiği bir rivayet olarak zikretmişlerdir.

Müddessir sûresi tefsirinin sonu.

Hamd ve minnetimiz Allah'a mahsustur.

181 Zayıftır. Tirmizî, 3328; İbn Mâce, 4299; Nesâî, Tefsir, 650; Ahmed, III, 243; Darimi, II, 302; Ebû Ya'la, 3317; Hakim, II, 508. Suheyl etrafında dönüp durmaktadır. O da zayıf bir ravidir. Bununla birlikte Hakim sahih olduğunu bildirmiş, Zehebî de bir şey söylememiştir.

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

KIYÂMET SÛRESİ

[40 âyettir. Mekke'de inmiştir.]

Diriliş Günü Parmak Uçlarını Bile Düzelteceğiz:

لَآ أُقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيَامَةِ ﴿١﴾ وَلَآ أُقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللَّوَّامَةِ ﴿٢﴾ أَيَحْسَبُ
الْإِنْسَانُ أَلَّنْ نَجْمَعَ عِظَامَهُ ﴿٣﴾ بَلَىٰ قَادِرِينَ عَلَىٰ أَنْ نُسَوِّيَ بَنَانَهُ
﴿٤﴾ بَلْ يُرِيدُ الْإِنْسَانُ لِيَفْجُرَ أَمَامَهُ ﴿٥﴾ يَسْأَلُ أَيَّانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ
﴿٦﴾ فَإِذَا بَرِقَ الْبَصَرُ ﴿٧﴾ وَخَسَفَ الْقَمَرُ ﴿٨﴾ وَجُمِعَ الشَّمْسُ
وَالْقَمَرُ ﴿٩﴾ يَقُولُ الْإِنْسَانُ يَوْمَئِذٍ أَيْنَ الْمَفَرُّ ﴿١٠﴾ كَلَّا لَا وَزَرَ
﴿١١﴾ إِلَىٰ رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمُسْتَقَرُّ ﴿١٢﴾ يُنَبَّأُ الْإِنْسَانُ يَوْمَئِذٍ بِمَا
قَدَّمَ وَأَخَّرَ ﴿١٣﴾ بَلِ الْإِنْسَانُ عَلَىٰ نَفْسِهِ بَصِيرَةٌ ﴿١٤﴾ وَلَوْ أَلْقَىٰ
مَعَاذِيرَهُ ﴿١٥﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;

1. Hayır... Kıyamet gününe yemin ederim,

2. Yine hayır, kendini kınayan nefse yemin ederim,

3. İnsan biz onun kemiklerini asla toplayıp, bir araya getirmeyeceğimizi mi zanneder?

4. Evet, biz parmak uçlarını bile toplayıp, düzenlemeye kadiriz.

Scanned with CamScanner

5. Fakat insan önündekini yalanlamak ister,

6. Kıyamet de ne zamanmış? diye sorar.

7, 8, 9. Göz kamaştığı, ay tutulduğu, güneş ve ay bir araya getirildiği zaman,

10. O günde insan: "Kaçış nereye?" der.

11. Hayır, o gün sığınacak yer yoktur.

12. O gün varıp durulacak yer Rabbinin huzurudur.

13. O günde insana önden yolladığı şeyler ile geride bıraktığı şeyler haber verilir.

14. Doğrusu şu ki: İnsan kendisine karşı bir şahittir.

15. Bütün mazeretlerini ortaya koysa bile!

Tefsiri:

Daha önce birkaç defa geçtiği üzere hakkında yemin olunan eğer olumsuz ise yeminden önce olumsuzluğu pekiştirip, vurgulamak için "lâ: hayır"ı başına getirmenin caiz olduğu geçmiş bulunmaktadır. Burada hakkında yemin olunan husus ise, Meâd'ın (ölümden sonra dirilişin) sabit olduğunun bildirilmesi ve bedenlerin diriltilmeyeceği şeklinde bazı cahil kimselerin ileri sürdükleri kanaatin reddedilmesidir.

Bundan dolayı yüce Allah: *"Hayır, kıyâmet gününe yemin ederim yine hayır kendini kınayan nefse yemin ederim"* buyurmaktadır. Hasan-ı Basrî dedi ki: (Yüce Allah) kıyâmet gününe yemin etmekle birlikte kendisini kınayan nefse yemin etmemiştir. Katâde ise: Hayır, her ikisine de yemin etmiş bulunmaktadır, demektedir. İbn Ebî Hâtim bunu böylece nakletmiştir. İbn Cerîr de Hasan ve A'rec'den bu buyruğu: "(لأقسم): *Kesin olarak yemin ederim*" diye okuduklarını rivayet etmektedir. Bu da Hasan'ın açıklamasına açıklık getirmektedir. Çünkü o kıyâmet gününe yemin edildiğini kabul etmekle birlikte kendisini kınayan nefse yemin edilmediğini belirtmiş olmaktadır. Doğrusu ise yüce Allah'ın Katâde'nin (r.h) dediği gibi her ikisine de yemin ettiğidir. İbn Abbâs ve Said b. Cubeyr'den nakledilen rivayet de budur. İbn Cerîr de bunu tercih etmiştir.

Scanned with CamScanner

Kıyamet gününün ne olduğu bellidir. *Kendisini kınayan nefse* gelince Kurra b. Halid, Hasan-ı Basrî'den bu âyet-i kerime hakkında şunları söylediğini nakletmektedir: Allah'a yemin ederiz ki biz mü'minin hep kendisini kınadığını görür, dururuz: Bu sözümü söylemekle ne yapmak istedim ki, neden bunu yedim ki, neden içimden şunu geçirdim ki, deyip durur. Günahkâr ise burnu doğrultusunda yürümeye devam eder, gider ve asla kendi nefsini kınamaz.

Cuveybir dedi ki: Bize Hasan'dan ulaştığına göre o yüce Allah'ın: *"Yine hayır, kendini kınayan nefse yemin ederim"* buyruğu hakkında şöyle demiştir: Göktekilerle yerdekilerden kıyâmet gününde kendisini kınamayacak hiç kimse olmayacaktır.

İbn ebi Hâtim dedi ki: Simak'dan rivayete göre o İkrime'ye yüce Allah'ın: *"Yine hayır, kendini kınayan nefse yemin ederim"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: O, hayır sebebiyle de, şer sebebiyle de kendisini kınar ve şunu şunu yapsaydım, keşke der, durur. Bunu İbn Cerîr de Ebû Kureyb'den, o Veki'den, o İsrâil'den öylece rivayet etmiştir. Yine İbn Cerîr şöyle demektedir: Said b. Cubeyr yüce Allah'ın: *"Yine hayır, kendini kınayan nefse yemin ederim"* buyruğu hakkında dedi ki: O hayır dolayısıyla da, şer dolayısıyla da kendisini kınar sonra bunu bir başka yoldan Said'den, o İbn Abbâs'tan buna dair kastedilen çokça kınayan nefistir dediğini nakletmektedir.

İbn Ebî Necih de Mücâhid'den naklen dedi ki: Bu geçenlere pişman olup, geçenler dolayısıyla da (kendisini) kınayan nefistir.

Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan *"levvâme (kınayan)"* nin yerilen, zemm edilen demektir, dediğini nakletmiştir. Katâde ise *"levvâme (kınayan)"* günahkâr, facir nefis (demektir) diye açıklamıştır.

İbn Cerîr dedi ki: Bütün bu görüşler anlam itibariyle birbirine yakındır. İlahi buyruğun zahirine en uygun anlam ise, hayır ve şer dolayısıyla sahibini kınayan ve geçenlerden ötürü pişman olan nefis olduğudur.

"İnsan biz onun kemiklerini asla toplayıp, bir araya getirmeyeceğimizi mi zanneder" buyruğu şu demektir: Kıyamet gününde bizim onun kemiklerini yeniden yaratıp, o kemikleri değişik ve dağınık yerlerinden toplamaya güç yetiremeyeceğimizi mi sanır?

Scanned with CamScanner

"Evet, biz parmak uçlarını bile toplayıp düzenlemeye kadiriz." Said b. Cubeyr ve Avfî, İbn Abbâs'tan onun parmak uçlarını bir araya getirip, onları el ya da ayak parmağı olarak yerlerine koymaya kadiriz. Mücâhid, İkrime, Hasan, Katâde, Dahhâk ve İbn Cerîr de böyle demiştir. İbn Cerîr de bu buyruğu, eğer Allah dileseydi bunu dünyada da yapardı, diye açıklamıştır. Ancak âyet-i kerimeden zahir olan (daha güçlü bir anlam olarak ortaya çıkan) yüce Allah'ın: *"Kadiriz"* buyruğunun *"toplayıp, bir araya getirmek"* buyruğundan hal olduğudur. Yani insan bizim onun kemiklerini bir araya getirmeyeceğimizi mi sanır? Hayır, biz onun parmak uçlarını dahi düzenlemeye güç yetirenler olarak onları bir araya getirip, toplayacağız. Yani bizim kudretimiz onları toplamaya elverişli olduğu gibi, dilesek onu önceki halinden daha ileri derecede dahi diriltiriz, onun parmak uçlarını birbirine eşit kılarız. İbn Kuteybe ve Zeccac'ın açıklamalarının anlamı budur.

Yüce Allah'ın: *"Fakat insan önündekini yalanlamak ister"* buyruğu hakkında Said, İbn Cubeyr'den: İleriye doğru gitmek ister, diye açıkladığını nakletmektedir. Avfî de İbn Abbâs'tan: *"Önündekini yalanlamak ister"* buyruğundan kasıt emeldir. Yani insan, amel edeyim sonra kıyâmet gününden önce tevbe ederim, der. Bunun kıyâmetin öncesinde hakkın inkâr edilmesi demek olduğu da söylenmiştir. Mücâhid: *"Önündekini yalanlamak ister"* buyruğu hakkında burnu doğrultusunda gitmek ister diye açıklamıştır. Hasan da şöyle demektedir: Âdemoğlunu her zaman için nefsi Allah'a isyan hususunda kendisini sürekli ileriye götürmek istediğini görürüz. Yüce Allah'ın korudukları müstesna.

İkrime, Said b. Cubeyr, Dahhâk, Süddî ve seleften daha başkalarından rivayet olunduğuna göre burada kastedilen kişi günah işlemekten geri durmayıp, tevbesini sürekli erteleyen kişidir. Ali b. Ebî Talha da İbn Abbâs'tan naklen bu hesap gününü yalanlayan kâfirdir dediğini nakletmektedir. İbn Zeyd de böyle demiştir, daha açıkça anlaşılan maksat da budur. Bu sebeple bundan sonra *"ne zamanmış diye sorar"* buyurulmaktadır. Yani böyle bir kimse kıyâmet günü ne zaman olacaktır der. Onun bu şekilde soru sorması, bugünün gerçekleşmesini uzak bir ihtimal görmesi meydana geleceğini yalanlaması anlamında bir sorudur. Nitekim yüce Allah başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Onlar: Eğer doğru söyleyenler iseniz tehdit ettiğiniz ne zaman gerçekleşir derler. De ki: Sizin kendisiyle tehdit olunduğunuz bir gününüz vardır. Ondan ne bir an geri kalırsınız, ne de ileri geçersiniz."* (Sebe, 29-30)

Scanned with CamScanner

Yüce Rabbimiz de burada: *"Göz kamaştığı"* buyurmaktadır. Ebû Amr b. el-Alâ: (بَرِقَ): *Kamaştı"* buyruğu re harfi kesreli olarak okunursa, şaşırıp kaldığı demektir, demiştir. Onun bu açıklaması yüce Allah'ın: *"Gözleriyle kendilerine bile dönüp bakamayacaklar"* (İbrâhim, 43) buyruğuna benzemektedir. Yani aksine onlar korku ve dehşetten dolayı şuraya buraya bakıp duracaklar, aşırı korkudan ötürü bakışları ile belli bir şeye odaklanamayacaklardır.

Diğerleri ise bu buyruğu re harfi fethalı olarak (بَرَقَ) diye okumuşlardır, mana itibariyle birincisine yakındır. Maksat kıyâmet gününde gözlerin kamaşacağı, zilletle önüne akıp şaşıracağı, dehşetli hallerden dolayı ve kıyâmet gününde şahit olacağı büyük işlerden ötürü alçalacağı, zelil olacağıdır.

"Ay tutulduğu" yani ışığının kaybolduğu *"güneş ve ay bir araya getirildiği zaman"* Mücâhid tortop edildiği zaman diye açıklamıştır. İbn Zeyd bu âyeti tefsir ederken yüce Allah'ın: *"Güneş tortop edilip dürüldüğü zaman, yıldızlar ardarda döküldüğü zaman"* (Tekvîr, 1-2) buyruklarını okumuştur.

İbn Mes'ud'un bu buyruğu: "(وجُمع بين الشمس والقمر): Güneş ve ayın arası birleştirildiği zaman" diye okuduğu rivayet edilmiştir.

"O günde insan: Kaçış nereye, der." Yani Âdemoğlu kıyâmet gününde bu dehşetli halleri göreceği vakit kaçmak isteyecek ve kaçış nereye yani kaçıp sığınılacak ve bu halden kurtulmak için bir barınılacak yer var mı diyecek. Yüce Allah ise: *"Hayır, o gün sığınacak bir yer yoktur. O gün varıp durulacak yer Rabbinin huzurudur"* buyurmaktadır. İbn Mes'ud, İbn Abbâs, Said b. Cubeyr ve seleften daha başkaları yani kurtuluş yoktur diye açıklamışlardır. Bu da yüce Allah'ın: *"O günde sizin sığınacak bir yeriniz de olmaz, hiç inkâr da edemezsiniz."* (Şûrâ, 47) buyruğu gibidir. Yani sizin orada kendinizi tanınmaz hale sokabileceğiniz bir yeriniz olmayacaktır. Burada da: *"Sığınacak yer yoktur"* buyurmaktadır yani sizin sığınıp, korunacağınız bir yeriniz yoktur. Bu sebeple de: *"O gün varıp, durulacak yer"* dönüş yeri *"Rabbinin huzurudur"* buyurmaktadır.

Sonra yüce Rabbimiz: *"O günde insana önden yolladığı şeyler ile geride bıraktığı şeyler haber verilir"* buyurmaktadır. Yani ona eskisiyle, yenisiyle, ilkleriyle, sonrakileriyle, küçüğüyle, büyüğüyle bütün amelleri haber verilir. Yüce Allah: *"Onlar işlediklerini de hazır bulacaklardır. Rabbin kimseye zulmetmez"* (Kehf, 49) buyurmaktadır. İşte burada da yüce Rabbimiz: *"Doğrusu*

Scanned with CamScanner

şu ki insan kendisine karşı bir şahittir. Bütün mazeretlerini ortaya koysa bile" buyurmaktadır. Yani o mazeret bildirse, inkâr etse dahi yaptıklarını bilen bir kişi olarak kendisine karşı şahitlik edecek birisidir. Nitekim yüce Allah başka bir yerde: *"Oku kitabını, bugün kendine karşı iyi hesaplayıcı olarak kendin yetersin"* (İsrâ, 14) buyurmaktadır.

Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan naklen dedi ki: *"Doğrusu şu ki insan kendisine karşı bir şahittir."* Yani onun kulağı, gözü, elleri, ayakları ve organları (kendisine karşı şahitlik edecektir). Katâde de: Kendi aleyhine bir şahittir, diye açıklamıştır. Bir rivayette de şöyle dediği nakledilmiştir: Allah'a yemin olsun ki dilersen sen onun başkalarının kusurlarını ve günahlarını çok iyi görmekle birlikte kendi günahlarından gafil olduğunu görürsün. Denildiğine göre İncil'de şöyle yazılı imiş: Ey Âdemoğlu sen kardeşinin gözündeki küçük çöpü görürsün de kendi gözündeki merteği bırakır görmezsin.

Mücâhid dedi ki: *"Bütün mazeretlerini ortaya koysa bile"* yani onlar için mücadele edip, tartışsa dahi o onlara karşı bir şahittir.

Katâde dedi ki: *"Bütün mazeretlerini ortaya koysa bile"* o gün batıl ve geçersiz bir mazeret ortaya koysa dahi bu ondan kabul olunmayacaktır.

Süddî dedi ki: *"Bütün mazeretlerini"* yani delilini *"ortaya koysa bile"* İbn Zeyd, Hasan-ı Basrî ve başkaları da böyle açıklamış olup, İbn Cerîr de bunu tercih etmiştir.

Katâde, Zurare'den, o İbn Abbâs'tan: *"Bütün mazeretlerini ortaya koysa bile"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Yani elbiselerini ortaya koysa bile. Dahhâk: Perdelerini indirse dahi çünkü Yemenliler sitr (perdeye): (*meâzîr*in tekili olan) mi'zâr derler. Doğru olan, Mücâhid ve arkadaşlarının açıklamasıdır. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Bundan sonra: Rabbimiz olan Allah hakkı için biz müşriklerden olmadık demelerinden başka bir mazeretleri olmayacak."* (En'âm, 23) buyrukları ile: *"Allah onların hepsini dirilteceği günde size yemin ettikleri gibi, ona da yemin edecekler ve kendilerinin gerçekten bir şey üzere olduklarını sanacaklar. Haberiniz olsun ki gerçekten onlar yalancıların ta kendileridir."* (Mücâdele, 18) buyurmaktadır.

Avfî de İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: *"Bütün mazeretlerini ortaya koysa bile"* buyruğunda kastedilen onların mazeret ileri sürecek olmalarıdır. Yüce Allah'ın şu buyruklarını duymadın mı: *"Zalimlere mazeret sürmelerinin fay-*

Scanned with CamScanner

dası olmayacaktır." (Mü'min, 52); *"Onlar o gün Allah'a teslim olacaklar."* (Nahl, 87); *"Biz hiçbir fenalık yapmazdık diyerek teslim olurlar."* (Nahl, 28) Yine onların: *"Rabbimiz Allah hakkı için biz müşrik değildik"* (En'âm, 23) diyeceklerdir.

Ve Rabblerine Bakacaklar:

لَا تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِ ﴿١٦﴾ إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ ﴿١٧﴾ فَإِذَا قَرَأْنَاهُ فَاتَّبِعْ قُرْآنَهُ ﴿١٨﴾ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهُ ﴿١٩﴾ كَلَّا بَلْ تُحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ ﴿٢٠﴾ وَتَذَرُونَ الْآخِرَةَ ﴿٢١﴾ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاضِرَةٌ ﴿٢٢﴾ إِلَى رَبِّهَا نَاظِرَةٌ ﴿٢٣﴾ وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ بَاسِرَةٌ ﴿٢٤﴾ تَظُنُّ أَنْ يُفْعَلَ بِهَا فَاقِرَةٌ ﴿٢٥﴾

16. Onu çabuklaştırmak için dilini onunla kıpırdatma,

17. Çünkü onu toplamak ve onu okutmak bize düşer,

18. O halde, biz onu okuduğumuz zaman sen okumasına uy.

19. Sonra onu açıklamak da hiç şüphesiz bize aittir.

20. Hayır, hayır siz çabucak geçeni seversiniz,

21. Ve ahireti bırakırsınız.

22. O günde yüzler var ki apaydınlıktır,

23. Rabblerine bakıcıdırlar.

24. Ve o günde asık nice Sûr'atlar vardır,

25. Kendilerine bel kemiklerini kıran çok belalı işler yapılacağını anlarlar.

Tefsiri:

Bu buyrukla aziz ve celil Allah, Rasûlü'ne melekten vahyi nasıl alacağını öğretmektedir. O vahyi almak için acele ediyor ve Kur'ân'ı okumakta adeta melekle yarışıyordu. Aziz ve celil Allah ona melek kendisine vahyi getirecek olursa o vahyi (susup) dinlemesini emir buyurmakta ve kendisine vahyedileni kalbinde toplamayı (onu ezberlemesini) sağlayarak meleğin vahyi kendisine verdiği şekilde onu eksiksiz olarak başkasına ulaştırmasını kolaylaştıracağını, onu kendisine beyan edip, tefsir edip açıklayacağını garantilemektedir.

Scanned with CamScanner

Birinci hal, Kur'ân'ı kalbinde toplaması (onu ezberlemesini sağlaması), ikincisi onu tilavet etmesi, üçüncüsü ise onun tefsir edilmesi, anlamının açıklanmasıdır. Bu sebeple yüce Allah: *"Onu"* yani Kur'ân'ı *"çabuklaştırmak için dilini kıpırdatma"* buyurmaktadır. Nitekim yüce Allah bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Sana onun vahyi tamamlanmadan önce Kur'ân'ı okumayı acele etme ve Rabbim ilmimi arttır de."* (Tâhâ, 114)

Sonra yüce Allah: *"Çünkü onu"* göğsünde *"toplamak ve onu okutmak"* senin onu okumanı sağlamak *"bize düşer. O halde biz onu okuduğumuz zaman"* yani melek aziz ve celil Allah'tan getirdiğini sana okuduğunda *"sen onun okumasına uy"* onu susup, dinle sonra sana okuttuğu gibi sen de onu oku *"sonra onu açıklamak da hiç şüphesiz bize aittir."* Onu ezberleyip, tilavet etmenden sonra biz onu sana beyan edip, açıklayacağız, dilediğimiz ve teşri buyurduğumuz üzere onun anlamını sana ilham edip, öğreteceğiz.

[7094] İmam Ahmed dedi ki: Said b. Cubeyr, İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) vahyin indirilmesinden ötürü oldukça zorlukla karşı karşıya kalıyordu. Bu sebeple (vahiy nazil olunca) dudaklarını kıpırdatırdı. (İbn Cubeyr) dedi ki: İbn Abbâs bana dedi ki: Ben dudaklarımı Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in dudaklarını kıpırdattığı şekilde kıpırdatıyorum, dedi. Said de bana (Mûsâ b. Ebî Âişe'ye) ben de sana İbn Abbâs'ın dudaklarını kıpırdattığı gibi kıpırdatıyorum, dedi. Sonra aziz ve celil olan Allah: *"Onu çabuklaştırmak için dilini onunla kıpırdatma çünkü onu toplamak ve onu okutmak bize düşer"* buyruklarını indirdi. (İbn Abbâs) dedi ki: Yani onu kalbinde toplamak (ezberlemeni sağlamak bize düşer). Sonra da sen onu okursun, demektir. *"O halde biz onu okuduğumuz zaman sen onun okumasına uy."* Onu dinle ve ona kulak ver. *"Sonra onu açıklamak da hiç şüphesiz bize aittir."* Bundan sonra Cebrâil gitti mi, Cebrâil kendisine nasıl okuttuysa o da onu böylece okurdu.[182]

[7095] Bunu Buhârî ve Müslim de bir başka yoldan Mûsâ b. Ebî Âişe'den böylece rivayet etmişlerdir. Buhârî'nin lafzı şu şekildedir: Bundan dolayı Cebrâil ona geldi mi başını önüne eğerdi. Cebrâil gitti mi aziz ve celil Allah'ın ona vaat ettiği şekilde onu (indirdiği vahyi) aynen okurdu.[183]

182 Sahihtir. Ahmed, I, 343. Senedi Buhârî ve Müslim'in şartına uygundur. Daha önce Tâhâ sûresi 114. âyetin tefsirinde geçti.

183 Buhârî, 4927, 4928, 5044, 7524; Müslim, 448/147; Tirmizî, 3329; Nesâî, Tefsir, 654

Scanned with CamScanner

[7096] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Said b. Cubeyr, İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e vahiy nazil olduğunda oldukça zorluk çekiyordu. Vahiy ona nazil olduğunda bu onun dudaklarını kıpırdatmasından anlaşılıyordu. Vahyin ilk buyruklarını alır almaz son kısımları bitirilmeden önce baş taraflarını unutur korkusuyla dudaklarını da kıpırdatıyordu. Bu sebeple yüce Allah: *"Onu çabuklaştırmak için dilini onunla kıpırdatma"* buyruğunu indirdi.[184]

Şa'bî, Hasan-ı Basrî, Katâde, Mücâhid, Dahhâk ve daha başkaları da âyetin bu hususta nazil olduğunu söylemişlerdir.

İbn Cerîr, Avfî'nin İbn Abbâs'tan rivayeti yoluyla *"onu çabuklaştırmak için dilini onunla kıpırdatma"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Vahyi unutur korkusu ile aralık vermeksizin Kur'ân'ı okurdu. Bu sefer yüce Allah da: *"Onu çabuklaştırmak için dilini onunla kıpırdatma çünkü onu"* senin için bir araya getirip *"toplamak ve onu okutmak"* unutmayacağın şekilde okumanı sağlamak *"bize düşer"* buyurdu.

İbn Abbâs ve Atiyye el-Avfî: *"Sonra onu açıklamak"* helal ve haramını beyan etmek *"da hiç şüphesiz bize aittir"* demişlerdir. Katâde de böyle açıklamıştır.

Yüce Allah'ın: *"Hayır, hayır siz çabucak geçeni seversiniz ve ahireti bırakırsınız"* buyruğu da şu demektir: Onları kıyâmet gününü yalanlamaya, aziz ve celil Allah'ın Rasûlü'ne (sallallâhu aleyhi ve sellem) indirdiği hak vahye ve Kur'ân-ı azimuşşana muhalefet etmeye iten ancak onların çabucak geçen dünya yurduna olan bağlılıkları ve bu uğurdaki gayretleri bunun yanında ise ahireti unutup, başka şeylerle uğraşarak oyalanmalarıdır.

Sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"O günde yüzler var ki apaydınlıktır."* Aydınlıkları ise parlaklıklarından ötürüdür. Yani o yüzler güzeldir, parlaktır, apaydınlıktır, sevinçle parıldamaktadır. *"Rablerine bakıcıdırlar"* yani onu gözle göreceklerdir.

[7097] Nitekim Buhârî'nin (r.h) Sahih'inde rivayet ettiği üzere *"Şüphesiz sizler gözle Rabbinizi göreceksiniz"* buyurduğu rivayet edilmektedir.[185]

184 Sahihtir ama et-Teymi'nin zayıf olduğundan dolayı senedi zayıftır. Onun da adı İsmail b. İbrâhim'dir fakat hadisin şahitleri vardır.

185 Daha önce Tâhâ sûresi 130. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

Mü'minlerin ahiret yurdunda aziz ve celil Allah'ı görecekleri hususu sahih hadislerde hadis imamları nezdinde oldukça fazla rivayet yollarıyla sabit olmuş olup, bunları reddetmek ve bunlara karşı çıkmak imkânsızdır.

[7098] Çünkü Ebû Said ve Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde de yer alan hadislere göre, insanlar: Ey Allah'ın Rasûlü! Kıyamet gününde de Rabbimizi görecek miyiz? dediler. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"Önlerinde herhangi bir bulut yokken güneşi ve ayı görmekte herhangi bir sıkıntı çekiyor musunuz."* Ashab: Hayır deyince, Allah Rasûlü: *"Şüphesiz sizler de Rabbinizi böylece göreceksiniz"* buyurdu.[186]

[7099] Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde Cerîr'den şöyle dediği rivayet edilmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ayın ondördünde aya baktı ve: *"Şüphesiz ki sizler şu ayı gördüğünüz gibi Rabbinizi göreceksiniz. Bu sebeple eğer güneş doğmadan önce ve batmadan önce bir namazı geçirmemek imkânınız olursa bunu yapınız."* buyurdu.[187]

[7100] Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerindeki rivayete göre Ebû Mûsâ dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kap kacakları da, içindekiler de altından olan iki cennet vardır. Kap kacakları da içindekiler de gümüşten olan iki cennet vardır. Cennettekiler ile Allah'a bakmaları arasında ise sadece Adn cennetinde onun yüzü üzerindeki kibriya ridası vardır."*[188]

[7101] Müslim'in (Buhârî'den ayrı olarak) tek başına zikrettiği rivayetlerden birisi de Suhayb'in şu rivayetidir: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Cennetlikler cennete girdikten sonra yüce Allah şöyle buyuracak: Size bundan fazla vermemi istediğiniz bir şey var mı? Onlar: Yüzlerimizi ağartmadın mı? Bizi cennette koyup ateşten korumadın mı, diyecekler."* (Allah Rasûlü) buyurdu ki: *"Cenab-ı Allah hicabı açar, onlara Rablerine bakmaktan daha çok sevdikleri bir şey verilmiş olmayacaktır. İşte (ayette sözü geçen) ziyade budur."* Sonra *"İhsanda bulunanlara daha güzeli ve daha da fazlası vardır."* (Yunus, 26) buyruğunu okudu.[189]

---

186 Buhârî, 7437; Müslim, 182, h. no: 299; Ahmed, II, 293-294; İbn Hibbân, 7429. Ebû Hureyre'nin naklettiği bir hadis olarak.

187 Buhârî, 573; Ahmed, 36214; Taberânî, 224; İbn Hibbân, 7443

188 Daha önce Tevbe sûresi 72. âyetin tefsirinde geçti.

189 Daha önce bu âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

[7102] Yine Müslim'in tek başına naklettiği rivayetlerden birisi de Câbir (radıyallâhu anh)'ın naklettiği ve şu ifadelerin yer aldığı hadis-i şeriftir: *"Şüphesiz Allah mü'minlere gülerek tecelli eder."*[190] Kasıt kıyâmet Arasatında böyle tecelli edeceğidir. İşte bu hadis-i şeriflerde mü'minlerin Arasatta ve cennet bahçeleri içerisinde Rablerine bakacakları belirtilmektedir.

[7103] İmam Ahmed dedi ki: İbn Ömer dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Cennet ehli arasında konumu en alt mertebede olan kişi iki bin yıl mesafeli mülküne bakar, onun en uzak yerini en yakın yerini gördüğü gibi görür. Zevcelerine ve hizmetkârlarına bakar. Mevki itibariyle en üstün olanları da Allah'ın yüzüne günde iki defa bakar."*[191] Bunu Tirmizî, Abd b. Humeyd'den, o Şebabe'den, o İsrâil'den, o Suveyr'den: İbn Ömer'i... dinledim diyerek hadisi zikretmekte ve sonra şunları eklemektedir: Bunu ayrıca Abdulmelik b. Ebcer, Suveyd'den, o Mücâhid'den, o İbn Ömer'den onun kendi sözü olarak da rivayet etmiştir. Yine Sevrî de Suveyr'den, o Mücâhid'den, o İbn Ömer'den diye rivayet edip hadisin merfu olduğunu söylememiştir.

Şayet konuyu uzatma korkumuz olmasaydı bizler sahih, hasen, Müsned ve Sünen kitaplarında varid olmuş bütün hadisleri yollarıyla ve lafızları ile kaydederdik fakat biz bunları bu tefsirin çeşitli yerlerinde ayrı ayrı zikretmiş bulunuyoruz. Başarı Allah'tandır. Ayrıca -Allah'a hamdolsun ki- bu ashab-ı kiram, tabiin ve bu ümmetin selefi tarafından icma ile kabul edilmiş bir hususstur. Nitekim İslam dininin imamları ve insanların hidayet önderleri tarafından da ittifakla kabul edilmiştir.

Âyet-i kerimede geçen: (إِلَى) lafzından maksadın nimetler anlamındaki (الآلاء) lafzının tekili olduğu tevilini yapanlara gelince -Sevrî'nin Mansur'dan, onun Mücâhid'den-: *"Rablerine bakıcıdırlar"* buyruğu hakkında Rabbinden gelecek sevabı beklerler, diye açıkladığı ve İbn Cerîr'in çeşitli yollardan Mücâhid'den naklettiği aynı zamanda Ebû Sâlih'in de ifade ettiği bu tevile gelince, bu görüş sahibi şüphesiz doğrudan oldukça uzaklaşmış ve bu kanaati ile batıl olan bir iddiada bulunmuş olur.

190 Müslim, 191. Uzunca bir hadisin arasında geçen buyruklar olarak.

191 Zayıftır. Daha önce Tâhâ sûresi 130. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

Peki, bu kanaate sahip olanlar yüce Allah'ın: *"Hayır, muhakkak ki onlar o günde Rablerinden elbette perdelenmiş olacaklardır."* (Mutaffifin, 15) buyruğunu nasıl açıklayacaklar? Şâfiî (r.h) der ki: Allah günahkârları kendisini görmekten perdelediğine göre şüphesiz günahkâr olmayan iyilerin aziz ve celil olanı göreceklerini de öğrenmiş olmaktayız. Diğer taraftan âyet-i kerimenin bağlamının delalet ettiği hususu Rasûlullah'tan gelen mütevatir haberler de ifade etmiş bulunmaktadır. Söz konusu âyet-i kerime de *"Rablerine bakıcıdırlar"* buyruğudur.

İbn Cerîr dedi ki: el-Mubarek, el-Hasan'dan: *"O günde yüzler var ki apaydınlıktır"* buyruğu hakkında pek güzeldir. *"Rablerine bakıcıdırlar"* yaratıcıya bakacaklardır, bu yüzlerin apaydınlık olması da, yaratıcıya bakması da bir haktır diye açıklamıştır.

"Ve o günde asık nice Sûr'atlar vardır. Kendilerine bel kemiklerini kıran çok belalı işler yapılacağını anlarlar." İşte günahkârların yüzü de bu şekilde kıyâmet gününde asık olacaktır. Katâde: Acı bir şekilde sırıtacaktır, Süddî renkleri değişecektir diye açıklamıştır. İbn Zeyd de: *"Asık"* buyruğu hoşlanmadığı anlaşılacak şekilde asılı demektir.

"Kendilerine bel kemiklerini kıran çok belalı işler yapılacağını" Mücâhid büyük musibetlerle karşılaşacağını, Katâde kötülük yapılacağını diye açıklamışlardır *"anlarlar"* buna kesin olarak inanırlar, demektir. Süddî: Helak olacağından kesin emin olur diye açıklamıştır. İbn Zeyd cehenneme gireceğini anlar demiştir. Burada anlatılan buyruklar yüce Allah'ın şu buyruklarını andırmaktadır: *"Bir takım yüzlerin ağaracağı, bir takım yüzlerin de kararacağı o günde..."* (Âl-i İmrân, 106); *"O günde apaydınlık yüzler vardır, gülmektedir, sevinmektedir. Yine o günde üzerlerini toz toprak kaplamış yüzler de vardır. Bunları da karanlık ve siyahlık kaplayacaktır. İşte bunlar kâfirlerin ve facirlerin ta kendileridir."* (Abese, 38-42) Yüce Allah'ın şu buyrukları da buna benzemektedir: *"Yüzler vardır ki o gün korkulu ve zelildir. Amel etmişler, yorulmuşlardır, kızgın bir ateşe gireceklerdir"* buyruğundan itibaren *"yüzler de vardır ki o gün nimetin eseri görülür onlarda, amellerinden dolayı hoşnutturlar, yüksek bir cennettedirler"* (Ğâşiye, 2-10) ve buna benzer daha pek çok âyet ve anlatımlar da bunu andırmaktadır.

Scanned with CamScanner

Bacak Bacağa Dolaştığı Zaman:

كَلَّآ إِذَا بَلَغَتِ التَّرَاقِيَ ﴿٢٦﴾ وَقِيلَ مَنْ رَاقٍ ﴿٢٧﴾ وَظَنَّ أَنَّهُ الْفِرَاقُ ﴿٢٨﴾ وَالْتَفَّتِ السَّاقُ بِالسَّاقِ ﴿٢٩﴾ إِلَى رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمَسَاقُ ﴿٣٠﴾ فَلَا صَدَّقَ وَلَا صَلَّى ﴿٣١﴾ وَلَٰكِن كَذَّبَ وَتَوَلَّى ﴿٣٢﴾ ثُمَّ ذَهَبَ إِلَى أَهْلِهِ يَتَمَطَّى ﴿٣٣﴾ أَوْلَى لَكَ فَأَوْلَى ﴿٣٤﴾ ثُمَّ أَوْلَى لَكَ فَأَوْلَى ﴿٣٥﴾ أَيَحْسَبُ الْإِنسَانُ أَن يُتْرَكَ سُدًى ﴿٣٦﴾ أَلَمْ يَكُ نُطْفَةً مِّن مَّنِيٍّ يُمْنَى ﴿٣٧﴾ ثُمَّ كَانَ عَلَقَةً فَخَلَقَ فَسَوَّى ﴿٣٨﴾ فَجَعَلَ مِنْهُ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنثَى ﴿٣٩﴾ أَلَيْسَ ذَٰلِكَ بِقَادِرٍ عَلَىٰ أَن يُحْيِيَ الْمَوْتَى ﴿٤٠﴾

26. Vazgeçin bu işten... (Can) köprücük kemiğine gelip dayandığında,

27. "Var mı bir tedavi edecek" denildiğinde;

28. Artık bunun gerçekten bir ayrılış olduğunu anlayacak,

29. Bacaklar birbirine dolaşacak,

30. İşte o günde sürülüp götürülmek yalnız Rabbinin huzuruna olacak.

31. O tasdik de etmemiş, namaz da kılmamış,

32. Fakat yalanlamış ve yüz çevirmişti,

33. Sonra da gerine gerine taraftarlarının yanına gitmişti.

34. Sana layıktır (o azap), evet sana layıktır.

35. Sonra yine sana layıktır, tekrar tekrar sana layıktır.

36. Yoksa insan başıboş bırakılacağını mı sanır?

37. O dökülen meniden bir damla değil miydi?

38. Sonra o bir sülük gibi yapışan kan pıhtısı olmuş, sonra (Allah onu) yaratmış, düzenlemiştir.

39. Ondan erkek ve dişi iki sınıf yaratmıştır.

40. Bunları yapanın ölüleri diriltmeye gücü yetmez mi?

Scanned with CamScanner

Tefsiri:

Yüce Rabbimiz ölümün yaklaştığı hali ve o haldeki dehşetli durumları -o vakit Allah bize sapasağlam sözle sebat versin- haber vererek şöyle buyurmaktadır: "(كَلَّا): *Vazgeçin bu işten*" buyruğunu, bu işten vazgeçmek anlamı ile kabul edecek olursak buyruğun anlamı şu olur: Ey Âdemoğlu, orada (dünyada iken) sana haber verilenleri yalanlayamayacaksın. Aksine sen bunları orada gözlerinle göreceksin demek olur.

Şayet bunu "(كَلَّا): *Gerçekten, şüphesiz*" anlamında alırsak ne demek olduğu da açıkça anlaşılır. Yani gerçek şu ki *"köprücük kemiğine gelip dayandığında"* yani ruhun, cesedinden alınıp, boynun altındaki çukur ile omuz arasında uzanan kemik olan köprücük kemiğine ulaştığında, demek olur. Bu da yüce Allah'ın şu buyrukları gibidir: *"Hele (o can) bir boğaza gelince o vakit siz de bakar dururken, evet o zaman biz ona sizden daha yakınız ama göremezsiniz. Eğer siz gerçekten hesaba çekilmeyecek olsaydınız (bunda) doğru söyleyenler iseniz onu geri çevirebilirdiniz."* (Vâkıa, 83-87)

Burada da bu şekilde: *"Vazgeçin bu işten, (can) köprücük kemiğine gelip dayandığında"* buyruğu ile ilgili olarak daha önce Yâsin sûresinde geçen[192] Busr b. Cihaş'ın rivayet ettiği hadis de zikredilmektedir. *"Terkuve"*nin çoğulu olan teraki (köprücük kemikleri) boğaza yakın kemik(ler)dir.

"Var mı bir tedavi edecek, denildiğinde." İkrime, İbn Abbâs'tan tedavi edecek, rukye okuyacak birisi var mı diye açıklamıştır. Ebû Kılabe de aynı şekilde *"var mı bir tedavi edecek denildiğinde"* buyruğunu şifa verecek, iyileştirecek bir tabip var mı, diye açıklamıştır. Katâde, Dahhâk ve İbn Zeyd de söyle demiştir: İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ebu'l-Cevza, İbn Abbâs'tan: *"Var mı bir tedavi edecek denildiğinde"* buyruğu hakkında şöyle dediğini naklet-mektedir: Onun ruhunu alıp yükseltecekler kimler olacak? Rahmet melekleri mi yoksa azap melekleri mi? Bu anlam kabul edilirse bu sözü söyleyenler meleklerdir.

Yine aynı senetle İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: *"Bacaklar birbirine dolanacak"* buyruğu hakkında: Onun aleyhine dünya ve ahiret birbirine dolaşmış olacak, diye açıkladığı nakledilmiştir. Ali b. Ebî Talha da İbn Abbâs'tan: *"Bacaklar birbirine dolaşacak"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmekte-

192 Bk. Yâsin sûresi 77. âyetin tefsiri

Scanned with CamScanner

dir: Dünyadaki günlerinin sonuncusu ile ahiretteki günlerin ilkinde zorluklar birbirlerine eklenmiş, kavuşmuş olacaktır. Allah'ın rahmeti ile esirgedikleri müstesna.

İkrime de: *"Bacaklar birbirine dolaşacak"* buyruğu hakkında "Büyük iş, büyük işe eklendiğinde" diye açıklamıştır. Mücâhid ise "Belâ, belâya karışır" demiştir. Hasan-ı Basrî de yüce Allah'ın: *"Bacaklar birbirine dolaşacak"* buyruğu hakkında: Burada biri diğerine dolaşacak olan senin bacaklarındır, diye açıklamıştır. Ondan gelen bir rivayette de: Ayakları ölmüş onu taşıyamayacaktır. Halbuki o bunlar üzerinde daha önce gider gelirdi, demiştir.

Süddî de, Ebû Mâlik'ten böyle dediğini nakletmektedir. Hasan'dan gelen bir başka rivayet ise bu bacaklarının kefene sarılmasıdır, diye açıkladığı bildirilmektedir. Dahhâk dedi ki: *"Bacaklar birbirine dolaşacak"* yani iki hal ile bir arada karşı karşıya bulunacaktır. İnsanlar onun cesedini teçhiz ederken, melekler de onun ruhunu teçhiz edeceklerdir.

"İşte o günde sürünüp götürülmek yalnız Rabbinin huzuruna olacak." Varılacak yer ve dönüş ona olacaktır. Çünkü ruh semavata yükseltilir, Allah da: Kulumu yere geri götürün. Çünkü ben onları oradan yarattım, onları bir daha oraya döndüreceğim. Bir defa daha onları oradan çıkartacağım, buyuracak. Nitekim el-Berâ b. Âzib (radıyallâhu anh)'ın rivayet ettiği uzunca hadiste böyle zikredilmektedir.[193] Yüce Allah da: *"O kullarının üzerinde kahir olandır ve üzerinize koruyucular da gönderir. Nihayet birinizin üzerine ölüm gelse elçilerimiz onun ruhunu alırlar. Onlar eksik de yapmazlar sonra onlar hak Mevlaları olan Allah'a döndürülürler. Bilin ki hüküm ancak onundur ve o hesap görenlerin en süratlisidir."* (En'âm, 61-62) buyurmaktadır.

"O tasdik de etmemiş, namaz da kılmamış fakat yalanlamış ve yüz çevirmişti." Bu da dünya yurdunda kalbiyle hakkı yalanlayan, kalıbıyla da amelden yüz çeviren kâfirin durumunu haber vermektedir. Böylesinde ne batınen, ne zahiren hayır yoktur. Ondan dolayı yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"O tasdik de etmemiş, namaz da kılmamış fakat yalanlamış ve yüz çevirmişti sonra da gerine gerine taraftarlarının yanına gitmişti."* Yani onların yanına herhangi bir çaba ve gayreti (iyi) bir ameli bulunmaksızın kaşınarak, azgın, şımarık ve tembel olarak gider. Nitekim başka yerlerde de şöyle buyurulmak-

193 Daha önce A'râf sûresi 40. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

tadır: *"Ailelerine döndükleri vakitte zevk duyarak dönerlerdi."* (Mutaffifin, 31); *"Çünkü o ailesi arasında şımarıktı çünkü o asla (Rabbine) dönmeyeceğini sanmıştı. Hayır, şüphe yok ki Rabbi onu çok iyi görendi."* (İnşikâk, 13-15)

Dahhâk da İbn Abbâs'tan: *"Sonra da gerine gerine taraftarlarının yanına gitmişti"* buyruğunu büyüklenerek, böbürlenerek... diye açıklamıştır. Katâde ve Zeyd b. Eslem böbürlenerek çalımlı yürüyerek diye açıklamışlardır.

Yüce Allah da buyuruyor ki: *"Sana layıktır, evet sana layıktır sonra yine sana layıktır tekrar tekrar sana layıktır."* Bu da yüce Allah'ın çalımlı ve böbürlenerek yürüyen kâfirlere yapmış olduğu bir tehdit ve kesin bir korkutmadır. Yani seni yaratan, yoktan var edeni inkâr etmiş olduğun halde bu şekilde yürümek sana yakışır. Nitekim küçümsemek ve tehdit etmek maksadı ile bu gibi hallerde de böyle denilir. Yüce Allah'ın şu buyrukları da buna benzer: *"Tat bakalım. Çünkü sen güçlü ve değerli imişsin."* (Duhân, 49); *"Az bir süre yiyin ve faydalanın. Çünkü siz günahkârlarsınız."* (Mürselât, 46); *"Artık siz ondan başka dilediğiniz şeye ibadet edin."* (Zümer, 15); *"İstediğinizi işleyin."* (Fussilet, 4) ve benzeri diğer buyruklarda olduğu gibi.

[7104] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Mûsâ b. Ebî Âişe dedi ki: Said b. Cubeyr'e sordum: *"Sana layıktır, evet sana layıktır sonra yine sana layıktır, tekrar tekrar sana layıktır"* buyruğu ne demektir? dedim. Şöyle dedi: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) (bu sözleri) Ebû Cehil'e söyledi. Sonra bunlar Kur'ân buyruğu olarak nazil oldu.[194]

[7105] Mûsâ b. Ebî Âişe, Said b. Cubeyr'den şöyle dediğini nakletti: İbn Abbâs'a: *"Sana layıktır, evet sana layıktır sonra yine sana layıktır, tekrar tekrar sana layıktır"* buyruğunu sordum. Şöyle dedi: Önce bunu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) söyledi, sonra aziz ve celil Allah bunu (Kur'ân olarak) indirdi.[195]

[7106] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Said, Katâde'den yüce Allah'ın: *"Sana layıktır, evet sana layıktır sonra yine sana layıktır, tekrar tekrar sana layıktır"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Bu sizin de duyduğunuz gibi tehditten sonra gelen bir tehdittir. Söylendiğine göre Allah'ın Nebîsi Ebû

194 Taberî, 35734. Mürsel bir rivayettir ama bundan sonrakiyle de pekişmektedir.

195 Sahihtir. Nesâî, Tefsir, 658; Taberânî, 12298; Hakim, II, 510. Sahih olduğunu belirterek, Zehebî de ona muvafakat etmiştir.

Scanned with CamScanner

Cehil'i yakalarından tuttuktan sonra: *"Sana layıktır, evet sana layıktır sonra yine sana layıktır, tekrar tekrar sana layıktır"* diye hitap etmiş, Allah düşmanı Ebû Cehil: Ey Muhammed! Beni tehdit mi ediyorsun? Allah'a yemin olsun ki sen de, Rabbin de hiçbir şey yapamazsınız. Ben bunun (Mekke'nin) iki dağı arasında yürüyenlerin en güçlüsüyüm, diye cevap verdi.[196]

Yüce Allah'ın: *"Yoksa insan başıboş bırakılacağını mı sanır?"* buyruğunu Süddî: Diriltilmeyeceğini mi sanır? diye açıklamıştır. Mücâhid, Şâfiî ve Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem de: Ona emir ve nehy verilmeyeceğini mi sanır, diye açıklamışlardır. Zahiren görüldüğü üzere âyet her iki durumu da kapsamaktadır. Yani insan bu dünyada kendisine emir ve yasak verilmeksizin başıboş terk edilmeyeceği gibi kabrinde de başıboş terk edilip, ölümünden sonra diriltilmeyecek değildir. Aksine dünyada ona emir de verilmiş, yasaklar da konulmuştur. Ahiret yurdunda da haşredilip, Allah'ın huzuruna götürülecektir. Burada maksat, ölümden sonra dirilişin sabit olduğunu ortaya koyup, sapık, bilgisiz ve inatçı kimseler arasından onu inkâr edenlerin kanaatlerini reddetmektir. Bundan dolayı yüce Allah yeniden yaratılışa ilk yaratılışı delil göstererek şöyle buyurmaktadır:

"O dökülen meniden bir damla değil miydi?" Yani insan sulblerden, rahimlere dökülen oldukça değersiz bir sudan, güçsüz bir nutfe değil miydi?

"O bir sülük gibi yapışan kan pıhtısı olmuş sonra yaratmış, düzenlemiştir." Yani önce sülük gibi yapışan bir kan pıhtısı iken sonradan bir çiğnemlik et olmuş sonra ona şekil verilmiş, ona ruh üflenmiştir. Böylelikle Allah'ın izin ve takdiri ile erkek ya da dişi organları sağlam ve tastamam bir başka hilkat olarak ortaya çıkmıştır. Bundan dolayı da yüce Allah:

"Ondan erkek ve dişi iki sınıf yaratmıştır" buyurmakta sonra da: *"Bunları yapanın ölüleri diriltmeye gücü yetmez mi?"* buyurmaktadır. Yani bu güçsüz nutfeden, bu tastamam bir hilkati yoktan var eden, onu ilkin var ettiği gibi tekrar iade etme kudretine sahip değil midir? Yeniden yaratma kudretinin söz konusu edilmesi ise yüce Allah'ın: *"Yaratıkları ilkin yoktan var eden sonra da onu tekrar iade eden odur ve bu ona göre daha kolaydır."* (Rûm, 27) buyruğu ile ilgili olarak ileri sürülen ya birinci yaratışa göre öncelikle yeniden yaratmanın söz konusu olabileceği şeklinde yahut her ikisinin birbirine eşit olduğu

196 Zayıftır. Taberî, 35731, 35732. Katâde'den mürsel olarak.

Scanned with CamScanner

şeklinde ortaya atılmış iki görüşe göre ele alınır, ama Rûm sûresinde (işaret edilen âyette) açıklaması ve doğru olanın tespitinde görüldüğü üzere, birinci görüş daha meşhurdur. Allah en iyi bilendir.

[7107] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Mûsâ b. Ebî Âişe bir başka kişiden rivayet ettiğine göre bir damın üstünde idi. Yüksek sesle Kur'ân okuyordu. Yüce Allah'ın: *"Bunları yapanın ölüleri diriltmeye gücü yetmez mi?"* buyruğunu okuyunca: Allah'ım! Seni her türlü eksiklikten tenzih ederim, elbette yeter dedi. Neden böyle söylediği sorulunca, o da: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i bu sözleri söylerken dinledim, dedi.[197]

[7108] Ebû Dâvûd (r.h) dedi ki: Mûsâ b. Ebî Âişe dedi ki: Bir adam evinin damında namaz kılıyordu. *"Bunları yapanın ölüleri diriltmeye gücü yetmez mi"* buyruğunu okudu mu: Seni her türlü eksiklikten tenzih ederim, elbette yeter diyordu. Ona neden böyle söylediği sorulunca, o: Ben bunu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den dinlemiştim, diye cevap verdi.[198] Bunu Ebû Dâvûd tek başına rivayet etmiş olup, bu sahabinin adını vermemiştir. Bunun da zararı yoktur.

[7109] Ebû Dâvûd dedi ki: İsmail b. Umeyye tahdis etti: Bir bedeviyi şöyle derken dinledim: Ebû Hureyre'yi şöyle derken dinledim: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Sizden her kim vettini vezzeytuni sûresini okuyup da sonuna gelip: "Allah hakimlerin hakimi değil mi?"* (Tîn, 8) *buyruğunu okursa hemen: Evet, öyledir ve ben buna tanık olanlardanım, desin. Her kim: "Hayır, kıyâmet gününe yemin ederim" sûresini okuyup da "bunları yapanın ölüleri diriltmeye gücü yetmez mi" buyruğuna kadar gelip sûreyi bitirirse hemen "elbette yeter" desin. Her kim: "Andolsun ardarda gönderilenlere" sûresini okuyup da "Artık bundan sonra hangi söze inanacaklar"* (Mürselât, 50) *âyetini okuyup sûreyi bitirirse hemen: Allah'a iman ettik, deyiversin."*[199]

---

197 Senedi sahihtir, ravileri sikadır. Sahabinin kim olduğunun bilinmemesinin zararı yoktur. Bundan sonraki rivayete de bakınız.

198 Sahihtir. Ebû Dâvûd, 884. Ravileri Buhârî ve Müslim'in ravileridir. Sahabinin kim olduğunun bilinmemesinin zararı yoktur.

199 Zayıftır. Ebû Dâvûd, 887; Tirmizî, 3347. Senedinde adı verilmeyen bir ravi vardır. Hakim, II, 511'de adının Ebu'l-Yesa' olduğunu söylemiştir. O da meçhul bir ravidir. O halde senet zayıftır, bunun emir sigası ile rivayeti sahih değildir.

Scanned with CamScanner

Bunu Ahmed de Süfyân b. Uyeyne'den diye rivayet etmiş, Tirmizî de bunu İbn Ebî Ömer'den, o Süfyân b. Uyeyne'den diye rivayet etmiştir. Bunu ayrıca Şu'be de İsmail b. Umeyye'den rivayet ederek ben ona: Sana bunu kim tahdis etti dedim. O: Doğruluğunu bildiğim bir adam Ebû Hureyre'den diye cevap verdi.

[7110] İbn Cerîr dedi ki: Bize Said'in Katâde'den tahdis ettiğine göre yüce Allah'ın: *"Bunları yapanın ölüleri diriltmeye gücü yetmez mi"* buyruğu ile ilgili olarak bize nakledildiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu âyeti okudu mu: *"Seni her türlü eksiklikten tenzih ederim, elbette yeter"* derdi.[200]

Sonra İbn Ebî Hâtim dedi ki: Said b. Cubeyr'den rivayete göre İbn Abbâs *"Bunları yapanın ölüleri diriltmeye gücü yetmez mi"* buyruğunu okudu ve: Seni her türlü eksiklikten tenzih ederim, elbette yeter, dedi.

Kıyamet sûresi tefsirinin sonu.

Hamd ve minnet Allah'a mahsustur.

200 Sahihtir. Taberî, 35738 mürsel olarak rivayet etmiştir. Ancak bir hadis öncesinden geçen rivayet ile desteklenmektedir.

Scanned with CamScanner

بسم الله الرحمن الرحيم

İNSAN SÛRESİ

[31 âyettir. Medine'de inmiştir.]

[7111] Daha önce Müslim'in Sahih'inde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Cuma günü sabah namazında *"Elif, Lam, Mim. Kitabın indirilmesi..."* (Secde, 1) sûresi ile *"insan üzerinden öyle uzun süre geçti ki..."* (diye başlayan İnsan sûresi)ni okuduğu geçmiş bulunmaktadır.[201]

[7112] Abdullah b. Vehb dedi ki: Bize İbn Zeyd'in haber verdiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"İnsan üzerinden öyle uzun süre geçti ki..."* sûresini okudu. Bu sûre onun üzerine indirilmişti. O sırada yanında da siyahî bir adam vardı. Cennetlerin niteliklerine varınca öyle bir feryat bastı ki, ruhunu teslim etti. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Arkadaşınızın* -ya da: kardeşinizin, buyurdu- *ruhunu, cennete duyduğu şevk çıkardı"* buyurdu.[202] Mürsel, gariptir.

İnsan Nasıl İnsan Oldu?:

هَلْ أَتَى عَلَى الْإِنْسَانِ حِينٌ مِنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُنْ شَيْئًا مَذْكُورًا ﴿١﴾
إِنَّا خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ أَمْشَاجٍ نَبْتَلِيهِ فَجَعَلْنَاهُ سَمِيعًا بَصِيرًا
﴿٢﴾ إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا ﴿٣﴾

201 Bunu Müslim ve başkaları tahriç etmiş olup, daha önce Secde sûresinde geçti.

202 Senedi zayıftır. Mürsel bir rivayettir. Mürsel olmakla birlikte Abdurrahman b. Zeyd bir hadisi mevsul olarak rivayet edecek olursa zayıftır. Ya mürsel rivayet ederse durumu ne olur? suyûtî, ed-Durr, VI, 480'de: Bunu ayrıca Ahmed de Zühd'de tahriç etmiş bulunmaktadır: Muhammed b. Mutarrif dedi ki: Bana sika olan tahdis etti. Böyle dedikten sonra hadisi buna yakın olarak zikretmektedir. İbn Ömer'den mevsul olarak da gelmiştir. Bunu da Taberânî, İbn Merduye ve İbn Asâkir tahriç etmişlerdir, senedi zayıftır. İleride bu sûrenin 20. âyetinin tefsirinde de gelecektir.

Scanned with CamScanner

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;

1. İnsan üzerinden öyle uzun zaman geçti ki, o anılmaya değer bir şey değildi.

2. Gerçekten biz insanı karışık bir nutfeden yarattık. Onu sınar duruyuz. Bu nedenle onu işiten ve gören yaptık.

3. Gerçekten biz ona yolu gösterdik. İster şükredici olsun, ister nankör olsun.

Tefsiri:

Yüce Allah önemsizliği ve zayıflığı dolayısıyla anılmaya değer bir şey değilken sonraları insanı var ettiğini haber vererek: *"İnsan üzerinden öyle uzun süre geçti ki o anılmaya değer bir şey değildi"* buyurmakta sonra da bunu açıklamak üzere: *"Gerçekten biz insanı karışık bir nutfeden yarattık"* buyurmaktadır.

"(أَمْشَاج): Karışık" demektir. (المشج والمشيج) da birbirine karışmış şeye denilir. İbn Abbâs yüce Allah'ın: "Karışık bir nutfeden" buyruğu erkeğin suyu ile kadının suyunun bir araya gelip, karışması sonra da bir aşamadan, bir başka aşamaya, bir halden bir diğer hale, bir renkten öbür renge intikal etmesi demektir, diye açıklamıştır. İkrime, Hasan ve er-Rabî b. Enes de aynı şekilde "emşâc" erkeğin suyunun, kadının suyuna karışmasıdır, demişlerdir.

Yüce Allah'ın *"onu sınar duruyuz"* buyruğu onu imtihan ederiz, demektir: *"O hanginizin daha güzel amelde bulunacağını denemek üzere"* (Mülk, 1) buyruğu da buna benzemektedir.

"Bu nedenle onu işiten ve gören yaptık." Yani ona itaat ve masiyette bulunma imkânını veren işitecek kulak, görecek göz verdik.

"Gerçekten biz ona yolu gösterdik." Yolu ona açık seçik beyan edip açıklığa kavuşturduk, o yol hakkında ona basiretli olmasını sağlayacak şekilde bilgi verdik. Yüce Allah'ın: *"Semud kavmine gelince biz onlara hidayet verdik ama onlar körlüğü hidayetten daha sevimli buldular."* (Fussilet, 17); *"Ve biz ona iki de yol gösterdik."* (Beled, 10) buyruklarına benzemektedir.

Yani biz ona hayır yolunu da, şer yolunu da açık seçik gösterdik. Bu İkrime, Atiye, İbn Zeyd ve -ondan meşhur olarak nakledilen rivayete göre- Mücâhid ve cumhurun görüşüdür.

Scanned with CamScanner

Ayrıca Mücâhid, Ebû Sâlih, Dahhâk ve Süddî'den onların yüce Allah'ın: *"Gerçekten biz ona yolu gösterdik"* buyruğunun onun rahimden çıkışı demek olduğunu söylemişlerdir. Bu da garip bir görüştür. Sahih ve meşhur olan birincisidir.

"İster şükredici olsun, ister nankör olsun" buyrukları *"gerçekten biz ona yolu gösterdik"* buyruğundaki "he (o)"zamirinden hal olmak üzere nasp edilmiştir. Bu durumda ifadenin takdiri: O bu halinde ya bedbahttır ya mutludur, şeklindedir.

[7113] Nitekim Müslim'in rivayet ettiği hadiste Ebû Mâlik el-Eş'ari şöyle demektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Bütün insanlar sabah erken çıkar. Kişi nefsini ya satar da onu helake götürür yahut onu (cehennemden) kurtarır."*[203]

Rûm sûresinde de aziz ve celil Allah'ın: *"İnsanların üzerinde yaratıldığı Allah'ın fıtratına (yüzünü dosdoğru çevir)."* (Rûm, 30) buyruğu hakkında Câbir b. Abdullah'ın şöyle dediğine dair rivayet geçmiş bulunmaktadır:

[7114] Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Her doğan fıtrat üzere doğar. Kendi halini dili açıklayıncaya kadar. Dili kendi halini açıkladı mı ya şükreden birisi olur yahut nankör (bir kâfir) olur."*[204]

[7115] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Hureyre (radıyallâhu anh), Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletmektedir: *"Dışarı çıkan herkesin kapısında mutlaka iki sancak bulunur. Bunların biri meleğin elindedir, diğeri şeytanın elindedir. Eğer Allah'ın sevdiği bir şey için dışarı çıkarsa melek sancağıyla onun arkasından gider. Evine dönünceye kadar o meleğin sancağı altında kalmaya devam eder. Eğer Allah'ı gazaplandıracak bir iş için çıkacak olursa şeytan elindeki sancağı ile onun arkasından çıkar ve evine dönünceye kadar şeytanın sancağı altında kalmaya devam eder."*[205]

[7116] İmam Ahmed dedi ki: Câbir b. Abdullah'tan rivayete göre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ka'b b. Ucre'ye: *"Allah seni beyinsizlerin emirliğin-*

---

203 Kaynakları daha önce A'râf sûresi 30. âyetin tefsirinde gösterildi.

204 Kaynakları daha önce Rûm sûresi 30. âyetin tefsirinde gösterilmişti.

205 Ahmed, II, 323; Taberânî, Evsat, 4783. Hadis Osman b. Muhammed etrafında dönüp durmaktadır. O da kavi birisi değildir. İbnu'l-Medini: Münker birtakım rivayetler naklet-miştir demektedir. Bu hadis ise oldukça gariptir.

Scanned with CamScanner

den korusun" buyurdu. Ka'b: Beyinsizlerin emirliği ne demektir? dedi. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"Benden sonra gelecek birtakım emirler (yöneticiler) dir. Benim getirdiğim hidayet yolu ile hidayet bulmaz, benim sünnetime riayet etmezler. Onların yalanlarını doğrulayan, zulümlerinde onlara yardım eden kimseler benden değildir, ben de onlardan değilim. Havz'ın başına da yanıma gelmeyecekler; ama onların yalanlarını doğrulamayan, zulümlerinde de kendilerine yardımcı olmayan kimseler ise bendendir, ben de onlardanım ve ey Ka'b b. Ucre Havz'ımın başına (yanıma) gelecekler. Oruç bir kalkandır, sadaka günahı söndürür, namaz ise Allah'a yakınlaştırıcı bir ameldir* -yahut: bir burhandır buyurdu.- *Ey Ka'b b. Ucre! Cennete haramdan oluşmuş bir et girmez, ateş ona daha layıktır. Ey Ka'b, insanlar sabahleyin iki halde çıkarlar. Kimisi nefsini satın alıp, onu hürriyetine kavuşturur, kimisi nefsini satar onu helak eder."*[206] Bunu Affan'dan, o Vuheyb'den, o Abdullah b. Osman b. Huseym'den böylece rivayet etmiş bulunmaktadır.

Kâfur Dolu Kâseler:

إِنَّآ أَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ سَلَاسِلَا وَأَغْلَالًا وَسَعِيرًا ﴿٤﴾ إِنَّ الْأَبْرَارَ يَشْرَبُونَ مِنْ كَأْسٍ كَانَ مِزَاجُهَا كَافُورًا ﴿٥﴾ عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا عِبَادُ اللهِ يُفَجِّرُونَهَا تَفْجِيرًا ﴿٦﴾ يُوفُونَ بِالنَّذْرِ وَيَخَافُونَ يَوْمًا كَانَ شَرُّهُ مُسْتَطِيرًا ﴿٧﴾ وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلَى حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا ﴿٨﴾ إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللهِ لَا نُرِيدُ مِنْكُمْ جَزَآءً وَلَا شُكُورًا ﴿٩﴾ إِنَّا نَخَافُ مِنْ رَبِّنَا يَوْمًا عَبُوسًا قَمْطَرِيرًا ﴿١٠﴾ فَوَقَاهُمُ اللهُ شَرَّ ذٰلِكَ الْيَوْمِ وَلَقَّاهُمْ نَضْرَةً وَسُرُورًا ﴿١١﴾ وَجَزَاهُمْ بِمَا صَبَرُوا جَنَّةً وَحَرِيرًا ﴿١٢﴾

4. Gerçekten biz kâfirler için zincirler, tasmalar ve alevli bir ateş hazırlamışızdır.

5. Şüphesiz ki iyiler kâfur karıştırılmış bir kâseden içerler.

206 Sahihtir. Ahmed, III, 321; bk. Mecma, V, 246-247 çok sayıda şahidi vardır.

Scanned with CamScanner

6. (O) Allah'ın kullarının kendisinden içtikleri ve diledikleri gibi akıttıkları bir pınardır.

7. Onlar adakları yerine getirirler ve kötülüğü yaygın bir günden korkarlar.

8. Yemeğe olan sevgilerine rağmen yoksula, yetime ve esire yemek yedirirler.

9. Biz size ancak Allah'ın rızası için yediriyoruz. Sizden ne bir karşılık, ne bir teşekkür isteriz.

10. Çünkü biz Rabbimizden asık yüzlü, çatık kaşlı bir günden korkarız.

11. Bundan dolayı Allah da bugünün şerrinden onları korur ve onlara bir güzellik, bir sevinç verir.

12. Sabretmeleri sebebi ile de onları cennetle ve ipek ile mükafatlandırır.

Tefsiri:

Yüce Allah yarattıklarından kâfir olanlara hazırlamış olduğu zincirlerden, tasmalardan, cehennem ateşindeki alevli ve yakıcı azap olan sair (alevli ateş) türünden neler hazırladıklarını haber vermektedir. Nitekim bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"O zaman boyunlarında tasmalar ve zincirler bulunacak, sürüklenecekler kaynar suda sonra ateşte yakılacaklar."* (Mü'min, 71-72)

Şanı yüce Allah bu bedbaht kimseler için hazırlamış olduğu alevli ateşi söz konusu ettikten sonra: *"Şüphesiz ki iyiler kâfur karıştırılmış bir kâseden içerler"* buyurmaktadır. Kâfurun serinletici ve hoş kokusu bilinen bir şeydir. Ayrıca bununla birlikte cennetteki lezzetler de katılmış olacaktır. Hasan dedi ki: Kâfurun serinliği zencebilin hoşluğunda ve tadında bulunacaktır.

Bunun için yüce Allah: *"(O) Allah'ın kullarının kendisinden içtikleri ve diledikleri gibi akıttıkları bir pınardır"* buyurmaktadır. Yani bu iyi kimseler için hazırlanmış olan kâfur karışımı, Allah'ın kullarından mukarreb olanların katıksız bir şekilde içip ondan kana kana doydukları bir pınardır. Bu sebeple *"içmek"* anlamındaki fiilin *"be"* harfi ile geçiş yapması sağlanarak ona "kanıncaya, doyuncaya kadar içmek" anlamı verilmiş bulunmaktadır. *"Bir pınar"* anlamındaki lafız da temyiz olmak üzere nasp ile gelmiştir.

Scanned with CamScanner

Bazıları: Bu içecekleri tadı ve lezzeti itibariyle kâfur gibidir, demişlerdir. Kimileri de: Bu içecek kâfur pınarındandır, demişlerdir. Başkaları da: Bunun *"içtikleri"* anlamındaki fiil dolayısıyla mansup olması da mümkündür, demişlerdir. Bu üç görüşü de İbn Cerîr nakletmiştir.

"Ve diledikleri gibi akıttıkları" yani saraylarının, köşklerinin, meclislerinin, oturup kalktıkları yerlerin her tarafına diledikleri şekilde ve diledikleri yerde akıtırlar, tasarrufta bulunurlar. *"Tefcîr (akıtmak)"*, kaynak olarak çıkartıp, akıtmak anlamına gelir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Dediler ki: Bize yeryüzünden bir pınar fışkırtmadıkça asla sana inanmayacağız."* (İsrâ, 90); *"Bunların arasında da bir ırmak akıtmıştık."* (Kehf, 33)

Mücâhid dedi ki: *"Diledikleri gibi akıttıkları bir pınar"* yani bunları diledikleri gibi istedikleri tarafa çevirip, akıtırlar. İkrime de, Katâde de böyle demişlerdir. Sevrî de: Nereye isterlerse oraya akıtırlar diye açıklamıştır.

"Onlar adakları yerine getirirler ve kötülüğü yaygın bir günden korkarlar." Yani Allah'ın şeriatın asıl hükmü gereğince kendilerine farz kılmış olduğu farz itaatleri yerine getirerek Allah'a ibadet ettikleri gibi, adakta bulunmak sûretiyle kendilerinin kendilerine vacip kıldıkları amelleri de yerine getirmek sûretiyle ona ibadet ederler.

[7117] İmam Mâlik dedi ki: Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah'a itaat etmeyi adayan bir kimse ona itaat etsin. Allah'a isyan etmeyi adayan bir kimse ise ona isyan etmesin."*[207] Bunu Buhârî de Mâlik'in naklettiği bir hadis olarak rivayet etmiştir.

Bunlar, ayrıca meâd (Allah'a dönüş) gününde kötü bir şekilde hesaba çekilmek korkusuyla Allah'ın kendilerine yasaklamış olduğu haramları terk ederler. İşte kötülüğü yaygın olan gün o gündür. Yani Allah'ın rahmeti ile esirgedikleri dışında bütün insanları kapsayacak şekilde genel, kötülüğü yayılmış bir gündür. İbn Abbâs: (Kötülüğü) oldukça yaygın diye açıklarken, Katâde: Allah'a yemin olsun ki o günün kötülüğü gökleri ve yeri dolduracak kadar yayılmış olacaktır, demektedir. İbn Cerîr dedi ki: "(استطار الصدع في الزجاجة واستطال): Camdaki çatlak yayıldı ve uzadı" ifadesinde de bu kökten gelen fiil kullanılmıştır. A'şa'nın şu beyiti de bu türdendir:

207 Buhârî, 6696, 6700; Ebû Dâvûd, 3689; Tirmizî, 1526; Nesâî, 1717; Mâlik, Muvatta, II, 476; Ahmed, VI, 36

Scanned with CamScanner

فَبَانَتْ وَقَد أَسْأرت في الفُؤا د صَدْعًا، على نَأيها مُستَطيرًا

Ayrılıp gitti, ayrılığı sebebiyle kalpte

Yayılıp duran bir çatlak bırakarak.

Uzayan ve yayılan bir çatlak, demek istemiştir.

"Yemeğe olan sevgilerine rağmen yemek yedirirler" buyruğu yüce Allah'a sevgileri dolayısıyla diye de açıklanmış ve zamiri anlatımın ona delaletinden ötürü Allah'a ait kabul etmişlerdir. Ancak daha güçlü görünen zamirin yemeğe ait olduğudur. Yani onlar yemeği sevip, canları onu çektikleri halde yemek yedirirler. Bu açıklamayı Mücâhid ve Mukâtil yapmış olup, İbn Cerîr de bunu tercih etmiştir. Bu da yüce Allah'ın şu buyrukları gibidir: *"Mala olan sevgisine rağmen malı... verenlerin"* (Bakara, 177); *"Siz sevdiğiniz şeylerden infak edinceye kadar birre (iyiliğe) kavuşamazsınız."* (Âl-i İmrân, 92)

Beyhakî de A'meş yoluyla Nafi'den şöyle dediğini nakletmektedir: İbn Ömer hastalanmıştı. Üzümün ilk geldiği sıralarda canı üzüm çekti. Zevcesi Safiye birisini gönderip, bir dirheme bir salkım üzüm satın aldı. Dilenci, gönderdiği kişinin arkasından gitti. Salkımı alan kişi salkımla içeri girince dilenci: Bu dilenciye bir şey verin dedi, İbn Ömer: Onu ona verin, dedi. Onlar da o salkımı o dilenciye verdiler sonra bir dirhem daha verip adamı gönderdi, bir salkım üzüm aldı. Giden kişinin arkasından yine bir dilenci geldi, içeri girince dilenci: Bu dilenciye bir sadaka verin, dedi. İbn Ömer: Bunu ona verin dedi, onlar da salkımı ona verdiler. Safiye dilenciye haberci gönderip şöyle dedi: Allah'a yemin olsun ki eğer tekrar dönecek olursan kesinlikle hayır adına ondan bir şey elde edemeyeceksin, dedi sonra bir başka dirhem verip, gönderdi ve onunla da bir salkım üzüm aldırdı.

[7118] Sahihteki hadiste şöyle buyurulmaktadır: *"Sadakanın en faziletlisi sen sağlıklı iken, cimri iken, zenginliği ümit edip fakirlikten korkarken verdiğin sadakadır."*[208]

Yani malı sevdiğin, ona düşkün ve muhtaç olduğun bir halde iken sadaka vermektir. Bunun için yüce Allah: *"Yemeğe olan sevgilerine rağmen yoksula, yetime ve esire yemek yedirirler"* buyurmuştur.

208 Daha önce Bakara sûresi 177. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

Yoksul (miskin) ve yetim ile ilgili açıklamalar ve bunların nitelikleri daha önceden geçmiş bulunmaktadır. *Esir* hakkında Said b. Cubeyr, Hasen ve Dahhâk: Kıble ehlinden olan esir diye açıklamışlardır. İbn Abbâs ise: O gün için esirleri müşriklerdi, demiştir. Buna Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Bedir günü ashabına esirlere ikramda bulunmalarını emretmiş olduğu şahitlik etmektedir. Bu sebeple öğle yemeğinde onlara kendilerine göre öncelik tanırlardı. Said b. Cubeyr, Atâ, Hasan ve Katâde de böyle demiştir, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de birden çok hadiste kölelere iyilikte bulunmayı tavsiye etmiş bulunmaktadır.

[7119] Hatta Allah Rasûlü'nün son yaptığı tavsiye: *"Namaza ve sağ ellerinizin malik olduklarına (kölelerinize, esirlerinize) dikkat edin."*[209] buyruğudur.

İkrime esirlerden maksat kölelerdir demiştir. İbn Cerîr de âyetin müslümanı da, müşrik olanı da kapsayan genel bir âyet olmasından ötürü bunu tercih etmiştir. Mücâhid: Mahpus olan kimsedir, diye açıklamıştır.

Yani onlar canları yemeği arzu edip, onu sevdikleri halde yemeği bu gibi kimselere yedirirler ve hal dilleriyle: *"Biz size ancak Allah'ın rızası için yediriyoruz."* Allah'ın sevabını ve rızasını ümit ederek yediriyoruz derler. *"Sizden ne bir karşılık, ne bir teşekkür isteriz."* Sizden bize vereceğiniz bir karşılık da istemiyoruz, insanlar arasında bize teşekkür etmenizi de istemiyoruz.

Mücâhid ve Said b. Cubeyr dedi ki: Allah'a yemin olsun ki onlar bu sözleri dilleriyle söylemediler ama Allah kalplerinden onların bunu ifade ettiklerini bildiğinden herhangi bir kimsenin bu işe şevkinin ve arzusunun uyanması için bu halleri sebebiyle onları övmüş bulunmaktadır.

"Çünkü biz Rabbimizden asık yüzlü, çatık kaşlı bir günden korkarız." Bizlerin bunu yapmamızın sebebi, Allah'ın bize merhamet buyurup, bizi lütfu ile karşılamasını ümit etmemizdir.

Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan: *"Asık yüzlü"* oldukça dar (sıkıntılı), *"çatık kaşlı"* uzun sürecek bir gün diye açıkladığı rivayet edilmiştir. İkrime ve başkaları da ondan yüce Allah'ın: *"Asık yüzlü, çatık kaşlı bir gün"* ile ilgili olarak şu açıklamayı yaptığını nakletmektedirler: O gün kâfir yüzünü öyle bir asar ki, gözlerinin arasından katran gibi ter akar.

209 Daha önce Nisâ sûresi 36. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

Mücâhid: *"Asık yüzlü"* yani dudaklarını buruşturmuş *"çatık kaşlı"* da Sûr'at asarak Sûr'atı ekşitmek demektir. Said b. Cubeyr ve Katâde: O günde dehşetten ötürü yüzler asılır. *"Çatık kaşlı"* ise alnı ve kaşları dehşetten dolayı birbirine yaklaştırıp, çatmaktır.

İbn Zeyd dedi ki: Asık yüzlü şer, çatık kaşlı zorlu ve çetin demektir, demiştir.

Bu hususta ibarelerin en açığı, en tatlısı, en üstünü ve en uygunu İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ın açıklamasıdır.

İbn Cerîr dedi ki: Çatık kaşlı zorlu ve sıkıntılı demektir. Mesela: "(هو يوم قمطرير ويوم قُماطِر، ويوم عَصِيب وعَصَبْصَب، وقد اقمطرّ اليومُ يقمطرّ اقمطرارا): O çatık kaşlı bir gündür, zorlu bir gündür, bugün oldukça kaşlarını çattı" denilir. Bu ise bela ve sıkıntı bakımından en çetin ve en uzun gün demektir. Bir şairin şu beyiti de bu kabildendir:

بَني عَمّنا، هل تَذكُرونَ بَلاءنَا عَلَيكم إذَا ما كانَ يومُ قُمَاطِرُ

Amcamızın çocukları, hatırlar mısınız başınıza getirdiğimiz belayı

Sizin için çatık kaşlı bir gün gelmişti, (o gün).

Yüce Allah: *"Bundan dolayı Allah da bugünün şerrinden onları korur ve onlara bir güzellik, bir sevinç verir."* Bu buyruk son derece beliğ, tecânüs türündendir.

"Bundan dolayı Allah da bugünün şerrinden onları korur." Korktuklarından yana kendilerine güven verir. *"Onlara"* yani yüzlerine *"bir güzellik"* kalplerine de *"bir sevinç verir."* Bu açıklamayı Hasan-ı Basrî, Katâde, Ebu'l-Âliye ve er-Rabî b. Enes yapmıştır. Bu da yüce Allah'ın: *"O günde apaydınlık yüzler vardır, gülmektedir, sevinmektedir."* (Abese, 38-39) buyruğuna benzemektedir. Çünkü kalp sevindi mi yüz de aydınlanır.

[7120] Ka'b b. Mâlik rivayet ettiği uzunca hadisinde şöyle demektedir: "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sevinecek olursa yüzü adeta bir ay parçası imişcesine nurlanırdı."[210]

210 Kaynakları daha önce Tevbe sûresi 118. âyetin tefsirinde gösterildi.

Scanned with CamScanner

[7121] Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yüzünde sevinç parıltıları olduğu halde sevinçle yanıma girdi...[211]

"Sabretmeleri sebebi ile de onları cennetle ve ipek ile mükâfatlandırır." Yani sabretmelerinden ötürü Allah onlara geniş bir konaklama yeri, rahat bir geçim ve güzel bir giyecek verdi, bunları onlara ihsan etti ve onları bu nimetler içerisinde yerleştirdi. Hâfız İbn Asâkir, Hişam b. Süleyman ed-Dârânî'nin biyografisinden rivayetle dedi ki: Ebû Süleyman ed-Dârânî'ye *"İnsan üzerinden öyle uzun süre geçti ki..."* sûresi okundu. Kur'ân'ı okuyan kişi yüce Allah'ın: *"Sabretmeleri sebebi ile de onları cennetle ve ipekle mükâfatlandırır"* buyruğuna gelince: Dünyada iken canlarının çektikleri ve arzu ettikleri şeyleri terk etmek üzere sabretmeleri sebebiyle, dedikten sonra şu beyitleri okudu:

كَم قَتيل بشَهوةٍ وأسير أفّ مِنْ مُشتَهِي خِلاف الجَميل

شَهوَاتُ الإنْسان تورثه الذُّل وَتُلْقيه في البَلاء الطَّويل

Bir arzusunun maktulü ve esiri nice kimse vardır ki
Güzel olmayıp da arzu edilen şeyden üf doğrusu
İnsanın şehvetleri kendisini zelil eder
Ve onu uzunca bir belaya maruz bırakır.

Gümüş Kupalar ve Billur Kâseler:

مُتَّكِئِينَ فِيهَا عَلَى الْأَرَائِكِ ۖ لَا يَرَوْنَ فِيهَا شَمْسًا وَلَا زَمْهَرِيرًا ﴿١٣﴾ وَدَانِيَةً عَلَيْهِمْ ظِلَالُهَا وَذُلِّلَتْ قُطُوفُهَا تَذْلِيلًا ﴿١٤﴾ وَيُطَافُ عَلَيْهِمْ بِآنِيَةٍ مِنْ فِضَّةٍ وَأَكْوَابٍ كَانَتْ قَوَارِيرَا ﴿١٥﴾ قَوَارِيرَ مِنْ فِضَّةٍ قَدَّرُوهَا تَقْدِيرًا ﴿١٦﴾ وَيُسْقَوْنَ فِيهَا كَأْسًا كَانَ مِزَاجُهَا زَنْجَبِيلًا ﴿١٧﴾ عَيْنًا فِيهَا تُسَمَّى سَلْسَبِيلًا ﴿١٨﴾ وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَانٌ مُخَلَّدُونَ إِذَا رَأَيْتَهُمْ حَسِبْتَهُمْ لُؤْلُؤًا مَنْثُورًا ﴿١٩﴾ وَإِذَا رَأَيْتَ ثَمَّ رَأَيْتَ نَعِيمًا

211 Hadis Buhârî ve Müslim tarafından rivayet edilmiş olup, daha önce Nûr sûresinde geçti.

Scanned with CamScanner

وَمُلْكًا كَبِيرًا ﴿٢٠﴾ عَالِيَهُمْ ثِيَابُ سُندُسٍ خُضْرٌ وَإِسْتَبْرَقٌ ۖ وَحُلُّوا أَسَاوِرَ مِن فِضَّةٍ ۚ وَسَقَاهُمْ رَبُّهُمْ شَرَابًا طَهُورًا ﴿٢١﴾ إِنَّ هَٰذَا كَانَ لَكُمْ جَزَاءً وَكَانَ سَعْيُكُم مَّشْكُورًا ۖ ﴿٢٢﴾

13. Orada tahtlara yaslanırlar, orada güneş (sıcağı) da görmeyeceklerdir, soğuk da.

14. Gölgeleri üzerlerine yakın olup, meyveleri ise alabildiğine boyun eğdirilmiş halde olacaktır.

15. Etraflarında gümüşten kaplar, billurdan sürahiler dolaştırılır.

16. (Evet) miktarlarını kendilerinin tayin ettiği gümüşten billur (gibi kap)lar,

17. Onlara orada katkısı zencefil olan kadehle içirilir.

18. Orada "Selsebil" diye adlandırılan bir pınar vardır.

19. Etraflarında ölümsüz, yeni yetişmiş çocuklar da dolaşır. Onları gördüğün zaman kendilerini saçılmış inci sanırsın.

20. Nereye bakarsan orada pek çok nimetler ve büyük bir saltanat görürsün.

21. Üzerlerinde kalın ve ince ipekten yeşil elbiseler vardır, gümüşten bileziklerle süslenmişlerdir ve Rableri onlara son derece temiz bir şarap içirmiştir.

22. İşte bu, gerçekten sizin için bir mükâfattır. Yaptıklarınızın karşılığını da fazlası ile görmüşsünüzdür.

Tefsiri:

Yüce Allah cennetlikler ve içinde bulundukları ebedi nimetler ile onlara ihsan edilmiş olan oldukça kapsamlı lütuflar hakkında haber vererek: *"Orada tahtlara yaslanırlar"* buyurmaktadır. Sâffât sûresinde buna dair açıklamalar geçtiği gibi yaslanmak ile ilgili olarak, maksadın sırtüstü yatmak mı, yaslanmak mı, bağdaş kurmak mı yoksa iyice oturmak mı olduğuna dair farklı açıklamalar da söz konusu edildi. Burada sözü geçen tahtlar ise güzel örtüler altındaki tahtlar, divanlardır.

Scanned with CamScanner

"Orada güneş (sıcağı) da görmeyeceklerdir, soğuk da." Yani onların yanında rahatsız edici bir sıcak da yoktur, can yakıcı bir soğuk da. Aksine o devamlı ve ebedi tek bir havadır. *"Oradan ayrılmak da istemezler"* (Kehf, 108)

"Gölgeleri üzerlerine yakın" yani o ağaçların dalları kendilerine yakın *"olup, meyveleri ise alabildiğine boyun eğdirilmiş halde olacaktır."* Yani cennetlik, ne zaman onu almak istese dal ona doğru eğilip, dalın en yüksek kısmı ona sarkar, adeta dinleyip, itaat eden birisi gibi davranır. Nitekim yüce Allah başka bir âyette: *"Astarları kalın ipekten döşemelere yaslanmışlar olarak her iki cennetin de (meyvelerinin) toplanışı yakındır."* (Rahmân, 54) başka bir yerde de: *"Devşirilecek meyveleri yakındır."* (Hâkka, 23) buyurmaktadır.

Mücâhid: *"Meyveleri ise alabildiğine boyun eğdirilmiş halde olacaktır"* buyruğu ile ilgili olarak şöyle demektedir: Ayağa kalktı mı kalktığı kadar yükselirler, oturacak olursa eliyle onları alabilecek kadar aşağı sarkarlar, sırtüstü yatacak olursa yine eliyle ona uzanacak kadar onun için alçalırlar. İşte yüce Allah'ın: *"Alabildiğine boyun eğdirilmiş halde olacaktır"* buyruğu bunu anlatmaktadır.

Katâde dedi ki: Herhangi bir diken ya da uzaklıktan dolayı ellerini boş çekmeleri söz konusu olmaz.

Mücâhid dedi ki: Cennetin yeri gümüş, toprağı misk, ağaçlarının kökleri altın ve gümüştür. Dalları taze inci, zebercet ve yakuttur. Yapraklar ve meyveler ise bunlar arasındadır. Bu meyvelerden ayakta yiyen de bunlardan dolayı rahatsız olmaz, otururak yiyen de rahatsız olmaz, yatarak yiyen de rahatsız olmaz.

"Etraflarında gümüşten kaplar ve billurdan sürahiler dolaştırılır." Yani hizmetçiler etraflarında yemek kaplarıyla dolaşırlar. Bu kaplar da gümüştendir. Kulpları ve emzikleri olmayan testiler demek olan içecek sürahileri de onlara dolaştırılır.

"Billurdan sürahiler dolaştırılır. (Evet) miktarlarını kendilerinin tayin ettiği gümüşten billurlar" Birinci: "(قَوَارِيرَ): Billur" lafzı, (كَانَ)'nin haberi olarak nasp edilmiştir, ikinci "(قَوَارِيرَ): Billurlar" lafzı ise ya bedel olarak yahut temyiz olarak nasp edilmiştir. Çünkü yüce Allah bunu da: *"Gümüşten billurlar"* diye açıklamaktadır. İbn Abbâs, Mücâhid, Hasan-ı Basrî ve başkaları şöyle demiştir: Bu cam berraklığında gümüşün beyazlığı şeklindedir. Billurlar da

Scanned with CamScanner

zaten camdan başka bir şeyden olmaz. Buna göre bu sürahiler gümüşten olmakla birlikte, dışından içi görülen şeffaf sürahilerdir. Bunun ise dünyada bir benzeri yoktur.

İbnu'l-Mübârek, İsmail'den, o bir adamdan, o İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: Cennette bulunup da size benzeri dünyada verilmedik hiçbir şey yoktur. Bundan tek istisnâ gümüşten billurlardır. Bunu İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir.

Yüce Allah'ın: *"Miktarlarını kendilerinin tayin ettiği"* buyruğu da suya kanmalarını sağlayacak miktarda olacaktır. Ne ondan fazla, ne ondan eksik. Aksine bu kaplar bunun için hazırlanmıştır ve bu kaplardan içecek kişinin su ihtiyacını karşılayacak şekilde takdir edilmiştir. İbn Abbâs, Mücâhid, Said b. Cubeyr, Ebû Sâlih, Katâde, İbn Ebza, Abdullah b. Ubeyd b. Umeyr, Şa'bî ve İbn Zeyd'in açıklamalarının anlamı budur. İbn Cerîr ve daha başkaları da böyle demişlerdir. Bu ise itina, şeref ve lütuf ve ihsan bakımından daha ileri bir dereceyi ifade etmektedir.

Avfî, İbn Abbâs'tan: *"Miktarlarını kendilerinin tayin ettiği"* buyruğu hakkında: Ele göre miktarları tespit edilmiştir dediğini nakletmektedir. er-Rabî b. Enes de böyle demiştir. Dahhâk, hizmetçilerin el ayaları miktarıncadır, demiştir. Bu da birinci açıklamaya aykırı değildir çünkü bunlar hem boyutları, hem su ihtiyacını karşılayacak miktarları itibarıyla tespit edilmişlerdir.

"Onlara orada katkısı zencefil olan kadehle içirilir." Onlara yani iyi kimselere bu sürahiler ile *"kadeh"* yani şarap *"içirilir. Katkısı zencefil olan"* yani onların içkilerine bazen serin olan kâfur katılır, bazen sıcak tabiatlı olan zencefil katılır. Böylelikle denge sağlanmış olur. Öbürlerine de bazen bundan, bazen diğerinden katılır.

Mukarrebler (yakınlaştırılmış olanlar)e gelince, onlar her ikisinden de -Katâde ve başkalarının söylediği üzere- katıksız olarak içerler. Yüce Allah'ın: *"Allah'ın kullarının kendisinden içtikleri... bir pınardır"* (İnsan, 6) buyruğu da daha önce geçmişti. Burada da yüce Rabbimiz: *"Orada Selsebil diye adlandırılan bir pınar vardır."* Yani Zencebil (zencefil) cennette Selsebil adındaki bir pınardır. İkrime: Bu cennetteki bir pınarın adıdır, demiştir. Mücâhid: Bu pınar akışı oldukça güzel ve hızlı olduğundan dolayı bu adı almıştır.

Scanned with CamScanner

Katâde: *"Orada Selsebil diye adlandırılan bir pınar vardır."* Yani orada akıcı ve suyu parıldayan bir pınar vardır. İbn Cerîr'in bazılarından naklettiğine göre ona bu isim boğazdan kolaylıkla akıp geçtiğinden dolayı verilmiştir ama kendisi bütün bu açıklamaları kapsayan genel bir isim oluşunu tercih etmiştir dediği gibidir.

"Etraflarında ölümsüz yeni yetişmiş çocuklar da dolaşır. Onları gördüğün zaman kendilerini saçılmış inci sanırsın." Yani cennet ehli etrafında hizmetlerinde bulunmak maksadıyla cennet çocuklarından ebedi kılınmış çocuklar dolaşır. Yani onlar tek bir hal üzere durumları değişmeksizin ebediyen böylece kalacaklar, ömürleri o yaştan daha fazla büyümeyecektir. Onların kulaklarında küpeler olduğu şeklinde yorumlayanlar manaya göre bir anlam vermiştir ,çünkü bu şekilde küpe takınmak büyüklere değil de, küçük yaştakilere yakışır.

"Onları gördüğün zaman kendilerini saçılmış inci sanırsın" buyruğu da şu demektir: Sen onları efendilerinin ihtiyaçlarını görmek üzere etrafa dağılmalarını, çokluklarını, yüzlerinin parlaklık ve aydınlığını, onların tenlerinin, elbiselerinin ve süs eşyalarının güzelliğini göreceğin vakit, onları etrafa saçılmış inci zannedersin. Benzetmede bundan daha güzeli olmaz. Görünüş itibariyle de güzel bir yerde saçılmış inciden daha güzel görünümlü bir şey yoktur.

Katâde, Ebû Eyyûb'dan, o Abdullah b. Ömer'den naklen dedi ki: Cennet ehli arasından bin tane hizmetçisi olmayan hiçbir kimse yoktur. Her bir hizmetçi sahibinin yaptığı işi yapar.

"Nereye bakarsan" Yani: Ey Muhammed! *"orada"* cennette cennetin nimetlerini, genişliğini, yüksekliğini, içindeki sevinç ve neşeyi göreceğin gibi *"pek çok nimetler ve büyük bir saltanat"* orada yüce Allah'ın pek büyük bir mülkünü ve göz kamaştırıcı saltanatını, hükümranlığını *"görürsün."*

[7122] Sahihte sabit olduğuna göre yüce Allah cehennemden en son çıkacak olan ve cennete en son girecek olan kişiye: *"Sana dünya kadar ve onun on misli daha (bir mülk ve saltanat) vardır"* buyuracaktır.[212]

[7123] Suveyr b. Ebî Fahite'nin, İbn Ömer'den yoluyla rivayet edilen hadiste şöyle dediğini naklettik: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Mevki itibariyle cennetliklerin en alt mertebede olanları mülküne*

212 Buhârî ve Müslim tarafından ittifakla rivayet edilmiş olup, daha önceden geçti.

Scanned with CamScanner

baktığı zaman iki bin yıllık mesafe bir mülk gören kimsedir. Onun en yakınını nasıl görüyorsa, en uzak yerini de öylece görür."[213]

Cennette en alt mertebede bulunan kimseye yüce Allah'ın bağışı bu olduğuna göre daha üst konumlarda bulunanlar hakkında Allah nezdinde lütuf ve ikramı daha fazla olanlar hakkında ne düşünülebilir ki?

[7124] Taberânî burada oldukça garip bir hadis rivayet ederek diyor ki: İbn Ömer dedi ki: Habeşlilerden bir adam Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına geldi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona: *"Sor ve iyice anlayıp belle"* buyurdu. Adam: Ey Allah'ın Rasûlü! Sizler sûretlerinizle, tenlerinizin rengiyle, nübüvvet ile bize üstün kılındınız. Senin iman ettiklerine iman etsem, yaptığın amelin bir benzerini ben de yapsam, cennette seninle birlikte olur muyum, ne dersin? Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"Nefsim elinde olana yemin ederim ki olursun. Şüphesiz cennette siyahî bir kimsenin (teninin) beyazlığı bin yıllık mesafeden görülür."* Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kim la ilahe illallah derse onunla Allah nezdinde bir ahdi olur. Kim subhanallahi ve bi hamdih derse ona yüz yirmi dört bin hasene yazılır."* Bir adam: Ey Allah'ın Rasûlü! Bunca ihsandan sonra biz nasıl helak olabiliriz ki? dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz kişi kıyâmet gününde bir dağa bırakılacak olsa ona ağır gelecek amel ile gelir. Bu sefer nimet -yahut Allah'ın nimetleri- kalkar ve neredeyse bütün bunları tüketir. Allah'ın onu rahmetine daldırması hali müstesna"* Sonra: *"İnsan üzerinden öyle uzun süre geçti ki..."* buyruğundan itibaren *"ve büyük bir saltanat görürsün"* buyruğuna kadar nazil oldu. Habeşli kişi: Benim gözüm de cennette senin gözlerinin gördüklerini görecek mi? dedi. Allah Rasûlü: *"Evet"* buyurdu. Habeşli ruhunu teslim edinceye kadar ağlayıp durdu. İbn Ömer dedi ki: Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i onu elleriyle mezarına indirirken gördüm.[214]

"Üzerlerinde ince ve kalın ipekten yeşil elbiseler vardır." Yani cennette cennetliklerin elbiseleri ipektir. Onun bir kısmı ince ipektir, bedenleri üzerine giyecekleri gömlek ve benzerleri böyle olacaktır. Bir kısmı da oldukça parlak ipektir. Bu da dışarıdan görünen üst elbisedir, tıpkı giyimde bilindiği gibi.

213 Suveyr'in zayıf olmasından ötürü zayıftır. Daha önce Kıyâmet sûresi 23. âyetin tefsirinde geçti.

214 Zayıftır. Daha önce Nisâ sûresi 69. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

"Gümüşten bileziklerle süslenmişlerdir." Bu ebrar (iyi kimseler)in niteliğidir. Mukarrebler ise yüce Allah'ın şu buyruğunda dile getirdiği üzere: *"Onlar orada altından bileziklerle ve incilerle bezenirler. Orada giyecekleri de ipektir."* (Hac, 23) buyruğunda dile getirdiği gibidir.

Yüce Allah ipek ve süs eşyaları ile dış ziyneti söz konusu ettikten sonra *"ve Rableri onlara son derece temiz bir şarap içirmiştir"* buyurmaktadır. Yani onların içlerini kıskançlıktan, kinden, rahatsızlık veren hususlardan ve diğer bayağı, adi huylardan temizleyip, arındırmıştır. Nitekim mü'minlerin emiri Ali b. Ebî Tâlib'den de şöyle dediğini rivayet etmiş bulunmaktayız: Cennetlikler cennetin kapısına vardıklarında orada iki pınar bulurlar. Sanki bu onlara ilham edilmiş gibi bu pınarlardan birisinden içecekler ve bu onların karınlarında rahatsızlık veren her türlü hususu alıp götürecek sonra diğer pınarda yıkanacaklar, böylelikle nimetlerin parlaklığı onların üzerine akacak. Şanı yüce Allah onların dıştan görünen hallerini ve içteki güzelliklerini bize haber vermiş bulunmaktadır.

"İşte bu gerçekten sizin için bir mükâfattır. Yaptıklarınızın karşılığını da fazlası ile görmüşsünüzdür." Yani bu kendilerine ikram olmak ve onlara ihsanda bulunmak üzere söylenecektir. Yüce Allah'ın şu buyrukları da buna benzer: *"Geçmiş günlerde peşinen işlediklerinize sebebi ile afiyetle yiyin için."* (Hâkka, 24); *"Onlara: Yapmaya devam ettiklerinize karşılık mirasçısı kılındığınız cennet işte budur diye seslenilir."* (A'râf, 43)

"Yaptıklarınızın karşılığını da fazlası ile görmüşsünüzdür." Yani yüce Allah az amele karşılık size çokça mükâfat vermiş bulunmaktadır.

Kur'ân'ı İndiren Biziz Biz:

إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ تَنْزِيلًا ﴿٢٣﴾ فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا
تُطِعْ مِنْهُمْ آثِمًا أَوْ كَفُورًا ﴿٢٤﴾ وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ بُكْرَةً وَأَصِيلًا
﴿٢٥﴾ وَمِنَ اللَّيْلِ فَاسْجُدْ لَهُ وَسَبِّحْهُ لَيْلًا طَوِيلًا ﴿٢٦﴾ إِنَّ هَؤُلَاءِ
يُحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ وَيَذَرُونَ وَرَاءَهُمْ يَوْمًا ثَقِيلًا ﴿٢٧﴾ نَحْنُ خَلَقْنَاهُمْ
وَشَدَدْنَا أَسْرَهُمْ وَإِذَا شِئْنَا بَدَّلْنَا أَمْثَالَهُمْ تَبْدِيلًا ﴿٢٨﴾ إِنَّ هَذِهِ تَذْكِرَةٌ
فَمَنْ شَاءَ اتَّخَذَ إِلَىٰ رَبِّهِ سَبِيلًا ﴿٢٩﴾ وَمَا تَشَاؤُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ إِنَّ

Scanned with CamScanner

اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿٣٠﴾ يُدْخِلُ مَنْ يَشَاءُ فِي رَحْمَتِهِ وَالظَّالِمِينَ أَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿٣١﴾

23. Hiç şüphesiz ki Kur'ân'ı sana kısım kısım biz indirdik. O halde Rabbinin hükmüne sabret ve onlardan günahkâr yahut nankör hiçbir kimseye itaat etme.

25. Sabah ve akşam da Rabbinin ismini zikret.

26. Gecenin bir kısmında ona secde et, gecenin uzun bir bölümünde de onu tesbih et.

27. Gerçekten bunlar o çarçabuk geçeni severler ama çok ağır bir günü de arkalarına atarlar.

28. Onları biz yarattık ve yaratılışlarını biz pekiştirdik. Dilediğimiz vakit de onlar gibilerini değiştiririz.

29. Şüphesiz ki bu bir öğüttür. Artık kim dilerse Rabbine doğru bir yol alır.

30. Ama Allah dilemedikçe de siz dileyemezsiniz. Çünkü Allah en iyi bilendir, tam bir hüküm ve hikmet sahibidir.

31. Dilediğini rahmetine sokar, zalimlere gelince, onlar için çok acıklı bir azap hazırlamıştır.

Tefsiri:

Yüce Allah Kur'ân-ı azimuşşanı Rasûlü'ne (sallallâhu aleyhi ve sellem) kısım kısım indirdiğini hatırlatarak ona olan lütuf ve ihsanını dile getirip: *"O halde Rabbinin hükmüne sabret"* buyurmaktadır.

Yani ben sana indirdiğim bu kitap ile sana ikramda bulunduğum gibi sen de Rabbinin kaza ve kaderine sabret. Onun senin işlerini güzel tedbiri ile çekip çevireceğini iyice bil *"ve onlardan günahkâr yahut nankör hiçbir kimseye itaat etme!"* Yani seni sana indirilenden alıkoymak istemeleri halinde kâfirlere ve münafıklara itaat etme. Aksine Rabbinden sana indirileni tebliğ et ve Allah'a tevekkül et. Şüphesiz Allah insanlardan seni koruyacaktır.

"Günahkâr" fiilleri ile günahkâr olandır. *"Nankör"* ise kalbiyle inkâr eden kâfirdir.

Scanned with CamScanner

"Sabah ve akşam" gündüzün ilk vaktinde ve sonunda *"da Rabbinin ismini zikret. Gecenin bir kısmında da ona secde et, gecenin uzun bir bölümünde de onu tesbih et."* Bu da yüce Allah'ın şu buyruklarına benzer: *"Gecenin bir kısmında da sana has nafile olmak üzere onunla gece namazı kıl. Umulur ki Rabbin seni övülmüş bir makama gönderir."* (İsrâ, 79); *"Ey sarınıp bürünen, birazı müstesna geceleyin kalk. Yarısı kadar yahut ondan biraz eksilt yahut ona ekle, Kur'ân'ı da tane tane anlaşılır sûrette oku."* (Müzzemmil, 1-4)

Sonra yüce Allah kâfirlerin ve dünya sevgisi ile dünyaya yönelmek, dünyaya dört elle sarılıp, ahiret yurdunu arkalarına atmak hususlarında kendilerine benzeyenlerin bu hallerini reddetmek üzere şöyle buyurmaktadır: *"Gerçekten bunlar o çarçabuk geçeni severler ama çok ağır bir günü"* yani kıyâmet gününü *"arkalarına atarlar."* Sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Onları biz yarattık ve yaratılışlarını biz pekiştirdik." İbn Abbâs, Mücâhid ve daha başkaları onların hilkatlerini biz sağlamlaştırdık, diye açıklamaktadır. *"Dilediğimiz vakitte onlar gibilerini değiştiririz."* Yani dilersek kıyâmet gününde biz onları diriltiriz, onları değiştirir ve onları yeniden yeni bir yaratılış ile yaratırız.

Bu buyruk ile ilk yaratılış, dönüşe (ikinci yaratmaya) delil gösterilmektedir. İbn Zeyd ve İbn Cerîr: *"Dilediğimiz vakitte onlar gibilerini değiştiririz"* buyruğu hakkında dilersek biz onların yerine başkalarını getiririz, diye açıklamışlardır. Buna göre yüce Allah'ın şu buyrukları gibi olur: *"Eğer o dilerse -ey insanlar- sizi yok eder, başkalarını getirir. Allah buna gerçekten kadirdir."* (Nisâ, 133); *"Eğer dilerse sizi giderir ve yeni yaratıklar getirir ve bu Allah'a göre zor değildir."* (Fâtır, 16-17)

Sonra yüce Rabbimiz şöyle buyurmaktadır: *"Şüphesiz ki bu"* sûre *"bir öğüttür. Artık kim dilerse Rabbine doğru bir yol alır."* Yani dileyen Kur'ân ile hidayet bulur. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Onlar Allah'a ve ahiret gününe iman edip de Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiğinden infak etselerdi ne kaybederlerdi ki Allah onları çok iyi bilendir."* (Nisâ, 39)

Sonra yüce Allah: *"Ama Allah dilemedikçe de siz dileyemezsiniz"* buyurmaktadır. Yani kimse kendi kendisine hidayet veremez, imana giremez, kendisine herhangi bir fayda sağlayamaz.

Scanned with CamScanner

"Ama Allah dilemedikçe de siz dileyemezsiniz. Çünkü Allah en iyi bilendir, tam bir hüküm ve hikmet sahibidir." Yani o kimin hidayeti hak ettiğini çok iyi bildiğinden o kimseye hidayet bulmayı kolaylaştırır, hidayet bulmalarının sebeplerini önünde açar. Kimin de azıp, sapmayı hak ettiğini bilir. Bu sebeple onu da hidayetten uzak tutar. Sonsuz hikmet ve karşı konulamaz delil yalnız onundur. Bu sebeple yüce Allah: *"Çünkü Allah en iyi bilendir, tam bir hüküm ve hikmet sahibidir"* buyurmaktadır.

Sonra da yüce Rabbimiz: *"Dilediğini rahmetine sokar. Zalimlere gelince onlar için çok acıklı bir azap hazırlamıştır"* buyurmaktadır. Yani o dilediğini hidayete iletir, dilediğini saptırır. Onun hidayet verdiğini kimse saptıramaz, onun saptırdığını da kimse hidayete iletemez.

İnsan sûresi (tefsiri) sonu.

Hamd ve minnet Allah'a mahsustur.

Scanned with CamScanner

بسم الله الرحمن الرحيم

MÜRSELÂT SÛRESİ

[50 âyettir. Mekke'de inmiştir.]

[7125] Buhârî dedi ki: Abdullah b. Mes'ud dedi ki: Biz Mina'daki bir mağarada Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte iken onun üzerine: *"Andolsun ardarda gönderilenlere"* (diye başlayan Mürselât sûresi) nazil oldu. Gerçekten o bu sûreyi okurken ben de onu ağzından -henüz ağzı onunla nemli iken- öğreniveriyordum. Üzerimize ansızın bir yılan atılıverdi. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Onu öldürün"* buyurdu. Onu öldürmek üzere ileri atıldıksa da o gitti. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunun üzerine: *"Siz onun şerrine karşı korunduğunuz gibi, o da sizin şerrinize karşı korunmuş oldu."* buyurdu.[215] Bunu Müslim de A'meş yoluyla tahriç etmiş bulunmaktadır.

[7126] İmam Ahmed dedi ki: İbn Abbâs'ın annesinden rivayet ettiğine göre o Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i akşam namazında: *"Andolsun ardarda gönderilenlere"* (diye başlayan) el-Mürselât sûresini okurken dinlemiştir.[216]

[7127] Mâlik'in, Zührî'den, o Ubeydullah'tan, o İbn Abbâs'tan rivayet ettiğine göre (annesi) Ümmü el-Fadl, kendisinin *"Andolsun ardarda gönderilenlere"* sûresini okuduğunu işitince: Yavrucuğum, sen bu sûreyi okumakla bana şunu hatırlatmış oldun. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in akşam namazında okuduğunu duyduğum son sûre gerçekten bu idi, dedi.[217] Buhârî ve Müslim bu hadisi Sahih'lerinde Mâlik yoluyla böylece tahriç etmişlerdir.

---

215 Buhârî, 1830, 4934; Müslim, 2234, 2235; Ahmed, I, 428; Taberânî, 10149; Hakim, I, 453; İbn Hibbân, 708

216 Sahihtir. Ahmed, VI, 338. Senedi Buhârî ve Müslim'in şartına uygundur.

217 Buhârî, 763, 4429; Müslim, 462/173; Ebû Dâvûd, 810; Tirmizî, 308; Nesâî, 986; Tefsir, 661; İbn Mâce, 831

Scanned with CamScanner

Gök Yarıldığında:

وَالْمُرْسَلَاتِ عُرْفًا ﴿١﴾ فَالْعَاصِفَاتِ عَصْفًا ﴿٢﴾ وَالنَّاشِرَاتِ نَشْرًا ﴿٣﴾ فَالْفَارِقَاتِ فَرْقًا ﴿٤﴾ فَالْمُلْقِيَاتِ ذِكْرًا ﴿٥﴾ عُذْرًا أَوْ نُذْرًا ﴿٦﴾ إِنَّمَا تُوعَدُونَ لَوَاقِعٌ ﴿٧﴾ فَإِذَا النُّجُومُ طُمِسَتْ ﴿٨﴾ وَإِذَا السَّمَاءُ فُرِجَتْ ﴿٩﴾ وَإِذَا الْجِبَالُ نُسِفَتْ ﴿١٠﴾ وَإِذَا الرُّسُلُ أُقِّتَتْ ﴿١١﴾ لِأَيِّ يَوْمٍ أُجِّلَتْ ﴿١٢﴾ لِيَوْمِ الْفَصْلِ ﴿١٣﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا يَوْمُ الْفَصْلِ ﴿١٤﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿١٥﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;

1. Andolsun ardarda gönderilenlere,

2. Şiddetlice esenlere,

3. İyice yayanlara,

4. Tam anlamı ile ayırt edenlere,

5. Zikri getirip, bırakanlara,

6. Gerek bir mazeret, gerekse bir uyarı olmak üzere ki:

7. Şüphesiz tehdit olunduğunuz şey elbette meydana gelecektir.

8. Yıldızlar söndürüldüğü zaman,

9. Gök yarıldığı zaman,

10. Dağlar savrulduğu zaman,

11. Rasûllerin belirli vakti geldiği zaman,

12. Hangi güne geciktirildiler?

13. Hüküm verip ayırt etme gününe.

14. Bu ayırt etme gününü sana ne bildirdi?

15. O günde yalanlayanların vay haline!

Tefsiri:

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ebû Sâlih, Ebû Hureyre'den: *"Andolsun ardarda gönderilenlere"* buyruğu hakkında onlar meleklerdir, dediğini nakletmekte-

Scanned with CamScanner

dir. (İbn Ebî Hâtim) dedi ki: Ayrıca Mesruk, Ebu'd-Duhâ ve rivayetlerden birisinde Mücâhid, Süddî ve Rabi b. Enes'ten de bunun gibi açıkladıkları rivayet edilmiştir. Ebû Sâlih'ten de onun: Söz konusu edilenler Rasûllerdir, dediği rivayet edilmiştir. Ondan gelen bir rivayette de, bunlar meleklerdir dediği nakledilmektedir. Aynı şekilde Ebû Sâlih *"şiddetlice esenler, iyice yayanlar, tam anlamı ile ayırt edenler, getirip bırakanlar"* hakkında da bunların melekler olduklarını söylemiştir.

Sevrî, Seleme b. Kuheyl'den, o Müslim el-Batîn'den, o Ebû Ubeyde'den şöyle dediğini nakletti: İbn Mes'ud'a: *"Andolsun ardarda gönderilenlere"* buyruğu hakkında soru sordum, o: Rüzgârdır dedi. Aynı şekilde: *"Şiddetlice esenlere, iyice yayanlara"* buyrukları hakkında da, bunlar rüzgârdır, demiştir. İbn Abbâs, Mücâhid, Katâde kendisinden nakledilen bir rivayette Ebû Sâlih de böyle demiştir.

İbn Cerîr ise *"andolsun ardarda gönderilenlere"* buyruğu hakkında bunlar maruf ile gönderilen yahut da at yelesi gibi arka arkaya gönderilen melekler mi oldukları yoksa yavaş yavaş kısım kısım estiği zaman rüzgâr mı olduğu hususunda kesin bir karara varamamış ancak *"şiddetlice esenler"*in rüzgârlar olduklarını kesinlikle ifade etmiştir. Nitekim İbn Mes'ud ve ona uyanlar da böyle demişlerdir. Şiddetlice esen rüzgârlar hakkında bu şekilde açıklama yapanlar arasında Ali b. Ebî Tâlib ve Süddî de vardır. Fakat: *"İyice yayanlara"* buyruğundan kastedilenlerin melekler mi yoksa rüzgâr mı olduğu hususunda da -az önce geçtiği gibi- karar kılmamıştır.

Ebû Sâlih'ten rivayet edildiğine göre *"iyice yayanlar"*dan kasıt yağmurdur.

Daha güçlü görünen şu ki: *"Ardarda gönderilenler"* rüzgârlardır. Nitekim yüce Allah: *"Biz rüzgârları aşılayıcılar olarak gönderdik"* (Hicr, 22); *"Rahmetinin önünden rüzgârları müjde olmak üzere gönderen odur."* (A'râf, 57) buyurmaktadır.

Aynı şekilde *"şiddetlice esenler"* de rüzgârlardır. Nitekim (ayet-i kerime ile aynı kökten olmak üzere): "(عصفت الريح): Rüzgâr ses çıkartarak esti" demektir.

"İyice yayanlar" da aynı şekilde bulutu yüce Rabbimizin dilediği gibi semanın dört bir yanına yayan rüzgârlardır.

Scanned with CamScanner

Yüce Allah'ın: *"Tam anlamı ile ayırt edenlere, zikri getirip bırakanlara gerek bir mazeret, gerekse bir uyarı olmak üzere"* buyruğunda da kastedilenler meleklerdir. Bu açıklamayı İbn Mes'ud, İbn Abbâs, Mesruk, Mücâhid, Katâde, Rabi b. Enes, Süddî ve Sevrî yapmıştır. Burada herhangi bir görüş ayrılığı yoktur. Çünkü melekler Allah'ın emrini Rasûllere indirirler. Bununla hak ile batılı, hidayet ile sapıklığı, helal ile haramı ayırırlar ve Rasûllere insanların ileri sürecek bir mazeretlerini bırakmayan, emrine muhalefet etmeleri halinde onları Allah'ın cezalandırması ile uyaran bir muhtevaya sahip vahyi getirir bırakırlar.

"Şüphesiz tehdit olunduğunuz şey elbette meydana gelecektir" buyruğuna gelince: Bu buyruk, bu kasemlerle hakkında yemin edilen hususdur. Yani size vaat edilen kıyâmetin kopması, Sûra üfürülmesi, bedenlerin diriltilmesi, öncekilerle sonrakilerin hepsinin bir yerde toplatılması, amelde bulunan herkese amelinin karşılığının -hayırsa hayır, şer ise şer olarak- verilmesi şüphesiz ki bütün bunlar *"gelecektir"* kaçınılmaz olarak gerçekleşecektir.

Sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Yıldızlar söndürüldüğü"* ışıkları gideceği *"zaman."* Yüce Allah'ın: *"Yıldızlar ardarda döküldüğü zaman"* (Tekvîr, 2); *"Yıldızlar dökülüp darmadağınık olduğu zaman"* (İnfitâr, 2) buyrukları da buna benzemektedir.

"Gök yarıldığı zaman" ayrıldığı, çatladığı ve kenarları sarktığı, çevresi gevşediği zaman demektir. *"Dağlar savrulduğu zaman"* yani dağlar alınıp götürüldüğü zaman onların maddi cisimleri de, izleri de kalmayacaktır. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Sana dağları sorarlar. Rabbim onları kökünden koparıp, parça parça dağıtacak de. Yerlerini dümdüz edecektir. Sen orada alçaklık da, yükseklik de göremeyeceksin."* (Tâhâ, 105-107); *"O günde dağları yürüteceğiz ve sen yeryüzünü çırılçıplak göreceksin. Onları da hiçbirini bırakmaksızın mahşerde toplamış olacağız."* (Kehf, 47)

"Rasûllerin belirli vakti geldiği zaman." Avfî, İbn Abbâs'tan, bir araya toplandıkları zaman diye açıklarken, İbn Zeyd şöyle demiştir: Bu yüce Allah'ın: *"Allah'ın Rasûlleri toplayacağı günde..."* (Mâide, 109) buyruğu gibidir.

Mücâhid: *"Rasûllerin belirli vakitleri geldiği zaman"* buyruğunu *"Rasûller"* belli bir vadeye ertelendikleri zaman diye açıklamıştır. Sevrî, Mansur'dan, o İbrâhim'den: *"Belirli vakitleri geldiği zaman"* buyruğunu onlara söz verildi-

Scanned with CamScanner

ği zaman diye açıkladığını nakletmiştir. Sanki o bu açıklamasıyla bu buyruğu yüce Allah'ın: *"Yer Rabbinin nuruyla aydınlanacak, kitap konulacak, Rasûllerle şahitler getirilecek, aralarında hak ile hüküm verilecek, onlara asla zulmedilmeyecek."* (Zümer, 69) buyruğu gibi kabul etmiş gibidir.

Sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Hangi güne geciktirildiler? Hüküm verip, ayırt etme gününe. Bu ayırt etme gününü sana ne bildirdi? O günde yalanlayanların vay haline!"* Yüce Allah'n bu buyruğu şu demektir: Rasûller hangi güne geciktirildi ve onlarla ilgili durum ne zamana ertelendi? Kıyametin kopacağı zamana kadar.

Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Öyleyse sakın, Allah'ın Rasûllerine olan vaadinden cayacağını sanma. Şüphesiz ki Allah mutlak galiptir, intikam sahibidir. O gün yer başka bir yerle değiştirilecektir, gökler de. Bir olan, kahhar olan Allah'ın huzurunda toplanacaklardır."* (İbrâhim, 48-49)

İşte bu Fasl (ayırt etme) günüdür. Nitekim yüce Allah: *"Hüküm verip, ayırt etme gününe"* buyurmakta sonra da o günün pek muazzam bir gün olduğuna işaret etmek üzere: *"Bu ayırt etme gününü sana ne bildirdi? O günde yalanlayanların vay haline!"* buyurmaktadır. Yani yarın Allah'ın azabından dolayı veyl onlara! Bizler daha önce hadiste *"veyl"*in cehennemde bir vadinin adı olduğuna dair açıklamaları kaydetmiş idik. Ancak sahih değildir.[218]

İşte Biz Suçluları Böyle Yaparız:

أَلَمْ نُهْلِكِ الْأَوَّلِينَ ﴿١٦﴾ ثُمَّ نُتْبِعُهُمُ الْآخِرِينَ ﴿١٧﴾ كَذَٰلِكَ نَفْعَلُ
بِالْمُجْرِمِينَ ﴿١٨﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿١٩﴾ أَلَمْ نَخْلُقْكُم
مِّن مَّاءٍ مَّهِينٍ ﴿٢٠﴾ فَجَعَلْنَاهُ فِي قَرَارٍ مَّكِينٍ ﴿٢١﴾ إِلَىٰ قَدَرٍ
مَّعْلُومٍ ﴿٢٢﴾ فَقَدَرْنَا فَنِعْمَ الْقَادِرُونَ ﴿٢٣﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ
﴿٢٤﴾ أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ كِفَاتًا ﴿٢٥﴾ أَحْيَاءً وَأَمْوَاتًا ﴿٢٦﴾
وَجَعَلْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ شَامِخَاتٍ وَأَسْقَيْنَاكُم مَّاءً فُرَاتًا ﴿٢٧﴾ وَيْلٌ
يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿٢٨﴾

218 Bunun kaynakları daha önce gösterildi.

Scanned with CamScanner

16. Biz öncekileri helâk etmedik mi?

17. Sonra da arkadan gelenleri onların arkasına takarız.

18. İşte biz günahkârlara böyle yaparız.

19. O günde yalanlayanların vay haline!

20. Biz sizi hakir bir sudan yaratmadık mı?

21. Onu sağlam bir yerde tuttuk,

22. Bilinen bir süreye kadar,

23. Gücümüz yeter bizim, ne güzel güç yetirenleriz biz!

24. Yalanlayanların o gün vay haline!

25. Biz arzı toplanma yeri kılmadık mı?

26. Dirilere de, ölülere de.

27. Orada sapasağlam ve yüksek dağlar kıldık. Size tatlı sular içirdik.

28. Yalanlayanların o gün vay haline!

Tefsiri:

Yüce Allah buyuruyor ki: *"Biz öncekileri"* yani Rasûlleri yalanlayıp, getirdiklerine muhalefet eden kimseleri *"helak etmedik mi? Sonra da"* onlara benzeyen *"arkadan gelenleri onların arkasına takarız."* Bundan dolayı yüce Allah daha sonra: *"İşte biz günahkârlara böyle yaparız. O günde yalanlayanların vay haline!"* buyurmaktadır. Bu açıklama İbn Cerîr'e aittir.

Sonra yüce Allah yarattıklarına lütfunu hatırlatıp, ilk yaratmayı yeniden yaratmaya da delil göstererek: *"Biz sizi hakir"* aziz ve celil yaratıcının kudretine nispetle güçsüz, değersiz *"bir sudan yaratmadık mı"* buyurmaktadır. Nitekim daha önce Yâsin sûresinde Busr b. Cihaş'ın rivayet ettiği hadiste Allah Rasülünün şöyle buyurduğu geçmişti:

[7124] *"Ey Âdemoğlu ben seni bunun gibi bir şeyden yaratmışken benim nasıl aciz olduğumu söylersin?"*[219]

"Onu sağlam bir yerde tuttuk." Yani onu rahimde toplayıp, bir araya getirdik. Bu da erkeğin ve kadının suyunun bir arada karar kılmasıdır. Rahîm

219 Kaynaklan daha önce gösterilmişti.

Scanned with CamScanner

ise bunun için hazırlanmış ve kendisine tevdi edilen suyu koruyacak bir durumdadır.

"Bilinen bir süreye kadar" yani altı ay yahut dokuz ay gibi belli bir süreye kadar. Bu sebeple yüce Allah: *"Gücümüz yeter bizim, ne güzel güç yetirenleriz biz. Yalanlayanların o gün vay haline!"* buyurmaktadır.

Sonra yüce Allah şöyle buyuruyor: *"Biz arzı toplanma yeri"* İbn Abbâs'a göre: Sığınılan bir yer *"kılmadık mı, dirilere de, ölülere de."* Mücâhid: Ölü oraya bırakılır ve ondan hiçbir şey görülmez, derken Şa'bî de: Yerin içi ölüleriniz, sırtı da hayatta olanlarınız içindir, demiştir. Mücâhid ve Katâde de böyle demişlerdir.

"Orada sapasağlam ve yüksek dağlar kıldık." Yani yüce Allah yer sallanıp, çalkalanmaması için oraya dağları dikmiştir.

"Size tatlı sular içirdik." Buluttan yahut Allah'ın yerdeki su kaynak ve pınarlarından çıkardığı kolay içilir, tatlı su içirdik.

"Yalanlayanların o gün vay haline!" Yaratıcılarının azametine delalet eden bunca mahlûkatı düşünüp de yine de yalanlamasını ve küfrünü sürdüren kimselerin vay haline! (Veyl olsun onlara!)

O Gün Vay Haline Yalanlayanların:

اِنْطَلِقُوا إِلَى مَا كُنْتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ ﴿٢٩﴾ اِنْطَلِقُوا إِلَى ظِلٍّ ذِي ثَلَاثِ شُعَبٍ ﴿٣٠﴾ لَا ظَلِيلٍ وَلَا يُغْنِي مِنَ اللَّهَبِ ﴿٣١﴾ إِنَّهَا تَرْمِي بِشَرَرٍ كَالْقَصْرِ ﴿٣٢﴾ كَأَنَّهُ جِمَالَتٌ صُفْرٌ ﴿٣٣﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿٣٤﴾ هَذَا يَوْمُ لَا يَنْطِقُونَ ﴿٣٥﴾ وَلَا يُؤْذَنُ لَهُمْ فَيَعْتَذِرُونَ ﴿٣٦﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿٣٧﴾ هَذَا يَوْمُ الْفَصْلِ جَمَعْنَاكُمْ وَالْأَوَّلِينَ ﴿٣٨﴾ اِنْطَلِقُوا إِلَى مَا كُنْتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ ﴿٢٩﴾ اِنْطَلِقُوا إِلَى ظِلٍّ ذِي ثَلَاثِ شُعَبٍ ﴿٣٠﴾

29. Haydi yalan saymakta olduğunuz şeye kalkıp gidin,

30. Haydi üç kola ayrılmış bir gölgeye gidin,

Scanned with CamScanner

31. O gölgelendirici de değildir, alevlere karşı faydası da olmaz,

32. Çünkü o her biri saray kadar kıvılcımlar atar,

33. Ve her biri sarı erkek develeri andırır.

34. Yalanlayanların o gün vay haline!

35. Bu onların konuş(a)mayacakları bir gündür.

36. Onlara izin de verilmeyecek ki özür dilesinler.

37. Yalanlayanların o gün vay haline!

38. Bu hüküm verip, ayırt etme günüdür. Sizi de, evvelkileri de toplamışızdır.

39. Eğer bir hileniz var ise hemen bana o hileyi yapın,

40. Yalanlayanların o gün vay haline!

Tefsiri:

Yüce Allah ölümden sonra dirilişi, amellerin karşılıklarının görülmesini, cenneti ve cehennemi yalanlayan, kâfirlere hitap ederek kıyâmet gününde onlara şöyle denileceğini bildirmektedir: *"Haydi yalan saymakta olduğunuz şeye kalkıp gidin, haydi üç kola ayrılmış bir gölgeye gidin."*

Bununla duman ile beraber yükselen ateş alevini kastetmektedir. Şiddeti ve gücü dolayısıyla onun üç kolu olacaktır. *"O gölgelendirici de değildir, alevlere karşı faydası da olmaz."* Yani alevin zıttı olan dumanın gölgesi ne bir gölgedir, ne de aleve karşı bir fayda sağlayabilir. Yani onları alevin sıcağına karşı korumaz.

"Çünkü o her biri saray kadar kıvılcımlar atar." Onun alevinden etrafa uçuşacak kıvılcımlar bir saray kadar olacaktır. İbn Mes'ud kaleler gibi diye açıklamış, İbn Abbâs, Mücâhid, Katâde, Mâlik b. Zeyd b. Eslem ve başkaları: Maksat ağaçların gövdeleridir diye açıklamışlardır.

"Sarı erkek develeri andırır." Yani siyah develer gibidir. Bu açıklamayı Mücâhid, Hasan, Katâde ve Dahhâk yapmış, İbn Cerîr de tercih etmiştir. İbn Abbâs, Mücâhid ve Said b. Cubeyr'den: *"Sarı erkek develer"*den maksat gemilerin halatlarıdır. Yine İbn Abbâs'tan gelen rivayete göre *"sarı develer"* bakır kütleleri demektir, diye açıkladığı nakledilmiştir.

Scanned with CamScanner

Buhârî dedi ki: Abdurrahman b. Âbis dedi ki: İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ı *"çünkü o her biri saray kadar kıvılcımlar hakkında"* buyruğu hakkında şöyle derken dinledim: Bizler üç dalı ya da daha fazla olan bir ahşabı bulur ve onu binada kullanmak için bir tarafa ayırırdık. İşte biz buna kasr (saray) derdik.

"Ve her biri sarı erkek develeri andırır." Bundan maksat da gemi halatlarıdır. Bu halatlar erkeklerin kuşakları gibi oluncaya kadar bir araya getirilirdi (kalın olarak bükülürdü).

"Yalanlayanların o gün vay haline!" Sonra yüce Allah: *"Bu onların konuşmayacakları"* yani bir söz söylemeyecekleri *"bir gündür. Onlara izin de verilmeyecek ki özür dilesinler."* Konuşmaya güçleri olmayacağı gibi, özür dilemeleri için onlara izin de verilmeyecektir. Aksine onların her biri aleyhine delil ortaya konulmuş, zulmetmeleri sebebiyle aleyhlerine söz gerçekleşmiş olacağından konuşamayacaklardır. Kıyamet günü Arasatı ve halleri ile yüce Rabbimiz bazen bu hallere dair haber verirken, bazen bir başka hale dair haber vermektedir ki, o günün oldukça büyük, dehşetli hallerine ve sarsıntılarına delalet etsin. Bu sebeple yüce Allah bu anlatılanların her bir bölümü ile ilgili buyruklarından sonra *"yalanlayanların o gün vay haline!"* buyurmaktadır.

"Bu hüküm verip, ayırt etme günüdür. Sizi de, evvelkileri de toplamışızdır. Eğer bir hileniz var ise hemen bana bu hileyi yapın." Bu yüce yaratıcının kullarına bir hitabıdır. Onlara: *"Bu hüküm verip ayırt etme günüdür. Sizi de, evvelkileri de toplamışızdır"* buyurmaktadır. Yani kudretiyle onların hepsini tek bir düzlükte toplayacaktır. Davetçi onların hepsine sözlerini işittirecek, göz hepsine nüfuz edecektir.

"Eğer bir hileniz var ise hemen bana o hileyi yapın." Bu oldukça ağır bir tehdit ve kesin bir korkutmadır. Yani benden yakanızı kurtarıp, hükmümden kendinizi himaye edebilecekseniz bunu yapınız ama sizin buna gücünüz yetmez. Nitekim yüce Allah başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Ey cin ve insan toplulukları, eğer göklerle yerin kenarlarından kaçmaya gücünüz yetiyorsa kaçın ama buna dair güç ve imkânınız olmadıkça kaçamazsınız ki"* (Rahmân, 33); *"Ona hiçbir zarar veremezsiniz."* (Hûd, 57)

[7129] Hadis-i şerifte de şöyle buyurulmaktadır: *"Kullarım sizlerin bana fayda verecek hale gelmeniz asla mümkün değil ki, bana bir fayda vere-*

Scanned with CamScanner

bilesiniz. Bana zarar verecek hale ulaşmanız mümkün değil ki, bana zarar verebilesiniz."[220]

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ebû Abdullah el-Cedeli dedi ki: Beytu'l-Makdis'e gittim. Ubâde b. es-Sâmit, Abdullah b. Amr ve Ka'b b. el-Ahbar'ın Beytu'l-Makdis'te konuştuklarını gördüm. Ubâde dedi ki: Kıyamet gününde Allah öncekileri de, sonrakileri de tek bir düzlükte toplayıp, bir araya getirecek, göz onlara nüfuz edecek, davetçi onlara sesini işittirecek, yüce Allah da: *"Bu hüküm verip, ayırt etme günüdür, sizi de evvelkileri de toplamışızdır. Eğer bir hileniz var ise hemen bana o hileyi yapın."* Bugün benden ne inatçı bir zorba, ne oldukça azgın bir şeytan kurtulamaz buyuracaktır.

Abdullah b. Amr da şöyle dedi: Bize anlatıldığına göre o gün cehennem ateşinden bir büyükçe alev çıkacak. Bu alev yol alıp gidecek ve sonunda insanların ortasına gelince şöyle seslenecek: Ey insanlar! Ben üç (türlü) kişi için gönderildim. Ben onları bir babanın kendi çocuğunu, kardeşin kardeşini tanıdığından daha iyi tanırım. Hiçbir sığınağın bana karşı onlara bir faydası olmaz ve hiçbir saklayıcı onları benden saklayamaz. (Bu üç tür kişi) Allah ile birlikte başka bir ilah tanıyan, inatçı her bir zorba ve azgın her bir şeytandır, sonra onları içine alıp, katlayacak ve hesaptan kırk yıl öncesinden onları cehennem ateşine atacak.

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي ظِلَالٍ وَعُيُونٍ ﴿٤١﴾ وَفَوَاكِهَ مِمَّا يَشْتَهُونَ ﴿٤٢﴾
كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٤٣﴾ إِنَّا كَذَٰلِكَ نَجْزِي
الْمُحْسِنِينَ ﴿٤٤﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿٤٥﴾ كُلُوا وَتَمَتَّعُوا
قَلِيلًا إِنَّكُمْ مُجْرِمُونَ ﴿٤٦﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿٤٧﴾ وَإِذَا قِيلَ
لَهُمُ ارْكَعُوا لَا يَرْكَعُونَ ﴿٤٨﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿٤٩﴾ فَبِأَيِّ
حَدِيثٍ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٠﴾

41. Şüphesiz ki takva sahipleri, gölgelerde, pınar başlarındadır.

42. Arzu ettiklerinden meyveler arasındadırlar.

43. İşlediğiniz sebebi ile afiyetle yiyin, için,

220 Kaynakları daha önce gösterilmişti.

Scanned with CamScanner

44. Çünkü biz ihsan edicileri böyle mükâfatlandırırız.

45. Yalanlayanların o gün vay haline!

46. Az bir süre yiyin, faydalanın. Çünkü siz günahkârlarsınız,

47. Yalanlayanların o gün vay haline!

48. Onlara: "Rükû edin" denildiği zaman rükû etmezler.

49. Yalanlayanların o gün vay haline!

50. Artık bundan sonra hangi söze inanacaklar?

Tefsiri:

Yüce Allah farzları yerine getirmek, haramları terk etmek sûretiyle kendisine ibadet eden takva sahibi kullarının durumunu haber vererek onların kıyâmet gününde cennetlerde ve pınarlarda olacaklarını yani o bedbahtların içinde bulundukları oldukça kötü kokan, kapkara dumanın yaptığı bir gölge içerisinde bulunan o bedbahtların tam aksi bir halde olacaklarını bildirmektedir.

"Arzu ettiklerinden meyveler arasındadırlar." Yani onlar her ne zaman ne tür meyve çeşidini isterlerse onu bulacaklardır. *"İşlediğiniz sebebi ile afiyetle yiyin için."* Yani bu sözler onlara bir iyilik olmak üzere söylenecektir. Sonra yüce Allah yeni bir ifade ile onların hakkında şu haberi vermektedir:

"Çünkü biz ihsan edicileri böyle mükâfatlandırırız." Yani bu bizim güzel ve iyi amelde bulunanlara vereceğimiz mükâfatımızdır. *"Yalanlayanların o gün vay haline!"*

"Az bir süre" yakında sona erecek kısacık bir süre *"yiyin, faydalanın çünkü sizler günahkârlarsınız."* Yani bundan sonra az önce sözü edilen cehennem ateşine sürüleceksiniz. *"Yalanlayanların o gün vay haline!"*

Nitekim başka bir yerde şöyle buyurmaktadır: *"Biz onları azıcık faydalandırırız sonra onları oldukça ağır bir azaba mahkûm ederiz."* (Lokman, 24); *"Dünyada bir süre faydalanmadan sonra dönüşleri ancak bize olacaktır, sonra da inkâr ettikleri için onlara en şiddetli azabı tattıracağız."* (Yunus, 70)

Yüce Allah'ın: *"Onlara rükû edin, denildiği zaman rükû etmezler."* Yani bu cahil kâfirlere cemaatle birlikte namaz kılan kimselerden olmaları emredildiğinde böyle bir emri yerine getirmez ve buna karşı da büyüklenirler.

Scanned with CamScanner

Bu sebeple yüce Allah: *"Yalanlayanların o gün vay haline"* buyurmakta, sonra da: *"Artık bundan sonra hangi söze inanacaklar?"* diye sormaktadır. Yani bu Kur'ân'a iman etmediklerine göre inanacakları söz hangisi olacaktır? Yüce Allah'ın şu buyruğunda ifade edildiği gibi: *"İşte bunlar Allah'ın âyetleridir. Biz onları sana hak ile okuyoruz. Artık onlar Allah'tan ve onun âyetlerinden sonra hangi söze inanırlar?"* (Câsiye, 6)

[7130] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Bize İbn Ebî Ömer tahdis etti. Bize Süfyân, İsmail b. Umeyye'den tahdis etti. Bedevi bir adamı şöyle derken dinledim: Ebû Hureyre'yi şu rivayeti naklederken dinledim: Bir kimse *"andolsun ardarda gönderilenlere"* buyruğunu (Mürselât sûresini) okuyup da (sonunda) *"Artık bundan sonra hangi söze inanacaklar?"* buyruğuna geldi mi: Allah'a ve onun indirdiklerine iman ettim, desin. Bu hadis daha önce Kıyâmet sûresinde geçmişti.[221]

Mürselât sûresi (tefsiri) sonu.

Hamd ve minnet Allah'a mahsustur. Başarı O'ndandır, hatadan koruyan da O'dur.

221 Zayıftır. Kıyamet sûresinin sonunda geçti.

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

NEBE SÛRESİ

[40 âyettir. Mekke'de inmiştir.]

Büyük Haber:

عَمَّ يَتَسَآءَلُونَ ﴿١﴾ عَنِ النَّبَإِ الْعَظِيمِ ﴿٢﴾ الَّذِي هُمْ فِيهِ مُخْتَلِفُونَ ﴿٣﴾ كَلَّا سَيَعْلَمُونَ ﴿٤﴾ ثُمَّ كَلَّا سَيَعْلَمُونَ ﴿٥﴾ أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ مِهَادًا ﴿٦﴾ وَالْجِبَالَ أَوْتَادًا ﴿٧﴾ وَخَلَقْنَاكُمْ أَزْوَاجًا ﴿٨﴾ وَجَعَلْنَا نَوْمَكُمْ سُبَاتًا ﴿٩﴾ وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ لِبَاسًا ﴿١٠﴾ وَجَعَلْنَا النَّهَارَ مَعَاشًا ﴿١١﴾ وَبَنَيْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعًا شِدَادًا ﴿١٢﴾ وَجَعَلْنَا سِرَاجًا وَهَّاجًا ﴿١٣﴾ وَأَنْزَلْنَا مِنَ الْمُعْصِرَاتِ مَاءً ثَجَّاجًا ﴿١٤﴾ لِنُخْرِجَ بِهِ حَبًّا وَنَبَاتًا ﴿١٥﴾ وَجَنَّاتٍ أَلْفَافًا ﴿١٦﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;

1. Birbirlerine neyi soruyorlar?

2, 3. Kendilerinin hakkında anlaşmazlığa düştükleri o büyük haberi.

4. Hayır, yakında bileceklerdir.

5. Sonra yine hayır, onlar ileride bileceklerdir.

6. Biz yeri bir beşik yapmadık mı?

7. Dağları da kazık?

Scanned with CamScanner

8. Sizi çift çift yarattık,

9. Uykunuzu bir dinlenme yaptık,

10. Geceyi bir elbise yaptık,

11. Gündüzü de geçim zamanı kıldık,

12. Üzerinizde sapasağlam yedi (gök) bina ettik,

13. Parıldayan ve ısı yayan bir de kandil yarattık.

14. Ve sıkıştırılanlardan şarıl şarıl bir su indirdik.

15, 16. Onunla tane, bitki ve birbirine sarmaş dolaş bahçeler çıkaralım diye.

Tefsiri:

Yüce Allah müşriklerin kıyâmet gününün gerçekleşeceğini inkâr etmek maksadıyla o gün hakkında birbirlerine soru sormalarını reddederek: *"Birbirlerine neyi soruyorlar? O büyük haberi"* buyurmaktadır. Biri diğerine neye dair soru sormakta? Kıyamete dair. İşte büyük haber de odur. Yani o dehşetli, o korkunç, o hayrete düşüren haber.

Katâde ve İbn Zeyd dedi ki: *Büyük haber* ölümden sonra diriliştir. Mücâhid de Kur'ân'dır, demiştir. Birinci görüş daha güçlüdür. Çünkü yüce Allah: *"Kendilerinin hakkında anlaşmazlığa düştükleri"* buyurmaktadır. Yani insanlar onun hakkında iki kanaate sahiptir. Kimi ona iman etmekte, kimi onu inkâr eden bir kâfirdir.

Sonra yüce Allah kıyâmeti inkâr edenlere tehditte bulunarak: *"Hayır, yakında bileceklerdir sonra yine hayır, onlar ileride bileceklerdir"* buyurmaktadır. Bu da oldukça ağır bir tehdit ve kesin bir korkutmadır. Bundan sonra yüce Allah alışılmadık eşyaları ve hayret verici hususları yaratmaya dair pek azametli kudretini beyan etmektedir. Bu yarattıkları ise onun ölümden sonra diriliş ve daha başka dilediği her şeye muktedir olduğuna dair delildir.

Bu sebeple: *"Biz yeri bir beşik yapmadık mı"* buyurmaktadır. Yani yeri yaratılmışlara boyun eğmiş, karar kılmış, sakin ve sabit olarak hazırlamadık mı? "Dağları da kazık" yani yüce Allah dağları yere yerleştirdiği kazık kılmış ve onlarla yeri sağlamlaştırıp, karar bulmasını sağlamıştır. Böylelikle yer de sükûn bularak üzerindekiler ile çalkalanmaz olmuştur. Sonra yüce Allah:

Scanned with CamScanner

"Sizi çift çift yarattık" buyurmaktadır. Yani her biri diğerinden yararlanacak ve bu yolla neslin ortaya çıkmasını sağlayacak erkek ve dişi olarak yarattık. Yüce Allah'ın şu buyruğunda olduğu gibi: *"Sizin için nefislerinizden kendileri ile sükûn bulacağınız ve aranızda sevgi ve merhamet kıldığı eşler yaratmış olması da onun âyetlerindendir."* (Rûm, 21)

"Uykunuzu bir dinlenme yaptık." Gün boyunca çokça gidip gelmek, geçim için çalışıp çabalamaktan dinlenip, rahat edebilmek maksadıyla hareketin kesildiği bir vakit kıldık. Bu âyetin bir benzeri daha önce Furkân sûresinde geçmişti.

"Geceyi bir elbise yaptık." Onun, karanlığı ve siyahlığı insanları örtüp bürüyen bir elbisedir. Nitekim yüce Allah: *"Onu örtüp kapladığı zaman geceye"* (Şems, 4) buyurmaktadır. Şair de şöyle demiştir:

فَلَمَّا لَبِسْنَ اللَّيْلَ ، أو حِينَ نَصَّبتْ له مِن خَذا آذانِها وَهْوَ جَانِحُ

Onlar geceyi giydiklerinde yahut gece bastırırken

Kulakları da ağırlaşıp çöktüğü zaman...

Katâde, yüce Allah'ın: *"Geceyi bir elbise yaptık"* buyruğunu rahatlama ve sükûn bulma zamanı demektir, diye açıklamıştır.

"Gündüzü de geçim zamanı kıldık." Yani insanların geçimlerini sağlamak, kazançlarını elde etmek, ticaretlerini yapmak ve daha başka maksatlar için gidip gelmek ve tasarrufta bulunmak imkânını insanların bulabilmesi için onu aydınlık ve parlak kıldık.

"Üzerinizde sapasağlam" geniş, yüksek, muhkem, güçlü bir yapıya sahip, sabit yıldızlarla ve gezegenlerle süslediğimiz *"yedi"* semayı *"bina ettik."* Bu sebeple de yüce Allah: *"Ve parıldayan ve ısı yayan bir kandil yarattık"* buyurmaktadır. Bu buyrukla yeryüzündekilerin tümü için aydınlık ve sıcaklığı bütün dünyayı kaplayan aydınlatıcı güneşi kastetmektedir.

Yüce Allah'ın: *"Ve sıkıştır(ıl)anlardan şarıl şarıl bir su indirdik"* buyruğu ile ilgili olarak Avfî, İbn Abbâs'tan: *"Sıkıştıranlar"* rüzgârdır dediğini nakletmektedir. İbn Ebî Hâtim dedi ki: Said b. Cubeyr, İbn Abbâs'tan: *"Biz sıkıştıranlardan... indirdik"* buyruğundan kasıt rüzgarlardır, dediğini nakletmektedir. İkrime, Mücâhid, Katâde, Mukâtil, Kelbi, Zeyd b. Eslem oğlu Abdurrahman da

Scanned with CamScanner

bunların rüzgârlar olduklarını söylemiştir. Bu açıklamanın anlamı, rüzgârların bulutlardan yağmurun yağmasını sağladığıdır.

Ali b. Ebî Talha ise İbn Abbâs'tan: *"Sıkıştır(ıl)anlardan"* yani bulutlardan diye açıkladığını nakletmektedir. Yine İkrime, Ebu'l-Âliye, Dahhâk, Hasan, er-Rabî b. Enes ve Sevrî de böyle demiş, İbn Cerîr de bunu tercih etmiştir. Ferrâ da şöyle demektedir: Bunlardan maksat, yağmur tutan fakat henüz yağmurunu yağdırmamış bulutlardır. Nitekim ay hali vakti yaklaşıp da henüz ay hali başlamamış olan kadın için de: "Sıkışmış kadın" anlamında -aynı kökten gelmek üzere- (امرأة معصر) denilir.

Hasan ve Katâde'den: *"Sıkıştıranlardan"* maksat semalardır ama bu garip bir açıklamadır fakat daha güçlü görünen *"sıkıştır(ıl)anlar"*dan maksadın bulutlar olduğudur. Nitekim yüce Allah başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Allah odur ki rüzgârları gönderir de onlar bir bulut kaldırırlar. Gökte dilediği şekilde onu (bazen) yayar, (bazen) parça parça da eder. Yağmurun onların arasından çıktığını görürsün."* (Rûm, 48)

Yüce Allah'ın: *"Şarıl şarıl bir su"* buyruğu hakkında Mücâhid, Katâde ve er-Rabî b. Enes döküldükçe dökülen diye açıklamışlardır. Sevrî de ardı arkasına akan su diye açıklamıştır. İbn Zeyd çokça akan su demiştir. İbn Cerîr: Arap dilinde çokluğun niteliği olarak: (الثج) kelimesinin kullanıldığı bilinen bir şey değildir. Bu ancak ardı arkasına dökülmenin bir niteliği olarak kullanılır, demektedir.

[7131] Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"En faziletli hac, yüksek sesle telbiye getirilen ve (kurbanların kanı) bol bol akıtılan hacdır."*[222] buyruğundan kasıt ise kesilen kurbanlıkların kanının akıtılmasıdır. (İbn Cerîr) böyle demektedir.

[7132] Derim ki: İstihaza kanı gören kadın ile ilgili hadiste de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ona şöyle buyurduğu zikredilmektedir: *"Ben sana pamuk koymanı tavsiye ederim."* Kadın: Ey Allah'ın Rasûlü! O böylesinden daha fazladır. (Pamukla akması önlenmeyecek kadar çoktur.) Ben ardı arkasına kanama görüyorum, dedi.[223] İşte bu hadiste (الثج)'ın çokça ve ardı arkasına dökmenin niteliği olarak kullanılacağına delil vardır. Allah en iyi bilendir.

222 Daha önce Bakara sûresinde geçti.
223 Daha önce Bakara sûresinde geçti.

Scanned with CamScanner

"Onunla tane, bitki ve birbirine sarmaş dolaş bahçeler çıkaralım diye." Yani bu mübarek, faydalı, hoş ve çokça su ile insanlar ve davarlar için saklanabilen *"tane"* yeşil ve taze olarak yenilen *"bitki ve"* çeşitli meyveler, farklı renkler, tatları ve kokuları değişik *"birbirine sarmaş dolaş bahçeler"* ve bağlar *"çıkaralım diye"* dir. Üstelik bütün bunlar bir arada tek bir arazide de bulunabilmektedir. İşte bundan dolayı yüce Allah: *"Ve birbirine sarmaş dolaş bahçeler"* buyurmaktadır.

İbn Abbâs ve başkaları der ki: *"Sarmaş dolaş"*tan kasıt topluca, bir arada olmasıdır. Bu da yüce Allah'ın: *"Yeryüzünde birbirine bitişik birçok (arazi) parçaları, üzüm bağları, ekinler ve çatallı ve çatalsız hurmalıklar vardır ki hepsi bir su ile sulanır. Yine de onlardan bir kısmını lezzetlerinde, bir kısmından üstün kılıyoruz."* (Ra'd, 4) buyruğu gibidir.

Hüküm Günü:

إِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ كَانَ مِيقَاتًا ﴿١٧﴾ يَوْمَ يُنفَخُ فِي الصُّورِ فَتَأْتُونَ أَفْوَاجًا ﴿١٨﴾ وَفُتِحَتِ السَّمَاءُ فَكَانَتْ أَبْوَابًا ﴿١٩﴾ وَسُيِّرَتِ الْجِبَالُ فَكَانَتْ سَرَابًا ﴿٢٠﴾ إِنَّ جَهَنَّمَ كَانَتْ مِرْصَادًا ﴿٢١﴾ لِّلطَّاغِينَ مَآبًا ﴿٢٢﴾ لَّابِثِينَ فِيهَا أَحْقَابًا ﴿٢٣﴾ لَّا يَذُوقُونَ فِيهَا بَرْدًا وَلَا شَرَابًا ﴿٢٤﴾ إِلَّا حَمِيمًا وَغَسَّاقًا ﴿٢٥﴾ جَزَاءً وِفَاقًا ﴿٢٦﴾ إِنَّهُمْ كَانُوا لَا يَرْجُونَ حِسَابًا ﴿٢٧﴾ وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا كِذَّابًا ﴿٢٨﴾ وَكُلَّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ كِتَابًا ﴿٢٩﴾ فَذُوقُوا فَلَن نَّزِيدَكُمْ إِلَّا عَذَابًا ﴿٣٠﴾

17. Şüphe yok ki hüküm verip, ayırd etme günü belirlenmiş bir vakittir.

18. Sûr'a üfürülecek olan o günde siz de hemen kısım kısım geleceksiniz.

19. Gök açılıp kapı kapı olacak,

20. Dağlar da yürütülüp, bir serap olacak.

21. Şüphesiz ki cehennem bir pusudur.

Scanned with CamScanner

22. Azgınların dönüp varacakları bir yerdir.

23. Sonsuz devirler boyunca içinde kalacaklar.

24. Orada bir serinlik de tatmazlar, içilecek bir şey de,

25. Ancak kaynar bir su ve bir irin,

26. Uygun bir karşılık olmak üzere.

27. Çünkü onlar hiçbir hesap ummuyorlardı.

28. Âyetlerimizi de yalanladıkça yalanlıyorlardı.

29. Biz ise her şeyi sayıp yazmışızdır.

30. İşte tadın, artık azaptan başka bir şeyinizi arttırmayacağız.

Tefsiri:

Yüce Allah kıyâmet günü demek olan ayırt etme gününe dair haber vererek onun belli bir vadesinin bulunduğunu, buna hiçbir şeyin eklenmeyip, ondan hiçbir şeyin eksiltilmeyeceğini, muayyen olarak onun ne zaman gerçekleşeceğini yüce Allah'ın dışında kimsenin bilmediğini bize haber vermektedir. Nitekim yüce Allah başka bir yerde: *"Biz onu ancak sayısı belli bir zamana kadar geciktiririz."* (Hûd, 104) buyurmaktadır.

"Sûr'a üfürülecek olan o günde siz de hemen kısım kısım geleceksiniz." Mücâhid gruplar halinde diye açıklamıştır. İbn Cerîr de yani her ümmet kendi Rasûlü ile birlikte gelecektir demiştir. Bu da yüce Allah'ın: *"O gün her bir ümmeti imamları ile çağırırız."* (İsrâ, 71) buyruğu gibidir.

[7133] Buhârî dedi ki: "Sûr'a üfürülecek olan o günde siz de hemen kısım kısım geleceksiniz." Bize Muhammed tahdis etti. Ebû Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Sûr'a yapılacak iki üfleyiş arasında kırk (geçecektir)."* buyurdu. Ashab: Kırk gün mü? dedi. Allah Rasûlü: *"Söylemek istemiyorum"* buyurdu. Onlar: Kırk ay mı? dediler. O: *"Söylemek istemiyorum"* buyurdu. Onlar: Kırk yıl mı? dediler. O: *"Söylemek istemiyorum"* buyurdu. Sonra şöyle devam etti: *"Sonra Allah semadan bir su indirir. İnsanlar bakliyatın bittiği gibi bitecekler. İnsandan çürümeyen hiçbir şey yoktur. Sadece bir kemik müstesnadır. O da acbu'z-zeneb (denilen kuyruk sokumu) dir. Kıyamet gününde hilkat ondan terkip edilecektir."*[224]

224 Buhârî ve başkalarının tahriç ettiği bir hadis olup, daha önce geçmişti.

Scanned with CamScanner

"Gök açılıp kapı kapı olacak." Yani orada meleklerin inmesi için yollar ve geçilecek yerler olacaktır.

"Dağlar da yürütülüp bir serap olacak." Bu da yüce Allah'ın şu buyrukları gibidir: *"Sen dağları görür ve onları yerinde duruyor sanırsın. Halbuki onlar bulutların gitmesi gibi giderler."* (Neml, 88); *"Dağlar da atılmış renkli yün gibi olacak."* (Kâria, 5)

Burada da yüce Rabbimiz: *"Bir serap olacak"* buyurmaktadır. Yani bakıp duran kimselere bir şey gibi görünecekler, gerçekte ise bir şey değillerdir. Bundan sonra da artık büsbütün yok olacak ve ne dağların kendileri, ne de izleri kalacak. Yüce Allah'ın şu buyruklarında dile getirildiği gibi: *"Sana dağları sorarlar. Rabbim onları kökünden koparıp parça parça dağıtacak de, yerlerini dümdüz edecektir. Sen orada alçaklıkta, yükseklik de göremeyeceksin."* (Tâhâ, 105-107); *"O günde dağları yürüteceğiz ve sen yeryüzünü çırılçıplak göreceksin."* (Kehf, 47)

"Şüphesiz ki cehennem bir pusudur." Cehennem hazırlanmış ve gözetleyip, durmaktadır.

"Azgınların dönüp varacakları bir yerdir." Bunlar ise Rasûllere muhalefet eden, isyankâr ve baş kaldıran kimselerdir. *"Dönüp varacakları bir yer"* yani dönecekleri, dökülecekleri, akıbette gidip konaklayacakları yer demektir.

Hasan ve Katâde yüce Allah'ın: *"Şüphesiz ki cehennem bir pusudur"* buyruğu hakkında şöyle demektedirler: Cehennem ateşinden gitmedikçe hiç kimse cennete giremeyecektir. Şayet onunla birlikte beraberinde geçiş izni varsa kurtulur, değilse orada alıkonulur. Süfyân-ı Sevrî de: Üzerinde üç tane köprü vardır, demiştir.

"Sonsuz devirler boyunca içinde kalacaklar." Orada sonsuz devirler (ahkab), kalacaklar. *"Ahkab"*, hukb'un çoğuludur. Bu da bir zaman süresi demektir. Miktarının ne kadar olduğu hususunda (dilciler) ihtilaf etmişlerdir. İbn Cerîr, Ali b. Ebî Tâlib (radıyallâhu anh)'dan rivayet ettiğine göre o Hilal el-Heceri'ye: Allah'ın indirmiş olduğu kitabında sözü geçen *"hukb"*, bildiğinize göre ne kadarlık bir süredir, dedi. O: Her gün bin yıl olmak üzere seksen yıl, her bir yıl on iki ay, her ay otuz gün, dedi.

Scanned with CamScanner

Ebû Hureyre, Abdullah b. Amr, İbn Abbâs, Said b. Cubeyr, Amr b. Meymun, Hasan, Katâde, Rabi b. Enes ve Dahhâk'tan da böyle rivayet edilmiştir. Yine Hasan ve Süddî'den bu şekilde olmak üzere yetmiş yıl rivayeti geldiği gibi, Abdullah b. Amr'dan: *Hukb* kırk yıldır, onun her bir yılı sizin saydığınız bin yıl gibidir, demiştir. Bu ikisini de İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir. Buşeyr b. Ka'b dedi ki: Bana zikredildiğine göre tek bir üç yüz yıldır. Her yıl üç yüz altmış gün ve her gün bin yıl. Bunu İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir.

[7134] Sonra İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ömer b. Ali b. Ebî Bekr el-Esfezni'den zikredildiği üzere Ebû Ümâme, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den yüce Allah'ın: *"Sonsuz devirler boyunca içinde kalacaklar"* buyruğu hakkında şöyle buyurduğunu nakletmektedir: *"Bir hukb bir aydır, bir ay otuz gündür, sene on iki aydır, sene üç yüz altmış gündür. Onun her bir günü sizin saydığınız bin sene gibidir. Buna göre bir hukb otuz milyon yıl eder."*[225] Bu oldukça münker bir hadistir. Kâsım ve ondan rivayet nakleden Câfer b. ez-Zubeyr'in her ikisi de metruk ravilerdir.

[7135] Bezzâr dedi ki: Bize Muhammed b. Mirdas tahdis etti, bize Süleyman b. Müslim Ebu'l-Mualla tahdis edip dedi ki: Süleyman et-Teymi'ye: Ateşten kimse çıkar mı, dedim. O şöyle dedi: Bana Nafi'in, İbn Ömer'den tahdis ettiğine göre o Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir: *"Allah'a yemin olsun ki içinde uzun devirler (ahkab) boyunca kalmadıkça ateşten hiç kimse çıkmayacaktır."* (İbn Ömer) dedi ki: Uzun devirler (hukb) seksen küsur yıldır, bir yıl da sizin saydığınız günlerle üç yüz altmış gündür.[226] Sonra (Bezzâr) dedi ki: Süleyman b. Müslim Basralı meşhur birisidir, demektedir.

---

225 Taberânî, 7957. Senedi oldukça zayıftır, senedinde bulunan el-Kâsım münker rivayetleri olan birisidir. Câfer b. ez-Zubeyr, İbn Kesir'in de dediği gibi hadisi terkedilmiş birisidir. Bu ve benzeri hususlarda doğrusu bir hüküm vermemektir. Bu gibi açıklamalar kitap ehlinden alınmış gibidir.

226 Batıldır. Bezzâr, 5303; Heysemi, Mecma, 18633'te: Senedinde Süleyman b. Müslim el-Haşşab vardır. O oldukça zayıftır demektedir. Uydurma belirtileri hadisin üzerinde açıkça görülmektedir. Çünkü bazı kimseler cehenneme birkaç lahza yahut birkaç saat ya da birkaç gün ya da birkaç ay belki de amellerine göre birkaç sene kalacaktır. Allah en iyi bilendir. Zehebî bu hadisi Mizan, 3513'te burada sözü edilen el-Haşşab'ın biyografisinde bir başka hadis ile birlikte zikredip: Benim telkin ölçülerime göre her ikisi de uydurmadır demiştir.

Scanned with CamScanner

Süddî dedi ki: *"Sonsuz devirler boyunca içinde kalacaklar."* Yani orada her biri yetmiş yıl olan yedi yüz hukb kalacaklardır. Bu yılların her biri üç yüz altmış gün, her bir gün de sizin saydığınız bin yıl gibi olacaktır. Mukâtil b. Hayyân da şöyle demektedir: Bu âyet-i kerime yüce Allah'ın: *"İşte tadın! Artık azaptan başka bir şeyinizi arttırmayacağız"* buyruğu ile nesh edilmiştir.

Said, Katâde'den şöyle dediğini nakletmektedir: Yüce Allah: *"Sonsuz devirler boyunca içinde kalacaklar"* buyruğunda söz edilen bu süre kesintisi, bitmesi olmayan bir süredir. Bir *hukb* (sonsuz devir) geçtikçe ondan sonra bir diğeri gelir. Bize zikrolunduğuna göre bir hukb ise seksen yıldır.

er-Rabî b. Enes dedi ki: *"Sonsuz devirler boyunca içinde kalacaklar"* buyruğunda sözü edilen bu sonsuz devirlerin sayısını yüce Allah'tan başkası bilemez ama tek bir hukb seksen yıldır, bir yıl üç yüz altmış gün, her bir gün de saydığınızdan bin yıl gibidir. Her ikisini de yine İbn Cerîr rivayet etmiştir.

"Orada bir serinlik de tatmazlar, içilecek bir şey de." Cehennemde kalplerini serinletecek bir şey bulamayacakları gibi, kendisiyle beslenecekleri hoş bir içecek de bulamayacaklardır. Bundan ötürü yüce Allah: *"Ancak kaynar bir su ve bir irin"* buyurmaktadır. Ebu'l-Âliye dedi ki: Serinden (kaynar su demek olan) hamimi, içecekten de (irin demek olan) ğassakı istisna etmektedir. er-Rabî b. Enes de böyle demiştir.

Hamim ise harareti ve sıcaklığı son derecesini bulmuş sıcak demek, ğassak ise cehennemliklerin toplanan irinleri, terleri, gözyaşları ve yara akıntılarıdır. O katlanılamayacak kadar soğuk ve karşısında durulamayacak kadar pis kokar. Sâd sûresinde burada tekrara gerek bırakmayacak şekilde ğassaka dair açıklamalarda bulunduk. Allah lütfuyla, keremiyle bizi bundan korusun.

İbn Cerîr dedi ki: Denildiğine göre yüce Allah'ın: *"Orada bir serinlik de tatmazlar"* buyruğundan maksat uyumaktır. Nitekim Şair el-Kindî şöyle demiştir:

بَرَدت مَرَاشفها عَلَيّ فصدّني عنها وَعَنْ قُبلاتها، البَرْدُ

Dudakları soğudu -aleyhime olarak- ve beni alıkoydu
Ondan ve onu öpmekten uyku(su).

Scanned with CamScanner

Burada (soğuk ve serinlik anlamına gelen) "berd"den kastı uyuklama ve uykudur.

Bu anlamı bu şekilde (İbn Cerîr) zikretmiş olup, bu açıklamayı herhangi bir kimseye de nispet etmemiştir.

Bunu İbn Ebî Hâtim, Süddî yoluyla Murre et-Tayyib'den diye rivayet ettiği gibi, Mücâhid'den de nakletmiş bulunmaktadır. Beğavî de bunu Ebû Ubeyde ve Kisai'den de rivayet etmiştir.

Yüce Allah'ın: *"Uygun bir karşılık olmak üzere"* buyruğu da şu demektir: Onların neticede karşı karşıya kaldıkları bu ceza dünyada iken yapageldikleri bozuk amellerine uygun bir cezadır. Bu açıklamayı Mücâhid, Katâde ve daha başkaları da yapmıştır.

Sonra yüce Allah: *"Çünkü onlar hiçbir hesap ummuyorlardı"* buyurmaktadır. Yani onlar amellerinin karşılıklarını görecekleri, hesaba çekilecekleri bir yurdun varlığına inanmıyorlardı. *"Âyetlerimizi de yalanladıkça yalanlıyorlardı."* Üstelik Allah'ın kesin delillerini, Rasûllerine indirmiş olduğu yarattıklarına karşı belgelerini yalanlıyorlar ve bunları yalanlamakla, bunlara karşı inatla durmakla karşılık veriyorlardı.

"(كِذَّابًا): *Yalanlamak"* demek olup, fiilden gelmeyen bir mastardır.[227] Dediklerine göre bir bedevi Ferrâ'dan Merve üzerinde fetva sorarken: Sence tıraş olmak mı daha iyidir yoksa oldukça kısaltmak mı diye sorarken (kısaltmak anlamındaki fiilde âyet-i kerimede geçen ve *oldukça yalanlamak* anlamını verdiğimiz kip ile aynı vezinde olmak üzere): (القِصار) diyerek sorusunu sormuştur. Bir şair de şöyle demiştir:

لَقَد طالَ ما ثَبَّطتِني عَن صَحابَتِي وعن حوج قضاؤها مِن شفَائيا

Beni arkadaşlarımdan alıkoyduğun (süre) gerçekten uzun sürdü

Ve görülmeleri bizim şifa bulmamızın bir parçasını teşkil eden ihtiyaçlarımızı karşılamakta.[228]

---

227 Âyette kullanılan fiilden gelseydi (تكذيبا) olması gerekirdi. Ancak Arap dili kuralları açısından böyle gelmesinin bir sakıncası yoktur. Çünkü Mutlak Meful' ün fiil ile aynı kökten gelmesi şartı yoktur, aynı anlamı ihtiva etmesi yeterlidir. (Çeviren)

228 Burada da ihtiyaçlarımızı görmek anlamındaki kelime aynı vezinde kullanılmıştır. (Çeviren)

Scanned with CamScanner

"Biz ise her şeyi sayıp yazmışızdır." Bizler kulların bütün amellerini bildiğimiz gibi, onlar için yazmışız ve yaptıklarının karşılıklarını onlara vereceğiz. Hayırsa hayır ile şerse şer ile.

"İşte tadın, artık azaptan başka bir şeyinizi arttırmayacağız" buyruğu şu demektir: Cehennemliklere: İçinde bulunduğunuz bu azap halini tadınız. Bunun türünden arttıracağımız azap dışında hiçbir şeyinizi arttırmayacağız. *"O türden başka çeşit çeşit azap daha vardır."* (Sâd, 58) demektir.

Katâde, Ebû Eyyûb el-Ezdi'den, o Abdullah b. Amr'dan şöyle dediğini nakletmektedir: Cehennemlikler için *"İşte tadın, artık azaptan başka bir şeyinizi arttırmayacağız"* âyetinden daha ağır bir âyet nazil olmamıştır. (Ayrıca) dedi ki: Bu sebeple onlar ebediyen artıp duran bir azap içinde olacaklardır.

[7136] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Cesr b. Ferkad, Hasan'dan şöyle dediğini nakletmektedir: Ebû Berze el-Eslemi'ye Allah'ın kitabında cehennemlikler için gelen en ağır âyetin hangisi olduğunu sordum, o şöyle dedi: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i: *"İşte tadın, artık azaptan başka bir şeyinizi arttırmayacağız"* buyruğunu okurken dinledim. Sonra da: *"Bunlar aziz ve celil Allah'a masiyetleri sebebiyle helak olmuşlardır"* buyurdu.[229] Cesr b. Ferkad hadis rivayeti tamamen zayıf olan birisidir.

Muttakilerin Sonu:

إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ مَفَازًا ﴿٣١﴾ حَدَائِقَ وَأَعْنَابًا ﴿٣٢﴾ وَكَوَاعِبَ أَتْرَابًا ﴿٣٣﴾ وَكَأْسًا دِهَاقًا ﴿٣٤﴾ لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا كِذَّابًا ﴿٣٥﴾ جَزَاءً مِنْ رَبِّكَ عَطَاءً حِسَابًا ﴿٣٦﴾

31. Şüphe yok ki takva sahipleri için bir kurtuluş vardır.

32. Bahçeler ve üzüm bağları da,

33. Memeleri tomurcuklanmış yaşıt kızlar da,

34. Ve dolu dolu kadehler de vardır.

229 Oldukça zayıftır. İki illeti daha vardır: Cesr b. Ferkad, İbn Kesir'in (r.h) belirttiği üzere oldukça zayıftır. Aynı şekilde el-Hasan b. Dinar da zayıftır. Hadisi Mecma, 11463'te başka bir yoldan rivayet etmiş olup, Şuayb b. Beyan'dan dolayı da zayıf olduğunu söylemiştir.

Scanned with CamScanner

35. Orada boş bir söz de işitmezler, yalan bir söz de,

36. Rabbinden amellerine uygun bir mükâfat olmak üzere.

Tefsiri:

Yüce Rabbimiz bahtiyar ve mutlu kimseler ve onlar için hazırlamış olduğu ikramlar ve ebedi nimetlere dair haber vererek: *"Şüphe yok ki takva sahipleri için bir kurtuluş vardır"* buyurmaktadır. İbn Abbâs ve Dahhâk: Gezinip, rahatlayacakları bir hal diye, Mücâhid ve Katâde cehennemden kurtularak umduklarını elde etmiş olacaklardır, diye açıklamışlardır. Burada daha güçlü açıklama İbn Abbâs'ın yaptığı açıklamadır. Çünkü yüce Allah bundan sonra: *"Bahçeler"* hurma ve başka ağaçlardan meydana gelen bahçeler demektir *"ve üzüm bağları da, memeleri tomurcuklanmış yaşıt kızlar da"* yani memeleri tomurcuklanmış huriler de vardır. İbn Abbâs, Mücâhid ve daha başkaları *"memeleri tomurcuklanmış"* buyruğu bakire, genç ve yaşıt oldukları için memeleri dik duran, sarkmamış kimseler demektir. Nitekim Vâkıa sûresinde buna dair açıklama geçmiş bulunmaktadır.

[7137] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ebû Abdurrahman el-Kâsım b. Ebi'l-Kâsım ed-Dımeşki, Ebû Ümâme'den naklederek onun Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinlediğini tahdis ettiğini işitmiştir: *"Şüphesiz Allah'ın (cennetliklerden) razı olduğu, cennetliklerin üzerlerindeki gömleklerden dahi bellidir. Bulut onların yanından geçer ve onlara: Ey cennetlikler, size ne yağdırmamı istersiniz, diye seslenir. O kadar ki bulut onlara memeleri yeni tomurcuklanmış yaşıt kızlar dahi yağdırır."*[230]

"Ve dolu dolu kadehler de vardır." İbn Abbâs ardı arkasına doldurulmuş (ve ikram edilen) diye açıklamıştır, İkrime saf, katıksız, berrak diye açıklarken, Mücâhid, Hasan, Katâde ve İbn Zeyd *"ve dolu dolu kadehler de vardır"* eksik bırakılmamış, tam doldurulmuş diye açıklamışlardır. Mücâhid ve Said b. Cubeyr: Ardı arkasına (doldurulan) kadehlerdir, diye açıklamıştır.

"Orada boş bir söz de işitmezler, yalan bir söz de" buyruğu da yüce Allah'ın: *"Onlarda içtiklerinden ötürü ne saçmalamaları, ne de günah kazanmaları söz konusudur."* (Tûr, 23) buyruğu gibidir. Yani orada faydasız, boş bir söz de yoktur, günah ve yalan da yoktur. Aksine orası selam yurdudur. Oradaki bütün sözler her türlü eksiklikten uzaktır.

230 Oldukça zayıftır. Ebû Abdurrahman el-Kâsım b. Abdurrahman hadis rivayeti zayıf ve münker rivayetler nakletmiş birisidir. Atiyye b. Süleyman da meçhuldür, metin münkerdir.

Scanned with CamScanner

"Rabbinden amellerine uygun bir mükâfat olmak üzere." Yani sözünü ettiğimiz bu nimetleri Allah onlara mükâfat olarak vermiştir. Bunları kendilerine lütfu, minneti, ihsanı ve rahmeti ile lutfetmiştir. *"Amellerine uygun bir mükâfat olmak üzere"* yani yeterli, bol, kapsamlı ve pek çok bir mükâfattır.

Araplar: "(أعطاني فأحسبني): Bana yeteri kadar verdi" demektir. (حسبي الله): Hasbiyallah da buradan gelmektedir ki, Allah bana yeter, demektir.

رَبِّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا الرَّحْمَٰنِ لَا يَمْلِكُونَ مِنْهُ خِطَابًا ﴿٣٧﴾ يَوْمَ يَقُومُ الرُّوحُ وَالْمَلَائِكَةُ صَفًّا لَا يَتَكَلَّمُونَ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَٰنُ وَقَالَ صَوَابًا ﴿٣٨﴾ ذَٰلِكَ الْيَوْمُ الْحَقُّ فَمَنْ شَاءَ اتَّخَذَ إِلَىٰ رَبِّهِ مَآبًا ﴿٣٩﴾ إِنَّا أَنْذَرْنَاكُمْ عَذَابًا قَرِيبًا يَوْمَ يَنْظُرُ الْمَرْءُ مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ وَيَقُولُ الْكَافِرُ يَا لَيْتَنِي كُنْتُ تُرَابًا ﴿٤٠﴾

37. Göklerin, yerin ve onların arasında bulunanların Rabbi Rahmân'dan (bir mükâfat). Onun huzurunda söz söylemeye kimsenin gücü yetmez.

38. O gün ruh ve melekler saf olup, ayakta duracaklar. Rahmân'ın izin verdiği kimseler(den) başkaları konuşmazlar ve doğru söyler(ler).

39. İşte bu, o hak gündür. O halde dileyen Rabbine bir dönüş yolu edinsin.

40. Çünkü gerçekten biz sizi yakın bir azap ile uyarıp korkuttuk. O günde kişi iki elinin önden yolladığına bakacak ve kâfir: "Ah keşke ben de toprak olsaydım" diyecek.

Tefsiri:

Yüce Allah azamet ve celalini kendisinin göklerin, yerin, içinde bulunanların ve ikisi arasında olanların Rabbi olduğunu, rahmeti her şeyi kuşatmış Rahmân olduğunu bize haber vermektedir.

Yüce Allah'ın: *"Onun huzurunda söz söylemeye kimsenin gücü yetmez."* Yani onun izni olmaksızın kimse kendiliğinden ona hitap edecek kudreti bulamaz. Bu da yüce Allah'ın: *"Onun izni olmadan nezdinde kim şefaat edebilir*

Scanned with CamScanner

ki?" (Bakara, 255) buyruğu ile: *"O gün gelince Allah'ın izni olmaksızın hiçbir kimse söz söyleyemez."* (Hûd, 105) buyrukları gibidir.

"O gün ruh ve melekler saf olup ayakta duracaklar. Rahmân'ın izin verdiği kimseden başkaları konuşmaz." Müfessirler burada sözü edilen ruhun ne olduğu hususunda farklı görüşlere sahiptir:

1- Avfî'nin, İbn Abbâs'tan rivayet ettiği üzere bunlar Âdemoğullarının ruhlarıdır.

2- Bunlar Âdemoğullarıdır. Bu açıklamayı Hasan ve Katâde yapmıştır. Ayrıca Katâde: Bu, İbn Abbâs'ın gizlediği bilgilerden birisi idi, demiştir.

3- Bunlar Âdemoğulları sûretinde Allah'ın yarattığı bir yaratık türüdür. Melek de değildirler, insan da değildirler. Bununla birlikte yerler ve içerler. Bu açıklamayı İbn Abbâs, Mücâhid, Ebû Sâlih ve A'meş yapmıştır.

4- Kasıt, Cebrâil'dir. Bu açıklamayı Şa'bî, Said b. Cubeyr ve Dahhâk yapmıştır. Bu görüşün lehine yüce Allah'ın şu buyrukları delil gösterilir: *"Onu o emin ruh indirdi, uyarıcılardan olasın diye kalbin üzere"* (Şuarâ, 193-194) Mukâtil b. Hayyân dedi ki: Ruh, meleklerin en şereflisi, aziz ve celil Rabbe en yakın olan ve vahyi getirendir, demiştir.

5- Kur'ân'dır. Bu açıklamayı da İbn Zeyd yapmıştır. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Böylece sana emrimizden bir ruh vahyettik."* (Şûrâ, 52)

6- Bütün mahlûkat büyüklüğünde olan meleklerden bir melektir. Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan naklen dedi ki: Yüce Allah'ın: *"O gün ruh... kalkar"* buyruğu hakkında: O yaratılışı itibariyle meleklerin en büyüğünden olan bir melektir demiştir.

İbn Cerîr dedi ki: İbn Mes'ud dedi ki: Ruh, dördüncü semadadır. O semalardan, dağlardan ve meleklerden daha büyüktür. Her gün on iki bin defa subhanallah der. Yüce Allah her bir subhanallah demesinden kıyâmet gününde tek başına bir saf olarak gelecek bir melek yaratır.[231] Bu oldukça garip bir sözdür.

231 İbn Mes'ud'dan gelen bir rivayet olarak aslı yoktur. Senette bulunan Revvad münker rivayetler nakletmiştir. Ebû Hamza ise Meymun el-Kassab diye bilinen kişidir. Hadisi metruk bir ravidir.

Scanned with CamScanner

[7138] Taberânî dedi ki: Abdullah b. Abbâs'tan rivayete göre o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinlemiştir: *"Şüphesiz Allah'ın bir meleği vardır ki ona yedi göğü ve yerleri tek bir lokmada yut denilirse bunu yapabilir. O her nerede isen seni tesbih ederim (her türlü eksiklikten tenzih ederim) diye Allah'ı tesbih eder."*[232] Bu oldukça garip bir hadistir. Merfu oluşu su götürür. İbn Abbâs'ın mevkuf bir sözü ve İsrâiliyattan aldığı bir söz olabilir. Allah en iyi bilendir.

İbn Cerîr karar vermeyerek bütün bu görüşlerden herhangi birisi ile ilgili kesin bir hüküm vermemiştir. Doğruya en yakın görüneni -Allah en iyi bilendir- bunların Âdemoğulları olduklarıdır.

"Rahmân'ın izin verdiği kimseden başkaları" buyruğu yüce Allah'ın: *"Allah'ın izni olmaksızın hiçbir kimse söz söyleyemez."* (Hûd, 105) buyruğu gibidir.

[7139] Yine sahihte sabit olan: *"O gün Rasûllerden başkaları konuşmayacaktır."* [233] buyruğu da bunun gibidir.

"Doğru söyler" Yani hakkı söyler. Ebû Sâlih ve İkrime'nin dediği gibi la ilahe illallah da hak bir sözdür.

"İşte bu o hak gündür." Kaçınılmaz olarak gerçekleşecek gündür demektir. *"O halde dileyen Rabbine bir dönüş yolu"* bir dönüş, ona hidayet bulacak bir yol ve onun hidayetinden geçen bir güzergâh edinsin.

"Çünkü gerçekten biz sizi yakın bir azap ile" yani kıyâmet günü ile *"uyarıp korkuttuk."* Gerçekleşmesinin kesinliğinden ötürü yakın demektir. Çünkü gelecek olan her şey mutlaka gelir.

"O günde kişi iki elinin önden yolladığına bakacak." Ona bütün amelleri hayrıyla, şerriyle, eskisiyle, yenisiyle arz edilip gösterilecek. Yüce Allah'ın: *"Onlar işlediklerini de hazır bulacaklardır."* (Kehf, 49); *"O günde insana önden yolladığı şeyler ile geriye bıraktığı şeyler haber verilir."* (Kıyamet, 13) buyrukları gibidir.

"Ve kâfir: Ah keşke ben de toprak olsaydım diyecek." O gün kâfir dünya hayatında toprak olsaydı da yaratılmasaydı ve insan olarak varlık âlemine

232 Daha önce İsrâ sûresi 85. âyetin tefsirinde kaynakları gösterildi.

233 Kaynakları daha önce gösterildi. Buhârî ve Müslim bunu rivayet etmişlerdir.

Scanned with CamScanner

çıkmasaydı, diye temenni edecek. Bu da Allah'ın azabını gözleriyle görüp, kötü amellerinin şerefli, iyi elçi meleklerin elleriyle satır satır yazıldığını gördüğü vakit olacaktır. Denildiğine göre o dünya hayatında bulunan hayvanlar arasında Allah'ın hüküm verdiğini gördüğü zaman bu arzusunu dile getirecektir. Çünkü Allah onlar arasında zulmün söz konusu olmadığı, adaletli hükmünü verip, haklıyı haksızdan ayırt edecektir. Öyle ki, boynuzsuz koyun lehine boynuzlu olandan kısasta bulunacaktır. Bu hayvanlar arasında hükmetme işi tamamlandıktan sonra onlara toprak olun buyuracak, onlar da toprak olacaktır. İşte o kâfir: *"Ah, keşke ben de toprak olsaydım, diyecektir."* Yani keşke ben de toprağa dönen bir hayvan olsaydım. Bu manada bazı açıklamalar meşhur sur hadisinde de geçmiş bulunmaktadır.[234]

Yine bu hususta Ebû Hureyre'den, Abdullah b. Amr'dan ve başkalarından da bazı rivayetler gelmiş bulunmaktadır.

Nebe sûresinin tefsirinin sonu.

Hamd ve minnet Allah'a mahsustur. Başarı O'ndandır, hatadan koruyan da O'dur.

234 Daha önce etraflı bir şekilde kaynakları gösterildi.

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

NÂZİÂT SÛRESİ

[46 âyettir. Mekke'de inmiştir.]

Andolsun İşleri Yürütenlere:

وَالنَّازِعَاتِ غَرْقًا ﴿١﴾ وَالنَّاشِطَاتِ نَشْطًا ﴿٢﴾ وَالسَّابِحَاتِ سَبْحًا ﴿٣﴾ فَالسَّابِقَاتِ سَبْقًا ﴿٤﴾ فَالْمُدَبِّرَاتِ أَمْرًا ﴿٥﴾ يَوْمَ تَرْجُفُ الرَّاجِفَةُ ﴿٦﴾ تَتْبَعُهَا الرَّادِفَةُ ﴿٧﴾ قُلُوبٌ يَوْمَئِذٍ وَاجِفَةٌ ﴿٨﴾ أَبْصَارُهَا خَاشِعَةٌ ﴿٩﴾ يَقُولُونَ أَئِنَّا لَمَرْدُودُونَ فِي الْحَافِرَةِ ﴿١٠﴾ أَئِذَا كُنَّا عِظَامًا نَخِرَةً ﴿١١﴾ قَالُوا تِلْكَ إِذًا كَرَّةٌ خَاسِرَةٌ ﴿١٢﴾ فَإِنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ وَاحِدَةٌ ﴿١٣﴾ فَإِذَا هُمْ بِالسَّاهِرَةِ ﴿١٤﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;

1. Andolsun şiddetle söküp çıkaranlara,

2. Yumuşaklıkla çıkaranlara,

3. Dalıp yüzenlere,

4. Alelacele koşanlara,

5. Her bir işi yürütmekle görevli olanlara,

6. O günde sarsan sarsacak,

7. Arkasından onu Râdife izleyecek,

8. O gün titreyecek kalpler vardır,

9. Gözleri zilletle bakacaktır,

Scanned with CamScanner

10. "Biz, sahiden biz mi tekrar hayata döndürüleceğiz" derler.

11. Çürümüş, dağılmış kemikler olduktan sonra mı?

12. Böyle ise bu ziyanlı bir dönüştür, dediler.

13. Halbuki o ancak bir tek haykırıştır.

14. Ansızın hepsi toprağın üzerinde dipdiri çıkıverirler.

Tefsiri:

İbn Mes'ud, İbn Abbâs, Mesruk, Said b. Cubeyr, Ebû Sâlih, Ebu'd-Duhâ ve Süddî dedi ki: *"Andolsun şiddetle söküp çıkaranlara"* buyruğunda söz konusu edilenler Âdemoğullarının ruhlarını çekip aldıkları zaman meleklerdir. Kiminin ruhunu zorla ve şiddetle söküp çıkartır, kiminin ruhunu bir bağdan çözüp kurtarırmışcasına kolaylıkla çekip alırlar. İşte *"yumuşaklıkla çıkaranlara"* buyruğu bunu anlatır. Bu açıklamayı İbn Abbâs yapmıştır. Yine İbn Abbâs'tan gelen rivayete göre *"şiddetle söküp çıkaranlar"*dan maksat kâfirlerin canlarıdır. Bunlar şiddetle çekilip, çıkartılır sonra salınır sonra da ateşe daldırılır. Bunu da İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir.

Mücâhid dedi ki: *"Andolsun şiddetle söküp çıkaranlara"* buyruğundan kasıt, ölümdür. Hasan ve Katâde: *"Andolsun şiddetle söküp çıkaranlara, yumuşaklıkla çıkaranlara"* buyruğundan kasıt yıldızlardır. Atâ b. Ebî Rebâh da yüce Allah'ın: *"Şiddetle söküp çıkaranlar ile yumuşaklıkla çıkaranlar"*dan maksat, savaş esnasında kullanılan yaylardır. Doğrusu birinci açıklamadır, çoğunluk da bu kanaattedir.

Yüce Allah'ın: *"Dalıp yüzenlere"* buyruğu hakkında da İbn Mes'ud: Bunlar meleklerdir, demiştir. Ali, Mücâhid, Said b. Cubeyr ve Ebû Sâlih'ten de bunun benzeri açıklama rivayet edilmiştir.

Mücâhid'den: *"Dalıp yüzenlere"* buyruğundan kasıt ölümdür, dediği nakledilmiştir. Katâde, bunlar yıldızlardır, derken, Atâ b. Ebî Rebâh, bunlar gemilerdir, demiştir.

"Alelacele koşanlara" buyruğu hakkında Ali, Mesruk, Mücâhid, Ebû Sâlih ve Hasan-ı Basrî'den melekler kastedilmektedir, dedikleri rivayet edilmiştir. Hasan: İmana ve onu tasdike acele edip koşmuşlardır, demiştir. Mücâhid'den: Ölümdür, dediği nakledildiği gibi, Katâde de, bunlar yıldızlardır, demiştir. Atâ ise: Bunlar Allah yolunda (cihad için koşan) atlardır, demiştir.

Scanned with CamScanner

Yüce Allah'ın: *"Her bir işi yürütmekle görevlilere"* buyruğu hakkında Ali, Mücâhid, Atâ, Ebû Sâlih, Hasan, Katâde, er-Rabî b. Enes ve Süddî: Bunlar meleklerdir demiş, Hasan ayrıca: İlahi emirleri semadan yere doğru tedbir ederler açıklamasını da eklemiştir. Yani onlar bu tedbiri aziz ve celil Rableri-nin emri ile yaparlar. Bu hususta ise ihtilaf etmemişlerdir.

İbn Cerîr bunların hangisinin kastedildiği hususunda kesin bir kanaat belirtmemiştir. Ancak o *"her bir işi yürütmekle görevlilere"* buyruğu hakkında, bunlar meleklerdir açıklamasını nakledip, ne olumlu karşıladığını, ne de reddettiğini belirten bir ifade kullanmıştır.

Yüce Allah'ın: *"O günde sarsan sarsacak, arkasından onu Râdife izleyecek"* buyruğu hakkında İbn Abbâs: Bunlar birinci ve ikinci Nefhalardır demiştir. Mücâhid, Hasan, Katâde, Dahhâk ve başkaları da böyle demiştir. Yine Mücâhid'den: Birinci Nefha yüce Allah'ın: *"O günde sarsan sarsacak buyruğu olup"* bu da Allah azimuşşanın: *"O günde yer ve dağlar sarsılır"* (Müzzemmil, 14) buyruğu buna benzemektedir. İkinci üfürüş ise Râdifedir. Bu da yüce Allah'ın: *"Yer ve dağlar kaldırılıp, birbirlerine bir defa çarpılarak toz olduklarında"* (Hâkka, 14) buyruğu gibidir.

[7140] İmam Ahmed dedi ki: et-Tufeyl Ubeyy b. Ka'b babasından şöyle dediğini nakletmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"İşte Râcife (sarsan) geldi, arkasından da Râdife onu izleyecektir. Ölüm içindekilerle birlikte gelmiş bulunuyor."* Bir adam: Ey Allah'ın Rasûlü! Salâtımın tamamını sana getirecek olursam nasıl olur dersin, dedi. Allah Rasûlü: *"O takdirde Allah dünyan ve ahiretin ile ilgili olarak seni üzüp, kederlendiren her hususta sana yetecektir"* buyurdu.[235]

[7141] Bunu Tirmizî, İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim de Süfyân es-Sevrî'nin kendi senediyle bunun gibi naklettiği bir hadis olarak da rivayet etmişlerdir. Tirmizî ve İbn Ebî Hâtim'in lafzı ile hadis şöyledir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) gecenin üçte ikisi geçtikten sonra kalkar ve şöyle derdi: *"Ey insanlar, Allah'ı anın, işte Râcife (sarsan) geldi, arkasından Râdife gelecektir. Ölüm her şeyiyle gelmiş bulunuyor."*[236]

235 Daha önce Ahzâb sûresi 56. âyetin tefsirinde geçti.
236 Ahzâb sûresi 56. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

"O gün titreyecek" İbn Abbâs'ın açıklamasına göre korkacak *"kalpler vardır."* Mücâhid ve Katâde de böyle açıklamıştır.

"Gözleri zilletle bakacaktır." O kalplerin sahiplerinin gözleri böyle bakacaktır. Onlara izafe edilmesinin sebebi içiçe olmalarından dolayıdır. Yani bu gözler tanık oldukları dehşetli hallerden dolayı zelil ve hakir olacaktır.

"Biz, sahiden biz mi tekrar hayata döndürüleceğiz, derler." Kasıt Kureyş müşrikleri ile ölümden sonra dirilişi inkâr konusunda onlar ile aynı kanaati paylaşan kimselerdir. Bunlar kabirlere döndükten sonra ölümden sonra dirilişin gerçekleşeceğini uzak bir ihtimal olarak görürler. Bu açıklamayı Mücâhid yapmıştır. Cesetlerinin dağılıp, kemiklerinin ufalanıp çürümesinden sonra bunu mümkün görmezler. İşte bundan dolayı da: *"Çürümüş, dağılmış kemikler olduktan sonra mı"* derler. "(نَخِرَةً): Çürümüş" kelimesi (ناخرة) diye de okunmuştur.

İbn Abbâs, Mücâhid ve Katâde çürümüş diye açıklamışlardır. İbn Abbâs ise bu kemiğin çürüyüp, içine havanın girmesi halini ifade eden bir lafızdır demiştir.

"Böyle ise bu ziyanlı bir dönüştür, dediler." İbn Abbâs, Muhammed b. Ka'b, İkrime, Said b. Cubeyr, Ebû Mâlik, Süddî ve Katâde'den hafira (hayat) ölümden sonraki hayat demektir demişlerdir. İbn Zeyd ise, *hâfira* ateştir, onun isimleri ne kadar da çoktur! Onun Nar (Ateş), Cahîm, Sekar, Cehennem, Hâviye, Hâfira, Lezâ ve Hutama diye adları vardır, demiştir.

Ölümden sonra dirilişi inkâr edenlerin: *"Böyle ise bu ziyanlı bir dönüştür"* sözleri hakkında da Muhammed b. Ka'b şunları söylemiştir: Kureyşliler şüphesiz Allah eğer biz öldükten sonra Allah bizi diriltecek olursa kesinlikle hüsrana uğrayanlar oluruz, dediler. Yüce Allah da:

"Halbuki o ancak bir tek haykırıştır. Ansızın hepsi toprağın üzerinde dipdiri çıkıverirler" buyurmaktadır. Yani bu Allah'tan gelen ikinci defa tekrarlanmasına, pekiştirilmesine gerek olmayan bir tek emirdir. Bu emriyle birlikte derhal insanlar kalkıp bakınacaklar. O da yüce Allah'ın İsrâfil'e, Sûr'a ölümden sonra diriliş (ba's) nefhasını üflemesini emretmesidir. Öncekiler ve sonrakiler derhal aziz ve celil Rabbin huzurunda ayakta durup bakınacaklardır. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Sizi çağıracağı gün ona hamd ederek çağrısına uyup geleceksiniz ve ancak pek az bir süre kaldığınızı zan-*

Scanned with CamScanner

nedeceksiniz." (İsrâ, 52); *"Emrimiz ancak birdir ve bir göz kırpması gibidir."* (Kamer, 50); *"Saat (kıyâmet) hadisesi ise ancak bir göz kırpma gibidir yahut o daha da yakındır."* (Nahl, 77)

Mücâhid dedi ki: *"Halbuki o ancak bir tek haykırıştır"* tek bir çığlıktır. İbrâhim et-Teymî de: Rabbin yarattıklarına en ileri derecede gazap edeceği zaman onları dirilteceği gündür. Hasan-ı Basrî de: O öfkeli tek bir haykırıştır, demiştir. Ebû Mâlik ve Rabi b. Enes: Tek bir haykırış, son üfürüştür, demiştir.

Yüce Allah'ın: *"Ansızın hepsi toprağın üzerinde dipdiri çıkıverirler"* buyruğu hakkında İbn Abbâs: *"es-Sâhire: Toprak"* arzın tamamının adıdır demiştir. Said b. Cubeyr, Katâde ve Ebû Sâlih de böyle demiştir. İkrime, Hasan, Dahhâk ve İbn Zeyd ise: *"es-Sâhire"* yeryüzüdür demiştir. Mücâhid de şöyle demektedir: Önce yerin altında idiler sonra onun üstüne çıkarılacaklar. O dedi ki: *"es-Sâhire"* düz mekân, yer demektir. Sevrî: *"es-Sâhire"* Şam topraklarıdır demiştir. Osman b. Ebi'l-Atike de*"es-Sâhire"* Beytu'l-Makdis topraklarıdır, demiştir. Vehb b. Münebbih: *"es-Sâhire"* Beytu'l-Makdis'in yakınında bir dağdır demiştir. Yine Katâde: *"es-Sâhire"* cehennemdir, demiştir.

Bütün bunlar garip görüşlerdir. Sahih olan bunun yerin üzeri, yerin yüzü olduğudur. İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ebû Hazim, Sehl b. Sa'd es-Sâidî'den naklettiğine göre o *"ansızın hepsi toprağın üzerinde dipdiri çıkıverirler"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Tertemiz (undan yapılmış) bir ekmek parçası gibi boş, bembeyaz ve ak pak bir yer, demektir.

Rabi b. Enes dedi ki: *"Ansızın hepsi toprağın üzerinde dipdiri çıkıverirler"* buyruğuna dair yüce Allah başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"O gün yer başka bir yerle değiştirilecektir, gökler de. (İnsanlar ise) bir olan, kahhar olan Allah'ın huzurunda toplanacaklardır."* (İbrâhim, 48); *"Sana dağları sorarlar: Rabbim onları kökünden koparıp, parça parça dağıtacak de, yerlerini dümdüz edecektir. Sen orada alçaklık da, yükseklik de göremeyeceksin."* (Tâhâ, 105-108); *"O günde dağları yürüteceğiz ve sen yeryüzünü çırılçıplak göreceksin."* (Kehf, 47) Üzerinde dağların bulunduğu yer açık açık görülüverilecektir. O yer, bu yerden hazırlanmış olmayacaktır. O üzerinde hiçbir günahın işlenmediği, üzerinde hiçbir kanın dökülmediği bir yerdir.

Scanned with CamScanner

Mûsâ'nın Haberi Geldi mi Sana?:

هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ مُوسَى ﴿١٥﴾ إِذْ نَادَاهُ رَبُّهُ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى ﴿١٦﴾ اذْهَبْ إِلَى فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَى ﴿١٧﴾ فَقُلْ هَلْ لَكَ إِلَى أَنْ تَزَكَّى ﴿١٨﴾ وَأَهْدِيَكَ إِلَى رَبِّكَ فَتَخْشَى ﴿١٩﴾ فَأَرَاهُ الْآيَةَ الْكُبْرَى ﴿٢٠﴾ فَكَذَّبَ وَعَصَى ﴿٢١﴾ ثُمَّ أَدْبَرَ يَسْعَى ﴿٢٢﴾ فَحَشَرَ فَنَادَى ﴿٢٣﴾ فَقَالَ أَنَا رَبُّكُمُ الْأَعْلَى ﴿٢٤﴾ فَأَخَذَهُ اللَّهُ نَكَالَ الْآخِرَةِ وَالْأُولَى ﴿٢٥﴾ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَعِبْرَةً لِمَنْ يَخْشَى ﴿٢٦﴾

15. Mûsâ'nın haberi geldi mi sana?

16. Hani Rabbi ona mukaddes Tuvâ vadisinde şöyle seslenmişti:

17. Firavun'a git. Çünkü o pek azmıştır.

18. De ki: "Sen temizlenmek istiyor musun?"

19. İster misin ki sana Rabbine giden yolu göstereyim de korkasın?

20. Ona o en büyük mucizeyi gösterdi.

21. Fakat o yalanlayıp, isyan etti,

22. Sonra da yüz çevirip gayretle koştu.

23. Arkasından toplayıp, bağırdı:

24. "Ben sizin en yüce Rabbinizim" dedi.

25. Bunun üzerine Allah onu hem ahiret, hem de dünya azabıyla yakaladı.

26. Şüphe yok ki bunda korkan kimseler için elbette bir ibret vardır.

Tefsiri:

Yüce Allah Rasûlü Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) kulu ve Rasûlü Mûsâ (a.s)'a dair onu Firavun'a peygamber olarak gönderdiğini ve mucizelerle desteklediğini, bununla birlikte Firavun'un küfrünü ve azgınlığını sürdürüp, gittiğini sonunda Allah'ın onu güçlü ve muktedir olanın yakalayışı ile yakaladığını haber vermektedir. İşte sana muhalefet eden ve senin getirdik-

Scanned with CamScanner

lerini yalanlayan kimselerin akıbeti de böyle olacaktır. Bu sebeple kıssanın sonunda: *"Şüphe yok ki bunda korkan kimseler için elbette bir ibret vardır"* buyurmaktadır.

Yüce Rabbimizin: *"Mûsâ'nın haberi geldi mi sana"* Yani onun haberini duydun mu? *"Hani Rabbi ona mukaddes"* yani tertemiz edilmiş *"Tuvâ vadisinde"* bu da daha önce Tâhâ sûresinde geçtiği gibi sahih olan görüşe göre vadinin adıdır. *"Şöyle seslenmişti"* onunla seslenerek konuşmuştu ve ona demişti ki:

"Firavun'a git. Çünkü o pek azmıştır." Pek zorbalık yapar, diretip diklenir ve azgınlık edecek hale gelmiştir. *"De ki: Sen temizlenmek istiyor musun?"* Yani ona: Kendisiyle tertemiz olacağın yani esenlik bulup, teslimiyet gösterip, itaat edeceğin bir yolu izlemeyi kabul etmeye var mısın? *"İster misin ki sana Rabbine giden yolu göstereyim."* Sana Rabbine ibadetin yolunu göstereyim *"de korkasın?"* Yani kalbin önceleri hayırdan uzak, kötü ve katı bir kalp iken, ona boyun eğen, itaat eden, saygı duyan bir kalp haline gelsin?

"Ona o en büyük mucizeyi gösterdi." Yani Mûsâ bu hak çağrı ile Allah'tan ona getirdiklerinin doğruluğuna dair pek güçlü bir belge ve apaçık bir delil de göstermişti.

"Fakat o yalanlayıp, isyan etti." Hakkı yalanladı ve kendisine emrettiği itaate aykırı hareket etti. Netice itibariyle onun, kalbi küfür ve inkâr da diretti. Ne batınen, ne zahiri davranışları itibariyle Mûsâ'dan olumlu bir şekilde etkilenmedi. Onun Mûsâ'nın getirdiklerinin hak olduğunu bilmesi onun getirdiklerine iman etmiş olmasını gerektirmez. Çünkü bilgi kalbin bilgisidir, iman ise kalbin amelidir. Bu ise hakka itaat edip, ona boyun eğmek demektir.

"Sonra da yüz çevirip, gayretle koştu." Yani hakka karşı batılla çıktı. Bu ise onun Mûsâ (a.s)'ın getirmiş olduğu göz kamaştırıcı mucizeye karşı koymak üzere büyücüleri toplaması idi. *"Arkasından toplayıp"* kavmi arasında *"bağırdı: Ben sizin en yüce Rabbinizim, dedi."*

İbn Abbâs ve Mücâhid: Firavun bu sözünü *"Sizin benden başka bir ilahınız olduğunu bilmiyorum"* (Kasas, 38) sözünden kırk yıl sonra söylemiştir, demişlerdir.

Yüce Allah da şöyle buyurmaktadır: *"Bunun üzerine Allah onu hem ahiret, hem de dünya azabıyla yakaladı."* Yani yüce Allah ondan öyle bir

Scanned with CamScanner

intikam aldı ki bu intikamla onu dünya hayatında kendisi gibi azgınlaşan kimselere ibretli bir ceza kıldı. *"Kıyamet gününde de onlara lanet arkalarından yetiştirildi. Yapılan bu bağış ne kötü bir bağıştır."* (Hûd, 99) Nitekim yüce Allah bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Biz onları ateşe çağıran önderler kıldık. Kıyamet gününde ise onlara yardım olunmaz."* (Kasas, 41) Burada yüce Allah'ın: *"Hem ahiret, hem de dünya azabı ile yakaladı"* buyruğunda kastedilen ile ilgili olarak âyetin doğru anlamı işte budur. Bundan kastedilenin onun birinci ve ikinci olarak söylediği sözler olduğu da söylenmiştir, küfrü ve isyanı olduğu da söylenmiştir. Fakat hakkında şüphe bulunmayan doğru açıklama birincisidir.

"Şüphe yok ki bunda korkan" yani öğüt alıp, kötülüklerden kendisini alıkoyan *"kimse için elbette bir ibret vardır."*

أَأَنتُمْ أَشَدُّ خَلْقًا أَمِ السَّمَآءُ ۚ بَنَاهَا ﴿٢٧﴾ رَفَعَ سَمْكَهَا فَسَوَّاهَا ﴿٢٨﴾
وَأَغْطَشَ لَيْلَهَا وَأَخْرَجَ ضُحَاهَا ﴿٢٩﴾ وَالْأَرْضَ بَعْدَ ذَٰلِكَ دَحَاهَا
﴿٣٠﴾ أَخْرَجَ مِنْهَا مَآءَهَا وَمَرْعَاهَا ﴿٣١﴾ وَالْجِبَالَ أَرْسَاهَا ﴿٣٢﴾
مَتَاعًا لَّكُمْ وَلِأَنْعَامِكُمْ ﴿٣٣﴾

27. Sizi yaratmak mı daha zordur, yoksa göğü mü? Ki onu bina etti.

28. Onu alabildiğine yükseltip, kusursuz yaptı.

29. Gecesini kararttı, gündüzünü de açığa çıkarttı.

30. Bundan sonra da yeri yayıp döşedi.

31. Ondan suyunu ve otlağını çıkardı.

32. Dağları ise sapasağlam dikti.

33. Size ve davarlarınıza fayda olmak üzere.

Tefsiri:

Yüce Allah ilk olarak yarattıktan sonra yarattıklarını yeniden var etmek hususunda ölümden sonra dirilişi inkâr edenlere karşı delil göstermek üzere şöyle buyurmaktadır: *"Ey insanlar, sizi yaratmak mı daha zordur yoksa göğü mü?"* Hayır, göğün yaratılışı size göre daha çetin ve güçtür. Yüce Allah'ın

Scanned with CamScanner

şu buyruklarında dile getirildiği gibi: *"Göklerle yerin yaratılması andolsun ki insanların yaratılışından daha büyüktür."* (Mü'min, 57); *"Göklerle yeri yaratan onlar gibisini yaratmaya kadir değil midir? Evet (kadirdir) ve o biricik yaratandır, her şeyi en iyi bilendir."* (Yâsin, 81)

"Ki onu bina etti." Bu buyruğu da bundan sonraki: *"Onu alabildiğine yükseltip, kusursuz yaptı"* buyruğuyla açıklamaktadır. Yani onun yapısını yüksek, oldukça geniş, her tarafı muntazam, karanlık gecelerde yıldızlarla taçlanıp, süslenmiş olarak yaratmıştır.

Yüce Allah'ın: *"Gecesini kararttı, gündüzünü de açığa çıkardı"* buyruğu da şu demektir: Onun gecesini kapkaranlık, simsiyah yaptı, gündüzünü de apaydınlık, parıl parıl ve açık seçik kıldı. İbn Abbâs dedi ki: *"Gecesini kararttı"* onu karanlık yaptı diye açıklamıştır. Mücâhid, İkrime, Said b. Cubeyr ve çok sayıda bir topluluk da böyle açıklamışlardır.

"Gündüzünü de açığa çıkardı" gündüzünü de aydınlık yaptı.

"Bundan sonra da yeri yayıp döşedi" buyruğunu da *"ondan suyunu ve otlağını çıkardı"* buyruğuyla açıklamaktadır. Daha önce ha, mim secde sûresinde yerin semadan önce yaratıldığı ama yerin semanın yaratılmasından sonra döşendiğine dair açıklamalar geçmiş bulunmaktadır. Döşenmesinden maksat ise onda güç (potansiyel) olarak bulunanları fiilî olarak ortaya çıkarmasıdır. İbn Abbâs'ın ve başkalarının açıklamalarının anlamı budur. Bunu İbn Cerîr de tercih etmiştir.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Said b. Cubeyr, İbn Abbâs'tan: *"Yayıp döşedi"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Onu yayıp döşemesi oradan suyu ve otlağı çıkarması, orada ırmakları yarıp açması, dağlar, kumlar, yollar ve tepeler var etmiş olmasıdır. İşte yüce Allah'ın: *"Bundan sonra da yeri yayıp döşedi"* buyruğu bunu anlatmaktadır. Buna dair açıklamalar da daha önce belirtilen yerde geçti.

"Dağları ise sapasağlam dikti" buyruğu da şu demektir: Onları yerleştirdi, sabit kıldı, yerlerinde sapasağlam durdurdu. O Hakîmdir, Alîmdir, yarattıklarına Raûftur, Rahîmdir.

[7142] İmam Ahmed dedi ki: Enes b. Mâlik, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Allah yeri yaratınca çalkalanmaya*

Scanned with CamScanner

başladı. Dağları yaratıp, dağları yerin üzerine bıraktı. O zaman yer karar buldu. Melekler de dağların yaratılmasına şaştı ve: Rabbimiz! Senin yarattıklarından dağlardan daha güçlü ve çetini var mı? dediler. O: Evet demir, buyurdu. Melekler: Rabbimiz yarattıkların arasında demirden daha çetin, daha güçlüsü var mıdır? dediler. Allah: Evet ateş, buyurdu. Melekler: Rabbimiz yarattıkların arasında ateşten daha güçlüsü ve çetini var mıdır? dediler. Allah: Evet su, buyurdu. Melekler: Rabbimiz, yarattıkların arasında sudan daha güçlüsü var mıdır? dediler. Allah: Evet rüzgâr, buyurdu. Melekler: Rabbimiz, yarattıkların arasında rüzgârdan güçlü bir şey var mıdır? dediler. Allah: Evet. Sağ eliyle verdiği sadakayı sol elinden gizleyen Âdemoğludur, buyurdu."[237]

Ebû Câfer b. Cerîr dedi ki: Ebû Abdurrahman es-Sülemi, Ali (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediğini nakletti: Allah yeri yaratınca yerinde durmayıp, hareket etti ve üzerimde Adem'i ve zürriyetini yaratacaksın, onlar da pisliklerini üzerime atacaklar, benim üzerimde günahlar işleyecekler, dedi. Allah onu dağlarla sağlamlaştırdı. Onlardan kimini görüyor, kimini görmüyorsunuz. Yerin ilk karar bulduğu sıradaki hali kesilmesinden sonra kıpırdanan devenin etinin hali gibidir. Bu da oldukça gariptir.

"Size ve davarlarınıza fayda olmak üzere" yani o yeri döşedi, oradan pınarlarını fışkırttı, içinde saklı olanları dışarı çıkardı, ırmaklarını akıttı, ekinlerini, ağaçlarını, mahsullerini yetiştirdi, üzerindekilerle birlikte karar kılsın ve sağlam dursun diye de onu dağlarla tespit etti. Bütün bunlar ise yarattıklarının faydası için bu dünya yurdunda zamanın sonuna ve vadenin bitimine kadar ihtiyaç duydukları sürece etlerini yiyip, sırtlarına bindikleri, ihtiyaç duydukları davarlar içinde fayda olmak üzere yaratılmıştır.

فَإِذَا جَآءَتِ الطَّآمَّةُ الْكُبْرَىٰ ﴿٣٤﴾ يَوْمَ يَتَذَكَّرُ الْإِنسَانُ مَا سَعَىٰ ﴿٣٥﴾
وَبُرِّزَتِ الْجَحِيمُ لِمَن يَرَىٰ ﴿٣٦﴾ فَأَمَّا مَن طَغَىٰ ﴿٣٧﴾ وَآثَرَ الْحَيَاةَ
الدُّنْيَا ﴿٣٨﴾ فَإِنَّ الْجَحِيمَ هِيَ الْمَأْوَىٰ ﴿٣٩﴾ وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ
رَبِّهِ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَىٰ ﴿٤٠﴾ فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَىٰ ﴿٤١﴾
يَسْأَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسَاهَا ﴿٤٢﴾ فِيمَ أَنتَ مِن ذِكْرَاهَا ﴿٤٣﴾

237 Daha önce Bakara sûresi 271. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

إِلَىٰ رَبِّكَ مُنتَهَاهَا ﴿٤٤﴾ إِنَّمَا أَنتَ مُنذِرُ مَن يَخْشَاهَا ﴿٤٥﴾ كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَهَا لَمْ يَلْبَثُوا إِلَّا عَشِيَّةً أَوْ ضُحَاهَا ﴿٤٦﴾

34, 35. Fakat o en büyük bela geldiğinde, o günde insan ne yaptığını iyice anlayacak.

36. Ve gören kimse için cehennem apaçık gösterilecek.

37, 38. Haddi aşıp dünya hayatını tercih edene gelince;

39. Hiç şüphe yok ki cehennem varılacak yerin ta kendisidir.

40. Rabbinin huzuruna varmaktan korkup, nefsini hevâdan alıkoyana gelince;

41. Hiç şüphe yok ki cennet varılacak yerin ta kendisidir.

42. Sana kıyâmet hakkında onun ne zaman demir atacağını sorarlar.

43. Sen nerede, ona dair bilgi vermek nerede?

44. Ona dair nihai bilgi ancak Rabbine aittir.

45. Sen ancak ondan korkacakları korkutursun.

46. Onların onu görecekleri gün(ün) bir akşamından yahut kuşluğundan başka durmamışlar gibi gelecek onlara.

Tefsiri:

Yüce Allah buyuruyor ki: *"Fakat o en büyük belâ"* kıyâmet günüdür. Bu açıklamayı İbn Abbâs yapmıştır *"geldiğinde"* ona *"et-Tâmme (en büyük belâ)"* denilmesinin sebebi onun dehşetli ve korkunç olan her türlü halin üstünü örtüp, kapattığı içindir. Nitekim yüce Allah: *"Hayır, kıyâmet, onların (görecekleri asıl azabın) vaktidir. Kıyamet (azabı) ise daha müthiş ve daha acıdır."* (Kamer, 46) buyurmaktadır.

"O günde insan ne yaptığını iyice anlayacak." Yani o vakit Âdemoğlu hayrıyla şerriyle bütün amellerini hatırlayacak. Yüce Allah'ın şu buyruğunda olduğu gibi: *"İşte o gün insan hatırlayacaktır ama hatırlamanın ona ne faydası olur."* (Fecr, 23)

Scanned with CamScanner

"Ve gören kimse için cehennem apaçık gösterilecek." Yani cehennem görenlerin önüne açıkça çıkarılacak, insanlar da onu gözleriyle açıkça göreceklerdir.

"Haddi aşıp" yani ayak diretip, baş kaldıran *"dünya hayatını tercih eden"* yani onu dinine ve ahiretine önceleyen *"e gelince, şüphe yok ki cehennem varılacak yerin ta kendisidir."* Yani böyle birisinin varacağı yer cehennemdir. Onun yiyeceği Zakkum, içeceği de aşırı kaynar sudur.

"Rabbinin huzuruna varmaktan korkup, nefsini hevadan alıkoyana" yani aziz ve celil Allah'ın huzurunda ayakta durmaktan korkan, hakkında Allah'ın vereceği hükümden korkan ve bundan dolayı da nefsini hevasından alıkoyup, onu mevlasına itaate döndüren kimseye *"gelince, hiç şüphe yok ki cennet varılacak yerin ta kendisidir."* Yani böyle bir kimsenin dönüp gideceği, sonunda varacağı yer pek güzel cennet olacaktır. Sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Sana kıyâmet hakkında onun ne zaman demir atacağını sorarlar. Sen nerede, ona dair bilgi vermek nerede? Ona dair nihai bilgi ancak Rabbine aittir."* Yani ona dair bilgi ne sende vardır, ne de yaratılmışlardan herhangi bir kimsede. Aksine onun bilgisi ve bu hususta bilginin yanında bulunduğu aziz ve celil Allah'tır. Muayyen olarak onun vaktini bilen odur. *"Göklerde ve yerde ağır basmıştır. O size ancak ansızın gelir. Sanki onu biliyormuşsun da onu sana sorarlar. De ki: Onun ilmi ancak Allah'ın nezdindedir."* (A'râf, 187) Burada da: *"Ona dair nihai bilgi ancak Rabbine aittir"* buyurulmaktadır.

[7143] İşte bundan dolayı Cebrâil (a.s) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e kıyâmetin ne zaman kopacağına dair soru sorunca *"Hakkında kendisine soru sorulan kişi soru sorandan daha bilgili değildir."*[238] buyurmuştur.

"Sen ancak ondan korkacakları korkutursun." Yani ben seni ancak insanları uyarıp, korkutman, kendilerini Allah'ın azabından ve intikamından sakındırman için peygamber olarak gönderdim. Allah'tan korkup, onun huzurunda durmaktan ve tehditlerinden korkan kimse sana uyar, iflah olur, başarıya ulaşır. Seni yalanlayıp, sana muhalefet edenler ise kesin zarar ve hüsrandadırlar.

238 Buhârî ve Müslim tarafından rivayet edilmiş olup, daha önceden de geçti.

Scanned with CamScanner

"Onların onu görecekleri gün bir akşamından yahut kuşluğundan başka durmamışlar gibi gelecek onlara." Yani onlar kabirlerinden kalkıp, mahşere gidecekleri vakit dünya hayatını oldukça kısa bulacaklar. Öyle ki dünya hayatı onlara bir günün bir akşam vakti yahut bir kuşluk vakti gibi gelecektir. Cuveybir, Dahhâk'tan, o İbn Abbâs'tan: *"Onların onu görecekleri gün bir akşamından yahut kuşluğundan başka durmamışlar gibi gelecek onlara"* buyruğu hakkında şöyle demektedir: *Akşam (aşiyye)* öğle ile güneşin batışı arasındaki vakittir. *"Yahut kuşluğu"* vakti ise, güneşin doğuşundan günün yarısına kadar ki zamandır.

Katâde dedi ki: Onlar ahireti görünce dünya gözlerinde ufalacak, küçülecektir.

Nâziât sûresi tefsirinin sonu.

Hamd ve minnet Allah'a mahsustur.

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

ABESE SÛRESİ

[42 âyettir. Mekke'de inmiştir.]

Âmâ'nın Haberi:

عَبَسَ وَتَوَلَّىٰ ﴿١﴾ أَن جَاءَهُ الْأَعْمَىٰ ﴿٢﴾ وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّهُ يَزَّكَّىٰ ﴿٣﴾ أَوْ يَذَّكَّرُ فَتَنفَعَهُ الذِّكْرَىٰ ﴿٤﴾ أَمَّا مَنِ اسْتَغْنَىٰ ﴿٥﴾ فَأَنتَ لَهُ تَصَدَّىٰ ﴿٦﴾ وَمَا عَلَيْكَ أَلَّا يَزَّكَّىٰ ﴿٧﴾ وَأَمَّا مَن جَاءَكَ يَسْعَىٰ ﴿٨﴾ وَهُوَ يَخْشَىٰ ﴿٩﴾ فَأَنتَ عَنْهُ تَلَهَّىٰ ﴿١٠﴾ كَلَّا إِنَّهَا تَذْكِرَةٌ ﴿١١﴾ فَمَن شَاءَ ذَكَرَهُ ﴿١٢﴾ فِي صُحُفٍ مُّكَرَّمَةٍ ﴿١٣﴾ مَّرْفُوعَةٍ مُّطَهَّرَةٍ ﴿١٤﴾ بِأَيْدِي سَفَرَةٍ ﴿١٥﴾ كِرَامٍ بَرَرَةٍ ﴿١٦﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;

1. Yüzünü ekşitip, çevirdi,

2. Kendisine o ama geldi diye.

3. Ne bilirsin belki o temizlenecekti,

4. Yahut öğüt alacaktı da bu öğüt ona fayda verecekti.

5. İhtiyaç duymayan kimseye gelince;

6. Sen ona yöneliyorsun,

7. Halbuki onun temizlenmemesinden sana vebal yok,

8. Ama yanına süratle gelip,

Scanned with CamScanner

9. Kendisi de korkan kimseye gelince;

10. Sen onu bırakıp, oyalanırsın.

11. Hayır. Çünkü o bir öğüttür,

12. Artık dileyen onunla öğüt alsın,

13, 14. Çok şerefli, son derece yüksek ve tertemiz sahifelerdedir,

15, 16. Emrine itaatkâr, oldukça değerli elçilerin elleri ile.

Tefsiri:

Müfessirlerden birden çok kişinin zikrettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir gün Kureyş'in büyüklerinden birisi ile konuşuyordu. Onun İslam'a gireceğini ümit ediyordu. Onunla konuşup, görüşürlerken erken dönemlerde Müslüman olmuş kimselerden birisi olan İbn Ümmü Mektum çıkageldi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bir şeye dair soru sorup, ona ısrar etmeye başladı. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de keşke şu anda ısrarından vazgeçse de bu adam ile konuşma imkânını bulabilse diye arzu etti. Buna sebep de onun hidayet bulmasını isteyip, arzu etmesiydi. Allah Rasûlü bu halde İbn Ümmü Mektum'un yüzüne karşı yüzünü ekşitti, ondan yüz çevirdi ve diğerine yöneldi. Bu sebeple yüce Allah da: *"Yüzünü ekşitip çevirdi, kendisine o ama geldi diye. Ne bilirsin belki o temizlenecekti?"* Yani özü itibariyle temizlenip, arınacaktı, buyruklarını indirdi. *"Yahut öğüt alacaktı da o öğüt ona fayda verecekti."* Yani böylelikle öğüt almış olacak, haramlardan da uzak durabilecekti.

"İhtiyaç duymayan kimseye gelince sen ona yöneliyorsun." Yani o muhtaç olmayan kişiye sen hidayet bulur diye yöneliyorsun, onun, karşısında duruyorsun. *"Halbuki onun temizlenmemesinden sana vebal yok."* Yani eğer o temizlenmeyecek olursa bundan sen sorumlu olmazsın *"ama"* kendisine söyleyeceklerin ile hidayet bulmak için *"yanına süratle gelip"* sana gelen, yönelen *"kendisi de korkan kimseye gelince, sen onu bırakıp oyalanırsın"* başka şeylerle uğraşırsın. İşte bundan dolayı yüce Allah Rasûlü'ne özel olarak bir kimseyi inzar etmemesini, aksine bu hususta güçlü ile zayıf, fakir ile zengin, efendi ile köle, erkek ile kadın, küçük ile büyük arasında eşitlik gözetmesini emir buyurmaktadır. Sonra yüce Allah dilediği kimseleri dosdoğru yola hidayet edecektir. Hikmet ve delil ona aittir.

Scanned with CamScanner

[7144] Hâfız Ebû Ya'lâ, Müsned'inde dedi ki: Katâde'nin rivayetine göre Enes (radıyallâhu anh): *"Yüzünü ekşitip, çevirdi"* buyruğu hakkında (dedi ki): İbn Ümmü Mektum, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e geldi. O sırada Ubeyy b. Halef ile konuşuyordu. İbn Ümmü Mektum'dan yüzünü başka çevirince, yüce Allah da: *"Yüzünü ekşitip, çevirdi kendisine o ama geldi diye"* buyruğunu indirdi. Bundan sonra Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona ikramda bulunmaya başladı. Katâde dedi ki: Bana Enes b. Mâlik haber verip dedi ki: Ben onu Kadisiye günü üzerinde bir zırh ve beraberinde siyah bir sancak bulunduğu halde gördüm. Kastettiği kişi İbn Ümmü Mektum'dur.[239]

[7145] Ebû Ya'lâ ve İbn Cerîr dedi ki: Urve, Âişe'den şöyle dediğini nakletti: *"Yüzünü ekşitip, çevirdi"* buyruğu ama İbn Ümmü Mektum hakkında indirildi. O Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek: Beni irşad et demeye başladı. -(Âişe) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanında ise müşriklerin büyüklerinden (birileri) vardı.- Âişe dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) ondan yüz çevirip, öbürüne yönelmeye koyuldu ve: "Sen benim söylediklerimde bir olumsuzluk görüyor musun" diyordu. O da, hayır diye cevap veriyordu. İşte *"yüzünü ekşitip, çevirdi"* buyruğu bunun hakkında inmiştir.[240] Tirmizî de bu hadisi Said b. Yahyâ el-Umevi'den senediyle bunun gibi rivayet ettikten sonra şunları söylemektedir: Bazıları bunu Hişam b. Urve'den, o babasından dedi ki: *"Yüzünü ekşitip çevirdi"* buyruğu İbn Ümmü Mektum hakkında inmiştir demiş, senedinde Âişe'yi söz konusu etmemiştir. Derim ki: Hadis Muvatta'da da bu şekildedir.[241]

[7146] Sonra yine İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim, el-Avfî yoluyla İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: *"Yüzünü ekşitip, çevirdi. Kendisine o ama geldi diye"* buyruğu ile ilgili olarak şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Utbe b. Rebia ile Ebû Cehil b. Hişam ve el-Abbâs b. Abdulmuttalib ile konuşurken -ki onlarla çokça konuşur ve onların iman etmelerini çokça arzu ediyordu- gözleri görmeyen ve Abdullah b. Ümmü Mektum adında bir adam -o bunlarla konuşurken- yürüyerek yanına geldi. Abdullah Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den Kur'ân-ı Kerim'den bir âyeti nasıl okuyacağını

239 Sahihtir. Ebû Ya'la, 3123. Senedi hasendir, ravileri sikadır. Bundan sonraki rivayetler buna tanıklık etmektedir.

240 Sahihtir. Tirmizî, 3328; Ebû Ya'la, 4848; Hakim, II, 514'te sahih olduğunu belirtmiş, Taberî, 76318'de rivayet etmiştir. Senedi Buhârî ve Müslim'in şartına uygundur.

241 Muvatta, I, 203

Scanned with CamScanner

öğrenmek istedi ve: Ey Allah'ın Rasûlü! Allah'ın sana öğrettiğinden bana da öğret, demeye koyuldu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ondan yüzünü başka çevirdi ve ona karşı yüzünü de ekşitti. Başka tarafa döndü ve sözlerinden de hoşlanmadı. Yüzünü diğerlerine çevirdi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlarla konuşmasını bitirip, ailesinin yanına dönmeye başlayınca Allah onun görmesini kısmen engelledi. Sonra başını önüne eğdi sonra da yüce Allah: *"Yüzünü ekşitip çevirdi, kendisine o ama geldi diye. Ne bilirsin belki o temizlenecekti yahut öğüt alacaktı da bu öğüt ona fayda verecekti"* buyruklarını indirdi. Onun hakkında bu buyruklar nazil olduktan sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona ikram etti, onunla konuştu ve ona: *"İhtiyacın nedir, bir şey istiyor musun?"* diye sormaya başladı. Yanından gittiği zaman da: *"Herhangi bir ihtiyacın var mı?"* derdi. Bu ise yüce Allah'ın: *"İhtiyaç duymayan kimseye gelince sen ona yöneliyorsun. Halbuki onun temizlenmemesinden sana vebal yok"* buyruğunun inmesi üzerine olmuştu.[242] Bu hadiste gariplik ve münkerlik vardır. Senedi hakkında da tenkitlerde bulunulmuştur.

[7147] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Sâlim b. Abdullah, Abdullah b. Ömer'den şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Şüphesiz Bilal gece iken ezan okur, bu sebeple İbn Ümmü Mektum'un ezanını işitinceye kadar yiyip içmeye devam ediniz."* Kendisi ise yüce Allah'ın hakkında: *"Yüzünü ekşitip, çevirdi kendisine o ama geldi"* diye buyruklarını indirdiği kişidir. Bilal ile birlikte ezan okurdu. Sâlim dedi ki: Gözleri görmeyen birisi idi. Bu sebeple insanlar ona -tan yerinin ağardığını gördükleri zaman- ezan oku, demedikçe kendisi de ezan okumazdı.[243]

Urve b. ez-Zubeyr, Mücâhid, Ebû Mâlik, Katâde, Dahhâk, İbn Zeyd, selef ve haleften daha başkaları da bu şekilde bu buyrukların İbn Ümmü Mektum hakkında indiğini ifade etmişlerdir. Meşhur olan adının Abdullah olduğudur, Amr olduğu da söylenir. Allah en iyi bilendir.

"Hayır. Çünkü o bir öğüttür." Yani bu sûre yahut da şerefli olanlarıyla olmayanlarıyla ilmin tebliğinde insanlar arasında eşitliği sağlamaya dair tavsiye bir öğüttür. Katâde ve Süddî: *"Hayır. Çünkü o"* yani Kur'ân *"bir öğüttür.*

242 Senedi zayıftır. Taberî, 36319'da tahriç etmiştir. Senedinde Atiyye el-Avfî vardır. Hadisi zayıftır. Ayrıca senette meçhul kimseler de vardır.

243 Senedi Abdullah b. Sâlih zayıf olduğundan ötürü zayıftır ama aslı şahitleri sebebiyle mahfuzdur.

Scanned with CamScanner

Artık dileyen onunla öğüt alsın." Yani isteyen bütün işlerinde Allah'ı ansın diye açıklamışlardır. Zamirin vahye ait olması ihtimali de vardır çünkü ifade ona delalet etmektedir.

"Çok şerefli, son derece yüksek ve tertemiz sahifelerdedir." Yani bu sûre yahut bu öğüt -ki her ikisi de birbirinden ayrılmazdır- hatta Kur'ân'ın tamamı *"çok şerefli"* tazim edilen, saygı duyulan *"son derece yüksek"* değeri yüce *"tertemiz"* kirlilikten, eklemekten ve eksiltmekten uzak *"sahifelerdedir."*

"Elçilerin elleri ile" İbn Abbâs, Mücâhid, Dahhâk ve İbn Zeyd bunlar meleklerdir demişlerdir. Vehb b. Münebbih de bunlar Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabıdır demiştir. Katâde: Bunlar Kur'ân okuyuculardır. İbn Cureyc, İbn Abbâs'tan: Sefere (kâtipler) Nabatice'de okuyucular demektir dediğini nakletmektedir. İbn Cerîr dedi ki: Sahih olan kâtiplerin (sefere) melekler olduklarıdır. Kasıt ise yüce Allah ile onun yarattıkları arasında (elçilik yapan) sefirlerdir. İşte insanlar arasında barış ve hayır için gidip gelen kimseye sefir (elçi) denilmesi de buradan gelmektedir. Nitekim şair şöyle demiştir:

وَمَا أَدَعُ السَّفَارَةَ بَين قَومي وَما أَمْشي بغش إن مَشَيتُ

Ben kavmim arasında sefirliği (elçiliği) asla terk etmem
Eğer gidip gelecek olursam, aldatmak maksadıyla gidip gelmem.

Buhârî dedi ki: Sefere melekler demektir. "(سفرت): Aralarını düzelttim" anlamındadır. Melekler Allah'ın vahyini indirip, onu eda edince insanlar arasını düzelten sefir (elçi) gibi nitelendirilmiştir.

"Emrine itaatkâr, oldukça değerli" yani onların ahlâkları çok güzel, oldukça üstündür. Ahlâkları da, fiilleri de çok iyi, tertemiz ve mükemmeldir. İşte bundan dolayı Kur'ân'ı hıfz eden bir kimsenin fiilleri ve sözleri itibariyle dosdoğru ve istikamet üzere olması gerekmektedir.

[7148] İmam Ahmed dedi ki: Said b. Hişam, Âişe'den şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kur'ân-ı Kerim'i gayet güzel okuyan bir kimse Allah'ın emrine itaatkâr, oldukça değerli elçiler ile birliktedir. Onu okurken zorlanan kimseye de iki ecir vardır."*[244] Bunu

244 Buhârî, 4937; Müslim, 798, h. no: 244; Ebû Dâvûd, 1454; Tirmizî, 2904; Nesâî, 70, Tefsir, 666; İbn Mâce, 3779; Ahmed, VI, 48

Scanned with CamScanner

cemaat (Kütüb-i Sitte ve İmam Ahmed) Katâde yoluyla böylece rivayet etmişlerdir.

İnsanoğlu Ne de Nankör:

قُتِلَ الْإِنسَانُ مَآ أَكْفَرَهُۥ ﴿١٧﴾ مِنْ أَيِّ شَيْءٍ خَلَقَهُۥ ﴿١٨﴾ مِن نُّطْفَةٍ
خَلَقَهُۥ فَقَدَّرَهُۥ ﴿١٩﴾ ثُمَّ ٱلسَّبِيلَ يَسَّرَهُۥ ﴿٢٠﴾ ثُمَّ أَمَاتَهُۥ فَأَقْبَرَهُۥ ﴿٢١﴾
ثُمَّ إِذَا شَآءَ أَنشَرَهُۥ ﴿٢٢﴾ كَلَّا لَمَّا يَقْضِ مَآ أَمَرَهُۥ ﴿٢٣﴾ فَلْيَنظُرِ
ٱلْإِنسَانُ إِلَىٰ طَعَامِهِۦٓ ﴿٢٤﴾ أَنَّا صَبَبْنَا ٱلْمَآءَ صَبًّا ﴿٢٥﴾ ثُمَّ شَقَقْنَا
ٱلْأَرْضَ شَقًّا ﴿٢٦﴾ فَأَنۢبَتْنَا فِيهَا حَبًّا ﴿٢٧﴾ وَعِنَبًا وَقَضْبًا ﴿٢٨﴾
وَزَيْتُونًا وَنَخْلًا ﴿٢٩﴾ وَحَدَآئِقَ غُلْبًا ﴿٣٠﴾ وَفَٰكِهَةً وَأَبًّا ﴿٣١﴾
مَّتَٰعًا لَّكُمْ وَلِأَنْعَٰمِكُمْ ﴿٣٢﴾

17. Kahrolası o insan! Ne kadar da nankördür o!

18. Kendisini hangi şeyden yarattı?

19. Bir nutfeden; yarattı da onu takdir etti,

20. Sonra yolu kolaylaştırdı,

21. Sonra onu öldürüp kabre koy(dur)du,

22. Sonra da ne zaman dilerse onu tekrar diriltecek.

23. Hayır, o kendisine emrettiğini yerine getirmemiştir,

24. Öyleyse insan yediğine bir baksın:

25. Şüphesiz ki biz suyu bol bol dökeriz,

26. Sonra da yeri gereği gibi yararız,

27. Böylece orada taneler bitiririz;

28. Üzümler, sebzeler,

29. Zeytinlikler, hurmalıklar,

30. Sık ve bol ağaçlı bahçeler,

31. Meyveler ve otlaklar,

32. Sizin için de, davarlarınız için de birer fayda olmak üzere.

Scanned with CamScanner

Tefsiri:

Yüce Allah Âdemoğulları arasından ölümden sonra dirilişi inkâr eden kimseleri yererek şöyle buyurmaktadır:

"Kahrolası insan! Ne kadar da nankördür o!" Dahhâk, İbn Abbâs'tan: *"Kahrolası insan"* buyruğunu, lanet olasıca insana, diye açıklamıştır. Ebû Mâlik de böyle açıklamıştır. Bu ise dayanaksız olarak çokça yalanlayan, yalanlayıcı insan türü içindir. Bunlar dayanak bir tarafa, sadece ölümden sonra dirilişi uzak gördükleri ve buna dair bilgileri olmadığından dolayı yalanlarlar.

İbn Cureyc dedi ki: *"Ne kadar da nankördür o!"* Ne kadar da ileri derecede nankörlük eder, kâfir olur diye açıklamıştır.

İbn Cerîr dedi ki: Bundan maksadın onu kâfir olmaya iten nedir, şeklinde olma ihtimali de vardır. Yani ölümden sonra dirilişi yalanlamaya onu ne itti?

Katâde: *"Ne kadar da nankördür o!"* buyruğunu ne kadar da lanetlidir, diye açıklamıştır. Beğavî bu açıklamayı Mukâtil ve Kelbi'den de nakletmiştir.

Sonra yüce Allah insanı değersiz bir şeyden nasıl yarattığını ve onu ilkin yarattığı gibi tekrar onu yeniden yaratmaya kadir olduğunu beyan ederek şöyle buyurmaktadır: *"Kendisini hangi şeyden yarattı? Bir nutfeden yarattı da onu takdir etti."* Yani onun ecelini, rızkını, amelini, bedbaht ya da mutlu mu olduğunu takdir etti.

"Sonra yolu kolaylaştırdı." Avfî, İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletti: Sonra ona annesinin karnından çıkmasını kolaylaştırdı. İkrime, Dahhâk, Ebû Sâlih, Katâde ve Süddî de böyle demiş olup, İbn Cerîr de bunu tercih etmiştir. Mücâhid ise şöyle demektedir: Bu yüce Allah'ın: *"Gerçekten biz ona yolu gösterdik, ister şükredici olsun ister nankör olsun."* (İnsan, 3) buyruğu gibidir. Yani biz ona o yolu açıkladık, açık seçik önüne koyduk, onu öğrenmeyi ona kolaylaştırdık. Hasan ve İbn Zeyd de böyle demiştir. Tercih değer olan açıklama da budur. Allah en iyi bilendir.

"Sonra onu öldürüp, kabre koy(dur)du." Yani yüce Allah onu yarattıktan sonra *"onu öldürüp, kabre koy(dur)du."* Onu kabir sahibi yaptı. Araplar: "(قبرت الرجل) Adamı kabre koydum" ifadesini kişi onun bu (kabre koyma) işini üstlendiği zaman kullanırlar. "(أقبره الله): Allah onu kabre vardırdı" derler. A'şa da şöyle demiştir:

Scanned with CamScanner

لَو أَسْنَدَتْ مَيتًا إلى نَحْرِها عَاش، وَلم يُنقَل إلى قَابِر

Ölmüş birisini göğsüne dayandırsa
Yaşar ve kesinlikle o bir kabre taşınmaz.

"Sonra da ne zaman dilerse onu tekrar diriltecek." Yani ölümünden sonra onu yeniden diriltecek. Ba's ve Nüşûr tabirleri buradan hareketle kullanılır. *"Sizi topraktan yaratmış olması sonra da beşer olup dağılmanız da onun âyetlerindendir."* (Rûm, 20); "(وَانْظُرْ إِلَى الْعِظَامِ كَيْفَ نُنْشِزُهَا ثُمَّ نَكْسُوهَا لَحْمًا): *Kemiklere de bak, onları nasıl yeniden diriltiyor sonra da onlara et giydiriyoruz."* (Bakara, 259) [245]

[7149] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ebû Said Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Toprak kuyruk sokumu (acbu'z-zeneb'i) dışında insanın her şeyini yer."* Ey Allah'ın Rasûlü! O nedir? diye sorulunca, o: *"Hardal tanesi gibi bir şeydir, yeniden ondan yaratılacaksınız."* buyurdu.[246]

[7150] Bu hadis sahihte A'meş'in, Ebû Sâlih'ten, onun Ebû Hureyre'den rivayeti olarak bu fazlalık olmaksızın sabittir. Lafzı şöyledir: *"Âdemoğlunun -acbu'z-zeneb dışında- tamamı çürür. Ondan yaratılmış ve ondan terkip edilecektir."*[247]

Yüce Allah'ın: *"Hayır, o kendisine emrettiğini yerine getirmemiştir"* buyruğu ile ilgili olarak İbn Cerîr dedi ki: Şanı yüce Allah şöyle buyuruyor: Hayır, durum şu kâfir insanın nefsinde ve malında üzerinde bulunan Allah'ın hakkını eksiksiz yerine getirdiği şeklinde iddia ettiği gibi değildir. *"O kendisine emrettiğini yerine getirmemiştir."* Yani aziz ve celil Allah'ın ona Rabbi için yapmasını farz kıldıklarını yerine getirmemiştir. Sonra İbn Cerîr'in kendisi ve İbn Ebî Hâtim, İbn Ebî Necih yoluyla Mücâhid'den rivayet ettiğine göre yüce Allah'ın: *"Hayır, o kendisine emrettiğini yerine getirmemiştir"* buyruğu hakkında şöyle dediğini rivayet etmektedir: Hiçbir kimse ebediyen ona farz kılınanları tastamam yerine getiremez. Bunu Beğavî de Hasan-ı Basrî'den buna yakın olarak rivayet etmiştir. Bu hususta bunun dışında mütekaddimûna ait bir açıklama bulamadım.

245 Bu âyetin lafzı Ebû Amr, Nafi ve İbn Kesir'in kıraatine göre zikredilmiştir.
246 Derrac zayıf olduğundan ötürü senedi zayıftır ama hadisin aslı mahfuzdur.
247 Daha önce Mü'minun sûresi 14. âyetin tefsiri ile Fâtır sûresi 9. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

Bunun anlamı ile ilgili olarak benim hatırıma gelen de -Allah en iyi bilendir- anlamın şöyle olduğudur: *"Sonra da ne zaman dilerse onu tekrar diriltecek."* Yeniden onu yaratacak. *"Hayır, o kendisine emrettiğini yerine getirmemiştir."* Yani o bu işi tayin edilen süre bitip, Âdemoğullarından yüce Allah'ın var olacakları var edip dünyaya çıkacak miktarın tamamı ortaya çıkmadıkça bunu yapmayacaktır. Çünkü yüce Allah bunu hem kevni, hem kaderi olarak emretmiş bulunmaktadır. İşte bu Allah nezdinde tamamlanıp, bitince bu sefer Allah yarattıklarını ilkin var ettiği gibi, yeniden diriltip var edecektir.

İbn Ebî Hâtim, Vehb b. Münebbih'den şöyle dediğini rivayet etmektedir: Uzeyr (a.s) dedi ki: Bana gelen melek dedi ki: Şüphesiz ki kabirler yerin içidir ve şüphesiz yer mahlûkatın anasıdır. Allah yaratmayı murad ettiklerini yaratıp, bu Allah'ın kendisine süre tayin ettiği kabirler tamamlanınca dünyanın sonu gelip, üzerindekiler ölür, yer de karnında bulunanları dışarı atar, kabirler içindekileri dışarı çıkartır. İşte bu da bizim âyetin anlamı ile ilgili olarak söylediklerimize benzer bir anlamdadır. Şanı yüce Allah doğruyu en iyi bilendir.

"Öyleyse insan yediğine bir baksın." Bu buyrukta Allah'ın lütfu hatırlatılmakta ve hareketsiz, cansız yerden bitkinin canlandırılması da, çürümüş kemikler ve dağılmış topraklar haline geldikten sonra cesetlerin diriltileceğine de bir delil olarak zikredilmektedir.

"Şüphesiz ki biz suyu bol bol dökeriz." Yani biz onu semadan yere indiririz. *"Sonra da yeri gereği gibi yararız."* Yani o suyu yerde yerleştiririz. Yerin içine girer ve oradan yere bırakılmış tanelerin parçalarına sızar, tane yetişir, yükselir ve yerin üzerine çıkar.

"Böylece orada taneler bitiririz, üzümler, sebzeler" Tane, tane olarak anılan her şeydir. Üzüm de bilinen bir şeydir. Sebzeler ise hayvanların, davarların taze olarak yedikleri otlardır. Bunlara "el-kett" de denilir. Bu açıklamayı İbn Abbâs, Katâde, Dahhâk ve Süddî yapmıştır. Hasan-ı Basrî de: (Âyette geçen) *el-kadb (mealde: sebzeler)*, alaftır.

"Zeytinlikler" zeytin bilinen bir mahsuldür. O hem bir katıktır. Onun sıkılan yağı da katıktır. Ayrıca kandillerde aydınlık için kullanılır ve yağ olarak da sürünülür.

"Hurmalıklar" hurma ise yeşilken, sarı iken, taze iken, kuru iken, çiğ, pişmiş olarak da yenilir, sıkılıp pekmezi de çıkartılır, sirkesi de yapılır.

Scanned with CamScanner

"Sık ve bol ağaçlı bahçeler" yani bostanlar. Hasan ve Katâde: *"Sık ve bol ağaçlıklı"* gövdeleri kalın ve değerli hurma ağaçları demektir. İbn Abbâs ve Mücâhid: *"Bahçeler"* (dalları, yaprakları) birbiriyle sarmaş dolaş olup bir arada bulunan her bir ağaçtır, demişlerdir. Yine İbn Abbâs: *"Sık ve bol ağaçlı"* buyruğunu gölgesinden yararlanılan ağaçlar diye açıklamıştır.

Ali b. Ebî Talha da İbn Abbâs'tan: *"Sık ve bol ağaçlı bahçeler"* yani uzun boylu (ağaçlar) demiştir. İkrime: *"Sık ve bol"* lafzını gövdeleri kalın (ağaçlar) diye açıklamıştır. Bir rivayette ise boyun kısımları kalın demiştir. Nitekim bir kimsenin boynu kalın ise (aynı kökten gelmek üzere): "(والله إنه لأغلب): Allah'a yemin olsun ki o boynu kalın birisidir" denilir. Bunu İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir. İbn Cerîr, Ferezdak'ın şu beyitini de zikretmektedir:

عَوَى فَأثارَ أغلبَ ضَيْغَمِيًا فَويلَ ابن المَراغَة ما استَثَارا

Uluyunca şiddetlice ısıran boynu kalın bir arslanı harekete geçirdi

Murağanın oğluna bu kızdırdığı kimseden ötürü vay haline!

"Meyveler ve otlaklar" meyve rahatlamak için yenilen şeylerdir. İbn Abbâs: Taze olarak yenilen her şeye meyve denilir, demiştir. *"Otlaklar (el-ebb)"* ise hayvanların yiyip de insanların yemediği yerde biten şeylere denilir. Ondan nakledilen bir başka rivayete göre bu hayvanlara ait olan otlardır demiştir. Mücâhid, Said b. Cubeyr ve Ebû Mâlik, *otlak (el-ebb)* çayır, çimen demektir. Mücâhid, Hasan, Katâde ve İbn Zeyd dedi ki: Hayvanlar için otlak Âdemoğulları için meyve gibidir. Atâ'dan şöyle dediği nakledilmektedir: Yerin üzerinde biten her bir bitkiye *ebb (otlak)* denilir. Dahhâk da: Meyve dışında yerin bitirdiği her bir şey, *ebb(otlak)*dır.

İbn İdris, Asım b. Kuleyb'den, o babasından, o İbn Abbâs'tan naklen dedi ki: el-Ebh hayvanların yiyip, insanların yemediği, yerin bitirdiği bitkilerdir. Bunu İbn Cerîr de üç yoldan İbn İdris'ten diye rivayet ettikten sonra şöyle demektedir: Bize Ebû Kureyb ve Ebu's-Saib tahdis edip dediler ki: Bize İbn İdris tahdis etti, bize Abdulmelik, Said b. Cubeyr'den şöyle dediğini tahdis etti: İbn Abbâs yedi şey sayıp, şöyle dedi: Ebh yerin davarlar için bitirdiği bitkidir. Bu da Ebû Kureyb'in lafzıdır. Ebu's-Saib ise hadiste: İnsanların da, hayvanların da yediği, yerin bitirdiği şeydir demiştir. Avfî, İbn Abbâs'tan: Ebb ot ve meradır dediğini naklettmektedir. Mücâhid, Hasan, Katâde, İbn

Scanned with CamScanner

Zeyd ve başka birisi de böyle demiştir. Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellam dedi ki: İbrâhim et-Teymi dedi ki: Ebû Bekr es-Sıddîk (radıyallâhu anh)'a yüce Allah'ın: *"Meyveler ve otlaklar"* buyruğu hakkında soru sorulunca şöyle dedi: Allah'ın kitabı hakkında bilmediğim bir şey söyleyecek olursam hangi sema beni gölgelendirir ve hangi yer beni taşır? Bu rivayet İbrâhim et-Teymi ile Ebû Bekr es-Sıddîk (radıyallâhu anh) arasında munkatı'dır.

İbn Cerîr'in şu rivayetine gelince: Enes dedi ki: Ömer b. el-Hattab: *"Yüzünü ekşitip, çevirdi"* sûresini okudu. *"Meyveler ve otlaklar"* âyetine gelince: Meyvenin ne olduğunu anladık. Peki el-ebb (otlak) nedir? dedi. Sonra şunları söyledi: Yemin ederim ki ey Hattab'ın oğlu! Şüphesiz ki bu kendini yükümlü olmadığı şeyleri bilmeye zorlamaktır, dedi. Bunun senedi sahihtir. Birden çok kişi de bunu Enes'ten böylece rivayet etmiştir. Bu da onun otlağın şeklini, türünü ve bizzat kendisini bilmek istemesi şeklinde yorumlanır yoksa o da, bu âyeti okuyan herkes de bunun yerin bitirdiği bir bitki olduğunu bilir. Çünkü yüce Allah: *"Böylece orada taneler bitiririz, üzümler, sebzeler, zeytinlikler, hurmalıklar, sık ve bol ağaçlı bahçeler, meyveler ve otlaklar"* buyurmaktadır.

Yüce Allah'ın: *"Sizin için de, davarlarınız için de birer fayda olmak üzere"* buyruğu da, şu dünya yurdunda kıyâmet gününde hem sizin için, hem davarlarınız için bir geçim sebebidir, demektir.

Büyük Gürültü

فَإِذَا جَآءَتِ الصَّآخَّةُ ﴿٣٣﴾ يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ ﴿٣٤﴾ وَأُمِّهِ
وَأَبِيهِ ﴿٣٥﴾ وَصَاحِبَتِهِ وَبَنِيهِ ﴿٣٦﴾ لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَأْنٌ
يُغْنِيهِ ﴿٣٧﴾ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ مُسْفِرَةٌ ﴿٣٨﴾ ضَاحِكَةٌ مُسْتَبْشِرَةٌ ﴿٣٩﴾
وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ عَلَيْهَا غَبَرَةٌ ﴿٤٠﴾ تَرْهَقُهَا قَتَرَةٌ ﴿٤١﴾ أُولَٰئِكَ هُمُ
الْكَفَرَةُ الْفَجَرَةُ ﴿٤٢﴾

33. O kulakları sağır edici (Sâhha) geldiği zaman,

34. Kişinin kaçacağı gün: Kardeşinden,

35. Annesinden ve babasından,

Scanned with CamScanner

36. Eşinden ve çocuklarından,

37. O günde bunlardan her bir kişinin kendine yeter bir işi vardır.

38. O günde apaydınlık yüzler vardır.

39. Gülmektedir, sevinmektedir.

40. Yine o günde üzerlerini toz toprak kaplamış yüzler de vardır,

41. Bunları da karanlık ve siyahlık kaplayacaktır,

42. İşte bunlar kâfirlerin ve facirlerin ta kendileridir.

Tefsiri:

İbn Abbâs dedi ki: *O kulakları sağır edici "(es-Sâhha)"* kıyâmet gününün isimlerinden birisidir. Allah bugünü tazim edip, kullarını bugünden sakındırmaktadır. İbn Cerîr dedi ki: Bu Surdaki üfürüşün bir adı da olabilir. Beğavî dedi ki: *"O kulakları sağır edici"* kıyâmet çığlığı demektir. Ona bu ismin veriliş sebebi ise adeta kulakları sağır edecek nitelikte bulunmasından dolayıdır. Yani o kendisini işittirmekte o kadar aşırıya gidecek ki az kalsın kulakları sağır hale getirecektir.

"Kişinin kaçacağı gün kardeşinden, annesinden ve babasından, eşinden ve çocuklarından." Yani onları görecek ama onlardan kaçıp uzaklaşacak çünkü dehşet pek büyük, vaziyet oldukça ağır olacaktır. İkrime dedi ki: Erkek karısı ile karşılaşacak, ona: Ey kadın, ben sana nasıl bir koca idim, diyecek, o çok iyi bir kocaydın, diyecek ve elinden geldiğince ondan hayırlı bir şekilde övgüyle söz edecek. Kocası ona: Bugün senden belki gördüğüm bu halden kurtulurum ümidiyle bana bağışlayacağın tek bir hasene istiyorum, diyecek, o kocasına: Hiçbir şey veremem. Çünkü ben de senin korktuğunun aynısından korkuyorum. (Devamla) dedi ki: Adam çocuğu ile karşılaşacak, ona asılarak: Yavrucuğum ben sana nasıl babalık ettim diyecek, ondan iyi bir şekilde övgüyle söz edecek. Babası ona: Yavrucuğum ben bugün belki içinde olduğumu gördüğüm bu halden kurtulurum ümidiyle senin hesanatından zerre ağırlığı kadar bir şeye ihtiyacım var diyecek, çocuk babasına: Babacığım ne kadar az bir şey istedin, fakat senin korktuğun aynı şeyden ben de korkuyorum, sana hiçbir şey verecek gücüm yok, diyecek.

Yüce Allah: *"Kişinin kaçacağı gün kardeşinden, annesinden ve babasından, eşinden ve çocuklarından"* buyurmaktadır.

Scanned with CamScanner

[7151] Şefaate dair sahih hadiste de şöyle buyurulmaktadır: *"Ulu'l-Azm peygamberlerden her birisinden insanlar için Allah nezdinde şefaat etmesi isteneceği vakit onların her biri: Nefsimi kurtarmaya bakıyorum, nefsimi! Bugün ben ondan kendimi kurtarmaktan başka bir şey istemeyeceğim, der. Nihayet Meryem oğlu İsa da: Bugün ondan kendimden başkasını istemeyeceğim. Bugün ben ondan beni doğuran Meryem'i kurtarmasını dahi istemeyeceğim, diyecek."*[248]

Bundan dolayı yüce Allah: *"Kişinin kaçacağı gün kardeşinden, annesinden ve babasından, eşinden ve çocuklarından"* buyurmaktadır. Katâde dedi ki: Sevilenleri ve akrabalarından sırasıyla o günün dehşeti dolayısıyla (kaçacaktır).

Yüce Allah'ın: *"O günde bunlardan her bir kişinin kendine yeter bir işi vardır"* buyruğu da, o gün onların her biri başkası ile ilgilenemeyecek kadar bir işle meşgul olacaktır demektir.

[7152] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Said b. Cubeyr, İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Ayaklarınız çıplak, elbisesiz, yürüyerek ve sünnetsiz olarak haşredileceksiniz."* (İbn Abbâs) dedi ki: Zevcesi: Ey Allah'ın Rasûlü! Birimiz diğerinin avretini görecek (halde) mi? deyince, Allah Rasûlü: *"O günde bunlardan her bir kişinin kendine yeter bir işi vardır"* buyurdu ya da: *"Kendisini bakmaktan alıkoyacak meşguliyeti, işi vardır"* buyurdu.[249] Bunu Nesâî de tek başına Ebû Dâvûd'dan, o Arim'den, o sika ravilerden birisi olan Ebû Zeyd el-Ahvel el-Basrî, Sabit b. Zeyd'den, o Hilal b. Habbab'dan, o Said b. Cubeyr'den, o İbn Abbâs'tan böylece rivayet etmiştir.

[7153] Bunu Tirmizî de Amr b. Humeyd'den diye rivayet etmiş bulunmaktadır. İbn Abbâs, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Çıplak ayaklı, elbisesiz ve sünnetsiz olarak haşredileceksiniz."* Bir kadın: Birimiz diğerinin avretini görecek mi? dedi. Allah Rasûlü: *"Ey filan kadın 'o günlerde bunlardan her bir kişinin kendine yeter bir işi vardır.'"* buyurdu.[250] Sonra Tirmizî dedi ki: Bu hasen, sahih bir hadistir. Bu İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'dan başka yol(lar)dan da rivayet edilmiştir.

---

248 Daha önce İsrâ sûresi 79. âyetin tefsirinde geçti.

249 Nesâî, Tefsir, 667; Hakim, II, 251. Sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir.

250 Sahihtir. Tirmizî, 3332. Senedi Buhârî ve Müslim'in şartına uygundur.

Scanned with CamScanner

[7154] Nesâî dedi ki: Urve'nin Âişe'den rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"İnsanlar kıyâmet gününde çıplak ayaklı, elbisesiz ve sünnetsiz olarak diriltileceklerdir."* Âişe: Ey Allah'ın Rasûlü! Ya avretler ne olacak? deyince, o: *"O günde bunlardan herbir kişinin kendine yeter bir işi vardır"* buyurdu.[251] Bu hadisi bu yoldan sadece Nesâî rivayet etmiştir.

[7155] Sonra İbn Ebî Hâtim dedi ki: Enes b. Mâlik dedi ki: Âişe (radıyallâhu anhâ) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: Ey Allah'ın Rasûlü! Babam anam sana feda olsun. Ben sana bir hususa dair soru soracağım ve sen de bana ona dair durumu bildir, diye sordu. Allah Rasûlü: *"Eğer ona dair bir bilgim varsa (bildiririm)"* buyurdu. Âişe: Ey Allah'ın Nebîsi! Erkekler nasıl haşredilecek? dedi. Allah Rasûlü: *"Çıplak ayaklı ve elbisesiz olarak"* buyurdu. Sonra (Âişe) bir süre bekledi. Arkasından: Ey Allah'ın Nebîsi! Kadınlar nasıl haşredilecek? dedi. Allah Rasûlü: *"Aynı şekilde çıplak ayaklı ve elbisesiz olarak"* buyurdu. Âişe: Kıyamet gününde avretlerden dolayı vay halimize, dedi. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"Sen neden söz ediyorsun? Benim üzerime öyle bir âyet nazil oldu ki, üzerinde elbise olmasının yahut olmamasının sana hiçbir zararı yoktur."* Âişe: O hangi âyettir ey Allah'ın nebîsi? dedi. Allah Rasûlü: *"'O günde bunlardan her bir kişinin kendine yeter bir işi vardır' âyetidir"* buyurdu.[252] Bunu bu şekilde İbn Cerîr, Ebû Ammar el-Huseyn b. Hureys el-Mervezi'den, o el-Fadl b. Mûsâ'dan böylece rivayet etmiştir. Fakat Ebû Hâtim er-Râzî de: "Âiz b. Şureyh zayıf birisidir, rivayet ettiği hadisleri bir parça zayıftır" demektedir.[253]

[7156] Beğavî tefsirinde dedi ki: Atâ b. Yesar, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevcesi Sevde'den şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"İnsanlar çıplak ayaklı, elbisesiz, sünnetsiz olarak haşredileceklerdir. Terleri çenelerine kadar ulaşmış ve hatta kulak yumuşaklarına kadar varmış olacaktır"* buyurdu. Ben: Ey Allah'ın Rasûlü! Vay avretlerimizden dolayı.

---

251 Sahihtir. Nesâî, Tefsir, 668; es-Sünenu'l-Kübra, 2083; Hakim, Müstedrek, IV, 564

252 Taberî, 36392. Senedinde Aiz b. Şureyh vardır. Zehebî bunu Mizan, 4100 numara ile söz konusu ederek şöyle demektedir: Ebû Hâtim bir parça zayıftır demiş, İbn Tahir bir şey değildir demiştir. Buna göre bu senet zayıftır, metin bu lafızla gariptir fakat aslının şahitleri vardır. Öncekine bakınız. Yüce Allah en iyi bilendir.

253 İbn Kesir'in: "Bunu İbn Cerîr böylece rivayet etmiştir... Hadisi bir parça zayıftır" şeklindeki açıklaması yazma nüshalarda bundan sonraki hadisten sonra yer almaktadır.

Scanned with CamScanner

Birimiz diğerine bakacak öyle mi? dedim. Allah Rasûlü: *"İnsanlar fazlasıyla meşgul edilmiş olacaklardır. 'O günde bunlardan her bir kişinin kendisine yeter bir işi vardır.'"*[254] Bu, bu yoldan oldukça garip bir hadistir.

"O günde apaydınlık yüzler vardır, gülmektedir, sevinmektedir." İnsanlar orada iki fırka olacaktır. Kimi yüzler *"apaydınlık"* yani nurlu olacaktır *"gülmektedir, sevinmektedir"* yani kalplerindeki sevinç sebebiyle sevinmektedir. Bu sevinç onların yüzlerinden okunmaktadır. Bunlar cennetlik olanlardır.

"Yine o günde üzerlerini toz toprak kaplamış yüzler de vardır. Bunları da karanlık ve siyahlık kaplayacaktır." Yani bir siyahlık bunları bürüyecektir.

[7157] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Câfer b. Muhammed babasından, o dedesinden şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Ter kâfirin çenesine kadar ulaşacak sonra yüzlerinin üzerine toz toprak düşecektir."* Devamla buyurdu ki: *"İşte yüce Allah'ın: "Yine o günde yüzlerini toz toprak kaplamış yüzler de vardır" buyruğu bunu anlatmaktadır."*[255]

İbn Abbâs dedi ki: *"Bunları da karanlık ve siyahlık kaplayacaktır."* Yani yüzlerin siyahlığı bunları kaplayacaktır.

"İşte bunlar kâfirlerin ve facirlerin ta kendileridir." Yani kalpleri kâfir, amelleri itibarı ile de günahkâr olanlarıdır. Nitekim yüce Allah bir başka yerde: *"Günahkâr bir kimseden ve aşırı giden kâfirden başka evlat doğurmazlar."* (Nûh, 27) buyurmaktadır.

Abese sûresi tefsirinin sonu.

Hamd ve minnet Allah'a mahsustur.

254 Beğavî, Tefsir, IV, 418. Senedinde Muhammed b. Ebî Ayyaş vardır. Onun biyografisini kaydedeni görmedim. Yine senedinde Salebi vardır çokça münker rivayet nakletmiş bulunmaktadır. İbn Ebî Uveys ve babası ise münker rivayetleri nakleden ravilerdir.

255 Burada adı geçen Ebû Ali meçhul bir ravi olduğundan ötürü senedi zayıftır. Metin bu eksiksiz haliyle münkerdir.

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

TEKVÎR SÛRESİ

[29 âyettir. Mekke'de inmiştir.]

[7158] İmam Ahmed dedi ki: Bize Abdurrezzak tahdis etti, bize kıssa anlatıcı Abdullah b. Bahir'in haber verdiğine göre Abdurrahman b. Yezîd es-San'ânî kendisine şunu haber vermiştir. O İbn Ömer'i şöyle derken dinlemiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kıyamet gününe gözüyle görmüşcesine bakmaktan memnun olacak kimse, "Güneş tortop edilip dürüldüğü zaman"* (Tekvîr, 1); *"Gök yarıldığı zaman"* (İnfitâr, 1) *ve "Gök yarıldığı zaman"* (İnşikâk, 1) *diye başlayan sûreleri okusun."*[256] Bunu bu şekilde Tirmizî de el-Abbâs b. Abdulazim el-Anberi'den, o Abdurrezzak'tan böylece rivayet etmiştir.

Güneş Dürüldüğünde:

إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ ﴿١﴾ وَإِذَا النُّجُومُ انْكَدَرَتْ ﴿٢﴾ وَإِذَا الْجِبَالُ سُيِّرَتْ ﴿٣﴾ وَإِذَا الْعِشَارُ عُطِّلَتْ ﴿٤﴾ وَإِذَا الْوُحُوشُ حُشِرَتْ ﴿٥﴾ وَإِذَا الْبِحَارُ سُجِّرَتْ ﴿٦﴾ وَإِذَا النُّفُوسُ زُوِّجَتْ ﴿٧﴾ وَإِذَا الْمَوْءُودَةُ سُئِلَتْ ﴿٨﴾ بِأَيِّ ذَنْبٍ قُتِلَتْ ﴿٩﴾ وَإِذَا الصُّحُفُ نُشِرَتْ ﴿١٠﴾ وَإِذَا السَّمَاءُ كُشِطَتْ ﴿١١﴾ وَإِذَا الْجَحِيمُ سُعِّرَتْ ﴿١٢﴾ وَإِذَا الْجَنَّةُ أُزْلِفَتْ ﴿١٣﴾ عَلِمَتْ نَفْسٌ مَا أَحْضَرَتْ ﴿١٤﴾

256 Hasendir. Tirmizî, 3333; Ahmed, II, 27, 36, 100; Hakim, II, 515. Senedi hasendir. Hakim sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî ona muvafakat etmiştir. Heysemi, VII, 134'te: Bunu Ahmed iki senetle rivayet etmiş olup, her iki senedin de ravileri sikadırlar demektedir.

Scanned with CamScanner

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;

1. Güneş tortop edilip, dürüldüğü zaman,

2. Yıldızlar ardarda döküldüğü zaman,

3. Dağlar yürütüldüğü zaman,

4. Doğumu yaklaşmış develer başıboş bırakıldığı zaman,

5. Vahşi hayvanlar bir araya toplandığı zaman,

6. Denizler ateşlendirildiği zaman,

7. Nefisler eşleştirildiği zaman,

8, 9. Diri diri gömülen kız çocuğa "hangi günahtan dolayı öldürüldü" diye sorulduğu zaman,

10. Defterler açıldığı zaman,

11. Gök yerinden söküldüğü zaman,

12. Cehennem daha da kızıştırıldığı zaman,

13. Cennet de yaklaştırıldığı zaman,

14. (O zaman) her nefs neyi hazırlamışsa bilmiş olacaktır.

Tefsiri:

Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan: *"Güneş tortop edilip, dürüldüğü zaman"* karartıldığı zaman demektir, dediğini nakletmektedir. Avfî ondan: Kaybolup gittiği zaman diye açıkladığını rivayet etmiştir. Mücâhid de: Yok olup gittiği zaman diye açıklamıştır. Dahhâk da böyle açıklamıştır. Katâde: Aydınlığı, ışığı gittiği zaman, diye açıklamıştır. Said b. Cubeyr: *"Tortop edilip dürüldüğü"* batırılıp, kaybedildiği diye açıklamıştır. er-Rabî b. Huseyn: *"Tortop edilip dürüldüğü"* güneş atıldığı zaman demektir. Ebû Sâlih: *"Tortop edilip dürüldüğü"* bırakıldığı, atıldığı zaman, diye açıklamıştır. Yine ondan, ters yüz edildiği, baş aşağı çevrildiği şeklinde açıkladığı da nakledilmiştir. Zeyd b. Eslem: Yere düşecektir, demiştir.

İbn Cerîr dedi ki: Bize göre bu hususta doğru olan görüş *"et-tekvîr"*in bir şeyin üst üste getirilip, toplanmasıdır. Sarığın başın üzerinde sarılması demek olan *"tekviru'l-imame"* buradan gelmektedir. Elbiseyi üst üste koyup toplamak demek olan *"tekviru'l-kâre:* elbiseleri toplayıp, balya veya bohça haline getirmek" gibi. Buna göre yüce Allah'ın: *"Tortop edilip, dürüldüğü zaman"*

Scanned with CamScanner

buyruğu birbiri üzerine toplanıp, sarılıp sonra da atıldığı zaman demek, olur. Ona bu iş yapıldı mı da ışığı, aydınlığı gider.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Becile'den bir ravinin rivayetine göre İbn Abbâs: *"Güneş tortop edilip dürüldüğü zaman"* buyruğu hakkında şöyle demiştir: Yüce Allah kıyâmet gününde güneşi, ayı ve yıldızları denizin içerisinde toplayıp, bir araya getirecek sonra Allah batıdan gönderdiği bir rüzgâr ile onları ateş halinde yakacaktır. Âmir eş-Şa'bî de böyle demiştir.

[7159] Sonra İbn Ebî Hâtim dedi ki: İbn Yezîd b. Ebî Meryem'in babasından rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yüce Allah'ın: *"Güneş tortop edilip dürüldüğü zaman"* buyruğu hakkında: *"Cehennemin içine derlenip, toplandığı zaman"* demiştir.[257]

[7160] Hâfız Ebû Ya'lâ, Müsned'inde dedi ki: Enes dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Güneş ve ay cehennemde tutuklu kötürüm iki nur (olacak)dur."*[258] Bu zayıf bir hadistir. Çünkü Yezîd er-Rekaşi zayıf birisidir. Buhârî'nin sahihte naklettiği rivayette ise bu fazlalık yoktur.

[7161] Sonra Buhârî dedi ki: Ebû Hureyre'den rivayete göre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Güneş ve ay kıyâmet gününde tortop edilip, dürüleceklerdir."*[259] Buhârî bunu tek başına rivayet etmiş olup, lafzı da bu şekildedir. O bu hadisi Bed'u'l-halk (yaratmanın başlangıcı) bölümünde tahriç etmiştir. Fakat bu hadisi burada (yani bu âyetin tefsiri ile ilgili olarak) zikretmesi yahut benzeri hadislerdeki âdeti üzere bunu tekrar etmesi daha uygun idi.

[7162] Bezzâr da bu hadisi çok güzel bir şekilde kaydetmiş bulunmaktadır. Dedi ki: Bize İbrâhim b. Ziyad el-Bağdâdî tahdis etti. Abdullah ed-

257 Senedinde Leys'in kâtibi Ebû Sâlih Abdullah b. Sâlih vardır. Çokça münker rivayet nakletmiştir. İbn Ebî Meryem'in adı Buht'tur. Metruk birisidir, babası tabiindendir. Bu sebeple hadis mürseldir sonrakine de bakınız.

258 Zayıftır. Ebû Ya'la, 4116; İbn Adiyy, III, 102; Ebu'ş-Şeyh, el-Azame, 643; İbnu'l-Cevzî, Mevzuat, I, 140. Sahih değildir diyerek; İbn Hibbân, Dulust b. Ziyad'ın rivayetini delil göstermek helal değildir demektedir. Heysemi, Mecma, 18599'da ise: Senedinde sika oldukları belirtilmiş zayıf raviler vardır demektedir. Evet, Allah'ın rahmeti üzerine olasıca böyle demiştir ama doğrusu hadisin ikinci bir illetinin bulunduğudur. Senette Yezîd b. Eban er-Rekaşi vardır ki o Enes'ten çok sayıda münker rivayet nakletmiş, zayıf birisidir.

259 Buhârî, 3200

Scanned with CamScanner

Dânâc dedi ki: Ebû Seleme b. Abdurrahman'ı, Halid b. Abdullah el-Kasri zamanında bu Kufe mescidinde tahdis ederken dinledim. Hasan da gelip onun yanına oturdu, tahdis edip dedi ki: Bize Ebû Hureyre'nin tahdis ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz güneş ve ay kıyâmet gününde cehennem ateşinde kesilmiş iki öküz olacaklardır."* Hasan: Günahları ne ki, dedi. Ebû Hureyre: Ben sana Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den hadis naklediyorum, sen ise onların günahları ne ki diyorsun, dedi.[260] Sonra Bezzâr dedi ki: Bu hadis Ebû Hureyre'den bundan başka bir yoldan rivayet edilmemektedir. Abdullah ed- Dânâc da Ebû Seleme'den bunun dışında bir hadis rivayet etmemiştir.

"Yıldızlar ardarda döküldüğü zaman" yani etrafa dağıldığı zaman yüce Allah'ın: *"Yıldızlar dökülüp, darmadağın olduğu zaman"* (İnfitâr, 2) buyurmaktadır. *"İnkidâr"*ın asıl anlamı dökülmektir.

Rabi b. Enes, Ebu'l-Âliye'den, o Ubeyy b. Ka'b'dan şöyle dediğini nakletmektedir: Kıyamet gününden önce altı alamet görülecektir. İnsanlar çarşı pazarlarında iken güneşin ışığı kaybolacaktır. Onlar bu halde iken yıldızlar dağılacaktır. Onlar bu durumda iken dağlar yerin üzerine yıkılacaktır. Yer de sallanıp çalkalanacak ve birbirine girip karışacak. Cinler insanlara, insanlar cinlere korkup sığınacak. Hayvanlar, kuşlar, yırtıcılar birbirine karışacak, biri diğerinin içine dalga dalga girecek karışacak.

"Vahşi hayvanlar bir araya toplandığı zaman" buyruğunu birbirine karışacağı zaman diye,

"Doğumu yaklaşmış develer başıboş bırakıldığı zaman" sahipleri onları ihmal edip, onlarla ilgilenmediği zaman, diye açıkladı.

"Denizler ateşlendirildiği zaman" buyruğu hakkında da şunları söyledi: Cinler biz size (bunun sebebi ile ilgili) haberi getireceğiz, diyecekler. Bunun üzerine denize gidecekler, onun alev alev yanan bir ateş olduğunu görecekler. Onlar bu vaziyette iken yer en alttaki yedinci yere kadar bir çatlayış çatlayacak, en üst yedinci semaya kadar da (çatlayacak). Onlar bu halde iken üzerlerine malum rüzgâr gelip, hepsinin ölümüne sebep olacak.

260 Ravileri sikadır fakat Müsedded'in hıfzı Yunus'tan daha ileridir, bununla birlikte haber gariptir çünkü ayın nuru yoktur. Hadis Buhârî de "cehennemdedir" ibaresi bulunmaksızın yer almıştır. Yüce Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

Bunu İbn Cerîr rivayet etmiş olup, lafzı da bu şekildedir. İbn Ebî Hâtim de bunu kısmen rivayet etmiştir. Mücâhid, er-Rabî b. Huseyn, Hasan-ı Basrî, Ebû Sâlih, Hammad b. Ebî Süleyman ve Dahhâk da yüce Allah'ın: *"Yıldızlar ardarda döküldüğü zaman"* buyruğu hakkında bu şekilde -yani dağıldığı zaman- diye açıklamışlardır. Ali b. Ebî Talha da İbn Abbâs'tan: *"Yıldızlar ardarda döküldüğü zaman"* buyruğunu değişip başkalaştığı zaman diye açıkladığını rivayet etmiştir.

[7163] Yezîd b. Ebî Meryem de Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den naklen *"Yıldızlar ardarda döküldüğü zaman"* buyruğu hakkında şöyle dediğini zikretmektedir: *"Cehenneme döküldüğü zaman Allah'tan başka kendisine ibadet edilen her şey cehennemde olacaktır. İsa ve annesi müstesnadır. Şayet kendileri, kendilerine ibadet edilmesine razı olsalardı onlar da mutlaka oraya gireceklerdi."*[261] Bunu İbn Ebî Hâtim az önce kaydedilen senetle rivayet etmiştir.

"Dağlar yürütüldüğü zaman" Yerlerinden sökülüp, savrulduğu, yer dümdüz bir halde terk edilecektir.

"Doğumu yaklaşmış develer başıboş bırakıldığı zaman" İkrime ve Mücâhid doğumu yaklaşmış develer, on aylık hamile develer demektir diye açıklamıştır. Mücâhid: *"Başıboş bırakıldığı zaman"* terk edildiği, onlara ilişilmediği zaman demektir demiştir. Ubeyy b. Ka'b ve Dahhâk: Sahipleri onları ihmal edip, bıraktığı zaman diye açıklamıştır. er-Rabî b. Huseyn dedi ki: Sütleri ne sağılır, ne memeleri bağlanır. Sahipleri onlardan tamamen el etek çeker. Dahhâk: Çobansız terk edilirler, diye açıklamıştır.

Bütün bunlarda anlam birbirine yakındır. Anlatılmak istenen de şudur: *İşâr (on aylık hamile develer)*, hamileliği onuncu aya ulaşmış develerin en hayırlı olanlarıdır. Tekili "uşerâ" gelir. Doğum yapıncaya kadar devenin adı budur. İnsanlar bu halde iken bu durumdaki bir deve ile onun bakımıyla, ondan yararlanmak ile uğraşamayacaklardır. Halbuki bu halden önce en beğendikleri, sevdikleri şey bu idi. Buna sebep ise karşı karşıya bulundukları son derece korkunç, müthiş, büyük bir hadisedir. Bu da kıyâmetin durumu ve sebeplerinin gerçekleşmesi, ondan önce ortaya çıkacak alametlerin meydana gelmiş olmasıdır.

261 7159 numaralı hadisin kaynaklarına bakınız.

Scanned with CamScanner

Hatta şöyle denilmiştir: Hatta bütün bunlar kıyâmet gününde olacak, o develerin sahipleri onları bu halde görecekler, fakat onların yanına ulaşamayacaklardır.

*İşâr*ın dünya harap olduğu için gök ile yer arasında yol alamayan bulut olduğu söylendiği gibi, gelirinden öşür tahsil edilen arazi olduğu da söylenmiştir. Önceleri yurt olarak edinilen fakat ahalisi çekip gittiği için atıl halde bırakılan yerler olduğu da söylenmiştir. Bütün bu görüşleri İmam Ebû Abdullah el-Kurtubi, *et-Tezkire* adlı eserinde nakletmiş ve bunların (on aylık hamile) develer olduğu görüşünü tercih etmiş, bu görüşün çoğunluk tarafından tercih edildiğini söylemiştir. Derim ki: Hatta selef ve imamlardan bunun dışında bir görüş nakledildiği bilinmemektedir. Allah en iyi bilendir.

"Vahşi hayvanlar bir araya toplandığı zaman" Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Yeryüzünde yürüyen her bir hayvan ve iki kanadıyla uçan kuşlar ancak sizin gibi birer ümmettirler. Biz o kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmadık sonra ancak Rablerinin huzurunda toplanırlar."* (En'âm, 38) İbn Abbâs dedi ki: Sineklere varıncaya kadar her şey haşredilip, toplanacaktır. Bunu İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir. er-Rabî b. Huseyn, Süddî ve başkaları da böyle demiştir. Yine Katâde bu âyetin tefsirinde böyle söylemiştir: Bütün bu yaratılmışlar bir araya gelecek ve Allah onların hakkında dilediği hükmü verecektir.

İkrime: Bunların haşredilmeleri (toplanmaları) ölümleri demektir. İbn Cerîr dedi ki: İkrime, İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: *"Vahşi hayvanlar bir araya toplandığı zaman"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Hayvanların haşredilmeleri (toplanmaları) ölümleri demektir. Cinler ve insanlar dışında her şeyin haşri ölümüdür. Onlar ise kıyâmet gününde durdurulacak, bekletileceklerdir. (İbn Cerîr devamla dedi ki): Bize Ebû Kureyb tahdis etti, Ebû Ya'la, er-Rabî b. Huseyn'den: *"Vahşi hayvanlar bir araya toplandığı zaman"* buyruğu hakkında: Üzerlerine Allah'ın emri geldiği zaman diye açıklamıştır. Süfyân dedi ki: Babam dedi ki: Ben bunu İkrime'ye zikrettim, o şöyle dedi: İbn Abbâs: Onların haşredilmeleri ölümleridir dedi. Daha önce Ubeyy b. Ka'b'ın da: *"Vahşi hayvanlar bir araya toplandığı zaman"* buyruğu hakkında (birbirlerine) karıştıkları zaman diye açıkladığı geçmiş bulunmaktadır.

Scanned with CamScanner

İbn Cerîr dedi ki: En uygun görüş *"bir araya toplandığı (haşredildiği) zaman"* buyruğunun bir araya getirilip, toplandığı zaman şeklindeki açıklamadır. Yüce Allah: *"Haşredilen (toplanıp, gelen) kuşları da"* (Sâd, 19) buyurmaktadır ki, bir araya toplanmış bulunan demektir.

"Denizler ateşlendirildiği zaman." İbn Cerîr dedi ki: Said b. el-Müseyyeb dedi ki: Ali (radıyallâhu anh), Yahudilerden bir adama: Cehennem nerededir, dedi. O: Denizdir, dedi. Bunun üzerine Ali (radıyallâhu anh): Doğrudan başka bir şey söylediğini düşünmüyorum (çünkü yüce Allah): *"Alevle tutuşturulmuş denize"* (Tûr, 6) buyuruyor, dedi.

"Denizler ateşlendirildiği zaman" buyruğunda: "(سُجِّرَتْ): *Ateşlendirildiği"* lafzı (cim harfi) şeddesiz olarak okunmuştur. İbn Abbâs ve başkaları da şöyle demiştir: Allah onların üzerine batıdan esen rüzgârı gönderecek ve denizleri alevlendirip, tutuşturacak böylelikle denizler alev alev yanan bir ateş haline gelecektir. Buna dair açıklamalar daha önce yüce Allah'ın: *"Tutuşturulmuş denize"* (Tûr, 6) buyruğu açıklanırken geçmiş bulunmaktadır.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Bize Ali b. el-Huseyn b. el-Cuneyd tahdis etti. Muâviye b. Said dedi ki: Şüphesiz bu deniz -Rum denizi (denilen Akdeniz) kastediyor- yerin ortasında bir berekettir. Bütün nehirler ona dökülmektedir. Büyük deniz dahi ona dökülmektedir. Onun dibi ise bakırlarla kapatılmış kuyulardır. Kıyamet günü geldi mi o tutuşturulacaktır. Bu gerçekten garip ve hayret verici bir rivayettir.

[7164] Ebû Dâvûd'un Sünen'inde: *"Denize hacca gidecek, umre yapacak yahut gazaya çıkacak kimseden başkası binmesin çünkü denizin altı ateşdir, ateşin altında da bir deniz vardır"* hadisi yer almaktadır.[262] Buna dair açıklamalar daha önce Fâtır sûresinde geçti.

Mücâhid ve Hasan b. Müslim *"ateşlendirildiği"* buyruğunu alevlendirilip, tutuşturulduğu diye açıklamıştır. Hasan-ı Basrî ise kuruduğu zaman diye açıklamış, Dahhâk ve Katâde: Suları çekilip, onlarda tek bir damla su dahi kalmadığı zaman diye, yine Dahhâk: *"Ateşlendirildiği"* buyruğunu kaynatılıp, coşturulduğu zaman diye açıklamıştır. Süddî: Açılıp yürütüldüğü zaman, Rabi b. Huseyn *"ateşlendirildiği"* taştığı zaman diye açıklamışlardır.

262 Daha önce kaynakları gösterilmiş olup zayıf bir hadistir.

Scanned with CamScanner

"Nefisler eşleştirildiği zaman" yani her bir tür benzeri ile bir araya getirildiği zaman. Yüce Allah'ın: *"Toplayınız zulmedenleri ve onlara eş olanları"* (Sâffât, 22) buyruğuna benzemektedir.

[7165] İbn Ebî Hâtim dedi ki: en-Numan b. Beşir dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"'Nefisler eşleştirildiği zaman.' Birbirine benzer ve denk olanlar (bir araya getirildiği zaman). Her bir kişi onun gibi amelde bulunan başka bir toplulukla bir araya getirilecektir. Çünkü aziz ve celil olan Allah şöyle buyurmaktadır: 'Sizler de üç sınıf olduğunuzda: Meymene ashabı ne meymene ashabıdır, meş'eme ashabı da ne meş'eme ashabıdır. Sabikuna (önden gidenlere) gelince (onlar) önden gidenlerdir.'* (Vâkıa, 7-10) *İşte bunlar birbirlerine denk ve benzer olanlardır."*[263]

Sonra bunu İbn Ebî Hâtim daha başka yollardan Simak b. Harb'den, o en-Numan b. Beşir'den diye rivayet ettiğine göre Ömer insanlara hutbe verip: *"Nefisler eşleştirildiği zaman"* buyruğunu okuyarak şöyle dedi: Nefislerin eşleştirilmesi her bir grubun kendileri gibi bir grup ile bir araya getirilip, kaynaştırılması demektir. Bir rivayette de şöyle dediği nakledilmiştir: Bunlar aynı ameli işleyen ve ondan dolayı cennete yahut cehenneme giren iki ayrı kimse demektir.

Numan'dan gelen bir rivayette de şöyle dediği nakledilmektedir: Ömer'e yüce Allah'ın: *"Nefisler eşleştirildiği zaman"* buyruğu hakkında soru sorulunca o şu cevabı vermiştir: Sâlih adam, salih adam ile birlikte bir araya getirilir, kötü adam da kötü adam ile birlikte cehennemde bir araya getirilir. İşte nefislerin eşleştirilmesi budur.

Yine Numan'dan gelen bir rivayete göre Ömer insanlara şöyle dedi: Sizler *"Nefisler eşleştirildiği zaman"* âyetinin tefsiri hakkında ne dersiniz? Yanındakiler susunca o şöyle dedi: Ama ben bunun tefsirini biliyorum. Kasıt bir adamın benzeri olan cennet ehlinden bir diğeri ile bir araya getirilmesi, bir diğer adamın yine cehennem ehlinden bir başka benzeri ile bir araya getirilmesidir. Sonra da: *"Toplayınız zulmedenleri ve onlara eş olanları"* (Sâffât, 22) buyruğunu okudu.

263 Hadisi Taberânî, 36451'de tahriç etmiş olup, el-Velid b. Abdullah b. Ebî Sevr zayıf olduğundan ötürü senedi zayıftır. Ahmed, Sâlih Cezera ve başkaları onun zayıf olduğunu söylemişlerdir. Simak b. Harb de bir parça zayıftır. Sahih bunun Ömer'den kendi sözü olarak nakledildiğidir.

Scanned with CamScanner

Avfî, İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: *"Nefisler eşleştirildiği zaman"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Bu insanların üç sınıfa ayrılacakları zaman olacaktır. İbn Ebî Necih de Mücâhid'den: *"Nefisler eşleştirildiği zaman"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Birbirinin benzeri olan insanlar bir araya getirilecektir. er-Rabî b. Huseyn, Hasan ve Katâde de böyle demiş, İbn Cerîr de bunu tercih etmiştir, sahih olan da budur.

Yüce Allah'ın: *"Nefisler eşleştirildiği zaman"* buyruğu ile ilgili olarak bir başka görüş: İbn Ebî Hâtim dedi ki: Said b. Cubeyr, İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletti: İki çığlık (Sûr'a üfürüş) arasında Arşın dibinden bir vadi su dolup akacaktır. O su ile insan, kuş ya da hayvan türünden çürümüş ne kadar yaratık varsa hepsi bitip, yeşerecektir. Onların yanından bu hadiseden önce onları görüp tanımış birisi geçecek olursa şüphesiz onların yerin üzerinde bir bitki gibi bittiklerini görüp tanıyacaktır. Sonra ruhlar gönderilecek ve cesetleriyle eşleştirilecek. İşte yüce Allah'ın: *"Nefisler eşleştirildiği zaman"* buyruğu bunu anlatmaktadır. Ebu'l-Âliye, İkrime, Said b. Cubeyr, Şa'bî ve yine Hasan-ı Basrî yüce Allah'ın: *"Nefisler eşleştirildiği zaman"* buyruğu hakkında bedenler (ruhlarla) eşleştirildiği zaman diye açıklamışlardır.

Mü'minlerin Huru ıyn ile eşleştirildiği, kâfirlerin de şeytanlarla eşleştirildiği zaman diye de açıklanmıştır ki bunu da Kurtubi, *et-Tezkire* adlı eserinde nakletmiştir.

Yüce Allah'ın: *"Diri diri gömülen kız çocuğa: Hangi günahtan dolayı öldürüldü diye sorulduğu zaman"* buyruğunda: "(سُئِلَت): *Soruldu"* lafzını cumhur bu şekilde okumuştur.

Mev'ûde (diri diri gömülen kız çocuğu) cahiliye dönemi insanlarının kız çocuklarından hoşlanmadıkları için toprağa gömdükleri çocuğa denilir. Kıyamet gününde bu şekilde gömülmüş kız çocuğuna hangi günahtan dolayı öldürüldüğü sorulacaktır. Böylelikle bu soru onu öldüren kimseye tehdit olacaktır. Zulme uğrayana soru sorulacak olduğuna göre zalim bu konuda acaba ne düşünür?

Ali b. Ebî Talha da İbn Abbâs'tan (bu buyruğu): "(وَإِذَا الْمَوْءُودَةُ سألت): *Diri diri gömülen kız çocuğu... sorduğu zaman"* diye okuduğunu nakletmiştir. Ebu'd-Duhâ da bu şekilde "sorduğu" şeklinde okumuştur ki, kanını (haksızca dökenin cezalandırılmasını) istediği zaman, demektir. Süddî ve Katâde'den

Scanned with CamScanner

de aynısı rivayet edilmiştir. *Mev'ûde* denilen diri diri gömülen kız çocuğu ile ilgili birtakım hadisler de gelmiş bulunmaktadır.

[7166] İmam Ahmed dedi ki: Urve, Âişe'den, o Ukkaşe'nin kızkardeşi olan Vehb kızı Cudame'den şöyle dediğini nakletti: Bazı kimselerle birlikte Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzuruna gittim. O sırada şöyle diyordu: *"Neredeyse hamile kadının çocuğunu emzirmesini yasaklamayı istedim. Rumlarla Farsların bu halde iken çocuklarını emzirdiklerini ve bunun çocuklarına herhangi bir şekilde zarar vermediğini gördüm."* Sonra ona azle dair soru sordular. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"O çocuğun diri diri öldürülmesinin gizli halidir. "Diri diri gömülen kız çocuğuna (hangi günahtan dolayı) öldürüldü diye sorulduğu zaman" diye dile getirilen durum budur."*[264]

Bunu Müslim, Ebû Abdurrahman el-Mukri diye bilinen Abdullah b. Yezîd'in, Said b. Ebî Eyyûb'dan diye naklettiği bir hadis olarak rivayet etmiştir. Bunu aynı zamanda İbn Mâce de Ebû Bekr b. Ebî Şeybe'den, o Yahyâ b. İshâk es-Seylahini'den, o Yahyâ b. Eyyûb'dan diye rivayet ettiği gibi yine Müslim ve Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî de bunu Mâlik b. Enes'in naklettiği bir hadis olarak rivayet etmişlerdir. Üçü de bunu Ebu'l-Esved'den böylece rivayet etmişlerdir.

[7167] İmam Ahmed dedi ki: Alkame, Seleme b. Yezîd el-Cugi'den şöyle dediğini nakletti: Kardeşimle birlikte Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına gittim. Ey Allah'ın Rasûlü! Annemiz Muleyke akrabalık bağlarını gözetir, misafire ikram eder ve şunları şunları yapardı. Cahiliye döneminde öldü. Bu yaptıklarının ona bir faydası olur mu dedik. Allah Rasûlü: *"Hayır"* buyurdu. Biz: O cahiliye döneminde iken bir kızkardeşimizi de gömdü. Bunun ona bir faydası var mı, dedik. Allah Rasûlü: *"Diri diri gömen de, diri diri gömülen de cehennemdedir. Ancak diri diri gömen İslam'a yetişir ise (Müslüman olursa) Allah onu affeder"* buyurdu.[265] Bunu Nesâî de, Dâvûd b. Ebî Hind'in böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmiştir.

---

264 Müslim, 1442, h. no: 141-142; Tirmizî, 2076; İbn Mâce, 2011; Nesâî, VI, 106-107; İbn Hibbân, 4196; Ahmed, VI, 434. Son bölümü Müslim'de vardır ki o da: "Diri diri gömülen kız çocuğuna sorulduğu zaman" kısmıdır.

265 Sahihtir. Ahmed, III, 478; Nesâî, Tefsir, 669; Taberânî, 6319. Senedi Buhârî ve Müslim'in şartına uygundur.

Scanned with CamScanner

[7168] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Alkame ve Ebu'l-Ahvas, İbn Mes'ud'dan şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Diri diri gömen de, diri diri gömülen de ateştedir."*[266]

[7169] Yine Ahmed dedi ki: Muâviye kızı Hasna es-Sureymiyye amcasından şöyle dediğini nakletti: Ey Allah'ın Rasûlü! Kimler cennettedir? dedim. O şöyle buyurdu: *"Nebî cennettedir, şehit cennettedir, ölen çocuk cennettedir, diri diri gömülen kız çocuğu cennettedir."*[267]

[7170] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Kur'a dedi ki: Hasan'ı şöyle derken dinledim: Ey Allah'ın Rasûlü! Kimler cennettedir? diye soruldu. O: *"Diri diri gömülen kız çocuğu cennettedir"* buyurdu.[268] Bu Hasan'ın mürsellerinden mürsel bir rivayettir. Ondan öncekiler de onlardandır.[269]

İbn Ebî Hâtim de dedi ki: İkrime dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Müşriklerin çocukları cennettedir. Onların cehennemde olduklarını ileri süren yalan söylemiş olur çünkü aziz ve celil Allah: *"Diri diri gömülen kız çocuğa: Hangi günahtan dolayı öldürüldü diye sorulduğu zaman"* buyurmuştur. İbn Abbâs: Bu (diri diri) defnedilen kız çocuğudur.

[7171] Abdurrezzak dedi ki: en-Numan b. Beşir'den rivayete göre Ömer b. el-Hattab yüce Allah'ın: *"Diri diri gömülen kız çocuğa... sorulduğu zaman"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletti: Kays b. Asım, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelip: Ey Allah'ın Rasûlü! Ben cahiliye döneminde üç kızımı diri diri gömdüm dedi. Allah Rasûlü: *"Onlardan her birisi için bir köleyi hürriyetine kavuştur"* buyurdu. Adam: Ey Allah'ın Rasûlü! Ben develeri olan birisiyim, dedi. Allah Rasûlü: *"O halde onlardan her birisi için bir*

---

266 Ravileri Buhârî ve Müslim'in ravileridir ama İsrâil, Ebû İshâk'tan hafızası karıştıktan sonra hadis dinlemiştir ama ona İbn Hibbân, 7480 numaralı hadisten sonra yer alan bir rivayetle ona mutabaatta bulunulmuştur. Ayrıca bir başka yoldan da gelmiş olup, bunu da Taberânî, 10236 numara ile tahriç etmiştir. Senedinde Yahyâ el-Himmani vardır, zayıf birisidir. Bununla birlikte hadis bundan önceki ile de desteklenir. Ayrıca bu son haber bu hükmün kâfirler hakkında olduğu şeklinde birincisi ışığında yorumlanır. İbn Hibbân'ın da açıkça ifade ettiği budur.

267 Hasna'dan dolayı senedi leyyindir. Çünkü o makbul bir ravidir. Daha önce İsrâ sûresi 15. âyetin tefsirinde geçti. Hadis mü'minler hakkındadır.

268 Mürseldir. Hasan(-ı Basrî'nin) mürsel rivayetleri zayıftır ama öncekine şahit olabilir.

269 Bu cümlenin harfi tercümesi bu şekilde olmakla birlikte "onlar" ile kimleri kastettiğini tespit edemedik. (Çeviren)

Scanned with CamScanner

deve kes" buyurdu.[270] Hâfız Ebû Bekr el-Bezzâr dedi ki: Bu hadisin rivayetinde Abdurrezzak'a muhalefet edilmiştir ve biz bunu ancak el-Huseyn b. Mehdi'den, o ondan diye yazmışızdır.

[7172] Bunu İbn Ebî Hâtim de rivayet edip şöyle demektedir: Bize Ebû Abdullah et-Tahrani -bana yazdığı rivayetler arasında- haber verip dedi ki: Bize Abdurrezzak tahdis etti. Sonra (yukarıdaki) hadisi senediyle aynen zikretti. Ancak o: "Cahiliye döneminde sekiz kız çocuğumu diri diri gömdüm" dedi. Hadisin sonunda da Allah Rasûlü: *"Dilersen her biri adına (Harem'e) bir deve hediye et"* buyurdu.[271]

[7173] Sonra (İbn Ebî Hâtim) dedi ki: Halife b. Husayn dedi ki: Kays b. Asım, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzuruna geldi ve: Ey Allah'ın Rasûlü! Ben cahiliye döneminde on iki kız çocuğumu -yahut on üç kız çocuğumu- diri diri gömdüm, dedi. Allah Rasûlü: *"Onların sayısınca köle azad et."* buyurdu. (Halife) dedi ki: Onların sayısınca köle azad etti. Ertesi sene yüz dişi deve ile birlikte geldi ve: Ey Allah'ın Rasûlü! İşte bunlar senin Müslümanlara yaptıklarının akabinde kavmimin sadakası (zekatı)dır. Ali b. Ebî Tâlib: Biz bu develeri meraya salar ve bunlara Kaysiyye (Kays'ın getirdiği develer) adını verirdik, dedi.[272]

"Defterler açıldığı zaman." Dahhâk dedi ki: Her insana amel defteri sağından yahut solundan verildiği zaman. Katâde dedi ki: Ey Âdemoğlu, senin amel defterine (yaptıklarını) yazdırıyorsun. Sonra bu defter katlanacak sonra da kıyâmet gününde senin önüne açılacak. Kişi bu sebeple sahifesine neler yazdıracağına dikkat etsin.

---

270 Hasendir. Bezzâr, 2280; Taberânî, XVIII, 337; Beyhakî, VIII, 116. Senedi hasendir çünkü Simak hakkında bazı tenkitler vardır. Bununla birlikte o Müslim'in ravilerindendir. Derim ki: Bunu Abdurrezzak('ın müsnedinde) müsned olarak görmedim. Hadis Tefsir, 3515'te, Ma'mer'den, o Katâde'den mürsel olarak rivayet edilmiştir. Ayrıca Taberî, 36467'de bir başka yoldan Ma'mer'den, o Katâde'den mürsel olarak yer almaktadır. Bununla birlikte kendisinden önceki rivayetlere tanıklık etmektedir. Bundan sonrakine de bakınız.

271 el-İsabe, III, 353, 7194'te belirtildiği gibi bunu İbn Mende bu senet ile tahriç etmiştir. Hasendir.

272 Senedinde Kays b. er-Rabî adındaki ravi vardır ki o zayıftır. Hadis başka bir yoldan da gelmiş olup, bunu Taberânî, XVIII, 138'de tahriç etmiştir. Onun da senedinde Yahyâ b. Abdulhamid el-Himmani vardır. Heysemi, Mecma, 11470'de zayıftır demektedir.

Scanned with CamScanner

"Gök yerinden söküldüğü zaman" buyruğu hakkında Mücâhid: Çekilip alındığı zaman, Süddî sökülüp kaldırıldığı zaman, Dahhâk sökülüp gideceği zaman diye açıklamışlardır.

"Cehennem daha da kızıştırıldığı zaman" buyruğu hakkında Süddî dedi ki: Hararet yükseltildiği zaman, Katâde alevlendirildiği zaman diye açıklamıştır. (Katâde ayrıca) dedi ki: Onu ancak Allah'ın gazabı ve Âdemoğullarının günahları alevlendirir.

"Cennet de yaklaştırıldığı zaman" Dahhâk, Ebû Mâlik, Katâde ve er-Rabî b. Huseyn yani cennetliklere yakınlaştırıldığı zaman diye açıklamışlardır.

"Her nefs neyi hazırlamışsa bilmiş olacaktır." İşte cevap bu buyruktur. Yani bütün bu hususlar gerçekleşeceği vakit işte o zaman her bir nefis neyi işlediğini bilip, öğrenmiş ve bunlar onun önüne getirilmiş olacak. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"O gün herkes iyilik türünden ne işlediyse onu hazırlanmış bulacak, kötülük türünden ne işlediyse onunla kendisi arasında uzak bir mesafenin olmasını arzu edecek."* (Âl-i İmrân, 30); *"O günde insana önden yolladığı şeyler ile geriye bıraktığı şeyler haber verilir."* (Kıyâmet, 13)

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Zeyd b. Eslem babasından şöyle dediğini nakletti: *"Güneş tortop edilip, dürüldüğü zaman"* buyruğu nazil oldu. *"Her nefs neyi hazırlamışsa bilmiş olacaktır"* buyruğuna gelince: Ömer: İşte bütün bu sözler ardarda bunun için dizildi, dedi.

Sinenler ve Akanlar:

فَلَآ أُقْسِمُ بِالْخُنَّسِ ﴿١٥﴾ الْجَوَارِ الْكُنَّسِ ﴿١٦﴾ وَاللَّيْلِ إِذَا عَسْعَسَ
﴿١٧﴾ وَالصُّبْحِ إِذَا تَنَفَّسَ ﴿١٨﴾ إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ ﴿١٩﴾
ذِي قُوَّةٍ عِنْدَ ذِي الْعَرْشِ مَكِينٍ ﴿٢٠﴾ مُطَاعٍ ثَمَّ أَمِينٍ ﴿٢١﴾ وَمَا
صَاحِبُكُمْ بِمَجْنُونٍ ﴿٢٢﴾ وَلَقَدْ رَآهُ بِالْأُفُقِ الْمُبِينِ ﴿٢٣﴾ وَمَا هُوَ
عَلَى الْغَيْبِ بِضَنِينٍ ﴿٢٤﴾ وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَيْطَانٍ رَجِيمٍ ﴿٢٥﴾ فَأَيْنَ
تَذْهَبُونَ ﴿٢٦﴾ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ﴿٢٧﴾ لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ أَنْ
يَسْتَقِيمَ ﴿٢٨﴾ وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٢٩﴾

Scanned with CamScanner

15. Artık başka söze gerek yok,

16. And ederim geri dönüp gelenlere,

17. Aka aka yuvalarına geri dönenlere,

18. Nefes aldığı zaman sabaha,

19. Şüphe yok ki o, çok şerefli bir elçinin sözüdür,

20. Büyük bir güç sahibi, Arşın sahibinin nezdinde yüksek bir mevki sahibi olan elçinin,

21. (Üstelik) orada kendisine itaat edilendir, oldukça emindir.

22. Arkadaşınız bir deli değildir.

23. Andolsun ki o, kendisini apaçık ufukta görmüştür,

24. O gaybdan yana cimrilik etmez,

25. O kovulmuş şeytanın sözü de değildir.

26. O halde, nereye gidiyorsunuz?

27. O ancak bir öğüttür âlemlere,

28. Aranızdan dosdoğru yolda gitmek isteyenlere,

29. Âlemlerin Rabbi Allah dilemedikçe de siz dileyemezsiniz.

Tefsiri:

[7174] Müslim, Sahih'inde Nesâî de Tefsir'inde bu âyet-i kerime ile ilgili olarak Amr b. Hureys'den şöyle dediğini rivayet etti: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in arkasında sabah namazını kıldım. Onun: *"Artık başka söze gerek yok. And ederim geri dönüp gelenlere, aka aka yuvalarına geri dönenlere, geri geldiği zaman geceye, nefes aldığı zaman sabaha"* buyruklarını okuduğunu dinledim.[273]

Bunu Nesâî de Bundar'dan, o Ğunder'den, o Şu'be'den, o el-Haccac b. Asım'dan, o Ebu'l-Esved'den, o Amr b. Hureys'den böylece buna yakın olarak rivayet etmiştir.

İbn Ebî Hâtim ve İbn Cerîr de es-Sevrî, Ebû İshâk'tan, o Muradlılardan bir adamdan, o Ali'den: *"Artık başka söze gerek yok. And ederim geri dönüp gelenlere"* buyruğu hakkında şöyle dediğini rivayet etmektedir: Bunlar gündüzün gizlenen, geceleyin görünen yıldızlardır.

273 Müslim, 456, h. no: 164; Nesâî, Tefsir, 671

Scanned with CamScanner

İbn Cerîr dedi ki: Halid b. Ar'ara dedi ki: Ali (radıyallâhu anh)'a: *"Artık başka söze gerek yok. And ederim geri dönüp gelenlere, aka aka yuvalarına geri dönenlere"* buyruğuna dair sorulması üzerine şöyle dediğini dinledim: Bunlar gündüzün gizlenip saklanan, geceleyin (akarak) geri gelenlerdir.

Bize Ebû Kureyb de tahdis etti. Ali dedi ki: Bunlar yıldızlardır. Bu Halid b. Ar'ara'ya kadar ulaşan ceyyid ve sahih bir senettir. Kendisi ise es-Sehmi el-Kufi nispetlidir.

Ebû Hâtim er-Râzî dedi ki: "Ali'den rivayet nakletmiştir. Kendisinden de Simâk ve el-Kâsım b. Şeybani rivayet nakletmiştir." Böyle deyip, onun hakkında cerh ya da tadile dair herhangi bir ifade zikretmemiştir. Allah en iyi bilendir.

Yunus da Ebû İshâk'dan, o el-Haris'den, o el-Ali'den: Bunlar yıldızlardır dediğini rivayet etmektedir. Bu rivayeti de İbn Ebî Hâtim zikretmiştir. İbn Abbâs, Mücâhid, Hasan, Katâde, Süddî ve başkalarından da bunlardan kastın yıldızlar olduğunu söyledikleri rivayet edilmiştir.

İbn Cerîr dedi ki: Bekr b. Abdullah yüce Allah'ın: *"Artık başka söze gerek yok. And ederim geri dönüp gelenlere, aka aka yuvalarına geri dönenlere"* buyruğu hakkında dedi ki: Bunlar doğu tarafına doğru akıp giden ve parlak olan yıldızlardır.

Bazı imamlar (ileri gelen ilim adamları) da şöyle demiştir: Yıldızlara *"el-hunnes: geri dönüp gelenler"* denilmesi onların doğuş halinde böyle olduklarından dolayıdır. Sonra bunlar kendi yörüngelerinde akıp giderler. Battıkları zaman da kendilerine *"künnes (geri dönenler)"* denilir. Bu da Arapların -yuvasında gizlenip, saklanması halinde kullandıkları-: "(أوى الظبي إلى كناسة): Ceylan yavrusu yuvasına çekildi" sözlerinden alınmıştır.

A'meş, İbrâhim'den şöyle dediğini nakletmektedir: Abdullah: "Artık başka söze gerek yok, and ederim geri dönüp gelenlere" buyruğunda kastedilenler yabani öküzlerdir. Sevrî de, Ebû İshâk'tan, o Ebû Meysere'den, o Abdullah'tan böyle dediğini nakletmektedir: *"Artık başka söze gerek yok, and ederim geri dönüp gelenlere, aka aka yuvalarına geri dönenlere"* Bunlar ne demektir ey Ebû Amr dedi, ben (Ebû Meysere) öküzlerdir, dedim. O: Ben de bu görüşteyim, dedi.

Scanned with CamScanner

Aynı şekilde Yunus b. Ebî İshâk da babasından bu şekilde rivayette bulunmuştur. Ebû Dâvûd et-Tayalisi, Amr'dan, o babasından, o Said b. Cubeyr'den, o İbn Abbâs'tan: *"Aka aka yuvalarına geri dönenlere"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Maksat gölgeye çekilen ineklerdir. Said b. Cubeyr de böyle demiştir. Avfî, İbn Abbâs'tan: Söz konusu edilenler ceylanlardır demiştir. Yine Said, Mücâhid ve Dahhâk da böyle demişlerdir. Ebu'ş-Şa'sa, Câbir b. Zeyd bunlar ceylanlar ve ineklerdir demiştir.

İbn Cerîr dedi ki: İbrâhim ve Mücâhid karşılıklı olarak *"Artık başka söze gerek yok. And ederim geri dönüp gelenlere, aka aka yuvalarına geri dönenlere"* buyruğu hakkında birbirleri ile görüş alışverişinde bulundular. İbrâhim, Mücâhid'e: Bu hususta duyduğun rivayetleri söyle dedi. Mücâhid: Biz bunun hakkında bir şeyler duyardık ama bazı kimseler bunlar yıldızlardır demektedir dedi. İbrâhim: Sen bu hususta duyduğunu söyle dedi. Mücâhid: Bunların yuvalarına çekildiği zaman ki yaban inekleri olduğunu duyardık dedi. İbrâhim: Onlar Ali'ye yalan söylüyorlar dedi. Bu da Ali'den onun altta olanı yukarıya, yukarıda olanı alttakine göre açıkladığına dair naklettikleri bir rivayete benzemektedir.

İbn Cerîr de yüce Allah'ın: *"Geri dönüp gelenlere, aka aka yuvalarına dönenlere"* buyruğundan maksadın yıldızlar mı yoksa ceylanlar ve yaban inekleri mi olduğunda kararsız kalarak hepsinin kastedilmiş olması ihtimali vardır, demiştir.

Yüce Allah'ın: *"Geri geldiği zaman geceye"* buyruğu hakkında iki görüş vardır. Birinci görüş gecenin karanlığıyla gelmesidir. Mücâhid gece karanlığı bastırınca, diye açıklamıştır. Said b. Cubeyr de, gece başlayınca demiştir. Hasan-ı Basrî gece insanları örtüp bürüdüğü zaman, diye açıklamıştır. Atiyye el-Avfî de böyle demiştir.

Ali b. Ebî Talha ve el-Avfî, İbn Abbâs'tan: *"Geri geldiği zaman"* buyruğunu geri dönüp gittiği zaman diye açıkladığını nakletmektedir. Mücâhid, Katâde ve Dahhâk da böyle açıkladığı gibi, Zeyd b. Eslem de, oğlu Abdurrahman da: *"Geri geldiği zaman geceye"* dönüp gittiği zaman geceye diye açıklamıştır. Ebû Dâvûd et-Tayalisi dedi ki: Ebû Abdurrahman es-Sülemi dedi ki: Ezan okuyan kişi sabah namazı için *es-salatu hayrun minennevm* dediği zaman Ali (radıyallâhu anh) da yanımıza çıkıp geldi ve: Vitir hakkında soru so-

Scanned with CamScanner

ranlar nerede? *"Geri geldiği zaman geceye, nefes aldığı zaman sabaha"* İşte bu vitir için güzel bir zamandır, dedi.

İbn Cerîr de yüce Allah'ın: *"Geri geldiği zaman"* buyruğundan maksadın geri dönüp gittiği zaman olduğu kanaatini tercih etmiştir. Ayrıca o dedi ki: Çünkü yüce Allah'ın: *"Nefes aldığı"* aydınlattığı *"zaman sabaha"* buyurmaktadır, demiş ve yine şairin şu sözünü de tanık göstermiştir:

حَتّى إذا الصُّبحُ له تَنَفَّسا وانجابَ عَنها لَيلُها وعَسعَسَا

Nihayet sabah nefes alıp da

Onun üzerinden gecesi çekilip geri dönünce.

Bu da geri dönüp gidince, demektir.

Bana göre ise yüce Allah'ın: *"Geri geldiği zaman"* buyruğundan maksat gece geldiği zaman (gece olduğu zaman)dır. Her ne kadar bu *(as'ase)* fiilinin aynı zamanda geri gitmek için kullanımı doğru olsa da, burada gelmesi daha münasiptir. Sanki yüce Allah geceye ve gelişi sırasında karanlığına, tan yerine ve doğuşu sırasında aydınlığına yemin etmiş gibidir. Nitekim başka yerde de şöyle buyurmaktadır: *"Andolsun örtüp bürüdüğü zaman geceye, ağarıp açıldığı zaman gündüze"* (Leyl, 1-2); *"Andolsun kuşluk vaktine, örtüp bürüdüğünde geceye ki..."* (Duhâ, 1-2); *"Sabahı yarıp çıkarandır, geceyi de bir sükûn (zamanı) kıldı."* (En'âm, 96) ve daha başka âyetler.

Usul âlimlerinden birçoğu da şöyle demiştir: Şüphesiz ki: (عَسْعَسَ) lafzı müşterek olarak hem gelmek, hem geri gitmek hakkında kullanılır. Buna göre her ikisinin de kastedilmiş olması doğrudur, Allah en iyi bilendir.

İbn Cerîr dedi ki: Arapça'yı bilen bazıları bu lafzın ilk zamanlarının yaklaşıp, karanlığının basması anlamına geldiğini söylemiştir. Ferrâ dedi ki: Ebu'l-Bilâd en-Nahvî şöyle bir beyit okurdu:

عَسعَسَ حَتّى لو يشاء ادّنا كانَ له من ضَوئه مَقبس

Geri geldiği hatta o yaklaştığı vakit,

Dilese onun ışığından ışık alan alabilirdi.

Ferrâ dedi ki: Bu beyitin yapma (uydurma) olduğunu kabul ediyorlardı.

Scanned with CamScanner

"Nefes aldığı zaman" Dahhâk, doğduğu zaman, Katâde aydınlatıp geldiği zaman, Said b. Cubeyr başladığı zaman -ki Ali (radıyallâhu anh)'dan rivayet edilen de budur- diye açıklamışlardır. "Sabaha"

İbn Cerîr dedi ki: Yani gelip açıkça görüldüğü zaman gündüzün ışığına (andolsun) demektir.

"Şüphe yok ki o çok şerefli bir elçinin sözüdür." Yani şüphesiz bu Kur'ân çok şerefli bir elçinin yani çok şerefli, yaratılışı güzel, görünüşü göz kamaştırıcı bir meleğin getirdiği bir sözdür. Bu da Cebrâil (aleyhissalatu vesselam) dır. Bu açıklamayı İbn Abbâs, Şa'bî, Meymun b. Mihran, Hasan, Katâde, Dahhâk, er-Rabî b. Enes ve başkaları yapmıştır.

"Büyük bir güç sahibi" buyruğu da yüce Allah'ın: *"Ona çetin güçler sahibi öğretti. O büyük bir güce sahiptir."* (Necm, 5-6) buyruğu gibidir. Yani hilkati güçlü, yakalayışı ve fiili de çetin ve güçlü olan demektir.

"Arşın sahibinin nezdinde yüksek bir mevki sahibi elçinin" Yani onun aziz ve celil Allah nezdinde pek yüksek bir yeri ve mevkii vardır.

Ebû Sâlih yüce Allah'ın: *"Arşın sahibinin nezdinde yüksek bir mevki sahibi olan elçinin"* buyruğu hakkında dedi ki: Cebrâil izin almaksızın nurdan yetmiş hicabın içine girer.

"Orada kendisine itaat edilendir." Yani onun bir değeri vardır. Mele-i a'la'da sözü dinlenir ve kendisine itaat olunur.

Katâde *"orada kendisine itaat edilendir"* yani semavatta ona itaat edilir demiştir. Yani o melekler arasında diğer normal melekler gibi değildir. O ileri gelenlerden ve meleklerin eşrafındandır. Kendisine itina gösterilir, değer verilir. O bu pek büyük elçilik görevi için seçilmiştir.

"Oldukça emindir." Bu da Cebrâil'in güvenilir olduğunu ifade eden bir niteliğidir. Bu oldukça büyük bir niteliktir çünkü aziz ve celil olan Rabb insan olan kulu ve Rasûlü Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i: *"Arkadaşınız bir deli değildir"* buyruğu ile tezkiye ettiği gibi, melek olan kulu ve Rasûlü Cebrâil'i de böylelikle tezkiye etmektedir. Şa'bî, Meymun b. Mihran ve Ebû Sâlih ile daha önce adı geçenler şöyle demişlerdir: Yüce Allah'ın: *"Arkadaşınız bir deli değildir"* buyruğundan kasıt Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dir.

Scanned with CamScanner

Yüce Allah'ın: *"Andolsun ki o kendisini apaçık ufukta görmüştür"* buyruğu da şu demektir: Andolsun ki Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) Allah'tan (azze ve celle) risaleti kendisine getiren Cebrâil'i Allah'ın kendisini yaratmış olduğu asıl sûreti üzere altı yüz kanatlı olarak görmüştür. *"Apaçık ufukta"* ise besbelli ufukta demektir ki, bu da el-Bathâ denilen yerde gerçekleşen ilk görmesidir. Bunu da yüce Rabbimiz şu buyruklarında söz konusu etmiştir: *"Ona çetin güçler sahibi öğretti. O büyük bir güce sahiptir. Hemen asıl şeklinde doğruluverdi ve o en yüksek ufukta idi. Sonra yaklaşıp sarktı böylece iki yay (boyu) kadar veya daha da yaklaştı. Kuluna vahyettiğini vahyetti."* (Necm, 5-10) Nitekim bunun tefsiri ve gerekli açıklamaları daha önce geçti.

Bununla kastedilenin Cebrâil (a.s) olduğu ve zahir olan da -ki Allah en iyi bilendir- bu sûrenin İsrâ gecesinden önce nazil olduğudur. Çünkü bu sûrede ancak bu görmeden -ki o da ilk görmedir- söz edilmektedir. İkinci görme ise yüce Allah'ın: *"Andolsun ki onu diğer bir iniş(in)de görmüştü. Sidretu'l-Münteha yanında, cennetu'l-me'va da onun yanındadır. O vakit Sidre'yi bürüyen bürüyordu."* (Necm, 13-16) buyruklarında söz konusu edilmiştir. İşte o ikinci görme de Necm sûresinde zikredilmiştir ki, bu sûre de İsrâ'dan sonra inmiştir.[274]

Yüce Allah'ın: *"O gaybden yana cimrilik etmez"* buyruğu da şu demektir: Muhammed Allah'ın kendisine indirdikleri hususunda zan altında yani töhmet altında değildir. (Bu açıklama âyetin son kelimesindeki dat harfinin tı'nın noktalısı zı ile okunmasına göre yapılmıştır.) Kimileri de bunu "dat" harfi ile okumuştur ki cimri değildir, demek olur. Aksine onu (Allah'ın kendisine indirdiklerini) herkese karşılıksız bildirir.

Süfyân b. Uyeyne dedi ki: Bu kelimenin zı harfi ile dat harfi ile okunması arasında bir fark yoktur. Yani o yalan söylemiyor, o bu hususta günahkâr

274 Bizce bu ibarelerde açıklanması zor bir çelişki görülmektedir. Çünkü merhum müfessirimiz önce: "...zahir olan da -ki Allah en iyi bilendir- bu sûrenin İsrâ gecesinden önce nazil olduğudur" dedikten sonra, paragrafın sonlarında: "İşte o ikinci görme de Necm sûresinde zikredilmiştir ki, bu sûre de İsrâ'dan sonra inmiştir" demektedir. Birinci ibare doğrudur. İkincisi onunla bağdaşmamakla birlikte, bilinenlere de aykırıdır. Çünkü İsrâ sûresinin Necm sûresinden çok sonra indiği bilinen meşhur bir husustur. (Mesela, bk. Suyutî, el-İtkan, Birinci nevi: Mekkî Medenî bilgisi). Büyük bir ihtimalle bir müstensih hatasıyla karşı karşıyayız. Ya da "bir kalem yanılması" söz konusudur ki, "önce" denilecek yerde "sonra" denilmiştir. Vellahu a'lem. (Çeviren)

Scanned with CamScanner

değildir. (Zı harfi ile) zanim: töhmet altında olan, zan altında olan demektir. Dat harfi ile danim: cimri demektir.

Katâde dedi ki: Kur'ân bir gayb idi, Allah onu Muhammed'e indirdi. O da onu insanlara tebliğ etmekte cimrilik göstermedi. İkrime, İbn Zeyd ve başkaları da böyle demiştir. Aksine o Kur'ân'ı tebliğ etti, yaydı ve isteyen herkese karşılıksız bildirdi. İbn Cerîr de dat harfi ile kıraati tercih etmiştir.

Derim ki: Her iki kıraat de mütevatirdir ve az önce geçtiği gibi ikisinin de anlamı sahihtir.

"O kovulmuş şeytanın sözü de değildir." Yani bu Kur'ân kovulmuş şeytanın sözü değildir. Yani şeytan bunu taşıma gücüne de sahip değildir, bunu istemez ve bu onun için gerekmez de. Nitekim başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Onu şeytanlar indirmemiştir. Bu onlara yaraşmaz ve esasen buna güçleri de yoktur. Çünkü onlar işitmekten kesinlikle uzak tutulmuşlardır."* (Şuarâ, 210-212)

"O halde nereye gidiyorsunuz?" Apaçık gerçeği, açıklığı, aziz ve celil Allah'tan gelen hak olduğu ayan beyan görülmekle birlikte bu Kur'ân'ı yalanlamakla akıllarınız nerelere gidiyor? Nitekim Ebû Bekr es-Sıddîk (radıyallâhu anh) Hanîfe oğulları heyeti Müslüman olarak geldiği vakit onlara verdiği emir üzerine son derece deli saçması ve tutarsız sözlerden ibaret olan Müseylime'nin Kur'ân diye uydurmalarından bir şeyler okudukları zaman şöyle demişti: Yazıklar olsun sizlere! Akıllarınız nerede idi? Allah'a yemin olsun ki bu bir ilahtan çıkmış bir söz olamaz. Katâde dedi ki: Allah'ın kitabından ve ona itaatten dolayı söylenmiş bir söz olamaz demektir.

"O ancak bir öğüttür âlemlere." Yani bu Kur'ân bütün insanlara bir öğüttür, onunla öğüt alır ve ibret alırlar.

"Aranızdan dosdoğru yolda gitmek isteyenlere." Yani hidayeti isteyen bu Kur'ân'a uymaya bakmalı çünkü bu Kur'ân onun için bir kurtuluş, bir hidayettir. Onun dışındakilerde hidayet yoktur.

"Âlemlerin Rabbi olan Allah dilemedikçe de siz dileyemezsiniz." Yani dileyen hidayet bulur, dileyen de sapıtır anlamında dilemek (meşiet) size bırakılmamıştır. Aksine bu bütünüyle âlemlerin Rabbi aziz ve celil Allah'ın

Scanned with CamScanner

meşietine tabidir. Süfyân es-Sevrî, Said b. Abdulaziz'den, o Süleyman b. Mûsâ'dan şöyle dediğini nakletti: *"Aranızdan dosdoğru yolda gitmek isteyenlere"* âyeti nazil olunca Ebû Cehil: O halde iş bize bırakıldı. Dilersek dosdoğru yolda yürürüz, dilersek doğru yolda yürümeyiz, dedi. Bunun üzerine Allah: *"Âlemlerin Rabbi olan Allah dilemedikçe de siz dileyemezsiniz"* buyruğunu indirdi.

Tekvîr sûresi tefsirinin sonu.

Hamd ve minnet Allah'a mahsustur.

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

İNFİTÂR SÛRESİ

[19 âyettir. Mekke'de inmiştir.]

[7175] Nesâî dedi ki: Muharib b. Disâr, Câbir'den şöyle dediğini nakletti: Muaz kalkıp yatsı namazını kıl(dır)dı ve namazı uzattı. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunun üzerine şöyle buyurdu: *"Ey Muaz! Sen (insanları) fitneye düşüren birisi mi olmak istersin? Sebbihisme Rabbike'l-a'la (A'lâ sûresi), ve'd-duha ve izessemau'n-fetarat (İnfitâr sûresi)ni okumak nerede kaldı? (Neden bu sûreleri namazda zammi sûre olarak okumuyorsun?)"*[275] Hadisin aslı Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde tahriç edilmiştir ama: "İzessemau'n-fatarat (gök yarıldığı zaman)"i söz konusu etmek, Nesâî'nin münferid rivayetlerindendir.

[7176] Daha önce Abdullah b. Ömer'in Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğuna dair rivayet geçmiş bulunmaktadır: *"Her kim kıyâmeti gözüyle görürcesine görmek isterse "Güneş tortop edilip, dürüldüğü zaman"* (Tekvîr, 1); *"Gök yarıldığı zaman"* (İnfitâr, 2) *ve: "Gök yarıldığı zaman"* (İnşikâk, 1) *diye başlayan sûreleri okusun."*[276]

Gök Yarıldığı Zaman:

إِذَا السَّمَآءُ انْفَطَرَتْ ﴿١﴾ وَإِذَا الْكَوَاكِبُ انْتَثَرَتْ ﴿٢﴾ وَإِذَا الْبِحَارُ
فُجِّرَتْ ﴿٣﴾ وَإِذَا الْقُبُورُ بُعْثِرَتْ ﴿٤﴾ عَلِمَتْ نَفْسٌ مَا قَدَّمَتْ
وَأَخَّرَتْ ﴿٥﴾ يَآ أَيُّهَا الْإِنْسَانُ مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ الْكَرِيمِ ﴿٦﴾ الَّذِي

275 Nesâî, Tefsir, 672; Sünen, 831 ve 984 senedi sahihtir, hadisin aslı Buhârî ve Müslim tarafından ittifakla rivayet edilmiştir. Daha önceden geçti.

276 Daha önce kaynakları gösterildi. Hasen bir hadistir.

Scanned with CamScanner

خَلَقَكَ فَسَوَّاكَ فَعَدَلَكَ ﴿٧﴾ فِي أَيِّ صُورَةٍ مَا شَاءَ رَكَّبَكَ ﴿٨﴾ كَلَّا
بَلْ تُكَذِّبُونَ بِالدِّينِ ﴿٩﴾ وَإِنَّ عَلَيْكُمْ لَحَافِظِينَ ﴿١٠﴾ كِرَامًا كَاتِبِينَ
﴿١١﴾ يَعْلَمُونَ مَا تَفْعَلُونَ ﴿١٢﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;

1. Gök yarıldığı zaman,

2. Yıldızlar dökülüp, darmadağın olduğu zaman,

3. Denizler akıtıldığı zaman,

4. Kabirler alt üst edildiği zaman,

5. Her bir nefs önden neyi yollamış, geriye neyi bıraktıysa bilmiş olacaktır.

6. Ey insan! O kerim Rabbine karşı seni aldatan nedir?

7. O ki seni yarattı, her bir şeyini yerli yerince koydu, seni oldukça dengeli kıldı.

8. Dilediği şekilde seni terkib etti.

9. Hayır, bilakis siz dini yalanlıyorsunuz.

10. Halbuki şüphe yok ki üzerinizde bekçiler,

11. Çok şerefli yazıcılar vardır.

12. Onlar ne yaparsanız bilirler.

Tefsiri:

Yüce Allah buyuruyor ki: *"Gök yarıldığı"* çatladığı *"zaman."* Bu da yüce Allah'ın: *"Gök bile o sebeple yarılmış olacaktır."* (Müzzemmil, 18) buyruğuna benzemektedir.

"Yıldızlar dökülüp" ardı arkasına düşüp *"darmadağın olduğu zaman, denizler akıtıldığı zaman"* Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan Allah onların birini ötekine akıttığı zaman diye açıklamış, Hasan: Allah birini, diğerinin içine akıtıp, suları diktiği zaman. Katâde: Tuzlu su tatlısına karıştığı zaman diye açıklarken, el-Kelbi dolup taştığı zaman diye açıklamıştır.

Scanned with CamScanner

"Kabirler alt üst edildiği zaman" İbn Abbâs kabirler açıldığı zaman, Süddî kabirler alt üst edilerek harekete getirilip, içindekiler dışarı çıkartıldığı zaman diye açıklamıştır.

"Her bir nefs önden neyi yollamış, geriye neyi bıraktıysa bilmiş olacaktır." Yani bunlar olunca bu olacaktır.

"Ey insan, o kerim Rabbine karşı seni aldatan nedir?" Bu bir tehdittir. Bazı kimselerin sandığı gibi *"kerim olan"* buyruğu dolayısıyla -birisinin: onun keremi o kişiyi aldanışa sürükledi- demesi anlamında verilecek cevabın ne olduğunu irşad mahiyetinde değildir. Aksine bu âyet-i kerimenin anlamı şudur: Ey Âdemoğlu, kerim olan yani azim olan Rabbin hakkında seni ne aldattı da ona isyan edecek kadar ileri gittin ve ona layık olmayan bir şekilde karşılık verdin? Nitekim hadis-i şerifte şöyle buyurulmaktadır:

[7177] *"Yüce Allah kıyâmet günü şöyle buyuracak: Ey Âdemoğlu, bana karşı seni aldatan ne oldu? Ey Âdemoğlu! Gönderdiğim Rasûllere ne cevap verdin?"*[277]

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Süfyân'ın tahdis ettiğine göre Ömer bir adamın: *"Ey insan! O kerim Rabbine karşı seni aldatan nedir?"* buyruğunu okuduğunu işitince, Ömer: Bilgisizlik, dedi. Yine (İbn Ebî Hâtim) dedi ki: Bize Ömer b. Şebbe tahdis etti, Yahyâ el-Bekka dedi ki: İbn Ömer'i *"Ey insan! O kerim Rabbine karşı seni aldatan nedir"* buyruğunu okuyup şöyle dedi: Allah'a yemin olsun ki onu bilgisizliği aldattı, dedi. (İbn Ebî Hâtim) dedi ki: İbn Abbâs, er-Rabî b. Huseym ve Hasan'dan da bunun gibi rivayet nakledilmiştir. Katâde: *"O kerim Rabbine karşı seni aldatan nedir?"* buyruğu hakkında dedi ki: Seni hiçbir şey aldatmadı ey Âdemoğlu! Asıl şu düşman olan şeytan (aldattı).

Fudayl b. Iyâd dedi ki: Şayet bana: *"Benim hakkımda seni ne aldattı"* dese şüphesiz ben ona: Senin indirilmiş perdelerin, diyeceğim.

Ebû Bekr el-Verrak dedi ki: Eğer *bana "o kerim Rabbine karşı seni aldatan nedir"* dese, ben de: Kerim olanın keremi beni aldattı, diyeceğim.

Beğavî dedi ki: Bazı işaret erbabı dedi ki: O sair isim ve sıfatları arasında sadece *"o kerim Rabbine"* buyurarak ona ne şekilde cevap vereceğini de telkin etmiş gibidir.

277 Kaynakları daha önce gösterildi.

Scanned with CamScanner

Bu sözü söyleyen kimsenin bu tasavvurunun pek ehemmiyeti yoktur. Çünkü yüce Allah burada *"kerim"* ismini kerim olan zata çirkin fiillerle ve kötü amellerle karşılık verilmemesi gerektiğine dikkat çekmek için zikretmiştir.

[7178] Beğavî, el-Kelbi ve Mukâtil'den şöyle dediklerini nakletmektedir: Bu âyet el-Esved b. Şerik hakkında nazil oldu. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e vurduğu halde o vakit ona bir ceza verilmedi. Bunun üzerine yüce Allah: *"O kerim Rabbine karşı seni aldatan nedir"* buyruğunu indirdi.[278]

Yüce Allah'ın: *"O ki seni yarattı, her bir şeyini yerli yerince koydu, seni oldukça dengeli kıldı."* Yani seni *"yaratıp, her bir şeyini yerli yerince koyan seni oldukça dengeli kılan"* yani seni en güzel şekil ve sûrette dimdik ayakta duran, dengeli ve dosdoğru bir hilkate sahip olarak yaratan kerim Rabbine karşı seni ne aldattı?

[7179] İmam Ahmed dedi ki: Busr b. Cihâş el-Kuraşî'den rivayete göre bir gün Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) avucuna tükürdü, onun üzerine de parmağını koyup şöyle buyurdu: *"Aziz ve celil Allah buyurdu ki: Ey Âdemoğlu, ben seni bunun gibi bir şeyden yaratmış iken nasıl olur da beni acze düşürebileceksin? Nihayet ben seni düzenleyip, herbir şeyini yerli yerince, dengeli bir şekilde yaratınca sen yürüyüşünden (büyüklenip böbürlenerek yürüdüğün için) ses çıkartarak elbiselerinle yürüyüp mal topladın, vermedin. Nihayet can boğazına gelince, haydi tasadduk edeyim, dedin. Şimdi sadaka verecek zaman mı?"*[279] Bunu İbn Mâce de bu şekilde Ebû Bekr b. Ebî Şeybe'den, o Yezîd b. Harun'dan, o Hariz b. Osman'dan böylece rivayet etmiştir. Hocamız Hâfız Ebu'l-Haccac el-Mizzi dedi ki: Buna Yahyâ b. Hamza, Sevr b. Yezîd'den, o Abdurrahman b. Meysere'den mutabaatta bulunmuştur.

"Dilediği şekilde seni terkip etti." Mücâhid: Babana, annene, dayına ya da amcana kime benzemeni murad ettiyse (öyle yarattı).

---

278 Batıldır. Bunu Beğavî, IV, 424'te senetsiz olarak zikretmiştir, sahih değildir çünkü el-Kelbi nispetli Muhammed b. es-Saib metruk ve yalancılıkla itham edilmiş birisidir. Sözü geçen Mukâtil eğer Mukâtil b. Süleyman ise o da aynı durumdadır. Eğer İbn Hayyam ise zayıftır, durum ne olursa olsun hadis mudaldır.

279 Hadis daha önce Vâkıa sûresinde geçti. "Tükürdü" lafzı gariptir. Bunu sadece İbn Meysere münferiden rivayet etmiştir. O da meçhul gibi bir ravidir.

Scanned with CamScanner

[7180] İbn Cerîr dedi ki: Mûsâ b. Ali b. Rebâh bize tahdis etti. Bana babam, dedemden tahdis ettiğine göre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona: *"Erkek mi kız mı oldu?"* diye sordu. O: Ey Allah'ın Rasûlü! Benim ne çocuğum olabilir ki? Ya erkek ya kızdır. Allah Rasûlü: *"Kime benziyor?"* diye sordu. O: Ey Allah'ın Rasûlü! Kime benzeyebilir ki? Ya babasına, ya annesine. Bu sefer Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Hayır, sakın böyle deme. Çünkü nutfe rahimde yerleşti mi Allah kendisi ile Âdem arasındaki bütün nesebi yanına getirir. Sen yüce Allah'ın kitabındaki "Dilediği şekilde seni terkip etti" âyetini okumadın mı?"* buyurdu ve: *"(Dilediğin sûrete) seni geçirdi"* diye açıkladı.[280] Bunu bu şekilde İbn Ebî Hâtim ve Taberânî de Mutahhar b. el-Heysem'in böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmişlerdir. Eğer bu hadis sahih olsaydı bu âyet-i kerime hakkında ayırt edici son sözü söylemiş olurdu ama senedi pek sabit değildir çünkü Mutahhar b. el-Heysem hakkında Ebû Said b. Yunus: O hadisi terk edilen birisi idi demiştir. İbn Hibbân da: Mûsâ b. Ali ve başkalarından sağlam ravilerin naklettikleri hadislere benzemeyen rivayetler naklederdi demiştir.

[7181] Fakat Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde Ebû Hureyre'den gelen rivayete göre bir adam: Ey Allah'ın Rasûlü! Benim eşim siyah tenli bir çocuk doğurdu, dedi. Allah Rasûlü: *"Senin develerin var mı"* diye sordu. Adam, evet deyince, Allah Rasûlü: *"Renkleri ne?"* diye sordu. Adam: Kırmızı, dedi. Allah Rasûlü: *"Aralarında siyah var mı?"* diye sordu. Adam, evet deyince, Allah Rasûlü: *"Bu renkteki deve aralarına nereden geldi"* dedi. Adam: Belki bir damar çekmiştir, diye cevap verince Allah Rasûlü: *"Bu da belki bir damara çekmiş olabilir"* buyurdu.[281]

İkrime yüce Allah'ın: *"Dilediği şekilde seni terkip etti"* buyruğu hakkında şöyle açıklama yapmıştır: O dilerse seni bir maymun şeklinde, dilerse bir domuz şeklinde yaratır. Ebû Sâlih de böyle demiştir: İsterse bir köpek sûretinde, isterse bir eşek sûretinde, dilerse de bir domuz şeklinde (yaratır).

Katâde dedi ki: *"Dilediği şekilde seni terkip etti."* Rabbimiz Allah buna kadirdir. Bu buyruğun anlamı müfessirlere göre şudur: Aziz ve celil olan Al-

280 Oldukça zayıftır. Taberî, 36567; Taberânî, 4624; Heysemi, Mecma, 11473'te: Senedinde Mutahhar b. el-Heysem vardır. O metruk bir ravidir demektedir.

281 Buhârî, 5305, 6847; Müslim, 1500; Ebû Dâvûd, 2261, 2262; Tirmizî, 2128; Nesâî, VI, 178-179; İbn Mâce, 2002; Ahmed, II, 239; Şâfiî, II, 31; İbn Hibbân, 4107

Scanned with CamScanner

lah o nutfeyi hilkati asla hoşlanılmayan bu hayvanlardan birinin çirkin bir sûretinde yaratmaya kadirdir ama o kudreti, lütfu ve hilmi ile onu güzel, dosdoğru, mutedil, eksiksiz, görünüşü ve şekli güzel bir sûrette yaratır.

"Hayır, bilakis siz dini yalanlıyorsunuz." Yani sizi o kerem sahibi olan Allah'a masiyetlerle karşı çıkmaya iten kalplerinizdeki ölümden sonra dirilişi, amellerin karşılıklarının görülmesi ve hesabı yalanlayıştır.

Yüce Allah'ın: *"Halbuki şüphe yok ki üzerinizde bekçiler, çok şerefli yazıcılar vardır. Onlar ne yaparsanız bilirler"* buyruğu da şu demektir: Muhakkak üzerinizde çok şerefli Hafaza melekleri (koruyucu melekler) vardır. Dolayısıyla çirkin işlerle karşılarına çıkmayın, onlar sizin bütün amellerinizi yazarlar.

[7182] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Alkame b. Mersed, Mücâhid'den şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Sizden ancak cünupluk hali ile ihtiyacınızı görme halinden birisini karşılarken ayrılan o çok şerefli yazıcılara ikramda bulununuz (onlara karşı saygılı olunuz). Bu sebeple biriniz gusledeceği vakit ya bir duvarın yahut devesinin arkasında saklansın yahut kardeşi onu setretsin (saklasın)."*[282]

[7183] Bunu Hâfız Ebû Bekr el-Bezzâr da rivayet etmiş ve bir başka lafız ile bunu mevsul olarak zikrederek şöyle demiştir: Mücâhid, İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz Allah size büsbütün çıplak kalmanızı yasaklar. Bu sebeple sizinle beraber bulunan Kiramen Kâtibin (şerefli yazıcılar) olan Allah'ın meleklerinden hayâ ediniz. O melekler ki sizden ancak şu üç halden birisi dolayısıyla ayrılırlar. Def-i hacet, cünupluk ve gusletmek. Bundan dolayı biriniz açık bir yerde gusledecek olursa ya elbisesiyle, ya bir duvarla yahut da bir deve ile kendisini saklasın (setretsin)."*[283] Sonra (Bezzâr): Hafs b. Süleyman hadisi leyyin birisidir. Ondan rivayet de nakledilmiş, hadisi de alınmıştır, demiştir.

---

282 Bu mürsel bir rivayet olduğu için zayıftır.

283 Zayıftır. Bezzâr, 317. Bu senet ile rivayet etmiş olmakla birlikte Mecma, 1454'te Hafs (b. Süleyman) yerine Câfer b. Süleyman ismi geçmektedir. Bundan dolayı Heysemi, Câfer b. Süleyman Sahih'in ravilerindendir demiştir. Doğrusu ise senetteki ravinin Hafs b. Süleyman olduğudur ve o zayıf birisidir. Tercih edilen ise az önceki mürsel rivayettir çünkü mürselin ravileri sika ve bilinen ravilerdir.

Scanned with CamScanner

[7184] Hâfız Ebû Bekr el-Bezzâr dedi ki: Hasan -yani Basrî- Enes'ten şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Her iki Hafaza meleği aziz ve celil olan Allah'a herhangi bir günde bir kulun amelini yükseltecek olup da sahifenin başında ve sonunda (Allah) istiğfar bulunduğunu görürse mutlaka yüce Allah: Kuluma sahifenin iki ucu arasında bulunanların hepsini bağışladım, buyurur."*[284]

Sonra (Bezzâr) dedi ki: Bunu Temmam b. Necih münferiden rivayet etmiştir. Kendisi hadisi salih (elverişli, uygun) birisidir. Derim ki: İbn Maîn sika olduğunu, Buhârî, Ebû Zur'a, İbn Ebî Hâtim, Nesâî ve İbn Adiyy ise zayıf olduğunu söylemişlerdir. İbn Hibbân onu hadis uydurmakla itham etmiştir. İmam Ahmed: Gerçek durumunu bilmiyorum, demiştir.

[7185] Hâfız Ebû Bekr el-Bezzâr dedi ki: Muhammed b. Sirin, Ebû Hureyre'den şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz Allah'ın Âdemoğullarını tanıyan melekleri vardır. -Zannederim ki o: amellerini de tanıyan, dedi.- Allah'a itaat olan bir amelde bulunan bir kulu gördüklerinde onu kendi aralarında zikreder ve adını vererek, bu gece filan kişi iflah oldu, bu gece filan kişi kurtuldu, derler. Bir kulun Allah'a masiyet olan bir işi yaptıklarını görecek olurlarsa onu da kendi aralarında söz konusu edip adını verirler ve bu gece filan kişi helak oldu, derler."*[285]

Sonra Bezzâr dedi ki: Burada adı geçen Sellam, zannederim Sellam el-Medaini'dir. O hadisi leyyin birisidir.

---

284 Bezzâr, 3252'de bu senet ile tahriç etmiş olup, Heysemi, Mecma, 17580'de Temmam b. Necih'in, İbn Maîn ve başkaları sika olduğunu söylerken Buhârî ve başkaları zayıf olduğunu söylemişlerdir. Geri kalan ravileri Sahih'in ravileridir demektedir. Buna göre hadiste muhtemel bir zayıflık vardır.

285 Bezzâr, 3214; Heysemi, Mecma, 17689'da senedinde kendilerini tanımadığım raviler vardır demektedir. Bu sebeple isnat zayıftır. Senette geçen Sellam'ın babasının adı Selm'dir. Hadisi metruk birisidir. Bk. Mizan, 3343. Ondan aşağıdakiler ise Heysemi, Mecma'da belirttiği gibi bilinmemektedirler.

Scanned with CamScanner

إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ ﴿١٣﴾ وَإِنَّ الْفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ ﴿١٤﴾ يَصْلَوْنَهَا
يَوْمَ الدِّينِ ﴿١٥﴾ وَمَا هُمْ عَنْهَا بِغَائِبِينَ ﴿١٦﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا يَوْمُ
الدِّينِ ﴿١٧﴾ ثُمَّ مَا أَدْرَاكَ مَا يَوْمُ الدِّينِ ﴿١٨﴾ يَوْمَ لَا تَمْلِكُ نَفْسٌ
لِنَفْسٍ شَيْئًا وَالْأَمْرُ يَوْمَئِذٍ لِلَّهِ ﴿١٩﴾

13. İyiler hiç şüphesiz nimetler içerisindedirler.

14. Kötüler ise hiç şüphesiz cehennemdedirler.

15. Din gününde oraya gireceklerdir.

16. Ve onlar bir daha oradan kaybolmayacaklardır.

17. Din gününün ne olduğunu sana ne bildirdi?

18. Yine o din gününün ne olduğunu sana ne bildirdi?

19. O günde kimse kimseye bir şey yapamaz ve o günde emir yalnız Allah'ındır.

Tefsiri:

Yüce Allah iyi kimselerin varacakları nimetleri haber vermektedir. İyi kimseler ise aziz ve celil Allah'a itaat edip, ona masiyetlerle karşı çıkmayan kimselerdir.

[7186] İbn Asâkir, Mûsâ b. Muhammed'in biyografisinde Muharib'den, o İbn Ömer'den, o Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir: *"Şüphesiz Allah'ın onlara ebrâr (iyiler) adını vermesinin sebebi hem babalarına, hem evlatlarına iyilikte bulunmalarıdır."*[286]

Sonra yüce Allah günahkârların varacakları cehennemi ve kalıcı azabı söz konusu etmektedir. Bunun için de: *"Din gününde oraya gireceklerdir"* buyurmaktadır ki hesap günü, ceza günü, kıyâmet günü demektir.

286 Hişam b. Ammar, Buhârî'nin ravilerindendir. Ondan yukarıdakiler de Buhârî ve Müslim'in ravilerindendir. Mûsâ b. Muhammed ise İbn Atâ el-Makdisî'dir. Mûsâ b. Sehl er-Ramli ve Ebû Zur'a yalancı olduğunu söylemiştir. Biyografisi için el-Cerh ve't-Ta'dil'e bakınız. Bu sebeple senet oldukça zayıftır. Mevkuf olma ya da müfessirlerden birisinin sözü olma ihtimali daha yüksektir. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

"Ve onlar bir daha oradan kaybolmayacaklardır." Tek bir an dahi azaptan kaybolmayacaklar, azabı onlara hafifletilmeyecek, isteyecekleri ölüm ya da bir gün dahi olsun rahatlamaları kabul edilmeyecektir.

"Din gününün ne olduğunu sana ne bildirdi?" Kıyamet gününün azametine dikkat çekmektir, sonra bunu yüce Allah: *"Yine o din gününün ne olduğunu sana ne bildirdi"* buyruğuyla pekiştirmekte, arkasından şu buyruğuyla da onu açıklamaktadır: *"O günde kimse kimseye bir şey yapamaz."* Kimsenin kimseye bir fayda sağlayacak gücü de, içinde bulunduğu halden onu kurtarma imkânı da olmaz. Allah'ın dilediği ve razı olduğu kimselere izin vermesi hali müstesnâ.

[7187] Burada şu hadis zikredilir: *"Ey Haşimoğulları, kendinizi ateşten kurtarınız. Benim Allah'a rağmen size bir faydam olmaz."* Bu hadis daha önce Şuarâ sûresinin tefsirinin sonlarında geçti.

İşte bunun için yüce Allah: *"Ve o günde emir yalnız Allah'ındır"* buyurmaktadır. Bu da onun şu buyrukları gibidir: *"Bugün mülk kimindir? Bir ve tek Kahhâr Allah'ındır."* (Mü'min, 16); *"O halde hak mülk yalnız Rahmân'ındır."* (Furkân, 26); *"Din gününün maliki"* (Fâtiha, 4)

Katâde dedi ki: *"O günde kimse kimseye bir şey yapamaz ve o günde emir yalnız Allah'ındır."* Allah'a yemin olsun ki bugün dahi emir yalnız Allah'ındır ama o günde hiç kimse onunla çekişmeyecektir.

İnfitâr sûresi tefsirinin sonu.

Hamd ve minnet Allah'a mahsustur. Başarı O'ndandır, hatadan koruyan da O'dur.

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

MUTAFFİFÎN SÛRESİ

[36 âyettir. Mekke'de inmiştir.]

Eksik Tartanların Vay Haline:

وَيْلٌ لِّلْمُطَفِّفِينَ ﴿١﴾ الَّذِينَ إِذَا اكْتَالُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ ﴿٢﴾
وَإِذَا كَالُوهُمْ أَوْ وَزَنُوهُمْ يُخْسِرُونَ ﴿٣﴾ أَلَا يَظُنُّ أُولَٰئِكَ أَنَّهُم مَّبْعُوثُونَ
﴿٤﴾ لِيَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٥﴾ يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;

1. Ölçü ve tartıları eksik yapanların vay haline!

2. Onlar ki insanlardan ölçü ile aldıklarında tam alırlar.

3. Ama onlara ölçü yahut tartı ile verdiklerinde eksik verirler.

4. Bu kimseler muhakkak tekrar diriltileceklerini zan dahi etmiyorlar mı,

5. Büyük bir gün için?

6. O günde insanlar âlemlerin Rabbi huzurunda duracaklardır.

Tefsiri:

[7188] Nesâî ve İbn Mâce dedi ki: İkrime, İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletti: Allah'ın Nebîsi Medine'ye geldiği sırada (Medineliler) insanlar arasında en kötü ölçen insanlardı. Bu sebeple yüce Allah: *"Ölçü ve tartıları eksik yapanların vay haline"* buyruğunu indirdi. Bundan sonra ölçülerini güzelleştirdiler.[287]

287 Hasendir. Nesâî, Tefsir, 674; İbn Mâce, 2223; Taberânî, 2041; Hakim, II, 33

Scanned with CamScanner

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Hilal b. Talk dedi ki: İbn Ömer ile birlikte yürüyordum. Ben: Mekkelilerin mi yoksa Medinelilerin mi halleri daha güzel, ölçüleri daha tamdır, dedim. O: Öyle olmaları da gerekir, sen yüce Allah'ın: *"Ölçü ve tartıları eksik yapanların vay haline"* buyruğunu hiç duymadın mı dedi.

İbn Cerîr dedi ki: Bir adam Abdullah'tan naklen dedi ki: Bir kişi ona: Ey Abdurrahman'ın babası, Medineliler eksiksiz ölçüyorlar, dedi. İbn Ömer: Ölçülerini tam ve eksiksiz yapmalarına engel ne ki? Çünkü yüce Allah şöyle buyurmaktadır (deyip): *"Ölçü ve tartıları eksik yapanların vay haline"* buyruğundan itibaren *"o günde insanlar âlemlerin Rabbi huzurunda duracaklardır"* buyruğuna kadar okudu.

Burada *"tatfîf"*den maksat ölçü ve tartıları eksik yapmaktır. Bu ister insanlardan hakkını aldığı vakit fazla almak sûretiyle olsun, ister onlara haklarını verdiği vakit eksik vermek sûretiyle olsun. Bu sebeple yüce Allah *veyl* demek olan hüsrana uğramak ve helak olmakla tehdit ettiği *Mutaffifîn* denilen eksik ölçüp tartanları şu buyruklarıyla tefsir etmekte (açıklamakta)dır: *"Onlar ki insanlardan ölçü ile aldıklarında tam alırlar."* Yani haklarını eksiksiz hatta fazlasıyla alırlar *"ama onlara ölçü yahut tartı ile verdiklerinde eksik verirler"* onları zarara uğratırlar.[288]

Yüce Allah ölçü ve tartıyı eksiksiz yapmayı emir edip, şöyle buyurmaktadır: *"Ölçtüğünüzde tam ölçün ve dosdoğru terazi ile tartın. Bu hem daha hayırlı, hem sonuç itibariyle daha güzeldir."* (İsrâ, 35); *"Ölçüyü ve tartıyı tam ve doğru yapın. Bir kimseye gücünün yettiğinden başkasını yüklemeyiz."* (En'âm, 152); *"Tartıyı adaletle ve dosdoğru yapın ve tartıyı eksik yapmayın."* (Rahmân, 9) Yüce Allah Şuayb kavmini helak etmiş ve ölçü ve tartılarda insanların haklarını eksik verdiklerinden ötürü onları yermiştir.

Sonra yüce Allah böyle yapanları tehdit ederek şöyle buyurmaktadır: *"Bu kimseler muhakkak tekrar diriltileceklerini zan dahi etmiyorlar mı; büyük bir gün için?"* Yani bunlar ölümden sonra diriltilmekten ve dehşetleri pek büyük, korkuları çok, son derece ağır ve kendisinde hüsrana uğrayanın cehenneme konulacağı büyük bir günde gizlilikleri ve kalpleri bilenin huzurunda durmaktan korkmazlar mı?

288 Burada Türkçe olarak anlamı pek etkilemeyen bazı gramer açıklamaları yer almıştır ki yaklaşık iki satır tutan bu açıklamaların tercüme edilmesine gerek görülmemiştir. (Çeviren)

Scanned with CamScanner

Yüce Allah'ın: *"O günde insanlar âlemlerin Rabbi huzurunda duracaklardır"* buyruğu da şu demektir: O gün onlar çıplak ayaklı, elbisesiz ve sünnetsiz olarak zorlu bir konumda, günahkâr kimseler için oldukça zorlu, dar ve sıkıntılı bir günde kalkacaklar, Allah'ın emrinden güçlerin ve duyuların karşı durmaktan aciz kalacağı haller onları kaplamış olacaktır.

[7189] İmam Mâlik, Nafi'den, onun İbn Ömer'den rivayet ettiğine göre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"'O günde insanlar âlemlerin Rabbi huzurunda duracaklardır.' Öyle ki onların kimisi kulaklarının ortasına kadar teri içerisinde kaybolacaktır."*[289] Bunu Buhârî, Mâlik ve Abdullah b. Avn'ın naklettiği her ikisinin de Nafi'den böylece rivayet ettikleri bir hadis olarak tahriç etmiştir. Müslim de bunu her iki yoldan da rivayet etmiştir. Aynı şekilde bunu Eyyûb ve Sâlih b. Keysan ile İbn Ömer'in oğulları Abdullah ve Ubeydullah ve Muhammed b. İshâk da Nafi'den, o İbn Ömer'den böylece rivayet etmişlerdir.

[7190] İmam Ahmed'in lafzıyla rivayet şöyledir: İbn Ömer (dedi ki): Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"'O günde insanlar âlemlerin Rabbi huzurunda duracaklardır.' Kıyamet gününde aziz ve celil Rahmân'ın azameti önünde (duracaklardır). Öyle ki ter erkeklerin kulaklarının yarısına kadar gelip onları gemleyecektir."*[290]

[7191] Bir başka hadis: İmam Ahmed dedi ki: el-Mikdad b. el-Esved el-Kindi dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Kıyamet gününde güneş kullara bir mil yahut iki mil yakına kadar yaklaştırılacak. Güneş onları kaynatacak, amellerine göre ter içinde kalacaklar. Kimisinin teri topuklarına kadar, kiminin teri diz kapaklarına kadar, kimisinin teri beline kadar gelecek, kimisinin teri de kendisini gemleyecek."*[291] Bunu Müslim, el-Hakem b. Mûsâ'dan, o Yahyâ b. Hamza'dan, Tirmizî'de Suveyd'den, o İbnu'l-Mübârek'ten, her ikisi (Yahyâ ve İbnu'l-Mübârek) de İbn Câbir'den böylece rivayet etmişlerdir.

289 Buhârî, 6531; Müslim, 2862, h. no: 60; Tirmizî, 2422, 3336; Nesâî, Tefsir, 677; İbn Mâce, 4278

290 Ahmed, II, 31; Taberî, 36582 ve 36583. Senedinde İbn İshâk'ın an lafzını kullandığı görülmektedir. Hadis sahihtir ama "Rahmân'ın azameti" ibaresi müdrecdir.

291 Müslim, 2864; Tirmizî, 2421; Ahmed, VI, 3-4; Beğavî, 4317; İbn Hibbân, 7330

Scanned with CamScanner

[7192] Bir başka hadis: İmam Ahmed dedi ki: Ebû Ümâme'den rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kıyamet gününde güneş bir mil kadar yaklaşacak. Harareti de şu kadar şu kadar arttırılacak. Ondan dolayı kafalar kazanların kaynadığı gibi kaynayacak. Günahları kadarıyla içinde tere gömülecekler. Kiminin teri topuklarına kadar ulaşacak, kiminin teri baldırlarına kadar, kiminin teri beline kadar varacak, kiminin teri de onu gemleyecektir."*[292] Bunu sadece Ahmed rivayet etmiştir.

[7193] Başka bir hadis: İmam Ahmed dedi ki: Ukbe b. Âmir dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Güneş yere oldukça yaklaşacak, insanlar da terleyecekler. İnsanlardan kiminin teri topuklarına kadar varacak, kiminin teri baldırının ortasına kadar, kiminin teri diz kapağına kadar, kiminin teri beline kadar, kiminin teri böğrüne kadar, kiminin teri omuzlarına kadar, kiminin teri ağzının ortasına kadar* -deyip eliyle ağzına işaret ederek onu ağzına gem gibi koydu- *varacaktır.* -ve Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i böyle işaret ederken gördüm dedi.- *Kimisini de teri büsbütün gömecektir.* -Eliyle işaret ederek gösterdi.-"[293] Bunu da Ahmed münferiden (tek başına) rivayet etmiştir.

[7194] Bir hadiste onların yetmiş yıl konuşmaksızın ayakta dikilecekleri bildirilmiştir.[294]

Üç yüz yıl ayakta dikilecekleri söylendiği gibi, kırk bin yıl ayakta duracakları ve on bin yıl kadar bir süre aralarında hüküm verileceği de söylenmiştir.

[7195] Nitekim Müslim'in Sahih'inde Ebû Hureyre'den gelen merfu hadiste: *"Süresi elli bin yıl olan bir günde"* denilmektedir.[295]

[7196] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ebû Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Beşir el-Ğıfari'ye şöyle dedi: *"İnsanların dünya günleri itibariyle âlemlerin Rabbi için üç yüz yıl ayakta bekleyip, semadan kendilerine hiçbir haberin gelmediği ve hiçbir emrin verilmediği bir günde sen ne ya-*

292 Ahmed, V, 254. Ebû Abdurrahman dışında ravileri sikadır. Adı da el-Kâsım'dır. Birden çok kişi zayıf olduğunu söylemiştir. "Kafalar ondan dolayı kaynayacak" lafzını tek başına o zikretmiştir.

293 Ahmed, IV, 157; Taberânî, XVII, 855; Hakim, IV, 571; İbn Hibbân, 7329. Senedinde İbn Lehia vardır. Hâfızası karışmıştır ama hadisin aslı sahihtir.

294 Daha önce kaynakları gösterildi.

295 Daha önce Meariç sûresinde geçti.

Scanned with CamScanner

pacaksın?" Beşir: Yardımcımız Allah'tır, dedi. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"Yatağına çekildiğin zaman kıyâmet gününün sıkıntı ve ızdırabından kötü bir şekilde hesaba çekilmekten Allah'a sığın."*[296] Bunu İbn Cerîr de Abdusselam yoluyla böylece rivayet etmiştir.

[7197] Ebû Dâvûd'un sünenindeki rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kıyâmet gününde ayakta durmanın darlık ve sıkıntısından Allah'a sığınırdı.[297] İbn Mes'ud'dan rivayete göre kırk yıl başlarını semaya kaldırarak ayakta duracaklar, kimse onlarla konuşmayacak. Ter de iyileriyle, kötüleriyle onların hepsini gemlemiş olacaktır. İbn Ömer'den yüz yıl duracakları rivayet edilmiştir. Her ikisini de İbn Cerîr rivayet etmektedir.

[7198] Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Mâce'nin Sünenlerindeki rivayete göre Asım b. Humeyd, Âişe'den şunu nakletmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) gece namazına başlarken on defa: Allahuekber. On defa: Elhamdulillah. On defa: Subhanallah der. On defa istiğfar eder ve: "Allah'ım! Bana mağfiret buyur, bana hidayet eyle, bana rızık ver, bana afiyet ver" diye dua ederdi. Ayrıca kıyâmet gününde ayakta durmanın darlık ve sıkıntısından Allah'a sığınırdı.[298]

Günahkarların Kitabı Siccin'dedir:

كَلَّآ إِنَّ كِتَٰبَ الْفُجَّارِ لَفِي سِجِّينٍ ﴿٧﴾ وَمَآ أَدْرَاكَ مَا سِجِّينٌ ﴿٨﴾
كِتَٰبٌ مَّرْقُومٌ ﴿٩﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿١٠﴾ ٱلَّذِينَ يُكَذِّبُونَ
بِيَوْمِ الدِّينِ ﴿١١﴾ وَمَا يُكَذِّبُ بِهِۦٓ إِلَّا كُلُّ مُعْتَدٍ أَثِيمٍ ﴿١٢﴾ إِذَا تُتْلَىٰ
عَلَيْهِ ءَايَٰتُنَا قَالَ أَسَٰطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٣﴾ كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَىٰ قُلُوبِهِم

296 Zayıftır. Taberî, 35690'da bu senetle rivayet etmiştir. Senedinde Abdusselam b. Aclan vardır. Zehebî, Mizan, 5057'de diyor ki: "Ebû Hâtim hadisi yazılır derken, başkası onun rivayetini delil göstermekte tereddüt etmiştir." Ebû Zeyd de adeta meçhul bir ravi gibidir.

297 Bundan sonra gelecek olan hadisin son bölümüdür.

298 Senedi ceyyiddir. Ebû Dâvûd, 766; Nesâî, III, 208-209 ve VIII, 284; İbn Mâce, 1356; Ahmed, VI, 143; İbn Hibbân, 2603. Senedi hasendir, ravileri sikadır. Bir başka yoldan zayıf bir senetle de gelmiştir. Bunu Ahmed, VI, 143; Nesâî, Amelu'l-Yevmi ve'l-Leyle, 870'de tahriç etmiştir.

Scanned with CamScanner

مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٤﴾ كَلَّآ إِنَّهُمْ عَنْ رَبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَمَحْجُوبُونَ ﴿١٥﴾ ثُمَّ إِنَّهُمْ لَصَالُو الْجَحِيمِ ﴿١٦﴾ ثُمَّ يُقَالُ هَذَا الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ ﴿١٧﴾

7. Sakının (bu işten). Çünkü günahkârların kitabı muhakkak ki "Siccîn"dedir.

8. "Siccîn"in ne olduğunu sana ne bildirdi?

9. O yazılmış bir kitaptır.

10. Yalanlayanların o gün vay haline!

11. Onlar ki, o din gününü yalan sayarlar,

12. Halbuki onu haddi aşan ve çok günahkâr olan bir kimseden başkası yalanlamaz.

13. Ona karşı âyetlerimiz okunduğunda: "Evvelkilerin efsaneleridir" derdi.

14. Hayır, aksine onların kazandıkları kalplerini örtmüştür.

15. Hayır, muhakkak ki onlar o günde Rablerinden elbette perdelenmiş olacaklardır.

16. Sonra onlar hiç şüphesiz cehennemi boylayacaklardır.

17. Sonra: "İşte bu sizin yalanlayageldiğiniz şeydir" denilir.

Tefsiri:

Yüce Allah buyuruyor ki: Gerçekten *"sakının (bu işten). Çünkü günahkârların kitabı muhakkak ki "siccîn"dedir."* Yani hiç şüphesiz onların varıp sığınacakları yer Siccînde olacaktır. *Siccîn* darlık anlamına gelen "sicn"den "fi'îl" veznindedir. Nitekim (mübalağa olmak üzere) fıssîk (çok fasık), şirrîb (çok içkici), hımmîr (çok şarap içen) ve "sikkîr: çokça sarhoş olan" ve benzeri ifadeler de böyledir. Bu sebeple yüce Allah Siccîn'in durumunun büyüklüğüne dikkat çekerek: *"Siccîn'in ne olduğunu sana ne bildirdi"* buyurmaktadır. Yani o pek büyük bir iştir. O kalıcı bir zindan ve pek acıklı bir azaptır. Diğer taraftan bazıları onun yedinci yerin altında olduğunu da söylemişlerdir.

Scanned with CamScanner

[7199] el-Berâ b. Âzib'in naklettiği uzunca hadisinde şu ifadeler daha önce geçmişti: *"Aziz ve celil Allah kâfirin ruhu hakkında: Bunun kitabını Siccînde yazınız buyuracak."*[299]

Siccîn, yedinci yerin altındadır. Siccîn'in yedinci yerin altında yeşil bir kaya olduğu söylendiği gibi, cehennemde bir kuyu olduğu da söylenmiştir. İbn Cerîr bu hususta sahih olmayan garip ve münker bir hadis rivayet etmiş ve şöyle demiştir:

[7200] Bize İshâk b. Vehb el-Vasıti tahdis etti. Ebû Hureyre, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Felâk cehennemde üstü kapalı bir kuyudur. Siccîn'in üstü ise açıktır."*[300]

Sahih olan Siccîn'in darlık demek olan "sicn"den alındığıdır. Allah'ın yarattıkları aşağıya doğru inildikçe daralırlar. Yukarı doğru çıkıldıkça da genişlerler. Bu sebeple yedi feleğin her biri kendisinden aşağıda olandan daha geniş ve daha yüksektir. Yedi yerin her biri de aynı şekilde üstteki yer, alttakinden daha geniştir ve bu mutlak aşağıya ve yedinci arzın ortasındaki en dar merkez yere varıncaya kadar böyle devam eder. Günahkârların varacağı yer ise esfel-i safilin (aşağıların da aşağısı) olan cehennemdir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Sonra onu aşağıların aşağısına indirdik. İman edip salih amel işleyenler müstesna"* (Tîn, 5-6) Burada da yüce Rabbimiz: *"Sakının (bu işten). Çünkü günahkârların kitabı muhakkak ki Siccîndedir. Siccînin ne olduğunu sana ne bildirdi?"* buyurmaktadır. Siccîn hem dar, hem de aşağı olmak niteliğini bir arada taşımaktadır. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Onlar elleri boyunlarında bağlanıp, onun dar bir yerine atıldıklarında orada 'yetiş ey ölüm!' diye feryat ederler."* (Furkân, 13)

"O yazılmış bir kitaptır." Buyruk yüce Allah'ın (bundan önceki) *"Siccîn'in ne olduğunu sana ne bildirdi"* buyruğunun tefsiri değildir. Bu onlar hakkında yazılan Siccîne gideceklerine dair bir açıklamadır. Yani o yazılmış ve işi bitirilmiştir. Ona hiçbir kimse ilave edilmez ve ordakinden hiçbir kimse eksiltilmez. Bu açıklamayı Muhammed b. Ka'b el-Kurazî yapmıştır.

299 Daha önce A'râf sûresi 40. âyetin tefsirinde geçti.

300 Oldukça zayıftır. Taberî, 36614'te tahriç etmiştir. Senedinde Şuayb b. Safvân vardır. Hadisi münker bir ravidir.

Scanned with CamScanner

Sonra yüce Allah: *"Yalanlayanların o gün vay haline"* buyurmaktadır. Yani kıyâmet gününde Allah'ın kendilerini tehdit ettiği o zindana ve horlayıcı azaba ulaşacakları zaman veyl onlara. *"Veyl"* ile ilgili açıklama ayrıca tekrarına gerek olmayacak şekilde daha önceden geçti. Bundan kastın helak olmak, yok olmak olduğu da zikredildi. Nitekim veyl olsun filana denilmesi de böyledir.

[7201] Nitekim müsned ve sünenlerde Behz b. Hakim b. Muâviye b. Hayde'nin babasından, onun dedesinden şöyle dediği rivayet edilmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"İnsanları güldürmek maksadıyla onlara yalan söyleyip, bir şeyler anlatan kimseye veyl olsun (helak olsun, vay haline)! Veyl olsun ona, veyl olsun ona!"*[301]

Sonra yüce Allah, yalanlayıcı ve günahkâr kâfirler ile ilgili açıklamalarda bulunarak şöyle buyurmaktadır: *"Onlar ki o din gününü yalan sayarlar."* Yani onun gerçekleşeceğini doğrulamazlar. Meydana geleceğine inanmazlar, onu uzak bir ihtimal olarak görürler.

Yüce Allah da şöyle buyurmaktadır: *"Halbuki onu haddi aşan ve çok günahkâr olan"* yani haramı işleyen, helalden yararlanırken sınırı aşan, konuşursa yalan söyleyen, söz verirse sözünde durmayan, tartışınca da çirkin sözler söyleyen ve böylece sözlerinde çok günahkâr olan *"bir kimseden başkası yalanlamaz."*

Yüce Allah'ın: *"Ona karşı âyetlerimiz okunduğunda: Öncekilerin efsaneleridir, derdi"* buyruğu şu demektir: Allah Rasûlü'nden yüce Allah'ın kelamını işitecek olursa onu yalanlar, hakkında kötü zan besler ve öncekilerin kitaplarından bir araya getirilip, uydurma bir kitap olduğuna inanırdı. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Onlara: Rabbiniz ne indirdi, denildiği zaman: Geçmişlerin efsanelerini derler."* (Nahl, 24); *"Ve dediler ki: (Bu) öncekilerin efsaneleridir. Onu başkalarından alıp yazmıştır. Onlar sabah akşam kendisine okunmaktadır."* (Furkân, 5)

Yüce Allah buyuruyor ki: *"Hayır, aksine onların kazandıkları kalplerini örtmüştür."* Yani durum onların iddia ettikleri gibi de değildir, söyledikleri gibi bu Kur'ân öncekilerin masalları da değildir. Aksine bu Allah'ın kelamı,

301 Ebû Dâvûd, 4990; Tirmizî, 2315; Nesâî, Tefsir, 675; Ahmed, V, 2, 3; Taberânî, 950 ve 956 hasen bir hadistir.

Scanned with CamScanner

vahyi ve Rasûlü'ne indirdiği buyruklarıdır. Kalplerini ona iman etmekten perdeleyip, alıkoyan husus ise onların çokça günah ve hatalarının kalplerini kaplamış olmasından ötürü kalplerinde bulunan şüphe ve tereddüttür. Bu sebeple de yüce Allah: *"Hayır, aksine onların kazandıkları kalplerini örtmüştür"* buyurmaktadır. "er-Reyn: Örtmek" kâfirlerin kalpleri hakkında söz konusu olur. "el-Ğaym" iyiler için, "el-Ğayn" de mukarrebler için söz konusudur.

[7202] Ebû Hureyre, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletmektedir: *"Şüphesiz ki kul bir günah işleyecek olursa kalbinde siyah bir nükte olur. Ondan dolayı tevbe ederse kalbi cilalanır, eğer (günahını) arttırırsa o (nokta) artar. İşte yüce Allah'ın: "Hayır, aksine onların kazandıkları kalplerini örtmüştür" buyruğu bunu anlatmaktadır."*[302] Tirmizî: Hasen, sahihtir demiştir. Nesâî'nin lafzı ise şöyledir: Kul bir günah işleyecek olursa onun, kalbine bir nokta konur. Eğer vazgeçip, mağfiret diler, tevbe ederse kalbi cilalanır, geri dönerse o daha da artar ve nihayet o kalbinin üzerini kaplar. İşte yüce Allah'ın: *"Hayır, aksine onların kazandıkları kalplerini örtmüştür"* buyruğunda zikrettiği *"er-rân"* budur."

[7203] Ahmed dedi ki: Ebû Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz mü'min bir günah işleyecek olursa kalbinde siyah bir nükte olur. Eğer tevbe eder, vazgeçer, mağfiret dilerse kalbi cilalanır. Şayet daha da arttırırsa o nükte de artar ve nihayet kalbinin üstünü kaplar. İşte yüce Allah'ın Kur'ân-ı Kerim'de (şu buyrukta) zikrettiği 'er-ran' budur: "Hayır, aksine onların kazandıkları kalplerini örtmüştür."*[303]

Hasan-ı Basrî dedi ki: Bu kalbin körelip, sonunda ölünceye kadar günah üstüne günah işlemesi demektir. Mücâhid b. Cebr, Katâde, İbn Zeyd ve başkaları da böyle demiştir.

"Hayır, muhakkak ki onlar o günde Rablerinden elbette perdelenmiş olacaklardır." Yani kıyâmet gününde onların bir varacakları yerleri orası olacak, Siccîn'de konaklayacaklardır. Diğer taraftan bununla birlikte onlar Rablerini ve yaratıcılarını görmekten perdelenmiş olacaklardır.

302 Hasendir. Tirmizî, 3334; Nesâî, Tefsir, 678; Sünen, 418; İbn Mâce, 4244; Taberî, 36623

303 Ahmed, II, 297. Senedi İbn Aclan'dan ötürü hasendir. Daha önceden geçmişti.

Scanned with CamScanner

İmam Ebû Abdullah Şâfiî dedi ki: Bu âyet-i kerimede mü'minlerin o gün onu göreceklerine delil vardır. İmam Şâfii'nin (r.h) bu söylediği son derece güzeldir ve bu âyetin mefhumunu delil göstermektir. Nitekim yüce Allah'ın: *"O günde yüzler var ki apaydınlıktır, Rablerine bakıcıdırlar."* (Kıyamet, 22-23) buyruğunun mantuku (lafzından anlaşılan anlamı) da buna delil teşkil etmektedir. Nitekim mü'minlerin aziz ve celil Rablerini ahiret yurdunda göreceklerine, kıyâmet arasatında gözle görüleceğine, yine son derece üstün ve değerli cennet bahçelerinde de gözle görüleceğine dair sahih ve mütevatir hadisler de buna delil teşkil etmektedir.

İbn Cerîr Muhammed b. Ammar er-Râzî dedi ki: Bize Ebû Ma'mer el-Minkari tahdis etti. Hasan'dan yüce Allah'ın: *"Hayır, muhakkak ki onlar o günde Rablerinden elbette perdelenmiş olacaklardır"* buyruğu hakkında dedi ki: Hicap açılacak mü'minler de, kâfirler de ona bakacaklar sonra kâfirler ondan perdelenecek ama mü'minler ona bakacaklardır. Her gün sabah ve akşam ona bakacaklar ya da bu anlamda bir açıklama yapmıştır.

"Sonra onlar hiç şüphesiz cehennemi boylayacaklardır." Sonra onlar Rahmân'ın ru'yetinden mahrum olmakla birlikte ateşliklerden olacaklardır. *"Sonra: İşte bu sizin yalanlayageldiğiniz şeydir denilir."* Yani bu kendilerine sitem, azar, küçültme ve tahkir üslubu ile söylenecektir.

İyilerin Kitabı İlliyyîn'dedir:

كَلَّآ إِنَّ كِتَٰبَ ٱلْأَبْرَارِ لَفِي عِلِّيِّينَ ﴿١٨﴾ وَمَآ أَدْرَىٰكَ مَا عِلِّيُّونَ ﴿١٩﴾
كِتَٰبٌ مَّرْقُومٌ ﴿٢٠﴾ يَشْهَدُهُ ٱلْمُقَرَّبُونَ ﴿٢١﴾ إِنَّ ٱلْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ
﴿٢٢﴾ عَلَى ٱلْأَرَآئِكِ يَنظُرُونَ ﴿٢٣﴾ تَعْرِفُ فِي وُجُوهِهِمْ نَضْرَةَ
ٱلنَّعِيمِ ﴿٢٤﴾ يُسْقَوْنَ مِن رَّحِيقٍ مَّخْتُومٍ ﴿٢٥﴾ خِتَٰمُهُۥ مِسْكٌ وَفِي
ذَٰلِكَ فَلْيَتَنَافَسِ ٱلْمُتَنَٰفِسُونَ ﴿٢٦﴾ وَمِزَاجُهُۥ مِن تَسْنِيمٍ ﴿٢٧﴾ عَيْنًا
يَشْرَبُ بِهَا ٱلْمُقَرَّبُونَ ﴿٢٨﴾

18. Hayır, şüphe yok ki iyilerin kitabı "İlliyyîn"dedir.

19. "İlliyyîn"in ne olduğunu sana ne bildirdi?

Scanned with CamScanner

20. O yazılmış bir kitaptır.

21. Mukarreb olanlar onu müşahede ederler.

22. Şüphe yok ki o iyiler, nimetler içindedirler.

23. Tahtlar üzerinde seyrederler,

24. O nimetlerin güzelliğini yüzlerinde tanırsın.

25. Onlara mühürlü, halis şaraptan içirilecek,

26. Ki onun mührü misktir. O halde yarışanlar bunun için yarışsınlar.

27. Onun, katkısı "Tesnîm"dendir.

28. O yakınlaştırılmış olanların kendisinden içecekleri bir pınardır.

Tefsiri:

Yüce Allah buyuruyor ki: Gerçek şu ki, *"hayır, şüphesiz iyilerin kitabı"* ki bunlar günahkârlardan farklıdırlar *"İlliyyîn'dedir."* Yani onlar *İlliyyîn'e* (en yüksek yere) ulaşacaklar. Orası ise Siccînden farklıdır. A'meş, Şemir b. Atiyye'den, o Hilal b. Yesaf'dan şöyle dediğini nakletti: İbn Abbâs -ben de yanlarında iken- Ka'b'a Siccîn hakkında sordu, Ka'b: O yedinci arzdır, orada kâfirlerin ruhları vardır dedi. Sonra ona İlliyyîne dair sordu, o: İlliyyîn yedinci sema olup, orada mü'minlerin ruhları vardır dedi.

Aynı şekilde başkaları da o yedinci semadır, demiştir.

Ali b. Ebî Talha da İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: *"Hayır, şüphe yok ki iyilerin kitabı İlliyyîndedir"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Kastettiği cennettir. Avfî'nin ondan naklettiği rivayette ise: Amelleri Allah nezdinde semadadır demiştir. Dahhâk da böyle demiştir. Katâde dedi ki: İlliyyûn, Arşın sağ bacağıdır. Başkası da İlliyyûn Sidretu'l-Münteha'nın yanındadır, demiştir. Daha kuvvetli görünen İlliyyûn'un "(yükseklik demek olan) el-uluvv"den alınmış olduğudur. Bir şey de yükseldikçe yücelir, büyür ve genişler.

Bundan ötürü yüce Allah onun halini tazim edip, durumunun üstünlüğüne işaret etmek üzere: *"İlliyyînin ne olduğunu sana ne bildirdi?"* buyurmakta sonra da yüce Allah onlar için yazılanları pekiştirmek üzere *"o yazılmış bir kitaptır, mukarreb olanlar onu müşahede ederler"* buyurmaktadır ki bunlar da meleklerdir. Bu açıklamayı Katâde yapmıştır. Avfî de İbn Abbâs'tan naklen dedi ki: Onu her semanın mukarreb olanları müşahede eder, görür.

Scanned with CamScanner

Sonra yüce Allah: *"Şüphe yok ki o iyiler nimetler içindedirler"* buyurmaktadır. Yani kıyâmet gününde onlar ebedi nimetler içinde ve oldukça geniş kapsamlı lütufların bulunduğu cennetlerde olacaklardır.

"Tahtlar" yani örtüler ve perdeler altındaki tahtlar *"üzerinde seyrederler."* Anlamının şu olduğu söylenmiştir: Onlar mülklerini ve yüce Allah'ın kendilerine vermiş olduğu hayrı sonu gelmeyen ve yok olmayan lütuf ve ihsanlarını seyrederler. Anlamının: *"Tahtlar üzerinde"* yüce Allah'a *"bakarlar"* olduğu da söylenmiştir. Bu da yüce Allah'ın günahkârların nitelikleri ile ilgili olarak *"hayır muhakkak ki onlar o günde Rablerinden elbette perdelenmiş olacaklardır"* buyruğuna karşılıktır. Böylelikle onlara tahtları ve döşekleri üzerinde iken aziz ve celil Allah'a bakmalarının mubah kılınacağını zikretmiş olmaktadır.

[7204] Nitekim daha önce İbn Ömer'in rivayet ettiği hadiste şu ifadeler de geçmişti: *"Cennet ehli arasında konumu en aşağıda olan kimse hiç şüphesiz iki bin yıl uzaklığa kadar uzanan mülküne bakan kişidir. Onun en yakın yerini nasıl görüyorsa, en uzak yerini de öyle görecektir. Şüphesiz onların en yüksek mertebede olanları ise Allah'a bir günde iki defa bakacak olanlarıdır."*[304]

Yüce Allah'ın: *"O nimetlerin güzelliğini yüzlerinde tanırsın"* buyruğu şu demektir: Yani sen onlara baktığında içinde bulundukları pek büyük nimetlerden ötürü refahın, ihtişamın, sevincin, rahatın ve başkanlığın nitelikleri olan pek büyük nimetlerin parlaklığını yüzlerinde görür, anlarsın.

Yüce Allah'ın: *"Onlara mühürlü, halis şaraptan içirilir"* buyruğu da şu demektir: Onlara cennet şarabından içirilir. (Âyette geçen) rahûk, hamrın (şarabın) isimlerindendir. İbn Mes'ud, İbn Abbâs, Mücâhid, Hasan, Katâde ve İbn Zeyd böyle demiştir.

[7205] İmam Ahmed dedi ki: Atiyye b. Sa'd el-Avfî, Ebû Said el-Hudri'den -zannederim Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e merfu olarak nispet ederek- dedi ki: *"Herhangi bir mü'min bir başka mü'mine susuzken bir içim su içirecek olursa Allah da kıyâmet gününde ona mühürlü, halis şaraptan içirecektir. Herhangi bir mü'min, bir başka mü'mine açken bir yemek yedirecek*

304 Senedi zayıftır. Daha önce geçmişti.

Scanned with CamScanner

olursa Allah da ona cennet meyvelerinden yedirecektir. Herhangi bir mü'min bir başka mü'mini çıplakken giydirecek olursa Allah da ona cennetin yeşil giysilerinden giydirecektir."[305]

İbn Mes'ud da yüce Allah'ın: *"Onun mührü misktir"* buyruğu hakkında, karışımı misktir demektir, diye açıklamıştır. Avfî, İbn Abbâs'tan naklen dedi ki: Allah şarabı onlar için daha da güzelleştirmiştir. Böylelikle ona en son konulacak tat misk olduğundan misk ile mühürlenmiş (son katkısı misk olmuş) olacaktır. Katâde ve Dahhâk da böyle demiştir. İbrâhim ve Hasan ise: *"Onun mührü misktir"* yani sonu (akıbeti) misktir, demişlerdir.

İbn Cerîr dedi ki: Ebu'd-Derdâ'dan rivayete göre o *"onun mührü misktir"* buyruğu hakkında şöyle demiştir: O gümüş gibi bembeyaz bir şaraptır. İçkilerinin sonunda onu içerler. Şayet dünya ehlinden bir adam ona parmağını daldırıp sonra da çıkaracak olursa onun hoş kokusunu almadık canlı hiçbir kimse kalmayacaktır.

İbn Ebî Necih de Mücâhid'den *"onun mührü misktir"* buyruğu hakkında: Onun hoş kokusu misktir, dediğini rivayet etmektedir.

Yüce Allah'ın: *"O halde yarışanlar bunun için yarışsınlar"* buyruğu da şu demektir: İşte övünecek olanlar bu hal için övünsünler, birbirlerine karşı böbürlensinler, çokluğuyla yarışsınlar, böyle bir durum için yarışanlar yarışsınlar. Yüce Allah'ın: *"İşte çalışanlar böylesi için çalışsınlar"* (Sâffât, 61) buyruğunda olduğu gibi.

"Onun, katkısı tensimdendir." Yani nitelikleri belirtilen bu şarabın katkısı tesnimden olacaktır. Bu da Tesnîm adı verilen bir şaraptan katılacaktır demek olup, cennetliklerin içeceklerinin en şereflisi ve en üstünü budur. Bu açıklamayı Ebû Sâlih ve Dahhâk yapmıştır. Bundan dolayı;

---

305 Tirmizî, 2449; Ahmed, III, 13. Senedi Atiyye b. Sâd el-Avfî'nin zayıflığından ötürü zayıftır. Tirmizî de gariptir sözüyle zayıf olduğuna değinmiştir. Hadis ayrıca Ebû Said'e mevkuf olarak da rivayet edilmiş olup, o da sahihtir. Mevkuf olma ihtimali de daha yüksektir. Bunu ayrıca Ebû Dâvûd, 1682'de bir başka yoldan rivayet etmiştir. Onun da senedinde Ebû Halid ed-Dâlânî vardır. O da kavi değildir fakat itibar için ele alınabilir. Buna göre hadis inşallah hasendir. Ayrıca bunu İbn Ebi'd-Dünya, Kadâu'l-Havâic, 30, 31'de İbn Mes'ud'dan mevkuf olarak rivayet etmiştir. Böyle bir şey de kişisel görüşe dayanarak söylenmez.

Scanned with CamScanner

"O yakınlaştırılmış olanların kendisinden içecekleri bir pınardır" buyurmaktadır. Yani yakınlaştırılmış olanlar (Mukarrebler) ondan katkısız içeceklerdir. Yemin ashabı için ise ona katkı eklenecektir. Bu açıklamayı İbn Mes'ud, İbn Abbâs, Mesruk, Katâde ve başkaları yapmıştır.

Suç İşlemiş Olanlar:

إِنَّ الَّذِينَ أَجْرَمُوا كَانُوا مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا يَضْحَكُونَ ﴿٢٩﴾ وَإِذَا مَرُّوا بِهِمْ يَتَغَامَزُونَ ﴿٣٠﴾ وَإِذَا انْقَلَبُوا إِلَىٰ أَهْلِهِمُ انْقَلَبُوا فَكِهِينَ ﴿٣١﴾ وَإِذَا رَأَوْهُمْ قَالُوا إِنَّ هَٰؤُلَاءِ لَضَالُّونَ ﴿٣٢﴾ وَمَا أُرْسِلُوا عَلَيْهِمْ حَافِظِينَ ﴿٣٣﴾ فَالْيَوْمَ الَّذِينَ آمَنُوا مِنَ الْكُفَّارِ يَضْحَكُونَ ﴿٣٤﴾ عَلَى الْأَرَائِكِ يَنْظُرُونَ ﴿٣٥﴾ هَلْ ثُوِّبَ الْكُفَّارُ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿٣٦﴾

29. Şüphe yok ki o günahkârlar iman edenlerden bir kısmına gülerlerdi.

30. Yanlarından geçtiklerinde de birbirlerine kaş göz işareti yaparlardı.

31. Ailelerine döndükleri zaman zevk duyarak dönerlerdi.

32. Onlar bunları gördüklerinde de: "Şüphe yok ki bunlar sapmışlardır" derlerdi.

33. Halbuki onlar bunların üzerine gözetleyici olarak gönderilmemişlerdi.

34. İşte bugün ise iman edenler o kâfirlere gülerler.

35. Tahtlar üzerinde bakarlar.

36. O kâfirlere işleyegeldiklerinin cezası verildi mi?

Tefsiri:

Yüce Allah günahkârların dünya yurdunda mü'minlere güldüklerini haber vermektedir. Yani onlarla alay ediyor, onları küçük görüyorlardı. Bu günahkârlar mü'minlerin yanından geçti mi onlar aleyhine kaş göz işareti yaparlardı. Yani onları küçük görürlerdi.

Scanned with CamScanner

"Ailelerine döndükleri zaman zevk duyarak dönerlerdi." Yani bu günahkârlar evlerine döndüklerinde zevkle dönerlerdi. Ne isterlerse bulurlardı. Bununla beraber Allah'ın üzerlerindeki nimetlerine şükretmediler. Aksine mü'minlerle uğraşıp, onları küçümsediler ve onları kıskandılar.

"Onlar bunları gördüklerinde de: Şüphe yok ki bunlar sapmışlardır derlerdi." Çünkü mü'minler onların dini üzere değildi. Yüce Allah da şöyle buyurmaktadır: *"Halbuki onlar bunların üzerine gözetleyici olarak gönderilmemişlerdi."* Yani bu günahkârlar, bu mü'minler üzerine yapacakları amellerin, söyleyecekleri sözlerin koruyucuları, bekçileri de değildi, onlardan sorumlu da kılınmamışlardı. Neden onlarla uğraşıp durdular ve onları hep gözetlediler?

Nitekim yüce Allah başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Buyuracak ki: Yıkılın içerisine, bana da söz söylemeyin. Gerçek şu ki kullarımdan: Rabbimiz iman ettik, bize mağfiret ve rahmet buyur, sen rahmet edenlerin hayırlısısın diyen bir topluluk vardı. Siz ise onları alaya aldınız. Nihayet onlara size beni anmanızı unutturdu, siz onlara gülüp geçiyordunuz. İşte onlar sabrettiklerine karşılık bugün ben de gerçekten onları mükâfatlandırdım. Onlar kurtuluşa erenlerdir."* (Mü'minûn, 108-111)

Bundan dolayı burada da yüce Rabbimiz şöyle buyurmaktadır: *"İşte bugün ise"* yani kıyâmet gününde *"iman edenler o kâfirlere gülerler."* Onlar dünyada iken bunlara gülmelerine karşılık kendileri onlara güleceklerdir. *"Tahtlar üzerinde bakarlar."* Onların sapıklıkta olduklarını iddia edenlerin iddialarının aksine aziz ve celil Allah'a bakacaklar çünkü onlar sapık değillerdi. Aksine onlar Allah'ın yakınlaştırılmış dostlarındandırlar. Rablerine ikram ve ihsan yurdunda bakarlar.

Yüce Allah'ın: *"O kâfirlere işleyegeldiklerinin cezası verildi mi"* buyruğu da şu demektir: Kâfirlere mü'minleri karşıladıkları alay ve eksik ve küçük görmenin cezası verildi mi, verilmedi mi? Yani onlara bunun tam, eksiksiz ve mükemmel karşılığı olan ceza verilmiş olacaktır.

Mutaffifîn sûresi tefsirinin sonu.

Hamd ve minnet Allah'a mahsustur.

Scanned with CamScanner

بسم الله الرحمن الرحيم

İNŞİKÂK SÛRESİ

[25 âyettir. Mekke'de inmiştir.]

[7206] Mâlik dedi ki: Ebû Hureyre onlara *"Gök yarıldığı zaman"* (İnşikâk, 1) sûresini okudu ve o sûrede secde yaptı. Secdeyi bitirdikten sonra kendilerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in burada secde ettiğini haber verdi.[306] Bunu Müslim ve Nesâî, Mâlik yoluyla böylece rivayet etmişlerdir.

[7207] Buhârî dedi ki: Ebû Râfi' dedi ki: Ebû Hureyre ile birlikte yatsı namazını kıldım. *"Gök yarıldığı zaman"* (suresin)i okudu, secde yaptı. Ona sebebini sorunca şöyle dedi: Ben (burada) Ebu'l-Kâsım'ın arkasında secde etmiştim. Bu sebeple ona kavuşuncaya kadar secde etmeye de devam edeceğim.[307]

Yine bunu Müsedded'den, o Mutemir'den böylece rivayet etmiştir. Sonra (Buhârî) Müsedded'den, o Yezîd b. Zurey'den, o et-Teymi'den, o Bekr'den, o Ebû Râfi''den deyip hadisi zikretti. Bunu ayrıca Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâî de değişik yollardan Süleyman b. Tarhan et-Teymi'den böylece rivayet etmişlerdir.

[7208] Müslim ve Sünen sahipleri Süfyân b. Uyeyne'nin -Nesâî: ve Süfyân es-Sevrî'yi de ekledi- naklettiği, her ikisinin de Eyyûb b. Mûsâ'dan, o Atâ b. Mina'dan, o Ebû Hureyre'den şöyle dediğine dair hadisi rivayet etmişlerdir: Biz Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte: *"Gök yarıldığı zaman"* sûresi ile *"Yaratan Rabbinin adıyla oku"* (Alak, 1) sûresinde secde ettik.

---

306 Müslim, 578, h. no: 107; Nesâî, Tefsir, 680; Sünen, 961

307 Buhârî, 1078; Müslim, 578, h. no: 11; Ebû Dâvûd, 1408; Nesâî, II, 161

Scanned with CamScanner

Gök Yarıldığında:

إِذَا السَّمَآءُ انشَقَّتْ ﴿١﴾ وَأَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ ﴿٢﴾ وَإِذَا الْأَرْضُ مُدَّتْ ﴿٣﴾ وَأَلْقَتْ مَا فِيهَا وَتَخَلَّتْ ﴿٤﴾ وَأَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ ﴿٥﴾ يَآ أَيُّهَا الْإِنسَانُ إِنَّكَ كَادِحٌ إِلَى رَبِّكَ كَدْحًا فَمُلَاقِيهِ ﴿٦﴾ فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ ﴿٧﴾ فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا ﴿٨﴾ وَيَنقَلِبُ إِلَى أَهْلِهِ مَسْرُورًا ﴿٩﴾ وَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ وَرَآءَ ظَهْرِهِ ﴿١٠﴾ فَسَوْفَ يَدْعُو ثُبُورًا ﴿١١﴾ وَيَصْلَى سَعِيرًا ﴿١٢﴾ إِنَّهُ كَانَ فِي أَهْلِهِ مَسْرُورًا ﴿١٣﴾ إِنَّهُ ظَنَّ أَنْ لَنْ يَحُورَ ﴿١٤﴾ بَلَى إِنَّ رَبَّهُ كَانَ بِهِ بَصِيرًا ﴿١٥﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;

1. Gök yarıldığı zaman,

2. Ve Rabbine itaatle boyun eğdiği zaman -ki zaten ona layık olan da budur-

3. Yer de alabildiğine uzatıldığı,

4. İçinde ne varsa dışarıya bırakıp bütünüyle boşaldığı,

5. Rabbine itaatle boyun eğdiği zaman -ki zaten ona layık olan da budur-

6. Ey insan, gerçekten sen Rabbine doğru durmadan çalışıp çabalayacaksın, sonunda ona kavuşacaksın.

7. Kitabı sağ eline verilecek kimseye gelince,

8. O kolay bir hesap ile hesaba çekilecek,

9. Ve o ailesine sevinçli dönecektir.

10. Kitabı arkasından verilecek kimseye gelince,

11. O hemen ölümü çağıracaktır,

12. Ve alevli ateşi boylayacaktır.

Scanned with CamScanner

13. Çünkü o ailesi arasında şımarıktı,

14. Çünkü o asla (Rabbine) dönmeyeceğini sanmıştı,

15. Hayır, şüphe yok ki Rabbi onu çok iyi görendi.

Tefsiri:

Yüce Allah buyuruyor ki: *"Gök yarıldığı zaman"* bu kıyâmet gününde gerçekleşecektir. *"Ve Rabbine boyun eğdiği zaman"* Rabbinin buyruğunu dinleyip, kendisine verdiği yarılıp, çatlama emrine itaat ettiği zaman, *"ki zaten ona layık olan da budur"* yani onun emrine itaat etmesi de gerekir çünkü O kendisine karşı durulamayan, yenik düşürülmesi imkânsız azimuşşandır. O her şeyi emri altına almış, her şey ona boyun eğmiştir. Sonra: *"Yer de alabildiğine uzatıldığı"* yayıldığı, döşendiği ve genişletildiği zaman, buyurmaktadır.

[7209] İbn Cerîr (r.h) dedi ki: Ali b. el-Huseyn'den rivayete göre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kıyamet gününde Allah yeri bir derinin uzatılıp, açılması gibi açıp uzatacaktır. Öyle ki hiçbir insanın ayaklarını koyacak yerin dışında bir yeri olmayacaktır. İşte ben ilk çağrılacak olan kişi olacağım. Cebrâil, Rahmân'ın sağında bulunacaktır. -Allah'a yemin olsun ki ondan önce onu görmemiştir.- Ben Rabbim bu bana senin kendisini bana elçi olarak gönderdiğini haber verdi diyeceğim. Aziz ve celil Allah: Doğru söylemiştir, diyecek. Sonra şefaat edip: Rabbim, kulların sana yerin her tarafında ibadet ettiler, diyeceğim."* (Allah Rasûlü): *"İşte Makam-ı Mahmud (övülen makam) odur"* buyurdu.[308]

Yüce Allah'ın: *"İçinde ne varsa dışarıya bırakıp bütünüyle boşaldı"* buyruğu şu demektir: İçinde bulunan ölüleri dışarı atıp, onlardan boşalmış olacaklardır. Bu açıklamayı Mücâhid, Said ve Katâde yapmıştır.

"Rabbine itaatle boyun eğdiği zaman -ki zaten ona layık olan da budur-" Az önce geçtiği gibidir.

"Ey insan, gerçekten sen Rabbine doğru durmadan çalışıp çabalayacaksın. Sonunda ona kavuşacaksın." Yani sen Rabbine doğru koşup, say edip

308 Taberî, 36725'te Ali b. el-Huseyn'den tahriç etmiştir. O da Zeynu'l-Abidin (radıyallâhu anh)'dır. Bu rivayet mürseldir ama hadisin "Allah'a yemin olsun ki ondan önce onu görmemiştir" lafzı dışında çok sayıda şahidi vardır.

Scanned with CamScanner

durmakta ve amel işlemektesin. *"Sonunda ona kavuşacaksın."* Sonunda sen hayır ya da şer ne işledinse onunla karşılaşacak, onu göreceksin. Şu rivayet buna tanıklık etmektedir:

[7210] Ebû Dâvûd et-Tayalisi'nin rivayetine göre Câbir dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Cebrâil dedi ki: Ey Muhammed! Dilediğin kadar yaşa, şüphesiz ki sen öleceksin. Dilediğin şeyi sev, şüphesiz ki ondan ayrılacaksın. İstediğin gibi amel et ,şüphesiz onunla karşılaşacaksın."*[309]

Kimileri buradaki (ona kavuşacaksın buyruğundaki) zamiri yüce Allah'ın: *"Rabbine"* buyruğuna ait kabul etmiştir. Yani sen Rabbinin huzuruna çıkacaksın demek olur. Bunun da anlamı o da sana amelinin karşılığını, çalışıp çabalamanın mükâfatını verecektir. Buna göre ise her iki görüş de birbirinden ayrılmaz.

Avfî, İbn Abbâs'tan naklen dedi ki: *"Ey insan! Gerçekten sen Rabbine doğru durmadan çalışıp çabalayacaksın"* buyruğu şu demektir: Sen ister hayır, ister şer olsun kendisi ile Allah'a kavuşacağın bir amel işlemektesin.

Katâde dedi ki: *"Ey insan! Gerçekten sen Rabbine doğru durmadan çalışıp çabalayacaksın."* Yani: Ey Âdemoğlu! Şüphesiz ki senin çalışıp ça-

309 Tayalisi, 1755; Beyhakî, Şuab, 10540. Senedi el-Hasan b. Ebî Câfer'den ötürü zayıftır. Hadis bir başka yoldan da gelmiş olup, bunu da Beyhakî, 10540'da; İbnu'l-Cevzî, el-Mevzuat, II, 108'de Sehl b. Sâd'ın naklettiği bir hadis olarak tahriç etmişlerdir. Bunu ayrıca Hakim, IV, 325; Beyhakî, 10542'de İbn Ömer'den yahut da Sehl b. Sâd'dan diye rivayet etmişlerdir. Hakim sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de bir şey söylememiştir. Halbuki hadis Zafir b. Süleyman etrafında dönmektedir. İbnu'l-Cevzî dedi ki: "İbn Adiyy dedi ki: O bütün naklettiği rivayetlerde kendisine mutabaat olunmayan birisidir." Yine İbnu'l-Cevzî: Senedinde Muhammed b. Hamid vardır. Ebû Zur'a ve Ebû Dâvûd yalancı olduğunu söylemişlerdir demektedir. Derim ki: Hakim'de İsa b. Subeyh ona mutabaatta bulunmuştur. Birden çok kişi de Zafir b. Süleyman'ın sika olduğunu belirtmiştir. Zafir, el-Lealiu'l-Masnua, II, 30'da İbn Hacer'den: Hakim sahih olduğunu belirtmiş, İbnu'l-Cevzî vahi olduğunu söylemiş ve bu hadiste Muhammed b. Humeydi yahut da Zafir b. Süleyman'ı itham etmiştir. Muhammed'e ise mutabaatta bulunulmuştur. Zafir ise yalancılıkla itham edilmemiştir. Doğrusu bu hadis hakkında uydurma olduğu da, sahih olduğu da hüküm verilemeyeceğidir. Eğer ona mutabaatta bulunulmuş olsaydı hasen olurdu demektedir. Derim ki: Daha önce buna birden çok kişinin mutabaat ettiğini belirtmiştik. Bunlardan birisi de Câbir'in rivayet ettiği hadistir. Ayrıca el-Hasan b. Ali'nin naklettiği bir hadis olarak da varid olmuş olup, bunu da Ebû Nuayn, Hilyetu'l-Evliya, III, 202'de tahriç etmiştir, senedi zayıftır. O halde bu hasen bir hadistir ya da hasen gibidir. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

balaman oldukça zayıftır (azdır). Bu sebeple her kimin çalışıp çabalamasını Allah'ın itaati çerçevesinde tutabilirse bunu yapsın. Bununla birlikte buna ancak Allah'ın güç vermesi ile güç yetirilebilir.

Sonra yüce Allah: *"Kitabı sağ eline verilecek kimseye gelince o kolay bir hesap ile hesaba çekilecek"* buyurmaktadır. Yani onun hesabı zorluk çıkarılmadan kolay görülecektir. Bu da bütün amellerinin, inceliklerinin aleyhine tahakkuk etmeyeceği anlamına gelir. Çünkü bütün incelikleriyle hesaba çekilen kişi kaçınılmaz olarak helak olur.

[7211] İmam Ahmed dedi ki: Âişe dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"İnceden inceye hesaba çekilen kimseye azap edilir"* buyurdu. (Âişe) dedi ki: Ben: Yüce Allah *"O kolay bir hesap ile hesaba çekilecek"* buyurmuyor mu? dedim. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"Orada kastedilen o hesap değildir. O amellerin arz edilmesidir, ama kıyâmet gününde inceden inceye hesaba çekilecek olana azap edilir."*[310] Bunu bu şekilde Buhârî, Müslim, Tirmizî, Nesâî ve İbn Cerîr, Eyyûb es-Sahtiyani'nin böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmişlerdir.

[7212] İbn Cerîr dedi ki: İbn Ebî Muleyke, Âişe'den şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kıyamet gününde hesaba çekilen her bir kimse de mutlaka azaba uğratılacaktır."* Ben: Yüce Allah *"O kolay bir hesap ile hesaba çekilecek"* buyurmuyor mu? dedim. Allah Rasûlü: *"O arz (amellerin arzı)dır. Şüphesiz ki inceden inceye hesaba çekilen, azaba uğratılacaktır"* buyurdu ve eli ile parmağı üzerine ona değer gibi işaret etti.[311]

Bunu aynı zamanda Amr b. Ali'den, o İbn Adiyy'den, o Ebû Yunus el-Kuşeyri'den, o İbn Ebî Muleyke'den, o el-Kâsım'dan, o Âişe'den diye de rivayet edip, hadisi zikretmektedir. Bunu da Buhârî ve Müslim adı Hâtim b. Ebî Sağira olan Ebû Yunus el-Kuşeyri yoluyla böylece tahriç etmişlerdir.

---

310 Buhârî, 4939, 6536; Müslim, 6876, h. no: 79; Tirmizî, 3337; Nesâî, Tefsir, 679; Ahmed, VI, 127; Taberî, 36736

311 Taberî, 36737. Senedi Süfyân b. Veki'in zayıf olması dolayısıyla zayıftır ama bunu Buhârî, 4939 ve Müslim, 2876, h. no: 80'de Ebû Yunus el-Kuşeyri yoluyla rivayet etmiştir.

Scanned with CamScanner

İbn Cerîr dedi ki: Bize Nasr b. Ali el-Cahdamî de tahdis etti. İbn Ebî Muleyke, Âişe'den şöyle dediğini nakletti: İnceden inceye hesaba çekilen -yahut hesaba çekilen- azaba uğratılacaktır. (İbn Ebî Muleyke) dedi ki: Sonra Âişe şöyle dedi: Kolay bir şekilde hesaba çekilmek ancak -o onları gördüğü halde- aziz ve celil olan Allah'a arz olunmak sûretiyle olacaktır.

[7213] Ahmed dedi ki: Abbad b. Abdullah b. ez-Zubeyr, Âişe'den şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i bir namazında şöyle dua ederken dinledim: *"Allah'ım! Beni kolay bir şekilde hesaba çek."* Namazını bitirince: Ey Allah'ın Rasûlü! Kolay hesap nedir? dedim. O: *"Kitabına bakılıp, onun lehine günahlarının bağışlanmasıdır. Ey Âişe! Çünü o gün inceden inceye kim hesaba çekilirse helak olur."*[312] Müslim'in şartına göre sahihtir.

"Ve ailesine sevinçli dönecektir." Yani cennetteki ailesinin yanına dönecektir. Bu açıklamayı Katâde ve Dahhâk yapmıştır. *"Sevinçli"* yani aziz ve celil olan Allah'ın kendisine verdikleriyle sevinç içinde, neşe içinde dönecektir.

Taberânî de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in azatlısı Sevban'dan şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir: "Şüphesiz ki sizler (maruf olduğu) bilinmeyen birtakım ameller işliyorsunuz. Yakında (ailesi yanında bulunmayan) gaib ailesine dönecektir. (Kimi) sevinçlidir, (kimi) öfkesini gizleyen birisidir.

"Kitabı arkasından verilecek kimseye gelince" yani arkasından sol eline verilecek, eli arkasına doğru bükülerek kitabı eline böylece verilecektir. *"O hemen ölümü"* hüsranı ve helak edilmeyi *"çağıracaktır ve alevli ateşi boylayacaktır. Çünkü o ailesi arasında şımarıktı."* İşlerin akıbetlerini, sonlarını düşünmeyen, önünde nelerle karşılaşacağından korkmayan şımarık birisi idi fakat bu kısacık sevincin sonunda upuzun üzüntü ve keder gelecektir.

"Çünkü o asla dönmeyeceğini sanmıştı." Yani Allah'a geri dönmeyeceğine, ölümünden sonra Allah'ın kendisini yeniden yaratmayacağına inanmıştı. Bu açıklamayı İbn Abbâs, Katâde ve başkaları yapmıştır.

"(الحور): Dönmek" demektir.

312 Sahihtir. Ahmed, VI, 48; Taberî, 36733; Hakim, I, 57, 255, IV, 249; İbn Hibbân, 7372. Senedi kavidir, İbn İshâk açıkça tahdis lafzını kullanmıştır ama Müslim asıl rivayetler arasında ondan rivayet nakletmemiştir. Onun sadece mutabaat olan rivayetlerini almıştır. Bunun şahitleri de vardır.

Scanned with CamScanner

Yüce Allah buyurdu ki: *"Hayır, şüphe yok ki Rabbi onu çok iyi görendi."* Yani hayır, Rabbi onu ilkin yarattığı gibi, tekrar yeniden döndürecektir, hayrıyla şerriyle amellerinin karşılığını ona verecektir çünkü Rabbi onu çok iyi görüyordu. Yani o Alîmdi, Habîrdi (her şeyi bilendi, her şeyden haberdar olandı.)

And Olsun Şafağa:

فَلَآ أُقْسِمُ بِالشَّفَقِ ﴿١٦﴾ وَاللَّيْلِ وَمَا وَسَقَ ﴿١٧﴾ وَالْقَمَرِ إِذَا اتَّسَقَ ﴿١٨﴾ لَتَرْكَبُنَّ طَبَقًا عَنْ طَبَقٍ ﴿١٩﴾ فَمَا لَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٢٠﴾ وَإِذَا قُرِئَ عَلَيْهِمُ الْقُرْآنُ لَا يَسْجُدُونَ ﴿٢١﴾ بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا يُكَذِّبُونَ ﴿٢٢﴾ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يُوعُونَ ﴿٢٣﴾ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢٤﴾ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ﴿٢٥﴾

16, 17, 18. O halde öyle değildir. And ederim şafağa, geceye ve onun, kaplayıp topladığı şeylere. Nûru tamamlandığı zaman aya ki,

19. Mutlaka sizler biri diğerine mutabık, halden hale geçeceksiniz.

20. O halde onlara ne oluyor, neden iman etmezler?

21. Onlara karşı Kur'ân okunduğunda secde etmezler?

22. Aksine o inkâr edenler yalanlarlar,

23. Halbuki Allah içlerinde neyi gizlemekte olduklarını en iyi bilendir.

24. Artık sen onlara çok acıklı bir azabı müjdele!

25. Ancak iman edip, salih ameller işleyenler müstesnadır. Onlar için eksilmez ve kesilmez bir mükâfat vardır.

Tefsiri:

Ali, İbn Abbâs, Ubâde b. es-Sâmit, Ebû Hureyre, Şeddad b. Evs, İbn Ömer, Muhammed b. Ali b. el-Huseyn, Mekhul, Bekr b. Abdullah el-Müzeni, Bukeyr b. el-Eşec, Mâlik, İbn Ebî Zibb, Abdulaziz b. Ebî Seleme el-Macişun'dan şöyle dedikleri rivayet edilmiştir: *Şafak:* Kızıllıktır. Abdurrezzak,

Scanned with CamScanner

Ma'mer'den, o İbn Huseyn'den, o İbn Lebibe'den, o Ebû Hureyre'den şöyle dediğini nakletmektedir: *Şafak*, beyazlıktır. Buna göre şafak ya -Mücâhid'in dediği gibi- güneşin doğuşundan önce ufuktaki kırmızılıktır yahut da -dilbilginlerince bilindiği üzere- batışı sırasındaki kırmızılıktır.

Halil b. Ahmed dedi ki: *Şafak*, güneşin batışından yatsı vaktine kadar (batıdaki) kırmızılıktır. Bu kırmızılık gittiği takdirde "şafak kayboldu" denilir. Cevherî de: *Şafak:* Gecenin ilk vakitlerinden yatsıya yakın zamana kadar güneş ışığının kalan ışığına ve kırmızılığına denilir. İkrime de aynı şekilde: *Şafak*, akşam ile yatsı arasındadır, demiştir.

[7214] Müslim'in Sahih'inde Abdullah b. Amr'dan rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Akşamın vakti şafak kaybolmadığı sürece devam eder."*[313]

İşte bütün bunlar şafağın Cevherî ve Halil'in dediği gibi olduğuna delildir. Bununla birlikte *"O halde (durum) öyle değildir. And ederim şafağa"* buyruğu hakkında Mücâhid'in: O gündüzün tamamıdır, dediği sahih olarak rivayet edilmiştir. Yine ondan gelen bir rivayete göre,: *Şafak* güneştir dediği nakledilmektedir. Her ikisini de İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir. Onu böyle bir açıklama yapmaya iten şüphesiz yüce Allah'ın hemen bundan sonra: *"Geceye ve onun, kaplayıp topladığı şeylere"* buyurmuş olmasıdır. Böylelikle yüce Allah sanki aydınlığa ve karanlığa yemin etmiş gibi olmaktadır.

İbn Cerîr dedi ki: Allah geçip giden (biten) gündüze ve gelen (başlayan) geceye yemin etmektedir. Yine İbn Cerîr dedi ki: Başkaları da şöyle demiştir: Şafak hem kırmızılığın, hem beyazlığın adıdır. Bunlar: Bu lafız ezdad denilen zıt anlamları ihtiva eden kelimelerdendir demişlerdir.

İbn Abbâs, Mücâhid, Hasan ve Katâde: *"Topladığı şeylere"* bir araya getirdiklerine diye açıklamışlardır. Katâde: Onun yıldız ve canlı olarak topladığı şeylere diye açıklamış, İbn Abbâs da şairin şu sözünü tanık olarak göstermiştir:

مستوسقات لو يجدن سائقا

Onlar toplayıp, bir araya getirenlerdir
Eğer bir sürücü bulsalar.

313 Müslim, h. no: 173

Scanned with CamScanner

İkrime dedi ki: *"Geceye ve onun, kaplayıp, topladığı şeylere"* buyruğu şu demektir: Önüne katıp sürdüğü karanlıktır çünkü gece oldu mu her şey barınıp, sığındığı yere gider.

"Nûru tamamlandığı zaman aya" buyruğu hakkında İbn Abbâs: Yani tam toplanıp, olgunlaşıp tamamlandığı zaman aya demektir. İkrime, Mücâhid, Said b. Cubeyr, Mesruk, Ebû Sâlih, Dahhâk ve İbn Zeyd de böyle demişlerdir: *"Nûru tamamlandığı zaman aya"* tamamlandığı zaman, olgunlaştığı zaman demektir. Hasan: Toplandığı, dolunay olduğu zaman demiştir. Katâde: Tam yuvarlak olduğu zaman demektir. Bu açıklamaların anlamı da şudur: Nûru tamamlanıp, dolunay olduğu zamandır. Allah bunu gecenin ve topladığı şeylerin karşılığı olarak söz konusu etmiştir.

Yüce Allah'ın: *"Mutlaka sizler biri diğerine mutabık halden hale geçeceksiniz"* buyruğuna gelince:

[7215] Buhârî dedi ki: Mücâhid dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: *"Mutlaka sizler biri diğerine mutabık, halden hale geçeceksiniz."* Yani bir halden sonra başka bir hale geçeceksiniz. Bunu sizin Nebîniz (sallallâhu aleyhi ve sellem) söyledi.[314]

Bunu bu şekilde Buhârî bu lafızla rivayet etmiştir. İbn Abbâs'ın bu tefsiri Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den müsned olarak rivayet etmiş olması ve adeta şöyle demiş olması ihtimali de vardır: Ben bunu sizin nebînizden (sallallâhu aleyhi ve sellem) dinledim. Böylelikle onun "sizin nebîniz" sözü "dedi" fiilinin öznesi olur, daha güçlü görünen budur. Allah en iyi bilendir.

[7216] Nitekim Enes de şöyle demiştir: "Bir yıl geldi mi mutlaka ondan sonraki yıl ondan daha şerli olacaktır." Ben bunu sizin Nebînizden (sallallâhu aleyhi ve sellem) dinledim.[315]

[7217] İbn Cerîr dedi ki: Mücâhid'in rivayetine göre İbn Abbâs şöyle derdi: "Mutlaka sizler biri diğerine mutabık halden hale geçeceksiniz." O -yani Nebîniz (sallallâhu aleyhi ve sellem) dedi ki-: *"(Yüce Allah) bir halden sonra bir diğer hale (geçeceksiniz) buyurmaktadır."*[316] Bu onun lafzıdır.

---

314 Buhârî, 4940

315 Buhârî, 7068; Tirmizî, 2207; Ahmed, III, 179; Ebû Ya'la, 3037

316 Sahihtir. Taberî, 36790. Senedi Sahih'in şartına uygundur.

Scanned with CamScanner

Ali b. Ebî Talha da İbn Abbâs'tan: *"Biri diğerine mutabık, halden hale"* buyruğunu bir halden sonra bir diğer hale (geçeceksiniz) diye açıklamıştır. İkrime, Murre et-Tayyib, Mücâhid, Hasan ve Dahhâk da böyle demiştir.

Yüce Allah'ın: *"Biri diğerine mutabık halden hale geçeceksiniz"* buyruğundan kastın, bir halden sonra bir diğer hale (geçeceksiniz) anlamına gelme ihtimali de vardır. (İbn Abbâs) dedi ki: Bu (halden hale geçecektir). Bununla maksat ise sizin Nebîniz (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dir. Bu durumda *"bu"* anlamındaki lafız mübtedâ (özne), *"sizin nebînizdir"* lafzı da onun haberi olur, her iki kelime böylelikle mübteda ve haber olarak ref edilmiş olurlar. Allah en iyi bilendir. Muhtemelen çoğu ravinin hatırına ilk gelen de bu olmalıdır.

Nitekim Ebû Dâvûd et-Tayalisi ve Ğunder şöyle demektedir: Bize Şu'be, Ebû Bişr'den tahdis etti. O Said b. Cubeyr'den, o İbn Abbâs'tan: *"Mutlaka sizler biri diğerine mutabık halden hale geçeceksiniz"* buyruğu hakkında: (Kastedilen kişi) Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dir, dediğini rivayet etmektedir.

Ömer, İbn Mes'ud, İbn Abbâs ve genel olarak Mekkelilerle Kûfelilerin: (لَتَرْكَبُنَّ) kelimesini te ve be harfini fethalı olarak (mutlaka ... geçeceksin) şeklindeki kıraatleri de bu manayı desteklemektedir.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: İsmail, Şa'bî'den: *"Mutlaka sizler biri diğerine mutabık halden hale geçeceksiniz"* buyruğunu okuyup dedi ki: Ey Muhammed! Mutlaka sen bir semadan sonra bir diğerine geçeceksin. İbn Mes'ud, Mesruk ve Ebu'l-Âliye'den de bu şekilde *"birbirine mutabık halden hale"* anlamındaki buyruğu bir semadan sonra diğer sema diye açıkladıkları rivayet edilmiştir.

Derim ki: Bu açıklamalarıyla İsrâ gecesini kastetmektedirler.

Ebû İshâk ve Süddî bir adamdan, o İbn Abbâs'tan: *"Biri diğerine mutabık halden hale"* buyruğunu bir mevki üzerine bir diğer mevkiye diye açıkladığını söylemiştir. el-Avfî de İbn Abbâs'tan bunun gibi böylece rivayet etmiş ve şunları da eklemiştir: "Bir işten sonra bir diğer iş, bir halden sonra bir diğer hal diye de açıklanır."

Süddî'nin kendisi dedi ki: *"Mutlaka sizler biri diğerine mutabık halden hale geçeceksiniz."* Yani sizden öncekilerin amellerini bir merhaleden sonra bir diğer merhaleye geçerek işleyeceksiniz.

Scanned with CamScanner

[7218] Derim ki: Bu açıklamasıyla sanki sahih hadisin ifade ettiği şu manayı kastetmiş gibidir: *"Andolsun ki sizden öncekilerin sünnetlerini okun tüyünün öbürünün hizasına gelmesi gibi izleyeceksiniz. Hatta bir keler deliğine girecek olsalar siz de mutlaka ona gireceksiniz."* Ashab: Ey Allah'ın Rasûlü! Onlar Yahudilerle Hıristiyanlar mıdır? deyince, Allah Rasûlü: *"Başka kim olabilir ki?"* buyurdu.[317] Bu da ihtimal dâhilindedir.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: İbn Câbir'in tahdis ettiğine göre o Mekhul'u yüce Allah'ın: *"Mutlaka sizler biri diğerine mutabık halden hale geçeceksiniz"* buyruğu hakkında şöyle derken dinlemiştir: Her yirmi yılda daha önce üzerinde olmadığınız yeni bir hal ortaya çıkaracaksınız.

A'meş dedi ki: Bana İbrâhim tahdis edip dedi ki: Abdullah: *"Mutlaka sizler biri diğerine mutabık halden hale geçeceksiniz"* buyruğu hakkında dedi ki: Sema çatlar sonra kızarır sonra bir renkten sonra başka bir renk alır.

Sevrî, Kays b. Vehb'den, o Murre'den, o İbn Mes'ud'dan: *"Biri diğerine mutabık halden hale"* buyruğu hakkında sema bir seferinde kızarmış yağ tortusu gibi olacak, bir seferinde çatlayacaktır, dedi.

Bezzâr, Câbir el-Cu'fî yoluyla Şa'bî'den, o Alkame'den, o Abdullah b. Mes'ud'dan: *"Mutlaka sizler biri diğerine mutabık halden hale geçeceksiniz"* buyruğu hakkında: Ey Muhammed! Bir halden sonra bir diğer hale (geçeceksin) dedi. Sonra (Bezzâr) dedi ki: Bunu Câbir de Mücâhid'den, o İbn Abbâs'tan diye rivayet etmiştir.

Said b. Cubeyr dedi ki: *"Mutlaka sizler biri diğerine mutabık halden hale geçeceksiniz"* buyruğu şu demektir: Bunlar dünyada iken durumları oldukça düşük olan bir topluluk olup, ahirette yükseltilen kimselerdir. Diğerleri ise dünyada iken şerefli sayılmakla birlikte ahirette aşağılara düştüler.

İkrime dedi ki: *"Biri diğerine mutabık halden hale"* bir halden sonra bir hale (geçersiniz). Süt emen bir kişi iken sonra sütten kesilir, genç iken sonra yaşlanırsınız.

Hasan-ı Basrî dedi ki: *"Biri diğerine mutabık halden hale"* buyruğu şu demektir: Bir halden sonra bir diğer hale (geçersiniz). Darlık ve sıkıntıdan sonra rahat ve bolluk, rahat ve bolluktan sonra darlık ve sıkıntı, fakirlikten

317 Daha önce kaynakları gösterildi. Sahih bir hadistir.

Scanned with CamScanner

sonra varlık, zenginlikten sonra fakirlik, hastalıktan sonra sağlık, sağlıktan sonra hastalık.

[7219] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Abdullah b. Zahir'den zikredildiği üzere Câbir b. Abdullah dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Şüphesiz Âdemoğlu ne için yaratıldığından yana gaflet içindedir. Gerçek şu ki yüce Allah onu yaratmayı murad edince meleğe: Rızkını yaz, ecelini yaz, eserini (bırakacağı izini) yaz, bedbaht mı ya da mutlu mu onu yaz. Sonra o melek yukarı çıkar, Allah ona onu buluğa erişinceye kadar koruyacak bir melek gönderir. Sonra o melek çıkar, arkasından yüce Allah onun üzerine hasenâtını ve seyyiatını yazacak iki melek görevlendirir. Ölüm vakti gelince o iki melek çıkar, ona ölüm meleği gelip ruhunu kabzeder. Kabrine girince ruhu cesedine geri verir. Sonra ölüm meleği çıkar ona kabrin iki meleği gelip, onu imtihan eder. Sonra onlar da çıkarlar. Kıyamet koptu mu hasenât meleği ile seyyiat meleği onun yanına gelir. Boynunda düğümle bağlanmış bir kitabı çözerler sonra o iki melek onunla birlikte hazır bulunurlar. Biri arkadan sürer, diğeri ise şahit olarak bulunur. Sonra aziz ve celil Allah: 'Andolsun sen bundan gaflet içinde idin.'* (Kaf, 22) *buyurdu."* Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) (devamla): *"Mutlaka sizler biri diğerine mutabık halden hale geçeceksiniz"* buyruğunu okuyup: *"Bir halden sonra bir diğer hale"* buyurdu. Sonra Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Şüphesiz önünüzde hiç de hakkıyla değerlendiremediğiniz pek büyük bir iş vardır. Bu sebeple Allah azimuşşandan yardım dileyiniz"* buyurdu.[318] Bu münker bir hadistir. Senedinde zayıf raviler vardır ama anlamı doğrudur. Her türlü eksiklikten münezzeh ve yüce Allah en iyi bilendir.

İbn Cerîr kıraat âlimleri ve müfessirlerden oluşan çeşitli kimselerin bu âyete dair görüşlerini naklettikten sonra şöyle demektedir: Bu hususta doğru tevil şudur: "Andolsun ey Muhammed! Sen zor ve sıkıntılı bir halden sonra bir diğer hale, bir durumdan sonra bir diğer duruma geçeceksin."

Bundan maksat -her ne kadar hitap Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ise de- bütün insanların kıyâmet gününün zorluklarından ve dehşetlerinden çeşitli hallerle karşı karşıya kalacaklarıdır.

318 Oldukça zayıftır. Senedinde Amr b. Şemir el-Cufi vardır. O hadisi metruk birisidir. Hocası Câbir Yezîd'in oğlu olup, o da el-Cufi nispetlidir. O da metruk birisidir. Hadisin bazı bölümlerinin şahitleri vardır. Bir kısmı da oldukça gariptir, belki de uydurmadır.

Scanned with CamScanner

"O halde onlara ne oluyor? Neden iman etmezler? Onlara karşı Kur'ân okunduğunda secde etmezler?" Yani Allah'a, Rasûlü'ne ve ahiret gününe iman etmelerine engel olan nedir? Ne oluyor onlara da Rahmân'ın âyetleri ve kelamı -olan bu Kur'ân- kendilerine okununca tazim etmek, ikramda bulunmak ve saygılarını göstermek üzere secde etmezler?

"Aksine o inkâr edenler yalanlarlar." Yani yalanlamak, inat etmek ve hakka aykırı durmak onların karakterleridir.

"Halbuki Allah içlerinde" Mücâhid ve Katâde kalplerinde neyi gizlemekte olduklarını *"en iyi bilendir. Artık sen onlara çok acıklı bir azabı müjdele."* Yani: Ey Muhammed! Onlara aziz ve celil Allah'ın kendileri için can yakıcı bir azap hazırlamış olduğunu haber ver.

"Ancak iman edip salih ameller işleyenler müstesnadır." Bu munkatı bir istisnadır. Yani kalpten iman edip, azalarıyla salih amel işleyenler böyle değildir. *"Onlar için"* ahiret yurdunda *"eksilmez ve kesilmez"* İbn Abbâs eksilmeyen, Mücâhid ve Dahhâk hesapsız *"bir mükâfat vardır"* diye açıklamışlardır. Her ikisinin açıklamasının neticesi bu azabın kesintisiz olacağıdır. Nitekim yüce Allah: *"Bu arkası kesilmeyen bir bağıştır."* (Hûd, 108) buyurmuştur.

Süddî dedi ki: Bazıları: *"Eksilmez, kesilmez"* buyruğunu eksilmeyen diye bazıları da başlarına kakılmaz, diye açıklamışlardır. Bazılarından nakledilen bu son açıklamayı birden çok kişi kabul etmemiştir. Çünkü aziz ve celil olan Allah'ın cennet ehli üzerinde her durumda, her an ve her lahzada elbette ki minneti vardır çünkü cennete girmeleri kendi amelleriyle değil, onun lütuf ve rahmetiyle olmuştur. Bu sebeple her zaman ve ebedi olarak onun onlara minneti söz konusudur. Hamd, bir ve tek olarak ebediyen Allah'a mahsustur. Bundan ötürü onu tesbih etmeleri ve ona hamd etmeleri, nefes alıp vermeleri ilham edildiği gibi ilham edilir: *"Ve dualarının sonu da: Âlemlerin Rabbi Allah'a hamdolsun, demektir."* (Yunus, 10)

İnşikâk sûresi tefsirinin sonu.

Hamd ve minnet Allah'a mahsustur. Başarı O'ndandır, hatadan koruyan da O'dur.

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

BURÛC SÛRESİ

[22 âyettir. Mekke'de inmiştir.]

[7220] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Hureyre'den rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yatsı namazında: *"Andolsun burçlara sahip göğe"* (Burûc, 1) sûresi ile *"Andolsun göğe ve Târık'a"* (Târık, 1) sûresini okurdu.[319]

[7221] Yine Ahmed dedi ki: Ebû Hureyre'den rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Andolsun göğe..."* diye başlayan sûrelerin yatsı namazında okunmasını emretti.[320] Bunu sadece Ahmed rivayet etmiştir.

Lanet Olsun Hendek Sahiplerine:

وَالسَّمَآءِ ذَاتِ الْبُرُوجِ ﴿١﴾ وَالْيَوْمِ الْمَوْعُودِ ﴿٢﴾ وَشَاهِدٍ وَمَشْهُودٍ ﴿٣﴾ قُتِلَ أَصْحَابُ الْأُخْدُودِ ﴿٤﴾ اَلنَّارِ ذَاتِ الْوَقُودِ ﴿٥﴾ إِذْ هُمْ عَلَيْهَا قُعُودٌ ﴿٦﴾ وَهُمْ عَلَى مَا يَفْعَلُونَ بِالْمُؤْمِنِينَ شُهُودٌ ﴿٧﴾ وَمَا نَقَمُوا مِنْهُمْ إِلَّآ أَنْ يُؤْمِنُوا بِاللهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ﴿٨﴾ اَلَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاللهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿٩﴾ إِنَّ الَّذِينَ فَتَنُوا الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَتُوبُوا فَلَهُمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ وَلَهُمْ عَذَابُ الْحَرِيقِ ﴿١٠﴾

319 Zayıftır. Ahmed, II, 326-327. Senedi zayıftır. Senedinde Ebu'l-Mühezzin vardır. Heysemi, Mecma, 2706'da: Şu'be, İbnu'l-Medini, Ebû Zur'a ve Nesâî zayıf olduğunu söylemişlerdir. Ahmed ise onun hadisine yaklaşmam demiştir demektedir. Hâfız İbn Hacer de Takrib'de: Metruktur demiştir.

320 Ahmed, II, 327. Bu da önceki gibi zayıftır. Maksat ise başında "semadan" söz eden sûrelerdir. Bunlar da İnfitâr, İnşikâk, Burûc ve Târık sûreleridir.

Scanned with CamScanner

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;

1. Andolsun burçlara sahip göğe,

2. Vaad olunmuş o güne,

3. Şahitlik edene ve şahitlik edilene,

4, 5. Lanet olsun tutuşturulmuş ateş hendeklerinin sahiplerine,

6. O zaman onlar o ateşin etrafında oturuyorlar,

7. Ve onlar mü'minlere yaptıkları şeyleri görüyorlardı.

8. Onların bunlardan intikam almalarının tek sebebi, hükmüne karşı konulamayan (Aziz) ve her övgüye layık (Hamid) olan Allah'a iman etmiş olmaları idi.

9. O göklerin ve yerin mülkü yalnız kendisinin olandır. Allah her şeyi çok iyi görür.

10. Şüphe yok ki mü'min erkeklerle, mü'min kadınlara işkence edip sonra da tevbe etmeyenler için (evet) onlar için cehennem azabı ve onlar için bir de yanma azabı vardır.

Tefsiri:

Yüce Allah göğe ve göğün burçlarına yemin ediyor. *Burçlar,* daha önce yüce Allah'ın: *"Gökte burçlar yaratan, onda bir kandil ve aydınlık saçan bir ay yaratanın şanı ne yüce, ne mübarektir!"* (Furkân, 61) buyruğunda açıklandığı üzere büyük yıldızlara denilir. İbn Abbâs, Mücâhid, Dahhâk, Hasan, Katâde ve Süddî: Burçlar yıldızlardır, demişlerdir. Yine Mücâhid'den rivayete göre o: Burçlar, bekçilerin bulunduğu yıldızlardır, demiştir. Yahyâ b. Râfi': Burçlar, semada bulunan köşklerdir, demiştir. el-Minhal b. Amr da: *"Andolsun burçlara"* güzel yaratılışa "sahip göğe" diye açıklamıştır.

İbn Cerîr de burçların güneşin ve ayın konaklama yerleri olduğu görüşünü tercih etmiştir. Bunlar da on iki burç olup, güneş bunların her birisinde bir ay süre ile yol alır. Ay ise bunların her birisini iki tam gün ve bir günün üçte biri kadar bir sürede kat eder. Böylelikle onun yirmisekiz konağı olur, iki gece de görünmezdir.

Yüce Allah'ın: *"Vaad olunmuş o güne, şahitlik edene ve şahitlik edilene"* buyruğu hakkında müfessirler farklı görüşlere sahiptir.

Scanned with CamScanner

[7222] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Abdullah b. Râfi', Ebû Hureyre'den şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"'Vaad olunmuş o güne' buyruğundan kasıt kıyâmet günüdür."*

"Şahitlik edene" Cuma günüdür. Esasen Cuma gününden daha faziletli bir güne güneş ne doğmuştur, ne de batmıştır. O günde öyle bir an vardır ki Müslüman bir kul o ana denk düşürüp, onda Allah'tan hayır isteyecek olursa mutlaka o hayrı ona verir. Bir şerden o anda (Allah'a sığınacak olursa) mutlaka Allah onu korur. *"Ve şahitlik edilen"* de Arefe günüdür.[321]

Bu hadisi bu şekilde İbn Huzeyme de değişik yollardan Mûsâ b. Ubeyde er-Rebezi'den diye rivayet etmiştir. Kendisi hadis rivayetinde zayıf birisidir. Hadis Ebû Hureyre'ye mevkuf olarak da rivayet edilmiştir. Böylesi daha uygun görünmektedir.

[7223] İmam Ahmed dedi ki: Ali b. Zeyd ve Yunus b. Ubeyd, Haşim oğullarının azatlısı Ammar'dan, o Ebû Hureyre'den tahdis etti. Ali b. Zeyd hadisi Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e nispet edip, merfu olarak rivayet etti. Yunus ise Ebû Hureyre'den sonrasına gitmedi. Buna göre bu: *"Şahitlik edene ve şahitlik edilene"* âyeti hakkında şöyle dedi: Şahitlik eden Cuma günü, şahitlik edilen gün de kıyâmet günüdür.[322]

Yine Ahmed dedi ki: Haşim oğullarının azatlısı Ammar, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'dan *"Şahitlik edene ve şahitlik edilene"* âyeti hakkında şöyle dediğini nakletti: Şahitlik eden Cuma günü, şahitlik edilen de Arefe günüdür, vaad olunan gün de kıyâmet günüdür.

Ebû Hureyre'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: Vaad olunan gün kıyâmet günüdür. Hasan, Katâde ve İbn Zeyd de böyle demişlerdir. Bu hususta farklı görüşlere sahip olduklarını görmedim. Hamd Allah'a mahsustur.

---

321 Senedinde Mûsâ b. Ubeyde er-Rebezi vardır. Zayıf birisidir çok sayıda münker rivayet nakletmiştir. Hadisin aslı mahfuzdur. Vehen (zayıflık) iki âyetin tefsiri ile ilgili açıklamalardadır. Bundan dolayı İbn Kesir zayıf olduğunu belirtmiş, mevkuf olmasının daha doğru olacağını söylemiştir. Allah en iyi bilendir.

322 Ahmed, II, 298. Tercih edilen onun mevkuf olduğudur. Ali b. Zeyd b. Cud'an merfu olarak rivayet etmiştir. O zayıftır. Sika bir ravi olan Yunus ise ona muhalefet ederek Ebû Hureyre'ye mevkuf olarak rivayet etmiştir. Bu daha sahihtir. Bunu Taberî, 36838'de Yunus'dan, o Ammar'dan, o Ebû Hureyre'den mevkuf olarak rivayet etmiştir. Bu da Müslim'in şartına göre sahih bir senettir.

Scanned with CamScanner

[7224] Sonra İbn Cerîr dedi ki: Ebû Mâlik el-Eş'ari dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Vaad olunan gün kıyâmet günü, şahit olan Cuma günü, şahit olunan Arefe günüdür. Cuma gününü de Allah (başka ümmetlere vermeyip) bizim için saklamıştır."*[323]

[7225] Sonra İbn Cerîr dedi ki: Said b. el-Müseyyeb dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz günlerin efendisi Cuma günüdür. O şahit olandır. Şahit olunan da Arefe günüdür."*[324] Bu da Said b. el-Müseyyeb'in mürsel rivayetlerinden birisidir.

Sonra İbn Cerîr dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Şahit olan Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dir. Şahit olunan da kıyâmet günüdür sonra da: *"O kendisinde insanların toplanacakları bir gündür, o şahit olunacak bir gündür."* (Hûd, 103) buyruğunu okudu.

Bize Humeyd de tahdis etti, bize Cerîr, Muğîre'den tahdis etti. O Şibâk'den şöyle dediğini nakletti: Bir adam el-Hasan b. Ali'ye: *"şahitlik edene ve şahitlik edilene"* buyruğu hakkında soru sordu. Ona: Benden önce kimseye sordun mu, dedi. Adam: Evet, İbn Ömer'e ve İbn ez-Zubeyr'e sordum, her ikisi de kurban kesme günü ile Cuma günüdür, dediler. el-Hasan b. Ali şöyle dedi: Hayır, *şahit* Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dir. Sonra da: *"Her ümmetten birer şahit getirip, bunlara karşı da seni şahit getireceğimiz zaman halleri nice olur."* (Nisâ, 41) âyetini okudu. *Şahit olunan* da kıyâmet günüdür sonra da: *"O kendisinde bütün insanların toplanacakları bir gündür. O şahit olunacak bir gündür."* (Hûd, 103) buyruğunu okudu.

Hasan-ı Basrî de böyle demiştir. Süfyân es-Sevrî, İbn Harmele'den, o Said b. el-Müseyyeb'den *"şahitlik edilen"* kıyâmet günüdür, dediğini rivayet etmiştir. Mücâhid, İkrime ve Dahhâk da: Şahit Âdemoğlu, şahit olunan

323 Taberî, 36840, 36852; Taberânî, 3458. Senedi zayıftır iki illeti vardır: Muhammed b. İsmail b. Ayyaş'ın cumhur zayıf olduğunu söylemiştir. Ayrıca Şureyh b. Ubeyd ve Ebû Mâlik arasında kopuktur (munkatı). Heysemi, Mecma, 14480'de sadece İbn İsmail'in zayıf olduğunu belirterek illetine değinmiştir.

324 Zayıftır. Taberî, 36850'de İbnu'l-Müseyyeb'den mürsel olarak tahriç etmiştir. İbnu'l-Müseyyeb'in mürsel rivayetleri kavidir ama bunu Taberî, 36853 ve 36854 numara ile bir başka yoldan Sevrî'den, o Abdurrahman b. Harmele'den, o İbnu'l-Müseyyeb'den ona mevkuf olarak rivayet etmiştir. Sevrî ise İbn Ebî Fudeyk'ten daha güçlü bir hafızdır. Bu ve benzeri rivayetlerin ashabdan birisine ya da tabiinden birisine ait mevkuf bir rivayet olma ihtimali daha yüksektir. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

kıyâmet günüdür, demişlerdir. Yine İkrime'den rivayete göre: Şahit Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem), şahit olunan Cuma günüdür, dediği nakledilmiştir. Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan naklen dedi ki: Şahit Allah'tır, şahitlik edilen Cuma günüdür.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Mücâhid, İbn Abbâs'tan *"şahitlik edene ve şahitlik edilene"* buyruğu hakkında: Şahit insandır, şahitlik edilen Cuma günüdür dediğini nakletmektedir. Evet, İbn Ebî Hâtim bunu böylece rivayet etmiştir.

İbn Cerîr dedi ki: Mücâhid, İbn Abbâs'tan: *"Şahitlik edene ve şahitlik edilene"* buyruğu hakkında şahit Arefe günüdür, şahitlik edilen kıyâmet günüdür demiştir. Süfyân es-Sevrî de Muğîre'den, o İbrâhim'den naklen böyle demiştir: Bu kurban kesme günü ve Arefe günüdür. Bunlarla şahitlik eden ile şahitlik edileni kastetmiştir.

İbn Cerîr ve başkaları şahitlik edilen Cuma günüdür demişlerdir.

[7226] Buna dair de bize Ahmed b. Abdurrahman'ın tahdis ettiği şu rivayeti zikretmişlerdir: Ebu'd-Derdâ dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Cuma günü bana çokça salâvat getirin. Çünkü o şahit olunan bir gündür. O günde melekler şahit olurlar."*[325]

Said b. Cubeyr'den rivayete göre: Şahit Allah'tır demiş ve sonra da: *"Şahit olarak Allah yeter."* (Nisâ, 79) buyruğunu okumuştur. Şahit olunan(lar) ise biziz. Bunu Beğavî nakletmiş ve şöyle demiştir: Çoğunluk şahidin Cuma günü, şahit olunanın da Arefe günü olduğunu kabul etmektedir.

"Lanet olsun hendeklerin sahiplerine!" buyruğu ile hendek sahiplerine lanet okunmaktadır. *"Uhdûd"* hendek demek olup, çoğulu "ehâdîd" diye gelir. Bu da yerde açılan çukurdur.

Bu buyruk, aralarında bulunan aziz ve celil Allah'a iman eden mü'minlerin üzerine giden, onları mağlup edip, dinlerinden dönmelerini isteyen fakat

325 Taberî, 36867. Senedinde Zeyd b. Eymen vardır. Zehebî, Mizan, 2991'de şöyle diyor: "Ondan sadece Said b. Ebî Hilal rivayet nakletmiştir. Fakat İbn Hibbân bunu -kendi kuralına uyarak- es-Sikat adlı eserinde zikretmiş bulunmaktadır." Kastettiği meçhul ravilere sika demesi kuralıdır. Hâfız İbn Hacer de onun hakkında Takrib'de makbuldür demiştir. Bu da ona mutabaatta bulunulduğu zaman makbul olduğu anlamındadır. İkinci bir illeti daha vardır. Abdullah b. Vehb'in kardeşinin oğlu olan Ahmed b. Abdurrahman hadis rivayetinde zayıf birisidir. Bununla birlikte bu hususta baş tarafına şahitlik edecek hadisler de vardır.

Scanned with CamScanner

mü'minlerin bunu reddetmeleri üzerine yerde kendileri için hendekler kazıp, içinde oldukça büyük ateş yakıp, o ateşin alevini daha da artıracak tutuşturucular hazırlamış bulunan kâfir bir kavme dair verilen bir haberdir. Bu ateşi yaktıktan sonra onlardan imanlarından dönmelerini istedikleri halde mü'minler bunu kabul etmeyince kendilerini o ateşin içine atmışlardı. Bu sebeple de yüce Allah: *"Lanet olsun tutuşturulmuş ateş hendeklerinin sahiplerine o zaman onlar o ateşin etrafında oturuyorlar ve onlar mü'minlere yaptıkları şeyleri görüyorlardı"* buyurmaktadır. Yani o mü'minlere yapılanları müşahede ediyorlardı.

Yüce Allah da: *"Onların bunlardan intikam almalarının tek sebebi hükmüne karşı konulamayan (Aziz) ve her övgüye layık (Hamid) olan Allah'a iman etmiş olmaları idi."* Yani bu mü'minlerin onlara göre bütün günahları sadece yüce zatına sığınan kimselere asla zarar verilemeyen Aziz Allah'a iman etmeleri idi. O Allah ki bütün fiillerinde, sözlerinde, şeriatında ve kaderinde kendisine karşı konulamayan ve her türlü hamde layık olandır. Sözü edilen bu hal kâfirler eliyle bu mü'min kullarına yapılabilmiş olsa dahi o Azizdir, Hamiddir (güçlüdür, her hamde layıktır). Bunun sebebi pek çok kimseye gizli kalsa bile.

Sonra yüce Allah: *"O göklerin ve yerin mülkü yalnız kendisinin olandır"* buyurmaktadır. Allah'ın kemal sıfatlarının bir gereği olarak o bütün göklerin, yerin, içindekilerin ve ikisi arasında bulunanların mutlak maliki, egemenidir. *"Allah her şeyi çok iyi görür."* Bütün göklerde ve yerde bulunan hiçbir şey onun için gayb değildir, gizli saklı hiçbir şey ona gizli kalmaz.

Tefsir bilginleri bu kıssada sözü edilenlerin kimler oldukları hususunda ihtilaf etmişlerdir. Ali (radıyallâhu anh)'dan rivayete göre bunlar Fars halkıdır. Kralları mahremlerle evlenmenin helal kılınmasını isteyince, onların âlimleri onun bu işi yapmasına karşı çıktı. O da hendeklerin kazılması emrini verdi ve aralarından onun bu yaptığına karşı çıkanları o hendeğe attı. Böylelikle günümüze kadar mahremlerle evlenme aralarında helal olageldi.

Yine ondan gelen bir rivayete göre bunlar Yemen'deki bir kavimdir. Mü'minleri ile müşrik olanları birbirleri ile savaştı. Mü'minleri kâfir olanlarına galip geldi sonra bir daha savaştılar. Bu sefer kâfirler mü'minlere galip geldi ve onlar için hendekler açıp, onları o hendeklerde yaktılar.

Scanned with CamScanner

Yine ondan gelen başka bir rivayete göre bunlar Habeş ahalisinden idi.

Avfî, İbn Abbâs'tan *"lanet olsun tutuşturulmuş ateş hendeklerinin sahiplerine"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletti: İsrâiloğullarından bazı kimseler yerde hendek açtı, sonra içinde ateş yaktılar. Hendeğin başına erkekleri ve kadınları getirdiler, onları ateşe atmakla tehdit ettiler. Bunun Danyal ve ashabı olduğunu ileri sürmüşlerdir. Dahhâk b. Müzahim de böyle demiştir. Daha başka açıklamalar da yapılmıştır.

[7227] İmam Ahmed dedi ki: Abdurrahman b. Ebî Leyla'nın Suhayb'den rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Sizden öncekiler arasında bir kral vardı. Bu kralın bir sihirbazı vardı. Sihirbaz yaşlanınca krala: Benim yaşım ilerledi, ecelim yaklaştı. Bana bir genç çocuk ver de ona sihri öğreteyim, dedi. Ona bir genç verdi, o da ona sihir öğretiyordu. Sihirbaz(ın kaldığı yer) ile kral(ın yeri) arasında bir rahip vardı. Çocuk rahibin yanından geçince onun bazı sözlerini dinledi. Hali ve sözleri çocuğun hoşuna gitti. Sihirbazın yanına gittiği zaman sihirbaz onu dövüyor ve neden geciktin, diyordu. Ailesinin yanına gittiğinde de onlar da onu dövüyor ve neden geciktin, diyorlardı. O bu halinden dolayı rahibe şikâyet edince, rahip ona şunu öğretti: Sihirbaz seni dövmek isterse, ailem beni geç gönderdi de. Ailen seni dövmek isterse, sihirbaz beni geç bıraktı, de.

Bir gün insanların karşısına oldukça büyük ve korkunç bir hayvan çıktı. Herkesi (başka tarafa gitmekten) alıkoydu. Bulundukları yerden ileri geçemiyorlardı. Çocuk: İşte bugün rahibin halinin mi Allah tarafından daha çok sevildiğini, sihirbazın halinin mi daha çok sevildiğini öğreneceğim gündür, dedi. Bir taş alarak: Allah'ım! Eğer rahibin halini sihirbazın halinden daha çok seviyor ve ondan daha çok razı isen bu hayvanın ölmesini sağla ki, insanlar geçip gitsinler, deyip o taşı attı. O hayvanı öldürdü, insanlar da geçip gittiler. Çocuk rahibe bunu haber verince, rahip: Yavrucuğum, sen benden daha faziletlisin ve şüphesiz ki sen sınanacaksın. Sınanacak olursan sakın beni kimseye söyleme, dedi.

Çocuk anadan doğma körü, abraşı ve diğer çeşitli hastalıkları iyileştiriyor, şifa veriyordu. Kralın da bir meclis arkadaşı vardı, gözleri görmez olmuştu. Çocuğun bu halini işitince çok miktarda hediyelerle yanına gitti ve beni iyileştir, buradakilerin hepsi senin olsun, dedi.

Scanned with CamScanner

Çocuk: Ben kimseye şifa verememem, şifayı veren aziz ve celil Allah'tır ancak. Eğer ona iman edersen ben de Allah'a dua ederim, o da sana şifa verir, dedi. O da iman edince çocuk Allah'a dua etti, Allah da ona şifa verdi. Sonra kralın yanına gitti ve daha önce oturduğu yerine oturdu. Kral ona: Ey filan senin gözlerini sana kim geri verdi, dedi. O kişi: Rabbim dedi. Kral: Ben mi deyince, o hayır benim de Rabbim senin de Rabbin Allah'tır dedi. Kral: Senin benden başka bir Rabbin mi var, dedi. Adam: Evet, benim de Rabbim, senin de Rabbin Allah'tır, dedi.

Kral ona işkencesini çocuğu ele verinceye kadar sürdürdü. (Söyleyince) çocuğa birisini gönderdi (getirtip ona) şöyle dedi: Oğlum senin sihirbazlığın anadan doğma körü, abraşı ve daha diğer hastalıkları iyileştirecek dereceye kadar (mı) ulaştı?

Çocuk: Ben kimseye şifa vermiyorum, şifayı ancak yüce Allah verir, dedi. (Kral) ya ben dedi, çocuk hayır deyince, kral: Senin benden başka Rabbin mi var, dedi. Çocuk: Benim de Rabbim, senin de Rabbin Allah'tır, dedi. Onu da işkenceye aldı. Rahibi ele verinceye kadar da işkencesini sürdürdü.

Sonra rahip getirildi, ona: Dininden dön, dedi. Rahip bunu kabul etmeyince, testereyi başının ortasına koydurttu ve sonunda iki parça halinde yere düştü. (Önceleri) ama olan (arkadaşın)a: Dininden dön, dedi, kabul etmedi. Onun da testereyi tepesinin ortasına koydu ve yere iki parça halinde düşünceye kadar onu biçti. Çocuğa: Dininden dön dedi, kabul etmedi. Onu birkaç kişi ile birlikte şöyle şöyle bir dağa gönderdi ve: Dağın zirvesine ulaştığınız zaman eğer dininden dönerse (mesele yok), değilse onu tepeden aşağıya yuvarlayınız, dedi.

Çocuğu alıp gittiler. Onu dağın tepesine çıkardıkları zaman: Allah'ım! Dilediğin bir yolla sen beni onlardan kurtar, dedi. Dağın üzerinde oldukları halde sarsıldı, hep birlikte aşağı düştüler. Çocuk yürüyerek geldi ve nihayet kralın yanına girdi. Kral: Arkadaşların ne yaptı, dedi, çocuk: Allah onlara karşı beni korudu, bana yetti, dedi.

Bu sefer onu bir grup kişi ile birlikte büyükçe bir gemide gönderip şöyle dedi: Onunla denizin ortasına geldiğinizde dininden dönerse mesele yok, değilse onu denize atın, boğun. Onlar da onunla birlikte denizin ortasına geldiklerinde çocuk: Allah'ım! Dilediğin şekilde onlara karşı beni koru ve im-

Scanned with CamScanner

dadıma yetiş dedi. Hep birlikte denize battılar ama çocuk gelip kralın yanına girdi. Kral: Arkadaşların ne yaptı, dedi. O: Allah onlara karşı beni korudu, bana yetti, dedi.

Sonra krala şöyle dedi: Sana emrettiğimi yapmadığın sürece beni öldüremeyeceksin, sana emrettiğimi yapacak olursan o zaman beni öldürebilirsin, değilse beni asla öldüremezsin.

Kral: Neyi diyorsun dedi, çocuk şöyle dedi: Bütün insanları bir tek düzlükte bir araya getirip, topla, sonra beni bir ağacın gövdesi üzerinde as ve benim ok torbamdan bir ok al sonra da çocuğun Rabbi olan Allah'ın adıyla de. Eğer dediğimi yaparsan beni öldürebilirsin.

Kral onun dediği gibi yaptı, oku yayının ortasına yerleştirip, ona ok attı ve: Çocuğun Rabbi Allah'ın adıyla, dedi. Ok çocuğun şakağına isabet etti. Çocuk elini okun düştüğü yere koydu ve öldü. İnsanlar da: Çocuğun Rabbine iman ettik, dediler. Krala: Gördün mü -Allah'a yemin olsun ki- korktuğun başına geldi. İşte bütün insanlar iman etti, denildi.

Bunun üzerine kral emir vererek yol ağızlarına hendekler açıldı ve o hendeklerde ateşler yakıldı. Dininden döneni bırakınız, dönmeyeni de o hendeğin içine atınız, dedi.

(Allah Rasûlü) buyurdu ki: Onlar o hendeklere adeta koşarak, biri diğerini iterek atılıyorlardı. Bir kadın süt emzirmekte olduğu bir oğluyla geldi. Ateşe düşmekte tereddüt gösterir gibi oldu. Çocuk: Anacığım sabret, şüphesiz sen hak üzeresin, dedi."[326]

Bu hadisi bu şekilde Müslim, Sahihinin sonlarında Hudbe b. Halid'den, o Hammad b. Seleme'den bu şekilde buna yakın olarak rivayet etmiştir. Nesâî de bunu Ahmed b. Süleyman'dan, o Affan'dan, o Hammad b. Seleme'den, ayrıca Hammad b. Zeyd yoluyla da her ikisi Sabit'ten böylece rivayet etmiş olup, baş taraflarını ihtisar etmişlerdir.

[7228] İmam Ebû İsa et-Tirmizî bu hadisi ceyyid bulmuş ve bunu bu sûrenin tefsiri ile ilgili olarak Mahmud b. Gaylan ve Abd b. Humeyd'den -ikisinin de rivayet ettiği anlam birdir- şöyle dediler, diye rivayet etmiştir.

326 Müslim, 3005, h. no: 73; Nesâî, Tefsir, 681; Sünen, 614; Ahmed, VI, 17

Scanned with CamScanner

Abdurrahman b. Ebî Leyla, Suhayb'den şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ikindi namazını kıldırdığı vakit konuşur gibi dudaklarını kıpırdatırdı. Ona: Ey Allah'ın Rasûlü! İkindiyi kıldırdığında konuşur gibi dudaklarını kıpırdatıyorsun, denildi. O şöyle dedi: *"Nebîlerden bir nebî ümmetinin halinden memnun olmuş ve: Bunların karşısında kim durabilir, demişti. Yüce Allah da ona: Onları kendilerinden benim intikam almam ile onlara düşmanlarımı musallat etmem arasında birisini seçmekte serbest bırak diye vahyetti. Onlar Allah'ın kendilerinden intikam almasını seçtiler, o da üzerlerine ölümü saldı. Bir günde onlardan yetmiş bin kişi öldü."*

(Suhayb) dedi ki: Bu hadisi naklettiği zaman şu diğer hadisi de nakleder ve şöyle derdi: Krallardan bir kral vardı. Bu kralın da onun için gelecekteki haberleri veren bir kâhini vardı. Kâhin: Bana kavrayışlı bir çocuk bakın (bulun) -ya da zeki ve hızlı algılayan bir çocuk bulun, dedi- ona bu bildiklerimi öğreteyim... Böylece kıssayı tamamıyla zikretti ve sonunda şunları söyledi: "Aziz ve celil Allah: *"Lanet olsun tutuşturulmuş ateş hendeklerinin sahibine"* buyuruyor deyip, bunu: *"Karşı konulamayan ve her övgüye layık olan Allah'a iman etmiş olmaları idi"* buyruğuna kadar okudu. (Suhayb) dedi ki: Çocuk defnedildi. (Ravi) dedi ki: Zikrolunduğuna göre o çocuk Ömer b. el-Hattab zamanında çıkarıldığında öldürüldüğü sırada parmağını koyduğu şeklinde şakağı üzerinde idi.[327] Sonra Tirmizî hasen, gariptir demektedir.

Bu anlatımda anlatılan bu kıssanın Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sözü olduğuna dair açık ifade bulunmamaktadır. Hocamız Hâfız Ebu'l-Haccac el-Mizzi dedi ki: Bunun Suhayb'ın kendi sözleri olma ihtimali vardır. Çünkü o Hıristiyanların bazı haberlerini bilen birisi idi. Allah en iyi bilendir.

Muhammed b. İshâk b. Yesar da bu kıssayı Sîret'inde başka bir anlatımla zikretmektedir. Onun bu anlatımında geçenlerden farklı ifadeler vardır. O dedi ki: Bana Yezîd b. Ziyad, Muhammed b. Ka'b el-Kurazî'den tahdis etti. -Yine bana Necranlılardan birisi, Necranlılardan tahdis ettiğine göre- Necranlılar putlara tapan müşrik kimselerdi. Necran ise o çevredeki bütün ahalinin toplanıp, bağlı bulunduğu en büyük kasaba idi. Necran'a yakın kasabalarından birisinde Necranlıların çocuklarına sihir öğreten bir sihirbaz vardı. Oraya Feymeyûn gelip, yerleşince -ki bana İbn Munebbih'in verdiği

327 Sahihtir. Tirmizî, 3340. Senedi Buhârî ve Müslim'in şartına uygundur.

Scanned with CamScanner

isim ile aynı adı vermediler sadece orada bir adam gelip yerleşti, dediler.- Bu (Feymeyun denilen) zat Necran ile sihirbazın bulunduğu kasaba arasında bir çadır kurdu. Necranlılar da çocuklarını onlara sihir öğretmek üzere o sihirbaza gönderiyorlardı. et-Tâmir adındaki zat oğlu Abdullah b. et-Tâmir'i Necranlı diğer çocuklarla birlikte gönderdi. Çocuğu bu çadırın sahibinin yanından geçip gidince onun gördüğü ibadeti ve namaz kılması hoşuna gitmeye başladı. Sonra onun yanına oturup, ondan söyledikleri şeyleri dinledi. Sonunda Müslüman oldu, Allah'ı tevhid edip ona ibadet etti. Ona İslam'ın şer'i hükümlerine dair soru sormaya başladı. Nihayet İslam hakkında iyi bilgi sahibi olunca ona ism-i azamın hangisi olduğunu sormaya koyuldu. Bu kişi ise onu biliyordu ama saklayıp ona söylemedi, ona bunun yerine şöyle dedi: Kardeşimin oğlu, sen onu taşıyamayacaksın, onu taşıyacak gücü bulamayacağından korkuyorum.

Abdullah'ın babası et-Tâmir ise çocuğunun diğer çocukların sihirbazın yanına gidip geldiği gibi sihirbazın yanına gidip geldiğinden başka bir iş yaptığını düşünmüyordu.

Abdullah bu adamın kendisine ism-i azamı söylemek istemediğini ve bu hususta onun gücünün yetmeyeceğinden korktuğunu görünce gidip demirsiz bazı oklar topladı. Sonra Allah'ın bildiği ne kadar ismi varsa onu bir okun üzerine yazdı. Her okun üzerinde bir isim vardı. Nihayet onların hepsini yazınca bir ateş yaktı ve bu okları teker teker ateşe atmaya başladı. Nihayet ism-i azamın yazılı olduğu oku eline alıp onu da ateşe attı. Fakat ok derhal fırlayıp, ateşten dışarı çıktı ve ateşten hiçbir zarar görmedi. O oku alıp onunla o adamının yanına gitti ve ona kendisinden gizleyip, söylemediği ism-i azamı öğrendiğini ona haber verdi. Adam, hangisidir o dedi, çocuk şu şudur dedi. Ona: Onu nasıl öğrendin dedi, ona yaptıklarını söyledi. Bu sefer adam dedi ki: Kardeşimin oğlu sen onu isabetli bir şekilde tespit ettin ama kendini tut, bununla birlikte kendini tutacağını da sanmıyorum.

et-Tâmir'in oğlu Abdullah artık Necran'a girip kimi hasta görürse mutlaka ona: Ey Allah'ın kulu Allah'ı tevhid edip, dinime girip, ben de senin için Allah'a dua edip sana içinde bulunduğun bu beladan afiyet vermesine ne dersin, diyordu. O kişi evet deyip kabul ediyor, Allah'ı tevhid edip Müslüman oluyor, Abdullah da onun için Allah'a dua ediyor, Allah da ona şifa veriyordu. Nihayet Necran'da bir hastalığı, bir sıkıntısı olan kim varsa hepsinin

Scanned with CamScanner

yanına gitti, gitmedik kimse bırakmadı. Herkes onun yolu üzere ona uydu, o da onlara dua etti, sağlıklarına kavuştular.

Nihayet durumu Necran kralına götürüldü. Kral onu çağırarak ona: Benim ülke halkımı benim aleyhime olmak üzere bozdun, benim de dinime, atalarımın da dinine muhalefet ettin. Senin azalarını keserek seni ibretli bir şekilde andolsun cezalandıracağım, dedi.

Abdullah: Buna gücün yetmez, dedi. (Ravi) dedi ki: Bu sefer onu birileri ile yüksekçe bir dağa göndertiyor, tepesi üzerine aşağıya atılıyor, yere en ufak bir zarar görmeden düşüyordu. Onu Necran'daki sulara ne atılırsa atılsın mutlaka ölüm ile neticelenen denizlere götürülmesini ve onlara atılmasını emretti, yine hiçbir zarar görmeden bunlardan dışarıya çıkıyordu.

Hükümdarı yenik düşürünce Abdullah b. et-Tâmir ona şöyle dedi: Şüphesiz -Allah'a yemin ederim- sen Allah'ı tevhid edip, benim iman ettiğime iman etmediğin sürece beni öldüremeyeceksin, ama iman edecek olursan bu sefer beni öldürebilecek gücü de elde edersin.

(Ravi) dedi ki: O hükümdar bunun üzerine Allah'ı tevhid etti ve Abdullah b. et-Tâmir'in şahadeti gibi şahadet getirdi. Sonra ona elindeki asa ile vurdu, başında büyük sayılmayan bir yara açtı ve onu öldürdü. Hükümdar da olduğu yerde öldü. Necran halkı hep birlikte toplanıp, Abdullah b. et-Tâmir'in dinine girdi. Kendisi de Meryem oğlu İsa'nın -selam ona- getirdiği İncil ve İncil'in hükümleri üzere yürüyordu. Sonra da onların dinlerinin mensuplarına gelip çatan musibetler isabet etti. İşte Necran'da Hıristiyanlık dininin aslı buradan gelmektedir.

İbn İshâk dedi ki: Bu, Muhammed b. Ka'b el-Kurazî ile Necranlılardan bazılarının Abdullah b. et-Tâmir ile ilgili anlattıklarıdır. Allah bunların hangisinin gerçek olduğunu en iyi bilendir. (İbn İshâk) dedi ki: Zu Nuvas askerleriyle üzerlerine yürüdü, onları Yahudiliğe davet etti ve Yahudiliği kabul etmekle öldürülmek arasında birisini seçmekte serbest bıraktı. Onlar da ölümü seçince o da hendekler açtı (kimilerini) ateşte yaktı, (kimilerini) kılıçla öldürdü ve azalarını kesti. Hatta onlardan yirmi bin kişiye yakın kişi öldürdü. İşte Zu Nuvas ve askerleri hakkında aziz ve celil olan Allah, Rasûlü üzerine şu buyrukları indirdi: "*Lanet olsun tutuşturulmuş ateş hendeklerinin sahiplerine. O zaman onlar o ateşin etrafında oturuyorlar ve onlar mü'minlere yaptıkları*

Scanned with CamScanner

şeyleri görüyorlardı. Onların bunlardan intikam almalarının tek sebebi hükmüne karşı konulamayan ve her övgüye layık olan Allah'a iman etmiş olmaları idi. O göklerin ve yerin mülkü yalnız kendisinin olandır. Allah her şeyi çok iyi görür."

İşte bu şekilde Muhammed b. İshâk, Siret'inde Uhdud ashabını öldüren kimsenin Zu Nuvas olduğunu belirtmektedir. Asıl adı da Zur'a'dır. Krallığı zamanındaki adı Yusuf b. Tuban Es'ad Ebû Kerib'dir. Kendisi aynı zamanda Medine'ye gaza düzenleyen ve Kâbe'ye örtü giydiren Tubba'dır. Kendisiyle birlikte Medine Yahudi hahamlarından iki kişi de götürmüş idi. Böylelikle Yemenlilerden Yahudiliğe girenler o iki haham vasıtasıyla Yahudi olmuştu. Nitekim İbn İshâk bu hususu etraflı bir şekilde zikretmiş bulunmaktadır. Zu Nuvas bir günün sabah vaktinde hendeklerde yirmi bin kişi öldürdü. Onlardan sadece Devs Zu Sa'lebân adında tek bir adam kurtuldu. O da atlı olarak kaçıp gitti, arkasından onu kovaladıkları halde onu ele geçiremediler. O da Şam hükümdarı Kayser'e gitti. Oradan Habeşistan Kralı Necâşî'ye mektup yazdı. O da kendisi ile birlikte Habeşistan Hıristiyanlarından bir ordu göndermişti. Onların başlarında Eryat ve Ebrehe vardı. Yemen'i Yahudilerin ellerinden kurtardılar. Zu Nuvas da kaçıp denize açıldı ve orada boğuldu. Habeşlilerin hükümdarlığı yetmiş yıl süreyle Hıristiyanların elinde devam etti. Sonra Seyf b. Zi Yezen el-Himyeri o hükümdarlığı Hıristiyanlığın elinden kurtardı. Fars kralı Kisra'nın yardımını isteyince o da onunla birlikte hapislerde bulunanları gönderdi. Bunlar da yaklaşık yedi yüz kişi idi. Onlarla birlikte Yemen'i fethetti. Böylelikle hükümdarlık Himyerlilere geri dönmüş oldu. Yüce Allah'ın izniyle bunun bir bölümünü ileride: *"Rabbinin fil sahiplerine ne ettiğini görmedin mi?"* (Fil, 1) sûresinin tefsirinde zikredeceğiz.

İbn İshâk dedi ki: Bana Abdullah b. Ebî Bekr b. Muhammed b. Amr b. Hazm'ın da tahdis ettiğine göre ona şu nakledilmiştir: Necran ahalisinden bir adam Ömer b. el-Hattab zamanında bir ihtiyacı sebebiyle Necran harabelerinden bir harabede kazı yaptı. Orada Abdullah b. et-Tâmir'i bir gömü altında oturur vaziyette ve elini başındaki bir darbenin üzerine koymuş ve eliyle o vurulan yeri yakalamış halde buldu. Eli o yaranın üzerinden kaldırılınca yarasından kan fışkırıyor, eli serbest bırakılınca yarasının üzerine geliyor ve kanını durduruyordu. Elinde üzerinde: Rabbim Allah'tır yazılı bir yüzük

Scanned with CamScanner

vardı. Onun hakkında Ömer b. el-Hattab'a bir mektup yazılarak durumu haber verildi. Ömer kendilerine: Onu o hali üzere bırakınız ve onun üzerinde bulunan gömü ne ise üzerine aynı şekilde koyunuz, diye mektup yazdı, onlar da onun dediğini yaptılar.

Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. Ebi'd-Dünya (r.h) dedi ki: Bize Ebû Bilal el-Eş'ari tahdis etti. Bize İbrâhim b. Muhammed b. Abdullah b. Câfer b. Ebî Tâlib tahdis etti. Bana ilim ehli birisinin tahdis ettiğine göre Ebû Mûsâ, Asbahan (Isfehan)'ı fethedince şehirdeki duvarlardan bir duvarın yıkılmış olduğunu gördü. O duvarı yeniden bina etti bir daha yıkıldı sonra tekrar onu bina etti yine yıkıldı. Ona: Bu duvarın altında salih bir adam var denildi. O da duvarın temelini kazıyınca beraberinde bir kılıç bulunan ayakta bir adam buldu. Üzerinde: Ben el-Haris b. Mudad'ım Uhdud sahipleri benden intikam aldı (beni zulmen öldürdü) diye yazıyordu. Ebû Mûsâ onu oradan çıkardı ve duvarı bina edince bu sefer duvar yıkılmadı.

Derim ki: Bu kişi el-Haris b. Mudad b. Amr b. Mudad b. Amr el-Curhumi'dir. Bu da İbrâhim oğlu İsmail oğlu Sabit'in soyundan gelen çocuklardan sonra Kâbe'nin işlerini üstlenmiş Curhum hükümdarlarından birisidir. Burada sözü geçen el-Haris'in oğlu ise Amr b. el-Haris b. Mudad olup, Mekke'deki Curhum hükümdarlarının sonuncusudur. Huzaalılar onları çıkartıp, Yemen'e sürdüklerinde hükümdar o idi. İbn Hişam'a göre Arapların söylediği ilk şiir olan bu şiirinde şu beyitleri söyleyen de odur:

"el-Hacûn'dan ta Safa'ya kadar aralarında bir dost yokmuş gibi,

Ve sanki Mekke'de kimse gece sohbeti yapmamış gibi

Hayır, bizler oranın ahalisi idik, bizi helak etti,

Gecelerin geçip gitmesi ve son bulan nasipler, kısmetler."

Bu, bu olayın eski bir dönemde İsmail (a.s)'ın zamanından yaklaşık beş yüz yıl ya da ona yakın bir süre sonra meydana gelmiş olmasını gerektirmektedir. İbn İshâk'ın zikrettikleri ise Uhdud ashabı kıssasının İsa (a.s) ile Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) arasındaki fetret döneminde meydana gelmiş olmasını gerektirmektedir. Böyle olma ihtimali daha yüksektir. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

Bunun dünyada çokça meydana gelmiş olma ihtimali de vardır. Nitekim İbn Ebî Hâtim dedi ki: Abdurrahman b. Cubeyr dedi ki: Uhdud, Yemen'de Tubba zamanında, Konstantiniye'de Konstantin zamanında onların kıblelerini Mesih'in dininden ve tevhidden başka tarafa çevirdiği zamanda olmuştur. Onlar büyük bir tandır yapıp, onun içerisine Mesih'in dini ve tevhid üzere olan Hıristiyanları attılar. Irak'ta Babil topraklarında Buhta Nassar zamanında o putu yapıp, insanlara ona secde etmelerini emredip, Danyal ve iki arkadaşı olan Azriya ile Mişail bunu kabul etmedikleri sırada olmuştu. O da onlar için büyük bir tandır alevlendirip yapmış, içine odun ve ateş attıktan sonra her ikisini de onun içine atmıştı. Yüce Allah ateşi onlar için serin ve selamet kılmış ve ikisini de ateşten kurtarmıştı. Ona karşı baş kaldıran dokuz kişi de o ateşe atılmıştı, aynı ateş ise onları yiyip bitirmişti.

Esbat, Süddî'den yüce Allah'ın: *"Lanet olsun hendeklerin sahiplerine"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Hendekler üç tane idi. Bir hendek Şam'da, bir hendek Irak'ta, bir hendek de Yemen'de açılmıştı. Bunu İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir.

Mukâtil'den de şöyle dediği nakledilmektedir: Hendekler üç tane idi. Birileri Yemen'deki Necran'da, diğeri Şam'da, öbürü Fars topraklarında idi. Bu hendeklere atılanlar ateşte yakıldılar. Şam topraklarındaki hendeği kazan Rum Antinayos idi. Fars topraklarındakini kazan Buhta Nassar idi. Arap topraklarındakini kazan ise Yusuf Zu Nuvas idi. Fars ve Şam topraklarında bulunanlar ile ilgili olarak Allah Kur'ân'da herhangi bir buyruk indirmemiştir ama Necran'daki hendek hakkında Kur'ân'da buyruk indirmiştir.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: er-Rabî b. Enes yüce Allah'ın: *"Lanet olsun hendek sahiplerine"* buyruğu hakkında işittiğimize göre bunlar fetret döneminde yaşamış bir kavim idiler. İnsanların arasında baş gösteren fitne ve şerleri görüp, onların çeşitli fırkalara ayrıldıklarını ve *"her bir fırkanın ellerindeki sebebiyle sevindiklerini"* (Rûm, 32) görünce bir kasabaya çekilip, orada yerleştiler ve *"dinlerini Allah'a halis kılan hanifler olarak namazı dosdoğru kılıp, zekâtı vermek"* (Beyyine, 5) sûretiyle Allah'a ibadete devam ettiler. Zorbalardan birisi onların bu hallerini işitip, onlar ile ilgili hususlar anlatılıncaya kadar bu şekilde devam ettiler. Bunu haber alan o zorba kişi onlara bir haber gönderip, edinmiş oldukları putlara ibadet etmelerini emretti. Hepsi de onun bu emrini

Scanned with CamScanner

kabul etmedi ve: Bizler bir ve tek olarak ve ona ortak koşmaksızın Allah'tan başkasına ibadet etmeyiz, dediler. O da kendilerine: Benim ibadet ettiğim bu tanrılara ibadet etmeyecek olursanız ben de sizi öldüreceğim, dedi.

Yine onun istediğini kabul etmediler. Bunun üzerine o da ateşten hendekler açtı ve o zorba kişi onları ateşin başına getirip durdurduktan sonra: Ya bunu seçersiniz yahut da bizim yolumuza gelirsiniz, dedi. Onlar: Biz bunu daha çok severiz, dediler.

Aralarında kadınlar ve çocuklar da vardı. Çocuklar korkuya kapılınca onlara: Bugünden sonra ateş diye bir şey kalmayacaktır, dediler ve ateşin içine düştüler. Ateşin harareti onlara dokunmadan önce ruhları kabzedildi. Ateş bulunduğu yerden çıkarak zorbaların etrafını çepeçevre kuşattı ve Allah o ateşle onları yaktı. İşte aziz ve celil olan Allah şu buyruklarını bu hususta indirmiştir: *"Lanet olsun tutuşturulmuş ateş hendeklerinin sahiplerine o zaman onlar o ateşin etrafında oturuyorlar ve onlar mü'minlere yaptıkları şeyleri görüyorlardı. Onların bunlardan intikam almalarının tek sebebi hükmüne karşı konulamayan ve her övgüye layık olan Allah'a iman etmiş olmaları idi. O göklerin ve yerin mülkü yalnız kendisinin olandır. Allah her şeyi çok iyi görür."*

Bunu İbn Cerîr de rivayet etmiştir. Bana Ammar'dan tahdis edildi. O Abdullah b. Ebî Câfer'den bu senetle buna yakın olarak rivayeti nakletti.

"Şüphe yok ki mü'min erkeklerle, mü'min kadınlara işkence edip..." Yani onları yakıp, bu açıklamayı İbn Abbâs, Mücâhid, Katâde, Dahhâk ve İbn Ebza yapmıştır. *"Sonra da tevbe etmeyenler"* yaptıklarından vazgeçmeyip, geçmişte işlediklerinden pişman olmayanlar *"için (evet) onlar için cehennem azabı ve onlar için bir de yanma azabı vardır."* Çünkü ceza (karşılık) amelin türünden olur. Hasan-ı Basrî dedi ki: Şu lütuf ve kereme bakınız ki, gerçek dostlarını öldürdükleri halde o kendilerini tevbe etmeye ve onlara mağfirette bulunup, günahlarını bağışlamaya çağırıyor.

Scanned with CamScanner

Rabbinin Yakalayışı:

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ذَٰلِكَ الْفَوْزُ الْكَبِيرُ ﴿١١﴾ إِنَّ بَطْشَ رَبِّكَ لَشَدِيدٌ ﴿١٢﴾ إِنَّهُ هُوَ يُبْدِئُ وَيُعِيدُ ﴿١٣﴾ وَهُوَ الْغَفُورُ الْوَدُودُ ﴿١٤﴾ ذُو الْعَرْشِ الْمَجِيدُ ﴿١٥﴾ فَعَّالٌ لِمَا يُرِيدُ ﴿١٦﴾ هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْجُنُودِ ﴿١٧﴾ فِرْعَوْنَ وَثَمُودَ ﴿١٨﴾ بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي تَكْذِيبٍ ﴿١٩﴾ وَاللَّهُ مِنْ وَرَائِهِمْ مُحِيطٌ ﴿٢٠﴾ بَلْ هُوَ قُرْآنٌ مَجِيدٌ ﴿٢١﴾ فِي لَوْحٍ مَحْفُوظٍ ﴿٢٢﴾

11. Muhakkak iman edip, salih amel işleyenler için altlarından ırmaklar akan cennetler vardır. İşte büyük kurtuluş budur.

12. Şüphe yok ki Rabbinin azapla yakalayıverişi pek çetindir.

13. Çünkü ilkin var eden de, diriltecek olan da yalnız Odur.

14. O çok mağfiret eden, pek sevendir.

15. Arşın sahibidir, Meciddir.

16. Ne dilerse yapandır,

17. Geldi ya sana o ordunun haberi,

18. Firavun ve Semud'un,

19. Hayır, bu kâfir olanlar yalanlamaktadırlar.

20. Halbuki Allah onları arkalarından kuşatandır.

21. Daha doğrusu o çok şerefli bir Kur'ân'dır.

22. Levh-i mahfuz'dadır.

Tefsiri:

Yüce Allah mü'min kulları hakkında haber vererek *"onlar için altlarından ırmaklar akan cennetler vardır"* buyurmaktadır. Bu ise düşmanları için hazırlamış olduğu yakıcı azap ve cehennem azabından farklı bir azaptır. Bunun için onların mükâfatı ile ilgili olarak *"işte büyük kurtuluş budur"* buyurmak-

Scanned with CamScanner

tadır. Yani onun yakalayışı ve Rasûllerini yalanlayıp, emrine aykırı hareket eden düşmanlarından intikam alışı şüphesiz pek çetin, pek büyük ve pek güçlüdür. Çünkü yüce Allah pek güçlü ve metin olandır. Dilediği her bir şey dilediği gibi göz açıp kapatacak kadar ya da bundan daha kısa bir sürede gerçekleşendir. Bunun için yüce Allah: *"Çünkü ilkin var eden de, diriltecek olan da yalnız odur"* buyurmaktadır. Yani gücünün, kudretinin tam ve eksiksiz oluşundan dolayı o yaratmayı ilkin gerçekleştirir sonra da onu -engel olacak, karşı koyacak kimsenin varlığı söz konusu olmaksızın- yeniden tekrar yaratır.

"O çok mağfiret eden, pek sevendir." Kendisine tevbe edip, dönen, huzurunda boyun eğen kimselerin günahını bağışlar. Günahı neden dolayı olursa olsun. *"el-Vedûd: pek seven"*i İbn Abbâs ve başkaları *çok seven* diye açıklamışlardır.

"Arşın sahibidir, Meciddir." Yani o bütün yaratılmışların üzerinde olan pek büyük Arşın sahibidir. *"el-Mecid"* buyruğu biri aziz ve celil Rabbin sıfatı olmak üzere ref ile, diğeri ise Arşın sıfatı olmak üzere cer ile olmak üzere iki şekilde okunmuştur. Her ikisinin de anlamı doğrudur.[328]

"Ne dilerse yapandır." Her ne isterse onu yapar, kimse onun hükmüne karşı koyamaz, yaptıkları hakkında ona soru sorulamaz. Çünkü azameti, kahrı, hikmeti ve adaleti bunu gerektirmektedir. Nitekim Ebû Bekr es-Sıddîk'tan naklettiğimiz rivayete göre ona ölüm ile sonuçlanan hastalığı esnasında: Tabip sana baktı mı diye soruldu, o evet dedi. Sana ne dedi diye sordular. O: Bana: Şüphesiz ben neyi dilersem onu yapanım, dedi diye cevap verdi.

"Geldi ya sana o orduların haberi, Firavun ile Semud'un?" Yani Allah'ın onlara gönderdiği azabı ve hiç kimsenin kendilerinden geri çeviremediği, üzerlerine indirdiği intikamının haberi sana ulaştı mı? Bu yüce Allah'ın: *"Şüphe yok ki Rabbinin azapla yakalayıverişi pek çetindir"* buyruğunun gerçekliğine dair bir örnektir. Yani o bir zalimi oldukça acıklı ve çetin bir şekilde yakalayacak olursa onu aziz (pek güçlü) ve muktedir olanın yakalayışı ile yakalar.

328 Meal birinci okuyuş için daha uygundur. İkinci okuyuşa göre ise Mecid Arşın sahibidir anlamında olur. (Çeviren)

Scanned with CamScanner

[7229] Amr b. Meymun dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Geldi ya sana o orduların haberi"* buyruğunu okuyan bir kadının yanından geçti. Durup onun okuyuşunu dinlemeye başladı. Sonra: *"Evet (o haber) bana gelmiş bulunuyor"* buyurdu.[329]

"Hayır, bu kâfir olanlar yalanlamaktadırlar." Yani onlar şüphe, tereddüt, küfür ve inat içindedirler. *"Halbuki Allah onları arkalarından kuşatandır."* Onlar üzerinde kadir olandır, onların üzerinde kahir güce sahiptir. Elinden kurtulamazlar, onu aciz bırakamazlar.

"Daha doğrusu o çok şerefli bir Kur'ân'dır." Yani azimdir, kerimdir. (Pek büyük ve şanı şerefi pek üstündür.) *"Levh-i Mahfuzdadır."* Yani o mele-i a'la'da ona bir şeylerin eklenmesine, ondan bir şey eksiltilmesine, tahrife ve tebdile (değiştirilmeye) karşı korunmuş bir kitaptır.

İbn Cerîr dedi ki: Enes b. Mâlik yüce Allah'ın: *"Daha doğrusu o çok şerefli bir Kur'ân'dır, Levh-i Mahfuzdadır"* buyruğu hakkında dedi ki: Allah'ın: *"Daha doğrusu o çok şerefli bir Kur'ân'dır, Levh-i Mahfuzdadır"* yani İsrâfil'in alnındadır.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ebu'l-A'yes künyeli Abdurrahman b. Selman dedi ki: Kur'ân'dan önce olsun sonra olsun Allah'ın kazasıyla hükme bağladığı her bir şey mutlaka levh-i mahfuzdadır. Levh-i Mahfuz İsrâfil'in gözleri arasında olduğu halde, İsrâfil'e ona bakması için izin verilmez.

Hasan-ı Basrî dedi ki: Bu çok şerefli Kur'ân Allah nezdinde Levh-i Mahfuzdadır. Ondan dilediği yarattıklarından dilediği kimseler üzerine indirir.

Beğavî, İshâk b. Bişr yoluyla şu rivayeti nakletmektedir: Bana Mukâtil ve İbn Cureyc, Mücâhid'den haber verdi. O İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletti: Levh'in başında şu yazılıdır: Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur. O bir ve tektir, dini İslam'dır, Muhammed onun kulu ve Rasûlüdür. Allah'a iman edip, onun vaadini tasdik edip, Rasûllerine uyan kimseyi Allah cennete koyar. (İbn Abbâs devamla) dedi ki: Levh ise beyaz inciden bir levhadır. Uzun-

329 Oldukça zayıftır. Amr b. Meymun tabiindendir, bu sebeple mürseldir. Ebû Bekr b. Ayyaş doğru sözlü olmakla birlikte hatası çok birisidir. Bundan dolayı birden çok kişi zayıf olduğunu söylemiştir. Ayrıca Ebû İshâk bu rivayeti an lafzını kullanarak nakletmiştir, metin de münkerdir.

Scanned with CamScanner

luğu gök ile yer arası kadar, eni doğu ile batı arası kadardır. Her iki kenarı inci ve yakuttur. Onun kucağındadır.[330] Mukâtil dedi ki: Levh-i Mahfuz Arşın sağındadır.

[7230] Taberânî dedi ki: Abdulmelik b. Said b. Cubeyr babasından, o İbn Abbâs'tan rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz yüce Allah beyaz bir inciden bir Levh-i Mahfuz yaratmıştır. Onun sahifeleri kırmızı bir yakuttandır, kalemi nurdur, yazısı nurdur. Allah her gün ona üç yüz altmış lahza bakar, yaratır, rızık verir, öldürür, diriltir, aziz eder, zelil eder ve ne dilerse onu yapar."*[331]

Burûc sûresi tefsirinin sonu.

Hamd ve minnet Allah'a mahsustur.

330 İbn Abbâs'tan bu rivayetin aslı yoktur. İshâk b. Bişr Ebû Huzeyfe yalancılıkla itham edilmiş birisidir.

331 Oldukça zayıftır. Taberânî, 12511. Senedinde Muhammed b. Osman b. Ebî Şeybe vardır ve o zayıf bir ravidir. Ziyad ve Leys de zayıf ravilerdir. Haber uydurma gibidir.

Scanned with CamScanner

بسم الله الرحمن الرحيم

TÂRIK SÛRESİ

[17 âyettir. Mekke'de inmiştir.]

[7231] İmam Ahmed'in oğlu Abdullah dedi ki: Abdurrahman b. Halid b. Ebî Cebel el-Advanî'nin babasından rivayet ettiğine göre o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i Sakiflilerin yanına kendilerine yardımcı olmalarını istemek maksadıyla gittiğinde pazarlarında bir yaya -ya da bir bastona- dayanmış olduğu halde görmüştü. Onu: *"Andolsun göğe ve tarık'a"* buyruğunu sûrenin sonuna kadar okuduğunu dinledim. (Babası) dedi ki: Ben henüz müşrik iken cahiliye döneminde o sûreyi belledim. Sonra da Müslüman olduktan sonra onu öğrenip okudum. Sakifliler beni çağırarak: Bu adamdan sen ne dinledin dediler? Ben de bu sûreyi onlara okudum. Kureyş'ten beraberlerinde bulunan kimseler: Biz kendi arkadaşımızı daha iyi biliriz. Eğer onun söylediklerinin hak olduğunu bilseydik şüphesiz biz ona uyardık, dediler.[332]

[7232] Nesâî dedi ki: Câbir dedi ki: Muaz akşam namazını kıl(dır)dı. Bakara ve Nisâ sûrelerini okudu. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Sen fitneye düşüren birisi misin? Neden "Andolsun göğe ve tarık'a"; "Andolsun güneşe ve aydınlığına"* (Şems, 1) *ve buna benzer sûreleri okumakla yetinmiyorsun?"* buyurdu.[333]

---

332 Zayıftır. Ahmed, IV, 335; Taberânî, 4126, 4127. Senedinde Abdurrahman vardır ki meçhul birisidir. Birden çok kişi, et-Taifi'nin zayıf olduğunu söylemiştir.

333 Daha önce geçti, sahih bir hadistir.

Scanned with CamScanner

Andolsun Târık'a:

وَالسَّمَآءِ وَالطَّارِقِ ﴿١﴾ وَمَآ أَدْرَاكَ مَا الطَّارِقُ ﴿٢﴾ اَلنَّجْمُ الثَّاقِبُ ﴿٣﴾ إِنْ كُلُّ نَفْسٍ لَمَّا عَلَيْهَا حَافِظٌ ﴿٤﴾ فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ مِمَّ خُلِقَ ﴿٥﴾ خُلِقَ مِنْ مَآءٍ دَافِقٍ ﴿٦﴾ يَخْرُجُ مِنْ بَيْنِ الصُّلْبِ وَالتَّرَآئِبِ ﴿٧﴾ إِنَّهُ عَلٰى رَجْعِهِ لَقَادِرٌ ﴿٨﴾ يَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ ﴿٩﴾ فَمَا لَهُ مِنْ قُوَّةٍ وَلَا نَاصِرٍ ﴿١٠﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;

1. Andolsun göğe ve Târık'a,

2. Târık'ın ne olduğunu ne bildirdi sana?

3. O delip geçen yıldızdır.

4. Üzerinde bir gözetleyicinin bulunmadığı hiçbir nefs yoktur.

5. O halde insan, neden yaratılmış olduğuna bir bakıversin.

6. O atılıp dökülen bir sudan yaratılmıştır.

7. O su omurga ile göğüs kemikleri arasından çıkar.

8. Şüphe yok ki o, onu döndürmeye elbette güç yetirendir.

9. O günde gizlilikler açığa çıkartılır.

10. (O günde) onun ne bir gücü olur, ne de bir yardımcısı.

Tefsiri:

Yüce Allah semaya ve onda yaratmış olduğu parlak yıldızlara yemin etmektedir. Bunun için yüce Allah: *"Andolsun göğe ve Târık'a"* buyurduktan sonra: *"Târık'ın ne olduğunu ne bildirdi sana"* buyurmakta, arkasından da onu *"o delip geçen yıldızdır"* diye tefsir edip, açıklamaktadır. Katâde ve başkaları: Yıldıza *"Târık"* adının veriliş sebebi, onun geceleri görülüp gündüzleri gizlenmesinden dolayıdır.

[7233] Bunu sahih hadiste geçen şu ifadeler desteklemektedir: *"Kişi geceleyin ailesinin yanına (yolculuktan gelirken) baskın yaparcasına girmesin."*[334]

334 Buhârî, 5243; Müslim, 1528; Ebû Dâvûd, 2776; Ahmed, III, 299, 302; İbn Hibbân, 4182. Câbir (radıyallâhu anh)'ın rivayet ettiği bir hadis olarak tahriç etmişlerdir.

Scanned with CamScanner

[7234] Dua da ihtiva eden bir başka hadiste de: *"Geceleyin gelen bir yolcu (Târık) müstesnâ, ey Rahmân"*[335] buyrulmaktadır.

Yüce Allah'ın: *"Delip geçen"* buyruğunu İbn Abbâs: Aydınlatan, diye açıklamıştır. Süddî: Üzerlerine gönderilmesi halinde şeytanları delen, diye, İkrime: O aydınlatıcı ve şeytanları yakıcıdır, diye açıklamıştır.

"Üzerinde bir gözetleyicinin bulunmadığı hiçbir nefs yoktur." Yani her bir nefsin üzerinde Allah'tan onu afetlerden koruyan bir koruyucu vardır. Nitekim yüce Allah bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Onun önünden, arkasından kendisini Allah'ın emriyle gözetleyecek izleyicileri vardır."* (Ra'd, 11)

Yüce Allah'ın: *"O halde insan neden yaratılmış olduğuna bir bakıversin"* Bu insanın aslının kendisinden yaratıldığı şeyin zayıflığına dair dikkatini çekmekte ve ölümden sonra dirilişi kabul edip, itiraf etmesine dair ona bir irşad ihtiva etmektedir. Çünkü ilk yaratma kudretine sahip olan öncelikli olarak yeniden yaratmaya kadirdir. Nitekim yüce Allah bir başka yerde: *"Yaratıkları ilkin yoktan var eden sonra da onu tekrar iade eden odur ve bu ona göre daha kolaydır."* (Rûm, 27) buyurmaktadır.

Yüce Allah'ın: *"O atılıp, dökülen bir sudan yaratılmıştır"* buyruğuyla kastedilen menidir. Meni erkekten ve kadından hızlıca itilerek çıkar ve Allah'ın izniyle her ikisinden çocuk dünyaya gelir. Bundan dolayı yüce Rabbimiz: *"O su omurga ile göğüs kemikleri arasından çıkar"* buyurmaktadır. Yani erkeğin omurgasından, kadının göğüs kemikleri -yani göğsünden- çıkar. Şebib b. Buşr, İkrime'den, o İbn Abbâs'tan: *"O su omurga ile göğüs kemikleri arasından çıkar"* buyruğu hakkında: Erkeğin omurgası ile kadının göğüs kemikleri arasından sarı ve ince (bir su olarak) çıkar ve çocuk ancak her ikisinden olur dediğini nakletmektedir. Said b. Cubeyr, İkrime, Katâde, Süddî ve başkaları da böyle demiştir.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: İbn Abbâs: *"O su omurga ile göğüs kemikleri arasından çıkar"* buyruğu hakkında: -Elini göğsünün üzerine koyarak- işte göğüs kemikleri (terâib) bunlardır, dedi. Dahhâk ve Atiyye de İbn Abbâs'tan: Kadının göğüs kemiği gerdanlığın yeridir demiştir. İkrime ve Said b. Cubeyr de böyle demişlerdir. Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan: Göğüs kemiği onun memelerinin arasındaki kemiktir, demiştir. Mücâhid'den: Terâib (göğüs ke-

335 Hasendir. Ahmed, III, 419; Ebû Ya'la, 6844. Hasen bir hadistir, daha önceden geçti.

Scanned with CamScanner

mikleri) omuzlardan göğse kadar olan bölgedir dediği nakledilmiştir. Yine ondan gelen rivayete göre göğüs kemikleri köprücük kemiklerinin aşağısıdır, demiştir. Süfyân es-Sevrî: Memelerin yukarısıdır demiş, Said b. Cubeyr: Göğüs kemikleri şu alt taraftan dört kaburga kemiğidir. Dahhâk'tan da: Göğüs kemikleri iki memenin, iki ayağın ve gözlerin arasıdır, dediği nakledilmiştir.

Leys b. Sa'd, Mamer b. Ebî Habibe el-Medeni'den rivayet ettiğine göre kendisine aziz ve celil Allah'ın: *"O su omurga ile göğüs kemikleri arasından çıkar"* buyruğu hakkında şöyle demiştir: O kalbin usaresi (öz suyu)dir, çocuk oradan olur.

Katâde'den: *"O su omurga ile göğüs kemikleri arasından çıkar"* buyruğu hakkında erkeğin omurgası ve gırtlağı arasından çıkar, dediği nakledilmiştir.

Yüce Allah'ın: *"Şüphe yok ki o, onu döndürmeye elbette güç yetirendir"* buyruğu hakkında iki görüş vardır. Birinci görüşe göre bu atılıp, dökülen suyu çıktığı yerden geri döndürmeye kadir olandır. Bu açıklamayı, Mücâhid, İkrime ve başkaları yapmıştır.

İkinci görüş ise o bu atılan sudan yaratılan insanı geri döndürmeye kadir olandır. Yani onu yeniden yaratıp, ahiret yurduna gitmek üzere diriltmeye kadirdir. Çünkü ilk yaratmaya güç yetiren, yeniden yaratma kudretine de sahiptir.

Aziz ve celil Allah bu delili Kur'ân-ı Kerim'de birden çok yerde zikretmiş bulunmaktadır. Dahhâk bu görüşü ifade ettiği gibi, İbn Cerîr de bunu tercih etmiştir.

İşte bundan dolayı yüce Allah: *"O günde gizlilikler açığa çıkartılır"* buyurmaktadır. Yani kıyâmet gününde gizlilikler açığa çıkar, görünür. Gizli ve sır olan bir şey artık aleni olur, saklanan bir şey artık meşhur olur.

[7235] Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde sabit olduğu üzere İbn Ömer, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: *"(Kıyamet gününde) her ahdini bozan bir kimse için arkasının yanında bir bayrak yükseltilir ve: Bu filan oğlu filanın ahdini bozması(nın bayrağı)dır, denilir."*[336]

336 Buhârî, 6178; Müslim, 1735, h. no: 10; Ebû Dâvûd, 2756; Ahmed, II, 56, 116; İbn Hibbân, 7342

Scanned with CamScanner

"Onun" yani kıyâmet gününde insanın kendi özünde *"ne bir gücü olur, ne de"* kendi dışında ona *"bir yardımcısı."* Yani o Allah'ın azabından kendisini kurtaracak güce sahip olmadığı gibi, başkası da onu bundan kurtaramaz.

Kesin Söz:

وَالسَّمَآءِ ذَاتِ الرَّجْعِ ﴿١١﴾ وَالْأَرْضِ ذَاتِ الصَّدْعِ ﴿١٢﴾ إِنَّهُ
لَقَوْلٌ فَصْلٌ ﴿١٣﴾ وَمَا هُوَ بِالْهَزْلِ ﴿١٤﴾ إِنَّهُمْ يَكِيدُونَ كَيْدًا
﴿١٥﴾ وَأَكِيدُ كَيْدًا ﴿١٦﴾ فَمَهِّلِ الْكَافِرِينَ أَمْهِلْهُمْ رُوَيْدًا ﴿١٧﴾

11. Andolsun dönüşlü olan semaya,

12. Yarılan yere ki,

13. Şüphesiz o kesinlikle ayırt edici bir sözdür,

14. O bir şaka değildir.

15. Gerçekten onlar oldukça hile yapıyorlar,

16. Ben de bir hile yaparım,

17. Bu sebeple o kâfirlere mühlet ver. Onlara azıcık mühlet ver!

Tefsiri:

İbn Abbâs dedi ki: *"Dönüşlü"*den maksat yağmurdur. Ondan gelen bir başka rivayete göre içinde yağmur bulunan buluttur. Yine ondan rivayet edildiği üzere: *"Andolsun dönüşlü olan semaya"* yağmur yağdıran sonra tekrar yağdıran diye açıklamıştır.

Katâde dedi ki: Her yıl kulların rızkını döndürür. Eğer bu olmasaydı, onlar da helak olurlardı, davarları da helak olurdu. İbn Zeyd dedi ki: Yıldızları, güneşi ve ayı geri döner. Buradan gelirler (ve giderler).

"Yarılan yere ki" İbn Abbâs dedi ki: Bu yerin yarılıp, bitkilerin çıkmasını ifade eder. Said b. Cubeyr, İkrime, Ebû Mâlik, Dahhâk, Hasen, Katâde, Süddî ve başkaları da böyle demiştir.

"Şüphesiz o kesinlikle ayırt edici bir sözdür." İbn Abbâs ve başkaları, hak sözdür diye açıklamışlardır. Bir başkası: Adaletli bir hükümdür, demiştir.

Scanned with CamScanner

"O bir şaka değildir." Aksine o ciddidir, gerçektir.

Sonra yüce Allah kâfirlerin onu yalanlayıp, onun gösterdiği yoldan başkalarını alıkoyduklarını haber vererek şöyle buyurmaktadır:

"Gerçekten onlar oldukça hile yapıyorlar." Yani insanları Kur'ân'dan başka ona muhalif şeylere davet etmekle insanlara hile yapıyorlar, tuzaklar kuruyorlar.

Sonra yüce Allah: *"Bu sebeple o kâfirlere mühlet ver"* buyurmaktadır. Yani sen onlara süre ver ve onların azabı için acele etme. *"Onlara azıcık mühlet ver."* Vereceğin mühlet pek az olsun. Yani onların başına nasıl bir azap, ibretli ceza ve helak indireceğimi göreceksin. Nitekim yüce Allah: *"Biz onları azıcık faydalandırırız sonra onları oldukça ağır bir azaba mahkûm ederiz."* (Lokman, 24) buyurmaktadır.[337]

Târık sûresi tefsirinin sonu.

Hamd ve minnet Allah'a mahsustur.

337 Merhum İbn Kesir "ben de bir hile yaparım" anlamındaki onaltıncı âyet-i kerimenin tefsirini ayrıca zikretmemektedir. İbn Kesir'in en baş kaynağı Taberî bunu şöylece açıklamaktadır: Ben de bir hile yaparım. Şanı yüce Rabbimizin onlara hilesi ise masiyetlerine ve kendisini inkârlarına rağmen onlara mühlet vermesi, süre tanımasıdır. (Çeviren)

Scanned with CamScanner

بسم الله الرحمن الرحيم

A'LÂ SÛRESİ

[19 âyettir. Mekke'de inmiştir.]

[7236] Buna delil de Buhârî'nin naklettiği şu rivayettir: el-Berâ b. Âzib dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından yanımıza (Medine'ye) ilk gelen kişiler Mus'ab b. Umeyr ile İbn Ümmü Mektum oldu. Bunlar Kur'ân okutup, öğretmeye başladılar. Sonra Ammar, Bilal ve Sa'd geldi sonra Ömer b. el-Hattab yirmi kişi ile birlikte geldi, sonra Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) geldi. Medinelilerin onun gelişine sevindikleri kadar bir şeye sevindiklerini görmedim. Öyle ki küçük cariyelerin, çocukların: İşte Rasûlullah geldi, dediklerini gördüm fakat o henüz gelmeden önce ben *"o en yüce Rabbinin ismini tesbih et"* (diye başlayan A'lâ) sûresini benzeri daha başka sûrelerle birlikte okuyup, öğrenmiş bulunuyordum.[338]

[7237] İmam Ahmed de dedi ki: Ali dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"O en yüce Rabbinin ismini tesbih et"* (diye başlayan A'lâ) sûresini severdi.[339] Bunu sadece Ahmed rivayet etmiştir.

[7238] Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde de sabit olduğuna göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Muaz (b. Cebel)'e: *"Niçin "O en yüce Rabbinin ismini tesbih et"; "Andolsun güneşe ve aydınlığına"; "Andolsun örtüp bürüdüğü zaman geceye" (buyruklarıyla başlayan A'lâ, Şems ve Leyl) sûrelerini okuyup, namaz kıldırmadın?"* buyurdu.[340]

[7239] İmam Ahmed dedi ki: en-Numan b. Beşir'den rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bayram namazlarında: *"O en yüce Rab-*

338 Buhârî, 3924, 3925, 4941, 4995

339 Ahmed, I, 96. Senedi Suveyr'in zayıf olması sebebiyle zayıftır.

340 Buhârî, 705; Müslim, 465, h. no: 179. Daha önce de geçti.

Scanned with CamScanner

binin ismini tesbih et" sûresi ile *"Sana örtüp bürüyenin haberi geldi ya"* (Ğâşiye, 1) (diye başlayan) Ğâşiye sûresini okudu. Eğer bayram Cuma gününe denk gelmişse her iki namazda da bu sûreleri okurdu.[341] Bu hadisin senedi İmam Ahmed'in Müsnedinde bu şekildedir. Bunu Müslim, Sahihinde, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî de Ebû Avane, Cerîr ve Şu'be'nin üçünün İbrâhim b. Muhammed'den, o babasından, o Habib b. Sâlim'den, o en-Numan b. Beşir'den böylece rivayet ettiklerini görüyoruz. Tirmizî: Bunu Sevrî ve Mis'ar da bu şekilde İbrâhim'den rivayet etmişlerdir. (Yine Tirmizî) dedi ki: Ayrıca Süfyân b. Uyeyne de bunu İbrâhim'den, o babasından, o Habib b. Sâlim'den, o babasından, o en-Numan'dan diye rivayet etmiştir. Habib'in babasından rivayet naklettiği bilinmemektedir" demiştir.

Bu hadisi İbn Mâce de Muhammed b. Sabbah'dan, o Süfyân b. Uyeyne'den, o İbrâhim b. el-Münteşir'den, o babasından, o Habib b. Sâlim'den, o en-Numan'dan böylece cemaatin rivayet ettiği gibi rivayet etmiştir. Allah en iyi bilendir.

[7240] Müslim'in ve Sünen sahiplerinin lafzıyla rivayet şöyledir: O (sallallâhu aleyhi ve sellem) bayram namazlarında ve Cuma gününde: *"O en yüce Rabbinin ismini tesbih et"* (diye başlayan A'lâ sûresi ile) "Sana örtüp bürüyenin haberi geldi ya" (diye başlayan Ğâşiye sûresini) okurdu. Bazen her ikisi (bayram ve Cuma) aynı günde bir araya gelirdi, o da her iki sûreyi (her iki namazda da) okurdu.[342]

[7241] İmam Ahmed Müsnedinde Ubeyy b. Ka'b, Abdullah b. Abbâs, Abdurrahman b. Ebza, mü'minlerin annesi Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) vitir namazında *"En yüce Rabbinin ismini tesbih et"* (diye başlayan A'lâ) sûresini; *"De ki: Ey kafirler"* (diye başlayan Kâfirûn) sûresini ve "De ki: O Allah'tır bir ve tektir" (diye başlayan İhlâs) sûresini okurdu. Âişe ayrıca: Bir de Muavvizateyn (Felâk ve Nas) sûrelerini de (okurdu) diye eklemiştir.[343]

---

341 Sahihtir. Ahmed, IV, 277. Senedi Sahih'in şartına uygundur.

342 Müslim, 878, h. no: 62; Ebû Dâvûd, 1122; Tirmizî, 533; Nesâî, Tefsir, 685, es-Sünenu'l-Kübra, 1424, 1568, 1590; İbn Mâce, 1281

343 Sahihtir. Ahmed, V, 123'te sahih bir senetle Ubeyy b. Ka'b'ın rivayet ettiği bir hadis olarak; Ebû Dâvûd, 1424; Hakim, I, 305'te sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Yine Ahmed b. Hanbel, III, 406'da Ebû Ebza'dan diye rivayet etmiştir.

Scanned with CamScanner

Aynı şekilde bu hadis Câbir, Ebû Ümâme Sudayl b. Aclan, Abdullah b. Mes'ud, İmran b. Huseyn, Ali b. Ebî Tâlib (radıyallâhu anh)'dan da rivayet edilmiştir. Şayet uzatmak korkusu olmasaydı bunların senetlerini ve metinlerini mümkün olduğu kadarıyla zikrederdik, ama bu kısa şekliyle gönderme yeterlidir. Allah en iyi bilendir.

Yücelerin Yücesi:

سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى ﴿١﴾ الَّذِي خَلَقَ فَسَوَّى ﴿٢﴾ وَالَّذِي قَدَّرَ
فَهَدَى ﴿٣﴾ وَالَّذِي أَخْرَجَ الْمَرْعَى ﴿٤﴾ فَجَعَلَهُ غُثَاءً أَحْوَى ﴿٥﴾
سَنُقْرِئُكَ فَلَا تَنْسَى ﴿٦﴾ إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ إِنَّهُ يَعْلَمُ الْجَهْرَ وَمَا يَخْفَى
﴿٧﴾ وَنُيَسِّرُكَ لِلْيُسْرَى ﴿٨﴾ فَذَكِّرْ إِنْ نَفَعَتِ الذِّكْرَى ﴿٩﴾ سَيَذَّكَّرُ
مَنْ يَخْشَى ﴿١٠﴾ وَيَتَجَنَّبُهَا الْأَشْقَى ﴿١١﴾ الَّذِي يَصْلَى النَّارَ
الْكُبْرَى ﴿١٢﴾ ثُمَّ لَا يَمُوتُ فِيهَا وَلَا يَحْيَى ﴿١٣﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;

1. O en yüce Rabbinin ismini tesbih et!

2. O ki yaratıp, düzenleyendir.

3. O ki takdir edip, yol gösterendir.

4. O ki meralar çıkaran,

5. Sonra da onu kupkuru ve simsiyah hale getirendir.

6. Sana okutacağız ve sen unutmayacaksın,

7. Allah'ın dilediği müstesnâ. Şüphe yok ki o açık olanı da bilir, gizli kalanı da.

8. Biz sana o en kolay olanı gerçekleştirme başarısını vereceğiz.

9. O halde -eğer öğüt fayda verirse- sen de öğüt ver.

10. Korkan kimse öğüt alacak,

11. Oldukça bahtsız olan kimse ise ondan kaçacaktır,

12. O ki en büyük ateşe girecek,

13. Sonra orada hem ölmeyecek, hem de hayat bulmayacaktır.

Scanned with CamScanner

Tefsiri:

[7242] İmam Ahmed dedi ki: Ukbe b. Âmir el-Cuheni yüce Allah'ın: *"O halde Rabbini o büyük ismi ile tesbih et."* (Vâkıa, 74) âyeti nazil olunca Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize: *"Bunu rükûunuzda söyleyiniz (subhane Rabbiye'l-azim, deyiniz)"* buyurdu. Sonra *"O en yüce Rabbinin ismini tesbih et"* buyruğu nazil olunca *"Bunu secdelerinizde söyleyiniz (subhane rabbiye'l-a'lâ, deyiniz)"* buyurdu.[344] Bunu Ebû Dâvûd ve İbn Mâce de İbnu'l-Mubarek'in Mûsâ b. Eyyûb'dan böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmişlerdir.

[7243] İmam Ahmed dedi ki: İbn Abbâs'tan rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"O en yüce Rabbinin ismini tesbih et"* buyruğunu okuduğu zaman *"Subhane Rabbiye'l-a'lâ: En yüce Rabbimi tesbih ederim -her türlü eksiklikten tenzih ederim-"* derdi.[345] Bunu bu şekilde Ebû Dâvûd, Zuheyr b. Harb'den, o Veki'den böylece rivayet etmiş ve: "Bu hususta Veki'e muhalefet edilmiştir. Bunu Ebû Veki ve Şu'be, Ebû İshâk'tan, o Said'den, o İbn Abbâs'tan mevkuf olarak rivayet etmiştir." demektedir. Sevrî de Süddî'den, o Abdu Hayr'den şöyle dediğini nakletmektedir: Ali (radıyallâhu anh)'ı: *"O en yüce Rabbinin ismini tesbih et"* buyruğunu okuduktan sonra: Subhane Rabbiye'l-a'lâ: en yüce Rabbimi her türlü eksiklikten tenzih ederim, dediğini dinledim.

İbn Cerîr dedi ki: Ebû İshâk el-Hemdani'den rivayete göre İbn Abbâs: *"O en yüce Rabbinin ismini tesbih et"* buyruğunu okuduktan sonra: Subhane Rabbiye'l-a'lâ: en yüce Rabbimi her türlü eksiklikten tenzih ederim, derdi. Buna karşılık: *"Hayır, kıyâmet gününe yemin ederim"* (Kıyâmet, 1) sûresini okuyup da sonunda *"bunları yapanın ölüleri diriltmeye gücü yetmez mi"* (Kıyâmet, 40) âyetine kadar gelirse: "Subhaneke ve belî: Seni her terlü eksiklikten tenzih ederim ve elbette kadirsin" derdi.

[7244] Katâde dedi ki: *"O en yüce Rabbinin ismini tesbih et"* (buyruğu ile ilgili olarak) bize zikredildiğine göre Allah'ın Nebîsi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunu okuduğu zaman *"Subhane Rabbiye'l-a'lâ (en yüce Rabbimi her türlü eksiklikten tenzih ederim)"* derdi.[346]

---

344 Kaynakları daha önce gösterilmişti. Zayıf olmaya daha yakındır.

345 Hasendir. Ebû Dâvûd, 883; Ahmed, I, 232. Senedi Buhârî ve Müslim'in şartına uygundur ama mevkuf olarak rivayet edilmiştir.

346 Hasendir. Taberî, 36972 mürsel bir rivayettir. Mürsel de zayıfın kısımlarındandır ama

Scanned with CamScanner

"O ki yaratıp, düzenleyendir" yani yaratıkları yarattı ve her bir yaratılmışı en güzel şekil ve görünümünde düzenledi.

"O ki takdir edip, yol gösterendir" buyruğu hakkında Mücâhid dedi ki: İnsana bedbahtlık ve mutluluk yolunu gösterdi, davarları, meralarına iletti.

Bu âyet-i kerime yüce Allah'ın Mûsâ (a.s)'ın Firavun'a söylediğini haber verdiği: *"Rabbimiz bütün her şeye hilkatini verip sonra da doğru yolu gösterendir."* (Tâhâ, 50) buyruğu gibidir. Yani o bir kader tayin etti ve yaratılmışlara ona doğru hidayet verdi.

[7245] Nitekim Müslim'in Sahih'inde sabit olduğu üzere Abdullah b. Amr, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir: *"Şüphesiz Allah gökleri ve yeri yaratmadan elli bin yıl önce ve Arşı su üzerinde iken mahlûkatın mukadderatını takdir ve tayin etti."*[347]

"O ki meralar çıkaran" Her türlü bitki ve ekin türlerini çıkaran *"sonra da onu kupkuru ve simsiyah hale getirendir."* Abbâs: Değişikliğe uğramış kuru çerçöp diye açıklamıştır. Mücâhid, Katâde ve İbn Zeyd'den de buna yakın açıklama rivayet edilmiştir.

İbn Cerîr dedi ki: Arap dili hakkında bilgi sahibi bazı kimseler bu buyruğun öne alınması gereken ama lafzan sonradan getirilmiş bir buyruk olduğu kanaatinde idi. Bunlara göre buyruğun anlamı da şudur: O merayı siyaha çalan koyu yeşil olarak çıkartandır. Bundan sonra onu büsbütün kurutandır. Sonra İbn Cerîr şunları söylemektedir: Bu açıklama şekli her ne kadar ihtimal dâhilinde ise de doğru değildir çünkü tevil bilginlerinin bu hususta açıklamalarına uymamaktadır.

Yüce Allah'ın: Ey Muhammed! *"Sana okutacağız ve unutmayacaksın"* buyruğu aziz ve celil olan Allah tarafından verilen bir haber ve onun Rasûlü'ne yapmış olduğu kendisine asla unutmayacağı bir sûrette Kur'ân'ı okutup öğreteceğine dair bir vaadidir. *"Allah'ın dilediği müstesna."* İbn Cerîr'in tercih ettiği anlam budur.

---

daha önce geçen mevsul rivayete tanıklık eder. Ali ve İbn Abbâs'tan da bu mevkuf olarak sahih rivayetle gelmiştir. Az önce geçtiği gibi.

347 Kaynakları daha önceden gösterilmişti.

Scanned with CamScanner

Katâde dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Allah'ın dilediği dışında hiçbir şey unutmazdı.

Yüce Allah'ın: *"Ve unutmayacaksın"* buyruğundan maksadın (sakın unutma, anlamında) talep olduğu da söylenmiştir. Böylelikle bunlar istisnayı meydana gelen nesihler hakkında kabul etmişlerdir. Yani bizim sana okutacağımızı Allah'ın kaldırılmasını diledikleri dışında sakın unutma. Kaldırdıklarını unutup, terk etmende senin için bir sakınca yoktur.

Yüce Allah'ın: *"Şüphe yok ki o açık olanı da bilir, gizli kalanı da"* buyruğuna gelince: Yani o kulların açıkça yaptıklarını da, gizledikleri sözlerini ve fiillerini de bilir. Bunların hiçbirisi ona gizli saklı kalmaz.

"Biz sana o en kolay olanı gerçekleştirme başarısını vereceğiz." Yani sana hayırlı davranış ve sözleri kolaylaştıracak, sana kolay, müsamahakâr, dosdoğru, mutedil, eğriliği bulunmayan, zorluğu ve sıkıntısı olmayan bir şeriat bildireceğiz.

"O halde eğer öğüt fayda verirse sen de öğüt ver." Yani hatırlatmanın, öğüt vermenin fayda vereceği yerlerde öğüt ver. Buradan ilmin yayılması hususunda bir edep ilkesi çıkartılır. İlim öğretecek bir kimse ilmi ehil olmayanlara öğretmeye kalkışmamalıdır. Nitekim mü'minlerin emiri Ali (radıyallâhu anh) şöyle dedi: Sen eğer bir topluluğa akıllarının ermeyeceği bazı sözler söyleyecek olursan mutlaka bu onların bir kısmı için bir fitne sebebi olur. Yine şöyle demiştir: İnsanlara maruf görecekleri şeyler söyle, sizler Allah'ın ve Rasûlü'nün yalancı çıkartılmasını arzu eder misiniz?

Yüce Allah'ın: *"Korkan kimse öğüt alacak"* buyruğu da şu demektir: Ey Muhammed! Kalpten Allah'tan korkan, onun huzuruna çıkacağını bilen kimselere yaptığın tebliğden öğüt ve ibret alacaklardır.

"Oldukça bahtsız olan kimse ise ondan kaçacaktır. O ki en büyük ateşe girecek sonra orada hem ölmeyecek, hem de hayat bulmayacaktır." Yani ölüp, rahata kavuşmayacağı gibi kendisine faydalı olacak bir hayat da süremeyecektir. Aksine onun bu yaşantısı ona hep zararlı olacaktır. Çünkü böyle bir yaşayış sebebiyle kendisine ceza olarak verilen can yakıcı azabı ve türlü ibretli cezaların ızdırabını hissedecektir.

Scanned with CamScanner

[7246] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Said dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Cehennemin asıl ehli olan cehennemlikler ne ölürler, ne hayat bulurlar ama Allah'ın haklarında merhamet dilediği birtakım insanları Allah cehennem ateşinde bir çeşit ölümle öldürür. (Şefaat edecek) adam bir topluluk alır -ya da: hayâ yahut hayat veya hayevan (hayat veren, dirilten) nehrinde- (bitki gibi) biterler. Ya da: Cennetin ırmağına (onları bırakır) onlar da selin taşıdıkları arasında bir tanenin yetişmesi gibi yetişirler."* Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) ayrıca şöyle buyurdu: *"Sizler ağacın önce yeşil olduğunu sonra da sarardığını görmüyor musunuz?"* Ya da şöyle buyurdu: *"Sararmış iken sonradan yeşerdiğini (görmüyor musunuz?)"* (Ebû Said) dedi ki: Onlardan birisi: Sanki Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) çölde yaşamış gibi (bunları anlatıyor), dedi.[348]

[7247] Yine Ahmed dedi ki: Ebû Said el-Hudri dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Cehennem ateşinin asıl sahipleri orada ne ölürler, ne hayat bulurlar ama bazı insanlar -yahut nasıl buyurduysa öyle- günahları -yahut hataları buyurdu- sebebiyle ateş onları bir çeşit ölümle öldürür. Nihayet tam kömür olduklarında şefaate izin verilir. Onlar topluluklar halinde getirilir, cennetin ırmakları üzerine dağıtılırlar. Ey cennetlikler, onlara bol bol (cennet ırmaklarından, nimetlerinden) akıtın denilir. Onlar da selin beraberinde getirdikleri arasında bulunan bir tanenin bitmesi gibi biterler."* (Ebû Said) dedi ki: O zaman oradakilerden bir adam şöyle dedi: Sanki Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir zamanlar çölde yaşamış gibi (bunları anlatıyor) dedi.[349] Bunu Müslim, Bişr b. el-Mufaddal ve Şu'be'nin Ebû Mesleme Said b. Yezîd'den böylece naklettikleri bir hadis olarak rivayet etmiştir.

[7248] Bunu yine Ahmed, Yezîd'den de rivayet etmiştir. Ebû Said, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletmektedir: *"Şüphesiz Allah'ın kendilerini cehennemden çıkarmayı istemediği cehennemlikler orada ne ölürler, ne hayat bulurlar ama Allah'ın kendilerini cehennemden çıkarmak istediği kimseler orada bir çeşit ölüm ile ölürler sonunda kömür (gibi) olurlar sonra da topluluklar halinde çıkarlar ve cennetin ırmaklarına bırakılırlar. Üzerlerine cennet ırmaklarından sular serpilir, onlar da selin getirdikleri arasında bir tanenin bitip yetişmesi gibi biterler."*[350]

348 Sahihtir. Ahmed, III, 5. Senedi Buhârî ve Müslim'in şartına uygundur.

349 Müslim, 185; İbn Mâce, 4309; Ahmed, III, 11; İbn Hibbân, 184

350 Sahihtir. Ahmed, III, 20. Senedi Buhârî ve Müslim'in şartına uygundur.

Scanned with CamScanner

Yüce Allah da cehennemliklerin durumu hakkında haber vererek şöyle buyurmaktadır: *"Ey Mâlik, Rabbin hakkımızda hüküm versin, diye seslenecekler. O: Sizler muhakkak böyle kalacaklarsınız, diyecek."* (Zuhruf, 77); *"Onlar hakkında hüküm verilmez ki ölsünler, onların üzerinden (cehennem) azabından bir şey de hafifletilmez."* (Fâtır, 36) Ve buna benzer bu anlamda daha başka âyet-i kerimeler de vardır.

Arınan Felah Bulmuştur:

قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكّٰى ﴿١٤﴾ وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلّٰى ﴿١٥﴾ بَلْ تُؤْثِرُونَ
الْحَيَاةَ الدُّنْيَا ﴿١٦﴾ وَالْاٰخِرَةُ خَيْرٌ وَأَبْقٰى ﴿١٧﴾ إِنَّ هٰذَا لَفِي
الصُّحُفِ الْأُولٰى ﴿١٨﴾ صُحُفِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسٰى ﴿١٩﴾

14. Gerçek şu ki umduğunu elde eder iyice temizlenen,

15. Ve Rabbinin adını anarak namaz kılan.

16. Oysa siz, dünya hayatını tercih edersiniz.

17. Halbuki âhiret hem daha hayırlı, hem de daha kalıcıdır.

18. Şüphe yok ki bu önceki sahifelerde,

19. İbrâhim ile Mûsâ'nın sahifelerinde de vardır.

Tefsiri:

Yüce Allah: *"Gerçek şu ki, umduğunu elde eder iyice temizlenen"* yani kötü ahlâktan kendisini arındırarak Allah'ın yüce Rasûle (sallallâhu aleyhi ve sellem) indirdiklerine tabi olan *"ve Rabbinin adını anarak namaz kılan."* Allah'ın rızasını aramak, Allah'ın emrine itaat edip, Allah'ın şeriatının gereğini yerine getirmek amacıyla namazları vakitlerinde kılan.

[7249] Hâfız Ebû Bekr el-Bezzâr dedi ki: Câbir b. Abdullah, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle nakleder: *"Gerçek şu ki, umduğunu elde eder iyice temizlenen"* buyruğu hakkında: *"Allah'tan başka hiçbir ilah olmadığına şahadet getirip, ona koşulan ortakları red ve terk eden, benim de Allah'ın Rasûlü olduğuma şahadet eden"* buyurdu. *"Rabbinin adını anarak namaz kılan"* buyruğu hakkında da: *"Bunlar beş vakit namaz ve bunları (vakitlerinde) kılmaya özen göstermek ve onlara gereken ihtimamı göstermektir"*

Scanned with CamScanner

buyurdu.[351] Sonra (Bezzâr) dedi ki: Bu hadis Câbir'den sadece bu yoldan rivayet edilmektedir.

İbn Abbâs da, aynı şekilde kasıt beş vakit namazdır, demiştir. İbn Cerîr de bunu tercih etmiştir.

Ayrıca İbn Cerîr dedi ki: Ebû Halde dedi ki: Ebu'l-Âliye'nin yanına girdim, bana şöyle dedi: Yarın sabah bayrama gideceğin zaman bana da uğra. (Ebû Halde) dedi ki: Ben de ona uğradım. O: Bir şey yedin mi, dedi. Ben evet dedim. Bu sefer: Üzerine su döktün mü, dedi. Evet, dedim. Şimdi bana söyle, zekâtını (fıtır sadakanı) ne yaptın? Ben: Onu gönderdim, dedim. O: İşte ben bunun için seni (yanıma uğramanı) istemiştim, dedi sonra da: *"Gerçek şu ki umduğunu elde eder iyice temizlenen ve Rabbinin adını anarak namaz kılan"* buyruğunu okuyarak şunları söyledi: Medineliler ondan (fıtır sadakasından) ve su içirmekten daha faziletli bir sadaka olduğu kanaatinde değiller.

Derim ki: Biz de bu şekilde mü'minlerin emiri Ömer b. Abdulaziz'den naklettiğimiz rivayete göre o insanlara fıtır sadakasını çıkartıp vermelerini emreder ve *"Gerçek şu ki umduğunu elde eder iyice temizlenen ve Rabbinin adını anarak namaz kılan"* buyruklarını okurdu.

Ebu'l-Ahvas dedi ki: Sizden biriniz namaza gitmek isterken kendisine bir dilenci gelecek olursa namazından önce zekâtını (fıtır sadakasını) versin. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmaktadır deyip: *"Gerçek şu ki umduğunu elde eder iyice temizlenen ve Rabbinin adını anarak namaz kılan"* buyruklarını okudu.

Katâde *"Gerçek şu ki umduğunu elde eder iyice temizlenen ve Rabbinin adını anarak namaz kılan"* buyruğu hakkında malının zekâtını verip, onu tertemiz eden ve yaratıcısını razı eden, diye açıklamıştır.

Sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Oysa siz dünya hayatını tercih edersiniz."* Onu ahiretten öncelersiniz. Gerçek faydanız hayatınız ve ölümden sonra dirilişiniz için sizin maslahatınıza olan hususlardan (dünyayı) üstün tutarsınız. *"Halbuki ahiret hem daha hayırlı, hem de daha kalıcıdır."* Yani

351 Zayıftır. Bezzâr, 2284; Heysemi, Mecma, 11488'de: Abbad b. Ahmed el-Arzemi metruktur demektir. Ayrıca senedinde Atâ b. es-Saib vardır ki doğru sözlü birisi olmakla birlikte ömrünün son zamanlarında hafızası karışmıştır.

Scanned with CamScanner

Allah'ın ahiret yurdundaki sevabı dünyadan daha hayırlı ve daha kalıcıdır çünkü dünya denidir (aşağılıktır) ve fanidir, ahiret ise şerefli ve bakidir. Aklı başında olan bir kimse nasıl olur da geçici olanı kalıcı olana tercih eder ve kısa bir süre sonra elinden gidecek olan şeyleri önemseyip, kalıcılık ve ebedilik yurduna gereken önemi vermeyi terk edebilir?

[7250] İmam Ahmed dedi ki: Urve, Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Dünya, evi olmayanın evi, malı olmayanın malıdır. Aklı olmayan da onun için toplayıp, biriktirir."*[352]

İbn Cerîr dedi ki: Arfece es-Sekafî dedi ki: İbn Mes'ud'dan bana *"o en yüce Rabbinin ismini tesbih et"* sûresini okumasını istedim. *"Oysa siz dünya hayatını tercih edersiniz"* buyruğuna gelince okumayı bıraktı, arkadaşlarına dönüp şöyle dedi: (Evet) biz dünyayı ahirete tercih ettik, dedi. Oradakiler sustu, tekrar: Biz dünyayı tercih ettik. Çünkü dünyanın süsünü, kadınlarını, yemeklerini, içeceklerini gördük ve ahiret bizden uzaklaştırıldı. Bizler bu çabuk olanı tercih ettik, sonradan vaad edileni terk ettik, dedi.

O bu ifadelerini alçak gönüllülük olmak ve nefsinin payını küçültmek maksadıyla söylemiş yahut bu sözleriyle insan türünün mahiyetinin bu olduğunu haber vermek istemiştir. Allah en iyi bilendir.

[7251] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Mûsâ el-Eş'ari'den rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Dünyasını seven ahiretine zarar verir, ahiretini seven de dünyasına zarar verir. O halde sizler kalıcı olanı, geçici olana tercih ediniz."*[353] Bunu sadece Ahmed rivayet etmiştir. Bunu aynı şekilde Ebû Seleme, el-Huzai'den, o ed-Deraverdi'den, o Amr b. Ebî Amr'dan böylece aynen bunun gibi de rivayet etmiştir.

"Şüphe yok ki bu önceki sahifelerde, İbrâhim ile Mûsâ'nın sahifelerinde de vardır" buyruğuna gelince:

[7252] Hâfız Ebû Bekr el-Bezzâr dedi ki: İkrime, İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletti: *"Şüphe yok ki bu önceki sahifelerde, İbrâhim ile Mûsâ'nın sahifelerinde de vardır"* buyrukları nazil olunca Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)

352 Daha önce kaynakları gösterildi.

353 Zayıftır. Ahmed, IV, 412. Senedi zayıftır çünkü el-Muttalib, Ebû Mûsâ'dan hadis dinlememiştir. Amr da kavi değildir.

Scanned with CamScanner

şöyle buyurdu: *"Bütün bunlar -ya da bu- İbrâhim ve Mûsâ'nın sahifelerinde vardı."*[354] Sonra (Bezzâr) dedi ki: Sika ravilerin Atâ b. es-Saib'den, onun İkrime'den, onun İbn Abbâs'tan bundan başka -bir de bundan önce kaydettiği bir diğer hadisten başka- müsned bir rivayet naklettiğini bilmiyoruz.

Nesâî dedi ki: İkrime, İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletti: *"O en yüce Rabbinin ismini tesbih et"* buyruğu nazil olunca, hepsi İbrâhim'in ve Mûsâ'nın sahifelerindedir, dedi. *"Ve ahdine bağlı İbrâhim'in (sahifelerinde)"* (Necm, 37) buyruğu nazil olunca, İbrâhim ahdine tastamam bağlı kaldı, dedi. (Sonra): *"Yük taşıyıcı hiçbir kimsenin başkasının yükünü yüklenmeyeceği"* (Necm, 38) buyruğunu da okudu. Yani bu âyet-i kerime yüce Allah'ın Necm sûresinde yer alan: *"Yoksa ona: Mûsâ'nın ve ahdine bağlı İbrâhim'in sahifelerinde olan (şu hükümler) haber verilmedi mi? Yük taşıyıcı hiçbir kimsenin başkasının yükünü yüklenmeyeceğini, insan için kendi çalıştığından başkasının olmadığını, çalıştığının muhakkak ileride görüleceğini sonra ona yaptıklarının en mükemmel bir şekilde karşılığının verileceğini, şüphesiz ki son gidişin Rabbine olacağını"* (Necm, 36-42) diye sonuna kadar devam eden âyetlere benzemektedir.

İbn Cerîr'in, İbn Humeyd'den, onun Mihran'dan, onun Süfyân es-Sevrî'den, onun babasından diye naklettiği rivayette İkrime de böyle demiştir. İkrime yüce Allah'ın: *"Şüphe yok ki bu önceki sahifelerde, İbrâhim ile Mûsâ'nın sahifelerinde de vardır"* buyruğu hakkında *"O en yüce Rabbinin ismini tesbih et"* diye başlayan A'lâ sûresindeki âyetleri kastetmektedir.

Ebu'l-Âliye dedi ki: Bu sûrede anlatılanlar ilk sahifelerde de vardır.

İbn Cerîr de yüce Allah'ın: *"Şüphe yok ki bu"* buyruğunun yüce Allah'ın: *"Gerçek şu ki umduğunu elde eder iyice temizlenen ve Rabbinin adını anarak namaz kılan oysa siz dünya hayatını tercih edersiniz, halbuki ahiret hem daha hayırlı, hem de daha kalıcıdır"* buyruklarına işaret etmek olduğu kanaatini tercih etmiştir. (İbn Cerîr devamla) sonra yüce Allah: *"Şüphe yok ki"* yani bu söylenenlerin muhtevası *"önceki sahifelerde, İbrâhim ile Mûsâ'nın sahifelerinde de vardır"* buyurmaktadır.

354 Zayıftır. Bezzâr, 2285'te tahriç etmiş olup, senedinde Atâ b. es-Saib vardır. Heysemi, Mecma, 11489'da: Hâfızası karışmıştır, geri kalan ravileri sikadırlar demektedir. Bu sebeple senet zayıftır. Doğrusu bunun İbn Abbâs'tan mevkuf rivayet olmasıdır. Atâ onu merfu bir rivayet olarak nakletmekle yanılmıştır. Yüce Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

Onun bu tercihi güzel ve güçlü bir tercihtir. Katâde ve İbn Zeyd'den de buna yakın bir açıklama rivayet edilmiştir. Allah en iyi bilendir.

A'lâ sûresi tefsirinin sonu.

Hamd ve minnet Allah'a mahsustur. Başarı O'ndandır, hatadan koruyan da O'dur.

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

ĞÂŞİYE SÛRESİ

[26 âyettir. Mekke'de inmiştir.]

[7253] Daha önce en-Numan b. Beşir'in şu rivayeti geçmişti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"En yüce Rabbinin ismini tesbih et"* (buyruğu ile başlayan A'lâ sûresi) ile Ğâşiye sûresini bayram namazında ve Cuma gününde okurdu.[355]

[7254] İmam Mâlik dedi ki: Dahhâk b. Kays, en-Numan b. Beşir'e sordu: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Cuma gününde Cuma sûresi ile birlikte (zammi sûre olarak) ne okurdu, dedi. O şu cevabı verdi: *"Sana örtüp bürüyenin haberi geldi ya"* (diye başlayan Ğâşiye) sûresini, dedi.[356]

Bunu Ebû Dâvûd da el-Ka'nebî'den, Nesâî, Kuteybe'den, her ikisi Mâlik'ten böylece rivayet etmişlerdir. Bunu yine Müslim ve İbn Mâce de Süfyân b. Uyeyne'nin, Damra b. Said'den böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmişlerdir.

Herşeyi Sarıp Kaplayan:

هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْغَاشِيَةِ ﴿١﴾ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ خَاشِعَةٌ ﴿٢﴾ عَامِلَةٌ
نَاصِبَةٌ ﴿٣﴾ تَصْلَىٰ نَارًا حَامِيَةً ﴿٤﴾ تُسْقَىٰ مِنْ عَيْنٍ آنِيَةٍ ﴿٥﴾ لَيْسَ
لَهُمْ طَعَامٌ إِلَّا مِنْ ضَرِيعٍ ﴿٦﴾ لَا يُسْمِنُ وَلَا يُغْنِي مِنْ جُوعٍ ﴿٧﴾

355 Kaynakları daha önce gösterildi.

356 Müslim, 878, h. no: 63; Ebû Dâvûd, 1123; Nesâî, Tefsir, 689; Sünen, 1423; İbn Mâce, 1119

Scanned with CamScanner

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;

1. Sana örtüp bürüyenin haberi geldi ya!

2. Yüzler vardır ki, o gün korkulu ve zelildir,

3. Amel etmişler, yorulmuşlardır,

4. Kızgın bir ateşe gireceklerdir,

5. Son derece sıcak bir çeşmeden içirileceklerdir,

6. Onlar için Darî'den başka bir yiyecek yoktur,

7. O ne semirtir, ne de açlığa karşı faydası vardır.

Tefsiri:

Ğâşiye (örtüp, bürüyen), kıyâmet gününün isimlerindendir. Bunu İbn Abbâs, Katâde ve İbn Zeyd ifade etmişlerdir çünkü kıyâmet bütün insanları örter, onların tamamını kapsar.

[7255] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Amr b. Meymun dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Sana örtüp, bürüyenin haberi geldi ya"* sûresini okuyan bir kadının yanından geçti. Ayakta durup dinlemeye ve: *"Evet, bana gelmiş bulunuyor"* demeye başladı.[357]

"Yüzler vardır ki o gün korkulu ve zelildir." Yani zelildir, alçalmıştır. Bu açıklamayı Katâde yapmıştır. İbn Abbâs korkuya kapılır ve amelinin ona faydası olmaz diye açıklamıştır.

"Amel etmişler, yorulmuşlardır." Bu yüzler(in sahipleri) çokça amel etmişler, bu uğurda çokça yorulmuşlardır ama kıyâmet gününde ise kızgın bir ateşi boylamış olacaklardır.

Hâfız Ebû Bekr el-Berkani dedi ki: Ebû İmran el-Cevni dedi ki: Ömer b. el-Hattab (radıyallâhu anh) bir rahibin manastırının yanından geçti. Ona: Ey rahip, diye seslendi. Rahip karşısına gelince, Hz. Ömer ona bakıp ağlamaya başladı. Kendisine "Ey mü'minlerin emîri seni ağlatan nedir?" denildi. O: Aziz ve celil Allah'ın kitabındaki: *"Amel etmişler, yorulmuşlardır, kızgın bir ateşe gireceklerdir"* buyruğunu hatırladım. İşte beni ağlatan budur, dedi.

357 Oldukça zayıftır çünkü mürseldir. Amr b. Meymun tabiindendir. Ayrıca senedinde Ebû Bekr b. Ayyaş vardır. Doğru sözlü olmakla birlikte çokça hata eden birisidir. Bunun gibi ve bu senetle bir rivayet daha önceden de Sebbih (tesbih et) sûresinde geçti. [Benzeri hadis Burûc sûresinde 7229 numara ile geçmişti. (Çeviren)] Göründüğü kadarıyla bu asılsız, münker bir haberdir. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

Buhârî dedi ki: İbn Abbâs: *"Amel etmişler, yorulmuşlardır"* buyruğunda kastedilenler Hıristiyanlardır demiştir. İkrime ve Süddî: Dünyada masiyetler işleyerek *"amel etmişler"* cehennemde azap ile ve onlara vurulan zincirlerle *"yorulmuşlardır"* diye açıklamıştır.

İbn Abbâs, Hasan ve Katâde dedi ki: *"Kızgın"* yani oldukça sıcak *"bir ateşe gireceklerdir. Son derece sıcak"* yani harareti ve kaynaması en ileri dereceye ulaşmış *"bir çeşmeden içirileceklerdir."* Bu açıklamayı da İbn Abbâs, Mücâhid, Hasan ve Süddî yapmışlardır.

Yüce Allah'ın: *"Onlar için dari'den başka bir yiyecek yoktur."* Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan: Dari' ateşten bir ağaçtır dediğini nakletmektedir. Said b. Cubeyr o Zakkumdur demiştir. Yine ondan, Dari' taştır dediği nakledilmiştir. İbn Abbâs, Mücâhid, İkrime, Ebu'l-Cevza ve Katâde Dari' şibrik denilen zehirli ottur demiş, Katâde Kureyşliler baharda ona şibrik, yazın da ona Dari' derler. İkrime dedi ki: Dari' yere yapışık, oldukça dikenli bir bitkidir derken, Buhârî şöyle demektedir: Mücâhid dedi ki: Dari' kendisine şibrik denilen ottur. Hicazlılar kuruduğu zaman ona dari' adı verirler ve o bir zehirdir.

Ma'mer, Katâde'den: *"Dari'den başka"* buyruğundaki Dari' şibrik demektir. Kuruduğu zaman ona Dari' denilir dediğini nakletmektedir.

Said de Katâde'den: *"Onlar için Dari'den başka bir yiyecek yoktur"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: O yiyeceklerin en şerlisi, en korkuncu ve en kötü olanıdır.

"O ne semirtir, ne de açlığa karşı fayda verir" buyruğu da şu demektir: Onun yenilmesinden dolayı herhangi bir maksat hâsıl olmayacağı gibi, çekinilen, sakınılan herhangi bir durum da onunla önlenemez.

Yüzler de Vardır ki:

وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاعِمَةٌ ﴿٨﴾ لِّسَعْيِهَا رَاضِيَةٌ ﴿٩﴾ فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ
﴿١٠﴾ لَّا تَسْمَعُ فِيهَا لَاغِيَةً ﴿١١﴾ فِيهَا عَيْنٌ جَارِيَةٌ ﴿١٢﴾ فِيهَا
سُرُرٌ مَّرْفُوعَةٌ ﴿١٣﴾ وَأَكْوَابٌ مَّوْضُوعَةٌ ﴿١٤﴾ وَنَمَارِقُ مَصْفُوفَةٌ
﴿١٥﴾ وَزَرَابِيُّ مَبْثُوثَةٌ ﴿١٦﴾

Scanned with CamScanner

8. Yüzler de vardır ki, o gün nimetin eseri görülür onlarda,

9. Amellerinden dolayı hoşnutturlar,

10. Yüksek bir cennettedirler,

11. Orada boş söz işitmezler.

12. Orada akan bir (çok) pınar(lar) vardır,

13. Orada yüksek tahtlar vardır,

14. Yerleştirilmiş sürahiler,

15. Dizilmiş yastıklar,

16. Ve etrafa yayılmış son derece kıymetli yaygılar vardır.

Tefsiri:

Yüce Allah bedbahtların durumunu söz konusu ettikten sonra mutlu ve bahtiyarların durumunu söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır: Kıyamet gününde *"yüzler de vardır ki o gün nimetin eseri görülür onlarda"* yani yüzlerinden nimet içerisinde oldukları anlaşılır. Bunu ise (dünya hayatında iken) yapıp ettikleri sebebiyle elde etmişlerdir. Süfyân dedi ki: *"Amellerinden dolayı hoşnutturlar"* kendi amellerinden razı olmuşlardır demektir.

"Yüksek bir cennettedirler." Yani pek yüksek, göz kamaştırıcı köşklerde güven içindedirler.

"Orada boş söz işitmezler." Yani onların bulundukları cennette boş tek bir söz dahi işitilmez. Nitekim başka yerde yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Onlar orada boş söz işitmezler."* (Meryem, 62); *"Onlarda içtiklerinden ötürü ne saçmalamaları, ne de günah kazanmaları söz konusudur."* (Tûr, 23); *"Onlar orada ne batıl, ne de günahı gerektiren bir söz işitirler. Selam selam diye bir sözden başka"* (Vâkıa, 25-26)

"Orada akan bir pınar vardır." Buyruk olumlu bir cümle olup, pınar nekre (belirtisiz olarak) gelmiştir. Dolayısıyla burada maksat sadece tek bir pınar değildir. Maksat türdür yani orada çok sayıda pınarlar vardır.

[7256] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ebû Hureyre dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Cennetin ırmakları miskten tepelerin -yahut dağların- altından fışkırtılır."*[358]

358 İbn Hibbân, 7408; Ukayli, Duafa, II, 326; Ebû Nuaym, Sıfatu'l-Cenne, 313. Ukayli,

Scanned with CamScanner

"Orada yüksek tahtlar vardır." Yani üzerlerinde Huru ıynin bulunduğu yüksek, yumuşak ve çok sayıda tahtlar (karyolalar) vardır. Allah'ın velisi bu tahtlara oturmak isteyecek olursa onun için alçalacağını söylemişlerdir.

"Yerleştirilmiş sürahiler" yani orada sahiplerinden isteyen kimseler için hazırlanmış bekletilen içecek kapları vardır.

"Dizilmiş yastıklar" İbn Abbâs burada *"nemârik"* yastıklar demektir diye açıklamıştır. İkrime, Katâde, Dahhâk, Süddî, Sevrî ve başkaları da böyle demişlerdir.

"Ve etrafa yayılmış son derece kıymetli yaygılar vardır." İbn Abbâs: *"Zerâbî"* yaygılar demektir demiştir. Dahhâk ve başkaları da böyle açıklamışlardır.

"Etrafa yayılmış" buyruğu da üzerlerinde oturmak isteyen kimseler için şurada burada dağılmış (yastıklar vardır) demektir.

[7257] Burada Ebû Bekr b. Ebî Dâvûd'un rivayet ettiği hadisi zikretmemiz münasiptir. Usame b. Zeyd dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Acaba cennet için kollarını sıvayan var mı? Çünkü şüphesiz cennetin eşi benzeri yoktur. O -Kâbe'nin Rabbine yemin ederim ki- parıldayan bir nur, salınan bir reyhan, yüksek bir köşk, kesintisiz akan bir ırmak, olgun bir meyve, hoş ve güzel bir zevce, pek çok güzel elbiseler, esenlikli bir yurtta ebedi kalınacak bir yer, meyveler, yeşillikler, sevinç ve nimettir (ve bütün bunlar) pek yüksek, göz kamaştırıcı bir yerdedir."* Ashab: Evet, ey Allah'ın Rasûlü! Onun için kollarını sıvayanlar bizleriz, dediler. O: *"İnşallah deyiniz"* buyurdu. Oradakiler, inşallah dedi.[359] Bunu İbn Mâce de el-Abbâs b. Osman ed-Dımeşki'den, o el-Velid b. Müslim'den, o Muhammed b. Muhacir'den böylece rivayet etmiştir.

Abdurrahman b. Sevban dolayısıyla illetli olduğunu belirtmiş ve İbn Maîn'den o zayıftır sözünü nakletmiştir. Ahmed de kavi değildir demiştir.

359 Zayıftır. İbn Mâce, 4332; İbn Hibbân, 7381; Buhârî, Tarih, IV, 336; Fesevi, el-Marife ve't-Tarih, I, 3040; Taberânî, 388; Ebu'ş-Şeyh, el-Azama, 601; İbn Ebî Dâvûd, el-Ba's, 72; Beğavî, 4386; Busiri, Zevaid'de: Senedi hakkında tenkitler yapılmıştır. Dahhâk el-Meafiri ed-Dımeşki'yi İbn Hibbân, es-Sikat'ta söz konusu etmiştir. Zehebî, Tabakatu't-Tehzib'de meçhul olduğunu söylemiştir. Ayrıca senedinde Süleyman b. Mûsâ vardır ki hakkında ihtilaf edilmiştir demektedir. Münzîri de, Terğib, 5472'de özetle şunları söylemektedir: Burada sözü geçen Dahhâk'ın, İbn Hibbân sika olduğunu söylemiştir ama o meçhul raviler arasında sayılan birisidir. O halde senet zayıftır.

Scanned with CamScanner

أَفَلَا يَنظُرُونَ إِلَى الْإِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ ﴿١٧﴾ وَإِلَى السَّمَاءِ كَيْفَ
رُفِعَتْ ﴿١٨﴾ وَإِلَى الْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ ﴿١٩﴾ وَإِلَى الْأَرْضِ
كَيْفَ سُطِحَتْ ﴿٢٠﴾ فَذَكِّرْ إِنَّمَا أَنتَ مُذَكِّرٌ ﴿٢١﴾ لَسْتَ عَلَيْهِم
بِمُصَيْطِرٍ ﴿٢٢﴾ إِلَّا مَن تَوَلَّى وَكَفَرَ ﴿٢٣﴾ فَيُعَذِّبُهُ اللَّهُ الْعَذَابَ
الْأَكْبَرَ ﴿٢٤﴾ إِنَّ إِلَيْنَا إِيَابَهُمْ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا حِسَابَهُم ﴿٢٦﴾

17. Artık onlar bakmazlar mı devenin nasıl yaratıldığına,

18. Göğün nasıl yükseltildiğine,

19. Dağların nasıl dikildiklerine,

20. Ve yerin nasıl yayılıp döşendiğine?

21. Artık sen hatırlat, sen ancak bir hatırlatıcısın,

22. Üzerlerine musallat olan bir zorba değilsin.

23. Fakat kim yüz çevirip inkâr ederse,

24. Allah onu en büyük azap ile azaplandırır.

25. Şüphe yok ki dönüşleri yalnız bizedir.

26. Sonra da hesaplarını görmek de şüphesiz yalnız bize aittir.

Tefsiri:

Yüce Allah kullarına kudret ve azametine delalet eden mahlûkatına ibretle bakmalarını emrederek: *"Artık onlar bakmazlar mı, devenin nasıl yaratıldığına?"* buyurmaktadır. Çünkü deve gerçekten hayret verici bir mahlûktur. Onun fiziksel yapısı oldukça gariptir. Son derece güçlü ve metanetlidir. Bununla birlikte yumuşaklıkla ağır yükleri taşır, güçsüz bir kişi tarafından istenildiği tarafa çekilir, eti yenilir, tüyünden yararlanılır, sütü içilir.

Buna dikkatlerinin çekilmesinin sebebi Arapların besledikleri hayvanların çoğunlukla deve olmalarından dolayıdır. Kadı Şureyh şöyle derdi: Haydi beraber çıkalım da develerin nasıl yaratıldıklarına, semanın nasıl yükseltildiğine bir bakalım. Yani aziz ve celil olan Allah'ın bu semayı yerden nasıl bu kadar muazzam bir yüksekliğe kaldırmış olduğunu görelim. Nitekim yüce

Scanned with CamScanner

Allah şöyle buyurmaktadır: *"Peki onlar üstlerindeki göğe, onu nasıl bina edip süslediğimize bakmadılar mı ki? Hem onun hiçbir yarığı da yok."* (Kaf, 6)

"Dağların nasıl dikildiklerine?" Yer üzerindekilerle çalkalanmasın diye nasıl yükseğe doğru dimdik, sabit ve sapasağlam bir şekilde dikildiklerine, Allah'ın orada ne gibi menfaatler ve madenler yarattığına (bakmazlar mı?)

"Ve yerin nasıl yayılıp döşendiğine?" Nasıl düzenlenip, genişletilip, yaşamaya hazır hale getirildiğine?

Yüce Allah böylelikle bedevi bir kimsenin dikkatlerini müşahede ettiği, üzerine bindiği devesini, başının üstündeki semayı, karşısında duran dağı, altında bulunan yeri, bunları yaratan ve sanatıyla vücuda getirenin kudretine bakmaya pek muazzam yaratıcının mutlak tasarruf ve mülk sahibinin o olduğuna, kendisinden başka kimsenin ibadeti hak etmediği biricik ilah olduğuna çekmektedir. Nitekim Dimam (b. Sa'lebe) de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e soru sorarken bunlara and verdirerek sorularını sormuştu.

[7258] İmam Ahmed'in rivayet ettiği üzere Enes dedi ki: Bizlere Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e herhangi bir şeye dair soru sormamız yasaklanmıştı. Bundan dolayı bizler çölde yaşayanlardan aklı başında bir adamın gelip, bizim de duyacağımız bir halde ona soru sorması hoşumuza giderdi. Çölde yaşayanlardan bir adam gelerek: Ey Muhammed! Bize senin elçin geldi ve bize senin Allah'ın seni Rasûl olarak gönderdiğini söyledi, dedi. Allah Rasûlü: *"Doğru söylemiştir"* buyurdu. Bedevi: Peki, semayı kim yarattı dedi. Allah Rasûlü: *"Allah"* buyurdu. Bedevi: Ya yeri kim yarattı dedi. Allah Rasûlü: *"Allah"* buyurdu. Bedevi: Bu dağları kim dikti ve içinde olan bunca şeyi kim var etti, dedi. Allah Rasûlü: *"Allah"* buyurdu. Bu sefer bedevi şöyle dedi: Semayı ve yeri yaratan ve bu dağları diken hakkı için söyle. Allah mı seni Rasûl olarak gönderdi? Allah Rasûlü: *"Evet"* buyurdu. Bedevi dedi ki: Senin elçin, ayrıca bizim üzerimizde bir gündüz ve bir gecede beş vakit namaz kılma yükümlülüğümüzün olduğunu da söyledi. Allah Rasûlü: *"Doğru söylemiştir"* buyurdu. Adam: Seni gönderen hakkı için soruyorum. Allah mı sana bunları emretti? Allah Rasûlü: *"Evet"* buyurdu. Adam: Senin elçin ayrıca mallarımızda zekât vermek yükümlülüğümüzün olduğunu da ileri sürdü, dedi. Allah Rasûlü: *"Doğru söylemiştir"* buyurdu. Adam: Seni Rasûl olarak gönderen hakkı için. Bunu sana Allah mı emretti? dedi. Allah Rasûlü: *"Evet"*

Scanned with CamScanner

buyurdu. Adam: Yine senin Rasûlün oraya yol bulabilenler için Beyti haccetmek yükümlülüğümüzün olduğunu da söyledi, dedi. Allah Rasûlü: *"Doğru söylemiştir"* buyurdu.

(Enes) dedi ki: Sonra adam arkasını dönüp gitti ve şunları söyledi: Seni hak ile gönderene yemin ediyorum ki bunlara hiçbir şey ilave etmem ve bunlardan hiçbir şey eksiltmem. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de şöyle buyurdu: *"Eğer doğru söylüyorsa (sözünde durursa) andolsun cennete girecektir."*[360] Bunu Müslim'de Amr en-Nakid'den, o Ebu'n-Nadr Haşim b. el-Kâsım'dan böylece rivayet etmiştir. Buhârî bunu muallâk olarak rivayet etmekle birlikte Tirmizî ve Nesâî bunu Süleyman b. el-Muğîre'nin böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmişlerdir.

[7259] Bunu İmam Ahmed, Buhârî, Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Mâce de el-Leys b. Sa'd Said b. Makburi'den, o Şerik b. Abdullah b. Ebî Nemir'den, o Enes'ten böylece uzun uzadıya rivayet etmiş ve sonunda: "Ben Sa'd b. Bekr oğullarına mensup Dımam b. Sa'lebe'yim" demiştir.[361]

[7260] Hâfız Ebû Ya'la dedi ki: İbn Ömer dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) çoğu zaman beraberinde bir oğlu bulunan ve koyun otlatan bir dağın başında bulunan cahiliye döneminde yaşamış bir kadından söz ederdi. Bu kadına bir seferinde oğlu: Ey anne seni kim yarattı? demiş. Annesi: Allah diye cevap vermiş. Oğlu: Babamı kim yarattı? diye sormuş. Kadın: Allah demiş. Beni kim yarattı? diye sormuş. Kadın: Allah demiş. Semayı kim yarattı? demiş. Annesi: Allah demiş. Peki, yeri kim yarattı? demiş. Annesi: Allah demiş. Dağları kim yarattı? demiş. Kadın: Allah demiş. Bu koyunları kim yarattı? demiş. Kadın yine: Allah demiş. Oğlu: Gördüğüm kadarıyla Allah'ın şanı pek yücedir, demiş. Kendisini dağdan aşağıya atmış ve paramparça olmuş. İbn Ömer dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunu bize çokça anlatırdı. İbn Dinar dedi ki: İbn Ömer de bize bunu çokça anlatırdı.[362] Senedi bir parça zayıftır. Burada sözü geçen Abdullah b. Câfer, Câfer el-Medini olup, onun oğlu İmam Ali b. el-Medini ve başkaları zayıf olduğunu söylemişlerdir.

---

360 Müslim, 12, h. no: 10; Tirmizî, 619; Nesâî, IV, 121-122; Ahmed, III, 143

361 Buhârî, 63; Ebû Dâvûd, 486; Nesâî, IV, 122-123; İbn Mâce, 1402; Ahmed, III, 168; İbn Hibbân, 154

362 İbn Kesir'in de (r.h) dediği gibi senedi zayıftır. Kaynakları daha önce gösterilmişti.

Scanned with CamScanner

"Artık sen hatırlat, sen ancak bir hatırlatıcısın. Üzerlerine musallat olan bir zorba değilsin." Yani: Ey Muhammed! Sen insanlara seninle gönderilen risalet ile hatırlatıp, öğüt ver. Çünkü sana ancak tebliğ görevi düşer, hesaplarını görmek de bize aittir.

Bundan dolayı yüce Allah: *"Üzerlerine musallat olan bir zorba değilsin"* buyurmaktadır. İbn Abbâs, Mücâhid ve başkaları: *"Üzerlerine musallat olan bir zorba değilsin"* buyruğu sen onların kalplerinde imanı halk edemezsin demektir diye açıklamışlardır. İbn Zeyd ise: Sen onları iman etmek için zorlayacak değilsin diye açıklamıştır.

[7261] İmam Ahmed dedi ki: Câbir (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"La ilahe illallah deyinceye kadar insanlarla savaşmakla emrolundum. Bunu söyledikleri takdirde benden canlarını ve mallarını -onun hakkı ile olması hali dışında- korumuş olurlar, hesaplarını görmek ise aziz ve celil Allah'a aittir."* Sonra da: *"Artık sen hatırlat, sen ancak bir hatırlatıcısın, üzerlerine musallat eden bir zorba değilsin"* buyruklarını okudu.[363] Hadisi bu şekilde Müslim İman bölümünde, Tirmizî ve Nesâî sünenlerinin tefsir bölümlerinde, Süfyân b. Said es-Sevrî'nin böylece ve bu fazlalıkla rivayet etmişlerdir. Hadis yine bu şekilde Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde Ebû Hureyre'nin rivayeti olarak gelmiş fakat bu âyet-i kerime bu hadisin akabinde söz konusu edilmemiştir.

"Fakat kim yüz çevirip, inkâr ederse" yani bu davetin rükünleriyle amel etmekten yüz çevirip, kalbiyle ve diliyle hakkı inkâr ederse demektir. Bu da yüce Allah'ın: *"O tasdik de etmemiş, namaz da kılmamış fakat yalanlamış ve yüz çevirmişti."* (Kıyâmet, 31-32) buyruğu gibidir. Bu sebeple yüce Allah: *"Allah onu en büyük azap ile azaplandırır"* buyurmaktadır.

[7262] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Ümâme el-Bahili, Ali b. Halid b. Yezîd b. Muâviye'nin yanından geçti. Ona Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den

363 Müslim, 21, h. no: 45; Tirmizî, 3341; Nesâî, Tefsir, 690; Ahmed, III, 300 ama burada âyetin zikredilmesi Câbir tarafından derc edilmiş bir sözdür. Çünkü hadis âyetin zahiri ile çelişkilidir. Ayrıca âyet Mekki'dir. Bu durumda hadis âyeti ya tahsis etmiş olur ya da nesh etmiş olur çünkü hadis meşhurdur hatta mütevatirdir. Buna göre kitabın bu hadis ile tahsis edilmesi sahih olur. Usul âlimlerinin öngördükleri kurallar çerçevesinde tespit edildiği gibi. Hadis Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde ve başkalarında âyet zikredilmeksizin ashab-ı kiram'dan bir topluluktan varid olmuştur. Yüce Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

duymuş olduğu en yumuşak sözün hangisi olduğunu söyledi. O şöyle dedi: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Şunu bilin ki, hepiniz cennete gireceksiniz. Ancak bir devenin sahiplerinin elinden kaçıp kurtulması gibi, Allah'a baş kaldırarak kaçıp kurtulan kimseler müstesnadır."*[364] Bunu sadece İmam Ahmed tahriç etmiştir. Burada sözü geçen Ali b. Halid ise[365] İbn Ebî Hâtim onu babasından naklederek zikretmiş ve burada bulunan ifadelere: "Ebû Ümâme'den rivayet nakletmiştir, ondan da Said b. Ebî Hilal rivayette bulunmuştur" sözlerini ilave etmemiştir.

Yüce Allah'ın: *"Şüphe yok ki dönüşleri yalnız bizedir"* buyruğu, onların dönüşleri ve gelip varacakları yerleri bizedir, demektir.

"Sonra da hesaplarını görmek de şüphesiz yalnız bize aittir." Amelleri dolayısıyla onları hesaba çekecek olanlar da bizleriz ve amellerinin karşılıklarını da onlara biz vereceğiz, hayırsa hayır, şer ise şer.

Ğâşiye sûresi tefsirinin sonu.

Hamd ve minnet Allah'a mahsustur.

364 Hasendir. Ahmed, V, 258. Senedi hasen olup, aslının şahitleri vardır.

365 Hâfız İbn Hacer, Takrib, 4728'de hakkında doğru sözlüdür demiştir.

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

FECR SÛRESİ

[30 âyettir. Mekke'de inmiştir.]

[7263] Nesâî dedi ki: Câbir (radıyallâhu anh) dedi ki: Muaz bir namaz kıl(dır) dı. Bir adam gelip onunla birlikte namaza durdu. (Muaz) namazı uzattı. Bu adam da (namazı bırakıp) mescidin bir tarafında (tek başına) namaz kıldıktan sonra gitti. Onun bu yaptığı Muaz'a haber verilince, o: (O kişi) münafıktır, dedi. Olanlar Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e söylenince, Allah Rasûlü o gence (yaptığının sebebini) sordu. Şu cevabı verdi: Ey Allah'ın Rasûlü! Onunla birlikte namaza durdum, ama o bana göre namazı uzattı. Bu sebeple ben de namazı bırakarak tek başıma mescidin bir tarafında namaz kıldım. Sonra da su çeken devemin yemini verdim. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Sen fitneye düşüren birisi mi (olmak istersin) ey Muaz? Neden: "O en yüce Rabbinin ismini tesbih et"; "Andolsun güneşe ve aydınlığına"* (Şems, 1) *ve "Andolsun fecre" ve "andolsun örtüp bürüdüğü zaman geceye"* (Leyl, 1) *sûrelerini okumuyorsun?"*[366]

Andolsun Fecre ve Geceye:

وَالْفَجْرِ ﴿١﴾ وَلَيَالٍ عَشْرٍ ﴿٢﴾ وَالشَّفْعِ وَالْوَتْرِ ﴿٣﴾ وَاللَّيْلِ إِذَا يَسْرِ
﴿٤﴾ هَلْ فِي ذَٰلِكَ قَسَمٌ لِذِي حِجْرٍ ﴿٥﴾ أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ
بِعَادٍ ﴿٦﴾ إِرَمَ ذَاتِ الْعِمَادِ ﴿٧﴾ الَّتِي لَمْ يُخْلَقْ مِثْلُهَا فِي الْبِلَادِ ﴿٨﴾
وَثَمُودَ الَّذِينَ جَابُوا الصَّخْرَ بِالْوَادِ ﴿٩﴾ وَفِرْعَوْنَ ذِي الْأَوْتَادِ ﴿١٠﴾

366 Daha önce kaynakları İnfitâr sûresinde gösterildi. Sahih bir hadistir.

Scanned with CamScanner

الَّذِينَ طَغَوْا فِي الْبِلَادِ ﴿١١﴾ فَأَكْثَرُوا فِيهَا الْفَسَادَ ﴿١٢﴾ فَصَبَّ
عَلَيْهِمْ رَبُّكَ سَوْطَ عَذَابٍ ﴿١٣﴾ إِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصَادِ ﴿١٤﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;

1. Andolsun fecre,

2. Ve on geceye,

3. Hem çifte, hem de teke,

4. Yürüyüp gittiği zaman da geceye ki,

5. Gerçekten bu, akıl sahibi olanlar için bir yemindir değil mi?

6. Görmedin mi Rabbinin nasıl ettiğini Âd kavmine,

7. Yüksek direkli İrem'e,

8. Ki onun şehirlerde benzeri yaratılmamıştı.

9. Ve vadi(ler)de kayaları oyan Semud'a,

10. Ve kazıklar sahibi Firavun'a?

11. Onlar ki memleketlerde azgınlık etmişlerdi,

12. Onlar oralarda fesadı arttırmışlardı.

13. Bundan dolayı Rabbin de onların üzerine bir azap kamçısı yağdırdı.

14. Çünkü Rabbin gözetlemededir.

Tefsiri:

Fecrin ne demek olduğu bellidir. Sabah demektir. Bu açıklamayı Ali, İbn Abbâs, Mücâhid, İkrime ve Süddî yapmıştır. Mesruk, Mücâhid ve Muhammed b. Ka'b'dan bundan maksat özellikle kurban bayramı birinci gününün fecridir demişlerdir. Bu da on günün sonuncusudur.

Bundan maksadın -İkrime'nin dediği üzere- o günün sabahında kılınan namaz olduğu da söylenmiştir, günün tamamının kastedildiği de söylenmiştir. Aynı zamanda bu İbn Abbâs'tan da gelen bir rivayettir.

"*On gece*"den maksat Zülhiccenin on günüdür. Nitekim İbn Abbâs, İbn ez-Zubeyr, Mücâhid ve selef ve haleften daha başkaları da böyle demişlerdir.

Scanned with CamScanner

[7264] Buhârî'nin Sahihinde sabit olduğu üzere İbn Abbâs merfu olarak (Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu) nakletmektedir: *"Sâlih amelin bu günlerden daha fazla Allah tarafından sevildiği başka hiçbir gün yoktur."* Bu günlerden kastı Zülhiccenin on günüdür. Ashab: Allah yolunda cihad da dâhil mi? dediler. Allah Rasûlü: *"-Canıyla ve malıyla (cihada) çıkan, sonra da hiçbir şekilde geri dönmeyen kişi hariç- Allah yolunda cihad dahil"* buyurdu.[367]

Bundan maksadın muharrem ayının ilk on günü olduğu da söylenmiştir. Bunu Ebû Câfer İbn Cerîr nakletmiş olmakla birlikte herhangi bir kimsenin açıklaması olarak zikretmemektedir. Ebû Kudeyne ise Kâbus b. Ebî Zabyan'dan, o babasından, o İbn Abbâs'tan *"ve on geceye"* buyruğu hakkında: Bunlar Ramazanın ilk on günüdür, dediğini rivayet etmektedir. Sahih olan birinci görüştür.

[7265] İmam Ahmed dedi ki: Câbir, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Şüphesiz ki on gece kurban bayramı birinci gününün onuncusunu teşkil ettiği (Zülhicce ayının ilk) on günüdür. Tekten kasıt Arefe günüdür. Çiftten kasıt da kurban bayramı birinci günüdür."* Sahih olan bunun mevkuf bir rivayet olduğudur.[368]

Bunu Nesâî de Muhammed b. Râfi' ve Abde b. Abdullah'tan diye rivayet etmiştir. Her ikisi de bunu Zeyd b. el-Hubab'dan böylece rivayet etmişlerdir. Bunu İbn Cerîr ve İbn Ebû Hâtim de Zeyd b. Hubab'ın böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmiştir. Bu senet ravilerinde beis bulunmayan bir senettir ama bana göre metnin merfu olması bir parça münkerdir. Allah en iyi bilendir.

---

367 Buhârî, 669; Ebû Dâvûd, 2438; Tirmizî, 757; İbn Mâce, 1727; Ahmed, I, 224; Tayalisi, 2631; İbn Hibbân, 424

368 Bunu Nesâî, Tefsir, 691; Ahmed, III, 327; Taberî, 37073; Hakim, IV, 220; Bezzâr, 2286. Câbir'in naklettiği bir hadis olarak tahriç etmişlerdir. Hakim sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Heysemi, Mecma, VII, 137'de: Ravileri Ayyaş b. Ukbe dışında Sahih'in ravileridir, o da sika birisidir demektedir.
Derim ki: Bunun biricik illeti Ebu'z-Zubeyr'in an lafzını kullanarak rivayette bulunmuş olmasıdır. Kendisi her ne kadar Müslim'in ravilerinden ise de tedlis yapan bir ravidir ve burada an lafzını kullanmıştır. İbn Kesir'in merfu olarak münkerdir şeklindeki değerlendirmesini pekiştiren hususlardan birisi de ashab ve tabiinden tefsir imamlarının bu hususta ihtilaf etmiş olmalarıdır. Şayet bu merfu rivayet sahih olarak nakledilmiş olsaydı bu hususta kesin ayırt edici söz söylenmiş olurdu. Bu hususta görüş ayrılığını da bundan sonraki rivayetlerde görebilirsiniz.

Scanned with CamScanner

"Hem çifte, hem de teke." Bu hususta nakledilen hadiste tekin Zülhiccenin dokuzuncu günü olması nedeniyle Arefe günü, çiftin ise onuncu günü olması dolayısıyla Nahr (kurban bayramı birinci günü) olduğudur. Bu açıklamayı İbn Abbâs, İkrime ve Dahhâk da yapmıştır.

İkinci bir görüş: İbn Ebî Hâtim dedi ki: Vasıl b. es-Saib dedi ki: Ben Atâ'ya yüce Allah'ın: *"Hem çifte, hem de teke"* buyruğuna dair soru sordum. Bizim kıldığımız namaz şu bizim tekimiz midir, dedim. O: Hayır ama çift Arefe günü, tek ise kurban bayramı birinci günü gecesidir, dedi.

Üçüncü bir görüş: İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ebû Said b. Avf dedi ki: Ben Abdullah b. ez-Zubeyr'i insanlara hutbe verirken dinledim. Bir adam kalkıp ona: Ey mü'minlerin emiri, bana çift ve tek hakkında haber ver, dedi. O: Çift aziz ve celil Allah'ın: *"Kim iki günde acele ederse ona günah yoktur"* buyruğu, tek ise: *"Kim de geriye kalırsa ona da günah yoktur"* buyruğudur. (Bakara, 203) dedi.

İbn Cureyc de dedi ki: Bana Muhammed b. el-Murtefi'in haber verdiğine göre o İbn ez-Zubeyr'i şöyle derken dinlemiştir: Çift teşrik günlerinin ortanca günü (kurban bayramı ikinci günüdür), tek ise teşrik günlerinin son (kurban bayramı üçüncü) günüdür. Bunu İbn Ebî Hâtim ve İbn Cerîr de İbn Cureyc yoluyla rivayet etmişlerdir.

[7266] İbn Cerîr dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den bizim ez-Zubeyr'den diye zikrettiğimiz görüşü destekleyen bir haber varid olmuş bulunmaktadır. Ebu'z-Zubeyr'in Câbir'den rivayetine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Çift o iki gündür (kurban bayramının ilk iki günü), tek ise üçüncü gündür."*[369] Bu şekilde bu haber bu lafızla varid olmuş olmakla birlikte Ahmed, Nesâî ve İbn Ebî Hâtim'in ve aynı şekilde İbn Cerîr'in de rivayet etmiş olduğu az önce geçen lafıza muhaliftir. Allah en iyi bilendir.

[7267] Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde Ebû Hureyre'nin rivayetine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz Allah'ın*

369 Zayıftır. Taberî, 37102. Câbir'in naklettiği bir hadis olarak. Senedinde Ebu'z-Zubeyr tedlis yapan bir ravidir ve an lafzını kullanarak rivayette bulunmuştur. Bunu daha başkaları da bu senetle rivayet etmiş olmakla birlikte farklı lafızla rivayet etmiştir ve daha önce geçmiş bulunmaktadır.

Scanned with CamScanner

doksan dokuz ismi, bir eksiğiyle yüz ismi vardır. Bunları iyice belleyen bir kimse cennete girer. O tektir, teki sever."[370]

Dördüncü bir görüş: Hasan-ı Basrî ve Zeyd b. Eslem dedi ki: Yaratılmışların tamamı çift ve tektir. Yüce Allah (buna göre) yarattıklarıyla yemin etmiş bulunmaktadır. Aynı zamanda Mücâhid'den gelen bir rivayettir ama ondan meşhur olan rivayet birincisidir. Avfî, İbn Abbâs'tan: *"Hem çifte, hem de teke"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Allah tektir, birdir, siz de çiftsiniz.

Çiftin sabah namazı, tekin akşam namazı olduğu da söylenir.

Beşinci bir görüş: İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ebû Yahyâ, Mücâhid'den: Hem çifte, hem de teke buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: (Âyetteki lafzıyla) şef' çift, (ayetteki lafzıyla) vetr tek aziz ve celil Allah'tır.

Ebû Abdullah da Mücâhid'den şöyle dediğini nakletmektedir: Tek, Allah'tır, çift de onun yarattıklarıdır. Erkek ve dişi demektir.

İbn Ebî Necih de Mücâhid'den: *"Hem çifte, hem de teke"* buyruğu hakkında şöyle dediğini rivayet etmektedir: Allah'ın yarattığı her bir şey çifttir, gök ve yer, kara ve deniz, cinler ve insanlar, güneş ve ay ve buna benzer. Mücâhid müfessirlerin yüce Allah'ın: *"Her şeyden de çift çift yarattık, iyice düşünürsünüz diye"* (Zâriyât, 49) buyruğu hakkında zikrettikleri rivayetlerde de aynı yolu izlemiştir. Yani çiftleri yaratanın tek olduğunu bilmeniz için anlamındadır.

Altıncı bir görüş: Katâde, Hasan'dan: *"Hem çifte, hem de teke"* buyruğundan kasıt sayılardır, sayıların bir kısmı çift, bir kısmı tektir dediğini nakletmektedir.

Âyet-i kerime ile ilgili *yedinci bir görüş*: Ebu'l-Âliye, er-Rabî b. Enes ve başkaları dedi ki: Bundan maksat namazdır. Namazların bir kısmı dört rekatli ve iki rekâtlı namazlar gibi çifttir, bir kısmı da akşam namazı gibi tek rekatlidir, o üç rekâttır ve bu gündüzün vitr (tek) rekatli namazıdır. Gece teheccüdünün sonunda kılınan vitr namazı da böyledir.

370 Buhârî ve Müslim'in ittifakla rivayet ettikleri bir hadistir. Daha önce defalarca geçmiş bulunmaktadır.

Scanned with CamScanner

Abdurrezzak, Ma'mer'den, o Katâde'den, o İmran b. Huseyn'den: *"Hem çifte, hem de teke"* buyruğu hakkında şöyle dediğini rivayet etmektedir: Bundan maksat farz namazdır. Bir kısmı çift rekâtlı, bir kısmı tek rekâtlıdır. Bu munkatı ve mevkuf bir rivayettir. Onun bu lafzı farz namazlara özeldir. Bu aynı zamanda muttasıl ve Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e merfu olarak da rivayet edilmiştir, lafzı da geneldir.

[7268] İmam Ahmed dedi ki: İmran b. İsam'ın rivayetine göre Basra ahalisinden bir hadis ravisi kendisine İmran b. Husayn'den naklettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e çift ve teke dair soru sorulunca şöyle buyurmuştur: *"Kasıt namazdır, bir kısmı (rekât sayısı) çift, bir kısmı(nın rekât sayısı) tektir."*[371] Bu hadis Müsnedde de bu şekilde zikredilmiş olup, İbn Cerîr de bunu Bundar'dan, o Affan'dan, o Ebû Kureyb'den, o Ubeydullah b. Mûsâ'dan (Ebû Dâvûd et-Tayalisi ile birlikte) her ikisi de Hemmam -b. Yahyâ'dan-, o Katâde'den, o İmran b. İsam'dan, o bir hadis ravisinden, o İmran b. Husayn'den diye rivayet etmiştir. Aynı şekilde Ebû İsa et-Tirmizî de bunu Amr b. Ali'den, o İbn Mehdi ve Ebû Dâvûd'dan, her ikisi Hemmam'dan, o Katâde'den, o İmran b. İsam'dan, o Basra ahalisinden bir adamdan, o İmran b. Husayn'dan böylece rivayet etmiş bulunmaktadır. Sonra da (Tirmizî): Gariptir, biz bunu sadece Katâde'nin naklettiği bir hadis olarak biliyoruz. Bu hadisi aynı zamanda Halid b. Kays da Katâde'den rivayet etmiştir, demektedir. Hadis aynı zamanda İmran b. İsam'dan, o bizzat İmran'ın kendisinden diye de rivayet edilmiştir. Allah en iyi bilendir.

[7269] Derim ki: Bunu İbn Ebî Hâtim de rivayet etmiş bulunmaktadır. Katâde Basra ahalisinden bir hadis ravisi olan İmran b. İsam ed-Dubai'den, o İmran b. Husayn'den, o Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den deyip, hadisi zikretmiştir.[372] Ben bu rivayeti onun tefsirinde böylece gördüm. Böylelikle o Basralı hadis ravisini İmran b. Hisam'ın kendisi olarak zikretmiş olmaktadır.

---

371 Zayıftır. Tirmizî, 3342; Ahmed, IV, 437-438; Taberî, 37099, İmran b. Husayn'ın naklettiği bir hadis olarak rivayet etmiştir. Tirmizî, gariptir sözüyle zayıf olduğunu belirtmiştir, hadisin durumu dediği gibidir çünkü senedinde ismi verilmemiş bir ravi bulunmaktadır. Taberî bunu 37097'de bir başka yoldan Katâde'den bu senet ile ama ismi verilmemiş hadis ravisini zikretmeksizin rivayet etmiştir ama görünen bu ismi verilmemiş raviyi ravilerden birisinin düşürmüş olduğudur. Hadis durum ne olursa olsun zayıftır, biraz sonra geleceği gibi İbn Kesir'in tercih ettiği üzere mevkuf olma ihtimali daha yüksektir. Allah en iyi bilendir.

372 Senedi zayıftır. Bir sonraki rivayete de bakınız.

Scanned with CamScanner

[7270] Bunu İbn Cerîr de böylece rivayet etmiştir: Katâde, İmran b. İsam'dan, o İmran b. Husayn'den, o Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den çift ve tek hakkında şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir: *"Bundan maksat namazdır. Bir kısmı (çift rekatlı)dır, bir kısmı da (tek rekatlı)dır."*[373]

Böylelikle İbn Cerîr ismi belli olmayan (müphem) hadis ravisinin adını düşürmektedir. Bunu münferiden İmran b. İsam ed-Dubai Ebû Umare el-Basrî'den diye rivayet etmiştir. Kendisi Dubay'a oğulları mescidinin imamı idi ve Ebû Cemre Nasr b. İmran ed-Dubai'nin babasıdır. Kendisinden Katâde, oğlu Ebû Cemre, el-Müsenna b. Said ve Ebu't-Teyyah Yezîd b. Humeyd rivayet nakletmiş bulunmaktadır. İbn Hibbân onu es-Sikat adlı kitabında zikrettiği gibi Halife b. Hayyat da onu Basralı tabiin arasında zikretmiştir. Kendisi oldukça şerefli, üstün değerli, el-Haccac b. Yusuf tarafından ikram olunan birisi idi. Sonradan 83 yılında ez-Zaviye günü İbnu'l-Eş'as ile birlikte huruç ettiği için öldürdü. Tirmizî'de ona ait bu tek hadis dışında bir rivayeti yoktur.

Bana göre bu hadisin İmran b. Husayn'ın mevkuf bir rivayeti olması daha doğru görünmektedir. Allah en iyi bilendir. İbn Cerîr çift ile tek hakkında bu görüşlerden herhangi birisini tercih etmemiştir.

"Yürüyüp gittiği" Avfî, İbn Abbâs'tan geçip gittiği *"zaman geceye ki"* diye açıklamıştır. Abdullah b. ez-Zubeyr de: *"Yürüyüp gittiği zaman"* onun bir bölümü diğer bir bölümünü alıp götürünceye kadar *"da geceye ki"* diye açıklamıştır.

Mücâhid, Ebu'l-Âliye, Katâde ve Mâlik, Zeyd b. Eslem ile İbn Zeyd'den: *"Yürüyüp gittiği"* yol aldığı yani geldiği zaman anlamına gelme ihtimali de vardır. Bunun daha münasip olduğu da söylenebilir çünkü bu da yüce Allah'ın: *"Andolsun fecre"* buyruğunun mukabilidir çünkü fecir gündüzün gelip gecelenin gitmesi demektir. Buna göre yüce Allah'ın: *"Yürüyüp gittiği zaman da geceye ki"* buyruğu gecenin başlangıcı hakkında yorumlanacak olursa o takdirde gecenin gelip gündüzün gitmesine ve bunun aksine yemin edilmiş olur. Bu da yüce Allah'ın: *"Geri geldiği zaman geceye, nefes aldığı zaman sabaha"* (Tekvîr, 17-18) buyruğuna benzer. Dahhâk da aynı şekilde: *"Yürüyüp gittiği"*

373 Zayıftır. Taberî, 37097; Hakim, II, 522. Sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de senedi munkatı olmakla birlikte ona muvafakat etmiştir. Az önce kaydettiğimiz nota da bakınız.

Scanned with CamScanner

yani aktığı *"zaman da geceye ki"* diye açıkladığı gibi, İkrime de: *"Yürüyüp gittiği zaman da geceye ki"* buyruğunda kastedilen Cem (Müzdelife)'de kalınan gecedir. Bunu İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir. Sonra İbn Ebî Hâtim dedi ki: Muhammed b. Ka'b el-Kurazî yüce Allah'ın: *"Yürüyüp gittiği zaman da geceye ki"* buyruğu hakkında şunları söylemiştir: Yürü ey gece yürüyen, sen bu gece yalnızca Cem'de (Müzdelife'de) gecele.

Yüce Allah'ın: *"Gerçekten bu, akıl sahibi olanlar için bir yemindir, değil mi?"* Akıla (ayette) *hicr* denilmesinin sebebi, insanı kendisine yakışmayan sözleri söyleyip, davranışlarda bulunmaktan alıkoyduğu içindir. Kâbe'de Beytin "hicr"i de buradan gelmektedir. Çünkü tavaf edenin onun Şam'a bakan duvarına yapışmasına engel teşkil eder. *Hicru'l-Yemame* ile hakim birisini tasarruftan alıkoyduğu (tasarrufunu kısıtladığı) vakit kullanılan *hakim filanı hacr altına aldı* tabiri de buradan gelmektedir. *"Yasak edilmiştir yasak, derler"* (Furkân, 22) buyruğu(nda geçen) *hicr* ile *mahcûr* lafızları da bu köktendir. Bütün bunlar aynı türden ve birbirine yakın anlamlar ifade eden tabirlerdir.

Bu yemin, hem ibadet vakitlerine yapılan bir yemindir, hem de Allah'ın takva sahibi, itaatkâr, ondan korkan, onun huzurunda alçak gönüllülükle boyun eğen, onun kerim zatı önünde kalpten saygı duyarak eğilen kullarının, hac, namaz ve benzeri daha başka Allah'a yakınlaştırıcı diğer ibadetler ile kendisine yaklaştıkları bizatihi ibadete yapılan bir yemindir.

Yüce Rabbimiz bunları ibadetlerini ve itaatlerini söz konusu ettikten sonra şöyle buyurmaktadır:

"Görmedin mi Rabbinin nasıl ettiğini Âd kavmine?" Bunlar baş kaldıran, azgın, zorba, ona itaatin sınırlarının dışına çıkmış, Rasûllerini yalanlayan, kitaplarını inkâr eden kimselerdi. Yüce Allah onları nasıl helak edip, imha ettiğini, onları sadece anlatılan hikâyelere ve ibretli vakıalara dönüştürdüğünü zikredip, şöyle buyurmaktadır: *"Görmedin mi Rabbinin nasıl ettiğini Âd kavmine, yüksek direkli İrem'e?"* Bunlar ilk Âd'dır. Bunlar da Âd b. İrem b. Avs b. Sâm b. Nûh'dur. Bu nesebi İbn İshâk zikretmiştir. Allah'ın kendilerine Rasûlü Hud (a.s)'ı gönderdiği kavimdir. Onlar da onu yalanlayıp, ona muhalefet etmişlerdi. Allah da kendisini onunla iman edenlerle birlikte onların arasından kurtarmış ve onları oldukça azgın, ıslıklı bir rüzgâr ile helak etmiştir:

Scanned with CamScanner

"O rüzgârı onlara yedi gece ve sekiz gün peş peşe musallat kıldı. O kavmi o süre içinde içleri boşalmış hurma kütükleri gibi yere yıkılmış görürdün, şimdi onlardan geriye kalanı görüyor musun?" (Hâkka, 7-8)

Yüce Allah onların kıssalarını Kur'ân-ı Kerim'de çeşitli yerlerde söz konusu etmiştir ki onların helak edilişinden mü'minler gerektiği gibi ibret alsınlar.

Yüce Allah'ın: *"Âd kavmine, yüksek direkli İrem'e"* buyruğu onları daha fazla tanıtmak için beyan atfıdır.[374]

"Yüksek direkli" denilmesinin sebebi, onların oldukça sağlam direklerle yükseltilmiş, kıldan yapılmış evler (çadırlar)da yaşamaları idi. Kendi dönemlerinde hilkatleri itibariyle en çetin ve zorlu, yakalayışları da en güçlü olanları idiler. Bu sebeple Hud (a.s) kendilerine bu nimeti hatırlatmış, bu nimeti kendilerini yaratan Rablerine itaat yolunda kullanma yolunu onlara gösterip şöyle buyurmuştu: *"Sizi uyarmak için Rabbiniz tarafından içinizden bir adama size bir öğüt geldi diye şaştınız mı yoksa? Düşünün ki o sizi Nûh kavminden sonra halifeler kıldı, yaratılış itibarı ile size boy pos da verdi. O halde Allah'ın nimetlerini hatırlayın ki kurtuluşa erdirilesiniz."* (A'râf, 69); *"Âd kavmine gelince, yeryüzünde haksız yere büyüklük tasladılar ve dediler ki: Gücü bizden daha üstün kim vardır? Kendilerini yaratan Allah'ın onlardan daha üstün güce sahip olduğunu görmezler mi?"* (Fussilet, 15)

Burada da yüce Rabbimiz: *"Ki onun şehirlerde benzeri yaratılmamıştı"* buyurmaktadır. Yani güçleri, sağlamlıkları, yapılarının büyüklüğü sebebiyle benzerleri yaratılmamış kabile kastedilmektedir. Mücâhid dedi ki: İrem eski bir ümmettir. Bununla birinci Âd'ı kastetmektedir. Nitekim Katâde b. Diâme ve Süddî de böyle demişlerdir: İrem Âd'in krallık hanedanının adıdır. Bu da güzel, iyi ve güçlü bir görüştür.

Mücâhid, Katâde ve Kelbî yüce Allah'ın: *"Yüksek direkli"* buyruğu hakkında: Bunlar ikamet etmeyen, direk sahibi (çadırlarında direk kullandıkları için böyle denilmiştir) göçebe bir kavim idiler. Avfî de İbn Abbâs'tan dedi ki: Onlara yüksek direkli denilmesinin sebebi boylarının uzunluğudur.

İbn Cerîr birinci görüşü tercih etmiş, ikincisini de reddetmiştir. İsabet de etmiştir.

374 Âd kavmine yani yüksek direkli İrem'e anlamındadır. (Çeviren)

Scanned with CamScanner

"Ki onun şehirlerde benzeri yaratılmamıştı." İbn Zeyd (o) zamirinin yükseklikleri sebebiyle yüksek direklere ait olduğunu kabul etmiş ve şöyle demiştir: Onlar Ahkâf'da ülkelerde benzeri yaratılmamış yüksek direkler bina etmişlerdir.

Katâde ve İbn Cerîr ise zamirin kabileye ait olduğunu kabul etmişlerdir. Bunun da anlamı şudur: O kabilenin bir benzeri ülkelerde -yani kendi zamanlarında- yaratılmamıştır. Doğru olan görüş de budur.

İbn Zeyd ve onun mezhebini kabul edenlerin benimsediği kanaat ise zayıftır çünkü onu kastetmiş olsaydı: Ülkelerde onun benzeri yapılmamış... demesi gerekirdi ama böyle demeyerek: "Ki onun şehirlerde benzeri yaratılmamıştır" buyurmaktadır.

[7271] İbn Ebî Hâtim dedi ki: el-Mikdam (b. Ma'di Kerib)'ın rivayetine göre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) yüksek direkli İrem'i söz konusu edip şöyle buyurdu: *"Onlardan bir adam gelir, bir kayayı tutup taşır ve onu bir kabilenin üzerine atar ve hepsini helak ederdi."*[375]

Sonra İbn Ebî Hâtim dedi ki: Sevr b. Zeyd ed-Deylemi dedi ki: Ben bir kitap (yazı) okudum. -Ne zaman okuduğunu da belirtti.- (Onda şunlar yazılıydı): Ben Âd'ın oğlu Şeddad'ım, ben direkleri yükseltenim, ben arşınımla bir kişinin bakışını bağlayanım.[376] Beş arşınlık bir hazine biriktiren benim. Onu ancak Muhammed ümmeti çıkartır.

Derim ki: Bütün görüşlere göre yüksek direkler ister onların yaptıkları binalar olsun, isterse de çölde yaşayanların çadırlarının direkleri olsun, isterse onunla savaştıkları silah olsun ya da onlardan birisinin boyu olsun. Onlar bir kabile ve ümmetlerden bir ümmettirler. Kur'ân-ı Kerim'de birkaç yerde söz konusu edilen ve burada olduğu gibi Semud ile birlikte anılan kimselerdir.

Yüce Allah'ın: *"Yüksek direkli İrem'e"* buyruğundan kasıt, ya Said b. el-Müseyyeb ve İkrime'den rivayet edildiği gibi Dımaşk'tır ya da Ka'b el-

375 Senedi oldukça zayıftır. Senedinde ismi verilmedik bir ravi olduğu gibi, ikinci illeti ise Abdullah b. Sâlih'tir. Çok sayıda münker rivayetler nakletmiştir. Buna sebep ise onun kitaplarına o fark etmeksizin birtakım rivayetleri sokuşturan bir komşusunun bulunmasıdır. Bu gibi rivayetlerde daha kuvvetli ihtimal ashabtan birisine ya da tabiinden birisine mevkuf oluşudur.

376 Lâfzî anlamı böyle. (Çeviren)

Scanned with CamScanner

Kurazî'den ya da başkalarından rivayet edildiği gibi İskenderiye'dir görüşüne gelince bu tartışılır, su götürür bir kanaattir. Çünkü bunu kabul edecek olursak bu: *"Görmedin mi Rabbinin nasıl ettiğini Âd kavmine, yüksek direkli İrem'e?"* buyruğu eğer bunu (*yüksek direkli İrem* buyruğunu) bedel ya da atf-ı beyan kabul edecek olursak ifade nasıl uygun olabilir? O vakit ifade arasında kesinlikle uyum görülemez. Diğer taraftan maksat Âd adı verilen bir kavmin helak edildiğini haber vermek, Allah'ın onların üzerine indirdiği geri çevrilmesi imkânsız azabı anmaktır. Yoksa buradan maksat bir şehire ya da bir bölgeye dair haber vermek değildir.

Buna dikkat çekmemizin sebebi ise bu âyet-i kerime ile ilgili olarak müfessirlerden bir topluluğun zikrettiklerinin çoğuna herhangi bir şekilde kanılmaması içindir. Mesela *"Yüksek direkli İrem"* buyruğundan maksat bir kerpiç altın, bir kerpiç gümüşten yapılmış köşkleri, evleri, dağları, bahçeleri böyle olan, buna karşılık çakıl taşları inci ve mücevherat olan, toprakları misk parçaları olan, ırmakları yataklarında akmayan, mahsulleri meyveleri yere sarkıp düşen, evlerinde kimsenin oturup kalkmadığı, surlarının kapılarının gıcırdamadığı, orada hiçbir canlının yer almadığı bir ülke olduğu bunlardan birisidir. Yine bu açıklamalara göre güya bu şehir yer değiştirip durmaktadır. Bazen Şam topraklarında, bazen Yemen, bazen Irak topraklarında, bazen de bunların dışında herhangi bir bölgede olabilmektedir. Şüphesiz ki bütün bunlar İsrâiloğulları hurafelerinden, onların birtakım zındıklarının uydurmalarındandır. Böylelikle onlar bu anlatılanların tamamında kendilerini doğru söylüyor kabul eden cahil insanların akıllarını tartmak istemişlerdir.

Salebi ve başkasının zikrettiğine göre bedevilerden Abdullah b. Kılabe adında ve Muâviye zamanında yaşayan bir adam kaçmış birkaç devesini bulmak için çıkıp gitmişti. O bu şekilde bu develerini aramakta iken yüksekçe bir suru ve kapıları bulunan büyük bir şehir görmüş, şehrin içine girince orada az önce sözünü ettiğimiz altından yapılmış şehrin niteliklerine yakın bir şehir görmüş, dönüp insanlara bunu haber verince onunla birlikte dediği yere gittikleri halde orada hiçbir şey görmemişlerdir.

İbn Ebî Hâtim de *"yüksek direkli İrem'e"* buyruğu ile ilgili oldukça uzun bir kıssayı burada zikretmiş bulunmaktadır. Bu da senedi sahih olmayan bir hikâyedir. Senedi orada sözü edilen bedeviye sahih olarak ulaşsa bile kendisi bunu uydurmuş yahut bir çeşit hayal görmüş ya da aklını oynatmış oldu-

Scanned with CamScanner

ğundan -esasen böyle bir şey olmadığı halde- bunun bir hakikat olduğuna inanmış olabilir. Bu anlatılanlar doğru olmadığı kesin olan şeylerdir. Ayrıca bunlar cahil, tamahkâr ve hilebaz pek çok kimsenin haber verdiklerine yakın şeylerdir. Bu gibi kimseler yerin altında çeşitli hazineler ararlar, orada yığın yığın altın ve gümüş olduğunu, türlü renklerde mücevherat, yakutlar, inciler ve çok sayıda simya mahsulü ürünler olduğuna kanaat ederler. Ancak bunlar üzerinde onlara ulaşmayı ve onları almayı engelleyen engeller vardır. Bunlar böyle şeyler anlatarak zenginlerin, güçsüzlerin ve beyinsizlerin mallarını hileli bir şekilde ele geçirmeye çalışıp, bunları çeşitli tütsüler, ilaçlar ve benzeri çeşitli hezeyanlar ile harcatarak batıl yollarla yerler ve onlarla alay ederler.

Kesinlikle söylediğimiz şudur ki: Yeryüzünde gerek cahiliye döneminden kalma, gerek İslam döneminden kalma çok sayıda gömüler ve hazineler vardır. Bunlardan bir şeyler bulabilen bir kimse onları oradan alma imkânına da sahip olur fakat bu gibi kimselerin anlattıkları şekil kesinlikle bir yalan, bir iftira ve asılsız bir iddiadır. Bu hususta onların söylediklerinden hiçbir şey -kendi nakilleri ya da kendilerinden bunları nakledenler dışında- sahih gelmemiştir. Doğru yola ileten şanı yüce Allah'tır.

İbn Cerîr'in *"İrem"*den bir kabilenin yahut da Âd kavminin yaşadığı bir belde olma ihtimaline gelince, buna da iltifat edilmez çünkü buyruktan maksat sadece kabilenin durumunu haber vermektir. Bundan dolayı yüce Allah daha sonra: *"Ve vadide kayaları olan Semud'a"* buyurmaktadır. Yani onlar vadide kayaları kesip koparırlardı.

İbn Abbâs dedi ki: Onlar kayaları yontuyor ve deliyorlardı. Mücâhid, Katâde, Dahhâk ve İbn Zeyd de böyle demişlerdir.

"(مجتابي النمار) Elbiseleri (başlarına geçirmek için) delenler"[377] tabiri de buradan gelmektedir. (اجتاب الثوب): Elbiseyi (başına geçirmek için ve benzeri bir maksatla kesip) açmak demektir. (الجيب): Yen, yaka (Türkçe'De ki: cep) da buradan gelmektedir. Yüce Allah da: *"Dağlardan azgınlığınızdan ve şımarıklık olsun diye evler yontuyorsunuz."* (Şuarâ, 149) buyurmaktadır.

377 Bu ifadeyi, "çoğunluğu hatta hepsi Mudar'lı olan, ayakları çıplak, elbiseleri olmayan, çizgili Yemen işi elbiseleri ya da abaları delerek başlarına geçirmiş, oldukça fakir bir topluluğun gelip Allah rasûlünün o kimselerin bu yoksul hallerini görmesinden duyduğu üzüntüyü ve ashabı sadaka vermeye teşvik edici ifadeler kullanmasını" anlattığı bir hadiste (Bk. Müslim, 2348) Cerîr b. Abdullah (radıyallâhu anh) kullanmıştır. (Çeviren)

Scanned with CamScanner

İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim de burada şairin şu beyitlerini zikretmektedirler:

أَلا كُلّ شيء -ما خَلا الله-بائدٌ كَما بَاد حَيٌّ من شنيف ومارد

هُم ضَرَبُوا في كُلِّ صَمّاء صَعدة بأيد شِدَاد أيّدات السَّواعد

Dikkat edin, Allah dışında her şey yok olup gidecektir.

Nitekim Şenif ve Mârid'den bir kabile helak olmuştur.

Onlar yüksekçe her bir kayaya vurdular

Güçlü, kuvvetli ellerle, direklerle.

İbn İshâk dedi ki: Bunlar Arap idiler ve bunların yaşadıkları bölge Vadi'l-Kura idi. Biz onların kıssasını etraflı bir şekilde burada tekrar etmeye gerek kalmayacak şekilde A'râf sûresinde zikretmiş bulunmaktayız.

"Ve kazıklar sahibi Firavun'a." İbn Abbâs'tan naklen Avfî dedi ki: Kazıklardan maksat, onun emrini sağlamlaştırıp, pekiştiren askerleridir. Firavun'un (işkence ettiği kimselerin) el ve ayaklarını demir kazıklara bağlanması olduğu da söylenmiştir. Mücâhid de böyle demiştir: O insanları kazıklara bağlardı. Said b. Cubeyr, Hasan ve Süddî de böyle demişlerdir.

Süddî dedi ki: Adamın el ve ayaklarının her birini bir kazığa bağlar sonra da onun üzerine büyük bir kaya parçası atar ve böylece bu onu ezerdi. Katâde dedi ki: Bana ulaştığına göre onun, kazıklarla iplerden yapılmış, altında kendisi için oyunlar oynanan çeşitli yerleri ve oyun alanları vardı. Sabit el-Bunani, Ebû Râfi''den naklen dedi ki: Firavun'a *kazıklar sahibi* denilmesinin sebebi karısı için dört tane kazık çaktırıp sonra da onun sırtının üzerine ölünceye kadar büyük bir değirmen (taşı) bırakmasıdır.

"Onlar ki memleketlerde azgınlık etmişlerdi. Onlar oralarda fesadı arttırmışlardı." Yani onlar azgınlıkta ileri gitmiş, yeryüzünde fesat çıkartarak insanlara eziyetlerde bulunmuşlardı. *"Bundan dolayı Rabbin de onların üzerine bir azap kamçısı yağdırdı."* Yani üzerlerine semadan bir azap yağdırdı ve günahkârlar topluluğundan kimsenin geri çeviremeyeceği bir ceza verdi.

"Çünkü Rabbin gözetlemektedir." İbn Abbâs dedi ki: İşitir ve görür. Yani o kullarının neler yaptıklarını gözetler ve herkese dünyada da, ahirette de yapıp ettiklerinin karşılığını verir, bütün yaratılmışlar ona arz olunacak, o da

Scanned with CamScanner

adaletiyle aralarında hükmünü verecek, herkese hak ettiği cezasını verecektir. O zulüm ve haksızlık yapmaktan münezzehtir. Burada İbn Ebî Hâtim oldukça garip, senedi ve sıhhati tartışılır bir hadis zikrederek şunları söylemektedir:

[7272] Bize babam tahdis etti. Muaz b. Cebel dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Ey Muaz! Şüphesiz mü'min hakkın esiridir. Ey Muaz! Şüphesiz mü'min cehennem köprüsünü geçip, onu gerisinde bırakmadıkça korkusu dinmez, ızdırabı güvene dönüşmez. Ey Muaz! Şüphesiz Kur'ân mü'mini birçok arzu ve şehvetine karşı dizginlemiş, onu onların içerisinde helak olmaktan aziz ve celil Allah'ın izniyle korumuştur. Çünkü Kur'ân onun yol göstericisi, korku onun yolu, şevki onun bineği, namaz sığındığı mağarası, oruç onun kalkanı, sadaka onun kurtuluş akçesi, doğruluk onun emiri, haya onun veziri (yardımcısı)dır. Aziz ve celil Rabbi ise bütün bunların ötesinde görüp gözetlemektedir."*[378]

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Yunus el-Hazza ile Ebû Hamza meçhul ravilerdir. Ebû Hamza'nın Muaz'dan rivayeti de mürseldir. Eğer bu Ebû Hamza'dan diye gelmiş olsaydı güzel olurdu yani onun kendi sözü olarak rivayet edilmiş olsaydı güzel (hasen) olurdu. Sonra İbn Ebî Hâtim dedi ki: Safvân b. Amr'ın, Eyfa b. Abd el-Kelai'den rivayetine göre o Eyfa'ın insanlara vaaz ederken şunları söylediğini dinlemiştir: Cehennemin üzerinde yedi tane köprü vardır. Sırat da onların üzerindedir. Yaratılmışlar birinci köprünün başında alıkonulurlar ve: *"Durdurun onları. Çünkü onlar sorgulanacaklardır."* (Sâffât, 24) buyurulur. (Devamla) dedi ki: Namazdan dolayı hesaba çekilirler ve namaz hakkında sorgulanırlar. Bu sorguda helak olan olur, kurtulan kurtulur. İkinci köprüye geldiklerinde bu sefer emanete dair nasıl eda ettikleri ve ona nasıl hainlik ettikleri hakkında hesaba çekilirler. Yine helak olacak olur, kurtulacak kurtulur. Üçüncü köprüye ulaştıklarında akrabalık bağı hakkında onu nasıl gözettiklerine ve nasıl kopardıklarına dair kendilerine soru sorulur. Helak olan olur, kurtulan kurtulur. O gün akrabalık cehennemdeki uçuruma doğru sarkmış olacak ve: Allah'ım! Beni kim gözettiyse sen de onu gözet, beni kim koparttıysa sen de onu kopart, der. İşte aziz ve celil Allah'ın: *"Çünkü Rabbin gözetlemektedir"* buyruğunu söyleyecek olan da odur. Evet, İbn Ebî Hâtim bu rivayeti böylece zikretmiş ve bunun geri kalan kısmını kaydetmemiştir.

378 Oldukça zayıftır. İbn Ebî Hâtim zayıf olduğunu belirtmiş, Yunus el-Hazza, Ebû Hamza ve munkatı olması sebebiyle illetli olduğunu söylemiştir. Bunun ile birlikte Muaz'a kadar senedi sahih değildir.

Scanned with CamScanner

فَأَمَّا الْإِنْسَانُ إِذَا مَا ابْتَلَاهُ رَبُّهُ فَأَكْرَمَهُ وَنَعَّمَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَكْرَمَنِ ﴿١٥﴾
وَأَمَّآ إِذَا مَا ابْتَلَاهُ فَقَدَرَ عَلَيْهِ رِزْقَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَهَانَنِ ﴿١٦﴾ كَلَّا بَل
لَا تُكْرِمُونَ الْيَتِيمَ ﴿١٧﴾ وَلَا تَحَآضُّونَ عَلَى طَعَامِ الْمِسْكِينِ ﴿١٨﴾
وَتَأْكُلُونَ التُّرَاثَ أَكْلًا لَمًّا ﴿١٩﴾ وَتُحِبُّونَ الْمَالَ حُبًّا جَمًّا ﴿٢٠﴾

15. Ama insan, Rabbi kendisini sınayıp da ona ikramda bulunup nimetler verse: "Rabbim beni şereflendirdi, bana lutfetti" der.

16. Fakat ne zaman onu deneyip, rızkını daraltırsa bu sefer: "Rabbim beni alçalttı" der.

17. Hayır, bilakis siz yetime ikramda bulunmazsınız.

18. Yoksula yedirmek için de birbirinizi teşvik etmezsiniz.

19. Mirası da helal, haram demeden alabildiğine yersiniz.

20. Malı da ondaki hiçbir hakka riayet etmeksizin pek çok seversiniz.

Tefsiri:

Yüce Allah insanın Allah böylelikle kendisini sınamak üzere rızkını bollaştırması halinde sahip olduğu bunun Allah'tan -aslında böyle olmadığı halde- kendisine yapılmış bir ikram ve lütuf olduğuna inanmasını, bunun bir sınama ve bir imtihan için olduğuna dikkat çekerek reddetmektedir. Nitekim başka yerde şöyle buyurmuştur: *"Zannederler mi ki biz, kendilerine mal ve oğullar vermekle iyilikleri kendilerine çabucak ulaştırıyoruz. Hayır, onlar farkında değiller."* (Mü'minun, 55-56)

Aynı şekilde diğer tarafta da onu belaya uğrayıp, sınayacak ve rızkını daraltacak olursa bunun da Allah tarafından kendisini küçük düşürmek olduğuna inanır. Yüce Allah da: *"Hayır"* buyurmaktadır. Yani durum ne bunda, ne ötekinde insanın sandığı gibi değildir çünkü yüce Allah malı sevdiği kimselere de, sevmediklerine de verir. Sevdiği kimselere de, sevdiklerine de daraltır. Bu hususta asıl üzerinde durulan nokta ise her iki durumda da Allah'a itaat üzere kalmaktır. Bu da zengin olması halinde bundan dolayı Allah'a şükretmesidir, fakir olması halinde ise sabretmesidir.

Scanned with CamScanner

Yüce Allah'ın: *"Bilakis siz yetime ikramda bulunmazsınız"* buyruğu aynı zamanda yetime ikramda bulunmayı emri ihtiva etmektedir.

[7273] Nitekim Abdullah b. el-Mubarek'in rivayet ettiği hadise göre Ebû Hureyre (radıyallâhu anh), Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletmektedir: *"Müslümanlar arasında en hayırlı ev, içerisinde kendisine ihsanda bulunulan bir yetimin olduğu evdir. Müslümanlar arasında en kötü ev ise içinde kendisine kötülük yapılan bir yetimin bulunduğu evdir."* Sonra parmağını göstererek: *"Ben ve yetimi himaye eden kimse cennette böyle olacağız"* buyurdu.[379]

[7274] Ebû Dâvûd dedi ki: Sehl b. Sa'd'dan rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Ben ve yetimi himaye eden kişi cennette şu ikisi gibi olacağız."* Bu arada orta parmak ile şahadet parmaklarını bir araya getirdi.[380]

"Yoksula yedirmek için de birbirinizi teşvik etmezsiniz." Yani onlar fakir ve yoksullara iyilikte bulunmayı emretmezler, bu hususta biri diğerini teşvik etmez. *"Mirası da helal haram demeden alabildiğine yersiniz."* Yani nereden gelirse gelsin helal mi haram mı ona dikkat etmeksizin yerler.

"Malı da ondaki hiçbir hakka riayet etmeksizin pek çok" oldukça fazla, -bazıları ayrıca aşırı derecede ibaresini de ekleyerek açıklamışlardır- *"seversiniz."*

كَلَّآ إِذَا دُكَّتِ الْأَرْضُ دَكًّا دَكًّا ﴿٢١﴾ وَجَآءَ رَبُّكَ وَالْمَلَكُ صَفًّا
صَفًّا ﴿٢٢﴾ وَجِيٓءَ يَوْمَئِذٍ بِجَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ يَتَذَكَّرُ الْإِنسَانُ وَأَنَّىٰ لَهُ
الذِّكْرَىٰ ﴿٢٣﴾ يَقُولُ يَا لَيْتَنِي قَدَّمْتُ لِحَيَاتِي ﴿٢٤﴾ فَيَوْمَئِذٍ لَا
يُعَذِّبُ عَذَابَهُۥٓ أَحَدٌ ﴿٢٥﴾ وَلَا يُوثِقُ وَثَاقَهُۥٓ أَحَدٌ ﴿٢٦﴾ يَآ أَيَّتُهَا
النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ﴿٢٧﴾ ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً ﴿٢٨﴾
فَادْخُلِي فِي عِبَادِي ﴿٢٩﴾ وَادْخُلِي جَنَّتِي ﴿٣٠﴾

379 İbnu'l-Mübârek, Zühd, 654. Daha önceden de geçti.
380 Buhârî, 5304; Ebû Dâvûd, 5150; Tirmizî, 1918; Ahmed, V, 333; İbn Hibbân, 460

Scanned with CamScanner

21. Böyle yapmayın! Yer dağılıp, zerreler gibi parça parça edildiğinde,

22. Rabbin gelip melekler de saf saf dizildiğinde;

23. Ki o gün cehennem de getirilmiş olacaktır. İşte o gün insan hatırlayacaktır, ama hatırlamanın ona ne faydası olur!

24. "Keşke hayatım için önceden göndermiş olsaydım" der.

25. Artık o günde onun azabı gibi hiçbir kimse azap yapamaz.

26. Onun bağladığı gibi de kimse bağlayamaz.

27. Ey yakîn ile huzur bulmuş nefs,

28. Kendin razı olmuş ve rızaya ermiş olarak dön Rabbine!

29. Haydi katıl (salih) kullarıma,

30. Ve gir cennetime!

Tefsiri:

Yüce Allah kıyâmet gününde meydana gelecek pek büyük dehşetli halleri haber vererek: *"Böyle yapmayın"* buyurmaktadır. Yani gerçek şu ki: *"Yer dağılıp zerreler gibi parça parça edildiğinde"* alçaltılıp, hazırlanıp, dağlarla birlikte dümdüz edilip, yaratılmış olanların Rablerinin huzuruna kabirlerinden kalkacaklarında, *"Rabbin"* yarattıkları arasında ayırt edici hükmü vermek üzere *"gelip melekler de saf saf dizildiğinde."*

Burada anlatılanlar gerçekleşmeden önce insanlar, belli bir sıra ile ulu'l-azm peygamberlerden şefaatte bulunmalarını isteyecekler. Onların her biri: Bu işinizi görecek kişi ben değilim, diyecek ve sonunda Âdemoğullarının kayıtsız ve şartsız efendisi olan Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e Efendimiz'e sıra gelecek, o da: "Bu benim işimdir, benim işimdir" diyecek. Sonra da Allah'tan gelip hesaplarını görüp aralarında hükmetmesi için şefaat edecek; Allah da bu hususta onun şefaatini kabul edecektir. İlk şefaat da bu olacaktır. Aynı zamanda bu -daha önce Subhan (İsrâ) sûresinde açıklandığı üzere- Makam-ı Mahmud'dur. Yüce Rab dilediği gibi ayırt edici hükmünü vermek üzere gelecek; Melekler de onun önünde saf saf dizili geleceklerdir.

[7275] *"Ki o gün cehennem de getirilmiş olacaktır"* buyruğu ile ilgili olarak İmam Müslim b. Haccac Sahihinde diyor ki: Abdullah b. Mes'ud

Scanned with CamScanner

(radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu. *"O gün cehennem her bir yuları yetmiş bin melek tarafından çekilen, yetmiş bin yuları bulunduğu halde getirilecektir."*[381] Bunu Tirmizî de bu şekilde Abdullah b. Abdurrahman ed-Darimi'den, o Ömer b. Hafs'dan böylece rivayet etmiştir. Yine Müslim bunu Abd b. Humeyd'den, o Ebû Âmir'den, o Süfyân es-Sevrî'den, o el-Ala b. Halid'den, o Şakik b. Seleme'den -ki o Ebû Vail denilen kişidir-, o Abdullah b. Mes'ud'dan onun sözü olarak rivayet etmiş, merfu olarak zikretmemiştir.

Aynı şekilde İbn Cerîr de bunu el-Hasan b. Arefe'den, o Mervan b. Muâviye el-Fezari'den, o el-Ala b. Halid'den, o Şakik'den, o Abdullah'tan, Abdullah'ın sözü olarak rivayet etmiştir.

"İşte o gün insan hatırlayacaktır." Amelini ve geçmiş zamanda önce ve sonrasında yaptıklarını hatırlayacaktır. *"Ama hatırlamanın ona ne faydası olur!"* Hatırlamak ona nasıl faydalı olacaktır!

"Keşke hayatım için önceden göndermiş olsaydım, der." Yani eğer isyankâr birisi isen dünyada iken yapmış olduğu masiyetlere pişman olur, eğer itaatkâr birisi ise keşke daha fazla itaat etseydim diye arzu eder.

[7276] Nitekim İmam Ahmed şöyle demektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından olan Muhammed b. Ebî Amîra dedi ki: Bir kul doğduğu günden itibaren ölünceye kadar Allah'a itaat etmek üzere yüzü üstünde yere kapanacak olursa kıyâmet gününde onu dahi küçümseyecektir ve daha çok kendisine ecir ve sevap verilsin diye dünyaya döndürülmeyi çok arzu edecektir.[382] Bunu ayrıca Bahir b. Sa'd da Halid b. Ma'dân'dan, o Utbe b. Abd'dan, o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye rivayet etmiştir.

---

381 Müslim, 2842; Tirmizî, 2573

382 Mevkuf bir rivayettir. İbnu'l-Mübârek, Zühd, 34; Ahmed, IV, 185. Senedi Buhârî ve Müslim'in şartına göre sahihtir. Ayrıca bunu Ahmed, IV, 185; Buhârî, Tarih, I/1, 15; Ebû Nuaym, II, 15 ve V, 219. Bakiyye b. el-Velid'in Bahir b. Sâd'dan, o Halid b. Madan'dan, o Utbe'den merfu bir rivayeti olarak kaydetmiştir, senedi zayıftır. Halid sika birisi olmakla birlikte çokça mürsel rivayet eder, o bu hadisi ayrıca Utbe'den dinlememiştir. O bunu önceki rivayette geçtiği gibi Cubeyr'den dinlemiştir. Elbani bu illetin farkına varmamış, hadisin zahirine göre değerlendirmede bulunarak Silsiletu'l-Ehadisi's-Sahiha, 446'da zikretmiş, hadisin ne başka rivayet yollarını, ne şahitlerini zikretmiştir. Bu sebeple doğrusu bunun mevkuf olduğudur, merfu olanın da zayıf olduğudur. Ayrıca çeşitli yollardan mevkuf olarak da rivayet edilmiştir. Bk. el-İsabe, III, 381, 4498

Scanned with CamScanner

"Artık o günde onun azabı gibi hiçbir kimse azap yapamaz." Yani kendisine karşı gelerek isyan eden kimselere Allah'ın vereceği azaptan daha ağır, daha çetin hiç kimse azap edemez.

"Onun bağladığı gibi kimse de bağlayamaz." Aziz ve celil Rablerini inkâr eden kâfirleri Zebanilerden daha çetin bir şekilde yakalayıp, ağır bir şekilde bağlayacak hiç kimse yoktur. Bu ise günahkâr ve zalim kimseler içindir.

Tertemiz ve hak neredeyse orada bulunan, sabit ve sükûn bulmuş nefis olan mutmainne nefse de şöyle denilir: *"Ey yakîn ile huzur bulmuş nefs, kendin razı olmuş ve rızaya ermiş olarak dön Rabbine."* Onun huzuruna, sevabına, kulları için cennetinde hazırladıklarına dön. Nefsin itibariyle *"kendin razı olmuş ve rızaya ermiş olarak"* yani kendisi de Allah'tan (mükâfatından) razı olmuş, Allah da ondan razı olup, onu razı etmiştir.

"Haydi, katıl salih kullarıma" onların arasına sen de gir.

"Ve gir cennetime!" Bu sözler böyle bir nefse ölüm halinde iken de, yine kıyâmet gününde de söylenecektir. Nitekim melekler ruhunu teslim ederken mü'mine müjde verdikleri gibi, kabrinden kalkacağı zaman da müjde vereceklerdir. Burada da böyle olacaktır.

Diğer taraftan müfessirler, bu âyetin kimler hakkında indiği hususunda ihtilaf etmişlerdir. Dahhâk'ın, İbn Abbâs'tan rivayetine göre âyet Osman b. Affan hakkında inmiştir. Bureyde b. el-Husayb'den gelen rivayete göre ise âyet Hamza b. Abdulmuttalib (radıyallâhu anh) hakkında inmiştir. Avfî, İbn Abbâs'tan naklen dedi ki: Kıyamet gününde mutmain ruhlara (yakin ile huzur bulmuş olanların ruhlarına): *"Ey yakin ile huzur bulmuş nefs, kendin razı olmuş ve rızaya ermiş olarak dön Rabbine."* Yani sahibine. Sahibi de dünyada iken onunla beraber olduğu o ruhun bedenidir.

Yine ondan gelen rivayete göre o bu buyruğu: "(فادخلي في عبدي وادخلي جنتي) Haydi kulumun içine gir, cennetime de gir" diye okurdu.

İkrime ve Kelbi de böyle açıklamış, İbn Cerîr de bunu tercih etmiştir ama bu garip bir açıklamadır. Güçlü görülen açıklama birincisidir. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Sonra hak Mevlaları olan Allah'a döndürülürler."* (En'âm, 62); *"Ve şüphesiz bizim dönüşümüz Allah'a" yani onun hükmüne ve onun huzurunda durmak üzere "olacaktır."* (Mü'min, 43)

Scanned with CamScanner

[7277] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Said b. Cubeyr'den rivayete göre İbn Abbâs yüce Allah'ın: *"Ey yakin ile huzur bulmuş nefs, kendin razı olmuş ve rızaya ermiş olarak dön Rabbine"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: âyet Ebû Bekir otururken nazil olmuştu. Ey Allah'ın Rasûlü! Bu ne güzeldir, dedi. Allah Rasûlü: *"Şüphesiz sana da böyle denilecektir"* buyurdu.[383]

[7278] Sonra (İbn Ebî Hâtim) dedi ki: Said b. Cubeyr dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzurunda: *"Ey yakin ile huzur bulmuş nefs, kendin razı olmuş ve rızaya ermiş olarak dön Rabbine"* buyruğu okundu. Ebû Bekr (radıyallâhu anh): Şüphesiz ki bu çok güzel bir şeydir deyince, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona: *"Melek bu sözleri sana ölüm halinde söyleyecektir"* buyurdu.[384] Bunu İbn Cerîr de bu şekilde Ebû Kureyb'den, o İbn Yeman'dan böylece rivayet etmiştir. Bu mürsel, hasen bir rivayettir.

Sonra İbn Ebî Hâtim dedi ki: Said b. Cubeyr dedi ki: İbn Abbâs Taif'te vefat etti. O yaratılışta görülmedik bir kuş geldi, onun naşının içine girdi. Ondan çıktığı da daha sonra görülmedi. Defnedildiği zaman kabrin kenarında kimin okuduğu bilinmeden şu âyet okundu: *"Ey yakin ile huzur bulmuş nefs, kendin razı olmuş ve rızaya ermiş olarak dön Rabbine. Haydi, katıl kullarıma ve gir cennetime!"* Bunu Taberânî, Abdullah b. Ahmed'den, o babasından, o Mervan b. Şuca'dan, o Sâlim b. Aclan el-Aftas'dan böylece rivayet edip zikretmiştir.

Şekkir diye bilinen hafız Muhammed b. el-Münzîr el-Herevi, Kitabu'l-Acaib adlı eserinde senedi ile Kubas b. Rezin Ebû Haşim'den şöyle dediğini zikretmektedir: Rum topraklarında esir alınmıştım. Kral bizleri topladı ve bize dinini kabul etmemizi teklif etti. Buna karşılık kabul etmeyenin boynunu vuracağını da söyledi. Üç kişi irtidad etti, dördüncüsü geldi, teklifi kabul etmeyince boynu vuruldu ve başı oradaki bir ırmağa atıldı. Başı suya battı sonra suyun üzerine çıkıp o üç kişiye bakarak, ey filan, ey filan, ey filan diyerek

383 Zayıftır. Ravileri sikadır ama burada adı geçen Eş'as, İbn İshâk b. Sâd'dır. Bezzâr dedi ki: "Kendisine mutabaatta bulunulmayan birtakım hadisler rivayet etmiştir. Yine bu senette Câfer b. Ebi'l-Muğire vardır." Onu İbn Ebî Hâtim herhangi bir cerh ya da tadilde bulunmaksızın zikretmiştir. İbn Mende: Said b. Cubeyr'den rivayet nakletmesi halinde kavi değildir demiştir. Bunu aynı şekilde Said'den de rivayet etmiş olmakla birlikte metin gariptir. Allah en iyi bilendir.

384 Zayıftır. Taberî, 37213'te mürsel olarak rivayet etmiştir. Mürsel olmakla birlikte Eş'as ile Said arasındaki vasıta ravi de düşmüş bulunmaktadır.

Scanned with CamScanner

onların isimlerini söyledi ve şunları ekledi: Yüce Allah kitabında: *"Ey yakin ile huzur bulmuş nefs, kendin razı olmuş ve rızaya ermiş olarak dön Rabbine! Haydi, katıl kullarıma ve gir cennetime"* buyuruyor, dedi. Sonra tekrar suya gömüldü. (Kubas) dedi ki: Hıristiyanlar az kalsın Müslüman olacaklardı. Kralın tahtı da düştü ve o üç kişi de İslam'a döndü. (Devamla) dedi ki: Halife Ebû Câfer el-Mansur tarafından gönderilen fidyeler geldi, biz de kurtulduk.

[7279] Hâfız İbn Asâkir, Ebû Amr el-Evzâî'nin kızı Revaha'nın biyografisinde babasından naklettiği şu rivayeti zikretmektedir: Ebû Ümâme'nin rivayetine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir adama şöyle dedi: *"Allah'ım! Ben senden sana kavuşmaya iman eden, senin vereceğin kaza ve kadere razı olan, senin verdiklerine kanaat getiren, yakin ile huzur bulmuş bir nefs dilerim."*[385]

Sonra da Ebû Süleyman b. Zebr'den: Revaha'nın rivayet ettiği bu hadis benzersiz bir hadistir.

Fecr sûresi tefsirinin sonu.

Hamd ve minnet Allah'a mahsustur.

385 Senedi zayıftır. Revaha'yı sadece İbn Asâkir zikretmiştir. Biyografiye dair kitaplardan hiçbirisinde onun biyografisini de bulamadım. Bu hadisi de kendisi münferiden rivayet etmiş, bu hadisi rivayette ona hiç kimse de mutabaat etmemiştir. Bundan dolayı bu hanım ravi ilim rivayeti ile tanınan birisi değildir. Bu sebeple haber zayıftır.

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

BELED SÛRESİ

[20 âyettir. Mekke'de inmiştir.]

لَآ أُقْسِمُ بِهَٰذَا الْبَلَدِ ﴿١﴾ وَأَنتَ حِلٌّۢ بِهَٰذَا الْبَلَدِ ﴿٢﴾ وَوَالِدٍ وَمَا وَلَدَ ﴿٣﴾ لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ فِي كَبَدٍ ﴿٤﴾ أَيَحْسَبُ أَن لَّن يَقْدِرَ عَلَيْهِ أَحَدٌ ﴿٥﴾ يَقُولُ أَهْلَكْتُ مَالًا لُّبَدًا ﴿٦﴾ أَيَحْسَبُ أَن لَّمْ يَرَهُۥٓ أَحَدٌ ﴿٧﴾ أَلَمْ نَجْعَل لَّهُۥ عَيْنَيْنِ ﴿٨﴾ وَلِسَانًا وَشَفَتَيْنِ ﴿٩﴾ وَهَدَيْنَٰهُ النَّجْدَيْنِ ﴿١٠﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;

1. Yemin olsun bu beldeye,

2. Sen bu beldede bulunmakta iken,

3. Babaya ve doğana ki,

4. Biz insanı -andolsun- bir zorluk içinde yarattık,

5. O hiç kimsenin kendisine asla güç yetiremeyeceğini mi sanır?

6. O der ki: "Ben yığın yığın mal tükettim."

7. O kimsenin kendisini asla görmediğini mi zanneder?

8. Biz ona iki göz vermedik mi;

9. Bir de bir dil ve iki dudak?

10. Ve biz ona iki de yol gösterdik.

Scanned with CamScanner

Tefsiri:

Bu, aziz ve celil olan Allah'ın şehirlerin anası olan Mekke'ye, orada yaşayan kimsenin ihramsız bulunması haline yapmış olduğu bir yeminidir. Böylelikle oranın ahalisinin ihramlı olmaları halindeki kadrinin, kıymetinin büyüklüğüne dikkat çekmektedir. Husayf, Mücâhid'den şöyle dediğini nakletmektedir: *"Hayır, yemin ederim bu beldeye."* Buyruğunda yer alan *"hayır"* onlara bir reddir. *"Yemin ederim bu beldeye."* Şebib b. Bişr, İkrime'den, o İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: *"Hayır, yemin ederim bu beldeye"* buyruğunda kastettiği belde, Mekke'dir. *"Sen bu beldede bulunmakta iken."* Yani: Ey Muhammed! Sana bu beldede (savaşanlara karşı) karşılık vermen helaldir. Said b. Cubeyr, Ebû Sâlih, Atiye, Dahhâk, Katâde, Süddî ve İbn Zeyd'den de böyle nakledilmiş bulunmaktadır. Mücâhid: Senin bu beldede yaptıkların sana heladir demektir, demiştir.

Katâde dedi ki: *"Sen bu beldede bulunmakta iken"* yani sen bu beldede herhangi bir vebal ve bir günah ile karşı karşıya değilsin. Hasan-ı Basrî: Allah o beldeyi kendisine günün bir vaktinde helal kıldı, demektedir.

[7280] Onların dile getirdikleri bu anlam sıhhati ittifakla kabul edilmiş hadiste de şöylece dile getirilmiştir: *"Şüphesiz Allah bu şehri gökleri ve yeri yarattığı gün haram kıldı. Bu sebeple o Allah'ın haram kılması ile kıyâmet gününe kadar haramdır. Onun ağacı kesilmez, otları koparılmaz. Bana da bir günün bir vaktinde helal kılındı, sonra da onun haramlığı dünkü haramlığı gibi geri döndü. Dikkat edin, hazır bulunan burada olmayanlara tebliğ etsin."*

Bir başka lafızda da şöyle denilmektedir: *"Herhangi bir kimse eğer Rasûlullah'ın savaştığını gerekçe göstererek ruhsat bulmaya kalkışacak olursa (ona): Şüphesiz Allah Rasûlü'ne izin verdiği halde size izin vermemiştir, deyiniz."*[386]

"Babaya ve doğana." İbn Cerîr dedi ki: İkrime'nin İbn Abbâs'tan rivayetine göre o yüce Allah'ın: *"Babaya ve doğana"* buyruğunda geçen baba kendisinden çocuk olandır, doğan ise çocuğu olmayan kısır kimsedir, dediğini nakletmektedir.

386 Buhârî ve Müslim tarafından ittifakla rivayet edilmiş bir hadis olup daha önce Bakara, 126'da geçti.

Scanned with CamScanner

Bunu İbn Ebî Hâtim de Kadı Şerik b. Abdullah'tan böylece rivayet etmiştir. İkrime dedi ki: *"Vâlid (baba)"* doğurmayan, kısır *"veled"* ise doğan kimse (çocuk) demektir. Bunu İbn Ebî Hâtim rivayet etmiş bulunmaktadır.

Mücâhid, Ebû Sâlih, Katâde, Dahhâk, Süfyân-ı Sevrî, Said b. Cubeyr, Süddî, Hasan-ı Basrî, Husayf, Şurahbil b. Sa'd ve başkaları da: Babadan kasıt Âdem'dir. Doğandan kasıt da onun çocuklarıdır, demişlerdir. Mücâhid ve onunla birlikte adı zikredilenlerin benimsedikleri bu kanaat güzeldir ve güçlüdür. Çünkü yüce Allah yaşanılan yerler olan şehirlerin anasına yemin ettikten sonra o yerlerde sakin olup yaşayan kimse(ler)e yemin etmiştir ki, bunlar da insanların atası Âdem ve onun çocuklarıdır.

Ebû İmran el-Cevnî dedi ki: Bundan maksat İbrâhim ve onun soyundan gelenlerdir. Bunu İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir. İbn Cerîr bunu her baba ve çocukları hakkında genel olduğu görüşünü tercih etmiştir. Bu da elbette ki ihtimal dâhilindedir.

"Biz insanı andolsun bir zorluk içinde yarattık." İbn Mes'ud, İbn Abbâs, İkrime, Mücâhid, İbrâhim en-Nehâi, Hayseme, Dahhâk ve başkalarından onu dimdik ayakta duran diye açıkladıkları rivayet edilmiştir. İbn Abbâs'tan gelen bir rivayette ise *"annesinin karnında"* fazlalığını da eklemiştir. *"Zorluk (kebed)"* ise organların yerli yerinde olması ve istikamet anlamındadır. Bu görüşün anlamı da şu olur: Biz insanı eksiksiz, tam ve dosdoğru yarattık olur. Yüce Allah'ın şu buyruklarında olduğu gibi: *"Ey insan, o kerim Rabbine karşı seni aldatan nedir? O ki seni yarattı, her bir şeyini yerli yerince koydu, seni oldukça dengeli kıldı."* (İnfitâr, 7-8); *"Andolsun biz insanı gerçekten ahsen-i takvim'de (en güzel sûrette ve ölçülerde) yarattık."* (Tîn, 4)

İbn Cureyc, Atâ'dan, o İbn Abbâs'tan *"zorluk içinde"* buyruğunu şöyle açıkladığını nakletmektedir: Yaratılışı itibariyle zorluk içinde. Sen onu... görmez misin deyip doğumunu ve dişlerinin çıkmasına varıncaya kadar zorluklarını sıralamaktadır.

Mücâhid dedi ki: *"Bir zorluk içinde"* önce nutfe idi, sonra alaka sonra bir çiğnemlik et oldu ve böylece yaratılışta türlü zorluklardan geçti.

Mücâhid dedi ki: Bu da yüce Allah'ın: *"Annesi onu zorlukla taşımış, zorlukla doğurmuştur."* (Ahkâf, 15) buyruklarına benzemektedir. Zorlukla ona süt emzirdiği gibi, maişetinde de zorluk vardır. O bunlarla karşı karşıya kalır, bunlara göğüs gerer.

Scanned with CamScanner

Said b. Cubeyr dedi ki: *"Biz insanı -andolsun- bir zorluk içinde yarattık."* Sıkıntı içinde ve maişetini aramak üzere yarattık. İkrime: Sıkıntı ve güçlük içinde, Katâde meşakkat içinde, diye açıklamışlardır.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Abdulhamid b. Câfer dedi ki: Muhammed b. Ali, Ebû Câfer el-Bakır'ı ensardan olan bir adama yüce Allah'ın: *"Biz insanı -andolsun- bir zorluk içinde yarattık"* buyruğuna dair soru sorarken dinledim. Ona: Ayakta duruşu ve mutedil oluşudur diye cevap verdi. Ebû Câfer onun bu cevabını reddetmedi. Ebû Mevdud yoluyla da şu rivayeti nakletmektedir: Ben Hasan'ı *"Biz insanı -andolsun- bir zorluk içinde yarattık"* âyetini okuyup şöyle derken dinledim: Dünya işinden herhangi bir iş ile de, ahiret işinden herhangi bir iş ile de zorlukla karşılaşır. Bir rivayette de şöyle dediği nakledilmektedir: Dünya hayatının darlıklarına, ahiretin zorluklarına göğüs gerer, onlarla karşılaşır.

İbn Zeyd dedi ki: *"Biz insanı -andolsun- bir zorluk içinde yarattık."* Âdem semada yaratıldı ve bu sebeple buna *"el-kebed (zorluk)"* denildi.

İbn Cerîr ise bundan maksadın işlere göğüs germek ve zorluklara katlanmak olduğu kanaatini tercih etmiştir.

Yüce Allah'ın: *"O hiç kimsenin kendisine asla güç yetiremeyeceğini mi sanır?"* buyruğu ile ilgili olarak Hasan-ı Basrî şöyle demektedir: Yani *"Hiç kimsenin kendisine"* malını almaya *"asla güç yetiremeyeceğini mi sanır?"*

Katâde de: *"O hiç kimsenin kendisine asla güç yetiremeyeceğini mi sanır?"* buyruğu hakkında dedi ki: Maksat Âdemoğludur. O kendisine bu malı nereden kazandığının ve onu nerede harcadığının kendisine sorulmayacağını zanneder.

Süddî dedi ki: *"O hiç kimsenin kendisine asla güç yetiremeyeceğini mi sanır?"* Bunu aziz ve celil Allah söylemektedir.

Yüce Allah'ın: *"O der ki: Ben yığın yığın mal tükettim"* yani Âdemoğlu ben çok miktarda mal harcayıp, tükettim der, demektir. Bu açıklamayı Mücâhid, Hasan, Katâde, Süddî ve başkaları yapmıştır.

"O kimsenin kendisini asla görmediğini mi zanneder?" buyruğu hakkında Mücâhid dedi ki: Yani o aziz ve celil Allah'ın kendisini görmediğini mi zanneder? Seleften daha başkaları da böyle açıklamışlardır.

Scanned with CamScanner

"Biz ona" kendileriyle görmek üzere *"iki göz vermedik mi?"* Kendisiyle konuşmak üzere ve içindekini ifade etmek için *"bir de bir dil ve"* kendileriyle konuşmak ve yemek yemekte yardımcı olmaları, yüzünde ve ağzında güzellik için *"iki dudak"* (vermedik mi?)

[7281] Hâfız İbn Asâkir, Ebu'r-Rabi ed-Dımaşki'nin biyografisinde Mekhul'den şöyle dediğini nakletmektedir: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: *"Yüce Allah buyuruyor ki: Ey Âdemoğlu! Ben sana sayamayacağın ve şükrünü yerine getiremeyeceğin pek büyük nimetler ihsan etmiş bulunuyorum. Sana ihsan etmiş olduğum nimetler arasında sana kendileriyle bakıp göreceğin iki göz vermiş olmam ve onlara kapak yaratmış olmam da vardır. O halde gözlerinle sana helal kıldığım şeylere bak. Şayet sana haram kıldığım şeyleri görecek olursan o zaman göz kapaklarınla gözlerini kapa. Sana bir dil de verdim ve ona da bir kapak yarattım. Sana emrettiğim ve helal kıldığım şeyleri konuş. Eğer sana haram kıldığım şeyler ile karşı karşıya kalacak olursan o takdirde dilini kapat. Ayrıca sana bir ferc yarattım ve senin için onu setredecek, koruyacak vasıta da var ettim. O halde fercinle sana helal kıldıklarımı yap. Şayet sana haram kıldığım bir şeyle karşılaşacak olursan o vakit senin için yarattığım örtümü üzerine indir. Ey Âdemoğlu! Sen benim gazabımı taşıyamazsın, benim alacağım intikama takat getiremezsin."*[387]

"Ve biz ona iki de yol gösterdik." Süfyân-ı Sevrî, Asım'dan, o Zirr'den, o Abdullah b. Mes'ud'dan *"ve biz ona iki de yol gösterdik"* buyruğunu hayrı ve şerri gösterdik, diye açıkladığını nakletmektedir. Ali, İbn Abbâs, İkrime, Mücâhid, Ebû Sâlih, Muhammed b. Ka'b, Dahhâk, Atâ el-Horasânî ve başkalarından da böyle rivayet edilmiştir.

[7282] Abdullah b. Vehb dedi ki: Bana İbn Lehia haber verdi. O Yezîd b. Ebî Habib'den, o Sinan b. Sa'd'dan, o Enes b. Mâlik'ten şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Yollar iki tanedir. Şer yolu size hayır yolundan daha sevimli yaratılmamıştır."*[388]

---

387 Oldukça zayıftır. Mürseldir. Bu bir illet, diğer taraftan Mekhul eğer hadisi mevsul olarak rivayet ederse zayıftır. Ya mürsel olarak rivayet ederse durumu ne olur? Diğer taraftan musannıf senetteki ravileri zikretmemiştir. Metin de oldukça gariptir. İsrâiliyattan bir rivayet gibi duruyor.

388 Oldukça zayıftır. İki illeti vardır. İbn Lehia ve Sinan b. Sâd zayıf ravidir. Hatta o (Sinan) hadisi münker birisidir.

Scanned with CamScanner

Bunu sadece Sinan b. Sa'd -Sa'd b. Sinan da denilmektedir- rivayet etmiş bulunmaktadır. İbn Maîn sika olduğunu söylemiştir. İmam Ahmed, Nesâî ve Cüzecani: Hadisi münker birisidir demişlerdir. İmam Ahmed de şöyle demektedir: Onun rivayet ettiği hadisleri muzdarip olduklarından ötürü terk etmişimdir. Hepsi de münker olan onbeş hadis rivayet etmiştir. Bunlardan tek bir hadis dahi (hadis olarak) bilmiyorum. Onun hadisi daha çok Hasan'ın -yani Hasan-ı Basrî'nin- hadisine benzemektedir. Enes'in rivayet ettiği hadislere benzemiyor.

[7283] İbn Cerîr dedi ki: Ben Hasan'ı: *"Ve biz ona iki de yol gösterdik"* buyruğu hakkında şöyle derken dinledim: Bize zikredildiğine göre Allah'ın Nebîsi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle derdi: *"Ey insanlar! Önünüzde iki yol vardır. Hayır yolu ve şer yolu. Şer yolu size hayır yolundan daha sevimli olarak yaratılmamıştır."*[389]

Bunu aynı zamanda Habîb b. eş-Şehid, Mamer, Yunus b. Ubeyd ve Ebû Vehb de Hasan'dan mürsel olarak rivayet etmişlerdir. Katâde bunu böylece mürsel olarak rivayet etmiştir. İbn Ebî Hâtim dedi ki: İsa b. Ikal babasından, o İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: *"Ve biz ona iki de yol gösterdik"* buyruğu hakkında: Bunlar iki memedir dediğini nakletmektedir. Ayrıca er-Rabî b. Huseyn, Katâde ve Ebû Hazim'den de buna benzer açıklama nakledilmiştir.

Bunu İbn Cerîr, Ebû Kureyb'den, o Veki b. İsa b. Ikal'den böylece rivayet ettikten sonra şunları söylemektedir: Doğrusu birinci görüştür.

Bu âyetin bir benzeri de yüce Allah'ın: *"Gerçekten biz insanı karışık bir nutfeden yarattık, onu sınar dururuz. Bu nedenle onu işiten ve gören yaptık. Gerçekten biz ona yolu gösterdik. İster şükredici olsun, ister nankör olsun."* (İnsan, 2-3) buyruklarıdır.

389 Oldukça zayıftır. Bunu Abdurrezzak, 3622; Taberî, 37299, 37300 Hasan'dan gelen çeşitli rivayet yollarından mürsel olarak rivayet etmiştir. İşte bu da bir illettir. Hasan'ın rivayet ettiği mürsel rivayetler oldukça vahidir. Metnin merfu olarak rivayeti gariptir. Böylelikle bunlar üç tane illet eder.

Scanned with CamScanner

فَلَا اقْتَحَمَ الْعَقَبَةَ ﴿١١﴾ وَمَآ أَدْرَاكَ مَا الْعَقَبَةُ ﴿١٢﴾ فَكُّ رَقَبَةٍ ﴿١٣﴾ أَوْ إِطْعَامٌ فِي يَوْمٍ ذِي مَسْغَبَةٍ ﴿١٤﴾ يَتِيمًا ذَا مَقْرَبَةٍ ﴿١٥﴾ أَوْ مِسْكِينًا ذَا مَتْرَبَةٍ ﴿١٦﴾ ثُمَّ كَانَ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ وَتَوَاصَوْا بِالْمَرْحَمَةِ ﴿١٧﴾ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ ﴿١٨﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا هُمْ أَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ ﴿١٩﴾ عَلَيْهِمْ نَارٌ مُؤْصَدَةٌ ﴿٢٠﴾

11. Fakat o sarp yokuşa saldıramadı.

12. O sarp yokuşun ne olduğunu sen nereden bileceksin?

13. O kul azad etmektir.

14. Yahut açlığın çok olduğu bir günde yemek yedirmektir.

15. Akrabalığı olan bir yetime,

16. Yahut topraklara düşmüş bir yoksula,

17. Bundan sonra da iman edenlerden birbirlerine sabrı tavsiye, merhameti tavsiye edenlerden olmasıdır.

18. İşte bunlar Meymenet sahipleridir.

19. Âyetlerimizi inkâr edenler ise onlar Meş'eme sahiplerinin ta kendileridir.

20. Üzerlerinde de kapıları sımsıkı kapatılmış bir ateş vardır.

Tefsiri:

İbn Cerîr dedi ki: Atiyye, İbn Ömer'den yüce Allah'ın: *"Fakat o sarp yokuşa saldıramadı"* buyruğu hakkında o sarp yokuş (Akabe) cehennemde çok kaygan bir dağdır, dediğini nakletmektedir. Ka'b el-Ahbar da: *"Fakat o sarp yokuşa saldıramadı"* buyruğu hakkında orası cehennemde (aşağı doğru) yetmiş derecedir demiştir. Hasan-ı Basrî: *"Fakat o sarp yokuşa saldıramadı"* buyruğu hakkında o cehennemde bir yokuşun adıdır demiştir. Katâde dedi ki: O (Akabe: Sarp yokuş) tırmanılması oldukça zor bir yerdir. Aziz ve celil Allah'a itaat ile onu tırmanabildiler.

Scanned with CamScanner

Katâde yüce Allah'ın: *"O sarp yokuşun ne olduğunu sen nereden bileceksin"* buyruğu hakkında şunları söylemektedir: Sonra bu yokuşun nasıl tırmanılacağını haber vererek şöyle buyurmaktadır: "O kul azad etmektir yahut açlığın çok olduğu bir günde yemek yedirmektir."

İbn Zeyd dedi ki: *"Fakat o sarp yokuşa saldıramadı"* yani niçin kurtuluşun ve hayrın bulunduğu yolu izlemedi? Sonra bunu beyan ederek yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"O sarp yokuşun ne olduğunu sen nereden bileceksin? O kul azad etmektir yahut... yedirmektir."*

"(فَكُّ رَقَبَةٍ): *Kul azad etmektir"* buyruğu izafet ile okunduğu gibi, fiil olarak da okunmuştur. Özne de (fail) fiilin içindeki zamirdir. Rakabe (köle) de onun mef'ulü (tümleci) olur. [390] Her iki kıraatin de anlamı birbirine yakındır.

[7284] İmam Ahmed dedi ki: Said b. Murcene'den rivayete göre o Ebû Hureyre'yi şöyle derken dinlemiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kim mü'min bir köleyi azad eder (hürriyetine kavuşturur) ise Allah da o kölenin her bir azası karşılığında onun bir organını ateşten kurtarır. Öyle ki ele karşılık el, ayağa karşılık ayak, ferce karşılık ferc(i ateşten kurtarılır)."* Ali b. el-Huseyn dedi ki: Bunu Ebû Hureyre'den bizzat sen dinledin mi? Said, evet deyince, Ali b. el-Huseyn, (bir kölesine) kölelerinin en iyisi olan bir kölesi için: Mitraf'ı çağır, dedi. Mitraf gelip onun önünde ayakta durunca, ona: Git, Allah'ın rızası için sen hürsün, dedi.[391] Bunu Buhârî, Müslim, Tirmizî ve Nesâî çeşitli rivayet yollarından Said b. Murcane'den böylece rivayet etmişlerdir. Müslim de Ali b. el-Huseyn b. Zeynu'l-Abidin'in hürriyetine kavuşturduğu bu köleye on bin dirhem bedel karşılığında satmasının teklif edildiği de belirtilmektedir.

[7285] Katâde dedi ki: Ebû Necih dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Herhangi bir Müslüman, Müslüman bir adamı hürriyetine kavuşturacak olursa şüphesiz Allah onun kemiklerinden her bir kemiğini kendisini hürriyete kavuşturanın her bir kemiğine karşı ateşe koruyucu yapar. Herhangi bir Müslüman kadın, bir başka Müslüman kadını hürriyetine kavuşturacak olursa şüphesiz Allah onun kemiklerinden her bir kemiği kendisini hürriyete kavuşturanın kemiklerinden ateşe karşı bir koru-*

390 "Kişi köle azad eder (se sarp yokuşu aşar)" demek olur. (Çeviren)

391 Buhârî, 2517, 2715; Müslim, 1506; Tirmizî, 1541; Nesâî, IX, 505; Ahmed, II, 420

Scanned with CamScanner

yucu yapar."[392] Bunu İbn Cerîr böylece rivayet etmiştir. Burada adı geçen Ebû Necih'in adı Amr b. Abese es-Sülemi (radıyallâhu anh)'dır.

[7286] İmam Ahmed dedi ki: Amr b. Abese'den rivayete göre kendilerine şunu tahdis etmiştir: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Her kim içinde Allah'ın adı anılsın diye bir mescid bina edecek olursa Allah da onun için cennette bir ev bina eder. Kim Müslüman bir kimseyi hürriyetine kavuşturacak olursa bu onun cehennemden fidyesi olur. Kimin bir saçı Müslüman olarak ağarırsa kıyâmet gününde onun için bir nur olur."*[393]

[7287] Başka bir rivayet yolu: Ahmed dedi ki: Şurahbil b. es-Sımt, Amr b. Abese'ye bize: İçinde bir fazlalığın ve bir unutmanın söz konusu olmadığı bir hadis bize naklet. Amr dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Her kim Müslüman bir köleyi hürriyetine kavuşturacak olursa bu onun cehennemden her bir organına karşılık bir organı ile kurtuluşu olur. Kimin de Allah yolunda bir saçı ağarırsa bu da onun için kıyâmet gününde bir nur olur. Kim bir ok atar da hedefine ulaşır, isabet ettirir yahut isabet ettirmezse İsmail oğullarından bir köleyi hürriyetine kavuşturmuş gibi olur."*[394] Ebû Dâvûd ve Nesâî de bunu kısmen rivayet etmişlerdir.

[7288] Başka bir rivayet yolu: Ahmed dedi ki: Ebû Ümâme, Amr b. Abese es-Sülemi'den şöyle dediğini nakletti: Ben ona bize Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den öyle bir hadis naklet ki, onda bir eksiltme ve bir yanılma olmasın. Amr şöyle dedi: Ben onu şöyle buyururken dinledim: *"Her kimin Müslüman olarak üç tane çocuğu doğar ve bunlar ergenlik yaşına ulaşmadan önce ölürlerse Allah onlara olan merhametinin fazileti sayesinde onu cennete koyar. Her kimin Allah yolunda bir saçı ağarırsa bu onun için kıyâmette bir nur olur, kim Allah yolunda bir ok atar da o okunu düşmanına kadar ulaştırırsa isabet etsin yahut etmesin onun için bir köleyi hürriyetine kavuşturmak demektir. Her kim mü'min bir köleyi hürriyetine kavuşturacak olursa Allah da onun her bir organı karşılığında kendisini hürriyete kavuşturanın bir organını ateşten kurtarır. Kim Allah yolunda bir avuç infak edecek olursa -şüphesiz ki cennetin sekiz kapısı vardır- Allah da onu kendisi bu kapılardan*

392 Sahihtir. Taberî, 37317. Senedi Müslim'in şartına uygundur, çeşitli rivayet yolları vardır.

393 Sahihtir. Ahmed, IV, 386. Senedi Müslim'in şartına uygundur.

394 Sahihtir. Ahmed, IV, 386; Ebû Dâvûd, 3966; Nesâî, 4885. Senedi Müslim'in şartına uygundur.

Scanned with CamScanner

hangisinden isterse onu oradan cennete girdirir."[395] Bunlar ceyyid ve kuvvetli senetlerdir. Allah'a hamdolsun

[7289] Başka bir hadis. Ebû Dâvûd dedi ki: el-Garif b. Ayyaş ed-Deylemi dedi ki: Vasile b. el-Eska'ın yanına gidip ona şöyle dedik: Bize öyle bir hadis rivayet et ki onda ne bir fazlalık bulunsun, ne de bir eksik. Kızdı ve şöyle dedi: Sizden herhangi biriniz evinde asılı bulunan mushafını okurken dahi bir şeyler ziyade edip, bir şeyler eksiltiyor. Biz: Bizler, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den bizzat dinlemiş olduğun bir hadisi kastetmiştik, dedik. Şöyle dedi: Öldürmek sebebiyle kendisi için vacip olmuş (cehennem ateşinin vacip olduğu) bir arkadaşımızla birlikte gitmiştik. Allah Rasûlü: *"Onun adına (bir köleyi) hürriyete kavuşturunuz. Allah da onun her bir organı karşılığında bunun ateşten bir organını kurtarır"* buyurdu.[396] Bunu bu şekilde Nesâî, İbrâhim b. Ebî Abla'nın el-Garif b. Ayyaş ed-Deylemi'den, o Vasile'den böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmiştir.

[7290] Başka bir hadis: Ahmed dedi ki: Ukbe b. Âmir el-Cuheni'den rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Müslüman bir köleyi hürriyetine kavuşturan için o, onun ateşten fidyesi (kurtarma sebebi) olur."*[397]

[7291] Bize Abdulvehhab el-Haffaf tahdis etti. Kays el-Cüzavi'nin tahdis ettiğine göre Ukbe b. Âmir Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir: *"Kim mü'min bir köleyi hürriyetine kavuşturacak olursa o onun cehennem ateşinden kurtuluş fidyesi olur."*[398] Bunu bu şekilde bu yoldan tek başına İmam Ahmed rivayet etmiş bulunmaktadır.

[7292] Başka bir hadis: İmam Ahmed dedi ki: Abdurrahman b. Avsece, el-Berâ b. Âzib'den şöyle dediğini nakletti: Bir bedevi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek: Ey Allah'ın Rasûlü! Bana benim cennete girmemi sağlayacak bir amel öğret, dedi. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"Her ne kadar*

395 Hasendir. Ahmed, IV, 386. Senedi Ferac b. Fedale zayıf olduğundan ötürü zayıftır ama toplu ve dağınık çeşitli şahitleri vardır. Onlarla hasen mertebesine çıkar.

396 Ebû Dâvûd, 3964; Nesâî, 4892. Pek kavi değildir, daha önce de geçmişti.

397 Sahihtir. Ahmed, IV, 150. Senedinde Katâde an lafzını kullanarak rivayette bulunmuştur. Halbuki bundan sonraki senedin de delalet ettiği gibi o bu hadisi Kays'dan bizzat dinlemiş değildir.

398 Sahihtir. Ahmed, IV, 147. Senedi munkatı olduğundan ötürü zayıftır ama hadisin şahitleri vardır.

Scanned with CamScanner

kısa bir soru sordu isen de bunun enine boyuna cevabı vardır. (O halde) sen de canlı köleyi hürriyetine kavuştur, köleyi hürriyetine kavuştur." Bedevi: Ey Allah'ın Rasûlü! Bunlar aynı şey değil midir? deyince, Allah Rasûlü: *"Hayır, canlı köleyi hürriyete kavuşturman onu senin tek başına hürriyetine kavuşturmandır. Köleyi hürriyetine kavuşturman ise onun hürriyete kavuşmasına yardımcı olmandır. (Ayrıca) bol sütlü, sağmal hayvanı (sütünü) sağsınlar diye (bedelsiz) bağışlaman, zalim akrabaya şefkat gösterip iyilikte bulunmandır, eğer buna gücün yetmezse aç kimseye yemek yedir, susuz kimseye su içir, iyiliği emret kötülükten alıkoy, buna da gücün yetmezse hayır konuşmanın dışında dilini tut."*[399]

"Yahut açlığın çok olduğu bir günde yemek yedirmektir." İbn Abbâs: *"Mesğabe"* lafzını açlık olarak açıklamıştır. İkrime, Mücâhid, Dahhâk, Katâde ve başkaları da böyle demiştir. (Masdarı olan) *es-seğab* da açlıktır. İbrâhim en-Nehâi dedi ki: Yiyeceğin çok az bulunduğu bir günde (yemek yedirmektir). Katâde: Canın yemeği çektiği bir günde (yemek yedirmen) diye açıklamıştır.

"Akrabalığı" yani seninle akraba *"olan bir yetime"* yani böyle bir günde akrabalığı olan bir yetime yemek yedir. Bu açıklamayı İbn Abbâs, İkrime, Hasan, Dahhâk ve Süddî yapmıştır.

[7293] Nitekim İmam Ahmed'in rivayet ettiği hadiste şöyle denilmektedir: Selman b. Âmir dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Yoksula sadaka vermek bir sadakadır. Akrabaya ise bir sadaka, bir de akrabalık bağını gözetmek olmak üzere iki (ecre sebep)dir."*[400] Bunu Tirmizî ve Nesâî rivayet etmiş olup, bu sahih bir senettir.

"Yahut topraklara düşmüş bir yoksula." Oldukça fakir, toprağa yapışmış bir kimseye.

İbn Abbâs dedi ki: *"Topraklara düşmüş"* yani evi bulunmayan ve kendisini topraktan koruyacak hiçbir şeyi olmayan yola atılmış kişi demektir. Bir rivayette de şöyle denilmektedir: Bu hiçbir şeyi bulunmayan, fakirlikten ve ihtiyaçtan ötürü toprağa yapışmış kişidir. Yine ondan gelen bir başka rivayette: O kendi toprağından uzak düşmüş kimsedir, demiştir. İbn Ebî Hâtim dedi ki: Bununla vatanından uzak yabancı garip kişiyi kastetmektedir.

399 Ceyyiddir. Ahmed, IV, 299. Senedi hasendir, şahitleri vardır.

400 Bakara sûresinde kaynakları gösterilmişti.

Scanned with CamScanner

İkrime dedi ki: Burada kasıt borçlu ve muhtaç olan fakirdir. Said b. Cubeyr, hiç kimsesi olmayandır, demiştir. İbn Abbâs, Said, Katâde ve Mukâtil b. Hayyân: Bu aile fertleri çok olan kimsedir, demişlerdir.

Bütün bu açıklamalar anlam itibariyle birbirine yakındır.

"Bundan sonra da iman edenlerden" yani o tertemiz ve pek güzel bütün bu vasıfların yanında kalbiyle iman eden, bu yaptıklarının sevabını aziz ve celil Allah'tan bekleyen bir kimsedir. Yüce Allah'ın şu buyruklarında ifade edildiği gibi: *"Kim de mü'min olarak ahireti diler ve bunun için gereği gibi çalışırsa işte onların çalışmaları makbul olur."* (İsrâ, 19); *"Erkek olsun, kadın olsun kim mü'min olduğu halde salih amel işlerse..."* (Nahl, 97)

"Birbirlerine sabrı tavsiye, merhameti tavsiye edenlerden olmasıdır." Yani o kişi salih amel işleyen ve insanların eziyetlerine karşı sabrı ve onlara merhameti karşılıklı olarak tavsiye eden kimselerden olmasıdır. Hadiste belirtildiği gibi:

[7294] *"Merhametli olanlara Rahmân merhamet eder. Yerde olanlara merhamet edin ki, semada bulunan da size merhamet etsin."*[401]

[7295] Başka hadiste de: *"İnsanlara merhamet etmeyene Allah rahmet buyurmaz"*[402] buyurulmaktadır.

[7296] Ebû Dâvûd dedi ki: Abdullah b. Amr Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir: *"Küçüğümüze merhamet etmeyen, büyüğümüzün hakkını tanımayan bizden değildir."*[403]

"İşte bunlar Meymene sahipleridir." Yani bu niteliklere sahip olanlar (amel defterleri sağlarından verilecek olan Yemin Ashabındandır.) Sonra şöyle buyurmaktadır:

"Âyetlerimizi inkâr edenler ise onlar Meş'eme sahiplerinin" (yani kitapları sol taraflarından verilecek olan) Ashabu'ş-Şimal'in *"ta kendileridir."*

---

401 Kaynakları daha önce Muhammed sûresi 47. âyetin tefsirinde gösterildi. Kavi bir hadistir.

402 Buhârî, 7376; Müslim, 319; Ahmed, IV, 562; İbn Hibbân, 465. Cerîr b. Abdullah'ın naklettiği bir hadis olarak

403 Ceyyiddir. Buhârî, el-Edebu'l-Müfred, 355, 358; Ebû Dâvûd, 4943; Tirmizî, 1920. Kavi ve şahitleri bulunan bir hadistir.

Scanned with CamScanner

"Üzerlerinde de kapıları sımsıkı kapatılmış bir ateş vardır." Bu ateş üzerlerine kapatılmıştır. Onlar oradan kurtulamazlar, oradan çıkamazlar.

Ebû Hureyre, İbn Abbâs, İkrime, Mücâhid, Muhammed b. Ka'b el-Kurazî, Atiyye el-Avfî, Hasan, Katâde ve Süddî dedi ki: "Sımsıkı kapatılmış" kapatılıp, örtülmüş demektir. İbn Abbâs kapıları kapatılmış diye açıklarken, Mücâhid: (أصد الباب): Kapıyı kapattı" söyleyişi Kureyş söyleyişidir. İleride bu hususta bir hadis, *"İnsanları arkadan çekiştiren, yüzlerine karşı onlarla alay eden her kişinin vay haline!"* (Hümeze, 1) sûresinde gelecektir.

Dahhâk: "*Sımsıkı kapatılmış*" kapısı olmayan duvar demektir. Katâde: "*Sımsıkı kapatılmış*" kapatılıp, örtülmüş, orada ışık da yok, delik, gedik de yok, sonsuza kadar oradan çıkış da yok.

Ebû İmran el-Cevni dedi ki: Kıyamet gününde Allah, bütün cebbarların (zorbaların), şeytanların, dünyada iken insanların şerlerinden korktuğu herkesin demirden zincirlere vurulmalarını emredecektir, sonra Allah onların cehenneme atılmalarını emredecek, sonra da cehennemi üzerlerine kapatacaklardır. (Devamla) dedi ki: Allah'a yemin ederim ki ayakları ebediyen belli bir yerde karar bulamayacaktır. Allah'a yemin ederim ki orada ebediyen semanın yüzüne bakamayacaklardır. Allah'a yemin ederim ki ebediyen göz kapaklarını uyumak üzere kapatamayacaklardır. Allah'a yemin ederim ki ebediyen orada soğuk bir içecek içemeyeceklerdir.

Beled sûresi tefsirinin sonu.

Hamd ve minnet Allah'a mahsustur.

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

ŞEMS SÛRESİ

[15 âyettir. Mekke'de inmiştir.]

[7297] Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde yer alan Câbir (radıyallâhu anh)'ın rivayet ettiği ve Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Muaz'a şöyle hitap ettiğinin belirtildiği hadis daha önce geçmişti: *"Neden "O en yüce Rabbinin ismini tesbih et"* (A'lâ, 1); *"Andolsun güneşe ve aydınlığına"; "Andolsun örtüp bürüdüğü zaman geceye"* (Leyl, 1) *sûrelerini okuyarak namaz kıldırmadın?"*[404]

وَالشَّمْسِ وَضُحَاهَا ﴿١﴾ وَالْقَمَرِ إِذَا تَلَاهَا ﴿٢﴾ وَالنَّهَارِ إِذَا جَلَّاهَا ﴿٣﴾ وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَاهَا ﴿٤﴾ وَالسَّمَاءِ وَمَا بَنَاهَا ﴿٥﴾ وَالْأَرْضِ وَمَا طَحَاهَا ﴿٦﴾ وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّاهَا ﴿٧﴾ فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا ﴿٨﴾ قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا ﴿٩﴾ وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّاهَا ﴿١٠﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;

1. Andolsun güneşe ve aydınlığına,

2. Arkasından geldiği zaman ay'a,

3. Ona parlaklık verdiği zaman gündüze,

4. Onu örtüp kapladığı zaman geceye,

5. Semaya ve onu bina edene,

6. Yere ve onu döşeyene,

7. Her bir nefse ve onu düzenleyene,

404 Buhârî ve Müslim. Hadis daha önceden geçmiş bulunmaktadır.

Scanned with CamScanner

8. Sonra da ona hem kötülüğü, hem de takvayı ilham edene ki,

9. Onu temizleyen muhakkak felâh bulmuştur,

10. Onu örten kimse de muhakkak ziyana uğramıştır.

Tefsiri:

"Andolsun güneşe ve aydınlığına." Mücâhid, ışığına diye açıklamış, Katâde *"aydınlığına"* buyruğu, gündüzün tamamına demektir, demiştir. İbn Cerîr de şöyle demektedir: Doğrusu yüce Allah'ın güneşe ve güneşin aydınlattığı gündüze yemin ettiğinin söylenmesidir. Çünkü güneşin ışığı gündüzün görünür.

"Arkasından geldiği zaman" Mücâhid: Onu izlediği zaman *"aya"* Avfî, İbn Abbâs'tan: *"Arkasından geldiği zaman aya"* yani ay gündüzden sonra gelir, diye açıklamıştır. Katâde dedi ki: *"Arkasından geldiği zaman"* hilalin doğduğu gece güneşin batımından sonra görünmesidir. İbn Zeyd dedi ki: Ay her ayın ilk yarısında güneşin arkasından doğar, sonra kendisi onun arkasından gelir. Çünkü ay, her ayın ikinci yarısında güneşten önce görünür.

Mâlik, Zeyd b. Eslem'den: "Onun arkasından" Kadîr gecesinde *"ay geldiği zaman"* diye açıkladığını nakletmektedir.

"Ona parlaklık verdiği zaman gündüze" Mücâhid: Onu aydınlattığı zaman diye açıklamıştır. Katâde: *"Ona parlaklık verdiği zaman gündüze"* yani gündüz onu örtüp kapladığı zaman demektir. İbn Cerîr dedi ki: Bazı Arap dili bilginleri bunu ifadenin buna delaleti dolayısıyla karanlığı aydınlattığı zaman gündüze anlamında yorumlardı.

Derim ki: Bu yorumu yapan kişi eğer *"ona parlaklık verdiği zaman gündüze"* buyruğunu yeri (aydınlattığı zaman gündüze) anlamında yorumlamış olsaydı, elbette bu daha uygun olur ve onun yüce Allah'ın: *"Onu örtüp kapladığı zaman geceye"* buyruğunu tevil etmesi de daha güçlü ve daha güzel olurdu. Allah en iyi bilendir.

İşte bundan dolayı da Mücâhid şöyle demiştir: *"Ona parlaklık verdiği zaman gündüze"* buyruğu yüce Allah'ın: *"Ağarıp açıldığı zaman gündüze"* (Leyl, 2) buyruğu gibidir, demiştir.

İbn Cerîr ise bütün bunlarda söz konusu olan güneş olduğundan ötürü zamirin de ona ait olduğu kanaatini tercih etmiştir.

Scanned with CamScanner

Bunlar yüce Allah'ın: *"Onu örtüp kapladığı zaman geceye"* buyruğu hakkında güneş kaybolup da ufuklar karardığında güneşi örtüp, kapladığı zaman demektir, diye açıklamışlardır.

Bakiyye b. el-Velid, Safvân'dan şöyle dediğini nakletmektedir: Bana Yezîd b. Zi Hamame tahdis edip dedi ki: Gece geldiği zaman şanı yüce Rabbimiz şöyle der: Benim kullarımı, benim pek büyük mahlûkum örtüp, kaplamış bulunuyor. O geceye karşı heybet duyar. Halbuki onu yaratana karşı heybet duymak daha gerçektir. Bunu İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir.

"Semaya ve onu bina edene." Buradaki (ما) edatının mastar anlamında olma ihtimali vardır ki, o takdirde, semaya ve onun bina edilmesine demek olur. Bu da Katâde'nin açıklamasıdır. Bunun (مَنْ) anlamına gelme ihtimali de vardır. Bu da semaya ve o semayı bina eden kimseye demek olur. Bu da Mücâhid'in görüşüdür. Bununla birlikte her iki görüşün biri diğerini gerektirmektedir. Bina etmek ise yükseltmek demektir. Yüce Allah'ın: *"Ve biz göğü kudret ve kuvvetle bina ettik ve muhakkak biz genişleticileriz. Yeri de döşedik, ne güzel döşeyicileriz."* (Zâriyât, 47-48) buyruğuna benzemektedir.

Yüce Allah'ın: *"Yere ve onu döşeyene"* buyruğu da böyledir. Mücâhid: *"Yere ve onu döşeyene"* buyruğu onu yayıp döşedi, demektir. Avfî, İbn Abbâs'tan: *"Ve onu döşeyene"* yani orada (pek çok şey) yaratana demektir. Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan: *"Ve onu döşeyene"* onu kısım kısım ayırana, diye açıkladığını nakletmektedir. Mücâhid, Katâde, Süddî, Sevrî, Ebû Sâlih ve İbn Zeyd: *"Onu döşeyene"* yayana diye açıklamışlardır. Bu da bu hususlaki görüşlerin en meşhur olanıdır. Müfessirlerin çoğu da bu kanaattedir. Dilciler nezdinde bilinen anlamı da budur.

Cevherî dedi ki: (طحوته): Onu yayıp döşedim, gibidir. Bu da onu yaydım, döşedim, anlamındadır.

"Her bir nefse ve onu düzenleyene" yani yüce Allah her bir nefsi dosdoğru fıtrat üzere, dosdoğru ve tam olarak yaratmıştır. Nitekim başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Sen yüzünü hanif olarak dine insanların üzerinde yaratıldığı Allah'ın fıtratına dosdoğru çevir. Allah'ın yaratışını değiştirmek söz konusu değildir."* (Rûm, 30)

[7298] Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Her doğan fıtrat üzere doğar. Sonra babası onu Yahudi, Hıristiyan ya da Mecûsî yapar.*

Scanned with CamScanner

Tıpkı bir hayvanın bütün organları tam ve eksiksiz doğması halinde olduğu gibi. Siz onun (doğuştan) kulağının (ya da burnunun) kesik olduğunu görüyor musunuz?"[405] Buhârî ve Müslim bunu Ebû Hureyre'den gelen bir hadis olarak tahriç etmişlerdir.

[7299] Müslim'in Sahih'inde Iyâz b. Himar el-Mücaşiî'nin rivayetine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Aziz ve celil Allah buyuruyor ki: Ben kullarımı hanif olarak yarattım, şeytanlar onlara gelip kendilerini dinlerinden uzaklaştırdı."*[406]

"Sonra da ona hem kötülüğü, hem de takvayı ilham edene." Yani Allah o nefse kötülük yapmayı da, takvalı olmayı da gösterdi. Ona bunları açık seçik beyan etti ve kendisi için neyi takdir etmişse onu buna hidayet edip, iletti. İbn Abbâs dedi ki: *"Sonra da ona hem kötülüğü, hem de takvayı ilham edene ki.."* Yüce Allah hayrı ve şerri açık açık göstermiştir. Mücâhid, Katâde, Dahhâk ve Sevrî de böyle açıklamışlardır. Said b. Cubeyr dedi ki: Ona hayrı ve şerri ilham etmiştir. İbn Zeyd dedi ki: Onda günahkârlığını da, takvalı olma özelliğini de yaratmıştır.

[7300] Yahyâ b. Ya'mer, Ebu'l-Esved ed-Dîlî'den şöyle dediğini naklet-mektedir: İmran b. Huseyn bana dedi ki: İnsanların uğrunda çalışıp çabaladıkları ve kendisi için yoruldukları şey hakkında ne dersin? O onlar aleyhinde hükme bağlanmış (kaza) ve önceden takdir edilip, geçmiş bir kader midir? Yoksa nebîlerinin (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendilerine getirdiklerinden ve delilin kendilerine karşı vurguladıklarından (hareketle) sonradan karşı karşıya kaldıkları bir şey midir? Ben: Hayır, o haklarında hükme bağlanmış (kaza) bir şeydir, dedim. O: Peki o bir zulüm olur mu? dedi. (Ebu'l-Esved) dedi ki: Bu sorudan ileri derecede korktum ve ona şöyle dedim: Her ne varsa her şey mutlaka onun mahlûku ve onun elinin mülküdür. *"O yaptıklarından ötürü kendisine soru sorulmayandır ama asıl onlar sorulurlar."* (Enbiyâ, 23) (İmran) dedi ki: Allah seni doğru yoldan ayırmasın. Ben senin aklını sınamak için sordum. Çünkü Müzeyne'den -yahut Cuheyne'den- bir adam Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelip şöyle sordu: Ey Allah'ın Rasûlü! İnsanların uğrunda çalışıp, yorulup çabaladıkları şey hakkındaki görüşün nedir? Bu onlar hakkında hükmü verilip, bitirilmiş ve geçmişte takdir edilmiş bir kader dola-

405 Daha önce Nisâ sûresi 119. âyetin tefsirinde geçti.

406 Daha önce İsrâ sûresi 15. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

yısıyla aleyhlerine geçerli olmuş bir şey midir? Yoksa nebîlerinin kendilerine getirdiği ve delilin onlara karşı pekiştirdiği şeylerden (sonra) karşı karşıya kaldıkları bir şey midir? Allah Rasûlü: *"Hayır, bu onlar hakkında hükme bağlanmış bir şey (kaza)dir"* buyurdu. Soran kişi: O halde biz ne için amel ediyoruz, dedi. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"Allah her kimi iki konaktan birisi için yaratmışsa onu o konak için hazırlar. Yüce Allah'ın kitabında bunu doğrulayan buyruk da: 'Her bir nefse ve onu düzenleyene sonra da ona hem kötülüğü, hem de takvayı ilham edene' buyruğudur."*[407] Bunu Ahmed ve Müslim, Azre b. Sabit'in böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmişlerdir.

"Onu temizleyen muhakkak felah bulmuştur. Onu örten kimse de muhakkak ziyana uğramıştır." Buyruğunun şu anlamda olma ihtimali de vardır: Yani kim -Katâde'nin dediği gibi- Allah'a itaat ile nefsini temizleyip, onu aşağılık ahlâktan ve adice davranışlardan arındırırsa kurtulmuş olur.

Buna yakın bir açıklama Mücâhid, İkrime ve Said b. Cubeyr'den de rivayet edilmektedir. Ayrıca bu yüce Allah'ın: *"Gerçek şu ki umduğunu elde eder iyice temizlenen ve Rabbinin adını anarak namaz kılan"* (A'lâ, 14-15) buyruklarına benzemektedir.

"Onu örten kimse de muhakkak ziyana uğramıştır." Yani her kim onu kötülüklerle örtüp, kapatırsa ve nefsini hidayetten mahrum etmek sûretiyle onu kirletir ve aşağılatırsa sonunda masiyetleri işleyip, yüce Allah'a itaati terk ederse *"ziyana uğramıştır."*

Anlamın şöyle olma ihtimali de vardır: Allah kimin nefsini temizlerse o kişi kurtuluşa erer. Allah kimin nefsini örterse o da zarara uğrar. Nitekim Avfî ve Ali b. Ebî Talha'nın rivayeti üzere İbn Abbâs da böyle demişlerdir.

[7301] İbn Ebî Hâtim dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i yüce Allah'ın: *"Onu temizleyen muhakkak felah bulmuştur"* buyruğu hakkında Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu dinledim: *"Aziz ve celil Allah'ın kendisini tertemiz ettiği bir nefis felah bulmuş olur."*[408] Bunu İbn Ebî Hâtim de Ebû Mâlik'in böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmiştir. Cuveybir, İbn Said'dir hadisi metruk birisidir. Dahhâk da İbn Abbâs'a kavuşmamıştır.

---

407 Müslim, 2650; Ahmed, IV, 428; Taberî, 27382

408 Senedi oldukça zayıftır. Senedinde Cuveybir vardır. Hadisi metruk birisidir. Dahhâk da İbn Abbâs'la karşılaşmamıştır.

Scanned with CamScanner

[7302] Taberânî dedi ki: Amr b. Dinar, İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Her bir nefse ve onu düzenleyene sonra da ona hem kötülüğü, hem de takvayı ilham edene"* âyetine geldi mi durur sonra şöyle derdi: *"Allah'ım! Nefsime takvasını ver, sen onun hem velisi, hem mevlasısın ve onu tertemiz eden en hayırlı kimsesin."*[409]

[7303] Başka bir hadis: İbn Ebî Hâtim dedi ki: Hanzala b. Ali el-Eslemi, Ebû Hureyre'den şöyle dediğini nakletmektedir: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i: *"Sonra da ona hem kötülüğü, hem de takvayı ilham edene ki"* buyruğunu okuduktan sonra şöyle buyurduğunu dinledim: *"Allah'ım! Nefsime takvasını ver ve onu temizle. Sen onu temizleyenlerin en hayırlısısın. Sen onun hem velisi, hem mevlâsısın."*[410] (Kütüb-i Sitte sahipleri) bunu bu yoldan tahriç etmemişlerdir.

[7304] İmam Ahmed dedi ki: Sâlih b. Said'in, Âişe'den rivayet ettiğine göre o bir gün Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i yatağında görmeyince eliyle onu yoklayarak aradı. Kendisi secdede iken eli ona değdi, o sırada şöyle diyordu: *"Rabbim, nefsime takvasını ver ve onu temizle. Sen onu temizleyenlerin en hayırlısısın. Sen onun hem velisisin, hem mevlasısın."*[411] Bunu (Ahmed) tek başına rivayet etmiştir.

[7305] Başka bir hadis: İmam Ahmed dedi ki: Zeyd b. Erkam dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle derdi: *"Allah'ım! Ben sana acizlikten, tembellikten, kocayıp yaşlanmaktan, korkaklıktan, cimrilikten ve kabir azabından sığınırım. Allah'ım! Nefsime takvasını ver ve onu tertemiz et. Onu tertemiz edenlerin en hayırlısı sensin. Onun velisi de sensin, mevlası da sensin. Allah'ım! Huşu duymayan bir kalpten, doymayan bir nefisten, fayda vermeyen bir ilimden ve kabul olunmayan bir duadan da sana sığınırım."* Zeyd dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunları bizlere öğretiyordu.

---

409 Hasendir. Taberânî, 11191. Senedinde İbn Lehia vardır, zayıf bir ravidir ama bundan sonraki rivayet buna şahitlik etmektedir. Heysemi, 11495'te senedi hasendir demiştir.

410 Hasendir. Bunu İbn Ebî Asım, Sünne, 318'de rivayet etmiştir. Senedinde Abdullah el-Umevi vardır. Zayıf birisidir ama hadisi kendisinden öncekine şahit olabilir.

411 Ahmed, VI, 209. Senedi zayıftır çünkü Sâlih, Âişe'ye yetişmemiştir. O meçhul bir ravidir. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ref edilen lafzın ise şahitleri vardır. Bunlardan birisi bundan sonra gelecek olan rivayettir. Âişe (radıyallâhu anhâ) ile ilgili anlatılanlar sahihtedir, ama orada bunun dışında bir dua geçmektedir. İşaret ettiğimiz bu hadis daha önce geçmişti.

Scanned with CamScanner

Biz de bunları size öğretiyoruz.[412] Bunu Müslim, Ebû Muâviye'nin, Âsım el-Ahvel'den, onun Abdullah b. el-Haris ve Ebû Osman en-Nehdi'den, ikisi Zeyd b. Erkam'dan böylece naklettikleri bir hadis olarak rivayet etmiştir.

كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِطَغْوَاهَا ﴿١١﴾ إِذِ انْبَعَثَ أَشْقَاهَا ﴿١٢﴾ فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ نَاقَةَ اللَّهِ وَسُقْيَاهَا ﴿١٣﴾ فَكَذَّبُوهُ فَعَقَرُوهَا فَدَمْدَمَ عَلَيْهِمْ رَبُّهُمْ بِذَنْبِهِمْ فَسَوَّاهَا ﴿١٤﴾ وَلَا يَخَافُ عُقْبَاهَا ﴿١٥﴾

11. Semud kavmi, azgınlıkları nedeni ile yalanladı,

12. Onların en bedbahtları kalkıp gittiği zaman,

13. Allah'ın Rasûlü onlara şöyle demişti: "Allah'ın devesin(i kesmek) ten ve su içmesin(i engellemek)ten sakının."

14. Fakat onlar onu yalanladılar, sonra da onu kestiler. Bunun üzerine Rableri günahları sebebiyle onlara azap gönderiverdi ve hepsini bir yaptı.

15. Ve o, bunun sonucundan korkmaz.

Tefsiri:

Yüce Allah Semud kavminin tuğyan ve azgınlıkları sebebiyle Rasûllerini yalanladıklarını haber vermektedir. Muhammed b. Ka'b: *"Azgınlıkları nedeni ile"* buyruğunu hep birlikte diye açıklamıştır. Ancak birinci anlam daha uygundur. Bu şekildeki açıklamayı Mücâhid, Katâde ve başkaları yapmıştır. Rasûlleri kendilerine hidayet ve yakini getirince kalplerinden onu yalanladılar.

"Onların en bedbahtları" kabilenin en bedbaht kişisi olan dişi deveyi kesen Kudar b. Salif *"kalkıp gittiği zaman."* Semud'un Uhaymiri diye bilinen de odur. Yüce Allah'ın hakkında: *"O da alacağını alıp dişi deveyi önce ayaklarını biçip devirdi."* (Kamer, 29) buyruğunda da ondan söz edilmektedir. Bu kişi aralarında güçlü, kavmi arasında şerefli, soylu, itaat edilen, ileri gelen birisi idi.

[7306] Nitekim İmam Ahmed şöyle demiştir: Abdullah b. Zem'a dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir hutbe verdi ve dişi deveyi söz konusu etti. Onu kesen kişiyi de söz konusu ederek buyurdu ki: *"'Onların en*

412 Müslim, 2722, h. no: 73; Ahmed, IV, 371

Scanned with CamScanner

bedbahtları kalkıp gittiği zaman.' O dişi deveyi kesmek üzere kavmi arasında oldukça güçlü, kötü ve son derece şerli Ebû Zem'a gibi bir adam onu kesmek üzere kalkıp gitmişti."[413] Bunu Buhârî (Sahihinin) Tefsir bölümünde Müslim Cehennem Ateşinin Nitelikleri bölümünde, Tirmizî ve Nesâî Sünenlerinin Tefsir bölümlerinde rivayet etmişlerdir. Aynı şekilde İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim de bunu Hişam b. Urve'den böylece rivayet etmiştir.

[7307] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Muhammed b. Ka'b el-Kurazî, Muhammed b. Huseyn Ebî Yezîd'den, o Ammar b. Yasir'den şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ali'ye: *"Sana insanların en bedbahtlarının kim olduğunu söyleyeyim mi?"* buyurdu. Ali: Elbette buyur, dedi. Allah Rasûlü şöyle dedi: *"Bunlar iki adamdır. Birileri dişi deveyi kesen Semud kavminin Uhaymiridir, diğeri ise sana -başını kastederek- şunun üzerine indireceği bir darbeden dolayı -sakalını kastederek- şunu ıslatacak olan kimsedir."*[414]

---

413 Buhârî, 3377, 4942, 6042; Müslim, 2855, h. no: 49; Tirmizî, 3343; Nesâî, Tefsir, 695, Sünen, 284; İbn Mâce, 1983; Ahmed, IV, 17

414 Ahmed, IV, 263; Tahâvî, Müşkilu'l-Asar, I, 351-352; Nesâî, Hasaisu Ali, 149; Dulabi, el-Künа, II, 163; Beyhakî, Delail, III, 11-12; Bezzâr, 3567. Ammar b. Yasir'in naklettiği bir hadis olarak. Heysemi, Mecma, 14775'te: Hepsinin ravilerinin sika oldukları belirtilmiştir. Şu kadar var ki tabiinden olan zat hadisi Ammar'dan dinlememiştir demektedir. Hakim, III, 140-141'de Müslim'in şartına göre sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de ona muvafakat etmiş ise de böyle değildir çünkü Muhammed b. Huseyn ve onun oğlu Yezîd'in herhangi bir rivayetini Müslim almış değildir. Kütüb-i Sitte'de dahi her ikisinin herhangi bir rivayeti yoktur. Her ikisi de meçhul raviler arasında sayılırlar. Ancak İbn Maîn, Yezîd hakkında: Onda bir beis yoktur demiştir. Zehebî de Mizan, 7483'te: Muhammed b. Huseyn el-Muharibi'yi Buhârî, ed-Duafa adlı eserinde bu hadis ile söz konusu etmiş ve: Yezîd'in Muhammed'den, Muhammed'in de İbn Huseyn'den, İbn Huseyn'in de Ammar'dan hadis dinlediği bilinmemektedir demiştir.

Buna göre senet zayıftır. Senette kopukluk vardır. Ayrıca bunun vahi şahitleri vardır. Suhayb'ın Ebû Ya'la, 485; Taberânî, 7311'de kaydedilmiş rivayet ettiği bir hadis bulunmaktadır. Heysemi, 13776'da bununla ilgili olarak: Senedinde Rişdin b. Sâd vardır. Sika olduğu söylenmiş olmakla birlikte geri kalan ravileri sikadırlar demektedir. Doğrusu ise Rişdin b. Sâd'ın zayıf ve hadisi metruk birisi olduğudur. Yine senedinde Suveyd b. Said vardır. O da oldukça zayıftır. Ayrıca bu Câbir b. Semura'nın rivayet ettiği bir hadis olarak da gelmiştir. Bu hadisi de Taberânî, 2037'de zikretmiş olup, Heysemi, 14777'de: Senedinde Nasıh b. Abdullah vardır, metruk bir ravidir demektedir. Ubeydullah b. Enes'ten de mürsel olarak rivayet edilmiştir. Bunu da İbn Sâd, III, 35'te tahriç etmiştir. Mürsel olmakla birlikte senedinde Mûsâ b. Ubeyde er-Rebezi vardır ve o metruk birisidir. Yine bu hadis Ali (radıyallâhu anh)'ın rivayeti olarak da gelmiştir. Bunu Ebû Ya'la, 430 ve 431'de tahriç etmiş olup, Heysemi, Mecma, 14781'de: Se-

Scanned with CamScanner

"Allah'ın Rasûlü" yani Sâlih (a.s) *"onlara şöyle dedi: Allah'ın devesin(i kesmek)den ve su içmesin(i engellemek)den sakının."* Yani Allah'ın devesine kötü bir maksatla el sürmekten sakının, su içmesi hususunda ona haksızlık yapmayın. Çünkü onun su içeceği belli bir günü vardır, sizin de su alacağınız belli bir gününüz vardır.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Fakat onlar onu yalanladılar. Sonra da onu kestiler."* Yani kendilerine getirdiği risalet hususunda onu yalanladılar ve bundan sonra da onlar için bir mucize ve onlara karşı bir delil olmak üzere kayadan çıkarttığı dişi deveyi kestiler.

"Bunun üzerine Rableri günahları sebebiyle onlara azap gönderiverdi" Yani onlara gazap etti ve yurtlarını harap etti *"ve hepsini bir yaptı"* cezasının hepsine aynı şekilde inmesini sağladı.

Katâde dedi ki: Bize ulaştığına göre Semud kavminin Uhaymir'i küçükleri de, büyükleri de, erkekleri de, dişileri de onlara tabi olmadıkça dişi deveyi kesmedi. Bütün kavmi dişi deveyi kesmekte ortak davranınca Allah da günahları sebebiyle onların hepsini helak etti ve bu hususta aralarında fark bırakmadı.

"Ve o bunun sonucundan korkmaz." Buyruk (فلا يخاف عقباها) diye de okunmuştur. İbn Abbâs dedi ki: Allah kimsenin karşı çıkmasından korkmaz. Mücâhid, Hasan, Bekr b. Abdullah el-Müzeni ve başkaları da böyle demiştir.

Dahhâk ve Süddî dedi ki: *"Ve o bunun sonucundan korkmaz"* yani dişi deveyi kesen kişi yaptığının akıbetinden korkmadı. Birinci görüş ise anlatımın ona delaletinden ötürü daha uygundur. Allah en iyi bilendir.

Şems sûresi tefsirinin sonu.

Hamd ve minnet Allah'a mahsustur.

---

nedinde Ali el-Medini'nin babası Abdullah b. Câfer vardır ve o zayıf birisidir demektedir. Bununla birlikte hadise mutabaatta bulunulmuştur. Bu mutabi rivayeti Hakim, III, 113; Taberânî, I, 11/2'de bir başka yoldan Zeyd b. Eslem'den rivayet etmiştir. Hakim Buhârî'nin şartına göre sahih olduğunu belirtmiştir. Durumu dediği gibidir ama Abdullah b. Sâlih zayıf birisidir. Son zamanlarda onun hali bozulmuştur çünkü onun kitapları arasına birtakım rivayetleri gizlice yerleştiren bir komşusu vardı. Bu sebeple çokça münker rivayet nakletmiştir. Biyografisi için Mizan'a bakınız.

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

LEYL SÛRESİ

[21 âyettir. Mekke'de inmiştir.]

[7308] Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Muaz'a: *"Neden "O en yüce Rabbinin ismini tesbih et."* (A'lâ, 1); *"Andolsun güneşe ve aydınlığına"* (Şems, 1) ve *"Andolsun örtüp bürüdüğü zaman geceye"* sûrelerini okuyarak namaz kıldırmadın?" diye hitap ettiği geçmiş bulunmaktadır.[415]

وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَىٰ ﴿١﴾ وَالنَّهَارِ إِذَا تَجَلَّىٰ ﴿٢﴾ وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ
وَالْأُنثَىٰ ﴿٣﴾ إِنَّ سَعْيَكُمْ لَشَتَّىٰ ﴿٤﴾ فَأَمَّا مَنْ أَعْطَىٰ وَاتَّقَىٰ ﴿٥﴾
وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَىٰ ﴿٦﴾ فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرَىٰ ﴿٧﴾ وَأَمَّا مَنْ بَخِلَ
وَاسْتَغْنَىٰ ﴿٨﴾ وَكَذَّبَ بِالْحُسْنَىٰ ﴿٩﴾ فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْعُسْرَىٰ ﴿١٠﴾
وَمَا يُغْنِي عَنْهُ مَالُهُ إِذَا تَرَدَّىٰ ﴿١١﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;

1. Andolsun örtüp bürüdüğü zaman geceye,

2. Ağarıp açıldığı zaman gündüze,

3. Erkeği de, dişiyi de yaratana ki:

4. Şüphesiz sizin yapıp ettikleriniz çeşit çeşittir,

5. Artık kim verir ve sakınırsa,

6. O el-Hüsna'yı da doğrularsa,

7. Biz de ona kolay olanı kolaylaştırırız.

415 Kaynakları daha önce gösterildi.

Scanned with CamScanner

8. Ama kim cimrilik eder ve kendisini müstağni görürse,

9. O el-Hüsnâ'yı da yalanlarsa,

10. Biz de ona en zor olanı kolaylaştırırız,

11. Alçaldığı zaman malı kendisine fayda vermez.

Tefsiri:

[7309] İbrâhim'in Alkame'den rivayet ettiğine göre Alkame Şam'a geldi, Dımaşk mescidine girip, orada iki rekât namaz kılarak: Allah'ım! Bana salih bir meclis arkadaşı nasip et, dedi. (Alkame) dedi ki: Ebu'd-Derdâ yanıma gelip oturdu. Ebu'd-Derdâ ona: Kimlerdensin? diye sordu. O: Kufe halkındanım dedi. Ebu'd-Derdâ: İbn Ümmü Abd'ı (Abdullah b. Mes'ud'u) yüce Allah'ın: *"Andolsun örtüp bürüdüğü zaman geceye, ağarıp açıldığı zaman gündüze"* buyruğunu nasıl okuduğunu dinledin, dedi. Alkame: "(والذكر والأنثى): Ve erkeği ve dişiyi" dedi. Ebu'd-Derdâ dedi ki: Ben bunu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den dinlemiştim ama bunlar sonunda beni şüphe ve tereddüde düşürdüler. Sonra dedi ki: Aranızda (Allah Rasûlü'nün) yastığının sahibi (sorumlusu), kendisinden başka kimsenin bilmediği sır sahibi ve Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in dili üzere şeytandan korunmuş kimse(ler) yok mu?[416]

[7310] Buhârî burada ve Müslim, A'meş yoluyla İbrâhim'den şöyle dediğini rivayet etmektedirler: Abdullah (b. Mes'ud)'ın arkadaşları Ebu'd-Derdâ'nın yanına gitmişlerdi. O da onları arayıp buldu. Hanginiz Abdullah'ın kıraatine uygun olarak okur? dedi. Biz: Hepimiz, dedik. Bu sefer: Hanginiz daha iyi hafızdır? dedi. Alkame'ye işaret ettiler. Bu sefer: Sen onu: *"Andolsun örtüp bürüdüğü zaman geceye"* sûresini nasıl okuduğunu dinledin? dedi. Alkame: "(والذكر والأنثى): Erkeği de, dişiyi de" dedi.

Ebu'd-Derdâ dedi ki: Şahadet ederim ki ben de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i bu şekilde okurken dinledim. Bunlar ise benim: "(وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ وَالأُنثَى): *Erkeği de, dişiyi de yaratana ki*" diye okumamı istiyorlar. Allah'a yemin ederim ki onlara uymayacağım.[417]

Bu Buhârî'nin lafzıdır. Bu âyeti İbn Mes'ud ve Ebu'd-Derdâ böyle okumuşlardır. Ayrıca Ebu'd-Derdâ bunu Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ref ede-

416 Sahihtir. Ahmed, VI, 449. Senedi Buhârî ve Müslim'in şartına uygundur.

417 Buhârî, 4944; Müslim, 824, h. no: 282

Scanned with CamScanner

rek ona nispet etmiştir. Cumhur ise bunu çeşitli bölgelerde bulunan İmam Osmanî mushafında tespit edildiği şekilde *"erkeği de, dişiyi de yaratana ki"* şeklinde okumuşlardır.

Yüce Allah: *"Andolsun örtüp büründüğü zaman geceye"* diye yemin etmektedir ki karanlığıyla yaratılmışları örttüğü zaman geceye demektir. *"Ağarıp, açıldığı zaman"* aydınlığı ve aydınlatıcılığı ile ortaya çıktığı zaman *"gündüze, erkeği de, dişiyi de yaratana ki"* bu da yüce Allah'ın: *"Ve sizi çifter çifter yarattık."* (Nebe, 8) buyruğu ile: *"Her şeyden de çift çift yarattık"* (Zâriyât, 49) buyruğuna benzemektedir.

Bu zıt şeylere yemin edildiği gibi hakkında yemin edilen hususlar da birbirlerine zıttır. Bundan dolayı yüce Allah: *"Şüphesiz sizin yapıp ettikleriniz çeşit çeşittir"* buyurmaktadır. Yani kulların kendi kazançları olan amelleri aynı şekilde birbirlerine zıt ve birbirlerinden farklıdır. Kimi hayır işler, kimisi de şer. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Artık kim verir ve sakınırsa" yani vermekle emrolunduklarını verip, işlerinde Allah'tan sakınır, takvalı hareket ederse *"o el-Hüsnâ'yı da"* yani yapılan bu amellerin karşılığının verileceğini de *"doğrularsa.."* Bu açıklamayı Katâde yapmıştır. Husayf ise: Amellerin sevabını doğrularsa, İbn Abbâs, Mücâhid, İkrime, Ebû Sâlih ve Zeyd b. Eslem de *"ve o el-Hüsna'yı"* yani verdiğinin yerine başkasının kendisine ihsan edileceğini *"doğrularsa"* diye açıklamışlardır. Ebû Abdurrahman es-Sülemi ve Dahhâk ise *"o el-Hüsna'yı"* yani lâ ilahe illallah'ı *"da doğrularsa"* diye açıklamışlardır. İkrime'den gelen bir rivayette *"o el-Hüsna'yı"* yani Allah'ın kendisine ihsan etmiş olduğu nimetleri *"doğrularsa"* diye açıklamıştır. Zeyd b. Eslem'den gelen bir rivayete göre de *"o el-Hüsna'yı da doğrularsa"* buyruğunda kastedilen namaz, zekât ve oruçtur. bir seferinde de fıtır sadakasıdır, demiştir.

[7311] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ebu'l-Âliye er-Riyahi, Ubeyy b. Ka'b'ın şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e "o el-Hüsna"nın ne olduğunu sordum. O: *"el-Hüsna, cennettir"* buyurdu.[418]

418 Senedi zayıftır. İki illeti vardır. Senette sözü geçen Zuheyr b. Muhammed'den Şam ahalisi İmam Ahmed ve Buhârî'nin dediği gibi münker birtakım rivayetler nakletmişlerdir. Ayrıca senette adı verilmemiş ravi vardır. Buna dair bir kısım rivayetler daha önce Yunus sûresi *"ihsanda bulunanlara da el-Hüsna ve daha fazlası vardır"* (Yunus, 26) buyruğu açıklanırken geçmiş bulunmaktadır.

Scanned with CamScanner

Yüce Allah'ın: *"Biz de ona kolay olanı kolaylaştırırız"* buyruğunu İbn Abbâs: Hayrı ona kolaylaştırırız, diye açıklamıştır. Zeyd b. Eslem yani cennet(e gitmey)i kolaylaştırırız, demiştir. Seleften bazıları: Bir haseneden sonra başka bir hasene işlemek de onun sevabının bir bölümüdür. Bir kötülükten sonra bir diğer kötülük işlemek de onun cezasının bir bölümüdür. Bundan dolayı yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Ama kim" yanındakilerden (gerektiği gibi vermeyerek) *"cimrilik eder ve kendisini müstağni görürse.."* İkrime, İbn Abbâs'tan: Yani malı ile cimrilik edip, aziz ve celil Rabbine de kendisini muhtaç görmezse, diye açıkladığını nakl etmektedir. Bunu İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir.

"O el-Hüsna'yı da" yani ahiret yurdunda amellerin karşılığını da *"yalanlarsa biz de ona en zor olanı"* yani şerre giden yolu *"kolaylaştırırız."* Nitekim yüce Allah başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"İlk defa ona iman etmedikleri gibi (yine iman etmezler). Biz de onların kalplerini ve gözlerini çevirir iz de azgınlıkları içerisinde onları kör ve şaşkın terk ederiz."* (En'âm, 110) Bu anlamda âyet-i kerimeler pek çoktur. Aziz ve celil Allah'ın hayır kastedilmesini, onu işleme başarısını ihsan etmekle mükâfatlandırdığına, şerri kasteden kimseyi de ilahi yardımdan uzak tutmakla karşılık verdiğine delil teşkil etmektedirler. Bununla birlikte bütün bunlar takdir edilmiş bir kader ile olur. Bu anlama delil teşkil eden hadisler de pek çoktur.

[7312] Ebû Bekr es-Sıddîk (radıyallâhu anh)'ın rivayeti: İmam Ahmed dedi ki: Talha b. Abdullah b. Abdurrahman b. Ebû Bekr es-Sıddîk babasından şöyle dediğini nakletti: Babamı kendi babası Ebû Bekr'i şöyle derken dinlediğini söylerken dinledim: Ey Allah'ın Rasûlü! Bizler olmuş bitmiş bir şeye göre mi amel ediyoruz, yoksa yeniden tespit edilen hususlara göre mi amel ediyoruz? dedim Allah Rasûlü: *"Aksine olmuş bitmiş bir tespite (kadere) göre (amel ediyorsunuz)"* buyurdu. Ebû Bekr: O halde amel niçindir ey Allah'ın Rasûlü? dedi. O: *"Herkese ne için yaratılmışsa o ona kolaylaştırılır"* buyurdu.[419]

[7313] Ali (radıyallâhu anh)'ın rivayeti: Buhârî dedi ki: Ebû Abdurrahman es-Sülemi, Ali (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediğini nakletti: Bir cenaze dolayısıyla Baki el-Ğarkad'da Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte idik.

419 Sahihtir. Ahmed, I, 6. Senedi zayıftır, senedinde ismi verilmemiş ravi vardır ama hadisin şahitleri vardır.

Scanned with CamScanner

Şöyle buyurdu: *"Aranızdan cennette kalacağı yeri de, cehennem ateşinde kalacağı yeri de yazılmamış hiçbir kimse yoktur."* Onlar: Ey Allah'ın Rasûlü! O halde ittikâl etmeyelim mi (ameli bırakmayalım mı), deyince şöyle buyurdu: *"Amel ediniz, herkes ne için yaratılmışsa ona o kolaylaştırılır."* Sonra: *"Artık kim verir ve sakınırsa o el-Hüsna'yı da doğrularsa biz de ona kolay olanı kolaylaştırırız"* buyruklarından itibaren *"biz de ona en zor olanı kolaylaştırırız"* buyruğuna kadar okudu.[420] Bunu aynı şekilde Şu'be ve Veki yoluyla A'meş'den buna yakın olarak da rivayet etmiştir.

[7314] Sonra bunu Osman b. Ebî Şeybe yoluyla Ali b. Ebî Tâlib (radıyallâhu anh)'dan şöyle dedi diye rivayet etmektedir: Bir cenaze için Baki el-Ğarkad'de idik. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) geldi, oturdu. Biz de onun etrafında oturduk. Beraberinde bir baston vardı. Başını önüne eğdi ve bastonunun ucunu yere vurmaya başladı. Sonra şöyle buyurdu: "Sizden *-yahut da canlı olup- cennet ve cehennemdeki yeri yazılmamış hiçbir kimse yoktur. Aynı zamanda bedbaht mı yoksa mutlu mu olduğu da muhakkak yazılmıştır."* Bu sefer bir adam: Ey Allah'ın Rasûlü! O halde neden hakkımızda yazılana işi bırakarak biz de ameli terk etmeyelim? Bizden mü'min olan kimse mutlu olacaklardan olup sonunda mutlu olacaklara katılacaktır. Bizden bedbaht olacaklardan olan da sonunda bedbaht kimselere katılacaktır. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"Mutlu kimselere mutlu kimselerin amelini işlemeleri kolaylaştırılacaktır. Bedbaht olanlara da bedbaht kimselerin ameli kolaylaştırılır."* Sonra da: *"Artık kim verir ve sakınırsa o el-Hüsna'yı da doğrularsa"* âyetlerini okudu.[421] Bunu Kütüb-i Sitte'nin geri kalanları ile Ahmed b. Hanbel de çeşitli yollardan Sa'd b. Ubeyde'den böylece rivayet etmişlerdir.

[7315] Abdullah b. Ömer'in rivayeti: İmam Ahmed dedi ki: Sâlim, İbn Ömer'den şöyle dediğini nakletti: Ömer: Ey Allah'ın Rasûlü! Bizim yaptığımız ameller hakkında ne dersin? Olup bitmiş bir husus ile ilgili midir yoksa yeni başlayan ve yeni ortaya çıkan bir şey midir? Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"Olup bitmiş bir husus ile ilgilidir. Ey Hattab'ın oğlu! Amel et, herkese kolaylık sağlanır. Mutlu kimselerden ise mutluluk için amel eder. Bedbaht*

420 Buhârî, 4945

421 Buhârî, 4948; Müslim, 647 h. no: 6; Ebû Dâvûd, 4694; Tirmizî, 2136 ve 3344; Nesâî, Tefsir, 698; İbn Mâce, 78

Scanned with CamScanner

kimselerden ise o da bedbahtlık için amel eder."[422] Bunu Tirmizî Kader bölümünde Bundar'dan, o İbn Mehdi'den böylece rivayet etmiş ve: Hasen, sahihtir demiştir.

[7316] Câbir'in rivayet ettiği başka bir hadis: İbn Cerîr dedi ki: Câbir b. Abdullah dedi ki: Ey Allah'ın Rasûlü! Biz olup bitmiş bir iş dolayısıyla mı amel ediyoruz yoksa yeniden başlayan bir husus için mi? Allah Rasûlü: *"Olup bitmiş bir iş dolayısıyla"* buyurdu. Bu sefer Surâka: O halde amel niçindir? dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Amelde bulunan herkese kendi amelini işlemesi kolaylaştırılır"* buyurdu.[423] Bunu Müslim de Ebu't-Tahir'den, o İbn Vehb'den böylece rivayet etmiştir.

[7317] Başka bir hadis: İbn Cerîr dedi ki: Beşir b. Ka'b el-Adevi dedi ki: Genç iki delikanlı Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: Ey Allah'ın Rasûlü! diyerek şöyle bir soru sordular: Bizler hakkında kalemlerin kuruduğu ve mukadderatın cereyan ettiği şeyler için mi amel ediyoruz, yoksa yeniden başlanıp yapılan bir şey midir? Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"Hayır, hakkında kalemlerin kuruduğu ve takdirlerin cereyan ettiği şeyler için (amel ediyoruz)."* İki genç: O halde amel niçindir? dedi. Allah Rasûlü: *"Amel ediniz. Çünkü amelde bulunan herkese kendisi için yaratılmış olduğu ameline kolaylık sağlanır."* O iki genç: Biz de bütün gayretimizi ortaya koyup amel edeceğiz, dediler.[424]

[7318] Ebu'd-Derdâ'nın rivayeti: İmam Ahmed dedi ki: Ebu'd-Derdâ dedi ki: Ey Allah'ın Rasûlü! Amelimiz hakkında ne dersin Olup bitmiş bir husus mu yoksa yeniden başladığımız bir şey mi? dediler. Allah Rasûlü: *"Hayır, olup bitmiş bir hususdur"* buyurdu. Onlar: Ey Allah'ın Rasûlü! Peki ya amel nasıl olacak? deyince Allah Rasûlü: *"Her kişi ne için yaratılmışsa ona hazırlanmıştır."* buyurdu.[425] Bu hadisi bu yoldan sadece Ahmed rivayet etmiştir.

[7319] Başka bir hadis: İbn Cerîr dedi ki: Ebu'd-Derdâ dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Güneşin battığı her günde mutlaka*

422 Sahihtir. Tirmizî, 2135; Ahmed, II, 52. Asım zayıf olduğundan ötürü senedi zayıftır ama hadisin şahitleri vardır.

423 Müslim, 2648; Taberî, 37478

424 Sahihtir. Taberî, 37479'da bu şekilde mürsel olarak tahriç etmiştir ama hadisin şahitleri vardır.

425 Sahihtir. Ahmed, VI, 446. Süleyman dolayısıyla senedi hasendir, hadisin şahitleri vardır.

Scanned with CamScanner

onun iki tarafında cinlerle insanlar dışında Allah'ın bütün yarattıklarının seslerini duyacağı bir şekilde iki melek şöyle seslenir: Allah'ım! İnfak edene, infakının yerine başkasını ver, cimrilik edenin malını da telef et." Yüce Allah da bu hususta Kur'ân'ın şu buyruklarını indirdi: *"Artık kim verir ve sakınırsa o el-Hüsna'yı da doğrularsa biz de ona kolay olanı kolaylaştırırız ama kim cimrilik eder ve kendisini müstağni görür, o el-Hüsna'yı da yalanlarsa biz de ona en zor olanı kolaylaştırırız."*[426] Bunu İbn Ebî Hâtim de babasından, o İbn Ebî Kebşe'den kendi senediyle aynen rivayet etmiştir.

[7320] Başka bir hadis: İbn Ebî Hâtim dedi ki: İbn Abbâs'tan rivayete göre bir adamın hurma ağaçları vardı. Bu ağaçlardan birisinin dalları çoluk çocuk sahibi, fakir, salih bir adamın evine sarkıyordu. Adam gelip evine girdi mi hurma ağacına kendi hurma ağacının mahsulünü almak üzere çıkardı, ancak hurması komşusunun evine düşer, fakir komşusunun çocukları da onları alırdı. Adam ağaçtan iner hurmayı ellerinden alırdı. Şayet onlardan biri hurmayı ağzına koymuşsa parmağını çocuğun ağzına sokar ve hurmayı ağzından çıkartırdı. O adam Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bu halden şikâyetçi oldu ve ona hurma ağacı sahibinden çektiklerini bildirdi. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona: *"Gidebilirsin"* dedi. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) ağacın sahibi ile karşılaştı. Ona şöyle dedi: *"Filanın evine dalları sarkan hurma ağacını bana ver, onun, karşılığında cennette senin bir hurma ağacın olsun."* Adam ona: Tamam verdim, ama meyvesi hoşuma gidiyor, benim pek çok hurma ağacım var ama aralarında meyvesini onun kadar beğendiğim hiçbir ağacım yoktur, dedi. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) gitti.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ve hurma ağacı sahibinin konuşmalarını duyan bir adam da onun arkasından gitti. Adam: Ey Allah'ın Rasûlü! Eğer ben o hurma ağacını satın alsam böylece ağaç benim olsa ve ben onu (sana) versem, bana da onun karşılığında ona verdiğin gibi cennette bir ağaç verir misin? dedi. Allah Rasûlü: *"Evet"* buyurdu. Sonra o adam hurma ağacının sahibi ile karşılaştı. Her ikisinin de hurma ağaçları vardı. Arkadaşı ona şöyle dedi: Sana haber vereyim ki Muhammed benim filanın evine sarkan hurma ağacıma karşılık cennette bir hurma ağacı verdi. Ben de: Verdim ama

426 Taberî, 37456. Huleyd zayıf olduğu için senedi zayıftır. Bu hadisin akabinde bu âyeti sadece kendisi zikretmiştir. Diğer taraftan onun naklettiği bu hadis sahihte bulunan: "Her sabah" ifadesi ile çatışmaktadır.

Scanned with CamScanner

onun meyvesi hoşuma gidiyor, dedim. Adam ona bir şey demedi sonra ona: O halde onu satmaya ne dersin, dedi. O: Hayır, satmam ancak karşılığında bana bir şey verirsen olabilir, fakat onun da bana verileceğini sanmıyorum, dedi. Arkadaşı: Karşılığında ne almayı düşünüyorsun, dedi. O: Kırk tane hurma ağacı dedi, diğeri: Çok büyük bir karşılık istedin. Bir hurma ağacına karşılık, kırk hurma ağacı istiyorsun öyle mi? Sonra ikisi de sustu, başka bir konuya dalıp konuşmaya başladılar. Sonra tamam dedi. Ben sana kırk tane hurma ağacı veriyorum. Öbürü: Doğru söylüyorsan şahit tut dedi. O da bazı kimselere seslenip onları çağırdı ve şöyle dedi: Benim hurma ağaçlarımdan onun dalları filan oğlu filanın evine sarkan hurma ağacına karşılık kırk tane ağaç verdiğime şahitlik edin, dedi. Sonra: Ne dersin, dedi. Hurma ağacının sahibi: Razıyım, dedi. Ancak bundan sonra: Benimle senin aranda bir satış yoktur. Çünkü biz henüz ayrılmadık, dedi. Diğeri ona: Allah senin hatandan dönmeni sağlasın ama ben sana senin dalları sarkan hurma ağacının yerine kırk tane hurma ağacı verdiğimde ahmak değildim, dedi. O hurma ağacının sahibi: Kırk tane hurma ağacını bana istediğim şekilde verirsen razı olurum, dedi ve onları bana gövdeleri üzerine yükselmiş olarak verirsen (olur), dedi. Bir süre bekledikten sonra: Bu ağaçları gövdeleri üzere sana veriyorum, dedi ve onun için de şahitler tuttu, gövdeleri üzerine dikili kırk hurma ağacını ona saydı ve ayrıldılar. Ağacı alan adam Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e giderek: Ey Allah'ın Rasûlü! Filanın evine dalları sarkan ağaç benim oldu. O senin olsun, dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de o evin sahibi adama gidip ona: *"Ağaç senin ve çocuklarınındır"* buyurdu.

İkrime dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Bunun üzerine yüce Allah: *"Andolsun örtüp büründüğü zaman geceye"* buyruğundan itibaren *"artık kim verir ve sakınırsa o el-Hüsna'yı da doğrularsa biz de ona kolay olanı kolaylaştırırız ama kim cimrilik eder ve kendisini müstağni görür, o el-Hüsna'yı da yalanlarsa biz de ona en zor olanı kolaylaştırırız"* buyruklarına kadar ve sûreyi sonuna kadar indirdi.[427] İbn Ebî Hâtim bunu böylece rivayet etmiştir. Oldukça garip bir hadistir.

427 Zayıftır. Bunu Vâhidî, Esbabu'n-Nuzul, 852'de tahriç etmiş olup, senedinde Hafs b. Ömer el-Adeni vardır. O zayıf birisidir. Açıkça görüldüğü gibi haber Medine'de olmuş bir olayı anlatmaktadır. sûre ise Mekke'de inmiştir. suyûtî, ed-Durru'l-Mensur, VI, 62'de zayıf olduğunu belirtmektedir.

Scanned with CamScanner

[7321] İbn Cerîr dedi ki: Âmir b. Abdullah b. ez-Zubeyr dedi ki: Ebû Bekr Mekke'de Müslüman olmak şartıyla köleleri hürriyetlerine kavuşturuyordu. Müslüman olmaları halinde yaşlı ihtiyarları da, kadınları da hürriyetlerine kavuşturuyordu. Babası ona: Oğulcağızım, gördüğüm kadarıyla sen güçsüz kimselere hürriyetlerini veriyorsun. Keşke güçlü kuvvetli, seninle birlikte yanında duracak, seni koruyacak, seni savunacak erkekleri hürriyetlerine kavuşturursan, dedi. O da şu cevabı verdi: Babacığım ben -zannederim şöyle dedi-: Allah'ın yanında olanı istiyorum. (Âmir) dedi ki: Bana aile yakınlarından birisinin tahdis ettiğine göre *"Artık kim verir ve sakınırsa o el-Hüsna'yı da doğrularsa biz de ona kolay olanı kolaylaştırırız"* âyetleri onun hakkında inmiştir.[428]

"Alçaldığı zaman malı kendisine fayda vermez." Mücâhid: Yani öldüğü zaman diye açıklamış, Ebû Sâlih ve Mâlik, Zeyd b. Eslem'den: Ateşe yuvarlandığı zaman diye açıklamıştır.

إِنَّ عَلَيْنَا لَلْهُدَىٰ ﴿١٢﴾ وَإِنَّ لَنَا لَلْآخِرَةَ وَالْأُولَىٰ ﴿١٣﴾ فَأَنذَرْتُكُمْ
نَارًا تَلَظَّىٰ ﴿١٤﴾ لَا يَصْلَاهَا إِلَّا الْأَشْقَى ﴿١٥﴾ الَّذِي كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ
﴿١٦﴾ وَسَيُجَنَّبُهَا الْأَتْقَى ﴿١٧﴾ الَّذِي يُؤْتِي مَالَهُ يَتَزَكَّىٰ ﴿١٨﴾
وَمَا لِأَحَدٍ عِندَهُ مِن نِّعْمَةٍ تُجْزَىٰ ﴿١٩﴾ إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِ الْأَعْلَىٰ
﴿٢٠﴾ وَلَسَوْفَ يَرْضَىٰ ﴿٢١﴾

12. Hidayete iletmek şüphesiz ki bize aittir.

13. Âhiret de, dünya da elbette ki bizimdir.

14. İşte ben sizi oldukça alevli bir ateşi haber vererek korkuttum,

15, 16. Oraya yalanlayıp, yüz çeviren, o en bedbaht olandan başkası girmez,

428 Taberî, 37457'de mürsel olarak, Vâhidî, 855'te Amir'den, o aile halkından birisinden diye tahriç etmişlerdir. Hakim, II, 525'te İbn ez-Zubeyr'i de zikrederek mevsul olarak rivayet etmiştir. Katâde'den gelen mürsel bir şahidi de vardır. Bunu da Taberî 37491'de tahriç etmiştir. Bu rivayetler toplam olarak birbirini desteklemektedir ama doğrusu âyetin genel ve Ebû Bekr'in bu genel kapsama girenlerden birisi olduğudur.

Scanned with CamScanner

17, 18. Halbuki malını temizlenmek için veren, çok sakınan kimse ise ondan uzaklaştırılacaktır.

19. Üstelik onun üzerinde hiçbir kimsenin karşılığı verilmesi gereken bir iyiliği de yoktur.

20. Ancak o yüce Rabbinin rızasını arayarak (bunu yapmıştır).

21. Yakında da elbette razı olacaktır.

Tefsiri:

Katâde dedi ki: *"Hidayete iletmek"* yani helal ve haramı açıklamak *"şüphesiz ki bize aittir."* Başkası da: Hidayet yolunu izleyen Allah'a ulaşır demiş ve bunu yüce Allah'ın: *"Doğru yolu göstermek Allah'a aittir."* (Nahl, 9) buyruğu gibi değerlendirmiştir. Bunu İbn Cerîr nakletmektedir.

"Âhiret de, dünya da elbette ki bizimdir." Yani hepsi bizim mülkümüzdür, her ikisinde mutlak tasarruf sahibi benim.

"İşte ben sizi oldukça alevli" Mücâhid: Yani alev alev hararet saçan diye açıkladı *"bir ateşi haber vererek korkuttum."*

[7322] İmam Ahmed dedi ki: en-Numan b. Beşir hutbe verip dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i hutbe vererek şöyle buyururken dinledim: *"Size ateşi haber vererek, sizi uyarıp korkuttum, size ateşi haber vererek, sizi uyarıp korkuttum, size ateşi haber vererek, sizi uyarıp korkuttum."* Hatta bir adam çarşıda bulunsaydı benim bulunduğum bu yerden (o çarşıda iken) onun sesini mutlaka duyardı. (en-Numan) dedi ki: Hatta omuzları üzerinde bulunan yünden desenli bir elbisesi ayaklarının yanına düştü.[429]

[7323] İmam Ahmed dedi ki: en-Numan b. Beşir hutbe verip dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Şüphesiz kıyâmet gününde cehennem ehli arasında azabı en hafif olan kişinin ayaklarının çukur yerine konacak iki kor ateşten dolayı onun beyni kaynayacak."*[430] Bunu Buhârî rivayet etmiştir.

[7324] Müslim de dedi ki: en-Numan b. Beşir dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Cehennemlikler arasında azabı en hafif olan*

429 Sahihtir. Ahmed, IV, 272. Senedi Müslim'in şartına uygundur.

430 Buhârî, 6561; Ahmed, IV, 471

Scanned with CamScanner

kişi ayakkabısı ve bağları ateşten olup, bunlardan dolayı beyni tencerenin kaynadığı gibi kaynayan bir kişidir. Bu haliyle bu kişi, kimsenin azabının kendisinden daha ağır olduğu kanaatine sahip olmayacak. Gerçekte ise o aralarında azabı en hafif olanlarıdır."[431]

"Oraya en bedbaht olandan başkası girmez." Yani o ateşe kendisini bütün yönlerinden kuşatacak şekilde en bedbaht olandan başka kimse girmez. Sonra bu en bedbaht olanı açıklayarak şöyle buyurmaktadır: *"O ki"* kalbi ile *"yalanlayıp"* organlarıyla, azalarıyla amel etmekten *"yüz çevirendir."*

[7325] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Bedbaht olandan başkası ateşe girmeyecektir."* Bedbaht kimdir? diye soruldu. O şöyle buyurdu: *"Hiçbir itaat işlememiş olmakla birlikte Allah'a masiyet olan hiçbir ameli de terk etmeyendir."*[432]

[7326] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kıyamet gününde yüz çevirenler dışında ümmetimin hepsi cennete girecektir."* Ashab: Ey Allah'ın Rasûlü! Yüz çevirenler kimlerdir? dedi. Şöyle buyurdu: *"Bana itaat eden cennete girer. Bana isyan eden de yüz çevirmiş olur."*[433] Bunu Buhârî de Muhammed b. Sinan'dan, o Fuleyh'den böylece rivayet etmiştir.

"Çok sakınan kimse ise ondan uzaklaştırılacaktır." Yani takva sahibi, tertemiz ve en çok takvaya riayet eden kimse cehennem ateşinden uzaklaştırılacaktır. Sonra da bu takva sahibi kimseyi *"malını temizlenmek için veren"* diye açıklamaktadır. Yani böyle bir kimse hem nefsini, hem malını, hem Allah'ın kendisine bağışlamış olduğu din ve dünya nimetlerini daha da temizlemek için Rabbine itaat yolunda malını harcar.

"Üstelik onun üzerinde hiçbir kimsenin karşılığı verilmesi gereken bir iyiliği de yoktur." Yani onun malını karşılık beklemeden infak etmesi, kendisine iyilik yapmış bulunan bir kimseyi mükâfatlandırmak için değildir. O malını bu maksatla vermez. Onun bu malını vermesinin asıl sebebi *"ancak o çok yüce Rabbinin rızasını arayarak"* vermesidir. Yani ahiret yurdunda, cennet bah-

431 Müslim, 213, h. no: 364

432 Zayıftır. Ahmed, II, 349. Senedinde İbn Lehia vardır. Zayıf bir ravidir.

433 Buhârî, 7280; Ahmed, II, 361

Scanned with CamScanner

çelerinde Rabbini görmek nimetine kavuşmak ümidiyle verir. Yüce Allah: *"Yakında da elbette razı olacaktır"* buyurmaktadır ki bu niteliklere sahip olan bir kimse yakında hoşnut olacaktır.

Müfessirlerden birden çok kişi bu âyetlerin Ebû Bekr es-Sıddîk (radıyallâhu anh) hakkında indiğini söylemiştir. Hatta bazıları bu hususta müfessirlerin icma etmiş olduğunu dahi nakleder. Onun bu buyrukların kapsamına girdiğinde şüphe yoktur ama daha uygun olanı ümmetin de bu genel kapsam içerisinde olduğudur çünkü görüldüğü gibi buyrukların lafzı geneldir: *"Halbuki malını temizlenmek için veren, çok sakınan kimse ondan uzaklaştırılacaktır. Üstelik onun üzerinde hiçbir kimsenin karşılığı verilmesi gereken bir iyiliği de yoktur."* Ama o ümmetin önüne geçmiş olan bütün bu niteliklerde ve diğer övülmeye değer vasıflarda ümmetinin tamamının önüne geçmiş birisidir. O sıddıktı, takvalıydı, cömertti, mevlasına itaat ve Allah'ın Rasûlü'ne yardım uğrunda mallarını karşılık beklemeden cömertçe veren birisi idi. Kerim Rabbinin rızasını arayarak nice dinarlar, dirhemler harcamıştır. Üstelik insanlardan hiçbir kimsenin karşılığında mükâfat verme ihtiyacını duyacağı, minnette bulunacağı bir iyiliği de yoktu. Aksine onun lütuf ve ihsanı diğer kabilelerin efendilerine ve başkanlarına da ulaşmıştı. Bu sebeple Sakiflilerin efendisi olan Urve b. Mes'ud Hudeybiye günü ona şöyle demişti: Ama Allah'a yemin ederek şunu diyeyim ki, şayet senin bana henüz sana karşılığını ödemediğim bir iyiliğim bulunmamış olsaydı kesinlikle sana cevap verecektim çünkü Ebû Bekr es-Sıddîk ona ağır sözler söylemişti. Arapların ileri gelenleriyle ve kabile başkanlarıyla durumu bu iken onların dışındakilere karşı durumu nasıl olabilir? Bu sebeple yüce Allah: *"Üstelik onun üzerinde hiçbir kimsenin karşılığı verilmesi gereken bir iyiliği de yoktur. Ancak o çok yüce Rabbinin rızasını arayarak (bunu yapar) yakında da elbette razı olacaktır"* buyurmuştur.

[7327] Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerindeki rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kim Allah yolunda bir çift mal infâk ederse/hayır yaparsa, cennetin kapılarından şöyle seslenilir: Ey Allah'ın kulu, senin bu yaptığın gerçekten bir hayırdır. Namaza devam edenler (namaz ehli) namaz kapısından çağırılırlar, cihad edenler (cihad ehli) cihad kapısından çağırılırlar, oruçlarını aksatmayanlar (oruç ehli) Reyyân kapısından davet edilirler, sadaka verenler (sadaka ehli) sadaka kapısından ağırlanırlar."* Hz.

Scanned with CamScanner

Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) böyle buyurduktan sonra Hz. Ebû Bekir: Anam babam sana feda olsun ey Allah'ın Rasûlü! Bu kapılardan çağırılan kimselere hiçbir sıkıntı olmayacağı belli. Peki bahsettiğiniz kapıların hepsinden çağırılan biri olacak mı? diye sordu. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Evet, umarım sen onlardan biri olursun!"*[434]

Leyl sûresi tefsirinin sonu.

Hamd ve minnet Allah'a mahsustur.

434 Daha önce kaynakları Zümer sûresi 73. âyetin tefsirinde gösterildi.

Scanned with CamScanner

بسم الله الرحمن الرحيم

DUHÂ SÛRESİ

[11 âyettir. Mekke'de inmiştir.]

[7328] Ebu'l-Hasan Ahmed b. Muhammed b. Abdullah b. Ebî Bezze el-Mukri yoluyla şöyle dediğini rivayet etmekteyiz: Ben İkrime b. Süleyman'a okudum. O da bana kendisinin İsmail b. Kustantin ile Şibl b. Abbad'a okuduğunu haber verdi. Ben *"Andolsun kuşluk vaktine"* sûresine varınca her ikisi de bana hatmi bitirinceye kadar her sûrenin sonunda tekbir getir, dediler. Çünkü biz İbn Kesir'e okuduk. O da bize bunu emretti ve ayrıca bize Mücâhid'e okuduklarını ve kendisine bunu emrettiğini haber verdi. Mücâhid de ona: Kendisinin İbn Abbâs'a okuduğunu, İbn Abbâs'ın ona bunu emrettiğini, İbn Abbâs'ın kendisine haber vererek Ubeyy b. Ka'b'a okuduğunu ve böyle yapmasını ona emrettiğini haber verdi. Ubeyy de kendisine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e Kur'ân okuduğunu ve ona bunu emrettiğini haber verdi.[435]

Bu Ebu'l-Hasan Ahmed b. Muhammed b. Abdullah el-Bezzi'nin münferiden rivayet ettiği bir sünnettir. Kendisi el-Kâsım b. Ebî Bezze'nin çocuklarındandır. Kıraatlerde imam birisi idi, ama hadiste Ebû Hâtim er-Râzî zayıf olduğunu belirtmiş ve: Ondan hadis nakletmem demiştir.

Aynı şekilde Ebû Câfer el-Ukaylî de: O hadisi münker birisidir demiştir, fakat Şeyh Şihabuddin Ebû Şame, *Şerhu'ş-Şatibiyye* adlı eserinde Şâfiî'den namazda bu şekilde tekbir getiren bir adamı duyunca ona: Güzel yaptın ve sünneti isabet ettirdin demiştir. Bu da bu hadisin sahih olmasını gerektirmektedir.

435 Zayıftır. Hakim, III, 304; Vâhidî, el-Vasit, IV, 513-514. Senedi el-Bezzi zayıf olduğundan ötürü zayıftır. Bu hadiste ona mutabaat olunmamıştır. Bununla birlikte Hakim sahih olduğunu söylemiş ama Zehebî illetli olduğunu ifade etmiştir.

Scanned with CamScanner

Diğer taraftan kıraat âlimleri bu tekbirin nerede ve nasıl getirileceği hususunda farklı kanaatlere sahiptir. Kimileri: *"Andolsun örtüp bürüdüğü zaman geceye"* (Leyl, 1) sûresinin sonunda tekbir getirir demiş, başkaları: *"Andolsun kuşluk vaktine"* (Duhâ, 1) sûresinin sonundan itibaren tekbir getirir demişlerdir. Tekbirin ne şekilde olacağı da bazılarına göre sadece Allahu ekber der ve başka bir şey söylemez, bazıları da: Allahu ekber lâ ilahe illallah Allahu ekber der, demişlerdir.

[7329] Kıraat âlimleri Duhâ sûresinin başından itibaren tekbir getirmenin münasebetine dair şunu zikretmektedirler: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e vahyin gelişi gecikip, belli bir süre vahiy kesildikten sonra melek gelerek ona: *"Andolsun kuşluk vaktine, örtüp bürüdüğünde geceye ki..."* diye sûrenin tamamını ona vahyedince o da sevinç ve neşe ile tekbir getirdi.[436] Fakat bu hakkında sahih veya zayıf olduğu hükmünü vermeyi gerektirecek bir senetle rivayet edilmemiştir. Allah en iyi bilendir.

وَالضُّحَىٰ ﴿١﴾ وَاللَّيْلِ إِذَا سَجَىٰ ﴿٢﴾ مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَىٰ
﴿٣﴾ وَلَلْآخِرَةُ خَيْرٌ لَكَ مِنَ الْأُولَىٰ ﴿٤﴾ وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ
فَتَرْضَىٰ ﴿٥﴾ أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَآوَىٰ ﴿٦﴾ وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَىٰ
﴿٧﴾ وَوَجَدَكَ عَائِلًا فَأَغْنَىٰ ﴿٨﴾ فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ ﴿٩﴾ وَأَمَّا
السَّائِلَ فَلَا تَنْهَرْ ﴿١٠﴾ وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ ﴿١١﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;

1. Andolsun kuşluk vaktine,

2. Örtüp bürüdüğünde geceye ki,

3. Rabbin seni terk de etmedi, sana darılmadı da,

4. Andolsun ki, ahiret senin için dünyadan daha hayırlıdır,

5. Elbette Rabbin sana verecek, sen de hoşnut olacaksın,

6. Hem (Rabbin) seni yetimken barındırmadı mı?

7. Şaşkınken seni doğru yola iletmedi mi?

436 Asılsızdır çünkü buna dair bir senet bulamadım.

Scanned with CamScanner

8. Seni fakirken, zengin kılmadı mı?

9. O halde yetime gelince, sakın (onu) kahretme,

10. İsteyene gelince, sakın azarlama,

11. Bununla beraber Rabbinin nimetini anlat.

Tefsiri:

[7330] İmam Ahmed dedi ki: el-Esved b. Kays dedi ki: Cundub'u şöyle derken dinledim: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) hastalanmıştı. Bu sebeple bir ya da iki gece (teheccüd için) namaza kalkamadı. Bir kadın gelerek: Ey Muhammed! Gördüğüm kadarıyla şeytanın seni terk etmiş bulunuyor, dedi. Bunun üzerine aziz ve celil Allah: *"Andolsun kuşluk vaktine, örtüp büründüğünde geceye ki Rabbin seni terk de etmedi, sana darılmadı da"* buyruklarını indirdi.[437] Bunu Buhârî, Müslim, Tirmizî, Nesâî, İbn Ebî Hâtim ve İbn Cerîr değişik rivayet yollarından el-Esved b. Kays'dan, o Cundub b. Abdullah el-Beceli el-Alaki'den böylece rivayet etmişlerdir.

[7331] Süfyân b. Uyeyne'nin, el-Esved b. Kays'dan naklettiği rivayetinde şöyle denilmektedir: Cundub'u şöyle derken dinledim: Cebrâil'in Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelmesi gecikince müşrikler: Muhammed'e veda edildi dediler. Bunun üzerine yüce Allah: *"Andolsun kuşluk vaktine, örtüp büründüğünde geceye ki Rabbin seni terk de etmedi, sana darılmadı da"* buyruklarını indirdi.[438]

[7332] İbn Ebî Hâtim dedi ki: el-Esved b. Kays, Cundub'u şöyle derken dinlemiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e atılan bir taş parmağına isabet edince şöyle demişti: *"Sen ancak kanayan bir parmaksın. Allah yolunda bununla karşılaştın."* (Cundub) dedi ki: İki ya da üç gece (teheccüd için) kalkmadı. Bu sebeple bir kadın ona: Gördüğüm kadarıyla şeytanın seni terk etmiş bulunuyor, dedi. Bunun üzerine: *"Andolsun kuşluk vaktine, örtüp büründüğünde geceye ki Rabbin seni terk de etmedi, sana darılmadı da"* âyetleri nazil oldu.[439]

---

437 Buhârî, 1124; Müslim, 1797; Tirmizî, 3345; Nesâî, Tefsir, 701; Ahmed, IV, 312

438 Müslim, 1797, h. no: 114. Buradakinden daha geniş.

439 Gariptir. Senedi sahihtir. Ravileri Buhârî ve Müslim'in ravileri olmakla birlikte, metin bu lafızla gariptir. Hadisi Buhârî ve Müslim metinde şiiri zikretmeksizin bu hadisi tahriç etmişlerdir. Bu beyit bu olayın dışında bir olayın geçtiği bir hadiste geçmektedir. Bu şekilde bunu Müslim, 1796'da tahriç etmiştir. Bütün bunlardan daha garibi de Tirmizî'nin

Scanned with CamScanner

Hadisin bu anlatımı İbn Ebî Hâtim'in hadisi kendisinden rivayet ettiği iki kişiden birisi olan Ebû Said (el-Eşec)'e aittir. Denildiğine göre bu kadın Ebû Leheb'in karısı Ümmü Cemil'dir. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in parmağının kanaması ve onun bu sözü vezinli olarak söylemiş olması Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde sabittir, ama burada garip görülen elinin kanamasının gece teheccüde kalkamayışına ve bu sûrenin inişine sebep olarak zikredilmesidir.

[7333] İbn Cerîr'in şu rivayetine gelince: Abdullah b. Şeddad'dan rivayete göre Hatice (radıyallâhu anhâ) Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: Gördüğüm kadarıyla Rabbin seni terk etmiş bulunuyor, dedi. Bunun üzerine Allah: *"Andolsun kuşluk vaktine, örtüp bürüdüğünde geceye ki Rabbin seni terk de etmedi, sana darılmadı da"* buyruklarını indirdi.[440]

[7334] Yine (İbn Cerîr) dedi ki: Hişam b. Urve babasından şöyle dediğini nakletti: Cebrâil'in Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelmesi oldukça gecikti. Bu sebeple Allah Rasûlü de ileri derecede sabırsızlandı. Hatice: Ben senin bu kadar sabırsızlandığını gördüğüm için Rabbinin sana darıldığını görüyorum dedi. Bunun üzerine: *"Andolsun kuşluk vaktine, örtüp bürüdüğünde geceye ki Rabbin seni terk de etmedi, sana darılmadı da"* sûresi sonuna kadar indi.[441] Bu zikredilen bu iki yoldan da mürsel bir hadistir. Muhtemelen Hatice'nin adının geçmesi mahfuz değildir yahut da bu o sözleri üzüntü ve kederini anlatmak için söylemiştir. Allah en iyi bilendir.

---

bunu 3345 numara ile İbn Ebî Ömer'in, İbn Uyeyne'den böylece naklettiği bir hadis olarak tahriç etmiş olmasıdır. Bunun baş tarafı da: "Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte idim..." şeklinde olup, İbn Ebî Hâtim'in hadisi zikrettiği gibi zikretmiştir. Bu ise Müslim'in şartına uygun olsa dahi oldukça münkerdir. Çünkü hadisin baş tarafında "birlikte idim" denilirken, son kısmında "... âyetleri nazil oldu" denilmektedir. Bilindiği gibi sûre ittifakla Mekke'de inmiştir, Cündüb ise Medine döneminde Müslüman olmuştur. Hatta Ahmed: Onun eskiye dayanan bir sahabiliği yoktur demiştir. Tehzib'e bakınız. Elbani, Sahihu't-Tirmizî'de, 2665 numarada hadisin zahirine bakarak sahihtir, müttefekun aleyh'tir demiştir. Halbuki daha önce Buhârî ve Müslim'in bu hadisi bu lafızla rivayet etmedikleri geçmişti. Bu lafız ise gariptir, illeti ise İbn Ebî Ömer'dir. Ebû Hâtim: Bir miktar gafleti vardı demişti, Allah en iyi bilendir.

440 Taberî, 37507'de Abdullah b. Şeddad'dan diye tahriç etmiştir. Bu mürseldir çünkü İbn Şeddad tabiindendir. Bu sebeple haber zayıftır.

441 Taberî, 37512'de Urve'den mürsel olarak. Hadis mudaldır. Doğrusu bu sözleri söyleyenin Müslim'in az önce geçen rivayetinde belirtildiği üzere Kureyş'ten bir kadın olduğudur. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

Aralarında İbn İshâk'ın da bulunduğu seleften bazı kimseler Cebrâil'in bu sûreyi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) el-Abdah'da bulunurken Allah'ın kendisini yaratmış olduğu gerçek sûretinde ona görünüp de kendisine yukarıdan aşağıya yaklaşıp, sarktığı zaman ve *"kuluna vahyettiklerini vahyetti"* (Necm, 10) buyruğunda dile getirildiği üzere vahyetmiştir. (Seleften bu kimseler) dedi ki: Ona bu sûreyi: *"Andolsun kuşluk vaktine, örtüp büründüğünde geceye ki..."* diye vahyetti.

İbn Abbâs'tan naklen Avfî dedi ki: Kur'ân Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e nazil olunca bir ara Cebrâil'in ona inmesi birkaç gün gecikti. Allah Rasûlü de bundan dolayı çokça rahatsız oldu. Müşrikler de: Rabbi kendisini terketti, ona darıldı dediler. Yüce Allah da: *"Rabbin seni terk de etmedi, sana darılmadı da"* buyruklarını indirdi.

"Andolsun kuşluk vaktine" buyruğu yüce Allah'ın kuşluk vaktine ve onda yaratmış olduğu aydınlığa ettiği bir yemindir.

"Örtüp büründüğünde" yani sükûna erip, karanlığı bastırıp, koyulaştığında *"geceye ki.."* Bu açıklamayı Mücâhid, Katâde, Dahhâk, İbn Zeyd ve başkaları yapmıştır. Bu da yaratıcının bunu da, öbürünü de yaratmaya kudretinin bulunduğunun açık bir delilidir. Nitekim yüce Allah: *"Andolsun örtüp büründüğü zaman geceye, ağarıp açıldığı zaman gündüze"* (Leyl, 1-2); *"Sabahı yarıp çıkarandır, geceyi de bir sükûn (vakti), güneş ve ayı da birer hesap (işareti) kıldı. Bu aziz olanın, hakkıyla bilenin takdiridir."* (En'âm, 96) buyurmaktadır.

"Rabbin seni terk etmedi" sana elveda deyip, vedalaşmadı. *"Sana darılmadı"* yani sana buğz etmedi, nefret etmedi *"da, andolsun ki ahiret senin için dünyadan daha hayırlıdır."* Yani şüphesiz ahiret yurdu senin için bu dünya yurdundan hayırlıdır. Bu sebeple Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) insanlar arasında dünyaya rağbeti en az, onu bir kenara bırakıp, önemsemeyişi en büyük olandı. Nitekim bu onun siretinden kesin olarak bilinen bir husustur. Allah Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ömrünün sonunda dünyada dünyanın sonuna kadar ebediyen bırakıldıktan sonra cennete girmek ile aziz ve celil Allah'ın huzuruna gitmekten birisini seçmekte serbest bırakılınca o Allah yanında bulunanları bu aşağılık dünyaya tercih etmiştir.

Scanned with CamScanner

[7335] İmam Ahmed dedi ki: Abdullah b. Mes'ud dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir hasırın üzerine yatmıştı. Hasırın izleri onun böğründe göründü. O uyanınca ben de onun böğrünü sıvazlamaya başladım ve şöyle dedim: Ey Allah'ın Rasûlü! Neden bize haber vermedin? Senin için hasırın üzerine bir şeyler yayardık. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şu cevabı verdi: *"Benim dünyayla işim ne ki? Ben nerede dünya nerede? Benim misalim ile dünyanın misali bir ağacın altında kalan sonra da o ağacı bırakıp giden bir yolcu gibidir."*[442] Bunu Tirmizî ve İbn Mâce el-Mesudi'nin böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmişlerdir. Tirmizî: Hasen, sahihtir, demiştir.

"Elbette Rabbin sana verecek, sen de hoşnut olacaksın." Yani ahiret yurdunda Rabbi kendisine ümmeti hakkında olsun, onun için hazırlamış olduğu lütuf ve ikramlar olsun onu razı edinceye kadar ona verecektir. Bu verecekleri arasında ileride geleceği gibi kıyıları içi oyulmuş inciden çadırlar, çamuru esfer miski olan Kevser ırmağı da vardır.

[7336] İmam Ebû Amr el-Evzâî, İsmail b. Ubeydullah b. Ebi'l-Muhacir el-Mahzumi'den, o Ali b. Abdullah b. Abbâs'tan, o babasından şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e kendisinden sonra ümmetine fetihle verilecek bütün hazineler birer birer gösterildi. Buna çok sevindi sonra Allah: *"Elbette Rabbin sana verecek, sen de hoşnut olacaksın"* buyruğunu indirdi. Ona cennette her bir köşkte gerektiği kadar zevceler ve hizmetçiler bulunduğu halde bir milyon köşk verdi.[443]

Bunu İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim kendi yolundan rivayet etmiştir. Bu da İbn Abbâs'a kadar ulaşan sahih bir senettir. Böyle bir şey ise ancak tevkif yoluyla (nebiden duyularak) söylenebilir.[444]

---

442 Sahihtir. Tirmizî, 2378; İbn Mâce, 4109; Ahmed, I, 441. Senedinde el-Mesudi vardır ki hıfzı sonradan değişmiştir ama hadisin çok sayıda şahidi vardır.

443 Hakim, II, 526; Taberî, 37513; Taberânî, 10650; Vâhidî, Esbabu'n-Nuzul, 861. Taberî'de ravi Amr b. Haşim vardır, kavi değildir. Hakim ve başkalarında ise Revvad el-Cerrah vardır. O da zayıftır.

444 Merhum musannıf böyle demiştir ama doğrusu bunun bütün ashab hakkında özellikle de İbn Abbâs hakkında söylenemeyeceğidir çünkü o Kur'ân'ı Mücâhid'e ve başkalarına âyet âyet tefsir eder ve bu hususta kendisi de içtihad ederdi. Ayrıca İsrâiliyat da hadis nakletmiştir.

Scanned with CamScanner

Süddî, İbn Abbâs'tan naklen dedi ki: Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in razı oluşunun bir bölümü de Ehl-i beytinden hiç kimsenin cehenneme girmemesidir. Bunu İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir. Hasan dedi ki: Bununla şefaat (ederek cennete gireceklerin)i kastetmektedir. Ebû Câfer el-Bakır da böyle demiştir.

[7337] Ebû Bekr b. Ebî Şeybe dedi ki: Abdullah dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Biz Allah'ın bizim için dünyaya ahireti tercih edip seçtiği bir beytin ehliyiz: 'Elbette Rabbin sana verecek, sen de hoşnut olacaksın.'"*[445]

Sonra yüce Allah kulu ve Rasûlü Muhammed'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) nimetlerini sayarak şöyle buyurmaktadır: *"Hem seni yetimken barındırmadı mı?"* Çünkü kendisi annesinin karnında iken babası vefat etmişti. Doğumundan sonra vefat ettiği de söylenmiştir. Sonra annesi Vehb kızı Âmine kendisi altı yaşında iken vefat etti. Bundan sonra dedesi Abdulmuttalib onu sekiz yaşında vefat edinceye kadar himayesine alıp, bakımını üstlendi. Arkasından amcası Ebû Tâlib onu himayesine aldı sonra kırk yaşında iken Allah onu peygamber olarak gönderdikten sonra da onu korumaya, ona yardımcı olmaya, onun değerini üstün tutup, ona gereken tazimi göstermeye, kavminin ona olan eziyetlerini önlemeye hep çalışıp durdu. Ebû Tâlib bütün bunları yaparken aynı zamanda kavminin dini putlara ibadet üzere idi. Bütün bunlar Allah'ın kaderi ve güzel tedbiri ile olmuştu. Sonunda hicretten kısa bir süre önce Ebû Tâlib de vefat etti. Bu sefer Kureyş'in beyinsizleri ve cahilleri ona karşı cesaretlendi. Allah da onun için aralarından hicreti, Evs ve Hazrec'den oluşan ensarın şehrine nasip edip seçti. Nitekim yüce Allah sünnetini en eksiksiz ve en mükemmel şekilde gerçekleştirdi. Allah Rasûlü onların yanına varınca onu barındırdılar, ona yardım ettiler, onun etrafını ihtimamla sardılar, önünde savaştılar. Allah hepsinden razı olsun. İşte bütün bunlar Allah'ın onu korumasının, onu himaye etmesinin, ona itina göstermesinin bir neticesi idi.

"Şaşkınken seni doğru yola iletmedi mi?" buyruğu yüce Allah'ın şu buyruğu gibidir: *"Sana da böylece emrimizden bir ruh vahyettik. Kitabın da,*

445 İbn Ebî Şeybe, VII, 37716. Senedi Yezîd b. Ebî Ziyad zayıf olduğundan ötürü zayıftır. Hadisin bir bölümü daha vardır ama orada âyet zikredilmemektedir. Muhtemelen musannıfın zikrettiği bu rivayet (İbn Ebî Şeybe'nin) "Tefsir"inde geçmektedir. Allah en iyi bilendir. Tefsiri de henüz basılmamıştır.

Scanned with CamScanner

İmanın da ne olduğunu bilmezdin fakat biz onu kendisiyle kullarımızdan dilediğimizi hidayete ilettiğimiz bir nur kıldık ve muhakkak ki sen dosdoğru yola iletirsin." (Şûrâ, 52)

Kimi müfessir şöyle demiştir: Bundan maksat Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in küçükken Mekke'nin yollarından birisinde kaybolup sonradan geri dönmesidir. Denildiğine göre o amcası ile birlikte Şam'a giderken kaybolmuştu. Geceleyin bir deveye binmişti. İblis gelip, o deveyi yolun dışına çıkarttı sonra Cebrâil gelip, iblisi bir defa üfledi, o da bu üfleyişten dolayı Habeşistan'a kadar gitti sonra Cebrâil deveyi alıp doğru yola getirdi. Bu iki rivayeti de Beğavî nakletmiştir.

"Seni fakirken zengin kılmadı mı?" Yani sen fakir ve bakıma muhtaç aile fertleri olan birisi idin. Allah da seni kendisinden başka kimseye muhtaç etmedi. Böylelikle yüce Allah ona hem sabreden fakirin, hem şükreden zenginin makamını birlikte nasip etti. Allah'ın salât ve selamı ona olsun.

Katâde yüce Allah'ın: *"Hem seni yetimken barındırmadı mı? Şaşkınken seni doğru yola iletmedi mi? Seni fakirken zengin kılmadı mı?"* buyrukları hakkında dedi ki: Bunlar aziz ve celil Allah'ın kendisine nübüvveti vermeden önce Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in geçtiği aşamalardır. Bunu İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir.

[7338] Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerindeki rivayete göre Ebû Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Zenginlik çok mal sahibi olmak değildir ama zenginlik nefsin zenginliğidir."*[446]

[7339] Müslim'in Sahih'inde Abdullah b. Amr'dan şöyle dediği nakledilmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Müslüman olan, kendisine yetecek kadar rızkı verilen ve kendisine verdikleriyle Allah'ın kanaatkâr kıldığı kimse kurtulmuştur."*[447]

Sonra yüce Allah: *"O halde yetime gelince, sakın kahretme!"* Yani sen yetim idin, Allah seni barındırdı. Bu sebeple yetimi kahretme, üzme, yetim için merhametli, şefkatli bir baba gibi ol.

"İsteyene gelince sakın azarlama!" Yani nasıl sen şaşkınken Allah seni doğru yola ilettiyse doğru yolu öğrenmek için ilim hakkında sana soru soran

446 Buhârî, 6446; Müslim, 1051; Tirmizî, 2343; Ahmed, II, 389; İbn Hibbân, 679
447 Müslim, 1054; Tirmizî, 2348; İbn Mâce, 4138; Ahmed, II, 168, 172; İbn Hibbân, 670

Scanned with CamScanner

kimseyi de azarlama! İbn İshâk dedi ki: *"İsteyene gelince sakın azarlama!"* Yani zorba, mütekebbir, çirkin konuşan, Allah'ın zayıf kullarına karşı sert ve kaba davranan bir kişi olma. Katâde dedi ki: Bununla yoksul kimsenin merhametlice ve yumuşak bir şekilde geri döndürülmesidir.

"Bununla beraber Rabbinin nimetini anlat." Yani sen fakir ve yoksul birisi iken Allah seni zengin kılıp, ihtiyaçtan kurtardığı gibi, sen de Allah'ın üzerindeki nimetleri anlat.

[7340] Nitekim Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yaptığı rivayet edilen duada şöyle denilmektedir: *"Bizleri nimetlerine şükreden, onlardan övgüyle söz eden, o nimetleri kabul eden kimseler kıl ve onları üzerimize tamamla."*[448] İbn Cerîr dedi ki: Ebû Nadra dedi ki: Müslümanlar nimetin anlatılmasının onun şükrünün bir bölümü olduğu kanaatinde idiler.

[7341] İmam Ahmed'in oğlu Abdullah dedi ki: en-Numan b. Beşir dedi ki. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) minber üzerinde iken şöyle buyurdu: *"Aza şükretmeyen, çoğa da şükretmez, insanlara teşekkür etmeyen, Allah'a da şükretmez. Allah'ın nimetini anlatmak bir şükürdür, onu terk etmek ise nimete karşı nankörlüktür. Cemaat rahmettir, ayrılık azaptır."*[449] Senedi zayıftır.

[7342] Sahih'te Enes'ten gelen rivayete göre muhacirler: Ey Allah'ın Rasûlü! Ensar ecrin tamamını alıp götürdüler dedi. Allah Rasûlü: *"Onlar için Allah'a dua ettiğiniz ve onlardan övgüyle söz ettiğiniz sürece hayır"* buyurdu.[450]

[7343] Ebû Dâvûd dedi ki: Ebû Hureyre, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir: *"İnsanlara teşekkür etmeyen, Allah'a da şükretmez."*[451] Bunu Tirmizî, Ahmed b. Muhammed'den, o İbnu'l-Mübârek'ten, o er-Rabî b. Müslim'den rivayet etmiş ve: Sahihtir, demiştir.

---

448 Daha önce geçmişti.

449 Hasendir. Ahmed, IV, 375. en-Numan b. Beşir'in naklettiği bir hadis olarak senedi zayıftır, senedinde el-Cerrah b. Melih vardır. O da hadis rivayeti zayıf bir kimsedir. Heysemi ise Mecma, 13648'de bunu Şabi'den rivayet eden Ebû Abdurrahman'ı tanımıyorum demektedir ama hadisin bütün cümlelerinin şahitleri vardır. Biraz sonra gelecekler bunlardandır.

450 Daha önce Haşr sûresi 9. âyetin tefsirinde geçti.

451 Ebû Dâvûd, 4811; Tirmizî, 1955; Buhârî, el-Edebu'l-Müfred, 218; Tayalisi, 2491; Ahmed, 58; İbn Hibbân, 3407. Sahih bir hadistir, şahitleri vardır.

Scanned with CamScanner

[7344] Ebû Dâvûd dedi ki: Câbir, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Her kime bir nimet ihsan edilir de o da bunu söylerse o nimete şükretmiş olur ama onu gizlerse ona nankörlük etmiş olur."*[452] Bunu sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.

[7345] Ebû Dâvûd dedi ki: Câbir b. Abdullah dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Her kime bir şeyler verilirse o da imkân bulursa onun, karşılığını versin. Şayet verecek karşılık bulamazsa bundan dolayı (onu) övgüyle ansın çünkü bundan dolayı öven kişi ona teşekkür etmiş olur. Kim de onu gizlerse ona karşı nankörlük etmiş olur."*[453] Ebû Dâvûd dedi ki: Bunu Yahyâ b. Eyyûb da Umare b. Gaziye'den, o Şurahbil'den, o Câbir'den diye rivayet etmiş, ondan hoşlanmadıkları için ismini vermemişlerdir.[454] Bunu sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.

Mücâhid dedi ki: Buyruktan maksat Rabbinin sana vermiş olduğu nübüvvettir. Yine ondan gelen rivayete göre maksat Kur'ân-ı Kerim'dir. Leys bir adamdan o Hasan b. Ali'den rivayetle: *"Bununla beraber Rabbinin nimetini anlat"* buyruğu hakkında dedi ki: Hayır olarak her ne işlersen kardeşlerine anlat.

Muhammed b. İshâk dedi ki: Allah'tan sana bir nimet ve nübüvvet denilen bu ikram geldikçe sen de bunu anlat, söz konusu et, ona davet et. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Allah'ın kendisine ihsan etmiş olduğu nübüvveti aile halkı arasından güvendiği kimselere gizlice söylüyordu. Kendisine namaz kılması da farz kılınmıştı, o da namaz kıldı.

Duhâ sûresi tefsirinin sonun.

Hamd ve minnet Allah'a mahsustur.

---

452 Sahihtir. Ebû Dâvûd, 4814. Senedi hasendir, şahitleri vardır. Bk. Silsiletu'l-Ehadisi's-Sahiha, 618

453 Hasendir. Ebû Dâvûd, 4813. Senette Şurahbil b. Sâd vardır. Hâfızası karışmıştır. Bundan dolayı birden çok kişi zayıf olduğunu belirtmiştir ama buna mutabaatta bulunulmuştur çünkü Tirmizî, 2034'te bunu başka bir yoldan rivayet etmiş olup, orada da senedinde Ebû Zubeyr an lafzını kullanarak rivayette bulunmuştur fakat mutabaat için elverişli bir rivayettir.

454 Yani Umare b. Gaziye Şurahbil adını zikretmekten hoşlanmamıştır. Bu sebeple birinci senette "kavminden bir adam" demek sûretiyle onun adını vermemiştir.

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

İNŞİRÂH SÛRESİ

[8 âyettir. Mekke'de inmiştir.]

أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ ﴿١﴾ وَوَضَعْنَا عَنْكَ وِزْرَكَ ﴿٢﴾ الَّذِي أَنْقَضَ ظَهْرَكَ ﴿٣﴾ وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ ﴿٤﴾ فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا ﴿٥﴾ إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا ﴿٦﴾ فَإِذَا فَرَغْتَ فَانْصَبْ ﴿٧﴾ وَإِلَىٰ رَبِّكَ فَارْغَبْ ﴿٨﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;

1. Biz göğsünü senin için açıp genişletmedik mi?

2, 3. Ve sırtına çok ağır gelen yükünü üzerinden indirmedik mi?

4. Hem biz şanını da yükseltmedik mi senin?

5. Çünkü gerçekten güçlükle beraber kolaylık vardır.

6. Evet, gerçekten güçlükle beraber kolaylık vardır.

7. O halde boş kaldın mı hemen yorul,

8. Ve yalnız Rabbine yönel!

Tefsiri:

Yüce Allah: *"Biz göğsünü senin için açıp genişletmedik mi?"* buyurmaktadır. Yani biz senin için göğsünü nurlandırmak, onu genişletmek, kuşatıcı ve kapsayıcı yapmak anlamına göğsünü senin için açıp genişletmedik mi? Nitekim yüce Allah'ın: *"Allah kimi doğru yola iletmeyi dilerse göğsünü İslam'a*

Scanned with CamScanner

açar." (En'âm, 125) buyurmaktadır. Allah onun göğsüne genişlik verdiği gibi aynı şekilde onun şeriatını da geniş, bol, müsamahakâr, kolay, darlığı ağırlığı ve sıkıntısı olmayan bir şeriat yapmıştır.

Yüce Allah'ın: *"Biz göğsünü senin için açıp genişletmedik mi?"* buyruğundan maksadın Mâlik b. Sa'saa'nın rivayet ettiği ve daha önce kaydettiğimiz hadiste belirtildiği üzere İsrâ gecesi göğsünün açılması olduğu da söylenmiştir. Tirmizî bu hadisi burada zikretmektedir. Bu her ne kadar Mâlik b. Sa'saa'nın rivayet ettiği gibi İsrâ gecesinde gerçekleşmiş bir hadise olmakla birlikte bununla diğer anlam arasında bir aykırılık yoktur. Çünkü İsrâ gecesinde onun göğsüne yapılan ve bundan dolayı ortaya çıkan manevi genişlik de aynı şekilde onun göğsüne verilen genişliğin bir parçasıdır. Allah en iyi bilendir.

[7346] İmam Ahmed'in oğlu Abdullah dedi ki: Ubeyy b. Ka'b'dan rivayete göre Ebû Hureyre, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e başkasının sormaya cesaret etmediği çeşitli hususlar hakkında soru sorma cesaretini gösteren birisi idi. Ey Allah'ın Rasûlü! Nübuvvet adına ilk olarak gördüğün ne idi? dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) doğrulup oturdu ve şöyle buyurdu: *"Gerçekten bir soru sordun ey Ebû Hureyre! Ben on yaşını birkaç ay geçmiş iken sahrada bulunuyordum. Derken başımın üstünde bir konuşma sesi duydum. Bir de ne göreyim, bir adam diğerine bu o mudur diyordu. Öbürü evet dedi ve hiçbir yaratılmışta görmediğim yüzlerle, hiçbir yaratılmıştan almadığım kokularla ve hiç kimse üzerinde görmediğim elbiselerle karşıma geldiler. Bana doğru yürüyüp geldiler, ondan sonra onların her biri bir kolumdan tuttu ama onlardan birisinin de bana dokunduğunu hissetmiyordum. Biri diğerine: Onu yatır dedi. Beni zorlamadan, sıkıntısızca yatırdılar. Biri diğerine: Göğsünü yar dedi, onlardan biri gördüğüm kadarıyla kansız ve ağrısız bir şekilde göğsümü açtı. Sonra ona: Kini ve kıskançlığı çıkar dedi. O sülük gibi bir şey çıkartıp, onu bir kenara fırlattı. Ona: Şefkat ve merhameti koy dedi. Bu sefer çıkartılan gibi ama gümüşe benzer bir şey gördüm sonra sağ ayağımın baş parmağını salladı ve selametle git dedi. Ben de küçüklere karşı şefkat, büyüklere karşı merhametli olarak böylece onunla döndüm."*[455]

455 Abdullah, Zevaidu'l-Müsned, V, 139'da zayıf bir senetle tahriç etmiştir. Muaz b. Muhammed makbul bir ravidir. Muhammed b. Muaz ise meçhul birisidir ama hadisin aslının şahitleri vardır.

Scanned with CamScanner

"Yükünü üzerinden indirmedik mi?" buyruğu: *"Allah geçmiş ve gelecek günahını bağışlasın."* (Feth, 2) buyruğu ile aynı anlamdadır.

"Sırtına çok ağır gelen" anlamındaki buyrukta geçen *"enkada"* fiilinin mastarı olan (الإنقاض) ses demektir. Seleften birden çok kişi yüce Allah'ın: *"Sırtına çok ağır gelen"* buyruğunu taşıması sana çok ağır gelen, diye açıklamışlardır.

"Hem biz şanını da yükseltmedik mi senin?" buyruğu hakkında Mücâhid dedi ki: Ben ne zaman anılacak olursam sen de benimle birlikte anılacaksın: Eşhedu en la ilahe illallah (denildikçe) ve eşhedu enne Muhammeden Rasûlullah (denilecek).

Katâde dedi ki: Allah dünyada da, ahirette de onun şanını yükseltmiştir. Eşhedu en la ilahe illallah ve enne Muhammeden Rasûlullah, nidasını yüksek sesle söylemeyen hiçbir hatib, şahadet getiren hiçbir kimse ve namaz kılan hiçbir kimse yoktur.

[7347] İbn Cerîr dedi ki: Ebû Said, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Cebrâil bana gelerek: Benim de Rabbim, senin de Rabbin senin şanını nasıl yükselttim diyor, dedi."* Allah Rasûlü: *"Allah en iyi bilendir"* dedi. (Cebrâil dedi ki: Rabbin) şöyle buyurdu: "Ben anılacak olursam sen de benimle birlikte anılırsın."[456] İbn Ebî Hâtim de bunu böylece Yunus b. Abdula'la'dan rivayet etmiş bulunmaktadır. Ebû Ya'la da bunu İbn Lehia yoluyla Derrac'dan rivayet etmiştir.

[7348] İbn Ebî Hâtim dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Rabbimden bir dilekte bulundum. Keşke ondan onu dilememiş olsaydım, dedim. Ben: Benden önce birtakım nebîler vardı. Onlardan kiminin emrine rüzgârı verdin, kimileri ölüleri diriltiyordu. Rabbim şöyle buyurdu: Ey Muhammed! Ben seni yetim bulup, barındırmadım mı? dedi. Ben: Evet, Rabbim dedim. Seni şaşkın bulup doğru yola iletmedim mi? dedi. Ben: Evet, Rabbim dedim. O: Seni fakir bulup, zengin etmedim mi? dedi. Ben: Evet, Rabbim dedim. O: Senin için göğsünü açıp genişletmedim mi? Senin için şanını yükseltmedim mi? dedi. Ben: Evet, Rabbim, dedim."*[457]

456 İbn Hibbân, 3382; Taberî, 37532. Senedi zayıftır çünkü Derrac'ın Ebu'l-Heysem'den naklettiği bir rivayettir.

457 Senedinde İbnu's-Saib vardır ki hafızası son zamanlarında karışmıştır ama Hammad kendisinden hafızası karışmadan önce hadis dinlemiştir. Buna göre hadis inşallah hasendir.

Scanned with CamScanner

[7349] Ebû Nuaym, *Delâilu'n-Nubuvve* adlı eserinde dedi ki: Enes dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Semavat ve yer ile ilgili hususlarda Allah'ın bana emrettiklerini tamamlayıp, bitirince şöyle dedim: Rabbim benden önce ne kadar nebî geldiyse hepsine ikramda bulunmuşsundur. İbrâhim'i Halil, Mûsâ'yı kelim edindin, dağları Dâvûd'un emrine verdin, rüzgârı ve şeytanları Süleyman'ın, İsa için ölüleri dirilttin. Bana ne verdin? Rabbim şöyle buyurdu: Sana bütün bunlardan daha faziletli olanı vermedim mi? Ben ne zaman anılacak olursam, benimle birlikte sen de anılacaksın. Ümmetinin göğüslerini Kur'ân'ı ezberden okuyacak şekilde İnciller gibi kıldım. Halbuki bunu hiçbir ümmete vermiş değilim. Sana Arşımın hazinelerinden bir hazine verdim: La havle ve la kuvvete illa billahil aliyyil azim(i verdim.)"*[458]

Beğavî, İbn Abbâs ve Mücâhid'den naklederek diyor ki: Bundan maksat da ezandır yani ezanda adının anılmasıdır sonra da Hassan b. Sabit'in şiirlerinden şu beyitleri kaydetmektedir:

أَغَرّ عَلَيه للنبوة خَاتَم مِنَ الله من نُور يَلوحُ وَيشْهَد

وَضمَّ الإلهُ اسم النبي إلى اسمه إذا قَالَ في الخَمْس المؤذنُ: أشهدُ

وَشَقَّ لَهُ مِن اسمه ليُجِلَّه فَذُو العَرشِ محمودٌ وهَذا مُحَمَّدُ

Beyaz tenlidir o, üzerinde nübuvvetin mührü vardır
Allah'tan parıldayan bir nurdandır ve hem şahadet etmektedir
Yüce ilahımız nebîmizin adını kendi adına kattı
Müezzin beş vakit ezan okurken her "eşhedu" dediği zaman
Onun şanını yüceltmek için adından onun için bir ad türetti
Arşın sahibi Mahmud'dur, bunun adı da Muhammed'dir.

Başkaları da şöyle demiştir: Allah öncekiler arasında onun şanını yüceltmiş ve bütün nebîlerden ona iman edeceklerine ve kendi ümmetlerine de ona iman etmelerini emredeceklerine dair söz almakla ona dikkat çekip,

458 Senedinde Osman b. Atâ vardır. Zayıf birisidir. İbn Maîn, Müslim ve başkaları zayıf olduğunu söylemişlerdir. Hadisin güçlendiren şahitleri vardır. Bunlardan birisi bundan önce geçen hadistir. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

şanını yüceltmiş sonra da ümmeti arasında oldukça yaygın bir şekilde onun adının anılmasını sağlamıştır. Ne zaman Allah zikredilirse onunla birlikte o da anılır. Şair es-Sarsari (r.h) söylediği şu beyit ne güzeldir:

لا يَصِحُّ الأذانُ في الفَرْضِ إلا باسمِه العَذْب في الفم المرْضي

Farz için okunan ezan asla sahih olmaz

Hoşnut olunan ağızda onun tatlı adı anılmadıkça.

Yine şöyle demiştir:

أَلَم تَر أنّا لا يَصحُّ أذانُنَا وَلا فَرْضُنا إنْ لم نُكَرِّرْه فيهما

Görmez misin ezanımız sahih olamaz

Farzımız da aynı şekilde, eğer her ikisinde de onun adını tekrar etmeyecek olursak?.

"Çünkü gerçekten güçlükle beraber kolaylık vardır. Evet, gerçekten güçlükle beraber kolaylık vardır." Yüce Allah güçlükle birlikte kolaylığın bulunduğunu haber verdikten sonra bu haberi ayrıca pekiştirmektedir.

[7350] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Enes b. Mâlik diyor ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) oturuyordu. Karşısında da bir taş vardı. Şöyle buyurdu: *"Güçlük gelip de şu taşın içine girse, hiç şüphesiz kolaylık da gelir bu taşa onun arkasından girer ve nihayet onu oradan çıkartır."* Bunun üzerine yüce Allah da: *"Çünkü gerçekten güçlükle beraber kolaylık vardır. Evet, gerçekten güçlükle beraber kolaylık vardır"* buyruklarını indirdi.[459]

[7351] Bunu Ebû Bekr el-Bezzâr da müsnedinde Muhammed b. Ma'mer, o Humeyd b. Hammad'dan böylece rivayet etmiştir. Lafzı da şöyledir: Güçlük gelip de şu taşa girse, kolaylık da mutlaka gelip onu oradan çıkartır. Sonra da: *"Çünkü gerçekten güçlükle beraber kolaylık vardır, evet gerçekten güçlükle beraber kolaylık vardır"* buyruklarını okudu.[460] Sonra Bezzâr dedi

459 Senedi zayıftır bir sonrakine de bakınız.

460 Zayıftır. Bezzâr, 2288; Taberânî, Evsat, 1548; Hakim, II, 2550; Beyhakî, Şuabu'l-İman, II, 100. Senedi zayıftır. İki illeti vardır. Humeyd b. Hammad ve onun hocası Aiz b. Şureyh'in her ikisi de zayıf ravilerdir. Hakim dedi ki: Hayret verici bir hadistir. Şu kadar var ki Buhârî ve Müslim, İbn Şureyh'in rivayetini delil göstermemişlerdir. Zehebî onu tenkit ederek şunları söylemektedir: "Bunu Humeyd b. Hammad, Aiz'den tek başına

Scanned with CamScanner

ki: Biz bu hadisi Enes'ten, Aiz b. Şureyh'den başka rivayet eden kimse olduğunu bilmiyoruz.

Derim ki: Hakkında Ebû Hâtim er-Râzî şöyle demektedir: Rivayet ettiği hadisleri bir parça zayıftır ama bu hadisi Şu'be, Muâviye b. Kur'a'dan, o bir adamdan, o Abdullah b. Mes'ud'dan mevkuf olarak rivayet etmiştir.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: el-Mubarek b. Fedale, Hasan'dan şöyle dediğini nakletmektedir: Şöyle derlerdi: Bir güçlük, iki kolaylığı yenemez.

[7352] İbn Cerîr dedi ki: Hasan dedi ki: Bir gün Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) gülerek sevinçli bir şekilde dışarı çıktı. Bu arada şöyle diyordu: *"Asla bir güçlük, iki kolaylığı yenemez. Kesinlikle bir güçlük, iki kolaylığı yenemez. Çünkü güçlükle beraber kolaylık vardır. Muhakkak güçlükle birlikte kolaylık vardır."*[461]

Aynı şekilde bunu Avf el-Arabî'nin ve Yunus b. Ubeyd'in, Hasan'dan mürsel olarak naklettiği bir rivayet olarak da zikretmiştir.

[7353] Said, Katâde'den naklen dedi ki: Bize zikredildiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu âyet ile ashabına müjde verip şöyle buyurdu: *"Kesinlikle bir zorluk, iki kolaylığı yenik düşüremez."*[462]

---

rivayet etmiştir. Humeyd de Aiz gibi hadisi münker birisidir." Aynı şekilde Beyhakî de hadisi rivayet etmeden önce zayıf olduğunu belirtmektedir. Heysemi ise Mecma, 11501'de Aiz sebebiyle ve onun zayıf olması sebebiyle illetli olduğunu belirtmektedir. Halbuki aynı zamanda İbn Hammad da vahi birisidir. Diğer taraftan metin de illetlidir. Zahirinden görüldüğü kadarıyla hadis Medine'de meydana gelen bir olay ile ilgilidir. sûre ise daha önce geçtiği gibi Mekke'de inmiştir. Ayrıca bu İbn Mes'ud'dan merfu olarak da rivayet edilmiştir. Bu rivayeti Taberânî, 9977'de tahriç etmiş, Heysemi de Mecma, 11500'de Ebû Mâlik en-Nehâi'nin zayıf olması sebebiyle illetine işaret etmiştir. Halbuki senedinde aynı zamanda Ebû Hamza da vardır. O da zayıftır. Hadis İbn Mes'ud'dan mevkuf olarak da gelmiştir. Bunu da Beyhakî, 10011 numara ile Taberî, 37538 ve 37539'da tahriç etmiştir. Bu ise merfu rivayetten daha sahihtir. Bundan sonrakine de bakınız.

461 Zayıftır. Hakim, II, 528; Taberî, 37533-37536. Hasan'dan mürsel olarak rivayet etmiştir. Hasan'ın rivayet ettiği mürseller vahidir. Böylelikle bunlar bu hadisin iki illetini teşkil etmektedir.

462 Zayıftır. Taberî, 37537'de Katâde'den mürsel olarak tahriç etmiştir. Hadis mürsel olmakla birlikte tamriz (hastalık, illet bildiren meçhul kipi) ile rivayet edilmiştir. Katâde bu hadisi Hasan'dan almıştır. Ondan çokça rivayet nakleder. Bu durumda hadisin çıkışı aynıdır ama durum ne olursa olsun zayıftır, mevkuf olması daha doğruya yakındır. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

Bunun anlamı şudur: *Zorluk* anlamındaki lafız her iki durumda da marife (tanımlılık eki ile) gelmiştir ve müfreddir. *Kolaylık* anlamındaki lafız ise belirtisizdir. Böylelikle o birden çok defayı ifade eder, bundan dolayı: "Asla bir zorluk, iki kolaylığı yenemez" buyurmuştur. Bu da *"çünkü gerçekten güçlükle beraber kolaylık vardır. Evet, gerçekten güçlükle beraber kolaylık vardır"* buyruğunu kastetmektedir. Burada birinci *"güçlük"* anlamındaki lafız ikincisinin aynısıdır. *"Kolaylık"* ise tekrar edilmektedir.

[7354] Hasan b. Süfyân dedi ki: Ebû Hureyre'den rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Semadan yardım, ihtiyaç ve sıkıntı kadar inmiştir. Sabır da musibet kadar inmiştir."[463] Şâfiî'den nakledilen rivayetlerden birisine göre de o şöyle demiştir:

صَبرا جَميلا ما أقرَبَ الفَرجا مَن رَاقَب الله في الأمور نَجَا

مَن صَدَق الله لَم يَنَلْه أذَى وَمَن رَجَاه يَكون حَيثُ رَجَا

Güzel bir şekilde sabret, kurtuluş da pek yakındır
Bütün işlerinde Allah'ın gözetimi altında olduğuna inanan kurtulur,
Allah'ın buyruğunun doğruluğuna inanana eziyet asla ulaşamaz,
Allah'tan ümit eden bir kimse, onu ümit ettiği gibi bulur.

463 Senedinde Harice ve Abbad vardır. Her ikisi de zayıftır ama onlara mutabaatta bulunulmuştur. Bunu Bezzâr, 1506'da başka bir yoldan Ebû Hureyre'den merfu olarak tahriç etmiştir. Heysemi, Mecma, 7703'te: "Senedinde Tânk b. Ammar vardır. Buhârî: Rivayet ettiği hadislerde ona mutabaat olunmaz demiştir. Geri kalan ravileri ise Sahih'in ravileridir demektedir. Hadisi bu senetle Buhârî, Tarih, II/2, 352'de tahriç ettiği gibi Ukayli de II, 227'de Abbad'dan, o Tânk'dan, o Ebu'z-Zinad'dan böylece rivayet etmiştir. Aynı zamanda Beyhakî bunu 9954; İbn Adiyy, V, 1704'de Abbad ve Tânk'tan, her ikisi Muhammed b. Amr'dan, o Ebû Seleme'den, o Ebû Hureyre'den böylece merfu olarak rivayet etmişlerdir. Bunun bir başka yolu vardır ki bunu da Beyhakî, 9956'da tahriç etmiştir. Senedinde Muâviye b. Yahyâ el-Atrabulisi ed-Dımeşki vardır. O da zayıf birisidir. Bu senetle bunu ayrıca İbn Adiyy, IV, 1435'te tahriç etmiş ve burada adı geçen Muâviye sebebiyle illetli olduğunu belirtmiştir. Fakat Beyhakî, 9957; İbn Adiyy, V, 1704'de ona Ömer b. Talha mutabaatta bulunmuştur ama bunun da senedi zayıftır. Muhtemelen bu rivayet yolları her ne kadar vahi iseler de toplam olarak birbirlerini güçlendirmektedir. Hadis Silsiletu'l-Ehadisi's-Sahiha, 1654'de yer almıştır. Yüce Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

İbn Bureyd dedi ki: Ebû Hâtim es-Sicistani bana şu beyitleri okudu:

إذا اشتملت على اليأس القلوبُ وضاق لما به الصدر الرحيبُ

وأوطأت المكاره واطمأنت وأرست في أماكنها الخطوبُ

ولم تر لانكشاف الضر وجها ولا أغنى بحيلته الأريبُ

أتاك على قُنوط منك غَوثٌ يمن به اللطيف المستجيبُ ...

وكل الحادثات إذا تناهت فموصول بها الفرج القريب

Kalpler ümitsizliği barındıracak olursa
Ve kalpte olanlardan ötürü geniş olan göğüs daralırsa
Hoşlanılmayan şeyler bastırıp, yer edinirse
Ve musibetler yerlerine demir atarsa
Darlığın, sıkıntının hangi yolla açılacağını görmezse
Ve akıllı bir kimse hangi yola başvursa faydasını görmezse
Tam da ümidini kesmiş halde iken sana bir imdat gelir
Latif ve duaları kabul eden onu sana lutfederek verir
Bütün olaylar son kertesine ulaşınca
Pek yakın olan kurtuluş onlara bitişiktir.

Bir başkası da şöyle demektedir:

وَلَرُب نازلة يضيق بها الفتى ذرعا وعند الله منها المخرج

كملت فلما استحكمت حلقاتها فرجت وكان يظنها لا تفرج

Şüphesiz pek çok musibetten ötürü genç kişi daralır
Ama ondan kurtuluş da Allah'ın yanındadır,
Kemale ermiştir (bu kurtuluş) fakat (musibetin) bütün halkaları sağlamca birbirine geçince
Açılır, halbuki o bunların açılacağını (kurtuluşun da geleceğini) sanmazdı.

Scanned with CamScanner

Yüce Allah'ın: *"O halde boş kaldın mı hemen yorul ve yalnız Rabbine yönel"* buyruğu da şu demektir: Dünya işlerini ve meşguliyetlerini bitirip, onlarla ilişkilerini sona erdirince, ibadetle yorul ve meşguliyetlerden uzak bir kalple isteyerek ibadet için kalk, niyet ve arzunu Rabbin için halis kıl. Buhârî ve Müslim'in sıhhati üzerinde ittifak ettikleri şu hadisteki buyrukları da bu kabildendir:

[7355] *"Yemek hazırken de, kişinin küçük ve büyük abdesti sıkıştırmış halde iken de namaz olmaz."*[464]

[7356] Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu buyruğu da böyledir: *"Namaz için kamet getirildiğinde akşam yemeği de hazırlanmışsa akşam yemeğini yiyerek başlayınız."*[465]

Mücâhid bu âyet hakkında şunları söylemektedir: Dünya işini bitirip de namaza kalktığın zaman Rabbin için yorul. Ondan gelen bir başka rivayete göre şöyle demiştir: Namaz için kalkacak olursan ihtiyacın uğrunda yorulmalısın. İbn Mes'ud'dan da şöyle dediği nakledilmektedir: Farzları bitirdiğin zaman gece namazında yorul.

İbn Iyâd'dan da buna yakın açıklama rivayet edilmiştir. İbn Mes'ud'dan gelen bir başka rivayete göre, o: *"Hemen yorul ve yalnız Rabbine yönel"* buyruğu hakkında şunları söylediği nakledilmektedir: Otururak kıldığın namazını bitirdikten sonra (yalnız Rabbine yönel) demektir.

Ali b. Ebî Talha da İbn Abbâs'tan naklen dedi ki: *"Ve yalnız Rabbine yönel"* dua ederken yalnız ona yönel. Zeyd b. Eslem ve Dahhâk da şöyle demişlerdir: *"O halde"* cihadı bitirip *"boş kaldın mı hemen"* ibadette *"yorul ve yalnız Rabbine yönel."* Sevrî de: Niyetini ve rağbetini yalnızca aziz ve celil Allah'a yönelt, diye açıklamıştır.

İnşirâh sûresi tefsirinin sonu.

Hamd ve minnet Allah'a mahsustur.

464 Müslim, 560; Ebû Dâvûd, 89; Ahmed, VI, 43, 54, 73; Hakim, I, 168; İbn Hibbân, 2073. Âişe'nin rivayet ettiği bir hadis olarak.

465 Buhârî, 5463. Enes b. Mâlik'in naklettiği bir hadis olarak.

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

TÎN SÛRESİ

[8 âyettir. Mekke'de inmiştir.]

[7357] Mâlik ve Şu'be, Adiyy b. Sabit'ten, o el-Berâ b. Âzib'den naklen dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir seferde iken iki rekâttan birincisinde, *"Andolsun incire ve zeytine"* sûresini okudu. Sesi -yahut kıraati- ondan güzel hiç kimseyi dinlememişimdir.[466] Bunu cemaat (Kütüb-i Sitte ve Ahmed b. Hanbel) kitaplarında tahriç etmişlerdir.

وَالتِّينِ وَالزَّيْتُونِ ﴿١﴾ وَطُورِ سِينِينَ ﴿٢﴾ وَهَٰذَا الْبَلَدِ الْأَمِينِ ﴿٣﴾
لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ ﴿٤﴾ ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ
﴿٥﴾ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ﴿٦﴾
فَمَا يُكَذِّبُكَ بَعْدُ بِالدِّينِ ﴿٧﴾ أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَحْكَمِ الْحَاكِمِينَ ﴿٨﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;

1. Andolsun incire ve zeytine,

2. Sina dağına,

3. Ve şu emin beldeye ki,

4. Andolsun biz, insanı gerçekten ahsen-i takvim'de yarattık,

5. Sonra onu aşağıların aşağısına döndürdük.

---

466 Buhârî, 767, 769, 4952; Müslim, 464, h. no: 175, 176; Ebû Dâvûd, 1221; Tirmizî, 310; Nesâî, Tefsir, 702; Sünen, 1000; İbn Mâce, 834, 835

Scanned with CamScanner

6. İman edip salih amel işleyenler müstesna. Çünkü onlar için minnet edilmez bir mükâfat vardır.

7. O halde, seni dini yalanlamaya iten nedir?

8. Allah, hakimlerin en hakimi değil mi?

Tefsiri:

Müfessirler bu hususta çok farklı görüşler ortaya koymuşlardır. *Tîn (incir)* den kastın Dımaşk mescidi olduğu söylendiği gibi, Dımaşk'ın kendisidir de söylenmiş, Dımaşk'ın yakınındaki dağ olduğu da söylenmiştir. Ka'b el-Kurazî o Kehf ashabının mescididir derken, Avfî, İbn Abbâs'tan Nûh (a.s)'ın Cudi dağı üzerindeki mescidi olduğunu söylediğini rivayet etmektedir. Mücâhid de: Sizin bu incirinizdir diye açıklamıştır.

"Ve zeytine;" Ka'b el-Ahbar, Katâde, İbn Zeyd ve başkaları Beytu'l-Makdis mescididir derken, Mücâhid ve İkrime şu sizin sıktığınız (ve yağını çıkardığınız) zeytindir, demişlerdir.

"Sina dağına;" Ka'b el-Ahbar ve başka birisi o, Allah'ın üzerinde Mûsâ ile konuştuğu dağdır, demiştir.

"Ve şu emin beldeye ki;" Bundan kasıt da Mekke'dir. Bunu İbn Abbâs, Mücâhid, İkrime, Hasan, İbrâhim en-Nehâi, İbn Zeyd ve Ka'b el-Ahbar ifade etmiştir. Bu hususta bir görüş ayrılığı yoktur.

Bazı imamlar şöyle demektedir: Bunlar üç ayrı yerdir ki, Allah bunların her birinde ulu'l-azm ve büyük şeriat sahibi Rasûllerden bir nebî göndermiştir. Birincisi incir ve zeytinin yeri olan Allah'ın Meryem oğlu İsa'yı o muhitte gönderdiği Beytu'l-Makdis'dir. İkincisi Sina dağıdır. Allah o dağın üzerinde İmran oğlu Mûsâ ile konuşmuştur. Üçüncüsü ise Mekke'dir. O ise içine girenin güvende olduğu güvenilir şehir, emin beldedir. Allah'ın Muhammed'e risalet verdiği şehir de odur.

Derler ki: Tevrat'ın sonunda bu üç yer anılmaktadır: "Allah Sina dağından -yani üzerinde Mûsâ ile konuştuğu dağdan- geldi ve Allah'ın İsa (a.s)'a peygamberlik verdiği Beytu'l-Makdis'in dağı olan Sair'den parladı ve Faran dağlarından yükseldi."[467] Faran dağları ise Allah'ın Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e risalet verdiği Mekke'dir.

467 Bu ibareler Ahd-i Kadim, Tesniye, 33/1-3 te geçmektedir. (Çeviren)

Scanned with CamScanner

Böylelikle yüce Allah, bu üç peygamberi söz konusu ederek zaman içerisinde ortaya çıkış sırasına uygun olarak var oluş sıralarına göre onlar hakkında haber vermiş bulunmaktadır. Bundan dolayı yüce Allah, önce şerefli olana yemin etti, sonra ondan daha şerefli olana yemin etti, sonra her ikisinden de daha şerefli olana yemin etti.

Yüce Allah'ın: *"Andolsun biz insanı gerçekten ahsen-i takvim'de yarattık"* buyruğu ise hakkında yemin olunan hususdur. Bu da şudur: Yüce Allah insanı en güzel bir sûrette ve dimdik ayakta duracak bir şekilde, organları yerli yerinde ve güzel olarak yaratmıştır.

"Sonra onu aşağıların aşağısına döndürdük." Bu da ateşir. Bu açıklamayı Mücâhid, Ebu'l-Âliye, Hasan, İbn Zeyd ve başkaları yapmıştır.

Sonra insanın bu güzelliği ve bu göz kamaştırıcılığı arkasında eğer Allah'a itaat etmeyip, Rasûllere uymayacak olursa varacağı yer cehennem ateşidir. Bundan ötürü yüce Allah: *"İman edip, salih amel işleyenler müstesna"* buyurmuştur. Bazıları da şöyle demektedir:

"Sonra onu aşağıların aşağısına döndürdük." Yani onu *erzel-i ömür* denilen yaşlılığın en zavallı haline döndürdük, demektir. Bu açıklama da İbn Abbâs ve İkrime'den rivayet edilmiştir. Hatta İkrime şöyle demektedir: Kur'ân'ı ezberleyen kişi erzel-i ömür denilen ömrün en fena haline geri döndürülmez. İbn Cerîr de bunu tercih etmiştir.

Eğer maksat bu olsaydı, mü'minlerin bundan istisna edilmesi pek güzel olmazdı. Çünkü bazıları oldukça ihtiyarlayıp, yaşlanabiliyor. O halde maksat bizim zikrettiğimizden ibarettir. Bu bakımdan da yüce Allah'ın: *"Andolsun asra ki: Gerçekten insan ziyandadır."* (Asr, 1-2) buyruğuna benzemektedir.

"Çünkü onlar için minnet edilmez;"- önceden de geçtiği gibi- ardı arkası kesilmez *"bir mükâfat vardır."*

Sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"O halde"* ey Âdemoğlu *"seni dini"* ölümden sonra diriliş halinde amellerin karşılıklarının verilmesini *"yalanlamaya iten nedir?"* Çünkü sen ilk yaratışı bilmiş ve ilkin yaratmaya kadir olanın öncelikli olarak tekrar geri döndürmeye kadir olduğunu öğrenmiş bulunuyorsun. O halde sen bunu bilip, öğrenmişken ölümden sonra dirilişi yalanlamaya seni iten nedir?

Scanned with CamScanner

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Mansur dedi ki: Mücâhid'e: *"O halde seni dini yalanlamaya iten nedir"* buyruğunda kastettiği Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) midir, dedim. O: Maazallah bununla insanı kastetmektedir, dedi. İkrime ve başkaları da böyle demişlerdir.

"Allah, hakimlerin en hakimi değil mi?" buyruğuna gelince: Zulmetmeyen, haksızlık yapmayan hakimlerin en hakimi, en sağlam hüküm vereni o değil midir? Kıyametin kopmasını gerçekleştirerek dünyadaki mazlumun hakkını zalimden alıp, ona hakkını vermesi de adaletinin bir gereğidir.

[7358] Daha önce, Ebû Hureyre'nin Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye naklettiği şu hadisi zikretmiştik: *"Sizden biriniz: "Andolsun incire ve zeytine" sûresini okurken sonunda "Allah hakimlerin en hakimi değil mi?" buyruğunu okuyunca: Evet, öyledir ve ben buna şahitlik edenlerdenim, desin."*[468]

Tîn sûresi tefsirinin sonu.

Hamd ve minnet Allah'a mahsustur.

468 Daha önce geçti. Emir kipi ile zayıftır ama Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sûrenin sonunda böyle dediği sahih olarak rivayet edilmiştir.

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

ALAK SÛRESİ

[19 âyetttir. Mekke'de inmiştir.]

Yaratan Rabbinin Adıyla Oku:

اِقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ ﴿١﴾ خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ ﴿٢﴾ اِقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ ﴿٣﴾ الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ﴿٤﴾ عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ ﴿٥﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;

1. Yaratan Rabbinin adıyla oku!

2. O insanı (sülük gibi yapışan) bir kan pıhtısından yarattı.

3. Oku, Rabbin en kerim olandır,

4. O kalemle öğretendir,

5. İnsana bilmediğini öğretti.

Tefsiri:

[7359] İmam Ahmed dedi ki: Urve, Âişe'den şöyle dediğini rivayet etmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ilk olarak vahyin gelmeye başlaması uykuda gördüğü sadık rüya ile olmuştur. Gördüğü her bir rüya mutlaka sabah aydınlığı gibi ortaya çıkardı. Sonra ona yalnız başına kalmak sevdirildi. Bundan dolayı Hira'ya gider ve orada birkaç gece ibadete çekilirdi. Bunun için de yanına gereken azıkları alır sonra Hatice'nin yanına döner, yine benzeri bir süre yetecek kadar ona azık hazırlardı. Sonunda o

Scanned with CamScanner

Hira mağarasında iken hak ile aniden karşı karşıya geldi. O mağarada melek ona geldi ve: Oku, dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: *"Ben okuma bilmem"* dedim. (Allah Rasûlü) buyurdu ki: *"Melek beni aldı ve takatim kesilinceye kadar beni sıktı. Sonra bıraktı ve oku, dedi. Ben: Ben okuma bilmem, dedim. İkinci defa beni alıp takatim kesilinceye kadar sıktı. sonra salıp oku dedi. Ben: Ben okuma bilmem, dedim. Üçüncü defa beni takatim kesilinceye kadar sıktı. Sonra serbest bırakarak: "Yaratan Rabbinin adıyla oku" buyruğunu "insana bilmediğini öğretti" buyruğuna varıncaya kadar okudu."*

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) omuzundaki kasları ve boynu titreyerek bu âyetleri bellemiş olarak geri döndü ve nihayet Hatice'nin yanına girerek: *"Beni örtün, beni örtün"* dedi. Onlar da onu örttüler. Nihayet korkulu hali geçince: *"Ey Hatice bana ne oluyor?"* deyip, ona olanları haber verdi ve: *"Kendime zarar geleceğinden korktum"* dedi. Hatice ona şu cevabı verdi: Asla! Müjde sana Allah'a yemin olsun ki Allah seni ebediyen mahçup etmez. Çünkü sen akrabalık bağını gözetir, doğru konuşur, yolda çaresiz kalana binek verir, misafire ikram eder, hak musibetlere karşı yardımcı olursun, dedi.

Sonra Hatice onu alıp babasının kardeşi olan amcası oğlu Varaka b. Nevfel b. Esed b. Abduluzza b. Kusay'ın yanına götürdü. Varaka, cahiliye döneminde Hıristiyan dinine girmiş birisi idi. O kitabı (İncil'i) Arapça olarak yazıyordu. Yüce Allah'ın yazmasını dilediği kadar İncil'den (birtakım bölümleri) Arapça olarak yazdı. Oldukça yaşlanmış birisi idi, gözlerini de kaybetmişti.

Hatice dedi ki: Amcaoğlu, kardeşinin oğlunu dinle, dedi. Varaka: Kardeşimin oğlu ne görüyorsun, dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona gördüklerini bildirince Varaka şunları söyledi: Bu, Mûsâ'ya indirilen namustur. Keşke o sırada ben de gücü kuvveti yerinde birisi olsaydım. Kavmin seni çıkaracağı vakit hayatta olsaydım. Bu sefer Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Onlar beni dışarı mı çıkaracaklar?"* buyurdu.

Varaka şöyle dedi: Evet, senin getirdiklerini getiren her adama mutlaka düşmanlık edilmiştir. Eğer senin (yardıma gerek duyacağın) o gününe ben yetişirsem bütün gücümle senin yardımcın olurum. Sonra aradan fazla süre geçmeden Varaka vefat etti.

Scanned with CamScanner

Vahiy de bir süre kesintiye uğradı. -Hatta bize ulaştığına göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) oldukça üzüldü.-[469]

Buna aşırı üzüntüsünden ötürü defalarca dağların tepelerinden kendisini aşağıya atmak istedi. Fakat kendisini aşağı atmak için bir dağın tepesine çıktığı her seferinde melek ona görünür ve: Ey Muhammed! Sen gerçekten Allah'ın Rasûlüsün, derdi. Böylelikle onun sabırsızlığı sükûn bulur, gözü aydınlanır, geri dönerdi. Vahyin kesilme dönemi ona uzun geldi mi, aynı işi yapmaya kalkışırdı. Bir dağın tepesine de çıktı mı, Cebrâil ona görünür ve ona aynı sözleri söylerdi.[470]

Bu hadis, Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde Zührî'nin bir hadisi olarak tahriç edilmiştir. Senedi, metni ve manaları bakımından bu hadis ile ilgili açıklamalarımızı etraflı bir şekilde Buhârî'ye yazdığımız şerhimizin baş taraflarında yapmış bulunmaktayız. Bu etraflı bilgileri görmek isteyen orada görebilir. Hamd ve minnet Allah'adır.

Kur'ân-ı Kerim'den ilk nazil olan buyruklar, bu mübarek âyet-i kerimelerdir. Bunlar Allah'ın kendileriyle kullarına merhamet buyurduğu ilk rahmeti, onlara nimet ihsan ettiği ilk nimetidir. Bu âyetlerde insanın yaratılışının sülüğü andıran bir kan parçacığından başladığına, yüce Allah'ın lütfu keremi ile insana bilmediklerini öğrettiğine, böylelikle ilim ile onun şerefini ve şanını yükselttiğine dikkat çekilmektedir. İşte bu insanlığın atası Âdem (a.s)'ın kendisi sebebiyle meleklerden üstün ve ayrıcalıklı olduğu hususdur. İlim bazen zihinlerde, bazen dilde, bazen parmak uçlarıyla yazılan yazıda olur. Bu sebeple ilim zihinsel, sözel ve resimsel kısımlarına ayrılır. Resimsel kısmı diğer kısımları da kapsar ama aksi böyle değildir. Bu sebeple yüce Allah: *"Oku, Rabbin en kerim olandır. O kalemle öğretendir, insana bilmediğini öğretti"* buyurmaktadır.

[7360] Rivayette: *"İlmi yazı ile kaydediniz"* buyurulmaktadır.[471]

---

469 Bu ifadeler ravilerden birisi olan Zührî'nin sözleridir. Bundan sonrası mürseldir, muttasıl değildir. Buna dikkat çekmiş olalım. Başarı Allah'tandır.

470 Son bölümü dışında sahihtir. Ahmed, VI, 153. Senedi Buhârî ve Müslim'in şartına uygundur. Daha önce Buhârî ve Müslim'in naklettiği bir rivayet olarak geçmişti. Son bölümü Zührî'nin derc edilmiş sözleridir.

471 Oldukça zayıftır. Hakim, I, 106; Hatib, Takyidu'l-İlm, s. 69; İbn Abdilberr, Camiu'l-İlm, I, 73; İbnu'l-Cevzî, İlel, 95, 96'da Abdullah b. Amr b. el-Âs'ın naklettiği bir hadis

Scanned with CamScanner

[7361] Yine bu hususta şöyle denilmektedir: "Her kim bildiğiyle amel ederse Allah ona bilmediğinin bilgisini de kazandırır."[472]

كَلَّآ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَيَطْغَىٰٓ ﴿٦﴾ أَنْ رَّاٰهُ اسْتَغْنَىٰٓ ﴿٧﴾ إِنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ
الرُّجْعَىٰٓ ﴿٨﴾ أَرَأَيْتَ الَّذِي يَنْهَىٰ ﴿٩﴾ عَبْدًا إِذَا صَلَّىٰٓ ﴿١٠﴾ أَرَأَيْتَ
إِنْ كَانَ عَلَى الْهُدَىٰٓ ﴿١١﴾ أَوْ أَمَرَ بِالتَّقْوَىٰٓ ﴿١٢﴾ أَرَأَيْتَ إِنْ كَذَّبَ
وَتَوَلَّىٰٓ ﴿١٣﴾ أَلَمْ يَعْلَمْ بِأَنَّ اللَّهَ يَرَىٰ ﴿١٤﴾ كَلَّا لَئِنْ لَّمْ يَنْتَهِ لَنَسْفَعًا
بِالنَّاصِيَةِ ﴿١٥﴾ نَاصِيَةٍ كَاذِبَةٍ خَاطِئَةٍ ﴿١٦﴾ فَلْيَدْعُ نَادِيَهُ ﴿١٧﴾
سَنَدْعُ الزَّبَانِيَةَ ﴿١٨﴾ كَلَّا لَا تُطِعْهُ وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ ﴿١٩﴾

---

olarak tahriç etmişlerdir. Hakim zayıf olduğunu belirtmiş, Zehebî de: İbnu'l-Müemmel Abdullah zayıftır demiştir. İbnu'l-Cevzî'de: "Ahmed: İbn Müemmel'in hadisleri münkerdir derken Yahyâ zayıftır demiş, İsmail b. Yahyâ da ona tabi olmuştur" demektedir. (s. 97) Ayrıca bu İbn Hibbân'ın dediği gibi mevzu rivayetleri de nakleder. Dârekutnî yalancı olduğunu söylemiştir. Bu hadis Enes'in rivayeti olarak da gelmiştir. Bunu da Hatib, Takyidu'l-İlm, s. 70, 97'de; Tarih, X, 46'da; Ebû Nuaym, Ahbar-u Asfahan, II, 228'de; İbn Abdilberr, s. 72-73'de rivayet etmiş, İbnu'l-Cevzî de: Sahih değildir, bunu merfu olarak sadece Abdulhamid b. Süleyman rivayet etmiştir. O da sika birisi değildir demektedir. Dârekutnî de onun hakkında zayıftır demiştir. Ayrıca Dârekutnî: İbnu'l-Müsenna bu hadisi merfu rivayet etmek sûretiyle yanılmıştır demektedir. Doğrusu bu hadis Sumame'den, o Enes'ten diye rivayet edilmiştir. O bunu çocuklarına söylerdi ve merfu olarak rivayet etmezdi. Hakim, Müstedrek, I, 106, 360'da: Bu Ömer'den onun sözü olarak sahih olarak gelmiştir. Enes'ten de böyle gelmiştir. Aynı şekilde bu hadis güvenilmeyen bir yoldan da merfu olarak rivayet edilmiştir demektedir. Hakim'in değerlendirmeleri kısaca böyledir. Bu hadisin merfu olarak rivayeti sahih değildir. Çünkü Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlara Kur'ân dışında herhangi bir şey yazmalarını yasaklamıştı. Yalnızca Abdullah b. Amr b. el-Âs'a hadis yazmasına cevaz vermişti. Hadis (yazma yasağı) bütün ashabı kapsadığından ötürü bu münkerdir ve senet de zayıftır. Yüce Allah en iyi bilendir.

472 Merfu bir rivayet olarak asılsızdır. Ebû Nuaym, X, 14-15'te Enes'in naklettiği bir hadis olarak tahriç etmiş ve: Ahmed b. Hanbel bu hadisi tabiinden birisinden, o İsa (a.s)'dan diye zikretmiş ve bazı raviler yanılarak bunu Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye kabul ederek kolay olması ve el altında bulunması sebebiyle bu senedi uydurmuşlardır demektedir. Iraki bunu Tahricu'l-İhya, I, 71'de kaydettikten sonra bunu Ebû Nuaym tahriç edip, zayıf olduğunu söylemiştir demektedir. Yüce Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

6. Sakın. Çünkü insan gerçekten azar;

7. Kendisini müstağni gördü diye.

8. Şüphe yok ki dönüş ancak Rabbinedir.

9, 10. Bir kulu namaz kılarken engelleyeni gördün mü?

11. Gördün mü; ya o (namaz kılan) doğru yol üzerinde ise,

12. Yahut takvayı emretti ise?

13. Gördün mü (bu engelleyen) yalanlayıp, yüz çevirdi ise,

14. Allah'ın muhakkak gördüğünü hiç bilmez mi?

15. Sakınsın, eğer vazgeçmezse -andolsun ki- şiddetle yakalayıp çekeriz alnından,

16. O yalancı ve günahkâr alnından.

17. O halde, çağırıversin meclisini.

18. Biz de Zebanileri çağırıveririz,

19. Hayır, ona itaat etme, secde et ve yaklaş.

Tefsiri:

Yüce Allah insanın kendisini ihtiyacı olmayan (müstağni) görüp, malının çoğaldığını görecek olursa şımarıp, azıp, azgınlaşan bir varlık olduğunu haber vermektedir. Sonra böylesini tehdit edip, korkutmakta, ona öğüt vererek şöyle buyurmaktadır: *"Şüphe yok ki dönüş ancak Rabbinedir."* Dönülüp, varılacak yer Allah'ın huzurudur. O seni malın hakkında onu nereden topladın ve nerede harcadın diye hesaba çekecektir.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Avn dedi ki: Abdullah (b. Mes'ud) dedi ki: İki aç bir türlü doymaz. İlim sahibi ve dünya sahibi. Bununla birlikte her ikisi birbirine eşit değildir. İlim sahibi olandan Rahmân gittikçe razı olur, dünyalık sahibi ise tuğyanda devam eder, gider. (Avn) dedi ki: Sonra Abdullah: *"Çünkü insan gerçekten azar"* buyruğunu okudu, diğeri hakkında ise: *"Kulları arasında Allah'tan ancak âlimler korkar."* (Fâtır, 28) âyetini okudu.

[7362] Bu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e merfu olarak da rivayet edilmiştir: *"İki aç doymaz. İlim (öğrenmek) isteyen ve dünyayı isteyen."*[473]

473 Taberânî, 10388; İbnu'l-Cevzî, İlel, 111'de İbn Mes'ud'un rivayet ettiği bir hadis olarak,

Scanned with CamScanner

Sonra yüce Allah: *"Bir kulu namaz kılarken engelleyeni gördün mü?"* buyurmaktadır. Buyruk Ebû Cehil -Allah'ın laneti üzerine- hakkında inmiştir. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i beytin yanında namaz kılması dolayısıyla tehdit etmişti. Yüce Allah öncelikle en güzel bir yolla ona öğüt vererek: *"Gördün mü, ya o doğru yol üzerinde ise"* buyurmaktadır. Yani senin namaz kılmaktan alıkoymak istediğin kişi eğer bu yaptığı ile dosdoğru yol üzerinde ise o zaman ne dersin?

"Yahut" sözü ile *"takvayı emretti ise"* sen de onu bu işten alıkoymak istiyor, namazı dolayısıyla da tehdit ediyorsun. Bunun için yüce Allah: *"Allah'ın muhakkak gördüğünü hiç bilmez mi?"* buyurmaktadır. Yani hidayet üzere, doğru yol üzere olan bu kimseyi vazgeçirmek isteyen bu şahıs Allah'ın yaptığını gördüğünü, sözünü işittiğini, yaptığı dolayısıyla onu eksiksiz bir şekilde cezalandıracağını bilmez mi? [474]

Heysemi, Mecma, 571'de: "Senedinde Ebû Bekr ed-Dahiri vardır. O zayıf bir ravidir demektedir. Hadis ayrıca İbn Abbâs'tan da rivayet edilmiştir. Bunu da Ebû Hayseme, İlm, 141; İbnu'l-Cevzî, 112'de rivayet etmiş, Leys b. Ebî Süleym dolayısıyla ve onun hafızasının karışmış olduğu gerekçesiyle illetli olduğunu belirtmiştir. Aynı şekilde Heysemi de 572'de Leys'ten ötürü zayıf olduğunu belirtmiştir. Hadis Enes'in rivayeti olarak da gelmiş olup bunu da Hakim, I, 92'de tahriç etmiş ve: Buhârî ve Müslim'in şartına göre sahihtir. Herhangi bir illetini bulamadım demiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Oysa durum dedikleri gibi değildir çünkü hadisin Hakim'deki rivayeti Ahmed b. Nasr etrafında dönmektedir. Kendisi de sadece Tirmizî ve Nesâî'nin ravilerindendir. Buhârî ve Müslim ya da onlardan birisi onun bir rivayetini nakletmiş değildir fakat sika ve hafız birisidir. Hocası Şureyh b. en-Numan'a dair bir biyografi bulamadım. İsminin Müstedrek'te tashife uğramış olacağından korkarım bakılmalıdır. Hadis bir başka yoldan da gelmiş olup, bunu da İbnu'l-Cevzî, 113; İbn Adiyy, VI, 296'da tahriç etmiş ve Muhammed b. Ahmed el-Belhi'den ötürü illetli olduğunu söyleyerek: Münker şeyleri hadis olarak nakletmiş, o aynı zamanda hadis çalan birisidir demiştir. Bu el-Hisincani'nin naklettiği bir hadistir. Muhammed bu hadisi ondan çalmıştır. el-Hisincani de bize bunu Hasan'dan mürsel olarak buna yakın olarak tahdis etmiştir. el-Hisincani de bunu tashife uğratıp, Hasan'ı Enes yapmıştır demektedir. Bu tashif Beyhakî, Şuab, 10279'da el-Hisincani, Hammad'dan, o Enes'ten yoluyla rivayet edilmek sûretiyle de yerini almıştır. Bunu Sehavi, Mekasıd, 1206'da zikrederek şunları söylemiştir: Bu hususta İbn Ömer ve Ebû Hureyre'den gelmiş rivayetler vardır. Bu rivayetler tek tek her ne kadar zayıf ise de hepsinin toplamı güç kazanır.

Ancak Sehavi'nin bu dediği tartışılır, tetkike ihtiyacı vardır. Müteahhir âlimlerden sahih olduğunu söyleyen isabet etmemiştir çünkü metnin merfu olarak zikredilmesi gariptir. Yüce Allah en iyi bilendir.

474 Âyetin hükmü hala devam etmekte ve herhangi bir şekilde namaza engel olan herkesi

Scanned with CamScanner

Sonra yüce Allah korkutarak ve tehdit ederek şöyle buyurmaktadır: *"Sakınsın; eğer vazgeçmezse"* yani içinde bulunduğu muhalefet ve inattan dönmeyecek olursa *"andolsun ki şiddetle yakalayıp çekeriz alnından."* Yani kıyâmet gününde onun alnını siyahlıkla alametlendireceğiz.[475] Sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"O yalancı ve günahkâr alnından"* yani Ebû Cehil'in alnı sözlerinde yalancı, yaptıklarında da hatalı ve günahkârdır.

"O halde çağırıversin meclisini" kavmini ve aşiretini. Onları çağırsın da onların yardımını istesin.

"Biz de Zebanileri çağırıveririz." Zebaniler azap melekleridir. Böylelikle kimin galip geleceğini görecektir. Bizim taraftarlarımız mı yoksa onun taraftarları mı?

[7363] Buhârî dedi ki: İbn Abbâs'tan rivayete göre Ebû Cehil şöyle dedi: Yemin ederim eğer Muhammed'i Kâbe'nin yanında namaz kılarken görecek olursam onun boynuna basacağım. Bu sözleri Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ulaştı, o da: "Andolsun böyle bir şey yaparsa melekler de onu (azapla) yakalar."[476]

Sonra Buhârî dedi ki: Ona Amr b. Halid, Ubeydullah b. Amr'dan, o Abdulkerim'den diye mutabaatta bulunmuştur. Aynı şekilde bunu Tirmizî ve Nesâî de tefsir bölümlerinde Abdurrezzak yoluyla böylece rivayet etmişlerdir. Bu şekilde İbn Cerîr de Ebû Kureyb'den, o Zekeriya b. Adiyy'den, o Ubeydullah b. Amr'dan böylece rivayet etmiştir.

[7364] Ahmed, Tirmizî, Nesâî ve İbn Cerîr -ki bu onun lafzıdır- Dâvûd b. Ebî Hind yoluyla, İkrime'den, o İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Makam(-ı İbrâhim)'in yanında namaz kılıyordu. Ebû Cehil b. Hişam yanından geçip: Ey Muhammed! Sana bu işten vazgeçmeni söylememiş miydim? deyip, onu tehdit etti. Rasûlullah (sallallâhu

---

kapsamaktadır. Bu engel oluş ister güçle, ister sadece korkutmakla, ister tehditle olsun fark etmez. Bu engelleme ister genel yerlerde, isterse de özel mekânlarda olsun, ister doğrudan, ister dolaylı olsun fark etmez. Bütün bunlar Ebû Cehillerdir. Allah'tan esenlik ve güzel bir hatime dileriz.

475 Sefaa fiili hem alametlendirmek, hem de tutmak, yakalamak anlamlarındadır. Merhum İbn Kesir alametlendirmek anlamına göre tefsir etmiştir, mealde de ikinci anlamına işaret edilmiş olmaktadır. (Çeviren)

476 Buhârî, 4958; Tirmizî, 3348; Nesâî, Tefsir, 705; Ahmed, I, 368; Taberî, 37679

Scanned with CamScanner

aleyhi ve sellem)'de ona karşı sert çıktı ve ona yüksek sesle bağırınca Ebû Cehil: Ey Muhammed! Sen beni neyle tehdit ediyorsun? Allah'a yemin olsun ki ben bu vadide meclisi en kalabalık olan kişi benim dedi. Bunun üzerine Allah da: *"O halde çağırıversin meclisini, biz de Zebanileri çağırıveririz"* buyruklarını indirdi. İbn Abbâs dedi ki: Eğer meclisini çağırmış olsaydı azap melekleri anında onu alırdı.[477] Tirmizî hasen, sahihtir demiştir.

[7365] Yine İmam Ahmed dedi ki: İkrime, İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletti: Ebû Cehil: Eğer Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i Kâbe'nin yanında namaz kılarken görecek olursam andolsun onun yanına gider ve onun boynuna basarım dedi. (İkrime) dedi ki: (İbn Abbâs) dedi ki: Eğer Ebû Cehil bu işi yapmış olsaydı andolsun melekler onu göz göre göre alırlardı. Şayet Yahudiler ölümü temenni etselerdi, derhal ölürler ve cehennem ateşinde kalacakları yerlerini görürlerdi. Eğer Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile mubahale yapanlar (lanetleşenler) çıkmış olsalardı geri döndüklerinde hiçbir mal ve ailelerinden hiçbir kimseyi göremezlerdi.[478]

[7366] Yine İbn Cerîr dedi ki: el-Velid b. el-Ayzar, İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletti: Ebû Cehil: Eğer Muhammed bir daha makamın yanında namaz kılacak olursa andolsun onu öldüreceğim, dedi. Bunun üzerine aziz ve celil Allah: *"Yaratan Rabbinin adıyla oku"* buyruğunu *"Andolsun ki şiddetle yakalayıp çekeriz alnından, o yalancı ve günahkâr alnından. O halde çağırıversin meclisini, biz de Zebanileri çağırıveririz. Hayır, ona itaat etme, secde et ve yaklaş"* âyetlerine kadar indirdi. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) namaz kılmakta iken geldi. Ona: (Dediğini yapmaktan) seni ne alıkoyuyor? denildi. Şöyle dedi: Aradaki birliklerden ötürü benimle onun arası karardı, dedi. İbn Abbâs dedi ki: Allah'a yemin ederim ki eğer hareket etmiş olsaydı, insanlar ona bakıp dururken melekler de onu (azapla) almış olacaklardı.[479]

[7367] İbn Cerîr dedi ki: Ebû Hazim, Ebû Hureyre'den şöyle dediğini nakletti: Ebû Cehil dedi ki: Muhammed aranızda yüzünü toprağa koyuyor mu? dedi. Onlar: Evet deyince, şöyle dedi: Lat'a ve Uzza'ya yemin ederim şayet onu bu şekilde namaz kılarken görecek olursam, ben de onun boynu-

477 Sahihtir. Tirmizî, 3349; Nesâî, Tefsir, 704; Ahmed, I, 256, 329; Taberî, 37685

478 Sahihtir. Ahmed, I, 248'de sonra I, 248/2227'de sahih bir başka yoldan tekrar etmektedir ama metin zahiri itibariyle mevkuftur.

479 Sahihtir. Taberî, 37688. Buhârî ve Müslim'in şartına uygundur.

Scanned with CamScanner

na basacağım ve yüzünü toprağa bulayacağım. Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) namaz kılıyorken boynunu çiğnemek üzere yanına gitti. (Ebû Hureyre) dedi ki: Ansızın onun topukları üzerine gerisin geri döndüğünü ve elleriyle kendisini korumaya çalıştığını gördüler. Ona: Neyin var? dediler. O: Benimle onun arasında içi ateş dolu bir hendek, korkunç bir hal ve kanatlar var, dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Şayet bana yaklaşmış olsaydı, melekler onu her bir azasını ayrı ayrı alıp kapacaktı"* buyurdu. (Ebû Hazim) dedi ki: Allah da -Ebû Hureyre'nin hadisinde mi, değil mi bilemiyorum-: *"Sakın. Çünkü insan gerçekten azar"* buyruğundan itibaren sûreyi sonuna kadar indirdi.[480] Bunu Ahmed b. Hanbel, Müslim, Nesâî ve İbn Ebî Hâtim, Mutemir b. Süleyman'ın böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmişlerdir.

"Hayır, ona itaat etme!" Yani: Ey Muhammed! Sen onun senin ibadete devam edip, çokça ibadet etmeni yasaklayıp, engellemesi hususunda ona itaat etme. Nerede istersen orada namaz kıl, ona aldırma. Şüphesiz Allah seni korur, sana yardım eder ve o seni insanlardan korur. *"Secde et ve yaklaş."*

[7368] Nitekim Müslim'in Sahih'inde sabit olduğu üzere Ebû Sâlih, Ebû Hureyre'den Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir: *"Kulun Rabbine en yakın olduğu hali secde halidir. (Secdede iken) bu sebeple çokça dua ediniz."*[481]

[7369] Yine daha önceden geçtiği üzere Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Gök yarıldığı zaman"* (İnşikâk, 1) sûresi (yirmibirinci âyeti)nde ve *"Yaratan Rabbinin adıyla oku"* sûresin(in sonun)de secde ederdi.[482]

İkra (Alak) sûresi tefsirinin sonu.

Hamd ve minnet Allah'a mahsustur. Başarı O'ndandır, hatadan koruyan da O'dur.

480 Müslim, 2797, h. 38; Nesâî, Tefsir, 703; Ahmed, II, 370; Taberî, 37687
481 Müslim, 482; Ebû Dâvûd, 875; Nesâî, II, 226; Ahmed, II, 421; İbn Hibbân, 1928
482 Daha önce birkaç defa geçti.

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

KADÎR SÛRESİ

[5 âyettir. Mekke'de inmiştir.]

إِنَّآ أَنزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ ﴿١﴾ وَمَآ أَدْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ ﴿٢﴾ لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِّنْ أَلْفِ شَهْرٍ ﴿٣﴾ تَنَزَّلُ الْمَلَآئِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِم مِّن كُلِّ أَمْرٍ ﴿٤﴾ سَلَامٌ هِيَ حَتَّىٰ مَطْلَعِ الْفَجْرِ ﴿٥﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;

1. Doğrusu biz onu Kadîr gecesinde indirdik.

2. Kadîr gecesini sana ne bildirdi?

3. Kadîr gecesi bin aydan daha hayırlıdır.

4. Onda melekler ve ruh Rablerinin izni ile herbir iş için iner de iner.

5. O tan yeri ağarıncaya kadar selamdır.

Tefsiri:

Yüce Allah Kur'ân-ı Kerim'i Kadîr gecesinde indirdiğini haber vermektedir. O gece aziz ve celil Allah'ın: *"Şüphesiz biz onu mübarek bir gecede indirdik."* (Duhân, 3) buyurduğu mübarek gecedir. O gece de Kadîr gecesidir ve o Ramazan ayının bir gecesidir. Nitekim yüce Allah: *"O Ramazan ayı ki Kur'ân onda indirilmiştir."* (Bakara, 185) buyurmaktadır.

İbn Abbâs ve başkaları dedi ki: Allah Kur'ân'ı bir defada tamamen Levh-i Mahfuz'dan dünya semasındaki Beytu'l-Izze'ye indirdi. Sonra da olaylara

Scanned with CamScanner

göre yirmi üç yıllık bir süre içinde kısım kısım Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e indi.

Sonra yüce Allah o gecede Kur'ân-ı Azim'i indirmek sûretiyle ona bir özellik kazandırdığı Kadîr gecesinin şanının büyüklüğüne dikkat çekmek üzere: *"Kadîr gecesini sana ne bildirdi? Kadîr gecesi bin aydan daha hayırlıdır"* buyurmaktadır.

[7370] Ebû İsa et-Tirmizî bu âyetin tefsiri ile ilgili olarak şöyle diyor: Bize el-Kâsım b. el-Fadl el-Huddânî, Yusuf b. Sa'd'den şöyle dediğini nakletti: Bir adam Muâviye'ye bey'at ettikten sonra Hasan b. Ali'nin önünde ayağa kalkarak şöyle dedi: Mü'minlerin yüzlerini kararttın -ya da: Ey mü'minlerin yüzünü karartan, dedi- Hasan (radıyallâhu anh) şöyle dedi: Allah'ın rahmeti üzerine olasıca! Bana sitem etme. Çünkü Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e minberi üzerinde iken Umeyye oğulları gösterildi de bu hal onun hoşuna gitmedi. Bunun üzerine: *"Şüphe yok ki biz sana Kevser'i verdik"* âyeti nazil oldu. O da cennette bir ırmak demektir. Ayrıca: *"Doğrusu biz onu Kadîr gecesinde indirdik. Kadîr gecesini sana ne bildirdi? Kadîr gecesi bin aydan daha hayırlıdır"* buyruğu nazil oldu. Senden sonra Ey Muhammed! Umeyye oğulları ona malik olacaktır. (Ravilerden) el-Kâsım dedi ki: Biz saydık, bir gün artmamak ve bir gün eksilmemek üzere bin ay olduğunu gördük.[483] Sonra Tirmizî dedi ki: Bu garip bir hadistir. Biz bu hadisi bu yoldan el-Kâsım b. el-Fadl'ın naklettiği bir hadis olarak bilmiyoruz. el-Kâsım b. el-Fadl Yunus b. Mazin'den diye

483 Zayıftır. Tirmizî, 3350; Taberî, 33714; Hakim, III, 170, 171, 175. Tirmizî zayıf olduğunu belirtmiş ve Yusuf b. Sâd'ın meçhul bir ravi olması sebebiyle illetine işaret etmiştir. İbn Mazin olduğu söylenir. Ancak İbn Kesir onun bilinen ve meşhur birisi olduğunu belirterek ona muhalefet etmiştir fakat hadisin illeti muzdarip olmasıdır. Ayrıca oldukça münkerdir. Yine İbn Kesir hocası el-Mizzi'den şöyle dediğini nakletmektedir: Bu münker bir hadistir.

Hakim sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de: Kâsım'ın sika olduğunu belirtmişler ama bu hadisin afetinin nereden olduğunu bilemiyorum demiştir. Derim ki: Bu senette bir muzdariplik vardır çünkü Tirmizî'de Yusuf b. Sâd, Hakim ve Taberî'de ise Yusuf b. Mazin'dir. Taberî'de de ayrıca İsa b. Mazin olarak geçmektedir. Bundan dolayı cerh ve tadil imamları ızdıraba (farklı değerlendirmelere) düşmüştür. Bazıları her ikisi bir kişidir derken, bazıları onların ayrı kişiler olduklarını söylemektedir. Durum ne olursa olsun metin İbn Kesir ve Mizzi'nin dediği gibi münkerdir. Tirmizî zayıf olduğunu da söylemiştir. Hakim bunu ceyyid senetlerle değişik yollardan rivayet etmiştir fakat onun rivayetinde Umeyye oğulları ve minber söz konusu edilmemiştir. Bu hadislerin kaynakları daha önce gösterilmiş idi.

Scanned with CamScanner

de rivayet edilmiştir. el-Kâsım b. el-Fadl el-Huddani ise sika birisidir. Yahyâ el-Kattan ve Abdurrahman b. Mehdi onun sika olduğunu söylemişlerdir. (Devamla) dedi ki: Hocası Yusuf b. Sa'd -Yusuf b. Mazin de söylenir- meçhul bir adamdır. Biz bu hadisi bu lafızla ancak bu yoldan biliyoruz.

Bu hadisi Hakim de *Müstedrek*'inde el-Kâsım b. el-Fadl, Yusuf b. Mazin yoluyla böylece rivayet etmiştir. Tirmizî'nin: Burada adı geçen Yusuf meçhuldür demesi tartışılır. Çünkü ondan bir topluluk rivayet etmiş bulunmaktadır ki Hammad b. Seleme, Halid el-Hazza ve Yunus b. Ubeyd bunlardan birisidir. Yahyâ b. Maîn de onun hakkında: O meşhur birisidir demiştir. İbn Maîn'den gelen bir rivayette de: O sikadır dediği belirtilmektedir. Bunu ayrıca İbn Cerîr, el-Kâsım b. el-Fadl yoluyla o İsa b. Mazin'den diye rivayet etmiştir. Evet, İbn Cerîr böyle demektedir. Bu ise bu hadiste bir muzdariplik olmasını gerektirmektedir. Allah en iyi bilendir. Diğer taraftan bu hadis her türlü değerlendirmeye göre oldukça münkerdir. Hocamız imam, hafız, hucce Ebu'l-Haccac el-Mizzi de: Bu münker bir hadistir, demiştir.

Derim ki: el-Kâsım b. el-Fadl el-Huddani, Umeyye oğullarının hüküm süresini hesap etmiş ve bir gün fazla, bir gün eksik olmamak üzere bin yıl olduğunu görmüştür ama bu doğru değildir. Çünkü Muâviye b. Ebî Süfyân (radıyallâhu anh), el-Huseyn b. Ali kendisine emirliği teslim ettiği zaman kırk yıl tek başına hükümdarlık yapmış ve ona topluca bey'at edilmiştir. Ona bu bey'atin yapıldığı yıla da Amu'l-Cemaa adı verilmiştir. Sonra da Umeyye oğulları ardı arkasına Şam'da ve başka yerlerde hükümdarlığa devam ettiler. Hükümdarlık onların ellerinden sadece Abdullah b. ez-Zubeyr'in Harameyn, Ehvaz ve bazı topraklarda yaklaşık dokuz yıllık bir süre çıkmıştır ama bununla birlikte yönetim hep onların ellerinde kalmıştır. Ancak bazı bölgeler istisnadır. Bu halde Abbâsiler 132 yılında halifeliği ellerinden alıncaya kadar devam etmiştir. Böylelikle onların toplam hükümdarlıkları 92 sene devam etmiş olur. Bu ise bin aydan daha fazladır. Çünkü bin ay 83 yıl 4 aydır. Sanki el-Kâsım b. el-Fadl onların hükümdarlık sürelerinden İbn ez-Zubeyr'in hükümdarlık süresini düşmüş görünüyor. Buna göre onun dedikleri hesap itibariyle doğruya yaklaşmış olur. Allah en iyi bilendir.

Bu hadisin zayıf olduğunun delillerinden birisi de Umeyye oğullarının yönetimini yermek için zikredilmiş olmasıdır. Şayet maksat bu olsaydı hadis bu anlatımda olmazdı. Çünkü Kadîr gecesinin onların hükümdarlık zaman-

Scanned with CamScanner

larından üstün kılınması onların yönetimde oldukları zamanın yerilmesinin delili değildir. Şüphesiz Kadîr gecesi oldukça büyük şerefi olan bir gecedir. sûre-i kerime de Kadîr gecesini övmek için gelmiştir. Peki, bu gece bu hadis gereğince yerilen bir süre olan Umeyye oğullarının hükümdarlık süresine üstün olduğu belirtilerek nasıl övülmüş olabilir? Böyle bir şey ancak şairin şu beyitinde dile getirdiği durumu andırır:

أَلَم تَرَ أنّ السيف ينقُصُ قَدْرُه إذا قِيل إنّ السيف أمضَى مِن العَصَا

Kılıcın değerinin düştüğünü görmez misin,
Şüphesiz kılıç sopadan daha keskindir, denilecek olursa?

Bir başka şair de şöyle demektedir:

ذا أنتَ فَضَّلتَ امرأ ذا بَرَاعَة عَلى نَاقص كَانَ المديحُ منَ النَّقص

Sen eğer maharetli bir kimsenin üstün olduğunu söylerken
Eksik birisinden, o takdirde eksiklikle onu övmüş olursun.

Diğer taraftan âyet-i kerimede geçen *bin ayın* Umeyye oğullarının hükümdarlık süresi olduğunu kim anlayabilir? Halbuki sûre Mekke'de inmiştir. âyetin lafzı da, manası da buna delil değilken nasıl olur da sözü edilen *bin ay* Umeyye oğullarının hükümdarlık süresi hakkında anlaşılabilir? Minber ise hicretten bir süre sonra Medine'de yapılmıştır. İşte bütün bunlar bu hadisin zayıf ve münker olduğuna delil olan hususlardandır. Allah en iyi bilendir.

[7371] İbn Ebî Hâtim dedi ki: İbn Ebî Necih'in Mücâhid'den rivayet ettiğine göre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) İsrâiloğullarından silahını kuşanıp, Allah yolunda bin ay savaşan bir adamdan söz etti. (Mücâhid) dedi ki: Müslümanlar buna hayret ettiler. Yüce Allah da bunun üzerine: *"Biz onu Kadîr gecesinde indirdik. Kadîr gecesini sana ne bildirdi? Kadîr gecesi"* o adamın Allah yolunda silahını kuşandığı *"bin aydan daha hayırlıdır"* buyruklarını indirdi.[484]

484 Oldukça zayıftır çünkü mürseldir. Mürsel de zayıf hadisin kısımlarındandır. İkinci bir illeti daha vardır ki senedinde Müslim b. Halid ez-Zinci vardır, o da zayıftır. Daha çok bundan sonraki rivayette olduğu gibi Mücâhid'in bir sözü gibi görünüyor. Bu kitap ehlinden alınmış bir bilgidir. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

İbn Cerîr dedi ki: el-Müsenna b. es-Sabbah, Mücâhid'den şöyle dediğini nakletti: İsrâiloğulları arasında gece sabaha kadar namaz kılan sonra gündüz akşama kadar düşmana karşı cihad eden bir adam vardı. O bu işi bin ay boyunca yaptı. Bunun üzerine yüce Allah: *"Biz onu Kadîr gecesinde indirdik"* buyruğunu indirdi. (Yani) o gecenin kıyam ile geçirilmesi o adamın amelinden hayırlıdır.

[7372] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Mesleme b. Ali, Ali b. Urve'den şöyle dediğini nakletti: Bir gün Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) seksen yıl boyunca Allah'a ibadet edip, bir göz kırpacak kadar bir süre dahi ona isyan etmemiş İsrâiloğullarından dört kişiyi zikretti. Eyyûb, Zekeriya, Hazkiyel b. el-Acuz ve Yuşa b. Nun'u zikretti. (Ali b. Urve) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabı buna hayret ettiler. Sonra ona Cebrâil gelerek şöyle dedi: Ey Muhammed! Senin ümmetin bu kimselerin seksen yıl süre ile Allah'a ibadet edip, bir göz kırpacak kadar bir süre dahi ona isyan etmemiş olmalarına hayret ettiler. İşte Allah ondan hayırlı olanını indirdi. Böyle diyerek ona: *"Doğrusu biz onu Kadîr gecesinde indirdik. Kadîr gecesini sana ne bildirdi? Kadîr gecesi bin aydan daha hayırlıdır"* buyruklarını okudu. İşte bu senin de, ümmetinin de hayret ettiğiniz hususlardan daha faziletlidir. (Ali b. Urve) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de, onunla birlikte herkes de buna sevindi.[485]

Süfyân es-Sevrî dedi ki: Mücâhid'den bana ulaştığına göre o: *"Kadîr gecesi bin aydan daha hayırlıdır"* buyruğu hakkında şöyle demiştir: O gecenin ameli (gündüzünün) orucu ve (gecenin) kıyamla geçirilmesi bin aydan hayırlıdır. Bunu İbn Cerîr rivayet etmiştir.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: İbn Cureyc'in Mücâhid'den rivayet ettiğine göre Kadîr gecesi içerisinde Kadîr gecesi bulunmayan bin aydan daha hayırlıdır. Katâde b. Diame, Şâfiî ve başkaları da böyle demişlerdir. Amr b. Kays el-Mulai dedi ki: Bu gecede yapılan bir amel bin aylık amelden hayırlıdır. İşte bu Kadîr gecesinin içinde Kadîr gecesi bulunmayan bin aylık ibadetten daha faziletli olduğunu ifade etmektedir. İbn Cerîr'in tercihi de budur. Doğrusu da budur, diğerleri değil.

485 Batıldır. Merfu bir rivayet olarak asılsızdır. Bu hususta tenkit Ali b. Urve hakkındadır. ed-Dımaşki nispetlidir. Yalancılıkla ve hadis uydurmakla itham edilmiştir. Bununla birlikte ayrıca mudaldır. Üçüncü bir illeti daha vardır ki o da Mesleme b. Ali el-Huşeni eş-Şami'dir. Hadisi metruk birisidir, hiçbir kıymeti yoktur.

Scanned with CamScanner

[7373] Bu da Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu hadisine benzer: *"Allah yolunda bir gece ribat yapmak (İslam devletinin sınırlarını korumak) onun dışındaki yer ve konumlardan bin gece daha hayırlıdır."*[486] Bunu Ahmed rivayet etmiştir.

[7374] Yine güzel bir kılık ve salih bir niyet ile Cuma namazına giden kimseye orucuyla, kıyamıyla bir yıllık amelin yazılacağına dair hadis de,[487] benzer anlamlardaki diğer hadisler de bunun gibidir.

[7375] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Hureyre dedi ki: Ramazan ayı yaklaştığında Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Ramazan ayı size gelmiş bulunuyor. Mübârek bir aydır. Allah o ayın orucunu size farz kıldı. O ayda cennetin kapıları açılır, cehennemin kapıları kapatılır. Şeytanlar o ayda zincire vurulur. O ayda bin aydan hayırlı bir gece vardır. O gecenin hayrından mahrum bırakılan gerçekten mahrum kalmıştır."*[488] Bunu Nesâî, Eyyûb'un böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmiştir.

Kadîr gecesini ibadetle geçirmek bin aylık ibadete denk düştüğünden dolayı;

[7376] Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde Ebû Hureyre'den sabit olduğu üzere Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Kim inanarak ve mükâfatını umarak Kadîr gecesini kıyamla geçirecek olursa geçmiş günahları ona bağışlanır."*[489]

"Onda melekler ve ruh Rablerinin izni ile her bir iş için iner de iner." Yani bu gece çokça bereketli olduğundan ötürü melekler de çokça iner. Melekler de bereket ve rahmetin inişi ile birlikte inerler. Nitekim onlar Kur'ân okunduğu vakit inerler, zikir halkalarının etrafını sararlar, samimi olarak ilim tahsil eden kimseyi tazim etmek maksadıyla kanatlarını indirirler.

---

486 Ahmed, I, 75. Senedi Ebû Sâlih'ten ötürü leyyindir. O makbul birisidir. Hadisin çok sayıda şahidi vardır ki bunlar Âl-i İmrân sûresinde geçmişti.

487 Daha önce Cuma sûresinin tefsirinde geçti. Sahih bir hadistir ve buna benzer bu kabilden anlamlar ihtiva eden diğer hadisler de böyledir.

488 Nesâî, IV, 129; Ahmed, II, 230 ve 425. Ravileri Sahih'in ravileridir. Ebû Kilabe bunu Ebû Hureyre'den bizzat dinlemiş ise sahihtir çünkü o çokça mürsel rivayet eden birisidir. "Hayrından mahrum bırakılan..." cümlesi dışında şahitleri vardır.

489 Buhârî, 1091; Müslim, 760; Ebû Dâvûd, 1372; Nesâî, VIII, 118; Tirmizî, 808; Ahmed, II, 529; Ebû Ya'la, 2632

Scanned with CamScanner

Ruha gelince, burada maksadın Cebrâil (a.s) olduğu söylenmiştir. O takdirde ibare özelin genele atfedilmesi türünden olur. Bunların bir tür melekler olduğu da söylenmiştir. Daha önce Nebe sûresinde geçtiği gibi. Allah en iyi bilendir.

"Her bir iş için" buyruğu hakkında Mücâhid: O her bir işte selam (esenlik)dir, demiştir. Said b. Mansur dedi ki: Bize İsa b. Yunus tahdis etti, bize el-A'meş, Mücâhid'den yüce Allah'ın: *"O bir selamdır"* buyruğu hakkında: Yani o esenliğe ulaşmıştır. Şeytan bu gecede kötülük yapamaz yahut eziyet olan bir şey yapamaz, dedi. Katâde ve başkaları da şöyle demiştir: İşler bu gece hükme bağlanır, rızıklar ve ecellerin süreleri takdir edilir. Nitekim yüce Allah: *"Hikmetli her bir iş o gecede ayırt edilir."* (Duhân, 4) buyurmaktadır.

Yüce Allah'ın: *"O tan yeri ağarıncaya kadar selamdır"* buyruğu hakkında Said b. Mansur der ki: Bize Huşeym Şa'bî'den nakletti ki, o: Bu Kadîr gecesinde meleklerin tan yeri ağarıncaya kadar mescitlerde bulunanlara selam vermesidir, dedi. İbn Cerîr de İbn Abbâs'tan bu buyrukları: "(من كل امرئ سلام هي حتى مطلع الفجر): Her bir kişiden; o tan yeri ağarıncaya kadar selamdır" diye okuduğunu rivayet etmektedir.

Beyhakî *"Fedailu'l-Evkat"* adlı eserinde Kadîr gecesi meleklerin inmesi, namaz kılanlara uğramaları ve namaz kılanlar için bereket hasıl olması ile alakalı Ali (radıyallâhu anh)'dan garip bir rivayet nakletmektedir. İbn Ebî Hâtim de Ka'b el-Ahbar'dan meleklerin Cebrâil (a.s) ile birlikte Sidretu'l-Münteha'dan yeryüzüne inmeleri, mü'min erkek ve kadınlara dua etmelerine dair garip, acaip ve oldukça uzun bir rivayet nakletmektedir.

[7377] Ebû Dâvûd et-Tayalisi dedi ki: Ebû Hureyre'den rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Kadîr gecesi hakkında şöyle buyurmuştur: *"O yirmi yedinci yahut yirmi dokuzuncu gecedir. Meleklerin o gece yerdeki sayıları çakıl taşlarının sayısından fazladır."*[490]

A'meş, el-Minhal'den, o Abdurrahman b. Ebî Leyla'dan yüce Allah'ın: *"Her bir iş için"* buyruğu hakkında o gecede (kötü) bir iş meydana gelmez diye açıklamıştır. Katâde ve İbn Zeyd de yüce Allah'ın: *"O selamdır"* buyruğu hakkında yani o tamamıyla bir hayırdır, tan yeri ağarıncaya kadar o gecede şer yoktur diye açıklamışlardır.

490 Hasendir. Tayalisi, 2545. Senedinde bir sakınca yoktur, şahitleri vardır.

Scanned with CamScanner

[7378] Bu anlamdaki açıklamayı İmam Ahmed'in şu rivayeti de desteklemektedir: Ubâde b. es-Sâmit'ten rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kadîr gecesi (ramazan ayının) kalan on günündedir. Kim bunların mükâfatlarını ümit ederek kıyamla geçirecek olursa şüphesiz ki Allah da onun geçmiş ve gelecek günahlarını ona bağışlar. Kadîr gecesi tekli bir gecedir. yirmi dokuzuncu, yirmi yedinci, yirmi beşinci, yirmi üçüncü ya da son gece olabilir."* Yine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kadîr gecesinin belirtisi oldukça berrak, sabahı da oldukça aydınlıktır. O gece adeta yükselmiş bir dolunay var gibidir. Sükûnludur, her tarafı sükûnuyla kaplar. O gecede çok soğuk da olmaz, sıcak da olmaz. O gece sabah oluncaya kadar herhangi bir yıldız (semadan hırsızlama yoluyla bir şeyler çalmak isteyen bir şeytana) atılmaz. Yine bu gecenin bir belirtisi de o gecenin sabahında güneş tam olarak fakat fazla ışığı bulunmadan on dördündeki ay gibi doğar. O gecenin sabahında şeytanın güneşle birlikte çıkması da ona helal değildir."*[491] Bu hasen bir senettir, metinde gariplikler vardır. Bazı lafızları da münkerdir.

[7379] Ebû Dâvûd et-Tayalisi dedi ki: İbn Abbâs'tan rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Kadîr gecesi hakkında şöyle buyurdu: *"Hoş, tatlı ve sıcak da olmayan, soğuk da olmayan bir gecedir. O gecenin sabahında güneş (ışıkları) zayıf ve kırmızı olarak doğar."*[492]

[7380] İbn Ebî Âsım en-Nebîl senediyle Câbir b. Abdullah'tan Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir: *"Ben Kadîr gecesini gördüm ama bana unutturuldu. O gece Kadîr gecelerinin (ramazanın) son on günündedir. O gece hoş ve tatlı bir gecedir. Sıcak da değildir, soğuk da değildir. O gecede adeta ay var gibidir. O gecenin tan yeri ağarıp, etrafı aydınlatıncaya kadar şeytanı dışarı çıkmaz."*[493]

---

491 Ahmed, V, 324; Heysemi, Mecma, 5041'de ravileri sikadırlar demektedir. İbn Kesir senedinin hasen olduğunu söylemiştir. Ancak bazı lafızlarını münker bulmuştur. Söyledikleri tartışılır çünkü hadisin baş taraflarının şahitleri de vardır. Son taraflarının da şahitleri de vardır. Bu şahitler bundan sonra gelecek olan rivayetlerdir. Allah en iyi bilendir. Ayrıca bk. Mecma, 5035, 5040, 5042, 5058, 5065. Hadisin inşallah kendileriyle hasen görüneceği şahitleri vardır. Başarı Allah'tandır.

492 Hasendir. Tayalisi, 2680. Senedi Zem'a dolayısıyla kavi değildir ama hadisin şahitleri vardır.

493 İbn Kesir bu hadisin İbn Ebî Asım tarafından rivayet edildiğini belirtmekte ise de ben bu hadisi es-Sünne adlı eserinde göremedim. Başka bir kitapta olması ihtimali vardır. Bunu

Scanned with CamScanner

Geçmiş Ümmetlerde Kadîr Gecesi Varmıydı Yoksa Bu Gece Bu Ümmetin Özelliklerinden midir?:

Bu hususta ilim adamlarının farklı iki görüşü vardır:

[7381] Ebû Mus'ab Ahmed b. Bekr ez-Zührî dedi ki: Bize Mâlik'in tahdis ettiğine göre kendisine şu haber ulaşmıştır: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e kendisinden önceki insanların ömürleri yahut da bu kabilden Allah'ın diledikleri ona gösterildi. O da ümmetinin ömürlerini kısa görür gibi oldu çünkü başkalarının uzun ömürlerinde ulaşabildikleri amele ulaşamayacaklarından endişe etti. Bu sebeple Allah ona bin aydan hayırlı olmak üzere Kadîr gecesini verdi.[494]

Bu hadis başka bir yoldan müsned olarak da rivayet edilmiştir. Mâlik'in bu söyledikleri Kadîr gecesinin bu ümmete özel olarak verilmiş olmasını gerektirmektedir. Şâfiî mezhebi imamlarından birisi olan *el-Udde* kitabının müellifi de bunu ilim adamlarının cumhurunun bir kanaati olarak nakletmiştir. Allah en iyi bilendir.

Hattabi bu hususta icma olduğunu er-Râdî de bunu mezhebin bir görüşü olduğunu kesin olarak nakletmiştir.

Hadisin delalet ettiği husus ise bu gecenin bizim ümmetimizde olduğu gibi, geçmiş ümmetlerde de olduğu şeklindedir.

[7382] İmam Ahmed b. Hanbel dedi ki: Mersed dedi ki: Ebû Zerre sordum: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e Kadîr gecesine dair nasıl bir soru sordun? dedim. O şöyle dedi: Ben Kadîr gecesini insanlara sorup, duruyordum. Ey Allah'ın Rasûlü! Bana Kadîr gecesi hakkında haber ver. O gece ramazanda mıdır yoksa başka bir ayda mıdır? dedim. O: *"Hayır, o gece ramazandadır"* buyurdu. Ben: O nebîlerle birlikte hayatta bulundukları sürece olup, ruhları kabzedildi mi kaldırılır mı yoksa kıyâmet gününe kadar kalır mı? dedim. O: *"Hayır, o gece kıyâmet gününe kadar kalır"* buyurdu. Ben: O gece ramazanın hangi gecesidir? dedim. O: *"Onu ilk on gecede ve son on gecede araştırıp, arayın"* buyurdu. Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) çok şey-

İbn Huzeyme 2190'da bu lafızla Câbir'in naklettiği bir hadis olarak rivayet etmiştir. Senette Ebu'z-Zubeyr'in an lafzını kullandığını görüyoruz ama hadisin şahitleri vardır.

494 Zayıftır. Mâlik, I, 321'de kendisinden güvendiği kimselerden diye tahriç etmiştir. Beyhakî, Şuabu'l-İman, 3667'de Mâlik'ten belağ yoluyla tahriç etmiştir. Mücâhid'den buna yakın mürsel rivayet de gelmiş bulunmaktadır. Daha önce geçti.

Scanned with CamScanner

ler daha anlattı. Sonra ben onun başka bir şeye daldığı bir anını yakalayıp, o gece yirmi günün hangisindedir? dedim. O: *"O geceyi son on günde arayın. Artık bundan sonra bana bir şey daha sorma"* buyurdu. Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) başka şeyler anlattı. Ey Allah'ın Rasûlü! Yine onun başka bir halini yakalayıp, senin üzerindeki hakkım adına sana and veriyorum. Bana o on gecenin hangisinde olduğunu söyle dedim. Bana o günün sabahından beri kızmadığı bir şekilde kızdı ve: *"O geceyi son yedi gecede arayın. Artık bundan sonra da bana bir şey sorma"* buyurdu.[495] Nesâî, el-Fellas'dan, o Yahyâ b. Said el-Kattan'dan bunu böylece rivayet etmiştir.

İşte bu hadiste bizim sözünü ettiğimiz hususa bir delil vardır. Ayrıca bu hadiste bu gecenin Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den sonra da her sene kıyâmet gününe kadar kalacağına da delil vardır. Yoksa bazı şii taifelerin ileri sürdüğü gibi tamamen kaldırılmış değildir. Onlar bu sonuca biraz sonra zikredeceğimiz Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Sonra kaldırıldı, sizin için hayırlı olması da ümit edilir" hadisinden hareketle ulaşmışlardır çünkü bu hadiste kastedilen onun muayyen olarak hangi zaman olduğuna dair bilgisidir. Ayrıca bu hadiste Kadîr gecesinin diğer aylar arasında özel olarak ramazan ayında olduğuna da delalet vardır. Yoksa durum İbn Mes'ud ve ona uyan Kufeli ilim adamlarından rivayet edildiği üzere bütün yılda bulunmakla birlikte bütün aylardan herhangi birisinde bulunma ümidi de eşit olarak beklenir şeklinde değildir.

[7383] Ebû Dâvûd Sünen'inde bu hususa dair: "Kadîr gecesinin ramazanın tamamında bulunduğunun beyanı" diye bir başlık açmış bulunmaktadır. O devamla dedi ki: Said b. Cubeyr'den, o Abdullah b. Ömer'den şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e Kadîr gecesine dair soru soruldu. Ben de bu soruyu duyuyordum. O: *"O gece ramazanın tamamındadır"* buyurdu.[496]

---

495 Ahmed, V, 171; Bezzâr, 1035, 1036. Senedi zayıftır çünkü Mersed'den oğlundan başka kimse rivayet nakletmemiştir. Hadisin aslı mahfuz olmakla birlikte bu lafızla zayıftır. Bu zayıf lafızlardan birisi de Ebû Zerr'in defalarca soru sorması vardır.

496 Zayıftır. Ebû Dâvûd, 1387'de bu senetle rivayet etmiştir, kavi bir senettir ama bunu Şu'be ve Sevrî, Ebû İshâk'tan böylece fakat mevkuf olarak rivayet etmişlerdir. Tercih edilen de budur çünkü bunların her biri Mûsâ b. Ukbe'den ve onun aşağısındakilerden daha güçlü bir hafızdır. Nitekim rical kitaplarında bu böylece tespit edilmiştir. O halde merfu zayıftır, tercih edilen bunun mevkuf bir rivayet olduğudur.

Scanned with CamScanner

Bu, ravileri sika olan bir isnattır. Ancak Ebû Dâvûd şöyle demektedir: "Bunu Şu'be ve Süfyân, Ebû İshâk'tan diye rivayet edip, mevkuf olarak zikretmişlerdir."

Ebû Hanîfe'den (r.h) gelen bir rivayete göre o bu gecenin ramazanın tümünde olacağı ümit edilir, dediği nakledilmiştir. Bu da İmam Gazzali'nin bir görüşüdür. er-Râfi'î ise bu görüşü oldukça garip bulmuştur.

Kadîr Gecesinin Ramazanın Hangi Gecesi Olduğuna Dair Görüşler:

Diğer taraftan bu gece ramazan ayının ilk gecesidir de denilmiştir. Bu Ebû Rezin'den nakledilmektedir.

Yirmi yedinci gece olduğu da söylenmiştir. Bu hususta Ebû Dâvûd, İbn Mes'ud'dan merfu bir hadis de rivayet etmiştir.[497] Bu aynı zamanda İbn Mes'ud'a, Zeyd b. Erkam'a, Osman b. Ebi'l-As'a mevkuf bir rivayet olarak da gelmiştir. Bu Muhammed b. İdris eş-Şâfiî'nin de bir görüşüdür. Hasan-ı Basrî'nin bir görüşü olduğu da nakledilmektedir. Bunu bu gecenin Bedir gazası gecesi olduğunu belirterek de pekiştirmek istemişlerdir. Bedir gecesi ise ramazan ayı onyedinci gecesi olan bir Cuma gecesi olmuştu. Bu gecenin sabahında Bedir vakası gerçekleşmişti. Bu da yüce Allah'ın hakkında "Furkân günü" nitelemesini yaptığı gündür.

Kadîr gecesinin ondokuzuncu gece olduğu da söylenmiştir. Bu da Ali ve yine İbn Mes'ud'dan -Allah ikisinden de razı olsun- nakledilmektedir.

Bu gecenin Ebû Said el-Hudri'nin rivayet ettiği şu hadis dolayısıyla yirmibirinci gece olduğu da söylenmiştir:

[7384] Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ramazan ayının ilk on günü itikâfa çekildi. Biz de onunla birlikte itikâfa girdik. Cebrâil ona gelip şöyle dedi: Aradığın önünde (gelecek)dir. Bu sefer ikinci on gün itikâfa çekildi, biz de onunla birlikte itikâfa girdik. Yine Cebrâil ona gelip: Aradığın önünde (gelecek)dir dedi. Sonra Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) ramazanın 20. günü sabahı hutbe vermek üzere ayağa kalkıp şöyle buyurdu: *"Benimle birlikte itikâfa girmiş olan geri dönsün çünkü ben Kadîr gecesini gördüm ve o bana*

497 Doğrusu bunun mevkuf olduğudur. Bu hadisi Ebû Dâvûd, 1384'te rivayet etmiş olup, ravileri sikadırlar. Ebû İshâk'ın an lafzını kullanması dışında bir kusuru yoktur. Durum her ne olursa olsun hadis Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde bulunan ve gecenin ramazanın son on gecesinde olduğunu belirten rivayetle çatışmaktadır.

Scanned with CamScanner

unutturuldu. Şüphesiz ki o son on günün tek gecelerindedir. Ben kendimi bir çamur ve suda secde eder gibi gördüm." Mescidin tavanı kuru hurma dallarındandı. Gökte de hiçbir şey görmüyorduk. Bir parça bulut geldi, üzerimize yağmur yağdı. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize namaz kıldırdı. Öyle ki çamurun ve suyun izini Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in gördüğü rüyayı tasdik edercesine alnı üzerinde gördüm. Bir lafızda da: *"Yirmibirinci gecenin sabahında"* denilmektedir.[498] Bunu Buhârî ve Müslim Sahih'lerinde tahriç etmişlerdir. Şâfiî dedi ki: Bu hadis (bu hususta) rivayetlerin en sahih olanıdır.

Kadîr gecesinin yirmi üçüncü gece olduğu da söylenmiştir. Buna delil de Müslim'in Sahih'inde yer alan Abdullah b. Uneys'in yer aldığı hadistir. Bu hadisin anlatımı da Ebû Said'in rivayetine yakındır. Allah en iyi bilendir.

Yirmi dördüncü gece olduğu da söylenmiştir:

[7385] Ebû Dâvûd et-Tayalisi dedi ki: Ebû Said'den rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Kadîr gecesi yirmi dördüncü gecedir"* buyurdu.[499] Senedindeki raviler sikadırlar.

[7386] Ahmed dedi ki: Bilal dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Kadîr gecesi yirmi dördüncü gecedir"* buyurdu.[500] İbn Lehia zayıf bir ravidir.

Buhârî'nin naklettiği şu rivayet buna muhaliftir: Ebû Abdullah es-Sunabihi dedi ki: Bana Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in müezzini Bilal (radıyallâhu anh) bu gecenin son yedi gecenin ilki olduğunu haber vermiştir. Bu mevkuf rivayet daha sahihtir. Allah en iyi bilendir. Aynı şekilde bu İbn Mes'ud, İbn Abbâs, Câbir, Hasan, Katâde ve Abdullah b. Vehb'den 24. gece olduğu rivayet edilmiştir:

[7387] Daha önce Bakara sûresinde Vaile b. el-Eska'ın merfu olarak naklettiği *"Kur'ân-ı Kerim yirmi dördüncü gece nazil oldu"* hadisi geçmiş bulunmaktadır.[501]

---

498 Mâlik, I, 319; Buhârî, 2018, 2040, 6991; Müslim, 1165; Ebû Dâvûd, 1382; Nesâî, III, 79; Ahmed, III, 7; İbn Hibbân, 3673

499 Tayalisi, 2167. Senedi Müslim'in şartına uygundur ama bundan önceki hadis bundan daha tercihe değerdir. Bundan sonra gelecek olan da böyledir.

500 Ahmed, VI, 12. Senedi İbn Lehia zayıf olduğundan ötürü zayıftır. Mevkuf İbn Kesir'in de zikrettiğinden ötürü daha sahihtir.

501 Kaynakları gösterildi.

Scanned with CamScanner

Kadîr gecesinin yirmi beşinci gece olduğu da söylenmiştir:

[7388] Çünkü Buhârî, Abdullah b. Abbâs'tan rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"O geceyi ramazan ayının son on gecesinde, kalan dokuzuncu gecede, kalan yedinci gecede, kalan beşinci gecede arayın."*[502] Çoğu kimse bunu tek sayılı geceler diye açıklamışlardır. Daha güçlü ve meşhur olan açıklama da budur. Başkaları ise Müslim'in Ebû Said'den rivayet ettiği üzere çift sayılı gecelere yorumlamıştır. Çünkü o da böyle yorumlamıştır. Allah en iyi bilendir.

Kadîr gecesinin yirmi yedinci gece olduğu da söylenmiştir:

[7389] Çünkü Müslim'in Sahih'inde Ubeyy b. Ka'b'dan rivayetine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"O gecenin yirmi yedinci gece olduğunu"* ifade etmiştir.[503]

[7390] İmam Ahmed dedi ki: Bize Süfyân tahdis etti. Ben Abde ve Asım'ı, Zirr'den şöyle dediğini naklederken dinledim: Ubeyy b. Ka'b'a sordum: Ey Ebu'l-Münzîr, kardeşin İbn Mes'ud diyor ki: Senenin tamamını (gecelerini) kıyamla geçiren Kadîr gecesini isabet ettirir. (Ubeyy) dedi ki: Allah'ın rahmeti ona olsun. O bu gecenin ramazan ayında olduğunu ve hatta bunun yirmi yedinci gece olduğunu biliyordu, sonra (buna dair) yemin etti. Ben: Peki bunu nasıl biliyorsunuz dedim. Şöyle dedi: Bize haber verilen alamet -yahut âyet (belirti)- ile dedi. O günde -güneşi kastederek- keskin parıltısı olmaksızın doğar.[504]

[7391] Bunu Müslim, Süfyân b. Uyeyne, Şu'be ve Evzâî yoluyla Abde'den, o Zirr'den, o Ubeyy'den diye rivayet etmiş olup, hadisi böylece zikretmektedir. Bu rivayette şu da vardır: (Ubeyy) dedi ki: Kendisinden başka hiçbir ilah olmayan Allah'a yemin ederim ki o gece ramazan ayındadır. -O yemini kesin yaptı ve (inşallah) diyerek istisna da yapmadı.- Allah'a yemin ederim ben onun hangi gece olduğunu biliyorum. O gece Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kıyamla geçirmemizi emrettiği gecedir. O gece yirmi yedinci gecedir. Bunun belirtisi ise güneşin o gecenin sabahında parıltısız olarak ve beyaz ışıkla doğmasıdır.[505]

---

502 Buhârî, 2021

503 Müslim, 762, h. no: 221

504 Müslim, 828, h. no: 220; Ahmed, V, 130; Humeydi, 375; İbn Huzeyme, 1291; İbn Hibbân, 3689; Beğavî, 1828

505 Müslim, 762, h. no: 180; Ebû Dâvûd, 1378; Tirmizî, 793; Abdurrezzak, 7700

Scanned with CamScanner

Bu hususta Muâviye, İbn Ömer, İbn Abbâs ve başkalarının Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den yirmi yedinci gece olduğuna dair rivayetler de bulunmaktadır. Aynı zamanda bu seleften belli bir kesimin de görüşüdür. İmam Ahmed b. Hanbel -Allah'ın rahmetinin üzerine olsun- mezhebinin ana görüşü de budur. Bu aynı zamanda Ebû Hanîfe'den de gelen bir rivayettir.

Seleften bazı kimselerin bu gecenin Kur'ân-ı Kerim'den hareketle yirmi yedinci gece olduğunu ve bunu "o" buyruğundan çıkarmaya çalıştıkları da rivayet edilmiştir. Çünkü bu sûrenin yirmi yedinci kelimesidir. Allah en iyi bilendir.

Hâfız Ebu'l-Kâsım Taberânî dedi ki: Bize Ma'mer, Katâde ve Asım'dan haber verdiğine göre her ikisi İkrime'yi şöyle derken dinlemiştir: İbn Abbâs dedi ki: Ömer b. el-Hattab, Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabını topladı ve onlara Kadîr gecesine dair soru sordu. Hepsi de bu gecenin ramazanın son on günü içerisinde olduğu üzerinde icma ettiler. İbn Abbâs dedi ki: Ben Ömer'e şöyle dedim: Ben o gecenin hangisi olduğunu biliyorum -yahut zannediyorum.- Ömer: O hangi gecedir? dedi. Ben: Son on geceden geçen yedi gece yahut kalan yedinci gecedir. Ömer: Bunu nereden biliyorsun dedi. İbn Abbâs dedi ki: Ben şöyle dedim: Allah yedi sema yarattı, yedi arz yarattı, yedi gün yarattı, ay da yedi gün etrafında dönüp durmaktadır. Allah insanı yedi şeyden yarattı, yedi şeyden yer, yedi şey üzerinde secde eder. Beytin etrafında tavaf yedi şavttır, cemrelere yedi taş atılır ve buna benzer daha başka şeyler de zikretti. Ömer: Bizim fark edip, inceliğini kavrayamadığımız bir hususu fark etmiş bulunuyorsun dedi. Katâde de, İbn Abbâs'tan onun: Yedi şeyden yer sözüne ek olarak: Bu da yüce Allah'ın: *"Böylece orada taneler bitiririz."* (Abese, 27) buyruğudur dedi. Bu ceyyid ve kavi bir isnattır ama oldukça garip bir metindir. Allah en iyi bilendir.

Kadîr gecesinin yirmi dokuzuncu gece olduğu da söylenmiştir:

[7392] Ahmed b. Hanbel dedi ki: Ubâde b. es-Sâmit'ten rivayete göre o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e Kadîr gecesini sordu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Ramazan ayındadır. Onu son on günde arayınız. O tekli gecelerdedir: Yirmi bir yahut yirmi üç yahut yirmi beş yahut yirmi yedi ya da son gecedir."*[506]

506 Hasendir. Ahmed, V, 318. Senedi İbn Akil'den ötürü şahitler arasında hasendir.

Scanned with CamScanner

[7393] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Hureyre'den rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Kadîr gecesi hakkında şöyle buyurdu: *"O yirmi yedinci yahut yirmi dokuzuncu gecedir. Şüphesiz ki melekler o gece yerde çakıl taşları sayısından daha çokturlar."*[507] Bunu sadece Ahmed rivayet etmiş olup, senedinde bir beis yoktur.

Kadîr gecesinin az önce geçen hadis dolayısıyla ve ayrıca Tirmizî ile Nesâî'nin rivayet ettikleri hadisten ötürü ramazanın son gecesi olduğu da söylenmiştir.

[7394] Ebû Bekre'nin rivayetine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"(Kadîr gecesi) kalan dokuz, yahut kalan yedi, yahut kalan beş, yahut kalan üç, yahut son gecededir."* Yani Kadîr gecesini (o günlerde) arayın.[508] Tirmizî, hasen, sahihtir demiştir.

Ebû Seleme'nin, Ebû Hureyre'den, o Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den Kadîr gecesinin son gece olduğuna dair müsned rivayet de nakledilmiş bulunmaktadır.

Bu Rivayetlere Dair Değerlendirme:

Şâfiî bu rivayetler hakkında şunları söyler: Bunlar Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) tarafından ben Kadîr gecesini filan gece arayayım mı diye soru soran kimselere cevap olmak üzere verilmiştir. Allah Rasûlü de ona evet diye cevap vermiştir. Aslında Kadîr gecesi başka gecelere geçmeyen muayyen, belli bir gecedir. Bu görüşü Tirmizî ondan bu manada rivayet etmiştir.

Ebû Kılabe'den onun, Kadîr gecesi son on gün arasında yer değiştirdiğini söylediğini de rivayet etmektedir. Onun Ebû Kılabe'den diye naklettiği bu rivayeti Mâlik, Sevrî, Ahmed b. Hanbel, İshâk b. Rahuye, Ebû Sevr, el-Müzeni, Ebû Bekr b. Huzeyme ve başkaları da açıkça ifade etmiş bulunmaktadırlar. Bu aynı zamanda Şâfiî'den de nakledilmiştir. Bunu da kendisinden Kadı nakletmiştir. Böyle olma ihtimali daha yüksektir. Allah en iyi bilendir.

[7395] Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde sabit olan şu rivayet de bu görüşün lehine ışık tutabilecek bir mahiyettedir. Abdullah b. Ömer'den rivayete göre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından bazı kimselere rüyalarında

507 Hasendir. Ahmed, II, 519. Senedi İmran el-Kattan'dan ötürü şahitler arasında hasendir.

508 Sahihtir. Tirmizî, 794; Ahmed, V, 36, 39, 40; İbn Huzeyme, 2175; İbn Ebî Şeybe, III, 76; Hakim, I, 438; İbn Hibbân, 3686. Senedi hasendir, şahitleri vardır.

Scanned with CamScanner

ramazanın son yedi gecesinde Kadîr gecesi gösterildi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de şöyle buyurdu: *"Sizlerin rüyalarınızın son yedi gecede birbiriyle örtüştüğünü görüyorum. Bu sebeple o geceyi kim araştırmak isterse onu son yedi gecede araştırsın."*[509]

[7396] Yine Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kadîr gecesini ramazan ayının son on gecesinin tekli gecelerinde araştırınız."*[510] Lafzı Buhârî'ye aittir.

Şâfiî'nin başka bir geceye intikal etmeyip, ayın muayyen bir gecesi olduğuna dair görüşünün lehine şu delil gösterilebilir:

[7397] Buhârî'nin Sahihindeki rivayete göre Ubâde b. es-Sâmit şöyle demiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize Kadîr gecesini haber vermek üzere dışarı çıktı. Müslümanlardan iki adam birbirleriyle tartıştı. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"Size Kadîr gecesini haber vermek üzere dışarı çıktım ama filan ve filan birbiriyle tartışınca o gece kaldırıldı. Umulur ki bu sizin için hayırlıdır. Artık onu (yirmi) dokuzuncu, (yirmi) yedinci ve (yirmi) beşinci gecede arayınız."*[511]

Bu hadisin delil olma yönüne gelince, eğer bu gece muayyen olup, muayyen oluşu da sürekli olmasaydı her yıl onların o geceyi muayyen olarak bilmelerine imkân olmazdı. Çünkü eğer gece başka gecelere geçiş yapsaydı, sadece o yıl onun hangi gün olduğunu muayyen olarak bilebilirlerdi. Ancak: Allah Rasûlü sadece o senenin Kadîr gecesini onlara bildirmek üzere çıkmıştı denilmesi hali müstesnadır. Allah Rasûlü'nün: "Filan ve filan birbiriyle tartıştığı için kaldırıldı" ifadesinde de tartışma faydayı ve faydalı bilgiyi ortadan kaldırır diye ifade edilen kabulün lehine bir gerekçe ihtiva etmektedir.

[7398] Nitekim hadiste de şöyle buyurulmuştur: *"Şüphesiz kul işlediği bir günah sebebiyle rızıktan mahrum edilir."*[512] Hadisteki "kaldırıldı" ifadesi sizin için muayyen olarak bilinmesine dair bilgi kaldırıldı demektir. Yoksa şi-

509 Buhârî, 2015; Müslim, 1165, h. no: 205; Beyhakî, IV, 310, 311; Beğavî, 1823; İbn Hibbân, 3675

510 Buhârî, 2020; Müslim, 1169; Tirmizî, 792; Tahâvî, Müşkilu'l-Asar, 5479

511 Buhârî, 2023, 49, 6049; Tayalisi, 526; Mâlik, I, 320; Ahmed, V, 313, 319; İbn Hibbân, 3679

512 Kaynakları daha önce İbrâhim sûresi 7. âyetin tefsirinde gösterilmişti.

Scanned with CamScanner

anın bilgisiz olanlarının ileri sürdükleri gibi varlık âleminden büsbütün kaldırılmıştır değildir. Çünkü bundan sonra: *"O geceyi (yirmi) dokuzuncu, (yirmi) yedinci ve (yirmi) beşinci gecede arayınız"* buyurmuştur.

"Sizin için hayır olması umulur" buyruğu da hangi gece olduğunun muayyen olarak size bildirilmemesi demektir. Çünkü o gece müphem bırakılacak olursa onu arayıp, bulmak isteyenler bu maksatla her yerde ve umulan her vakitte aramak için bütün gayretlerini ortaya koyarlar. Böylelikle muayyen olarak hangi gece olduğunu bilmeleri halinin aksine daha çok ibadet ederler. Çünkü kesin ve muayyen olarak bilinecek olursa bütün gayret ve çabalar sadece o geceyi kıyamla geçirmekten ibaret kalırdı ama ilahi hikmet ibadetin o gecenin aranması uğrunda bütün ayı kapsaması için ve son on günde gayret ve çabanın daha da çok yoğunlaşması için müphem bırakılmasını gerektirmiştir.

[7399] Bundan dolayı Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yüce Allah onun ruhunu kabzedinceye kadar ramazanın son on gecesini itikâfla geçirirdi. Ondan sonra onun zevceleri de aynı şekilde itikâf etti.[513] Buhârî ve Müslim bunu Âişe'nin naklettiği bir hadis olarak tahriç etmişlerdir.

[7400] Yine Buhârî ve Müslim, İbn Ömer'den rivayet ettiklerine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ramazan ayının son on gününü itikâfla geçirirdi.[514]

[7401] Âişe dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ramazanın (son) onu girince geceyi ihya eder, zevcelerini uyandırır ve kuşağını sıkıca bağlardı.[515] Bunu Buhârî ve Müslim tahriç etmişlerdir.

[7402] Yine Müslim, Âişe'den rivayet ettiği üzere Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ramazanın (son) on gününde başka zamanlarda olmadığı kadar ibadete gayret ve çaba gösterirdi.[516] İşte onun "kuşağını sıkıca bağlardı" ifadelerinin anlamı budur. Bundan kastın kadınlardan uzak durması olduğu da söylenmiştir. Her iki husus hakkında kinayeli bir anlatım olma ihtimali vardır.

---

513 Buhârî, 2026; Müslim, 1172, h. no: 5; Ebû Dâvûd, 2462; Tirmizî, 791; Nesâî, II, 44-45; İbn Mâce, 1771; Ahmed, VI, 167; İbn Hibbân, 3665

514 Buhârî, 2025; Müslim, 1171, h. no: 1

515 Buhârî, 2024; Müslim, 1174, h. no: 7

516 Müslim, 1175, h. no: 8

Scanned with CamScanner

[7403] Ayrıca İmam Ahmed'in şu rivayeti de buna delildir: Âişe dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ramazan ayından son on gün kaldı mı kuşağını sıkıca bağlar ve kadınlarından uzak dururdu.[517] Bunu sadece Ahmed rivayet etmiştir.

Mâlik'den (r.h) şöyle dediği nakledilmektedir: Kadîr gecesinin aranması bakımından son on gecenin hepsi arasında fark yoktur. Herhangi bir gecenin diğerine tercihi söz konusu değildir. Ben bunu er-Râfi'i'nin (r.h) şerhinde gördüm. Müstehab olan ise bütün vakitlerde çokça dua etmektir. Ramazanda ise daha çok yapılması son on gününde de daha çok yapılması sonra da tekli gecelerinde daha çok yapılmasıdır.

Müstehab olan şu duayı çokça yapmasıdır:

اللهم، إنك عَفُو تحب العفو، فاعف عني

"Allah'ım! Şüphesiz ki sen çok affedicisin, affetmeyi seversin, beni de affet."

[7404] Çünkü İmam Ahmed şu rivayeti zikretmektedir: Âişe dedi ki: Ey Allah'ın Rasûlü! Kadîr gecesine denk gelirsem nasıl dua edeyim dedi. Allah Rasûlü: *"Allah'ım! Şüphesiz ki sen çok affedicisin, affetmeyi seversin, beni de affet, de"* buyurdu.[518]

[7405] Bunu Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce de Kehmes b. el-Hasan yoluyla rivayet etmişlerdir. Âişe dedi ki: Ey Allah'ın Rasûlü! Eğer Kadîr gecesinin hangi gece olduğunu bilecek olursam o gecede ne söylememi emredersin? dedim. Şöyle buyurdu: *"Allah'ım! Şüphesiz ki sen çok affedicisin, affetmeyi seversin, beni de affet, de"* buyurdu.[519] Bu Tirmizî'nin lafzıdır. Sonra: Bu hasen, sahih bir hadistir demiştir. Hadisi ayrıca Hakim de Müstedrek'inde tahriç etmiş olup, bu Buhârî ve Müslim'in şartına göre sahih bir hadistir demiştir.

517 Ahmed, VI, 67. Ebû Ma'şer zayıf olduğundan ötürü senedi zayıftır ama hadisin aslının şahitleri vardır.

518 Sahihtir. Ahmed, VI, 183. Senedi Buhârî ve Müslim'in şartına uygundur.

519 Sahihtir. Tirmizî, 3513; Nesâî, Tefsir, 708; İbn Mâce, 3850. Senedi Buhârî ve Müslim'in şartına uygundur.

Scanned with CamScanner

[7406] Bunu Nesâî de Süfyân es-Sevrî yoluyla rivayet etmiştir. Âişe dedi ki: Ey Allah'ın Rasûlü! Kadîr gecesine rastlarsam sence ne demeliyim? dedim. O şöyle buyurdu: *"Allah'ım! Şüphesiz ki sen çok affedicisin, affetmeyi seversin beni de affet, de."*[520]

Kadîr Gecesiyle İlgili Oldukça Garip Bir Rivayet ve Acaip Bir Haber:

Bunu İmam Ebû Muhammed b. Ebî Hâtim bu sûre-i kerimeyi tefsir ederken rivayet edip şöyle demektedir: Ebû Abdusselam babasından, o Ka'b'dan şöyle dediğini rivayet etmektedir: Sidretu'l-Münteha yedinci semanın cennet tarafındaki sınırı üzerindedir. O da dünya havasının sınırı üzerindedir. O dünya havası ile ahiret havasının sınırı üzerindedir. Yukarısı cennettedir, kökleri ve dalları Kürsinin altındadır. Onda sayılarını aziz ve celil Allah'tan başka kimsenin bilmediği melekler vardır. Bunlar dalları üzerinde aziz ve celil Allah'a ibadet ederler, her bir kıl kadarlık yerinde de bir melek vardır. Cebrâil (a.s)'ın kaldığı yer ise onun tam ortasıdır. Allah Cebrâil'e her Kadîr gecesinde Sidretu'l-Münteha'da kalan meleklerle birlikte inmesini emreder. Aralarında mü'minlere şefkat ve merhamet verilmemiş tek bir melek dahi yoktur. Kadîr gecesinde Cebrâil ile güneş batıncaya kadar inerler. Öyle ki Kadîr gecesinde üzerinde meleğin bulunmadığı tek bir yer parçası dahi kalmaz. Her bir melek ya secdededir veya kıyamdadır. Mü'min erkeklerle, mü'min kadınlara dua ederler. Ancak bir kilise, bir havra, bir ateş mabedi yahut bir putun bulunduğu yer ya da sizin pisliklerinizi attığınız yerleriniz ya da bir sarhoşun bulunduğu ev yahut sarhoşluk verici bir şeyin bulunduğu bir ev ya da içinde dikili bir putun bulunduğu bir ev, içinde asılı bir çıngırağın, bir zilin bulunduğu ev yahut küçük abdest bozulan bir yer ya da bir evin pisliklerinin bulunduğu bir yer bunlardan müstesnadır. O gece hep mü'min erkek ve kadınlara dua ederler. Cebrâil de kendisiyle musafaha etmediği hiçbir insanı bırakmaz. Bunun alameti ise bir kimsenin derisinin ürpermesi, kalbinin incelmesi, gözlerinin yaşarmasıdır. İşte bunlar Cebrâil'in musafahasından ötürü olur.

Ka'b'ın zikrettiğine göre ayrıca Kadîr gecesinde üç defa *lâ ilâhe illallah* diyen kimseye bir tanesi sebebiyle Allah günahlarını bağışlar, biri sebebiyle onu cehennem ateşinden korur, diğeri sebebiyle onu cennete koyar. Biz, Ka'b el-Ahbar'a: Ey Ebû İshâk samimi olarak, içten (söylerse) mi dedik. Ka'b

520 Nesâî, Amelu'l-Yevmi ve'l-Leyle, 883. Senedi Buhârî ve Müslim'in şartına uygundur.

Scanned with CamScanner

şöyle dedi: Kadîr gecesinde *lâ ilâhe illallah*'ı sadık olan kimselerden başka söyleyen olur mu ki? Nefsim elinde olana yemin ederim ki Kadîr gecesi kâfir ve münafığa sırtında adeta bir dağ varmış gibi çok ağır gelir. Tan yeri ağarıncaya kadar melekler hep bu halde olurlar. İlk yükselen kişi Cebrâil olur. Güneşin yüksek ufkunun görünen tarafında yerini alır ve kanatlarını yayar. Onun yeşil iki kanadı vardır. Bu iki kanadını ancak o vakit açar. Bunun üzerine güneşin şuası olmaz. Sonra melekleri teker teker çağırır ve onlar da yükselir. Böylelikle meleklerin nuru ile Cebrâil'in iki kanadının nuru bir araya gelir, bundan dolayı güneş o gün şaşkınlaşır. Cebrâil ve beraberindekiler o günlerinde yer ile dünya seması arasında kalarak mü'min erkek ve kadınlara dua eder, rahmet diler, mağfiret dilerler. Aynı şekilde ramazan ayını inanarak ve ecrini umarak oruç tutanlara da kendi kendisine gelecek sene yaşayacak olursa Allah için ramazan ayını oruçla geçireceğini telkin edenlere de dua eder.

Akşam oldu mu dünya semasına girerler. Halkalar halinde otururlar. Dünya semasının melekleri yanlarına gelip toplanır. Onlara tek tek erkekleri, kadınları sorarlar. Öyle ki filan kişi ne yaptı, bu yıl onu nasıl buldunuz diye soracak kadar onlarla konuşurlar. Onlar da: Biz filan kimseyi geçen sene bu gece ibadet eden bir kişi olarak görmüştük fakat bu sene bid'atçi olarak bulduk. Geçen sene bid'atçi olarak bulmuştuk fakat onu bu sene abid bir kişi olarak gördük. (Ka'b) dedi ki: Bunun üzerine böyle bir kimseye mağfiret dilemekten vazgeçerler, öbürüne mağfiret dilemeye yönelirler. Derler ki: Biz filan ve filan kimsenin Allah'ı zikrettiklerini gördük. Filan kimseyi rükû halinde gördük, filan kimseyi secde halinde bulduk, filan kimseyi Allah'ın kitabını okurken gördük. (Ka'b devamla) dedi ki: O gün ve gece hep böyle kalırlar. Nihayet ikinci dünya semasına çıkarlar. Her bir semada bir gün, bir gece kalırlar ta ki Sidretu'l-Münteha'daki yerlerine varıncaya kadar. Sidretu'l-Münteha onlara şöyle der: Ey beni mesken tutanlar, bana insanlardan anlatınız ve onların isimlerini bana söyleyiniz çünkü şüphesiz benim sizin üzerinizde bir hakkım vardır ve ben gerçekten Allah'ı sevenleri de severim.

Ka'b el-Ahbar'ın zikrettiğine göre onlar da ağaca kişileri sayarlar, ona her bir erkeği, her bir kadını kendilerinin ve babalarının isimleri ile anlatırlar. Sonra cennet Sidret-i Münteha'ya yönelerek şöyle der: Seni mesken tutan meleklerin sana verdikleri haberleri sen de bana bildir. Sidre de cenne-

Scanned with CamScanner

te haberi verince, cennet: Filan adama Allah'ın rahmeti olsun, filan kadına Allah'ın rahmeti olsun. Allah'ım! Onların acilen bana gelmelerini gerçekleştir der. Sonra Cibril onlardan önce yerine ulaşır. Yüce Allah'ın ona ilham vermesi üzerine şöyle der: Filan kişiyi secde ederken buldum, ona mağfiret buyur. Allah da ona mağfiret buyurur sonra Cebrâil Arşı yüklenenlerin hepsinin şöyle dediklerini duyar: Allah'ın rahmeti filana olsun, Allah'ın rahmeti filan kadına olsun, Allah'ın mağfireti filan erkeğe olsun. Ayrıca şöyle der: Rabbim geçen sene sünnet ve ibadet üzere bulduğun senin filan kulunu bu sene olmadık bir şeyi ihdas ettiğini ve kendisine emredilenden yüz çevirdiğini (bid'atçi olduğunu) gördüm der. Yüce Allah şöyle buyurur: Ey Cebrâil eğer tevbe ederse ve ölmeden üç saat önce benden razı olmamı dileyip mazeret bildirirse ben de ona günahlarını bağışlarım. Bu sefer Cebrâil: Ey benim ilahım hamd yalnız senindir. Sen bütün yarattıklarından daha merhametlisin, sen kendi kullarına kullarının kendilerine merhametlerinden de daha merhametlisin der. (Ka'b) dedi ki: Bunun üzerine Arş, etrafındakiler, hicaplar, semalar ve onlarda bulunanlar çalkalanarak şöyle der: er-Rahîm Allah'a hamdolsun, er-Rahîm Allah'a hamdolsun.

Ayrıca Ka'b şunu zikretti: Kim ramazan orucunu tutup kendi kendisine ramazandan sonra iftar edecek olursa (bayram yaparsa) Allah'a isyan etmeyeceğine dair karar verirse, sorgusuz, hesapsız cennete girer.[521]

Kadîr sûresi tefsirinin sonu.

Hamd ve minnet Allah'a mahsustur.

521 Bu ve bundan öncekiler Ka'b el-Ahbar'ın kendi sözleridir. O bu sözleri İsrâiloğullarından olan ecdadından almış olmalıdır. Kesinlikle bunların delil olacak tarafları yoktur.

Scanned with CamScanner

بسم الله الرحمن الرحيم

BEYYİNE SÛRESİ

[8 âyettir. Medine'de inmiştir.]

[7407] İmam Ahmed dedi ki: Ammar b. Ebî Ammar dedi ki: Ben Mâlik b. Amr b. Sabit el-Ensârî'nin kendisi olan Ebû Habbe el-Bedri'yi şöyle derken dinledim: *"Kitap ehlinden ve müşriklerden kâfir olanlar..."* sûresi sonuna kadar nazil olunca Cebrâil şöyle dedi: Ey Allah'ın Rasûlü! Rabbin sana bu sûreyi Ubeyy'e okumanı (öğretmeni) emrediyor, dedi. Bunun üzerine Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ubeyy'e: *"Cebrâil bana sana bu sûreyi okumayı öğretmemi emretti"* dedi. Ubeyy: Ey Allah'ın Rasûlü! Benim adım da bu arada zikredildi mi? dedi. Allah Rasûlü: *"Evet"* buyurdu. (Ebû Habbe) dedi ki: Bunun üzerine Ubeyy ağladı.[522]

[7408] Başka bir hadis: İmam Ahmed dedi ki: Enes b. Mâlik dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ubeyy b. Kab'a şöyle dedi: *"Şüphesiz Allah bana: "Kitap ehlinden... Kâfir olanlar" sûresini sana okumamı emir buyurdu."* Ubeyy: Sana adımı da verdi mi? dedi. Allah Rasûlü: *"Evet"* deyince, Ubeyy ağladı.[523]

[7409] Başka bir hadis: İmam Ahmed dedi ki: Abdullah b. Abdurrahman b. Evza babasından rivayet ettiğine göre Ubeyy b. Ka'b dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana: *"Ben sana şu şu sûreyi okumakla emrolundum"* dedi. Ben: Ey Allah'ın Rasûlü! Orada benim adım da geçti mi? dedim. O: *"Evet"* buyurdu. Ben (Abdurrahman b. Ebza) ona: Ey Ebu'l-Münzîr, bundan dolayı sevindin mi? dedim. Bana şu cevabı verdi: Yüce Allah: *"De*

522 Ahmed, III, 489. Senedinde Ali b. Zeyd vardır, cumhur zayıf olduğunu söylemiştir ama bundan sonraki rivayet onun naklettiği bu hadise şahitlik etmektedir.

523 Buhârî, 3808, 4959; Müslim, 799; Nesâî, Tefsir, 711; Ahmed, III, 273

Scanned with CamScanner

ki: Allah'ın lütfu ve rahmetiyle ve yalnız bunlar ile sevinsinler. Bu onların toplaya geldiklerinden daha hayırlıdır." (Yunus, 58) buyuruyorken, sevinmeme engel ne olabilir? dedi.

Ravilerden Müemmel dedi ki: Ben Süfyân'a: Kıraat bu hadiste geçiyor mu dedim, o evet dedi.[524] İmam Ahmed bunu bu yoldan tek başına rivayet etmiştir.

[7410] Başka bir rivayet yolu: Ahmed dedi ki: Zirr b. Hubeyş, Ubeyy b. Ka'b'dan şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana: *"Şüphesiz Allah bana sana Kur'ân okumamı emretti"* dedi. (Ubeyy) dedi ki: O da: *"Kitap ehlinden ve müşriklerden kâfir olanlar..."*ı okudu. (Ubeyy) dedi ki: Yine bu sûre arasında şunları da okudu: *"Eğer Âdemoğlu bir vadi dolusu mal isteyip de ona bu istediği verilirse ikincisini elbette ister. İkincisini isteyip, ona verilirse şüphesiz üçüncüsünü ister. Âdemoğlunun, karnını topraktan başkası doldurmaz. Allah tevbe edenin tevbesini kabul eder. Şüphesiz Allah nezdinde makbul olan din hanifliktir, müşriklik de Yahudilik de Nasranîlik de değildir. Her kim bir hayır işlerse o hayrı karşılıksız bırakılmaz."*[525] Bunu Tirmizî, Ebû Dâvûd et-Tayalisi'nin Şu'be'den nakletmiş olduğu bir hadis olarak rivayet etmiş ve: Hasen, sahihtir demiştir.

[7411] Başka bir rivayet yolu: Hâfız Ebu'l-Kâsım Taberânî dedi ki: Bize Muaz b. Muhammed b. Muaz b. Ubeyy b. Ka'b babasından tahdis etti, o dedesinden, o Ubeyy b. Ka'b'dan şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Ey Ebu'l-Münzir! Sana Kur'ân'ı arzetmekle emrolundum."* Ubeyy dedi ki: Allah'a iman ettim, senin elin üzere Müslüman oldum ve senden öğrendim. (Ubeyy) dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) sözünü bir daha tekrar etti. Ubeyy şöyle dedi: Ey Allah'ın Rasûlü! Orada adım da geçti mi? Allah Rasûlü: *"Evet. Mele-i A'lâ'daki ismin ve nesebinle (geçti)"* buyurdu. (Ubeyy) dedi ki: Ey Allah'ın Rasûlü! O halde oku, dedi.[526] Bu, bu

524 Hadis hasendir. Ahmed, V, 123. Senedinde Müemmel vardır, doğru sözlü birisi ama hıfzı kötüdür. Ona mutabaatta bulunulmuştur. Bunu da Ahmed, V, 123'te bir başka yoldan zikretmiş olup, onun da senedinde Abdullah b. Ebza vardır. O da makbul bir ravidir, mutabaat için elverişlidir.

525 Hasendir. Ahmed, V, 132; Tirmizî, 3898. Senedi Asım'dan dolayı hasendir bir parça da leyyindir ama hadisin bu manada şahidi vardır. Bu şahidi Ahmed, V, 218'de tahriç etmiş olup, ravileri sikadırlar.

526 Taberânî, Evsat, 447. Senedinde Muhammed b. Muaz vardır, meçhul bir ravidir. Ha-

Scanned with CamScanner

yoldan gariptir, sabit olan ise az önce geçen rivayetlerdir. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ona bu sûreyi okuması ona daha çok sebat gelmesi ve imanının daha çok artması içindir. Çünkü o bunu gerektiren bir halde idi. Nitekim bunu Ahmed ve Nesâî, Enes yoluyla ondan; Ahmed ve Ebû Dâvûd da Süleyman b. Sûr'a'd'ın ondan; Ahmed'in de Affan'dan, o Hammad'dan, o Humeyd'den, o Enes'ten, o Ubâde b. es-Sâmit'ten, o ondan (Ubeyy b. Ka'b'dan) diye naklettikleri rivayette de bu ifade edilmektedir.

[7412] Bunu ayrıca Ahmed, Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâî de İsmail b. Ebî Halid, Abdullah b. İsa'dan, o Abdurrahman b. Ebî Leyla'dan, o ondan diye rivayet etmiştir. Buna göre bir kimsenin -ki o kimse Abdullah b. Mes'ud'dur- Kur'ân-ı Kerim'den bir bölümü Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kendisine okuttuğundan farklı bir şekilde okumasına karşı çıkmıştı. O kişiyi Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına götürünce Allah Rasûlü her ikisinin de okumasını istedi ve her ikisine de: *"İsabet ettin"* buyurdu. Ubeyy dedi ki: Öyle bir şüpheye düştüm ki, cahiliye döneminde iken dahi bu kadar şüpheye düşmemiştim. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onun göğsüne vurdu. Ubeyy dedi ki: Bundan dolayı ter dolup taştım. Korkumdan adeta Allah'a bakıyor gibi idim. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de ona Cebrâil'in kendisine gelip şunları söylediğini haber verdi: *"Şüphesiz Allah sana ümmetine Kur'ân'ı tek bir harf üzerine okumanı emretmektedir. Ben: Allah'tan afiyetini ve mağfiretini dilerim, dedim. Bu sefer: İki harf üzere, dedi. Bu şekilde devam etti. Sonunda (Cebrâil) dedi ki: Şüphesiz Allah sana ümmetine Kur'ân'ı yedi harf üzerine okutmanı emrediyor, dedi."*[527] Nitekim tefsirin baş taraflarında bu hadisi rivayet yolları ve lafızları ile zikretmiş bulunmaktayız.

İçinde *"içinde dosdoğru hükümlerin yazılı olduğu tertemiz sahifeleri okuyup duran Allah tarafından gönderilmiş bir Rasûldür"* buyruklarının da yer aldığı bu şerefli sûre nazil olunca, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de ona bu sûreyi - öğrenme ya da hatırlama maksadıyla değil de- tebliğ, tespit ve inzar (uyarma) olmak üzere okudu.. Allah en iyi bilendir.

---

disin aslının şahitleri vardır ama İbn Kesir "arzetmek" lafzının münker olduğunu ifade etmektedir.

527 Hadis daha önce Mukaddime'de geçmiş bulunmaktadır.

Scanned with CamScanner

[7413] Bu da Ömer b. el-Hattab'ın Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e Hudeybiye gününde o bildik hususlara dair soruları sorduğu zaman ki haline benzer. Söyledikleri arasında şunlar da vardı: Sen bize beyte gidip, beyti tavaf edeceğimizi haber vermemişmiydin?. Allah Rasûlü: *"Evet, haber vermiştim. Ama ben sana bu yıl oraya gideceğini söylemiş miydim?"* buyurdu. Ömer: Hayır, dedi. Allah Rasûlü: *"Şüphesiz sen oraya gideceksin, onun etrafında (alabildiğine) tavaf edeceksin"* buyurdu. Hudeybiye'den döndükten sonra yüce Allah da Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e Fetih sûresini indirince Ömer b. el-Hattab'ı çağırdı ve ona Fetih sûresini okudu. O sûrede de yüce Allah'ın: *"Andolsun Allah Rasûlü'ne gösterdiği rüyayı hak ile tasdik etmiştir. Elbette -ve Allah'ın izni ile- Mescid-i Haram'a korkusuzca, emniyetle... gireceksiniz-dir."* (Feth, 27) buyruğu da yer almaktadır. Daha önce geçtiği gibi.[528]

[7414] Hâfız Ebû Nuaym, Esma-u Sahabe adlı eserinde rivayet ettiği üzere Fudayl dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Şüphesiz Allah "kitap ehlinden ve müşriklerden kâfir olanlar..." (suresi)nin okunmasını işitir ve: "Müjde sana kulum, izzetim hakkı için sen hoşnut oluncaya kadar cennette senin için bir mekân hazırlayacağım, buyurur."*[529] Oldukça garip bir hadistir.

[7415] Bunu Hâfız Ebû Mûsâ el-Medini ve İbnu'l-Esir de Zührî yoluyla rivayet etmişlerdir. Nazir el-Müzeni -yahut el-Medeni- Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivayet ettiğine göre şüphesiz Allah: *"Kitap ehlinden ve müş-riklerden kafir olanlar..."*ın kıraatini işitir ve şöyle buyurur: Müjde sana ku-lum, izzetime yemin ederim ki, seni dünya ve ahiret hallerinin hiçbirisinde unutmayacağım. Andolsun ki sen razı oluncaya kadar da cennette sana bir mekân hazırlayacağım.[530]

---

528 Hadisin kaynakları da belirtilen âyetin tefsirinde gösterilmişti.

529 Senedi oldukça zayıftır. Senedinde Muhammed b. İsmail el-Câferi vardır. Rivayet et-tiği hadisleri münker birisidir. Bunu Ebû Hâtim ifade etmiş, Zehebî de Mizan, 9223'te nakletmiştir. İkinci bir illeti daha vardır. Senedinde Abdullah b. Seleme b. Eslem vardır. Zehebî, Mizan, 4263'te onu zikrederek: Ebû Zur'a'nın hadisi münkerdir, bir rivayette metruktur dediğini nakletmektedir. Bundan sonrakine de bakınız.

530 Senedi önceki gibi oldukça zayıftır. Bunu Hâfız İbn Hacer, el-İsabe, III, 558, 8721'de Nazir el-Müzeni'nin biyografisinde zikretmiş ve şunları söylemiştir: Bunu Ebû Mûsâ ez-Zeyl'den, Muhammed b. İsmail b. Câfer, Abdullah b. Seleme'den, o ez-Zührî'den, o İsmail'den, o Nazir'den merfu olarak zikretmiş bulunmaktadır. Hâfız dedi ki: Abdullah b. Seleme rivayet ettiği hadisleri vahi birisidir.

Aynı şekilde az önce geçtiği gibi ondan rivayet nakledenin durumu da budur.

Scanned with CamScanner

لَمْ يَكُنِ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمُشْرِكِينَ مُنفَكِّينَ حَتَّىٰ تَأْتِيَهُمُ الْبَيِّنَةُ ﴿١﴾ رَسُولٌ مِنَ اللَّهِ يَتْلُو صُحُفًا مُطَهَّرَةً ﴿٢﴾ فِيهَا كُتُبٌ قَيِّمَةٌ ﴿٣﴾ وَمَا تَفَرَّقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَةُ ﴿٤﴾ وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاءَ وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ وَذَٰلِكَ دِينُ الْقَيِّمَةِ ﴿٥﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;

1. Kitap ehlinden ve müşriklerden kâfir olanlar kendilerine apaçık delil gelinceye kadar ayrılmayacaklardı.

2, 3. İçinde dosdoğru hükümlerin yazılı olduğu tertemiz sahifeleri okuyup duran Allah tarafından gönderilmiş bir Rasûldür.

4. Ama kendilerine kitap verilenler ancak kendilerine apaçık delil geldikten sonra ayrılığa düştüler.

5. Halbuki onlar ancak dininde ihlâs sahipleri ve hanifler olarak Allah'a ibadet etmelerinden, namazı dosdoğru kılmalarından, zekâtı vermelerinden başkası ile emrolunmadılar. Dosdoğru din işte budur.

Tefsiri:

Kitap ehli Yahudilerle Hıristiyanlardır. Müşrikler ise Arap olanlardan ve olmayanlardan, putlara ve ateşlere tapanlardır.

Mücâhid dedi ki: *"Ayrılmayacaklardı"* yani hak kendilerine apaçık belli oluncaya kadar vazgeçmeyeceklerdi, demektir. Katâde de aynı şekilde: *"Kendilerine apaçık delil gelinceye kadar"* bu Kur'ân gelinceye kadar, diye açıklamıştır. Bundan dolayı yüce Allah: *"Kitap ehlinden ve müşriklerden kâfir olanlar kendilerine apaçık delil getirinceye kadar ayrılmayacaklardı"* buyurduktan sonra bu apaçık delili *"tertemiz sahifeleri okuyup duran Allah tarafından gönderilmiş bir Rasûl"* buyruğu ile tefsir etmektedir. Yani Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve onun okuduğu Kur'ân-ı Azimuşşan'dır. O Kur'ân ki mele-i a'la'dan, tertemiz sahifelerden yazılmıştır. Bu da yüce Allah'ın: "Çok

Scanned with CamScanner

şerefli, son derece yüksek ve tertemiz sahifelerdedir. Emrine itaatkâr, oldukça değerli elçilerin elleri ile (vahiyle yazılmıştır)." (Abese, 13-16)

"*İçinde dosdoğru hükümlerin yazılı olduğu*" buyruğu hakkında İbn Cerîr dedi ki: Yani o tertemiz sahifelerde Allah'tan gelmiş dosdoğru kitaplar vardır. Bu da kendilerinde hata bulunmayan dosdoğru ve adaletli kitaplar demektir. Çünkü bunlar aziz ve celil Allah'tan gelmiştir.

Katâde dedi ki: "*Tertemiz sahifeleri okuyup duran Allah tarafından gönderilmiş bir Rasûl*" buyruğu hakkında: Kur'ân'dan en güzel şekliyle söz etmekte ve en güzel övgülerle onu övmektedir.

İbn Zeyd dedi ki: "*İçinde dosdoğru*" yani doğru ve mutedil "*hükümlerin yazılı olduğu*" demektir.

Yüce Allah'ın: "*Ama kendilerine kitap verilenler ancak kendilerine delil geldikten sonra ayrılığa düştüler*" buyruğu da şu buyruk gibidir: "*Siz kendilerine apaçık deliller geldikten sonra parçalanıp, ayrılığa düşenler gibi olmayın. İşte onlar için büyük bir azap vardır.*" (Âl-i İmrân, 105) Bununla bizden önceki ümmetlere indirilmiş olan kitap ehlini kastetmektedir. Allah onlara karşı delilleri ve apaçık belgeleri ortaya koyduktan sonra ayrılığa düştüler ve Allah'ın onlara kitap göndermekten murad ettiği maksat hususunda ihtilafa düştüler. Çeşitli yollardan rivayet edilmiş hadiste belirtildiği üzere çokça ihtilaf edip, ayrılığa düştüler:

[7416] "*Yahudiler yetmiş bir fırkaya ayrıldılar. Hıristiyanlar yetmiş iki fırkaya ayrıldılar. Bu ümmet de yetmiş üç fırkaya ayrılacaktır. Biri dışında hepsi ateşte olacaktır.*" Ashab: Ey Allah'ın Rasûlü! Onlar kimlerdir? deyince, o: "*Benim ve ashabımın üzerinde bulunduğum yolda gidenler*" buyurdu.[531]

"*Halbuki onlar ancak dininde ihlâs sahipleri olarak... Allah'a ibadet etmelerinden başkası ile emrolunmadılar*" buyruğu da: "*Senden önce gönderdiğimiz her bir Rasûle mutlaka şunu vahyederdik: Benden başka ilah yoktur. O halde yalnız bana ibadet edin.*" (Enbiyâ, 25) buyruğuna benzemektedir.

Bundan dolayı yüce Allah: "*Hanifler olarak*" buyurmaktadır ki bu da şirkten uzaklaşıp, tevhide yönelmek demektir. Yüce Allah'ın şu buyruğunda dile getirildiği gibi: "*Andolsun ki biz her ümmet arasında: Allah'a ibadet*

531 Kaynakları daha önce gösterildi. Sahih bir hadistir.

Scanned with CamScanner

edin ve tağuttan kaçının diye bir Rasûl göndermişizdir." (Nahl, 36) Daha önce En'âm sûresinde Hanif'e dair gerekli açıklamalar burada tekrar etmeye gerek bırakmayacak şekilde geçmiş bulunmaktadır.

"Namazı dosdoğru kılmalarından" ki namaz bedeni ibadetlerin en şereflisidir.

"Zekâtı vermelerinden" zekât da fakirlere ve ihtiyaç sahiplerine bir ihsandır, iyiliktir.

"Dosdoğru din işte budur." Yani dimdik ve adaletli din budur yahut da dengeli, mutedil ve dosdoğru yolda yürüyen ümmet budur. İmamlardan pek çok kimse -Zührî ve Şâfiî gibi- bu âyet-i kerimeyi amellerin imanın kapsamı içerisinde olduğuna delil göstermişlerdir. Bundan dolayı yüce Allah: *"Halbuki onlar ancak dininde ihlâs sahipleri ve hanifler olarak Allah'a ibadet etmelerinden, namazı dosdoğru kılmalarından, zekâtı vermelerinden başkası ile emrolunmadılar. Dosdoğru din işte budur"* buyurmaktadır.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمُشْرِكِينَ فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا أُولَٰئِكَ هُمْ شَرُّ الْبَرِيَّةِ ﴿٦﴾ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ ﴿٧﴾ جَزَاؤُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ذَٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ ﴿٨﴾

6. Gerçek şu ki ister kitap ehlinden olsun, ister müşriklerden olsun o kâfir olanlar cehennem ateşindedirler. Orada ebedi kalıcıdırlar. Yaratılanların en kötüleri de işte bunlardır.

7. İman edip, salih amel işleyenler ise işte bunlar yaratılmışların en hayırlılarıdır.

8. Onların Rablerinin yanındaki mükâfatları altından ırmaklar akan Adn cennetleridir. Onlar orada ebedi kalıcıdırlar. Allah onlardan razı olmuştur, onlar da ondan hoşnut olmuşlardır. İşte bu Rabbinden korkan kimseler içindir.

Scanned with CamScanner

Tefsiri:

Yüce Allah, kitap ehli kâfirler ile Allah'ın indirdiği kitaplarına, gönderdiği nebîlerine muhalefet eden müşriklerden ibaret olan büyük günahkârların akıbetlerini haber vererek kıyâmet gününde onlar için *"cehennem ateşindedirler, orada ebedi kalıcıdırlar"* olduklarını bildirmektedir. Yani orada kalacaklar, oradan başka tarafa geçmeyecekler, ayrılmayacaklar. *"Yaratılanların en kötüleri de işte bunlardır."* Allah'ın yaratıp, var ettiği yaratılmışların en kötüleridirler.

Sonra yüce Allah kalplerinden iman edip, bedenleriyle salih amel işleyen iyi kimselerin halini haber vererek onların yaratılmışların en hayırlıları, en iyileri olduğunu bildirmektedir. Ebû Hureyre ve bir grup ilim adamı bu âyet-i kerimeyi yaratılmış mü'minlerin meleklerden daha faziletli olduğuna delil göstermişlerdir. Çünkü yüce Allah: "İşte *bunlar yaratılanların en hayırlılarıdır"* buyurmakta sonra da şöyle devam etmektedir: *"Onların Rablerinin yanındaki"* yani kıyâmet günündeki *"mükâfatları altından ırmaklar akan Adn cennetleridir. Onlar orada ebedi kalıcıdırlar."* Yani orada kalışları kesintiye uğramaz, sona ermez, bitip tükenmez.

"Allah onlardan razı olmuştur. Onlar da ondan hoşnut olmuşlardır." Allah'ın onlardan razı olması makamı kendilerine verilen ebedi nimetlerden daha üstündür. *"Onlar da"* Allah'ın kendilerine karşılıksız, hesapsız bağışladığı uçsuz bucaksız lütuftan dolayı *"ondan hoşnut olmuşlardır."*

"İşte bu, Rabbinden korkan kimseler içindir." Yani bu mükâfat Allah'tan korkan, ondan gerektiği gibi sakınıp, takvalı olan, onu görüyormuşçasına ona ibadet eden ve kendisi Rabbini görmese dahi Rabbinin kendisini gördüğünü bilen kimseler içindir.

[7417] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Hureyre'nin bir azatlısı olan Ebû Vehb, Ebû Hureyre'den şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Size yaratılmışların en hayırlılarının kim olduğunu haber vereyim mi?"* Onlar: Buyur ey Allah'ın Rasûlü! deyince şöyle buyurdu: *"Allah yolunda atının yularını tutan, korkutucu bir düşman sesi yükseldikçe atına binen bir adamdır. Size yaratılmışların en hayırlısını bildireyim mi?"* Ashab: Buyur ey Allah'ın Rasûlü! dedi. Şöyle buyurdu: *"Bir miktar koyunu*

Scanned with CamScanner

arasında bulunup, namazı dosdoğru kılıp, zekâtını veren bir adamdır. Size yaratılmışların en şerlilerini (kötülerini) haber vereyim mi?" dedi. Ashab: Buyur deyince, o: *"Allah adına isteyen fakat Allah adına (kimseye) bir şey vermeyen kişidir"* buyurdu.[532]

Beyyine sûresi tefsirinin sonu.

Hamd ve minnet Allah'a mahsustur.

532 Ahmed, II, 169. Senedi Ebû Mahşer dolayısıyla zayıftır. Adı Necih'tir. Ebû Vehb meçhul ve tanınmayan birisidir. Bk. Mecma, V, 279

Scanned with CamScanner

بسم الله الرحمن الرحيم

ZİLZÂL SÛRESİ

[8 âyettir. Medine'de inmiştir.]

[7418] İmam Ahmed dedi ki: Abdullah b. Amr dedi ki: Bir adam Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek: Ey Allah'ın Rasûlü! Bana Kur'ân('dan bir şeyler) öğret, dedi. Allah Rasûlü ona: *"Elif, Lâm, Râ diye başlayan üç sûre(yi) oku (öğren)"* buyurdu. Adam ona: Yaşım büyüdü, kalbim artık bellemez oldu, dilim de ağırlaştı, dedi. Bu sefer: *"(O halde) Hâ, Mîm'lerden (üç sûre) oku (öğren)"* dedi. İlk sözünün aynısını söyledi. Allah Rasûlü: *"(O halde) Müsebbihât diye bilinen sûrelerden üç tane oku (öğren)"* dedi. Adam önceki sözünün aynısını söyledi. Sonra adam şöyle dedi: Ey Allah'ın Rasûlü! Bana kapsamlı bir sûre okumayı öğret, dedi. Allah Rasûlü ona: *"Yer kendine has bir sarsıntı ile sarsıldığı zaman"* (suresin)i okuttu. Nihayet sûreyi bitirince adam: Seni hak ile gönderene yemin ederim ki ebediyen bundan fazlasını öğrenmeyeceğim, dedi. Sonra arkasını dönüp gitti. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Adamcağız gerçekten kurtuldu, adamcağız gerçekten kurtuldu."* Sonra da: *"Onu bana geri çağırın"* buyurdu. Adam yanına gelince ona şöyle dedi: *"Bana kurban bayramı günü (bayram yapmakla) emri verildi. Allah o günü bu ümmet için bayram tayin etti."* Adam ona: Eğer ben bir koyundan başkasını bulamayacak olursam onu da kurban edeyim mi, ne dersin? dedi. Allah Rasûlü: *"Hayır, ama bunun yerine saçını kısalt, tırnaklarını kes, bıyıklarını kes, etek tıraşını ol. İşte bu aziz ve celil Allah'ın nezdinde senin kurbanlığının tamam olması demektir."*[533] Bunu Ebû Dâvûd

533 Ebû Dâvûd, 1399; Nesâî, Amelu'l-Yevmi ve'l-Leyle, 721; Ahmed, II, 169; İbn Hibbân, 773. Senedinde bir sakınca yoktur çünkü İsa b. Hilal'in İbn Hibbân ve el-Fesevi sika olduğunu söylemiş, ondan sikalardan birden çok kişi rivayette bulunmuştur. Senedin

Scanned with CamScanner

ve Nesâî, Ebû Abdurrahman el-Mukri'in böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmişlerdir.

[7419] Tirmizî dedi ki: Enes dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"'Yer kendine has bir sarsıntı ile sarsıldığı zaman' buyruğunu okuyan kimseye bu okuyuşu onun için Kur'ân'ın yarısına denk sayılır."*[534] Sonra: Bu garip bir hadistir. Biz bunu ancak el-Hasan b. Selm'in naklettiği bir hadis olarak bilmekteyiz demiştir.

[7420] Bunu Bezzâr da Muhammed b. Mûsâ el-Hareşi'den rivayet etmiştir. Enes dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"De ki: O Allah'tır, bir tektir" sûresi Kur'ân'ın üçte birine, "Yer sarsıldığı zaman" sûresi de Kur'ân'ın dörtte birine denktir."* buyurdu.[535] Bu onun lafzıdır.

[7421] Yine Tirmizî dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Yer sarsıldığı zaman" sûresi Kur'ân'ın yarısına denktir. "De ki: O Allah'tır, bir tektir" sûresi Kur'ân'ın üçte birine denktir. "De ki: Ey kâfirler" sûresi de Kur'ân'ın dörtte birine denktir."* buyurdu.[536] Sonra gariptir. Biz bunu ancak Yeman b. el-Muğîre'nin naklettiği bir hadis olarak biliyoruz, demiştir.

[7422] Yine Tirmizî dedi ki: Enes b. Mâlik'ten rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ashabından bir adama: *"Ey filan, evlendin mi?"* dedi. O: Ey Allah'ın Rasûlü! Hayır, Allah'a yemin ederim ki (evlenmedim). Yanımda evlenmem için gereken şeylerin hiçbiri de yok, dedi. Allah Rasûlü: *"Sen 'De ki: O Allah'tır, bir tektir' sûresini bilmiyor musun?"* buyurdu. Adam: Biliyorum deyince, Allah Rasûlü: *"(Bu) Kur'ân'ın üçte biridir"* buyurdu. Sonra: *"Sen 'Allah'ın yardımı ve fetih geldiği zaman' sûresini bilmiyor musun?"* bu-

---

geri kalan ravileri de sikadır. Şuayb el-Arnavud el-İhsan (İbn Hibbân'ın sahihi)nde senedinin sahih olduğunu belirtmiştir. Aynı zamanda Elbani ise bunu Zaifu Ebî Dâvûd, 300'de zikretmiştir.

534 el-Hasan b. Selm el-Icli zayıf olduğundan dolayı senedi zayıftır. Tirmizî de gariptir sözü ile zayıf olduğunu ifade etmektedir.

535 Tirmizî, 2893. Senedi önceki gibidir. Bundaki vehen sadece Zilzâl sûresinin söz konusu edilmesi ile ilgilidir. Geri kalanının ise onu pekiştirecek şahitleri vardır.

536 Tirmizî, 2894; Hakim, I, 561. Sahih olduğunu belirtmiş fakat Zehebî: Hayır, Yeman adındaki ravinin zayıf olduğunu söylemişlerdir sözleriyle onu tenkit etmiştir. Aynı şekilde Tirmizî de gariptir sözüyle zayıf olduğunu ifade etmiştir. Derim ki: Vehen sadece Zilzâl sûresinin söz konusu edilmesi ile ilgilidir. Hadisin geri kalan kısmının biraz sonra gelecek şahitleri vardır.

Scanned with CamScanner

yurdu. Adam: Biliyorum, dedi. Allah Rasûlü: *"(Bu) Kur'ân'ın dörtte biridir"* buyurdu. Sonra: *"Sen 'De ki: Ey kâfirler' sûresini bilmiyor musun?"* dedi. Adam: Biliyorum deyince, Allah Rasûlü: *"(Bu) Kur'ân'ın dörtte biridir"* buyurdu. Sonra: *"Sen 'Yer sarsıldığı zaman' sûresini bilmiyor musun?"* dedi. Adam: Biliyorum, dedi. Allah Rasûlü: *"(Bu) Kur'ân'ın dörtte biridir. Evlen, evlen"* buyurdu.[537] Sonra Tirmizî: Bu hasen bir hadistir, dedi.

Bu üç hadisi yalnızca Tirmizî rivayet etmiştir: Kitap sahiplerinden ondan başkası bunları rivayet eden olmamıştır.

إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا ﴿١﴾ وَأَخْرَجَتِ الْأَرْضُ أَثْقَالَهَا ﴿٢﴾
وَقَالَ الْإِنْسَانُ مَا لَهَا ﴿٣﴾ يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا ﴿٤﴾ بِأَنَّ رَبَّكَ
أَوْحَىٰ لَهَا ﴿٥﴾ يَوْمَئِذٍ يَصْدُرُ النَّاسُ أَشْتَاتًا لِيُرَوْا أَعْمَالَهُمْ ﴿٦﴾
فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ ﴿٧﴾ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا
يَرَهُ ﴿٨﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;

1. Yer kendine has bir sarsıntı ile sarsıldığında,

2. Yer içindeki ağırlıklarını dışarıya çıkar(dığında),

3. Ve insan: "Buna ne oluyor" dediği(nde)

4. İşte o gün bütün haberlerini anlatacaktır.

5. Çünkü Rabbin ona vahyetmiştir.

6. O günde insanlar amelleri kendilerine gösterilmek için bölük bölük döneceklerdir.

7. Kim zerre ağırlığınca bir hayır yapıyorsa onu görecektir.

8. Kim de zerre ağırlığınca bir kötülük yapıyorsa onu görecektir.

Tefsiri:

İbn Abbâs dedi ki: *"Yer kendine has bir sarsıntı ile sarsıldığında"* yani altından hareket ettiğinde, *"yer içindeki ağırlıklarını"* yani içinde bulunan

537 Tirmizî, 2895. Senedi Seleme b. Verdan zayıf olduğundan ötürü zayıftır. Hakkında değerlendirmeler daha önce geçti.

Scanned with CamScanner

ölüleri "dışarı çıkardığı" nda. Bu açıklamayı seleften birden çok kişi yapmıştır. Bu da yüce Allah'ın: *"Ey insanlar, Rabbinizden sakının çünkü kıyâmetin sarsıntısı büyük bir şeydir."* (Hac, 1) buyruğu ile: *"Yer de alabildiğine uzatıldığı, içinde ne varsa dışarıya bırakıp bütünüyle boşaldığı (zaman)"* (İnşikâk, 3-4) buyruklarına benzemektedir.

[7423] Müslim Sahih'inde dedi ki: Ebû Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Yer altın ve gümüş direkleri gibi ciğer parelerini kusacak, katil gelecek: Ben bunun için öldürdüm diyecek. Akrabalık bağını kopartan gelecek, ben bunun için akrabalık bağımı kopardım diyecek. Hırsız gelecek, bunun için elim kesildi diyecek. Sonra onlar bunu bırakacaklar ve ondan hiçbir şey almayacaklar."[538]

"Ve insan buna ne oluyor, dediği(nde)." Yani önceleri istikrarlı, sakin ve sabit iken kendisi de onun sırtı üzerinden karar kılmışken sonradan ortaya çıkan bu halini tanıyamamış gibi olur. Yani yerin durumu ters yüz olacak, çok hareketli, sallanıp çalkalanan bir hale dönüşecek. Yüce Allah'ın emri ile onun için kaçınılmaz olan ve onun için hazırlamış olduğu sarsılma emri ona gelmiş olacaktır. Sonra karnında (içinde) bulunan önceki ve sonraki ölüleri dışarı çıkartacaktır. İşte o vakit insanlar onun bu halini tanıyamayacaklar, yer artık başka bir yere, gökler başka bir göğe dönmüş olacak, hepsi de bir ve tek ve kahhar olan Allah'ın huzuruna çıkacaklar.

"O gün bütün haberlerini anlatacaktır." Yani amel edenlerin sırtında ne ameller işlediklerini söyleyecektir.

[7424] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"O gün bütün haberlerini anlatacaktır"* buyruğunu okudu ve: *"Haberlerinin ne olduğunu biliyor musunuz?"* diye sordu. Ashab: Allah ve Rasûlü en iyi bilir, dediler. Şöyle buyurdu: *"Onun haberleri erkek kadın her bir kul hakkında sırtında ne amel işlediğine tanıklık edip, filan filan günü şunu şunu işledi demesidir. İşte onun haberleri bunlardır."*[539] Sonra Tirmizî: Bu hasen, sahih, garip bir hadistir demektedir.

---

538 Müslim, 1013; Tirmizî, 2208; İbn Hibbân, 6697

539 Tirmizî, 2429, 3353; Nesâî, Tefsir, 713; Ahmed, II, 374; Hakim, II, 256-532; Beğavî, Tefsir, IV, 515; Şerhu's-Sünne, 4308. Tirmizî: Hasen, sahihtir demiştir. Hakim de sahih olduğunu söylemiş, Zehebî ise hadisin zikredildiği ilk yerde bir şey söylememiş olmakla birlikte ikincisinde onu tenkit ederek: Burada sözü edilen Yahyâ b. Ebî Süleyman

Scanned with CamScanner

[7425] Taberânî'nin Mucem'inde İbn Lehia yoluyla gelen hadise göre Rabia el-Cureşi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir: *"Yere karşı kendinizi koruyunuz. Çünkü o sizin annenizdir ve şüphesiz üzerinde amel eden herbir kimse ister hayır, ister şer yapmış olsun mutlaka o (bu yaptığını) haber verecektir."*[540]

"Çünkü Rabbin ona vahyetmiştir." Buhârî dedi ki: "(أوحى لها وأوحى إليها، ووحى لها ووحى إليها); Hep aynı anlamdadır (ona vahyetti demektir)." Aynı şekilde İbn Abbâs da *"ona vahyetmiştir"* buyruğunu böylece açıklamıştır. Zahiren anlaşıldığı kadarıyla bu buyruk ona izin verildi anlamını ihtiva etmektedir. Şebib b. Bişr, İkrime'den, o İbn Abbâs'tan: *"O gün bütün haberlerini anlatacaktır"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Rabbi ona söyle diyecek, o da söyleyecek.

Mücâhid dedi ki: *"Ona vahyetmiştir"* ona emretmiştir demektir. Kurazî: Ona içindekilerin üzerine yanılmasını emretti diye açıklamıştır.

"O günde insanlar... bölük bölük döneceklerdir." Hesap için durulan yerden döneceklerdir. *"Bölük bölük"* tür tür, sınıf sınıf, kimi bedbaht kimi mutlu, kimi cennete götürülmesi emredilmiş kimi cehenneme götürülmesi emredilmiş olacaktır. İbn Cureyc dedi ki: Onlar bölük bölük ayrılacaklar ve bir daha da bir araya gelmeyeceklerdir. Süddî: *"Bölük bölük"* fırka fırka diye açıklamıştır.

"Amelleri kendilerine gösterilmek için" yani dünyada iken hayır ve şer türünden yaptıklarını bilmeleri ve karşılığını görmeleri için olacaktır. İşte bundan dolayı yüce Allah:

"Kim zerre ağırlığınca bir hayır yapıyorsa onu görecektir, kim de zerre ağırlığınca bir kötülük yapıyorsa onu görecektir" buyurmaktadır.

[7426] Buhârî dedi ki: Ebû Hureyre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Atı üç türlü kişi besler: Bir adam için ecirdir, bir*

---

hadis rivayeti münker olan birisidir. Bunu Buhârî söylemiştir demektedir. Derim ki: İbn Hibbân da onun sika olduğunu söylemiş, Ebû Hâtim: Hadisi yazılır ama rivayeti delil gösterilmez demiştir. Muhtemelen bundan önce geçen Müslim hadisi buna şahitlik edebilir. Aynı şekilde gelecek hadis de böyledir. Yüce Allah en iyi bilendir.

540 Taberânî, 4596; Heysemi, Mecma, I, 241'de: Senedinde İbn Lehia vardır. O zayıftır demektedir ama bir önceki rivayete şahitlik eder, Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

adam için örtüdür, bir adam aleyhine de bir vebaldir. Atın kendisi için ecir (sebebi olduğu) kişi onu Allah yolunda bağlayan (ve besleyen), bunun için de bir mera'da yahut bahçede onun ipini uzun tutan kişidir. Bu şekilde ipi uzun tutularak bir otlağa yahut da bahçeye salınan o at her ne yerse onun için hasenât olur. Şayet bir ırmağın yanından geçip de kendisi o ırmaktan (onu) sulamak istemediği halde oradan su içerse bu da onun için hasenât olur. İşte o (at) bu adam için bir ecirdir. Şayet bir adam o atı ihtiyaçtan kurtulmak ve (başkasından bir şey istememek için) iffetini korumak maksadıyla bağlayıp, onun varlığında ve sırtında Allah'ın hakkını unutmazsa bu da onun için bir örtü olur. Bir diğer adam da o atı böbürlenmek, riyakârlık ve düşmanlık maksadıyla bağlamışsa o at o kimse aleyhine bir vebaldir." Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e eşekler hakkında soru soruldu. O şöyle buyurdu: *"Allah onlar hakkında şu eşsiz ve kapsamlı âyetten başka bir şey indirmemiştir: 'Kim zerre ağırlığınca bir hayır yapıyorsa onu görecektir, kim de zerre ağırlığınca bir kötülük yapıyorsa onu görecektir.'"*[541] Bunu Müslim, Zeyd b. Eslem'in böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmiştir.

[7427] İmam Ahmed dedi ki: (Şair) Ferezdak'ın amcası Sa'saa b. Muâviye'den rivayete göre o Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzuruna gelmişti. Ona: *"Kim zerre ağırlığınca bir hayır yapıyorsa onu görecektir, kim de zerre ağırlığınca bir kötülük yapıyorsa onu görecektir"* buyruklarını okuyunca, o: Bu bana yeter, bundan başkasını duymasam bile gam yemem, dedi.[542]

Bu hadisi bu şekilde Nesâî, Tefsir'de İbrâhim b. Yunus b. Muhammed el-Müeddib'den, o babasından, o Cerîr b. Hazim'den, o el-Hasen el-Basrî'den şöyle dediğini nakletti: Bize Ferezdak'ın amcası Sa'saa tahdis etti deyip hadisi zikretmektedir.

[7428] Buhârî'nin Sahih'inde Adiyy'den Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu kaydedilmiştir: *"Bir hurmanın yarısı ile dahi olsa hoş bir kelime ile dahi olsa ateşten sakının."*[543]

---

541 Kaynakları daha önce Enfâl sûresi 60. âyetin tefsirinde gösterildi.

542 Nesâî, Tefsir, 714; Ahmed, V, 59; Hakim, III, 613; Taberânî, 7411; Heysemi, Mecma, VII, 141. Bunu Ahmed ve Taberânî mürsel ve muttasıl olarak rivayet etmiştir. Hepsinin de ravileri Sahih'in ravileridir.

543 Buhârî, 1413, 1417; Müslim, 1016; Ahmed, IV, 256; İbn Hibbân, 473

Scanned with CamScanner

[7429] Yine Buhârî Sahih'inde şunu rivayet etmektedir: *"Hiçbir iyiliği küçük görme. Kovandan su isteyen kimsenin kabına (su) boşaltmayı dahi, kardeşini güler yüzle karşılaman olsa dahi."*[544]

[7430] Yine Sahih'te şöyle buyurulmaktadır: *"Ey mü'min kadınlar, sakın bir komşu diğer komşusuna bir koyunun ayağını dahi olsa (hediye etmeyi) küçümsemesin."*[545]

[7431] Başka bir hadiste de: *"Yanmış bir ayak vermek sûretiyle dahi olsa dilenciyi (bir şeyler vererek) geri çevirin."*[546]

[7432] İmam Ahmed dedi ki: Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Ey Âişe, yarım hurma ile dahi olsa kendini ateşten koru çünkü o tok bir kimse için neyi karşılıyorsa, aç bir kimse için de o kadarını karşılar."*[547] Bunu Ahmed tek başına rivayet etmiştir.

Âişe'den rivayet edildiğine göre o bir üzüm tanesini sadaka olarak vermiş ve: Bunda nice zerre ağırlığı vardır demiştir.

[7433] Ahmed dedi ki: Avf b. el-Haris b. et-Tufayl'in tahdis ettiğine göre Âişe (radıyallâhu anhâ) kendisine şunu haber vermiştir: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle derdi: *"Ey Âişe! Küçümsenen günahlardan kendini koru. Çünkü onların Allah tarafından bir isteyeni (onları yazanı) vardır."*[548] Bunu Nesâî ve İbn Mâce, Said b. Müslim b. Balek'in böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmişlerdir.

---

544 Kaynakları daha önce gösterildi.

545 Buhârî, 2566 Ebû Hureyre'nin rivayeti olarak.

546 Buhârî, et-Tarihu'l-Kebîr, V, 262; Nesâî, V, 81; Ahmed, VI, 435; Mâlik, Muvatta, II, 931; Taberânî, XXIV, 555; İbn Hibbân, 3374. Senedi hasendir, şahitleri vardır.

547 Ahmed, VI, 79. Senedi zayıftır çünkü ravilerden el-Muttalib, Âişe'den hadis dinlememiştir. [Hadisin son bölümünü İbnu'l-Esir en-Nihaye fi Garibi'l-Hadis'te şu şekilde açıklamaktadır: Bununla yarım bir hurmanın yemesi halinde aç kimseye fazla yararı olmayacağını, aynı şekilde tok bir kimse de bunu yiyecek olursa, tokluğunu etkilemeyeceğini bu sebeple böyle bir şeyi tasadduk etmeden acze düşmeyiniz demek istemiştir. Bir diğer açıklamaya göre kişi bundan yarım hurma, ötekinden yarım hurma üç ve dördüncüden de yarımşar hurma ister ve sonunda açlığını karşılayacak kadar bir miktar toplamış olur. (Çeviren)]

548 Sahihtir. İbn Mâce, 4243; Ahmed, VI, 70; Darimi, II, 303; İbn Hibbân, 5568. Senedi Buhârî'nin şartına uygundur, şahidi de vardır. Bunu Ahmed, V, 133'te Sehl b. Sâd'ın naklettiği bir hadis olarak tahriç etmiştir, senedi kavidir. Hâfız İbn Hacer, Fethu'l-Bari, XI, 283'te hasen olduğunu belirtmektedir.

Scanned with CamScanner

[7434] İbn Cerîr dedi ki: Ebû Kılabe, Enes'in şöyle dediğini rivayet etti: Ebû Bekr, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte yemek yerken *"Kim zerre ağırlığınca bir hayır yapıyorsa onu görecektir. Kim de zerre ağırlığınca bir kötülük yapıyorsa onu görecektir"* âyetleri indi. Ebû Bekr elini çekti ve: Ey Allah'ın Rasûlü! Ben zerre ağırlığınca işlemiş olduğum kötülüğün karşılığını görecek miyim? dedi. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"Ey Ebû Bekr! Dünyada gördüğün hoşuna gitmeyen şeyler zerre ağırlığı şerlerin karşılığıdır. Buna karşılık Allah senin için zerre ağırlığınca hayırları saklayıp, biriktirir sonunda kıyâmet gününde onun, karşılığı da sana tastamam verilir."*[549] Bunu İbn Ebî Hâtim babasından, o Ebu'l-Hattab'dan böylece rivayet etmiştir.

[7435] Sonra İbn Cerîr dedi ki: Ebû İdris'ten rivayete göre Ebû Bekr Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte yemek yiyordu deyip, hadisi zikretti.[550] Aynı şekilde bunu Yakûb'dan, o İbn Uleyye'den, o Eyyûb'dan, o Kılabe'den rivayet ettiğine göre Ebû Bekr... deyip hadisi zikretmektedir.

[7436] Başka bir rivayet yolu: İbn Cerîr dedi ki: Abdullah b. Amr b. el-Âs dedi ki: *"Yer kendine ait bir sarsıntı ile sarsıldığında"* âyeti nazil olunca Ebû Bekr es-Sıddîk (radıyallâhu anh) da oturuyordu. âyet nazil olunca Ebû Bekr de ağladı, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona: *"Neden ağlıyorsun ey Ebû Bekr?"* dedi. O: Bu sûreden dolayı ağlıyorum, dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona şöyle dedi: *"Eğer siz küçük büyük günahlar işleyip, Allah da günahlarınızı bağışlıyor olmasaydı şüphesiz Allah küçük büyük günah işleyip, kendilerine günahlarını bağışlayacağı başka bir ümmet yaratırdı."*[551]

---

549 Taberî, 37747. el-Heysem b. er-Rabî zayıf olduğundan ötürü senedi zayıftır. Mürsel olarak da gelmiştir, bu da bundan sonraki rivayettir. Mevsul olarak da gelmiştir.

550 Taberî, 37748. Eyyûb'dan, Ebû Kilabe'nin Ebû İdris'ten diye naklettiği kitabından vicade yoluyla tahriç etmiştir. Göründüğü kadarıyla Ebû İdris'in nispeti el-Havlanî'dir. Bu da mürsel bir rivayettir. İbn Cerîr bunu 37749'da yine Eyyûb'dan şöylece tekrar etmiştir: Ben Ebû Kilabe'nin kitabında okudum... Sonra da hadisi zikretmektedir. Bu da mürsel olmakla birlikte rivayetteki tahammül (hadisi alma) ifadesi vicadedir. Bu da rivayette tahammül kısımlarının en zayıfıdır. Bunun bir şahidi de vardır ki o da bundan sonra gelecek olan rivayettir. O rivayetin senedi muttasıldır. ed-Durru'l-Mensur, VI, 646'da bunun daha başka şahitleri de vardır ki bunlarla -Allah'ın izniyle- güçlenmektedir.

551 Taberî, 37760; Beyhakî, Şuab, 7103. Senedi hasendir. Heysemi, VII, 141'de senedinde Huyey b. Abdullah vardır. Yahyâ ve başkaları sika olduğunu söylemişlerdir. Daha önce geçen Ebû İdris yoluyla gelen mürsel rivayet bunun lehine şahitlik etmektedir. Bu hususta daha başka hadisler de vardır.

Scanned with CamScanner

[7437] Başka bir hadis: İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ebû Said el-Hudri dedi ki: *"Kim zerre ağırlığınca bir hayır yapıyorsa onu görecektir, kim de zerre ağırlığınca bir kötülük yapıyorsa onu görecektir"* buyrukları nazil olunca ben: Ey Allah'ın Rasûlü! Ben amelimin (kaybolmadığını) görüyorum, dedim. Allah Rasûlü: *"Evet"* buyurdu. Ben: Peki, o büyük büyük günahlar da mı? dedim. O: *"Evet"* dedi. Ben: Küçük küçük günahlar da mı? dedim. O: *"Evet"* dedi. Ben: Vay anasız kalsaydım, dedim. Sonra şöyle buyurdu: *"Müjde sana ey Ebû Said! Şüphesiz ki bir hasene on misliyle mükâfatlandırılır -yedi yüz katına kadar demek istiyor- ve Allah dilediğine kat kat arttırır. Kötülük ise misliyle cezalandırılır yahut Allah bağışlar. Bununla birlikte sizden kimse asla kendi ameliyle kurtulamaz."* Ben: Sen de mi ey Allah'ın Rasûlü? dedim. O: *"Ben de. Allah'ın beni kendimden bir rahmete daldırması hali müstesna"*[552] Ebû Zur'a dedi ki: Bunu İbn Lehia'dan başkası rivayet etmemiştir.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Atâ b. Dinar, Said b. Cubeyr'den yüce Allah'ın: *"Kim zerre ağırlığınca bir hayır yapıyorsa onu görecektir. Kim de zerre ağırlığınca bir kötülük yapıyorsa onu görecektir"* buyruğu hakkında ve *"Onlar adakları yerine getirirler ve kötülüğü yaygın bir günden korkarlar."* (İnsan, 7) âyeti de nazil olduğu zaman(dan önce) Müslümanlar az bir şey verdikleri takdirde onun için ecir almayacakları görüşünde idiler. Bu sebeple yoksul birisi kapılarına gelir, ona tek bir meyveyi, bir parça ekmeği, bir ceviz ve benzeri bir şeyi vermeyi az bulduklarından onu geri çeviriyor ve: Bu bir şey değil ki bizler ancak sevdiğimiz bir şeyi verdiğimiz takdirde ecir alırız diyorlardı. Başkaları da bir yalan, bir bakış, bir gıybet ve buna benzer küçük günahlardan dolayı kınanmayacaklarını düşünüyorlar ve: Allah cehennem ateşini ancak büyük günahlar için vaad etmiştir diyorlardı. Bu sebeple yüce Allah az dahi olsa hayrı işlemeye onları teşvik etti çünkü bunun artması umulur. Küçük dahi olsa kötülükten sakındırdı çünkü onun da çoğalması umulur. Böylece: *"Kim zerre ağırlığınca"* yani en küçük karıncanın ağırlığı kadar *"bir hayır yapıyorsa onu"* kitabında *"görecektir ve bu onu sevindirecektir."* (Devamla) dedi ki: "İyi kötü herkese bir kötülüğe karşılık bir kötülük yazılır ama bir iyiliğe karşılık da on iyilik yazılır. Kıyamet günü olunca Allah mü'minlerin hasenâtını

552 Senedi İbn Lehia zayıf olduğundan ötürü zayıftır. Hocası Hişam b. Sâd da aynı şekilde zayıftır fakat son bölümünün sahihte şahitleri vardır.

Scanned with CamScanner

yine bire karşı on vererek kat kat arttırır. Ayrıca her bir iyiliği karşılığında da on tane günahını siler. Kimin hasenâtı kötülüklerinden zerre ağırlığınca fazla gelirse cennete girer."

[7438] İmam Ahmed dedi ki: Abdullah b. Mes'ud'dan rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Küçümsenen günahlardan kendinizi koruyunuz. Çünkü onlar kişiyi sonunda helak edinceye kadar aleyhine bir araya gelip toplanırlar."* (Sonra) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlara şöyle bir örnek verdi: *"Bu düz bir yere konaklayan insanların durumuna benzer. Yemek yeme zamanları gelince her bir kişi gider bir çubuk getirir, her bir kişi gider bir çubuk getirir. Nihayet çok miktarda odunları toplayınca ve bir ateş yaktıklarında o ateşin içine attıklarıyla yemeklerini pişirirler."*[553]

Zilzâl sûresi tefsirinin sonu.

Hamd ve minnet Allah'a mahsustur.

553 Sahihtir. Ahmed, I, 402; Taberânî, 10500 senedinde Abdu Rabbih b. Yezîd vardır. Meçhul birisidir. Bunu ayrıca Ebû Ya'la, XXII, 5'te bir başka yoldan rivayet etmiştir. Onun da senedinde İbrâhim el-Heceri vardır, o da zayıftır ama şahitleri vardır. Bk. Mecma, X, 189

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

ÂDİYÂT SÛRESİ

[11 âyettir. Mekke'de inmiştir.]

وَالْعَادِيَاتِ ضَبْحًا ﴿١﴾ فَالْمُورِيَاتِ قَدْحًا ﴿٢﴾ فَالْمُغِيرَاتِ صُبْحًا ﴿٣﴾ فَأَثَرْنَ بِهِ نَقْعًا ﴿٤﴾ فَوَسَطْنَ بِهِ جَمْعًا ﴿٥﴾ إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنُودٌ ﴿٦﴾ وَإِنَّهُ عَلَىٰ ذَٰلِكَ لَشَهِيدٌ ﴿٧﴾ وَإِنَّهُ لِحُبِّ الْخَيْرِ لَشَدِيدٌ ﴿٨﴾ أَفَلَا يَعْلَمُ إِذَا بُعْثِرَ مَا فِي الْقُبُورِ ﴿٩﴾ وَحُصِّلَ مَا فِي الصُّدُورِ ﴿١٠﴾ إِنَّ رَبَّهُمْ بِهِمْ يَوْمَئِذٍ لَخَبِيرٌ ﴿١١﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;

1. Andolsun harıl harıl koşanlara,

2. Ateş çakıp yakanlara,

3. Sabahleyin baskın yapanlara,

4. Derken orada toz çıkaranlara,

5. Ve bununla bir topluluğun ortasına dalanlara ki,

6. Gerçekten insan Rabbine karşı çok nankördür.

7. Şüphesiz o da buna elbette şahittir.

8. Ve gerçekten o mal sevgisinde pek katıdır.

9. Bilmez mi ki kabirlerde olanlar alt üst edildiğinde,

10. Göğüslerde olanlar da açığa çıkartıldığında,

11. Şüphesiz o gün Rableri kendilerinden elbette haberdardır.

Scanned with CamScanner

Tefsiri:

Yüce Allah yolunda koşturulup, koşan ve koştuğu zaman da harıl harıl ses çıkartan atların bu koşma zamanlarına yemin ediyor.

"Ateş çakıp yakanlara" Yani onların nalları kayalara çarptığında ondan dolayı ateş kıvılcımları çıkar.

"Sabahleyin baskın yapanlara" Bununla sabah vakti yapılan baskını kastetmektedir. Nitekim Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sabahleyin baskın yapacağında önce etrafa kulak verir, ezan duyarsa (baskın yapmaz), değilse baskın yapardı.

"Derken orada" yani atların çarpıştıkları alanda *"toz çıkaranlara ve bununla bir topluluğun ortasına dalanlara"* yani hep birlikte o yerin ortasına dalanlara (yemin ediliyor).

İbn Ebî Hâtim dedi ki: İbrâhim'in Abdullah (b. Mes'ud)'dan naklettiğine göre *"andolsun harıl harıl koşanlara"* buyruğundan kasıt develerdir. Ali de onlardan kasıt develerdir derken, İbn Abbâs onlardan kasıt atlardır demiştir. İbn Abbâs'ın sözü Ali'ye ulaşınca: Bedir gününde bizim atlarımız yoktu ki, dedi. İbn Abbâs atlar(ın bu hali) gönderilen bir seriyede (askeri birliğin baskınında) görülmüştü, dedi.

İbn Ebî Hâtim ve İbn Cerîr dedi ki: Said b. Cubeyr İbn Abbâs'tan kendisine tahdis edip şöyle dediğini nakletti: Ben Hicr'de oturuyorken yanıma bir adam geldi ve bana: *"Andolsun harıl harıl koşanlara"* buyruğu hakkında soru sordu. Ben ona şöyle dedim: At(lı)lar Allah yolunda önce baskın yapar sonra geri çekilirler (süvarileri) yemeklerini hazırlarlar, ateşlerini yakarlar. Adam yanımdan dönüp Ali (radıyallâhu anh)'a gitti. O da Zemzem suyunun içmek için dağıtıldığı yerdeydi. Ona: *"Andolsun harıl harıl koşanlara"* buyruğu hakkında soru sordu. Ali: Benden önce kimseye buna dair soru sordun mu, dedi. Adam evet İbn Abbâs'a sordum, dedi. O da: Allah yolunda baskın yaptığı sırada atlardır, dedi. Ali: Git, onu yanıma çağır, dedi. İbn Abbâs gelip onun başı ucunda durunca, Ali: İnsanlara bilgin olmadık hususlarda fetva mı veriyorsun? Allah'a yemin ederim ki, İslam'da ilk gazve Bedir gazvesi idi. Bizimle birlikte ise birisi Zubeyr'in atı, diğeri Mikdad'ın atı olmak üzere sadece iki at vardı. Nasıl olur bunlar harıl harıl koşanlar olabilir? Harıl harıl koşanlar ancak Arefe'den Müzdelife'ye, Müzdelife'den de Mina'ya (koşarak inen develer)

Scanned with CamScanner

dir. İbn Abbâs dedi ki: Bunun üzerine ben de kanaatimden vazgeçtim ve Ali (radıyallâhu anh)'ın dediğine döndüm.[554]

İbn Abbâs'tan bu isnatla şöyle dediği kaydedilmektedir: Ali dedi ki: *"Andolsun harıl harıl koşanlara"* buyruğu ancak Arefe'den Müzdelife'ye (giden develere yapılmış bir yemin)dir. Müzdelife'ye geldiklerinde de (hacılar) ateşleri yakarlar.

Avfî ve başkaları İbn Abbâs'tan: Kastedilenler atlardır, dediğini naklet-mişlerdir.

Ali'nin dediği şekilde bunların develer olduklarını aralarında İbrâhim ve Ubeyd b. Umeyr'in bulunduğu bir topluluk da ifade etmiştir.

İbn Abbâs'ın görüşünü de aralarında Mücâhid, İkrime, Atâ, Katâde ve Dahhâk'ın da bulunduğu başka bir topluluk ifade etmiş, İbn Cerîr de bunu tercih etmiştir.

İbn Abbâs ve Atâ da şöyle demişlerdir: At ya da köpek dışında hiçbir hayvan harıl harıl koşmaz, hırlamaz.

Bu kanaati belirtenlerin çoğunluğu da yüce Allah'ın: *"Ateş çakıp yakanlara"* buyruğunu, tırnaklarıyla (ateş çakıp yakanlar) diye açıklamışlardır. Binicileri arasında ateşi alevlendirenlere, diye de açıklanmıştır. Bu açıklamayı Katâde yapmıştır.

İbn Abbâs ve Mücâhid'den: *"Ateş çıkartıp yakanlar"* buyruğu adamların tuzakları demektir. Bunun geceleyin kaldıkları yerlere döndüklerinde ateş yakmak olduğu da söylenmiştir. Bundan maksadın kabilelerin ateşleri olduğu da söylenmiştir. Bunu atlarla tefsir edenler: Bu Müzdelife'de ateş yakmaktır, diye açıklamıştır. İbn Cerîr dedi ki: Doğrusu birincisidir, bunların tırnaklarıyla ateş kıvılcımları saçan atlar olduklarıdır.

554 Bu rivayetin senedinde Ebû Muâviye el-Beceli vardır. Zehebî, Mizan, 10619'da: Onun Ammar ed-Duhni'nin babası olduğu söylenir. Bir parça meçhuldür demektedir. âyetlerin akışı -aslında- İbn Abbâs'ın ve cumhurun kanaatini desteklemektedir. Bu rivayet el-Beceli'nin meçhul olması dolayısıyla Ali'den sahih değildir. Ayrıca develerin ayakları atların aksine yürüdükleri sırada yumuşaklıklarından dolayı kıvılcım çakmazlar. Düşmanlara baskın da ancak atlarla yapılır. Develerle değil çünkü develer yerde yumuşak basarak yürürler. Buna dikkat etmelidir. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

"Sabahleyin baskın yapanlara" buyruğu hakkında İbn Abbâs, Mücâhid ve Katâde atların Allah yolunda sabahleyin baskın yapmalarını kastetmektedir demişlerdir.

Bunu develerle tefsir eden kimseler de bu sabahleyin Müzdelife'den Mina'ya gitmektir diye açıklamışlardır.

Hepsi de yüce Allah'ın: *"Derken orada toz çıkaranlara"* buyruğu hakkında bu hayvanların geçtikleri ve hac ya da gazada olsun bu geçişleriyle toz çıkarmaları demektir.

Yüce Allah'ın: *"Ve bunlarla bir topluluğun ortasına dalanlara"* buyruğu hakkında el-Avfî'nin nakline göre İbn Abbâs, Atâ, İkrime, Katâde ve Dahhâk: Kastedilen kâfir düşmanların topluluğudur, demişlerdir. Buyruğun: Hep birlikte o yerin tam ortasına dalarlar, anlamına gelme ihtimali de vardır. O takdirde: "(جَمْعًا): *Topluluk"* anlamındaki lafız pekiştirici hal anlamında mansub olur.

[7439] Burada Ebû Bekr el-Bezzâr oldukça garip bir hadis rivayet ederek şöyle diyor: İbn Abbâs dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir grup atlı gönderdi. Bir ay geçtiği halde onlardan hiçbir haber gelmedi. Sonra şu buyruklar nazil oldu: *"Andolsun"* ayaklarıyla *"harıl harıl koşanlara, ateş çakıp yakanlara."* Yani tırnaklarıyla taşlardan kıvılcımlar çıkartıp, ateş yakanlara. *"Sabahleyin baskın yapanlara"* düşmana sabah baskını düzenleyenlere *"derken orada"* tırnaklarıyla toprağı kaldırarak *"toz çıkaranlara ve bununla bir topluluğun ortasına dalanlara."* Yani bütün topluluğa sabahleyin baskın yapanlara, diye açıkladı.[555]

"Gerçekten insan Rabbine karşı çok nankördür." Bu da kendisine yemin edilen husustur. Yani o Rabbinin nimetlerini inkâr eden bir nankördür. İbn Abbâs, Mücâhid, İbrâhim en-Nehâi, Ebu'l-Cevza, Ebu'l-Âliye, Ebu'd-Duhâ, Said b. Cubeyr, Muhammed b. Kays, Dahhâk, Hasan, Katâde, Rabi b. Enes ve İbn Zeyd: *"el-Kenûd"* nankör demektir demişlerdir. Hasan: Bu musibetleri sayan fakat Rabbinin üzerindeki nimetleri unutan kimsedir.

[7440] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ebû Ümâme dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Gerçekten insan Rabbine karşı çok nankördür"* buyruğu hakkında şöyle buyurdu: *"Tek başına yemek yiyen, kölesini döven ve başkasına*

555 Bezzâr, 2291; Heysemi, Mecma, V, 115'te: Senedinde Hafs b. Cumey' vardır ve zayıf bir ravidir demektedir.

Scanned with CamScanner

yardımını engelleyen (yardımcı olmayan) nankör kimsedir."[556] Bunu İbn Ebî Hâtim ayrıca Câfer b. ez-Zubeyr yoluyla rivayet etmiştir. O da metruk birisidir. Bu sebeple bu zayıf bir isnattır. Bunu İbn Cerîr de Hariz b. Osman, Hamza b. Hani'den, o Ebû Ümâme'den diye mevkuf bir hadis olarak rivayet etmiştir.

"Şüphesiz o da buna elbette şahittir." Katâde ve Süfyân es-Sevrî dedi ki: Şüphesiz Allah buna şahittir diye açıklamışlardır. Zamirin insana ait olması da muhtemeldir. Bunu da Muhammed b. Ka'b el-Kurazî ifade etmiştir. Bu durumda ifadenin takdiri: Şüphesiz insan nankör olduğuna kendisi hal diliyle elbette ki şahittir şeklindedir. Yani bu onun söz ve fiillerinde açıkça görülen bir hususdur. Nitekim yüce Allah: *"Müşriklerin kendi küfürlerine kendileri şahit iken Allah'ın mescitlerini imar etme hakları yoktur."* (Tevbe, 17) buyurmaktadır.

Yüce Allah'ın: *"Ve gerçekten o mal sevgisinde pek katıdır."* buyruğu şüphesiz ki o malı oldukça katı bir şekilde seven birisidir, demektir. Bu hususta iki görüş vardır. Birincisine göre anlam, o oldukça şiddetli bir şekilde malı sever şeklindedir, ikincisine göre de, şüphesiz ki o malı ileri derecede sevdiğinden ötürü haris ve cimridir. Her ikisi de doğrudur.

Sonra yüce Allah, dünyaya rağbeti azaltıp, ahirete rağbeti arttırarak, bu durumdan sonra neler olacağına ve insanın karşı karşıya kalacağı dehşetli hallere dikkat çekerek şöyle buyurmaktadır: *"Bilmez mi kabirlerde olanlar alt üst edildiğinde"* yerin içinde bulunan ölüler çıkartıldığında *"göğüslerde olanlar da açığa çıkartıldığında"* İbn Abbâs ve başkaları: Yani içlerinde gizleyip sakladıkları ortaya dökülüp, açığa çıkarıldığında *"şüphesiz o gün Rableri kendilerinden elbette haberdardır."* Yani bütün yaptıklarını, işlediklerini çok iyi bilendir. Bunun, karşılığını onlara tam olarak verecektir, zerre ağırlığı kadar dahi zulmetmeyecektir.

Âdiyât sûresinin sonu.

Hamd ve minnet Allah'a mahsustur.

---

556 Merfu oluşu oldukça zayıftır. Doğrusu mevkuf olduğudur. Bunu Taberânî, 7778 ve 7958'de bu isnat ile tahriç etmiştir. Heysemi, Mecma, 11516'da: Bunu Taberânî iki senetle rivayet etmiştir. Birisinde Câfer b. ez-Zubeyr vardır, o zayıf birisidir. Diğerinde ise kendisini tanımadığım ravi vardır demektedir. Ayrıca senette el-Kâsım b. Abdurrahman vardır. Hadis rivayeti zayıftır. Çok sayıda münker rivayet etmiş bulunmaktadır.

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

KÂRİA SÛRESİ

[11 âyettir. Mekke'de inmiştir.]

الْقَارِعَةُ ﴿١﴾ مَا الْقَارِعَةُ ﴿٢﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْقَارِعَةُ ﴿٣﴾ يَوْمَ يَكُونُ النَّاسُ كَالْفَرَاشِ الْمَبْثُوثِ ﴿٤﴾ وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوشِ ﴿٥﴾ فَأَمَّا مَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ ﴿٦﴾ فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَاضِيَةٍ ﴿٧﴾ وَأَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ ﴿٨﴾ فَأُمُّهُ هَاوِيَةٌ ﴿٩﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا هِيَهْ ﴿١٠﴾ نَارٌ حَامِيَةٌ ﴿١١﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;

1. Şiddetlice çalan (el-karia).

2. Nedir o şiddetlice çalan?

3. O şiddetlice çalanın ne olduğunu sana ne bildirdi?

4. O gün insanlar darmadağın pervaneler gibi olacak,

5. Dağlar da atılmış renkli yün gibi olacak.

6. İşte kimin tartıları ağır gelirse,

7. Artık o hoşnut bir yaşayıştadır.

8. Fakat kimin de tartıları hafif gelirse,

9. Artık onun anası (varacağı yer) Hâviyedir.

10. Onun ne olduğunu sana ne bildirdi?

11. Çok sıcak bir ateştir.

Scanned with CamScanner

Tefsiri:

"Şiddetlice çalan" demek olan Kâria, Hâkka, Tâmme, Sâhha, Gâşiye ve buna benzer diğerleri gibi kıyâmet gününün isimlerindendir. Sonra yüce Allah onun durumunun azametine ve gerçekleşeceği zamanki dehşetine dikkat çekmek üzere *"o şiddetlice çalanın (karia'nın) ne olduğunu sana ne bildirdi"* buyurmakta, bunu da: *"O gün insanlar darmadağın pervaneler gibi olacak"* buyruğu ile tefsir etmekte, açıklamaktadır. Yani içinde bulundukları halden dolayı hayretlerinden yayılmalarıyla, dağılmalarıyla, gidip gelişleriyle darmadağın olmuş, küçücük kelebekler gibi olacaklardır. Nitekim bir başka âyette: *"Darmadağın çekirgeler gibi çıkarlar"* (Kamer, 7) buyurmaktadır.

"Dağlar da atılmış renkli yün gibi olacak." Yani kaybolmaya, parçalanıp dağılmaya başlamış, atılmış yün gibi olacaklar. Mücâhid, İkrime, Said b. Cubeyr, Hasan, Katâde, Atâ el-Horasânî, Dahhâk ve Süddî: *"el-Ihn"* yün demektir demişlerdir.

Sonra yüce Allah amel edenlerin amellerinin nereye varacağını ve bu kimselerin amellerine göre karşı karşıya kalacakları ikram ve alçaltıcı neticeyi haber vererek şöyle buyurmaktadır:

"İşte kimin tartıları ağır gelirse" yani hasenâtı seyyiatından ağır basarsa *"artık o hoşnut bir yaşayışta"* yani cennette *"dir. Fakat kimin tartıları da hafif gelirse"* yani seyyiâtı hasenâtından ağır basarsa *"artık onun anası Hâviyedir."* Anlamının şu olduğu söylenmiştir: O cehennem ateşine baş aşağı yuvarlanıp, düşecektir. *"Anası"* tabiri ile kastedilen, onun beynidir. Buna yakın bir açıklama İbn Abbâs, İkrime, Ebû Sâlih ve Katâde'den rivayet edilmiştir. Katâde: Cehennem ateşine baş aşağı düşer, demiştir. Ebû Sâlih de aynı şekilde cehennemlikler ateşe baş aşağı düşerler diye açıklamıştır.

Şu anlamda olduğu da söylenmiştir: Kendisine döneceği ve ölümden sonra yanına varacağı *"anası Hâviyedir."* Hâviye ise cehennem ateşinin isimlerindendir.

İbn Cerîr dedi ki: Hâviye'den onun anası diye söz edilmesinin sebebi onun sığınacak başka bir yerinin olmayışıdır.

İbn Zeyd dedi ki: Hâviye ateştir. O onun hem anasıdır, hem de kendisine dönüp gideceği ve sığınacağı sığınağıdır. Sonra da: *"Onların varacakları yer ateştir."* (Yunus, 8) buyruğunu okudu.

Scanned with CamScanner

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Katâde'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: O (haviye) cehennem ateşidir ve o onların barınacakları yerdir. Bu sebeple de yüce Allah haviyeyi tefsir ederek: *"Onun ne olduğunu sana ne bildirdi? Çok sıcak bir ateştir"* buyurmaktadır.

İbn Cerîr dedi ki: el-Eş'as b. Abdullah el-Ama dedi ki: Mü'min öldükten sonra ruhu mü'minlerin ruhları arasına götürülür. Kardeşlerinizi dinlendiriniz. Çünkü o dünyada iken gam, keder içerisinde idi derler. (Eş'as devamla) dedi ki: Ayrıca ona filan ne yaptı diye sorarlar. O öldü, yanınıza gelmedi mi sorar, onlar: (O halde) o anası haviyeye götürüldü derler.

Bunu İbn Merduye de Enes b. Mâlik yoluyla merfu olarak bundan daha geniş bir şekilde rivayet etmiş olup, biz bunu "Kitab-u Sıfeti'n-Nar: Cehennem Ateşinin Nitelikleri Kitabı"nda zikrettik. Allah lütuf ve keremiyle bizi ondan muhafaza buyursun.

"Çok sıcak bir ateştir." Harareti son derece fazladır, alevi ve alevlenişi de oldukça güçlüdür.

[7441] Ebû Mus'ab dedi ki: Ebû Hureyre'nin rivayetine göre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Sizin yaktığınız Âdemoğullarının ateşi cehennem ateşinin yetmiş bölümünden bir bölümdür (yetmişte biri kadar sıcaktır)."* Ashab: Ey Allah'ın Rasûlü! (cehennemdeki) bu kadar olsaydı yine yeterdi, dediler. Allah Rasûlü: *"Cehennem ateşi dünya ateşine altmış dokuz cüz üstün tutuldu."* buyurdu.[557] Bunu Buhârî de İsmail b. Ebû Uveys'den, o Mâlik'ten diye rivayet etmiştir.

[7442] Bunu Müslim de Kuteybe'den, o el-Muğîre b. Abdurrahman'dan, o Ebu'z-Zinad'dan böylece rivayet etmiştir. Bazı lafızlarında: Her biri onun harareti gibi olmak üzere cehennem ateşi dünya ateşine altmış dokuz cüz (kat) üstün kılınmıştır.[558]

[7443] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Hureyre dedi ki: Ebu'l-Kâsım (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Yakmakta olduğunuz Âdemoğullarının ateşi cehennem ateşinin yetmiş bölümünden bir bölümdür."* Bir adam: O kadarı dahi olsaydı elbette yeterdi, dedi. Allah Rasûlü: *"Gerçekten de sıcak üstüne sıcak olmak üzere ona altmış dokuz bölüm fazla*

557 Daha önce kaynakları Vâkıa sûresi 71. âyetin tefsirinde gösterildi.

558 Müslim, 2843. Daha önceden de geçmişti.

Scanned with CamScanner

olmak sûretiyle üstün kılınmıştır" buyurdu.[559] Bunu Ahmed bu yoldan tek başına rivayet etmiştir. Hadis Müslim'in şartına uygundur.

[7444] Yine İmam Ahmed dedi ki: Bize Süfyân, Ebu'z-Zinad'dan tahdis etti. O el-Arec'den, o Ebû Hureyre'den, o Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den. Ayrıca Amr da Yahyâ b. Cade'den (rivayet ettiğine göre): *"Sizin bu ateşiniz cehennem ateşinin yetmiş bölümünden bir bölümdür. Ayrıca denize iki defa daldırıldı. Şayet bu böyle olmasaydı Allah bu ateşten hiç kimseyi yararlandırmamış olurdu."*[560] Bu Buhârî ve Müslim'in şartına uygun olmakla birlikte onlar bu hadisi bu yoldan tahriç etmemişlerdir. Bunu Müslim Sahih'inde...[561] yolundan Sahih'inde rivayet etmiştir.

[7445] Bunu Bezzâr da Abdullah b. Mes'ud ve Ebû Said el-Hudri'nin naklettiği bir hadis olarak rivayet etmiştir: *"Sizin bu ateşiniz yetmiş bölümden bir bölümdür."*[562]

[7446] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Hureyre, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Bu ateş cehennemden yüz bölümden bir bölümdür."*[563] Yine bunu bu yoldan tek başına rivayet etmiştir. Aynı zamanda Müslim'in şartına da uygundur.

[7447] Ebu'l-Kâsım Taberânî dedi ki: Ebû Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Sizin bu ateşinizin cehennem ateşine göre durumunun neye benzediğini biliyor musunuz? Şüphesiz cehennem ateşi sizin bu ateşinizin dumanından yetmiş kat daha siyahtır."*[564] Bunu Mus'ab da Mâlik'ten... diye rivayet etmiş olup, merfu olarak (Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e nispet ederek) rivayet etmemiştir.

---

559 Sahihtir. Ahmed, II, 467. Senedi İbn Kesir'in (r.h) belirttiği gibi Müslim'in şartına uygundur.

560 Sahihtir. Ahmed, II, 244. Senedi Hâfız İbn Kesir'in dediği gibi Buhârî ve Müslim'in şartına uygundur.

561 Diğer (yazma) nüshalarda da bir boşluk bulunmaktadır.

562 Sahihtir. Bezzâr, II, 22, 3490; Taberânî, 10532. Senedinde Ubeyd b. İshâk vardır. O zayıf birisidir ama hadisin şahitleri vardır. Önceki ve bundan sonraki bunlar arasındadır.

563 Sahihtir. Ahmed, 379. Senedi Hâfız İbn Kesir'in dediği üzere Müslim'in şartına uygundur.

564 Taberânî, Evsat, 489. Ravileri Buhârî ve Müslim'in ravileridir ama mevkuf olarak rivayet edilmiştir. Muhtemelen o daha sahihtir. Kat fazlalığının yetmiş olması ile ilgili meşhur rivayet ise siyahlık değil, hararettir. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

[7448] Tirmizî ve İbn Mâce de Ebû Hureyre'den şöyle dediğini rivayet etmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Ateş kor haline gelinceye kadar bin yıl tutuşturuldu. Sonra ak kor haline gelinceye kadar bin yıl daha yakıldı. Sonra kararıncaya kadar bin yıl daha yakıldı. Bu sebeple o siyah ve karanlıktır."*[565] Bu aynı zamanda Enes ve Ömer b. el-Hattab'ın naklettikleri bir hadis olarak da rivayet edilmiştir.

[7449] İmam Ahmed'in müsnedinde ayrı yollardan Enes ve Ebû Hureyre'den gelen rivayete göre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz ki cehennem ehli arasında azabı en hafif olan kişi nalinlerinden dolayı beyni kaynayan iki nalini olan kimsedir."*[566]

[7450] Sahih'te sabit olduğu üzere Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Ateş Rabbine şikâyet edip dedi ki: Rabbim benim bir kısmım diğer kısmımı yedi dedi. Bunun üzerine Allah da ona kış mevsiminde bir nefes, yaz mevsiminde bir nefes olmak üzere iki nefes için izin verdi. Kışın duyduğunuz en şiddetli (soğuk) onun soğuğundandır, yazın duyduğunuz en şiddetli (sıcak) onun sıcağındandır."*[567]

[7451] Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde: *"Sıcaklık şiddetlendiğinde namazı serin vakte bırakınız. Çünkü şüphesiz sıcağın şiddeti cehennemin saçtığı hararettendir."*[568] buyrulmaktadır.

Kâria sûresi tefsirinin sonu.

Hamd ve minnet Allah'a mahsustur.

565 Tirmizî, 2591; İbn Mâce, 4320. Senedi zayıftır. Şerik, hakimlik görevine getirilince hafızası kötüleşti. Tirmizi bunu Ebû Hureyre'den mevkuf olarak da tekrar rivayet etmiş ve o daha sahihtir demiştir.

566 Sahihtir. Ahmed, II, 432. Ravileri sikadır, şahitleri vardır.

567 Buhârî, 537, 3260; Müslim, 617, h. no: 180; Tirmizî, 2592; İbn Mâce, 4319; Ahmed, II, 462; İbn Hibbân, 7566. Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği bir hadis olarak.

568 Buhârî, 536; Müslim, 615, h. no: 183; Mâlik, I, 16; Ahmed, II, 256 ve 348; İbn Hibbân, 1516. Ebû Hureyre'nin naklettiği bir hadis olarak.

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

TEKÂSUR SÛRESİ

[8 âyettir. Mekke'de inmiştir.]

أَلْهَاكُمُ التَّكَاثُرُ ﴿١﴾ حَتَّىٰ زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ ﴿٢﴾ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٣﴾ ثُمَّ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٤﴾ كَلَّا لَوْ تَعْلَمُونَ عِلْمَ الْيَقِينِ ﴿٥﴾ لَتَرَوُنَّ الْجَحِيمَ ﴿٦﴾ ثُمَّ لَتَرَوُنَّهَا عَيْنَ الْيَقِينِ ﴿٧﴾ ثُمَّ لَتُسْأَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ ﴿٨﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;

1. Çoklukla övünüş sizi o kadar oyaladı ki,

2. Sonunda kabirleri ziyaret ettiniz.

3. Sakının, yakında bileceksiniz.

4. Evet, sakının, ileride bileceksiniz.

5. Sakının, gerçekten kesin bir bilgi ile bilseydiniz.

6. Andolsun siz Cahîmi göreceksinizdir.

7. Yine andolsun onu ayne'l-yakin göreceksinizdir.

8. Sonra andolsun, o günde nimetlerden elbette sorulacaksınızdır.

Tefsiri:

Yüce Allah buyuruyor ki: Dünyayı, nimetlerini sevmeniz ve onun güzellikleri sizi ahireti isteyip, onu aramaktan meşgul edip alıkoydu, bu haliniz ölüm size gelinceye kadar kabirleri ziyaret edip, siz de kabirde olanlardan oluncaya kadar sürüp gitti.

Scanned with CamScanner

[7452] İbn Ebî Hâtim dedi ki: İbn Zeyd b. Eslem babasından şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Çoklukla övünüş sizi" itaat etmekten "o kadar oyaladı ki sonunda" size ölüm gelip "kabirleri ziyaret ettiniz."*[569]

Hasan-ı Basrî: Mal ve evlat hususunda *"çoklukla övünüş sizi o kadar oyaladı ki..."* diye açıklamıştır.

[7453] Buhârî'nin Sahihinin "Rikak (kalbi inceltip, yumuşatan rivayetler)" bölümünde yer alan rivayete göre Enes b. Mâlik, Ubeyy b. Ka'b'dan şöyle dediğini nakletmektedir: Bizler *"çoklukla övünüş sizi o kadar oyaladı ki"* buyruğu nazil oluncaya kadar bunun yani *"Âdem oğlunun bir vadi dolusu altını olsa..."* buyruğunun Kur'ân'dan bir buyuruk olarak kabul ediyorduk.[570]

[7454] İmam Ahmed dedi ki: Abdullah b. eş-Şihhîr dedi ki:Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına gittim. O sırada şöyle buyuruyordu: *"'Çoklukla övünüş sizi o kadar oyaladı ki' Âdemoğlu: Benim malım, benim malım der, durur. Halbuki senin kendi malından yiyip tükettiğin yahut giyip çürüttüğün ya da tasadduk edip de ecrini kazandığından başka bir şeyin var mıdır?"*[571] Bunu Müslim, Tirmizî ve Nesâî, Şu'be yoluyla böylece rivayet etmişlerdir.

[7455] Müslim Sahih'inde dedi ki: Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kul, malım malım der. Halbuki malından ona ait olan şey şu üç hususdur: Yiyip tükettiği, giyinip eskittiği yahut tasadduk edip de kendisi için (ahirette) sakladıklarıdır. Bunun dışında ise ya geçip gider ya da onu insanlara terk eder."*[572] Bunu sadece Müslim rivayet etmiştir.

---

569 Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivayeti asılsızdır. Müfessir Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem'in sözü olması yeterlidir çünkü ondan ileriye gitmemektedir. Çok sayıda illetleri vardır. Birincisi mürsel olmasıdır, ikincisi İbn Zeyd ister Abdurrahman olsun, ister Abdullah olsun, ister Usame olsun. İbn Maîn: Zeyd'in çocukları bir şey değildirler demiştir. Üçüncü illet: Halid b. Abdullah ed-Daim olup, İbn Hibbân zayıf olduğunu söylemiş hatta itham etmiştir. Dördüncü illet ise en kötüleridir. O da Zekeriya b. Yahyâ el-Mısrî el-Vakkar denilen şahıstır. Sâlih Cezera yalancı olduğunu söylemiş ve: Büyük yalancılardan birisi idi demiştir. İbn Adiyy de: Hadis uydurur demiştir.

570 Buhârî, 6440

571 Müslim, III, 2958; Tirmizî, 2342, 3354; Nesâî, es-Sünenu'l-Kübra, 3613, Tefsir, 716; Ahmed, IV, 24

572 Müslim, 2959, h. no: 4

Scanned with CamScanner

[7456] Buhârî dedi ki: Enes b. Mâlik diyor ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Ölünün arkasından üç şey gider. İkisi geri döner, onunla birlikte bir tanesi kalır. Ailesi, malı ve ameli onun arkasından gider. Ailesi ve malı geri döner, ameli (onunla beraber) kalır."*[573] Bunu bu şekilde Müslim, Tirmizî ve Nesâî, Süfyân b. Uyeyne'nin bu şekilde naklettiği bir hadis olarak rivayet etmişlerdir.

[7457] İmam Ahmed dedi ki: Enes dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Âdemoğlu yaşlanır ama ondan geriye iki şey kalır: Hırs ve emel"*[574] Bunu Buhârî ve Müslim Sahih'lerinde tahriç etmişlerdir.

Hâfız İbn Asâkir de el-Ahnef b. Kays'ın -ki asıl adı Dahhâk'tır- biyografisinde rivayet ettiğine göre o bir adamın elinde bir dirhem gördü. Bu dirhem kimindir dedi, adam benimdir dedi. Ahnef ona: Eğer sen onu ecri gerektiren bir yolda ya da şükretmek maksadıyla infak edersen ancak o zaman senin olur, dedi. Sonra Ahnef bunu ifade eden şairin şu beyitini okudu:

أنتَ للمال إذا أمسكتَه فإذا أنفقتَه فالمالُ لَكْ

Elinde tuttuğun sürece sen malının mülküsün

Ama onu infak edersen mal senin olur.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: İbn Bureyde yüce Allah'ın: *"Çoklukla övünüş sizi o kadar oyaladı ki"* buyruğu hakkında şöyle dedi: Bu buyruk ensar kabilelerinden iki kabile olan Harise oğulları ile el-Haris oğulları hakkında inmiştir. Karşılıklı olarak övündüler ve çokluk yarışına girdiler. Bu kabilelerden biri: Aranızda filan oğlu filan ve filan gibisi var mı dediler. Diğerleri de aynı şeyi söylediler. Böylelikle yaşayanlarla karşılıklı övündüler. Sonra: Haydi kabirlere gidelim dediler. İki kesimden biri aranızda filan gibisi var mı deyip, bir kabre işaret ediyorlar. Filan gibisi var mı (deyip bir diğerine işaret ediyorlar) dı. Diğerleri de aynı şeyi yapınca yüce Allah: *"Çoklukla övünüş sizi o kadar oyaladı ki sonunda kabirleri ziyaret ettiniz"* buyruklarını indirdi. Andolsun sizin için o gördüklerinizde bir ibret ve bir meşgale vardır.

Katâde *"çoklukla övünüş sizi o kadar oyaladı ki sonunda kabirleri ziyaret ettiniz"* buyruğu hakkında dedi ki: Onlar biz filan oğullarından sayıca daha

573 Buhârî, 6514; Müslim, 2960; Tirmizî, 2379; Nesâî, 2064; İbn Hibbân, 3107

574 Sahihtir. Ahmed, III, 115; Buhârî, 6421; Müslim, 1047; Tayalisi, 2005; Ebû Ya'la, 2979 ve 3010; İbn Hibbân, 3229

Scanned with CamScanner

fazlayız, biz filan oğullarından daha çok silaha sahibiz deyip duruyorlardı. Halbuki onlar her geçen gün son fertlerine varıncaya kadar dökülüp duruyorlardı. Allah'a yemin ederim hepsi de kabir ehli olup mezara girinceye kadar böyle devam edip gittiler.

Sahih olan yüce Allah'ın: *"Kabirleri ziyaret ettiniz"* buyruğunda sonunda kabirlere varıp, kabirlere defnedildiniz anlamının kastedildiğidir.

[7458] Nitekim sahihte geldiği üzere Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hasta olan bedevi bir adamı ziyaret etmek üzere yanına girdi ve: *"Geçmiş olsun, inşallah bu bir temizliktir"* buyurdu. Adam: Temizlik mi dedin? Aksine bu oldukça yaşlanmış birisi üzerinde kaynayıp coşan ve neticede kendisini kabirlere ziyaret ettirecek olan bir hummadır, dedi. Bu sefer Allah Rasûlü: *"(Madem böyle diyorsun) haydi öyle olsun"* buyurdu.[575]

[7459] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Zirr b. Hubeyş, Ali'den şöyle dediğini nakletti: Bizler *"Çoklukla övünüş sizi o kadar oyaladı ki sonunda kabirleri ziyaret ettiniz"* buyruğu nazil oluncaya kadar kabir azabı hakkında şüphe ederdik.[576] Bunu Tirmizî, Ebû Kureyb'den, o Hakkâm b. Selm'den diye rivayet etmiş ve: Gariptir, demiştir.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Meymun b. Mihran dedi ki: Ömer b. Abdulaziz'in yanında oturuyordum. *"Çoklukla övünüş sizi o kadar oyaladı ki sonunda kabirleri ziyaret ettiniz"* buyruğunu okudu. Kısa bir süre durduktan sonra şöyle dedi: Ey Meymun gördüğüm kadarıyla kabristanlık sadece bir ziyaret (edilir gidilir). Ziyaretçinin ise asıl konağına geri dönmesi bir zorunluluktur.

Ebû Muhammed dedi ki: Bununla kalacağı yere döneceğini kastetmektedir. Yani ya cennete yahut cehenneme. Aynı şekilde zikredildiğine göre bedevilerden birisi *"Sonunda kabirleri ziyaret ettiniz"* âyetini okuduğunu duyunca: Yemin olsun Kâbe'nin Rabbine ki o bugün diriltilmiş demektir. Çünkü ziyaretçi mutlaka bulunduğu yerden bir başkasına göç edip gidecektir dedi.

"Sakının yakında bileceksiniz. Evet, sakının ileride bileceksiniz" buyruğu hakkında Hasan-ı Basrî dedi ki: Bu tehdit üstüne tehdittir dedi. Dahhâk: *"Sakının yakında bileceksiniz"* buyruğu ile kâfirleri kastetmektedir. *"Evet, sakının ileride bileceksiniz"* buyruğu ile de ey mü'minler (sakının) demektir.

575 Buhârî, 5622; Taberânî, 11951; İbn Hibbân, 2959

576 Tirmizî, 3355. Haccac b. Ertae'nin zayıf olması dolayısıyla senedi zayıftır.

Scanned with CamScanner

"Sakının, gerçekten kesin bir bilgi ile bilseydiniz" yani şayet gerçek bir bilgi ile bilmiş olsaydınız çoklukla övünüş sizi kabirlere varıncaya kadar ahiret yurdunu istemekten alıkoyup, oyalamazdı.

Sonra yüce Allah: *"Andolsun siz Cahîm'i göreceksinizdir. Yine andolsun onu ayne'l-yakin göreceksinizdir"* buyurmaktadır. Bu da az önce geçen tehdidin açıklamasıdır. Tehdit de: *"Sakının yakında bileceksiniz. Evet, sakının ileride bileceksiniz"* buyruklarında dile getirilmiştir. Onları bu hali hatırlatarak korkutmaktadır ki o da cehennem ateşini bir defa kükreyeceği vakit her mukarreb meleğin ve her mürsel nebînin o pek büyük heybet, azamet ve dehşetli halleri görmekten ötürü dizleri üzerine düşeceği zamandır. Nitekim bu hususta nakledilen rivayet böyle demektedir.

Yüce Allah'ın: *"Sonra andolsun o günde nimetlerden elbette sorulacaksınızdır"* buyruğu şu demektir: Sonra andolsun o gün Allah'ın size vermiş olduğu sağlık, güvenlik, rızık ve daha başka nimetlerine ona şükretmek ve ibadet etmek sûretiyle ne kadar karşılık verdiğiniz sorulacaktır.

[7460] İbn Ebî Hâtim dedi ki: İkrime'den rivayete göre İbn Abbâs, Ömer b. el-Hattab (radıyallâhu anh)'ı şöyle derken dinlemiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) öğlen vakti dışarı çıktı. Ebû Bekr'i mescitte buldu. Ona: *"Bu saatte dışarı çıkmana sebep ne?"* dedi. Ebû Bekr: Seni dışarı çıkartan sebep beni de dışarı çıkarttı ey Allah'ın Rasûlü! dedi. (İbn Abbâs) dedi ki: Ömer b. el-Hattab da geldi. Ona da: *"Ey Hattab'ın oğlu! Dışarı çıkmana sebep ne?"* dedi. O: İkinizi çıkartan sebep beni de dışarı çıkarttı, dedi. (İbn Abbâs) dedi ki: Ömer oturdu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de onlarla konuşmaya başladı. Sonra şöyle buyurdu: *"Bir gücünüz var mı? Haydi şu hurma ağacına gidin, oradan yiyecek, içecek ve gölgeden payınızı alın"* buyurdu. Biz: Evet, dedik. Şöyle buyurdu: *"Haydi, sizinle birlikte İbnu't-Teyyihan Ebu'l-Heysem el-Ensârî'nin evine gidelim."* (Ömer) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) önümüzden geçti, selam verdi ve üç defa izin istedi. Ümmü el-Heysem ise kapının arkasında söyleneni duyuyordu. O Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kendisine daha çok selam vermesini istiyordu. Allah Rasûlü dönmek isteyince Ümmül Heysem çıkıp arkalarından koştu ve: Ey Allah'ın Rasûlü! Allah'a yemin ederim, senin verdiğin selamı duyuyordum. Ama bize daha çok selam vermeni istedim, dedi.

Scanned with CamScanner

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona: *"Hayır olsun"* buyurdu. Sonra: *"Ebu'l-Heysem nerede? Onu göremedim"* buyurdu. (Zevcesi Ümmü el-Heysem) şöyle dedi: Ey Allah'ın Rasûlü! Yakındadır. Bize tatlı su almaya gitti, içeri buyurun. İnşallah o hemen gelecek. Sonra bir ağacın altına bir yaygı serdi. Ebu'l-Heysem geldi. Gelişlerine çokça sevindi. Onlar geldi diye gözleri aydın oldu. Bir hurma ağacına çıkarak onlar için birkaç salkım kopardı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona: *"Bu kadar yeter ey Ebu'l-Heysem"* buyurdu. Ebu'l-Heysem: Ey Allah'ın Rasûlü! Onun sararmış olanından, tazesinden, uçları kararmış olanından yiyiniz, dedi. Sonra onlara su getirdi, yedikleri hurmalar üzerine su içtiler. Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"İşte bu kendisinden sorgulanacağınız nimetlerdendir"* buyurdu.[577] Bu, bu yoldan garip bir hadistir.

[7461] İbn Cerîr dedi ki: Ebû Hazim, Ebû Hureyre'den şöyle dediğini nakletmektedir: Ebû Bekr ve Ömer otururlarken yanlarına Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) çıkageldi. Onlara: *"Burada oturmanıza sebep ne?"* dedi. Her ikisi: Seni hak ile gönderene yemin olsun ki evlerimizden çıkmamızın açlıktan başka bir sebebi yok, dediler. Allah Rasûlü: *"Beni hak ile gönderene yemin ederim ki ben de ondan başka bir sebeple dışarı çıkmadım"* buyurdu. Sonra kalkıp gittiler. Ensardan bir adamın evine vardılar. Evin hanımı onları karşıladı. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona: *"Filan kişi nerede?"* diye sordu. Hanım: Bize tatlı su almaya gitti, dedi. Sonra ev sahibi kırbasını taşıyarak geldi. Merhaba! Bugün ziyaretime gelen nebîden daha faziletli hiçbir nebî herhangi bir kulu ziyaret etmiş değildir, dedi. Kırbasını hurma ağacının bir tarafına astı. Sonra gidip onlara bir salkım hurma getirdi. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Neden tane tane toplayıp getirmedin?"* diye sordu. Şöyle dedi: Gözünüzün önünde yiyeceğinizi sizin seçmenizi arzu ettim. Sonra bıçağı aldı. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Sakın süt veren bir hayvanı kesmeyesin"* buyurdu. O gün onlar için bir hayvan kesti ve hep birlikte yediler. Sonra Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Andolsun kıyâmet gününde bundan size sorulacaktır. Açlık sebebiyle evlerinizden çıktınız. Bu yemeği yemeden geri dönmeyeceksiniz. İşte bu da nimetlerdendir."*[578] Bunu Müslim, Yezîd b. Keysan'ın

577 Abdullah b. İsa zayıf olduğundan dolayı senedi zayıftır fakat hadisin aslı bundan sonraki rivayette de görüldüğü gibi mahfuzdur.

578 Müslim, 2038, h. no: 2038; Taberî, 37892; Ebû Dâvûd, 5128; Tirmizî, 2822 ve 2369; İbn Mâce, 3745; Nesâî, Tefsir, 717

Scanned with CamScanner

böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet ettiği gibi Ebû Ya'la ve İbn Mâce de el-Muharibî Yahyâ b. Ubeydullah'tan, o babasından, o Ebû Hureyre'den, o Ebû Bekr es-Sıddîk'tan böylece rivayet etmişlerdir. Ayrıca dört sünen sahibi de bunu Abdulmelik b. Umeyr, Ebû Seleme'den, o Ebû Hureyre'den burada anlatılanlara ve bu olaya yakın olarak da rivayet etmişlerdir.

[7462] İmam Ahmed dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in azatlısı Ebû Asîb dedi ki: Bir gece Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) dışarı çıktı ve bana uğradı. Beni çağırdı, ben de yanına çıktım. Sonra Ebû Bekr'in yanına gitti, onu da çağırdı, o da yanına çıkıp geldi. Sonra Ömer'in yanına gitti, onu da çağırdı, o da yanına çıkıp geldi. Sonra Allah Rasûlü gidip ensardan birisinin bahçesine girdi. Bahçe sahibine: *"Bize yemek ver"* dedi. O bir salkım hurma getirip (önlerine) koydu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve ashabı yediler. Sonra soğuk su getirilmesini istedi. Onu da içti ve: *"Andolsun kıyâmet gününde bundan size sorulacaktır"* buyurdu. (Ebû Asib) dedi ki: Ömer salkımı alıp yere vurdu. Salkımın taze hurmaları Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in önünde dağıldı. Sonra: Ey Allah'ın Rasûlü! Gerçekten biz kıyâmet gününde bundan dolayı sorumlu tutulacak mıyız? dedi. Allah Rasûlü: *"Evet, üç şey müstesnadır: Kişinin kendisiyle avretini örttüğü bir bez parçası, yahut kendisiyle açlığını susturduğu bir ekmek parçası, yahut da sıcaktan ve soğuktan içine başını sokacağı bir kovuk"*[579] Bunu sadece Ahmed rivayet etmiş bulunmaktadır.

[7463] İmam Ahmed dedi ki: Câbir b. Abdullah dedi ki: Rasûlullah, Ebû Bekr ve Ömer taze hurma yedi, su içti. Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"İşte bu hakkında size soru sorulacak olan nimetlerdendir"* buyurdu.[580] Bunu Nesâî, Hammad b. Seleme'nin böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmiştir.

[7464] İmam Ahmed dedi ki: Mahmud b. er-Rabî dedi ki: *"Çoklukla övünüş sizi o kadar oyaladı ki"* buyruğu nazil olunca onu: *"Sonra andol-*

579 Bir kısmı sahihtir. Ahmed, V, 81; Heysemi, X, 267'de ravileri sikadır demektedir. Münzîri de et-Terğib, 4711'de böyle demiştir. Derim ki: Haşrec b. Lubate'nin her ne kadar birden çok kişi sika olduğunu söylemiş ise de Buhârî onu ed-Duafa'da zikretmiş, Ebû Hâtim de rivayeti delil gösterilmez demiştir. Hadisin baş tarafı zikredilen şahitleriyle sahihtir. Son kısmının da Terğib'de şahitleri vardır. Vehen sadece: "Ömer hurma salkımını aldı... Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in önünde dağıldı" ibaresindedir.

580 Sahihtir. Nesâî, 6466; Ahmed, III, 338. Senedi kavidir.

Scanned with CamScanner

sun o günde nimetlerden elbette sorulacaksınızdır" buyruğuna kadar okudu. Ashab: Ey Allah'ın Rasûlü! Biz hangi nimetlerden sorgulanacağız? dediler. Allah Rasûlü: *"Bu elbette olacaktır"* buyurdu.[581]

[7465] İbn Ebî Hâtim de dedi ki: Abdullah b. ez-Zubeyr dedi ki: ez-Zubeyr dedi ki: *"Sonra andolsun o günde nimetlerden elbette sorulacaksınızdır"* buyruğu nazil olunca o: Ey Allah'ın Rasûlü! Hangi nimetlerden sorulacağız? (Topu topu) hepsi iki siyah dediğimiz hurma ve üzümdür dedi. Allah Rasûlü: *"Şüphesiz bu olacaktır"* buyurdu.[582] Bunu Tirmizî ve İbn Mâce de bu şekilde Süfyân b. Uyeyne'nin böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmişlerdir. Ahmed de bu hadisi ondan rivayet etmiş, Tirmizî de: Hasendir, demiştir.

[7466] Ahmed dedi ki: Bize Muaz b. Abdullah b. Hubeyb babasından tahdis etti. O amcasından şöyle dediğini nakletti: Bir mecliste oturuyorduk. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) yanımıza çıkıp geldi. Başının üzerinde (yıkanmaktan dolayı) suyun izleri vardı. Biz: Ey Allah'ın Rasûlü! Seni gönlün hoş görüyoruz dedik. O: *"Evet"* buyurdu. (Muaz'ın amcası) dedi ki: Sonra insanlar zenginliği söz konusu etmeye koyuldular. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah'tan korkan takvalı kimseler için zengin olmanın bir sakıncası yoktur. Allah'tan korkup sakınan kimseler için sağlık, zenginlikten hayırlıdır. Gönül hoşluğu da nimetlerdendir."*[583] Bunu İbn Mâce, Ebû Bekr b. Ebî Şeybe'den, o Halid b. Mahled'den, o Abdullah b. Süleyman'dan böylece rivayet etmiştir.

[7467] Tirmizî dedi ki: Ebû Hureyre dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kulun -yani kıyâmet gününde- nimetlerden ilk sorgulanacağı husus ona: Biz bedenini senin için sağlıklı kılmadık mı? Ve seni soğuk sudan içirmedik mi, denilmesi olacaktır."*[584] Bu hadisi münferiden Tirmizî rivayet

581 Ahmed, V, 429. Senedi hasendir ama Mahmud'un naklettiği rivayetler genelde ashab-ı kiram'dandır. Çünkü o yaşça küçük bir sahabidir. Bundan sonrakine de bakınız.

582 Tirmizî, 3353; İbn Mâce, 4158; Ahmed, I, 164. Senedi Muhammed b. Amr'dan dolayı hasendir ama bu hadiste de, aynı şekilde bundan önceki hadiste de "nazil olunca" ibaresi gariptir. Muhtemelen bu Muhammed b. Amr'ın yanılmalarındandır. Çünkü sûre ittifakla Mekki'dir fakat haberde anlatılanlar Medine'de olmuş hadiselerdendir. Sahih âyetin nüzulünün söz konusu edilmemesidir. Allah en iyi bilendir.

583 İbn Mâce, 2141; Ahmed, V, 372. Muaz'dan ötürü senedi hasendir. Hakim, II, 3'te sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî ve Busiri de ona muvafakat etmiştir.

584 Tirmizî, 3358; İbn Hibbân, 7364; Hakim, Müstedrek, IV, 138. Senedi kavidir, Hakim sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir.

Scanned with CamScanner

etmiş olup, ayrıca bunu İbn Hibbân Sahihinde el-Velid b. Müslim, Abdullah b. el-Ala b. Zebr yoluyla böylece rivayet etmiştir.

[7468] İbn Ebî Hâtim dedi ki: el-Hakem b. Eban, İkrime'den şöyle dediğini nakletti: *"Sonra andolsun o günde nimetlerden elbette sorulacaksınızdır"* âyeti nazil olunca ashab-ı kiram: Ey Allah'ın Rasûlü! Biz hangi nimetler içindeyiz ki. Karnımızın yarısını ancak arpa ekmeği ile doldurabiliyoruz, dediler. Bunun üzerine Allah, nebîsine onlara şöyle de diye vahyetti: "Ayakkabı giyinmiyor musunuz? Soğuk su içmiyor musunuz? İşte bunlar nimetlerdendir."[585]

[7469] İbn Ebî Hâtim dedi ki: İbn Mes'ud, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den yüce Allah'ın: *"Sonra andolsun o günde nimetlerden elbette sorulacaksınızdır"* buyruğu hakkında: *"Güvenlik ve sağlık(tan)"* buyurdu.[586]

[7470] Zeyd b. Eslem Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den: *"Sonra andolsun o günde nimetlerden elbette sorulacaksınızdır"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletti: *"Bununla karınların doymasını, soğuk içeceği, meskenlerin gölgesini, hilkatin mutedil oluşunu, uyku lezzetini kastetmektedir."*[587]

Bunu İbn Ebî Hâtim sûrenin baş tarafında kaydedilen senediyle ondan rivayet etmiştir. Said b. Cubeyr dedi ki: Bir içim bala varıncaya kadar (nimetlerden sorulacaksınızdır). Mücâhid de: Dünya lezzetlerinden her bir lezzetten sorulacaksınızdır. Hasan-ı Basrî: Sabah ve akşam yemeği de (sorumlu tutulacak) nimetlerdendir. Ebû Kılabe dedi ki: Tereyağı ve balı beyaz undan yapılmış ekmekle birlikte yemek nimetlerdendir. Mücâhid'in açıklaması ise bütün bu görüşleri daha çok kapsayıcıdır.

Ali b. Ebî Talha da İbn Abbâs'tan naklen dedi ki: *"Sonra andolsun o günde nimetlerden elbette sorulacaksınızdır"* buyruğu hakkında dedi ki: Nimetler bedenlerin sağlığı, kulakların, gözlerin sağlıklığıdır. Allah kullarına

585 Birden çok kişi Hafs b. Ömer'in zayıf olduğunu söylerken, Ebû Hâtim leyyin olduğunu belirtmiştir. Fakat görüldüğü gibi metnin şahitleri vardır. Allah en iyi bilendir.

586 Senedi zayıftır. İki illeti vardır. İbn Ebî Leyla, Muhammed b. Abdurrahman'dır. Doğru sözlü fakat hıfzı kötü birisidir. Hocasının kim olduğu hususunda da şüphe etmiştir. Bu sebeple zannederim Amir'den diye nakletmektedir. Maksat ise İbn Şurahbil eş-Şabi'dir. O ise İbn Mes'ud'a yetişmemiştir. Bu sebeple munkatıdır. Şayet o (Şabi) değil ise meçhuldür.

587 Bunun batıl bir isnad olduğu daha önceden geçmişti. Bk. 7452. Bunun müfessir Abdurrahman b. Zeyd'in bir sözü olması da ona yeterlidir.

Scanned with CamScanner

bunları hangi yolda kullandığına dair soru soracaktır. Diğer taraftan o bunu kendilerinden daha iyi bilir. Bu da yüce Allah'ın şu buyruğunda ifade edilmektedir: *"Çünkü kulak, göz ve kalbin her biri ondan sorumludur."* (İsrâ, 36)

[7471] Buhârî'nin sahihi, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce'nin süneninde sabit olduğuna göre İbn Abbâs dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"İki nimet hususunda insanların çoğu aldanış içerisindedirler. Sağlık ve boş vakit."*[588] Yani onlar bu iki nimete şükretmekte kusurludurlar, görevlerini yerine getirmiyorlar. Görevlerini hakkıyla yerine getirmeyen kimse(ler) de aldanmış demektir.

[7472] Hâfız Ebû Bekr el-Bezzâr dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Belden yukarısı(nı örten elbise), duvarın gölgesi, bir testi fazla su sebebiyle kul kıyâmet gününde hesaba çekilecektir yahut bundan (ona) sorulacaktır."*[589] Sonra (Bezzâr) bu ancak bu isnat ile bildiğimiz (bir hadistir) demektedir.

[7473] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Hureyre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Aziz ve celil Allah -ravilerden Affan kıyâmet gününde dedi- şöyle buyuracak: Ey Ademoğlu develere ve atlara binmeni sağladım, kadınlarla evlenmeni sağladım, seni kavminin ganimetlerinden alacak ve başkanlık edecek bir hale getirdim. Bunların şükrü nerede?"*[590] Bunu bu yoldan sadece (İmam Ahmed) rivayet etmiştir.

Tekâsur sûresi tefsirinin sonu.

Hamd ve minnet yalnız Allah'adır.

588 Buhârî, 6412; Tirmizî, 2304; İbn Mâce, 4170. Daha önceden de geçmişti.

589 Hasendir. Bezzâr, 3643; Leys b. Ebî Süleym zayıf olduğundan ötürü senedi zayıftır ama hadisin birkaç hadis önce geçen bir şahidi vardır. Münzîri, Terğib, 4714'te: Ravileri Leys dışında sikadır. Onun rivayet ettiği hadisler ise mutabaatta ceyyiddir demektedir.

590 Sahihtir. Ahmed, II, 492. Senedi Müslim'in şartına uygundur. Bir başka yoldan da gelmiştir. Bunu İbn Huzeyme, Tevhid, s. 154; İbn Hibbân, 7367'de senedi hasendir.

Scanned with CamScanner

بسم الله الرحمن الرحيم

ASR SÛRESİ

[3 âyettir. Mekke'de inmiştir.]

Zikrettiklerine göre Amr b. el-Âs, Müseylime el-Kezzab'ın yanına gitti. Bu da Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in peygamber olarak gönderilmesinden sonra ve Amr Müslüman olmadan önce gerçekleşmişti. Müseylime ona: Bu süre içerisinde sizin adamınızın üzerine ne indirildi, dedi. Amr: Gerçekten onun üzerine oldukça özlü ve beliğ bir sûre indirildi, dedi. Müseylime: Hangisidir o ,dedi. Amr: "*Andolsun asra ki gerçekten insan ziyandadır. İman eden, salih ameller işleyen, birbirine hakkı tavsiye ve sabrı tavsiye edenler müstesnâ*" diye okudu.

Müseylime kısa bir süre düşündükten sonra şunları söyledi: Benim üzerime de onun gibisi indirildi. Amr ona: O nedir, dedi. Müseylime: "(يا وَبْر يا وَبْر إنما أنت أذنان وصَدْر، وسائرك حفز نَقْز): Ey ada tavşanı, ada tavşanı! Senin iki kulağın ve bir göğsün var. Diğer tarafların ise değersiz mi değersizdir" dedi. Sonra: Nasıl buldun ey Amr, dedi. Amr ona: Allah'a yemin olsun, sen de benim senin yalan söylediğini bildiğimi biliyorsun, dedi.[591]

Ben Ebû Bekr el-Haraiti'nin *Mesâviu'l-Ahlâk* adı ile tanınan eserinin ikinci cüzünde bunu kısmen ya da buna yakın olarak tahriç ettiğini gördüm. Ada tavşanı (vebr) ise kediye benzeyen küçük bir hayvandır. Onun en büyük organı kulaklarıdır. Göğsü ve diğer organları oldukça nahif ve çirkindir.

591 Bunu el-Haraiti, Mesaviu'l-Ahlak, 173'te uzunca bir haber arasında tahriç etmiştir. Senedi Abdullah b. Sâlih'in zayıflığından ötürü zayıftır ama onun rivayetinde Amr'ın Müseylime'yi yalanladığı geçmemektedir. Bu siyer kitaplarında meşhur bir haberdir ama Amr'ın onu yalanlaması ihtimali uzaktır. Çünkü Müseylime oldukça zorba ve yakaladı mı çetin yakalayan birisi idi.

Scanned with CamScanner

Müseylime bu hezeyanlarıyla Kur'ân'a karşı bir söz ortaya koymak istemişti. Fakat bu o zamanda puta tapıcılar tarafından bile beğenilmemişti.

[7474] Taberânî, Hammad b. Seleme, Sabit'ten, o Ubeydullah b. Hısn Ebî Medine'den yoluyla şöyle dediğini nakletmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından iki adam birbirleriyle karşılaştı mı onlardan biri ötekine Asr sûresini sonuna kadar okumadan ayrılmazdı. Bundan sonra biri diğerine selam verip ayrılırdı.[592]

Şâfiî (r.h) dedi ki: İnsanlar bu sûre üzerinde gereği gibi düşünecek olurlarsa onlara elbette ki yeter.

وَالْعَصْرِ ﴿١﴾ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ ﴿٢﴾ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ ﴿٣﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;

1. Andolsun asra ki,

2. Gerçekten insan ziyandadır,

3. İman eden, salih ameller işleyen, birbirine hakkı tavsiye ve sabrı tavsiye edenler müstesnâ.

Tefsiri:

Asr, Âdemoğullarının hayr ve şer türünden hareketlerinin içinde gerçekleştiği zamana denir. Mâlik, Zeyd b. Eslem'den naklen dedi ki: Bu ikindi

592 Oldukça gariptir. Taberânî, Evsat, 5120; Beyhakî, Şuabu'l-İman, 9057. Ravileri sikadır ama Ebû Medine hakkında sahabi midir yoksa tabiinden midir ihtilaf edilmiştir. Durum ne olursa olsun metin gariptir. Eğer böyle bir rivayet sahih olsaydı mütevatir olarak gelirdi. Sabit olsaydı tabiun ve onlardan sonra gelenlerle, hadis ve fıkıh ehlinin de onunla amel etmesi gerekirdi. Çünkü "iki adam" anlamındaki lafzın başında "elif, lam" bulunduğundan ötürü burada cinsi istiğrak için geldiğinden genellik ifade eder. Fakat bunların hiçbirisinin olmadığını görüyoruz. Aksine bunu rivayet âlimlerinden sadece Taberânî ve Beyhakî rivayet etmektedir. Her ikisi de ne bulursa rivayet eden kimselerdi. Bu sebeple haber oldukça gariptir. Burada yanılma ya son zamanlarında hafızası değişikliğe uğradığından dolayı Hammad'dan ileri gelmektedir yahut da tabiinden olduğunu kabul edersek Ebû Medine'den gelmelidir. O ilim (hadis) taşımakla meşhur olmamış birisidir. Hatta onun bu rivayet dışında bir rivayeti bulunmamaktadır. Allah en iyi bilendir. Bk. el-İsabe, II, 297, 4626

Scanned with CamScanner

vaktidir. Meşhur olan birinci anlamdır. Şanı yüce Allah bununla insanın zarar içinde olduğuna yemin etmektedir. Yani insan ziyan ve helak içindedir.

"İman eden, salih ameller işleyen... müstesnâ." Bu buyrukla hüsran içinde olan insan türünden kalpleriyle iman edip, organlarıyla da salih amel işleyenleri *"birbirine"* itaatlerin eksiksiz yerine getirilmesi, haram olan şeylerin de terk edilmesi demek olan *"hakkı tavsiye ve"* musibetlere, ilahi takdire, kendisine iyiliği emredip, münkerden onu alıkoyanlar arasından kendisini rahatsız edenlerin eziyetlerine karşı *"sabrı tavsiye edenler müstesna."*

Asr sûresi tefsirinin sonu.

Hamd ve minnet Allah'a mahsustur.

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

HÜMEZE SÛRESİ

[9 âyettir. Mekke'de inmiştir.]

وَيْلٌ لِّكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةٍ ﴿١﴾ الَّذِي جَمَعَ مَالًا وَعَدَّدَهُ ﴿٢﴾ يَحْسَبُ
أَنَّ مَالَهُ أَخْلَدَهُ ﴿٣﴾ كَلَّا لَيُنۢبَذَنَّ فِي الْحُطَمَةِ ﴿٤﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا
الْحُطَمَةُ ﴿٥﴾ نَارُ اللَّهِ الْمُوقَدَةُ ﴿٦﴾ الَّتِي تَطَّلِعُ عَلَى الْأَفْـِٔدَةِ ﴿٧﴾
إِنَّهَا عَلَيْهِم مُّؤْصَدَةٌ ﴿٨﴾ فِي عَمَدٍ مُّمَدَّدَةٍ ﴿٩﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;

1. İnsanları arkadan çekiştiren, yüzlerine karşı onlarla alay eden her kişinin vay haline ki;

2. O malı toplayıp, onu tekrar tekrar sayandır.

3. Malının gerçekten kendisine ebedi hayat verdiğini sanır.

4. Hayır, o -andolsun ki- Hutame'ye atılacaktır.

5. O Hutame'nin mahiyetini sana ne bildirdi?

6. Allah'ın tutuşturulmuş ateşidir ki,

7. O kalplerin üzerine çıkacaktır.

8, 9. Muhakkak ki bu, onların üzerlerine uzatılmış direklerle kapatılmış olacaktır.

Tefsiri:

"Hemmâz (çekiştiren)" sözlü olarak; *"lemmâz (alay eden)"* fiilî olarak ayıplayan kişiye denir. Yani bu gibi kimseler insanlarla alay eder, onları eksik ve kü-

Scanned with CamScanner

çük gösterir. Buna dair açıklamalar daha önce: *"Ayıplayıp duran, onun bunun sözünü taşıyan"* (Kalem, 11) buyruğu açıklanırken geçmiş bulunmaktadır.

İbn Abbâs: *"İnsanları arkadan çekiştiren, yüzlerine karşı onlarla alay eden"* yani onlara çokça dil uzatıp tenkit eden, çokça ayıplayan demektir, diye açıklamıştır. er-Rabî b. Enes: *Humeze* yüzüne karşı kişiyi ayıplayan, *lumeze* arkasından ayıplayandır, diye açıklamıştır. Katâde: Diliyle ve gözüyle onu ayıplar, insanların etini yer ve onları tenkit eder, diye açıklamıştır. Mücâhid: *Hemz* (hümezenin yaptığı iş) el ve gözle, *lemz* (lümezenin yaptığı iş) dil ile yapılır ,demiştir. İbn Zeyd de böyle demiştir. Mâlik, Zeyd b. Eslem'den hemz etmek, insanların etlerini çiğnemek demektir diye açıkladığını nakletmektedir.

Bazıları da şöyle demektedir: Bundan maksat el-Ahnes b. Şerik'dir. Başkası olduğu da söylenmiştir. Mücâhid: Buyruk geneldir, demiştir.

Yüce Allah'ın: *"O malı toplayıp, onu tekrar tekrar sayandır"* buyruğu malı üst üste yığıp toplayarak onu tam olarak sayıp, tespit edendir, demektir. Yüce Allah'ın: *"(Mal) toplayıp, kaba dolduranı"* (Me'âric, 18) buyruğu gibidir. Bu açıklamayı Süddî ve İbn Cerîr yapmıştır.

Muhammed b. Ka'b yüce Allah'ın: *"O malı toplayıp onu tekrar tekrar sayandır"* buyruğu hakkında şöyle demiştir: Malı gündüzün onu oyalayıp durur, bundan ötekine gider. Gece oldu mu da bir leş gibi uyur kalır.

"Malının gerçekten kendisine ebedi hayat verdiğini sanır." Yani mal toplamasının bu dünya yurdunda kendisini ebedi bırakacağını zanneder.

"Hayır" yani durum ileri sürdüğü ve düşündüğü gibi değildir. Sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"O -andolsun ki- Hutame'ye atılacaktır." Yani şu mal toplayıp, onu sayıp, duran kişi yemin olsun kesinlikle hutame'ye atılacaktır. *Hutame,* cehennem ateşinin isimlerinden isim sıfattır. Çünkü o içindekileri paramparça eder (yer, bitirir). Bu sebeple yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"O hutame'nin mahiyetini sana ne bildirdi? Allah'ın tutuşturulmuş ateşidir ki o kalplerin üstüne çıkacaktır." Sabit el-Bunani dedi ki: Kendileri canlı oldukları halde kalplerine kadar onları yakar. Sonra: Andolsun onların azabı öyle bir hale ulaşır ki deyip sonra da ağladı.

Scanned with CamScanner

Muhammed b. Ka'b dedi ki: Ateş onun cesedindeki her şeyi yer. Nihayet boğazı hizasında kalbine ulaşınca tekrar cesedine geri dönülür.

"Muhakkak ki bu üzerlerine kapatılmış olacaktır." Yani Beled sûresinde tefsiri geçtiği gibi üzerlerinde kapatılacaktır.

[7475] İbn Merduye dedi ki: Ebû Hureyre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den: *"Muhakkak ki bu üzerlerine kapatılmış olacaktır"* buyruğunu *"Üzerlerine kapatılacaktır"* diye açıklamıştır.[593] Bunu Ebû Bekr b. Ebî Şeybe, Abdullah b. Esid'den, o İsmail b. Halid'den, o Ebû Sâlih'in kendi sözü olarak rivayet etmiş ve merfu olarak Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e nispet etmemiştir.

"Uzatılmış direklerle" buyruğu hakkında Atiye el-Avfî: demirden direklerle diye, Süddî: Ateşten direklerle diye açıklamışlardır. Şebib b. Bişr, İkrime'den, o İbn Abbâs'tan: *"Uzatılmış direklerle"* buyruğu uzatılanların kapıların kendileri olduğu anlamındadır.

Katâde dedi ki: Abdullah b. Mes'ud'un kıraatinde: "(إنها عليهم مؤصدة بعمد ممدة): O, onlar üzerinde uzatılmış direklerle kapatılmış olacaktır" diye okumuştur. el-Avfî, İbn Abbâs'tan naklen dedi ki: Onları oraya direklerle sokacak ve direkler üzerlerine uzatılacak, zincirler boyunlarında olacak, bu direklerle de kapılar kapatılacak.

Katâde dedi ki: Bizlere onların cehennem ateşinde direklerle azaba uğratılacakları söylenirdi. İbn Cerîr de bunu tercih etmiştir.

Ebû Sâlih: *"Uzatılmış direklerle"* buyruğunu oldukça uzun zincirler demektir, diye açıklamıştır.

Hümeze sûresi tefsirinin sonu.

Hamd ve minnet Allah'a mahsustur.

---

593 Zayıftır. Senedinde Ali b. Sirac vardır. Dârekutnî: O hadisi hıfz ederdi ama sarhoşluk verici şeyler de içerdi demiştir. Bk. Mizan, 5849. Bu sebeple onun rivayet ettiği hadis delil olmaz. Muhtemelen bunu hıfzından rivayet etmiştir. Şerik ise hakimlik görevine gelince hıfzı bozuldu. Asım b. Behdele ise o da hıfzı bozuk birisidir ama doğru sözlüdür. Bu hadisi musannıfın da zikrettiği gibi İbn Ebî Şeybe, Ebû Sâlih'in kendi sözü olarak rivayet etmiştir. Doğrusu da odur. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

FİL SÛRESİ

[5 âyettir. Mekke'de inmiştir.]

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ ﴿١﴾ أَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ فِي تَضْلِيلٍ ﴿٢﴾ وَأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ ﴿٣﴾ تَرْمِيهِمْ بِحِجَارَةٍ مِنْ سِجِّيلٍ ﴿٤﴾ فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَأْكُولٍ ﴿٥﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;

1. Rabbinin fil sahiplerine ne ettiğini görmedin mi?

2. Onların düzenlerini boşa çıkarmadı mı?

3. Üzerlerine sürü sürü kuşlar gönderdi.

4. Onlara ateşte pişirilmiş çamurdan taşlar atıyorlardı.

5. Sonunda onları yenmiş ekin yaprağı gibi yapıverdi.

Tefsiri:

Bu yüce Allah'ın Kureyş'e hatırlatmış olduğu nimetlerindendir. Çünkü o fil sahiplerini onlardan uzaklaştırmıştı. Bu fil sahipleri ise Kâbe'yi yıkmayı ve onun varlığının izlerini dahi silmeyi kararlaştırmışlardı. Allah ise onları imha etti. Burunlarını yere sürttü, çaba ve gayretlerini boşa çıkardı, işlerini dalalete mahkûm etti, onları en kötü bir ziyana uğramış olarak geri dönmek zorunda bıraktı.

Onlar Hıristiyan bir kavim idiler. O sırada dinleri puta tapıcı Kureyşlilerin izledikleri yola göre kısmen doğruya daha yakındı fakat bu olay irhas (nubu-

Scanned with CamScanner

vetten önce meydana gelen olağanüstü bazı haller) ve Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in peygamber olarak gönderilmesi için bir hazırlık kabilindendi. Çünkü o en meşhur görüşe göre bu yılda dünyaya gelmişti. Kaderin hal dili de şöyle diyordu: Ey Kureyş topluluğu! Habeşlilere karşı size yardım etmemizin sebebi sizin onlardan hayırlı oluşunuz değildir ama biz bunu pek yakında ümmi nebî ve nebîlerin sonuncusu Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i göndermek sûretiyle kendisini şereflendireceğimiz, tazim edeceğimiz, saygıdeğer kılacağımız Beyt-i Atik'i korumak için yaptık.

Özlü, Kısa ve Kapsamlı Bir Şekilde Fil Sahipleri Kıssası:

Daha önce Uhdud ashabı kıssasında Himyer krallarının sonuncusu ve müşrik bir kişi olan Zu Nuvas'ın Uhdud ashabını öldüren kişi olduğunu belirtmiştik. Uhdud ashabı Hıristiyan idiler. Sayıları da yirmi bin kişiye yakındı. Onlardan sadece Devs Zu Sa'lebân kurtulmuştu. O da gidip Şam Kralı Kayser'den yardım istedi. O da Hıristiyan idi. Kayser onun için Habeş Kralı Necâşî'ye mektup yazdı. Çünkü onlara kendisi daha yakındı. Habeş Kralı da onunla birlikte Eryât ile Ebrehe b. es-Sabbah Ebû Yeksum adındaki iki kumandanı çok kalabalık bir ordu ile birlikte gönderdi. Bu iki kumandan askerleriyle birlikte Yemen'e girdiler ve ülkenin her tarafını ele geçirdiler, krallığı Himyerlilerden aldılar, Zu Nuvas da denizde boğularak öldü. Böylelikle Habeşliler başlarında Eryâ ve Ebrehe adındaki bu iki komutan olduğu halde Yemen mülkünü ellerine geçirmiş oldular.

Ebrehe ile Eryât aralarında anlaşmazlığa düştüler, birbirlerine hücum ettiler, birbirleriyle çarpıştılar. Savaşmak üzere saflar halinde dizildiler. Onlardan biri diğerine şöyle dedi: Aramızda olanlar sebebiyle iki ordunun birbiriyle çarpışmasına gerek yok. Bunun yerine sen tek başına karşıma çık, ben de tek başıma karşına çıkayım. Hangimiz ötekini öldürürse ondan sonra hayatta kalan tek başına hükümdar olur. Diğeri de onun bu teklifini kabul etti. Çarpışmak üzere biri diğerinin karşısına çıktı. Her birisinin arkasında da bir kanal vardı. Eryât, Ebrehe'ye bir hamle yaparak ona bir kılıç darbesi indirdi. Bu darbe ile burnunu ve ağzını kesti, yüzünü yaraladı. Ebrehe'nin azatlısı Atve de Eryât'ın üzerine bir hamle yapıp onu öldürdü. Ebrehe de yaralı olarak geri döndü. Yaralarını tedavi edip iyileşti ve tek başına Yemen'de Habeş ordusunun yönetimini ele geçirdi.

Scanned with CamScanner

Sonra Necâşî ona yazdığı mektubunda yaptıklarından dolayı onu kınıyor, tehdit ediyor, ülkesini ele geçirip, alnının perçemini keseceğine dair yemin ediyordu. Ebrehe ona elçi göndererek onu yumuşatmaya, ona iyi görünmeye gayret etti. Elçisiyle birlikte de pek çok hediyeler, armağanlar gönderdi. Ayrıca içinde Yemen toprağı bulunan bir heybe de gönderdi, alnının perçemini kesip elçisiyle birlikte gönderdi. Yazdığı mektubunda da şunları söyledi: "Kral şu heybeyi çiğnesin, böylelikle yeminini yerine getirmiş olur. İşte bu da benim perçemim, onu da sana gönderiyorum."

Bunlar krala ulaşınca onun bu halini beğendi, ondan hoşnut oldu ve onu görevinde bıraktı. Ebrehe bir elçi göndererek Necâşî'ye: Ben Yemen topraklarında senin için daha önce benzeri yapılmamış bir kilise inşa edeceğim, dedi ve San'a'da muazzam bir kilise inşaatına başladı.

Oldukça yüksek, geniş, her tarafı da allı pullu, süslü bir kilise inşa etti. Araplar buna yüksekliğinden ötürü el-Kulleys adını verdi çünkü ona bakan bir kimse binasının yüksekliğinden ötürü neredeyse başındaki başlığı düşecek oluyordu. Ebrehe el-Eşrem de Arapların Mekke'deki Kâbe'yi haccettikleri gibi haclarını buraya yönlendirmeyi kararlaştırdı. Bu maksatla da krallığında böyle bir ilan yaptı. Adnan ve Kahtan Arapları bundan hoşlanmadı, Kureyş de bu işe ileri derecede kızıp öfkelendi. Nihayet onlardan birisi bu kiliseye kastetti ve geceleyin içeriye girerek orada pisledi. Bir daha dönerek aynı işi tekrar etti. Mabedin hizmetkarları bu pislikleri görünce durumu hükümdarları Ebrehe'ye ilettiler ve ona: Bunu ancak Kureyşlilerden birisi, senin kendi mabetlerine benzer bir mabet olarak yapmana kızdıkları için yapmıştır, dediler. Bunun üzerine Ebrehe de Mekke'deki evin üzerine yürüyeceğine ve orayı taş taş söküp, tahrip edeceğine yemin etti.

Mukâtil b. Süleyman'ın zikrettiğine göre Kureyşlilerden birkaç genç o kiliseye girip içinde ateş yaktılar. Oldukça şiddetli rüzgârın estiği bir gündü. Bu sebeple kilise yandı ve yere yıkılıp düştü. Bundan dolayı Ebrehe hazırlığını yaparak oldukça kalabalık ve güçlü bir ordu ile yola koyuldu. Böylelikle herhangi bir kimse onu yolundan alıkoymayacaktı. Beraberinde de benzeri görülmedik, Mahmud denilen oldukça iri yapılı bir fil de götürdü. Bu fili kendisine Habeş Kralı Necâşî bu maksatla göndermişti. Onunla birlikte sekiz fil olduğu da söylendiği gibi, on iki fil de söylenmiş, daha başka rakamlar da verilmiştir. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

O bunlarla Kâbe'yi yıkmak istemişti. Çünkü Kâbe'nin temel köşelerine zincirler konulacak, bu zincirler fillerin boynuna bağlanacak sonra da bir duvar toptan yıkılsın diye filler kışkırtılıp, harekete geçirileceklerdi.

Araplar Ebrehe'nin yola çıktığını haber alınca oldukça korkuya kapıldılar, Beyti korumanın görevleri olduğunu, ona bir zarar vermek isteyen herkesi geri çevirmekle yükümlü olduklarını düşündüler. Yemen eşrafından ve ileri gelenlerinden Zu Nefr adında bir adam onun, karşısına çıktı. Bu kişi kendi kavmini ve diğer Araplardan onun çağrısını kabul edenleri Ebrehe'ye karşı savaşıp, Allah'ın beyti ve Ebrehe'nin bu beyti yıkıp, tahrip etmek isteğine karşı cihada davet etti. Onlar da Zu Nefr'in çağrısını kabul ederek Ebrehe ile savaştılar. Aziz ve celil Allah beyti, şan ve şerefini ve tazim edilmesini murad ettiğinden ötürü Ebrehe onları bozguna uğrattı ve Zu Nefr esir alındı.

Ebrehe, Zu Nefr'i de beraberinde alıp götürdü. Sonra Ebrehe yoluna devam etti. Has'amlıların topraklarına geldiğinde Nufeyl b. Habib el-Has'ami kavmi ile birlikte karşısına çıktılar. İki aydan fazla bir süre onunla savaştılar, Ebrehe onları da bozguna uğrattı, Nufeyl b. Habib esir alındı. Önce onu öldürmek istediyse de sonra onu affederek Hicaz topraklarında kendisine kılavuzluk etmesi için beraberinde alıp götürdü. Ebrehe Taif topraklarına yaklaşınca Taif ahalisini oluşturan Sakifliler onun karşısına çıkarak kendilerinin Lat adını verdikleri beytlerine (mabetlerine) zarar verir korkusuyla ona güzel davranmaya çalıştılar. O da onlara ikram etti, Taifliler onunla birlikte kılavuzluk yapmak üzere Ebû Riğal adında birisini gönderdiler. Ebrehe Mekke yakınındaki el-Muğammes denilen yere varınca orada inip konakladı, askerleri de Mekkelilerin etrafta yayılmakta olan develerine ve daha başka mallarına baskın düzenleyerek onları aldılar. Yayılan develer arasında Abdulmuttalib'e ait yüz deve vardı. Bu develer üzerine hücum eden kişi Ebrehe'nin emriyle öncü kuvvetlerin komutanı idi. Adı el-Esved b. Mefsud idi.

İbn İshâk'ın zikrettiği üzere Araplardan birileri onu hicvetti. Ebrehe, Humata el-Himyeri'yi Mekke'ye gönderdi ve kendisine Kureyş'in en ileri gelenini getirmesini ve ona kralın kendisini Beyte ulaşmaktan engellemediğiniz sürece sizinle savaşmak üzere gelmediğini haber vermesini de emretti. Hunata Mekke'ye geldiğinde ona Abdulmuttalib b. Haşim gösterildi. Hunata ona Ebrehe'nin söylediklerini bildirdi. Abdulmuttalib de kendisine: Allah'a yemin olsun ki biz de onunla savaşmak istemiyoruz, buna gücümüz de yetmez.

Scanned with CamScanner

İşte Allah'ın Beytullah el-Haram'ı, halili İbrâhim'in Beyti burada! Şayet Allah kendi evini Ebrehe'ye karşı koruyacak olursa elbette ki o onun Beyti, onun haremidir. Eğer onu Beytiyle başbaşa bırakacak olursa Allah'a yemin ederiz ki bizim onu savunacak gücümüz yoktur.

Hunata ona: Haydi benimle onun yanına gidelim, dedi. Abdulmuttalib onunla birlikte gitti. Ebrehe onu görünce ona saygıda kusur etmedi. Abdulmuttalib güzel, yakışıklı bir adamdı. Ebrehe tahtından inip, onunla birlikte yaygı üzerine oturdu. Tercümanına şunları söyledi: Ona ihtiyacın nedir, diye sor. Abdulmuttalib tercümana: Benim ihtiyacım hükümdarın ele geçirmiş olduğu bana ait yüz devemi geri vermesidir, dedi. Ebrehe tercümanına şöyle dedi: Ona De ki: Seni gördüğüm zaman seni beğenmiş, sana saygı duymuştum. Fakat benimle konuşunca senin pek değerli olmadığını anladım. Ele geçirdiğim yüz deveyi benden istiyorsun da senin ve atalarının dini gereği tazim ettiğiniz ve kendisini yıkmak maksadıyla geldiğim Beyti bırakıyor, onun hakkında bana bir şey söylemiyorsun.

Bunun üzerine Abdulmuttalib ona şöyle dedi: Ben develerin sahibiyim. Beytin ise bir rabbi vardır. O onu koruyacaktır. Ebrehe: Onu bana karşı koruyamaz, dedi. Abdulmuttalib istediğini yapabilirsin, dedi.[594]

Denildiğine göre Abdulmuttalib ile birlikte Arapların eşrafından bir topluluk da gitmişti. Onlar Ebrehe'ye Beyte zarar vermeden geri dönmek üzere Tihame mallarının üçte birini vermeyi teklif ettiler. Onların tekliflerini kabul etmedi. Ebrehe Abdulmuttalib'e develerini geri verdi. Abdulmuttalib Kureyşlilerin yanına geri dönerek onlara Mekke'nin dışına çıkmalarını ve dağların tepelerinde kendilerini korumalarını emretti çünkü ordunun onlara zarar vereceğinden korkuyordu. Sonra Abdulmuttalib kalkıp Kâbe'nin kapısının tokmağını tuttu. Onunla beraber Kureyş'ten bir topluluk daha kalkarak Allah'a dua ettiler, Ebrehe'ye ve askerlerine karşı ondan yardım istediler. Abdulmuttalib, Kâbe kapısının tokmağını tutarak şunları da söylemişti:

---

594 Ebrehe ile ilgili haber ve Kâbe'yi yıkma gayreti meşhur hatta mütevatir bir haberdir. Musannif bunu burada Mukâtil'den ve başka yollardan hepsi de mürsel olarak rivayet etmiş bulunmaktadır. Bu, bu haberin zayıflığının delili değildir. Aksine meşhur oluşu ayrıca isnada gerek bırakmamaktadır. Yüce Allah en iyi bilendir. Ayrıca bk. ed-Durru'l-Mensur, VI, 672-676; Taberî, 37989; es-Siretu'n-Nebeviyye, I, 48; İbn Kesir, es-Siyre, I, 29; Delailu'n-Nubuvve, I, 85

Scanned with CamScanner

لاهُمَّ إنَّ المرء يمـ نَعُ رَحْلَه فامْنع حِلالَك

لا يغلبنَّ صَلِيبُهم ومحَالُهم غدوًا مِحَالك

Allah'ım! Şüphesiz her bir kimse kendi evini korur

Sen de kendi evini koru

Galip gelmesin onların haçları ve onların güç kuvvetleri

Yarın sabah senin gücüne karşı.

İbn İshâk dedi ki: Sonra Abdulmuttalib kapının tokmağını bıraktı, sonra da hep birlikte dağların tepelerine çıktılar.

Mukâtil b. Süleyman'ın zikrettiğine göre Beytin yanında gerdanlık takılmış yüz deve bıraktılar. Belki bazı Habeşliler onlardan haksızca bir şeyler alır, Allah da o kimseden intikam alır diye.

Sabah olunca Ebrehe Mekke'ye girmek için hazırlandı. Adı Mahmud olan filini hazırlayıp, ordusunu da savaş düzenine soktu. Fili Mekke'ye doğru yürütmek istediklerinde Nufeyl b. Habib gelip onun yanında durdu, sonra kulağından tutarak şöyle dedi: Ey Mahmud, çök yahut da geldiğin gibi selametle geri dön. Çünkü sen Allah'ın haram beldesindesin. Sonra kulağını bıraktı. Fil derhal çöktü. Nufeyl b. Habib de hızlıca koşarak dağa çıktı. Ayağa kalksın diye file çokça vurdular ama fil bir türlü kalkmadı. Başına balyozlarla vurdular, kancalı sopalarını karnına batırdılar, ayağa kalksın diye karnını yaraladılar, bir türlü kalkmadı. Yemen'e dönmek üzere onu çevirdiklerinde kalkıp koşmaya koyuldu. Şam'a doğru çevirdiklerinde yine aynı şeyi yaptı. Doğuya doğru yönlendirdiler, yine aynı şeyi yaptı. Mekke'ye yönünü çevirdiler, derhal çöktü.

Allah onların üzerlerine deniz tarafından kırlangıçları andıran kuşlar gönderdi. O kuşların her birisi ile taşıdığı üç tane taş vardı. Biri gagasında, ikisi ayaklarında idi. Bu taşlar nohut ve mercimek taneleri büyüklüğünde idi. Onlardan kime isabet ederse mutlaka helak olurdu. Bu taşlar hepsine isabet etmemiştir. Bu sefer onlar kaçarak yola koyulmaya çalıştılar. Kendilerine yol göstersin diye Nufeyl'i soruşturup durdular. Nufeyl ise Kureyş ve Hicaz Arapları ile birlikte dağın tepesinde idi. Allah'ın fil ashabına intikam olarak nasıl bir azap indireceğini bekliyordu. Nufeyl şöyle dedi:

Scanned with CamScanner

أينَ المَفَرُّ؟ والإلهُ الطَّالب والأشرمُ المغلوبُ غير الغالب

Kaçış nereye, takip eden o ilahtır
el-Eşrem (Ebrehe) ise galip gelemeyen mağluptur.

İbn İshâk dedi ki: Yine Nufeyl bu hususta şunları söylemiştir:

ألا حُيِيت عَنا يا رُدَينا نَعِمْنا كُم مَعَ الأصبَاح عَينَا

رُدَينةُ لو رأيت -ولا تَرَيْه لَدَى جَنْب المحصّب -ما رَأينَا

إذا لَعَذَرتني وَحَمَدت أمْري وَلَم تأسى عَلَى مَا فات بَيْنَا

حَمِدتُ الله إذ أبصَرتُ طيرًا وَخفْتُ حَجارة تُلقَى عَلَينا

فَكُلّ القوم يَسألُ عَن نُفَيل كَأنَّ عليَ للحُبْشَان دَينَا!

Hayırlı sabahlar sana ey Rudeyna,
Bu sabahla birlikte gözün aydın olsun, diyorum
Ey Rudeyna, eğer görseydin -ki göremezsin-
Muhassab yakınlarında bizim gördüklerimizi?
O zaman beni mazur görürdün ve yaptığımı överdin
Ve birbirimizden ayrı kaldığımız için de üzülmezdin,
Allah'a hamdettim o kuşları gördüğüm vakit
Ama üzerimize o taşlar atılır diye korkmadık değil
Herkes Nufeyl nerede diye soruyordu,
Sanki Habeşlilere ödenecek borcum varmış gibi.

Vakidî'nin senetleriyle zikrettiği üzere onlar Harem'e girmek için savaş hazırlıklarını tamamlayıp, fili de donattıklarında Kâbe dışında hangi yöne yönlendirdilerse mutlaka giderdi ama Harem tarafına yönlendirdi mi olduğu yerde çöker ve bağırırdı. Ebrehe ise filin seyisinin üzerine hamle yapıp ona kızıp bağırarak vurmaya başladı. Bundan maksadı ise seyisin fili Harem bölgesine girmeye zorlamasını sağlamaktı. Bu işte uzun vakit geçti. Diğer taraftan Abdulmuttalib ve Mekke eşrafından bazı kimseler -ki aralarında el-

Scanned with CamScanner

Mut'im b. Adiyy, Amr b. Âiz b. İmran b. Mahzum ve Mesud b. Amr es-Sakafi de vardı- Hira üzerinde Habeşlilerin neler yaptıklarını, filden neler çektiklerini gözetliyorlardı. Durum gerçekten şaşırtıcı idi. Onlar bu halde iken Allah onların üzerine güvercinlerden küçük, sarı renkli, kırmızı ayaklı sürüler halinde kuşlar gönderdi. Her bir kuşla birlikte üç tane taş vardı. Kuşlar gelip üzerlerinde uçtu ve o taşları üzerlerine bıraktı, onlar da helak oldular.

Muhammed b. Ka'b dedi ki: Onlar iki fil getirmişlerdi. Mahmud çöktü ama diğeri ilerledi fakat ona taş isabet etti.

Vehb b. Münebbih dedi ki: Onlarla birlikte çok sayıda fil vardı. Kralın gönderdiği fil olan Mahmud diğer filler de ona uysun diye çöktü. Aralarında başkalarını kışkırtan bir fil vardı, ona da taş isabet etti, geri kalan filler ise kaçtı.

Atâ b. Yesar ve başkaları dedi ki: O saatte azap hepsine isabet etmedi. Aralarında derhal helak olan da oldu, kaçarken organları birer birer düşüp dökülenler de oldu. Ebrehe organları tek tek dökülenlerden birisi idi. Sonunda o da Has'am topraklarında öldü.

İbn İshâk dedi ki: Onlar (geri dönüp) her bir yola dağıldılar. Vardıkları her yerde ölüp gidiyorlardı. Ebrehe de vücudundan isabet aldı, onu da beraberlerinde alıp götürdüler. Parmak ucu kadar parçalar halinde vücudu dökülüyordu. Nihayet onu San'a'ya getirdiklerinde küçük bir kuş yavrusu kadar kalmıştı. Söylediklerine göre göğsü çatlayıp, kalbi dışarı çıkıncaya kadar ölmedi.

Mukâtil b. Süleyman'ın zikrettiği üzere de Kureyşliler onların ölenlerinin üzerinden ve beraberlerinden çok miktarda mal ele geçirdiler. Abdulmuttalib de o gün bir çukur dolduracak kadar altın elde etti.

İbn İshâk dedi ki: Bana Yakûb b. Utbe'nin tahdis ettiğine göre kendisine şunu nakletmiştir: Kızamık ve çiçek hastalığı Arap topraklarında ilk olarak o yıl baş gösterdi. Üzerlik otu, Ebû Cehil karpuzu ve Uşer denilen çeşitli acı bitkiler de ilk olarak o yıl görüldü. İkrime'den de ceyyid bir yoldan bu şekilde rivayet nakledilmiştir.

İbn İshâk dedi ki: "Allah Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i Nebî olarak gönderdiğinde Allah'ın Kureyşliler üzerine saydığı nimet ve lütufları arasında

Scanned with CamScanner

onların hallerinin belirli süreye kadar kalması için Habeşlilerin onlara vermek istedikleri zararı geri çevirmesi de vardır. Bu sebeple yüce Allah: *"Rabbinin fil sahiplerine ne ettiğini görmedin mi? Onların düzenlerini boşa çıkarmadı mı? Üzerlerine sürü sürü kuşlar gönderdi. Onlara ateşte pişirilmiş çamurdan taşlar atıyorlardı. Sonunda onları yenmiş ekin yaprağı gibi yapıverdi"* ile *"Kureyş'in güvenlik ve esenliği için, kış ve yaz yolculuklarında kendilerini güvenlik ve esenliğe kavuşturduğu için, artık onlar bu Beytin Rabbine ibadet etsinler. O ki kendilerini açlıktan doyuran ve korkudan kendilerine güvenlik verendir"* (Kureyş sûresi) buyurdu. Yani şayet kabul etselerdi Allah'ın kendileri hakkında hayır murad ettiği için durumlarında herhangi bir değişiklik yapmaması için (bunları yaptı)."[595]

İbn Hişam dedi ki: Ebabil: Topluluklar, kalabalıklar, cemaatler, sürüler demektir. Araplar bunun tekilini kullanmamışlardır. (İbn Hişam devamla) dedi ki: Siccîn'e gelince, bana Yunus en-Nahvi ve Ebû Ubeyde'nin haber verdiklerine göre o Araplar tarafından sert, katı anlamında kullanılır. (İbn Hişam) dedi ki: Bazı müfessirlerin de zikrettiklerine göre Siccîn Farsça iki kelimeden meydana gelmiş olup, Araplar bunu tek bir kelime haline sokmuşlardır. Bunlar da senc (seng) ve cil (kil) kelimeleridir. Senc taş, kil de çamur demektir. Yani bu taşlar taştan ve çamurdan olmak üzere bu iki türden meydana gelmiştir. (İbn Hişam) dedi ki: Asf ise samanından ayrılmamış ekin yaprağıdır, tekili asfa gelir. (İbn Hişam'ın sözleri burada sona ermektedir.)

Hammad b. Seleme, Asım'dan, o Zirr'den, o Abdullah ve Ebû Seleme b. Abdurrahman'dan: *"Sürü sürü kuşlar"* gruplar halinde kuşlar diye açıklamıştır. İbn Abbâs ve Dahhâk: *"Sürü sürü (ebabil)"* ardı arkasına gelenler diye açıklamıştır. Hasan-ı Basrî ve Katâde: Ebabil çok sayıda demektir diye açıklamıştır. Mücâhid de: *Ebabil* dağınık ve toplu olarak ardı arkasına gelenler demektir. İbn Zeyd dedi ki: Ebabil farklı demektir. Buradan da, öte taraftan da gelir. Bu kuşlar onlara her bir yerden gelmişti.

Kisai dedi ki: Ben nahiv bilginlerini şöyle derken dinledim: (Tekili) (إِبَوْل) şeklinde gelir. Tıpkı (العِجَّوْل) kelimesi gibidir. Ayrıca şöyle demektedir: Ben bazı nahivcilerin "ebabil"in tekilinin "ibbîl" olduğunu söylediklerini dinledim.

595 Bk. es-Siretu'n-Nebeviyye, I, 36-45

Scanned with CamScanner

İbn Cerîr dedi ki: İshâk b. Abdullah b. el-Haris b. Nevfel'den rivayete göre o yüce Allah'ın: *"Üzerlerine sürü sürü kuşlar gönderdi"* buyruğu hakkında bunlar bir araya getirilmiş, sürü halinde develeri andıran kıtalar, gruplar halinde gönderdi demektir. Bize Ebû Kureyb'in de tahdis ettiğine göre İbn Abbâs: *"Üzerlerine sürü sürü kuşlar gönderdi"* buyruğu hakkında şöyle demiştir: Bu kuşların sair kuşların burunları (gagaları) gibi gagaları, köpeklerin elleri gibi elleri vardı. Bize Yakûb'un tahdis ettiğine göre de İkrime yüce Allah'ın: *"Sürü sürü kuşlar"* buyruğu hakkında şöyle demiştir: Bunlar yeşil renkli kuşlar olup, denizden çıkmışlardı. Yırtıcı hayvanların başlarını andıran başları vardı. Bize İbn Beşşar'ın da tahdis ettiğine göre Ubeyd b. Umeyr: *"Sürü sürü kuşlar"* buyruğu hakkında şöyle demiştir: Bunlar siyah deniz kuşlarıdır, gagalarında ve tırnaklarında taşlar vardır.

(İbn Cerîr'in zikrettiği) bütün bu senetler sahihtir.

Said b. Cubeyr de dedi ki: Bunlar sarı gagaları olan yeşil kuşlardı. Onlar üzerine gidip geliyorlardı. İbn Abbâs, Mücâhid ve Atâ da şöyle demişlerdir: Üzerlerine gelen bu sürü sürü kuşlar muğrib ankası denilen kuşlar gibi idi. Bu kişilerden bu rivayetleri İbn Ebî Hâtim nakletmiştir. Yine İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ubeyd b. Umeyr dedi ki: Allah fil sahiplerini helak etmeyi murad edince üzerlerine denizden kırlangıçlara benzer (yeni) yaratılan kuşları gönderdi. Bu kuşların her birisi şu şekilde üçer taş taşıyordu. İki taş ayaklarında, bir taş da gagasında idi. Kuşlar geldi ve başları üzerinde sıra sıra dizildi. Sonra yüksek sesler çıkartıp, ayaklarında ve gagalarında bulunan taşları bıraktı. Bir adamın başına bir taş düşecek olursa mutlaka dubüründen çıkardı. Vücudundan herhangi bir tarafına o taş düşecek olursa mutlaka diğer yanından çıkardı. Yüce Allah şiddetli bir rüzgâr da gönderdi. Bu rüzgâr taşlara çarparak taşların hızını arttırdı, hep birlikte helak edildiler.

Süddî, İkrime'den, o İbn Abbâs'tan: Siccînden taşlar yani taş ile birlikte çamur demektir. Bu da seng ve kil (Farsça kelimelerden) gelmektedir. Buna dair açıklamayı onu burada tekrar etmeye gerek bırakmayacak şekilde zikrettik.

"Sonunda onları yenmiş ekin yaprağı gibi yapıverdi." Said b. Cubeyr dedi ki: Bundan maksat samandır. Yine Said'den gelen bir rivayete göre o buğday yaprağıdır dediği nakledilmektedir. Yine ondan *"asf"*ın saman demek olduğunu söylediği nakledilmiştir. *"Yenmiş"* ise hayvanların yemi olarak

Scanned with CamScanner

ayrılan kurumuş olandır. Hasan-ı Basrî de böyle açıklamıştır. İbn Abbâs'tan rivayete göre o şöyle demiştir: *"Asf"* tanenin üzerindeki kabuktur. Buğdayın üzerindeki kabuk gibi. İbn Zeyd dedi ki: *Asf,* ekinin yaprağı ve bakliyatın yaprağının hayvanlar tarafından yenildikten sonra çıkartılan ve sonra da çerçöp olan haline denir.

Bunun da anlamı şudur: Şanı yüce Allah onları helak etti. Onları mahvetti, tuzaklarını boşa çıkartarak öfkeleriyle birlikte herhangi bir hayır ele geçirmeksizin geri çevirdi. Genel olarak onları helak etti, onlardan hallerini bildirmek üzere geri dönenler de ancak yaralı idiler. Hükümdarları Ebrehe'nin hali gibi. O şehri olan San'a'ya vardığında göğsü çatlayıp, kalbi dışarı fırlamış, onlara başlarından geçenleri haber vermiş sonra da ölmüştü. Ondan sonra oğlu Yeksum kral oldu, ondan sonra da kardeşi Ebrehe'nin oğlu Mesruk kral oldu. Sonra Seyf b. Zi Yezen el-Himyeri Kisra'nın yanına gitti, ondan Habeşlilere karşı kendisine yardımcı olmasını istedi. O da ordularını onunla birlikte gönderdi. Onunla beraber savaştılar sonunda Allah onlara hakları olan ve babalarına ait olan mülk ve hükümdarlığı kendilerine geri verdi. Arap heyetleri onu tebrik etmek için geldiler.

Muhammed b. İshâk dedi ki: Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Ben fili önden çekeni ve onun seyisini Mekke'de gözleri kör olmuş, kötürüm kalmış, kendilerine yiyecek bir şeyler verilmesini isteyen dilenciler olarak gördüm. Vakidi de bunu Âişe'den aynen böylece rivayet etmiştir. Yine bunu Ebû Bekr kızı Esma'dan şöyle dedi diyerek rivayet etmiştir: Her ikisi de kötürüm idi, müşriklerin kurbanlıklarını kestikleri yer olan İsaf Enaile putlarının yakınlarında insanlardan yiyecek bir şeyler istiyorlardı.

Derim ki: Fili önden çekenin adı Uneys idi.

Hâfız Ebû Nuaym, Delâilu'n-Nubuvve adlı kitabında İbn Vehb yoluyla İbn Lehia'dan, o Ukayl b. Halid'den, o Osman b. el-Muğîre'den diye fil ashabının kıssasını zikretmekle birlikte Ebrehe'nin Yemen'den geldiğini söz etmemektedir. Ordunun başına Şemr b. Mafsud adındaki bir adamı gönderdiğini ve ordunun yirmi bin kişilik olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca kuşların onların üzerine geceleyin geldiğini, sabaha da ölmüş olarak çıktıklarını belirtmektedir. Bu anlatım oldukça gariptir. Her ne kadar Ebû Nuaym bunu kuvvetli bulmuş ve başkasına tercih etmiş ise de doğrusu Habeşli Ebrehe el-Eşrem'in -anlatılanların ve şiirlerin delalet ettiği üzere- Mekke'ye geldiğidir.

Scanned with CamScanner

Aynı şekilde İbn Lehia, el-Esved'den, onun Urve'den rivayet ettiğine göre Ebrehe, el-Esved b. Mafsud'u beraberlerinde filin de bulunduğu bir askeri birliğin başında komutan olarak göndermiş fakat bizzat Ebrehe'nin geldiğini söz konusu etmemiştir. Doğrusu onun geldiğidir. Muhtemelen İbn Mafsud ordunun öncü birliklerinin başında idi. Allah en iyi bilendir.

Sonra İbn İshâk Fil sahipleri kıssası ile ilgili söylenmiş olan bazı şiirleri kaydetmektedir. Bunlardan birisi Abdullah b. ez-Ziba'ra'nın şiiridir:

"Mekke vadisinin iç tarafından uzak durunuz, çünkü o
Eskiden beri Harem'ine zarar verilmeyen bir yerdir
Bu şehrin haram kılındığı gece Şi'ra (sirius) yıldızı daha yaratılmamıştı
Çünkü insanlar arasında onu yerinden kaldıracak bir güçlü yoktur
Habeş komutanına sor, ona dair neler gördü
Onu çok iyi bilen o kimse, bilmeyenlere haber verecektir
Altmış bin kişi topraklarına geri dönmediler
Hasta olarak dönenleri de sonradan yaşamadı,
Orada Âd kavmi vardı, onlardan önce de Curhumlüler
Ve kulların üstünde Allah onu dimdik ve dosdoğru tutar."

Ebû Kays b. el-Eslet el-Ensârî el-Murri de şöyle demektedir:

"Habeşlilerin Fil günü yaptıkları arasında şu da vardır:
Gönderdikleri her bir kişi orda kaldı, geri dönmedi
Bastonları yuvalarının altında duruyordu
Onun burnunu da kestiler ve burnu kesilmişti
Onun, kamçısını hançer gibi yaptılar
Onu arkasına sapladıklarında yaralanır
Geri döndü arkasını ve gerisin geri koştu
Orada bulunan herkes zulme ulaşmış oldu
Onların üstünde olan çakıl taşları yolladı
Katlayıp, sardı onları küçük cüsseler gibi,
Bilginleri sabra teşvik edip durdu, kendilerini
Fakat koyunların melemesi gibi melediler."

Scanned with CamScanner

Ebu's-Salt b. Ebî Rabia es-Sakafi de -bu aynı zamanda Umeyye b. Ebi's-Salt b. Rabia'ya ait olarak da rivayet edilmektedir- dedi ki:

"Şüphesiz Rabbimizin âyetleri kalıcıdır.
Onlar hakkında çok nankörden başkası tartışmaz
Gece ve gündüz yaratıldı hepsinin
Hesabı apaçıktır ve takdir edilmiştir
Sonra pek rahim bir Rabb gündüzü aydınlatır
Işığını etrafa saçan önünden arkası görülürcesine şeffaf (güneş) ile
Fil alıkonuldu el-Muğammas'de, öyle ki
Bacakları kesilmiş gibi emeklemeye başladı
Göğsündeki halka yerinde duruyordu, sanki yanına
Kebkeb dağı sırtından sivriltilmiş bir taş atılmış gibi
Etrafında Kinde krallarından kahramanlar var
Savaşlarda güçlüdürler, kartaldırlar
(Ama) onu geride bıraktılar, sonra da hep birlikte darmadağın oldu
Hepsinin uyluk kemikleri kırılmış halde,
Kıyamet gününde bütün dinler Allah nezdinde,
Boşuna çıkacaktır, haniflik dini dışında."

[7476] Daha önce Fetih sûresi tefsirinde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Hudeybiye günü Kureyş'in üzerine inilen tepeye gelince devesinin çöktüğünü kaydetmiştik. Deveyi kaldırmak istedilerse de deve yerinde kalmak ısrarını sürdürdü. Bu sefer: Kasva inat ediyor, dediler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Hayır, Kasva inat etmiyor. Onun böyle bir huyu da yok. Fakat fili alıkoyan onuda alıkoydu"* buyurdu. Sonra şunları ekledi: *"Nefsim elinde olana yemin ederim ki bugün benden bu sayede Allah'ın haram kıldıklarını (saygıdeğer değerlerini) tazim edecek bir yol teklif edecek olurlarsa mutlaka onların o tekliflerini kabul ederim."* Sonra deveyi dürtünce ayağa kalktı.[596] Hadis Buhârî'nin tek başına rivayet ettiği hadislerdendir.

596 Daha önce kaynakları Fetih sûresinde gösterildi.

Scanned with CamScanner

[7477] Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerindeki rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mekke fethedildiği günü şöyle buyurdu: *"Şüphesiz Allah filin Mekke'ye girmesine engel oldu ama oraya Rasûlü'nün ve mü'minlerin girmesini sağladı. Şüphesiz ki Mekke'nin haramlığı (saygınlığı) dünkü saygınlığı gibi bugün de geri gelmiş bulunuyor. Dikkat edin hazır bulunan burada olmayanlara tebliğ etsinler."*[597]

Fil sûresi tefsirinin sonu.

Hamd ve minnet Allah'a mahsustur.

597 Buhârî, 2434; Müslim, 1355. Daha önceden geçti.

Scanned with CamScanner

بسم الله الرحمن الرحيم

KUREYŞ SÛRESİ

[4 âyettir. Mekke'de inmiştir.]

[7478] Bu sûrenin fazileti hakkında garip bir hadis zikredilmektedir: Beyhakî, *el-Hilâfiyât* adlı kitabında dedi ki: Ebû Tâlib'in kızı Ümmü Hani'nin rivayetine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz Allah Kureyş'i üç hasletle üstün kılmıştır: Ben onlardanım, nübüvvet onlar arasındadır, hicabet ve sikayet görevleri onlardadır. Allah file karşı onlara yardım etti, onlar Allah'a on yıl boyunca ibadet ettiler. Bu süre zarfında onlardan başka Allah'a ibadet eden yoktu. Allah onlar hakkında Kur'ân-ı Kerim'den bir sûre indirdi."* Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu sûreyi okudu: *"Rahmân, rahim Allah'ın adı ile 'Kureyş'in güvenlik ve esenliği için, kış ve yaz yolculuklarında kendilerini güvenlik ve esenliğe kavuşturduğu için, artık onlar bu Beyt'in Rabbine ibadet etsinler. O ki, kendilerini açlıktan doyuran ve korkudan kendilerine güvenlik verendir.'"*[598]

---

598 Zayıftır. Hakim, II, 536'da bu senet ile tahriç etmiş ve senedi sahihtir demiş olmakla birlikte Zehebî onu: Yakûb b. Muhammed ez-Zührî zayıftır. İbrâhim b. Muhammed ise münker rivayetler nakletmiş birisidir demektedir. Yine bu senetle bu hadisi Hatib, VII, 195'te tahriç etmiştir. Heysemi bunu Mecma, 16446'da Ümmü Hani'nin naklettiği bir hadis olarak zikretmiş ve: Bunu Taberânî rivayet etmiş olup, senedinde tanımadığı ravi vardır demektedir. Hadis ayrıca Said b. el-Müseyyeb'den mürsel olarak gelmiş bulunmaktadır. Bu mürsel rivayeti İbnu'l-Cevzî, el-İlel, 477'de tahriç ederek sahih değildir, mürseldir. Abdulmelik kızı Uteybe durumu meçhul bir ravidir. İbrâhim et-Teymi zayıftır demektedir. Ayrıca ez-Zubeyr'in naklettiği bir hadis olarak da gelmiş olup, Mecma, 16447'de belirtildiği üzere bunu Taberânî Evsat'ta rivayet etmiştir. Senedi ise zayıftır. Onun bu senedinde birden çok zayıf ravi vardır. Heysemi: Senedinde zayıf olduğu belirtilen kimseler olmakla birlikte İbn Hibbân sika olduklarını belirtmiştir demektedir. Bu hadisin daha güçlü görünen rivayeti ashab-ı kiram'dan ya da tabiinden birisine mevkuf olduğudur. Yüce Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

لِإِيلَٰفِ قُرَيْشٍ ﴿١﴾ إِيلَٰفِهِمْ رِحْلَةَ الشِّتَآءِ وَالصَّيْفِ ﴿٢﴾ فَلْيَعْبُدُوا رَبَّ
هَٰذَا الْبَيْتِ ﴿٣﴾ الَّذِي أَطْعَمَهُمْ مِنْ جُوعٍ وَآمَنَهُمْ مِنْ خَوْفٍ ﴿٤﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;

1. Kureyş'in güvenlik ve esenliği için,

2. Kış ve yaz yolculuklarında kendilerini güvenlik ve esenliğe kavuşturduğu için,

3. Artık onlar bu Beyt'in Rabbine ibadet etsinler.

4. O ki kendilerini açlıktan doyuran ve korkudan kendilerine güvenlik verendir.

Tefsiri:

Bu sûre imam mushafta[599] bir önceki sûreden ayrı bir sûredir. Her iki sûre arasında *"bismillahirrahmanirrahim"* satırını yazmıştır. Bununla birlikte kendisinden önceki sûre ile de ilgilidir. Nitekim bu hususu Muhammed b. İshâk ve Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem açıkça ifade etmişlerdir. Çünkü onlara göre anlamı şudur: Biz filin Mekke'ye girmesini engelledik ve o fil sahiplerini helak ettik. Bu ise *"Kureyş'in güvenlik ve esenliği için"* idi. Yani bizim bunu yapmamızın sebebi, onların birbirleriyle daha çok kaynaşmaları ve kendi beldelerinde güvenlik içinde bir araya gelip toplanmaları içindir.

Bir başka görüşe göre bundan maksat, onların alışageldikleri kışın Yemen'e, yazın da Şam'a ticaret ve başka maksatlar ile yolculuklarıdır. Bu yolculuklarını yaptıktan sonra kendi şehirlerine tekrar güvenle geri dönüyorlardı. Buna sebep ise insanların nezdinde tazim edilmeleri ve Allah'ın Harem bölgesinin sakinleri olmaları idi. Onları tanıyan, onlara saygı gösterirdi. Hatta bir şekilde onlarla birlikte olan, onlarla yolculuk yapan kimseler bile onlar sayesinde güven altında olurdu. İşte yaz ve kış yolculuklarında ve ticaret maksadıyla yaptıkları seferlerindeki halleri bu idi. Bu beldede ikamet ettikleri zamanlardaki halleri de yüce Allah'ın: *"Çevrelerinde insanların zorla kapılıp, götürülmesine rağmen kendilerine güvenli, kutsal bir belde yaptığımızı görmezler mi?"* (Ankebût, 67) buyruğunda dile getirdiği gibi idi. Bunun için yüce

599 Yani Osman b. Affan (radıyallâhu anh)'ın toplayıp, insanların üzerinde ittifak etmelerini sağladığı mushafta

Scanned with CamScanner

Allah: *"Kureyş'in güvenlik ve esenliği için"* buyurmaktadır. Bunun ne demek olduğunu da açıklamak üzere: *"Kış ve yaz yolculuklarında kendilerini güvenlik ve esenliğe kavuşturduğu için"* buyurmaktadır.

İbn Cerîr dedi ki: Doğrusu, sûrenin başında bulunan "Lâm" harfinin taaccub Lâm'ı olduğudur. Şöyle buyurulmuş gibidir: Kureyş'in güvenlik ve esenliğine ve benim bu hususta onlar üzerindeki nimetime hayret edin. İbn Cerîr dedi ki: Bu da Müslümanların her ikisinin (fil sûresi ile birlikte bu sûrenin) birbirinden ayrı, bağımsız iki sûre oldukları üzerinde icma etmelerinden dolayıdır. Sonra yüce Allah onlara bu pek büyük nimete şükretme yolunu göstererek şöyle buyurmaktadır: *"Artık onlar bu Beyt'in Rabbine ibadet etsinler."* Yani onlara güvenilir bir harem, saygı duyulan, tazim edilen bir Beyt ihsan ettiği için ibadet ile onu tevhid etsinler. Yüce Allah'ın şu buyruğunda dile getirdiği gibi: *"Ben ancak burayı saygıdeğer kılan ve her şey kendisinin olan bu beldenin Rabbine ibadet etmekle emrolundum, Müslümanlardan olmakla da emrolundum."* (Neml, 91)

"O ki kendilerini açlıktan doyuran" yani o hem Beyt'in Rabbidir, hem de kendilerini açlıktan doyurandır *"ve korkudan kendilerine güvenlik verendir."* Yani onlara lütfuyla güvenlik vermiş, ruhsatlar tanımıştır. Bu sebeple bir ve tek olarak ve ona kimseyi ortak koşmaksızın sadece ona ibadet etsinler, ondan başka herhangi bir puta denk gördükleri birisine, bir heykele tapınmasınlar. Bundan dolayı bu emri kabul eden herkes için Allah dünya güvenliği ile ahiret güvenliğini bir arada verir. Ona karşı gelip, isyan eden kimseleri de her ikisinden mahrum eder. Şu buyruğunda dile getirdiği gibi: *"Allah şöyle bir kasabayı örnek olarak verir. O kasaba güven ve huzur içerisindeydi. Rızkı da kendisine her bir yandan bol bol geliyordu fakat o (kasaba halkı) Allah'ın nimetlerine karşı nankörlük etti de Allah da ona (halkının) ısrarla işledikleri yüzünden açlık ve korku elbisesini tattırdı. Andolsun ki onlara kendilerinden bir Rasûl geldi de onu yalanladılar. Bu sebeple onlar zulmederlerken azap kendilerini yakalayıverdi."* (Nahl, 112-113)

[7479] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Yezîd kızı Esma dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Ey Kureyş! Vay ananızın haline! Kureyş'in güvenlik ve esenliği için"*[600]

600 Taberânî, XXIV, 177-178 bu senet ile. Senedinde Leys b. Ebî Süleym vardır. Zayıf bir ravidir. Şehr b. Havşeb kavi değildir. Leys'e mutabaatta bulunulmuştur. Ona Abdul-

Scanned with CamScanner

[7480] Sonra İbn Ebî Hâtim dedi ki: Usame b. Yezîd dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: "'*Kureyş'in güvenlik ve esenliği için yaz ve kış yolculuklarında kendilerini güvenlik ve esenliğe kavuşturduğu için.' Ey Kureyş! Ne oluyor size? Bu Beyt'in Rabbine ibadet edin, o ki açlıktan sizi doyurandır, korkudan size güvenlik verendir.*"[601] Ben bunu bu şekilde "Usame b. Zeyd'den" diye gördüm. Doğrusu ise Ümmü Seleme el-Ensârîye (radıyallâhu anhâ)'nın kendisi olan Yezîd b. es-Seken'in kızı Esma'dan rivayet edildiğidir. Muhtemelen ya (İbn Ebî Hâtim) nüshasında yahut rivayetin aslında bir hata meydana gelmiştir. Allah en iyi bilendir.

Kureyş sûresi tefsirinin sonu.

Hamd ve minnet Allah'a mahsustur.

---

lah b. Ebî Ziyad el-Kaddah, Ahmed, VI, 463'te mutabaatta bulunmuş olup, Heysemi, 11520'de İbn Ebî Ziyad ve Şehr'in sika oldukları söylenmiş olmakla birlikte bir parça zayıftırlar. Ahmed'in geri kalan ravileri sikadırlar, demektedir. Derim ki: el-Kaddah'a mutabaatta bulunulmuştur ama Şehr ile ilgili olarak Ahmed şöyle demektedir: Yezîd kızı Esma'dan Hasan birtakım hadisler rivayet etmiştir. Buna göre hadis İmam Ahmed'in görüşüne göre hasendir. Halbuki İbn Adiyy: Onun rivayeti delil gösterilmez. Onun hadisi dinde delil olarak kabul edilmez demektedir. Yüce Allah doğruyu en iyi bilendir.

601 Önceki hadis ile birlikte daha önce geçmişti. Doğrusu bunun Ahmed'in rivayet ettiği gibi Esma'nın hadisi olduğudur. Çünkü Şehr b. Havşeb'in Usame b. Zeyd'den gelen bir rivayeti yoktur. suyûtî, ed-Durru'l-Mensur, VI, 677'de her iki rivayet yolunu zikrederek: Esma'nın hadisi olarak demiştir. Göründüğü kadarıyla İbn Ebî Hâtim'in tefsirinin nüshasında tashif olmuştur. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

MÂÛN SÛRESİ

[7 âyettir. Mekke'de inmiştir.]

أَرَأَيْتَ الَّذِي يُكَذِّبُ بِالدِّينِ ﴿١﴾ فَذَٰلِكَ الَّذِي يَدُعُّ الْيَتِيمَ ﴿٢﴾ وَلَا يَحُضُّ عَلَىٰ طَعَامِ الْمِسْكِينِ ﴿٣﴾ فَوَيْلٌ لِّلْمُصَلِّينَ ﴿٤﴾ الَّذِينَ هُمْ عَن صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ ﴿٥﴾ الَّذِينَ هُمْ يُرَاءُونَ ﴿٦﴾ وَيَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ ﴿٧﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;

1. Dini yalanlayanı gördün mü?

2. İşte o yetimi şiddet ve sitemle itendir.

3. Yoksulu doyurmaya teşvik etmeyendir.

4. İşte namaz kılanların vay haline ki!

5. Onlar namazlarından gaflet içindedirler.

6. Onlar hem riyakârlık yapanların ta kendileridir,

7. Hem de mâûnu da engellerler.

Tefsiri:

Yüce Allah buyuruyor ki: Ey Muhammed! *"Dini yalanlayanı gördün mü?"* Dinden kasıt, ölümden sonra diriliş, ceza ve sevaptır.

"İşte o yetimi şiddet ve sitemle itendir." Yani yetimi üzen, hakkını vermeyip ona zulmeden, ona yemek yedirmeyen, ona iyilik yapmayandır.

Scanned with CamScanner

"Yoksulu doyurmaya teşvik etmeyendir." Yüce Allah'ın şu buyrukları da buna benzemektedir: *"Hayır, bilakis siz yetime ikramda bulunmazsınız. Yoksula yedirmek için de birbirinizi teşvik etmezsiniz."* (Fecr, 17-18)

Yoksul (miskin) ihtiyacına yetecek bir şeyleri bulunmayan fakir demektir.

Sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"İşte namaz kılanların vay haline ki onlar namazlarından gaflet içindedirler."* İbn Abbâs ve başkaları der ki: Yani alenen namaz kılmakla birlikte, gizli saklı hallerinde namaz kılmayan münafıklar kastedilmektedir. Bunun için yüce Allah: *"Namaz kılanların..."* buyurmaktadır ki, kendileri namaz ehlinden olup, onu yükümlülük olarak kabul etmiş olduktan sonra, ondan gaflet içerisinde olanlar demektir. Bu da ya İbn Abbâs'ın dediği gibi, onu büsbütün yerine getirmekten yana bir gaflettir, ya Mesruk ve Ebû Duhâ'nın dediği gibi şer'an onun için tespit edilmiş vaktin içerisinde işlemekten yana gaflet içerisinde bulunup, onu büsbütün vaktinin dışına bırakmaktır. Atâ b. Dinar dedi ki: *"Onlar namazlarından gaflet içindedirler"* buyurup da, namazları içerisinde gaflet içindedirler, buyurmayan Allah'a hamdolsun.

Yahut namazı ilk vaktinde kılmaktan yana gaflet içerisinde olup, onu her zaman ya da çoğunlukla son vaktine kadar geciktirirler yahut o namazı rükünleriyle, şartlarıyla emrolundukları şekilde eda etmekten yana gaflet içindedirler ya da namaz içerisinde huşu ve anlamlarını iyice düşünmekten yana gaflet içindedirler.

Lafız bütün bunları kapsar, bunlardan herhangi bir kısmına sahip olan kimseler ona göre bu âyetten de paylarını alırlar. Bütün bunlara tamamen sahip olan bir kimse ise bu âyetten payını tamamen almış olur ve böylelikle onun amelî nifakı da tam olmuş olur.

[7481] Nitekim Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde sabit olduğu üzere Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"İşte o münafığın namazıdır, işte o münafığın namazıdır, işte o münafığın namazıdır. Oturur da güneşin batmasını bekler. Nihayet güneş şeytanın iki boynuzu arasına tam gelince (tam batmak üzere iken) kalkar, dört rekât gagalayıverir ve o namazında da Allah'ı ancak pek az zikreder."*[602]

602 Kaynakları daha önce Nisâ sûresi 142. âyetin tefsirinde gösterildi.

Scanned with CamScanner

İşte böyle bir kimse nas ile sabit olduğu üzere orta namaz (es-salatu vustâ) olan ikindi namazını kerahet vakti olan son vaktine kadar geciktirmiş sonra da kalkarak bir karganın gagaladığı gibi namazını alelacele kılmış, ne itminan (denilen namazın hareketlerini tam ve eksiksiz yapmak)e riayet etmiş, ne de namazını huşu ile kılmış olur. Bu sebeple de *"o namazında ancak Allah'ı pek az zikreder"* buyurmaktadır. Muhtemelen de böyle bir kimseyi bu namazı kılmaya iten Allah'ın rızasını aramak değil, insanlara karşı riyakârlık yapmaktır. Böyle bir durumda ise namazı büsbütün kılmamış olur. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Doğrusu münafıklar Allah'ı aldatmak isterler. Halbuki o hilelerini başlarına geçirir. Namaza kalktıkları vakit de tembelce kalkarlar, insanlara gösteriş yaparlar ve Allah'ı ancak pek az anarlar."* (Nisâ, 142) Burada da yüce Allah: *"Onlar hem riyakârlık yapanların ta kendileridir"* buyurmaktadır.

[7482] Taberânî dedi ki: İbn Abbâs Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Şüphesiz ki cehennemde bir vadi vardır ki cehennem bile bu vadiden her gün dört yüz defa (Allah'a) sığınır. Bu vadi Muhammed ümmeti arasında Allah'ın kitabını hıfz etmiş, Allah'tan başkası için tasadduk eden, Beytullahı hacceden, Allah yolunda (cihada) çıkan riyakâr kimseler için hazırlanmıştır."*[603]

[7483] İmam Ahmed dedi ki: Amr b. Murre dedi ki: Ebû Ubeyde'nin yanında idim. Riyakârlığı söz konusu ettiler. Ebû Yezîd künyeli bir adam şöyle dedi: Abdullah b. Amr'ı şöyle derken dinledim: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve

603 Taberânî, 12803. Senedi oldukça zayıftır çünkü munkatıdır. Senette geçen Hasan, Hasan-ı Basrî olup, İbn Abbâs'tan hadis dinlememiştir. Heysemi, Mecma, 17658'de: Taberânî'nin hocası Yahyâ b. Abdullah b. Abde Vehy'in babasından diye rivayetinde geçen zatları ikisini de tanımıyorum. Geri kalan ravileri Sahihin ravileridir demektedir. Yine bunun da munkatı olduğu daha önceden geçti. Böylelikle bunlar bu hadisin zayıf olmasını gerektiren iki illettir. Münzîri de et-Terğib, 41'de: İbn Abbâs'ın (bu) hadisinin merfu olarak rivayeti gariptir, mevkuf olabilir Allah en iyi bilendir demektedir. Bunun Ebû Hureyre'den gelen bir şahidi vardır. Bunu Tirmizî, 2383; İbn Mâce, 256'da rivayet etmiş olmakla birlikte senedi Ammar b. Seyf es-Sıyni'den ötürü oldukça zayıftır. Aynı şekilde bunun hocası Süleyman b. Erkam el-Basrî de vahi bir ravidir. Hadis bir başka yoldan da gelmiş olup, bunu da Taberânî, Mecma, 18585'te belirtildiği üzere Evsat'ında rivayet etmiş, Heysemi, Muhammed b. el-Fadl b. Atiyye'den ötürü illetli olduğunu ve onun zayıf olduğunu ittifakla kabul edildiğini belirtmiştir. Buna göre hadis zayıftır. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

sellem) buyurdu ki: *"Her kim yaptığı ameli insanlara işittirirse Allah da onun halini işittirir. Allah yarattıklarına (kıyâmet gününde onun durumunu) işittirir, onu tahkir eder, onu küçültür."* Yine bunu Ğunder ve Yahyâ el-Kattan'dan, onlar Şu'be'den, o Amr b. Murre'den, o bir adamdan, o Abdullah b. Amr'dan, o Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den deyip hadisi zikretmektedir.[604]

Yüce Allah'ın: *"Onlar hem riyakârlık yapanların kendileridir"* buyruğu ile ilgili hususlardan birisi de şudur: Allah için bir amel işleyip de Allah insanları o işten haberdar eder de bu hal onun hoşuna giderse bunun riyakârlık sayılmayacağı hususudur.

[7484] Buna delil de Hâfız Ebû Ya'lâ e-Mevsılî'nin müsnedinde zikrettiği şu rivayettir: Ebû Sâlih, Ebû Hureyre'den şöyle dediğini nakletti: Namaz kılarken yanıma bir adam girdi. Bu hoşuma gitti. Ben bunu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e söyleyince şöyle buyurdu: *"Sana iki ecir yazıldı. Gizli kılmanın ecri ve açıktan kılmanın ecri"*[605]

Ebû Ali Harun b. Maruf dedi ki: Bana ulaştığına göre İbnu'l-Mübârek şöyle dedi: Bu riyakârlık yapanlar için ne iyi bir hadistir. Bununla birlikte bu hadis bu yoldan gariptir, Said b. Beşir orta halli bir ravidir. Onun A'meş'ten rivayeti çok nadirdir. Bunu başkası da ondan rivayet etmiş bulunmaktadır.

[7485] Yine Ebû Ya'la dedi ki: Ebû Sâlih, Ebû Hureyre'den şöyle dediğini nakletti: Bir adam: Ey Allah'ın Rasûlü! Bir kimse gizlice bir amel işleyip de başkası onu görürse bu onun hoşuna giderse (durumu ne olur?) (Ebû Hureyre) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Onun iki ecri vardır. Gizli yapmanın ecri ve açıktan yapmanın ecri"*[606] Bunu Tirmizî, Muhammed b. el-Müsenna'dan, İbn Mâce de Ğunder'den, her ikisi Ebû Dâvûd et-Tayalisi'den, o Ebû Sinan eş-Şeybani'den -ki adı Dırar b. Murre'dir- rivayet etmiş olup, Tirmizî: "Gariptir, bunu A'meş ve başkaları da Habib'den, o Ebû Sâlih'ten mürsel olarak rivayet etmişlerdir" demektedir.

---

604 Senedinde meçhul iki ravi vardır ama hadisin sahih mertebesine yükseltecek çok sayıda şahitleri vardır. Bk. Mecma, X, 222, 17660-17667 ve diğer rivayetler.

605 Beğavî, Şerhu's-Sünne, 4141. Said ise cumhur tarafından zayıf kabul edilmiştir.

606 Tirmizî, 2384; İbn Mâce, 4226; Tayalisi, 2430; İbn Hibbân, 375. Senedi zayıftır. Habib tedlis yapar. An lafzını kullanarak rivayette bulunmuştur. Tercih edilen mürsel olduğudur. Ayrıca bk. Silsiletu'l-Ehadisi'z-Zaife, 4344

Scanned with CamScanner

[7486] Ebû Câfer b. Cerîr dedi ki: Ebû Berze el-Eslemi dedi ki: *"Onlar namazlarından gaflet içindedirler"* buyruğu nazil olunca Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"Bu sizin için sizden her birinize dünyanın tamamının verilmesinden daha hayırlıdır. Burada sözü edilen kişi namaz kılacak olursa namazının hayrını ümit etmeyen, terk ederse de Rabbinden korkmayan kimsedir."*[607] Senedinde zayıf bir ravi olan Câbir el-Cu'fî vardır, hocası da müphemdir, ismi verilmemiştir. Allah en iyi bilendir.

[7487] Yine İbn Cerîr dedi ki: Sa'd b. Ebî Vakkas dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: *"Onlar namazlarından gaflet içindedirler"* buyruğuna dair sordum. O şöyle dedi: *"Onlar namazı vaktinden sonrasına kadar geciktirenlerdir."*[608]

Derim ki: Namazı vaktinden sonraya bırakmanın büsbütün onu terk etme anlamına gelme ihtimali olduğu gibi, şer'an tespit edilmiş vaktinden sonra kılınması yahut ilk vaktinden sonraya bırakılması anlamına gelme ihtimalleri de vardır.

Bunu bu şekilde Hâfız Ebû Ya'la'da, Şeyban b. Ferruh'tan, o İkrime b. İbrâhim'den böylece rivayet etmiştir. Sonra da bunu Ebu'r-Rabi'den, o Hammad b. Asım'dan, o Mus'ab'dan, o babasından mevkuf olarak: "Vakit kaybolunca (çıkıncaya) kadar ondan gaflet içerisinde olmaktır" dediğini nakletmektedir. Bu ise senet itibariyle daha sahihtir. Beyhakî de merfu oluşunu zayıf olarak değerlendirmiş, mevkuf olmasını sahih kabul etmiştir. Hakim de böyle demiştir.

"Hem mâûn'u da engellerler." buyruğuna gelince: Yani onlar ne Rablerine ibadetlerini güzel yapmışlardır, ne de onun kullarına bir iyilikte bulunmuşlardır. Kendisi ile yararlanılan ve yardımcı olarak kullanılan şeyleri eşyanın kendisi kalıp, kendilerine geri dönecek olsa dahi iğreti olarak vermezler. Böyleleri ise zekâtı vermemeyi, Allah'a yakınlaştırıcı diğer ibadetlerde bulunmamayı öncelikle haydi haydi ihmal ederler.

---

607 Taberî, 38055. Senedi oldukça zayıftır. İki illeti vardır. Câbir b. Yezîd el-Cufi zayıftır. Ebû Hanîfe onu (hadis uydurmakla) itham etmiştir. Senedinde ismi verilmemiş bir ravi de vardır. Diğer taraftan metin gariptir. Mevkuf olma ihtimali daha yüksektir. Allah en iyi bilendir.

608 Sahih olan bu rivayetin mevkuf olduğudur. Taberî, 38034; Taberânî, 1853; Heysemi, 11524'te: Senedinde İkrime b. İbrâhim vardır. Oldukça zayıftır demektedir. Ayrıca bunu bundan sonraki rivayette görüleceği gibi Hammad mevkuf olarak rivayet etmiştir. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

İbn Ebî Necih de Mücâhid'den naklen dedi ki: Ali dedi ki: *Mâûn*'dan kasıt zekâttır. Süddî de Ebû Sâlih'ten, o Ali'den böylece rivayet etmiştir. Bu aynı zamanda birden çok yoldan İbn Ömer'den de rivayet edilmiştir. Muhammed b. el-Hanefiyye, Said b. Cubeyr, İkrime, Mücâhid, Atâ, Atiyye el-Avfî, Zührî, Hasan, Katâde, Dahhâk ve İbn Zeyd de böyle demektedir.

Hasan-ı Basrî dedi ki: Namaz kılarsa riyakârlık eder. Namazı geçirirse bundan dolayı hiç üzülmez, malının da zekâtını vermez. Bir lafızda ise malının sadakasını vermez, demiştir.

Zeyd b. Eslem dedi ki: Bunlar münafık kimselerdir. Namaz açıktan eda edildiği için onu kılarlar, zekât gizli olduğu için onu ödemezler.

A'meş ve Şu'be, el-Hakem'den, o Yahyâ b. el-Cezzar'dan şöyle dediğini nakletmektedir: Ebu'l-Ubeydîn, Abdullah b. Mes'ud'a mâûn hakkında soru sordu. O şöyle dedi: İnsanların kendi aralarında balta ve tencere gibi birbirlerine iğreti olarak verdikleri şeylerdir.

el-Mesudi, Seleme b. Kuheyl'den, o Ebu'l-Ubeydîn'den naklen dedi ki: Ebu'l-Ubeydîn, İbn Mes'ud'a mâûna dair soru sormuş, o da şöyle demiştir: Bu insanların birbirlerine iğreti olarak verdikleri balta, tencere, kova ve benzeri şeylerdir.

İbn Cerîr dedi ki: Abdullah dedi ki: Biz Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabı kendi aramızda mâûnun kendisine ihtiyaç duyulan kova, balta, tencere gibi şeyler olduğunu konuşurdu. (İbn Cerîr dedi ki): Bize Hallad b. Eslem de tahdis etti, bize en-Nadr b. Şumeyl haber verdi, bize Şu'be, Ebû İshâk'tan şöyle dediğini haber verdi: Ben Said b. Iyâz'ı, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından aynısını tahdis ederken dinledim.

A'meş, İbrâhim'den, o el-Haris b. Suveyd'den, o Abdullah'tan rivayet ettiğine göre ona mâûn hakkında soru sorulunca o insanların kendi aralarında birbirlerine iğreti olarak verdikleri balta, kova ve benzeri şeylerdir, demiştir.

[7488] İbn Cerîr dedi ki: Ebû Vail, Abdullah'tan şöyle dediğini nakletti: Nebîmiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte idik. Kendi aramızda: Mâûn, kova ve buna benzer şeyleri (iğreti olarak) vermemektir, diyorduk.[609]

609 Taberî, 38130. Merfu hükmündedir. Bundan sonraki rivayet de böyledir. Buna sebep ise: "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hayatta iken" sözüdür. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

[7489] Bunu Ebû Dâvûd ve Nesâî de Kuteybe'den, o Ebû Avane'den kendi senediyle buna yakın olarak rivayet etmiştir. Nesâî'nin lafzı şöyledir: Abdullah dedi ki: Her bir iyilik bir sadakadır. Bizler Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hayatta iken mâûnu kova ve tencere (gibi şeyleri) iğreti olarak vermek kabul ediyorduk.[610]

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Abdullah (b. Mes'ud) dedi ki: Mâûn iğreti olarak verilen şeyler olan tencere, terazi, kova (gibi şeyler)dir.

İbn Ebî Necih, Mücâhid'den, o İbn Abbâs'tan: *"Hem mâûn'u da engellerler"* buyruğu ev eşyası demektir, diye açıkladığını nakletmektedir. Mücâhid, İbrâhim en-Nehâi, Said b. Cubeyr, Ebû Mâlik ve başkaları da bu (ev) eşya(sı)nın iğreti olarak verilmesidir demişlerdir. Leys b. Ebî Süleym de Mücâhid'den, o İbn Abbâs'tan *"hem mâûn'u da engellerler"* buyruğunu bu âyetin kapsadığı kimseler henüz gelmemiştir, diye açıkladığını nakletmiştir.

Avfî de İbn Abbâs'tan: *"Hem mâûn'u da engellerler"* buyruğu hakkında şöyle demektedir: İnsanlar bu hususta farklı kanaatlere sahiptir. Kimisi zekâtı engellerler (vermezler), kimisi itaate engel olurlar, kimisi iğreti eşya vermeyi engellerler diye açıklamışlardır. Bunu da İbn Cerîr rivayet etmiştir.

Sonra Yakûb b. İbrâhim yoluyla Ali'den şöyle dediğini rivayet etmektedir: Mâûn insanlara balta, tencere ve kova (gibi şeyler)i vermemektir. İkrime dedi ki: Mâûn'un başı malın zekâtı, asgarisi, elek, kova ve iğnedir.

Bunu da İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir. İkrime'nin bu söylediği güzeldir çünkü bu açıklama bütün diğer görüşleri kapsar, hepsi de aynı şeye racidir. Bu da mal ya da menfaat yoluyla yardımlaşmayı terk etmektir. Bu sebeple Muhammed b. Ka'b: "Hem mâûn'u da engellerler" buyruğunu iyiliği engellerler diye açıklamıştır.

[7490] Bunun için hadiste: *"Her bir maruf (iyilik) bir sadakadır."*[611] buyurulmuştur.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Zührî: *"Hem mâûn'u da engellerler"* buyruğunu: (Mâûn) Kureyş ağzında maldır, diye açıklamıştır.

---

610 Ebû Dâvûd, 1657; Nesâî, Tefsir, 721; Bezzâr, 2292. Senedi hasendir.

611 Daha önce geçti.

Scanned with CamScanner

[7491] (İbn Ebî Hâtim) burada senedi ve metni itibariyle garip bir hadis rivayet ederek şöyle demektedir: Bana babam ve Ebû Zur'a tahdis edip dediler ki: Âiz b. Rabia en-Numeyri tahdis etti, bana Kurra b. Du'mus en-Numeyri'nin tahdis ettiğine göre, heyet olarak Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzuruna varıp: Ey Allah'ın Rasûlü! Bize ne emir buyurursun? dediler. O şöyle buyurdu: *"Mâûn'u engellemeyiniz."* Onlar: Ey Allah'ın Rasûlü! Mâûn nedir? dediler. O: *"Taşta, demirden yapılan şeylerde ve suda"* buyurdu. Onlar: Demirden yapılan hangi şeyler? diye sordular. O: *"Bakır tencereleriniz, kendileriyle iş gördüğünüz demir baltalarınız"* buyurdu. Onlar: Taş ne demek? dediler. O: *"Taştan yapılma tencereleriniz"* buyurdu.[612] Oldukça gariptir. Merfu olarak rivayeti münkerdir. Senedinde (hadis rivayeti ile) bilinmeyen kimseler vardır. Allah en iyi bilendir.

[7492] İbnu'l-Esir *(Usdu'l-Ğabe fi Temyizi's-) Sahabe* adlı eserinde Ali en-Numeyri'nin biyografisinde şöyle demektedir: İbn Kani kendi senediyle Âiz b. Rabia b. Kays en-Numeyri'den, o Ali b. Filan en-Numeyri'den rivayet ettiğine göre (o şöyle demiştir): Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Müslüman müslümanın kardeşidir. Onunla karşılaştığı vakit ona es-selamu aleyküm diye selam verir. O da selamını ondan hayırlısı ile alır ve Mâûn'u da engellemez."* Ey Allah'ın Rasûlü! Mâûn nedir? dedim. O: *"Taş, demir ve benzeri şeyler(den yapılmış eşyayı vermek)dir"* buyurdu.[613]

Mâûn sûresi tefsirinin sonu.

Hamd ve minnet Allah'a mahsustur.

---

612 Zayıftır. Senedinde Delhem b. Dehsem vardır. Zehebî, Mizan, 2679'da hakkında bazı tenkitler yapılmış olmakla birlikte (tamamen) terk edilmemiştir demektedir. el-Ezdi de: Hakkında konuşmuşlardır demiştir.

Hocası Aiz'in, İbn Hibbân sika olduğunu söylemiştir. Kays b. Hafs ed-Darimi'nin de yine İbn Hibbân kendi kuralı üzere sika olduğunu belirtmiştir. Kurra b. Du'mus da ashab-ı kiram arasında zikredilmiştir. Bk. el-İsabe, III, 223, 7103. O halde senet zayıftır, metin de İbn Kesir'in zikrettiği gibi gariptir. Yüce Allah en iyi bilendir.

613 Zayıftır. Hâfız İbn Hacer, el-İsabe, II, 511, 5695'te Ali en-Numeyri'nin biyografisinde zikretmiş ve şöyle demiştir: Dârekutnî sahabiliği vardır demiştir. İbn Kani de... rivayet etmektedir deyip, hadisi zikretmektedir. Bu hadiste Delhem b. Dehsem'e mutabaatta bulunulmuştur ama ondan yukarıdakiler meçhul ravilerdir. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

KEVSER SÛRESİ

[3 âyettir. Medine'de inmiştir. Mekke'de indiği de söylenmiştir.]

إِنَّآ أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ ﴿١﴾ فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ ﴿٢﴾ إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ ﴿٣﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;

1. Şüphe yok ki biz sana Kevser'i verdik.

2. O halde Rabbin için namaz kıl ve kurban kes.

3. Şüphesiz ki, soyu kesik olan sana buğz edenin kendisidir.

Tefsiri:

[7493] İmam Ahmed dedi ki: Enes b. Mâlik dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kısa bir uyku uyudu. Gülümseyerek başını kaldırdı. Ya kendisi (sorulmadan) onlara söyledi yahut onlar ona: Niye güldün demeleri üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Az önce bana bir sûre indirildi."* Sonra da: *"Rahmân, Rahîm Allah'ın adı ile. Şüphe yok ki biz sana Kevser'i verdik"* sûresini bitirinceye kadar okudu ve *"Kevser nedir, bilir misiniz?"* dedi. Onlar: Allah ve Rasûlü daha iyi bilir, dediler. Şöyle buyurdu: *"O aziz ve celil Rabbimin cennette bana verdiği bir ırmaktır. Onun üzerinde pek çok hayır vardır. Kıyamet gününde ümmetim ona gelecektir. Onun, kapları yıldızların sayısı kadardır. Kul(lardan biri) aralarından çekilip, alınacak olursa Rabbim o ümmetimdendir diyeceğim, bana: Senden sonra olmadık neler ortaya çıkardıklarını bilmezsin denilecek."*[614] Bunu bu şekilde İmam Ahmed

614 Sahihtir. Ahmed, III, 102

Scanned with CamScanner

bu sülasi isnatla (kendisi ile Allah Rasûlü arasında üç ravinin bulunduğu bir senetle) ve bu lafızlarla rivayet etmiştir.

[7494] Kıyamet gününde Havzın nitelikleri hakkında şu rivayet nakledilmiştir: Havza Kevser ırmağından, semadan iki oluk akar. Onun üzerinde semadaki yıldızların sayısınca kaplar vardır.[615]

[7495] Bu hadisi Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâî, Muhammed b. Fudayl, Ali b. Nushir yoluyla her ikisi el-Muhtar b. Fulful'den, o Enes'ten diye rivayet etmiştir. Müslim'in lafzı da şu şekildedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) mescitte bizim aramızda bulunuyorken kısa bir süre uyudu. Sonra gülümseyerek başını kaldırdı. Biz: Ey Allah'ın Rasûlü! Gülmene sebep nedir? dedik. Şöyle buyurdu: *"Az önce bana bir sûre indirildi."* Sonra sûreyi okudu: *"Rahmân, Rahîm Allah'ın adı ile. Şüphe yok ki biz sana Kevser'i verdik. O halde Rabbin için namaz kıl ve kurban kes. Şüphesiz ki asıl soyu kesik olan sana buğz edenin ta kendisidir."* Sonra: *"Kevser'in ne olduğunu biliyor musunuz?"* dedi. Biz: Allah ve Rasûlü daha iyi bilir, dedik. Şöyle buyurdu: *"O aziz ve celil Rabbimin bana vaad ettiği bir ırmaktır, üzerinde çok hayır vardır. O kıyâmet gününde ümmetimin geleceği bir havuzdur. Kapları semadaki yıldızların sayısı kadardır. Aralarından bir kul çekip alınacak (olursa) ben: Rabbim, o ümmetimdendir, diyeceğim. O: Sen onların senden sonra olmadık neleri ortaya çıkardıklarını bilmezsin buyuracak."*[616]

Kıraat âlimlerinden çok kimse bunu bu sûrenin Medine'de indiğine delil gösterdikleri gibi fukahadan pek çok kimse de bunu besmelenin sûrenin bir bölümü olduğuna ve sûre ile birlikte indirildiğine delil göstermişlerdir.

Yüce Allah'ın: *"Şüphe yok ki biz sana Kevser'i verdik"* buyruğuna gelince: Az önce hadiste Kevser'in cennette bir ırmak olduğu geçti.

[7496] Bunu İmam Ahmed bir başka yoldan Enes'ten rivayet etmiş olup, şöyle demektedir: Bize Affan tahdis etti. Bize Hammad tahdis etti. Bize Sabit'in Enes'ten haber verdiğine göre o *"Şüphe yok ki biz sana Kevser'i verdik"* âyetini okudu ve şöyle dedi: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle

615 Ebû Dâvûd, 4749; Ahmed, IV, 424; Abdurrezzak, 20852; İbn Hibbân, 6458. Ebû Berze'nin naklettiği bir hadis olarak tahriç etmişlerdir. Sahih bir hadistir, şahitleri de vardır.

616 Müslim, 400; Ebû Dâvûd, 784; Nesâî, II, 133-134

Scanned with CamScanner

buyurdu: *"Bana Kevser verildi. Bir de ne göreyim, o akıp duran bir ırmakmış. O ırmak yarılmış bir yatakta akmıyordu. Onun iki kıyısının incilerden kubbeler olduğunu gördüm. Elimi toprağına vurdum, onun çok hoş kokan bir misk olduğunu, çakıllarının da inci olduğunu gördüm."*[617]

[7497] Yine İmam Ahmed dedi ki: Enes dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Cennete girdim, bir nehir ile karşılaştım, kıyıları inci idi. Elimi suyun içinden aktığı yere vurdum, onun çok hoş kokan bir misk olduğunu gördüm. Bu nedir, ey Cebrâil, dedim: Bu aziz ve celil olan Allah'ın sana verdiği Kevser'dir, dedi."*[618]

[7498] Bunu Buhârî ve Müslim de Sahih'lerinde Şeyban b. Abdurrahman'ın Katâde'den, onun Enes b. Mâlik'ten naklettiği bir hadis olarak rivayet etmişlerdir. Enes dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) miraçta semaya yükselişini anlatırken şöyle buyurdu: *"Kıyıları içi oyulmuş inci kubbeler (çadırlar) olan bir ırmağın yanından geçtim. Bu ne ey Cebrâil, dedim. O: Bu Kevser'dir, dedi."*[619] Bu Buhârî'nin (r.h) lafzıdır.

[7499] İbn Cerîr dedi ki: Enes b. Mâlik dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) İsrâ'ya götürülünce Cebrâil onunla dünya semasında yol aldı. O sırada üzerinde inci ve zebercetten bir köşkün bulunduğu bir ırmak gördü. Toprağını kokladı, misk olduğunu gördü. Allah Rasûlü: *"Ey Cebrâil! Bu ırmak nedir?"* dedi. Cebrâil: Bu Rabbinin senin için sakladığı Kevser'dir, cevabını verdi.[620]

İsrâ hadisi daha önce Subhan (İsrâ) sûresinde Şerik'in Enes'ten yoluyla rivayeti geçmiş bulunmaktadır. Bu hadis ise Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde tahriç edilmiştir.

[7500] Said, Katâde'den, onun Enes'ten rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Ben cennette yürüyorken karşıma bir ırmak çıktı. Her iki kıyısında içi oyulmuş inciden kubbeler (çadırlar) vardı. Onunla birlikteki melek: Bunun ne olduğunu biliyor musun? Bu Allah'ın sana verdiği Kevser'dir dedi. Elini ırmağın (aktığı) yerine vurdu. Onun çamu-*

617 Sahihtir. Ahmed, III, 152. Senedi Müslim'in şartına uygundur.
618 Sahihtir. Ahmed, III, 102. Senedi Buhârî ve Müslim'in şartına uygundur.
619 Buhârî, 4964
620 Daha önce kaynakları İsrâ sûresinde gösterilmişti.

Scanned with CamScanner

rundan misk çıkardı."[621] Bunu Süleyman b. Tarhan, Ma'mer, Hemmam ve başkaları Katâde'den böylece rivayet etmişlerdir.

[7501] İbn Cerîr dedi ki: Enes dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e Kevser hakkında soru soruldu şöyle buyurdu: *"O yüce Allah'ın cennette bana verdiği bir ırmaktır. Toprağı misktir, sütten beyaz, baldan tatlıdır. Boyunları develerin boyunlarını andıran kuşlar ordan gelir su içer."* Ebû Bekr dedi ki: Ey Allah'ın Rasûlü! (bununla birlikte) onlar semiz ve bakımlı mıdırlar? (Yenilmeleri halinde kolay, yenip lezzetli midirler?) diye sordu. Allah Rasûlü: *"Onları yiyenler onlardan daha da refah içinde olacaklardır"* buyurdu.[622]

[7502] Ahmed dedi ki: Enes'ten rivayete göre bir adam: Ey Allah'ın Rasûlü! Kevser nedir? dedi. Allah Rasûlü: *"O Rabbimin bana verdiği cennette bir ırmaktır. Andolsun o sütten daha beyaz, baldan daha tatlıdır. Onun içinde boyunları develerin boynu gibi kuşlar vardır"* buyurdu. Ömer: Ey Allah'ın Rasûlü! (bununla birlikte) onlar semiz ve bakımlı (yenilmeleri halinde kolay ve lezzetli mi yenirler) dedi. Allah Rasûlü: *"Onları yiyen(ler) onlardan daha müreffehtirler ey Ömer"* buyurdu.[623] Bunu İbn Cerîr de Zührî'den, o kardeşi Abdullah'tan, o Enes'ten şöylece rivayet etmiştir: Kendisi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e Kevser hakkında sordu ve hadisi aynen bunun gibi zikretti.

[7503] Buhârî dedi ki: Ebû Ubeyde, Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle dediğini nakletti: Ona yüce Allah'ın: *"Şüphe yok ki biz sana Kevser'i verdik"* buyruğu hakkında soru sordum. O şöyle dedi: O Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize verilen bir ırmaktır. Her iki kıyısının üzerinde içi oyulmuş inci(den çadırlar) vardır. Kapları yıldızların sayısı kadardır.[624] Sonra Buhârî dedi ki: Bunu Zekeriya, Ebu'l-Ahvas ve Mutarrif, Ebû İshâk'tan rivayet etmişlerdir demektedir. Bu hadisi ayrıca Ahmed ve Nesâî, Mutarrif yoluyla böylece rivayet etmiştir.

İbn Cerîr dedi ki: Ebû Ubeyde, Âişe'den şöyle dediğini nakletti: Kevser cennette bir ırmaktır. Onun her iki kıyısı içi oyulmuş inci (çadırlar)dır. Ravilerden İsrâil dedi ki: Cennette bir ırmaktır. Üzerindeki kapların sayısı,

621 Sahihtir. Taberî, 38170. Senedi Buhârî ve Müslim'in şartına uygundur.

622 Ceyyiddir. Taberî, 38174. Senedi kavidir, daha önceden geçti.

623 Ceyyiddir. III, 221; Taberî, 38177. Senedi ceyyiddir. Aynı şekilde Münzîrî de Terğib, 5506'da ceyyid olduğunu söylemiştir.

624 Buhârî, 4965; Nesâî, Tefsir, 725

Scanned with CamScanner

semadaki yıldızların sayısı kadardır. (İbn Cerîr devamla): Bize İbn Humeyd de tahdis etti. Şakik ya da Mesruk dedi ki: Âişe'ye: Mü'minlerin annesi, bana Kevser'den söz et, dedim. Şöyle dedi: O cennetin karnında bir ırmaktır. Ben: Cennetin karnı ne demek? dedim. O: Tam ortası, kıyıları, inci ve yakuttan köşklerdir. Toprağı misktir, çakılı inci ve yakuttur, dedi.

Bunu bize ayrıca Ebû Kureyb de tahdis etti. İbn Ebî Necih, Âişe'den şöyle dediğini nakletti: Kevser'in akışının sesini duymak isteyen parmaklarını kulaklarına koysun.[625]

Bu İbn Ebî Necih ile Âişe arasında munkatı rivayettir, bazı rivayetlerde şöyle denilmektedir: Bir adamdan, o Âişe'den... Bunun anlamı ise onun akıntı sesinin bir benzeri duyulur yoksa bizzat kendisini duyacak demek değildir. Allah en iyi bilendir.

[7504] Suheyli dedi ki: Bunu Dârekutnî de merfu olarak Mâlik b. Miğvel yoluyla, Şa'bî'den, o Mesruk'dan, o Âişe'den, o Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye rivayet etmiştir.[626]

Sonra Buhârî dedi ki: Bize Yakûb b. İbrâhim tahdis etti, bize Huşeym tahdis etti. Bize Ebû Bişr, Said b. Cubeyr'den haber verdi. O İbn Abbâs'tan Kevser hakkında: O Allah'ın ona (Rasûlü'ne) verdiği pek çok hayırdır dedi. Ebû Bişr dedi ki: Said b. Cubeyr'e şöyle dedim: Bazı kimseler onun cennette bir ırmak olduğunu ileri sürüyorlar. Said şöyle dedi: Cennette bulunan ırmak da Allah'ın ona vermiş olduğu hayırdandır.

Buhârî bunu aynı zamanda Huşeym'in, Ebû Bişr ve Atâ b. es-Saib'den, o Said b. Cubeyr'den, o İbn Abbâs'tan diye naklettiği bir hadis olarak da rivayet etmiştir. Buna göre İbn Abbâs dedi ki: Kevser çok hayırdır. Sevrî de Atâ b. es-Saib'den, o Said b. Cubeyr'den, o İbn Abbâs'tan şöyle dediğini naklet-

625 Büsbütün vahidir. Munkatı olmakla birlikte senedinde Ebû Câfer er-Râzî, İsa b. Ebî İsa vardır. Zayıf bir ravidir. Çok sayıda münker rivayet nakletmiştir.

626 Oldukça münkerdir. Mâlik b. Miğvel ve yukarısı Buhârî ve Müslim'in ravileridir. Bu da onun batıl olduğunun delilidir. Çünkü eğer bu hadis Mâlik b. Miğvel'de bu isnatla bulunmuş olsaydı güvenilir kitap sahipleri tarafından da rivayet edilmesi gerekirdi. Göründüğü kadarıyla bu hadis Mâlik b. Miğvel'in altındaki ravilerden birisinin uydurmasıdır. Musannif ise bunun senedini zikretmemektedir. Dârekutnî'nin de "el-Efrad" diye bir kitabı vardır. Göründüğü kadarıyla Dârekutnî bu hadisi orada rivayet etmiştir. Oraya bakılmalıdır. Durum ne olursa olsun metin oldukça münkerdir. Mevkuf olarak dahi sahih değildir. Yüce Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

mektedir: Kevser çok hayır demektir. Bu tefsir ise ırmağı da, başka şeyleri de kapsar. Çünkü "Kevser" (çokluk demek olan) "kesret"den gelmektedir ki bu da çok hayır demektir. İşte o ırmak da bu hayrın bir bölümüdür. İbn Abbâs, İkrime, Said b. Cubeyr, Mücâhid, Muharib b. Bisar, Hasan b. Ebi'l-Hasan el-Basrî'nin dediği gibi. Hatta Mücâhid şöyle demiştir: Bu dünya ve ahiretteki çok hayırdır. İkrime: Kevser, nübüvvet, Kur'ân ve ahiret sevabıdır demiştir.

İbn Abbâs'tan Kevser'i ırmakla tefsir ettiği de sahih olarak rivayet edilmiştir. İbn Cerîr dedi ki: Said b. Cubeyr, İbn Abbâs'tan şöyle dediğini naklet-mektedir: Kevser cennette bir ırmaktır. Her iki kıyısı altın ve gümüştür, yakut ve inci üzerinde akar. Suyu kardan beyaz, baldan tatlıdır.

Avfî de İbn Abbâs'tan buna yakın bir rivayet nakletmiş bulunmaktadır.

İbn Cerîr dedi ki: Muharib b. Disâr, İbn Ömer'den şöyle dediğini naklet-mektedir: Kevser cennette bir ırmaktır. Her iki kıyısı altın ve gümüştür. İnci ve yakut üzerinde akar. Suyu sütten beyaz, baldan tatlıdır. Bunu aynı şekilde İbn Cerîr, İbn Humeyd'den, o Cerîr'den, o Atâ b. es-Saib'den böylece aynı lafızla ve mevkuf olarak rivayet etmiştir.

[7505] Bu merfu olarak da rivayet edilmiştir. İmam Ahmed dedi ki: Muharib b. Bisar, İbn Ömer'den şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kevser cennette bir ırmaktır. Kıyıları altındandır, suyu inci üzerinde akar. Suyu sütten daha beyazdır, baldan tatlıdır."*[627] Hadisi bu şekilde Tirmizî, İbn Mâce, İbn Ebî Hâtim ve İbn Cerîr, Muhammed b. Fudayl, Atâ b. es-Saib yoluyla böylece merfu olarak rivayet etmişlerdir. Tirmizî: Hasen, sahihtir demiştir.

[7506] İbn Cerîr dedi ki: Atâ b. es-Saib dedi ki: Bana Muharib b. Disar dedi ki: Said b. Cubeyr Kevser hakkında ne demişti? Ben şöyle dedim: Bize İbn Abbâs'tan şöyle dediğini tahdis etti: O pek çok hayırdır. (Muharib) doğru söylemiştir. Allah'a yemin ederim ki o pek çok hayırdır dedi (ve şöyle devam etti): Ama İbn Ömer bize tahdis edip dedi ki: *"Şüphe yok ki biz sana Kevser'i verdik"* âyeti nazil olunca Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kevser cennette bir ırmaktır, kıyıları altındandır, inci ve yakut üzerinde akar."*[628]

---

627 Hasendir. Tirmizî, 3361; İbn Mâce, 4334; Tayalisi, 2811, 2812; Ahmed, II, 67. Senedinde Atâ vardır, hafızası karışmıştır ama hadisin şahitleri vardır.

628 Hasendir. Taberî, 38181. Atâ'nın hafızası karışmıştır ama hadisin şahitleri vardır.

Scanned with CamScanner

[7507] İbn Cerîr dedi ki: Usame b. Zeyd'den rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir gün Hamza b. Abdulmuttalib'in yanına gitti, onu bulamadı. Hanımına nerede olduğunu sordu. O da Neccar oğullarından bir kadındı. Şöyle dedi: Ey Allah'ın Nebîsi! Az önce sana doğru gelmek için çıkmıştı. Sanırım Neccar oğullarının sokaklarının birisinden geçerken sen öbüründen geçtiğin için seni görememiştir. İçeri buyurmaz mısın ey Allah'ın Rasûlü? dedi. Allah Rasûlü içeri girdi. Kadın ona hays (denilen kuru hurma, keş ve yağdan yapılan bir yiyecek) takdim etti. O da ondan yedi. Kadın: Ey Allah'ın Rasûlü! Sana afiyet olsun. Ben sana gelip tebrik etmek isterken, sen teşrif buyurdun. Ebû Umare bana sana cennette Kevser adında bir ırmağın verildiğini haber vermişti. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"Evet, o ırmağın eni -zeminini kastediyor- yakut ve mercan, zebercet ve incidir."*[629]

Bu hadisin ravileri arasında yer alan Haram b. Osman zayıf bir ravidir. Ama bu hasen bir anlatımdır. Bunun aslı da sahih olarak gelmiş hatta pek çok hadis imamına göre kesinlik ifade eden yollardan mütevatir olarak gelmiştir. Havz ile ilgili hadisler de böyledir. Bu şekilde hadis Enes'ten, Ebu'l-Âliye'den, Mücâhid'den ve seleften başkalarından da rivayet edilmiştir. Buna göre Kevser cennetteki bir ırmaktır. Atâ da: O cennetteki havuzdur demiştir.

"O halde Rabbin için namaz kıl ve kurban kes" buyruğu da şu demektir: Biz sana dünya ve ahiretten pek çok hayrı ve bu hayırdan birisi olmak üzere nitelikleri az önce geçen o nehri verdiğimiz için sen de sana farz kılınmış namazını da, nafile namazını da, kurban kesmeni de yalnızca Rabbin için yaparak ihlâsla yap. Bir ve tek ve eşsiz olarak sadece ona ibadet et, ortaksız olarak bir ve tek olarak yalnızca onun adına kurban kes. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"De ki: Şüphesiz benim namazım, ibadetim, hayatım ve ölümüm âlemlerin Rabbi Allah içindir. Onun ortağı yoktur. Ben bununla emrolundum ve ben Müslümanların ilkiyim."* (En'âm, 162-163)

İbn Abbâs, Atâ, Mücâhid, İkrime ve Hasan dedi ki: Bununla develerin ve benzeri hayvanların kesilmesini kastetmektedir. Katâde, Muhammed b. Ka'b el-Kurazî, Dahhâk, Rabi, Atâ el-Horasânî, el-Hakem, İsmail b. Ebî Halid ve seleften daha başkaları da böyle demişlerdir. Bu da müşriklerin İslam'dan

629 Taberî, 38183. İbn Kesir, Haram b. Osman sebebiyle zayıf olduğunu söylemiş, lafızlarının hasen olduğunu belirtmiştir. Yani çünkü havz ile ilgili hadisler mütevatirdir. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

önce uygulaya geldikleri Allah'tan başkasına secde etmek ve Allah'tan başkası adına hayvan kesmek şeklindeki fiillerinin tam aksinedir. Zaten yüce Allah: *"Üzerine Allah'ın adı anılmayanlardan yemeyin. Çünkü o elbette ki bir fısktır..."* (En'âm, 121)

Yüce Allah'ın: *"Ve kurban kes"* buyruğundan kastın (namazda) göğsün üzerinde sağ eli sol el üzerinde koymak olduğu da söylenmiştir. Bu görüş Ali'den rivayet edilmekle birlikte sahih değildir. Şa'bî'den de böyle bir görüş rivayet edilmiştir. Ebû Câfer el-Bakır'dan gelen rivayetlere göre *"ve kurban kes"* buyruğu namaz için iftitah tekbiri (başlama tekbiri) aldığında elleri kaldır demektir diye açıklamıştır. *"Ve kurban kes"* buyruğunun göğsünü kıbleye çevir demek olduğu da söylenmiştir. Bu üç görüşü de İbn Cerîr zikretmiştir.

[7508] Burada İbn Ebî Hâtim oldukça münker bir hadis rivayet ederek şöyle demektedir: el-Asbağ b. Nubate, Ali b. Ebî Tâlib'den şöyle dediğini nakletti: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e *"Şüphe yok ki biz sana Kevser'i verdik. O halde Rabbin için namaz kıl ve kurban kes"* sûresi nazil olunca Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ey Cebrâil! Rabbimin bana kesmemi emrettiği bu kurban nedir?"* diye sordu. Cebrâil: Sana emrettiği kurban kesmek değildir. O sana namaza başladığın vakit, tekbir aldığın ve rükûa vardığın zaman, rükûdan başını kaldırdığında, secdeye vardığında ellerini kaldırmanı emrediyor. Çünkü bu şekilde namaz bizim de namazımız, yedi semadaki meleklerin de namazıdır. Şüphesiz her bir şeyin bir süsü vardır. Namazın süsü ise her tekbir alışta elleri kaldırmaktır, dedi.[630] Bu hadisi bu şekilde Hakim de Müstedrek'te İsrâil b. Hâtim'in böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmiştir.

630 Senedi oldukça zayıftır. Metin batıldır. Bunu Hakim, II, 538; İbn Hibbân, el-Mecruhin, I, 177; İbnu'l-Cevzî, el-Mevzuat, II, 98-99'da rivayet etmişlerdir. Hakim hadis ile ilgili bir değerlendirmede bulunmamıştır. Zehebî de: İsrâil oldukça acaip rivayet nakleden birisidir. Ona itimat edilmez. Asbağ ise Nesâî tarafından terkedilmiş, şii bir ravidir demektedir. Zehebî (r.h) bu ifadeleri ile hafif bir değerlendirmede bulunmuştur. Çünkü her ikisi de yalancılıkla itham edilmişlerdir. Sadece zayıf değildirler. İbn Hibbân dedi ki: İsrâil b. Hâtim, Mukâtil b. Hayyân'dan uydurma rivayetler, başkalarından ise oldukça büyük musibetler rivayet eden birisidir. Bu haberi de Ömer b. Subh rivayet etmiştir. Ömer de hadis uyduran birisidir. İsrâil bu hadisi ele geçirip, nakletmiş bulunmaktadır demiştir. Asbağ b. Nubate'ye gelince, bizzat Zehebî, Mizan, 1014'te Ebû Bekr b. Ayyaş'tan onun hakkında yalancıdır dediğini nakletmiş ve İbn Hibbân onu itham etmiştir demektedir. İbnu'l-Cevzî de bu uydurma bir hadistir demiştir.

Scanned with CamScanner

Atâ el-Horasânî'den rivayete göre o *"ve kurban kes"* buyruğu hakkında şöyle demiştir: Yani rükûdan sonra sırtını doğrult ve tamamen doğrul, göğsünü de öne çıkar. Bu sözleriyle iyice doğrulmayı kastetmektedir. Bunu İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir.

Bütün bu görüşler oldukça gariptir. Doğru olan birinci görüş olup, bununla Kurban kesiminin kastedildiğidir.

[7509] Bundan dolayı Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) önce bayram namazını kılar sonra da kurbanlığını keser ve şöyle derdi: *"Kim bizim namazımızı kılar, bizim kurbanımızı kestiğimiz gibi keserse o kurban kesme ibadetini isabet ettirmiş olur. Kim de namazdan önce kurban keserse onun kurbanlığı olmaz."* Bunun üzerine Ebû Burde b. Niyar ayağa kalkarak şöyle dedi: Ey Allah'ın Rasûlü! Ben namazdan önce kurbanlık koyunumu kestim. Bugün de insan canının et çektiğini de biliyorum, dedi. Allah Rasûlü: *"Senin kestiğin o koyun (kurbanlık koyun olmadı) bir et koyunu oldu"* buyurdu. Ebû Burde dedi ki: Bende bir oğlak var. Benim için o iki koyundan daha değerlidir. Onu kessem benim adıma kurbanlık olarak makbule geçer mi? dedi. Allah Rasûlü: *"Senin için geçer fakat senden sonra da kimse için geçerli olmaz"* buyurdu.[631]

Ebû Câfer b. Cerîr dedi ki: Doğrusu şöyle diyenlerin görüşüdür: Bunun anlamı şudur: Namazının tamamını sadece Rabbin için halis kıl. Bunun dışındaki putların ve ilahların onda bir payı olmasın. Aynı şekilde kurbanını da yalnızca onun için kes, putlar için kesme. Allah'a sana vermiş olduğu lütuf ve ihsanlar, dengi karşılığı bulunmayan ve özellikle sana tahsis etmiş olduğu hayırlar için şükür olmak üzere kurbanını kes.

İbn Cerîr'in bu açıklamaları son derece güzeldir. Bu anlamı ondan önce Muhammed b. Ka'b el-Kurazî ve Atâ da dile getirmişlerdir.

Yüce Allah'ın: *"Şüphesiz ki asıl soyu kesik olan sana buğzedenin kendisidir"* buyruğu da şu demektir: Ey Muhammed! Şüphesiz ki sana ve senin getirmiş olduğun hidayete, hakka, göz kamaştırıcı kesin delile, apaçık nura buğz eden kişinin kendisi asıl soyu kesik olan (ebter olan) en az, en zelil ve adı sanı kesilip, anılmayacak olandır.

631 Buhârî, 955; Müslim, 1961, h. 7; Ebû Dâvûd, 2802; İbn Hibbân, 5910; Beyhakî, III, 283. el-Bera (b. Azib)'in naklettiği bir hadis olarak.

Scanned with CamScanner

İbn Abbâs, Mücâhid, Said b. Cubeyr ve Katâde: Bu buyruk el-Âs b. Vail hakkında inmiştir demişlerdir.

Muhammed b. İshâk, Yezîd b. Rûmân'dan şöyle dediğini nakletmektedir: el-Âs b. Vail, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in adı geçince şöyle derdi: Bırakın onu, o soyu kesilmiş, ebter bir adamdır. Öldükten sonra onu kimse anmayacaktır derdi. Bunun üzerine Allah bu sûreyi indirdi.

Şemir b. Atiye dedi ki: âyet Ukbe b. Ebî Muayt hakkında inmiştir. Yine İbn Abbâs ve ayrıca İkrime âyet Ka'b b. el-Eşref ile Kureyş kâfirlerinden bir topluluk hakkında inmiştir demişlerdir.

Bezzâr dedi ki: İkrime, İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: Ka'b b. el-Eşref Mekke'ye geldi. Kureyşliler ona: Sen onların (Yahudi âlimlerinin) efendisisin. Şu kavminden kopup, ayrılan, soyu da kesilen kişiyi görmüyor musun? Kendisinin bizden hayırlı olduğunu ileri sürüyor. Halbuki bizler hacıları ağırlayanlarız, sidane ve sikaye görevini yerine getirenleriz, dedi. Ka'b: Siz ondan hayırlısınız, diye cevap verdi. (İbn Abbâs) dedi ki: Bunun üzerine: *"Şüphesiz ki asıl soyu kesik olan sana buğz edenin kendisidir"* âyeti nazil oldu. Bunu Bezzâr bu şekilde rivayet etmiş olup, bu sahih bir senettir.

Atâ'dan rivayete göre âyet Ebû Leheb hakkında inmiştir. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in oğlu ölünce Ebû Leheb müşriklere giderek: Bu gece Muhammed'in soyu kesildi dedi. Bunun üzerine Allah da bu hususta: *"Şüphesiz ki asıl soyu kesik olan sana buğz edenin kendisidir"* buyruğunu indirdi.

İbn Abbâs'tan gelen rivayete göre de âyet Ebû Cehil hakkında inmiştir. Yine ondan gelen nakle göre *"sana buğz eden"* yani senin düşmanın demektir. Bu da adı geçenlerden olsun, başkaları olsun bu niteliğe sahip olan herkesi kapsar.

İkrime dedi ki: Ebter (soyu kesik) tek (kalmış kimse) demektir. Süddî dedi ki: Cahiliye dönemi Arapları bir erkeğin bütün erkek çocukları ölürse bu kişi ebter oldu derlerdi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in da oğulları vefat edince Muhammed ebter oldu dediler. Bunun üzerine yüce Allah da: *"Şüphesiz ki asıl soyu kesik olan sana buğz edenin kendisidir"* buyruğunu indirdi.

Scanned with CamScanner

Bu açıklama da dediğimiz gibi ebter öldüğü vakit anılmasının da sonu gelen kişidir, şeklindeki anlamın kapsamı içerisindedir. İşte Mekkeliler bilgisizliklerinden ötürü onun oğulları vefat edince artık anılmayıp, hatırlanmayacağını vehmettiler. Asla ve asla! Aksine Allah herkesin duyacağı şekilde onun anılmasını kalıcı kılmıştır ve onu anmayı şeriatı kulların boynuna farz kılmış olup, bu haşr günü ölümden sonra diriliş gününe kadar devam edecek şekilde ebediyen sürecektir. Allah'ın salât ve selamları çağrışma günü olan o kıyâmet gününe kadar daima onun üzerine olsun.

Kevser sûresi tefsirinin sonu.

Hamd ve minnet Allah'a mahsustur.

Scanned with CamScanner

بسم الله الرحمن الرحيم

KÂFİRÛN SÛRESİ

[6 âyettir. Mekke'de inmiştir.]

[7510] Müslim'in Sahih'inde Câbir (radıyallâhu anh)'dan sabit olduğu üzere Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu sûre ile *"De ki: O Allah'tır, bir tektir"* (İhlâs, 1) sûresini tavaf namazının iki rekatında okumuştur.[632]

[7511] Yine Müslim'in Sahih'inde Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği bir hadise göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu iki sûreyi sabah namazının (sünnet olan) iki rekâtında okumuştur.[633]

[7512] İmam Ahmed dedi ki: İbn Ömer'den rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sabah namazı farzından önceki iki rekâtta ve akşam namazı farzından sonraki iki rekâtta yirmi küsur defa -yahut on küsur defa- *"De ki: ey kâfirler"* sûresi ile: *"De ki: O Allah'tır, bir tektir"* sûresini okudu.[634]

[7513] Yine İmam Ahmed dedi ki: İbn Ömer dedi ki: Yirmi dört -yahut yirmibeş- defa Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i takip ettim. Sabah namazından önceki iki rekâtta ve akşam namazından sonraki iki rekâtta *"De ki: ey kâfirler* sûresi ile: *"De ki: O Allah'tır, bir tektir"* sûresini okudu.[635]

[7514] Yine Ahmed dedi ki: İbn Ömer dedi ki: Bir ay süreyle Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i takip ettim. Sabah namazından (farzından) önceki iki rekâtta *"De ki: Ey kâfirler"* ve: *"De ki: O Allah'tır, bir tektir"* sûrelerini

---

632 Müslim, 1218, h. no: 147'de tahriç ettiği uzunca bir hadisin bir kısmıdır. Daha önce geçmişti.

633 Müslim, 726, h. no: 98

634 Sahihtir. Ahmed, II, 24. Senedi Buhârî ve Müslim'in şartına uygundur.

635 Sahihtir. Ahmed, II, 95. Senedi Buhârî ve Müslim'in şartına uygundur.

Scanned with CamScanner

okurdu.[636] Bunu bu şekilde Tirmizî ve İbn Mâce de Ebû Ahmed ez-Zubeyri'nin naklettiği bir hadis olarak rivayet etmiştir. Bunu Nesâî bir başka yoldan Ebû İshâk'tan böylece tahriç etmiştir. Tirmizî: Bu hasen bir hadistir demiştir.

[7515] Daha önce kaydettiğimiz bir hadiste bu sûrenin Kur'ân'ın dörtte birine *"Yer kendine has bir sarsıntı ile sarsıldığında"* (Zilzâl, 1) sûresinin de Kur'ân'ın dörtte birine denk olduğu hadisi geçmiş bulunmaktadır.[637]

[7516] İmam Ahmed dedi ki: Ferve b. Nevfel b. Muâviye'nin babasından rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona şöyle dedi: *"Bizim bir üvey kızımızı himayene alıp bakmaya ne dersin?"* O: Zannederim o Zeyneb'dir, dedi. (Ferve) dedi ki: Sonra (babam) geldi. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de ona üvey kızının durumunu sordu. *"Kız ne yaptı?"* dedi. Babam: Onu annesinin yanında bıraktım, dedi. Allah Rasûlü: *"Peki, gelmene sebep ne?"* buyurdu. O: Uyuyacağım vakit söyleyeceğim bir şeyleri bana öğretmen için geldim, dedi. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"'De ki: ey kâfirler' sûresini oku. Sonra onu bitirdiğin gibi uyu. Çünkü bu sûre şirkten bir uzaklaşış (bir ibraname)dır."*[638] Bunu sadece Ahmed rivayet etmiştir.

[7517] Ebu'l-Kâsım Taberânî dedi ki: Zeyd b. Harise'nin kardeşi Cebele b. Harise'den rivayete göre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Yatağına çekildiğin zaman *"De ki: ey kâfirler"* sûresini sonuna kadar oku. Çünkü o şirkten bir uzaklaşış (ibraname)dır."[639]

[7518] İmam Ahmed dedi ki: el-Haris b. Cebele dedi ki: Ben: Ey Allah'ın Rasûlü! Bana uyuyacağım vakit söyleyeceğim bir şeyler öğret, dedim. O şöyle buyurdu: *"Geceleyin yatağına çekileceğin zaman 'De ki: ey kâfirler' (sûresin)i oku. Çünkü o şirkten bir ibra(name, uzaklaşış)dır"* buyurdu.[640]

---

636 Sahihtir. Tirmizî, 417; İbn Mâce, 1149; Ahmed, II, 94; Nesâî, 1064. Senedi Buhârî ve Müslim'in şartına uygundur.

637 Kaynakları Zilzâl sûresinde gösterildi.

638 Ceyyiddir. Ahmed, V, 456; Ebû Dâvûd, 5055; Tirmizî, 2403. Senedi hasendir ve şahitleri vardır.

639 Hasendir. Taberânî, Evsat, 1989, Kebîr, 2195; Heysemi, 17033'de ravilerinin sika oldukları söylenmiştir demektedir. Derim ki: Şerik hakkında bazı tenkitler yapılmışsa da onun rivayet ettiği bu hadisin aslına bundan önceki rivayet şahitlik etmektedir.

640 Senedi Şerik dolayısıyla şahitler arasında hasendir. Bunu Müsned'de görmediğim gibi Mecmau'z-Zevaid'de Heysemi zikretmemiştir. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

[7519] Taberânî de Şerik yoluyla Câbir'den, o Makil ez-Zübeydi'den, o Abbad b. Ahdar yahut Ahmar'dan rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) uyumak üzere yatağına çekildiğinde *"De ki: ey kâfirler"* (sûresin)i bitirinceye kadar okurdu.[641]

قُلْ يَآ أَيُّهَا الْكَافِرُونَ ﴿١﴾ لَآ أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ ﴿٢﴾ وَلَآ أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَآ أَعْبُدُ ﴿٣﴾ وَلَآ أَنَا عَابِدٌ مَا عَبَدْتُمْ ﴿٤﴾ وَلَآ أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَآ أَعْبُدُ ﴿٥﴾ لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ ﴿٦﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;

1. De ki: Ey kâfirler!

2. Ben sizin ibadet etmekte olduklarınıza tapmam.

3. Siz de benim ibadet ettiğime tapanlar değilsiniz.

4. Sizin ibadet ettiklerinize tapacak da değilim.

5. Siz de benim ibadet ettiğime ibadet edecek değilsiniz.

6. (Artık) sizin dininiz sizin olsun, benim dinim de benim.

Tefsiri:

Bu sûre, müşriklerin yaptıkları işlerden uzaklaşma sûresidir. Ayrıca bu sûre yapılan işte ihlâslı olmayı da emretmektedir. Buna göre: *"De ki: Ey kâfirler!"* buyruğu yeryüzünde bulunan bütün kâfirleri kapsar, ama bu hitapla karşı karşıya kalanlar Kureyş kâfirleri olmuştu.

Denildiğine göre onlar bilgisizliklerinden ötürü Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i kendi putlarına bir yıl ibadet etmeye çağırdılar, onlar da onun ibadet ettiği mabuda bir yıl ibadet edeceklerdi. Bunun üzerine Allah bu sûreyi indirdi ve bu sûrede Rasûlü'ne onların dininden uzak olduğunu büsbütün ortaya koymasını isteyerek: *"Ben sizin ibadet etmekte olduğunuza"* putlara ve Allah'a koştuğunuz ortaklara *"tapmam, siz de benim ibadet ettiğime"* ki

641 Mecma, 17032'de belirtildiği üzere Taberânî bu hadisi rivayet etmiş olup, Heysemi, Mecmau'z-Zevaid'de: Senedinde Yahyâ el-Himmani ve Câbir el-Cufi vardır. Her ikisi de zayıftır demektedir. Bezzâr, 3113'te Habbab'ın naklettiği bir hadis olarak tahriç etmiştir ama onun da senedinde Câbir b. Yezîd el-Cufi vardır. O da az önce geçtiği gibi zayıf bir ravidir.

Scanned with CamScanner

o bir ve tek ve ortaksız olarak Allah'tır *"tapanlar değilsiniz."* buyurdu. Buna göre buradaki (ما) edatı "(من): Kim, kimse" anlamındadır.

Sonra şöyle buyurmaktadır: *"Sizin ibadet ettiklerinize tapacak değilim, siz de benim ibadet ettiğime ibadet edecek değilsiniz."* Yani ben sizin yaptığınız ibadetin aynısını yapmam yani böyle bir ibadet yolunu izlemem ve böyle bir ibadet yoluna uymam. Ben ancak onun sevdiği ve razı olacağı şekilde yalnız Allah'a ibadet ederim.

İşte bundan dolayı: *"Siz de benim ibadet ettiğime ibadet edecek değilsiniz"* buyurmaktadır ki, Allah'ın ibadeti ile ilgili emirlerine ve şeriatına uymazsınız, demektir. Aksine sizler kendiliklerinizden bir şeyler uydurmuş bulunuyorsunuz. Nitekim şöyle buyurmaktadır: *"Onlar ancak zanna ve nefislerin hevasına uyarlar. Halbuki andolsun ki Rablerinden kendilerine hidayet gelmiştir."* (Necm, 23)

Böylelikle içinde bulundukları bütün hallerinden uzak olduğunu ortaya koymuş olmaktadır. Çünkü ibadet edenin mutlaka kendisine ibadet edecek bir mabudu ve mutlaka o mabuda yönelik izleyeceği bir ibadet yolu vardır. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve ona uyanlar ise Allah'a indirmiş olduğu şeriata göre ibadet ederler. Bundan dolayı İslam sözü "la ilahe illallah Muhammedu'r-Rasûlullah" olup, bu da Allah'tan başka hiçbir mabud yoktur. Ona Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in getirdiği yoldan başka götüren bir yol yoktur. Müşrikler ise Allah'tan başkasına Allah'ın izin vermediği bir sûrette ibadet ederler.

Bundan dolayı Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de kendilerine: *"Sizin dininiz sizin olsun, benim dinim de benim"* buyurmuştur. Nitekim yüce Allah başka yerlerde şöyle buyurmaktadır: *"Eğer onlar seni yalanlarlarsa De ki: Benim yaptığım bana aittir, sizin yaptığınız da size aittir. Benim yaptıklarımdan siz uzaksınız, sizin yaptıklarınızdan da ben uzağım."* (Yunus, 41); *"Bizim amellerimiz bizim, sizin amelleriniz sizindir."* (Kasas, 55)

Buhârî dedi ki: Denilir ki: Sizin küfür olan dininiz sizin, İslam dini de benimdir. Burada "benim dinim" anlamında (ديني) diye (sonu uzatan ye harfi ile bitecek şekilde) buyurulmamıştır. Çünkü âyetler nun ile sona erdiğinden ye harfi hazfedilmiştir. Nitekim: "(فَهُوَ يَهْدِينِ): *O bana doğru yolu gösterecektir"* (Şuarâ, 78) ve "(يَشْفِينِ): *Bana şifa veren"* (Şuarâ, 80) buyruklarında da böyledir.

Scanned with CamScanner

Buhârî'den başkaları da şöyle açıklamışlardır: *"Ben sizin ibadet etmekte olduklarınıza tapmam"* yani şu anda tapmam ve ömrümün geri kalan kısmında da sizin bu çağrınızı kabul etmem. Bunlar da yüce Allah'ın haklarında: *"Andolsun ki Rabbinden sana indirilen onların çoğunun küfür ve tuğyanlarını arttıracaktır."* (Mâide, 64) diyenlerdir. -Zikrettikleri burada sona ermektedir.-

İbn Cerîr bazı Arapça dilbilginlerinden naklettiğine göre bu söylenenler tekid türündendir. Yüce Allah'ın: *"Çünkü gerçekten güçlükle beraber kolaylık vardır. Evet, gerçekten güçlükle beraber kolaylık vardır."* (İnşirâh, 5-6) buyrukları ile *"andolsun siz cahimi göreceksinizdir, yine andolsun onu ayne'l-yakin göreceksinizdir."* (Tekâsur, 6-7) buyrukları da olduğu gibidir.

İbnu'l-Cevzî ve başkaları da bunu İbn Kuteybe'den nakletmişlerdir. Allah en iyi bilendir.

Böylelikle bu hususta üç görüş ortaya konulmuş olmaktadır. Bunların birincisi ilk olarak zikrettiğimiz görüştür.

İkincisi Buhârî ve onun dışında diğer müfessirlerin: *"Ben sizin ibadet etmekte olduklarınıza tapmam, siz de benim ibadet ettiğime tapanlar değilsiniz."* Bu geçmişte böyle olduğu gibi, *"sizin ibadet ettiklerinize tapacak da değilim, siz de benim ibadet ettiğime ibadet edecek değilsiniz"* buyruğu da gelecekte de böyle olacaktır, şeklindeki görüştür.

Üçüncüsü ise bunun sadece katıksız bir tekid olduğudur.

Bu hususta dördüncü bir görüş daha vardır ki, Ebu'l-Abbâs İbn Teymiye bunu kitaplarından birisinde desteklemiş bulunmaktadır. O da yüce Allah'ın: *"Ben sizin ibadet etmekte olduklarınıza tapmam"* buyruğunda cümle fiil cümlesi olduğundan ötürü fiili olumsuzlaşmış (nefyetmiş) bulunmaktadır. *"Sizin ibadet ettiklerinize tapacak da değilim"* buyruğu da onun böyle bir işi büsbütün kabul etmeyeceğini bildirmektedir çünkü isim cümlesinde nefy[642] daha vurgulu ve kesindir. Böylelikle o hem fiili nefyetmekte, hem de böyle bir şeyi benimsemesinin kabil olmadığını ifade etmiş olmaktadır. Bu da böyle bir şeyin gerçekleşmesinin de, aynı zamanda şer'an mümkün olmasının da imkânsız olduğunu ifade etmiş olmaktadır. Bu da aynı zamanda güzel bir görüştür. Allah en iyi bilendir.

642 Arapçada: İbadet edecek değilim anlamını verdiğimiz kelime ibadet etmek demek olan "abede" fiilinden etken ortaç olduğundan ötürü cümle isim cümlesidir. (Çeviren)

Scanned with CamScanner

İmam Ebû Abdullah eş-Şâfiî ve başkaları *"Sizin dininiz sizin olsun, benim dinim de benim"* âyet-i kerimesini küfrün tek bir millet olduğuna delil göstermişlerdir. Böylelikle -aralarında bir nesep yahut mirasçı olmalarını gerektiren bir sebep varsa- Yahudi'nin Hıristiyandan miras almasını ve aksini mümkün kabul etmiştir. Çünkü İslam dışındaki bütün dinler batıl olmaları itibariyle aynı şey gibidir. İmam Ahmed b. Hanbel ve ona muvafakat edenlerin kanaatine göre ise Hıristiyan Yahudi'ye, Yahudi'de Hıristiyan'a mirasçı olmaz.

[7520] Çünkü Amr b. Şuayb babasından, o dedesinden şöyle dediğini rivayet etmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Farklı iki din mensubu birbirine mirasçı olmaz."* buyurdu.[643]

"De ki: Ey kâfirler!" sûresi tefsirinin sonu.

Hamd ve minnet Allah'a mahsustur.

643 Daha önce Enfâl sûresi 23. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

بسم الله الرحمن الرحيم

NASR SÛRESİ

[3 âyettir. Medine'de inmiştir.]

[7521] Hem bu sûrenin, hem *"Yer kendine ait sarsıntıyla sarsıldığında"* sûresinin de Kur'ân'ın dörtte birine denk olduğuna dair hadis daha önceden geçti.[644]

[7522] Nesâî dedi ki: Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe dedi ki: İbn Abbâs bana dedi ki: Ey Utbe'nin oğlu, Kur'ân-ı Kerim'in en son nazil olan sûresinin hangisi olduğunu biliyor musun, dedi. Ben, evet o: *"Allah'ın yardımı ve fetih geldiğinde"* (diye başlayan Nasr sûresi)dir dedim. O: Doğru söyledin, dedi.[645]

[7523] İki hadis hafızı Ebû Bekr el-Bezzâr ve Beyhakî'nin rivayet ettiklerine göre İbn Ömer dedi ki: *"Allah'ın yardımı ve fetih geldiğinde"* (diye başlayan) sûre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e teşrik günlerinin ortanca gününde nazil oldu. Böylelikle onun vedalaşma anlamına geldiğini de anladı. Bunun üzerine devesi el-Kasva'nın hazırlanmasını emir buyurdu, sonra kalkıp insanlara hitap etti... Sonra da meşhur hutbesini zikretti.[646]

[7524] Hâfız Beyhakî dedi ki: İkrime, İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletti: *"Allah'ın yardımı ve fetih geldiğinde"* nazil olunca Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Fâtıma'yı çağırarak: *"Benim ecelimin yaklaştığı bana bildirildi"* dedi. Fâtıma ağladı, sonra güldü ve şunları söyledi: Bana (önce) ecelinin yaklaştığını haber verdi, bundan dolayı ağladım. Sonra da: *"Sabret. Çünkü*

644 Daha önce bunun sahih olmadığı da belirtilmiş idi.

645 Müslim, 3024, h. 21; Nesâî, Tefsir, 733

646 Beyhakî, V, 152. Senedinde Ebû Ubeyde er-Rebezi vardır. Hadis rivayetinde zayıftır.

Scanned with CamScanner

sen aile halkım arasında en erken bana kavuşacaksın" buyurdu. Bu sebeple de güldüm.[647]

إِذَا جَآءَ نَصْرُ اللهِ وَالْفَتْحُ ﴿١﴾ وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللهِ أَفْوَاجًا ﴿٢﴾ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا ﴿٣﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;

1. Allah'ın yardımı ve fetih geldiğinde,

2. İnsanların bölük bölük Allah'ın dinine girdiklerini gördüğünde,

3. Hemen Rabbini hamd ile tesbih et ve ondan mağfiret dile. Çünkü o tevbeleri çok kabul edendir.

Tefsiri:

[7525] Buhârî dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Ömer beni Bedir'e katılmış yaşlı (sahabiler) ile birlikte kendi meclisine içeri alırdı. Sanki onlardan birisi içten içe bundan rahatsız oldu ve: Bizim bunun gibi çocuklarımız varken ne diye bunu bizimle birlikte (meclisine) içeri alıyorsun, dedi. Ömer: Çünkü o sizin bildiğiniz kimselerdendir, dedi.

Bir gün onları çağırdı, İbn Abbâs'ı da onlarla birlikte içeri aldı. (İbn Abbâs dedi ki): Kanaatime göre o gün beni aralarında çağırmasının tek sebebi, onlara (niçin beni mecliste onlarla birlikte oturttuğunu) göstermek istemesi idi. Ömer: Yüce Allah'ın: *"Allah'ın yardımı ve fetih geldiğinde"* buyruğu hakkında ne dersiniz? dedi. Birileri: Bize yardım edilip, fetih ve zafer verildiğinde Allah'a hamd edip, ondan mağfiret dilemekle emrolunduk, dedi. Bazıları da susup hiçbir şey söylemedi.

Bana: Ey İbn Abbâs, sen de böyle mi diyorsun, dedi. Ben: Hayır, dedim. O: Peki ne diyorsun dedi, şöyle dedim: Bu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ecelini (Allah'ın) bildirmesidir. *"Allah'ın yardımı ve fetih geldiğinde"* buyurdu. İşte bu senin ecelinin alametidir. *"Hemen Rabbini hamd ile tesbih et ve ondan mağfiret dile çünkü o tevbeleri çok kabul edendir."*

---

647 Taberânî, 11907, Evsat, 887 bu senetle. Heysemi, Mecma, 14242'de: Ravileri Hilal b. Habbab dışında Sahih'in ravileridir. O da sika birisi olup, bir parça zayıftır demektedir. Buna göre senet pek kavi değildir. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

Ömer b. el-Hattab da bunun üzerine: Ben de bundan senin dediğinden başkasını bilmiyorum, dedi.[648]

Bunu sadece Buhârî rivayet etmiştir. İbn Cerîr de Muhammed b. Humeyd'den, o Mihran'dan, o es-Sevrî'den, o Asım'dan, o Ebû Rezin'den, o İbn Abbâs'tan diye rivayette bulunup bu olayın aynısını ya da buna yakınını zikretti.

[7526] İmam Ahmed dedi ki: Said b. Cubeyr, İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletti: *"Allah'ın yardımı ve fetih geldiğinde"* buyruğu nazil olunca Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Bana ecelimin yaklaştığı bildirildi"* buyurdu. (Yani) o sene ona ruhunun, kabzedileceğine işaret edilmiş oldu.[649] Bunu sadece Ahmed rivayet etmiştir. Ayrıca el-Avfî, İbn Abbâs'tan aynısını rivayet etmiştir. Yine Mücâhid, Ebu'l-Âliye, Dahhâk ve daha başkaları bu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ecelinin yaklaştığının bildirilmesidir, demişlerdir.

[7527] İbn Cerîr dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Medine'de iken bir ara *"Allahu ekber, Allahu ekber. Allah'ın yardımı ve fetih geldi. Yemen halkı da geldi"* buyurdu. Ey Allah'ın Rasûlü! Yemen halkı ne demek? diye soruldu. Şöyle buyurdu: *"Bunlar kalpleri ince, tabiatları yumuşak bir kavimdirler. İman Yemenlidir, fıkıh Yemenlidir, hikmet Yemenlidir."* [650] Sonra bunu İbn Abdula'la'dan, o İbn Sevr'den, o Ma'mer'den, o İkrime'den mürsel olarak rivayet etmektedir.

[7528] Taberânî dedi ki: İkrime, İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletti: *"Allah'ın yardımı ve fetih geldiğinde"* buyruğunu sûrenin sonuna kadar okuyup, şöyle devam etti: Bu sûre nazil olunca Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ecelinin yaklaştığı haber verilmiş oldu. (İbn Abbâs devamla) dedi ki: Bunun üzerine ahiret hususunda daha önce göstermediği kadar ileri derecede gayret ve çaba gösterdi. Bundan sonra da Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Fetih ve Allah'ın yardımı geldi, Yemenliler de*

---

648 Buhârî, 4970

649 Ahmed, I, 217. Senedinde Atâ b. es-Saib vardır. Doğru sözlü olmakla birlikte hafızası karışmıştır. Tercih edilen "ecelinin yaklaştığı bildirildi" lafzının tercihen İbn Abbâs'ın sözü olduğudur. Nitekim bu husus ondan meşhur olmuştur. Bundan sonrakine de bakınız.

650 Taberî, 38230; Ebû Ya'la, 2505; Bezzâr, 2837; Heysemi, Mecma, 16622'de: Senedinde el-Huseyn b. İsa el-Hanefi vardır. İbn Hibbân sika olduğunu söylerken, cumhur zayıf olduğunu söylemiştir demektedir.

Scanned with CamScanner

geldi." Bir adam: Ey Allah'ın Rasûlü! Yemenliler de ne demek? dedi. Allah Rasûlü: *"Kalpleri ince ve yumuşak bir kavimdirler. İman Yemenlidir, fıkıh Yemenlidir."*[651]

[7529] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Rezin, İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletti: *"Allah'ın yardımı ve fetih geldiğinde"* buyruğu nazil olunca Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ecelinin yaklaşmış olduğunun kendisine bildirildiğini anlamış oldu. Bu sebeple: *"Allah'ın yardımı ve fetih geldiğinde"* diye sûrenin tamamı bunu ifade etmektedir, denilmiştir.[652]

[7530] Ebû Rezin'den rivayete göre Ömer, İbn Abbâs'a *"Allah'ın yardımı ve fetih geldiğinde"* âyeti hakkında soru sorunca o: Bu nazil olunca Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ecelinin yaklaşmış olduğu ona bildirilmiş oldu dedi.[653]

[7531] Taberânî dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Kur'ân-ı Kerim'in tam olarak son inen sûresi *"Allah'ın yardımı ve fetih geldiğinde"* diye başlayan Nasr sûresidir.[654]

[7532] Yine İmam Ahmed dedi ki: Ebû Said el-Hudri'nin rivayetine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Allah'ın yardımı ve fetih geldiğinde"* diye başlayan bu sûre nazil olunca onu bitirinceye kadar okudu ve şöyle buyurdu: *"İnsanlar bir tarafta, ben ve ashabım bir taraftayız."* Bunları da söyledi: *"Fetihten sonra hicret yoktur. Ama cihad ve niyet vardır."* Mervan ona: Yalan söyledin, dedi. Yanında Râfi' b. Hadic ve Zeyd b. Sabit onunla birlikte tahtın üzerinde oturuyorlardı. Ebû Said: İstese bu ikisi sana anlatırlar fakat bu senin kendisini kavminin arifliği görevinden almandan korkuyor. Bu da seni zekât üzerindeki görevinden. Mervan elindeki kamçıyı ona vurmak için kaldırdı. Her ikisi bu halini görünce doğru söyledi, dediler.[655] Bunu Ahmed tek başına rivayet etmiştir.

Mervan'ın tepkiyle karşıladığı Ebû Said'in bu sözleri tepkiyle karşılanması gereken münker (olumsuz) sözler değildir.

---

651 Taberânî, Kebîr, 11903; Heysemi, Mecma, 14241'de "hikmet de Yemenlidir" ibaresini de ekleyerek senetlerinden birisinin ravileri Sahih'in ravileridir demektedir.

652 Ahmed, I, 344. Senedi Asım b. Behdele'den ötürü hasendir.

653 Ahmed, I, 217. Senedi hasendir.

654 Sahihtir. Taberânî, Kebîr, X, 10736. Senedi Müslim'in şartına uygundur.

655 Ahmed, III, 22 ve V, 187. Senedi hasendir, ravileri sikadır.

Scanned with CamScanner

[7533] İbn Abbâs'tan gelen rivayette sabit olduğuna göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mekke'nin fethedildiği günü şöyle buyurdu: *"(Artık) hicret yoktur ama cihad ve niyet vardır fakat sizden cihada çıkmanız istenecek olursa cihada çıkınız."*[656] Bunu Buhârî ve Müslim Sahih'lerinde tahriç etmişlerdir.

Ömer (radıyallâhu anh)'ın meclisinde oturan ashabdan -Allah hepsinden razı olsun- bazı kimselerin bunu, Allah bize çeşitli şehirleri ve kaleleri fethetmeyi nasip ettiği vakit bize kendisine hamd edip, şükretmemizi ve ona tesbih etmemizi emretmiştir. Yani onun için namaz kılıp, ondan mağfiret dilememizi istemiştir, şeklindeki tefsirleri güzel ve doğru bir mana ile açıklamadır. Çünkü Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Mekke'yi fethettiği günü kuşluk vaktinde sekiz rekât namaz kılması, bunun için bir şahit olarak sabit olmuştur.[657]

Bu sebeple bazıları bu kuşluk namazıdır, demiş olmakla birlikte, onlara şöyle cevap verilmiştir: Allah Rasûlü kuşluk namazını ısrarla devam ederek kılmadığı halde nasıl olur da o gün henüz misafirken ve Mekke'de ikameti niyet etmemiş olduğu halde, bu namazı kıldı? Zaten bundan dolayı Mekke'de ramazan ayının sonuna kadar yaklaşık on dokuz gün ikamet ettiği halde namazını kısaltarak kılıyor, kendisi ve ordunun tamamı ramazan ayında (sonradan kaza etmek üzere) oruç açıyorlardı. O sırada da yaklaşık on bin kişi idiler. İşte böyle diyenler sözlerini şöyle sürdürürler: Onun kıldığı bu namaz fetih namazıdır.

Derler ki: Bu sebeple bir ordu komutanının herhangi bir şehri fethettiği vakit oraya girer girmez sekiz rekât namaz kılması müstehabtır. Nitekim Sa'd b. Ebî Vakkas da Medain'i fethettiği günü böyle yapmıştır. Bazıları: Bu sekiz rekâtın tamamını tek bir selam ile kıldırır demektedir ama sahih olan her iki rekâtta selam vereceğidir.

[7534] Nitekim Ebû Dâvûd'un Süneninde yer alan rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mekke'nin fethedildiği günü iki rekâtta bir selam veriyordu.[658]

İbn Abbâs ve Ömer (radıyallâhu anhumâ)'nın tefsiri ise şöyledir: Bu sûrede Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ecelinin yaklaştığı haber verilerek ona şu

656 Daha önce kaynakları Bakara, 216'da gösterildi.
657 Daha önce Sâd sûresinde geçti.
658 Daha önce geçti.

Scanned with CamScanner

bildirilmektedir: Sen vaktiyle halkı tarafından çıkarıldığın şehrin olan Mekke'yi fethedip de insanlar Allah'ın dinine bölük bölük girecek olurlarsa, artık bizim dünyada seni görevlendirdiğimiz işimiz de tamamlanmış olacağından, huzurumuza gelmek ve yanımıza göç etmek için hazırlan. Çünkü ahiret senin için dünyadan hayırlıdır, Rabbin de sana verecek ve sen razı olacaksın. Bunun için de *"hemen Rabbini hamd ile tesbih et ve ondan mağfiret dile çünkü o tevbeleri çok kabul edendir"* buyurmaktadır.

[7535] Nesâî dedi ki: İkrime, İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: *"Allah'ın yardımı ve fetih geldiğinde"* buyruğundan itibaren âyetin sonuna kadar sûre nazil olunca (İbn Abbâs) dedi ki: Bu sûre nazil olunca Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ecelinin yaklaştığı da bildirilmiş oldu. O da ahiret ile ilgili göstermiş olduğu gayretin en ileri derecesini göstermeye başladı. Bundan sonra da Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Fetih de geldi, Allah'ın yardımı da geldi, Yemenliler de geldi."* Bir adam: Ey Allah'ın Rasûlü! Yemenliler ne demek? dedi. O: *"Onlar kalpleri ince, kalpleri yumuşak bir kavimdir. İman Yemenlidir, hikmet Yemenlidir, fıkıh Yemenlidir"* buyurdu.[659]

[7536] Buhârî dedi ki: Âişe dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) rükû ve sücudunda çokça şöyle derdi:

سبحانك اللهم ربنا وبحمدك، اللهم اغفر لي

"Allah'ım! Rabbimiz! Seni hamdinle her türlü eksiklikten tenzih ederim. Allah'ım!Bbana mağfiret buyur." Kur'ân-ı Kerim'in buyruklarından hareketle böyle söylerdi.[660] Bunu Tirmizî dışında diğer Kütüb-i Sitte, Mansur'un böylece naklettiği bir hadis olarak tahriç etmişlerdir.

[7537] İmam Ahmed dedi ki: Âişe dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hayatının son zamanlarında:

سبحان الله وبحمده، أستغفر الله وأتوب إليه

"Allah'ı hamdiyle her türlü eksiklikten tenzih ederim, Allah'tan mağfiret diler ve ona tevbe ederim" sözlerini çokça söylerdi. Ayrıca şöyle buyur-

659 Nesâî, Tefsir, 732; Taberânî, 11904. Senedi Hilal'den dolayı leyyindir.

660 Buhârî, 794, 817, 4293, 4967; Müslim, 484, h. no: 217 ve 218; Ebû Dâvûd, 877; Nesâî, Sünen, 1047, 1122; Tefsir, 730; İbn Mâce, 889

Scanned with CamScanner

du: *"Şüphesiz Rabbim bana ümmetim arasında bir alamet göreceğimi haber verdi. Onu görecek olursam hamdiyle onu her türlü eksiklikten tenzih edip, ondan mağfiret dilememi emir buyurdu. Çünkü o tevbeleri çok kabul edendir. İşte ben bu belirtiyi görmüş bulunuyorum: 'Allah'ın yardımı ve fetih geldiğinde, insanların bölük bölük Allah'ın dinine girdiklerini gördüğünde hemen Rabbini hamd ile tesbih et ve ondan mağfiret dile. Çünkü o tevbeleri çok kabul edendir.'"*[661] Bunu Müslim de Dâvûd b. Ebî Hind yoluyla böylece rivayet etmiştir.

[7538] İbn Cerîr dedi ki: Ümmü Seleme dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ömrünün son zamanlarında her kalkıp, oturduğunda, her gidip geldiğinde mutlaka "(سبحان الله وبحمده): *Allah'ı hamd ile her türlü eksiklikten tenzih ederim*" derdi. Ben ona: Ey Allah'ın Rasûlü! Allah'ı hamd ile her türlü eksiklikten tenzih ederim, zikrini çokça söylüyorsun. Her gidip geldikçe, oturup kalktıkça mutlaka Allah'ı hamd ile her türlü eksiklikten tenzih ederim, diyorsun, dedim. Şu cevabı verdi: "Bana bunları söylemek emrolundu." Sonra da: *"Allah'ın yardımı ve fetih geldiğinde"* buyruklarını sûrenin sonuna kadar okudu.[662] Gariptir. Biz meclis keffareti ile ilgili hadisi bütün rivayet yolları ve lafızlarıyla bağımsız bir cüzde yazmış bulunuyoruz. O buraya da yazılabilir.

[7539] İmam Ahmed dedi ki: Abdullah (b. Mes'ud) dedi ki: *"Allah'ın yardımı ve fetih geldiğinde"* sûresi nazil olunca Rasûlullah bu sûreyi okuduğunda:

سبحانك اللهم ربنا وبحمدك، اللهم اغفر لي إنك أنت التواب الرحيم

"Allah'ım! Hamdinle seni her türlü eksiklikten tenzih ederim. Allah'ım! Bana mağfiret buyur. Çünkü sen tevbeleri çokça kabul edensin, rahimsin" tesbihini çokça, rükûa varınca da üçer defa ve pek çok defa okurdu.[663] Bunu yalnızca Ahmed rivayet etmiştir. Bununla beraber İbn Ebî Hâtim de bunu babasından, o Amr b. Murre'den, o Şu'be'den, o Ebû İshâk'tan böylece rivayet etmiştir.

---

661 Müslim, 484, h. no: 220; Ahmed, VI, 35

662 Taberî, 38248. Sened inde Hafs b. Süleyman vardır. O zayıf bir ravidir. Daha önce geçen lafız mahfuz olan lafızdır.

663 Hasendir. Ahmed, I, 410. Ravileri sikadır ama senedinde Ebû Ubeyde ve babası (Abdullah b. Mes'ud) arasında kopukluk (irsal) vardır ama hadisin daha önce geçen ve bunu destekleyen başka rivayetleri de vardır.

Scanned with CamScanner

Burada fetihten kasıt Mekke'nin fethidir ve bu hususta ki görüş sadece budur, farklı bir görüş yoktur. Arap kabileleri Mekke fethedilinceye kadar Müslüman olmayı geciktiriyor ve şöyle diyorlardı: Eğer o kavmine karşı zafer kazanırsa o bir nebîdir. Allah ona Mekke'yi fethetmeyi nasip edince Araplar da bölük bölük Allah'ın dinine girdiler. Aradan iki sene geçmeden Arap yarımadası tamamen iman etti. Sair Arap kabileleri arasında da Müslüman olduğunu açığa vuran kimselerden başkaları kalmadı. Hamd ve minnet Allah'a mahsustur.

[7540] Buhârî Sahih'inde Amr b. Seleme'den şöyle dediğini rivayet etmektedir: "Mekke fethedilince her bir kavim Müslüman olduklarını Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ellerini çabuk tutarak gelip bildirmeye başladı. Arap kabileleri Müslüman olmak için Mekke'nin fethedilmesini bekliyor ve şöyle diyorlardı: Onu kavmiyle başbaşa bırakınız. Eğer onlara üstünlük sağlarsa o bir nebîdir..."[664]

Bizler Mekke'nin fethedilmesi gazvesini es-Sîre adlı eserimizde tetkik etmiş bulunuyoruz, arzu eden bunu orada görebilir. Hamd ve minnet Allah'a mahsustur.

[7541] İmam Ahmed dedi ki: Câbir b. Abdullah'ın bir komşusu dedi ki: Bir yolculuktan dönmüştüm. Câbir b. Abdullah gelip bana selam verdi, ben de ona insanların ayrılıklarını, dinde olmayan şeyleri ortaya koyduklarını anlatmaya başladım. Câbir ağlamaya başladı sonra şöyle buyurdu: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i: *"Şüphesiz insanlar Allah'ın dinine bölük bölük girdiler. Yakında ondan bölük bölük çıkacaklar"* buyururken dinledim.[665]

Bu sûrenin tefsirinin sonu.

Hamd ve minnet Allah'a mahsustur.

664 Sahihtir. Buhârî, 4302'de tahriç ettiği bir hadisin bir bölümüdür.

665 Ahmed, III, 343. Senedi zayıftır çünkü senedinde adı verilmemiş bir ravi vardır. Heysemi, Mecma, 12212'de Câbir'in komşusunun kim olduğunu bilmiyorum ama geri kalan ravileri Sahih'in ravileridir demektedir.

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

TEBBET SÛRESİ

[5 âyettir. Mekke'de inmiştir.]

تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ ﴿١﴾ مَا أَغْنَىٰ عَنْهُ مَالُهُ وَمَا كَسَبَ ﴿٢﴾
سَيَصْلَىٰ نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ ﴿٣﴾ وَامْرَأَتُهُ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ ﴿٤﴾ فِي
جِيدِهَا حَبْلٌ مِنْ مَسَدٍ ﴿٥﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;

1. Ebû Leheb'in iki eli kurusun, helak oldu zaten,

2. Malı da, kazandığı da kendisine fayda vermedi,

3. Alevli bir ateşi boylayacaktır o,

4. Karısı da odun taşıyıcısı olarak,

5. (Hem de) boynunda hurma lifinden bükülmüş bir ip olduğu halde.

Tefsiri:

[7542] Buhârî dedi ki: İbn Abbâs'tan rivayete göre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) Batha'ya çıktı sonra dağa çıkıp: *"Sabah baskını, sabah baskını!"* diye seslendi. Kureyşliler onun etrafında toplandı. *"Size düşman sabah ya da akşam baskın yapacak desem benim doğru söylediğime inanır mısınız?"* buyurdu. Evet, dediler. Bu sefer: *"O halde (bilin ki) şüphesiz ben çok çetin bir azabın öncesinde sizin için bir uyarıcıyım"* dedi. Bu sefer Ebû Leheb: Bunun için mi bizi topladın? Ellerin kurusun, dedi. Bu sebeple yüce Allah: *"Ebû Leheb'in iki eli kurusun, helak oldu zaten"* buyruğunu sûrenin sonuna kadar indirdi.

Scanned with CamScanner

Bir rivayette de şöyle denilmektedir: Ellerini silkeleyerek kalktı. Bu arada: Şu andan itibaren ellerin kuruyasıca! Bunun için mi bizi çağırdın, diyordu. Bu sefer Allah: *"Ebû Leheb'in iki eli kurusun, helak oldu zaten"* buyruğunu indirdi.[666]

Buyruğun birinci cümlesi ona bir bedduadır, ikincisi de onun hakkında bir haberdir.

Burada sözü geçen Ebû Leheb, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in amcalarından birisidir. Adı Abduluzza b. Abdulmuttalib olup, künyesi Ebû Utbe'dir. Ona "Ebû Leheb" denilmesi yüzünün parlaklığı idi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ileri derecede eziyet eder ve ona çok buğz eder, onunla çok alay eder, onu ve dinini oldukça küçük düşüren birisi idi.

[7543] İmam Ahmed dedi ki: ed-Dîl oğullarından Rabia b. Abbad adındaki bir adam -önceleri cahiliye mensubu birisi idi, sonradan Müslüman olmuştur- dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i cahiliye döneminde Zülmecaz panayırında gördüm. Şöyle diyordu: *"Ey insanlar, la ilahe illallah deyin kurtulursunuz."* İnsanlar da onun etrafında toplanmıştı. Arkasında ise parlak yüzlü, saçlarını iki örgü halinde taramış, gözü şaşı birisi de şöyle diyordu: Bu dinini terk etmiş birisidir, yalancıdır. Böyle diyor ve o nereye giderse arkasından gidiyordu. Onu sordum, bu onun amcası Ebû Leheb'dir, dediler.

Sonra bunu sûreyc'den, o İbn Ebi'z-Zinad'dan, o babasından diye hadisi naklederek zikretti. Ebu'z-Zinad dedi ki: Ben Rabia'ya: O gün küçük müydün, dedim. O: Hayır, Allah'a yemin olsun ki o gün aklım eriyor ve koca bir kırbayı sırtımda taşıyabiliyordum, dedi.[667] Bunu yalnızca Ahmed rivayet etmiştir.

[7544] Muhammed b. İshâk dedi ki: Rabia b. Abbad ed-Dîlî diyor ki: Ben genç bir adam ile birlikte iken Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i gördüm. Kabileleri takip ediyordu. Arkasında da şaşı, parlak yüzlü, saçları omuzlarında bir adam vardı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir kabilenin yanıbaşında duruyor ve şöyle diyordu: *"Ey filan oğulları! Ben Allah'ın size gönderdiği Rasûlüyüm. Size Allah'a ibadet etmenizi, ona hiçbir şeyi ortak koşmamanızı,*

666 Buhârî, 4972

667 Sahihtir. Ahmed, IV, 341; Hakim, I, 16. Senedi Abdurrahman'dan ötürü kavi değildir ama bundan sonraki rivayet ile desteklenen bir hadistir.

Scanned with CamScanner

beni doğrulamanızı ve Allah'ın benimle size gönderdiklerini tebliğ edeyim diye beni korumanızı emrediyorum." O söylediklerini bitirdikten sonra diğeri onun hemen arkasından şöyle diyordu: Ey filan oğulları! Bu sizden Lat ve Uzza'dan Mâlik b. Ukayş oğullarından olan ve sizinle ahitleşmiş bulunan cinlerden uzaklaşarak kendisinin getirmiş olduğu bid'at ve sapıklığa yönelmenizi istiyor. Onun sözüne kulak asmayınız, onun peşinden gitmeyiniz. Ben babama: Bu kim? dedim. O: Amcası Ebû Leheb'dir dedi.[668] Bunu Ahmed de, Taberânî de bu lafızla rivayet etmişlerdir.

"Ebû Leheb'in iki eli kurusun." Yani hüsrana uğrasın, zarar etsin, ameli ve gayreti boşa çıksın. *"Helak oldu zaten"* yani kendisinin de hüsranı ve helaki zaten gerçekleşmiştir.

"Malı da, kazandığı da kendisine fayda vermedi." İbn Abbâs ve başkaları: *"Kazandığı"*ndan kasıt çocuklarıdır, demişlerdir. Âişe, Mücâhid, Atâ, Hasan ve İbn Sirin'den de benzeri açıklama rivayet edilmiştir.

[7545] İbn Mes'ud'dan zikredildiği üzere kavmini imana davet edince Ebû Leheb şöyle dedi: Eğer kardeşimin oğlunun söyledikleri gerçek ise ben kıyâmet gününde malım ve çocuklarım ile kendimi azaptan kurtarırım. Bunun üzerine yüce Allah: *"Malı da, kazandığı da kendisine fayda vermedi"* buyruğunu indirdi.[669]

"Alevli" kıvılcımları, alevi aşırı şiddetli yakıcı *"bir ateşi boylayacaktır o, karısı da odun taşıyıcısı olarak."* Karısı Kureyş kadınlarının ileri gelenlerinden idi. O Ümmü Cemil diye bilinirdi. Adı Harb b. Umeyye kızı Erva idi. Ebû Süfyân'ın kızkardeşidir. Küfrü, inkârı ve inadı üzere kocasına yardım ediyordu. Bundan dolayı kıyâmet gününde de cehennem ateşinde onun azabı da onun aleyhine yine yardımcı olacaktır.

---

668 Sahihtir. Ahmed, III, 492; Taberânî, Kebîr, 4589; Heysemi, Mecma, 9854'te şunu söylemektedir: Senedinde Huseyn b. Abdullah b. Ubeydullah vardır. O zayıf bir ravidir. İbn Maîn bir rivayette sika olduğunu söylemiştir.

Derim ki: Bundan önceki rivayette ona mutabaatta bulunulmuştur. Ayrıca bunu Hakim, I, 15; Ahmed, III, 492'de başka bir yoldan rivayet etmiş, Buhârî ve Müslim'in şartına göre sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir.

669 Bunu Müsned'de görmedim, İbn Kesir hadisi muallâk olarak ve tamriz (meçhul kip) sigasıyla zikretmekle zayıf olduğuna işaret etmektedir.

Scanned with CamScanner

Bu sebeple yüce Allah: *"Karısı da odun taşıyıcısı olarak boynunda hurma lifinden bükülmüş bir ip olduğu halde"* buyurmaktadır. Yani karısı odunu taşıyıp, kocasının üzerine içinde bulunduğu azabı daha da artsın diye atacaktır. Kendisi ise bu işi yapmak üzere hazırlanmış ve görevlendirilmiş olacaktır. *"Boynunda hurma lifinden bükülmüş bir ip olduğu halde"* buyruğu hakkında Mücâhid ve Urve cehennem ateşinin hurma lifinden diye açıklamışlardır.

Mücâhid, İkrime, Hasan, Katâde, Sevrî ve Süddî: *"Odun taşıyıcısı olarak"* buyruğunu karısı insanlar arasında laf alıp götürürdü diye açıklamışlardır.

İbn Abbâs'tan naklen Avfî, Atiyye el-Cedeli, Dahhâk ve İbn Zeyd de şöyle demişlerdir: Karısı Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yolunda diken koyardı. Bunu da İbn Cerîr tercih etmiştir.

İbn Cerîr dedi ki: Şöyle de açıklanmıştır: Kendisi Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i fakirlikle ayıplardı. Kendisi ise odun taşırdı. Bu sebeple o da bundan dolayı ayıplanmış oldu. İbn Cerîr bunu böylece nakletmiş olmakla birlikte bunun kimin açıklaması olduğunu belirtmemektedir. Doğrusu ise birincisidir. Allah en iyi bilendir.

Said b. el-Müseyyeb dedi ki: Karısının oldukça değerli bir gerdanlığı vardı. Bunu kesinlikle Muhammed'in düşmanlığı uğrunda harcayacağım demişti. Yani yüce Allah bu gerdanlığına karşılık cehennemdeki liften yapılmış bir ipi boynuna dolayarak cezalandıracaktır.

İbn Cerîr dedi ki: Urve b. ez-Zubeyr dedi ki: *Mesed* (mealde lif) yetmiş zira' boyunda bir zincirdir. Sevrî'den: O cehennem ateşinden yetmiş zira' boyunda bir gerdanlıktır dediği nakledilmiştir. Cevherî dedi ki: *Mesed*, lif demektir. Yine mesed liften yahut kurumuş dallardan yapılan ipe denir. Deve derisinden ya da kılından da yapılabilir. Bir ip iyice bükülecek olursa bu kökten gelen fiil kullanılır.

"Boynunda hurma lifinden bükülmüş bir ip olduğu halde" yani boynunda demir bir gerdanlık (olacaktır). Nitekim Arapların makaraya da "mesed" adını verdiğini görüyoruz.

[7546] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ebû Bekr kızı Esma dedi ki: *"Ebû Leheb'in iki eli kurusun. Helak oldu zaten"* buyruğu nazil olunca bir gözü kör olan Harb kızı Ümmü Cemil elinde bir taş bulunduğu halde gürültülü bir şekilde geldi. Bu arada da şöyle diyordu:

Scanned with CamScanner

مُذَمَّمًا أَبَيْنَا ودينَه قَلَيْنا وَأَمْرَه عَصَيْنا

Yerilmiş olandan yüz çevirdik,

Biz onun dinini terk ettik

Onun emrine de karşı geldik.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de Mescid(-i Haram)'da beraberinde Ebû Bekr ile birlikte oturuyordu. Ebû Bekr onu görünce: Ey Allah'ın Rasûlü! Bu kadın geliyor, seni göreceğinden korkarım, dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "O beni kesinlikle görmeyecektir" buyurdu. Sonra Kur'ân'dan bir bölüm okudu, onunla Allah'tan kendisini korumasını diledi. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Sen Kur'ân'ı okuduğun zaman seninle ahirete iman etmeyenlerin arasında gizli bir perde çekeriz."* (İsrâ, 45) [670]

Ümmü Cemil geldi ve Ebû Bekr'in başı ucunda durduğu halde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i görmedi. Ey Ebû Bekr, senin arkadaşının beni hicvettiği haberi bana ulaştı, dedi. Ebû Bekr: Şu Beyt'in Rabbine yemin ederim ki seni hicvetmedi, dedi. Ümmü Cemil: Kureyşliler biliyor ki ben onların efendilerinin kızıyım, diyerek dönüp gitti.

(İbn Ebî Hâtim) dedi ki: (Ravilerden) el-Velid hadisi rivayetinde -ya da başkası-: Ümmü Cemil Beyti tavaf ederken örtüsüne basarak ayağı tökezledi. Bu sefer: O çok yerilen kişi kahrolasıca, dedi. Abdulmuttalib'in kızı Ümmü Hakim şöyle dedi: Ben şüphesiz iffetli bir kadınım, benimle kimse konuşamaz. Ben elbette bilgili birisiyim, bana kimse bir şey öğretemez. Hepimiz amca çocuklarıyız. Bununla birlikte Kureyş daha iyi bilir.

[7547] Hâfız Ebû Bekr el-Bezzâr dedi ki: Said b. Cubeyr, İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletti: *"Ebû Leheb'in iki eli kurusun"* buyruğu nazil olunca Ebû Leheb'in karısı geldi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) oturuyordu. Beraberinde de Ebû Bekr vardı. Ebû Bekr Ona: Bir kenara çekilsen de herhangi bir şekilde sana eziyet vermese dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Şüphesiz benimle onun arasında engel olunacaktır"* buyurdu. Ümmü Cemil geldi ve Ebû Bekr'in başı ucunda durdu. Ey Ebû Bekr, senin arkadaşın bizi hicvetti dedi. Ebû Bekr: Şu yapının Rabbine yemin ederim ki, hayır. O asla

670 Hadis daha önce bu âyetin tefsirinde zikredilmişti.

Scanned with CamScanner

şiir söylememiştir, kesinlikle ağzından şiir sözleri çıkmamıştır, dedi. Kadın: Şüphesiz sen doğru söylediği kabul edilen birisisin, dedi.

Dönüp gidince Ebû Bekr: Seni görmedi mi, dedi. Allah Rasûlü: "Hayır, geri dönüp gidinceye kadar bir melek beni hep korudu" buyurdu.[671]

Sonra Bezzâr dedi ki: Biz bunun Ebû Bekr (radıyallâhu anh)'dan bu isnattan daha iyisi (haseni) ile rivayet edildiğini bilmiyoruz.

Bazı ilim ehli yüce Allah'ın: *"Boynunda hurma lifinden bükülmüş bir ip olduğu halde"* buyruğu hakkında şöyle demişlerdir: Yani onun boynunda cehennemin üst kıyısına kadar kendisiyle çıkartılacağı ateşten bir ip vardır. Sonra o iple en aşağısına kadar atılır ve sonra bu daimi olarak böyle tekrarlanır.

Ebu'l-Hattab b. Dihye, et-Tenvir adlı kitabında -bunu da rivayet ederek- şöyle demektedir: Kovanın ipine de mesed denilmiştir. Nitekim Ebû Hanîfe ed-Dineveri, *en-Nebat* adlı kitabında her bir mesed aynı zamanda kovaya bağlanan iptir, demiştir. Buna dair de şu beyiti zikretmektedir:

وَبَكْرَةً ومِحْوَرًا صِرَارًا وَمَسَدًا مِنْ أَبَقٍ مُغَارًا

Bir makara ve bağlanmış bir çubuk
Ayrıca kınnaptan iyice bükülmüş bir ip.

Bir başkası da şöyle demektedir:

يا مَسَدَ الخُوصِ تَعَوَّذْ مني إنْ تَكُ لَدْنًا لَيِّنا فإني

ما شِئْتَ مِنْ أَشْمَطَ مُقْسَئِنّ

Ey havuzun bükülmüş ipi, benden kendini koru
Eğer sen alabildiğine yumuşak bir ip isen de ben
İstediğin gibi oldukça yaşlı, saçları ağarmış birisiyim.

671 Ebû Ya'la, 25, 2358; Bezzâr, 294. Senedi hasendir diyerek. Heysemi, Mecma, 11529'da fakat senedinde Atâ b. es-Saib vardır, hafızası karışmıştır ama ona mutabaatta bulunulmuştur demektedir. İsrâ sûresine de bakınız.

Scanned with CamScanner

İlim adamları dedi ki: Bu sûrede apaçık bir mucize ve Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in nübüvvetine dair açıkça görülen bir delil bulunmaktadır. Çünkü yüce Allah'ın: *"Alevli bir ateşi boylayacaktır o. Karısı da odun taşıyıcısı olarak. Boynunda hurma lifinden bükülmüş bir ip olduğu halde"* buyruğu nazil olmakla her ikisinin bedbaht olduklarını, iman etmeyeceklerini haber vermiştir. Her ikiside iman etmek imkânını bulmadı. Onlardan biri dahi ne zahiren, ne batınen, ne gizli, ne de açığa vurarak iman etmiş değildir. İşte bu da açık seçik nübüvvetin göz kamaştırıcı, en güçlü delillerinden birisidir.

Tebbet sûresi tefsirinin sonu.

Hamd ve minnet Allah'a mahsustur.

Scanned with CamScanner

بسم الله الرحمن الرحيم

İHLÂS SÛRESİ

[4 âyettir. Mekke'de inmiştir.]

Sûrenin Nüzul Sebebi ve Fazileti:

[7548] İmam Ahmed dedi ki: Ubeyy b. Ka'b'dan rivayete göre müşrikler Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: Ey Muhammed! Bize Rabbini tanıt, dediler. Bunun üzerine yüce Allah: *"De ki: O Allah'tır, bir tektir. Allah'tır, Samed'dir. Doğurmamıştır, doğurulmamıştır. Kimse de onun dengi değildir"* buyruklarını indirdi. Bu hadisi Tirmizî ve İbn Cerîr, Ahmed b. Meni yoluyla böylece rivayet etmişlerdir. İbn Cerîr şunu da eklemektedir: Aynca Mahmud b. Hidaş da Ebû Sa'd Muhammed b. Müyesser'den hadisi böylece rivayet etmişlerdir. İbn Cerîr ve Tirmizî şunu da eklemektedir: (Allah Rasûlü) buyurdu ki: *"Samed'dir." Yani doğurmamıştır, doğmamıştır. Çünkü her doğan mutlaka ölür. Her ölene de mirasçı olunur. Aziz ve celil Allah ise ne ölür, ne ona mirasçı olunur. "Kimse de onun dengi değildir." Onun benzeri, onun eşi yoktur. Hiçbir şey onun benzeri değildir."*[672]

---

672 Son zikredilen fazlalık kısmı dışında hasendir. Tirmizî, 3364; Hakim, II, 540; Ahmed, V, 134; Vâhidî, 880; Taberî, 38298. Hakim sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Tirmizî ise mürsel olduğunu belirterek, zayıf olduğunu söyleyip: Mürsel daha sahihtir demiştir.

Derim ki: Bu hadisin üç illeti vardır. Bir defa Ebû Sa'd bu hadisi tek başına merfu olarak rivayet etmiştir. Halbuki kendisi Takrib, 6344'te belirtildiği üzere hadis rivayetinde zayıf olan birisidir. Ebû Câfer er-Râzî doğru sözlü birisi olmakla birlikte çokça hata eden bir ravidir. Üçüncü illeti ise bunun mürsel olarak rivayet edilmiş olmasıdır. Hadisi Tirmizî, 3365'te rivayet etmiştir. Hadisin veheni (gevşekliği, zayıflığı) sadece son bölümündedir. Baş taraflarının ise şahitleri vardır. Bunlar da bundan sonra gelecek olan rivayetlerdir.

Scanned with CamScanner

Bunu İbn Ebî Hâtim de Ebû Sâd Muhammed b. Müyesser'in böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmiştir. Sonra Tirmizî bu hadisi Abd b. Humeyd'den, o Ubeydullah b. Mûsâ'dan, o Ebû Câfer'den, o er-Rabî'den, o Ebu'l-Âliye'den diye rivayet etmiş, hadisi mürsel olarak zikretmiş, "bize haber verdi" ibaresini de zikretmemiştir. Sonra Tirmizî: Bu Ebû Sâd'ın hadisinden daha sahihtir demiştir.

[7549] Bu manada başka bir hadis: Hâfız Ebû Ya'lâ e-Mevsılî dedi ki: Câbir'den rivayete göre bir bedevi Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek: Bize Rabbini tanıt, dedi. Bunun üzerine aziz ve celil Allah: *"De ki: O Allah'tır, bir tektir"* sûresini sonuna kadar indirdi.[673] Senedi mukaribdir (şaz ve münker değildir.) Bunu İbn Cerîr de Muhammed b. Avf'dan, o sûreyc'den diye rivayet ederek hadisi zikretmiş bulunmaktadır. Seleften daha başkaları ise bunu mürsel olarak rivayet etmiştir.

[7550] Ubeyd b. İshâk el-Attar, Kays b. er-Rabî'den rivayet ettiğine göre İbn Mes'ud şöyle demiştir: Kureyşliler Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: Bize Rabbini tanıt, dediler. Bunun üzerine *"De ki: O Allah'tır, bir tektir"* sûresi nazil oldu.[674] Taberânî dedi ki: Bunu el-Firyabi ve başkaları Kays'dan, o Ebû Âsım'dan, o Ebû Vâil'den mürsel olarak rivayet etmiştir.

[7551] Sonra Taberânî, Abdurrahman b. Osman et-Taifî yoluyla Ebû Hureyre'den şöyle dediğini rivayet etmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Her bir şeyin bir nispeti (tanıtımı) vardır. Allah'ın tanıtımı da: 'De ki: O Allah'tır, bir tektir' sûresindedir."*[675]

[7552] Bu sûrenin faziletine dair başka bir hadis: Ebu'r-Rical Muhammed b. Abdurrahman'ın, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevcesi Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın himayesinde bulunan annesi Abdurrahman kızı Amre'den rivayet

673 Ebû Ya'la, 2044. Senedinde Mücalid b. Said vardır. Pek kuvvetli bir ravi değildir ama bundan öncekine şahit olabilir.

674 Hasendir. Ubeyd zayıf olduğundan dolayı senedi zayıftır. Kays'ın da bazıları zayıf olduğunu söylerken, başkaları sika olduğunu söylemiştir. Hadisi Ebû Şeyh, el-Azame, 91'de Ebû Vail'den mürsel olarak rivayet etmiştir. Bununla birlikte bundan önceki rivayet buna şahitlik etmektedir.

675 Oldukça zayıftır. Taberânî, Evsat, 736'da rivayet etmiştir. Senedinde el-Vazi b. Nafi el-Ukayli vardır. İbn Maîn: Sika değildir. Buhârî hadisi münkerdir, Nesâî metruktur, Ahmed de sika değildir demiştir. Bk. Mizan, 9320. Heysemi de Mecma, 11543'de el-Vazi hadisi metruk birisidir demektedir.

Scanned with CamScanner

ettiğine göre, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir adamı bir seriyenin (askeri birliğin) başına komutan olarak gönderdi. O beraberindeki arkadaşlara namazlarında Kur'ân okur, okumasını da: *"De ki: O Allah'tır, bir tektir"* sûresi ile bitirirdi.

Geri döndüklerinde bu hususu Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e söylediler. Allah Rasûlü: *"Ona neden böyle bir şey yaptığını sorun"* buyurdu. Ona sordular. O da: Çünkü bu sûre Rahmân (Allah'ın) sıfatını anlatır. Ben de bu sûreyi okumayı seviyorum, dedi. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de bunun üzerine: *"Ona yüce Allah'ın da kendisini sevdiğini haber veriniz"* buyurdu.[676]

Buhârî bu hadisi (Sahihinin) Tevhid bölümünde böylece rivayet etmiştir. Kimileri de senette Muhammed ez-Zührî'yi düşürmekte ve bu hadisi doğrudan Ahmed b. Sâlih'in naklettiği bir rivayet olarak zikretmektedir. Bu hadisi ayrıca Müslim ve Nesâî de Abdullah b. Vehb, Amr b. el-Haris'den, o Said b. Ebî Hilal'den böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmişlerdir.

[7553] Başka bir hadis: Buhârî (Sahih'inin) Namaz bölümünde dedi ki: Enes dedi ki: Ensardan bir adam Kuba mescidinde kendilerine imamlık yapıyordu. Namazda onların önünde okunan sûrelerden herhangi bir sûreyi okuduğu her seferinde kıraatine *"De ki: O Allah'tır, bir tektir"* sûresiyle okumaya başlar ve onu bitirirdi. Sonra da onunla birlikte bir sûre daha okurdu. O her rekâtta bu işi yapıyordu. Arkadaşları onunla konuşarak: Sen bu sûreyi okuyarak kıraate başlıyorsun, sonra da bunun sana yeterli gelmeyeceği kanaatiyle bir başka sûre daha okuyorsun. Ya sadece bu sûreyi oku yahut onu bırakıp diğer sûreyi oku, dediler. O şöyle dedi: Ben onu okumayı terk etmem. Eğer size bu şekilde imamlık yapmamı istiyorsanız yaparım. Hoşunuza gitmiyorsa sizi bırakırım, dedi. Onlar da o kişinin aralarındaki en faziletlilerden olduğu kanaatinde idiler. Ondan başkasının da kendilerine imamlık yapmasından hoşlanmadılar. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) yanlarına gelince, ona durumu anlattılar. Allah Rasûlü: *"Ey filan! Arkadaşlarının sana emrettiğini yerine getirmene engel ne? Ve bu sûreyi her rekâtta okumanı sürdürmeye seni iten ne?"* buyurdu. O: Ben o sûreyi seviyorum, dedi. Allah Rasûlü: *"Senin o sûreye olan sevgin seni cennete koydu(racaktır)"* buyurdu.[677]

---

676 Buhârî, 7375; Müslim, 713; Nesâî, II, 171; İbn Hibbân, 793

677 Buhârî, 774'te muallâk olarak rivayet etmiş olup, Tirmizî, 2901; İbn Hibbân, 794; Beyhakî, II, 61'de mevsul olarak rivayet etmişlerdir.

Scanned with CamScanner

Hadisi bu şekilde Buhârî muallâk olarak, ama kesin bir ifade ile rivayet etmiş bulunmaktadır. Yine bu hadisi Ebû İsa et-Tirmizî de Cami'inde (Sünen'inde) Buhârî'den, o İsmail b. Ebî Uveys'den, o Abdulaziz b. Muhammed ed-Deraverdi'den, o Ubeydullah b. Ömer'den diyerek hadisi onun isnadı ile aynen zikretmiş olup, sonra da Tirmizî: Bu Ubeydullah'ın Sabit'ten naklettiği bir hadis olarak gariptir, demiştir.

[7554] (Tirmizî ayrıca) dedi ki: Mubarek b. Fedale de Sabit'ten, onun Enes'ten rivayet ettiğine göre bir adam şöyle dedi: Ey Allah'ın Rasûlü! Ben bu: *"De ki: O Allah'tır, bir tektir"* sûresini seviyorum, dedi. Allah Rasûlü: *"O sûreyi sevmen senin cennete girmene sebeptir"* buyurdu.[678]

[7555] Tirmizî'nin muallâk olarak naklettiği bu rivayeti İmam Ahmed müsnedinde muttasıl olarak rivayet ederek şöyle demiştir: Bize Ebu'n-Nadra tahdis etti. Enes dedi ki: Bir adam Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek: Ben *"De ki: O Allah'tır, bir tektir"* sûresini seviyorum, dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Senin o sûreyi sevmen cennete girmene sebeptir"* buyurdu.[679]

[7556] *Bu sûrenin Kur'ân'ın üçte birine denk olduğuna dair hadis:* Buhârî dedi ki: Ebû Said dedi ki: Bir adam bir diğer adamın: *"De ki: O Allah'tır, bir tektir"* sûresini okuduğunu ve onu tekrar edip durduğunu dinledi. Sabah olunca Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelip, bunu ona anlattı. Anlatan adam sanki bunu azımsıyor gibi idi. Bu sefer Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Nefsim elinde olana yemin ederim ki şüphesiz o, Kur'ân'ın üçte birine denktir."* -Ravilerden İsmail b. Câfer şunu ekledi:- Mâlik'ten, o Abdurrahman b. Abdullah'tan, o babasından, o Ebû Said'den şöyle dediğini nakletti: Kardeşim Katâde b. en-Numan, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den... diye rivayeti zikretti.[680]

Bunu yine Buhârî, Abdullah b. Yusuf ve el-Ka'nebi'den de rivayet etmiştir. Ayrıca bunu Ebû Dâvûd, el-Kanebi'den, Nesâî, Kuteybe'den, hepsi

678 Sahihtir. Tirmizî, 2901; Ahmed, III, 141, 151; Darimi, II, 460; İbn Hibbân, 792. Senedi şahitler arasında hasendir.

679 Sahihtir. Ahmed, III, 141, 150. Senedinde Mübârek'ten ötürü beis yoktur ama hadisin çeşitli rivayet yolları ve şahitleri vardır.

680 Buhârî, 5013, 5014, 6643, 7374; Ebû Dâvûd, 1461; Nesâî, II, 171 ve Amelu'l-Yevmi ve'l-Leyle, 698

Scanned with CamScanner

de Mâlik'ten böylece rivayet etmişlerdir. Katâde b. en-Numan'ın naklettiği hadisi Nesâî iki yoldan İsmail b. Câfer, Mâlik'ten böylece diye müsned olarak rivayet etmiş bulunmaktadır.

[7557] Başka bir hadis: Buhârî dedi ki: Ebû Said dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ashabına: *"Herhangi biriniz bir gecede Kur'ân'ın üçte birini okumaktan aciz midir?"* buyurdu. Ama bu onlara ağır geldi ve: Ey Allah'ın Rasûlü! Buna hangimizin gücü yeter? dediler. Allah Rasûlü: *"'O Allah'tır, bir tektir. O Samed'dir' sûresi Kur'ân'ın üçte biri(ne denk)dir"* buyurdu.[681]

Bunu İbrâhim b. Yezîd en-Nehâi ile ed-Dahhâk b. Şurahbil el-Hemdani el-Meşriki'nin her ikisinin Ebû Said'den naklettiği bir hadis olarak sadece Buhârî tahriç etmiştir. "el-Ferebrî[682] dedi ki: Ben Ebû Abdullah'ın Verrak'ı[683] Ebû Câfer Muhammed b. Ebî Hâtim'i şöyle derken dinledim: Ebû Abdullah el-Buhârî dedi ki: İbrâhim (b. Yezîd en-Nehâi)'in rivayeti ile hadis mürseldir, ed-Dahhâk (b. Şurahbil)'in rivayeti ile hadis müsnettir."

[7558] Başka bir hadis: İmam Ahmed dedi ki: Ebû Said el-Hudri dedi ki: Katâde b. en-Numan bir gecenin tamamını: *"De ki: O Allah'tır, bir tektir"* sûresini okuyarak geçirdi. Bu husus Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e söylenince: *"Nefsim elinde olana yemin ederim ki o Kur'ân'ın yarısına -yahut üçte birine- denktir"* buyurdu.[684]

[7559] Başka bir hadis: İmam Ahmed dedi ki: Abdullah b. Amr'dan rivayete göre Ebû Eyyûb el-Ensârî bir mecliste iken şöyle diyordu: Sizden herhangi biriniz her gece Kur'ân'ın üçte birini okuyarak namaz kılamaz mı? Meclistekiler: Buna herhangi bir kimsenin gücü yeter mi? dediler. O şöyle dedi: Şüphesiz: *"De ki: O Allah'tır, bir tektir"* sûresi Kur'ân'ın üçte biridir.

---

681 Buhârî, 5015

682 Bu nisbeti el-Firebrî olarak okuyanlar da bulunmakla birlikte, es-Sem'ânî, el-Ensâb adlı eserinde: "Fe ve Re harfleri fethalı, aralarındaki be harfi sâkin olarak okunur" demektedir. (Çeviren)

683 Verrak, Abdullah Aydınlı, Hadis Istılahları Sözlüğü'nde: Defter ve kağıt işleriyle yazarların müsvedde eserlerini temize çekmekle yahut temize çekilmiş eserlerini bakarak yazıp çoğaltmakla uğraşan kimse olarak açıklanmaktadır. (Çeviren)

684 Ahmed, III, 15. Senedi İbn Lehia zayıf olduğundan ötürü zayıftır. Vehen (gevşeklik, zayıflık) sadece "yarısı" ibaresindedir. Hadisin aslına ise bundan önceki rivayetler şahitlik etmektedir.

Scanned with CamScanner

(Abdullah b. Amr) dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ebû Eyyûb'un söylediklerini duyarak geldi ve: *"Ebû Eyyûb doğru söylemiştir"* buyurdu.[685]

[7560] Başka bir hadis: Ebû İsa et-Tirmizî dedi ki: Ebû Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Haydi toplanın size Kur'ân'ın üçte birini okuyacağım"* buyurdu. Toplananlar bir araya gelip toplandı. Sonra Allah'ın Nebîsi (sallallâhu aleyhi ve sellem) çıktı ve: *"De ki: O Allah'tır, bir tektir"* sûresini okudu. Sonra içeri girdi. Birimiz diğerine şöyle dedi: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ben size Kur'ân'ın üçte birini okuyacağım"* demişti.[686] Benim gördüğüm kadarıyla bu (içeri girişi) semadan ona gelen bir haber dolayısı iledir. Sonra Allah'ın Nebîsi dışarı çıktı ve şöyle buyurdu: *"Ben Kur'ân'ın üçte birini size okuyacağımı söylemiştim. Şunu bilin ki o Kur'ân'ın üçte birine denktir."*[687] Bu hadisi bu şekilde Müslim, Sahih'inde Muhammed b. Beşşar'dan böylece rivayet etmiştir. Tirmizî: Hasen, sahih, gariptir. Ebû Hazim'in adı da Selman'dır demektedir.

[7561] Başka bir hadis: İmam Ahmed dedi ki: Ebû Eyyûb Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Sizden biriniz bir gecede Kur'ân'ın üçte birini okumaktan aciz midir? Şüphesiz ki "Deki o Allah'tır, bir tektir. Allah'tır, Samed'dir" sûresini bir gecede okuyan bir kimse o gece Kur'ân'ın üçte birini okumuş olur"* buyurdu.[688]

Bu hadis İmam Ahmed'in Tusâî (dokuz ravili) bir isnad ile naklettiği bir hadistir. Bunu ayrıca Tirmizî ve Nesâî de Muhammed b. Beşşar Bundar'dan diye rivayet etmişlerdir ki Tirmizî: -"Ve Kuteybe" diye eklemektedir- her ikisi Abdurrahman b. Mehdi'den böylece rivayet etmişlerdir. Böylelikle bu hadis onlar için Uşârî (on ravili) olmuş olur. Tirmizî'nin rivayetinde de: "Ebû Eyyûb'un hanımından, o Ebû Eyyûb'dan" diye böylece rivayet etmiş sonra da şunları söylemiştir: Bu konuda Ebu'd-Derdâ, Ebû Said, Katâde b. en-Numan, Ebû Hureyre, Enes, İbn Ömer ve Ebû Mesud'dan da gelmiş rivayetler vardır. Bu hasen bir hadistir. Biz bu hadisi Zaide'den daha güzel ri-

685 Ahmed, II, 173. İbn Lehia zayıftır fakat bu sûrenin Kur'ân'ın üçte birine denk geldiği şahitleriyle mahfuz bir hadistir.

686 Müslim'deki rivayette: "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): Ben size Kur'ân'ın üçte birini okuyacağım demişti" ibaresi yoktur. (Çeviren)

687 Müslim, 812; Tirmizî, 2900; Ahmed, II, 429

688 Tirmizî, 2896; Nesâî, II, 172; Ahmed, V, 419. Çeşitli rivayet yollarıyla ve şahitleriyle hasen, sahih bir hadistir.

Scanned with CamScanner

vayet eden kimse olduğunu bilmiyoruz. Ayrıca onun bu rivayetine İsrâil ve el-Fudayl b. Iyâd da mutabaatta bulunmuştur. Şu'be ve daha başka sika raviler de bu hadisi Mansur'dan rivayet etmişler, ancak rivayetlerinde ızdıraba düşmüşlerdir, demektedir.

[7562] Başka bir hadis: Ahmed dedi ki: Abdurrahman b. Ebî Leyla, Ubeyy b. Ka'b'dan yahut da ensardan bir adamdan şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kim: "De ki: O Allah'tır, bir tektir" sûresini okursa, Kur'ân'ın üçte birini okumuş gibi olur."*[689] Bunu Nesâî de *Amelu'l-Yevmi ve'l-Leyle*'de Huşeym, Husayn'dan, o İbn Ebî Leyla'dan böylece rivayet etmiştir. Ancak onun rivayetinde: Hilal b. Yesaf adındaki ravi zikredilmemiştir.

[7563] Başka bir hadis: İmam Ahmed dedi ki: Ebû Mesud dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"'De ki: O Allah'tır, bir tektir' sûresi Kur'ân'ın üçte birine denktir."*[690] Bunu bu şekilde İbn Mâce de Ali b. Muhammed et-Tanafisi'den, o Veki'den böylece rivayet etmiştir. Nesâî de *Amelu'l-Yevmi ve'l-Leyle*, başka değişik yollardan Amr b. Meymun'dan merfu ve mevkuf olarak rivayet etmiştir.[691]

[7564] Başka bir hadis: İmam Ahmed dedi ki: Ebu'd-Derdâ'dan rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Sizden biriniz her gün Kur'ân'ın üçte birini okumaktan aciz midir?"* Ashab: Evet, ey Allah'ın Rasûlü! Biz bunu yapamayacak kadar güçsüz ve aciziz, dediler. Allah Rasûlü: *"Şüphesiz Allah Kur'ân'ı üç bölüme ayırmıştır ve 'De ki: O Allah'tır, bir tektir' sûresi de Kur'ân'ın üçte biridir"* buyurdu.[692] Bunu Müslim ve Nesâî, Katâde'nin böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmişlerdir.

[7565] Başka bir hadis: İmam Ahmed dedi ki: Ukbe b. Ebî Muayt'ın kızı Ümmü Külsum dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"'De ki: O Allah'tır, bir tektir' sûresi Kur'ân'ın üçte birine denktir."*[693] Bu

689 Ceyyiddir. Bunu Nesâî, Amelu'l-Yevmi ve'l-Leyle, 684; Ahmed, V, 141'de tahriç etmiş olup, çeşitli rivayet yolları ve şahitleriyle hasen, sahih bir hadistir.

690 İbn Mâce, 3789; Nesâî, Amelu'l-Yevmi ve'l-Leyle, 698; Ahmed, IV, 122. Senedi sahihtir, çeşitli şahitleri vardır.

691 Mevkuf rivayet, merfu olan rivayeti illetli duruma düşüremez çünkü burada söz konusu merfu hadis meşhur sınırına ulaşmaktadır.

692 Müslim, 259, h. 811; Nesâî, Amelu'l-Yevmi ve'l-Leyle, 706; Ahmed, VI, 442, 447

693 Sahihtir. Amelu'l-Yevmi ve'l-Leyle, 700; Ahmed, VI, 404

Scanned with CamScanner

bu şekilde Nesâî, *Amelu'l-Yevmi ve'l-Leyle*'de Amr b. Ali'den, o Umeyye b. el-Halid'den böylece rivayet etmiştir. Sonra bunu Mâlik, ez-Zührî'den, o Humeyd b. Abdurrahman'dan yoluyla onun sözü olarak rivayet etmiştir.

[7566] Yine Nesâî, *Amelu'l-Yevmi ve'l-Leyle* adlı eserinde bunu Muhammed b. İshâk'ın naklettiği bir hadis olarak rivayet etmiştir. Humeyd b. Abdurrahman dedi ki: Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından birkaç kişi kendisine Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu tahdis ettiler: *"'De ki: O Allah'tır, bir tektir' sûresi bu sûreyi okuyarak namaz kılan kimseler için Kur'ân'ın üçte birine denktir."*[694]

[7567] Bu sûreyi okumanın cennete girmeyi gerektiren bir sebep olduğuna dair başka bir hadis: İmam Mâlik b. Enes dedi ki: Ebû Hureyre dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte gidiyorduk. Bir adamın: *"De ki: O Allah'tır, bir tektir"* sûresini okumakta olduğunu duyunca, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Gerekti"* buyurdu. Ben: Ne gerekti? dedim. O: *"Cennet"* buyurdu.[695] Bunu Tirmizî ve Nesâî de Mâlik'in naklettiği bir hadis olarak rivayet etmiş, Tirmizî: Hasen, sahih, gariptir. Biz bunu ancak Mâlik'in naklettiği bir hadis olarak biliyoruz demiştir.

[7568] *"Senin bu sûreye olan sevgin cennete girmene sebeptir"* hadisi daha önceden geçti.[696]

[7569] Bu sûrenin defalarca okunmasına dair bir hadis: Hâfız Ebû Ya'lâ e-Mevsılî dedi ki: Enes dedi ki: Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Herhangi biriniz bir gecede: "De ki: O Allah'tır, bir tektir" sûresini üç defa okuyamaz mı? Bu hiç şüphesiz Kur'ân'ın üçte birine denktir."*[697] Bu zayıf bir isnattır.

[7570] Bundan daha ceyyid başka bir hadis: İmam Ahmed'in oğlu Abdullah dedi ki: Muaz b. Abdullah b. Hubeyb babasından şöyle dediğini nak-

694 Nesâî, Amelu'l-Yevmi ve'l-Leyle, 701. Senedi hasendir. İbn İshâk, Nesâî'deki rivayetinde açıkça tahdis lafzını zikretmiş bulunmaktadır.

695 Mâlik, I, 208; Tirmizî, 2898; Nesâî, 707. Senedi Ubeydullah'tan ötürü şahitler arasında hasendir.

696 Daha önce geçti ve sahih bir hadistir.

697 Ebû Ya'la, 4118; Heysemi, Mecma, 11549, 11150: Ubeys b. Mûsâ metruk bir ravidir diyerek. Ayrıca senedinde Yezîd b. Eban er-Rekaşi vardır. O da zayıf bir ravidir fakat bundan sonraki rivayet ona şahitlik etmektedir. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

letti: Hem susuz kalmıştık, hem de karanlıkta idik. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i bize namaz kıldırması için bekledik. Dışarı çıktı, elimden tuttu ve: *"De"* buyurdu. Ben sustum. O: *"De"* buyurdu. Ben: Ne diyeyim? dedim. O: *"Biri akşamı ettiğin, diğeri sabahı ettiğin zaman her gün iki defa olmak üzere "De ki: O Allah'tır, bir tektir" sûresi ile muavvizateyn (Felâk ve Nas) sûrelerini üçer defa oku"* buyurdu.[698] Bunu Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî de İbn Ebî Zi'b'in böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmişler, Tirmizî: Bu yoldan hasen, gariptir demiştir. Yine bunu Nesâî başka bir yoldan Muaz b. Abdullah b. Hubeyb'den, o babasından, o Ukbe b. Âmir'den deyip hadisi zikretmektedir.

[7571] Bu hususta başka bir hadis: İmam Ahmed dedi ki: Temim ed-Dari dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kim: Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur, birdir, tektir, Samed'dir. O ne bir eş, ne bir evlat edinmiştir. Kimse de onun dengi değildir diye on defa söylerse ona kırk milyon hasene yazılır."*[699] Bu hadisi sadece Ahmed rivayet etmiştir. Buhârî ve başkaları el-Halil b. Murre'nin tamamen zayıf olduğunu söylemişlerdir.

[7572] Başka bir hadis: İmam Ahmed dedi ki: Sehl b. Muaz b. Enes el-Cuheni babasından, o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivayet etti: *"Kim: 'De ki: O Allah'tır, bir tektir' sûresini sonuna kadar on defa okursa Allah ona cennette bir köşk bina eder."* Bunun üzerine Ömer: Ey Allah'ın Rasûlü! O halde biz de bunu çokça okuruz, deyince, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Allah('ın bağışı) daha çok ve daha hoştur"* buyurdu.[700] Bunu sadece İmam Ahmed rivayet etmiştir.

[7573] Bunu Ebû Muhammed ed-Darimi de Müsned'inde rivayet ederek şöyle demektedir: Said b. el-Müseyyeb dedi ki: Allah'ın Nebîsi (sallallâhu

698 Hasendir. Ebû Dâvûd, 5082; Nesâî, es-Sünenu'l-Kübra, 7860; Tirmizî, 3575. Senedi hasendir. Ayrıca bunu Nesâî, 7852'de Ukbe b. Amir'in naklettiği bir hadis olarak tahriç etmiş olup, senedi hasendir.

699 Batıldır. Ahmed, IV, 103. Senedi el-Halil b. Murre dolayısıyla -İbn Kesir'in de dediği gibi- oldukça zayıftır. İbn Hibbân, el-Mecruhin, I, 286'da: el-Halil b. Murre meçhul ravilerden naklettiği rivayetleri münker olan birisidir. Ayrıca o kalb edilmiş bir nüsha da rivayet etmiştir demektedir.

700 Ahmed, III, 437. Senedi zayıftır. Hadis zayıf raviler zinciri ile rivayet edilmiştir: İbn Lehia, İbn Faid ve İbn Muaz. Üçü de zayıftırlar ama bundan sonraki mürsel rivayet buna şahitlik etmektedir.

Scanned with CamScanner

aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kim: 'De ki: O Allah'tır, bir tektir' sûresini on defa okursa Allah da ona cennette bir köşk bina eder. Kim onu yirmi defa okursa Allah ona cennette iki köşk bina eder, kim onu otuz defa okursa Allah da ona cennette üç köşk bina eder."* Bunun üzerine Ömer b. el-Hattab şöyle dedi: O takdirde köşkler çok çoğalır. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Allah bundan daha da fazlasını verebilir"* buyurdu.[701] Bu ceyyid, mürsel bir rivayettir.

[7574] Başka bir hadis: Hâfız Ebû Ya'la dedi ki: Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurdu: *"Kim: 'De ki: O Allah'tır, bir tektir' sûresini elli defa okuyacak olursa ona elli yılın günahları bağışlanır."*[702] Senedi zayıftır.

[7575] Ebû Ya'la dedi ki: Enes dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kim bir günde "De ki: O Allah'tır, bir tektir" sûresini iki yüz defa okursa Allah ona bin beş yüz hasene yazar. Üzerinde borç olması hali müstesna."*[703] Senedi zayıftır. Buhârî ve başkaları Hâtim b. Meymun'un zayıf olduğunu söylemiştir.

[7576] Bunu Tirmizî de Muhammed b. Merzuk'dan, o Hâtim b. Meymun'dan böylece rivayet etmiştir. Tirmizî'deki lafzı şöyledir: *"Her kim bir günde iki yüz defa: "De ki: O Allah'tır, bir tektir" sûresini okuyacak olursa -üzerinde borç olması hali dışında- elli yıllık günahı silinir."*[704]

[7577] Tirmizî dedi ki: Yine bu senetle Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğu nakledilmiştir: *"Kim yatağı üzerinde uyumak isteyip de sağ yanına yattıktan sonra "De ki: O Allah'tır, bir tektir" buyruğunu yüz defa okursa kıyâmet günü olunca aziz ve celil Rabb ona: Kulum sen sağ tarafından*

---

701 Mürseldir. Darimi, II, 459

702 Münkerdir. Darimi, II, 461. Senedinde Nûh b. Kays vardır. Bir parça zayıftır. Muhammed el-Attar'ın, Ümmü Kesir'den gelen rivayetine gelince her ikisine ait bir biyografi bulamadım. Durum ne olursa olsun metin münkerdir, hadiste gevşek (zayıf) olduğuna delalet eden bir mübalağa vardır.

703 Ebû Ya'la, 3365; İbn Adiyy, II, 439. Senedi oldukça zayıftır çünkü Hâtim b. Meymun zayıf bir ravidir. Tirmizî de gariptir sözüyle hadisin zayıf olduğunu ifade etmiştir. Aynı şekilde İbn Adiyy de, İbn Hibbân da el-Mecruhin, I, 271'de zayıf olduğunu belirtmiş ve sözü geçen Hâtim sebebiyle illetli olduğunu söylemişlerdir. Metin de münkerdir çünkü metinde açık bir mübalağa vardır. Bu da batıl oluşunun bir belirtisidir.

704 Tirmizî, 2898. Senedi de önceki gibi zayıftır, metin de münkerdir. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

cennete gir, buyurur."[705] Sonra Tirmizî: Sabit'in naklettiği bir hadis olarak gariptir. Bu başka bir yoldan da yine ondan rivayet edilmiştir, demektedir.

[7578] Ebû Bekr el-Bezzâr dedi ki: Bize Sabit, Enes'ten şöyle dediğini tahdis etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kim: 'De ki: "O Allah'tır, bir tektir' sûresini iki yüz defa okursa Allah onun iki yüz yıllık günahını siler."*[706] Sonra (Bezzâr) dedi ki: "Biz bu hadisi Sabit'ten, el-Hasan b. Ebî Câfer ile el-Ağleb b. Temim'den başka rivayet eden kimse olduğunu bilmiyoruz. Her ikisi de hıfzlarının kötülüğü bakımından birbirine yakındır."

[7579] Bu sûrenin ihtiva ettiği isimlerle dua etmek hakkında başka bir hadis: Nesâî bu sûrenin tefsiri ile ilgili rivayetleri kaydederken der ki: Bize Abdullah b. Bureyde'nin babasından tahdis ettiğine göre o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte mescide girdi. Namaz kılmakta olan bir adamla karşılaştılar. Dua ederken şöyle diyordu:

اللهم، إني أسألك بأني أشهد أن لا إله إلا أنت، الأحد الصمد، الذي لم يلد ولم يولد، ولم يكن له كفوا أحد

"Allah'ım' Ben senden başka hiçbir ilah olmadığına, senin bir ve tek, samed, doğurmamış, doğmamış, kimsenin de dengin olmadığına şahadet etmek sûretiyle senden dilerim ki" Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"Nefsim elinde olana yemin ederim ki o, anılarak kendisinden bir şey istendiğinde verdiği, anılarak kendisine dua edildiğinde duayı kabul ettiği İsm-i A'zamıyla O'ndan dilekte bulunmuş oldu."*[707] Bunu diğer Sünen sahipleri çeşitli yollardan Mâlik b. Miğvel'den, o Abdullah b. Bureyde'den, o babasından böylece rivayet etmiş olup, Tirmizî: Hasen, gariptir demiştir.

---

705 Senedi önceki gibi zayıftır. Metin de oldukça münkerdir çünkü Kur'ân-ı Kerim'i ya da bir kısmını ezberlemekle meşgul olmak, onun müzakeresini yapmak, her gün aynı sûreyi onlarca defa tekrar etmekten ibaret bir şekilde Kur'ân okumaktan daha faziletlidir. Buna dikkat edelim. Tevfik Allah'tandır.

706 Oldukça zayıftır. Bezzâr, III, 84. Ağleb b. Temim dolayısıyla illetli olduğunu belirtmiştir. O da hadisi münker birisidir. Bu değerlendirmede Buhârî'ye aittir. Metin de ayrıca münkerdir. Bundan önceki hadis ile ilgili değerlendirmelere de bakınız.

707 Ceyyiddir. Ebû Dâvûd, 1493; Tirmizî, 3475; İbn Mâce, 3857; Ahmed, V, 350. Daha önceden geçti.

Scanned with CamScanner

[7580] Farz namazdan sonra bu sûreyi on defa okumaya dair başka bir hadis: Hâfız Ebû Ya'la dedi ki: Câbir b. Abdullah dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Üç haslet vardır ki kim onları iman ile birlikte gerçekleştirirse cennet kapılarından dilediğinden (cennete) girer ve ona Huru ıyn'den dilediği kadar da eş verilir: Katilini affeden, gizlice bir borcu ödeyen ve her farz namazın arkasından on defa: 'De ki: O Allah'tır, bir tektir' sûresini okuyan"* (Câbir) dedi ki: Bunun üzerine Ebû Bekr: Ey Allah'ın Rasûlü! Ya bunların (bu hasletlerin) birine sahip olursa, dedi. Allah Rasûlü: *"Yahut bunlardan birisine sahip olursa"* buyurdu.[708]

[7581] Bu sûreyi eve girerken okumaya dair hadis: Hâfız Ebu'l-Kâsım Taberânî dedi ki: Cerîr b. Abdullah dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kim: 'De ki: O Allah'tır, bir tektir' sûresini evine girdiği zaman okuyacak olursa fakirliği o ev halkından ve komşulardan uzaklaştırır, yok eder."*[709] Senedi zayıftır.

[7582] Diğer durumlarda bu sûreyi çokça okumaya dair hadis: Hâfız Ebû Ya'la dedi ki: Enes b. Mâlik diyor ki: Tebuk'te Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte idik. Güneş daha önce benzerini görmediğimiz bir şekilde ışıklı, parıltılı ve nurlu olarak doğdu. Cebrâil Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e geldi. Allah Rasûlü: *"Ey Cebrâil! Neden güneşin daha önce görmediğim bir şekilde bugün ışıklı, nurlu ve parıltılı doğduğunu görüyorum?"* buyurdu. Cebrâil: Bunun sebebi şudur: Muâviye b. Muâviye el-Leysi bugün Medine'de vefat etti. Allah ona namazını kılmak üzere yetmiş bin melek gönderdi. Allah Rasûlü: *"Bu nedendir?"* diye sordu. Cebrâil: O, gece gündüz yürürken, ayakta iken, otururken *"De ki: O Allah'tır, bir tektir"* sûresini çokça okurdu. Ey Allah'ın Rasûlü! Senin için yeri sıkıştırıp, bir araya getirip de onun namazını

708 Ebû Ya'la, 1794. Senedi oldukça zayıftır çünkü senedinde Ebû Şeddad vardır. O meçhul birisidir. Ömer b. Nebhan ise hadis rivayetinde zayıftır. Heysemi, Mecma, X, 102'de sadece Ömer b. Nebhan'dan ötürü illetli olduğuna işaret etmiş ve: O metruk birisidir demiştir.

709 Oldukça zayıf bir isnat ile batıl bir metin. Bunu Taberânî, 2419'da tahriç etmiş olup, illeti Mervan b. Sâlim'dir. el-Cezeri nispetli olup, hadisi metruk birisidir. Ebû Arube el-Harrani hadis uydurmakla onu itham etmiştir. Bu hadis de onun uydurmalarından birisi olduğunun delilidir. Çünkü bütün Müslümanlar bu sûreyi her durumda okuyup durdukları halde onlardan fakirliği ve darlığı kaldırmamaktadır. İkinci bir illeti daha vardır ki o da Muhammed b. el-Farac el-Müslim'dir. Hadisi münker birisidir. Bk. Mizan, 8050

Scanned with CamScanner

kılmaya ne dersin? dedi. Allah Rasûlü: *"Olur"* buyurdu ve onun namazını kıldı.[710] Bu hadisi aynı şekilde Hâfız Ebû Bekr el-Beyhakî de *Delailu'n-Nubuvve*'de Yezîd b. Harun el-Ala Ebû Muhammed yoluyla rivayet etmiştir. Kendisi ise hadis uydurmakla itham edilmiş birisidir. Allah en iyi bilendir.

[7583] Başka bir rivayet yolu: Ebû Ya'la dedi ki: Enes dedi ki: Cebrâil, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e inip: Muâviye b. Muâviye el-Leysi vefat etti. Onun cenaze namazını kılmayı ister misin? dedi. Allah Rasûlü: *"Evet"* buyurdu. Cebrâil de kanadıyla yere vurdu. İtaatle boyun eğmedik ne bir ağaç, ne bir tümsek kaldı. Naaşı kaldırıldı, ona baktı. Onun üzerine tekbir getirdi. Arkasında da iki saf melek vardı, her bir safta da yetmiş bin melek bulunuyordu. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ey Cebrâil! Yüce Allah onu bu mevkiye hangi sebeple ulaştırdı?"* buyurdu. Cebrâil: *"De ki: O Allah'tır, bir tektir"* sûresini sevmesi. Bunu gelirken, giderken, ayaktayken, otururken ve her durumda okumasıdır, dedi.[711]

Bunu Beyhakî, Osman b. el-Heysem el-Müezzin, Mahbub b. Hilal'den, o Atâ b. Ebî Meymun'dan, o Enes'ten diye nakledip, hadisi zikretmiştir. Doğrusu bu (senet ile rivayet edilmesi)dir. Mahbub b. Hilal hakkında Ebû Hâtim er-Râzî: Meşhur değildir demiştir. Bu ayrıca çeşitli yollardan da rivayet edilmiştir ama kısa kesmek için onları terk ettik, bunların hepsi de zayıf yollardır.

[7584] Muavizeteyn (Felâk ve Nas) sûreleri ile birlikte bu sûrenin faziletine dair başka bir hadis: İmam Ahmed dedi ki: Ukbe b. Âmir dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile karşılaştım. Ben ondan önce davranıp elini tuttum ve: Ey Allah'ın Rasûlü! Mü'minlerin kurtuluşu ne ile olur dedim.

---

710 Senedi zayıftır. Metin münkerdir. Bunu Ebû Ya'la, 4267; İbn Hibbân, el-Mecruhin, II, 181'de el-Ala Ebû Muhammed es-Sakafi'nin naklettiği bir hadis olarak tahriç etmişlerdir. Kendisi ise hadisi metruk birisidir. Ali el-Medini yalancılıkla onu itham etmiş, İbn Hibbân: Hadisi münkerdir. Ayrıca ben ashab-ı kiram arasında adı Muâviye b. Muâviye el-Leysi olan birisi olduğunu bilmiyorum. Bu hadisi Şam ahalisinden bir şeyh (bir hadis ravisi) çalmış ve onu Bakiye'den, o Muhammed b. Ziyad'dan, o Ebû Ümâme'den diye rivayet etmiştir demektedir.

711 Senedi zayıftır. Ebû Ya'la, 4268; Beyhakî, Delail, V, 246'da tahriç etmiştir. Senedinde Mahbub b. Hilal vardır. Zehebî, Mizan, 7085'te: Tanınmamaktadır, hadisi münkerdir. Naklettiği rivayetleri mahfuz değildir derken, İbn Hibbân da: Ubeydullah'tan onun nakletmediği hadisleri rivayet etmektedir demiştir. İbn Abdilberr de: Bu hadislerin senetleri kavi değildir. Eğer bunlar ahkâma dair olsalardı bunların hiçbirisi delil olmazdı demektedir. Bk. el-İsabe ve el-İstiab, Muâviye b. Muâviye el-Leysi'nin biyografisi.

Scanned with CamScanner

O şöyle buyurdu: *"Ey Ukbe dilini koru, evin sana yetsin ve günahın için de ağla."* (Ukbe) dedi ki: Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) benimle karşılaştı. O benden önce davranıp elimden tuttu ve: *"Ey Ukbe b. Âmir! Sana Tevrat'ta, İncil'de, Zebur'da ve Kur'ân-ı Kerim'de indirilmiş en hayırlı üç sûreyi öğretmeyeyim mi?"* buyurdu. Ben: Öğret. Allah beni sana feda etsin, dedim. Şöyle dedi: Allah Rasûlü bana: *"De ki: O Allah'tır, bir tektir"* (diye başlayan ihlas) sûresini; *"De ki: Sabahın Rabbine sığınırım"* (diye başlayan Felâk) sûresini ve *"De ki: Sığınırım insanların Rabbine"* (diye başlayan Nas) sûresini okumayı öğretti. Sonra şöyle buyurdu: *"Ey Ukbe! Bunları unutma ve bunları okumadıkça bir gece olsun geçirme."* (Ukbe) dedi ki: Bana bunları unutma, dediğinden beri bunları unutmadım ve bunları okumadan hiçbir gece geçirmedim. Ukbe dedi ki: Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile karşılaştım. Ben ondan önce davranıp, elinden tuttum ve: Ey Allah'ın Rasûlü! Bana amellerin en faziletlilerini haber ver, dedim. Şöyle buyurdu: *"Ey Ukbe! Senin akrabalık bağlarını kopartıp, kesenin sen akrabalık bağını gözet. Seni mahrum bırakana sen ver, sana zulmedenden sen yüz çevir (ona haksızlık etme)."*[712] Tirmizî bunun bir kısmını "Zühd" bölümünde Ubeydullah b. Zahr, Ali b. Yezîd'den diye rivayet etmiş olup, bu hasen bir hadistir, demiştir.

[7585] Bunu Ahmed de başka bir yoldan şöylece rivayet etmiştir: Ukbe b. Âmir, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den ... diyerek hadisi aynen rivayet etmiştir.[713] Bunu sadece Ahmed rivayet etmiş bulunmaktadır.

[7586] Bu sûreleri şifa bulmak maksadıyla okumaya dair başka bir hadis: Buhârî dedi ki: Âişe'den rivayete göre, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) gece yatağına girdiğinde ellerini birbirine kavuşturur sonra onlara üfler sonra da ellerine: *"De ki: O Allah'tır, bir tektir"* ve *"De ki: Sabahın Rabbine sığınırım"* ve: *"De ki: Sığınırım insanların Rabbine"* sûrelerini ellerine okur sonra da elleri ile vücudunun yetiştiği kadarını sürer (sıvazlar)dı. Bunu yaparken de

712 Ahmed, IV, 148; Taberânî, XVII, 281. Senedi zayıftır. İki illeti vardır. Ali b. Yezîd'in nispeti el-Elhani'dir, metruktur ve hiçbir şey değildir. el-Kâsım ise zayıf bir ravidir. Çok sayıda münker rivayetleri bulunmaktadır. Fakat hadisin baş taraflarının Ebû Zerr'den ve başkalarından gelen şahitleri vardır. Aynı şekilde son kısmının da şahitleri vardır. Bundan sonraki rivayete de bakınız. Hadisteki vehen (zayıflık) sadece "Tevrat, İncil ve Zebur'da... indirilmiş" ibarelerindedir.

713 Hasendir. Ahmed, IV, 158-159. Heysemi, 1157'de: Ravileri sikadırlar demektedir fakat bunda "... indirilmemiştir..." denilmektedir. Sahih olan da budur.

Scanned with CamScanner

önce başından, yüzünden ve vücudunun ön taraflarından başlardı. Bunu da üç defa tekrar ederdi.[714] Bunu böylece Sünen sahipleri de Ukayl'in bu şekilde naklettiği bir hadis olarak rivayet etmişlerdir.

قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ﴿١﴾ اللَّهُ الصَّمَدُ ﴿٢﴾ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ ﴿٣﴾ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ ﴿٤﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;

1. De ki: O Allah'tır, bir tektir.

2. (O) Allah'tır, Samed'dir.

3. Doğurmamıştır, doğurulmamıştır.

4. Kimse de onun dengi değildir.

Tefsiri:

Sûrenin nüzul sebebi daha önceden geçti.

İkrime dedi ki: Yahudiler: Biz Allah'ın oğlu Uzeyr'e ibadet ediyoruz. Hıristiyanlar: Biz Allah'ın oğlu Mesih'e ibadet ediyoruz. Mecûsîler: Biz güneşe ve aya ibadet ediyoruz. Müşrikler de: Biz de putlara ibadet ediyoruz deyince, Allah da Rasûlü'ne (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"De ki: O Allah'tır, bir tektir"*(diye başlayan İhlâs sûresin)i indirdi. Yani o benzeri yardımcısı, eşi, onun gibisi ve dengi olmayan, bir ve tektir.

Bu *"ehad (bir tek)"* lafzı ispat (olumlu) halinde ancak aziz ve celil Allah hakkında kullanılır. Çünkü bütün sıfat ve fiillerinde kâmil olan odur.

Şanı mübarek ve yüce Allah'ın: *"Allah'tır, Samed'dir"* buyruğu ile ilgili olarak İkrime, İbn Abbâs'tan naklen dedi ki: İhtiyaçlarında ve dileklerinde bütün yaratılmışların kendisine yöneldiği kişi demektir. Ali b. Ebî Talha da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: O efendiliğinde kemale sahip, seyyiddir. Şerefi kemal mertebesinde olan şeriftir, azameti kemal derecesinde azimdir, hilmi kemal derecesinde olan halimdir, ilmi kemal derecesinde olan alîmdir, hikmeti kemal derecesinde olan hakîmdir. O bütün şeref ve efendilik türlerinde kemale sahip olandır. O her türlü eksiklikten münezzeh olan

714 Buhârî, 5017; Ebû Dâvûd, 5056; Tirmizî, 3402; Nesâî, Amelu'l-Yevmi ve'l-Leyle, 793

Scanned with CamScanner

Allah'tır. İşte onun bu niteliği ondan başkası hakkında söz konusu olamaz. Onun dengi yoktur, onun gibi hiçbir şey yoktur. Vâhid ve kahhâr Allah her türlü eksiklikten münezzehtir.

A'meş, Şakik'den, o Ebû Vail'den naklen dedi ki: *"Samed'dir"* yani efendiliği en ileri derecede seyyiddir. Bunu aynı zamanda Asım da Ebû Vail'den, o İbn Mes'ud'dan böylece rivayet etmiştir.

Mâlik, Zeyd b. Eslem'den naklen: *"Samed'dir"* seyyiddir demiştir. Hasan ve Katâde de: O yarattıklarından sonra baki kalandır diye açıklamışlardır. Yine Hasan: *"Samed'dir"* yani asla zevali olmayan, hayy'dır, kayyum'dur, diye açıklamıştır.

İkrime dedi ki: *"Samed'dir"* kendisinden hiçbir şey çıkmayan ve yemek yemeyendir, demektir. er-Rabî b. Enes dedi ki: O doğurmamış ve doğurulmamış olandır.

Bu açıklamasıyla sonra gelen ifadeyi onun tefsiri kabul etmiş gibidir ki o da yüce Allah'ın: *"Doğurmamıştır, doğurulmamıştır"* buyruğudur. Bu da güzel bir tefsirdir. İbn Cerîr'in, Ubeyy b. Ka'b'dan bu hususta naklettiği hadis daha önce geçti.[715] O hadis bu hususta açık bir ifade taşımaktadır.

İbn Mes'ud, İbn Abbâs, Said b. el-Müseyyeb, Mücâhid, Abdullah b. Bureyde ve yine İkrime, Said b. Cubeyr, Atâ b. er-Rebâh, Atiyye el-Avfî, Dahhâk ve Süddî: *"Samed'dir"* karnı olmayandır, diye açıklamışlardır.

Süfyân da Mansur'dan, o Mücâhid'den: *"Samed'dir"* karnı karın boşluğu olmayan demektir diye açıklamaktadır. Şa'bî dedi ki: Yemek yemeyen ve içecek içmeyene denilir. Yine Abdullah b. Bureyde: *"Samed'dir"* parıl parıl parıldayan bir nurdur diye açıklamıştır.

Bütün bunları İbn Ebî Hâtim, Beyhakî ve Taberânî rivayet edip naklet-mişlerdir. Aynı şekilde Ebû Câfer b. Cerîr de bunların çoğunluğunu senetleriyle birlikte zikretmiştir.

[7587] Yine (Taberî) dedi ki: Abdullah b. Bureyde babasından şöyle dediğini nakletti: Ben onun bunu ancak merfu olarak rivayet ettiğini biliyorum. (Allah Rasûlü) buyurdu ki: *"'Samed' karın boşluğu olmayandır."*[716] Bu ol-

715 Sûrenin baştaraflarında geçmişti.

716 Oldukça zayıftır. Doğrusu mevkuf olduğudur. Bunu Taberânî, 1162'de tahriç etmiştir.

Scanned with CamScanner

dukça gariptir. Sahih olan bunun Abdullah b. Bureyde'ye mevkuf bir rivayet olduğudur.

Hâfız Ebu'l-Kâsım Taberânî de *"es-Sünne"* adlı eserinde *"Samed'dir"* buyruğunun tefsiri ile alakalı bu görüşlerin birçoğunu kaydettikten sonra şunları söylemektedir: Bütün bunlar sahih açıklamalardır. Hepsi de aziz ve celil Rabbimizin sıfatlarıdır. O ihtiyaçların kendisine arz edildiğidir, o efendiliği en ileri derecede olandır, o karın boşluğu olmayan, yemeyen içmeyen ve yarattıklarından sonra baki kalacak olan Samed'dir.

Beyhakî de yine buna yakın açıklamada bulunmuştur.

Yüce Allah'ın: *"Doğurmamıştır, doğurulmamıştır. Kimse de onun dengi değildir"* buyruğu şu demektir: Onun ne çocuğu, ne babası, ne de eşi vardır.

Mücâhid dedi ki: *"Kimse de onun dengi değildir"* buyruğu şu demektir: Yani onun zevcesi, eşi yoktur. Bu da yüce Allah'ın: *"Gökleri ve yeri yoktan var eden odur. Onun bir eşi yokken nasıl bir oğlu olabilir? Hem her şeyi o yaratmıştır."* (En'âm, 101) buyruğu gibidir. Yani her şeyin mutlak sahibi ve yaratıcısı odur. Nasıl olur da onun yarattıkları arasında ona benzeyen yahut da ona yakın birisi bulunabilir. Yücedir ve münezzehtir o.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Rahmân evlat edindi dediler. Andolsun ki siz pek çirkin bir şey söylediniz. Bundan dolayı neredeyse gökler çatlayacak, yer yarılacak ve dağlar parçalanıp, dağılarak yıkılacak. Rahmân'a evlat isnad ettiler diye. Halbuki Rahmân'a evlat edinmek yaraşmaz. Göklerde ve yerde kim varsa hepsi Rahmân'ın huzuruna ancak kul olarak gelecektir. Andolsun ki hepsini kuşatıp, onları teker teker saymıştır. Hepsi kıyâmet gününde ona yalnız başlarına gelirler."* (Meryem, 88-95) Yine yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Rahmân evlat edindi dediler. O bundan münezzehtir. Aksine onlar ikram olunan kullardır. Sözleri ile onun önüne geçemezler. Onlar onun emri gereğince iş görürler."* (Enbiyâ, 26-27) *"Onlar kendisi ile cinler arasında bir nesep uydurdular. Andolsun ki muhakkak cinler de onların hazır edileceklerini bilmişlerdir. Allah onların nitelendirmelerinden münezzehtir."* (Sâffât, 158-159)

Heysemi, Mecma, 11530'da: Senedinde Sâlih b. Hayyân vardır. O zayıf birisidir demektedir. İkinci bir illeti de A'meş'in gözleri kör olduktan sonra elinden tutan zat olan Abdullah b. Said'dir. Ebû Dâvûd: Onun rivayetleri arasında uydurma hadisler de vardır demiştir. Bk. Mizan, 5364

Scanned with CamScanner

[7588] Sahih'te yani Buhârî'nin Sahihinde şöyle buyurulmuştur: *"Kendisini rahatsız edecek bir şey duyduğundan ötürü Allah'tan daha çok sabreden hiç kimse yoktur. Onlar onun çocuğunun olduğunu iddia ediyorlar. Bununla birlikte o, onları rızıklandırmakta, onlara afiyet vermektedir."*[717]

[7589] Yine Buhârî dedi ki: Ebû Hureyre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Aziz ve celil Allah buyurdu ki: Ademoğlu beni yalanladı. Halbuki o bunu yapmamalıydı. Bana ağır sözler söyledi. Halbuki o bunu yapmamalıydı. Onun beni yalanlaması: Beni ilkin yarattığı gibi tekrar yeniden yaratmayacaktır, demesidir. Halbuki ilk olarak yaratmak, benim için onu yeniden yaratmaktan daha kolay bir şey değildir. Onun bana ağır sözler söylemesine gelince, Allah çocuk edindi, demesidir. Halbuki ben bir ve tek olanım. Doğurmamış ve doğurulmamış olan samedim, hiçbir dengi olmayanım."*[718] Buhârî bu iki hadisi bu iki yoldan tek başına (münferid olarak) rivayet etmiştir.

İhlâs sûresi tefsirinin sonu.

Hamd ve minnet Allah'a mahsustur.

717 Bunu Buhârî ve başkaları tahriç etmiş olup, daha önceden geçmişti.

718 Daha önce Nahl sûresi 40. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

MUAVVİZATEYN (KENDİLERİ İLE ALLAH'A SIĞINILAN) İKİ SÛRENİN (FELÂK VE NÂS SÛRELERİNİN) TEFSİRİ

[7590] İmam Ahmed dedi ki: Zirr b. Hubeyş dedi ki: Ubeyy b. Ka'b'a dedim ki: İbn Mes'ud Muavvizateyn'i (Felâk ve Nâs sûrelerini) mushafına yazmıyor, dedim. O şöyle dedi: Şahadet ederim ki, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana şunu haber vermiştir: Cebrâil (a.s) ona dedi ki: *"De ki: Sabahın Rabbine sığınırım."* Ben de onu söyledim. O: *"De ki: Sığınırım insanların Rabbine"* dedi. Ben de onu söyledim. Biz de Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in dediğini diyoruz.[719]

[7591] Bunu Ebû Bekr el-Humeydi de Müsned'inde rivayet etmiş bulunmaktadır. Zirr b. Hubeyş dedi ki: Ben Ubeyy b. Ka'b'a Muavvizateyn hakkında sordum ve: Ey Ebu'l-Münzîr! Kardeşin bu iki sûreyi mushaftan kazıyor, dedim. O: Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e sordum. O şöyle buyurdu dedi: *"Bana: 'Deki' denildi, ben de dedim."* Biz de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in dediği gibi diyoruz.[720]

[7592] Ahmed dedi ki: Zirr dedi ki: Ben İbn Mes'ud'a Muavvizateyne dair sordum. Şöyle dedi: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bu iki sûre hakkında soru sordum. O şöyle dedi: *"Bana denildi, ben de size söyledim. O halde siz de söyleyiniz."*[721] Ubeyy dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize söyledi, biz de (aynısını) söylüyoruz.

[7593] Buhârî dedi ki: Zirr b. Hubeyş dedi ki: Ubeyy b. Ka'b'a sordum. Ey Ebu'l-Münzîr, kardeşin İbn Mes'ud şöyle şöyle diyor dedim. Şöyle dedi:

---

719 Sahihtir. Ahmed, V, 129. Senedi Asım'dan dolayı hasendir ama ona mutabaatta bulunulmuştur.

720 Humeydi, 374

721 Sahihtir. Ahmed, V, 129. Senedi sahih bir rivayettir.

Scanned with CamScanner

Ben Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e sordum. Şöyle buyurdu: *"Bana (de) denildi, ben de dedim."* İşte biz de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in dediği gibi diyoruz.[722] Bunu yine Buhârî ve Nesâî, Kuteybe'den, o Süfyân b. Uyeyne'den, o Abde ve Asım b. Ebi'n-Necud'dan, o Zirr b. Hubeyş'den, o Ubeyy b. Ka'b'dan böylece rivayet etmişlerdir.

[7594] Hâfız Ebû Ya'la dedi ki: Alkame dedi ki: Abdullah (b. Mes'ud) Muavvizateyni mushaftan kazıyor ve şöyle diyordu: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bunlarla ancak istiâzede bulunması emrolunmuştu. Abdullah bu ikisini (Kur'ân'dandır diye) okumuyordu.[723]

[7595] Bunu Ahmed (b. Hanbel)'in oğlu Abdullah da A'meş'in, Ebû İshâk'tan, o Abdurrahman b. Yezîd'den diye rivayet etmektedir: Abdurrahman b. Yezîd dedi ki: Abdullah (b. Mes'ud) Mushaflarından Muavvizateyn (Felâk ve Nas) sûrelerini kazıyor ve şöyle diyordu: Bu iki sûre Allah'ın kitabından değildir. A'meş dedi ki: Bize Asım da Zirr b. Hubeyş'ten, o Ubeyy b. Ka'b'dan şöyle dediğini tahdis etti: Bizler bu iki sûreyi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e sorduk. O şöyle buyurdu: *"Bana (de) denildi, ben de dedim."*[724]

Bu husus kıraat âlimlerinin ve fukahanın pek çoğu nezdinde meşhurdur. Buna göre İbn Mes'ud kendi mushafında muavvizateyni yazmazdı. Muhtemelen o bu iki sûreyi Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den bizzat dinlememiş ve kendisine göre bunlar mütevatir olarak rivayet edilmemiştir.[725]

Sonra muhtemelen o bu kanaatinden vazgeçip, cemaatin kanaatini kabul etmiş olmalıdır. Çünkü ashab-ı kiram -Allah hepsinden razı olsun- bu iki sûreyi imam Mushaflarda yazmışlar ve aynı şekilde bunu İslam âleminin diğer bölgelerine de ulaştırmışlardır. Hamd ve minnet Allah'a mahsustur.

---

722 Buhârî, 4977

723 Sahihtir. Bezzâr, 2301; Taberânî, Kebîr, 9152; Heysemi, Mecma, 11563'te: Her ikisinin de ravileri sikadırlar demektedir.

724 Sahihtir. Abdullah b. Ahmed, V, 129; Taberânî, Kebîr, 9150; Heysemi, Mecma, 11562. Abdullah'ın senedindeki raviler Sahih'in ravileridir. Taberânî'nin ravileri de sikadırlar demektedir.

725 Bundan dolayı da Osman (radıyallâhu anh)'ın ana mushafa göre diğer Mushafları toplayıp, onun dışında kalan Mushaf belgelerini yakıp, telef etmesi esnasında bir mihnet ile de karşı karşıya kalmıştı. Bu hususta yaşanılan olay bilinen bir şeydir. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

[7596] Müslim de Sahih'inde şöyle demektedir: Ukbe b. Âmir dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Bu gece üzerime benzerleri asla görülmemiş âyetlerin indirildiğini görmedin mi: 'De ki: Sabahın Rabbine sığınırım' ve 'Deki sığınırım insanların Rabbine' buyruklarıdır."*[726] Bunu Ahmed ve yine Müslim ile Tirmizî ve Nesâî, İsmail b. Ebî Halid, Kays b. Ebî Hazim'den, o Ukbe'den böylece rivayet etmişler. Tirmizî: Hasen, sahihtir demiştir.

[7597] Başka bir rivayet yolu: İmam Ahmed dedi ki: Ukbe b. Âmir dedi ki: Ben şu dağ yollarından birisinde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in devesini çekerken bana: *"Ey Ukbe! Binmeyecek misin?"* dedi. (Ukbe) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bindiği yerde binmeyi saygıyla bağdaştıramadım. Sonra: *"Ey Ukbecik! Binmeyecek misin?"* buyurdu. (Ukbe) dedi ki: Bu sefer (dediğini yapmazsam) masiyet olacağından korktum. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) indi ve ben de az bir miktar bindim. Sonra kendisi bindi arkasından şöyle buyurdu: *"Ey Ukbecik! Sana insanların okuduğu en hayırlı sûrelerden iki sûreyi öğretmeyeyim mi?"* Ben: Buyur ey Allah'ın Rasûlü! dedim. Allah Rasûlü bana: *"De ki: Sabahın Rabbine sığınırım"* sûresi ile *"De ki: Sığınırım insanların Rabbine"* sûresini okuttu. Sonra namaz için kamet getirildi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) öne geçip (zammi sûre olarak) bu iki sûreyi okudu. Sonra yanımdan geçip şöyle buyurdu: *"Nasıl gördün ey Ukbecik! Her uyuduğun ve her (uykudan) kalktığın zaman bu iki sûreyi oku."*[727] Bunu Nesâî de el-Velid b. Müslim ve Abdullah b. el-Mübârek'in, her ikisinin İbn Câbir'den böylece rivayet ettikleri bir hadis olarak rivayet etmiştir. Bunu ayrıca Ebû Dâvûd ve yine Nesâî, İbn Vehb, Muâviye b. Sâlih'ten, o el-Ala b. el-Haris'ten, o el-Kâsım b. Abdurrahman'dan, o Ukbe'den böylece rivayet etmişlerdir.

[7598] Başka bir rivayet yolu: Ahmed dedi ki: Ukbe b. Âmir dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana her namazın sonunda Muavvizâtı (Felâk ve Nâs sûrelerini) okumamı emretti.[728] Bunu Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî de çeşitli yollardan Ali b. Rebâh'tan rivayet etmiş olup, Tirmizî: Gariptir, demiştir.

726 Müslim, I, 558, h. no: 814; Tirmizî, 3367; Nesâî, II, 158; Ahmed, IV, 151
727 Hasendir. Ebû Dâvûd, 1462; Nesâî, es-Sünenu'l-Kübra, 7843; Ahmed, IV, 144
728 Sahihtir. Ebû Dâvûd, 1523; Tirmizî, 2903; Nesâî, 1259; Ahmed, IV, 201

Scanned with CamScanner

[7599] Başka bir rivayet yolu: Ahmed dedi ki: Ukbe b. Âmir'den rivayete göre (o şöyle demiştir): Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana: *"Sen Muavvizateyni oku. Çünkü sen asla onlar gibi okumuş (öğrenmiş) değilsin"* buyurdu.[729] Bunu sadece Ahmed rivayet etmiştir.

[7600] Başka bir rivayet yolu: Ahmed dedi ki: Ukbe b. Âmir dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e beyaz bir katır hediye edildi. Ona bindi, Ukbe de onun yularından çekmeye başladı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"De ki: Sabahın Rabbine sığınırım"* (suresin)i oku buyurdu ve sûreyi ona öğreninceye kadar tekrar etti. Allah Rasûlü benim onu öğrendiğim için çokça sevinmediğimi anladı. Bunun üzerine şöyle buyurdu: *"Galiba sen bunu önemsiz gördün. Asla onun gibi bir sûre ile kalkıp namaz kılmış değilsin."*[730] Bunu Nesâî de Amr b. Osman'dan, o Bakiyye'den böylece rivayet etmiştir.

[7601] Bunu yine Nesâî Sevrî'nin naklettiği bir hadis olarak rivayet etmiştir. Ukbe b. Âmir'den rivayete göre o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e muavvizateyne dair soru sormuştur... deyip hadisi buna yakın olarak zikretti.[731]

[7602] Başka bir rivayet yolu: Nesâî dedi ki: Ukbe b. Âmir'den rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"İnsanlar 'De ki: Sabahın Rabbine sığınırım' ile 'De ki: Sığınırım insanların Rabbine' sûreleri gibi hiçbir şey ile (Allah'a) sığınmış değillerdir."*[732]

[7603] Başka bir rivayet yolu: Nesâî dedi ki: Ukbe b. Âmir dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte yürüyordum. *"Ukbecik, de"* buyurdu. Ben: Ne diyeyim? dedim. Bir süre susup bana bir şey söylemedi. Sonra: *"De"* buyurdu. Ben: Ey Allah'ın Rasûlü! Ne diyeyim? dedim. Yine bir süre susup bana bir şey söylemedi. Ben: Allah'ım! Onun bana aynı sözleri tekrar etmesini sağla, dedim. Allah Rasûlü: *"Ey Ukbe, de"* buyurdu. Ben: Ne diyeyim ey Allah'ın Rasûlü? dedim. Allah Rasûlü: *"De ki: Sabahın Rabbine sığınırım"* buyurdu. Ben de bu sûreyi sonuna kadar okuyup öğrendim.

729 Ahmed, IV, 146. Çeşitli rivayet yolları ile sahih bir hadistir.

730 Nesâî, es-Sünenu'l-Kübra, 7842; Ahmed, IV, 151. Senedi Müslim'in şartına uygundur. Bakiyye açıkça tahdis lafzını kullanmıştır.

731 Sahihtir. Nesâî, es-Sünenu'l-Kübra, 7851'de tahriç etmiş olup, senedi Müslim'in şartına uygundur.

732 Hasendir. Nesâî, 7856. Senedinde geçen Ziyad ile ilgili bir biyografi bulamadım ama hadisin çeşitli rivayet yolları vardır.

Scanned with CamScanner

Sonra: *"De"* buyurdu. Ben ne diyeyim ey Allah'ın Rasûlü? dedim. Şöyle buyurdu: *"Deki sığınırım insanların Rabbine."* Bunu da sonuna kadar okuyup öğrendim. Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunları öğrenince şöyle buyurdu: *"Dilekte bulunan hiçbir kimse bunlar gibisiyle (dilekte bulunmuş) değildir ve yine (Allah'a) sığınan hiçbir kimse bunlar gibisiyle (sığınmış) değildir."*[733]

[7604] Başka bir rivayet yolu: Nesâî dedi ki: Ukbe b. Âmir'den rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu iki sûreyi sabah namazında okudu.[734]

[7605] Başka bir rivayet yolu: Nesâî dedi ki: Ukbe b. Âmir dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) binekli iken arkasından gittim. Elimi ayağına koydum. Bana Hud yahut Yusuf sûresini okut (öğret) dedim. Şöyle buyurdu: *"Allah nezdinde: 'De ki: Sabahın Rabbine sığınırım' sûresinden daha faydalı hiçbir şey asla okuyamazsın."*[735]

[7606] Başka bir hadis: Nesâî dedi ki: İbn Abis el-Cuheni'den rivayete göre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona şöyle buyurdu: *"Ey İbn Âbis! Sana Allah'a sığınanların kendilerini okuyarak sığınacakları en faziletli olanı sana göstereyim mi? -yahut haber vereyim mi?-"* buyurdu. İbn Âbis: Buyur ey Allah'ın Rasûlü! deyince, Allah Rasûlü: *"'De ki: Sabahın Rabbine sığınırım' ile 'De ki: Sığınırım insanların Rabbine' diye başlayan bu iki sûredir."* buyurdu.[736]

İşte bunlar adeta mütevatir gibi çeşitli yollardan kendisinden gelen rivayetlerdir. Bunlar hadis hususunda muhakkiklerden pek çok kimseye göre (ondan rivayet edildikleri noktasında) kesinlik ifade eder.

733 Ceyyiddir. Nesâî, es-Sünenu'l-Kübra, 7838. Senedi İbn Aclan'dan ötürü hasendir ama ona mutabaatta bulunulmuştur.

734 Hasendir. Nesâî, es-Sünenu'l-Kübra, 7850. Senedi zayıftır çünkü Mekhul'ün Ukbe'den rivayeti munkatıdır ama bunu Nesâî, 7848'de başka bir yoldan rivayet etmiştir. Bu sebeple hasendir.

735 Nesâî, es-Sünenu'l-Kübra, 7839. Senedi zayıftır çünkü Yezîd tedlis yapan bir ravidir ve burada an lafzını kullanarak rivayet etmiştir. Ayrıca Hud ya da Yusuf sûresini metinde sadece kendisi söz konusu etmiştir.

736 Hasendir. Nesâî, es-Sünenu'l-Kübra, 7841. Senedi şahitler arasında hasendir. Ebû Abdullah makbul bir ravidir.

Scanned with CamScanner

[7607] Daha önce Suday b. Aclan ile Ferve b. Mücâhid'in Ukbe'den diye naklettikleri şu rivayet geçmiş bulunmaktadır: *"Sana Tevrat'ta da, İncil'de de, Zebur'da da, Kur'ân'da da benzerleri indirilmedik üç sûre öğreteyim mi?" (Bunlar) "De ki: O Allah'tır, bir tektir" (diye başlayan ihlâs) sûresi; "De ki: Sabahın Rabbine sığınırım" (diye başlayan Felâk) sûresi ve "De ki: Sığınırım insanların Rabbine" (diye başlayan Nas) sûresidir."*[737]

[7608] Başka bir hadis: İmam Ahmed dedi ki: Ebu'l-Alâ dedi ki: Bir adam şöyle dedi: Bir seferde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte idik. İnsanlar bineklere sıra ile biniyorlardı. Bineklerin sayısı da azdı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in de benim de bineğimizden inme zamanı gelince, o arkadan gelip bana yetişti ve arkamdan omuzuma vurup: *"De ki: Sabahın Rabbine sığınırım"* diyerek bu sûreyi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) okudu. Onunla birlikte ben de okudum. Sonra: *"De ki: Sığınırım insanların Rabbine"* buyurdu ve Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sûreyi okudu, ben de onunla birlikte onu okudum. Sonra şöyle buyurdu: *"Namaz kıldığın zaman bu iki sûreyi oku."*[738]

Göründüğü kadarıyla bu kişi Ukbe b. Âmir'dir. Allah en iyi bilendir. Bunu Nesâî de Yakûb b. İbrâhim'den, o İbn Uleyye'den böylece rivayet etmiştir.

[7609] Başka bir hadis: Nesâî dedi ki: Ukbe b. Âmir, Abdullah el-Eslemi b. Uneys'den rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) elini göğsünün üzerine koyduktan sonra: *"De"* buyurdu. Ben ne diyeceğimi bilemedim. Sonra bana: *"De"* buyurdu. Ben: *"De ki: O Allah'tır, bir tektir"* dedim. Sonra bana: *"De"* buyurdu. Ben: *"De ki: Sabahın Rabbine sığınırım, yarattığı şeylerin şerrinden"* deyip, sûreyi sonuna kadar okudum. Sonra bana: *"De"* buyurdu. Ben: *"De ki: Sığınırım insanların Rabbine"* deyip, sûreyi sonuna kadar okudum. Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Bu şekilde istiazede bulun çünkü istiazede bulunan (ve Allah'a sığınan)lar asla bunlar gibisiyle istiazede bulunmuş değillerdir"* buyurdu.[739]

737 Daha önce Suday b. Aclan'ın -ki o Ebû Ümâme'dir- Ukbe'den ve Ferve b. Mücâhid'in de Ukbe'den diye rivayeti olarak geçti.

738 Hasendir. Ahmed, V, 89; Nesâî, 7859. Ravileri sika olup, değişik rivayet yolları da vardır.

739 Nesâî, es-Sünenu'l-Kübra, 7845. Ravileri sikadırlar. Eğer Yezîd bu hadisi Ukbe'den dinlemişse hasendir çünkü ben ondan rivayet naklettiğini ifade eden kimseyi göremedim. Hadisin aslı mahfuzdur ama Ukbe'den diye mahfuzdur.

Scanned with CamScanner

[7610] Başka bir hadis: Nesâî dedi ki: Câbir b. Abdullah dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana: *"Oku ey Câbir"* buyurdu: Babam anam sana feda, ne okuyayım? dedim. O: *"De ki: Sabahın Rabbine sığınırım' ve 'De ki: Sığınırım insanların Rabbine' sûrelerini oku"* buyurdu. Ben de her iki sûreyi okudum. Sonra şöyle buyurdu: *"Bu iki sûreyi oku. Kesinlikle bunlar gibisini okuyacak değilsin."*[740]

[7611] Daha önce Âişe (radıyallâhu anhâ)'ın rivayet ettiği Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu sûreleri okur, onları avuçlarının içine üfler ve elleriyle başını, yüzünü ve vücudunun ön tarafını sürdüğüne dair rivayet ettiği hadis geçmiş bulunmaktadır.[741]

[7612] İmam Mâlik dedi ki: İbn Şihab'dan, o Urve'den, o Âişe'den rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hastalandığı zaman kendisine Muavvizateyn (Felâk ve Nas) sûrelerini okur ve onları üflerdi. Hastalığı ağırlaşınca ona ben okur ve bereketini ümit ederek elini kendi bedenine sürerdim.[742] Bunu Buhârî de Abdullah b. Yusuf'tan, Müslim, Yahyâ b. Yahyâ'dan, Ebû Dâvûd, el-Kanebi'den, Nesâî, Kuteybe'den diye rivayet ettikleri gibi ayrıca İbnu'l-Kâsım, İsa b. Yusuf'tan, İbn Mâce de Ma'n ve Bişr b. Ömer'den yoluyla rivayet etmişlerdir. Bu ravinin sekizi de bunu Mâlik'ten böylece rivayet etmişlerdir.

[7613] Daha önce Nun (kalem) sûresinin sonunda Ebû Nadra'nın Ebû Said'den diye naklettiği şu hadis geçmişti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) cinlerin ve insanların gözlerinden Allah'a sığınırdı. Muavvizateyn (Felâk ve Nâs sûreleri) nazil olunca onları aldı ve bunların dışında (diğer istiaze) dualarını(nı) bıraktı.[743] Bunu Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce rivayet etmiş, Tirmizî: Hasendir, demiştir.

740 Hasendir. Nesâî, es-Sünenu'l-Kübra, 7854. Senedi hasendir, ravileri sikadır.

741 Kaynakları daha önce gösterildi. Sahih bir hadistir.

742 Buhârî, 5016; Müslim, 2192, h. 51; Ebû Dâvûd, 3902; Nesâî, es-Sünenu'l-Kübra, 7549; İbn Mâce, 3529; Mâlik, Muvatta, II, 942; Ahmed, VI, 104, 181; İbn Hibbân, 2963

743 Kaynakları daha önce Kalem sûresinin sonunda gösterildi. Sahih bir hadistir.

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

FELÂK SÛRESİ

[5 âyettir. Medine'de inmiştir. Mekke'de indiği de söylenmiştir.]

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ ﴿١﴾ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ ﴿٢﴾ وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ ﴿٣﴾ وَمِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِ ﴿٤﴾ وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ ﴿٥﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;

1. De ki: Sabahın Rabbine sığınırım.

2. Yarattığı şeylerin şerrinden,

3. Karanlığı çöküp bastığı zaman gecenin şerrinden,

4. Düğümlere üfüren kadınların şerrinden,

5. Ve hased edenin, hased ettiği zaman şerrinden.

Tefsiri:

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Câbir dedi ki: *"Felâk"* sabah demektir. Avfî de İbn Abbâs' tan *"felak"* sabah demektir, dediğini nakletmektedir.

Mücâhid, Said b. Cubeyr, Abdullah b. Muhammed b. Akil, Hasan, Katâde, Muhammed b. Ka'b el-Kurazî, İbn Zeyd ve Mâlik'in rivayetine göre Zeyd b. Eslem de böyle demişlerdir.

el-Kurazî, İbn Zeyd ve İbn Cerîr: Bu buyruk yüce Allah'ın: *"Sabahı yarıp çıkarandır."* (En'âm, 96) buyruğu gibidir, demişlerdir.

Scanned with CamScanner

Ali b. Ebî Talha da İbn Abbâs'tan: *"Felâk"* yaratılmışlardır, dediğini nakletmektedir. Dahhâk da böyle demiştir: Allah nebîsine bütün yaratılmışlardan kendisine sığınmasını emretmektedir.

Ka'b el-Ahbar da: *"Felâk"* cehennemde bir evdir. Burası açıldığı vakit bütün cehennemlikler hararetinin şiddetinden feryat ederler. Bunu İbn Ebî Hâtim rivayet ettikten sonra şöyle demektedir: Bana babam tahdis etti. Zeyd b. Ali babalarından naklen onların: *"Felâk"* cehennemin dibinde bir kuyudur. Onun üzerinde bir kapak vardır. Bu kapak üzerinden açılacak olursa onun içinden cehennemin kendisinin feryat ettiği bir ateş çıkar. Buna sebep ise ondan çıkan hararetin şiddetli oluşudur, demişlerdir.

Amr b. Abse, Süddî ve başkalarından da böyle rivayet edilmiştir. Bu hususta merfu, münker bir hadis de gelmiş bulunmaktadır.

[7614] İbn Cerîr dedi ki: Muhammed b. Ka'b el-Kurazî, Ebû Hureyre'den rivayet ettiğine göre o Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Felâk cehennemde üstü kapalı bir kuyudur"* buyurduğunu nakletmektedir.[744] Senedi gariptir, merfu olarak sahih değildir.

Ebû Abdurrahman el-Hubulî: *Felâk*, cehennemin isimlerindendir, demiştir.

İbn Cerîr dedi ki: Doğrusu birinci görüş olan bunun sabahın açılması olduğudur. Sahih olan budur. Buhârî'nin (r.h) Sahih'indeki tercihi de budur.

"Yarattığı şeylerin şerrinden" bütün yaratılmışların şerrinden, demektir. Sabit el-Bunani ve Hasan-ı Basrî cehennem, İblis ve onun soyundan gelenler de onun yarattıklarındandır, demişlerdir.

"Karanlığı çöküp bastığı zaman gecenin şerrinden." Mücâhid: Karanlığı bastığı zaman gece güneşin batışıdır, demiştir. Bunu ondan Buhârî naklet-miştir. İbn Ebî Necih de ondan bu açıklamasını rivayet etmiş bulunmaktadır. İbn Abbâs, Muhammed b. Ka'b el-Kurazî, Dahhâk, Huseyf, Hasan ve Katâde de aynı şekilde bu karanlığıyla geldiği zaman gecedir demişlerdir.

744 Merfu bir hadis olarak batıldır. Bunu Taberî, 38348'de tahriç etmiştir. Senedinde Şuayb b. Safvân vardır. Delil değildir. İbn Adiyy: Naklettiği bütün rivayetlerde ona mutabaatta bulunulmaz demiştir. Ayrıca senedinde meçhul raviler de vardır. Bunu Taberî, 38345, 38346, 38347'de Süddî'den kendi sözü olarak tahriç etmiştir. Sahih olan da bunun Süddî'nin ve benzeri müfessirlerin bir sözü olduğudur.

Scanned with CamScanner

Zührî: *"Karanlığı çöküp bastığı zaman gecenin şerrinden"* buyruğu, güneş battığı zaman demektir, demiştir. Atiyye ve Avfî ise bunu, gece gittiği zaman, diye açıklamışlardır.

Ebu'l-Mühezzim, Ebû Hureyre'den naklen dedi ki: *"Karanlığı çöküp bastığı zaman gecenin şerrinden"* buyruğunda kastedilen yıldız (doğduğu zaman)dır.

İbn Zeyd dedi ki: Araplar: *Ğâsık (çöküp basan),* Süreyya yıldızının kaybolması zamanları demektir. Çünkü hastalıklar, taunlar (salgınlar) onun kaybolduğu zamanlarda çoğalır, doğduğu zamanlarda kalkardı, derlerdi.

[7615] İbn Cerîr dedi ki: Bu kanaatte olanların lehine şu rivayet gelmiştir: Ebû Hureyre, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den: *"Karanlığı çöküp bastığı zaman gecenin şerrinden"* buyruğu hakkında şöyle buyurduğunu nakletmektedir: *"(Bu) çöken (kaybolan) yıldızdır."*[745]

Derim ki: Bu hadisin Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e merfu olarak nispet edilmesi sahih değildir. İbn Cerîr dedi ki: Başkaları ise, bu aydır, demişlerdir.

[7616] Derim ki: Bu görüş sahiplerinin dayanağı, İmam Ahmed'in naklettiği şu rivayettir: Ebû Seleme dedi ki: Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) elimden tutup bana doğduğu zaman ayı gösterdi ve: *"Çöküp bastığı zaman bunun şerrinden Allah'a sığın"* dedi.[746] Bunu Tirmizî ve Nesâî de Sünenlerinin tefsir bölümlerinde Muhammed b. Abdurrahman b. Ebî Zi'b, dayısı el-Haris b. Abdurrahman'dan böylece rivayet etmişlerdir. Tirmizî: Hasen, sahihtir demiştir. Tirmizî'deki lafız şöyledir: *"Bunun şerrinden Allah'a sığın. Çünkü geldiği zaman karanlık budur."* Nesâî'deki lafız da şöyledir: *"Bunun şerrinden Allah'a sığın. Geldiği zaman karanlık işte budur."*

Başladığı zaman gece diye yorumlayan birinci görüş sahipleri der ki: Bu bizim açıklamamıza aykırı değildir çünkü ay gecenin alametidir. Onun gece dışında herhangi bir etkisi görülmez. Yıldızlar da aynı şekilde ancak geceleyin aydınlatırlar. O halde bu açıklamalar da bizim söylediğimiz açıklamanın kapsamı içerisindedir. Allah en iyi bilendir.

---

745 Taberî, 38375. Zayıftır. Senedinde Muhammed b. Abdulaziz vardır. Hadis rivayeti alınmayan (metruk) birisidir.

746 Tirmizî, 3366; Nesâî, es-Sünenu'l-Kübra, 10138; Ahmed, VI, 61; Hakim, II, 540. Senedi el-Haris b. Abdurrahman'dan ötürü hasendir fakat metin bir parça gariptir. Allah en iyi bilendir. Silsiletu'l-Ehadisi's-Sahiha, 372'de yer almıştır.

Scanned with CamScanner

Yüce Allah'ın: *"Düğümlere üfüren kadınların şerrinden"* buyruğu ile ilgili olarak Mücâhid, İkrime, Hasan, Katâde ve Dahhâk: Bundan maksat sihirbaz kadınlardır, demişlerdir. Mücâhid de: Düğümlere okuyup üfledikleri zaman (sihirbaz) kadınlardır, diye açıklamıştır.

İbn Cerîr dedi ki: İbn Tâvûs babasından şöyle dediğini nakletmektedir: Yılan sokması ve deliler için okumadan daha çok şirke yakın hiçbir şey yoktur.

[7617] Başka bir hadiste de şöyle demektedir: Cebrâil Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelip: Ey Muhammed! Hastalandın mı? dedi. Allah Rasûlü: *"Evet"* dedi. Cebrâil şöyle dedi:

بسم الله أرْقِيك، من كل داء يؤذيك، ومن شر كل حاسد وعين، الله يشفيك

"Sana eziyet veren her hastalıktan ve her kıskananın ve gözün şerrinden Allah'ın adı ile sana okuyorum. Allah'ın sana şifa vermesini diliyorum."[747]

Muhtemelen bu rahatsızlığı kendisine büyü yapıldığı zamanki rahatsızlığı idi. Sonra yüce Allah ona afiyet verdi, şifa verdi. Yahudi kıskanç sihirbazların hile ve tuzaklarını kendi başlarına geçirdi, onların yıkımını başvurdukları tedbirlerle gerçekleştirdi, onları rezil rüsvay etti. Bununla birlikte Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir gün olsun büyüyü yapan o kimseye bundan dolayı sitem etmedi, aksine Allah ona yetti, şifa ve afiyet verdi.

[7618] İmam Ahmed dedi ki: Zeyd b. Erkam dedi ki: Yahudilerden bir adam Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e büyü yaptı. Bu sebeple birkaç gün rahatsızlandı. (Zeyd) dedi ki: Cebrâil ona geldi ve şöyle dedi: Yahudilerden bir adam sana büyü yaptı. Senin için filan filan kuyuda bazı düğümler bağladı, onları getirecek birisini gönder, dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ali (radıyallâhu anh)'ı gönderdi. O da o düğümleri çıkarttı ve getirdi. Allah Rasûlü onları çözdürdü. (Zeyd) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) adeta bir bağdan kurtulurcasına ayağa kalktı. Bu yaptığını o Yahudi'ye söylemedi, ölünceye kadar da onunla yüzyüze gelmedi.[748] Bunu Nesâî de Hennad'dan, o Ebû Muâviye Muhammed b. Hazim ed-Darir'den diye rivayet etmiştir.

747 Daha önce Kalem sûresinin sonlarında geçti.

748 Nesâî, es-Sünenu'l-Kübra, 3543; Ahmed, IV, 367. Ravileri sikadır.

Scanned with CamScanner

[7619] Buhârî de Sahihinin Tıb bölümünde dedi ki: Âişe dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e büyü yapılmıştı. Öyle ki kadınlara yaklaşmamış olduğu halde onlara yaklaşmış olduğu kanaatine sahip oluyordu. -Ravilerden Süfyân dedi ki: Bu ise sihrin eğer böyle yapılmışsa en ağır etkili halidir.- Allah Rasûlü: *"Ey Âişe! Allah'ın benim kendisinden fetva istediğim hususta bana fetva verdiğini biliyor musun? Bana iki adam gelip biri başımın yanında, öbürü ayaklarımın yanında oturdu. Başımın yanındaki diğerine: Bu adamın nesi var, dedi. Diğeri: Buna büyü yapılmıştır, dedi. O: Ona kim büyü yaptı, dedi, öbürü: -Yahudiler ile antlaşması bulunan ve münafıklık eden Zureyk oğullarından bir adamın adı olan- Lebid b. A'sam dedi. Öbürü: Büyüyü nede yaptı, dedi. O: Bir tarak ve taranırken dökülmüş saçlarda, dedi. Öbürü: Peki nerede (bunlar), dedi. O: Zervan kuyusunun ortasındaki kaya parçasının altına yerleştirilmiş hurma ağacının eril kapçığı içerisinde, dedi"* buyurdu. Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) kuyuya gitti ve büyünün yapıldığı bu şeyleri çıkardı. Sonra şöyle buyurdu: *"İşte bana gösterilen kuyu da budur. Suyu adeta ıslanmış kına suyunu andırıyordu. Onun hurma ağaçları da adeta şeytan (denilen yılan) başları gibi idi."* (Ravilerden Süfyân) o sihir yapılan şeyler çıkartıldı, dedi. Âişe dedi ki: Ben neden büyüyü (büyücünün kendisine) çözdürmedin, dedim. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"Allah bana şifa verdikten sonra (buna gerek kalmadı). Ayrıca insanlardan herhangi bir kimse aleyhine şerri körüklemekten hoşlanmam"* buyurdu.[749]

[7620] Bunu İsa b. Yunus, Ebû Damra Enes b. Iyas, Ebû Usame ve Yahyâ el-Kattan'ın naklettikleri müsned bir hadis olarak da zikretmiş olup, bu rivayette şunlar da vardır: "(Âişe) dedi ki: Öyle ki ona bir işi yapmadığı halde yapmış gibi geliyordu."[750]

749 Buhârî, 5765

750 Bu kinayeli bir anlatımdır. Maksat Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hanımlarına yaklaşmasıdır. Bu da bu sihirden ötürü Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in üzerinde görülen etkinin en ileri halidir. Eski ve yeni bazı ilim adamları Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e büyü yapıldığına dair haberi kabul etmek istememişlerdir. Ancak bunun tek sebebi onların Âişe (radıyallâhu anhâ)'ın sözünü ettiği ifadeler üzerinde yeterli bir şekilde düşünmeyişleridir. Çünkü onun kullandığı: "Öyle ki bir işi yapmadığı halde ona yapmış gibi geliyordu" sözlerini bu gibi kimseler açıklayamamışlar ve Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in unutmaya başladığını, bedenen güçsüzleştiğini, halinde değişiklikler ortaya çıktığını ve buna benzer haller söz konusu olduğunu zannettiler. Doğrusu bunun bundan önceki rivayetler ile açıklanabileceğidir. Bu rivayetlerden birisi de az

Scanned with CamScanner

Yine Buhârî'de "onun emretmesi üzerine kuyu kapatıldı" denilmektedir.[751]

Buhârî ayrıca bu hadisi Hişam b. Ebi'z-Zinad ve el-Leys b. Sa'd'dan da rivayet ettiğini zikretmektedir. Müslim de bunu Ebû Usame, Hammad b. Usame ve Abdullah b. Numeyr'den, Ahmed de Affan'dan, o Vuheyb'den, o Hişam'dan böylece rivayet etmiştir.

[7621] Bunu İmam Ahmed de İbrâhim b. Halid'den diye rivayet etmiştir. Âişe dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) altı ay süre ile (hanımlarına) yaklaşmadığı halde yaklaşmış olduğunu zannediyordu. Sonra ona iki melek gelerek birisi başının yanında, öbürü ayaklarının yanında oturdu. Biri ötekine: Nesi var dedi, öbürü buna büyü yapılmıştır, dedi. Öteki: Ona kim büyü yaptı, dedi. Diğeri Lebid b. el-A'sam dedi... ve hadisin tamamını zikretti.[752]

[7622] Üstad, müfessir Sa'lebi tefsirinde dedi ki: İbn Abbâs ve Âişe -Allah ikisinden de razı olsun- dedi ki: Yahudilerden Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e hizmet eden bir çocuk vardı. Yahudiler sinsice ona yaklaştı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in başından tararken düşmüş birkaç saç teli ve tarağından birkaç tarak dişi almadan peşini bırakmadılar. Sonunda

---

önce Âişe'den gelen rivayettir. Orada da: "Hatta o hanımlarına yaklaşmamış olduğu halde ona yaklaşmış gibi geliyordu" ifadesi yer almaktadır. İşte Âişe'nin: "Ona böyle görülüyordu" ifadesinden kastı budur. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bunun dışındaki hallerde sağlıklı kalmış olduğunun delili de şudur: Eğer onda alışılmadık bir hal görülmüş olsaydı bu ashab-ı kiram'dan önemli bir topluluk tarafından rivayet edilir ve onlar bu hususu söz konusu ederlerdi. Fakat bunların hiçbirisi olmamıştır. Aksine Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) insanlara imamlık yapıyor, sabah, akşam ve yatsı namazlarında yüksek sesle Kur'ân-ı Kerim okurdu. Şayet unutmaya başlamış olsaydı yahut buna benzer halleri görülmüş olsaydı bu da mutlaka nakledilir ve mütevatir olarak bize ulaşırdı. Fakat onun söz konusu edilen bu hali yani hanımlarına yaklaşmaması sadece birkaç gün devam etmiştir. Allah en iyi bilendir.

751 Buhârî, 5766, 6063, 6391; Müslim, 2189, h. no: 43

752 "Altı ay ibaresi" bu hadiste münkerdir, bunu sadece Ma'mer rivayet etmiştir. Kendisi Buhârî ve Müslim'in ravilerinden sika birisidir. Ancak onun Hişam'dan rivayeti bir parça zayıftır. Bk. Tehzib, Takrib ve diğer rical kitapları. Zehebî: Bazı yanılmaları vardır demiştir. İbn Cureyc ona muhalefet etmiş ve bu rivayette belli bir süre söz konusu etmemiştir. Halbuki aynı zamanda Zeyd b. Erkam daha önce kaydedilen hadisinde: "Bu hal sadece birkaç gün devam etmiştir." Hadisi Ahmed, VI, 36'da tahriç etmiş olup, ravileri sikadır.

Scanned with CamScanner

o da bunları Yahudilere vermek zorunda kaldı. Yahudiler de bunlarla ona büyü yaptılar. Bu işi üzerine alan da onlardan bir adam olan Lebid b. A'sam denilen zattı. Sonra büyü yaptığı tarağın dişlerini ve dökülmüş saçları Zureyk oğullarına ait bir kuyuya attı. Bu kuyunun adı Zervan'dı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu sebeple hastalandı, saçları dağıldı. Altı ay kadar bir süre kadınlara yaklaşmadığı halde yaklaşmış olduğunu düşünüyordu. Zayıflamaya da başladı, başına ne geldiğini de bilemiyordu. O uykuda iken kendisine iki melek geldi. Biri başının yanında, öbürü ayaklarının yanında oturdu. Ayaklarının yanındaki melek, başının yanındaki meleğe: Bu adamın nesi var dedi. Başının yanındaki: Ona büyü yapılmıştır dedi. Ayaklarının yanındaki: Ne demek büyü yapılmıştır, dedi. Başının yanındaki: Ona sihir yapıldı, dedi. Ayaklarının yanındaki: Ona kim sihir yaptı, dedi. Başının yanındaki: Yahudi Lebid b. A'sam dedi. Ayaklarının yanındaki: Ona neyle büyü yaptı, dedi. Başının yanındaki: Bir tarak ve taranırken dökülen saçlarla dedi. Ayaklarının yanındaki: O nerededir, dedi. Başının yanındaki: Zervan kuyusunun ortasındaki kayanın alt tarafında, hurma ağacı kapçığı içerisinde, dedi.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) dehşete kapılmış gibi bir halde uyandı ve: *"Ey Âişe! Farkına vardın mı? Allah bana hastalığımın ne olduğunu haber verdi"* buyurdu. Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem); Ali, Zubeyr ve Ammar b. Yasir'i gönderdi. Kuyunun suyunu çektiler. Adeta ıslatılmış kına suyunu andırıyordu. Sonra kayayı kaldırdılar ve hurma kapçığını çıkardılar. Onun içinde tararken dökülmüş saçları ve tarağının dişlerini buldular. Yine onun içinde iğneler batırılmış, on iki düğüm atılmış, düğümlenmiş bir yay kirişi de buldular. Sonra yüce Allah bu iki sûreyi indirdi. Birer âyet okudukça bir düğüm çözüldü. Son düğümün çözülmesiyle birlikte Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir hafiflik buldu. Adeta bir bağdan kurtulmuşçasına ayağa kalktı.

Cebrâil (a.s) da: Seni rahatsız eden her bir kötülükten, her bir kıskançtan, her bir gözden Allah'ın adı ile sana okuyorum, Allah'ın sana şifa vermesini diliyorum, diye dua etmeye başladı.

Ashab: Ey Allah'ın Rasûlü! Bu kötü, murdar herifi yakalayıp öldürmeyelim mi? dediler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şu cevabı verdi: *"Allah bana şifa verdiğine göre hayır. Hem ben insanlar aleyhine şerri körüklemek-*

Scanned with CamScanner

ten hoşlanmam."[753] Sa'lebî bunu bu şekilde isnatsız olarak zikretmiştir. Hadiste bazı garip ifadeler vardır. Bazı ifadeleri de aşırı derecede münkerdir. Bazı bölümlerinin az önce geçen rivayetlerden şahitleri vardır.

Şanı yüce Allah en iyi bilendir.

753 Salebi bunu senetsiz olarak zikretmiştir. Bununla birlikte Salebi hadisi mevsul olarak rivayet ettiği hallerde bile çokça uydurma hadisler rivayet eden birisidir. Ya hadisi mürsel ya da muallâk olarak zikretmişse durum ne olur? İbn Kesir'in zikrettiği ve az önce de geçtiği gibi hadisin birtakım bölümlerinin şahitleri vardır. Burada münker olan kısım: "Başının saçları dağıldı" lafzı ve "erimeye, zayıflamaya başladı" ibareleridir. Bu ve bundan önceki batıldır, aslı yoktur. Salebi'nin bu hadisin senedini zikretmemesi bunun ya Mukâtil b. Süleyman'ın ya da Muhammed b. es-Saib el-Kelbi'nin rivayeti olduğuna delildir. Her ikisi de itham edilmişlerdir. Yüce Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

NÂS SÛRESİ

[6 âyettir. Medine'de inmiştir. Mekke'de indiği de söylenmiştir.]

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ ﴿١﴾ مَلِكِ النَّاسِ ﴿٢﴾ إِلَٰهِ النَّاسِ ﴿٣﴾
مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ ﴿٤﴾ الَّذِي يُوَسْوِسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ
﴿٥﴾ مِنَ الْجِنَّةِ وَ النَّاسِ ﴿٦﴾

Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;

1. De ki: Sığınırım insanların Rabbine,

2. İnsanların melikine,

3. İnsanların ilâhına,

4. Vesvese veren o sins ve sinici olanın şerrinden,

5. Ki o insanların göğüslerine hep vesvese verip durandır.

6. İster cinden olsun, ister insandan olsun.

Tefsiri:

Bunlar aziz ve celil Rabbin sıfatlarından üç sıfattır: Rububiyet, mutlak mülkiyet ve ulûhiyet. O her şeyin Rabbi, mutlak maliki ve ilahıdır. Her şey onun tarafından yaratılmıştır, onun mülkiyeti altındadır, onun kuludur.

Sığınan kimseye, bu niteliklere sahip olana vesvese verip sinen sinsinin şerrinden sığınması emredilmektedir. Bu ise insan üzerinde görevlendirilmiş olan şeytandır. Çünkü Âdemoğullarından yanında kendisine kötü ve çirkinlikleri süslü gösteren ve onu kötülüklere bulaştırmak için elinden geleni ar-

Scanned with CamScanner

dına koymayan beraberinde bir şeytanı bulunmayan hiçbir kimse yoktur. Bunun kötülüğünden ise ancak Allah'ın koruduğu kimseler korunur.

[7623] Sahih'te sabit olduğuna göre Allah Rasûlü şöyle buyurmuştur: *"Aranızda kendisi ile birlikte bulunan bir şeytanın görevlendirilmediği hiçbir kimse yoktur."* Ashab: Ey Allah'ın Rasûlü! Sen de mi? deyince, o: *"Evet, ancak Allah ona karşı bana yardım etti. Ben de onun şerrinden kurtuluyorum. Bu sebeple bana hayırdan başka bir şey emretmiyor"* buyurdu.[754]

[7624] Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde sabit olduğu üzere Enes (radıyallâhu anh) Safiye (radıyallâhu anhâ)'nın itikâfta bulunan Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i ziyaretini anlatırken Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) onu evine götürmek üzere geceleyin onunla birlikte çıkmıştı. Yolda ensardan iki adam onunla karşılaştı. Her ikisi de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i görünce daha hızlı yürümeye başladılar. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Acele etmeyin, yanımdaki Huyey kızı Safiye'dir"* buyurdu. Ensardan olan iki adam: Ey Allah'ın Rasûlü! Subhanallah, dediler, O şöyle buyurdu: *"Şüphesiz ki şeytan Âdemoğlunun içinden kanın akması gibi akar. Ben onun, kalbinize bir şeyler -yahut bir şer- atmasından korktum."*[755]

[7625] Hâfız Ebû Ya'lâ e-Mevsılî dedi ki: Enes b. Mâlik dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz şeytan burnunu Âdemoğlunun, kalbine koyar. Âdemoğlu Allah'ı zikredince siner. Unutursa ağzıyla kalbini yakalar. İşte vesvese veren ve sinici budur."*[756] Gariptir.

[7626] İmam Ahmed dedi ki: Bize Muhammed b. Câfer tahdis etti. Bize Şu'be, Asım'dan tahdis etti: Ebû Temime'yi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bineği üzerinde arkasına binmiş birisinden tahdis ederken dinledim. Dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in eşeği tökezledi. Ben: Kahrolası şeytan dedim. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kahrolası şeytan deme. Çünkü sen kahrolası şeytan, dediğin zaman o kendisini büyük bir şey zanneder ve: Gücümle ben onu yere düşürdüm, der. Fakat, bismillah diyecek olur-*

754 Kaynakları daha önce Râd sûresi 11. âyetin tefsirinde gösterildi.

755 Kaynakları daha önce Bakara sûresi 187. âyetin tefsirinde gösterildi.

756 Ebû Ya'la, 4301. Ziyad en-Numeyri ve Adiyy b. Ebî Umare zayıf olduklarından ötürü senedi zayıftır. Aynı şekilde Heysemi de Mecma, VII, 149'da Hâfız İbn Hacer, Fethu'l-Bari, VIII, 742'de zayıf olduğunu belirtmişlerdir. Bundan sonraki hadise de bakınız.

Scanned with CamScanner

san o kadar küçülür ki nihayet sinek kadar ufalır."[757] Bunu sadece Ahmed rivayet etmiştir. Senedi ceyyid ve kavidir. Hadiste kalp Allah'ı ne kadar zikrederse şeytanın küçülüp yenik düşürüleceğine ve eğer Allah'ı zikretmeyecek olursa şeytanın büyüyüp galip geleceğine dair bir delalet bulunmaktadır.

[7627] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Sizden biriniz mescitte olduğu zaman şeytan ona gelip onu bir adamın bineğini dürtmesi gibi dürter. Eğer onun bu hareketi üzerine önünde sükûnetle durursa onu bağlar -yahut ona gem takar.-"* Ebû Hureyre dedi ki: Siz bunu görebilirsiniz. Bağladığı kimseyi sen bu şekilde durmuş görürsün, Allah'ı zikretmez. Gem taktığı kimseyi de ağzını açmış görürsün ama aziz ve celil Allah'ı anmaz.[758] Bunu sadece Ahmed rivayet etmiştir.

Said b. Cubeyr, İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: *"Vesvese veren, o sinsi ve sinici olan"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Şeytan Âdemoğlunun, kalbi üzerinde oturur. Yanılır ve gaflete düşerse ona vesvese verir, Allah'ı zikredecek olursa siner. Mücâhid ve Katâde de böyle açıklamışlardır.

el-Mutemir b. Süleyman da babasından şöyle dediğini nakletti: Bana zikredildiğine göre şeytan yahut o vesvese veren insanın kalbine üzüntü ve sevinç zamanlarında üfler. Allah'ı anarsa siner.

Avfî de İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: *"Vesvese veren"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: O emir veren şeytandır. Ona itaat edilirse oraya siner (yerleşir).

Yüce Allah'ın: *"Ki o insanların göğüslerine hep vesvese verip durandır"* buyruğuna gelince: Acaba bu zahirinden anlaşıldığı üzere yalnızca Âdemoğullarına mı özgüdür yoksa Âdemoğullarını da, cinleri de kapsamakta mıdır? Bu hususta iki görüş vardır. Eğer cinleri de kapsıyorsa tağlib yoluyla onlar da *"insan"* lafzının kapsamına girmiş olurlar. İbn Cerîr dedi ki: Cinler hakkında: "Cinlerden erkekler" tabiri kullanılmıştır. Dolayısıyla onlar hakkında insan tabirinin kullanılmasında da garip kaçacak bir taraf yoktur.

757 Ceyyiddir. Ahmed, V, 71. Senedi musannıfın dediği gibi kavidir. Daha önce de geçmiş olabilir.

758 Hasendir. Ahmed, II, 330. Senedi Dahhâk'tan dolayı hasendir. Çünkü o doğru sözlü birisidir.

Scanned with CamScanner

"İster cinden olsun, ister insandan olsun." Bu buyruk bundan önceki: *"Ki o insanların göğüslerine hep vesvese verip durandır"* buyruğuna dair bir açıklamadır. Sonra bunların kimliklerini beyan ederek *"ister cinden olsun, ister insandan olsun"* buyurmaktadır. Bu da ikinci görüşü pekiştirmektedir.

Yüce Allah'ın: *"İster cinden olsun, ister insandan olsun"* buyruğunun, insanların kalplerine vesvese veren insan ve cin şeytanlarıyla ile ilgili bir açıklama olduğu söylenmiştir. Yüce Allah'ın şu buyruğunda dile getirildiği gibi: *"Biz her bir nebîye ins ve cin şeytanlarını böylece düşman kıldık. Onlardan kimi kimine aldatmak için yaldızlı birtakım sözler fısıldarlar."* (En'âm, 112)

[7628] İmam Ahmed'in şu rivayeti de buna benzemektedir: Ebû Zerr dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) mescitte iken yanına gittim. Oturdum. O: *"Ey Ebû Zerr! Namaz kıldın mı?"* dedi. Ben: Hayır, dedim. Allah Rasûlü: *"Kalk, namaz kıl"* buyurdu. Ben de kalkıp namaz kıldım sonra oturdum. Allah Rasûlü: *"Ey Ebû Zerr! İnsan ve cin şeytanlarının şerrinden Allah'a sığın"* buyurdu. Ben: Ey Allah'ın Rasûlü! İnsanların da şeytanları var mıdır? dedim. *"Evet"* buyurdu. Ben: Ey Allah'ın Rasûlü! Namaz (nedir)? dedim. O: *"O en hayırlı bir hususdur. Dileyen az kılar, dileyen daha çok kılar"* buyurdu. Ben: Ey Allah'ın Rasûlü! Ya oruç? dedim. O: *"O, yeterli gelen bir farzdır. Allah nezdinde ise (mükâfatın) fazlası vardır"* buyurdu. Ben: Ey Allah'ın Rasûlü! Ya sadaka? dedim. O: *"(Mükâfatı) kat kattır"* buyurdu. Ben: Ey Allah'ın Rasûlü! Hangi sadaka daha faziletlidir? dedim. O: *"Az bir varlığa sahip olanın olanca gayreti ile verdiği yahut fakir bir kimseye gizlice verilendir"* buyurdu. Ben: Ey Allah'ın Rasûlü! İlk nebî kimdi? dedim. O: *"Âdem idi"* buyurdu. Ben: Ey Allah'ın Rasûlü! O nebî miydi? dedim. O: *"Evet, kendisiyle konuşulan bir nebîydi"* buyurdu. Ben: Ey Allah'ın Rasûlü! Rasûller kaç kişidir? dedim. O: *"Üçyüz on küsur, büyük bir kalabalıktırlar"* buyurdu. Bir sefer de *"on beş"* dedi. Ben: Ey Allah'ın Rasûlü! Sana indirilen en büyük buyruk hangisidir? dedim. O: *"'Allah. Ondan başka ilah yoktur. Hay'dır, Kayyum'dur' diye başlayan Âyete'l-Kürsî'dir"* buyurdu.[759] Bunu Nesâî de Ebû Ömer ed-Dımeşki'nin böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmiştir. Bu hadisi oldukça uzun bir rivayet olarak Ebû Hâtim b. Hibbân Sahih'inde bir başka yoldan, başka bir lafızla, gerçekten uzun olarak tahriç etmiştir. Allah en iyi bilendir.

759 Ahmed, V, 178. Senedi zayıftır. Senedinde el-Mesudi vardır, hafızası karışmıştır. Daha önce En'âm sûresinde geçti.

Scanned with CamScanner

[7629] İmam Ahmed dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Bir adam Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelip: Ey Allah'ın Rasûlü! Bazen içimden öyle şeyler geçiriyorum ki onu söylemektense gökten aşağıya düşmeyi daha çok severim, dedi. (İbn Abbâs) dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allahu ekber, Allahu ekber onun hile ve tuzaklarını vesveseye döndüren Allah'a hamdolsun."*[760] Bunu Ebû Dâvûd ve Nesâî, Mansur'un naklettiği -Nesâî, A'meş'i de eklemiştir- her ikisi Ebû Zerr'den böylece zikrettikleri bir hadis olarak rivayet etmişlerdir.

Tefsirin sonu.

Hamd ve minnet Allah'a mahsustur.

Âlemlerin Rabbi Allah'a hamdolsun.

760 Ahmed, I, 235; Tayalisi, 2704; Ebû Dâvûd, 112; İbn Hibbân, 147. Senedi Buhârî ve Müslim'in şartına göre sahihtir.

Scanned with CamScanner